

ZBORNÍK

ZO

VII. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA

„Nové výzvy verejného práva“

SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA

„Aktuálne výzvy a problémy súkromného práva hmotného a procesného“

Podsekcia: „Európsky prístup k inováciám z hľadiska pracovnoprávnej úpravy“

SEKCIA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA, TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

„Právo a politika“

Podsekcia: „Limity európskej integrácie v právnych poriadkoch členských štátov EÚ“

A

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A EURÓPSKEHO PRÁVA

„Transformácie medzinárodného práva a európskeho práva v kontexte súčasného diania“

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA

„Nové výzvy verejného práva“

SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA

*„Aktuálne výzvy a problémy súkromného práva hmotného a procesného“
Podsekcia: „Európsky prístup k inováciám z hľadiska pracovnoprávnej úpravy“*

**SEKCIA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA,
TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA**

*„Právo a politika“
Podsekcia: „Limity európskej integrácie v právnych poriadkoch členských štátov EÚ“*

A

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A EURÓPSKEHO PRÁVA

*„Transformácie medzinárodného práva a európskeho práva v kontexte súčasného
diania“*

ZBORNÍK

zo

VII. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

14. – 15. november 2024, zámocký hotel The Grand Vígľaš

2025

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:

doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Predseda edičnej komisie:

doc. JUDr. Vierošlav Júda, PhD.

Recenzenti:

Dr. hab. JUDr. Rastislav Funta, PhD., univ. prof.

Doc. JUDr. Ing. Matej Kačaljak, PhD.

Doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Doc. PhDr. JUDr. Peter Ondria, PhD.

JUDr. Martina Filipová, PhD.

JUDr. Ing. Ján Gandžala, PhD.

JUDr. Zoltán Valentovič, PhD.

JUDr. Juraj Vališ, LL.M.

Zostavovateľ:

JUDr. Róbert Čuha, JUDr. Ing. Zuzana Maruškinová

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela

Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.

Za obsahovú a jazykovú stránku textu sú zodpovední autori publikovaných príspevkov.

ISBN 978-80-557-2232-0

EAN 9788055722320

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722320>

Recenzovaný vedecký zborník ZBORNÍK z VII. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie BANSKOBYSSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA je publikovaný a šírený ako open access publikácia na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uviedenie autora).

Obsah

PREZUMPCIA NEVINY V SPRÁVNOM KONANÍ NA ÚSEKU STRELNÝCH ZBRANÍ A STRELIVA

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS IN THE AREA OF FIREARMS AND AMMUNITION

Petra Andorová 16

ZAISTENIE A KONFIŠKÁCIA MAJETKU AKO REFLEXIA PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE DO TRESTNOPRÁVNEJ ÚPRAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

SEIZURE AND CONFISCATION OF PROPERTY AS A REFLECTION OF THE EUROPEAN UNION LAW INTO THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE SLOVAK REPUBLIC

Martina Balážová 26

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SPRÁVY NA ÚSEKU POBYTU CUDZINCOV

THEORETICAL STARTING POINTS OF THE ADMINISTRATION IN THE AREA OF RESIDENCE OF FOREIGNERS

Jozef Balga 37

VÝVOJ JUDIKATÚRY VO VECIACH NARIADENIA O DEDIČSTVE (EÚ) Č. 650/2012 V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE

THE DEVELOPMENT OF CASE LAW ON THE SUCCESSION REGULATION (EU) NO 650/2012 IN THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

Andrea Barancová – Ľubica Saktorová 49

NOVÉ VÝZVY V DOKAZOVANÍ VE SPRÁVNÍM ŘÍZENÍ

NEW CHALLENGES IN EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE PROCEDURES

Ondřej Bečvář 62

VÝPOVEĎ SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO VO SVETLE ZÁSADY VOĽNÉHO HODNOTENIA DÔKAZOV

TESTIMONY OF A COOPERATED ACCUSED IN LIGHT OF THE PRINCIPLE OF FREE EVALUATION OF EVIDENCE

Zuzana Bejdová 76

PRÁVNE RÁMCE ÚPRAVY PREJAVU VÔLE V PRACOVNOM A OBČIANSKOM PRÁVE LEGAL FRAMEWORKS FOR REGULATING THE EXPRESSION OF WILL IN EMPLOYMENT AND CIVIL LAW

Michaela Bjaloňová 88

KREOVANIE NOVÉHO ORGÁNU VEREJNEJ SPRÁVY NA ÚSEKU KRÍZOVÉHO RIADENIA

CREATION OF A NEW PUBLIC ADMINISTRATION BODY IN THE FIELD OF CRISIS MANAGEMENT

Ondrej Blažek 99

NÁSTROJE AI V MEDZINÁRODNÍ ARBITRÁŽI

TOOLS OF AI IN INTERNATIONAL ARBITRATION

Nataša Brabcová 112

VÝZVY TRESTNÍHO A PŘESTUPKOVÉHO PRÁVA VE VZTAHU K NOVÝM NÁVYKOVÝM LÁTKÁM SE ZAMĚŘENÍM NA MLÁDEŽ

CHALLENGES OF CRIMINAL AND MISDEMEANOR LAW IN RELATION TO NEW ADDICTIVE SUBSTANCES WITH A FOCUS ON YOUTH

Eva Brucknerová 120

VPLYV ROZSUDKU SD EÚ VO VECI INKREAL NA MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ

THE IMPACT OF THE CJEU JUDGMENT IN THE INKREAL CASE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Katarína Burdová, Lea Mezeiová 130

ZASTÚPENIE ADVOKÁTOM V DOVOLACOM KONANÍ PRED CIVILNÝM SÚDOM, PRÁVNE POŽIADAVKY A APLIKAČNÉ PROBLÉMY

REPRESENTATION BY A LAWYER IN APPEAL PROCEEDINGS BEFORE A CIVIL COURT, LEGAL REQUIREMENTS AND APPLICATION PROBLEMS

Monika Dunajská – Katarína Zajác Ševcová 146

EURÓPSKE OSVEDČENIE O DEDIČSTVE A MANŽELSKÉ MAJETKOVÉ PRÁVA

EUROPEAN CERTIFICATE OF SUCCESSION AND MATRIMONIAL PROPERTY RIGHTS

Marian Ďurana 156

POLITICKÉ ZÁMERY VYČLENENIA RODINNÉHO PRÁVA DO SAMOSTATNÉHO ODVETVIA PO ROKU 1948

POLITICAL INTENTIONS OF SEPARATION OF FAMILY LAW INTO AN INDIVIDUAL SECTOR AFTER 1948

Lubomír Ďuris 163

LEGISLATÍVNY DUALIZMUS POJMOV „OBEŤ TRESTNÉHO ČINU“ A „POŠKODENÝ“

LEGISLATIVE DUALISM OF THE TERMS “VICTIM OF CRIME” AND “INJURED PARTY”

Bianka Fabová 174

RODOVÁ ROVNOSTĚ A DIVERZITA NA PRACOVISKU GENDER EQUALITY AND DIVERSITY IN THE WORKPLACE <i>Katarína Fenciková</i>	186
TRESTNÝ ROZKAZ S VÝROKOM O OSLOBODENÍ SPOD OBŽALOBY CRIMINAL ORDER WITH A VERDICT OF ACQUITTAL <i>Miroslava Franc Kupcová</i>	197
NÁHRADNÍCTVO A NÁSTUPNÍCTVO V DEDIČSKOM PRÁVE SUBSTITUTION AND SUCCESSION IN INHERITANCE LAW <i>Daniela Gandžalová</i>	207
PRÁVA DIEŤAŤA, RODIČOVSTVO A BUDÚCNOSŤ ĽUDSKEJ REPRODUKČIE CHILDREN'S RIGHTS, LEGAL PARENTHOOD AND THE FUTURE OF HUMAN REPRODUCTION <i>Lilla Garayová</i>	222
VÝVOJ MEDZINÁRODNOPRÁVNÝCH MECHANIZMOV OCHRANY HMOTNÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V JUHOVÝCHODNEJ ÁZII THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF SUBSTANTIVE ENVIRONMENTAL RIGHTS IN SOUTHEAST ASIA <i>Laura Gazdagová</i>	237
ZÁNIK ZODPOVEDNOSTI ZA PRIESTUPOK Z DÔVODU PLYNUTIA ČASU V KONTEXTE ZACHOVANIA PRÁVA ÚČASTNÍKOV KONANIA NA SPRAVODLIVÝ PROCES TERMINATION OF A LIABILITY FOR AN OFFENSE DUE TO A LAPSE OF TIME IN THE CONTEXT OF PRESERVING THE RIGHT OF PARTIES TO A FAIR TRIAL <i>Filip Geleta</i>	254
KONTINENTÁLNY ŠELF USA V KONTEXTE NÁROKU NA PREDĹŽENIE ZA HRANICU 200 NM U.S. CONTINENTAL SHELF IN THE CONTEXT OF A CLAIM FOR EXTENSION BEYOND 200 NM <i>Dorota Harakaľová</i>	264
APLIKÁCIA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ PRI VÝKONE POLICAJNEJ SPRÁVY APPLICATION OF COURT DECISIONS IN THE PERFORMANCE OF POLICE ADMINISTRATION <i>Janka Hašanová</i>	277

VYBRANÉ PRÁVNÍ ASPEKTY BANKOVNÍ ZÁRUKY VYSTAVENÉ V ELEKTRONICKÉ FORMĚ

SELECTED LEGAL ASPECTS OF THE BANK GUARANTEE ISSUED IN ELECTRONIC FORM

Veronika Hejná 289

RULE OF LAW AKO ROZHODUJÚCI FAKTOR TRANZITÍVNEJ SPRAVODLIVOSTI V KONFLIKTNÝCH, RESP. POSTKONFLIKTNÝCH ŠTÁTOCH NA AFRICKOM KONTINENTE?

RULE OF LAW AS A DECISIVE FACTOR OF TRANSITIONAL JUSTICE IN CONFLICT OR POST-CONFLICT STATES ON THE AFRICAN CONTINENT?

Klaudia Hraníková Pytelová 299

FORMALIZMUS NAJvyššieho súdu Slovenskej republiky; zákonné rámce a praktické úskalia dovolacieho konania

FORMALISM OF THE SUPREME COURT OF THE SLOVAK REPUBLIC; LEGAL FRAMEWORKS AND PRACTICAL PITFALLS OF THE APPEAL PROCEEDINGS

Martin Hrčka 307

K ROZSAHU MALEJ ŠKODY UPRAVENEJ V TRESTNOM ZÁKONE S OHĽADOM NA ZÁKON Č. 40/2024 Z. Z.

ABOUT THE EXTENT OF A SMALL DAMAGE REGULATED IN THE CRIMINAL CODE WITH REGARD TO ACT NO. 40/2024 COLL.

Martin Lupták – Peter Hunák 319

INTERNETOVÉ PŘESTUPKY

INTERNET ADMINISTRATIVE OFFENCES

Anna Chamráthová Richterová 328

OCHRANA SENIOROV PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

PROTECTION OF THE ELDERS BY MEANS OF CRIMINAL LAW

Martina Ilková – Martin Mihók 337

UPLATNENIE UMELEJ INTELIGENCIE V TRESTNOM KONANÍ V NADNÁRODNÝCH DOKUMENTOCH

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN TRANSNATIONAL DOCUMENTS

Jaroslav Ivor – Libor Klimek 347

ELEKTRONICKÉ SLUŽBY PRI SPRÁVE MIESTNYCH DANÍ ELECTRONIC SERVICES FOR THE ADMINISTRATION OF LOCAL TAXATION <i>Tatiana Jamrichová</i>	361
JUDICIALIZÁCIA SÚDNEJ MOCI EURÓPSKYM SÚDOM PRE ĽUDSKÉ PRÁVA JUDICIALIZATION OF THE JUDICIAL POWER BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS <i>Vieroslav Júda</i>	374
KEDY JE DEDENIE „CEZHRANIČNÉ“? WHEN SUCCESSION IS „CROSS-BORDER“? <i>Elena Júdová</i>	387
KONSOLIDÁCIA VEREJNÝCH FINANCIÍ – POHĽAD NA (NE)ZAVEDENÉ NÁSTROJE CONSOLIDATION OF PUBLIC FINANCES – A LOOK AT THE (NON)IMPLEMENTED INSTRUMENTS <i>Martin Jurašek</i>	400
KRITICKÉ MIESTA TZV. „HOME OFFICE“ Z POHĽADU PRÁVA EÚ CRITICAL POINTS OF THE “HOME OFFICE” FROM AN EU PERSPECTIVE <i>Natália Kalinák</i>	416
PRÁVNE VÝZVY V ÉRE UMELEJ INTELIGENCIE LEGAL CHALLENGES IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE <i>Mária Kevická</i>	428
MINULOSŤ, SÚČASNOSŤ A BUDÚCNOSŤ PEŇAŽNÉHO TRESTU THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF FINANCIAL PENALTY <i>Maximilián Kiko</i>	443
UZNÁVANIE A VÝKON ROZHODNUTÍ O PEŇAŽNEJ SANKCII V EÚ V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS ON MONETARY SANCTIONS IN THE EU UNDER THE CONDITIONS OF THE SLOVAK REPUBLIC <i>Jaroslav Klátik</i>	459
PREMLČANIE TRESTNÉHO STÍHANIA AKO INŠTITÚT ZÁNIKU TRESTNOSTI LIMITATION OF CRIMINAL PROSECUTION AS AN INSTITUTION OF THE ABOLITION OF CRIMINALITY <i>Patrik Kocúr</i>	473

**NÁROK NA KOMPENZÁCIU ZA NARUŠENÝ LET PODĽA NARIADENIA EURÓPSKEHO
PARLAMENTU A RADY (ES) Č. 261/2004 AKO PRÍKLAD PRIAMEHO ÚČINKU PRÁVA
EURÓPSKEJ ÚNIE**

THE RIGHT TO COMPENSATION FOR FLIGHT DISRUPTION UNDER REGULATION
(EC) NO 261/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL AS AN
EXAMPLE OF THE DIRECT EFFECT OF EUROPEAN UNION LAW

Marek Kohút 485

**VYBRANÉ AKTUÁLNE OTÁZKY APLIKAČNEJ PRAXE ODDĽŽENIA FYZICKÝCH
OSÔB: FORUM SHOPPING, HLAVNÉ CENTRUM ZÁUJMOV V EURÓPSKEJ ÚNII
A EURÓPSKOM HOSPODÁRSKOM PRIESTORE (EHP).**

SELECTED CURRENT ISSUES OF THE APPLICATION PRACTICE OF DEBT RELIEF FOR
NATURAL PERSONS: FORUM SHOPPING, THE MAIN CENTER OF INTERESTS IN THE
EUROPEAN UNION AND THE EUROPEAN ECONOMIC AREA (EEA).

Pavel Koniar 496

**TRANSFORMÁCIA EURÓPSKEHO AZYLOVÉHO PRÁVA V NADVÄZNOSTI
NA PRIJATIE PAKTU O MIGRÁCII A AZYLE**

THE TRANSFORMATION OF EUROPEAN ASYLUM LAW FOLLOWING THE ADOPTION
OF THE PACT ON MIGRATION AND ASYLUM

Vladyslava Kryvoshei 508

**PREDSTAVUJE ZÁKON O PREMENÁCH ROZŠÍRENIE OCHRANY MINORITNÝCH
AKCIONÁROV PRI CEZHRANIČNOM PREMIESTNENÍ SÍDLA?**

DOES THE CONVERSION ACT PROVIDE FOR AN ENHANCEMENT OF MINORITY
SHAREHOLDERS PROTECTION IN CROSS-BORDER TRANSFER OF SEAT?

Lubica Kubíková 527

INDEX DAŇOVEJ SPOĽAHLIVOSTI V PRÁVNEJ ÚPRAVE SR

THE TAX RELIABILITY INDEX IN THE LEGISLATION OF THE SLOVAK REPUBLIC

Soňa Kubincová 540

VIDEOKONFERENCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

VIDEOKONFERENCING IN PENAL PROCEEDING DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

Josef Kuchta 553

OCHRANA PRÁV DETÍ V DIGITÁLNO M VEKU

PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN DIGITAL AGE

Bibiána Kušnierová 567

**KONTUMAČNÉ ROZSUDKY V AKTUÁLNEJ ROZHODOVACEJ ČINNOSTI
NAJvyšších súdnych autorít**

DEFAULT JUDGMENTS IN THE CURRENT DECISION-MAKING ACTIVITY OF THE
HIGHEST JUDICIAL AUTHORITIES

Miroslava Kušnířiková 579

**PROKURÁTOR – DOZORCA ZÁKONITOSTI PRÍPRAVNÉHO KONANIA V KONTEXTE
ANGLOSASKÉHO A KONTINENTÁLNEHO SYSTÉMU PRÁVA**

PROSECUTOR – SUPERVISOR OF THE LEGALITY OF PRELIMINARY PROCEEDINGS IN
THE CONTEXT OF COMMON LAW AND CONTINENTAL SYSTEM OF LAW

Viliam Kutenič 587

REFERENDUM – INŠTITÚT NA ROZHRANÍ PRÁVA A POLITIKY

REFERENDUM – AN INSTITUTE AT THE INTERFACE OF LAW AND POLITICS

Veronika Lenhardtová 599

**KAUZÁLNY NEXUS A ŠPECIFIKÁ JEHO PREUKAZOVANIA V MEDICÍNSKYCH
SPOROCH**

CAUSAL NEXUS AND THE SPECIFICITY OF ITS DEMONSTRATION IN MEDICAL
DISPUTES

Zuzana Lukáčová 614

IMPLEMENTÁCIA SMERNICE NIS2 V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

IMPLEMENTATION OF THE NIS2 DIRECTIVE IN THE SLOVAK REPUBLIC

Petra Lukačovičová 628

**ZRUŠENIE INŠTITÚTU TRETÍCH STRÁN VO VOLEBNEJ KAMPANI A JEHO VÝZNAM
V PRAXI**

ABOLITION OF THE INSTITUTE OF THIRD PARTIES IN THE ELECTION CAMPAING
AND ITS SIGNIFICANCE IN PRACTICE

Martina Makaturová 638

**POVINNOSŤ VERITEĽA POSÚDIŤ ÚVEROVÚ BONITU DLŽNÍKA (SPOTREBITEĽA)
A PRÁVNE NÁSLEDKY JEJ PORUŠENIA**

THE CREDITOR'S OBLIGATION TO ASSES THE BORROWER'S (CONSUMER'S)
CREDITWORTHINESS AND THE LEGAL CONSEQUENCES OF ITS BREACH

Zuzana Maruškinová – Lenka Ušiaková – Jakub Dzimko 649

PREDMET A ROZSAH DOKAZOVANIA KORUPCIE

SUBJECT MATTER AND SCOPE OF PROOF OF CORRUPTION

Jakub Matis 664

**DOZOR NAD DODRŽIAVANÍM ZÁKONNOSTI V ÚSTAVOCH NA VÝKON TRESTU
ODŇATIA SLOBODY- NÁVRHY DE LEGE FERENDA**

SUPERVISION OVER THE ADHERENCE OF LEGALITY IN PRISON INSTITUTIONS -
PROPOSALS DE LEGE FERENDA

Michaela Ema Mauzerová 677

**VYBRANÉ ZMENY SPOTREBITEĽSKÉHO PRÁVA V OBČIANSKOM ZÁKONNÍKU
V ROKU 2024**

SELECTED CHANGES TO CONSUMER LAW IN THE SLOVAK CIVIL CODE IN 2024

Dávid Maukš 687

O ÚČELE SANKCIÍ UKLADANÝCH PRÁVNICKÝM OSOBÁM

ABOUT THE PURPOSE OF SANCTIONS IMPOSED ON LEGAL ENTITIES

Ingrid Mencerová – Pavla Černoková 700

ÚLOHA VEĽKÉHO SENÁTU PRI POSILNENÍ PRINCÍPU PRÁVNEJ ISTOTY

THE ROLE OF THE GRAND CHAMBER IN STRENGTHENING THE PRINCIPLE OF LEGAL
CERTAINTY

Zuzana Mikulová 712

MOŽNOSTI POUŽITÍ MEDIACE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

POSSIBILITIES OF USING MEDIATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Stanislava Ochránová – Milana Hrušáková 721

HISTORICKOPRÁVNE ASPEKTY VÝVOJA ÚSTAVNEJ SŤAŽNOSTI

THE HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONSTITUTIONAL APPEAL
DEVELOPMENT

Júlia Ondrová, Michal Úradník 730

**AKTUÁLNE MEDZERY TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHU MACHINÁCIÍ PRI
VEREJNOM OBSTARÁVANÍ**

CURRENT GAPS IN THE CRIMINAL PUNISHMENT OF MACHINATIONS IN PUBLIC
PROCUREMENT

Simona Oudová 742

**BARIÉRY PRÍSTUPU K SPRAVODLIVOSTI: ANALÝZA PREKÁŽOK A NÁVRHY
RIEŠENÍ V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI**

BARRIERS TO ACCESS TO JUSTICE: ANALYSIS OF OBSTACLES AND PROPOSED
SOLUTIONS IN CONTEMPORARY SOCIETY

Tobiáš Pacák 755

ANALÝZA SPÔSOBOV ROZHODOVANIA CENTRA PRÁVNEJ POMOCI V CIVILNEJ AGENDE S DÔRAZOM NA PRINCÍP SPRAVODLIVOSTI

ANALYSIS OF THE LEGAL AID CENTRE'S DECISION-MAKING METHODS IN THE CIVIL AGENDA, WITH AN EMPHASIS ON THE PRINCIPLE OF JUSTICE

Tomáš Palaj 768

EURÓPSKA PROKURATÚRA AKO CUDZÍ ORGÁN?

THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE AS A FOREIGN BODY?

Alexander Pezlar 778

NOVÁ PRÁVNA REGULÁCIA AI: AKÉ VÝZVY A PRÍLEŽITOSTI ČAKAJÚ PODNIKATEĽOV?

NEW AI REGULATION: WHAT CHALLENGES AND OPPORTUNITIES AWAIT ENTREPRENEURS?

Jana Pezlar Selecká & Regina Hučková 790

**VYBRANÉ VERBÁLNE PREČINY VO VERTIKÁLNEJ A HORIZONTÁLNEJ KOMPARÁCII
SELECTED VERBAL CRIMINAL OFFENCES IN VERTICAL AND HORIZONTAL COMPARISON**

Alexandra Podlipová – Maximilián Kiko 798

NOVÉ VÝZVY PRE SLOVENSKÚ REPUBLIKU A NARIADENIE EUDR

NEW CHALLENGES FOR THE SLOVAK REPUBLIC AND THE EUDR REGULATION

Martin Pogádl 816

UMELÁ INTELIGENCIA V PRÁVE OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CORPORATE LAW

Damián Pružinský 828

**VÝZNAMNÉ ZMENY TRESTNÉHO PORIADKU VO VZŤAHU K OSOBE OBVINENÉHO
SIGNIFICANT AMENDMENTS OF THE PENAL CODE IN RELATION TO THE ACCUSED PERSON**

Milada Raďášová 843

EURÓPSKY ZATÝKACÍ ROZKAZ AKO EFEKTÍVNY NÁSTROJ JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE

THE EUROPEAN ARREST WARRANT AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF JUDICIAL COOPERATION

Rastislav Remeta 857

ÚLOHA ŠTÁTU PRI IDENTIFIKÁCII DEZINFORMÁCIÍ: PRÁVNE LIMITY A ÚSTAVNÉ ASPEKTY

THE STATE'S ROLE IN IDENTIFYING DISINFORMATION: LEGAL BOUNDARIES AND CONSTITUTIONAL ASPECTS

Marián Ruňanin 871

SVEDOK, PODOZRIVÝ, OBVINENÝ

WITNESS, SUSPECT AND ALLEGED

Eva Sihelníková 884

TRESTNÉ PRÁVO A OSINT

CRIMINAL LAW AND OSINT

Miroslav Srholec 894

ROZHODOVACIA ČINNOSŤ PÔDOHOSPODÁRSKEJ PLATOBNEJ AGENTÚRY V KONANIACH O PRIAMÝCH PODPORÁCH A DOTÁCIÁCH

DECISION-MAKING ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL PAYING AGENCY IN PROCEEDINGS CONCERNING DIRECT AIDS AND SUBSIDIES

Tomáš Suchý 909

UMELÁ INTELIGENCIA VO VEREJNEJ SPRÁVE

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION

Tomáš Šefčík 925

DAŇOVÉ TAJOMSTVO A POVINNOSŤ MLČANLIVOSTI PRÍSLUŠNÍKA FINANČNEJ SPRÁVY

TAX SECRECY AND THE OBLIGATION OF COINTEGRITY OF THE MEMBERS OF FINANCIAL ADMINISTRATION OF SLOVAK REPUBLIC

Michaela Ševčíková 937

POSKYTOVANIE PRÁVNEJ POMOCI CENTROM PRÁVNEJ POMOCI V NADVÄZNOSTI NA TRANSPOZÍCIU EURÓPSKÝCH SMERNÍC, SO ZAMERANÍM NA PRÁVNÚ POMOC V AZYLOVOM KONANÍ, V KONANÍ O ZAISTENÍ A V KONANÍ O ADMINISTRATÍVNOU VYHOSTENÍ ŠTÁTNYCH PRÍSLUŠNÍKOV TRETIÍCH KRAJÍN

PROVISION OF LEGAL AID BY THE LEGAL AID CENTER FOLLOWING THE TRANSPOSITION OF EUROPEAN DIRECTIVES, WITH A FOCUS ON LEGAL ASSISTANCE IN ASYLUM, DETENTION AND ADMINISTRATIVE EXPULSION PROCEEDINGS OF THIRD-COUNTRY NATIONALS

Monika Šmídtová Miháľová 943

UPLAŇOVANIE PRAVIDIEL JEDNOTNÉHO TRHU – VYBRANÉ OTÁZKY

APPLICATION OF SINGLE MARKET RULES – SELECTED ISSUES

Martin Šimkovič 954

POLITIKA PO 1948 A RODINNÉ PRÁVO – OTÁZKA PRÍPUSTNOSTI NÁBOŽENSKÝCH SOBÁŠNYCH OBRADOV

POLITICS AFTER 1948 AND FAMILY LAW - THE QUESTION OF THE ADMISSIBILITY OF RELIGIOUS MARRIAGE CEREMONIES

Ivana Šošková 965

UPLATŇOVANIE NÁROKOV SPOLOČNOSTI Z FINANČNEJ ASISTENCIE POSKYTNUTEJ ZA ÚČELOM NADOBÚDANIA AKCIÍ AKCIOVEJ SPOLOČNOSTI

APPLYING THE COMPANY'S CLAIMS FROM FINANCIAL ASSISTANCE PROVIDED FOR THE PURPOSE OF ACQUIRING SHARES IN A JOINT - STOCK COMPANY

Regina Šťastová 978

ÚSTAVNÍ OCHRANA ZVÍŘAT V ČR? FILOZOFICKO-PRÁVNÍ ASPEKTY A DOPADY NAVRHOVANÉ ZMĚNY ÚSTAVY ČR NA PRÁVNÍ ŘÁD

CONSTITUTIONAL PROTECTION OF ANIMALS IN THE CZECH REPUBLIC? PHILOSOPHICAL-LEGAL ASPECTS AND IMPACTS OF THE PROPOSED AMENDMENTS TO THE CONSTITUTION OF THE CZECH REPUBLIC ON THE LEGAL ORDER

Petr Šuráň 987

NADNÁRODNÁ (FLEXIBILITA) DOHADOVANIA MZDOVÝCH PODMIENOK V KOLEKTÍVNEJ ALEBO PRACOVNEJ ZMLUVE

TRANSNATIONAL (FLEXIBILITY) TO NEGOTIATE WAGE TERMS IN A COLLECTIVE AGREEMENT OR EMPLOYMENT CONTRACT

Marek Švec, Peter Mészáros 998

DOPAD NARIADENIA EÚ Č. 650/2012 NA HMOTNOPRÁVNNU REGULÁCIU DEDIČSKÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU

THE IMPACT OF THE EU REGULATION NO. 650/2012 ON THE SUBSTANTIVE REGULATION OF INHERITANCE LAW IN SLOVAKIA

Juraj Takáč 1008

**TRESTNĚPRÁVNÍ KONSEKVENCE (NE)REGULACE LOBBINGU V ČESKÉ REPUBLICE
CRIMINAL LAW CONSEQUENCES OF THE (NON-)REGULATION OF LOBBYING
IN THE CZECH REPUBLIC**

Jana Tlapák Navrátilová – Ingrid Galovcová 1016

NEODKLADNÉ OPATRENIE AKO ROZHODNUTIE VO VECI SAMEJ

URGENT MEASURE AS A DECISION ON THE MERITS

Rastislav Trnka 1026

HISTORICKÉ A PRÁVNE ASPEKTY PREDCHÁDZAJÚCE MIEROVÝM ROKOVANIAM VO VERSAILLES

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS PRECEDING THE VERSAILLES PEACE NEGOTIATIONS

Miroslava Trudičová 1035

VÝVOJ DROGOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV OD PRÁVNEJ ÚPRAVY ZÁKONOM Č. 140/1961 Zb. AŽ PO SÚČASNÚ PRÁVNÚ ÚPRAVU ZÁKONOM Č. 40/2024 Z.z.

THE DEVELOPMENT OF DRUG OFFENSES SINCE THE LEGAL REGULATION BY ACT. NO 140/1961 COLL. UP TO THE CURRENT LEGAL REGULATION BY ACT. NO. 40/2024 COLL.

Nina Uhrovičová – Laura Hlaváčiková – Miroslav Mandák 1050

MODELY MAJETKOVÝCH REŽIMOV REGISTROVANÝCH PARTNEROV V PRÍPADE ZAVEDENIA INŠTITÚTU REGISTROVANÉHO PARTNERSTVA

MODELS OF PROPERTY REGIMES OF REGISTERED PARTNERS IN CASE OF INTRODUCTION OF THE INSTITUTION OF REGISTERED PARTNERSHIP

Kristián Vassay 1057

UMELÁ INTELIGENCIA A MOŽNOSTI JEJ VYUŽITIA V RÁMCI TRESTNÉHO KONANIA

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND POSSIBILITIES OF ITS USE WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS

Adrián Vaško – Róbert Čuha 1070

URČOVACIA ŽALoba A NALIEHAVÝ PRÁVNÝ ZÁUJEM

ACTION FOR DECLARATION AND URGENT LEGAL INTEREST

Júlia Zacharidesová 1087

AKTUÁLNE VÝZVY A PROBLÉMY DEDIČSKÉHO PRÁVA V SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE

CURRENT CHALLENGES AND PROBLEMS OF INHERITANCE LAW IN SLOVAK LEGISLATION

Júlia Krajčírová 1100

PREZUMPCIA NEVINY V SPRÁVNOM KONANÍ NA ÚSEKU STRELNÝCH ZBRANÍ A STRELIVA¹

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS IN THE AREA OF FIREARMS AND AMMUNITION

Petra Andorová²

Abstrakt

Príspevok je zameraný na analýzu podmienky bezúhonnosti a spoľahlivosti pre získanie zbrojného preukazu podľa zákona o strelných zbraniach a strelive. Cieľom je skúmať, či sa uplatňuje zásada prezumpcie neviny v konaní o vydaní zbrojného preukazu ako aj v priebehu legítimnej držby strelnej zbrane držiteľom zbrojného preukazu. V príspevku sa poukazuje na právnu úpravu de lege lata, aplikačnú prax a vplyv rozhodnutí správnych súdov. Na záver sú prezentované návrhy de lege ferenda s cieľom precizovať právnu úpravu de lege lata.

Kľúčové slová

prezumpcia neviny, bezúhonnosť, spoľahlivosť, zbrojný preukaz, správny súd

Abstract

The article is focused on the analysis of the condition of integrity for obtaining a firearms license according to the Firearms and Ammunition Act. The aim of this article is to investigate whether the principle of presumption of innocence is applied in the proceedings of a firearms license as well as in the course of the legitimate possession of a firearm by the holder of a firearms license. The article refers to the de lege lata legislation, application practice and the impact of administration court decisions. At the end, there are presented suggestions de lege ferenda in order to improve the legal regulation de lege lata.

Key words

presumption of innocence, integrity of person, reliability of person, gun license, administrative court

Úvod

V slovenskom právnom poriadku sa prezumpcia neviny považuje za jednu zo základných zásad trestného konania. Zásada prezumpcie neviny je aj princípom, ktorý reprezentuje základné hodnoty európskeho právneho priestoru. Zásady ako aj právne princípy musia byť v súlade s Ústavou Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) a medzinárodnými

¹ Tento príspevok bol spracovaný ako výstup vedeckovýskumnej úlohy č. 274 realizovanej na Akadémii Policajného zboru v Bratislave s názvom „Vplyv rozhodnutí súdov na bezpečnostnoprávnú činnosť Policajného zboru vo verejnej správe“.

² JUDr. Petra Andorová, PhD., Katedra správneho práva, Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

zmluvami o ľudských právach a slobodách, ktorými je Slovenská republika viazaná. Prezumpcia neviny je v ústave zaradená medzi základné práva a slobody, siedmy oddiel druhej hlavy pod názvom „Právo na súdnu a inú právnu ochranu“, kde v čl. 50 ods. 2 sa uvádza „Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu“. Tento princíp pre vyvodenie zodpovednosti je obsiahnutý vo väčšine krajín sveta. Okrem ústavy je princíp prezumpcie neviny upravený aj v medzinárodných dokumentoch – v Deklarácii ľudských práv z roku 1948, v Medzinárodnom pakte o občianskych právach, v Charte základných práv Európskej únie, ako aj v Európskom dohovore o základných právach a slobodách z roku 1950. V čl. 11 ods.1 Deklarácii ľudských práv sa uvádza „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ nie je zákonným postupom dokázaná jeho vina vo verejnom pokračovaní pri ktorom mal zaistené všetky možnosti obhajoby.“ V čl.14 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach sa uvádza „Každý, kto je odsúdený za trestný čin, musí mať právo na prezumpovanie neviny, kým sa nedokáže jeho vina podľa zákona“. V čl. 48 Charty základných práv Európskej únie sa uvádza „Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom“. Európsky dohovor o základných ľudských právach a slobodách z roku 1950 upravuje prezumpciu neviny v čl.6 ods.2 v znení „Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom“.

V súvislosti so záväznosťou zásady prezumpcie neviny v správnom konaní nemožno opomenúť odporúčania Výboru ministrov Rady Európy, ktoré presadzujú princípy dobrej verejnej správy.³ Prezumpcia neviny sa aplikuje najmä v rámci správneho trestania, pretože podľa štrasburskej judikatúry majú priestupky trestnoprávny charakter. Správne trestanie zahŕňa okrem priestupkového konania aj správne konanie o správnych deliktoch. Preto správne konanie podlieha ochrane Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý upravuje právo na spravodlivé súdne konanie (čl.6), zákaz trestu bez zákona (čl.7), právo na účinné opravné prostriedky (čl.13), ako aj ďalšiu ochranu v podobe práva na odškodnenie za nezákonné odsúdenie a právo nebyť súdený alebo trestaný dvakrát (čl.2 a 4 Protokolu č.7 k Dohovoru). Pojem správne trestanie je definovaný v Správnom súdnom poriadku nasledovne „Správnym trestaním sa na účely tohto zákona rozumie rozhodovanie orgánov verejnej správy

³ Rezolúcia (77) 31 Výboru ministrov o ochrane jednotlivca vo vzťahu k aktom správnych orgánov, Odporúčanie R (91) 1 Výboru ministrov o správnych sankciách, Odporúčanie Rec (2004) 20 Výboru ministrov o súdnom prieskume správnych aktov.

o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za iné podobné protiprávne konanie.“⁴ Ďalej Správny súdny poriadok v §195 ustanovuje, že „Správny súd nie je vo veciach správneho trestania viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby, ak ide o základné zásady trestného konania podľa Trestného poriadku, ktoré je potrebné použiť na správne trestanie“. Podľa čl.6 Európskeho dohovoru je teda priestupok vec trestného charakteru a preto sa na priestupkové konanie a na páchatel'a priestupku budú vzťahovať zásady trestného konania kam radíme aj zásadu prezumpcie nevinu. *„Záruky a práva, ktoré sú zakotvené v Trestnom zákone a Trestnom poriadku je nevyhnutné poskytnúť aj subjektu, voči ktorému je vyvodzovaná administratívnoprávna zodpovednosť.“*⁵ *„Zákon o priestupkoch v ustanovení §73 ods.2 zakotvuje základné procesné práva a povinnosti obvineného z priestupku. V porovnaní so všeobecným správnym konaním, ktoré je upravené v správnom poriadku, poskytuje obvinenému z priestupku širšie procesné práva. Predovšetkým zakotvuje zásadu prezumpcie nevinu. Obvinený z priestupku má právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k dôkazom o nich, uplatňovať skutočnosti a dôkazy na svoju obhajobu, podávať návrhy a opravné prostriedky. Realizácia zásady prezumpcie nevinu znamená, že správny orgán je povinný dokázať vinu obvineného z priestupku a ak sú o nej pochybnosti, musí rozhodnúť v prospech vinníka (in dubio pro reo)“*⁶

Vo viacerých rozhodnutiach správne súdy konštatujú, či v rámci správneho konania trestného bola alebo nebola správnym orgánom porušená zásada prezumpcie nevinu.⁷ Aplikácia zásady prezumpcie nevinu v priestupkovom konaní alebo v správnom konaní o správnom delikte je teda nepochybná. V príspevku pouvažujeme nad aplikáciou zásady prezumpcie nevinu v konaní, v ktorom nejde o vyvodenie administratívnoprávnej zodpovednosti, ale v ktorom má správny orgán v súlade so zákonom priznať právo. Konkrétne pôjde o úvahu aplikácie zásady prezumpcie nevinu v konaní o vydaní zbrojného preukazu, v ktorom správny orgán obligatórne skúma, či žiadateľ spĺňa zákonné podmienky pre vydanie zbrojného preukazu.

⁴ Zákon č. 162/2015 Z. z. o správnom súdnom konaní, §194 ods.1.

⁵ Bližšie pozri Rozsudok NS SR zo dňa 19.decembra 2012, sp.zn. 2 Sžo 2/2012.

⁶ Judikatúra k Správnemu poriadku a Správnemu súdnemu poriadku – 2.diel./ Milučký, J., Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2020, s.365.

⁷ Napr. Rozsudky krajských súdov: 3 Sž/22/2012 zo dňa 11.06.2013, 5 Sžo/22/2012 zo dňa 28.02.2013, 2 Sžf/42/2012 zo dňa 18.04.2013.

1. Záonné podmienky pre vydanie zbrojného preukazu s apelom na bezúhonnosť a spoľahlivosť a dodržiavanie zásady prezumpcie nevinu

Právo vlastníť a držať strelnú zbraň a strelivo nie je možné považovať za základné ľudské právo jednotlivca alebo skupiny zaručené ústavou alebo Dohovorom o základných ľudských právach a slobodách ako sú napr. právo na život, zdravie, právo na ochranu osoby a jej súkromia, osobnej slobody, ľudskej dôstojnosti, vlastníctva, obydlia a pod. Ak teda štát v rámci vlastných kompetencií pri plnení svojich úloh s prihliadnutím na chránené záujmy spoločnosti obmedzí nárok na vydanie zbrojného preukazu a tým upraví podmienky možnosti legálneho nadobudnutia, nosenia alebo používania zbraní a streliva, nezasahuje tým do základných práv a slobôd občanov.⁸ Postup pri vydávaní zbrojného preukazu je podrobne upravený v zákone č. 190/2003 Z.z. o strelných zbraniach a strelive (ďalej len „zákon o strelných zbraniach“) a jeho vykonávacích predpisoch. Na procesný postup sa subsidiárne aplikujú ustanovenia zákona o správnom konaní.⁹ Zbrojný preukaz je akt aplikácie práva, ktorý v správnom konaní na základe žiadosti žiadateľa vydáva príslušný správny orgán. Ide o administratívnoprávny vzťah, ktorý vzniká v oblasti verejnej správy.¹⁰ Zákon o strelných zbraniach podrobne upravuje záonné podmienky pre získanie zbrojného preukazu. Podľa §16 zákona o strelných zbraniach správny orgán vydá zbrojný preukaz fyzickej osobe, ktorá písomne požiada o jeho vydanie, je plne spôsobilá na právne úkony, dosiahla predpísaný vek, je bezúhonná a spoľahlivá, je zdravotne spôsobilá a psychicky spôsobilá držať alebo nosiť zbraň a strelivo, preukázala odbornú spôsobilosť držať alebo nosiť zbraň a strelivo vykonaním skúšky pred skúšobnou komisiou, má miesto pobytu na území Slovenskej republiky a v konaní o vydanie zbrojného preukazu preukázala potrebu držať alebo nosiť zbraň a strelivo. Dokazovanie v správnom konaní o vydaní zbrojného preukazu je povinnosťou správneho orgánu, ktorý na základe relevantných podkladov rozhodne buď o vydaní zbrojného preukazu alebo o zamietnutí žiadosti o vydanie zbrojného preukazu. Na účely predmetného príspevku sa zameriame na podmienku bezúhonnosti a spoľahlivosti žiadateľa o vydanie zbrojného preukazu. Zákon o strelných zbraniach v §19 ods.1 upravuje podmienku bezúhonnosti negatívne, t.j. taxatívne vymenúva trestné činy, pre ktoré ak bol žiadateľ právoplatne odsúdený, nie je podľa zákona o strelných zbraniach bezúhonným a tým nesplňa jednu z podmienok pre vydanie zbrojného preukazu. Výnimkou je, ak ide o osobu, ktorej odsúdenie bolo zahladené. Z uvedeného vyplýva, že ak sa voči žiadateľovi vedie trestné stíhanie pre niektorý z trestných

⁸ Rozsudok krajského súdu Nitra Sp.zn. 11S/147/2017 vydaný 11.9.2019.

⁹ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.

¹⁰ HAŠANOVÁ, J., DUDÖR, L. Základy správneho práva. 5.aktual.vyd. s. 56.

činov, pre ktorý sa v zmysle zákona o strelných zbraniach žiadateľ nebude považovať za bezúhonného, nie je takéto trestné stíhanie dôvodom pre odmietnutie žiadosti o vydanie zbrojného preukazu pre nesplnenie podmienky bezúhonnosti. A to preto, že sa v konaní musí aplikovať zásada prezumpcie neviny nakoľko je priamo vyvoditeľná z ustanovenia zákona o strelných zbraniach. Nie je to dôvod ani na prerušenie správneho konania z dôvodu predbežnej otázky. Inak je to s uplatňovaním zásady prezumpcie neviny pri posudzovaní podmienky spoľahlivosti. Podmienka spoľahlivosti žiadateľa je v zákone o strelných zbraniach upravená tiež negatívne, t.j. v §19 ods.2 zákonodarca uvádza konania a činy, pre ktoré žiadateľ nespĺňa podmienku spoľahlivosti. „Za spoľahlivú osobu sa na účely zákona o strelných zbraniach nepovažuje ten,

a) koho trestné stíhanie za trestné činy uvedené v §19 ods.1 bolo podmiennečne zastavené a nebolo právoplatne rozhodnuté, že sa obvinený osvedčil alebo nemá sa za to, že sa osvedčil,

b) kto preukázateľne nadmerne požíva alkoholické nápoje,

c) kto preukázateľne požíva omamné látky, psychotropné látky alebo prípravky, ktorých požívanie môže vyvolať závislosť osôb od nich,

d) kto bol v posledných dvoch rokoch uznaný vinným z priestupku podľa §69 ods.1 písm.a alebo písm.b) zákona o strelných zbraniach,

e) kto bol v posledných dvoch rokoch opakovane uznaný vinným z priestupku podľa §69 ods.1 písm.c) zákona o strelných zbraniach, priestupku na úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami, priestupku proti občianskemu spolunažívaniu, ktorého sa dopustil vyhrážaním ujmu na zdraví, úmyselným ublížením na zdraví alebo iným násilím, priestupku na úseku poľovníctva a rybárstva alebo extrémizmu alebo diváckeho násillia, alebo

f) kto podľa zistení útvaru PZ nedáva záruku, že zbraň nezneužije.“

Bolo nevyhnutné explicitne uviesť zákonné dôvody, pre ktoré žiadateľ nebude považovaný za spoľahlivého, pretože čitateľ môže vidieť, že medzi dôvodmi sa nenachádza bod, v ktorom by bolo uvedené, že za spoľahlivú osobu sa nepovažuje osoba, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie pre niektorý z trestných činov, pre ktorý by žiadateľ nespĺňal podmienku bezúhonnosti.

Pri posudzovaní spoľahlivosti žiadateľa sa kladie dôraz aj na zisťovanie spoľahlivosti žiadateľa so zreteľom na ochranu života, zdravia, majetkových a iných práv osôb, ako i verejných záujmov. Účelom je najmä z držania zbraní vylúčiť osobu násilnej povahy alebo inak nebezpečnú sebe alebo okoliu. To znamená ak by aj išlo o osobu bezúhonnú, nemusí spĺňať podmienku spoľahlivosti. Pre zistenie spoľahlivosti žiadateľa si správny orgán zabezpečuje lustráciu žiadateľa v evidenciách zložiek Policajného zboru, žiada o vykonanie previerky obvodné oddelenie podľa trvalého pobytu, výpis z ústrednej evidencie priestupkov Ministerstva

vnútra SR a odpis registra trestov. Podmienkou spoľahlivosti je, aby žiadateľ dával záruku, že zbraň nezneužije. Z praxe správnych orgánov príslušných na vydanie zbrojného preukazu sa ukazuje, že ak žiadateľ už bol odsúdený za niektorý z trestných činov, pre ktorý by nespĺňal podmienku bezúhonnosti, aj napriek tomu že ide o zahladený trestný čin, správny orgán nepovažuje tohto žiadateľa za spoľahlivého. Zo súdnej praxe je zrejmé, že pre konštatovanie nespoľahlivosti je irelevantné, že žiadateľove odsúdenia boli zahladené a že sa osvedčil. Relevantné je to, že spôsobom svojho života nedáva záruku, že zbraň nezneužije. Umožnením legálneho nadobudnutia, nosenia a používania zbrane a streliva osobe, u ktorej nie je s ohľadom na jej predchádzajúci život a správanie sa absolútne vylúčená možnosť, že by túto zbraň a strelivo mohla použiť v rozpore s právnym poriadkom a verejným záujmom, by mohlo dôjsť k fatálnym následkom, ktorým sa zákonodarca stanovením podmienok pre vydanie zbrojného preukazu snažil v maximálnej možnej miere zabrániť.¹¹ Tým, že osoba svojim správaním nerešpektuje akékoľvek právne predpisy (teda aj na inom úseku správy), môže ju správny orgán považovať za osobu, ktorá nie je schopná alebo ochotná rešpektovať právne normy.

Zákonom ustanovené podmienky musia byť splnené pri vydaní zbrojného preukazu a musia byť naplnené počas celej doby jeho platnosti. Tak, ako sa môže zmeniť spĺňanie podmienky spôsobilosti na právne úkony, zdravotnej a psychickej spôsobilosti, môže sa zmeniť i spĺňanie podmienky bezúhonnosti. Osoba, ktorá v čase vydania zbrojného preukazu bola pre účely zákona bezúhonná, môže túto bezúhonnosť stratiť. Podľa názoru správneho súdu je potrebné prihliadnuť aj na účel zákona o strelných zbraniach, ktorým je preventívna ochrana pred zneužitím zbrane osobami už odsúdenými a zároveň požiadavka, aby zbrojný preukaz mali len osoby, ktoré zákonné podmienky spĺňajú počas celého obdobia držby strelnej zbrane. Pokiaľ zákon o strelných zbraniach ustanovuje podmienky pre vydanie zbrojného preukazu, logicky obsahuje aj ustanovenie o možnosti jeho odňatia. Nejde tak o sankciu, nakoľko odňatie zbrojného preukazu vychádza zo skutočnosti spĺňania podmienok zákona. Nejde o dôsledok porušenia povinnosti, ale o následok rozhodnutia, ktorým orgán verejnej správy konštatuje, že držiteľ zbrojného preukazu prestal spĺňať podmienky pre jeho vydanie.¹²

¹¹ Bližšie pozri rozsudok Krajského súdu Nitra, Sp.zn.11S/147/2017 zo dňa 11.9.2019.

¹² Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica Sp.zn. 24S/74/2016.

2. Návrhy de lege ferenda v komparatívnom prístupe k vybraným právnym normám na úseku štátnej správy

V konaní o vydaní zbrojného preukazu sa dodržiava zásada prezumpcie neviny tým, že predchádzajúce trestné odsúdenia nezbavujú žiadateľa automaticky práva na získanie zbrojného preukazu, pokiaľ nedošlo k právoplatnému odsúdeniu za konkrétne závažné trestné činy, ktoré by ohrozovali verejnú bezpečnosť. Oprávnenosť žiadosti je hodnotená na základe konkrétnych a relevantných faktov, ktoré sa týkajú bezpečného držania zbrane. Ak sa voči žiadateľovi o vydanie zbrojného preukazu v čase konania o vydanie zbrojného preukazu začne alebo prebieha trestné stíhanie pre niektorý z trestných činov, pre ktorý by nespĺňal podmienku bezúhonnosti, nie je to obligatórny dôvod na rozhodnutie o zamietnutí žiadosti o vydanie zbrojného preukazu. A to preto, že správny orgán je povinný dodržiavať zásadu prezumpcie neviny, čo znamená, že na žiadateľa sa hľadí ako na nevinného až kým sa mu právoplatným rozhodnutím uzná vina. Teda aj v prípade, že by bolo platne rozhodnuté o vine žiadateľa, stále to nie je dôvod na negatívne rozhodnutie správneho orgánu. Jediné o čo sa môže správny orgán oprieť, je podmienka spoľahlivosti aj to len v rámci posledného bodu, podľa ktorého žiadateľ nedáva záruku, že zbraň nezneužije. Tým, že ide o verejné právo, verejnoprávne konanie, v ktorom orgán verejnej moci je povinný konať striktnie v súlade so zákonom, mala by právna úprava v tomto prípade byť striktnejšia, teda jednoznačná. Voľnosťou takto formulovaných podmienok pre splnenie podmienky spoľahlivosti sa ponecháva priestor na správnu úvahu a najmä priestor na nejednotnosť výkladu ako aj postupu v aplikačnej praxi po celom území Slovenskej republiky. A preto navrhujem aj v tomto druhu správneho konania zaviesť rigidnú právnu úpravu najmä čo sa týka splnenia podmienky spoľahlivosti. Nejde o novinku, pretože na vybraných úsekoch správy môžeme nájsť precíznu právnu úpravu pre jednotnú rozhodovaciu právomoc správnych orgánov. Môžeme sa inšpirovať zákonom č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky, podľa ktorého jednou z podmienok pre nadobudnutie štátneho občianstva je, že sa voči žiadateľovi nevedie trestné stíhanie.¹³ Ďalším inšpiratívnym zákonom je zákon č. 473/2005 Z.z. Zákon o poskytovaní služieb v oblasti súkromnej bezpečnosti (ďalej len „zákon o súkromnej bezpečnosti“), v ktorom ako správny orgán tiež vystupuje útvar Policajného zboru, ktorý vykonáva dokazovanie, na základe ktorého rozhoduje o práve i povinnosti osoby podľa ustanovení predmetného zákona. Zákon o súkromnej bezpečnosti striktnie upravuje podmienky udelenia licencie na prevádzkovanie bezpečnostnej služby. Aj v tomto prípade je jednou z podmienok udelenia licencie podmienka bezúhonnosti a

¹³ §7 ods.1 písm.d) zákona č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve.

spoľahlivosti. Za bezúhonnú osobu sa nepovažuje ten, kto bol právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin alebo za iný trestný čin, za ktorý mu bol uložený podmienený trest odňatia slobody v dĺžke viac ako 12 mesiacov. Právna úprava je veľmi podobná právnej úprave na úseku strelných zbraní. Za precíznejšiu právnu úpravu považujem ustanovenia upravujúce podmienku spoľahlivosti, kde v zmysle zákona o súkromnej bezpečnosti sa okrem iného za spoľahlivú osobu nepovažuje ten, kto je trestne stíhaný za zákonom ustanovené trestné činy. Na základe uvedeného by som navrhovala obdobne upraviť podmienku spoľahlivosti aj pre získanie zbrojného preukazu a to v znení „Za spoľahlivú osobu sa nepovažuje ten, voči komu je vedené trestné stíhanie za trestné činy uvedené v §19 ods.1 zákona o strelných zbraniach.“ Touto formuláciou sa správne orgány v správnom konaní vyhnú akejkolvek špekulácii, či nepravosti vo vzťahu k žiadateľovi. Tým, že ide o verejnoprávne konanie, takáto právna úprava je viac ako žiaduca. Rigidná právna úprava vo verejnej správe je dôležitým nástrojom na zabezpečenie právnej istoty, transparentnosti a spravodlivosti vo vzťahu medzi orgánmi verejnej správy a adresátmi.

Záver

Dovolím si tvrdiť, že zásada prezumpcie neviny v konaní o vydaní zbrojného preukazu je dodržaná. Pri posudzovaní bezúhonnosti žiadateľa o vydanie zbrojného preukazu, správny orgán posudzuje minulosť žiadateľa, t.j. jeho právoplatné odsúdenie. Ide o administratívny proces, kde sa na základe odpisu z registra trestov a ďalších faktov rozhoduje, či žiadateľ spĺňa podmienky na získanie zbrojného preukazu. Tento proces neporušuje prezumpciu neviny, pretože trestný výpis a predchádzajúce odsúdenia nie sú považované za dôkaz viny v tomto kontexte, ale skôr ako indície o spôsobilosti osoby držať zbraň. Zákon o strelných zbraniach sa zameriava na to, či existujú prekážky ohrozujúce bezpečnosť držania a nosenia zbrane. Možno skôr uvažovať v širšom kontexte o dodržaní prezumpcie neviny v určení splnenia podmienky spoľahlivosti. Ale aj táto pochybnosť je už vylúčená a argumentačne odôvodnená v niekoľkých rozhodnutiach správnych orgánov ako aj súdnych rozsudkoch. Tým, že ide o nejednoznačný výklad ustanovení zákona o strelných zbraniach, ktorý vedie aj k odchýlnym rozhodnutiam správnych orgánov v rámci celého Slovenska, zastávam názor, že precíznejšia právna úprava by odstránila pochybnosti a nejednotnosť v konaní a rozhodovaní všetkých správnych orgánov na tomto úseku štátnej správy. Posilnil by sa význam právneho štátu, právnej istoty a legitímnych očakávaní. Právna istota je základným prvkom právneho štátu a jej dodržiavanie je nevyhnutné pre správne fungovanie administratívneho konania. Vo verejnoprávných konaniach sa právna istota prejavuje v zárukách predvídateľnosti a stabilizácie právnych

vzťahov medzi orgánmi verejnej správy a adresátmi.¹⁴ Týmto spôsobom sa má zabezpečiť ochrana práv účastníka konania, pričom jednotlivé rozhodnutia musia byť v súlade so zákonom a musia rešpektovať práva a legitímne očakávania účastníkov. V správnom konaní sa musia dodržiavať základné princípy ako princíp predvídateľnosti a transparentnosti rozhodnutí, zákonnosti a proporcionality, pevnosti a stability právnych vzťahov a možnosti odvolať sa a tým chrániť svoje práva. V konečnom dôsledku právna istota zabezpečuje nielen ochranu práv účastníka konania, ale aj stabilitu právneho poriadku a dôveru občanov v právny systém.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

HAŠANOVÁ, J., BALGA, J., ANDOROVÁ, P. Policajná správa. 3. akt. vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023, 350 s. ISBN 978-80-7380-910-2.

HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L. Základy správneho práva. 5.aktualizované vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 403 s. ISBN 978-80-7380-842-6.

MILUČKÝ, J. Judikatura k Správnomu poriadku a Správnomu súdnemu poriadku – 2.diel., Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2020, 585s.

Odborné články:

BLAŽEK, O. *Charakteristika strategickkej korupcie vo verejnej správe*. Zborník príspevkov. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024. 330s. ISBN 978-80-8293-010-1.

Právne predpisy:

Deklarácia ľudských práv.

Európsky dohovor o základných právach a slobodách.

Charta základných práv Európskej únie.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1993 Z.z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom občianstve Slovenskej republiky, v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 190/2003 Z.z. Zákon o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.

¹⁴ BLAŽEK, O. *Charakteristika strategickkej korupcie vo verejnej správe*. Zborník príspevkov. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024. s. 64.

Zákon č. 473/2005 Z.z. Zákon o poskytovaní služieb v oblasti súkromnej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov

Zákon č. 162/2015 Z.z. o správnom súdnom konaní, v znení neskorších predpisov

Súdne rozhodnutia

Rozsudok NS SR zo dňa 27.novembra 2007. sp.zn. 6 Sžo 34/2007.

Rozsudok NS SR zo dňa 19.decembra 2012, sp.zn. 2 Sžo 2/2012.

Rozsudok krajského súdu Nitra Sp.zn. 11S/147/2017 vydaný 11.9.2019.

Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica Sp.zn. 24S/74/2016.

ZAISTENIE A KONFIŠKÁCIA MAJETKU AKO REFLEXIA PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE DO TRESTNOPRÁVNEJ ÚPRAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

SEIZURE AND CONFISCATION OF PROPERTY AS A REFLECTION OF THE EUROPEAN UNION LAW INTO THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE SLOVAK REPUBLIC

Martina Balážová¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou zaistenia a konfiškácie majetku podľa práva Európskej únie so zameraním na reflexiu vplyvu novoprijatej smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260 z 24. apríla 2024 o vymáhaní majetku a konfiškácii. Cieľom príspevku je poukázať na minimálne pravidlá aplikované vo vzťahu k vyhľadávaniu, zaisteniu a konfiškácii majetku v trestnom konaní v Slovenskej republike, ako aj úvahy de lege ferenda, či vnútroštátna transpozícia novoprijatej smernice by v dostatočnej miere aplikovala požiadavky na zaistenie a konfiškáciu majetku kladené zo strany Európskej únie.

Kľúčové slová

majetok, zaistenie, konfiškácia, smernica, Európska únia

Abstract

Paper addresses the issue of seizure and confiscation of assets under European union law, with a focus on reflecting on the impact of the newly adopted Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. The aim of the paper is to highlight the minimum rules applied in relation to the search, seizure and confiscation of property in criminal proceedings in the Slovak Republic, as well as de lege ferenda considerations as to whether the national transposition of the newly adopted Directive would sufficiently apply the requirements for the seizure and confiscation of property imposed by the European Union.

Kľúčové slová

property, seizure, confiscation, directive, European union

Úvod

¹ Mgr. Ing. Martina Balážová, externá doktorandka, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, vyšetrovateľka odboru kriminálnej polície Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave.

Zaistenie a konfiškáciu majetku ako jeden z inštitútov trestného práva Európskej únie (ďalej len „EÚ“) je možné charakterizovať aj ako významný nástroj v boji proti organizovanej trestnej činnosti, zločineckým skupinám a praniu špinavých peňazí v Európe. V reakcii na zvyšujúcu sa mieru sofistikovanosti páchania organizovanej trestnej činnosti a s ňou súvisiacu potrebu neustáleho zefektívňovania legislatívnej úpravy EÚ v oblasti zaistovania a konfiškácie majetku boli na pôde Európskeho parlamentu a Rady EÚ postupne prijaté viaceré právne predpisy. Jednu z takto najvýznamnejších sekundárnych prameňov práva EÚ predstavuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 127, 29.4.2014, s. 39-50, ďalej len „smernica EP a Rady 2014/42/EÚ“) a smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260 z 24. apríla 2024 o vymáhaní majetku a konfiškácii (Ú. v. EÚ L, 2024/1260, 2.5.2024, „ďalej len „smernica EP a Rady 2024/1260“).

Požiadavky EÚ obsiahnuté v smerniciach ako sekundárnych prameňoch práva vymedzujú pre členské krajiny takzvané mantinely vo vzťahu k ich obsahovému zapracovaniu do vnútroštátnych právnych predpisov, ako aj vo vzťahu k samotným transpozičným termínom. Smernice predstavujú štandardné právne predpisy EÚ v oblasti trestného práva², ktoré umožňujú realizovať politiku a ciele EÚ efektívne, pričom zaistujú harmonizáciu právnych úprav medzi členskými štátmi. Ich právna záväznosť a nepriamy účinok na vnútroštátny právny poriadok členských štátov reflektuje určitú mieru flexibility pri výbere a forme metód ich implementácie, ktorá môže byť realizovaná v podobe legislatívnej úpravy už existujúceho právneho predpisu, respektíve prijatím nového zákona.

Predmetný článok pojednáva o legislatívnom vymedzení zaistovania a konfiškácie majetku v EÚ, ako aj o spôsobe a miere transpozície smernice EP a Rady 2014/42/EÚ do vnútroštátneho právneho poriadku Slovenskej republiky (ďalej len „SR“). Zároveň poukazuje na aktuálnu reflexiu vplyvu požiadaviek smernice EP a Rady 2024/1260 na vybrané právne inštitúty. V závere sú prezentované úvahy de lege ferenda, či má SR v súčasnej dobe vytvorené dostatočné podmienky na splnenie požiadaviek EÚ vo vzťahu k stanoveným cieľom uvedených v smernici EP a Rady 2024/1260, respektíve, či je SR pripravená na jej transpozíciu v súlade so stanoveným transpozičným termínom.

² KLIMEK, L: Základy trestného práva Európskej únie. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017. s. 44.

1. Účel a legislatívne vymedzenie zaistenia a konfiškácie majetku v systéme práva EÚ

Pre vnútorný trh EÚ ako trh „bez vnútorných hraníc“ je príznačný voľný pohyb tovaru, osôb, služieb, kapitálu³. Avšak okrem stanoveného cieľa v podobe odstránenia prekážok obchodu medzi členskými štátmi a zvýšenia ich hospodárskej prosperity sa rozvíja aj miera a spôsob páchania organizovanej trestnej činnosti, ktorej zisky v EÚ presahujú výšku 139 miliárd eur ročne⁴. S cieľom zlepšenia zefektívnenia boja proti organizovanej kriminalite a vytvárania nástrojov prepájajúcich činnosť EÚ a jej členských štátov, považujeme práve zaisťovanie a konfiškáciu majetku v podobe príjmov získaných z trestnej činnosti, ako aj nástrojov použitých na ich spáchanie za jeden z najúčinnějších spôsobov k jeho dosiahnutiu.

Jedna z možností posilnenia a harmonizácie medzinárodnej spolupráce pri identifikácii, vyhľadávaní, zmrazovaní a konfiškácii majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti predstavuje aproximáciu trestných zákonov s cieľom vytvorenia noriem EÚ založených na harmonizovaných predpisoch. Z uvedeného dôvodu bolo v súlade so Štrasburským dohovorom z roku 1990 a Varšavským dohovorom z roku 2005 na pôde EÚ prijaté rámcové rozhodnutie Rady z 26. júna 2001 o praní špinavých peňazí, identifikácii, vyhľadávaní, zmrazení, zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti (Ú. v. EÚ L 182/1, 05.07.2001)⁵. Ďalšie z významných rozhodnutí predstavovalo rámcové rozhodnutie Rady 2005/21/SVV z 24. februára 2005 o konfiškácii príjmov, nástrojov a majetku z trestnej činnosti (Ú. v. EÚ L 68/49, 15.03.2005) a rozhodnutie Rady 2007/845/SVV zo 06. decembra 2007 o spolupráci medzi úradmi pre vyhľadávanie majetku v členských štátoch pri vypátraní a identifikácii príjmov z trestnej činnosti alebo iného majetku súvisiaceho s trestnou činnosťou (Ú. v. EÚ L 332/103, 18.12.2007)⁶. V nadväznosti na vyššie uvedené bola EP a Radou na základe návrh Európskej komisie prijatá smernica EP a Rady 2014/42/EÚ.

Druhá možnosť reflektuje justičnú spoluprácu v trestných veciach⁷ na základe vzájomného uznávania príkazov na zaisťovanie a konfiškáciu majetku vydávaných podľa vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1805 zo 14. novembra 2018 o vzájomnom uznávaní príkazov na

³ Čl. 4 ods. 2 písm. a), čl. 26, čl. 27, čl. 115 a čl. 116 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (Ú. V. EÚ L 202/49, 07.06.2016, ďalej len „ZFEÚ“).

⁴ European Commission. Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitima businesses. Belgicko: Brusel, 2021. s. 14.

⁵ Rozhodnutie deklarovalo potrebu zavedenia systému a spoločný postup členských štátov v prípadoch trestných činov, u ktorých je možné nariadenie konfiškácie ziskov z trestnej činnosti (trest odňatia slobody v trvaní viac ako jeden rok).

⁶ Nariadenie ustanovuje požiadavku na zriadenie alebo vymenovanie „úradov pre vyhľadávanie majetku“ za účelom zefektívnenia spolupráce a výmeny informácií v oblasti vyhľadávania majetku.

⁷ Čl. 82 ods. 2 a l. 83 ods. 1, 2 ZFEÚ.

zaistenie a príkazov na konfiškáciu (Ú. V. EÚ L303, 28.11.2018, s. 1-38, „ďalej len Nariadenie EP a Rady (EÚ 2018/1805“)⁸. Nariadenie sa vzťahuje na príkazy na zaistenie a konfiškáciu vydané členskými štátmi v rámci konaní v trestných veciach a jeho cieľom je uľahčiť vymáhanie majetku z cudzieho členského štátu. Avšak predmetné nariadenie a v ňom uvedený spôsob vzájomného uznávania príkazov bolo podrobené odbornej kritike z dôvodu údajnej „snahy“ EÚ o celoeurópsku harmonizáciu prostredníctvom vzájomného uznávania, čo bolo v rozpore obmedzeniami vo vzťahu k aproximácii trestných kódexov členských krajín⁹.

2. Reflexia Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ do právneho poriadku Slovenskej republiky

Hlavným cieľom smernice EP a Rady 2014/42/EÚ v zmysle čl. 1 bolo stanovenie minimálnych pravidiel pre zaisťovanie majetku na účely prípadnej následnej konfiškácie a pre konfiškáciu majetku v trestných veciach¹⁰. Smernica v čl. 5 ods. 2 poskytuje taxatívne vymedzenie pojmu „zaistenie majetku“¹¹ ako „*dočasný zákaz prevodu, zničenia alebo premeny majetku, nakladania s majetkom alebo presunu majetku, alebo dočasné prevzatie majetku do úschovy či prevzatie kontroly nad majetkom*“. Konfiškáciou sa v kontexte znenia čl. 2 ods. 4 predmetnej smernice rozumie „*konečné odňatie majetku nariadené súdom v súvislosti s trestným činom*“, pričom konfiškácia ako samostatný pojem predstavuje komplexný systém úkonov v rozsahu identifikácie, zaistenia, zmrazenia, správy, konfiškácie majetku, vymáhanie príkazu na konfiškáciu, ako aj následné nakladanie s konfiškovaným majetkom v prospech štátu¹². Zároveň EÚ v čl. 10 deklarovala požiadavku na zriadenie úradov a rovnocenných mechanizmov na zabezpečenie primeranej správy majetku, ako aj následný predaj skonfiškovaného majetku vo verejnom záujme alebo na sociálne účely. V zmysle transpozičných požiadaviek EÚ deklarovaných v čl. 12 mali členské štáty uviesť do účinnosti zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu do 4. októbra 2015.

⁸ Nariadenie ako sekundárny prameň práva EÚ je v zmysle čl. 288 ZFEÚ záväzné a priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch EÚ.

⁹ Oliveira e Silva, S.: Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing and confiscation orders: A headlong rush into Europe-wide harmonisation? In: new Journal of European Criminal Law, roč. 13, 2022, č. 2, s. 2- 5.

¹⁰ Možnosť konfiškácie majetku v prípade jeho prevedenia na tretie osoby, úteku podozrivej osoby alebo zmrazenie majetku ako prevencia pred jeho zmiznutím.

¹¹ Pod pojmom majetok v zmysle čl. 2 ods. 2 Smernice EP a Rady 2014/42/EÚ subsumuje akýkoľvek hmotný, nehmotný, hnuťelný alebo nehmuteľný majetok a právne listiny alebo nástroje, ktoré potvrdzujú vlastnícke alebo iné právo k tomuto majetku.

¹² BOUCHT, J.: Asset Confiscation in Europe – Past, Present and Future Challenges. In: Journal of Financial Crime. No. 2/2019, s. 526.

Transpozícia aplikovaná SR bola reflektovaná predovšetkým vo forme legislatívnej úpravy zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „TZ“) a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „TP“). Novelizačné zmeny TZ v nadväznosti na výklad pojmov deklarovaných v čl. 2 Smernice boli reflektované predovšetkým v zavedení taxatívneho vymedzenia pojmov „výnos z trestnej činnosti“ podľa § 130 ods. 9 TZ¹³ a „virtuálnej meny“ a „platobného prostriedku“ podľa § 131 ods. 7 TZ¹⁴. Zároveň v zmysle transpozície čl. 4 až čl. 8 smernice nadobudlo účinnosť ochranné opatrenie reflektované v § 83a TZ v podobe zhabania časti majetku a trest prepadnutia veci, ktorá bola výnosom z trestnej činnosti v zmysle § 60 ods. 1 písm. c) TZ. Reflexia transpozičných požiadaviek je zjavná aj v kontexte novelizácie trestnoprocesného kódexu, v zmysle ktorých došlo k rozšíreniu predmetu TP ustanoveného v § 1 TP o rozsah „odňatia výnosov z trestnej činnosti“. Transpozícia sa dotkla aj štvrtého dielu TP pojednávajúceho o zaistení vecí dôležitých pre trestné konanie, a to konkrétne tretieho oddielu vo vzťahu k zvýšeniu počtu zaist'ovacích inštitútov o nástroje a výnosy z trestnej činnosti¹⁵.

Okrem vyššie uvedených legislatívnych zmien SR v reakcii na smernicu EP a Rady 2014/42/EÚ prijala zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku“) z 21.10.2020, ktorý vymedzuje postup orgánov pri zaist'ovaní majetku a správu zaisteného majetku. Prijatím predmetného zákona došlo v súlade s obsahovým znením čl. 10 smernice k zriadeniu Úradu pre správu zaisteného majetku v Bratislave s činnosťou od 01.08.2021 (ďalej len „Úrad“). Hlavným účelom jeho zriadenia v kontexte znenia § 11 ods. 1 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku je zabrániť, aby došlo bezdôvodne k zníženiu hodnoty zaisteného majetku alebo k jeho zmenšeniu, respektíve zabezpečiť, aby sa hodnota zaisteného majetku očakávaným spôsobom zvýšila. Aj napriek takto uvedeným zmenám trestnoprávných kódexov a prijatiu nového právneho predpisu proces zaistenia a konfiškácie majetku vykazuje zjavné nedostatky, ktoré spôsobujú problémy pri jeho realizácii. Ako jeden z problémov sa javí pasivita na strane

¹³ Výnosom z trestnej činnosti sa na účely TZ rozumie vec a) ktorá bola získaná trestným činom, b) ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin, c) ktorá bola nadobudnutá, hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, d) vec, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, alebo e) plody a úžitky veci uvedenej v písmenách a) až d).

¹⁴ Virtuálnou menou sa na účely Trestného zákona rozumie digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.

¹⁵ § 95 TP - finančné prostriedky, § 96 TP - zaknihované cenné papiere, §96a TP - nehnuteľnosť, 96c TP - majetková účasť v právnickej osobe, § 96d TP – virtuálna mena, § 96e TP - iná majetková hodnota, § 96f TP – hnutelná vec, § 96g TP - náhradná hodnota.

orgánov zodpovedných za zabezpečovanie výkonu rozhodnutia o zaistení majetku, ako aj nedostatočných kompetencií Úradu v zmysle platnej a účinnej legislatívy, predovšetkým v oblasti predaja majetku a prerozdelenia skonfiškovaných finančných prostriedkov ako konfiškačnej autority¹⁶. V rámci reflexie smernice EP a Rady 2014/42/EÚ SR reagovala aj zriadením Centrálného registra účtov (ďalej len „CRÚ“) upraveného zákonom č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Hlavným účelom zriadenia CRÚ je včasná identifikácia majiteľov a disponentov bankových alebo platobných účtov a následné zefektívnenie zaisťovania majetku počas trestného konania, ako aj výnosov z trestnej činnosti.

Avšak vzhľadom na zvyšujúcu sa mieru latentnosti páchania organizovanej trestnej činnosti sa aj napriek prijatiu smernice EP a Rady 2014/42/EÚ systémové riešenie štruktúr zločineckých skupín javilo ako neefektívne. Z uvedeného dôvodu vyzvala Rada EÚ v roku 2020 Komisiu na zavedenie krokov k výraznejšiemu posilneniu právneho rámca pre správu zaisteného majetku a urýchlenia procesu zaistenia a prístupu súboru verejných registrov. Z uvedeného dôvodu Komisia predložila návrh smernice zo dňa 25.5.2022, v zmysle ktorého došlo k prijatiu smernice EP a Rady 2024/1260¹⁷.

3. Význam a transpozícia Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260

SR je viazaná transponovať smernicu EP a Rady 2024/1260 do slovenského právneho poriadku do 23.11.2026.¹⁸ Uvedené predstavuje rozdiel oproti návrhu smernice¹⁹, kde bola transpozičná lehota jeden rok. Predĺženie tejto lehoty oproti návrhu je dôležitou zmenou, inak by aj SR nestihla transpozíciu vykonať včas, nakoľko aj Úrad by mal disponovať priamymi prístupmi k získaniu potrebných informácií, čo naráža na nevyhnutnosť dobudovania fungujúcich IT systémov, ako aj ich prepojení. Ako sme už uviedli vyššie, v SR bol zavedený CRÚ, čo môže mať za následok značné zrýchlenie zistenia majiteľa účtu a priniesť aj ďalšie výhody pre orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“). Zmena by mala byť reflektovaná v tom, že doterajší systém vyžadovania informácií za účelom zistenia majiteľa a disponenta účtu, ako aj informácie o realizovaných transakciách, či stavu jeho zostatkov na účte si vyžadoval dopytovanie všetkých finančných inštitúcií listinnou formou. Následne

¹⁶ § 17 ods. 1,2 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku oprávňuje Úrad na predaj majetku len hnuteľného majetku so súhlasom dotknutej osoby, prípadne bez súhlasu v taxatívne ustanovených prípadoch. Ako problematická sa javí aj oblasť nedostatočnej spolupráce medzi úradom a štátnymi orgánmi, ako aj obmedzené kompetencie Úradu.

¹⁷ Termín transpozície je podľa čl. 33 stanovený na 23.11.2026.

¹⁸ Čl. 33 ods. 1 smernice EP a Rady 2024/1260.

¹⁹ Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0245>.

dopytované finančné inštitúcie boli povinné vypracovať odpoveď aj v prípade, že výsledok bol negatívny. Uvedené malo za následok zdržanie, či už pri vypracovaní a rozposielaní žiadostí, ako i pri spracovaní odpovedí, pričom v prípade negatívne výsledku to prinášalo aj zbytočne vynaložené náklady. Preto požadované informácie žiadateľ obdržal v lehote viac ako 30 dní.²⁰ Takto často dochádzalo k nenávratnému úniku finančných prostriedkov, ktoré mali byť zaistené pre príslušné konanie. V súčasnej dobe funguje proces zisťovania informácií s obsahom bankového tajomstva v SR spôsobom, že vyšetrovateľ alebo poverený príslušník PZ si vyžiada písomný súhlas dozorujúceho prokurátora, následne si vie v CRÚ pozrieť u ktorých poskytovateľov platobných služieb má subjekt, či už fyzická alebo právnická osoba, vedený bankový účet. Avšak vidí len číslo účtu a meno subjektu. Čo sa týka zostatku, transakcií alebo zmrazenia peňažných prostriedkov na účte, je potrebné si vyžiadať súhlas prokurátora a tento následne doručiť do dispozície poskytovateľa platobných služieb, kde je účet vedený.

Slovenská republika pri prijímaní smernice podporila zriadenie plnohodnotného Úradu pre správu zaisteného majetku - Asset Management Office (ďalej len „Úrad“ alebo „AMO“). Tento má mať možnosť rýchlo získať informácie o zaistenom a skonfiškovanom majetku.²¹ V právnych podmienkach SR je za všetky závažnejšie trestné činnosti trestná sadzba s hornou hranicou trestu odňatia slobody aspoň jeden rok, čiže je možné využiť nástroje pri vyhľadávaní a identifikácii majetku v podstate v širokom spektre trestných činností. V našich podmienkach bude tieto činnosti vykonávať orgán vyhľadávania majetku – Asset Recovery Office (ďalej len ako „ARO“).²² V zmysle smernice môže byť v členských štátoch zriadených aj viac ARO, avšak v prípade SR sa zatiaľ s ďalšími neuvažuje. ARO bude mať povinnosť vybavovať žiadosti do siedmich dní, urgentné do ôsmich hodín. V prípade naliehavých žiadostí týkajúcich sa informácií, ku ktorým ARO pre vyhľadávanie majetku nemajú priamy prístup je lehota daná do troch kalendárnych dní. V zmysle smernice by malo byť možné vyhľadať a identifikovať majetok, ktorý sa má zaistiť a skonfiškovať nielen pred, či počas trestného stíhania, ale aj po vynesení konečného odsudzujúceho rozsudku.²³ Čo sa týka samotného vyšetrovania na vyhľadávanie majetku, zachováva sa status quo a výsledky dožiadaní ARO budú následne spracované nástrojmi justičnej spolupráce, aby mohli byť použité ako dôkaz v trestnom konaní²⁴. Tiež je potrebné uviesť, že smernica dáva možnosť zaistiť a následne skonfiškovať aj

20 Ministerstvo financií Slovenskej republiky. Projekt - Centrálny register účtov. [cit. 2024-11-29]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/projekty-mfsr/projekty-mfsr/projekty-poo/centralny-register-uctov>.

²¹ Čl. 27 ods. 1 smernice EP a Rady 2024/1260.

²² Tamtiež, čl. 5 ods. 1.

²³ Tamtiež, čl. 17.

²⁴ Tamtiež, čl. 9 ods. 4.

majetok osobe, ktorá nebola odsúdená, a to v prípade ak je podozrivá či obvinená osoba chorá, na úteku, po smrti, či ak bola premlčacia lehota pre konkrétny trestný čin kratšia ako 15 rokov a uplynula po začatí trestného konania.²⁵ Schválená smernica reflektuje aj potreby ako je možnosť zaistiť a konfiškovať majetok v prípade nevysvetliteľného bohatstva súvisiaceho so skutkom. Toto je v prípade, ak je súd presvedčený, že identifikovaný majetok pochádza z trestnej činnosti, ktorá bola spáchaná v rámci zločineckej organizácie.²⁶

V prípade ak je majetok zaistený, tak je potrebné sa oň aj starať. Najmä pokiaľ ide o budovy, motorové vozidlá, respektíve obdobný hnutel'ný a nehnuteľný majetok, ktorý potrebuje svoj servis a údržbu. Za týmto účelom bol zriadený už zmieňovaný Úrad pre správu majetku. Tento sa stará o správu zaisteného majetku buď priamo alebo poskytovaním podpory a odborných znalostí iným príslušným orgánom.²⁷ Dotknuté osoby, ktorým bol majetok zaistený majú právo na účinné prostriedky nápravy a tiež na spravodlivý súdny proces. Štát má povinnosť, aby sa príkazy na konfiškáciu bez zbytočného odkladu oznámili dotknutej osobe, pričom táto má následne možnosť podať opravný prostriedok.²⁸ Uvedené zahŕňa okrem iných aj právo na obhajobu, právo byť vypočutý a v relevantných prípadoch, ako aj právo na tlmočenie či preklad. Každý členský štát má v nadväznosti na požiadavky EÚ povinnosť do 24.05.2027 prijať národnú stratégiu vymáhania majetku, ktorá má obsahovať priority vnútroštátnej politiky, ciele a opatrenia na jej dosiahnutie. Rovnako z jej obsahového znenia plynú povinnosti príslušných orgánov, spôsoby ich fungovania, financovania a koordinácie, spôsob naloženia so zaisteným majetkom, ako aj činnosti v oblasti spolupráce s tretími krajinami.²⁹ Smernica ustanovuje aj potrebu zabezpečenia, aby Úrady mali možnosť získať informácie o zaistenom a skonfiškovanom majetku čo najrýchlejšie.

Záver

EÚ v boji proti organizovanej kriminalite podniká kroky s cieľom zlepšenia účinnosti preventívnych a represívnych mechanizmov, pričom práve zaistenie a konfiškácia majetku a výnosov z trestnej činnosti sa podľa nášho názoru javí ako jeden z najúčinnějších prostriedkov na dosiahnutie vymedzeného účelu. V súvislosti s potrebou zefektívnenia inštitútu zaist'ovania a konfiškácie majetku prijala EÚ dve významné smernice, a to smernicu EP a Rady 2014/42/EÚ a smernicu EP a Rady 2024/1260. V kontexte požiadaviek na ich transpozíciu vo

²⁵ Čl. 15 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260.

²⁶ Tamtiež, čl. 16.

²⁷ Tamtiež, čl. 22.

²⁸ Tamtiež, čl. 24.

²⁹ Tamtiež, čl. 25.

vzťahu k členským štátom bol termín stanovený na 04. októbra 2015 (smernica EP a Rady 2014/42/EÚ) a 23. novembra 2026 (smernica EP a Rady 2024/1260). V prípade SR považujeme za významné splnenie transpozičných požiadaviek v podobe zriadenia úradu pre správu zaisteného majetku, zriadenia CRÚ, ako aj novelizáciu trestnoprávných kódexov, predovšetkým vo vzťahu k rozšíreniu predmetu TP o odňatie výnosov z trestnej činnosti, rozšíreniu zaisťovacích inštitútov, ako aj taxatívne vymedzenie vybraných hmotnoprávných pojmov, ktoré boli v TZ do času novelizácie postrádané.

V súvislosti so zriadením Centrálného registra účtov je potrebné uviesť, že požiadavka na jeho zriadenie bola reflektovaná už v smernici EP a Rady 2014/42/EÚ (transpozičný termín do 04.10.2015), avšak zákon upravujúci jeho zavedenie a používanie nadobudol účinnosť až v roku 2022, pričom systém začal byť OČKT v rámci aplikačnej praxe využívaný až v roku 2024. Avšak aj napriek pomalšiemu zavádzaniu opatrení a legislatívnych zmien s cieľom transponovať smernicu EP a Rady 2024/1260 v zmysle požiadaviek EÚ zastávame názor, že SR je pripravená transponovať smernicu v celom rozsahu. Pokiaľ ide o samotnú transpozíciu smernice do právneho poriadku SR, tak za najväčší problém je z nášho pohľadu v súčasnej dobe potrebné vnímať nedostatočne prepojené IT systémy. Bol síce zriadený CRÚ (zahŕňa bankové účty, majetkové účty, bezpečnostné schránky), avšak jeho nedostatkom je stále pretrvávajúca dlhá cesta za účelom dosiahnutia zmrazenia finančných prostriedkov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Ako už bolo uvedené, stále je v zmysle § 3 ods. 1, ods. 5 TP potrebné požiadať prokurátora o písomný súhlas so získaním informácií z CRÚ. Následne po zistení, u ktorého poskytovateľa platobných služieb má subjekt účet je potrebné znovu požiadať prokurátora o súhlas so získaním informácií s obsahom bankového tajomstva k účtu osoby, pričom často sa jedná o časový horizont niekoľkých hodín, respektíve dní. Tu treba ale vidieť aj obrátenú stranu mince v podobe stále pretrvávajúcej potreby výkonu dozoru zo strany prokuratúry s cieľom identifikácie a zabránenia svojvôli, či omylom, ktorých sa môže OČTK dopustiť pri výkone svojej činnosti

Avšak v prípade majetkovej a ekonomickej trestnej činnosti platí, že páchatelia vyberajú finančné prostriedky z účtu bezprostredne potom, ako sa dostanú do ich dispozičnej sféry. V dnešnej dobe významne narastá práve trestná činnosť rôznych podvodov, či neželaných prevodov medzi bankovými účtami, kde sa páchatelia trestných činov dostanú k prihlasovacím údajom do bankových účtov, najmä cez aplikácie v mobilných telefónoch a následne si neoprávnene prevedú peňažné prostriedky. Preto je potrebné stále väčšiu pozornosť venovať možnostiam rýchlejšieho a efektívnejšieho spôsobu zmrazenia účtov a zaistenia finančných prostriedkov, ktoré sú napríklad omylom prevedené na cudzí účet alebo

ktoré si páchatel' svojvoľne neoprávnene previedol z účtu poškodeného na ním požadovaný účet. SR sa v rámci návrhu de lege ferenda pri transpozícii predmetnej smernice bude musieť vysporiadať aj s otázkami, ako efektívne spravovať zaistený či skonfiškovaný majetok. Hoci došlo k zriadeniu AMO, tento ale v súčasnosti nedisponuje dostatočným materiálnym, technických ani personálnym zabezpečením, aby sa dokázal efektívne starať o skonfiškované hnutel'ný alebo nehnuteľný majetok. Stálo by za zváženie dať úradu AMO aj možnosť predávať akýkoľvek skonfiškovaný majetok so súhlasom ale aj bez súhlasu dotknutej osoby, nakoľko tento v súčasnosti v prevažnej miere predávajú príslušné okresné úrady.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

JELÍNEK, J a kol.: Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014. 367 s. ISBN 978-80-7502-041.

KLIMEK, L: Základy trestného práva Európskej únie. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017. 268 s. ISBN 978-80-8168-601-6.

IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

SIMAN, M.- SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie (inštitucionálny systém právny poriadok Únie s judikatúrou). 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o.z. 2012. 1232 s. ISBN 978-80-8940-612-8.

Periodiká a zborníky:

BOUCHT, J.: Asset Confiscation in Europe – Past, Present and Future Challenges. In: Journal of Financial Crime. No. 2/2019, s. 526-548.

Internetové zdroje:

European Commission. Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitima businesses. Belgicko: Brusel, 2021 [cit. 2024-10-30]. Dostupné na internete: [mapping the risk of serious and organised crime infiltrating-DR0221244ENN.pdf](#).

Ministerstvo financií Slovenskej republiky. Projekt - Centrálny register účtov. [cit. 2024-11-29]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/projekty-mfsr/projekty-mfsr/projekty-poo/centralny-register-uctov>.

Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o vymáhaní majetku a konfiškácii z 25.05.2022. Belgicko: Brusel, 2022 [cit. 2024-11-28]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0245>.

Oliveira e Silva, S.: Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing and confiscation orders: A headlong rush into Europe-wide harmonisation? In new Journal of European Criminal Law, roč. 13, 2022, č. 2, s. 2- 5 [cit. 2024-11-01]. Dostupné na internete: [Regulation \(EU\) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing and confiscation orders: A headlong rush into Europe-wide harmonisation? - Sandra Oliveira e Silva, 2022 \(sagepub.com\)](https://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav?doi=10.1177/1524402922111111).

Právne predpisy:

Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1805 zo 14. novembra 2018 o vzájomnom uznávaní príkazov na zaistenie a príkazov na konfiškáciu.

Rámcové rozhodnutie Rady z 26. júna 2001 o praní špinavých peňazí, identifikácii, vyhľadávaní, zmrazení, zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti.

Rámcové rozhodnutie Rady 2005/21/SVV z 24. februára 2005 o konfiškácii príjmov, nástrojov a majetku z trestnej činnosti.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1260 z 24. apríla 2024 o vymáhaní majetku a konfiškácii.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zmluva o fungovaní Európskej únie, konsolidované znenie platné k 07. júnu 2016.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SPRÁVY NA ÚSEKU POBYTU CUDZINCŮV

THEORETICAL STARTING POINTS OF THE ADMINISTRATION IN THE AREA OF RESIDENCE OF FOREIGNERS.

Jozef Balga¹

Abstrakt

Z hľadiska bezpečnosti jednotlivca, spoločnosti a štátu je dôležitá kontrola cudzincov na území Slovenskej republiky. Okrem aplikačných problémov súvisiacich s povoľovaním pobytu cudzincov je z hľadiska správy na uvedenom úseku dôležité identifikovať teoretické východiská ovplyvňujúce samotnú aplikáciu právnych noriem upravujúcich pobyt cudzincov na území Slovenskej republiky. Uvedené je dôležité aj z hľadiska realizácie edukačného procesu pre študentov študijného odboru Bezpečnostné vedy. Zároveň je dôležité poukázať na dôležitosť výučby správneho práva pre uplatniteľnosť študentov v správno-bezpečnostných službách.

Kľúčové slová

cudzinec, cudzinecký režim, pobytová agenda, policajná správa, správne právo

Abstract

Administrative law and the theory of public administration have become an important part of higher education in the Security Sciences field of study. Currently, the company expects from the university teachers implementing the teaching process in the mentioned field through study programs a comprehensible description of the state and perspective of the subjects containing the mentioned scientific disciplines. At the same time, it is important to point out the importance of teaching administrative law and the theory of public administration for the applicability of students in administrative and security services.

Keywords

foreigner, foreigner's regime, residence agenda, police administration, administrative law

Úvod

Nelegálna medzinárodná migrácia osôb od roku 2014 spôsobila problémy súvisiace so zabezpečením verejného poriadku a bezpečnosti v jednotlivých členských štátoch Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Z uvedeného dôvodu je dôležité z hľadiska bezpečnosti jednotlivca, spoločnosti a štátu dôsledne vykonávať povoľovanie vstupu cudzincov na územie Slovenskej republiky a účinnú pobytovú agendu na území Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) a EÚ.

¹ prof. Dr. Jozef Balga, PhD. – profesor, vedúci Katedry správneho práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave.

Z uvedeného vyplýva taktiež povinnosť štátnych orgánov a inštitúcií SR dôsledne realizovať kontrolu cudzincov na území SR. Systém právnych noriem upravujúcich pobyt cudzincov na území SR zásadným spôsobom ovplyvňuje činnosť subjektov pobytovej agendy. Zložitosť problematiky nedovoľuje podceňovať ani samotnú aplikáciu právnych noriem upravujúcich práva a povinnosti cudzincov. Možnosť vedeckého skúmania a získavania vedeckých poznatkov v uvedenej oblasti je ovplyvnená mnohými faktormi gnozeologického, personálneho či teleologického charakteru. Nezanedbateľným cieľom správy v uvedenej oblasti je podieľať sa na eliminácii nelegálnej medzinárodnej migrácie osôb.

1. Systém správy na úseku pobytu cudzincov na území Slovenskej republiky

Z hľadiska skúmania systému správy na úseku pobytu cudzincov na území SR je dôležité charakterizovať základné pojmy ako **správa, verejná správa, štátna správa a policajná správa**.

Správa podľa Pražáka je činnosť smerujúca za trvalým účelom riadiť určité záležitosti. Činnosť môže byť charakterizovaná podľa subjektu, ktorého sa to týka v tomto smere hovoríme o správe záležitostí jednotlivcov a jednak o správe korporácie a to znamená, že ju môžeme rozlišovať podľa objektu, ktorý sa spravuje.² Hoetzel stručne uviedol správu z hľadiska formálneho ako všetku činnosť orgánov zvaných správne úrady vymedzil negatívne systém správnych úradov³ Následne z uvedeného vychádzali mnohí autori okrem iného Hamalová, správu charakterizuje ako druh činností zameraných na zachovanie, rozvíjanie a starostlivosť o určité veci. Obsah tohto všeobecného pojmu možno presnejšie vymedziť podľa subjektov a objektu.⁴ Z uvedeného správu charakterizujeme ako činnosť subjektov, ktoré za stanoveným účelom vykonávajú úkony smerujúce k zabezpečeniu záležitostí súvisiacich s racionálnym a efektívnym zabezpečením stanoveného cieľa vo svoj prospech alebo v prospech spoločnosti či štátu..

Správu možno členiť na správu verejnú a súkromnú. Súkromná správa predstavuje zabezpečovanie záležitostí, ktoré sú vlastné každému jedincovi. Ide o tú činnosť, v rámci ktorej sa súkromné osoby (fyzické a právnické) slobodne rozhodujú, ako zabezpečia a uspokojia svoje potreby. Pri tomto rozhodovaní sa tieto osoby riadia svojou vlastnou vôľou, ktorá je v zásade obmedzená len súkromnou sférou iných osôb, do ktorej nemôžu zasahovať. Aj pre súkromnú

² PRAŽÁK, J. Rakouské správní právo. Všeobecná část práva správního. Praha: Nakladatelství Jednoty Právnické v Praze, 1905. s. 1.

³ HOETZEL, J. Československé správní právo. Část všeobecná. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 12, 84-85.

⁴ HAMALOVÁ, M. Teória, riadenie a organizácia verejnej správy. 1. časť: teória verejnej správy. Bratislava: VŠEMvs. 2007. s. 9.

sféru platí, že je limitovaná právnym systémom. Na rozdiel od verejnej správy sú však tieto pravidlá voľnejšie a nie sú tak časté.⁵

Primárnou právnou inštitúciou pri skúmaní predmetnej problematiky je verejná správa. Pokiaľ chceme skúmať jednotlivé právne inštitúty je dôležité charakterizovať pojem právny inštitút. Právnou inštitúciou rozumieme funkčne usporiadaný systém právnych noriem, ktorý upravuje explicitne súbor práv a povinností v taxatívne stanovených právnych normách ako predmete právnych disciplín (napríklad administratívne vyhostenie, odopretie vstupu) a predstavuje kardinálnu zložku systémového usporiadania právnych noriem z hľadiska aplikácie právnych vzťahov. Skladá sa so statickej a dynamickej časti pričom statická časť je obsiahnutá právami a povinnosťami s charakterom príkazu a dynamická časť obsahuje realizáciu práv a povinností subjektov v systéme aplikácie daných právnych vzťahov.⁶

Verejná správa má blízky vzťah k verejnej moci ako právneho inštitútu predovšetkým verejnoprávnych disciplín. Zo správno-právneho pohľadu väčšina interpretácií pod verejnou správou rozumie správu verejných záležitostí, realizovanú ako prejav výkonnej moci v štáte. Zároveň sú interpretácie založené na chápaní verejnej správy ako činnosti, teda spravovania sa. Treba však dodať, že verejnú správu vykonávajú konkrétne určené inštitúcie, t. j. orgány verejnej správy. Ide jednak o štátne orgány (orgány verejnej moci), orgány územnej samosprávy, orgány záujmovej samosprávy a iné verejnoprávne ustanovizne.⁷ Verejnú správu vo všeobecnosti môžeme deliť na štátnu správu, samosprávu, verejnoprávne korporácie a inú verejnú správu.

Štátna správa je verejnou správou uskutočňovanou štátom, pričom v každej spoločnosti zorganizovanej v štáte je štátna správa nezastupiteľnou súčasťou verejnej správy. V tomto zmysle štátna správa je základom, jadrom verejnej správy. Je odvodená od samotnej podstaty postavenia a poslania štátu od podstaty a spôsobu realizácie štátnej moci. Svojim charakterom je štátna správa zvláštnym druhom spoločenského zriadenia, uskutočňovaného štátom.⁸

Policajná správa je dôležitou súčasťou, ktorá sa zaoberá problematikou pobytu cudzincov na území Slovenskej republiky. Uvedenou problematikou sa zaoberal aj Laštovka, ktorý políciu bezpečnostnú delil na políciu osôb, políciu vecí a políciu mravnostnú. Do polície osôb zahrnul aj hlásenie pobytu cudzincov. Povolenie k pobytu museli žiadať cudzinci starší 14 rokov, ktorí sa hodlali zdržiavať dlhšie ako 2 mesiace alebo ktorí chceli byť na území

⁵ CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018. s. 16.

⁶ Pozri GERLOCH, A. Teorie práva. 8. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2021. s.78.

⁷ VRABKO, M. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava: C.H.BECK, 2018, s. 4.

⁸ PRŮCHA, P. Veřejná správa a samospráva. Praha : Vysoká škola aplikovaného práva, s.r.o. 2004, s. 12.

republiky zárobkovo činní pričom o žiadosti rozhodoval zemský úrad podľa voľného uváženia, pričom bol obmedzený len v prípade ak žiadosť vyhovovala predpísaným náležitostiam a nešlo o osoby, ktorých pobyt mohol ohrozovať verejný klud, poriadok alebo bezpečnosť štátu či iné dôležité záujmy verejné predovšetkým hospodárske.⁹

Posledný právnym inštitútom je policajná správa. Policajná správa je nedielnou súčasťou štátnej správy so svojimi osobitnými formami a metódami činnosti a špecifickými prostriedkami využívanými v služobných činnostiach. Samotné subjekty policajnej správy vychádzajú zo systému štátnych orgánov a inštitúcií, ktoré sú *expressis verbis* uvedené v právnych normách. Na strane druhej k subjektom policajnej správy patria aj také policajné zložky, ktoré nepatria do systému štátnych orgánov (napríklad obecná polícia). V súčasnosti policajnú správu chápeme v organizačnom a funkčnom poňatí. V organizačnom poňatí policajná správa predstavuje systém organizačných subjektov, ktoré sú vo vzájomných vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti. Obsahom funkčného poňatia je primárna a sekundárna činnosť orgánov policajnej správy so svojimi charakteristickými znakmi, ktoré ich odlišujú od činnosti subjektov pôsobiacich na iných úsekoch verejnej správy.¹⁰

Samotná správa na úseku pobytu cudzincov v sebe absorbuje nie len štátnu správu a v jej subsystéme policajnú správu ale aj časť samosprávy napríklad v prípadoch odvolania proti rozhodnutiu dekana alebo rektora vysokej školy o neprijatí na štúdium. V uvedenom prípade o odvolaní na policajných vysokých školách rozhoduje senát, ktorý je orgánom samosprávy. Z pohľadu zložitosti problému sa uvedenou skutočnosťou ďalej nebudeme zaoberať.

Z uvedeného je zrozumiteľné, že správa na úseku pobytu cudzincov patrí nielen do systému verejnej správy, štátnej správy ale predovšetkým do systému policajnej správy.

V neposlednom rade je nutné definovať cudzinca ako základným subjekt pertraktovanej problematiky. **Cudzinca** z hľadiska teórie cudzineckého práva definujeme ako fyzickú osobu, ktorá nie je štátnym občanom štátu, na území ktorého sa nachádza, ale má štátoobčiansky vzťah inému štátu, alebo je fyzická osoba bez štátnej príslušnosti. Uvedená definícia negatívne vymedzuje pojem cudzinec. V súčasnosti negatívne vymedzenie pojmu je akceptované aj v slovenskom právnom systéme. Cudzincov rozdeľujeme do nasledujúcich kategórií : na základe **právnych vzťahov** (bipoliti, apoliti), na základe **vízovej povinnosti** (vívoví a bezvívoví cudzinci), na základe **medzinárodných udalostí** (utečenci, odídenci, presídlení), podľa **špeciálneho medzinárodnoprávného statusu** (cudzinci podliehajúci špeciálnemu

⁹ LAŠTOVKA, K. Československé správní právo. Část zvláštní. Praha : MELANTRICH, 1936, s. 49-50.

¹⁰ HAŠANOVÁ, J., BALGA, J. ANDOROVÁ, P. Policajná správa. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2023, s. 22.

právnemu statusu – diplomati, konzuli), podľa **európskeho statusu** (občania EÚ/EHP, rodinní príslušníci občana EÚ, štátni príslušníci tretích krajín).¹¹ Špeciálne postavenie v tomto systéme majú **občania EÚ** a ich právo na bezpečnosť garantovanú Chartou základných práv EÚ.

Z pohľadu skúmania teoretických východísk pobytu cudzincov na území SR je dôležité uviesť ešte systém pobytov. V súčasnosti členíme druhy pobytov na základe **temporality** (krátkodobý pobyt, dlhodobý pobyt, prechodný pobyt, trvalý pobyt, tolerovaný pobyt), na základe **systému právnych noriem upravujúcich pobyt cudzincov** (pobyt upravujúci pramene medzinárodného práva, pobyt upravujúci pramene európskeho práva, pobyt upravujúci pramene vnútroštátneho práva), na základe **vízovej povinnosti** (pobyt cudzinca na základ udeleného víza, pobyt cudzinca podliehajúceho bezvízovému režimu), na základe **udalostí medzinárodnoprávného významu** (pobyt utečencov, pobyt iných osôb, ktorým sa poskytuje medzinárodnoprávna ochrana), na základe **špeciálneho medzinárodnoprávného postavenia cudzinca** (pobyt osôb požívajúcich výsady a imunitu, pobyt cudzincov na základe špeciálneho postavenia v súlade s medzinárodnoprávnymi záväzkami SR ako zamestnanci určitých medzinárodných organizácií napríklad NATO).¹²

Správa na úseku pobytu cudzincov na území SR sa skladá zo systému činností štátnych orgánov súvisiacich s realizáciou cudzineckého režimu a z inštitucionálneho systému štátnych orgánov, ktoré aplikujú právne normy upravujúce uvedený režim. Inštitucionálny systém tvoria subjekty ako ministerstvo vnútra, ministerstvo zahraničných vecí, policajné útvary, zastupiteľské úrady, ministerstvo zdravotníctva, ministerstvo spravodlivosti, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, inšpektoráty práce a ďalšie.¹³

Správa na úseku pobytu cudzincov má **zložku činnostnú** (obsahuje klasickú špecifickú ľudskú formu správania príslušníkov Policajného zboru zameranú predovšetkým k dosiahnutiu určitého cieľa v našom prípade objektívne posúdenie žiadosti podávaných v rámci pobytovej agendy a na strane druhej splnenie všetkých obligatórnych podmienok k úspešnému rozhodnutiu zo strany cudzinca), **zložku organizačnú** (predstavuje systém štátnych orgánov a inštitúcií, ktoré rozhodujú v systéme pobytovej agendy alebo poskytujú právne informácie ovplyvňujúce rozhodnutie o žiadostiach napr. rozhodnutie o prijatí na vysokú školu), **evidenčno – informačnú zložku** (zahŕňa vykonávanie evidenčných úkonov súvisiacich s realizáciou pobytovej agendy v zmysle právnych noriem na strane druhej prevádzkovanie

¹¹ Porovnaj BALGA, J. *Cudzinec ako personálny substrát štátu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002, s. 42.

¹² Porovnaj ODLER, R.; ŠANDALOVÁ, M.; ČERVENKA, B. *Repetitórium kontroly hraníc a pobytu cudzincov*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015 s. 117–118.

¹³ HAŠANOVÁ, J., BALGA, J., ANDOROVÁ, P. *Policajná správa*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2023, s. 241.

informačných systémov využívaných pri preverovaní údajov či informácii alebo právnych skutočností uvádzaných cudzincom), **zložku kontrolnú** (stanovuje zisťovanie, preverovanie, posudzovanie a hodnotenie skutočností uvádzaných cudzincom pri realizácii jednotlivých právnych inštitútov pobytovej agendy, taktiež umožňuje zisťovanie konkrétneho stavu so stavom predpokladaným v rámci činností zamestnancov alebo policajtov napríklad v rámci povoľovacieho konania) a **zložku podporných opatrení** (umožňuje využitie osobitných foriem, metód a prostriedkov vykonávaných kompetentnými subjektami pri realizácii uvedenej správy napríklad prostredníctvom medzinárodnej policajnej spolupráce schengenskej nevynímajúc).

Pokiaľ chceme pochopiť systém činností ako najdôležitejšiu zložku správy je nutné najprv charakterizovať pojem činnosť a činnosť policajnú, ktorá sa realizuje personálnym substrátom policajnej správy.

Samotná činnosť je špecifická ľudská forma správania zameraná k dosiahnutiu určitého cieľa. V užšom zmysle ide o aktívny vzťah jednotlivca alebo skupiny jednotlivcov k vonkajšiemu sociálnemu prostrediu, ktorý predpokladá stanovené ciele a použitie prostriedkov k jeho dosiahnutiu a taktiež pravidiel, ktorými sa tento aktívny proces riadi.¹⁴

Systém činností štátnych orgánov na úseku pobytu cudzincov na území SR sa delí do subsystému činností súvisiacich s kontrolou prekročovania štátnej hranice SR osobami, činností súvisiacich s udelením víz cudzincom, činností súvisiacich s udelením pobytu cudzincovi na území SR, činností súvisiacich s odvolaniami cudzincov vo veci pobytov, činností súvisiacich s vydávaním dokladov cudzincom, činností súvisiacich so sankcionovaním subjektov porušujúcich svoje povinnosti, činností súvisiacich s evidenčno-informačnými úkonmi, činností súvisiacich so zánikom alebo zrušením pobytu cudzinca na území SR, činností súvisiacich s porušením povinností právnických osôb, činností súvisiacich s kontrolou cudzincov a ďalších subjektov, činností súvisiacich s garantovaním práv subjektov, činností súvisiacich s realizáciou zaistenia cudzincov v zariadeniach pre cudzincov, činností súvisiacich s policajným prevozom, policajným sprievodom a leteckým tranzitom a činností súvisiacich so spracúvaním osobných údajov.

Uvedené činnosti sa vykonávajú v zmysle správno-poriadkovej činnosti v systéme služobnej činnosti príslušníkov Policajného zboru (ďalej len „policajti“). Správno-poriadková činnosť je jednou z druhov správno-bezpečnostnej činnosti. Podstata správno-bezpečnostnej činnosti spočíva v úprave správnych vzťahov subjektov na úseku správnej činnosti orgánov

¹⁴ Kol. autorov. *Velký sociologický slovník*. Praha: KAROLINUM, 1996, s. 157.

polície v oblasti správnej agendy polície. Táto činnosť je upravená zákonmi a ďalšími normatívnymi aktami. Výkon správnych agend polície je činnosť organizátorská, výkonná a nariad'ovacia, ktorou na základe právnych noriem vykonávajú orgány služby správnych činností.¹⁵ Pobytová agenda je realizovaná systémom uvedených činností, ktoré sú ovplyvnené organizačnými poriadkami jednotlivých policajných útvarov a popisom služobnej činnosti policajtov alebo pracovnou náplňou zamestnancov policajných útvarov. Nutné je zdôrazniť skutočnosť, že uvedená činnosť je zásadne ovplyvnená aj formami, metódami a prostriedkami medzinárodnej policajnej spolupráce, schengenskej policajnej spolupráce a bilaterálnej policajnej spolupráce medzi členskými štátmi a tretími štátmi v oblasti realizácie cudzineckého režimu.

2. Systém teoretických východísk správy na úseku pobytu cudzincov na území Slovenskej republiky

Teoretické východiská vednej disciplíny obsahujú vedecké poznatky, ktoré prispievajú k pochopeniu jednotlivých procesov a javov prebiehajúcich predovšetkým v rámci objektu a predmetu vednej disciplíny. Zároveň teoretické východiská chápeme ako systém vedeckých poznatkov smerujúcich k racionalizácii a efektívnosti činností kompetentných subjektov ovplyvňujúcich organizačnú štruktúru a personálny substrát skúmaného objektu. Cieľom je jasne, objektívne a zrozumiteľne identifikovať objekt, predmet a následne subjekty vednej disciplíny.

Teoretické východiská správy na úseku pobytu cudzincov okrem uvedených skutočností majú za cieľ zefektívniť a zracionalizovať činnosti policajtov a zamestnancov policajných útvarov realizujúcich uvedenú správu. Zároveň má identifikovať možné kvalitatívne zmeny v organizačnej štruktúre štátnych orgánov a inštitúcií rozhodujúcich o právach a povinnostiach cudzincov v rámci pobytovej agendy. V neposlednej rade teoretické východiská majú pozitívne pôsobiť na systém vzdelávania a dodržiavania profesijnej etiky policajtmi a zamestnancami útvarov služby cudzineckej polície. Zároveň má limitovať využívanie umelej inteligencie uvedenými subjektami predovšetkým v rozhodovacom procese. Teoretické východiská uvedenej správy sa stávajú základom pre vypracovanie teórie správy na úseku pobytu cudzincov na území SR.

Teória je najzložitejším gnozeologickým a metodologickým poznatkovým systémom a uceleným obrazom skúmanej reality. Teóriu môžeme charakterizovať ako temporálny,

¹⁵ ŠIMON, L. *Policažno-bezpečnostná činnosť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2016, s. 90.

organický, semicyklický, alebo viacrozmerný, viacúrovňový, celostný, na realitu zameraný a teda k nej otvorený systém, ktorý sa realite musí stále prispôbovať a s tým vznikajúcimi napätiami sa vyrovnávať a tak vyjadrovať podstatu skúmanej oblasti s celou jej javovou mnohotvárnosťou.¹⁶ Teória správy na úseku pobytu cudzincov musí obsahovať jasne a zrozumiteľne charakterizovaný objekt, predmet, subjekty, metodológiu a systematiku. Systematika v uvedenom prípade predstavuje usporiadanie a klasifikovanie procesov a javov súvisiacich s realizáciou a aplikáciou prameňov práva subjektami teórie s cieľom kvalitatívne ovplyvniť činnosť týchto subjektov v súlade s princípmi právneho štátu.

Teoretické východiská sú ovplyvnené **princípmi právneho štátu** ako princípom legality, princípom slobody, princípom rovnosti, princípom ochrany ľudských práv a základných slobôd, princípom právnej istoty, princípom spravodlivosti, princípom proporcionality, princípom transparentnosti či princípom legitimacy.¹⁷

Samotné teoretické východiská sa opierajú o právo občana EÚ na bezpečnosť, ktorá je deklarovaná v Charte základných práv EÚ.

Teoretické východiská správy na úseku pobytu cudzincov na území SR rozdeľujeme na primárne a sekundárne. Medzi **primárne východiská** zaraďujeme východisko štátovedné, východisko právnovedné, východisko správnovedné, východisko bezpečnostnovedné a východisko gnozeologické.

Pri stanovení obsahu *štátovedného východiska* vychádzame zo všeobecnej štátovedy a zo základných znakov štátu ako je štátna moc, štátne územie a obyvateľstvo. Štátna moc v prípade realizácie pobytovej agendy je vykonávaná štátnymi orgánmi a inštitúciami ako sú policajné útvary, preto je nutné stanoviť z hľadiska teoretického ich postavenie v systéme štátneho a policajného mechanizmu. Štátne územie v plnej miere ovplyvňuje aj východisko teritoriálne, ktorým sa budeme venovať následne. Súčasťou obyvateľstva štátu sú aj cudzinci a ich právne postavenie je ohraničené cudzineckým režimom. V rámci SR je to predovšetkým národný cudzinecký režim a preferenčný cudzinecký režim. Zásadný vplyv na skúmanie štátovedného východiska majú jednotlivé funkcie štátu ako napríklad správno-bezpečnostná funkcia.

Právnovedné východisko sa sústreďuje na stanovenie jednotlivých prameňov práva, ktoré aplikujú subjekty spomenutej správy. Správu na úseku pobytu cudzincov upravujú materiálne, formálne a gnozeologické pramene práva. Ďalej sú to pramene

¹⁶ FILKORN, V. *Povaha súčasnej vedy a jej metódy*. Bratislava: VEDA, 1998, s. 321.

¹⁷ KROŠLÁK, D. *Právny štát – vývoj, princípy, mechanizmy ochrany*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s.2022, s.45-46.

medzinárodnoprávne, únieové a vnútroštátne. Prezentované východisko sa zaoberá taktiež aplikáciou právnych noriem upravujúcich právne inštitúty ako napríklad pobyt cudzinca, zaistenie, administratívne vyhostenie či vízum. Okrem uvedeného sa zameriava na administratívnoprávne procesy a administratívnoprávne vzťahy (napríklad medzi cudzincom a štátnym orgán) realizované pri vydávaní rozhodnutí. V neposlednom rade poukazuje na hľadisko cudzinecko-právne súvisiace napríklad s právnym postavením vízového cudzinca.

Správnovedné východisko svoju pozornosť sústreďuje na efektivitu činností subjektov realizujúcich právne inštitúty správy na úseku pobytu cudzincov. Poukazuje na dôležitosť využívania praxeológie v každodennej činnosti subjektov uvádzanej správy. Následne sa zaoberá taktiež racionalitou štruktúry štátnych orgánov a inštitúcií kompetentných napríklad pri rozhodovaní o právach a povinnostiach cudzincov žiadajúcich o pobyt na území SR.

Bezpečnostnovedné východisko skúma bezpečnostné riziká súvisiace s realizáciou pobytovej agendy predovšetkým subjektami policajnej správy. Vyhodnocuje možnosti eliminácie protiprávnych pobytov cudzincov na území SR a účinnosť systému kontroly cudzincov z hľadiska garantovania verejnej bezpečnosti a verejného poriadku. Poukazuje na využívanie vedeckých poznatkov z čiastkových teórií ako je teória policajno-bezpečnostnej činnosti a teória spravodajskej činnosti¹⁸ napríklad pri povoľovaní pobytu cudzinca na území SR. Osobitne je potrebné upozorniť v rámci uvedeného východiska na výskum bezpečnostných rizík súvisiacich so zneužívaním umelej inteligencie v rámci správy pobytu cudzincov na území EÚ.

Gnozeologické východisko sa opiera o poznanie procesov ovplyvňujúcich migráciu osôb a zákonitostí efektívneho fungovania štátnych orgánov a inštitúcií v rámci aplikácie systému pobytovej agendy. Možnosti, prostredníctvom ktorých poznávame procesy vplyvajúce na systém sú ohrozené dostupnými prostriedkami a systémom metód aplikovaných personálnym substrátom systému. Ďalšou stránkou tohto východiska je dôsledné zachovanie vedeckých poznatkov vo forme publikovaných vedeckých prác ako zdrojov prostredníctvom, ktorých poznávame zákonitosti realizácie správy na úseku pobytu cudzincov na území SR.

Medzi **sekundárne východiská** patrí východisko edukačné, východisko teritoriálne, východisko temporálne, východisko teleologické a východisko personálne.

Edukačné východisko poukazuje na dôležitosť vyučovať uvedenú problematiku predovšetkým na policajných a bezpečnostných školách vo všetkých stupňoch štúdia. Samotný systém predmetov nemá vplyv na obsah prezentácie uvedenej správy vyučujúcim študentom.

¹⁸ PORADA, V. a kol. *Bezpečnostní vědy*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 522, 578.

Uvedená matéria však má byť súčasťou predovšetkým predmetu Správne právo. Tento predmet musí obsahovať vzdelávacie ciele stanovené v študijnom odbore a študijnom programe realizovanom na vysokej škole. Samozrejme vykonávanie aktivizačných foriem výučby tejto správy vyžaduje osobitnú didaktiku. Vyučovanie danej témy je dôležité pre uplatniteľnosť študentov v správno-bezpečnostných službách.

Teritoriálne východisko sa sústreďuje na štátne územie, na ktorom sa systém pobytovej agendy aplikuje to znamená na územie SR. Osobitný status z hľadiska teritoriality majú zastupiteľské úrady v zahraničí. Uvedené hľadisko v plnej miere rešpektuje suverenitu SR ale na strane druhej je ovplyvnené členstvom SR v EÚ. *Temporálne hľadisko* sa sústreďuje na skúmanie opodstatnenosti jednotlivých lehôt a ich efektívne využitie policajnými útvarmi. Dôraz je kladený aj na dodržiavanie taxatívne stanovených lehôt aby neboli porušené napríklad práva žiadajúceho cudzinca.

Teleologické východisko poukazuje na stanovenie racionálneho účelu systému pobytovej agendy. Skúma možnosti overovania či kontroly dodržiavania účelov jednotlivých druhov pobytov. Účel má byť v súlade s príslušnými cieľmi a má čo najmenej rušiť uspokojujúce fungovanie subjektov zodpovedných za plnenie úloh v tejto oblasti. Poznanie účelu systému a garantovania bezpečnosti jednotlivcov, spoločnosti a štátu smeruje k zaisteniu bezpečnosti v SR a EÚ. Kardinálnym účelom je efektivita fungovania systému, predovšetkým policajných a bezpečnostných orgánov podieľajúcich sa realizácii pobytovej agendy, eliminácii nelegálnej medzinárodnej migrácie a cezhraničnej trestnej činnosti. Dáva taktiež odpoveď za akým účelom je zamýšľaná činnosť subjektov systému vykonávaná.

Personálne východisko predstavuje skúmanie personálneho substrátu zabezpečujúceho realizáciu a aplikáciu pobytovej agendy to znamená policajtov a zamestnancov policajných útvarov. Systém realizácie pobytovej agendy vyžaduje, aby uvedené subjekty zaradené na funkcie spĺňali kritériá stanovené pre oblasť vzdelania, odbornej praxe, jazykových znalostí. Zároveň sa východisko sústreďuje u uvedených subjektov na ich vedomosti a zručnosti nadobudnuté praktickým výkonom služby alebo zamestnania napríklad pri aplikácii právnych noriem upravujúcich povoľovacie konanie. Dôležité je taktiež správne vypracovanie opisu služobných činností alebo pracovnej náplni policajtov a zamestnancov predovšetkým policajných útvarov. Základným znakom východiska je formulovanie definície kvalifikačné predpoklady pre policajtov a zamestnancov štátnych orgánov a inštitúcií SR realizujúcich pobytovú agendu.

Uvádzané teoretické východiská správy na úseku pobytu cudzincov na území SR nie sú konečné a ich systém sa bude získavaním vedeckých poznatkov v uvedenej správe

modifikovať. Predovšetkým to bude vďaka novým informačným technológiám a zásadným zmenám právnych noriem upravujúcich právne vzťahy medzi cudzincami a ostatnými právnickými osobami a fyzickými osobami. V neposlednom rade systém teoretických východísk bude ovplyvnený prehodnotením postavenia policajných a bezpečnostných orgánov v systéme policajného mechanizmu zodpovedného za bezpečnosť osôb a štátu.

Záver

Pokiaľ chceme úspešne eliminovať nelegálnu medzinárodnú migráciu osôb musíme v súčasnosti sústrediť svoju pozornosť a možnosti na zefektívnenie činností organizačných zložiek štátneho a policajného mechanizmu, ktoré majú kompetencie na úseku správy pobytu cudzincov a ich spolupráce s inými subjektami s cieľom odhaliť a sankcionovať protiprávne pobyty cudzincov na území SR a EÚ. Spružniť činnosti kompetentných orgánov v rámci schengenského priestoru a zvýšiť účinnosť ochrany vonkajších hraníc všetkými členskými štátmi, ktoré majú povinnosť ochrany vonkajších hraníc za finančnej podpory EÚ a podpory inštitúcií EÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BALGA, J. Cudzinec ako personálny substrát štátu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002. 179 s. ISBN 80-8054-234-X

CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018. 492 s. ISBN 978-80-8168-784-616.

FILKORN, V. Povaha súčasnej vedy a jej metódy. Bratislava: VEDA, 1998. 377 s. ISBN 80-224-0564-7

GERLOCH, A. Teorie práva. 8. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2021. 341 s. ISBN 978-80-7380-838-9

HAMALOVÁ, M. Teória, riadenie a organizácia verejnej správy. 1. časť: Teória verejnej správy. Bratislava: VŠEMvs. 2007. 132 s. ISBN 978-80-89143-58-0

HAŠANOVÁ, J., BALGA, J. ANDOROVÁ, P. Policajná správa. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2023. 350 s. ISBN 978-80-7380-910-2

HOETZEL, J. Československé správní právo. Část všeobecná. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. 455 s. ISBN 978-80-7598-168-4

- KROŠLÁK, D. Právny štát – vývoj, princípy, mechanizmy ochrany. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s.2022. 244 s. ISBN 978-80-7676-439-2
- Kol. autorov. Velký sociologický slovník. 1. svazek. Praha: KAROLINUM, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1
- LAŠTOVKA, K. Československé správní právo. Část zvláštní. Praha : MELANTRICH, 1936. 377 s.
- ODLER, R.; ŠANDALOVÁ, M.; ČERVENKA, B. Repetitorium kontroly hraníc a pobytu cudzincov. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015. 242 s. ISBN 978-80-8054-630-4.
- PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022. 1005 s. ISBN 978-80-7380-903-4.
- PRAŽÁK, J. Rakouské správní právo. Všeobecná část práva správního. Praha: Nakladatelství Jednoty Právnické v Praze, 1905. 215 s.
- PRŮCHA, P. Veřejná správa a samospráva. Praha : Vysoká škola aplikovaného práva, s.r.o. 2004. 241 s. ISBN 80-86775-03-8
- ŠIMON, L. Policajno-bezpečnostná činnosť. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2016. 150 s. ISBN 978-80-8054-686-1
- VRABKO, M. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava: C.H.BECK, 2018. 338 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

VÝVOJ JUDIKATÚRY VO VECIACH NARIADENIA O DEDIČSTVE (EÚ) Č. 650/2012 V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE¹

THE DEVELOPMENT OF CASE LAW ON THE SUCCESSION REGULATION (EU) NO 650/2012 IN THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

Andrea Barancová² – Ľubica Saktorová³

Abstrakt

Príspevok skúma judikatúru týkajúcu sa Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve s dôrazom na úlohu Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) pri formovaní jeho praktického uplatňovania, a to v nadväznosti na vnútroštátne právne systémy (SR) a jeho následnú aplikáciu v praxi. Keďže sa jedná o širokú tému, autorky sa zameriavajú na uplatňovanie práv dediča a skúmajú kľúčové súdne výklady vybranej judikatúry so zameraním sa na vplyv Nariadenia na procesné postupy v podmienkach SR, taktiež na definovanie vzťahu Nariadenia k vybraným inštitútom v právnom systéme SR. Prostredníctvom kritickej analýzy príspevok hodnotí harmonizačné úsilie zavedené nariadením, jurisdikčné princípy a mieru právnej istoty, ktorú poskytuje. Identifikuje tiež pretrvávajúce problémy vo vnútroštátnych právnych úpravách, ktoré môžu brániť účinnému uplatňovaniu nariadenia, pričom zdôrazňuje potrebu lepšej právnej adaptácie v Slovenskej republike a ďalších členských štátoch EÚ.

Kľúčové slová

Nariadenie (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve, cezhraničné dedenie, obvyklý pobyt, rozhodné právo, súdna právomoc v dedičských veciach, harmonizácia dedičského práva EÚ, právna istota

Abstract

The paper examines the case law on Regulation (EU) No 650/2012 on succession, with an emphasis on the role of the Court of Justice of the European Union (CJEU) in shaping its practical application, concerning national legal systems (SR) and its subsequent application in practice. Being a broad topic, the authors focus on the application of heirs' rights and examine key judicial interpretations of selected case law, focusing on the impact of the Regulation on procedural procedures in the conditions of the Slovak Republic, as well as on defining the relationship of the Regulation to selected institutions in the Slovak legal system. The paper critically analyzes the

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č.1/0300/24 "Strategické výzvy aplikácie Nariadenia EÚ č. 650/2012 o cezhraničných dedeniach"

² JUDr. Andrea Barancová, PhD., vedúca katedry Finančného a správneho práva PrF UMB, andrea.barancova@umb.sk <https://orcid.org/0000-0002-3033-2490>.

³ JUDr. Ľubica Saktorová PhD., LL.M., M.A., vedúca katedry medzinárodného práva, európskeho práva a právnej komunikácie Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela; lubica.saktorova@umb.sk <https://orcid.org/0000-0001-9204-9909>.

harmonization efforts introduced by the Regulation, the jurisdictional principles, and the degree of legal certainty it provides. It also identifies persistent problems in national legislation that may hinder the effective application of the Regulation, highlighting the need for better legal adaptation in the Slovak Republic and other EU Member States.

Keywords

Regulation (EU) No 650/2012 on succession, cross-border succession, habitual residence, applicable law, jurisdiction in matters of succession, harmonisation of EU succession law, legal certainty

Úvod

Neustále rastúci cezhraničný pohyb osôb v rámci Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“) priniesol významné výzvy pre vnútroštátne právne systémy členských štátov EÚ, okrem iného, aj v oblasti dedičstva a dedenia. Na riešenie týchto výziev prijala EÚ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve nariadenie (EÚ) č. 650/2012⁴ (ďalej aj ako „nariadenie“), všeobecne známe ako „nariadenie o dedičstve“, ktoré nadobudlo účinnosť 17. augusta 2015. Týmto nariadením sa zaviedol harmonizovaný právny rámec zameraný na zjednodušenie a objasnenie cezhraničných dedičských záležitostí v rámci EÚ. Stanovením konzistentných pravidiel týkajúcich sa právomoci, rozhodného práva a uznávania a výkonu rozhodnutí sa nariadenie o dedičstve snaží minimalizovať právne konflikty a prekážky, ktoré vznikajú v medzinárodných dedičských veciach. Dôležitým cieľom nariadenia je zjednodušenie dedičského konania v prípade, ak poručiteľ mal majetok vo viacerých krajinách. Základné zásady nariadenia o dedičstve odrážajú záväzok EÚ poskytnúť jasné usmernenia v oblasti cezhraničného dedenia. Zámerom nariadenia je zakotvenie právneho rámca jednotnej jurisdikcie, teda právna úprava právomoci justičnej autority podľa posledného obvyklého pobytu zosnulého prejednať dedičstvo. Nariadenie tiež umožňuje voľbu práva, fyzické osoby majú možnosť zvoliť si právo svojej štátnej príslušnosti, ktorým sa bude riadiť dedičské konanie.⁵ Možnosť voľby práva a voľby právomoci poskytuje úroveň osobnej autonómie a

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve

⁵ Článok 22 nariadenia: *Osoba si môže za rozhodné právo, ktorým sa bude spravovať dedenie jej celého dedičstva, zvoliť právny poriadok štátu, ktorého je v čase voľby alebo úmrtia štátnym príslušníkom. Osoba so štátnou príslušnosťou viacerých štátov si môže zvoliť právny poriadok ktoréhokoľvek zo štátov, ktorých je v čase voľby alebo v čase úmrtia štátnym príslušníkom.*

umožňuje občanom EÚ vykonávať určitú kontrolu nad plánovaním dedičstva, najmä ak majú obvyklý pobyt v krajine s iným dedičským právom, ako je právo ich štátnej príslušnosti. Nariadenie zaviedlo aj európske osvedčenie o dedičstve (angl. European Certificate of Succession, ďalej aj ako „ECS“), ktoré v zmysle článku 62 nariadenia sa vydá na účely použitia v inom členskom štáte a má účinky vo všetkých členských štátoch bez potreby osobitného ďalšieho konania.

V predkladanom článku autorky skúmajú vývoj výkladu nariadenia o dedičstve v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) so zameraním sa na uplatňovanie práv dediča z dedičského rozhodnutia vydaného v jednom členskom štáte a jeho uplatnenie v inom členskom štáte EÚ, uplatňovanie európskeho osvedčenia o dedičstve a riešenie vzniknutých aplikačných problémov v rámci právneho systému SR. Aplikujú metodológiu doktrinálneho právneho výskumu so zameraním na systematickú analýzu právnych textov, judikatúry a legislatívnych rámcov relevantných pre nariadenie (EÚ) č. 650/2012 o dedení. Výskum kriticky skúma výklad a praktické uplatňovanie nariadenia Súdny dvorom Európskej únie (SDEÚ) a jeho vplyv na vnútroštátne právne systémy s osobitným dôrazom na Slovensko. Na dosiahnutie tohto cieľa je v článku analyzovaná judikatúra, pričom sa podrobne skúmajú kľúčové rozhodnutia SDEÚ (*Kubicka*, R. J. R., E. E.) so zámerom zhodnotiť, ako bolo nariadenie implementované a interpretované v jednotlivých jurisdikciách EÚ. Dopĺňa ju komparatívny právny prístup, v rámci ktorého je hodnotená interakcia medzi nariadením a vnútroštátnymi právnymi predpismi v oblasti dedenia, pričom sa poukazuje na rozdiely v jeho uplatňovaní, najmä pokiaľ ide o uznávanie dedičských práv, európske osvedčenie o dedičstve (ECS) a katastrálny zápis. Okrem toho výskum využíva normatívny a systematický výklad na posúdenie harmonizačného úsilia zavedeného nariadením a jeho procesných dôsledkov. Uplatnením kritickej právnej analýzy sú v článku identifikované nevyriešené právne konflikty a praktické prekážky pri presadzovaní nariadenia. Poskytovaný je náhľad na potrebné legislatívne a súdne úpravy. Tento metodologický rámec zabezpečuje komplexné pochopenie toho, ako nariadenie ovplyvňuje právnu istotu a osobnú autonómiu v cezhraničných dedičských veciach, a zároveň identifikuje kľúčové problémy, ktoré pretrvávajú pri jeho vnútroštátnom vykonávaní.

1.

Prvé rozhodnutie, ktorým SDEÚ riešil výkladové problémy nariadenia bol prípad *Kubicka C-218/16*.⁶ Pre úplnosť je potrebné dodať, že v tomto rozhodnutí sa SDEÚ venoval

⁶ Súdny dvor Európskej únie. (2017). Rozsudok z 5. októbra 2017, *Kubicka*, C-218/16, EU:C:2017:755.

viacerým otázkam, pre účely spracovania tohto príspevku sa autorky venujú len čiastočným záverom so zameraním sa na uplatnenie práv dediča v inom členskom štáte. Aleksandra Kubicka, poľská štátna príslušníčka s obvyklým pobytom v Nemecku, využila článok 22 ods. 1 nariadenia a zvolila si poľské právo ako rozhodné právo pre prejednanie dedičstva. Na základe svojho závetu vytvorila dedičstvo „*per vindicationem*“, čo je mechanizmus uznávaný v poľskom práve, ktorý po smrti poručiteľa prenáša vlastníctvo majetku priamo na dediča. Nemecké dedičské právo však tento mechanizmus nepozná a vyžaduje formálne postupy prevodu na určenie vlastníctva nehnuteľného majetku. Nemecké orgány odmietli uznať priame vecné účinky dedičstva s odvolaním sa na nezlučiteľnosť s nemeckým majetkovým právom. Spornou otázkou v danom prípade bolo práve priznanie vecnoprávných účinkov cudziemu právnemu inštitútu, existujúcemu podľa práva členského štátu rozhodného pre dedenie, ale neznámemu právnemu poriadku členského štátu, v ktorom sa dotknutý majetok nachádza.⁷ SDEÚ rozhodol, že právo zvolené poručiteľom sa musí uplatňovať na celé dedičstvo vrátane nehnuteľného majetku nachádzajúceho sa v inom členskom štáte. Uvedené treba odlišovať od znenia čl. 1 ods. 2 písm. 1) nariadenia.⁸ Súd zdôraznil zásadu jednotnosti dedičstva podľa nariadenia (EÚ) č. 650/2012, teda, aby sa právom, ktoré si zvolil poručiteľ, riadili všetky aspekty dedičstva vrátane vecných účinkov bez ohľadu na miestne majetkové právo členského štátu, v ktorom sa majetok nachádza. Pre riešenie aplikačných problémov je významné prijatie názoru, že Článok 31 nariadenia neumožňuje členským štátom odmietnuť uznať mechanizmy dedenia podľa zvoleného práva len preto, že sú v rozpore s vnútroštátnym majetkovým právom. Prípád Kubicka posilnil zásadu jednotnosti cezhraničného dedenia a zdôraznil ústredný význam autonómie poručiteľa v nariadení o dedičstve. Súdny dvor EÚ v tomto rozhodnutí podľa nášho názoru vyzdvihol význam prispôsobenia inštitútu, ktorý právny poriadok prejednávajúceho členského štátu nepozná, k najbližšiemu rovnocennému vecnému právu podľa právneho poriadku prejednávajúceho štátu, kde zohľadní ciele a záujmy, ktoré dotknuté vecné právo sleduje a s ním spojené účinky. Tento záver podľa nášho názoru v aplikačnej praxi členských štátov aj aktuálne spôsobuje nemalé problémy. Riešenie takejto situácie bude predpokladať pomerne dôkladnú znalosť právnych inštitútov dedičského práva v iných členských štátoch, a to najmä s ohľadom na ich právne účinky. Bez znalosti týchto inštitútov bude vedenie dedičského konania na základe iného právneho režimu veľmi zložitá.

⁷ Júdová, E. (2018). Výklad nariadenia č. 650/2012 o dedičských veciach v judikatúre Súdneho dvora EÚ. In M. Slašťan & M. Siman (Eds.), Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného (s. 81–100). Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, Slovenská asociácia európskeho práva, s.84

⁸ Z rozsahu pôsobnosti nariadenia sú vylúčené: 1) zápis práv k nehnuteľnostiam alebo hnutelným veciam do registra vrátane právnych náležitostí takéhoto zápisu a účinky zápisu alebo opomenutia zápisu takýchto práv.

Tento prípad zostáva kľúčovým precedensom na zabezpečenie striktného uplatňovania zásad nariadenia v rôznych právnych systémoch EÚ. Zdôrazňuje nadradenosť dedičského práva EÚ a posilňuje zásadu, že jurisdikcia a rozhodné právo určené porúčiteľom sa musia rešpektovať vo všetkých členských štátoch. V nadväznosti na uvedené je podľa nášho názoru kľúčová úzka spolupráca členských štátov pri definovaní, význame a právnych účinkoch jednotlivých inštitútov dedičského práva.

2.

Pre účely štúdie bolo ďalej selektované rozhodnutie SDEÚ, prípad C-354/21 RJR⁹ kde sa SDEÚ venoval otázke zápisu nehnuteľností, ktoré boli predmetom dedičského konania v jednom členskom štáte EÚ, pričom zápis do registra nehnuteľností mal byť realizovaný v inom členskom štáte EÚ. V rámci uvedeného prípadu tu SDEÚ rozhodol v rozpore so stanoviskom generálneho advokáta.¹⁰ Prípad sa týkal sporu medzi R.J.R a Centrum registrov Litva, ktorý sa týkal zápisu vlastníckeho práva k nehnuteľnému majetku nachádzajúceho sa v Litve do katastra nehnuteľností, dedičom majetku je R.J.R. Dedič R.J.R. má bydlisko v Nemecku, kde mala obvyklý pobyt aj jeho matka, ktorá zomrela. R.J.R. prijal v Nemecku ako jediný dedič dedičstvo bez výhrad a zároveň požiadal súd v Nemecku o vydanie európskeho osvedčenia o dedičstve, keďže predmetom dedenia boli okrem majetku v Nemecku aj nehnuteľnosti v Litve. Následne R.J.R. podal na Centrum registrov v Litve, čo je štátny orgán poverený vedením katastra nehnuteľností a registrov pozemkov v Litve, rozhodnutie nemeckého orgánu o dedičstve a zároveň európske osvedčenie o dedičstve. Centrum registrov v Litve vydalo zamietavé stanovisko k zápisu predložených listín z dôvodu, že tieto listiny neobsahujú informácie potrebné na identifikáciu nehnuteľného majetku, tak ako to stanovujú právne predpisy Litvy, a teda že nehnuteľný majetok nebol presne uvedený. Otázkou, ktorou sa mal SDEÚ zaoberať, bola problematika zápisu európskeho osvedčenia o dedičstve do registra nehnuteľností, ak neobsahuje označenie nehnuteľností tak, ako to vyžaduje vnútroštátne právo tej krajiny, kde sa takýto zápis realizuje.

V predmetnom rozhodnutí SDEÚ osobitne vyzdvihol význam a použitie európskeho osvedčenia o dedičstve ako nástroja práva EÚ, ktoré má byť využité na to, aby sa dedičia v inom členskom štáte EÚ mohli dovoliť svojho postavenia dediča alebo uplatniť svoje práva ako

⁹ Súdny dvor Európskej únie. (2023). Rozsudok z 9. marca 2023, R. J. R. proti Registru centras VĮ, C-354/21, ECLI:EU:C:2023:176.

¹⁰ Súdny dvor Európskej únie. (2022). Stanovisko generálneho advokáta z 20. októbra 2022, R. J. R. proti Registru centras VĮ, C-354/21, ECLI:EU:C:2022:818. Toto stanovisko je dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A62021CC0354>

dedičia. Pokiaľ ide o účinky, európske osvedčenie o dedičstve má rovné účinky vo všetkých členských štátoch EÚ bez potreby osobitného konania. Nariadenie stanovuje minimálne informácie, ktoré musí európske osvedčenie o dedičstve obsahovať. SDEÚ v uvedenom prípade ale zdôraznil, že samotný zápis vecných práv do registra, nie je predmetom úpravy nariadenia, a je ponechaný na vnútroštátne úpravy. Každý členský štát je oprávnený si slobodne určiť podmienky a spôsoby zápisu, vrátane požiadavky na konkrétnu identifikáciu zapisovanej nehnuteľnosti. SDEÚ vyjadril jednoznačný záver, že orgány členských štátov EÚ vykonávajúce zápis vecných práv do registra sú oprávnené zápis európskeho osvedčenia o dedičstve odmietnuť, ak je na zápis predložená výlučne táto listina a neobsahuje náležitosti (identifikáciu nehnuteľnosti) podľa vnútroštátneho práva. Vo svojom rozhodnutí sa SDEÚ priklonil k názoru, že litovský register nehnuteľností mohol oprávnenne odmietnuť zápis zmeny do katastra nehnuteľností, ak nehnuteľnosť nebola výslovne uvedená v osvedčení o dedičstve. Litva má právo určiť, aké informácie potrebuje na zápis. Významným záverom pre vnútroštátne procesy členských štátov EÚ je konštatovanie, že katastrálne pravidlá (proces zápisu do registra nehnuteľností) zostávajú v právomoci členských štátov EÚ.¹¹

Problematiku európskeho osvedčenia o dedičstve a jeho uplatniteľnosť v inom členskom štáte EÚ ako je štát jeho vydania, riešil, ako jednu z viacerých otázok, Súdny dvor EÚ vo veci E.E. & K.-D. E. C-80/19.¹² Prípado sa týkal osoby E. E. ako štátneho príslušníka Litvy, ktorý sa ocitol v spore o dedičstvo po svojej zosnulej matke, ktorá predtým získala nemeckú štátnu príslušnosť na základe manželstva. Matka a jej syn (E. E.) sa v čase jeho maloletosti presťahovali do Nemecka, kde matka (poručiťka) mala obvyklý pobyt a tu aj zomrela. Matka (poručiťka) spísala dňa 4. júla 2013 v Litve závet, v ktorom určila E. E. za jediného dediča svojho majetku, ktorý pozostával výlučne z nehnuteľného majetku nachádzajúceho sa v Litve. Súdny dvor EÚ v rámci svojho rozhodnutia konštatoval, že účinky osvedčenia v iných členských štátoch sa riadia článkami 59 a 60 nariadenia. Verejné listiny, ako sú vymedzené v nariadení, majú v iných členských štátoch rovnaké dôkazné účinky ako v členskom štáte pôvodu alebo najbližšie rovnocenné účinky v závislosti od rozhodného práva. Ak sa teda dedičské osvedčenie určí ako „verejná listina“, bude sa s ním v iných členských štátoch zaobchádzať ako s takouto listinou a jeho účinky sa budú riadiť ustanoveniami článkov 59 a 60 Nariadenia. V súvislosti s postavením notárov v Litve SDEÚ konštatoval, že notári v

¹¹ Zimmermann, K. (2024). The European Succession Regulation and its influence on European land registries. In S. van Erp & K. Zimmermann (Eds.), *Research handbook on European property law* (pp. 28–38). Edward Elgar Publishing.

¹² Súdny dvor Európskej únie. (2020). Rozsudok z 16. júla 2020, E.E. a K.-D. E., C-80/19, ECLI:EU:C:2020:569.

členskom štáte, ktorí nie sú klasifikovaní ako „súdy“ podľa nariadenia, môžu vydávať osvedčenia o dedičstve bez toho, aby dodržiavali pravidlá právomoci uvedené v nariadení. Ak vnútroštátny súd určí, že osvedčenia spĺňajú podmienky „verejnej listiny“ podľa článku 3 ods. 1 písm. i), budú mať v iných členských štátoch rovnaké účinky, ako sa uvádza v článkoch 59 a 60 nariadenia.¹³

Otázne zostávalo samotné uplatňovanie práv dediča na základe vydaného európskeho osvedčenia o dedičstve v členskom štáte EÚ. Ako problematický sa javil najmä proces jeho zápisu do registra nehnuteľností vzhľadom ku skutočnosti, že každý členský štát má iné podmienky na zápis listín do takýchto registrov. Nariadenie v článku I bod 2. písm. l) vylúčilo zápis práv k nehnuteľnostiam alebo hnutelným veciam do registra vrátane právnych náležitostí takéhoto zápisu a účinky zápisu alebo opomenutia zápisu takýchto práv do registra z pôsobnosti nariadenia, a tento proces bol ponechaný na vnútroštátne úpravy. Po prijatí nariadenia sa problémy uplatňovania práv dediča v súvislosti s vydaným európskym osvedčením o dedičstve objavili v Nemecku, Česku¹⁴ a taktiež aj na Slovensku. V zmysle vnútroštátnych predpisov SR európske osvedčenie o dedičstve je verejná listina, ktorá sa do katastra nehnuteľností zapisuje záznamom. Zákon č. 162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v platnom znení¹⁵ (ďalej aj ako „Katastrálny zákon“) uvádza náležitosti, ktoré musí takáto listina obsahovať, a to najmä z hľadiska označenia vlastníka a nehnuteľnosti. V súvislosti s uvedeným možno konštatovať, že proces zápisu z pohľadu označenia nehnuteľnosti a vlastníka, do katastra nehnuteľností, je v podmienkach SR veľmi formálny. Zápisu verejných listín do katastra nehnuteľností sa venoval aj nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 62/00 z 19. júna 2003, ktorý vyslovil názor že: *„Záznamom sa do katastra nehnuteľností zapisujú aj vecné práva k nehnuteľnostiam, ktoré potvrdzujú právo k nehnuteľnosti. Záznam do katastra nehnuteľností vzhľadom na jeho definíciu v § 5 ods. 2 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov*

¹³ Bod 80 rozhodnutia E.E. & K.-D. E. : *“Vzhľadom na predchádzajúce úvahy treba na štvrtú prejudiciálnu otázku odpovedať tak, že články 4 a 59 nariadenia č. 650/2012 sa majú vykladať v tom zmysle, že notár členského štátu, ktorý nie je kvalifikovaný ako „súd“ v zmysle tohto nariadenia, môže bez toho, aby uplatnil všeobecné pravidlá o právomoci stanovené uvedeným nariadením, vydať vnútroštátne osvedčenia o dedičstve. Ak vnútroštátny súd dospeje k záveru, že tieto osvedčenia spĺňajú kritériá stanovené v článku 3 ods. 1 písm. i) toho istého nariadenia, a preto ich možno považovať za „verejné listiny“ v zmysle toho istého ustanovenia, tieto osvedčenia majú v iných členských štátoch účinky, ktoré článok 59 ods. 1 a článok 60 ods. 1 nariadenia č. 650/2012 priznávajú verejným listinám.”*

¹⁴ Bližšie viď. SISÁK, L.: Európske osvedčenie o dedičstve a prepis vlastníctva k zdedenej nehnuteľnosti. In: Právnik 10/2021

¹⁵ Národná rada Slovenskej republiky. (1995). Zákon č. 162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v platnom znení. Zbierka zákonov Slovenskej republiky.

má deklaratórny charakter, pretože potvrdzuje alebo upravuje zapísané vlastnícke vzťahy. Odmietnutie uskutočnenia záznamu do katastra nehnuteľností treba považovať v zmysle čl. 127 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky za iný zásah správneho orgánu (orgánu verejnej moci), ktorým môžu byť porušené základné práva. Významným záverom bolo konštatovanie, že vykladať a aplikovať uvedené ustanovenia je potrebné predovšetkým z pohľadu účelu a zmyslu ochrany Ústavou Slovenskej republiky garantovaných základných práv a slobôd. V právnom štáte (čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky) nemožno pripustiť taký postup orgánov verejnej moci, ktorý vo svojej podstate je nerešpektovaním právoplatného súdneho rozhodnutia.“¹⁶

3.

Samotnému zápisu vecných práv k nehnuteľnostiam, ktoré sú priznané rozhodnutím cudzieho členského štátu v podmienkach Slovenskej republiky riešil Ústavný súd Slovenskej republiky v konaní č. II. ÚS 537/2021 z 11. novembra 2021.¹⁷ Prípád sa týkal poručiťľa, ktorý mal obvyklý pobyt v ČR, vlastnil nehnuteľnosti na území SR a zomrel už počas účinnosti nariadenia. Dedičia podali návrh na prejednanie novoobjaveného majetku na príslušný okresný súd na území SR. Ústavný súd vyjadril názor, že v zmysle čl. 1, 4 a 83 nariadenia mal o uvedených nehnuteľnostiach rozhodovať príslušný český súd, ktorý viedol dedičské konanie, nehnuteľný majetok poručiťľa ležiaci na území Slovenskej republiky zahrnúť do aktív dedičstva a prejednať ho v pôvodnom dedičskom konaní. Z rozsahu pôsobnosti nariadenia je vylúčený zápis práv k nehnuteľnostiam alebo hnutel'ným veciam do registra vrátane právnych náležitostí takéhoto zápisu a účinky zápisu alebo opomenutia zápisu takýchto práv do registra.¹⁸ Odôvodnenie uvedeného rozhodnutia sa opiera o článok 18 Preambuly nariadenia s tým, že právny poriadok členského štátu, v ktorom sa register vedie (v prípade nehnuteľného majetku *lex rei sitae*), určí zákonné podmienky a spôsob vykonania zápisu (vecného práva). Nariadenie v zmysle vyššie uvedeného nechalo plne v kompetencii orgánov členských štátov, ktoré register takýchto práv vedú, aké zákonné podmienky určia pre vykonanie zápisu práv k hnutel'ným či nehnuteľným veciam. Navyše treba dodať, že nariadenie stanovuje zavedenie osvedčenia, ktoré má umožniť každému dedičovi, či osobe, ktorá má právo uvedené v tomto osvedčení, aby v inom členskom štáte preukázal svoje postavenie a svoje práva, predovšetkým pridelenie

¹⁶ Ústavný súd Slovenskej republiky. (2003). Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 62/00 z 19. júna 2003. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky.

¹⁷ Ústavný súd Slovenskej republiky. (2021). Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 537/2021 z 11. novembra 2021. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky.

¹⁸ Ševcová, K. (2016). Nová právna úprava cezhraničného dedenia v zmysle nariadenia EÚ č. 650/2012. In J. Círák & J. Straka (Eds.), *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii* (Vol. 20, pp. 340–348). Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.

konkrétneho majetku dedičovi spomenutému v uvedenom osvedčení. Podľa ustanovenia článku 69 ods. 1 nariadenia má osvedčenie účinky vo všetkých členských štátoch bez potreby osobitného konania. Odsek 2 tohto článku upravuje, že o osobe, ktorá je v osvedčení uvedená ako dedič platí domnienka, že má postavenie a práva uvedené v tomto osvedčení, pričom tieto práva podliehajú výlučne podmienkam a/alebo obmedzeniam uvedeným v uvedenom osvedčení. Podľa odseku 5 tohto článku osvedčenie predstavuje platný doklad na zápis práva k majetku, ktorý je predmetom dedičstva, do príslušného registra členského štátu bez toho, aby bol dotknutý článok 1 ods. 2 písm. k) a l).

Ďalším významným rozhodnutím súvisiacim s európskym osvedčením o dedičstve bolo rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu SR pod č.k. 8Sžk/25/2021.¹⁹ V predmetnej veci bola podaná na Krajský súd žaloba proti nečinnosti orgánu verejnej správy – Okresného úradu, katastrálneho odboru. Predmetom sporu bolo nevykonanie záznamu na základe predloženého európskeho osvedčenia o dedičstve s úradným prekladom, pričom táto listina ale neobsahovala popis nehnuteľností tak, ako to vyžaduje Katastrálny zákon.²⁰ Okresný úrad vyzval navrhovateľa, aby listinu doplnil o zákonom stanovené náležitosti. Uvedená listina bola vydaná Okresným súdom Mníchov a podľa nemeckého práva takýto postup nie je možný. Doplnenie náležitostí podľa práva SR by bolo v rozpore s princípom univerzálnej sukcesie charakteristickej pre dedenie jediného dediča v Nemeckej spolkovej republike. V Nemeckej spolkovej republike bola táto otázka s uvedeným záverom riešená na vyšších súdoch. Keďže k doplneniu listiny nedošlo, Okresný úrad takúto listinu do katastra nehnuteľností nezapísal v súlade s právnymi predpismi SR. Najvyšší správny súd SR žalobu ako nedôvodnú zamietol, a skonštatoval, že Krajský súd postupoval vo veci správne, keďže neboli dané dôvody nečinnosti správneho orgánu. Správny orgán (Okresný úrad, katastrálny odbor) podľa jeho názoru postupoval v súlade so zákonom, keď vyzval na odstránenie nedostatkov resp. doplnenie potrebných údajov do predloženej listiny – európskeho osvedčenia o dedičstve.²¹ Argumentácia žalobcu *„aby správny orgán upustil od prísnej formality vyžadovanej slovenským právnym*

¹⁹ Najvyšší správny súd Slovenskej republiky. (2021). Rozsudok z 18. novembra 2021, sp. zn. 8Sžk/25/2021, ECLI:SK:NSSSR:2021:5020200108.1. Zbierka stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky.

²⁰ Uznesením č. k. 24Sa/8/2020-53 zo dňa 26. februára 2021 Krajský súd v Žiline (ďalej len „krajský súd“) zamietol žalobu žalobcu, ktorou sa tento domáhal, aby krajský súd uložil žalovanému v lehote 15 dní povinnosť vykonať záznam na základe Európskeho osvedčenia o dedičstve Okresného súdu Mníchov sp. zn. 67 VI 9666/16 (2) (ďalej len „Európske osvedčenie o dedičstve“), vedený pod číslom konania Z 344/2018.

²¹ bližšie viď rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu SR sp. zn.: 8Sžk/25/2021

poriadkom“ ako dôvod na zápis takejto listiny, najmä s prihliadnutím na čl. 1 ods. 2 písm. 1 nariadenia, podľa nášho názoru bez legislatívnej zmeny v podmienkach SR, neobstojí.²²

V Nemeckej spolkovej republike, ak je dedičom jediná osoba, podľa nemeckého práva dochádza k univerzálnej sukcesii, keďže nie je potrebná osobitná špecifikácia predmetu dedenia.²³ Ak má byť takáto listina zapísaná v právnom prostredí SR, z formálnej stránky nie je v súlade s právnym poriadkom SR. Rovnakým problémom čelili aj zápisy v Českej republike a Rakúskej republike. V Českej republike sa zápis cudzích dedičským rozhodnutí, ak ich predmetom je nehnuteľnosť, riadi podobným procesom zápisu a podmienkami ako v SR. Katastrálne úrady odmietali zapísať takéto listiny bez doplnenia náležitostí ohľadom nehnuteľností. Spornosť takéhoto postupu bola v rozhodovacej činnosti českých súdov zmenená v roku 2019. V pretrvávajúcich odmietaniach prepisu vlastníka zo strany katastrálnych úradov kvôli vytýkanej neúplnosti európskeho osvedčenia o dedičstve videli súdy rozpor s ústavným právom na vlastníctvo a záruku dedičského práva zakotvené v čl. 11 ods. 1 Listiny základných práva a slobôd. Na základe tejto argumentačnej línie sa teda začali pre prepis vlastníka v katastri akceptovať aj z českého pohľadu „neúplné“ nemecké európske osvedčenie o dedičstve.²⁴ Uvedená situácia bola nakoniec v Českej republike vyriešená prijatím zmeny vyhlášky ku katastrálnemu zákonu, ktorá zaviedla možnosť zapísať do katastra nehnuteľností európske osvedčenie o dedičstve spolu s tzv. prehlásením vlastníka so všetkými údajmi, ktoré vyžadujú právne predpisy.²⁵ Rakúska republika sa so vzniknutým problémom vysporiadala prostredníctvom judikatúry, bez legislatívnych zmien.²⁶

²² Čl. 1 ods. 2 l) nariadenia: „zápis práv k nehnuteľnostiam alebo hnutel'ným veciam do registra vrátane právnych náležitostí takéhoto zápisu a účinky zápisu alebo opomenutia zápisu takýchto práv do registra.“

²³ Heidenhain, S. (2018, júl 20). Zápis pozemkú do evropského dedického osvedčeni z Německa. Pravniprostor.cz. Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-aeurope-pravo/ht-zapis-pozemku-do-evropskeho-dedickeho-osvedceni-z-nemecka>

²⁴ SISÁK, E.: Európske osvedčenie o dedičstve a prepis vlastníctva k zdedenej nehnuteľnosti. In: Právnik 10/2021, s. 859

²⁵ §69 vyhlášky č. 301/2019 Sb., ktorou sa mení vyhláška č. 357/2013 Sb. o katastru nemovitostí: „Ak nie sú v listine vydané za podmienok stanovených priamo použiteľným predpisom Európskej únie, ktorá preukazuje univerzálne právne nástupníctvo, uvedené práva alebo nehnuteľnosti, ktorých sa týka právne nástupníctvo, pretože to neumožňuje právny poriadok štátu, v ktorom bola listina vydaná, zapíše katastrálny úrad zmenu vlastníckeho alebo iného vecného práva na základe tejto listiny a prehlásenie právneho nástupcu s náležitosťami podľa §66 ods. 4 písm. a) až d) a f).“

²⁶ Bližšie vid' SISÁK, E.: Európske osvedčenie o dedičstve a prepis vlastníctva k zdedenej nehnuteľnosti. In: Právnik 10/2021

Záver

Na základe interpretácie uvedenej problematiky v judikatúre či už na pôde Ústavného súdu SR alebo SDEÚ, vyplynul jednoznačný záver systematicky sa opierajúci o zachovanie jednotnosti dedičského konania bez ohľadu na to, kde všade (v akých krajinách) sa nachádza majetok poručiteľa. Na zabezpečenie jednotnosti dedičského konania a jednoduchšieho uplatnenia práv dedičov, slúži zavedenie európskeho osvedčenia o dedičstve, ktoré sa vyhotovuje v jednotnom formáte vo všetkých členských krajinách EÚ. Následné predkladanie uvedeného dokumentu a jeho registrácia v registroch jednotlivých členských štátov EÚ, až na základe čoho si môže dedič uplatniť svoje práva, bola ponechaná na vnútroštátnu úpravu. Slovenská republika sa s touto otázkou snaží vysporiadať formou legislatívnej zmeny – v roku 2023 bol zverejnený vládny návrh Katastrálneho zákona (§ 37h), na základe ktorého, ak listina vydaná za podmienok ustanovených právnym aktom Európskej únie, ktorá preukazuje univerzálne právne nástupníctvo, neobsahuje údaje o nehnuteľnostiach s náležitosťami podľa § 42 ods. 2 Katastrálneho zákona, okresný úrad zapíše zmenu vlastníckeho práva alebo iného vecného práva na základe tejto listiny a čestného vyhlásenia právneho nástupcu s náležitosťami podľa § 42 ods. 2. Podpis právneho nástupcu musí byť úradne osvedčený.²⁷

Problémy sa podľa nášho názoru touto legislatívnou zmenou úplne nevyriešia, keďže nesúlad sa netýka len posudzovania formálnych náležitostí dedičských rozhodnutí v rámci ich uznávania a následného zápisu do príslušných registrov. Pri samotnom dedičskom rozhodovaní môžu určité nejasnosti spôsobovať aj povinnosti vyplývajúce z akceptácie vnútroštátnych predpisov, ak predmetom dedenia je nehnuteľnosť. Tu sa síce jedná o problém riešiteľný, keďže každý rozhodujúci orgán má možnosť si zabezpečiť právne predpisy krajiny, v ktorej sa nachádza nehnuteľnosť, o ktorej rozhoduje. V uvedenej súvislosti je ale potrebné zároveň dodať, že je minimálne náročné prihliadať napríklad na všetky zákonom stanovené podmienky a najmä obmedzenia prechodu vlastníckeho práva v rámci SR, ak takéto inštitúty a postupy cudzí právny poriadok neupravuje, resp. nepozná. Už len vyselektovať, či sa pozemok nachádza v intraviláne alebo extraviláne obce, je pre cudzí štátny orgán rozhodujúci o nehnuteľnosti v SR určite komplikovaný. Uvedený údaj má ale podstatný význam v prípade určených druhov pozemkov na prechod vlastníckeho práva. Táto informácia je zrejmá len z číselného kódu na predmetnom liste vlastníctva.

²⁷ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky. (2024). Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Slov-Lex. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2024/435>

Podľa nášho názoru nariadenie jednoznačne prinieslo základné myšlienkové snahy a zjednodušenie niektorých postupov uplatňovania práv dedičov. Ich uplatňovanie si následne vyžadovalo právne zmeny v jednotlivých členských štátoch Európskej únie. V rámci špecifickosti niektorých zápisov v katastri nehnuteľností ustúpenie z prísneho formalizmu pri evidencii nehnuteľností a akceptácia univerzálnej sukcesie jediného dediča v zmysle právnych predpisov a ustálenej judikatúry Nemeckej spolkovej republiky, riešenie nemusí priniesť, keďže pri nehnuteľnostiach často pri vlastníkovi absentujú základné identifikačné údaje a jeho vlastnícke právo je potrebné preukázať ďalším šetrením. Bude zaujímavé sledovať, akým smerom sa bude judikatúra ďalej vyvíjať a akým spôsobom sa s nastolenými otázkami Európska únia vysporiada.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HEIDENHAIN, S. (2018, July 20). *Zápis pozemků do evropského dědického osvědčení z Německa*. Pravniprostor.cz. Retrieved July 22, [online]. 2021, [cit. 2016-02-28]. Dostupné na internete: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-aevropske-pravo/ht-zapis-pozemku-do-evropskeho-dedickeho-osvedceni-z-nemecka>>

JÚDOVÁ, E. (2018). Výklad nariadenia č. 650/2012 o dedičských veciach v judikatúre Súdneho dvora EÚ. In M. Slašťan & M. Siman (Eds.), *Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného* (pp. 81–100). Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, Slovenská asociácia európskeho práva.

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky. *Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony*. Slov-Lex.[online]. 2024, [cit. 2016-02-28]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2024/435>>

Národná rada Slovenskej republiky. (1995). *Zákon č. 162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v platnom znení*. Zbierka zákonov Slovenskej republiky.

ŠEVCOVÁ, K. (2016). Nová právna úprava cezhraničného dedenia v zmysle nariadenia EÚ č. 650/2012. In J. Cirák & J. Straka (Eds.), *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii* (Vol. 20, pp. 340–348). Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.

SISÁK, Ľ. (2021). Európske osvedčenie o dedičstve a prepis vlastníctva k zdedenej nehnuteľnosti. *Právnik*, 10, 859.

Súdny dvor Európskej únie. (2017). *Rozsudok z 5. októbra 2017, Kubicka, C-218/16, EU:C:2017:755.*

Súdny dvor Európskej únie. (2020). *Rozsudok z 16. júla 2020, E.E. a K.-D. E., C-80/19, ECLI:EU:C:2020:569.*

Súdny dvor Európskej únie. (2022). *Stanovisko generálneho advokáta z 20. októbra 2022, R. J. R. proti Registru centras VĮ, C-354/21*, [online]. *ECLI:EU:C:2022:818*. [cit. 2016-02-28].

Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A62021CC0354>>

Súdny dvor Európskej únie. (2023). *Rozsudok z 9. marca 2023, R. J. R. proti Registru centras VĮ, C-354/21, ECLI:EU:C:2023:176.*

Ústavný súd Slovenskej republiky. (2003). *Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 62/00 z 19. júna 2003*. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Ústavný súd Slovenskej republiky. (2021). *Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 537/2021 z 11. novembra 2021*. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky.

ZIMMERMANN, K. (2024). The European Succession Regulation and its influence on European land registries. In S. van Erp & K. Zimmermann (Eds.), *Research handbook on European property law* (pp. 28–38). Edward Elgar Publishing.

Najvyšší správny súd Slovenskej republiky. (2021). *Rozsudok z 18. novembra 2021, sp. zn. 8Sžk/25/2021, ECLI:SK:NSSSR:2021:5020200108.1*. Zbierka stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky.

Krajský súd v Žiline. (2021). *Uznesenie č. k. 24Sa/8/*

NOVÉ VÝZVY V DOKAZOVÁNÍ VE SPRÁVNÍM ŘÍZENÍ

NEW CHALLENGES IN EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE PROCEDURES

Ondřej Bečvář¹

Abstrakt

Příspěvek se věnuje otázce současných výzev v procesu dokazování ve správním řízení. Vychází z rozhodovací praxe soudů a doktrinní literatury. Cílem příspěvku je poukázat na vybrané oblasti v dokazování, na kterých nepanuje jednoznačná shoda v rozhodovací praxi soudů, správních orgánů nebo odborné literatuře a přispění vlastního názoru autora.

Klíčová slova

Správní řízení, dokazování, důkazní prostředek, zásada ústnosti, zásada písemnosti, zásada nemo tenetur, kontrola, protokol o kontrole, audiovizuální záznam, znalecký posudek

Abstract

The paper addresses the issue of contemporary challenges in the process of proving in administrative proceedings. It is based on the author's own experience, court decision-making practice and doctrinal literature. The aim of the paper is to summarize the current areas of proving on which there is no clear consensus and to contribute the author's own opinion.

Key words

Administrative proceedings, proving, means of proof, principle of orality, principle of pleading, principle of nemo tenetur, inspection, inspection report, audiovisual recording, expert opinion

Úvod

Příspěvek se zaměřuje na nové či přetrvávající výzvy v dokazování ve správním řízení. Proces dokazování je jedním z nejzásadnějších částí každého správního řízení. Jeho cílem je zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností², na jehož podkladě následně správní orgán aplikuje příslušnou právní úpravu. V českém právním prostředí je proces dokazování obecně upraven v § 51 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen „správní řád“), přičemž tato úprava se subsidiárně použije i v řízeních se specifickou úpravou dokazování³.

¹ JUDr. Ondřej Bečvář, doktorand Veřejnoprávních studií na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně, advokát působící v České republice pod ev. č. ČAK 19326.

² Viz. § 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

³ Srov. např. § 82 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, nebo § 92 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád.

Cílem příspěvku je přehled vybraných výzev v dokazování, se kterými se lze praxi setkat, a na které nepanuje v judikatuře či v odborné diskusi jednoznačná shoda. Zároveň je cílem příspěvku přispění do diskursu vlastním názorem autora.

Článek je rozdělen do tří částí. První část je věnována zásadám ovládající dokazování ve správním řízení. Konkrétně zásadě písemnosti a proti ní stojící zásadě ústnosti a dále pak zásadě *nemo tenetur*. V druhé části se příspěvek věnuje konkrétním důkazním prostředkům, a to protokolu o kontrole, audiovizuálním záznamem a znaleckým posudkem. V poslední kapitole se autor krátce zamýšlí na možným budoucím využitím automatizace či robotizace v dokazování. Každá z uvedených kapitol představuje samostatné pojednání o dané problematice a představuje uzavřený celek. V závěru autor shrnuje svá zjištění z jednotlivých kapitol.

1. Zásada písemnosti a ústnosti

Správní řízení⁴ je podle § 15 správního řádu především ovládáno zásadou písemnosti⁵. Výjimku představuje ústní jednání, které správní orgán nařizuje v případech, kdy tak stanoví zákon.⁶ Obligatorně bylo ústní jednání nařizováno v přestupkových řízeních vedených podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.⁷ S účinností zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „zákon o přestupcích“) je od 1.7.2017 ústní jednání v přestupkovém řízení v zásadě fakultativní.⁸

V návaznosti na ústní jednání a dokazování správní řád v § 51 odst. 2 konstatuje, že o provádění důkazu mimo ústní jednání musí být účastníci včas vyrozuměni. Z mého pohledu účelovým výkladem § 51 odst. 2 správního řádu docházím ke dvěma východiskům. Za prvé, že důkazy se zásadně provádí při ústním jednáním. Za druhé kvůli provedení důkazů by mělo být nařízeno ústní jednání.

Shora uvedené potvrzuje judikatura Nejvyššího správního soudu, dle které je těžkým procesním pochybením správního orgánu zakládajícím nezákonnost rozhodnutí, pakliže provede výslech svědka mimo ústní jednání bez přítomnosti obviněného z přestupku.⁹ Shodně

⁴ Podle § 9 správního řádu *Správní řízení je postup správního orgánu, jehož účelem je vydání rozhodnutí, jímž se v určité věci zakládají, mění nebo ruší práva anebo povinnosti jmenovitě určené osoby nebo jímž se v určité věci prohlašuje, že taková osoba práva nebo povinnosti má anebo nemá.*

⁵ Blíže k zásadě písemnosti: SKULOVÁ, Soňa et al. Správní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 77-78.

⁶ Viz § 49 odst. 1 správního řádu.

⁷ Viz § 74 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, dle kterého bylo vedení ústního jednání povinné. Na straně druhé dle judikatury Nejvyššího správního soudu znamenalo nenařízení ústního jednání vadu řízení, nemuselo mít však bez dalšího vliv na zákonnost. K tomu srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16.3.2005, č.j. 3 As 46/2004-60.

⁸ Viz § 80 zákona o přestupcích.

⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.6.2011, č.j. 2 As 70/2010-63.

Nejvyšší správní soud hodnotil situaci, kdy správní orgán provedl ústní jednání, při kterém byly provedeny důkazy, nicméně se následně rozhodl mimo ústní jednání dokazování doplnit o výsledky zasahujících policistů.¹⁰

Na straně druhé návaznost dokazování na ústní jednání neplatí u všech důkazních prostředků, především u důkazu listinou. Listinný důkaz se provádí tím způsobem, že se úřední osoba seznámí s jeho obsahem a založí jej do spisu. K tomuto není nezbytně nutné, aby bylo nařízeno ústní jednání.¹¹ O takovém úkonu je ovšem potřeba podle § 18 odst. 1 správního řádu sepsat protokol. V praxi se však lze často setkat se situací, kdy protokol o provedení důkazu listinou pořízen není a je otázkou, zda takové pochybení zakládá nezákonnost rozhodnutí, jako v případě neprovedení výsledku mimo ústní jednání. Dle názoru Nejvyššího správního soudu¹² je provedení důkazu listinou mimo ústní jednání bez toho, aby byl vyhotoven protokol vadou řízení, která však nemá vliv na zákonnost rozhodnutí. Za podstatné považuje Nejvyšší správní soud předpoklad, že listina je založena ve spise a zda měl účastník možnost se s ní seznámit a vyjádřit se k ní.

S rozdílným nazíráním na situaci provedení důkazu výsledkem a listinou (byť bez protokolárního záznamu) mimo ústní jednání se autor ztotožňuje, neboť je pravdou, že u důkazu výsledkem osoby je determinující právo účastníka pokládat vyslýchanému dotazy. Byť lze analogicky poukázat na provádění listinných důkazů před soudem, kdy účastník řízení má možnost se bezprostředně po provedení takového důkazu vyjádřit k jeho pravosti a obsahu. Ve správním řízení má obdobnou možnost účastník obvykle až při seznámení se s podklady před vydáním rozhodnutí ke konci řízení.

Závěrem této kapitoly lze shrnout, že dominující zásada písemnosti ve správním řízení může být prolamována zásadou ústnosti při nařízení ústního jednání za účelem provádění dokazování. Tento závěr neplatí plošně kdykoliv a bude záležet na druhu prováděného důkazního prostředku.

2. Zásada *nemo tenetur* v řízení o kontrole

Zásada *nemo tenetur se ipsum accusare* (zkráceně *nemo tenetur*) čili zásada zákazu donucování k sebeobviňování platí za jeden ze základních pilířů právního státu. Jako taková má svůj odraz v čl. 37 odst. 1 usnesení č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), dle jehož každý má právo odeprít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí

¹⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.10.2020, č.j. 5 As 271/2018-32.

¹¹ Srov. například usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30.11.2022, č.j. 2 As 132/2021-22.

¹² Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10.3.2023, č.j. 8 As 169/2021-39.

trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Postupnou judikaturou¹³ Evropského soudu pro lidská práva bylo dovozeno, že zásada *nemo tenetur* je součástí práva na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práva a základních svobod (zkráceně Úmluva), ačkoliv tuto zásadu v textu přímo nezmiňuje. Zároveň nálezy Ústavního soudu byl čl. 37 odst. 1 Listiny vyložen tak, že vedle zákazu donucování k sebeobviňování není nikdo povinen vydávat ani jiné důkazy proti sobě.¹⁴

V rámci správního řízení, respektive přestupkovém řízení¹⁵ nalezneme odraz zásady *nemo tenetur* v § 55 odst. 4 správního řádu, v přestupkovém řízení v § 82 odst. 2 zákona o přestupcích a v oblasti správy daní v § 96 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád. Diskutované je užití zásady *nemo tenetur* v řízení o kontrole podle zákona č. 255/2012 Sb., o kontrole (dále jen „kontrolní řád“), po jehož konci lze posléze zahájit správní řízení. Podle § 8 písm. c) kontrolního řádu je kontrolující osoba oprávněna požadovat po kontrolované osobě podklady v podobě údajů, dokumentů a věcí vztahující se k předmětu kontroly. Naproti tomu má kontrolovaná osoba dle § 10 odst. 2 kontrolního řádu povinnost požadované poklady kontrolující osobě vydat, respektive poskytnout potřebnou součinnost a pro případ nedodržení se jedná o přešůpek, za který je možné dle § 15 kontrolního řádu uložit pokutu do 500.000 Kč.

Ve vztahu k výkonu kontroly a povinnosti předložit požadované poklady, byť v neprospěch kontrolované osoby, Ústavní soud v usnesení ze dne 3.4.2017, sp. zn. I. ÚS 529/17 konstatuje, že *Samotná povinnost předložení existujících dokumentů tak není sebeobviněním, neboť adresátovi povinnosti nic nebrání se v řízení hájit a zpochybnit předložené listiny či význam, který jim správní orgán přiznal*. Obdobně se k problematice aplikace *nemo tenetur* na právnické osoby ve věcech kontroly hospodářské soutěže vyjádřil Evropský soudní dvůr, dle jehož závěrů¹⁶ lze požadovat po právnické osobě vydání existujících pokladů. Nelze je však nutit k odpovědi na usvědčující dotazy.

Souhlasně s tímto názorem dodává komentářová literatura, že v rámci kontroly nelze odepřít poskytnutí dokumentů kontrolujícímu na základě § 8 písm. c) kontrolního řádu

¹³ Například rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25.2.1993, *Funke vs. Francie*; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28.10.1994, *Murray vs. Spojené Království*; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17.12.1996, *Saunders vs. Spojené Království*.

¹⁴ Například nálezy Ústavního soudu ze dne 20.2.2001, sp. zn. Pl. ÚS 29/2000.

¹⁵ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 24.1.2013, sp. zn. III. ÚS 3162/12, dle kterého *Ústavní soud přisvědčuje stěžovateli, že uplatnění práva odepřít výpověď s odvoláním se na osobu blízkou v souladu s čl. 37 odst. 1 Listiny je namístě pouze v rámci trestního či správního (přestupkového) řízení, ale nikoliv v rámci řízení občanskoprávního, ve kterém ve vzájemném vztahu vystupují subjekty, které mají rovné postavení*.

¹⁶ Srov. rozsudek ze dne 18.10.1989, ve věci 374/87 *Orkem proti Komisi Evropského společenství*; rozsudek ze dne 8.3.1995, ve věci T-34/93, *Société Générale proti Komisi Evropského společenství*, rozsudek ze dne 20.2.2001, ve věci T-112/98, *Mannesmannröhren-Werke AG proti Komisi Evropských společenství*.

s odkazem na zásadu zákazu sebeobviňování, neboť v takovém případě by kontrola mohla být zcela znemožněna.¹⁷

Na straně druhé nelze odhlédnout od Stanoviska odboru veřejné správy, dozoru a kontroly Ministerstva vnitra č. 3/2018 ze dne 10.10.2018 (dále jen „stanovisko“)¹⁸, dle jehož obsahu *Pokud jde o vzájemný vztah kontroly a správního řízení [...] dle našeho názoru zákaz sebeobviňování musí platit i v rámci kontroly (byť je otázka v jakém rozsahu), a to již s ohledem na jeho ústavní zakotvení.* Ostatně v samotném stanovisku se vzpomíná, že v předchozí právní úpravě zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, byl požadavek na dodržení zásady *nemo tenetur* přímo obsažen v § 14 odst. 1 věta druhá.¹⁹

Autor se přiklání k názoru prezentovaném ve stanovisku, a to s ohledem na argument, že pakliže by v režimu kontroly nebyla žádným způsobem uplatňována zásada *nemo tenetur* mohl by správní orgán snadno získat jakýkoliv důkaz, který by v jiném správním řízení (typicky přestupkovém) získat nemohl.²⁰ Tento argument je dále posílen tím, že dle § 81 zákona č. 251/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „zákon o odpovědnosti za přestupky“) a dle § 51 odst. 4 správního řádu, není třeba v řízení navazujícím na výkon kontroly provádět protokolem o kontrole, který je podkladem pro rozhodnutí o přestupku, dokazování, a skutečnosti zjištěné při kontrole mohou být jediným podkladem rozhodnutí o přestupku. K tomu přistupuje zvláštní postavení protokolu o kontrole, který má podle některých odborných názorů povahu „hybridní“ veřejné listiny.

Pokud by autor připustil názor, že v režimu kontroly nelze uvažovat o užití zásady *nemo tenetur*, tak by se jednalo o značnou výjimku ze systému správního (přestupkového) řízení a obdobně, při nevydání podkladů, bychom mohli uvažovat o obráceném zneužití v podobě získání důkazů, které by za jiných okolností nebylo možné zákonně opatřit.

3. Protokol o kontrole

Na výkon kontroly autor přímo naváže otázkou, čím je v typologii důkazních prostředků pořízený protokol o kontrole. Podle výkladu Nejvyššího správního soudu²¹ se spíše jedná o

¹⁷ Srov. VEDRAL, Josef. Kontrolní řád: komentář. I. vydání. Praha: BOVA POLYGON, 2015, 254 s.

¹⁸ Dostupné online: [Stanovisko-ODK_c_2018-03.pdf](#)

¹⁹ *Fyzické osoby nemají povinnost podle § 11 písm. d) tohoto zákona v případech, kdyby jejím splněním způsobily nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým.*

²⁰ Ve shodě se stanoviskem: *Je tedy možno shrnout, že v rámci kontroly nemůže správní orgán zjišťovat od kontrolované osoby (pozdějšího účastníka řízení) skutečnosti, které by v navazujících procesních postupech (postup před zahájením správního řízení a správní řízení) od účastníka řízení zjišťovat nemohl, protože tomu brání procesní ustanovení správního řádu nebo zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.*

²¹ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.5.2008, č.j. 4 As 21/2007-80.

veřejnou listinu, přičemž část komentářové literatury²² k tomu dodává, že se jedná o veřejnou listinu *sui generis*. Naproti tomu existují názory, že skutečnosti obsažené v protokole o kontrole mají povahu skutečností zjištěných z úřední činnosti.²³

Přihlédneme-li k první teorii je třeba dodat, že veřejná listina má presumpci správnosti a pravosti.²⁴ Důsledkem presumpce správnosti obsahu veřejné listiny je přenos důkazního břemene na toho, kdo popírá správnost jejího věcného obsahu.²⁵ To by však stálo účastníka následného správního (přestupkového) řízení do velmi obtížné procesní situace. Jedinou možností, jak brojit proti obsahu protokolu o kontrole v rámci kontrolního řízení je podání námitek podle § 13 kontrolního řádu. Pokud by těmto námitkám nebylo vyhověno či vyhověno jen z částí, v následném správním řízení by bylo přesunuto důkazní břemeno na účastníka řízení a tento by musel složitě dokazovat, že obsah protokolu o kontrole neodpovídá skutečnosti. Proto přistoupila judikatura a teorie k hybridizaci protokolu o kontrole jako směsi veřejné a soukromé listiny, kdy platí presumpce pravosti, ale nutně neplatí presumpce správnosti.^{26,27}

Vrátíme-li se zpět ke shora uvedenému v otázce zásady *nemo tenetur* v řízení o kontrole lze dodat, že složitá konstrukce povahy protokolu o kontrole, která nemá v jiné právním odvětví obdoby, utvrzuje autora v tom, že zásada *nemo tenetur* by měla být promítnuta i v řízení o kontrole.

²² Srov. VEDRAL, Josef. Kontrolní řád: komentář. I. vydání. Praha: BOVA POLYGON, 2015, 254 s.

²³ Srov. KOPECKÝ, Martin., STAŠA, Josef., a kol. Správní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s.268., *Skutečnosti známé správnímu orgánu z jeho úřední činnosti budou mj. poznatky z výkonu správního dozoru (kontroly), obsažené v protokole o kontrole.*

²⁴ Srov. § 53 odst. 3 správního řádu *Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány nebo orgány územních samosprávných celků v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními zákony prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, potvrzují i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.*

²⁵ Viz například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.10.2019, č.j. 33 Cdo 2597/2018.

²⁶ Srov. VEDRAL, Josef. Kontrolní řád: komentář. I. vydání. Praha: BOVA POLYGON, 2015, s.-138: *Protokol o kontrole by se také neměl pokládat za „standardní“ veřejnou listinu s důsledky podle § 55 odst. 3 správního řádu, tzn. že by není-li prokázán opak, potvrzoval pravdivost toho, co je v něm osvědčeno nebo potvrzeno, neboť tím by se důkazní břemeno (v rozporu s § 50 odst. 3 větou druhou správního řádu a v případě řízení o správních deliktech i v rozporu se zásadou presumpce nevinny) přesouvalo ze správního orgánu na účastníka řízení.*

²⁷ Srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 29.12.2000, č.j. 6 A 77/99-25 ve shodě a opět citováno v rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30.5.2008, č.j. 4 As 21/2007-80, *Vyjde-li správní úřad při rozhodování o sankci za správní delikt pouze z protokolu o kontrole, aniž by se v následném správním řízení o uložení sankce jakkoliv vypořádal s důkazními návrhy účastníka řízení v tomto řízení učiněnými, které mají vyvrátit či jinak interpretovat kontrolní zjištění, je výsledné rozhodnutí zpravidla nepřezkoumatelné pro nedostatek důvodů [§ 250f odst. 1 písm. a) o. s. ř.].*

4. Důkaz audiovizuálním záznamem

Judikurní praxí²⁸ Nejvyššího správního soudu bylo dovozeno, že promítnutí nebo přehrání audiovizuálního záznamu je v typizaci důkazních prostředků podle § 51 a násl. správního řádu specifickým případem ohledání. Klasickým ohledáním se podle jazykového obsahu § 54 správního řádu rozumí situace, kdy správní orgán ohledá na místě stav obvyklé fyzické věci nebo mu bude věc vydána a na základě vlastních smyslových prožitků si udělá o předmětu ohledání úsudek. K tomuto Nejvyšší správní soud dodává²⁹, že ohledáním je třeba rozumět každý postup, jímž se správní orgán vlastním empirickým nazíráním přesvědčuje o předmětu řízení, přičemž dle Nejvyššího správního soudu promítnutí záznamu pořadu má svou povahou zdaleka nejbližší právě ohledání.

Ve shodě s názorem Nejvyššího správního soudu je Ústavní soud, který se v nálezu ze dne 1.9.2020, sp. zn. IV. ÚS 1247/20³⁰ obšírně zaobíral otázkou provádění důkazního prostředku přehráním video či audiovizuálního záznamu. Ústavní soud při řešení této otázky provedl komparaci české právní úpravy důkazních prostředků s právní úpravou okolních států, přičemž se zabýval i srovnáním s důkazem listinným. Podle názoru Ústavního soudu listinné důkazy jsou písemným zobrazením myšlenek, které zaznamenávají skutečnosti, zatímco předměty ohledání nejsou z důvodu absence zachycených myšlenek listinami. Z tohoto důvodu se přiklonil k tomu, že přehrání video či audiovizuálního záznamu je provedení důkazu ohledáním.

Při pořízení a použití audio-video záznamu je třeba rozlišovat, kdo jej pořídil a používá. V případě orgánů veřejné moci je třeba restriktivní přístup, kdy platí nezbytná podmínka výslovného zákonného zmocnění.³¹ Příkladem lze uvést § 18 odst. 1 správního řádu, dle kterého lze o ústním jednání poříditi vedle protokolu zvukový nebo obrazový záznam. Vedle toho je však třeba pamatovat na obecnou klauzuli možného využívání podobizny člověka, písemností osobní povahy a zvukových a obrazových záznamů podle § 90 zákona č. 89/2012 Sb., občanský

²⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.11.2008, č.j. 2 As 59/2008-80, dle kterého *promítnutí záznamu lze pak považovat právě za specifický případ tzv. ohledání.*

²⁹ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.11.2008, č.j. 2 As 59/2008-80.

³⁰ Dostupné online: [IV. US 1247 20 an.pdf](#)

³¹ Srov. § 88 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, *Svolení není třeba ani v případě, když se podobizna, písemnost osobní povahy nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použije na základě zákona k úřednímu účelu nebo v případě, že někdo veřejně vystoupí v záležitosti veřejného zájmu.* K tomu komentářová literatura dodává, že *Výkon veřejné moci je obecně s výhradou excesů okolností vylučující neoprávněnost zásahu do práva na ochranu osobnosti [...] Předpokladem k uplatnění úřední licence dle § 88 odst. 2 proto je, aby příslušný zákonný předpis takový postup předpokládal či umožňoval.* RYŠKA, Michal. § 88 [Výkon a ochrana práv]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (3. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2024, marg. č. 11.

zákoník (dále jen „občanský zákoník“), dle které nesmí být využity nepřiměřeným způsobem v rozporu s oprávněnými zájmy člověka.

Naproti tomu u osoby soukromého práva není nutné k pořízení zvukového nebo obrazového záznamu výslovné zákonné zmocnění.³² Bez svolení druhého však musí být naplněny podmínky zákonné licence podle § 88 a § 89 občanského zákoníku. V rámci správních řízení lze především uvažovat o zákonné licenci podle § 88 odst. 1 občanského zákoníku, tedy pořízení audio-video záznamu k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů.

Pro použití zvukového nebo obrazového záznamu coby důkazu ohledáním musí být ve shodě se shora uvedeným u orgánu veřejné moci naplněny podmínky výslovného zákonného zmocnění pro pořízení a limity následného použití dle klauzule § 90 občanského zákoníku. U osoby soukromého práva není nutné zákonné zmocnění, nýbrž dodržení zákonných licencí podle § 88 a § 89 občanského zákoníku. Na straně druhé i kdyby by byl audio-video záznam pořízen ze strany soukromé osoby v rozporu se zákonnými licencemi, neznamená to dle Nejvyššího správního soudu bez dalšího nepoužitelnost takového záznamu ve správním řízení.³³ Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 18.11.2011, č.j. 2 As 45/2010-68 *v případech, kdy mezi pořizovatelem obrazového záznamu a subjektem, který je na něm zaznamenán, existuje horizontální vztah, nemusí ani případné porušení právních předpisů chránících osobnostní práva dotčeného subjektu vždy a nutně znamenat nepoužitelnost tohoto důkazního prostředku jako důkazu. V těchto případech proto bude nutné provést jistý test proporcionality, kdy na straně jedné bude uvažováno o legitimitě cíle, kterého má být prostřednictvím provedení tohoto důkazu dosaženo, na straně druhé musí být posouzena přiměřenost užitého postupu, a to vždy přísně individuálně.*

³² K pořízení zvukových nebo obrazových záznamů lze odkázat na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.3.2010, č.j. 5 As 37/2009-94, dle kterého *Ke sporné právní otázce možnosti pořizování zvukového záznamu průběhu ústního jednání, při němž je vyslýchán svědek, účastníkem správního řízení Nejvyšší správní soud uvádí, že účastník řízení má právo realizovat svá procesní práva a oprávněné zájmy a správní orgán je povinen umožnit účastníkům řízení uplatňovat v rámci výkonu veřejné správy jejich práva a oprávněné zájmy, které jim garantuje zákon. Pořizování zvukových záznamů ústního jednání není správním řádem nijak upraveno ani ve vztahu ke správnímu orgánu, ani ve vztahu k účastníkům řízení či jiným zúčastněným osobám. To však neznamená, že neexistuje-li pozitivní právní úprava, je takové jednání účastníka řízení bez dalšího nepřipustné, respektive zakázáno.*

³³ Obdobně se staví Nejvyšší soud, dle kterého *Zvukový nebo obrazový záznam, který se týká člověka nebo jeho projevů osobní povahy a který byl pořízen soukromou osobou bez vědomí nahrávané osoby, lze použít jako důkaz v občanském soudním řízení pouze tam, kde má vést k prokázání skutečnosti, kterou není možné prokázat jinak (pomocí důkazů, které nezasahují do absolutních osobnostních práv dotčené osoby), a kde i další okolnosti případu vedou k závěru, že nelze upřednostnit právo na ochranu osobnosti dotčené osoby před právem na spravedlivý proces toho, komu je použití důkazu zvukovým či obrazovým záznamem týkajícím se této osoby nebo jejích projevů osobní povahy na prospěch. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.8.2018, sp. zn. 21 Cdo 1267/2018.*

Zmíněný test proporcionality se dle Nejvyššího správního soudu skládá ze tří kroků. Prvním je zjištění, zda na pořízeném záznamu lze identifikovat určitou osobu. Následně zda záznam zasahuje do jeho práva na soukromí a konečně test proporcionality *stricto sensu* a sice vážení ochrany osobnostních práv proti veřejnému zájmu na objasnění a potrestání deliktních jednání. S ohledem na popsaná specifika má autor za to, že by bylo vhodné provedení důkazu audio-video záznamem samostatně právně upravit s přihlédnutím na judikaturní závěry. Na straně druhé závěr nenachází odraz v soudních rozhodnutích.³⁴

Zajímavá a doposud nesjednocená je praxe použití záznamů pořízených v trestním řízení ve správním řízení. Vcelku jasně se k tomuto vyslovil Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 29.1.2014, č.j. 2 Afs 45/2012-62, v němž zkoumal použitelnost záznamu z telekomunikačních prostředků a vyložil § 88 odst. 6 zákona č. 141/1961, trestní řád, dle něž *v jiné trestní věci, než je ta, v níž byl odposlech a záznam telekomunikačního provozu proveden, lze záznam jako důkaz užít tehdy, pokud je v této věci vedeno trestní stíhání pro trestný čin, nebo souhlasí-li s tím uživatel odposlouchávané stanice tak, že trestní řád omezuje využití odposlechů jako důkazů; umožňuje je sice využít i v jiných trestních řízeních, než v nichž byl proveden, jejich okruh je však jasně definován. Jestliže samotný trestní řád významně omezuje použitelnost (řádně opatřených) odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu i v rámci trestního řízení, tím spíše není možné takový důkazní prostředek užít v řízení správním – daňovém, jež není řízením o trestním obvinění a jehož předmět je, ve srovnání se soudním řízením trestním, zcela odlišný.*

Z citovaného lze uzavřít, že dle názoru Nejvyššího správního soudu za situace, kdy trestní řád omezuje další použitelnost záznamu v jiných trestních řízeních nelze *a maiori ad minus* takový záznam použít ve správním řízení.

Naproti tomu Městský soud v Praze v rozsudku ze dne 26.9.2023, č.j. 9 A 100/2022-43 připustil bez dalšího možnost použití kamerových záznamů z trestního řízení do správního i přes dikci § 158d odst. 10 trestního řádu, dle kterého *v jiné trestní věci, než je ta, v níž bylo sledování za podmínek uvedených v odstavci 2 provedeno, lze záznam pořízený při sledování a připojený protokol použít jako důkaz jen tehdy, je-li i v této věci vedeno řízení o úmyslném trestném činu nebo souhlasí-li s tím osoba, do jejíž práv a svobod bylo sledováním zasahováno.* Podle názoru Městského soudu v Praze dané ustanovení trestního řádu upravuje pouze

³⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.11.2008, č.j. 2 As 59/2008-80 *Není přitom důvodu, proč by promítnutí videozáznamu mělo být, jakkoliv konstituováno jako samostatný typ důkazního prostředku, pakliže ani zákonodárce sám při vědomí, že videozáznam zcela jistě bude častým prostředkem k prokázání skutkového stavu, takto neučinil.*

podmínky, za kterých je možné předmětný důkaz využít v jiné trestní věci, nikoli, že by předmětný důkaz pořízený v trestním řízení nebylo možné použít ve správním řízení. Vzhledem k předchozímu zcela opačnému názoru Nejvyššího správního soudu je z autorova pohledu na škodu, že Městský soud v Praze nedokázal svůj názor více vyargumentovat porovnáním s názorem Nejvyššího správního soudu, když shora citovaný rozsudek č.j. 2 Afs 45/2012-62 v odůvodnění vůbec nezmiňuje. Naopak se Městský soud v Praze opírá o starší rozsudek č.j. 2 Afs 45/2012-62, u kterého autor má za to, že je překonán právě zmíněným pozdějším rozhodnutím Nejvyššího správního soudu.

Závěrem této kapitoly lze shrnout, že u důkazu audiovizuálním záznamem prováděného z úřední činnosti správního orgánu platí striktní zákonné požadavky na jeho pořízení. Naproti tomu audiovizuální záznam pořízený ze strany účastníka správního řízení nemusí být opřen o výslovné zákonné zmocnění, na straně druhé jeho použití coby důkazního prostředku musí projít proporcionálním testem nastaveného judikaturou Nejvyššího správního soudu. Doposud nevyřešenou otázkou je možnost využití audiovizuálního záznamu pořízeného v trestním řízení v řízení správním.

5. Důkaz znaleckým posudkem jako důkaz listinou

Z pohledu autora se lze překvapivě v praxi doposud setkat s názorem, že znalecký posudek předložený účastníkem řízení není důkazním prostředkem podle § 56 správního řádu, tzn. důkazem znaleckým posudkem, nýbrž důkazem listinou podle § 53 správního řádu.³⁵ Tento názor zřejmě vyplývá ze zcela puristického výkladu § 56 správního řádu, dle kterého *Závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí [...] správní orgán usnesením ustanoví znalce.*

K tomuto svou trochou přispěl i Nejvyšší správní soud, když v rozsudku ze dne 22.5.2013, č.j. 6 As 22/2013-27, konstatuje, že *Striktně vzato lze ve správním řízení za znalecký posudek označit pouze takový posudek, který podal znalec ustanovený správním orgánem podle § 56 správního řádu.* Na straně druhé Nejvyšší správní soud v tom samém rozsudku následně dodává, že za splnění podmínek § 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, lze uvažovat o znaleckém posudku předloženém ze strany účastníka řízení.

³⁵ Srov. například rozhodnutí Krajského úřadu kraje Vysočina ze dne 3.11.2020, č.j. KUJI 104832/2020, sp. zn. ODSH 1628/2020 Ma/Odv, dle kterého *odvolatelem doložený znalecký posudek není možné považovat za důkaz znaleckým posudkem ve smyslu § 56 správního řádu. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že zpracování tohoto posudku nežadal správní orgán, ale třetí osoba.*

Zcela jednoznačně se k této otázce vyjádřil Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 2.7.2015, č.j. 9 As 206/2014-48, kdy uzavírá, že má-li posudek předložený účastníkem správního řízení náležitosti znaleckého posudku dle § 127a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, postupuje se při jeho provádění stejně jako při provádění znaleckého posudku znalce ustanoveného správním orgánem podle § 56 správního řádu. Nejvyšší správní soud se zcela správně přiklonil k tomu, že hodnocení toho, zda se jedná o znalecký posudek či nikoliv nemůže vycházet z premisy, kdo si jeho vypracování zadal, nýbrž z toho, kdo jej vypracoval a jaké obsahové náležitosti naplňuje.

Závěrem lze shrnout, že znalecký posudek předložený účastníkem řízení, splňující formální požadavky kladené na znalecký posudek, je důkazním prostředkem ve formě znaleckého posudku, a nikoliv prostou listinou.

6. Automatizace/robotizace dokazování

Závěrem svého příspěvku se autor krátce zamýšlí na možným budoucím vývojem procesu dokazování, jakožto skutečně „nové“ výzvy. V této souvislosti se často skloňuje možnost využití automatizace či robotizace správního řízení za pomoci prvků umělé inteligence. Idea je to zajímavá, nicméně jak ukazuje praxe³⁶, je spíše otázkou středně-dlouhé a nejisté budoucnosti.

Úprava použití automatizace ve správních řízeních v českém právním prostředí zcela absentuje. V zahraničí se můžeme setkat s úpravou využití automatických procesů ve správním řízení – například dle § 35a německého zákona o správním řízení (Verwaltungsverfahrensgesetz) může být správní akt vydán zcela automaticky, pakliže to zákon umožňuje a není zde prostor pro správní uvážení.

Z pohledu autora by mohlo být prvním krokem umožnění sektorového využití automatizace v rozsahu dokazování a případně i vydání správního aktu v řízeních bez správního uvážení. Typicky v některých přestupkových řízeních, kdy podkladem pro vydání rozhodnutí je jediný důkaz – například záznam o spáchaném přestupku, za který právní úprava stanovuje pevně danou sankci. Konkrétně lze uvést spáchání přestupku překročení nejvyšší přípustné hmotnosti vozidla podle § 42b odst. 1 písm. u) zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích (dále jen „zákon o pozemních komunikacích“), u kterého je § 43 odst. 1 zákona

³⁶ Zajímavý je rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 9.11.2023, č.j. 10 A 99/2023-73, dle kterého je obecně známou skutečností, že ChatGPT ve verzi 3.5 není spolehlivým zdrojem faktických informací, a proto jeho odpověď na dotaz týkající se skutkových otázek není důkazním prostředkem způsobilým k prokázání skutkového stavu.

o pozemních komunikacích stanovena pevná sankce v podobě pokuty ve výši 9000 Kč za každou započatou tunu převážení. Tomuto však musí předcházet změna platné právní úpravy a vyřešení navazujících otázek kybernetické bezpečnosti či odpovědnosti za chybovost systému.

Závěr

Autor v samostatných kapitolách příspěvku poukázal na přetrvávající a nové výzvy v oblasti dokazování, na které nepanuje jednoznačná shoda. U zásad uplatňovaných při dokazování autor upozorňoval na konflikt zásady písemnosti a zásady ústnosti při ústním jednání, jehož výsledek je ovlivněn druhem prováděného důkazního prostředku. Autor poukazoval na spornou aplikaci zásady *nemo tenetur* v řízení o kontrole a v navazujícím správním řízení, u které dochází k autor k přesvědčení, že by měla, byť v omezené míře, platit. Tento závěr autor dále rozvíjí v navazující kapitole věnované protokolu o kontrole a jeho povaze, coby podkladu pro vydání rozhodnutí. V kapitole věnované důkazu audiovizuálním záznamem autor upozorňuje na rozdílnost zákonného použití takového důkazního prostředku ve správním řízení podle toho, jakou osobou byl pořízen a na nevyjasněnou otázkou možnosti využití audiovizuálního záznamu pořízeného v trestním řízení v řízení správním. U kapitoly věnované důkazu znaleckým posudkem autor upozorňuje na přetrvávající tendenci správních orgánů tento důkazní prostředek hodnotit jako listinu, a to přes jednoznačné judikатурní závěry. V poslední kapitole se autor v krátkosti zamýšlí nad možností využití automatizace v procesu dokazování, kdy má za to, že pilotní využití by mohlo být v jednoduchých řízeních bez správního uvážení za existence jediného podkladu k vydání rozhodnutí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

VEDRAL, Josef. Kontrolní řád: komentář. I. vydání. Praha: BOVA POLYGON, 2015, 254 s.

KOPECKÝ, Martin., STAŠA, Josef., a kol. Správní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2022, 924 s.

SKULOVÁ, Soňa et al. Správní právo procesní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 428 s.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (3. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2024.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25.2.1993, Funke vs. Francie.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28.10.1994, Murray vs. Spojené Království.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17.12.1996, Saunders vs. Spojené Království.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 18.10.1989, ve věci 374/87 Orkem proti Komisi Evropského společenství.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 8.3.1995, ve věci T-34/93, Sociétés Générales proti Komisi Evropského společenství.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 20.2.2001, ve věci T-112/98, Mannesmannröhren-Werke AG proti Komisi Evropských společenství.

Nález Ústavního soudu ze dne 20.2.2001, sp. zn. Pl. ÚS 29/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 24.1.2013, sp. zn. III. ÚS 3162/12.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 3.4.2017, sp. zn. I. ÚS 529/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 1.9.2020, sp. zn. IV. ÚS 1247/20.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16.3.2005, č.j. 3 As 46/2004-60.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.6.2011, č.j. 2 As 70/2010-63.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.10.2020, č.j. 5 As 271/2018-32.

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30.11.2022, č.j. 2 As 132/2021-22.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10.3.2023, č.j. 8 As 169/2021-39.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30.5.2008, č.j. 4 As 21/2007-80.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.11.2008, č.j. 2 As 59/2008-80.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18.11.2011, č.j. 2 As 45/2010-68.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.3.2010, č.j. 5 As 37/2009-94.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29.1.2014, č.j. 2 Afs 45/2012-62.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22.5.2013, č.j. 6 As 22/2013-27.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2.7.2015, č.j. 9 As 206/2014-48.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.10.2019, č.j. 33 Cdo 2597/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.8.2018, sp. zn. 21 Cdo 1267/2018.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 29.12.2000, č.j. 6 A 77/99-25.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 26.9.2023, č.j. 9 A 100/2022-43.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 9.11.2023, č.j. 10 A 99/2023-73.

VÝPOVEĎ SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO VO SVETLE ZÁSADY VOĽNÉHO HODNOTENIA DŔKAZOV

TESTIMONY OF A COOPERATED ACCUSED IN LIGHT OF THE PRINCIPLE OF FREE EVALUATION OF EVIDENCE

Zuzana Bejdová¹

Abstrakt:

Zásada voľného hodnotenia dôkazov patrí medzi základné ideí trestného konania a spolu so zásadou vyhľadávacou a zásadou náležiteho zistenia skutkového stavu tvorí zásadu dokazovania. Výpoveď spolupracujúceho obvineného je často jediným usvedčujúcim dôkazom o trestnej činnosti a preto je nevyhnutné venovať previerke hodnovernosti tohto dôkazu dostatočný priestor. Autorka sa bližšie zaoberá dokazovaním v otázkach spätých s inštitútom spolupracujúceho obvineného aj za použitia doktríny RAVEN, ako pomôcky na hodnotenie dôveryhodnosti výpovede spolupracujúceho obvineného.

Kľúčové slová

spolupracujúci obvinený, zásada voľného hodnotenia dôkazov, dokazovanie, doktrína RAVEN

Abstract:

The principle of the free evaluation of evidence is one of the fundamental ideas of criminal procedure and, together with the principle of searching and the principle of due diligence, it constitutes the principle of evidence. The testimony of a co-accused is often the only incriminating evidence of organized criminal activity, and it is therefore necessary to examine its credibility within the sufficient scope. The author takes a closer look at the evidence on issues related to the institution of the cooperating defendant, and also uses the RAVEN doctrine as an aid in assessing the credibility of the testimony of a cooperating defendant.

Key words

cooperating accused, principle of free evaluation of evidence, evidentiary process, doctin RAVEN

Úvod

Trestné konanie je vybudované na základných zásadách, ktoré tvoria určitú jednotnú sústavu navzájom prepojených právnych ideí, ktoré sa prelínajú, dopĺňajú a úzko medzi sebou súvisia. Zásada voľného hodnotenia dôkazov patrí medzi zásady dokazovania, ktoré sprevádzajú všetky štádia trestného konania. Predmetom dokazovania v trestnom konaní sú

¹ JUDr. Zuzana Bejdová, LL.M., Univerzita Mateja Bela, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, externá doktorandka, advokátka zapísaná do zoznamu advokátov vedených SAK.

skutočnosti dôležité pre rozhodnutie vo veci samej za použitia dôkazu získaného zákonným prostriedkom. Výpoveď spolupracujúceho obvineného je plne legitímnym dôkazným prostriedkom, pomerne často predstavuje jediný priamy usvedčujúci dôkaz o najzávažnejšej trestnej činnosti páchanej organizovanou formou. Je preto mimoriadne dôležité, aby bol takýto dôkaz podriadený dôslednej previerke smerujúcej k zisteniu hodnovernosti dôkazu, nakoľko je poskytnutý osobou, ktorá priamo participovala na trestnej činnosti a výmenou za zmiernenie trestu poskytla informácie v neprospech ostatných spolupáchateľov.

Cieľom príspevku je poukázať na nevyhnutnosť dôslednej verifikácie tohto dôkazu v kontexte komplexnej dôkaznej situácie, ako aj so zameraním na hodnotenie priznaných výhod takejto osobe. V jeho závere poukážem na možnosť využitia kritérií Doktríny RAVEN, ako pomôcky na posúdenie hodnovernosti výpovede spolupracujúceho obvineného.

1. Spolupracujúci obvinený ako plne legitímny trestnoprávny inštitút

Vzhľadom k závažnosti danej problematiky zameriam okrajovo svoju pozornosť aj historickému exkurzu inštitútu spolupracujúceho obvineného v právnom poriadku Slovenskej republiky, v ktorom má svoje pevné miesto už niekoľko desiatok rokov.

Do roku 2000 sa inštitút spolupracujúceho obvineného prakticky aplikoval dvoma formami. Jednou bola milosť prezidenta republiky, ktorý ju na podklade svojej právomoci podľa článku 102 ods. 1 písm. i) Ústavy Slovenskej republiky v znení do 30. júna 2001 mohol udeliť konkrétnej osobe. Druhou formou bolo, na základe novely z. č. 183/1999 Zb., úprava ustanovenia § 40 Trestného zákona, ktorou sa rozšíril okruh možností mimoriadneho zníženia trestu o odsek 4 v prospech aj v prospech páchatel'a, ktorý významnou mierou prispel k objasneniu trestného činu spáchaného v prospech zločineckej skupiny alebo napomáhal zabrániť spáchaniu trestného činu, ktorý v prospech zločineckej skupiny iný pripravoval, alebo sa o jeho spáchanie pokúsil².

V dôsledku nárastu organizovanej trestnej činnosti v medzinárodnom meradle, vznikol na pôde OSN v roku 2000 Dohovor proti nadnárodnému organizovanému zločinu 621/2003 čl. 26, ktorý začal platiť pre Slovensko o štyri roky neskôr. Absencia úpravy vyplývajúcej z uvedeného dohovoru a stupňujúca sa požiadavka objasňovať závažnú organizovanú trestnú činnosť, vyústila k prijatiu zákona č. 457/2003 Z.z., ktorý novelizoval ustanovenia vtedy platného Trestného poriadku (z. č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom). Uvedenou

² Pozri § 40 ods. 4 z. č. 183/1999 Zb.

normou boli legitímne zakotvené nové inštitúty vo forme dočasného odloženia vznesenia obvinenia ust. § 162a a prerušenia trestného konania v ust. § 173 ods. 2.

Rekodifikáciou Trestného poriadku z. č. 301/2005 Z.z. bola posilnená zásada oportunity vrátane rozšírenia diskrečnej právomoci prokurátora v podobe tzv. odklonov. Zároveň bol zákonodarcom zakotvený úplne nový inštitút dohody o uznaní viny a prijatí trestu.

Inštitút spolupracujúceho obvineného v slovenskom právnom poriadku nadobudol legálnu definíciu dňa 15.03.2024, na podklade z. č. 40/2024 Z.z., ktorým sa medzi základné pojmy trestného práva procesného zaradil v ustanovení § 10 odsek 23 Trestného poriadku aj pojem spolupracujúcej osoby, ktorý zahŕňa spolupracujúceho obvineného alebo spolupracujúceho podozrivého, ktorým je obvinený alebo podozrivý zo spáchania trestného činu, ktorý sa významnou mierou podieľa alebo má ešte podieľať na objasnení niektorého, či niektorých z trestných činov uvedených v § 205 ods. 1, § 215 ods. 3, § 218 ods. 1 alebo § 228 ods. 3, prípadne uvedených v § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatel'ov.³ Jedná sa o trestné činy korupcie, založenie, zosnovanie a podporovanie zločineckej skupiny, založenie, zosnovanie a podporovanie teroristickej skupiny, obzvlášť závažný zločin spáchaný organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, zločin spáchaný organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, trestný čin úkladnej vraždy alebo trestný čin terorizmu.

Uvedenou právnou úpravou zákonodarca jednoznačne potvrdil dôležitosť uvedeného inštitútu v právnom poriadku Slovenskej republiky.

V ustanovení odseku 24 toho istého paragrafu bol zakotvený nový inštitút previazaný so spolupracujúcou osobou označený ako výhoda, resp. benefit, ktorým je vytvorená legitímna platforma motivácie takejto osoby konkrétnymi výhodami k spolupráci. Precizovanie uvedených postupov sčasti reflektovalo na problémy aplikačnej praxe, avšak aj aktuálna právna úprava vytvára pomerne široký priestor interpretácie neurčitých právnych pojmov, ktoré nachádzame v právnej úprave.

Odborne publikácie definujú spolupracujúceho obvineného ako páchatel'a, alebo účastníka trestného činu, ktorý sa podieľa na objasňovaní závažnej trestnej činnosti tým, že sa dobrovoľne prizná a poskytne výpoveď proti ďalšej osobe výmenou za výhody, ktoré jej v trestnom konaní môžu byť poskytnuté v podobe miernejšieho trestu alebo jeho zrušenia.⁴

³ Pozri § 10 ods. 23 Trestného poriadku.

⁴ IVOR J, KLATIK J. *Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede* [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupne na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>.

Nielen v podmienkach Slovenskej republiky rezonuje s uvedeným inštitútom aj označenie „kajúcnik“, alebo „crown witness“ korunný svedok, ktoré prevzala predovšetkým laická verejnosť a médiá.

2. Proces dokazovania v trestnom konaní ako súčasť naplnenia jeho účelu

Trestný poriadok predstavuje procesný predpis, ktorý upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov v trestnom konaní za účelom náležitého zistenia trestných činov, ich páchatel'ov, spravodlivého potrestania, pri rešpektovaní základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb.

Úlohou dokazovania v trestnom konaní je poznanie všetkých podstatných a relevantných skutočností, ktoré sú dôležité pre ďalší postup trestného konania a v konečnej fáze aj pre samotné meritórne rozhodnutie tohto konania. Význam dokazovania spočíva v tom, že ide v zásade o jediný možný spôsob, ktorým si orgán činný v trestnom konaní a súd môže a musí obstarat' skutkový podklad pre ďalšie konanie a pre svoje rozhodnutie.⁵

Význam dokazovania je úzko previazaný s účelom Trestného poriadku, ktorého cieľom je náležite zistiť skutkový stav veci v zhode so skutočnosťou, čo je základným predpokladom celého trestného konania, t. j. objasniť trestný čin a jeho páchatel'a a následne mu uložiť spravodlivý trest. Vzhľadom na základné zásady trestného konania možno v procesnom zmysle za dokazovanie považovať takú činnosť, ktorej výsledkom je obstaranie dôkazu v zákonom predpísanej forme, za adekvátneho uplatnenia všetkých základných zásad dokazovania v trestnom konaní.⁶

Trestný poriadok neobsahuje kategorizáciu jednotlivých dôkazov, neustanovuje dôkaznú silu tomu ktorému dôkazu. Nepredpisuje akým dôkazným prostriedkom má byť tá ktorá skutočnosť, podstatná v trestnom konaní, dokázaná. Uvedený prístup vylučuje samotné ustanovenie § 2 Trestného poriadku, a teda zásada zisťovania skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností, ktorá je jednou z najdôležitejších zásad dokazovania v celom trestnom konaní.

Možno tak dozaista konštatovať, že by nebolo správne považovať niektorý druh dôkazov (napr. dôkaz získaný z výsledku výpovede svedka – spolupracujúceho obvineného) všeobecne za lepšiu, hodnovernejšiu ako iné dôkazy a takýto dôkaz uprednostniť pred inými

⁵ GAJDIČIAR, V. Zákonosť dokazovania pri aplikácii inštitútu spolupracujúceho obvineného. In *Zborník Dny Práva Brno* [online]. 2013, s. 1399 – 1423. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/trestnepravnialternativy/GajdicarVladimir.pdf

⁶ IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné*. Bratislava : IURA EDITION, 2006. s. 418-422.

dôkazmi len preto, že spolupracujúci obvinený v procesnom postavení svedka má povinnosť vypovedať pravdu. Takýto postup orgánov činných v trestnom konaní by vo svojej podstate a dôsledkoch mohol viesť k zásadným nesprávnym skutkovým záverom, a tým pádom k nezákonnému rozhodnutiu v konkrétnej trestnej veci.⁷

Zákon neurčuje a ani nemôže určiť konkrétne pravidlá, podľa ktorých by sa malo vychádzať v konkrétnom prípade pri určení rozsahu dokazovania, alebo pri hodnotení obsahu dôkazov, prípadne ich vzájomnej súvislosti. Jediným všeobecným pravidlom určujúcim rozsah dokazovania je zásada vyjadrená v ustanovení § 2 ods. 10 Trestného poriadku, podľa ktorej orgány činné v trestnom konaní a súdy postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie.

3. Zásada voľného hodnotenia dôkazov ako imanentná súčasť dokazovania

Predmetná zásada sa dostáva čoraz viac do povedomia odbornej verejnosti a jej miera uplatnenia a dôležitosti narastá rozsiahlou judikatúrou. Zásada voľného hodnotenia dôkazov je vybudovaná na vnútornom presvedčení orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Znamená teda myšlienkovú činnosť, ktorá vytvára pre súd možnosť dostatočného priestoru v rámci vlastnej úvahy k tomu, aby sám určil rozsah dokazovania a vykonal prípadnú selekciu navrhovaných dôkazov procesnými stranami v obsahovom kontexte významu navrhovaných dôkazov niektorou z procesných strán v porovnaní s množstvom, kvalitou a závažnosťou tých dôkazov, ktoré už boli vo veci vykonané⁸.

Spolu so zásadou voľného hodnotenia dôkazu je bezprostredne spojená aj klauzula exclusionary rules (vylúčenie nezákonných dôkazov), na podklade ktorej hodnotiaci subjekt nesmie brať do úvahy a hodnotiť dôkazy získané nelegitímnym spôsobom⁹.

Všeobecne prijatým záverom pre procesnú zásadu voľného hodnotenia dôkazov je komplex hodnotiacich úsudkov vedúcich k posúdeniu, či zhromaždené dôkazy postačujú na naplnenie cieľa dokazovania a vydania rozhodnutia. V tejto súvislosti si dovoľím poukázať na rozhodnutie R 30/1996: *„Hodnotenie dôkazov podľa § 2 ods. 6 Trestného poriadku (teraz § 2 ods. 12 Trestného poriadku) musí súd vykonávať tak, že uváži všetky okolnosti prípadu jednotlivo i v ich súhrne, teda že skúma či výpoveď svedka je logická, či sa svedok prípadne aj v menej podstatných okolnostiach neodchýľuje od svojej predchádzajúcej výpovede, pričom v*

⁷ VIKTORYOVÁ, J. *Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní*. In Justičná revue, 2004, roč. 56, č. 5, s. 605.

⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Tdo/76/2019 z 10. júna 2020

⁹ VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. *Spolupracujúci obvinený v trestnom konaní v intenciách aplikačnej praxe a úvahy de lege ferenda*. Praha: Leges, 2023, s. 23.

prípade odchýlok musí súd otázkou zisťovať prečo k nim vo výpovedi svedka dochádza. Pri hodnotení dôkazu vychádza z celej výpovede svedka, z rozsahu a závažnosti prípadných rozdielov v jeho výpovediach a z vysvetlení prečo došlo k týmto rozdielom. Aby mohol potom dôkaz spoľahlivo zhodnotiť, musí vziať do úvahy aj ostatné dôkazy, posúdiť prípadné rozpory medzi nimi, skúmať prečo k nim dochádza a len tak môže získať bezpečný základ pre skutkové zistenia a pre záver o vine obvineného".

Výpoveď spolupracujúceho obvineného je zákonným dôkazom, čo neznamena, že výpoveď je pravdivá, neznamena to však ani opak. Aj tento dôkaz, ako každý iný podlieha voľnému hodnoteniu v zmysle § 2 ods. 12 Trestného poriadku, ktorý nepredpisuje akým spôsobom (akým dôkazom, resp. dôkazmi) musí byť určitá okolnosť dokázaná, nakoľko rozhodujúca je konkrétna dôkazná situácia.

Žiadnym dôkazom nie je orgán činný v trestnom konaní alebo súd pri posudzovaní určitej skutkovej okolnosti viazaný. Súčasne však žiaden zo zákonne súladných dôkazov nie je v tomto smere ako podklad pre rozhodnutie vylúčený. Na základe ktoréhokoľvek legálneho dôkazu môže byť uznaná vina v trestnom konaní (neplatí však, že na základe určitého dôkazu alebo dôkazov vina uznaná byť musí). V zásade teda neplatí ani téza, že na základe výpovede svedka „kajúcnika“ nemôže byť uznaná vina, resp. môže byť uznaná len vtedy, ak je ohľadom určitej okolnosti táto výpoveď potvrdená inými výpoveďami alebo inými dôkazmi. Výpoveď takého svedka (pri jej voľnom hodnotení) môže byť (potenciálne) ovplyvnená snahou dosiahnuť vlastnú antirepresívnu výhodu, pričom so všetkými faktormi, ktoré sa vo sfére hodnotenia dôkazov stretávajú, a je potrebné sa vyrovnáť, vzhľadom na jeho okolnosti.¹⁰

4. Aplikácia zásady voľného hodnotenia dôkazov vo svetle judikatúry súdov Slovenskej republiky

Aplikačná prax slovenských súdov poskytuje pomerne značnú materiú rozhodnutí, predmetom ktorých je posudzovanie výpovede spolupracujúceho obvineného z rôznych hľadísk. Súdna autorita sa opakovane vyjadruje k legitímnosti a zákonnosti výpovede spolupracujúceho obvineného, ako aj k procesu hodnotenia tohto dôkazu vo svetle základných zásad trestného konania. Je samozrejmé, že kladú dôraz na ten konkrétny prejedávaný prípad. Avšak poskytujú návod ako pristupovať k tomuto dôkazu tak, aby bol naplnený účel trestného konania.

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1TdoV/4/2018 z 22.augusta 2018.

Po prvýkrát sa k otázke použitia výpovede spolupracujúceho obvineného vyjadril Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 758/2016 z 8.11.2016, ktorý uviedol, že postup orgánov činných v trestnom konaní a následne konajúcich súdov, ktoré využijú zákonodarcom ukotvený, a teda úplne legálny inštitút spolupracujúceho svedka, nemožno považovať a priori za defektný prvok oslabujúci hodnotu dôkaznej situácie, ku ktorej sa súdy s pomocou takýchto výpovedí dopracovali. Relevantné ustanovenia Trestného poriadku (zásada náležitého zistenia skutkového stavu a zásada voľného hodnotenia dôkazov) v záujme vylúčenia potenciálneho nebezpečenstva účelových, nepravdivých výpovedí ukladajú súdom povinnosť vykonať dôslednú previerku hodnovernosti, teda kvality takto podaných svedectiev, ktorej prípadné zanedbanie by mohlo signalizovať porušenie garancií spravodlivého procesu.¹¹

Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí konštatuje, že výpoveď spolupracujúceho svedka je v zásade prípustným, a validným dôkazom s preukaznou hodnotou, avšak súd sa musí dôkladne oboznámiť s výhodami, ktoré boli svedkovi/svedkom poskytnuté, analyzovať motiváciu svedka a orgánov činných v trestnom konaní na uzatvorenie dohody a v tom smere motiváciu svedka odkrývať trestnú činnosť. Musí posúdiť rozsah poskytnutej výhody, jej prípadné akékoľvek „neobvyklosti“, pričom čím väčší bude rozsah výhody (resp. čím bude neobvyklejšia - napríklad faktická beztrestnosť), tým hlbší a rozsiahlejší a kritickejší prieskum bude musieť byť vykonaný.¹²

Najvyšší súd vo svojom ďalšom rozhodnutí potvrdil, že inštitút spolupracujúceho obvineného je kľúčový inštitút pri odhaľovaní závažných foriem organizovanej kriminality. Pokiaľ ide o spoluprácu páchatel'a s orgánmi činnými v trestnom konaní zdôraznil, že je otázna vierohodnosť výpovede takéhoto páchatel'a je zásadná, nakoľko môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať, bagatelizovať či skresľovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Pri vykonávaní dôkazu výsluchom spolupracujúceho obvineného, musia orgány činné v trestnom konaní vychádzať zo zásad a zákonností dokazovania rovnako, ako pri iných dôkazoch. Účelom preverky takéhoto dôkazu je zistiť kvalitu, pramene správ, spoľahlivosť a úplnosť informácie a najmä jeho vzťah k iným dôkazom. Jednoznačne možno povedať, že bez ďalších podporných dôkazov proti obvineným, ktorými je možné hodnoverne preveriť výpoveď spolupracujúceho obvineného, by takýto postup v istej miere spochybňoval nielen zákonnosť, ale i spravodlivosť celého trestného konania.¹³

¹¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. . III. ÚS 758/2016 z 8. novembra 2016.

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. ITo/13/2022 z 29. marca 2023.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 To 10/2015 z 29. novembra 2016.

5. Posudzovania hodnovernosti výpovede spolupracujúceho obvineného na podklade judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej iba „ESLP“) v otázke tzv. korunných svedkov poskytujúcich pomoc pri odhaľovaní trestnej činnosti výmenou za beztrestnosť alebo iné výhody, upozornila na potrebu osobitnej obozretnosti pri použití takýchto výpovedí, súčasne však ESLP v tomto kontexte konštatoval, že skutočnosť použitia výpovede podozrivého, ktorý bol zbavený obvinenia, nie je ešte sama osebe dôvodom na vyslovenie porušenia práva na spravodlivé súdne konanie.¹⁴ Dokonca ani v takých prípadoch, keď je odsúdenie páchatel'a založené v určujúcej miere práve na výpovedi takéhoto svedka.¹⁵ ESLP už opakovane konštatoval, že použitie výpovedí svedkov výmenou za imunitu alebo za iné výhody síce môže spochybniť spravodlivosť trestného konania a môže vyvolať chúlостivé otázky, keďže takéto výpovede sú svojou povahou otvorené manipulácii a môžu byť urobené výlučne s cieľom získať výhody alebo sa osobne pomstiť, avšak to samo osebe to nestačí na to, aby sa trestné konanie stalo nespravodlivým. Existujúce riziko, že osoba môže byť obvinená a súdená na základe neoverených tvrdení, ktoré nemusia byť nevyhnutne nezaujaté, sa preto nesmie podceňovať. ESLP sa pri posudzovaní spravodlivosti trestného konania podľa článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej iba „Dohovor“) vždy zaoberá trestným konaním ako celkom. Nehodnotí jeho vývoj iba na základe jedného konkrétneho aspektu – v napr. v podobe výsluchu svedka – spolupracujúceho obvineného. ESLP berie do úvahy ako práva obhajoby, tak aj záujem verejnosti a obetí na riadnom stíhaní trestného činu a v prípade potreby aj práva svedkov. ESLP už dvakrát konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces v súvislosti s trestnými konaniami, v ktorých zásadným usvedčujúcim dôkazom bola výpoveď spolupracujúcich osôb. V oboch prípadoch výpovede spolupracujúcich obvinených predstavovali ak nie jediný, tak aspoň rozhodujúci dôkaz proti sťažovateľom.¹⁶

V prípade Branislav Adamčo proti Slovenskej republike konštatoval ESLP porušenie práva sťažovateľa na spravodlivý proces podľa článku 6 Dohovoru z dôvodu neschopnosti vnútroštátnych súdov preskúmať širší kontext, v ktorom svedok – spolupracujúci obvinený získal imunitu od prokuratúry – jeho trestné konanie za trestný čin vraždy bolo zastavené podľa § 215 odsek 3 Trestného poriadku. ESLP vytkol Slovenskej republike, že zastavenie trestného konania spolupracujúceho obvineného bolo uskutočnené bez účasti súdu a vnútroštátne súdy

¹⁴ Rozhodnutie ESLP vo veci č. 20309/02 Atanasov proti Bulharsku, z 3. marca 2009.

¹⁵ Rozhodnutie ESLP vo veci č. 994/03 Cornelis proti Holandsku, z 25. mája 2004, rozsudok č. 44484/98 Lorse proti Holandsku, z 27. januára 2004, rozsudok vo veci č. 54445/0 Verhoek proti Holandsku, z 27. januára 2004.

¹⁶ Rozhodnutie ESLP vo veci č. 43000/11 a 49380/11 Habran a Dalem proti Belgicku, zo 17. januára 2017.

neboli schopné poskytnúť relevantné odôvodnenie týkajúce sa argumentov sťažovateľa¹⁷. Vo veci Erik Adamčo proti Slovenskej republike ESLP opäť konštatoval, že použitie výpovedí spolupracujúcich obvinených nebolo sprevádzané primeranými zárukami na zabezpečenie celkovej spravodlivosti konania, keďže súdy skreslili obsah niektorých z týchto dôkazov a nevenovali individuálnu pozornosť rozsahu a výhodám, ktoré spolupracujúci svedkovia získali za ich poskytnutie. Konštatoval absenciu zákonného rámca alebo zavedenej praxe a súdneho dohľadu nad „dohodami“ so spolupracujúcimi obvinenými v súvislosti s otázkami, ako je imunita týchto páchatel'ov.¹⁸

6. Doktrína RAVEN ako pomôcka hodnotenia výpovede spolupracujúceho obvineného

K zisťovaniu hodnovernosti výpovede obvineného orgánom činným v trestnom konaní a súdu môže pomôcť takzvaná doktrína RAVEN. Ide o anagram vzniknutý z začiatočných písmen piatich anglických slov :

1. Reputation; reputácia
2. Ability to see; schopnosť vidieť
3. Vested interest; osobný záujem
4. Expertise; znalosť
5. Neutrality. nezaujato

Prvé kritérium (reputation/reputácia) hodnotí celkové spoločenské postavenie a status svedka v kontexte jeho sociálnych väzieb (napr. patologické prostredie), ak sa v tomto prostredí svedok preukázateľne pohybuje, môže mať na toto kritérium podstatný vplyv.

Druhé kritérium (ability to see/schopnosť vidieť) hodnotí kontext zmyslového vnímania a schopnosti svedka vypovedať o tom, čo vnímal svojimi zmyslami, napríklad časový odstup jeho výpovede od relevantnej skutočnosti, vek, zdravotný stav a podobne.

Tretie kritérium (vested interest/osobný záujem) verifikuje prípadný dopad výsledku sporu na záujem svedka. Ak by napríklad svedok v prípade úspechu získal nejakú výhodu, môže to mať vplyv na celkovú jeho vierohodnosť svedka, avšak hodnotí sa celkový komplex vykonaných dôkazov, prípadná výhoda nediskvalifikuje svedka absolútne, ale len v prípadnom kontexte s ostatnými hodnotiacimi kritériami doktríny RAVEN, ako aj v kontexte ostatných vykonaných a hodnotených dôkazov.

¹⁷ Rozhodnutie ESLP vo veci č. 55887/20 Adamčo proti Slovenskej republike z 12. novembra 2019.

¹⁸ Rozhodnutie ESLP vo veci č. 19990/20 Erik Adamčo proti Slovenskej republike z 1. júna 2023.

Štvrté kritérium (expertise/znalosť) hodnotí odbornosť svedka. Ak svedok disponuje preukázanými odbornými znalosťami v oblasti, ku ktorej a o ktorej vypovedá alebo ktorých sa jeho výpoveď týka, má to dopad na jeho vierohodnosť v danom univerze úvahy.

Piate kritérium je (neutrality/(ne)zaujatosť) hodnotí celková (ne)zaujatosť svedka. Súd musí starostlivo vyhodnotiť prípadnú zaujatosť svedka v kontexte jeho vzťahu k určitej osobe, v kontexte ďalších kritérií doktríny RAVEN, ako aj v kontexte celkového vyznenia výsluchu svedka – ako napríklad svedok reagoval na otázky protistrany, prípadne na dopĺňajúce otázky sudcu v rámci tzv. materiálneho vedenia sporu a pod.¹⁹

Hodnotenie výpovede spolupracujúceho obvineného podľa jednotlivých kritérií doktríny RAVEN by mali orgány činné v trestnom konaní a sudy vykonať samostatne a vo vzájomných súvislostiach. Vo všeobecnosti platí pravidlo, že čím viac kritérií hodnotenia vychádza v neprospech spolupracujúceho obvineného, tým viac by mala jeho výpoveď takpovediac strácať váhu. V niektorých prípadoch môže výpoveď spolupracujúceho obvineného stratiť váhu aj vtedy, keď je negatívne hodnotené iba jedno z kritérií doktríny RAVEN, ale uvedené negatívne hodnotenie je takej intenzity, že vyvoláva závažne pochybnosti o dôveryhodnosti spolupracujúceho obvineného. Takáto situácia môže nastať v prípade, ak spolupracujúci obvinený vypovedá v neprospech inej osoby, ku ktorému má až neštandardne negatívny vzťah v snahe pomstiť sa.

Samozrejme, v praxi sa vyskytujú situácie, kedy o dôveryhodnosti ani jednej z protichodne vypovedajúcich osôb, z pohľadu ambície klamať vo výpovedi, neexistujú pochybnosti alebo nie sú známe skutočnosti, ktoré by ich dôveryhodnosť znižovali. Ľudia si prirodzene udalosti vysvetľujú častokrát inak, hoc boli svedkami tej istej udalosti a nemajú ambíciu o nej klamať. Taktiež vypovedajúce osoby častokrát vypovedajú o udalostiach, ktoré sa stali dávno v minulosti a ich pamäťové stopy sú nejasné alebo nekvalitné (aj keď samotné vypovedajúce osoby niekedy môžu vyhlasovať, že svoju výpoveď môžu „aj odprisahať“).

Aj v tomto prípade môže súdu (alebo inému subjektu) pomôcť doktrína RAVEN, ktorá neslúži len na vyhodnocovanie dôveryhodnosti osôb z pohľadu ich ambície vedome uvádzať nepravdy, ale slúži aj ako pomôcka na vyhodnotenie, či je vypovedajúca osoba dôveryhodná aj z pohľadu jej možností a schopností kvalitne zreprodukovat' udalosť, ktorej bola, resp. mala

¹⁹ Zdroj opisu kritérií doktríny RAVEN: ŠTEVČEK, Marek, BAJÁNKOVÁ, Jana. § 191 [Hodnotenie dôkazov]. In: ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana, BARICOVÁ, Jana, MESIARKINOVÁ, Soňa, BAJÁNKOVÁ, Jana, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 787.*

byť účastníkom. K tomu súdu (alebo inému subjektu) poslúži najmä kvalitné vyhodnotenie kritérií: ability to see/schopnosť vidieť a expertise/znalosť.

Záver

Záujem spoločnosti na objasnení najzávažnejších foriem organizovanej trestnej činnosti so sebou priniesol legítimny inštitút spolupracujúceho obvineného, ktorého výpoveď je často jediným usvedčujúcim dôkazom. Preto je nevyhnutné venovať dostatočný priestor preverke a hodnoteniu tohto dôkazu za použitia základných trestnoprávných mantinelov, nakoľko s aplikáciou tohto legálneho trestnoprávneho inštitútu vyvstáva plne legítimná otázka vierohodnosti takejto výpovede, ktorá je motivovaná benefitmi.

Cieľom tohto príspevku bolo poskytnúť pohľad na výpoveď spolupracujúceho obvineného práve z pohľadu hodnotenia jej obsahu vo svetle jednej zo základných zásad trestného konania a to zásady voľného hodnotenia dôkazov.

Súdy vo svojich rozhodnutiach opakovane zdôrazňujú, že vo vzťahu k výpovediam spolupracujúcich obvinených je potrebné zachovať vysokú mieru opatrnosti a ich preukaznej hodnote je potrebné venovať zvláštnu pozornosť. Pri hodnotení takéhoto dôkazu je nevyhnutné zamerať pozornosť na to, či je dôkaz získaný zákonným spôsobom a následne, podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne, pristúpiť k jeho verifikácii v kontexte komplexne zadováženej dôkaznej situácie.

Rovnako tak súdne authority potvrdzujú, že výpoveď spolupracujúceho obvineného je legálny a legítimny prostriedok na zisťovanie skutkového stavu, ktorého použitie nepredstavuje automaticky porušenie práva na spravodlivé súdne konanie. Je však nevyhnutné skúmať aj rozsah poskytnutých výhod takémuto obvineného a v tomto kontexte hodnotiť obsah jeho výpovede. Takýto dôkaz pritom nesmie byť jediným usvedčujúcim, nakoľko konanie by nebolo sprevádzané primeranými zárukami na zabezpečenie celkovej spravodlivosti konania. Jednou z pomôcok ktoré môžu slúžiť na test hodnovernosti výpovede spolupracujúceho obvineného je aj doktrína RAVEN, ktorá obsahuje konkrétne kvalifikačné kritéria, podľa ktorých je hodnotený nie len obsah výpovede spolupracujúceho obvineného, ale aj ďalšie dôležité aspekty tejto osoby, jeho schopnosti vypovedať nezaujato, bez vnášania osobného záujmu na výsledku veci, odbornosť a spoločenský status.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION. 2006. 1010 s. ISBN 80-8078-101-X

VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. *Spolupracujúci obvinený v trestnom konaní v intenciách aplikačnej praxe a úvahy de lege ferenda*. Praha:Leges. 2023.188 s. ISBN 978-80-7502-693-4.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok.2. vydanie*. Praha: C.H.Beck.2022.1723 s. ISBN 987-80-7400-909-9.

GAJDIČIAR, V. *Zákonnosť dokazovania pri aplikácii inštitútu spolupracujúceho obvineného*. In Zborník Dny Práva Brno [online].2013, s. 1399 – 1423. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/trestnepravnialternativy/GajdicarVladimir.pdf

IVOR J, KLATIK J. *Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede* [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupne na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>.

VIKTORYOVÁ, J. *Využívanie výsledku výpovede korunného svedka v dokazovaní vo vyšetrovaní*. In Justičná revue, 2004, roč. 56, č. 5, s. 605, ISSN 1335-6461.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Tdo/76/2019 z 10. júna 2020

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1TdoV/4/2018 z 22.augusta 2018

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. . III. ÚS 758/2016 z 8. novembra 2016.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1To/13/2022 z 29. marca 2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 To 10/2015 z 29. novembra 2016.

Rozhodnutie EŠLP vo veci č. 20309/02 Atanasov proti Bulharsku, z 3. marca 2009.

Rozhodnutie EŠLP vo veci č 994/03 Cornelis proti Holandsku, z 25. mája 2004, rozsudok č. 44484/98 Lorse proti Holandsku, z 27. januára 2004, rozsudok vo veci č. 54445/0 Verhoek proti Holandsku, z 27. januára 2004.

Rozhodnutie EŠLP vo veci č. 43000/11 a 49380/11 Habran a Dalem proti Belgicku, zo 17. januára 2017.

Rozhodnutie EŠLP vo veci č. 55887/20 Adamčo proti Slovenskej republike zo 12. novembra 2019.

Rozhodnutie EŠLP vo veci č. 19990/20 Erik Adamčo proti Slovenskej republike zo 1. júna 2023.

PRÁVNE RÁMCE ÚPRAVY PREJAVU VÔLE V PRACOVNOM A OBČIANSKOM PRÁVE¹

LEGAL FRAMEWORKS FOR REGULATING THE EXPRESSION OF WILL IN EMPLOYMENT AND CIVIL LAW

Michaela Bjaloňová²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá otázkou vymedzenia základného právneho rámca prejavu vôle v pracovnom a občianskom práve. Približuje pojem prejav vôle ako základný predpoklad každého právne relevantného konania a vymedzuje náležitosti vôle a jej prejavu v kontexte požiadavky na právne perfektný právny úkon. Zameriava sa na právne vymedzenie prejav vôle z pohľadu právnej úpravy Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce, tak vo všeobecnom kontexte vzniku jednostranných a dvojstranných právnych úkonov, ako aj s ohľadom na osobitosti pracovného práva.

Kľúčové slová

Vôľa. Prejav vôle. Právny úkon. Náležitosti vôle. Náležitosti prejavu vôle. Zmluva.

Abstract

The paper deals with the issue of defining the basic legal framework of the expression of will in labour and civil law. It introduces the concept of manifestation of will as a basic prerequisite for any legally relevant action and defines the elements of will and its manifestation in the context of the requirement for a legally perfect legal act. It focuses on the legal definition of the expression of will from the perspective of the legal regulation of the Civil Code and the Labour Code, both in the general context of the emergence of unilateral and bilateral legal acts, and with regard to the specificities of labour law.

Keywords

Will. Manifestation of will. Legal act. Elements of will. Elements of manifestation of will. Contract.

Úvod

Existencia ľudskej vôle je predpokladom každého právne relevantného konania. Vôľa predstavuje vnútorný moment psychického charakteru, ktorý je pre okolie vzdialený, a preto,

¹ Vedecký príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0013/23 „Európske mimikry algoritmického riadenia obsahu pracovnoprávneho vzťahu v slovenskej právnej úprave v dôsledku transpozície prameňov európskeho pracovného práva a revidovaného uplatnenia GDPR.“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., univ. prof.

² Mgr. Michaela Bjaloňová, externá doktorandka v odbore Občianske právo, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela

aby ju mohol jej adresát vnímať, je nevyhnutné ju prejavíť a vyjadriť v určitej forme. Prejav vôle teda odráža psychiku človeka a umožňuje identifikáciu jeho vôle v objektívne vnímanej realite. V právnej vede je prejav vôle spájaný najmä s právnymi skutočnosťami v podobe právnych úkonov, a to s ohľadom na fakt, že tento pojem predstavuje inherentnú súčasť definičného právneho vymedzenia pojmu právny úkon. Konkrétne ustanovenie § 34 Občianskeho zákonníka obsahuje súkromnoprávnu definíciu právneho úkonu uvedením, že ide o „*prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú*“.³ Určujúca je z právneho hľadiska taktiež aj kvalita prejavu vôle, keďže právny úkon vzniká na základe vôľového konania uskutočneného za účelom dosiahnutia právne relevantného výsledku. V súlade s uvedeným preto podľa všeobecne uznávanej právnej doktríny nepostačuje len prejav vôle zameraný na faktický následok.⁴

Zákonník práce neobsahuje definičné vymedzenie právneho úkonu, avšak nepriamo úzko prepája tieto dva pojmy tým, že v ustanovení § 15, ktoré znie „*Právne úkony*“, výslovne uvádza, že „*prejav vôle treba vykladať tak, ako to so zreteľom na okolnosti, za ktorých sa urobil, zodpovedá dobrým mravom*“. Z uvedeného je zjavné, že Zákonník práce pojem prejav vôle a právny úkon zjednocuje a počíta, rovnako ako zaužívaná právna teória, s ich stotožnením. Absenciu legálnej definície právneho úkonu v pracovnoprávnom kódexe nemožno považovať za akokoľvek citelný nedostatok, či už z pohľadu zamestnanca alebo zamestnávateľa, keďže sa uplatňuje subsidiárna pôsobnosť všeobecnej časti Občianskeho zákonníka⁵, v rámci ktorej je vyššie uvedená legálna definícia právneho úkonu zakotvená. Súčasne sa občianske právo chápe ako všeobecné súkromné právo, ktoré predstavuje právne východisko pre ostatné „špecifické“ právne odvetvia súkromného práva, teda aj pre právo pracovné.⁶

Považujeme za potrebné v kontexte vymedzenia právneho rámca prejavu vôle v občianskom a pracovnom práve poukázať s ohľadom na komparačnú tendenciu príspevku aspoň v krátkosti nie len na tradičnú parémiu v podobe latinského „*lex specialis derogat legi generali*“, ⁷ ale aj na obmedzenú subsidiárnu pôsobnosť Občianskeho zákonníka, ktorá vyplýva

³ TOMAN, J. a kol: *Pracovné právo v súvislostiach*, Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 2020, s. 14.

⁴ KOCHASHVILI, K.: Will and Manifestation of the Will (Meta-legal and Civil Comprehension). In *Journal of Law* [online]. Dostupné na internete: [View of Will and Manifestation of the Will \(Meta-legal and Civil Comprehension\) \(tsu.ge\)](#) [cit. 2024-09-26], s. 17 - 19.

⁵ Pozri § 1 ods. 4, z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁶ VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 2. vyd., Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, s. 19.

⁷ K tematike napr. HLUSÁK, M.: O pravidle lex specialis derogat legi generali. In *Súkromné právo*, roč. 2022, č. 1/2022 s. 2 - 5.

zo zaužívaného výkladu a prijatých legislatívnych zmien, ktoré sprevádzali úpravu ustanovenia § 1 ods. 4 Zákonníka práce. Prijaté novely a postupná korekcia uvedeného ustanovenia do súčasnej podoby obrazne preklopili misky váh k záveru, že subsidiárna pôsobnosť je v pracovnom práve obmedzená len na prvú všeobecnú časť Občianskeho zákonníka a vylúčila túto pôsobnosť vo vzťahu k ostatným častiam Občianskeho zákonníka, vrátane záväzkového občianskeho práva obsiahnutého vo ôsmej časti Občianskeho zákonníka.⁸

1. Náležitosti vôle a prejavu vôle

Náležitosti vôle a náležitosti jej prejavu patria medzi základne požiadavky, ktoré definujú právne perfektný právny úkon, teda taký právny úkon, v prípade ktorého nedochádza k výskytu právne relevantných väd. Vôľa, ako vnútorný psychický vzťah konajúceho k zamýšľanému následku, sa navonok zhmotňuje v podobe jej prejavu, ktorý musí byť z pohľadu doktríny a ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít zrozumiteľný a dostatočne určitý⁹, aby s nim objektívne právo vedelo spojiť príslušný právny následok. K principiálnym náležitostiam vôle, ktoré sa rovnako, ako uvedené náležitosti prejavu vôle, podieľajú na vyhodnocovaní záveru o platnosti a neplatnosti právne úkonu patria sloboda a vážnosť. Podstatou slobody v právnom zmysle je absencia fyzického, alebo psychického donútenia predovšetkým vo forme pôsobenia nátlaku. Sloboda vôle je zhmotnená v podobe slobody jej vytvorenia, teda slobody vzniku vôľového rozhodnutia a slobody jeho prejavu.¹⁰ Napriek tomu, že pojem sloboda a autonómia vôle sú si veľmi podobné a v praxi mnohokrát stotožňované a zamieňané, v právnej doktríne sa s týmito pojmami spájajú odlišné praktické a teoretické problémy.

Autonómia vôle predstavuje v súlade so zákonom realizovanú možnosť slobodne uskutočniť určité rozhodnutie a v medziach právnych limitov uskutočniť predstavy konajúceho subjektu prostredníctvom právnych úkonov alebo právne relevantného správania sa. Autonómia vôle sa vyskytuje najmä v súkromnoprávných odvetviach práva, ktoré počítajú s možnosťou vzniku, zmeny a zániku zmluvných vzťahov, akými sú aj odvetvia občianskeho a pracovného práva. Avšak ani v týchto právnych odvetviach nie je vôľa zmluvnej strany alebo konajúcej osoby bezbrehá, ale spojená s rozličnou mierou obmedzení. Bez ohľadu na rozdielnosť právnej úpravy oboch právnych odvetví (občianskeho a pracovného práva) je prejav vôle každého subjektu súkromného práva v prípade zmluvného vzťahu limitovaný

⁸ DOLOBÁČ, M. *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 133 - 137.

⁹ Pozri § 37, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. mája 2010 sp. zn. 1 Cdo 113/2008.

subjektívnym presvedčením druhej strany o tom, čo by mala vzájomná dohoda obsahovať a v akej forme by mala byť uzavretá.¹¹

V občianskoprávných vzťahoch sú limity objektívneho práva stanovené spôsobom, ktorý podporuje realizáciu zásadu zmluvnosti. Konkrétne ustanovenie § 2 ods. 3 stanovuje, že „účastníci občianskoprávných vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.“ Z uvedeného vyplýva, že občianske právo autonómii v oblasti prejavov vôle predpokladá nie len v priebehu vzniku, zmeny a zániku právneho vzťahu, ale aj počas doby jeho realizácie a že podporuje dispozitívnosť v právnych vzťahoch.

Na druhej strane sú dvojstranné právne vzťahy v oblasti pracovného práva značne limitované nie len vôľou druhého kontrahenta, ale aj kolektívnou vôľou kolektívnych subjektov pracovného práva a ochrannou funkciou pracovnoprávneho zákonodarstva, ktorá je spojená s predpokladom možnosti zneužitia vzťahu nadradenosti a podradenosti medzi zamestnancom a zamestnávateľom, či už v procese vzniku nového záväzkového vzťahu, ako aj počas jeho realizácie. Aj keď sa zamestnanec subordinačne podriaďuje pokynom zamestnávateľa, nemožno hovoriť o tom, že by z pohľadu zmluvnej slobody bola jeho autonómia prejavu vôle odmietaná, keďže naďalej dohodnuté obsahové náležitosti pracovného vzťahu môžu byť zmenené opätovne iba na základe vzájomne zhodného prejavu vôle.¹² Jedinú výnimku predstavuje inštitút jednostranného preradenia na inú prácu¹³.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že hranicu, v rámci ktorej sa autonómia vôle prejavuje, ukladá a presadzuje právny poriadok, a to tým, že niektorým prejavom vôle v podobe konania alebo opomenutia konania priznáva právne relevantné následky, ale aj tým, že niektoré prejavy vôle výslovne zakazuje a spravidla ich realizáciu sankcionuje.¹⁴ Právny poriadok je však stále iba nástrojom, ktorý zhmotňuje dôvody vytvorenia mantinelov pre uplatňovanie autonómie vôle. Tieto mantinely majú tak v občianskom, ako aj v pracovnom práve, právny základ v samotnej Ústave Slovenskej republiky, konkrétne v článok 2 ods. 3 ustanovuje princíp: „každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“ Uvedené povolenie realizácie výslovne zákonom nezakázaných prejavov

¹¹ KLUKNAVSKÁ, A. (ed.): *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov. Zborník príspevkov*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, s. 56.

¹² DOLOBÁČ, M.: *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 86.

¹³ Pozri § 55 a nasl., z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

¹⁴ BEZOUŠKA, P.: Autonomie vůle. In: *HAVEL, B. – PIHERA, V. (eds.) Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 30-31.

vôle je charakteristické naprieč celým súkromným právom. Napriek tomu je však vnímanie tohto ústavného princípu v pracovnom práve natoľko oklieštené, že právna teória tento princíp v niektorých prípadoch považuje za až absentujúci a za príznačnejšie považuje uplatňovanie zásady založenej na opačnom teoretickom a praktickom východisku, a teda: „čo nie je dovolené je zakázané“.¹⁵ Spravidla je právnou doktrínou a judikatúrou najvyšších súdnych autorít akékoľvek obmedzenie autonómie vôle v pracovnom práve odôvodňované nevyhnutnosťou ochrany zamestnanca ako slabšej strany pracovnoprávneho vzťahu.¹⁶

V Zmysle § 35 Občianskeho zákonníka, je možné prejav vôle realizovať výslovne, ale aj iným spôsobom, ak tento nevzbudzuje pochybnosti o úmysle konajúceho, teda o tom, čo chcel skutočne prejsť. V prípade prejavov vôle, ktoré sú realizované iným spôsobom, ako slovami, teda konkludentne, je potrebné skúmať, čo spôsob ich vyjadrenia znamená obvykle, a brať ohľad aj na vôľu konajúceho a dobromyseľnosť adresáta, ktorému je prejav vôle určený. Občiansky zákonník pre takéto prípady jasne stanovuje všeobecné pravidlo, ktoré vyžaduje skúmanie všetkých podstatných okolností, a to tak, aby sa zistilo, či sú vylúčené všetky pochybnosti o existencii alebo neexistencii vôle a jej obsahu. Rovnako, aj Zákonník práce berie pri stanovovaní pravidiel výkladu prejavu vôle zreteľ na okolnosti konkrétneho prípadu, avšak s osobitným dôrazom na to, aby tieto okolnosti boli zodpovedajúce dobrým mravom.¹⁷ Absencia pojmu dobré mravy v základných výkladových pravidlách právneho úkonu Občianskeho zákonníka¹⁸ však neznamená, že by občianske právo na ich dodržiavanie nezakladalo. Práve naopak, zákonodarca totožne v Občianskom zákonníku aj Zákonníku práce zakotvil požiadavku na výkon práv a povinností v súlade s dobrými mravmi medzi zásady, na ktorých sú právne vzťahy daného odvetvia a ich ochrana založené.¹⁹ Najvyšší súd zároveň vo svojej rozhodovacej činnosti uvádza, že v prípade zákonného príkazu vykonávať právo v súlade s dobrými mravmi „nevystupujú dobré mravy ako interpretačná pomôcka, ale ako všeobecná hranica výkonu subjektívnych práv.“²⁰ V uvedenom kontexte je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že dobré mravy nemajú legálnu definíciu a možno ich pokladať za všeobecne spoločensky uznávané zásady konania v právnom styku, a to v podobe poctivosti a nezneužívania výkonu práv.²¹ Zákonodarca osobu zamestnanca označil za slabšiu stranu sporu

¹⁵ DOLOBÁČ, M.: *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 85.

¹⁶ TKÁČ, V a kol.: *Pracovné právo*, Banská Bystrica : Belianum, 2021, s. 102 - 103.

¹⁷ Pozri § 15, z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

¹⁸ Pozri § 35 ods. 1 a ods. 4, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

¹⁹ Pozri § 3 ods. 1, z. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a čl. 2, z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

²⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 2021 sp. zn. 7Cdo/223/2020.

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. septembra 2016 sp. zn. 7Cdo/370/2015.

s potrebou jeho zvýhodnenia na účely vyrovnania tohto fakticky nerovného postavenia, pričom uviedol zdôvodnenie, že prísnosť kontradiktórneho sporu nie je v danom prípade žiadúca. Domnievame sa, že napriek tom, že zásada konania s dobrými mravmi má „chrániť“ všetky dobromyseľne a poctivo konajúce subjekty občianskoprávných a pracovnoprávných vzťahov, s ohľadom na ochrannú funkciu pracovného práva je výkladová tendencia prejavu vôle v pracovnom práve zameraná viac v prospech zamestnanca. Prejavy tejto tendencie možno nájsť napríklad v sporoch o neplatnosť skončenia pracovného pomeru. Aj keď nie je vylúčené, aby si zamestnanec a zamestnávateľ jasne vymedzili, v akom konkrétnom prípade pôjde o závažne porušenie disciplíny, ktoré odôvodňuje okamžité skončenie pracovného pomeru, a to výslovným zakotvením dôvodov v zmluve alebo ich určením v pracovnom poriadku alebo inom vnútornom predpise, aj tak je v prípade vzniku sporu posudzované, či ide o závažne porušenie disciplíny, vždy osobitne a s ohľadom na všetky rozhodujúce okolnosti.²² Teda súd nie je viazaný tým, ako zamestnávateľ vyhodnotil intenzitu porušenia pracovnej disciplíny zo strany zamestnanca.²³ Napriek tomu má však takéto vymedzenie v pracovnej zmluve alebo internom predpise zamestnávateľa zmysel, keďže predstavuje určitú pomôcku a informáciu pre zamestnanca. Súdny totižto berú ohľad na takéto vymedzenie, avšak vždy len v spojitosti s okolnosťami daného prípadu.²⁴

V prípade zachytenia prejavu vôle do písomnej podoby, je podstatne jednoduchšie rozpoznať skutočnú vôľu konajúcej osoby, a zhodnotiť, či spĺňa požadované kritéria na zrozumiteľnosť a určitosť. Pomerne komplikovanejšie je identifikovať existenciu prejavu vôle a jeho obsahu v prípade, ak je realizovaný konkludentným spôsobom.²⁵ S ohľadom na právnu istotu je písomné zachytenie prejavov vôle všeobecne odporúčané každému. Toto odporúčanie sa v ľudovej tvorbe zhmotnilo aj do ustáleného slovného spojenia „*co je psáno, to je dáno*“. Napriek tomu sa však Ústavný súd vyjadril, že prílišný dôraz na formalizmus a prehnané nároky na formuláciu zmluvy nemožno akceptovať, a to s ohľadom na zjavný zásah do zmluvnej slobody, ktorá vyplýva z princípu zmluvnej voľnosti.²⁶ V občianskom práve sa písomná forma prejavu vôle vyžaduje najmä v prípadoch, kedy sú jeho právne následky v sfére konajúceho a adresáta výrazne citelné (najmä prejavy vôle súvisiace s nehnuteľnosťami). Nedodržanie ustanovenej právnej formy má podľa § 40 ods. 1 Občianskeho zákonníka za následok jeho

²² Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 2015 sp. zn. 4 Cdo 122/2015.

²³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 14. júna 2011 sp. zn. 5 Cdo 17/2011.

²⁴ MIKUŠOVÁ, J.: Skončenie pracovného pomeru z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny. In *Comenius časopis*, ročník 3, 2023, číslo 1, s. 31.

²⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. júna 2012 sp. zn. 7 M Cdo 12/201.

²⁶ Pozri napr. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. januára 2014, sp. zn. I. ÚS 118/2013.

neplatnosť. V pracovnom práve je však požiadavka na písomnosť riešená osobitným spôsobom, keďže nie vždy, ak Zákonník práce ustanovuje písomnú formu právneho úkonu, tak jej absenciu spája s následkom neplatnosti, nevyhnutná je aj existencia tzv. doložky neplatnosti.²⁷

Ak už bližšie identifikujeme náležitosti prejavu vôle a vôle v pracovnom a občianskom práve, je nevyhnutné sa taktiež zaoberať otázkou, či sú oba tieto pojmy, a to čo sa pod nimi všeobecne rozumie, v súlade, a teda nedochádza k ich nezhode v podobe vedomej vnútornej výhrady, vedomej obojstrannej simulácie, alebo v podobe nevedomého dôsledku v podobe vonkajšieho omylu. Simulácia v prípade právnych úkonov predstavuje rozpor medzi vôľou a jej prejavom. Predstieraný právny úkon môže trpieť vadami vôle, a to z dôvodu, že nebol urobený slobodne a vážne, alebo tiež vadami prejavu vôle, keďže nebol urobený dostatočne určite a zrozumiteľne. U predstieraného konania, v ktorom absentuje vážnosť vôle, ide o úkon absolútne neplatný, čo znamená, že simulovaný právny úkon nemá za následok vznik, zmenu ani zánik práv alebo povinností.²⁸

Rovnako, ako v prípade právnych úkonov, ktoré majú základ v občianskom práve, aj v prípade právneho úkonu podľa Zákonníka práce hovoríme o jeho neplatnosti, ak chýbajú všetky podstatné náležitosti právneho úkonu, teda ak je právny úkon v rozpore so zákonom, obchádza zákon alebo je v rozpore s dobrými mravmi. Rozporom pracovnoprávných úkonov so zákonom alebo obchádzaním zákona sa rozumie nielen rozpor so Zákonníkom práce, ale aj rozpor s ustanoveniami o právnych úkonoch v zmysle Občianskeho zákonníka.²⁹

2. Prejav vôle v podobe zmluvy

Prejav vôle je v právnej doktríne súčasne všeobecne akceptovaným kritériom pre rozlišovanie jednotlivých druhov právnych úkonov a mechanizmu ich vzniku. K vzniku jednostranných právnych úkonov dochádza už v momente ich reálneho uskutočnenia vo forme prejavu vôle konajúceho subjektu navonok (neadresované právne úkony) alebo okamihom, kedy sa prejavená vôľa konajúceho subjektu dostane do mocenskej dispozície adresáta, ktorému je navonok prejavovaná vôľa určená (adresované právne úkony). Na vznik dvojstranného právneho úkonu (zmluvy) nepostačuje, aby konajúca osoba svoju vôľu jednostranne prejavila, ale musí dôjsť ku reálnemu stretu dvoch vzájomných a obsahovo identických prejavov vôle oboch osôb, ktoré vystupujú na opozičných stranách.³⁰ Teda sa musí realizovaný návrh spojiť

²⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 24. marca 2010 sp. zn. 5 Cdo 256/2009.

²⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 14. novembra 2010 sp. zn. Cdo 12/2012.

²⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 9. júna 2010 sp. zn. 5 Cdo 42/2010.

³⁰ Rozhodnutie Krajského súdu Žilina z 29. júna 2016 sp. zn. 13Cob/393/2015.

s jeho bezvýhradnou akceptáciou. Nevyhnutné je poukázať na to, že v rámci kontrakčného procesu nemožno v žiadnom prípade o akceptácii hovoriť, ak dôjde síce k prijatiu návrhu, avšak ide len o čiastočné prijatie, a to z dôvodu, že adresát má voči návrhu námietky, výhrady alebo pozmeňujúce návrhy. V takom prípade sa jedná o nový návrh, ktorý na vznik právne perfektného dvojstranného právneho úkonu vyžaduje opätovne bezvýhradnú akceptáciu zo strany kontrahenta, ktorému je určený.³¹

Zmluva, ako dvojstranný právny úkon, je chápaná ako základný pilier súkromného práva ako takého. Je jedným z najčastejších právnych titulov vzniku občianskoprávneho vzťahu, ktorý ho definuje a vymedzuje jeho obsahové náležitosti. Rovnako má zmluva nezastupiteľne miesto aj v pracovnoprávných vzťahoch, a to najmä v podobe pracovnej zmluvy.³² Súkromné právo reaguje na absenciu konkrétneho typu zmluvy, ktorá by vyhovovala špecifickým potrebám a požiadavkám subjektov zmluvných vzťahov, umožnením uzavretia osobitného zmluvného typu, a to v podobe inominátnej (nepomenovanej) zmluvy.

V slovenskom právnom poriadku sa nachádza právne vymedzenie inominátnych zmlúv v Občianskom a Obchodnom zákonníku, avšak v Zákonníku práce by sme ustanovenie, ktoré umožňuje uzavretie nepomenovanej zmluvy hľadali márne.³³ Nepripustnosť inominátnych zmlúv v pracovnom práve vyplýva z uplatňovania princípu numerus clausus (uzavretý počet zmluvných typov). Limitácia prejavov vôle v pracovnom práve je však predmetom kritiky viacerých právnych teoretikov a upustenie od takejto striktnej úpravy hypotetickou otázkou právnej doktríny. Dr. Bezouška k nej negatívne uviedol, že : „*Súčasnú pracovnú právu pokladá zamestnanca z tak slabú, nesamo statnú bytosť mdlého rozumu, že ho musí chrániť aj pred prejavom jeho vlastnej vôle; na druhej strane si musíme uvedomiť, že právny poriadok takémuto zamestnancovi celkom voľne umožňuje nadobúdať a scudzovať majetok, postaviť dom, založiť rodinu – inými slovami – vziať život do vlastných rúk*“³⁴ Na druhej strane, časť právnych teoretikov zastáva názor, že aplikácia princípu numerus clausus je naďalej potrebná s ohľadom na to, kto je adresátom právnych noriem a ochrannú funkciu pracovného práva v záujme ponechania čo najmenej komplikovanej pracovnoprávnej úpravy. Prof. Olšovská považuje zakotvenie možnosti uzatvárania inominátnych zmlúv za riskantné a za vhodnejšie považuje ponechanie uplatňovania princípu numerus clausus, aby nedochádzalo k obchádzaniu pracovnoprávných predpisov, najmä, ak zamestnanci nemajú dostatočné právne vzdelanie.

³¹ VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 2. vyd., Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, s. 89 - 95.

³² Pozri § 42 , z. č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

³³ JAVÚREKOVÁ DUBAJOVÁ E.: Problematika nepomenovaných zmlúv v občianskom práve a ich uzatváranie s pohľadom de lege ferenda. In *Acta Universitatis Carolinae*. vydanie 70, 2024, číslo 3, s. 187 - 188.

³⁴ BEZOUŠKA, P. *Výhľady do budúcnosti pracovného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 20.

Uvádza k tomu „*hoci by sa pracovnoprávna teória aj odborná verejnosť vysporiadala s využívaním nepomenovaných zmlúv v pracovnom práve, je potrebné zohľadňovať ochrannú funkciu pracovného práva a z tohto dôvodu sa snažiť o jednoduchú a prehľadnú pracovnoprávnu úpravu*“.³⁵

Právny základ uzatvárania občianskoprávných inominálnych zmlúv nájdeme, či už priamo alebo nepriamo vo viacerých ustanoveniach Občianskeho zákonníka. Vo všeobecnosti sa kontrakčné subjekty odvolávajú na ustanovenie § 51 Občianskeho zákonníka, ktoré ustanovuje: „*účastníci môžu uzavrieť i takú zmluvu, ktorá nie je osobitne upravená; zmluva však nesmie odporovať obsahu alebo účelu tohto zákona*.“ Predpoklad pre existenciu nepomenovaných zmlúv je obsiahnutý aj v úvodnom ustanovení § 2 ods. 3 Občianskeho zákonníka a jeho korene možno nájsť aj v ustanovení § 489 Občianskeho zákonníka, ktoré sa zaoberá vznikom záväzkom. Z uvedeného je zjavné, že občianske právo je na rozdiel od pracovného práva založené na dispozičnej autonómii, ktorá sa prejavuje aj v možnosti uzatvorenia nepomenovanej zmluvy. Táto úprava reaguje na rozmanitosť potrieb a vzťahov potenciálnych zmluvných strán.³⁶

Záver

Prejav vôle ako základný predpoklad pre vznik, zmenu alebo zánik právnych vzťahov je v slovenskom právnom systéme upravený jednak v Občianskom zákonníku, ktorý predstavuje základný právny kódex pre občianskoprávne vzťahy, a jednak v Zákonníku práce, ktorý sa vzťahuje na vzťahy pracovnoprávneho charakteru. Hoci základné pravidlá súvisiace s prejavom vôle sú podobné v oboch týchto právnych odvetviach, existujú medzi nimi aj vnímateľne rozdiely, ktoré súvisia s ochranou zamestnanca, ako slabšej strany v pracovnoprávných vzťahoch.

Občiansky zákonník umožňuje širokú autonómiu vôle subjektov, čo sa prejavuje v tom, že účastníci právnych vzťahov môžu slobodne uzatvárať „akékoľvek“ zmluvy, pokiaľ nie sú v rozpore so zákonom a všeobecne uznávanými dobrými mravmi. V pracovnoprávných vzťahoch je však situácia mierne odlišná a špecifická, keďže pracovné právo je charakteristické svojou ochrannou funkciou voči zamestnancovi. Táto ochrana sa prejavuje v obmedzeniach autonómie

³⁵ OLŠOVSKÁ, A: Zmluvné typy pracovného práva. In *Analýza trhu práce SR z hľadiska integrovaného prístupu k stratégii flexistoty – vybrané aspekty. Priebežná výskumná správa VÚ č. 2134*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008, s. 34 - 35.

³⁶ KOTIRA, P.: Pracovná zmluva a jej postavenie v zmluvnom systéme. In *EPI odborné články* [online]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Pracovna-zmluva-a-jej-postavenie-v-zmluvnom-systeme.htm> [cit. 2024-09-21].

vôle zamestnávateľa a zamestnanca, ktorej kľúčovým prvkom je princíp numerus clausus. Jeho podstata spočíva v tom, že v pracovnom práve môžu byť uzatvorené len tie zmluvné typy, ktoré sú výslovne uvedené v Zákonníku práce alebo inom pracovnoprávnom predpise. Tento princíp zasahuje do možnosti zamestnávateľa a zamestnanca uzavrieť zmluvu, ktorá by nezodpovedala zákonom definovaným typom zmlúv. Vo všeobecnosti je pri prejave vôle v oboch týchto právnych odvetviach potrebné starostlivo zohľadniť ich špecifiká a realizovať ho v rámci zákonom stanovených mantinelov.

Zoznam bibliografických odkazov

BEZOUŠKA, P. *Výhlídky do budoucnosti pracovního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 320 s. EAN: 9788073801939

BEZOUŠKA, P.: Autonomie vůle. In: *HAVEL, B. – PIHERA, V. (eds.) Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 400 s. ISBN 978-80-7380-265-3

DOLOBÁČ, M.: *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, 210 s. ISBN 978-80-8152-574-2

JAVÚREKOVÁ DUBAJOVÁ E.: Problematika nepomenovaných zmlúv v občianskom práve a ich uzatváranie s pohľadom de lege ferenda. In *Acta Universitatis Carolinae*, vydanie 70, 2024, číslo 3, s. 187 - 200. ISSN 2336-6478

KLUKNAVSKÁ, A. (ed.): *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov. Zborník príspevkov*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, 174 s. ISBN 978-80-7676-751-5

KOCHASHVILI, K.: Will and Manifestation of the Will (Meta-legal and Civil Comprehension). In *Journal of Law* [online]. Dostupné na internete: [View of Will and Manifestation of the Will \(Meta-legal and Civil Comprehension\) \(tsu.ge\)](https://tsu.ge/view-of-will-and-manifestation-of-the-will-meta-legal-and-civil-comprehension) [cit. 2024-09-26], s. 13 - 22.

KOTIRA, P.: Pracovná zmluva a jej postavenie v zmluvnom systéme. In *EPI odborné články* [online]. Dostupné na internete: [Ehttps://www.epi.sk/odborny-clanok/Pracovna-zmluva-a-jej-postavenie-v-zmluvnom-systeme.htm](https://www.epi.sk/odborny-clanok/Pracovna-zmluva-a-jej-postavenie-v-zmluvnom-systeme.htm) [cit. 2024-09-21]

MIKUŠOVÁ, J.: Skončenie pracovného pomeru z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny. In *Comenius časopis*, ročník 3, 2023, číslo 1, s. 27 - 36. ISSN 2454-0846

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. januára 2014, sp. zn. I. ÚS 118/2013

OLŠOVSKÁ, A: Zmluvné typy pracovného práva. In *Analýza trhu práce SR z hľadiska integrovaného prístupu k stratégií flexistoty – vybrané aspekty. Priebežná výskumná správa VÚ č. 2134*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008, s. 33 - 45.

Rozhodnutie Krajského súdu Žilina z 29. júna 2016 sp. zn. 13Cob/393/2015

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 14. júna 2011 sp. zn. 5 Cdo 17/2011.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 14. novembra 2010 sp. zn. Cdo 12/2012

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. júna 2012 sp. zn. 7 M Cdo 12/201

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 24. marca 2010 sp. zn. 5 Cdo 256/2009

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. mája 2010 sp. zn. 1 Cdo 113/2008

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 2021 sp. zn. 7Cdo/223/2020

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. októbra 2015 sp. zn. 4 Cdo 122/2015

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. septembra 2016 sp. zn. 7Cdo/370/2015

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 9. júna 2010 sp. zn. 5 Cdo 42/2010

TKÁČ. V a kol.: *Pracovné právo*, Banská Bystrica : Belianum, 2021, 320 s. ISBN 978-80-557-1855-2

TOMAN, J. a kol.: *Pracovné právo v súvislostiach*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2020, 218 s. ISBN 978-80-89149-90-2

VOJČÍK, P. a kol.: *Občianske právo hmotné. 2. vyd.*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, 382 s. ISBN 978-80-7380-719-1

Zákon č. 311/2001 Zb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

KREOVANIE NOVÉHO ORGÁNU VEREJNEJ SPRÁVY NA ÚSEKU KRÍZOVÉHO RIADENIA

CREATION OF A NEW PUBLIC ADMINISTRATION BODY IN THE FIELD OF CRISIS MANAGEMENT

Ondrej Blažek¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou aplikácie technicko-organizačných princípov výstavby verejnej správy a ďalších poznatkov z oblasti správneho práva organizačného pri kreovaní nového orgánu verejnej správy na úseku krízového riadenia na základe požiadaviek vlády Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

krízové riadenie, kreovanie orgánu verejnej správy, koncentrácia, centralizácia, decentralizácia, civilná ochrana

Abstract

The paper addresses the issue of applying technical-organizational principles of public administration construction and other findings from the field of administrative organizational law in the creation of a new public administration body in the area of crisis management based on the requirements of the Government of the Slovak Republic.

Key words

crisis management, creation of a public administration body, concentration, centralization, decentralization, civil protection

Úvod

Podnetom na kreovanie nového orgánu verejnej správy (a orgánu verejnej moci) na úseku krízového riadenia bolo prijatie uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 59 z 1. februára 2024, ktorým bol schválený návrh nového komplexného rámca procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky. Nový komplexný rámec procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky obsahoval požiadavku na vytvorenie nového orgánu verejnej moci, ktorú dokument označoval ako „nová entita“. Táto požiadavka vlády Slovenskej republiky vyplývala zo skúseností Slovenskej republiky z posledných rokov, najmä z krízovej

¹ kpt. PhDr. JUDr. Ondrej Blažek, PhD. je odborný asistent na Katedre správneho práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Autor príspevku je členom pracovnej skupiny Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorá pripravovala návrh nového orgánu verejnej správy na úseku krízového riadenia.

situácie spojenej so šírením ochorenia, ktoré ohrozovalo verejné zdravie s názvom COVID-19, so skúsenosťami s prílevom cudzincov na územie Slovenskej republiky ale aj so skúsenosťami s prírodnými mimoriadnymi udalosťami, ktorými museli časti územia Slovenskej republiky čeliť. Išlo najmä o povodne, zosuvy pôdy a zemetrasenia. Nový komplexný rámec procesov a postupov najskôr zhodnotil súčasnú situáciu a stanovil požiadavky na nový systém krízového riadenia a tvorenie jej novej entity, ktorými boli: komplexnosť, aktuálnosť, hybridnosť a efektívnosť. Autor je súčasťou pracovnej skupiny Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorá sa podieľala na zhodnotení súčasného stavu a vytvorenie podkladov pre tvorbu „novej entity“ na úseku krízového riadenia.

1. Zhodnotenie súčasného stavu

Nový komplexný rámec procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky konštatuje, že súčasný systém krízového riadenia je decentralizovaný a bez jednej silnej entity (t.j. orgánu verejnej moci/orgánu verejnej správy) s vlastnou primárnou zodpovednosťou za krízový manažment, nakoľko v súčasnosti má sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky len úlohu koordinátora a organizátora krízových štábov a to len v rámci pôsobnosti samotného Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.² Táto činnosť vlády nadväzuje na výsledky kontroly Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky, ktorá prebiehala v rokoch 2020 až 2022, pričom v roku 2023 bola zverejnená správa o výsledku kontroly zabezpečenia krízového riadenia štátu počas krízových stavov.³ V predmetnej správe Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky bolo konštatované, že v súčasnosti strategický stupeň nemá priamy riadiaci dosah na výkon opatrení krízového riadenia na nižšom stupni (t.j. Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky nedokáže riadiť jednotlivé odbory krízového riadenia nachádzajúce sa na úrovni okresných úradov v sídle kraja a okresných úradov, iba ich dokáže odborne usmerňovať). Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky má v súčasnom stave (november 2024) len obmedzené možnosti v rámci centrálného riadenia kríz v Slovenskej republiky a nedokáže efektívne riadiť ani preventívne a plánovacie aktivity, nakoľko nedisponuje všetkými atribútmi riadenia vo vzťahu k priamemu riadeniu odborov krízového riadenia okresných úradov a okresných úradov v sídle kraja. Súčasný systém krízového riadenia je silne dekoncentrovaný

² Ústredného krízového štábu a krízového štábu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

³ Správa Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky o o výsledku kontroly zabezpečenia krízového riadenia štátu počas krízových stavov je dostupná aj online na WWW [17.10.2024, 14:54]: https://www.nku.gov.sk/documents/d/nku/sprava_krizove_riadenie_statu

(viaceré subsystemy systému krízového riadenia sa nachádzajú na rôznych ministerstvách alebo na vzájomne organizačne nepodriadených orgánoch štátnej správy). Ako príklad možno uviesť Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Správa štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky a ďalšie (nielen ústredné) orgány štátnej správy.

2. Požiadavky na nový orgán krízového riadenia

Zvláštnosťou je, že aj v nadväznosti na zistenia Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky, ktoré boli zverejnené v roku 2023, nový komplexný rámec procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky z roku 2024 navrhoval, aby vznik nového orgánu verejnej správy (v dokumente označovaný ako „nová entita“) podliehal priamo ministrovi vnútra Slovenskej republiky.⁴ Išlo o *politickú požiadavku*, pričom zároveň bola deklarovaná politická požiadavka na to, aby nová entita (t.j. nový orgán verejnej správy) disponovala okrem vlastných zdrojov (t.j. vlastného personálneho substrátu a materiálno-technickým zabezpečením), zároveň aj nadrezortnými kompetenciami, čo je vo vzťahu k požiadavke priamej podriadenosti ministrovi vnútra len veľmi ťažko realizovateľná predstava. Do protikladu s politickými požiadavkami vošli požiadavky odborné. Tým, že bude nový orgán verejnej moci na úseku krízového riadenia organizovaný v rámci Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa nezaručí ani požiadavka na komplexnosť zabezpečenia riadenia celého cyklu krízy (od prevencie, cez riešenie až po obnovu) a ani sa nezabezpečí jej hybridný charakter. Vyplýva to z organizačných možností, ktoré má štát v zmysle pozitívneho práva k dispozícii a najmä zo skutočnosti, že v súčasnosti sú odbory krízového riadenia na okresných úradoch len metodicky a odborne usmerňované pri procese krízového riadenia a pôsobnosť súčasnej Sekcie krízového riadenia, ktorá je len útvarom Ministerstva vnútra bez právnej subjektivity neumožňuje v plnej miere uplatňovať kompetencie, ktoré sú potrebné pre celý cyklus krízového riadenia (napríklad pre plánovanie, organizovanie, vedenie ľudí, či kontrolu). Aké iné pripadajú možnosti kreovania orgánu verejnej správy na úseku krízového riadenia, ak bude nový orgán krízového riadenia organizovaný pod Ministerstvom vnútra? Z hľadiska ekonomickej klasifikácie môže byť buď rozpočtovou organizáciou, príspevkovou organizáciou, preddavkovou organizáciou, či len vnútornou súčasťou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky ako útvar bez právnej subjektivity ako tomu bolo v súčasnosti, čo bol zjavne

⁴ Celý dokument s názvom „Nový komplexný rámec procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky“ je dostupný aj online na WWW [17.10.2024; 14:30]: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/29227/1>

nevyhovujúci stav. Rozpočtová organizácia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky by mohla byť z praktického hľadiska ešte horším variantom, nakoľko by krízové riadenie smerovalo mimo organizáciu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a išlo by len o organizáciu v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, čo by mohlo komplikovať vnútorné procesy súvisiace s plánovaním, či získavaním informácií.⁵ Môžeme teda konštatovať, že **politické kritérium, aby krízové riadenie ostalo súčasťou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky je v logickom rozpore s odbornými požiadavkami na systém krízového riadenia, aby bol systém hybridný, nadrezortný a aby nová entita zastrešovala celý „životný cyklus krízy“ – prevenciu a plánovanie, riadenie krízy a aj odstraňovanie jej následkov.** Dôvodom je neexistencia mechanizmu, ktorá by zabezpečovala nadrezornosť útvaru, ktorý by bol súčasťou ministerstva vnútra. Zmierniť a zlepšiť túto situáciu by to mohol iba **osobitný zákon**, ktorý by jednotlivým subjektom a prvkom zúčastňujúcim sa na krízovom riadení striktne stanovoval práva a povinnosti a bol ním zároveň stanovený účinný sankčný mechanizmus proti tým subjektom, orgánom verejnej správy a fyzickým a právnickým osobám, ktoré by neplnili ich povinnosti plynúce z celého cyklu krízového manažmentu. Pokiaľ skutočne chceme v Slovenskej republike vytvoriť nový a najmä efektívny systém krízového riadenia, ktorý odráža aj požiadavky na budovanie odolnosti (resiliencie) spoločnosti, tak musíme v osobitnom zákone docieľiť vymáhateľnosť každej povinnosti osoby, subjektu, orgánu verejnej správy, pričom vymáhateľnosť musí spočívať najmä v povinnosti poskytovať aktuálne informácie, v pravidelnom čase novému úradu pre riešenie krízových situácií. Okrem poskytovania pravidelných informácií pre orgán krízového riadenia by musel byť v zákone v zákone *inštitút nútenej spolupráce a nútenej koordinácie*, vymáhateľný pod hrozbou sankcie. Otázna je však jeho konečná realizovateľnosť, nakoľko krízové riadenie musí byť do úvahy vždy všetky reálie verejnej moci a verejnej správy a jednoznačne tú skutočnosť, že efektívny systém krízového riadenia, musí kopírovať systém riadenia štátu (t.j. hierarchiu a pôsobnosť vrcholných orgánov štátu, hierarchiu štátnej správy a aj činnosti samosprávy a fyzických a právnických osôb, ktorým zákon zveril do pôsobnosti výkon štátnej správy).

3. Teoretické východiská kreovania nového orgánu verejnej správy

Doposiaľ neexistuje vedecký podložený metodický návod k tvorbe organizácií, ktorý by bol široko akceptovateľný. Pri tvorbe akejkoľvek organizácie ide o tvorbu systému, pričom systém krízového riadenia musí *„pôsobiť na riadený systém tak, aby sa dosiahli výsledky*

⁵ Krízového riadenie ako príspevková organizácia v podstate ani nepripadá do úvahy.

zodpovedajúce potrebám spoločnosti pri optimálnom využití zdrojov a možností v danej etape jej vývoja.“⁶ Pri kreovaní organizácie verejnej správy alebo orgánov verejnej správy ako organizácii je potrebné spôsob riešenia upraviť na konkrétnu pôsobnosť. Tvorba orgánov verejnej správy a organizácie verejnej správy pramení v prvom rade z **konceptie organizátora**, t.j. môže mať podobu programového vyhlásenia vlády, uznesenia vlády o potrebe kreovať nejaký orgán verejnej správy a podobne. Akékoľvek usporiadanie prvkov v systéme verejnej správy vždy len jednou z možností (variant), ktorá nemôže byť považovaná za jedinečnú. Je potreto potrebné vnímať skutočnosť, že k rovnakým úlohám je možné vytvoriť aj iné organizácie, ktoré by k splneniu úlohy viedli alebo by boli efektívnejšie. V praxi dochádza k dvom špecifickým situáciám pri tvorbe organizácie: buď vzniká úplne nová organizácia alebo organizácia už funguje a je potrebné ju zmeniť alebo zdokonaľiť.

Prvým krokom je **vymedzenie rámcovej sféry pôsobnosti**. Rámcová sféra pôsobnosti sa môže deliť za **vecnú pôsobnosť** a **územnú pôsobnosť**. Z rámcovej sféry pôsobnosti je možné odvodiť **hlavné úlohy** nového organizačného usporiadania orgánu verejnej správy (*napríklad: chrániť civilné obyvateľstvo počas mimoriadnej situácie prostredníctvom prijímania opatrení civilnej ochrany obyvateľstva, atď.*). K plneniu hlavných úloh musí nová organizácia plniť **hlavné činnosti** (*napríklad: plánovať evakuáciu, riadiť evakuáciu, koordinovať evakuáciu, plánovať núdzové zabezpečenie, atď.*), k čomu musí mať vymedzené **zdroje** (*personálne, materiálno-technické, finančné*). Pri tvorení orgánu verejnej správy je potrebné vopred vymedziť jeho **ekonomickú klasifikáciu** (*napríklad: rozpočtová organizácia, príspevková organizácia, preddavková organizácia, správca rozpočtovej kapitoly a pod.*) a **jeho postavenie v systéme organizácie verejnej správy** a v hierarchii verejnej moci. Po vymedzení pôsobnosti, úloh, činností, ekonomického postavenia a postavenia z hľadiska organizácie verejnej moci je možné vymedziť **systém riadenia činností novovzniknutého orgánu** (entity). Systém riadenia činností novovzniknutého orgánu verejnej správy v rámci organizácie verejnej správy musí rešpektovať základnú organizáciu riadenia štátu. V tejto časti kreovania novej organizácie v rámci verejnej správy sa aplikujú technicko-organizačné princípy výstavby verejnej správy. A až po ich aplikácii a pristupuje k návrhom jednotlivých častí organizačného systému novovznikajúceho orgánu verejnej správy, t.j. pristupuje sa k **vzniku útvarov** nového orgánu verejnej správy. Pred vznikom útvarov je však potrebné **roztriediť procesy**, ktoré prebiehajú alebo budú prebiehať do skupín (v prípade krízového riadenia: plánovanie reakcie, plánovanie koordinácie, plánovanie obnovy, koordinácia, reakcia na krízovú situáciu, vyhodnocovanie

⁶ SUJA, M. Analýza, komparácia a syntéza poznatkov zvýšenia kvality informačných systémov pre Hasičský a záchranný zbor SR. In. *Projustice*. Roč. 9. č. 24. november 2020. s. 1-24.

krízových situácií, obnova, tok a zdieľanie informácií a pod.). K roztriedeným procesom, ktoré sú naplánované sa priraduje personálny substrát a materiálno-technické prostriedky potrebné pre uskutočnenie procesov v novom systéme. Základnou myšlienkou tohto postupu je budovanie organizácie vždy zdola, od hlavných procesov. Hlavné procesy sú tie, pre ktoré sa vôbec činnosť organizuje a prečo sa kreuje nový orgán verejnej správy v organizácii verejnej správy. Až následne na tieto procesy sa môže budovať organizačná nadstavba, ktorá predstavuje riadiace, evidenčné, koordinačné, plánovacie a ďalšie útvary.

Pri kreovaní organizácie je potrebné zabezpečiť rozbor procesov, ktoré by mala organizácia zabezpečovať a svojimi vnútornými procesmi riadiť, usmerňovať a vyhodnocovať. Celková efektívnosť organizácií aj kvalita deľby práce v rámci organizácie verejnej správy a orgánu verejnej správy záleží práve od **rozboru hlavných procesov**.

Pojem „organizácia“ predstavuje poriadok alebo systém v nejakej činnosti, v súbore vecí alebo pojmov. V minulosti sa používal pre pojem organizácia aj pojem usporiadanie, ale tento pojem nebol výstižný, nakoľko neobsiahol obsah pojmu „organizácia“ v celej svojej šírke. Organizácia sa chápe v rôznych zmysloch, ide napríklad o organizáciu riadenia, organizácia ako organizovanie, ale aj organizácia ako už fungujúci systém. Organizáciu možno chápať ako v troch rôznych oblastiach, v prvom rade ako vzťahy medzi riadením a organizáciou, v druhom rade ako systém a v treťom rade ako spôsob a miery usporiadania v systémoch.

Organizácia ako systém alebo sústava je chápaná ako súbor nejakých častí, ktoré sa spolu nejako systematicky na seba viažu (mechanicky, chemicky, informačne a podobne) a ktoré tvoria odlišiteľný celok v okolitom prostredí. Organizácia predstavuje spôsob, druh alebo kvalitu usporiadania, pretože systém vždy predpokladá určitú konkrétnu formu a určitý poriadok v súbore prvkov a vzťahov medzi nimi i v súbore činností, ktoré v nej prebiehajú.

Z hľadiska organizácie verejnej správy musíme brať do úvahy skutočnosť, že organizácia vychádza zo systému verejnej správy do ktorého patria ľudia (personálny substrát), ktorí vykonávajú činnosti verejnej správy spoločne so svojimi hmotnými a nehmotnými prostriedkami a verejnomocenskými oprávneniami.⁷ Keď kreujeme organizáciu verejnej správy hovoríme o organizovaní verejnej správy, kedy aplikujeme technicko-organizačné princípy výstavby verejnej správy a keď hovoríme o spôsobe usporiadania verejnej správy, hovoríme o organizácii verejnej správy. V rámci organizácie verejnej správy je možné vyčleniť organizáciu jej riadenia, t.j. riadiaci systém (sústavu) verejnej správy, v nadväznosti na systém riadenia štátu. Riadiaci systém verejnej správy sám o sebe neexistuje a nemôže existovať,

⁷ VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2018. s. 7.

pretože sám o sebe nemá zmysel a nie je účelný bez uskutočňovania činností, ktoré riadi. Je však možné analyzovať a zdokonaľovať systém riadenia organizácie verejnej správy.

Organizácia ako spôsob a miera usporiadania v systémoch je viazaná na pojem organizovanosť (usporiadanosť), ktorú je možné vyjadriť kvantitatívne (v rozmedzí od 0 do 1). Nulová organizovanosť je situácia, kedy v určitom súbore prvkov nie sú žiadne vzájomné väzby. Ako príklad z praxe možno uviesť situáciu, kedy prebehnú organizačné zmeny (kreovanie nových útvarov v rámci rozpočtovej organizácie) bez schválenia nového organizačného poriadku, ktorý by usporiadal vzťahy medzi novými organizačnými útvarmi. Alebo môže ísť aj o príklad zle alebo nedostatočne vymedzených vzťahov v organizačnom poriadku organizačného útvaru. Aby sme organizáciu verejnej správy považovali za organizovanú, je potrebné aby sa jej personálny substrát neustále školoval, bol vedený k vzájomnej spolupráci, stanovili sa ich formálne vzťahy v organizačnom predpise formou interného predpisu, stanovili sa ich metódy ich práce, prípadne normy výkonu personálneho substrátu, ktoré sa dajú kvantifikovať. Je ale potrebné mať na pamäti, že kvantifikácia je v spoločenských systémoch zložitá a po jej zavedení sa musí spätne posudzovať, či jej nastavenie je vhodné. Takto sa dá určiť, či úroveň organizovanosti je vhodná, nedostatočná alebo prehnaná. Organizácia, ktorá kvantitatívne dosahuje úroveň organizovanosti 1 funguje bez neurčitosti. Organizovanosť sa posudzuje pri strojoch posudzuje podľa stavu počas chodu strojov a počas kludného stavu strojov. Pri organizácii verejnej správy musí brať systém úroveň organizovanosti odlišne v závislosti od toho, či je systém v čase mieru (bezpečnosti), t.j. v čase stabilného systému alebo v čase krízy, t.j. keď systém vybočí zo stability z dôvodu negatívneho nebezpečného javu. Vyššia organizovanosť znamená menej neurčitostí, ktorá sa musí odstraňovať, t.j. keď sa usmerňujú procesy v systéme verejnej správy, ktoré v nej prebiehajú. V systéme verejnej správy je to zložitá, lebo musí ich činnosť rešpektovať čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, t.j. činnosť musí byť vykonávaná len v medziach zákona a je tu teda mimoriadne veľký tlak na to, aby bol systém vysoko organizovaný. Len v určitých oblastiach systém umožňuje odstraňovať neurčitost', napríklad uplatnením diskrečnej právomoci orgánu (t.j. uplatnením správnej úvahy). Organizovanosť je potrebné skúmať u všetkých procesov, ktoré vykonáva organizácia verejnej správy. Platí, že čím viac sú organizované systémy, tým ľahšie je ich riadiť.

Vzťah personálneho substrátu organizácie verejnej správy voči organizovanosti je špecifický tým, že personálny substrát sa bráni tomu, aby organizovanosť presiahla určitú hranicu a dosiahla príliš usporiadaný stav, ktorý považuje za nepohodlný a zaťažujúci. Takýto stav nespokojnosti s organizovanosťou sa prejavuje, ak organizácia verejnej správy reguluje

takmer každú činnosť internými predpismi a smernicami. Z praxe je známe, že to nezvyšuje skutočný vnútorný poriadok ale naopak, stav poriadku v organizácii sa zhoršuje. Teória tento stav vysvetľuje tým, že človek sa svojimi vlastnosťami a požiadavkami na slobodu bráni obmedzovaniu vlastnej vôle len na základe predpisov, tradície alebo organizačných zvyklostí. Navyše nie je možné, aby človek svojou kapacitou myslenia a pamäti prijal za svoje príliš obsiahle predpisy a iné organizačné úpravy, aby si ich pamätal a aktívne ich využíval. To kladie dôraz na to, aby v rámci organizácie verejnej správy existoval voľne prístupný prehľad interných predpisov, ktorý má mať každá fyzická osoba, ktorá je súčasťou personálneho substrátu k dispozícii. Dostatočná organizovanosť uľahčuje riadenie, avšak aj miera organizovanosti musí byť v organizácii verejnej správy v racionálnej miere. Je veľmi náročné stanoviť dostatočnú úroveň organizovanosti, nakoľko závisí na viacerých faktoroch, ktorými sú charakter činnosti, materiálne a technické vybavenie, personálny substrát, organizačná a riadiaca koncepcia a podobne.⁸

Organizovanosť systému krízového riadenia sa musí dať kvantifikovať a musí sa blížiť k 1, aby bol systém krízového riadenia bez neurčitosti. Systém krízového riadenia musí byť vysokoorganizovaný najmä na jeho strategickej úrovni, pričom smerom k operačnej úrovni sa zvyšuje neurčitosť systému, najmä z dôvodu čiastočnej nepredvídateľnosti kríz. Pre systém krízového riadenia platí, že jeho organizovanosť musí narastať smerom od operačnej, cez taktickú, až k strategickej úrovni. Systém krízového riadenia musí rešpektovať aj to, že je vykonávaný vo verejnej správe, prevažne orgánmi verejnej moci, ktoré musia rešpektovať čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, t.j. činnosť musí byť vykonávaná len v medziach zákona. Organizovanosť systému krízového riadenia je potrebné skúmať odlišne v čase mieru a v čase krízovej situácie a zároveň sa musia brať do úvahy všetky fázy a činnosti systému krízového riadenia (prevencia, plánovanie, reakcia, koordinácia, odozva, obnova, vyhodnotenie, implementácia a podobne). Organizovanosť je teda potrebné skúmať u všetkých procesov. Miera organizovanosti v systéme krízového riadenia musí byť racionálna a musí brať do úvahy, že personálny substrát sa bráni tomu, aby organizovanosť presiahla určitú hranicu a dosiahla príliš usporiadaný stav, ktorý považuje za nepohodlný a zaťažujúci, nakoľko obmedzuje ľudskú vôľu. V rámci organizácie krízového riadenia musí existovať voľne prístupný systematicky vedený prehľad interných predpisov, ktorý má mať každá fyzická osoba, ktorá je súčasťou personálneho substrátu orgánov a subjektov krízového riadenia k dispozícii.

⁸ VOPIČKA, E., MACHÁT, F., PACHMAN, V., SCHENK, Z., SMOLA, S. *Sborník stujních materiálu ke kursu vědeckého řízení*. Praha: Výzkumný ústav 401, 1967. s. 207.

4. Výsledky aplikácie teoretických východísk akademickou sférou

V rámci nášho skúmania sme na Akadémii Policajného zboru v Bratislave stanovili 7 variant postavenia nového orgánu verejnej správy na úseku krízového riadenia. Niektoré z variant sa už od počiatku javili ako nevhodné, no napriek tomu sme ich teoreticky rozpracovávali. Táto časť vychádza z čistej racionalizácie verejnej správy. „*Cieľom nie je idealizovať verejnú správu, ale racionalizovať ju, t.j. zlepšovať, usmerňovať a zefektívňovať činnosť verejnej správy, ktorá smeruje navonok k verejnosti.*“⁹

Variant č. 1 predstavoval **postavenie orgánu krízového riadenia ako vrcholného orgánu štátu**. Tento variant bol označený ako nevhodný variant, nakoľko na jeho kreovanie, prípadnú zmenu alebo zrušenie je potrebná zmena Ústavy Slovenskej republiky, t.j. na prijatie ústavy, zmenu ústavy, prijatie ústavného zákona je potrebný súhlas aspoň trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov.¹⁰ To znamená, že v spoločnosti (zastúpenej politickými stranami) musí existovať väčšinový záujem na prijatie ústavy alebo na zmenu ústavy, ktorá by znamenala vytvorenie nového vrcholného orgánu štátu, prípadne zánik súčasného vrcholného orgánu štátu. To poskytuje vrcholným orgánom štátu dominantné postavenie v systéme orgánov verejnej moci. Ich činnosť súvisí najmä s prerozdelením verejnej moci. Z hľadiska systému krízového riadenia, musíme vychádzať z princípu, že ide predovšetkým o riadenie štátu v čase krízových situácií práve orgánmi verejnej moci kreovanými ústavou (vláda SR, prezident SR) z tohto dôvodu, nie je vhodné a bolo by neúčelné aby nová entita mala postavenie vrcholného orgánu štátu. Princípom „novej entity“ je koordinovať, plánovať, vyhodnocovať a vykonávať podporu pre orgány verejnej moci. Krízové riadenie je čisto výkonnou mocou organizovanou pod vládou Slovenskej republiky a prezidentom Slovenskej republiky a preto sme ho nepovažovali za prijateľný.

Variant č. 2 predstavuje postavenie orgánu krízového riadenia ako **ministerstva**.

Obdobné postavenie bolo donedávna typické len pre krajiny mimo Európskej únie, predovšetkým pre Ruskú federáciu a Bieloruskú republiku. V súčasnosti je však už aj v Európe nastupujúci myšlienková trend posúvať oblasť krízového riadenia a civilnej ochrany na ministerskú úroveň. Priekopníkom je Švédsko kráľovstvo, ktoré má od roku 2022 zriadenú funkciu **ministra pre civilnú ochranu** (švéd. *Minister för civilt försvar*).¹¹ Nová entita ako

⁹ ANDOROVÁ, P. *Racionalita v niektorých pojmoch vo verejnej správe*. In. Racionalizácia verejnej správy : zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 4. – 5. februára 2016 v Piešťanoch. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016. s. 10.

¹⁰ Čl. 84 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky.

¹¹ Naposledy malo Švédsko kráľovstvo ministra pre civilnú ochranu v roku 1951. Až v roku 2022 sa vzhľadom na vývoj bezpečnostnej situácie rozhodlo opätovne túto funkciu zaviesť.

ministerstvo by bolo pod silným politickým vplyvom, nakoľko by na čele stál minister, ktorý by bol zároveň členom vlády Slovenskej republiky. Výmeny vlád, ktoré prirodzene sprevádzajú aj personálne zmeny by mohli eventuálne aj negatívne postihnúť predovšetkým odbornosť personálneho substrátu, ktorý by bol organizovaný v rámci „novej entity“ na neriadiacich pozíciách. Výhodou je skutočnosť, že ministerstvá si na rozdiel od ostatných ústredných orgánov štátnej správy môžu zriadiť miestne orgány štátnej správy, ktoré by boli z hľadiska ich finančného zabezpečenia preddavkovými organizáciami. Výhodou takto kreovanej entity by bola aj vlastná rozpočtová kapitola. Napokon, odčlenením krízového riadenia o Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a k vzniku samostatného ministerstva by došlo aj k zvýšeniu efektívnej vymožitelnosti povinností na úseku krízového riadenia a civilnej ochrany.

Variant č. 3 predstavuje postavenie orgánu krízového riadenia ako **ostatného ústredného orgánu štátnej správy**. Výhody postavenia „novej entity“ ako ostatného ústredného orgánu štátnej správy sú v tom, že by mala entita vlastnú rozpočtovú kapitolu, sama o sebe by bola rozpočtovou organizáciou – relatívna finančná samostatnosť (závislosť len pri schvaľovaní štátneho rozpočtu). Nemá síce možnosť zriaďovať si miestne orgány štátnej správy ale môže si v rámci nich (už existujúcich, t.j. okresných úradov v sídle kraja a okresných úradov) zriadiť odbor, ktorý môže metodicky usmerňovať a riadiť (podobne to má Úrad geodézie, kartografie a katastra SR vo vzťahu k odboru katastra nehnuteľností). Môže si taktiež **zriadiť detašované pracoviská** v rámci správneho členenia Slovenskej republiky. **Detašované pracoviská sú z organizačného a manažérskeho riadenia omnoho lepším riešením ako preddavkové organizácie, nakoľko sú integrálnou súčasťou samostatného orgánu.**¹² Môže mať *hybridne kreovaný personálny substrát* pre účely plánovania a koordinácie všetkých zložiek, subjektov a orgánov verejnej správy činných pri krízových situáciách, t.j. môžu byť vytvorené útvary (pre plánovanie a pre koordináciu), kde bude personálny substrát tvorený aj príslušníkmi Policajného zboru, príslušníkmi Hasičského a záchranného zboru, príslušníkmi Ozbrojených síl Slovenskej republiky, štátnymi zamestnancami z poradných prvkov krízového riadenia. Dôležitá je aj možnosť vytvoriť niektoré koordinačné útvary na podobnom princípe ako funguje Národné bezpečnostné analytické centrum (NBAC) alebo Situačné centrum Slovenskej republiky (SITCEN), kedy by bolo miestom výkonu činnosti personálneho substrátu (napríklad príslušníka Hasičského a záchranného zboru) **aj „nová entita“** - konkrétne jej hybridný útvar venujúci sa koordinácii a plánovaniu a zároveň by bola miestom činnosti pre toho istého príslušníka Hasičského a záchranného zboru v určenom čase **aj Prezídium**

¹² Len samostatná organizácia dokáže dosiahnuť všetkých 5 základných funkcií manažmentu - plánovanie, organizovanie, vedenie ľudí, koordinácia, kontrola.

Hasičského a záchranného zboru. Zároveň postavením ostatného ústredného orgánu štátnej správy a hybridne kreovaným personálnym substrátom sa znižuje negatívny vplyv zmien personálneho substrátu v rámci tohto orgánu. Nová entita je ako ostatný ústredný orgán štátnej správy vhodná aj z hľadiska jej užšej vecnej pôsobnosti, ktorá je špecializovaná na krízové riadenie a civilnú ochranu obyvateľstva. Z takýchto dôvodov boli kreované aj iné ostatné ústredné orgány štátnej správy ako napríklad Národný bezpečnostný úrad SR, alebo Správa štátnych hmotných rezerv SR. Kreovanie novej entity ako ostatného ústredného orgánu štátnej správy vytvára možnosť aj začlenenia Správy štátnych hmotných rezerv SR do organizačnej štruktúry „novej entity“, vzhľadom na príbuznosť ich pôsobnosti. Kreovanie novej entity ako ostatného ústredného orgánu štátnej správy odporúčame aj z toho dôvodu, že súčasný systém krízového riadenia v Slovenskej republike je **značne dekoncentrovaný** (napríklad pri povodniach je ústredným orgánom štátnej správy Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a pri ohrození verejného zdravia je to Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky a jeho dekoncentrát ÚVZ SR).

Postavenie novej entity ako ostatného ústredného orgánu štátnej správy je **vhodné aj pre zabezpečenie civilno-vojenskej spolupráce** v oblasti participácie, prípravy, plánovania a koordinácie riešenia krízových situácií. Variant č. 3 je nami preferovaný variant.

Variant č. 4 a variant č. 7 sú si vzájomne podobné ale nie úplne rovnaké. Buď by existovala **rozpočtová organizácia bez osobitného zákona** (variant č. 4) alebo **rozpočtová organizácia s osobitným zákonom, ktorý by určoval jej pôsobnosť na úseku krízového riadenia a civilnej ochrany obyvateľstva** (variant č. 7). Výhodou by bola relatívna ekonomická samostatnosť, avšak s tým, že by hospodárila s finančnými prostriedkami, ktoré by jej poskytol zriaďovateľ, t.j. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Nevýhoda by bola v tom, že by nemala v organizácii riadenia štátu nadriadené postavenie voči subjektom, ktoré by mala usmerňovať pri príprave, plánovaní a koordinácii krízového riadenia, nakoľko by bola na rovnakej úrovni ako Prezídium Policajného zboru, či Prezídium Hasičského a záchranného zboru. Takáto entita by nebola útvarom ministerstva ale útvarom v pôsobnosti ministerstva, čo by mohlo sťažiť zabezpečovanie plnenia úloh, pokiaľ by striktne neboli stanovené zákonom (t.j. napríklad horší prístup k informáciám z Prezídia Policajného zboru, či Prezídia Hasičského a záchranného zboru) – zmierniť by sa to dalo opätovne tvorbou podriadených útvarov – odborov a oddelení, ktoré by mali hybridne kreovaný personálny substrát. Variant 4 je nevýhodnejší, než variant 7, nakoľko aby bolo vymožitelné plnenie týchto úloh, museli by byť striktne stanovené v osobitnom zákone. V každom prípade, by postavenie „novej entity“ v

oboch variantoch bolo v systéme riadenia štátu na podobnej úrovni ako napríklad postavenie Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, t.j. išlo by o dekoncentrovaný orgán.

Variant č. 5 predstavuje o súčasné postavenie Sekcie krízového riadenia, ktorá nie je rozpočtovou organizáciou a teda ani právnickou osobou. Takýto útvar môže mať problém zabezpečiť plnenie úloh v zmysle interných predpisov. Nakoľko nemá právnu subjektivitu, nie je a nemôže byť uvádzaný vo všeobecne záväzných právnych predpisoch, pokiaľ by mu zákon nezveril aspoň administratívnoprávnu subjektivitu (ako v prípade okresných úradov). Problém je najmä vo vzťahu k zabezpečeniu strategického krízového manažmentu, plánovania a koordinácie medzi zložkami. Východiskom môže byť hybridne kreované pracoviská s hybridným personálnym substrátom po vzore NBAC alebo SITCENU, avšak vo vzťahu k ostatným ministerstvám je **príliš obmedzená možnosť riadiacej pôsobnosti**. Vzhľadom na dekoncentrovaný systém krízového riadenia ide preto **o nie príliš vhodný variant**. Vhodnejší by sa javil iba po prípadnej koncentrácii subsystémov systému krízového riadenia pod Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

Variant 6 predstavuje postavenie „novej entity“ ako **útvaru Úradu vlády Slovenskej republiky**. Nová entita by mala z hľadiska riadiacej pôsobnosti podobné postavenie ako súčasná Sekcia krízového riadenia, s tým rozdielom, že by priamo vedela zabezpečovať aj činnosti Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky a Kancelárie Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky. Prínos by tento variant mal len v prípade, ak by sa systém pripodobnil riešeniu ako v Talianskej republike, kedy by mal útvar Úradu vlády SR osobitné postavenie a nebol by priamou organizačnou súčasťou organizačnej štruktúry Úradu vlády Slovenskej republiky. Takto kreovanej „novej entite“ by sa posilnilo aj kontrolné postavenie voči ostatným subjektom a entitám v systéme krízového riadenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANDOROVÁ, P. *Racionalita v niektorých pojmoch vo verejnej správe*. In. Racionalizácia verejnej správy : zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 4. – 5. februára 2016 v Piešťanoch. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016. s. 10-15. ISBN 978-80-8054-670-0.

BALGA, J., KÉMEŇOVÁ, E. *Systém prameňov práva Európskej únie upravujúce oblasť civilnej ochrany*. In: Teória a prax verejnej správy. In. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej pri príležitosti 15. výročia založenia Fakulty verejnej správy konanej v dňoch 11.-12.9.2013. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2013. – s. 368-378. ISBN 978-80-8152-058-7.

HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L. *Správne právo hmotné*. 5. akt. Vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. s. 403. ISBN 978-80-7380-842-6.

Nový komplexný rámec procesov a postupov pre krízové riadenie Slovenskej republiky, 2023. Dostupný aj online na WWW [17.10.2024; 14:30]: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/29227/1>

Správa Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky o výsledku kontroly zabezpečenia krízového riadenia štátu počas krízových stavov, 2022. Dostupná aj online na WWW [17.10.2024, 14:54]: https://www.nku.gov.sk/documents/d/nku/sprava_krizove_riadenie_statu

SUJA, M. *Analýza, komparácia a syntéza poznatkov zvýšenia kvality informačných systémov pre Hasičský a záchranný zbor SR*. In. Projustice. Roč. 9. č. 24. november 2020. s. 1-24. ISSN 1339-1038.

VOPIČKA, E., MACHÁT, F., PACHMAN, V., SCHENK, Z., SMOLA, S. *Sborník stuijních materiálu ke kursu vědeckého řízení*. Praha: Výzkumný ústav 401, 1967. s. 207.

VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018. s. 338. ISBN 978-80-89603-68-8.

NÁSTROJE AI V MEDZINÁRODNÍ ARBITRÁŽI

TOOLS OF AI IN INTERNATIONAL ARBITRATION

Nataša Brabcová¹

Abstrakt

Článok sleduje otázku, či je rozhodcovské konanie oblasťou, v ktorej by umelá inteligencia mohla zohrávať významnú úlohu, a či je možné, že táto úloha bude narastať. S vývojom spoločnosti sa musia vyvíjať aj metódy používané na efektívne a spravodlivé riešenie sporov, ktoré môžu uľahčiť prístup k spravodlivosti. Cieľom tohto článku je prispieť k diskusii o možnosti implementácie umelej inteligencie do rozhodcovského konania. Venuje sa tiež potenciálnych prínosov implementácie umelej inteligencie v rozhodcovskom konaní, výziev, ktorým by mohla čeliť, a ich možných dôsledkov pre budúcnosť riešenia sporov

Kľúčové slová

Arbitráž, Umelá inteligencia

Abstract

The article follows the question, if arbitration is an area in which artificial intelligence could play a significant role, and it is possible that this role will grow. As society evolves, the methods used for efficient and fair dispute resolution must also evolve, which may facilitate access to justice. This article aims to contribute to the discussion regarding the possibility of implementing AI in arbitration. It also touches on the potential benefits of implementing AI in arbitration, the challenges it might face, and their possible implications for the future of dispute resolution.

Keywords: Arbitration, Artificial Intelligence

Úvod

Rozhodcovské konanie bolo vždy neoddeliteľnou súčasťou právneho prostredia a ponúkalo alternatívu k tradičnému riešeniu sporov. Rozhodnutie sporových strán zvoliť si rozhodcovské konanie je do veľkej miery ovplyvnené náročným a často finančne zaťažujúcim charakterom súdneho procesu. Spolu s vývojom spoločnosti sa musia aj metódy používané na efektívne a spravodlivé riešenie sporov prechádzať neustálym vývojom.² V tomto

¹ JUDr. Nataša Brabcová, MSc., LL.M., MBA (Akadémia Policajného zboru v Bratislave, katedra verejnoprávnych vied, natasa.brabcova@akademiapz.sk)

² CORRALES, M. - FENWICK, M. - FORGO, N.: Robotics, AI and the Future of Law (Perspectives in Law, Business and Innovation) 2018 Springer; 1st ed. edition

rýchlo sa vyvíjajúcim prostredím sa ako transformačné sily sa objavili nové technológie, pričom najväčšiu pozornosť si z nich získala umelá inteligencia.³

V súčasnej dobe, ktorá sa vyznačuje rastúcimi obavami týkajúcimi sa zdrojov a času vynaložených na riešenie sporov, je aplikácia umelej inteligencie značným prísľubom. Táto technológia má potenciál nielen skrátiť čas a znížiť náklady spojené s riešením sporov, ale aj zvýšiť predvídateľnosť a zmierniť riziko. Okrem toho môže slúžiť na odradenie od neopodstatnených nárokov a vytvoriť stimuly na skoré urovnanie sporu.⁴

Vyskytli sa však obavy týkajúce sa vplyvu umelej inteligencie na rozhodovacie procesy a prístup k spravodlivosti. V tomto príspevku sa bude analyzovať potenciálne využitie umelej inteligencie v rozhodcovskom konaní a jej dôsledky.

1. Prečo práve umelá inteligencia pre medzinárodnú arbitráž?

V posledných rokoch sa čoraz viac prejavuje transformačný vplyv nových technológií na ľudský život. Tieto inovácie zásadne zmenili spôsob, akým sa jednotlivci pohybujú v každodennom živote, vykonávajú bežné úlohy, komunikujú a plnia pracovné povinnosti. Nástup moderných technológií má podstatný vplyv aj na právne procesy, pričom výrazným príkladom tohto javu je aj medzinárodná arbitráž. Integrácia umelej inteligencie do právnickej profesie je významným míľnikom a očakáva sa, že v blízkej budúcnosti sa bude táto integrácia naďalej rozširovať. Dostupnosť systémov umelej inteligencie uľahčuje využívanie algoritmov, ktoré možno použiť na analýzu údajov, predpovedanie výsledkov a identifikáciu vzorcov. To môže viesť k efektívnejšiemu a presnejšiemu riešeniu sporov. postupné prenikanie umelej inteligencie do riešenia sporov je v spoločnosti evidentné. Účinnosť umelej inteligencie v tejto oblasti vyplýva z jej schopnosti automatizácie, ktorá jej umožňuje vykonávať úlohy účelne a v značnom rozsahu. Samotná konštrukcia algoritmov je podmienená schopnosťou prijímať rozhodnutia, pričom vykazujú vysokú presnosť a nákladovú efektívnosť.⁵

Potenciálna implementácia umelej inteligencie v oblasti rozhodcovského konania si zaslúži dôkladné zváženie, najmä vzhľadom na rastúci dopyt po účinnom a nákladovo

³ GYURÁSZ, Z. - MESARČÍK, M.: Nové technológie a regulačné výzvy, in: ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, s. 328.

⁴ MESARČÍK, M. - GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf

⁵ SCHERER, M. International Arbitration 3.0 – How Artificial Intelligence Will Change Dispute Resolution?, in: Austrian Yearbook on International Arbitration. (2019) Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3377234

efektívnom riešení sporov. Integrácia umelej inteligencie do rozhodcovského konania má potenciál zabezpečiť rozumné pridelovanie zdrojov a urýchliť proces riešenia sporov.⁶

Je však nevyhnutné uznať, že implementácia akejkoľvek technológie do konkrétneho procesu alebo spoločenskej činnosti nevyhnutne prináša výhody a určité riziká alebo obmedzenia. Tieto skutočnosti sa musia pred začatím akejkoľvek implementácie dôkladne vyhodnotiť a riešiť.

2. Výhody integrácie umelej inteligencie do medzinárodnej arbitráže

Predpokladá sa, že umelá inteligencia sa bude využívať najmä prostredníctvom prediktívnej analýzy, ktorá využíva algoritmy a strojové učenie na skúmanie údajov a predpovedanie budúcich výsledkov. To sa považuje za jednu z hlavných metód, ktorými by umelá inteligencia mala ovplyvniť rozhodcovské konanie. Je to zrejme najmä v súvislosti so skúmaním údajov o predchádzajúcich sporoch a ich výsledkoch s cieľom predpovedať, ako sa budú porovnateľné spory pravdepodobne riešiť v budúcnosti.⁷ Umelá inteligencia dosiahla dostatočný stupeň vývoja na to, aby mohla rozhodovať spory na základe počiatočných skutočností zadaných do počítačového systému. Boli vyvinuté algoritmy strojového učenia so schopnosťou predpovedať výsledky prípadov pred Európskym súdom pre ľudské práva, pričom vykazujú presnosť až 79%.⁸

V súvislosti s možnosťami integrácie umelej inteligencie do rozhodcovského konania možno uvažovať o dvoch prístupoch. Prvý spôsob zahŕňa komplexnú automatizáciu rozhodovacích procesov, zatiaľ čo druhý zahŕňa využitie systémov umelej inteligencie ako podporného nástroja pri rozhodovaní.

Prevládajúce zameranie vývoja umelej inteligencie nie je výlučne na nahradenie právnikov systémami umelej inteligencie, ale na zlepšenie ich rozhodovacích schopností.⁹ Vzhľadom na to, je cieľom príspevku je preskúmať potenciál umelej inteligencie plniť

⁶ GYURÁSZ, Z. - GORNALOVÁ, D. Use of Artificial Intelligence in Arbitration. In MALACHTA, R. - PROVAZNÍK P. (eds.) Cofola International 2021: International and National Arbitration – Challenges and Trends of the Present and Future: Conference Proceedings. 1st edition. Brno: Masaryk University, 2021. p. 81 Dostupné na: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola-international/cofolainternational-2021.pdf>

⁷ SCHERER, M., Artificial Intelligence and Legal Decision-Making: The Wide Open? Study on the Example of International Arbitration Queen Mary School of Law Legal Studies Research (2019). Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3392669>.

⁸ ALETRAS N. - TSARAPATSANIS, D. - PREOȚIUC-PIETRO D. - LAMPOS, V.: *Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective*. 2016. Dostupné na: <https://peerj.com/articles/cs-93/>

⁹ SCHERER, M. International Arbitration 3.0 – How Artificial Intelligence Will Change Dispute Resolution?, in: Austrian Yearbook on International Arbitration. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3377234

podpornú úlohu v medzinárodnej arbitráži, najmä pri výbere rozhodcov, v procese výskumu a pri vypracovaní a navrhovaní rozhodcovského rozsudku.

Využívanie podporných systémov v rozhodcovskom konaní má potenciál pomôcť odborníkom v danej oblasti, ako aj jednotlivým stranám sporu. Tieto systémy môžu poskytovať informácie alebo ponúkať odporúčania, čím sa zvyšuje efektívnosť a presnosť rozhodovacieho procesu. Tieto technológie majú potenciál zlepšiť výsledky rozhodcovského konania tým, že znižujú čas a úsilie potrebné na administratívne úkony, ako je vypracovanie dokumentov a tvorba správ. Vplyv umelej inteligencie v rozhodcovskom konaní možno ďalej skúmať prostredníctvom používania chatbotov alebo virtuálnych asistentov. Tieto digitálne nástroje majú potenciál poskytovať právne poradenstvo, informácie týkajúce sa práv a povinností a pomoc pri vypracúvaní právnych dokumentov. Tento technologický pokrok má potenciál zlepšiť prístup k právnym službám znížením finančného zaťaženia právnej pomoci, čím sa zabezpečí, že aj jednotlivci s obmedzenými finančnými zdrojmi môžu dočkať potrebnej právnej pomoci.¹⁰

Systémy umelej inteligencie majú potenciál poskytovať odporúčania a predpovede, ktoré sú rýchlejšie a nákladovo efektívnejšie. Treba však poznamenať, že doterajšie výstupy systémov si vyžadujú dôkladné preskúmanie právnikmi. Preto by bolo predčasné predpokladať, že sa systém v blízkej budúcnosti stane plne automatizovaným rozhodovacím mechanizmom.¹¹

V súčasnosti sa diskutuje o potenciálnych prínosoch implementácie umelej inteligencie v oblasti rozhodcovského konania. Ako už bolo uvedené, využitie umelej inteligencie v rozhodcovskom konaní možno skúmať z dvoch rôznych hľadísk: využitie umelej inteligencie ako podporného systému alebo zváženie úplnej automatizácie v rozhodcovskom konaní. V oboch scenároch sa objavuje prevládajúca výhoda v podobe zrýchleného spracovania objemných súborov údajov, čím sa súčasne urýchľuje proces riešenia sporov. Zástancovia tejto technológie tvrdia, že vzhľadom na schopnosť algoritmov umelej inteligencie spracovávať objemné súbory údajov sa identifikácia vzorcov alebo trendov z predchádzajúcich sporov a ich výstupov stáva zreteľnou možnosťou. To následne umožňuje aplikovať základné pravidlá a poznatky na budúce spory. Zvýšenie efektívnosti procesu riešenia sporov je sprevádzané výrazným znížením nákladov pre strany sporu, čo predstavuje významný prínos začlenenia

¹⁰ ABBOTT, R.- BRINSON, S. E.: Putting the Artificial Intelligence in Alternative Dispute Resolution: How AI Rules Will Become ADR Rules. *Amicus curiae : journal of the Society for Advanced Legal Studies*, Vol.4(3) p. 690. (2023)

¹¹ GYURÁSZ, Z. - GORNALOVÁ, D. Use of Artificial Intelligence in Arbitration. In MALACHTA, R. - PROVAZNÍK P. (eds.) *Cofola International 2021: International and National Arbitration – Challenges and Trends of the Present and Future: Conference Proceedings*. 1st edition. Brno: Masaryk University, 2021. p. 81 [Dostupné na: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola-international/cofolainternational-2021.pdf>]

systémov umelej inteligencie do rozhodcovského konania. Okrem toho majú systémy umelej inteligencie schopnosť automatizovať špecifické činnosti, ako sú rôzne administratívne úkony, čo môže viesť k ďalším úsporám nákladov.¹²

Integrácia umelej inteligencie v rámci rozhodcovského konania má potenciál zlepšiť prístup k spravodlivosti. Toto tvrdenie vychádza z predpokladu, že systémy umelej inteligencie sú schopné poskytovať právne poradenstvo v reálnom čase pri znížených nákladoch, a tým umožniť stranám sporu prístup k informáciám týkajúcim sa ich pozícií a súvisiacich problémov.¹³

V kontexte rozhodovania je potrebné poznamenať, že strany sporu sú počas rozhodovacieho procesu náchylní na rôzne vplyvy. Tieto vplyvy môžu zahŕňať subjektívne pocity ako aj výber nesprávnych informácií, ktoré nie sú relevantné pre prijímané rozhodnutie. Naproti tomu, keďže emócie alebo osobné predsudky neovplyvňujú systémy umelej inteligencie, je menej pravdepodobné, že budú prijímať rozhodnutia na základe subjektívnych faktorov. Rozhodnutia systémov umelej inteligencie by neboli ovplyvnené ľudskými chybami, ako je zaujatosť a nespravodlivosť.¹⁴ Integrácia umelej inteligencie do priamej komunikácie medzi stranami sporu má taktiež potenciál zohrávať úlohu pri zmiernovaní konfliktov.¹⁵

3. Obmedzenia, výzvy a úvahy o zavádzaní umelej inteligencie do medzinárodnej arbitráže

Napriek potenciálnym výhodám sa objavili aj obavy týkajúce sa implementácie umelej inteligencie do rozhodcovského konania. Hlavná obava sa týka možnosti skreslenia údajov a následných nesprávnych rozhodnutiach. Presnosť a „spravodlivosť“ umelej inteligencie závisí od kvality údajov, ktoré sa do nej vkladajú. Schopnosti umelej inteligencie sú obmedzené informáciami, ktoré mu poskytol programátor a subjekt ktorá ich poskytuje.

¹² SCHERER, M. International Arbitration 3.0 – How Artificial Intelligence Will Change Dispute Resolution?, in: Austrian Yearbook on International Arbitration. (2019) Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3377234

¹³ STRAŽIŠAR, B. Alternative Dispute Resolution. Law. Journal of the Higher School of Economics. (2018). pp. 214-233 [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/328580909_Alternative_Dispute_Resolution

¹⁴ GYURÁSZ, Z.: Ethics in the Age of AI. In SZAKÁCS, A. – HLINKA, T. (zost.) Bratislava Legal Forum 2020: Disruptive Technologies: Regulatory and Ethical Challenge. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020, p. 63-68. ISBN 978-80-7160-567-6, Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/BPF/2020/ZBORNÍ_K_IT_2020_-_final_final_ocislovane.pdf

¹⁵ RABINOVICH EINY, O. - KATSH, E. Artificial Intelligence and the Future of Dispute Resolution: The Age of AI-DR. In D. Rainey, E. Katsh, & M. Abdel Wahab (Eds.), Online Dispute Resolution: Theory and Practice. (2021). Eleven International Publishing. (2 ed.,) p. 477 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3830033

V dôsledku toho prítomnosť neobjektívnych informácií v súboroch údajov nevyhnutne ovplyvní výsledky, ktoré systémy umelej inteligencie vytvoria.¹⁶

Ďalšia významná obava sa týka otázky transparentnosti, konkrétne potreby pochopiť rozhodovacie procesy používané systémami umelej inteligencie. Vysvetliteľnosť a transparentnosť systémov umelej inteligencie sú kľúčové, pretože určujú zrozumiteľnosť základnej logiky, ktorou sa riadi rozhodovanie a odporúčania. To následne vyvoláva obavy o spravodlivosť a legitímnosť výsledkov, ku ktorým tieto systémy dospeli.

Ďalším obmedzením, ktoré si zaslúži pozornosť, je absencia emocionálnej inteligencie v systémoch umelej inteligencie. Hoci táto vlastnosť môže poskytovať určité výhody, ako napríklad potenciál nezaujatých výsledkov, predstavuje aj významné výzvy. Tieto systémy nie sú schopné pochopiť a interpretovať neverbálne signály, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu pri chápaní perspektívy jednotlivcov. Okrem toho vykazujú absenciu empatie a nie sú schopné reagovať na emocionálne podnety.¹⁷ Obavy týkajúce sa presnosti, zaujatosti a spravodlivosti systémov umelej inteligencie sú závažné, najmä v kontextoch, v ktorých výsledky môžu mať vplyv na práva jednotlivcov.

Na riešenie týchto obáv je nevyhnutné, aby boli systémy umelej inteligencie lepšie vybavené na úspešnú automatizáciu interpretačných ľudských aspektov, keďže sporné fakty sú neoddeliteľnou súčasťou mnohých konfliktov.

Je taktiež nevyhnutné uvedomiť si početné výzvy spojené s touto implementáciou. Hlavná výzva sa týka rigidnej povahy implementácie umelej inteligencie do rozhodcovských procesov. Systémy umelej inteligencie sú navrhnuté tak, aby prijímali rozhodnutia na základe konkrétnych kritérií, čo môže sťažovať ich prispôbenie jedinečným alebo zložitým prípadom. Toto obmedzenie je ďalej znásobené absenciou štruktúrovaného rámca v rámci právneho prostredia upravujúceho rozhodcovské konanie, čo bráni schopnosti algoritmov rozoznávať vzory a pravidlá.¹⁸ Okrem toho je dôležitým problémom profesionálna zodpovednosť právnikov a iných odborníkov, ktorí používajú systém. V prípade, že systém umelej inteligencie poskytne počas procesu chybné poradenstvo, kto by mal niesť zodpovednosť za nepresnosť?

¹⁶ MESARČÍK, M. - GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf

¹⁷ SCHMITZ, A. J. et al. Researching Online Dispute Resolution to Expand Access to Justice,” *Giustizia Consensuale [Consensual Justice]* (2022): P. 269-303 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4018593

¹⁸ SCHERER, M.: Artificial Intelligence and Legal decision-making The Wide open? A Study Examining International Arbitration, 2019, Kluwer Law international BV, Dostupné na: <https://sifocc.org/app/uploads/2020/04/Artificial-Intelligence-and-Legal-Decision-Making-The-Wide-Open-Maxi-Scherer-041119.pdf>

Riešenie týchto právnych výziev je nevyhnutné pre úplnú integráciu umelej inteligencie do rozhodcovského konania. Hoci sa jej integrácia ako doplnkovej metódy riešenia sporov zdá byť bezproblémová, podobne ako súčasné využívanie moderných technológií v rozhodcovskom konaní, je potrebné ďalší výskum.

Záver

V tomto článku sme sa venovali koncepcie umelej inteligencie v procese medzinárodnej arbitráže. Potenciál rozhodcovského konania s umelou inteligenciou je nesporný. Uplatňovanie umelej inteligencie vyvoláva množstvo otázok technického aj právneho charakteru.

Hlavné obavy sa týkajú možnosti skreslenia údajov, transparentnosti, vysvetliteľnosti, absencia emocionálnej inteligencie ako aj profesionálnej zodpovednosti. Napriek týmto obavám potenciálna implementácia umelej inteligencie v oblasti rozhodcovského konania si zaslúži dôkladné zváženie, najmä vzhľadom na rastúci dopyt po účinnom a nákladovo efektívnom riešení sporov. Integrácia umelej inteligencie do rozhodcovského konania má potenciál zabezpečiť rozumné pridelovanie zdrojov a urýchliť proces riešenia sporov.

Je však nevyhnutné uznať, že implementácia akejkoľvek technológie do konkrétneho procesu alebo spoločenskej činnosti nevyhnutne prináša výhody a určité riziká alebo obmedzenia. Tieto skutočnosti sa musia pred začatím akejkoľvek implementácie dôkladne vyhodnotiť a riešiť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ABBOTT, R.- BRINSON, S. E.: Putting the Artificial Intelligence in Alternative Dispute Resolution: How AI Rules Will Become ADR Rules. *Amicus curiae : journal of the Society for Advanced Legal Studies*, Vol.4(3) p. 690. (2023)

ALETRAS N. - TSARAPATSANIS, D. - PREOȚIUC-PIETRO D. - LAMPOS, V.: *Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective*. 2016. Dostupné na: <https://peerj.com/articles/cs-93/>

CORRALES, M. - FENWICK, M. - FORGO, N.: *Robotics, AI and the Future of Law (Perspectives in Law, Business and Innovation)* 2018 Springer; 1st ed. Edition

GYURÁSZ, Z. - GORNALOVÁ, D. Use of Artificial Intelligence in Arbitration. In MALACHTA, R. - PROVAZNÍK P. (eds.) *Cofola International 2021: International and*

National Arbitration – Challenges and Trends of the Present and Future: Conference Proceedings. 1st edition. Brno: Masaryk University, 2021. p. 81 Dostupné na: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola-international/cofolainternational-2021.pdf>

GYURÁSZ, Z.- MESARČÍK, M.: Nové technológie a regulačné výzvy, in ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, s. 328

GYURÁSZ, Z.: Ethics in the Age of AI. In SZAKÁCS, A. – HLINKA, T. (zost.) Bratislava Legal Forum 2020: Disruptive Technologies: Regulatory and Ethical Challenge. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020, p. 63-68. ISBN 978-80-7160-567-6, Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/BPF/2020/ZBORNI_K_IT_2020_-_final_final_ocislovane.pdf

MESARČÍK, M. - GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E_KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf

RABINOVICH EINY, O. - KATSH, E. Artificial Intelligence and the Future of Dispute Resolution: The Age of AI-DR. In D. Rainey, E. Katsh, & M. Abdel Wahab (Eds.), Online Dispute Resolution: Theory and Practice. (2021). Eleven International Publishing. (2 ed.,) p. 477 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3830033

SCHERER, M. International Arbitration 3.0 – How Artificial Intelligence Will Change Dispute Resolution?, in: Austrian Yearbook on International Arbitration. (2019) Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3377234

SCHERER, M., Artificial Intelligence and Legal Decision-Making: The Wide Open? Study on the Example of International Arbitration Queen Mary School of Law Legal Studies Research (2019). Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3392669>.

SCHMITZ, A. J. et al. Researching Online Dispute Resolution to Expand Access to Justice,” Giustizia Consensuale [Consensual Justice] (2022): P. 269-303 Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4018593

STRAŽIŠAR, B. Alternative Dispute Resolution. Law. Journal of the Higher School of Economics.

(2018). pp. 214 233 [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/328580909_Alternative_Dispute_Resolution

VÝZVY TRESTNÍHO A PŘESTUPKOVÉHO PRÁVA VE VZTAHU K NOVÝM NÁVYKOVÝM LÁTKÁM SE ZAMĚŘENÍM NA MLÁDEŽ¹

CHALLENGES OF CRIMINAL AND MISDEMEANOR LAW IN RELATION TO NEW ADDICTIVE SUBSTANCES WITH A FOCUS ON YOUTH

Eva Brucknerová²

Abstrakt

Príspevek sa zaoberá problematikou nových návykových látok a možnosťmi ochrany spoločnosti pomocou trestného a prešupkového práva. Autorka chce upozorniť na úskali, ktorým musí trestní a prešupkové právo čeliť, pretože nové návykové látky často nie sú podraditeľné pod ty, ktoré sú už regulované, pretože ich obsah či zloženie nie je rovnaké, a teda možnosti ich obmedzenia či zakázania v spoločnosti sú minimálne, pričom vo vzťahu k mládeži však čelia vysokej obľúbenosti, a teda i potreba na túto situáciu reagovať je vysoká. Skôr než dospieť k konkrétnym návrhom de lege ferenda chce autorka nastítn problematiku miesta a navrhnúť možné postupy, ktorými by sa mohlo trestní právo či prešupkové ubírať.

Klíčovú slova

Psychomodulační látky, trestné činy, prešupky, mládež

Abstract

The contribution deals with the issue of new addictive substances and the possibilities of protecting society using criminal and misdemeanor law. The author wants to draw attention to the pitfalls that criminal and misdemeanor law must face, as new addictive substances are often not inferior to those that are already regulated, as their content or composition is not the same, and therefore the possibilities of their restriction or prohibition in society are minimal, while in relation to young people, however, they face high popularity, and therefore the need to respond to this situation is high. Rather than arriving at concrete proposals de lege ferenda, the author wants to outline problematic areas and suggest possible procedures that criminal law or tort law could take.

Key words

Psychomodulate substances, crimes, offence, youth

¹ Tento výstup vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu "Aktuální problémy trestního práva a souvisejících oborů" číslo MUNI/A/1506/2023 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2024.

² Autorka je odbornou asistentkou na katedře trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

Úvod

Tento příspěvek má za úkol přispět do diskuze týkající se návykových látek ohrožujících nejen mládež tím, že se snaží poukázat na úskalí, které se v této oblasti objevily, a nastínit možné náměty na řešení daného problému. Problematika návykových látek, a to zejména těch nových, je velmi aktuální.³ Výrobci a dovozci látek jsou velmi kreativní a restriktivní opatření, které vláda či zákonodárce vytvářejí za účelem omezení jejich výroby, distribuce atd. nejen ve vztahu k dětem, často narušují tím, že prostě jen změni složení přípravku a tím jej z daného opatření vyjmou⁴. Nebo vymýšlí různé praktiky, jak daný přípravek odlišit, a tím umožní jeho distribuci⁵.

1. Současná, resp. předchozí právní úprava a praxe

Do 31. prosince 2024 byla právní úprava psychomodulačních látek v České republice méně systematická a často nejasná. Regulace se dělila mezi různé zákony, což vedlo k problémům v jejich aplikaci. Neexistovala jasná kategorie tzv. psychomodulačních látek (dále jen „PML“). Návykové látky byly buď zcela legální⁶, nebo byly zcela zakázané⁷. Pro prodej a označování látek jiných, zejména těch kontroverzních, u nichž zatím nejsou jasná rizika zejména pro mládež však chyběla jasná regulace a toto umožňovalo volný prodej dovolených látek například v automatech či v některých potravinách, a tak se mohly tyto látky dostat bez problémů až k dětem. Možnosti, jak regulovat a stíhat tyto případy byly omezené, a to jak pro školní instituce, tak pro státní správu a policejní orgány.⁸

V podstatě pokud se jednalo o zařazení látek mezi OPL, byla situace v rámci možností jednoznačná. Distribuce⁹ pro kohokoliv jiného v množství jakémkoliv¹⁰ bylo vždy trestným činem nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 287 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen

³ V zahraničí je tomuto tématu věnována velká pozornost. Blíže např. CARRIER, Neil C. M. a GEZON, Lisa L. *The anthropology of drugs*. Anthropology. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2024. ISBN 978-0-367-62526-9.

⁴ Zmínit můžeme látku CBD, HHC, která je odlišného složení ale podobného rázu jako THC, THCP a HHC a další.

⁵ Zmínit můžeme přípravek kratom, který je v současnosti prodáván jako sběratelský předmět, a tím je na území ČR povolen, nicméně nová právní úprava, o níž je mimo jiné tento příspěvek, má toto změnit.

⁶ Dosud se jedná například o kratom, do 1.3.2024 bylo dovoleno HHC

⁷ Například omamné a psychotropní látky, dále jen „OPL“. Od nového roku pak i nové psychoaktivní látky, dále jen „PAL“.

⁸ Dost případů skončila bez postihu, případně jen jako přestupek, pokud zároveň došlo k nějakému prohřešku stran zákona např. o zdravotní nezávadnosti nebo hygieně.

⁹ Ale též přechovávání, nabízení, výroba atd.

¹⁰ Neboť množství větší než malé bylo třeba pro užití OPL pro svoji potřebu a odlišovalo trestný čin od přestupku, zatímco pro kohokoliv už je vždy „jen“ trestný čin podle § 287 trestního zákoníku.

„TZ“). V případě užití OPL pro svoji potřebu tyto bylo možno podřadit jako přestupek nebo trestný čin, podle způsobu nakládání a množství. Zde bych upozornila jen na dá se říci jeden případ právní kvalifikace, kdy osoba umožní jinému nakládání s OPL, který je možné podřadit jako přestupek, a to konkrétně dle zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách ve znění pozdějších předpisů, dle § 39 odst. 2 písm. c) „kdo umožní neoprávněné požívání návykových látek osobě mladší 18 let“. Tento případ bych viděla jako situaci, kdy uživatel OPL například ponechá látku na místě neuzamčeném (někde doma v zásuvce), kterého si všimne osoba mladší 18 let (třeba vlastní dítě nebo sourozenec) a tuto požije. Zde vlastně sankcionujeme to, že uživatel by měl neumožnit přístup k těmto látkám dětem. Pokud by však tento již látku nabízel či jinak distribuoval ve vztahu k dítěti, jednalo by se opět o trestný čin.

Problém byl do konce roku 2024 právě ale s látkami, které nebyly podřazeny pod OPL. Na tyto se totiž pak zákon (ať už trestní zákoník, nebo zákon o návykových látkách) nevztahoval a bylo možné s nimi nakládat „libovolně“. Samozřejmě byla tu možnost, jak vyřešit užívání těchto látek například ve školských zařízeních, neboť tato mohla svoji vyhláškou užívání těchto látek a jejich přinesení na půdu zařízení zakázat¹¹, ale mimo školu už jsme byli opět na „kluzkém ledě“.

Od nového roku je právní úprava jednodušší.¹² Jak jsem již avizovala výše, vznikla nová kategorie PML, které mohou být regulované, nikoliv však zakázané. Tedy u těchto látek může dojít k omezením, k regulacím, co se týká jejich prodeje, distribuci, a to zejména ve vztahu k dětem. Díky nové právní úpravě může docházet ke zrychlení v procesu zařazování nových látek na seznam, čímž je reagováno právě na inovace ze stran výrobců těchto látek. Díky změně právní úpravy jsou nyní i možné vyšší sankce za nelegální distribuci a nakládání s těmito látkami.

2. Jaký je tedy hlavní rozdíl aktuální a předchozí právní úpravy?

Do konce roku 2024 **byly látky buď zcela legální, nebo zcela zakázané**. Nová úprava od roku 2025 vytváří **střední kategorii** a zavádí **kontrolované podmínky pro legální prodej**, podobně jako u alkoholu nebo tabáku.

Novela zákona č. 321/2014 Sb., která vstoupila 1. ledna 2025 v účinnost, novelizuje zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách. Tato novela zavádí dvě nové kategorie látek: "zařazené psychoaktivní látky" a "psychomodulační látky" (PML). Cílem je právě efektivněji

¹¹ Typicky jsou takto zakázány i energetické nápoje, kávovinové nápoje atd.

¹² Toto není překlep, ale otázka, zda změna právní úpravy je lepší, či naopak opět budeme čelit různým úskalím.

regulovat látky s nízkou zdravotní a společenskou nebezpečností, jako je například kratom či konopí s obsahem THC do 1 %.¹³

Hlavní body nové právní úpravy:

Po nabytí účinnosti zákona nebyla žádná látka automaticky zařazena na seznam PML.¹⁴ Proces zařazování vyžaduje rychlé zhodnocení nové psychoaktivní látky a následné rozhodnutí vlády. Prodej PML je povolen pouze ve specializovaných prodejnách po ověření věku kupujícího. Je zakázán prodej osobám mladším 18 let, prodej ve výdejních automatech, reklama, sponzoring a prodej ve formě bonbónů či cukrovinek. PML musí splňovat přísné požadavky na kvalitu, obsah aktivních látek a musí být opatřeny varováním a informacemi o složení. Přidávání těchto látek do potravin je zakázáno. Nedodržení pravidel může vést k pokutám až do výše 1 000 000 Kč nebo k dočasnému či trvalému odebrání povolení. Zavádí se také nový trestný čin neoprávněného nakládání s PML. Tato právní úprava má za cíl zajistit bezpečné užívání psychomodulačních látek a chránit veřejné zdraví, zejména u mladistvých.

Psychomodulační látky (PML) jsou nově definovanou kategorií látek v české legislativě, která zahrnuje substance s psychoaktivními účinky, ale s nízkou zdravotní a společenskou nebezpečností.

3. Charakteristika psychomodulačních látek

PML ovlivňují psychický stav člověka (náladu, soustředění, energii apod.), ale nemají výrazný potenciál pro závislost či závažné zdravotní riziko. Nejsou považovány za tvrdé drogy, ale jejich užívání může být regulováno podobně jako například alkohol nebo tabák. Mezi ně by mohly patřit látky jako kratom, některé kanabinoidy (např. HHC), nebo některé přírodní stimulanty. Čím se liší od dalších kategorií látek?

Návykové látky (NL) – zahrnují přísně regulované a zakázané drogy (např. heroin, kokain, LSD).

Zařazené psychoaktivní látky (ZPL) – zahrnují nové syntetické látky s vysokým rizikem (tzv. „designer drugs“), které mohou být rychle regulovány.

¹³ Vláda.gov.cz

¹⁴ Vláda nicméně ve svém usnesení č. 943 ze dne 11.12.2024 apeluje na předložení návrhu těchto látek – blíže [ODok Portál - VeKLEP - Návrh nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek, ve znění pozdějších předpisů](#), citováno dne 14.1.2025.

Psychomodulační látky (PML) – představují střední kategorii, jejichž prodej a distribuce je regulována, ale nikoliv zakázána.

4. Jak je tedy možné nakládat s psychomodulačními látkami?

Povolen je kontrolovaný prodej ve specializovaných obchodech, přísné označování a kvalita, zákaz prodeje mladistvým. Zakázána je reklama, prodej ve výdejních automatech, míchání s potravinami nebo nápoji. Tento nový koncept umožňuje legální a regulované užívání určitých psychoaktivních látek, které by jinak spadaly do šedé zóny.

Užívání návykových látek mezi mládeží v České republice vykazuje v posledních letech klesající trend. Podle výsledků české části Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) z roku 2019 došlo k poklesu míry pravidelného a denního kouření, konzumace alkoholu i zkušeností se nelegálními drogami mezi šestnáctiletými studenty¹⁵.

Klíčová zjištění studie ESPAD 2019¹⁶ zjistila mezi 15 až 16 letými, že pokračuje pokles prevalence pravidelného a denního kouření mezi mládeží, ovšem využívají se více elektronické cigarety. Snížila se míra konzumace alkoholu, včetně rizikových forem pití. Došlo k poklesu zkušeností se všemi sledovanými nelegálními drogami, ovšem 1 z 6ti dotazovaných má zkušenost s drogou, zejména marihuanou.

Tyto pozitivní trendy naznačují účinnost preventivních programů a změn ve společenských normách týkajících se užívání návykových látek mezi mladými lidmi. Je však důležité pokračovat v monitorování situace a v implementaci preventivních opatření, aby se tento pozitivní vývoj udržel i v budoucnu.

5. Právní úprava drogových trestných činů

V České republice se **drogové trestné činy** řídí především **trestním zákoníkem (zákon č. 40/2009 Sb.)**, konkrétně v jeho ustanoveních **§ 283 až 287 TZ**.¹⁷

Mezi tzv. drogové trestné činy patří:

¹⁵ Blíže např. web drogy-info.cz

¹⁶ google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKFwjDqJO-icmLAXU99wIHHVAcE1UQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fmv.gov.cz%2Fsoubor%2F1-2-espad-2019-cr-srovnani-s-evropou-25-11-pdf.aspx&usg=AOvVaw1CwaNuePrb-XsZr10m38qr&opi=89978449
citováno dne 31.1.2025 či na www.espad.org

¹⁷ Blíže k drogovým trestným činům např. BRUCKNEROVÁ, Eva. Trestní právo hmotné a procesní: zvláštní část. 3., doplněné a přepracované vydání. Učebnice Právnické fakulty MU. Brno: Masarykova univerzita, 2023. ISBN 978-80-280-0281-7. ŠČERBA, Filip. Trestní zákoník: komentář. Svazek 2, § 205 až 421. Beckova edice Komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-807-8. Případně DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. II. díl, (§ 233 až 421). Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

Neoprávněná výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami (§ 283) je uvozující - a nejširěji pojatou - skutkovou podstatou celé škály skutkových podstat tzv. drogových trestných činů. Zahrnuje neoprávněnou výrobu, dovoz, vývoz, průvoz, nabídnutí, zprostředkování, prodej, jiné opatření jinému, přechovávání pro jiného (omamné látky, psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku, prekursoru nebo jedu) drog (např. heroin, pervitin, kokain, marihuana nad povolený limit). Uvedená jednání představují alternativně stanovené způsoby naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu.

Do rámce neoprávněného nakládání s danými látkami přitom nepatří samotné užívání těchto látek jejich uživateli, opatření si těchto látek a jejich přechovávání pro vlastní potřebu. Postižen za daný trestný čin sice může být i uživatel některé z uvedených látek, ale toliko za neoprávněné nakládání s ní odlišné od jejího užití, jejího opatření pro sebe a jejího přechovávání pro vlastní potřebu (například za její přechovávání pro jiného, její výrobu nebo její dovoz). K dokonání této skutkové podstaty není nezbytné, aby pachatel také dosáhl nějaký sledovaný cíl - například materiální prospěch z distribuce některé z uvedených látek.

Stejně tak nemusí neoprávněné nakládání s některou z těchto látek vést k způsobení nějakého škodlivého následku, zvláště pak takového následku na životě nebo zdraví toho, jenž je užije.

Trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy je tedy dokonán již samotnou neoprávněnou výrobou, dovozem, vývozem, průvozem, nabízením, prodejem, zprostředkováním, opatřením jinému a přechováváním pro jiného některé z uvedených látek, aniž by přitom byla pachatelem dodržena pravidla pro zacházení s ní.

Přechovávání omamné a psychotropní látky pro vlastní potřebu (§ 284) míří proti samotným uživatelům a je zaměřeno na držení drogy pro vlastní potřebu v množství větším než malém. Tedy u tohoto ustanovení je třeba řešit množství látky, pro ty předchází už jakékoliv množství je trestné. Množství větší než malé stanovuje Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu **sp. zn. Tpjn 301/2013 ze dne 13.3.2014**.

Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamné nebo psychotropní látky (§ 285) je další skutkovou podstatou vycházející z odlišného přístupu k tzv. měkkým a tvrdým drogám a k jejich zneužívání pro vlastní potřebu a pro někoho jiného. Ve vazbě na to totiž diferencuje co do uplatnitelné trestní sankce a částečně i co do trestnosti mezi případy produkce rostlin konopí (to na jedné straně) a případy produkce ostatních rostlin a hub obsahujících omamné a psychotropní látky (to na straně druhé) a mezi produkcí takových rostlin a hub pro

vlastní potřebu (to na jedné straně) a jejich produkci pro další distribuci (to na druhé straně). Je zaměřena na pěstování konopí, koky, máku apod. v množství větším než malém.

Nadto tato skutková podstata diferencuje - ovšem toliko v rovině trestních sankcí - mezi pěstováním nejméně nebezpečného konopí pro vlastní potřebu a pěstováním ostatních rostlin a hub pro vlastní potřebu. Trestní postihy za samozásobitelské pěstování konopí jsou přitom výrazně mírnější než trestní postihy za takové pěstování ostatních omamných a psychotropních látek. Mimo sféry trestní kriminalizace pak zůstává pěstování některých rostlin s psychotropními účinky, které ani nikdy v minulosti nepodléhaly žádným omezením. Z nich lze jmenovat například muškátový ořech nebo puškvorec.¹⁸

Šíření toxikomanie (§ 287) nepřímě ohrožuje zdraví a životy lidí a další společensky důležité hodnoty podněcováním lidí k zneužívání návykových látek jiných než alkoholu, tedy především k zneužívání omamných a psychotropních látek. Porušuje tak zájem na ochraně lidí a společnosti před riziky spojenými se zneužíváním takových návykových látek. Fakticky zakazuje šířit zneužívání návykových látek jiných než alkoholu. Co se objektivní stránky týká, tak spočívá ve svádění jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu, podporování jiného k zneužívání takové látky, jiné podněcování zneužívání takové látky, šíření zneužívání takové látky.¹⁹

Co se týká **přestupků**, tak lze zmínit přestupky vyplývající například ze zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, konkrétně přestupky uvedené v §§ 35, 36, 37. dále již zmiňovaný přestupek dle zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách zakotvený v § 39. Zákon č. 61/1997 Sb., o lihu a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), a zákona České národní rady č. 587/1992 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o lihu), které se týkají § 17 a § 17a.

5.1. Novinky od ledna 2025 v trestním zákoníku týkající se těchto látek

Od ledna 2025 mezi trestné činy přibývá § 251a TZ Neoprávněné nakládání s psychomodulačními látkami, které trestá toho, kdo neoprávněně ve větším rozsahu nakládá s psychomodulačními látkami. Jedná se tedy o trestný čin zařazen mezi hospodářské trestné činy

¹⁸ Blíže DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. II. díl, (§ 233 až 421). Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4. ŠČERBA, Filip. Trestní zákoník: komentář. Svazek 2, § 205 až 421. Beckova edice Komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-807-8.

¹⁹ Nedopadá na svádění a podněcování k užívání jiných látek, na něž může u lidí rovněž vzniknout návyk, například k užívání tabáku, kávy, čaje a čokolády.

a podobně jako nedovolené podnikání cílí na ty, kdo manipulují s těmito látkami neoprávněně. § 286a TZ Neoprávněná výroba a jiné nakládání se zařazenými psychoaktivními látkami, která dopadne na toho, kdo v množství větším než malém neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává zařazenou psychoaktivní látku. Tedy tento trestný čin je zařazen mezi obecně nebezpečné, tzv. dorgové trestné činy. A též se doplňuje § 204 TZ o podání psychomodulačních látek dítěti²⁰, který je zařazen u trestných činů proti dětem.

Samozřejmě je jasné, že represe je nutná, zejména pokud se jedná o prodej či nabízení těchto látek dětem, je třeba si však uvědomit, že musíme dbát i na možnosti prevence.

6. Jaká by mohla být prevence?

Prevence drogových trestných činů u mládeže je klíčová pro snížení rizika experimentování s návykovými látkami a související kriminality.²¹ Efektivní prevence se zaměřuje na **vzdělávání, podporu rodiny, komunitní aktivity a právní opatření**.

V rámci vzdělávací prevence je vhodné se zaměřit na školní programy. Ideálně na **interaktivní vzdělávání** o rizicích užívání drog, **preventivní programy** (např. „Unplugged“²²). A samozřejmě je vhodné využívat i **školních psychologů a poradců** jako dostupné podpory²³.

Díky tomu, že internet hraje velkou roli, je vhodné v rámci osvětové kampaně využít i online kampaně a sociální sítě pro mladé, informační materiály a workshopy. Velkou roli hraje i rodinná prevence, proto je vhodné k podpoře otevřené komunikace mezi rodiči a dětmi a vzdělávání rodičů o **rizicích a včasném rozpoznání problému**. Pro tyto případy by bylo vhodné více rozvíjet **rodičovské skupiny a terapie, které podporují rodičů dětí se sklony k rizikovému chování**.

V neposlední řadě je vhodné využívat více i komunitních a volnočasových aktivit, ať už sportovních a uměleckých, nebo sportovních. Velmi vhodnými se ukázaly tzv. **peerské**

²⁰ Dosud bylo trestné v rámci této skutkové podstaty jen podání alkoholu dítěti. Srovnej např. DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. I. díl, (§ 1 až 232). Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

²¹ Blíže např. JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Teoretik. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-499-2. str. 421-431

²² [google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKFwje08mZjsmLAXUS2wIHHS6rJYsQFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.iprev.cz%2Fdownload%2F29%2Funplugged_popis.pdf&usg=AOvVaw0aNNoiHuCfQV2POmGQbOL5&opi=89978449](https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKFwje08mZjsmLAXUS2wIHHS6rJYsQFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.iprev.cz%2Fdownload%2F29%2Funplugged_popis.pdf&usg=AOvVaw0aNNoiHuCfQV2POmGQbOL5&opi=89978449) citováno 31.1.2025

²³ V tomto směru jsou dosti vhodní sociální pedagogové. Ovšem tito jako nepedagogičtí pracovníci mají být v budoucnu hrazení nikoliv z rozpočtu státu, jako další pedagogičtí pracovníci, ale z rozpočtu obcí, které na to ovšem nemají vyhrazen rozpočet. [Zmizí sociální pedagogové ze základních škol? - Society for all](#) citováno dne 3.2.2025.

programy, kdy starší vrstevníci jsou využiti jako mentoři pro mladší a dochází ke sdílení pozitivních zkušeností a prevence.

Co je však zcela jistě nejúčinnější prevencí? Jed to **kombinace všech výše uvedených metod**, která zahrnuje **osvětu, podporu rodiny a komunitní aktivity**, spolu s efektivním vymáháním práva. Škola má několik **právních a organizačních nástrojů**, jak zakázat a kontrolovat užívání **návykových a psychomodulačních látek (PML)** na svém území, ovšem právě úskalím je, že se může omezit jen na svoje území. Nicméně mládež nefunguje jen ve škole, tedy je třeba využít i možností, které se neomezí jen na školská zařízení.

Ve škole je možné, jak jsem již uvedla výše, zakázat tyto nevhodné látky v rámci školního řádu. Tedy v našem případě **držení, užívání a distribuci návykových a psychomodulačních látek** ve škole i na školních akcích. **Vstup do školy pod vlivem těchto látek. Přinášení parafernálií** (např. vaporizéry, drtičky, bongy). **Jakoukoli propagaci těchto látek** (např. nošení triček s marihuanovým listem). **Školní řád je závazný pro všechny žáky i zaměstnance**. Porušení může vést k kázeňským postihům (napomenutí, důtky, snížená známka z chování, vyloučení).

Opatření k prevenci a odhalování užívání spočívá jednak v pravidelném dohledu, kdy učitelé a školní personál mohou dohlížet na riziková místa (toalety, okolí školy). Co se ovšem **testování na drogy týká, tak jen se souhlasem zákonného zástupce** u dětí mladších 18 let! Jinak škola nemůže provádět testy proti vůli žáka. A samozřejmě i účast na preventivních **programech** ve spolupráci s organizacemi jako **Drop In, Protidrogová centrála, Česká asociace adiktologů**. Žákovi pak může být v rámci školního trestu uloženo napomenutí nebo důtka třídního učitele / ředitele, může mu být snížená známka z chování. V tom již závažnějším případě **podmíněné vyloučení, ovšem to je možné jen** na středních školách (jinak to naráží na povinnou školní docházku) či **okamžité vyloučení** (pokud jde o distribuci drog).

Jaké je tedy nejúčinnější opatření? Rozhodně jako nejúčinnější musíme uvést kombinaci prevence, přísného školního řádu a spolupráce s rodiči a odborníky. Trestní a správní rovina pak samozřejmě by měla přistupovat až na závěr, kdy předchozí prvky selžou či se nebudou jevit v daném případě účinnými.

Závěr

Jak jsem uvedla, situace na trhu s návykovými, omamnými a psychotropními látkami, stejně jako s novými psychomodulačními a psychoaktivními látkami se vyvíjí a je třeba na ni reagovat. Zákonodárce v tomto směru učinil zásadní změnu v právní úpravě, ale teprve čas ukáže, zda ta změna byla zcela vhodná. Zatím na seznamech nejsou uvedeny látky a problém

se zařazením látek na seznam vidím též jako problematický, ale určitě jako vhodný, neboť takto budou látky potencionálně nebezpečné uvedeny a časem budou buď zařazeny jako zakázané, nebo povolené. V každém případě vítám změnu v tom, že je nakládání s těmito látkami regulováno, aby k nim děti nemohly lehce přijít²⁴. Nesmíme však zapomínat i na možnosti prevence, které jsou dle mého názoru ve vztahu k dětem mnohdy účinnější než samotná represe. Tedy zejména informovanost ve škole a rodině je tou nejdůležitější pomocí.

Zoznam bibliografických odkazov

BRUCKNEROVÁ, Eva. Trestní právo hmotné a procesní: zvláštní část. 3., doplněné a přepracované vydání. Učebnice Právnické fakulty MU. Brno: Masarykova univerzita, 2023. ISBN 978-80-280-0281-7.

CARRIER, Neil C. M. a GEZON, Lisa L. *The anthropology of drugs*. Anthropology. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2024. ISBN 978-0-367-62526-9.

DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. I. díl, (§ 1 až 232). Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. II. díl, (§ 233 až 421). Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Teoretik. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-499-2.

ŠČERBA, Filip. Trestní zákoník: komentář. Svazek 2, § 205 až 421. Beckova edice Komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-807-8.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2024. ISBN 978-80-7380-951-5.

odok.cz/portal/veklep/material/korndahdmvr2

www.drogy-info.cz

www.espad.org

www.societyforall.cz

[www.Vláda.gov](https://www.Vlada.gov).

²⁴ Byť je jasné, že pokud budou chtít, tak se k těmto látkám stejně dostanou, stejně jako je tomu u zakázaných látek.

VPLYV ROZSUDKU SD EÚ VO VECI INKREAL NA MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ

THE IMPACT OF THE CJEU JUDGMENT IN THE INKREAL CASE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Katarína Burdová¹, Lea Mezeiová²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá vplyvom rozsudku Súdneho dvora Európskej únie vo veci Inkreal na oblasť medzinárodného práva súkromného, so zameraním na jeho dopad na určovanie právomoci v súkromnoprávných vzťahoch s väzbou k viacerým právnym poriadkom súčasne. Príspevok analyzuje možné dopady rozsudku vo vzťahu k tretím štátom, najmä pokiaľ ide o uplatňovanie pravidiel právomoci, uznávanie a výkon rozhodnutí, ako aj zabezpečenie právnej istoty v medzinárodnom kontexte.

Kľúčové slová

Inkreal, SD EÚ, Brusel Ia, medzinárodná právomoc, tretí štát, riešenie sporov, EÚ, medzinárodný prvok

Abstract

The presented paper examines the impact of the judgment of the Court of Justice of the European Union in the Inkreal case on the private international law with a focus on its impact on the determination of jurisdiction in private law relations with a link to several legal orders at the same time. The paper analyses the possible implications of the judgment in relation to third States, in particular as regards the application of the rules of jurisdiction, the recognition and enforcement of judgments, as well as the provision of legal certainty in the international context.

Keywords

Inkreal, CJEU, Brusel Ia, international jurisdiction, third state, dispute settlement, EU, international element

Úvod

Podľa tradičnej koncepcie regulujú normy medzinárodného práva súkromného (ďalej ako „MPS“) súkromnoprávne vzťahy s medzinárodným prvkom. Teória slovenského MPS, výrazne podporovaná právnou praxou, sa radí do skupiny, pre ktorú je príznačný koncept medzinárodného prvku ako esenciálneho faktora pre uplatnenie noriem MPS, ktoré sú určené

¹ Doc. JUDr. Katarína Burdová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov, docent vysokej školy.

² Mgr. Lea Mezeiová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov, odborný asistent vysokej školy, univerzity.

výlučne na úpravu občianskoprávných, obchodných, rodinných, pracovných a iných podobných vzťahov s medzinárodným prvkom³. Existencia medzinárodného prvku je tiež legislatívnou podmienkou sine qua non pre aplikáciu noriem MPS.⁴

Nástroje EÚ, regulujúce cezhraničnú spoluprácu v občianskych a obchodných veciach, sa vzťahujú na súkromnoprávne vzťahy, v ktorých dochádza k stretu viacerých právnych poriadkov súčasne⁵. Stret právnych poriadkov predstavuje situácia, v ktorej v dôsledku kolízie právnych poriadkov v rámci právneho vzťahu prichádza do úvahy uplatnenie minimálne dvoch právnych poriadkov.⁶

Ak sa pozrieme na predmetnú otázku optikou judikatúry SD EÚ, tá potvrdzuje, že aj pre uplatnenie pravidiel právomoci Bruselského dohovoru⁷, nariadenia Brusel I⁸ a nariadenia Brusel Ia⁹, sa vyžaduje existencia medzinárodného prvku. Uvedenú skutočnosť zdôrazňuje aj čl. 81 ZFEÚ, ktorý je právnym základom nariadenia Brusel Ia, ktorý totiž vo svojom odseku 1 prvej vete stanovuje, že „Únia rozvíja justičnú spoluprácu v *občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky*, na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí. Vzájomné uznávanie súdnych (a mimosúdnych) rozhodnutí v rámci EÚ pritom tvorí základný kameň súdnej spolupráce, tak vo veciach občianskych, obchodných, ako aj trestných.¹⁰ Na základe vyššie uvedeného je teda nesporné, že uplatnenie pravidiel právomoci stanovených v nariadení Brusel Ia si vyžaduje existenciu medzinárodného prvku¹¹.

Spornou však zostala otázka, či voľba súdu iného členského štátu v čisto vnútroštátnej situácii, zakladá medzinárodný prvok na účely aplikácie nariadenia Brusel Ia. Na predmetnú otázku sa v odbornej literatúre a judikatúre súdov členských štátov vyskytovali dva protichodné názory. SD EÚ sa naskytla jedinečná príležitosť, práve vo veci Inkreal¹², vymedziť pojem „medzinárodný prvok“ a tým jednoznačne odstrániť akékoľvek názorové rozpory.

³ LYSINA, P. – ĎURIŠ, M. – HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016. s. 50

⁴ LYSINA, P. - BURDOVÁ, K. - GORNALOVÁ, D.: Medzinárodný prvok ako conditio sine qua non pre uplatnenie noriem medzinárodného práva súkromného? In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. - Roč. 40, č. 1, (2021), s. 133-150.

⁵ Napr. nariadenie Rím I a obdobne aj nariadenie Rím II vymedzujú rozsah svojej pôsobnosti pozitívne tým spôsobom, že sa budú aplikovať v situáciách, v ktorých dôjde k stretu rôznych právnych poriadkov.

⁶ Ibid, s. 148,149

⁷ Pozri rozsudok z 1. marca 2005, Owusu (C-281/02, EU:C:2005:120, bod 25).

⁸ Pozri rozsudok zo 17. novembra 2011, Hypoteční banka (C-327/10, EU:C:2011:745, bod 29).

⁹ Pozri rozsudky z 25. februára 2021, Markt24 (C-804/19, EU:C:2021:134, bod 32), a z 8. septembra 2022, IRnova C-399/21, EU:C:2022:648, bod 27.

¹⁰ SLAŠTAN, M., SIMAN, M. a kol.: Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného. 1. vyd. - Pezinok : Justičná akadémia Slovenskej republiky, Slovenská asociácia európskeho práva, 2018. s 22

¹¹ Pozri rozsudok zo 7. mája 2020, Parking a Interplastics (C-267/19 a C-323/19, EU:C:2020:351, bod 35).

¹² Rozsudok Súdneho dvora z 8. februára 2024, Inkreal , C 566/22, ECLI:EU:C:2024:123

V našom príspevku sa budeme bližšie zaoberať práve analýzou a vplyvom rozsudku SD EÚ vo veci Inkreal, ktorý načrtol dôležité otázky týkajúce sa jednotného uplatňovania noriem medzinárodného práva procesného v EÚ, práve v súvislosti s chápaním pojmu medzinárodný prvok. Závery rozsudku vo veci Inkreal prinášajú dôsledky nielen pre medzinárodné právo súkromné EÚ, ale je možné sa domnievať, že budú mať výrazný dopad aj na vzťahy s tretími štátmi. Nastoľujú totiž otázky o možných dopadoch na založenie právomoci, uznávanie a výkon rozhodnutí členských štátov v tretích krajinách, ako aj na zabezpečenie právnej istoty v medzinárodnom justičnom priestore.

1. Rozsudok SD EÚ vo veci Inkreal

Tradičná koncepcia MPS kladie dôraz na objektívnu existenciu medzinárodného prvku v súkromnoprávných vzťahoch ako podmienky pre aplikáciu noriem MPS¹³. Diskusia o možnosti, aby samotná voľba právomoci cudzieho súdu postačovala na aktiváciu pravidiel medzinárodného práva procesného, však výrazne polarizovala odbornú verejnosť.

Generálny advokát sa vo veci Inkreal priklonil k tradičnému výkladu, čo naznačovalo, že voľba právomoci súdu iného členského štátu v čisto vnútroštátnej situácii sama o sebe nebude dostatočná pre uplatnenie ustanovení nariadenia Brusel Ia. Rozsudok SD EÚ vo veci Inkreal však priniesol prelomové závery, ktoré zadefinovali nový prístup k uchopeniu pojmu medzinárodného prvku.

K skutkovým okolnostiam je možné uviesť, že spoločnosti FD a Dúha reality, obe založené podľa slovenského práva a so sídlom na Slovensku, uzavreli dve zmluvy o peňažnej pôžičke. Súčasťou oboch zmlúv bola dohoda o voľbe právomoci, ktorá stanovovala, že prípadné spory, ktoré nebude možné vyriešiť rokovaním, budú „riešené prostredníctvom vecne a miestne príslušného českého súdu.“

Spoločnosť FD následne postúpila pohľadávky vyplývajúce z týchto zmlúv na spoločnosť Inkreal, ktorá bola taktiež založená podľa slovenského práva a mala sídlo na Slovensku. Spoločnosť Inkreal sa následne obrátila na Najvyšší súd Českej republiky so žiadosťou jednak o uspokojenie pohľadávok a jednak o určenie miestne príslušného českého súdu, ktorý by rozhodoval vec podľa § 11 ods. 3 českého Občianskeho súdneho poriadku.

Najvyšší súd Českej republiky mal však pochybnosti o tom, či sa na tento prípad vzťahuje nariadenie Brusel Ia, nakoľko jeho uplatniteľnosť je podmienená existenciou „medzinárodného prvku“. V danom prípade bolo jediným medzinárodným prvkom to, že

¹³ LYSINA, P., a kol.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom . Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 3

zmluvné strany sa dohodli na právomoci súdov iného členského štátu EÚ, než v ktorom mali sídlo. Súd poznamenal, že na túto otázku existujú v právnej doktríne aj judikatúre členských štátov rozdielne názory.

Najvyšší súd Českej republiky sa preto rozhodol prerušiť konanie a položil SD EÚ prejudiciálnu otázku, ktorou sa v podstate pýtal, či podmienka nevyhnutnosti existencie medzinárodného prvku v rámci vecnej pôsobnosti nariadenia Brusel Ia môže byť naplnená *výlučne tým, že strany si s bydliskom v rovnakom členskom štáte zvolia právomoc súdov iného členského štátu*. Odpoveď na túto otázku bola mimoriadne relevantná, pretože ak by sa neuplatnilo nariadenie Brusel Ia, účinok a platnosť doložky o voľbe súdu by sa riadili rozdielnymi vnútroštátnymi právnymi predpismi členských štátov.¹⁴

Generálny advokát sa vo svojich návrhoch¹⁵ priklonil k názoru viacerých autorov odborných publikácií, s ktorými sa stotožnili najvyššie súdy niektorých členských štátov a podľa ktorého *je vylúčené, aby situácia, o ktorú ide v danom spore, mala medzinárodnú povahu len na základe vôle strán*.

Napriek odlišnému stanovisku generálneho advokáta, SD EÚ dospel k záveru, že *dohoda o právomoci, ktorou sa zmluvné strany so sídlom v tom istom členskom štáte dohodli, že súdy iného členského štátu majú právomoc rozhodovať spory vyplývajúce z tejto zmluvy, patrí do pôsobnosti článku 25 ods. 1 nariadenia Brusel I bis, aj keď táto zmluva nemá žiadnu väzbu na tento iný členský štát*. Záver SD EÚ vedie tak nielen k prorogácii právomoci súdu jedného členského štátu, ale zároveň má za následok derogáciu právomoci súdu toho členského štátu EÚ, ku ktorému má spor objektívnu väzbu.

SD EÚ potvrdil, že uplatnenie pravidiel právomoci stanovených v nariadení Brusel Ia si vyžaduje *existenciu medzinárodného prvku*¹⁶. Ďalej uviedol, že medzinárodný prvok existuje najmä vtedy, keď aspoň jeden z účastníkov konania vo veci samej má svoje bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte, ako je členský štát súdu konajúceho vo veci.¹⁷ Zdôraznil však, že *takýto medzinárodný prvok existuje aj vtedy, keď sa predmet sporu vo veci samej alebo situácia vo veci samej týka viacerých členských štátov alebo tretieho štátu, a preto môžu vyvolať otázky týkajúce sa určenia medzinárodnej jurisdikcie konajúceho súdu*¹⁸.

¹⁴ POESEN, M. Analysis: The Court of Justice on the Existence of an International Element under the Brussels Ia Regulation (C-497/22, Inkreal). University of Aberdeen School of Law Blog. 2024. Dostupné online: <https://www.abdn.ac.uk/law/blog/analysis-the-court-of-justice-on-the-existence-of-an-international-element-under-the-brussels-ia-regulation-c49722-inkreal/> [20.01.2025].

¹⁵ Návrhy Generálneho advokáta J. R. De la Tour, prednesené 12. októbra 2023, Inkreal, C-566/22, EU:C:2023:768.

¹⁶ Inkreal C-566/22, bod 18

¹⁷ Inkreal, C-566/22, body 19 až 21

¹⁸ Inkreal, C-566/22, bod 22

Svoje tvrdenia následne SD EÚ aplikoval na predmetný skutkový stav a dospel k záveru, že, v prejednávanej veci treba na jednej strane konštatovať, že spor vo veci samej zodpovedá definícii pojmu „cezhraničný spor“, keďže účastníci tohto sporu sú usadení v inom členskom štáte, ako je členský štát súdu, na ktorom začalo konanie na základe predmetnej dohody o voľbe právomoci a predmetný *spor otvára otázku týkajúcu sa určenia medzinárodnej právomoci*, konkrétne otázku, či na rozhodnutie tohto sporu majú právomoc súdy Českej republiky alebo súdy Slovenskej republiky ako členského štátu, v ktorom sú obe zmluvné strany usadené. SD EÚ dospel k záveru, že právna situácia, o akú ide vo veci samej, vykazuje medzinárodný prvok.

Okrem vyššie uvedeného SD EÚ tiež konštatoval, že napĺňovanie cieľa právnej istoty by bolo ohrozené, ak by za okolností, o aké ide vo veci samej, bol článok 25 ods. 1 nariadenia č. 1215/2012 uplatniteľný len pod podmienkou, že by okrem dohody o voľbe právomoci v prospech súdov iného členského štátu existovali ešte ďalšie skutočnosti, ktoré by mohli svedčiť o cezhraničných dôsledkoch dotknutého sporu.

Závery z rozsudku Inkreal boli potvrdené aj v následných rozhodnutiach SD EÚ¹⁹. Môžeme konštatovať, že justičná spolupráca v občianskych a obchodných veciach dostala týmto rozsudkom úplne nový rozmer smerujúci k hlbšej harmonizácii²⁰. Rozsudok SD EÚ vo veci Inkreal významne rozšíril chápanie pojmu medzinárodný prvok, avšak zároveň nastolil množstvo otázok, týkajúcich sa jeho možných dopadov na aplikačnú prax, ktoré načrtne v nasledujúcej časti nášho príspevku.

2. Rozšírenie záverov rozhodnutia vo veci Inkreal na situácie, ktoré sú rýdzo vnútroštátne z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu?

K otázke možnosti rozšírenia záverov rozsudku Inkreal aj na tie prípady, kedy jediným aspektom, ktorý by sa dal považovať za medzinárodný je to, že sa zmluvné strany s bydliskom v tom istom *treťom nečlenskom štáte* (ďalej len „rýdzo vnútroštátna situácia z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu“) dohodnú na výlučnej právomoci súdov členského štátu, sa bude mať príležitosť vyjadriť SD EÚ, na ktorý sa obrátil rakúsky súd s návrhom na začatie prejudiciálneho konania o.i. aj o nasledujúcej otázke: „*Má sa článok 25 nariadenia Brusel Ia vykladať v tom zmysle, že na doložku o voľbe právomoci, v ktorej sa zmluvné strany usadené v Spojenom kráľovstve, a teda (teraz) v treťom štáte, dohodli, že súdy členského štátu*

¹⁹ Uznesenie Súdneho dvora z 20. septembra 2024, MH proti BR. Vec C-264/24. ECLI:EU:C:2024:781, Rozsudok Súdneho dvora z 29. júla 2024, JX v. FTI Touristik GmbH. Vec C-774/22. Vybrať: ECLI:EU:C:2024:646.

²⁰ MORAVCOVÁ, D.: Analýza dosahov rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci Inkreal. Justičná revue, Ročník 2024, Vydanie 8–9, s. 846.

Európskej únie budú mať právomoc rozhodovať spory vyplývajúce z tejto zmluvy, sa vzťahuje toto ustanovenie, aj keď základná zmluva nemá žiadnu ďalšiu väzbu na tento členský štát zvolený ako miesto právomoci? Platia teda zásady rozhodnutia SD EÚ vo veci C-566/22 z 8. februára 2024 rovnako...“²¹

Bez toho, aby sme prejudikovali závery SD EÚ, sa zameriame na otázku, či by sa z existujúcej judikatúry SD EÚ príp. právnej doktríny, dali vyvodit’ **argumenty v prospech možnosti** rozšírenia záverov rozsudku SD EÚ vo veci Inkreal aj na nami skúmané situácie.

Po poslednej revízii bola v článku 25 nariadenia Brusel Ia odstránená požiadavka, aby aspoň jeden z účastníkov dohody o voľbe súdu mal bydlisko v niektorom z členských štátov Európskej únie, z čoho niektorí autori²² vyvodzujú možnosť aplikácie uvedeného ustanovenia na prípady voľby súdu členského štátu EÚ pre rýdzo vnútroštátnu situáciu z pohľadu nečlenského štátu.

Pri skúmaní otázky, či by v takomto prípade bol prítomný medzinárodný prvok, ktorý je predpokladom aplikácie pravidiel medzinárodnej právomoci podľa nariadenia Brusel Ia,²³ je relevantné, že SD EÚ v prípade Inkreal uvádza, že medzinárodný prvok existuje aj vtedy, keď situácia v dotknutom spore môže vyvolať otázky týkajúce sa určenia medzinárodnej právomoci súdov.²⁴ Ako upozornil SD EÚ už v prípade Owusu *“medzinárodná povaha predmetného právneho sporu nemusí nevyhnutne vyplývať z toho, že sa týka viacerých zmluvných štátov z dôvodu podstaty sporu alebo bydliska účastníkov konania. Účasť zmluvného štátu a tretieho štátu z dôvodu napr. bydliska žalobcu a žalovaného v prvom štáte a sústredenie sporných skutočností v druhom štáte, môže takisto predstavovať medzinárodnú povahu predmetného právneho vzťahu. Takáto situácia môže totiž vyvolať v zmluvnom štáte otázky týkajúce sa určenia právomoci súdov.”*²⁵ Na základe uvedeného sa v doktríne objavujú názory,²⁶ že aj v prípade voľby súdu členského štátu EÚ pre rýdzo vnútroštátnu situáciu z pohľadu nečlenského štátu je možné badať väzbu nielen na tretí štát, ku ktorému jedinému má situácia

²¹ Návrh na začatie prejudiciálneho konania z 1. 8. 2024 vo veci C-540/24 Cabris Investments, bod 1. Uvedený prípad je špecifický tým, že dohoda o voľbe súdu členského štátu bola uzavretá pred skončením prechodného obdobia ale žaloba bola podaná po nadobudnutí účinnosti Brexitu.

²² MANGUS, U.: Article 25. In: Mangus, U. – Mankowski, P.: European Commentaries on Private International Law ECPII. Volume I. Brussels Ibis Regulation. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2016. p. 602-603 a tam citovaná literatúra.

²³ Rozsudok Súdneho dvora z 8. februára 2024 vo veci C-566/22 Inkreal s.r.o. proti Dúha reality s.r.o. ECLI:EU:C:2024:123, bod 19 a tam citovaná judikatúra.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora z 8. februára 2024 vo veci C-566/22 Inkreal s.r.o. proti Dúha reality s.r.o. ECLI:EU:C:2024:123, bod 22 a tam citovaná judikatúra.

²⁵ Rozsudok Súdneho dvora z 1. marca 2025 vo veci C-281/02 Andrew Owusu, ECLI:EU:C:2005:120, bod 28

²⁶ MANGUS, U.: Article 25. In: Mangus, U. – Mankowski, P.: European Commentaries on Private International Law ECPII. Volume I. Brussels Ibis Regulation. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2016. p. 602-603 a tam citovaná literatúra.

objektívnu väzbu ale aj na členský štát, ktorého súdy boli zmluvnými stranami prorogované a je tak možné konštatovať existenciu medzinárodného prvku, pretože takáto situácia môže vyvolať v členskom štáte otázky týkajúce sa určenia právomoci súdov.

Ďalší z argumentov za aplikáciu článku 25 nariadenia Brusel Ia na nami skúmané situácie uvádza SD EÚ v bode 31 rozsudku vo veci Inkreal konkrétne, že by vylúčenie rýdzo vnútroštátnych situácií z pôsobnosti článku 25 nariadenia Brusel Ia malo za následok, že v jednotlivých členských štátoch by sa takéto dohody posudzovali podľa *“vnútroštátnych pravidiel medzinárodného práva súkromného jednotlivých členských štátov EÚ, čo by zvýšilo riziko vzniku kompetenčných sporov narušajúcich právnu istotu, keďže uplatnenie týchto vnútroštátnych pravidiel by mohlo viesť k rozdielnym výsledkom.”* Podobný argument využíva právna doktrína aj v kontexte dohody o voľbe súdu členského štátu pre rýdzo vnútroštátne situácie z pohľadu nečlenského štátu, keď navrhuje, aby sa, pokiaľ je to možné, posudzovali všetky prorogačné dohody s „európskym“ prvkom (ktorý predstavuje voľba súdu členského štátu) podľa článku 25 nariadenia Brusel Ia²⁷ a to bez ohľadu na väzby medzi prorogovaným súdom členského štátu a sporným vzťahom príp. dôvodnosť dohody o voľbe súdu,²⁸ čím sa zabezpečí rovnaký výsledok vo všetkých členských štátoch EÚ.

Je teda, podľa nášho názoru, možné identifikovať argumenty v prospech takého výkladu článku 25 nariadenia Brusel Ia, podľa ktorého sa toto ustanovenie uplatní aj na dohody o voľbe súdu členského štátu v situáciách, ktoré sú z pohľadu nečlenského štátu rýdzo vnútroštátne.

Na druhej strane je však potrebné pristaviť sa pri bode 26 rozsudku vo veci Inkreal, kde je uvedené, že *„článok 25 nariadenia Brusel Ia treba vykladať z hľadiska cieľov dodržiavania zmluvnej voľnosti strán a posilnenia účinnosti dohôd o výlučnej voľbe súdu.“* V ďalšom texte sa preto budeme venovať otázke, či výklad umožňujúci rozšírenie záverov vo veci Inkreal aj na dohody o voľbe súdu členského štátu v prípadoch, kde sú z pohľadu nečlenského štátu rýdzo vnútroštátne, prispeje k dosiahnutiu cieľa posilnenia účinnosti dohôd o výlučnej právomoci súdu.

²⁷ MANGUS, U.: Article 25. In: Mangus, U. – Mankowski, P.: European Commentaries on Private International Law ECPII. Volume I. Brussels Ibis Regulation. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2016. p. 612.

²⁸ Rozsudok Súdneho dvora z 8. februára 2024 vo veci C-566/22 Inkreal s.r.o. proti Dúha reality s.r.o. ECLI:EU:C:2024:123, bod 34 a tam citovaná judikatúra.

3. Účinnosť dohôd o výlučnej právomoci súdu členského štátu v prípadoch, ktoré sú rýdzo vnútroštátne z pohľadu nečlenského štátu

Dôvodová správa k dohovoru o dohodách o voľbe súdu²⁹ uvádza, že „*ak má dohovor dosiahnuť svoj cieľ, ktorým sú čo najúčinnnejšie dohody o voľbe súdu, musí zabezpečovať tri veci. Po prvé, zvolený súd musí vec prejednať v prípade, že sa začne konanie pred týmto súdom, po druhé akýkoľvek iný súd, na ktorom je žaloba podaná, musí prejednanie veci odmietnuť a po tretie rozsudok zvoleného súdu musí byť uznaný a vykonaný.*“

Haagsky dohovor o dohodách o voľbe súdu upravuje všetky uvedené otázky, avšak aj napriek tomu, že je pre členské štáty Európskej únie³⁰ záväzný, neuplatní sa na dohody o voľbe súdu členského štátu v prípadoch, ktoré sú rýdzo vnútroštátne z pohľadu súdu tretieho (nečlenského) štátu. Vylučuje to ustanovenie článku 1 ods. 1 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu, ktorý stanovuje, že „*tento dohovor sa v medzinárodných veciach vzťahuje na dohody o výlučnej právomoci...*“, pričom v článku 1 ods. 2 dohovoru o dohodách o voľbe súdu je uvedené, že „*na účely kapitoly II je vec medzinárodnou, pokiaľ strany nemajú sídlo v tom istom zmluvnom štáte a vzťah strán a všetky ďalšie prvky veci, bez ohľadu na miesto zvoleného súdu, nie sú spojené s týmto štátom.*“

Ak by sa závery SD EÚ vo veci Inkreal rozšírili aj na dohody o výlučnej právomoci súdu členského štátu v prípadoch, ktoré sú z pohľadu tretieho štátu rýdzo vnútroštátne, akým spôsobom by bolo možné zabezpečiť účinnosť takýchto dohôd? Inými slovami, bolo by možné dosiahnuť, aby prorogovaný súd členského štátu vec prejednal a súčasne akýkoľvek iný súd prejednanie veci odmietol a tiež aby bol rozsudok prorogovaného súdu uznaný a vykonaný v cudzine vrátane toho nečlenského štátu, z pohľadu ktorého by bola situácia rýdzo vnútroštátna?

4. Povinnosť prorogovaného súdu vec prejednať

V prípade dohody o voľbe súdu členského štátu v situáciách rýdzo vnútroštátnych z pohľadu iného členského štátu EÚ alebo tretieho štátu, **povinnosť prorogovaného súdu členského štátu EÚ vec prejednať** v prípade, že sa začne konanie pred týmto súdom, vyplýva priamo z článku 25 nariadenia Brusel Ia (v prípadoch rýdzo vnútroštátnych z pohľadu tretieho nečlenského štátu len za predpokladu, že by SD EÚ rozšíril závery rozsudku vo veci Inreal aj

²⁹ HARTLEY, T. – DOGAUCHI, M.: Dohovor o dohodách o voľbe súdu z 3. júna 2005. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného, Stále byro, 2013, s. 21.

³⁰ Bližšie pozri 2014/887/EÚ: Rozhodnutie Rady zo 4. decembra 2014 o schválení haagskeho Dohovoru o dohodách o voľbe súdu z 30. júna 2005 v mene Európskej únie. Dánsko pristúpilo k dohovoru 30. mája 2018.

na tieto situácie). Aplikácia vnútroštátnych pravidiel upravujúcich medzinárodnú právomoc súdov členských štátov je v prípade, keď sa uplatňuje článok 25 nariadenia Brusel Ia vylúčená ustanovením článku 6 ods. 1 nariadenia Brusel Ia.

Otázne je, či by sa uvedená povinnosť uplatnila aj v prípade, ak by týmto tretím nečlenským štátom bolo Švajčiarsko, Island alebo Nórsko, teda tie nečlenské štáty, ktoré sú viazané dohovorom o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (ďalej len „nový Lugánsky dohovor“).³¹ Z článku 64 ods. 2 nového Lugánskeho dohovoru vyplýva, že v prípade, ak má žalovaný bydlisko v Nórsku, Švajčiarsku alebo na Islande, majú súdy členských štátov EÚ prednostne pred nariadením Brusel Ia aplikovať nový Lugánsky dohovor. Aplikácia článku 25 nariadenia Brusel Ia by teda bola vylúčená v tých prípadoch, ktoré by boli rýdzo vnútroštátne z pohľadu Švajčiarska, Nórska alebo Islandu, pretože žalovaný by v týchto prípadoch mal bydlisko v nečlenskom štáte a súdy členského štátu EÚ by prednostne pred nariadením Brusel Ia aplikovali nový Lugánsky dohovor. Otázka, či by bolo možné dosiahnuť rovnaký výsledok aplikáciou článku 23 nového Lugánskeho dohovoru opäť závisí od toho, či sa SD EÚ prikloní pri interpretácii článku 23 nového Lugánskeho dohovoru k rovnakým záverom k akým dospel vo veci Inkreal alebo nie. Problematickým v tomto prípade by mohlo byť odlišné znenie článku 23 nového Lugánskeho dohovoru v porovnaní s článkom 25 nariadenia Brusel Ia.

Ak by tretím nečlenským štátom bol zmluvný štát Haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu, aplikácii článku 25 nariadenia Brusel Ia zo strany prorogovaného súdu členského štátu EÚ, by pravidlá medzinárodnej právomoci podľa tohto haagskeho dohovoru nebránili, pretože, ako bolo uvedené vyššie, tieto sa v zmysle článku 1 ods. 1 a ods. 2 haagskeho dohovoru neuplatnia v prípadoch, ktoré sú z pohľadu niektorého zmluvného štátu rýdzo vnútroštátne. Haagsky dohovor o dohodách o voľbe súdu nebráni, aby sa na takéto dohody o výlučnej právomoci aplikovali predpisy *lex fori*,³² medzi ktoré v prípade členských štátov EÚ patrí aj nariadenie Brusel Ia.

Na tomto mieste by bolo možné skúmať aplikačnú prednosť bilaterálnych zmlúv o právnej pomoci, ktorými sú členské štáty viazané a tiež medzinárodných zmlúv, ktoré upravujú špecifické otázky a ich vplyv na aplikáciu článku 25 nariadenia Brusel Ia v nami skúmaných prípadoch, rozsah tohto príspevku to, žiaľ, neumožňuje a túto otázku ponecháme otvorenú na ďalší výskum.

³¹ Ú. v. EÚ L 339, 21. 12. 2007, p. 3 – 41.

³² HARTLEY, T. – DOGAUCHI, M.: Dohovor o dohodách o voľbe súdu z 3. júna 2005. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného, Stále byro, 2013, s. 21.

Záverom tejto časti je tak možné konštatovať, že rozšírením záverov rozsudku vo veci Inkreal v tom zmysle, že by bolo možné aplikovať článok 25 nariadenia Brusel Ia aj na dohody o výlučnej právomoci súdu členského štátu EÚ v prípadoch rýdzo vnútroštátnych z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu by sa zabezpečila povinnosť súdu členského štátu prejednať vec, čo predstavuje jeden z aspektov účinnosti dohôd o voľbe súdu.

Sporné v tomto smere sa javia tie situácie, ktoré sú rýdzo vnútroštátne z pohľadu Švajčiarska, Islandu a Nórska, kde záver o povinnosti prorogovaného súdu členského štátu EÚ konať vo veci, závisí od interpretácie článku 23 nového Lugánskeho dohovoru zo strany SD EÚ.

5. Povinnosť súdu iného štátu vec odmietnuť prejednať

Povinnosť súdu iného ako prorogovaného nekonať vo veci, pre ktorú bola uzavretá dohoda o výlučnej právomoci má zabezpečiť nielen účinnosť dohôd o výlučnej právomoci ale tiež predchádzať situáciám súbežných konaní a vydaniu vzájomne nezlučiteľných rozhodnutí.

Nariadenie Brusel Ia zvyšuje účinnosť dohôd o výlučnej právomoci tým, že v článku 31 ods. 2 a 3 stanovuje osobitné pravidlo týkajúce sa prekážky začatej veci,³³ v zmysle ktorého má súd členského štátu EÚ, ktorý začal konať ako prvý, prerušiť konanie po tom, ako začal konať súd iného členského štátu, ktorého právomoc vyplýva z dohody o výlučnej právomoci, a to až dovtedy, kým prorogovaný súd nevyhlási, že má právomoc podľa dohody o výlučnej právomoci.

Uvedené pravidlo síce významným spôsobom posilňuje účinnosť dohôd o výlučnej právomoci, ale nie je použiteľné v prípade prorogácie právomoci súdu členského štátu v situácii, ktorá je z pohľadu súdu tretieho štátu rýdzo vnútroštátna. Uvedené ustanovenie je totiž, ako priamo vyplýva z textu článku 31 ods. 2 a 3 nariadenia Brusel Ia, použiteľné len v prípade, že tak prorogovaný súd ako aj súd, ktorý začal konať v rovnakej veci – sú oba súdmi členských štátov Európskej únie. Nariadenie Brusel Ia nie je záväzné pre tretie nečlenské štáty, preto nemôže ukladať povinnosť súdom tretích štátov nekonať vo veci, pre ktorú bola uzavretá dohoda o výlučnej právomoci súdu členského štátu EÚ. Takáto povinnosť by mohla vyplývať súdu tretieho štátu z jeho vnútroštátneho práva alebo z medzinárodných zmlúv, ktorými je tento tretí štát viazaný.

³³ Toto pravidlo sa uplatní v prípade, keď sa začalo konanie na súde členského štátu, ktorý nebol zvolený v dohode o výlučnej voľbe súdu a následne začalo konanie na zvolenom súde v tej istej veci a medzi tými istými účastníkmi konania. Na základe uvedeného ustanovenia by mal súd členského štátu, ktorý začal konať ako prvý, prerušiť konanie hneď potom, ako začal konať zvolený súd a to až dovtedy, kým prorogovaný súd členského štátu nevyhlási, že má právomoc podľa dohody o výlučnej právomoci.

Z medzinárodných zmlúv takúto povinnosť obsahuje článok 6 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu, toto ustanovenie sa však, kvôli absencii relevantného medzinárodného prvku v nami skúmaných prípadoch neuplatní.³⁴ Nový Lugánsky dohovor obsahuje v článku 27 a 28 pravidlá o litispendencii, ktoré sa uplatnia v prípade, keď sa vedú konania v tej iste veci alebo súvisiacej veci na súde členského štátu a nečlenského štátu, ktorý je viazaný Lugánskym dohovorom (čl. 64 ods. 2 písm. d) Lugánskeho dohovoru), tieto ustanovenia však vychádzajú len z kritéria časovej prednosti a absentuje v nich právna úprava povinnosti súdu nekonať vo veci, pre ktorú bola uzavretá dohoda o výlučnej právomoci súdu iného zmluvného štátu Lugánskeho dohovoru.

Súčasná právna úprava tak nebráni tomu, aby dohody o voľbe súdu členského štátu v prípadoch rýdzo vnútroštátnych z pohľadu nečlenského štátu boli využívané ako súčasť procesnej taktiky, ktorú je možné ilustrovať na argumentácii žalovanej, ktorá je uvedená v uznesení Nejvyššího soudu ČR z 9. apríla 2024, sp. zn. 30Nd 674/2021 *„Podľa žalovanej môže mať vedenie konania v ktorom chýba medzinárodný prvok, pred českým súdom, jediný účel, a to značné zvýšenie nákladov na strane žalovanej.“*

Môže totiž nastať situácia, keď žalobca iniciuje konanie pred súdmi tretieho nečlenského štátu, z pohľadu ktorého ide o rýdzo vnútroštátnu situáciu a ktorého vnútroštátne právne predpisy neumožňujú odmietnutie právomoci v prospech prorogovaného súdu členského štátu a následne iniciuje konanie na prorogovanom súde členského štátu Európskej únie. Mohol by v takýchto prípadoch súd členského štátu, ktorého právomoc bola prorogovaná, odmietnuť výkon tejto právomoci v záujme riadneho výkonu spravodlivosti a predchádzania vzniku nezlučiteľných rozhodnutí?

Jednoznačnú odpoveď na túto otázku nariadenie neponúka. Články 33 a 34 nariadenia Brusel Ia sa v tejto situácii neuplatnia, pretože tie sa týkajú len právomoci súdu členského štátu EÚ založenej na základe článku 4 alebo 7,8 alebo 9 nariadenia Brusel Ia. Samotnú možnosť odmietnutia vykonávania právomoci, ktorá bola založená na základe ustanovení nariadenia (osobitne, ak má charakter výlučnej právomoci, čo v prípade čl. 25 nariadenia Brusel Ia platí) v prospech súdu nečlenského štátu, nad rámec článku 33 a 34 nariadenia Brusel Ia považujeme za spornú a aj v právnej teórii na túto otázku neexistujú jednotné názory.³⁵ Časť autorov sa

³⁴ HARTLEY, T. – DOGAUCHI, M.: Dohovor o dohodách o voľbe súdu z 3é. Júna 2005. Haag: Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného, Stále byro, 2013, s. 27.

³⁵ Bližšie pozri napr. VAN CALSTER, G. Lis Pendens and third states: the origin, DNA and early case-law on Article 33 and 34 of the Brussels Ia Regulation and its “forum non conveniens – light” rules. In: Journal of Private International Law, vol. 18, 2022, č. 3, s. 363-398.

v tomto smere odvoláva na rozsudok SD EÚ vo veci Owusu,³⁶ z ktorého vyvodzujú nemožnosť odmietnutia výkonu právomoci založenej na základe ustanovení nariadenia Brusel Ia nad rámec tých možností, ktoré priamo z textu nariadenia Brusel Ia vyplývajú (napr. čl. 33 a 34).

V súčasnosti sa tak nedá vylúčiť, že rozšírenie záverov rozsudku vo veci Inkreal aj na situácie, ktoré sú rýdzo vnútroštátne z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu, by mohlo viesť k vzniku prípadov, kedy je žalovaný nútený sa brániť pred prorogovaným súdom členského štátu EÚ, ktorý nemá možnosť odmietnuť vykonávať túto právomoc a tiež aj pred súdom nečlenského štátu, z pohľadu ktorého ide o rýdzo vnútroštátnu situáciu, v ktorej nie je dôvod odmietnuť vykonávať právomoc v prospech prorogovaného súdu. Takáto právna úprava by tak mohla prispievať v vzniku paralelných konaní a vydaniu nezlučiteľných rozsudkov v členskom a nečlenskom štáte.

6. Povinnosť uznať rozhodnutie vydané prorogovaným súdom

Povinnosť uznať rozsudok vydaný súdom členského štátu EÚ, ktorý si založil právomoc na konanie na základe dohody o voľbe súdu v prípade rýdzo vnútroštátnej situácie z pohľadu tretieho štátu v ostatných členských štátoch EÚ vyplýva z nariadenia Brusel Ia už v súčasnosti.³⁷ Uznaniu takéhoto rozsudku v inom členskom štáte môže brániť rozsudok vydaný v rovnakej veci medzi rovnakými účastníkmi konania v treťom štáte (z pohľadu ktorého je vec rýdzo vnútroštátna) len za predpokladu, že tieto rozsudky sú nezlučiteľné, rozsudok tretieho štátu bol vydaný skôr a spĺňa podmienky na jeho uznanie v dožiadanom členskom štáte (článok 45 ods. 1 písm.) nariadenia Brusel Ia). Z uvedeného vyplýva, že v ostatných členských štátoch EÚ nebude mať rozsudok súdu tretieho štátu automaticky prednosť pred rozsudkom prorogovaného členského štátu *a vice versa* a rýchlosť, s ktorou ten ktorý súd vec prejedná a rozhodne (v prípade súbežných konaní) skutočne môže zohrávať významnú úlohu.

Uznanie rozsudku súdu členského štátu, ktorého právomoc bola založená dohodou, v tom treťom (nečlenskom) štáte, z pohľadu ktorého je vec, o ktorej sa rozhodlo, rýdzo vnútroštátna, závisí od vnútroštátnej právnej úpravy daného tretieho štátu a medzinárodných zmlúv, ktorými sú oba štáty viazané.

Ak je tretí (nečlenský) štát viazaný novým Lugánskym dohovorom, uznaniu rozsudku prorogovaného súdu členského štátu v tomto treťom štáte by, sama o sebe, nemala brániť

³⁶ Rozsudok Súdneho dvora z 1. marca 2005 vo veci C-281/02 Andrew Owusu. ECLI:EU:C:2005:120, bod 28

³⁷ Článok 45 ods. 3 nariadenia Brusel Ia.

skutočnosť, že dohoda o voľbe súdu bola uzavretá vo veci, ktorá je z pohľadu tohto tretieho štátu rýdzo vnútroštátnou.³⁸

Z ďalších mnohostranných medzinárodných zmlúv relevantných pre tieto otázky je vhodné uviesť najmä haagsky dohovor o dohodách o voľbe súdu a haagsky dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozsudkov v občianskych alebo obchodných veciach³⁹, ktorými sú viazané všetky členské štáty EÚ a viaceré tretie nečlenské štáty.

Haagsky dohovor o dohodách o voľbe súdu obsahuje osobitné vymedzenie pojmu medzinárodný vzťah na účely uznávania a výkonu rozsudkov (článok 1 ods. 3 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu) v zmysle ktorého *„na účely kapitoly III je prípad medzinárodným, ak sa strana dožaduje uznávania alebo výkonu zahraničného rozsudku“*. Ako uvádza dôvodová správa k haagskemu dohovoru „vec, ktorá pri vydaní pôvodného rozsudku nebola medzinárodnou, sa môže stať medzinárodnou, ak vznikne otázka uznania alebo výkonu rozsudku v inom štáte.“⁴⁰

Z hľadiska nami skúmanej problematiky je významným ustanovenie článku 8 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu, ktorý zmluvným štátom ukladá povinnosť uznať a príp. vykonať rozhodnutie súdu iného zmluvného štátu, ktorého právomoc bola založená dohodou. Na uvedené ustanovenie nadväzuje článok 20 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu, ktoré stanovuje, že *„štát môže vyhlásiť, že jeho súdy môžu odmietnuť uznávanie alebo výkon rozsudku vyneseny súdom iného zmluvného štátu, ak strany mali sídlo v dožiadanom štáte a ak vzťah strán a všetky ďalšie prvky týkajúce sa sporu s výnimkou miesta zvoleného súdu súviseli iba s dožiadaným štátom.“* Ak teda zmluvný štát urobí vyhlásenie podľa tohto článku, nemá povinnosť uznať rozsudky vo veciach, ktoré považuje za vnútroštátne. Vyhlásenie podľa článku 20 dohovoru zo strany jedného zmluvného štátu nemá, podľa nášho názoru, vplyv na povinnosť ostatných zmluvných štátov tohto dohovoru, uznať a príp. vykonať rozhodnutie vydané v členskom štáte vo veci, ktorá je z pohľadu toho zmluvného štátu, ktorý urobil vyhlásenie podľa článku 20, rýdzo vnútroštátna. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že žiaden zo zmluvných štátov haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu do dnešného dňa vyhlásenie v zmysle čl. 20 neurobil.

Obdobu článku 20 haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu obsahuje haagsky dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozsudkov v občianskych alebo obchodných veciach,

³⁸ Článok 35 nového Lugánskeho dohovoru.

³⁹ Rozhodnutie Rady (EÚ) 2022/1206 z 12. júla 2022 o pristúpení Európskej únie k Dohovoru o uznávaní a výkone cudzích rozsudkov v občianskych alebo obchodných veciach (Ú.v. EÚ L 187, 14.7.2022, s. 1). Dánsko nie je viazané týmto dohovorom ani nepodlieha jeho uplatňovaniu.

⁴⁰ Dôvodová správa, s. 23.

dôvodová správa k tomuto dohovoru spresňuje, že pri posudzovaní, či je vec, o ktorej sa rozhodlo v inom zmluvnom štáte, rýdzo vnútroštátna z pohľadu dožiadaného zmluvného štátu, je rozhodujúci moment začatia nachádzacieho konania v štáte pôvodu cudzieho rozhodnutia.⁴¹

Na základe uvedeného je tak možné konštatovať, že nariadenie Brusel Ia nevylučuje možnosť uznania rozsudku vydaného prorogovaným súdom členského štátu vo veci, ktorá je z pohľadu tretieho štátu rýdzo vnútroštátna, ale tento predpis sa uplatní len v prípade uznania a výkonu takéhoto rozsudku v inom členskom štáte EÚ. Nový Lugánsky dohovor umožňuje uznávanie takýchto rozsudkov súdov členských štátov aj v Nórsku, na Islande a vo Švajčiarsku. Aj napriek tomu, že EÚ je zmluvnou stranou haagskych dohovorov garantujúcich uznávanie a výkon rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, tieto obsahujú ustanovujú ustanovenia, ktoré umožňujú urobiť vyhlásenie, ktoré umožní nečlenského štátu neuznať rozsudok vo veci, ktorá je z jeho pohľadu rýdzo vnútroštátna. Pre veriteľov je tak dobrou správou, že takéto vyhlásenie do dnešného dňa neurobil žiaden zmluvný štát.

Bilaterálne zmluvy o právnej pomoci, príp. iné špecifické medzinárodné zmluvy, môžu obsahovať odlišnú právnu úpravu, rovnako tak vnútroštátna úprava tretích nečlenských štátov môže obsahovať odlišné podmienky, ktorých komplexné posúdenie prekračuje možnosti tohto príspevku.

Záver

Aj napriek skutočnosti, že je možné identifikovať argumenty za rozšírenie záverov rozhodnutia vo veci Inkreal aj na prípady uzavretia dohody o výlučnej právomoci v prospech súdu členského štátu EÚ vo veciach, ktoré sú z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu rýdzo vnútroštátne, je otázne, či by toto rozšírenie skutočne prispelo k posilneniu účinnosti týchto dohôd.

Kým v prípade, o ktorom rozhodoval SD EÚ vo veci Inkreal samotné nariadenie upravuje nielen povinnosť súdu členského štátu, ktorého právomoc bola založená dohodou konať vo veci, ale aj povinnosť súdov ostatných členských štátov EÚ (vrátane súdu toho členského štátu, z pohľadu ktorého je vec rýdzo vnútroštátna) odmietnuť rozhodovať vo veci, ktorá je vo výlučnej právomoci prorogovaného súdu a tiež povinnosť ostatných členských štátov Európskej únie uznať a vykonať rozsudok prorogovaného súdu členského štátu v takejto veci, v prípadoch rýdzo vnútroštátnych z pohľadu tretieho (nečlenského) štátu je situácia

⁴¹ GARCIMARTÍN F., SAUMIER, G.: Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters, Explanatory report. The Hague: Hague Conference on Private International Law 2020, s. 148

odlišná. SD EÚ by rozšírením záverov vo veci Inkreal založil len povinnosť prorogovaného súdu členského štátu konať vo veci. Nariadenie neupravuje povinnosť súdu tretieho nečlenského štátu (ktorý považuje danú vec za rýdzo vnútroštátnu) odmietnuť výkon právomoci v prospech prorogovaného súdu a takáto povinnosť nevyplýva, ako bolo uvedené vyššie, ani z Haagskeho dohovoru o dohodách o voľbe súdu či nového Lugánskeho dohovoru a je pomerne málo pravdepodobné, že vnútroštátna právna úprava tretieho nečlenského štátu bude obsahovať pravidlo, ktoré by umožnilo príp. priamo nariadiť odmietnutie právomoci v rýdzo vnútroštátnej veci v prospech prorogovaného súdu členského štátu. Potenciálne by sa tak otvorila cesta pre forum shopping aj v prípade, keď by žalobca inicioval konanie v treťom štáte a na súde prorogovaného členského štátu zo šikanózných dôvodov. Najvýznamnejším účinkom uplatnenia postupu forum shopping je potvrdenie právomoci jedného z viacerých súdov vybavených rovnakou mierou medzinárodnej právomoci.⁴² V konaní pred súdom členského štátu by žalobca mohol dosiahnuť vydanie rozsudku, ktorý by požíval slobodu voľného pohybu v Európskej únii, ale jeho uznanie v treťom štáte by záviselo od práva tohto tretieho štátu.

Na druhej strane stoja ale úvahy o tom, či vylúčenie takýchto dohôd z pôsobnosti článku 25 nariadenia Brusel Ia a aplikácia národných predpisov členských štátov EÚ na takéto dohody priniesli lepšie výsledky a či, aj napriek uvedeným nedostatkom, spoločné európske pravidlá predsa len nepredstavujú riešenie, ktoré je z hľadiska predvídateľnosti a právnej istoty., lepšie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

LYSINA, P. a kol.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 585 s. ISBN 978-80-7400-415-5

LYSINA, P. – ĎURIŠ, M. – HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016. 544 s. ISBN:978-80-89603-43-5..

MANGUS, U. – MANKOWSKI, P.: European Commentaries on Private International Law ECPII. Volume I. Brussels Ibis Regulation. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2016. 1200 s. ISBN 978-35-0408-008-2.

SLAŠŤAN, M., SIMAN, M. a kol.: Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného. 1. vyd. - Pezinok : Justičná akadémia Slovenskej republiky, Slovenská asociácia európskeho práva, 2018. 204 s. ISBN 978-80-973158-0-1.

Periodiká a zborníky:

⁴² LYSINA, P.: Forum shopping v medzinárodnom práve súkromnom EÚ. In Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2017. 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2017. s. 178

LYSINA, P. - BURDOVÁ, K. - GORNALOVÁ, D.: Medzinárodný prvok ako *conditio sine qua non* pre uplatnenie noriem medzinárodného práva súkromného? In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. - Roč. 40, č. 1, (2021), s. 133-150.

LYSINA, P.: Forum shopping v medzinárodnom práve súkromnom EÚ. In *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2017*. 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2017. ISBN 978-80-7160-445-7, s. 174-181.

MORAVCOVÁ, D.: Analýza dosahov rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci Inkreal. *Justičná revue*, 2024, Roč. 76, č. 8-9, ISSN (online) 2730-0471, s. 847 – 864.

VAN CALSTER, G.: *Lis Pendens* and third states: the origin, DNA and early case-law on Article 33 and 34 of the Brussels Ia Regulation and its “forum non conveniens – light” rules. In: *Journal of Private International Law*, vol. 18, 2022, č. 3, ISSN: 1744-1048, s. 363-398.

Internetové zdroje:

POESEN, M.: Analysis: The Court of Justice on the Existence of an International Element under the Brussels Ia Regulation (C-497/22, Inkreal). University of Aberdeen School of Law Blog. 2024. [cit. 2025-01-20]. Dostupné na internete: <https://www.abdn.ac.uk/law/blog/analysis-the-court-of-justice-on-the-existence-of-an-international-element-under-the-brussels-ia-regulation-c49722-inkreal/>

ZASTÚPENIE ADVOKÁTOM V DOVOLACOM KONANÍ PRED CIVILNÝM SÚDOM, PRÁVNE POŽIADAVKY A APLIKAČNÉ PROBLÉMY

REPRESENTATION BY A LAWYER IN APPEAL PROCEEDINGS BEFOR A CIVIL COURT, LEGAL REQUIREMENTS AND APPLICATION PROBLEMS

Monika Dunajská – Katarína Zajác Ševcová¹

Anotácia

Príspevok sa zameriava na podmienky podania dovolania v civilnom konaní ako mimoriadneho opravného prostriedku z pohľadu zastúpenia dovolateľa pri jeho podávaní a spísaní v zmysle aktuálnej právnej úpravy. Príspevok poskytuje bližší výklad k obligatórnemu zastúpeniu dovolateľa advokátom ako aj výnimky takéhoto zastúpenia. Zároveň sa autori príspevku zameriavajú aj na ustálenú judikatúru zaoberajúcou sa aktuálnymi problémami pri samotnom podávaní dovolania z pohľadu praxe advokátov. Súčasťou je i komparácia podmienok zastúpenia dovolateľa s Českou právnou úpravou a tiež predpokladané úvahy de lege ferenda.

Kľúčové slová

dovolanie, advokát, dovolacie konanie, súdne rozhodnutia

Anotácia v AJ

The paper focuses on the conditions for filing an appeal in civil proceedings as an extraordinary remedy from the point of view of the appellant's representation during its filing and writing in accordance with the current legislation. The article provides a more detailed explanation of the mandatory representation of the appellant by a lawyer as well as the exceptions to such representation. At the same time, the authors of the contribution also focus on established jurisprudence dealing with current problems in the actual filing of an appeal from the point of view of lawyers' practice. It also includes a comparison of the terms of the appellant's representation with the Czech legislation and also the assumed de lege ferenda considerations.

Keywords

appeal, lawyer, appeal proceedings, court decisions

¹ JUDr. Monika Dunajská, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra občianskeho a pracovného práva, študent 1. ročníka doktorandského štúdia v externej forme, výkon povolania: advokát
doc. JUDr. Katarína Zajác Ševcová, PhD. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra občianskeho a pracovného práva, zaradenie: Docent, funkcia v zamestnaní: Vysokoškolská učiteľka

Úvod

Dovolanie je mimoriadny opravný prostriedok upravený v § 419 až § 457 zákona č. 160/2015 Z .z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „CSP“). Dovolanie predstavuje jednu z výnimiek zo zásady nezmeniteľnosti právoplatných rozhodnutí v civilnom konaní, pričom jeho primárnou úlohou je odstránenie tých najzávažnejších procesných pochybení súdov nižšej inštancie a vykonanie opravy právneho názoru alebo záveru odvolacieho súdu. Aj preto je možné uviesť, že nezmeniteľnosť právoplatných rozhodnutí je len relatívna.² Dovolanie nie je len „ďalším odvolaním“ a dovolací súd nesmie byť procesnými stranami ako aj samotným dovolacím súdom vnímaný ako tretia inštancia v rámci konania, ktorej by bolo možné preskúmať akékoľvek rozhodnutie odvolacieho súdu. Je dôležité si uvedomiť, že právo na súdnu ochranu nie je absolútne a v záujme zaistenia právnej istoty a riadneho výkonu spravodlivosti podlieha určitým obmedzeniam. Vzhľadom na závažné dôsledky úspešného podaného dovolania ako je zrušenie právoplatného rozhodnutia prípadná jeho zmena, čo je v končnom dôsledku určitý prelom do právnej istoty strán sporu, je dovolanie ohraničené splnením určitých podmienok jeho prípustnosti. Otázka posúdenia, či sú, alebo nie sú splnené podmienky, za ktorých sa môže uskutočniť dovolacie konanie, patrí do výlučnej právomoci dovolacieho súdu. Už z ustanovení § 419 až 429 CSP vyplýva široké spektrum požiadaviek prípustnosti dovolania ako sú napríklad subjekty oprávnené na podanie dovolania, lehota alebo aj dôvody takéhoto podania.

Jednou z primárnych podmienok podania dovolania je subjekt oprávnený na jeho podanie. Je dôležité poznamenať, že právo na podanie dovolania ako mimoriadneho opravného prostriedku sa riadi dispozičnou zásadou, a teda je vždy na uvážení účastníka sporu alebo strany sporu, či vôbec dovolanie podá alebo nie.³ V § 424 CSP je uvedené, „*Dovolanie môže podať strana, v ktorej neprospech bolo rozhodnutie vydané.*“ Z daného vyplýva, že dovolanie môže podať len strana konania, ktorá právoplatným rozhodnutím odvolacieho súdu utrpela ujmu, hoci aj nepatrnú, na svojich právach, pričom nemôže ísť len o jej subjektívne presvedčenie, ale o objektívnu skutočnosť.⁴ Práve v súvislosti s osobou dovolateľa je výslovne stanovená zákonná požiadavka podmienky zastúpenia v dovolacom konaní. Z ustanovení § 429 CSP vyplývajú dve možnosti zastúpenia, pričom z prvého odseku uvedeného ustanovenia vyplýva

² FICOVÁ, S. *Systém opravných prostriedkov v civilnom procese*. Bratislava: Manz, 1998, s. 28

³ GEŠKOVÁ, K. *Dovolanie v civilnom procese. I. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 161

⁴ ŠTEVČEK, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1389

zákonná povinnosť právneho zastúpenia advokátom a druhý odsek predstavuje výnimky z povinného právneho zastúpenia.⁵

Ako je uvedené vyššie, neberúc do úvahy výnimky z povinného právneho zastúpenia, musí byť dovolateľ v dovolacom konaní zastúpený advokátom. Z praktického hľadiska možno povedať, že ide o advokátsky proces.⁶ Verejnosť možno vníma predmetnú zákonnú požiadavku ako určité obmedzenie v práve na prístup k súdu⁷ alebo spravodlivosti, avšak práve takáto zákonná požiadavka zabezpečuje riadne uplatnenie práv dovolateľa. Odôvodnenie zákonnej požiadavky povinného zastúpenia je opakovane obsiahnutá aj v ustálenej súdnej praxi, z ktorej vyplýva, *„Účelom povinného zastúpenia v dovolacom konaní je zaistenie ochrany práv a právom chránených záujmov účastníka konania. Keďže konanie o dovolaní sa riadi prísnyimi procesnými pravidlami a dovolací súd je s výnimkou väd podľa zákonných ustanovení viazaný rozsahom a dôvodmi dovolania, je dôležité, aby toto podanie vypracovala osoba znála práva, a to vrátane právnych predpisov upravujúcich súdne konanie z procesného hľadiska. Táto zákonná požiadavka je kogentnej povahy a nepripúšťa žiadne výnimky.“*⁸

Rovnako aj z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR zo dňa 19. 04. 2017, sp. zn. 1VCdo/2/2017 vyplýva, že zmyslom povinného zastúpenia je vytvoriť v civilnom sporovom konaní určitý procesný filter na zjavne neopodstatnené, neprípustné, protirečivé alebo rozporuplné dovolania a zabezpečiť, aby podané dovolanie malo všetky potrebné náležitosti. Je možné, že dovolateľ bez právneho vzdelania a skúsenosti by nedokázal kvalifikovane skoncipovať dovolanie ako napríklad uviesť a vymedziť dovolacie dôvody, obsiahnuť všetky náležitosti podania, nereagovať správne na výzvu súdu, čo by napokon viedlo k následnému ale zbytočnému odmietnutiu podania. Podstatným zámerom, ktorý vychádzal z poznania negatív predchádzajúcej právnej úpravy, je regulácia vysokého počtu problematcky formulovaných dovolaní, ale tiež preventívne pôsobenie na advokátov potenciálnych dovolateľov, aby sa náležitosťami dovolania zaoberali s potrebnou zodpovednosťou. Zákonodarca tým reagoval na doterajšie poznatky súdnej praxe, v ktorej sa neustále a opakovane vyskytovali dovolania, v ktorých dovolatelia vyvodzovali hypotetické dôvody prípustnosti dovolania a súbežne namietali všetky právnou úpravou predpokladané dôvody prípustnosti dovolania, pričom neraz bolo celkom zrejmé, že dovolanie nie je podané s istotou, ale len „pre istotu“. Právna úprava sa snaží poskytnúť priestor, aby sa v civilných veciach mohol najvyšší súd naplno venovať tomu,

⁵ Pozri § 429 ods. 1, ods. 2 Civilného sporového poriadku

⁶ MARKO, D. *Konanie o dovolaní – vybrané teoretické a aplikačné problémy*. Bratislava: C. H. Beck, 2024, s.22

⁷ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (2. zmenené a doplnené vydanie)*. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. s. 507

⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 24. 03. 2015, sp. z. 7Cdo 103/2015

čo je z hľadiska jeho postavenia, poslania a úloh najpodstatnejšie - zjednocovaní rozhodovania všeobecných súdov Slovenskej republiky. Plnenie tejto úlohy je bezpochyby podmienené kvalitou procesných úkonov strán sporu urobených v dovolacom konaní. Z ustálenej súdnej praxe a množstva rozhodnutí Najvyššieho súdu nesporne vyplýva, že povinným zastúpením nejde o žiadne obmedzenie prístupu k súdu, ale práve naopak, poskytnutie ochrany práv dovolateľa.

Zákonodarca sa zákonnými požiadavkami nesnažil za každú cenu odmietnuť podanie v prípade absencie zastúpenia advokátom v dovolacom konaní, ale poskytuje možnosť dovolateľovi na odstránenie takéhoto nedostatku podania. Pri doslovnom výklade zákona je dovolateľ vyzvaný na odstránenie takejto vady resp. absencie zastúpenia advokátom len v prípade, ak nebol v odvolacom konaní riadne poučený o povinnosti takéhoto zastúpenia. Súd prvej inštancie pri zistení absencie zastúpenia advokátom preskúma, či dovolateľ bol v odvolacom konaní napadnutým rozhodnutím riadne a dostatočne poučený o povinnosti byť zastúpený advokátom. Ak súd zistí, že dovolateľ nebol o tejto povinnosti riadne poučený, je dovolateľ vyzvaný na zvolenie si advokáta s poučením o takejto podmienke povinného zastúpenia ako i poučením o následkoch nesplnenia resp. neodstránenia takejto vady. Dovolateľ, ktorý výzvu súdu ignoruje a nedostatok neodstráni v primeranej lehote (spravidla do 10 dní), dovolací súd konanie zastaví bez toho, aby sa mohol vôbec zaoberať vecnou správnosťou dovolaním napadnutého rozhodnutia odvolacieho súdu.⁹ Procesná situácia, pri ktorej súd prvej inštancie prihliada na vady dovolania a dovolateľa vedie k ich odstráneniu, nenastáva v prípade, keď bol dovolateľ riadne poučený odvolacím súdom o náležitostiach dovolania a zastúpení dovolateľa v dovolacom konaní. V takom prípade súd prvej inštancie dovolateľa nevyzýva na odstránenie väd dovolania a spis bez ďalšieho predkladá na rozhodnutie dovolaciemu súdu.¹⁰ Postupuje však súd inak, ak dovolateľ vypovie advokát plnomocenstvo počas dovolacieho konania? Súd v tomto smere postupuje obdobne, pričom dovolateľa vyzve, aby si splnil podmienku povinného právneho zastúpenia. Ak si dovolateľ v primeranej lehote nezvolí nového advokáta, súd dovolanie odmietne.¹¹

Zákonodarca tiež umožnil a stanovil výnimky z povinného právneho zastúpenia advokátom. Dovolateľ nie je povinný byť zastúpený advokátom v prípadoch uvedených v § 429 ods. 2 CSP. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že dovolateľ ako fyzická osoba nemusí byť

⁹ Pozn. Vyzývacia povinnosť vyplýva z § 436 Civilného sporového poriadku, pričom úkony spojené s výzvou vykonávajú súdy prvej inštancie.

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 23. 04. 2018, sp. zn. 4Cdo/10/2018

¹¹ ŠTEVČEK, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1399

zastúpený advokátom ak má sám vysokoškolské právnické vzdelanie druhého stupňa a pri právnickej osobe musí mať takého vzdelanie jej zamestnanec alebo člen, ktorý za ňu koná. V mnohých prípadoch spôsoboval výklad právnického vzdelania za problematické, nakoľko niektorým súdom postačovalo za právnické vzdelanie len bakalárske štúdium naproti tomu tu boli názory súdov, že musí mať takáto osoba už ukončené magisterské štúdium. Nová právna úprava CSP však zjednotila výklad právnického vzdelania a odstránilo tak interpretačné problémy.¹² Za vysokoškolské právnické vzdelanie druhého stupňa sa považuje vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore právo na právnickej fakulte vysokej školy v Slovenskej republike alebo uznaný doklad o vysokoškolskom právnickom vzdelaní druhého stupňa vydaný zahraničnou vysokou školou; ak bolo vysokoškolské vzdelanie získané najprv v prvom stupni a následne v druhom stupni, vyžaduje sa, aby išlo v oboch stupňoch o vzdelanie v študijnom odbore právo.¹³

V súvislosti s povinným zastupovaním je zaujímavosťou porovnanie slovenskej právnej úpravy s českou právnou úpravou. Občanský soudní řád ustanovuje rovnako ako Civilný sporový poriadok podmienky zastúpenia v dovolacom konaní, pričom osoba podávajúca dovolanie musí byť zastúpená advokátom, avšak čo je zvláštnosťou, že takúto osobu môže zastupovať aj notár.¹⁴ Zákonná úprava síce dovoľuje zastúpenie notárom, ale len v rozsahu oprávnenia notárom, ktorý upravuje osobitný predpis.¹⁵ V prípade, ak dovolateľ podá dovolanie bez zastúpenia advokátom alebo notárom, je zo strany súdu vyzvaný k odstráneniu tohto nedostatku a je potrebné, aby podal nové dovolanie spísané advokátom / notárom ako jeho zástupcom alebo aby sa aspoň takýto zástupca d pôvodne podaným dovolaním písomne alebo ústne do protokolu stotožnil. Ak dovolateľ na výzvu súdu nebude reagovať, podmienka povinného zastúpenia nebude splnená a dovolanie odmietne.¹⁶ Možno uviesť, že podmienky dovolacieho konania v slovenskom právnom poriadku sú v porovnaní s českou právnou úpravou obdobné.

1. Jadro

Predmetný článok sa však zameriava na slovenskú právnú úpravu a to predovšetkým na ustanovenie § 429 ods. 1 CSP, z ktorého vyplýva obligatórna náležitosť spísania dovolania len

¹² § 468 Civilného sporového poriadku

¹³ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný sporový poriadok – Komentár. Bratislava: Wolter Kluwer s.r.o., s. 799

¹⁴ Bližšie pozri § 241 zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád

¹⁵ Pozri § 3 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění zákona č. 30/2000

¹⁶ SVOBODA, K., TRNĚNÁ, K. *Dovolání*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 113

osobou advokáta a nepripúšťa možnosť jeho spísania inou osobou. Pre naplnenie požiadavky spísania dovolania advokátom je samozrejmosťou a nevyhnutnosťou listinu zároveň advokátom podpísať, ako to predpokladá všeobecná právna úprava náležitosti písomného právneho úkonu. Vzhľadom na technický vývoj v súčasnej dobe a s tým spojenú aj elektronizáciu súdnictva sú advokáti ako i iné zákonom určené orgány povinní v konaní pred súdom doručovať podania do elektronickej schránky súdu a používať pri elektronickej komunikácii so súdom elektronickú schránku aktivovanú na doručovanie, ktorej sú majiteľom.¹⁷ Z daného vyplýva, že podmienka spísania dovolania advokátom bude splnená práve vtedy, pokiaľ bude dovolanie podané elektronicky autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronicou pečaťou patriacou advokátovi, ktorý zastupuje dovolateľa. S uvedenou zmenou zákona a danou povinnosťou vznikla v aplikačnej praxi problematika týkajúca sa práve podpisu takéhoto podania, nakoľko advokáti splnomocňovali na podanie dovolania svojho advokátskeho koncipienta prípadne iného zamestnanca. Problémom bola práve rozdielnosť právnych názorov súdov a to nie len Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ale aj Ústavného súdu SR.

Jedným z niekoľkých prvotných rozhodnutí Najvyššieho súdu SR odmietajúc podané dovolanie je rozhodnutie pod sp. zn. 3Obdo/96/2019 z 27. novembra 2019 publikované ako judikát v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 4/2020 pod R 49/2020, ktoré sa týka podpisovania dovolania podaného elektronickými prostriedkami advokátskym koncipientom. V uvedenom rozhodnutí súd konštatoval, „*Ak bolo dovolanie podané elektronickými prostriedkami autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom advokátskeho koncipienta, nie je splnená zákonná podmienka spísania a podpísania dovolania advokátom v zmysle ustanovenia § 429 ods. 1 CSP. Tento nedostatok dovolania nemožno po uplynutí lehoty na podanie dovolania odstrániť a má za následok odmietnutie dovolania podľa § 447 písm. e/ CSP.*“ Nestotožnenie sa s názorom Najvyššieho súdu SR najmä zo strany advokátov viedlo k opakovaným preskúmvaniam uznesení o odmietnutí dovolaní spísaných advokátskym koncipientom aj zo strany Ústavného súdu SR. Ani tu však neúspešné strany nenašli stotožnenie sa s ich právnym názorom, pričom už z Nálezu Ústavného súdu pod sp. zn. I. ÚS 484/2019 z 11. februára 2020 vyplýval názor, že podmienka podľa § 429 ods. 1 CSP bude splnená vtedy, ak bude dovolanie podané elektronicky autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom advokáta a nie advokátskym koncipientom. Obdobné názory boli vyjadrené a prijaté aj v nasledujúcom období vo veciach č. k. I. ÚS 495/2020-23 z 27. októbra

¹⁷ Pozri § 821 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

2020 , sp. zn. IV. ÚS 8/2021 a sp. zn. I. ÚS 311/2021, sp. zn. III. ÚS 243/2021, v ktorých odmietol ústavné sťažnosti namierené proti rozhodnutiam najvyššieho súdu o odmietnutí dovolania z dôvodu nesplnenia osobitnej procesnej podmienky dovolacieho konania podľa § 429 ods. 1 CSP, t. j. neautorizovania dovolania podaného v elektronickej forme podľa zákona o e-Governmente advokátom, ako zjavne neopodstatnené.

Prelomovým rozhodnutím, v ktorom sa ústavný súd zaoberal problematikou povinného spisania dovolania advokátom, je nález č. k. III. ÚS 269/2022-30 z 12. januára 2023. V predmetnej veci bolo dovolanie podané z elektronickej schránky advokátky sťažovateľa jej advokátskou koncipientkou, pričom tak elektronická správa, ako aj dovolanie, ktoré bolo jej prílohou, boli podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom advokátskej koncipientky majúcej prístup do elektronickej schránky advokátky na základe splnomocnenia. V uvedenom náleze bol vyjadrený názor, že nemožno za ústavne udržateľné považovať právne názory vyjadrené v rozhodnutiach najvyššieho súdu R 78/2018 a R 49/2020. Ústavný súd tak po zamietajúcich rozhodnutiach prijal právny záver, že advokátsky koncipient môže zastúpiť advokáta aj pri podaní dovolania a to nie len na základe osobitného splnomocnenia ale i splnomocnenia udelené advokátskemu koncipientovi elektronicky prostredníctvom funkcie portálu slovensko.sk na účely vstupu a disponovania s elektronickou schránkou advokáta, nakoľko takéto osobité splnomocnenie pokrýva aj úkon podpísania elektronickej správy kvalifikovaným elektronickým podpisom, podpísania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom a úkon ich odoslania súdu.¹⁸

Hoci by sa zdalo, že predmetným nálezom došlo k zlomu právneho názoru v danej problematike a tento bude potvrdený a vyslovený aj v ďalších súdnych rozhodnutiach, nestalo sa tak. Z Uznesenia Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 430/2023 zo dňa 20. 09. 2023 vyplýva názor, že *„Z uvedeného prehľadu rozhodovacej činnosti ústavného súdu je zrejmé, že právny názor vyslovený vo veci sp. zn. III. ÚS 269/2022 je rozdielny ako právny názor prijatý ústavným súdom vo veciach sp. zn. I. ÚS 484/2019, I. ÚS 495/2020, IV. ÚS 8/2021, III. ÚS 243/2021 a sp. zn. I. ÚS 311/2021, avšak nebol predmetom zjednotenia odlišných právnych názorov senátov ústavného súdu v súlade s § 13 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“). Z tohto dôvodu ho ústavný súd nepovažuje za právny názor, ktorým by bol senát ústavného súdu v tejto veci viazaný. Na podklade citovanej judikatúry ústavného súdu (I. ÚS 484/2019, I. ÚS 495/2020, IV. ÚS 8/2021, III. ÚS 243/2021 a I. ÚS 311/2021), ako*

¹⁸ Bližšie pozri Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 269/2022, zo dňa 12. 01. 2023

aj najvyššieho súdu (R 78/2018, R 49/2020) považuje ústavný súd rozhodovaciu prax v otázke interpretácie § 429 ods. 1 druhej vety CSP za ustálenú a nevidí dôvod sa od nej odkloniť.“ S uvedeným právnym názorom sa naďalej stotožňuje aj Najvyšší súd SR vo veci pod sp. zn. 1Obdo/62/2023 zo dňa 30. 04. 2024, kde najvyšší súd vyslovil názor, že ak bolo dovolanie autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom zamestnankyne advokátskej kancelárie (hoci aj s udeleným oprávnením na prístup a disponovanie s elektronickou schránkou advokátskej kancelárie podľa zákona č. 305/2013 Z. z.), nie je splnená zákonná podmienka spísania a podpísania dovolania advokátom v zmysle ustanovenia § 429 ods. 1 CSP, pričom takýto nedostatok dovolania už nemožno odstrániť po uplynutí lehoty na podanie dovolania.¹⁹

Záver

Vzhľadom na odlišnú súdnu prax nemožno ustáliť, ktorý z vyslovených právnych názorov je správny. Avšak, v závere je potrebné bližšie poukázať na samotný účel elektronickej komunikácie medzi advokátmi a súdom. Ako bolo už uvedené vyššie, právnym základom elektronickej komunikácie je § 821 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z.²⁰, a § 13 ods. 4 písm. g bod. 1 zákona č. 305/2013 Z. z.²¹ Práve v zákone o e-Governmente je možnosť majiteľa elektronickej schránky, a teda v danom prípade advokáta, udeliť prístup k jeho elektronickej schránke na jej disponovanie. Hoci v zákone absentuje definícia pojmu disponovanie a prístup, z jej jazykového výkladu možno hovoriť o akejsi možnosti oprávnenej osoby (splnomocnenej) vidieť obsah schránky, vstúpiť do nej, vymazávať a posilať správy. Široký pojem disponovanie možno vyložiť s ohľadom na to, aké dispozičné úkony v elektronickej schránke môže robiť jej majiteľ a aké úkony takto splnomocnenej osobe systém umožní vykonať.²² V prípade, ak práve advokát umožní prístup advokátskemu koncipientovi do elektronickej schránky advokáta a tento ho aj poverí na podanie akéhokoľvek písomného podania okrem iného na podanie dovolania z jeho elektronickej schránky, nemožno rozumne pochybovať o tom, že advokát týmto splnomocnením prejavil vôľu na to, aby koncipient vykonával akékoľvek úkony súvisiace s jej právne záväznou komunikáciou prostredníctvom elektronickej schránky. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že advokát je predsa oprávnený v zmysle zákona

¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30. 04. 2024, sp. zn. 1Obdo/62/2023

²⁰ Pozn. V zmysle § 821 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, je advokát povinný komunikovať výlučne prostredníctvom zriadenej a aktívnej elektronickej schránky

²¹ Pozn. Podľa § 13 ods. 4 písm. g) zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) sa umožňuje majiteľovi elektronickej schránky udeliť splnomocnenie / poverenie na prístup a disponovanie s elektronickou schránkou.

²² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. 04. 2023, sp. zn. 5Ndob/1/2023

o advokácii sa dať zastúpiť pri jednotlivých úkonoch advokátskym koncipientom alebo povereným zamestnancom.²³ Z uvedeného predsa jednoznačne vyplýva, že poverenie / splnomocnenie udelené advokátom advokátskemu koncipientovi prípadne jeho zamestnancovi prostredníctvom funkcie portálu slovensko.sk na účely vstupu a disponovania s elektronickou schránkou advokáta pokrýva aj úkon podpísania elektronickej správy kvalifikovaným elektronickým podpisom a v danom prípade aj podpísania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom a úkon ich odoslania súdu.

Je dôležité sa zamyslieť, či práve názor najvyššieho súdu o odmietnutí dovolania len z dôvodu podpísania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom advokátskeho koncipienta alebo zamestnanca advokáta splnomocneného na zastupovanie z jeho elektronickej schránky, nie je práve popretím účelu napredujúcej elektronickej doby a uľahčenia práce advokátom nie len z hľadiska rýchlejšej komunikácie so súdmi, ale aj uľahčenie ich práce pri častom pracovnom vyťažení. Advokátom zastupujúci množstvo klientov sa uľahčuje ich práca, keď akékoľvek podania môže prostredníctvom elektronickej schránky za neho vykonať poverený advokátsky koncipient alebo jeho zamestnanec, a tým zrýchliť a zefektívniť ich prácu. Navyše, takýto úkon možno považovať len za „čisto,, technickým úkonom.

S poukázaním na vyššie uvedené skutočnosti je možné uviesť, že pokiaľ nebude odlišný názor najvyšších súdnych autorít zjednotený, bude zjavne dochádzať k porušovaniu zásady právnej istoty súvisiacej so stálosťou súdnych rozhodnutí. Strany sporu ani účastníci konania tak nebudú môcť očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít, nakoľko táto nie je zjednotená, čo bude mať za následok porušenia základných ľudských práv.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografia:

FICOVÁ, S. Systém opravných prostriedkov v civilnom procese. Bratislava: Manz, 1998, 103 s. ISBN: 80-85719-19-3.

GEŠKOVÁ, K. Dovolanie v civilnom procese. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 251 s., ISBN: 978-80-7400-166-6.

HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. 2015. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s.r.o., 2015, 842 s., ISBN: 978-80-8168-318-3.

²³ Pozn. V zmysle § 16 ods. 2 zákona č. 586/2003 Z. z. Zákon o advokácii sa advokát môže zastúpiť advokátskym koncipientom alebo iným zamestnancom advokáta.

MARKO, D. 2024. Konanie o dovolaní – vybrané teoretické a aplikačné problémy. Bratislava: C. H. Beck, 2024, 111 s., ISBN:978-80-8232-046-9.

SVOBODA, K. TRNĚNÁ, K. 2018. Dovolání. 1 vydání. Praha: C. H. Beck. 2018, 156 s., ISBN: 978-80-7400-685-2.

ŠTEVČEK M. a kol. 2013. Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (2. zmenené a doplnené vydanie). Bratislava: Eurokódex, 2013, 752 s. ISBN 978-80-89447-96-1.

Judikatúra

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 484/2019 z 11. februára 2020.

Nález Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 269/2022-30 z 12. januára 2023.

Uznesenia Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 430/2023 zo dňa 20. 09. 2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30. 04. 2024, sp. zn. 1Obdo/62/2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. 04. 2023, sp. zn. 5Ndob/1/2023.

Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 269/2022, zo dňa 12. 01. 2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 23. 04. 2018, sp. zn. 4Cdo/10/2018.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 24. 03. 2015, sp. z. 7Cdo 103/2015.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 19. 04. 2017, sp. zn. 1VCdo/2/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 27. novembra 2019, sp. zn. 3Obdo/96/2019.

Právne predpisy

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok.

Zákon č. 586/2003 Z. z. Zákon o advokácii.

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente).

Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád.

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění zákona č. 30/2000.

EURÓPSKE OSVEDČENIE O DEDIČSTVE A MANŽELSKÉ MAJETKOVÉ PRÁVA¹

EUROPEAN CERTIFICATE OF SUCCESSION AND MATRIMONIAL PROPERTY RIGHTS

Marian Ďurana²

Abstrakt

Aj keď dedenie súvisí s prechodom práv a povinností poručiteľa v dôsledku jeho smrti na dedičov. Z hľadiska vymedzenia rozsahu a predmetu aké práva a povinnosti budú predmetom dedenia sa táto otázka rieši ako otázka predbežná. V spojitosti so súžitím človeka v partnerských zväzkoch (manželstve) právne poriadky zakotvujú rôzne formy majetkových spoločenstiev spolu žijúcich osôb (manželov resp. V niektorých krajinách aj zväzkov obdobným manželstvu). V prípade majetkových spoločenstiev je potom nevyhnutné pred samotným rozhodnutím vykonať tzv. vyporiadanie, ktorého výsledok bude rozhodujúci na určenie rozsahu a predmetu dedenia. V slovenskej republike CMP zakotvuje za určitých podmienok obligatórne spojenie konania o vyporiadanie BSM s konaním o dedičstve. Čo však v prípade konania s medzinárodným prvkom, na ktoré bude dopadať nariadenie 650/2012 zo 4. júla 2012. Článok sa následne zaoberá riešením uvedenej situácie.

Kľúčové slová

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva, konanie o dedičstve, právomoc súdu

Abstract

Although succession is related to the transfer of the rights and obligations of the testator as a result of his death to his heirs. From the point of view of defining the scope and subject matter of what rights and obligations will be subject to succession, this question is dealt with as a preliminary question. In connection with the cohabitation of persons in a partnership (marriage), the legal systems provide for various forms of property communities of persons living together (spouses or, in some countries, unions analogous to marriage). In the case of a community of property, it is then necessary to carry out a so-called settlement before the actual decision is made, the result of which will be decisive for determining the extent and subject matter of the succession. In the Slovak Republic, the CMP establishes, under certain conditions, the obligatory connection of the proceedings for the settlement of the BSM with the proceedings on inheritance. However, in the case of proceedings with an international element,

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č.1/0300/24 "Strategické výzvy aplikácie Nariadenia EÚ č. 650/2012 o cezhraničných dedeniach".

² Doc. JUDr. Marian Ďurana, PhD, pôsobí na Katadre Občianskeho a pracovného práva Univerzity Mateja Bela.

which will be subject to Regulation 650/2012 of 4 July 2012. The article then deals with the solution to the above situation.

Keywords

Joint ownership of the spouses, division of the joint property, succession proceedings, court jurisdiction

Úvod

Dedenie predstavuje právny inštitút, ktorý upravuje prechod majetkových práv a povinností v dôsledku smrti fyzickej osoby.³ Smrť fyzickej osoby je však aj právnou skutočnosťou, ktorá má za následok aj zmenu statusu fyzickej osoby. Ak osoba uzavrela platné manželstvo, smrťou jedného z manželov toto manželstvo zaniká. Zánik manželstva má za následok aj zánik majetkového režimu manželov – v zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov (ďalej aj ako „BSM“) za predpokladu, že nezaniklo ešte počas trvania manželstva. Po zániku bezpodielového spoluvlastníctva vzniká potreba jeho vyporiadania a to jedným zo spôsobov vymedzených V Občianskom zákonníku, a to dohodou alebo rozhodnutím súdu. K vyporiadaniu dochádza v rámci konania o dedičstve, a to za podmienok uvedených v ustanovení § 195 ods. 1 a 196 CMP. V zmysle uvedených ustanovení k vyporiadaniu BSM v rámci konania o dedičstve dôjde buď v prípade ak k zániku BSM došlo smrťou poručiteľa alebo jeho vyhlásením za mŕtveho alebo v prípade ak k zániku BSM došlo pred smrťou poručiteľa (za jeho života) avšak do momentu smrti poručiteľa nedošlo k jeho vyporiadaniu, či už dohodou, rozhodnutím súdu, alebo ex lege v dôsledku márneho uplynutia doby podľa § 149 ods. 4 OZ, a súčasne v čase medzi zánikom BSM za jeho života a jeho smrťou nedošlo k začatiu konania o vyporiadaní BSM na súde na základe žaloby.

V prípade cezhraničného dedenia základom a výsledkom unifikčných snáh je existencia nariadenia EÚ č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve ďalej skrátené len „nariadenie o dedení“ alebo len „nariadenie“. Predmetné nariadenie sa vecne zameriava na všetky občianskoprávne aspekty dedenia majetku zosnulých osôb, a to z hľadiska právomoci, rozhodného práva, uznania a výkon cudzích rozhodnutí, čím pôsobí unifikačne vo vyššie uvedených otázkach medzinárodného práva súkromného v oblasti dedičského práva s cudzím prvkom v členských štátoch.

³ GANDŽALOVÁ D.: *Vývoj dedičského práva a jeho ďalšie smerovanie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2012, s. 104.

1. Nariadenie 650/2012 a vyporiadanie majetkových vzťahov vyplývajúcich z manželského zväzku alebo iných obdobných vzťahov, ktoré majú podľa rozhodného práva porovnateľné účinky ako manželstvo.

Napriek tomu, že náš právny poriadok konanie o vyporiadanie BSM za splnenia vyššie uvedených podmienk priamo spája s konaním o dedičstve aj konanie o vyporiadanie zaniknutého majetkového spoločenstva manželov, a to aj z dôvodu, že len na základe výsledku vyporiadania tohto spoločenstva je možné ustáliť predmet a rozsah dedičstva, tak v prípade nariadenia tomu tak nie je. Z hľadiska vecnej pôsobnosti nariadenia v čl. 1 nariadenia je ustanovené v ods. 2 písm. d) v zmysle ktorého sú z rozsahu pôsobnosti nariadenia vylúčené otázky týkajúce sa majetkových práv vyplývajúcich z manželského zväzku a majetkových práv vyplývajúcich zo vzťahov, ktoré majú podľa rozhodného práva porovnateľné účinky ako manželstvo. V bode 12 recitálu nariadenia sa pritom uvádza, že nariadenie sa nevzťahuje na otázky týkajúce sa majetkových režimov manželov vrátane individuálne dohodnutých majetkových režimov manželov, ako ich poznajú niektoré právne systémy, a to v rozsahu, v akom sa tieto režimy nezaoberajú dedičskými vecami, ako aj na otázky týkajúce sa majetkových režimov zväzkov, ktoré sa považujú za zväzky s porovnateľnými účinkami, aké má manželstvo. Orgány, ktoré konajú v danej dedičskej veci podľa tohto nariadenia, by pri určovaní dedičstva a príslušných podielov oprávnených osôb mali napriek tomu v závislosti od situácie zohľadniť vyporiadanie majetkového režimu manželov alebo podobného majetkového režimu zosnulého.

Nariadenie sa z hľadiska jeho vecnej pôsobnosti vzťahuje na všetky aspekty dedenia ako prechodu práv a povinností v dôsledku smrti poručiteľa ako právny titul nadobudnutia majetku. Vyporiadanie zaniknutého manželského spoločenstva a/alebo majetkových režimov zväzkov, ktoré sa považujú za zväzky s porovnateľnými účinkami, aké má manželstvo však nie je dedením a na právny dôvod nadobudnutia majetku pozostalým manželom týmto spôsobom (vyporiadaním a nie z dôvodu dedenia,) sa nariadenie neaplikuje. V tejto súvislosti je nevyhnutné poukázať aj na rozhodnutie ESD vo veci C-558/16. Súdny dvor v danej veci ustálil, že článok 1 ods. 1 nariadenia o dedičstve č. 650/2012, sa musí vykladať tak, že do jeho pôsobnosti patrí vnútroštátne ustanovenie, ako je ustanovenie v konaní vo veci samej, ktoré, v prípade smrti jedného z manželov stanovuje všeobecné vyrovnanie ich spoločného majetku zvýšením dedičského podielu pozostaleho manžela. V danom prípade sa jednalo o výklad ustanovenia § 1371 ods. 1 BGB. V danom prípade ESD zaujal, že toto ustanovenie sa netýka rozdelenia majetkových práv medzi manželmi, ale práv pozostaleho manžela na majetok, ktorý už je zahrnutý do pozostalosti. Za týchto podmienok zrejme hlavným cieľom tohto ustanovenia

nie je rozdelenie majetku alebo vyporiadanie majetkového režimu manželov, ale skôr vymedzenie veľkosti dedičského podielu, ktorý pripadá pozostalému manželovi, vo vzťahu k ostatným dedičom. V dôsledku uvedeného je teda nevyhnutné zásadne rozlišovať situácie, či ide o dedičský nárok pozostaleho manžela v zmysle ustanovení o dedení, ktorý sa spravuje nariadením alebo nárok z vyporiadania majetkového spoločenstva, na ktoré sa nariadenie nevzťahuje.

Vzhľadom na rozdielnosť majetkových spoločenstiev manželov rozdielne upravená a nie vo všetkých členských krajinách je súčasťou procesu konania o dedičstve. Hmotnoprávna úprava majetkovoprávných vzťahov medzi manželmi v právnych úpravách štátov vychádza buď z princípu majetkovej samostatnosti manželov (oddelenosti majetku) alebo z princípu majetkového spoločenstva. Pričom je potrebné uviesť, že aj napriek tomu, že právna úprava dvoch štátov vychádza z rovnakého princípu, neznamená to zhodnú pozitívnu právnú úpravu. Okrem toho je možné poukázať, že aj v rámci právnej úpravy právne poriadky umožňujú rôzne modifikácie napr. vo forme predmanželskej zmluvy. Rovnako možná modifikácia majetkového spoločenstva je prípustná za určitých podmienok aj v Slovenskej republike v rámci tzv. modifikácie BSM.⁴ V praxi sa tiež ukazuje, že čistá podoba oddelenosti majetku a ani čistá podoba manželského majetkového spoločenstva manželov sa vlastne nevyskytuje a rovnako sa odlišujú právne úpravy z hľadiska toho, akým spôsobom sa tieto vzťahy vysporadúvajú.⁵ Z hľadiska kolíznych noriem je v oblasti medzinárodného práva rovnaká odlišnosť, pričom sa využívajú rozličné hraničné určovatele a to najmä štátna príslušnosť manželov alebo ich obvyklý pobyt a rovnako je odlišná aj možnosť voľby práva. Na úrovni Európskej únie je právna úprava medzinárodnej právomoci, rozhodného práva a uznávania a výkonu rozhodnutí vo veciach majetkových práv vyplývajúcich z manželského zväzku obsiahnutá v Nariadení Rady (EÚ) 2016/1103 z 24. júna 2016, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca v oblasti právomoci, rozhodného práva a uznávania a výkonu rozhodnutí vo veciach majetkových režimov manželov a Nariadení Rady (EÚ) 2016/1104 z 24. júna 2016, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca v oblasti právomoci, rozhodného práva a uznávania a výkonu rozhodnutí vo veciach majetkových dôsledkov registrovaných partnerstiev o majetkových režimoch manželov. Uvedené nariadenia priamo v čl. 4 uvádzajú, že ak vo veci dedičstva po jednom z manželov podľa nariadenia (EÚ) č. 650/2012 koná súd členského štátu, majú sudy tohto

⁴ TAKÁČ, J.: *Modifikácia bezpodielového spoluvlastníctva manželov a jeho zánik za trvania manželstva*. Druhé, prepracované a rozšírené vydanie. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2023, 82 s. ISBN 978-80-557-2039-5.

⁵ BURDOVÁ, K.: *Rodinné vzťahy s cudzím prvkom I*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 33.

členského štátu právomoc rozhodovať vo veciach majetkového režimu manželov súvisiacich s touto dedičskou vecou. Tieto nariadenia sú však prijaté v rámci posilnenej spolupráce, na ktorej sa Slovenská republika nezúčastňuje a v Slovenskej republike sa tieto nariadenia neuplatňujú.

Je teda zrejmé, že nariadenie o dedičstve č. 650/2012 právomoc súdu na konanie o vyporiadanie majetkových vzťahov zo zaniknutého majetkového spoločenstva priamo nerieši a s konaním o dedičstve právomoc orgánov konajúcich o dedičstve priamo nezakladá. Avšak, čo v prípade ak bude nevyhnutné pre konanie o dedičstve konať aj v otázke vyporiadania sa s majetkovými pomermi majetkového spoločenstva manželov alebo majetkového spoločenstva vzniknutého zo vzťahov s porovnateľnými účinkami ako manželstvo. Je zrejmé, že tieto otázky môžu byť pre konanie o dedičstve otázkami predbežnými z hľadiska vymedzenia predmetu a rozsahu dedičstva. Ako už bolo naznačené v niektorých členských krajinách je táto otázka existencie právomoci riešená priamo nariadeniami 2016/1103 a 2016/1004, ktoré sa však v Slovenskej republike neuplatňujú. Právomoc na vyporiadanie zaniknutého majetkového spoločenstva manželov slovenských orgánov bude posudzovaná podľa pravidiel medzinárodného práva súkromného. Právomoc slovenských orgánov bude daná Buď ak tak bude ustanovovať medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná (napr. Zmluva medzi ČSSR a Maďarskou ľudovou republikou o právnej pomoci a úprave právnych vzťahov v občianskych, rodinných a trestných veciach zo dňa 28.03.1989 vyhlásená v pod č. 63/1990 Zb. alebo Zmluva medzi ČSSR a Poľskou ľudovou republikou o právnej pomoci o úprave právnych vzťahov vo veciach občianskych, rodinných, pracovných a trestných veciach zo dňa 21.12.1987 vyhlásená pod č. 42/1989 a pod) alebo ak tak ustanovuje zákon č. 97/1963 o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ZMPS).

Zákon ZMPS zakladá právomoc slovenských orgánov konať v nasledovných prípadoch, a to:

- podľa § 37d ods. ZMPS ako výlučná právomoc v konaní, ktorého predmetom sú vecné práva k nehnuteľnosti na území Slovenskej republiky
- podľa § 37 ods. ZMPS, ak má porúčiteľ majetok na území Slovenskej republiky
- podľa § 37c písm. a) ZMPS na návrh účastníka (vyporiadania S), ak v konaní ide o také súvisiace práva a povinnosti, že je potrebné o nich konať spoločne, ak sa má predísť možnosti nezlučiteľných rozhodnutí
- na návrh účastníka (vyporiadania S), ak v konaní ide o také súvisiace práva a povinnosti, že je potrebné o nich konať spoločne, ak sa má predísť nezlučiteľných rozhodnutí. Možnosť objektívnej kumulácie právomoci na návrh je však daná len

v prípade ak aspoň v jednej veci zo spojených vecí je právomoc slovenského súdu založená podľa iného ustanovenia právneho predpisu než je ustanovenie § 37c ZMPS.⁶

Ak bude daná právomoc slovenských orgánov tieto orgány z hľadiska rozhodovania budú aplikovať hmotné právo určené kolíznymi určovateľmi stanovenými buď v medzinárodnej zmluve alebo v ustanoveniach zákona ZMPS. ZMPS hraničné určovatele vymedzuje v § 21 ZMPS a rozhodujúci orgán bude aplikovať na majetkové vzťahy medzi manželmi hmotné právo štátu, ktorého sú príslušníkmi. Ak sú manželia príslušníkmi rôznych štátov bude aplikovať hmotné právo slovenské. Vždy pôjde o aplikáciu právneho poriadku štátu, ktorý bol pre majetkové vzťahy manželov rozhodujúci v čase, keď k úprave došlo. Je zrejmé, že kolízne kritéria na stanovenie rozhodného práva nemusia byť totožné. Ako uvádza Júdová ľahko môže nastať situácia, že rozdielne právo je aplikovateľné na určenie podielu pozostalého manžela na dedičstve a iné na určenie podielu pozostalého manžela na spoločnom majetku, čo môže viesť k neprimeranému znevýhodneniu alebo neprimeranému zvýhodneniu pozostalého manžela oproti situácii, keď by oba podiely boli určované podľa toho istého právneho poriadku. Riešenie tohto problému poskytuje inštitút adaptácie.⁷

Záver

Pri cezhraničnom dedení možnosť vyporiadania majetkového spoločenstva vyplývajúceho z manželského zväzku alebo iných obdobných vzťahov, ktoré majú podľa rozhodného práva porovnateľné účinky ako manželstvo v prípade ak je daná právomoc slovenských orgánov je výrazne obmedzená. Právomoc v daných prípadoch je upravená odlišne a možnosť konať slovenských orgánov o danej otázke je daná len v prípade, ak tak stanovuje medzinárodná zmluva, alebo príslušné ustanovenia § 37, 37c a § 37d ZMPS, pričom súd v danom prípade bude aplikovať rozhodné právo určené hraničnými určovateľmi podľa § 21 ZMPS, v prípade ak nebude existovať iná dohoda o rozhodnom práve.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BURDOVÁ, K.: *Rodinné vzťahy s cudzím prvkom I*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, 102 s. ISBN 978-80-7160-644-4.

⁶ LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. I. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 205.

⁷ Júdová, E.: Výklad nariadenia č. 650/2012 o dedičských veciach v judikatúre Súdneho dvora. In: SLAŠTAN, M. – SIMAN, M. a kol.: *Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2018, s. 88 - 89

GANDŽALOVÁ D.: *Vývoj dedičského práva a jeho ďalšie smerovanie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2012, 175 s. ISBN 978-80-557-0282-7.

Kramar, S. A, Vučko K.: *A Guide to the implementation of the Succession regulation (EU) No 650/2012*, Croatian Law Centre, zahreb, 2020.

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2012, 585 s. ISBN 9788074004155.

JÚDOVÁ, E.: Výklad nariadenia č. 650/2012 o dedičských veciach v judikatúre Súdneho dvora. In: SLAŠTAN, M. – SIMAN, M. a kol.: *Aktuálne otázky európskeho medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2018, s. 81 – 100.

ŠEVCOVÁ, K. Integrácia noriem civilného procesu, medzery v právnej úprave a uplatnenie analógie - čl.4 CSP. In *Právne rozpravy on-screen* : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 29.05.2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2020, s. 83-91, ISBN 978-80-557-1770-8.

ŠEVCOVÁ, K. Nová právna úprava cezhraničného dedenia v zmysle nariadenia EÚ č. 650/2012. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Roč. 20. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016, s. 340-348, ISBN 978-80-557-1100-3.

TAKÁČ, J.: *Modifikácia bezpodielového spoluvlastníctva manželov a jeho zánik za trvania manželstva*. Druhé, prepracované a rozšírené vydanie. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2023, 82 s. ISBN 978-80-557-2039-5.

Rozsudok

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9E1B29001617052F6A086A7A8111CB28?text=&docid=199805&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2134275>

POLITICKÉ ZÁMERY VYČLENENIA RODINNÉHO PRÁVA DO SAMOSTATNÉHO ODVETVIA PO ROKU 1948.

POLITICAL INTENTIONS OF SEPARATION OF FAMILY LAW INTO A INDIVIDUAL SECTOR AFTER 1948.

Lubomír Ďuris¹

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá vyčlenením rodinného práva do samostatného právneho odvetvia po roku 1948. Prostredníctvom názorov politikov národného zhromaždenia, ústavno-právneho výboru ako aj dôvodovej správy, vypovedá o dôvodoch a politických zámeroch kodifikovať rodinné právo do samostatného právneho odvetvia. Porovnaním rodiny v minulosti s navrhovanými zmenami v novom zákone o rodinnom práve sa snaží poukázať na dôležitosť ochrany rodiny a kodifikácie rodinného práva do samostatného právneho odvetvia.

Kľúčové slová

Politické zámery, vyčlenenie, rodinné právo, samostatné odvetvie

Abstract

The contribution submitted deals with the separation of family law into a individual legal sector after 1948. Through the views of the national assembly's politicians, the constitutional-legal committee and the explanatory memorandum, it sets out the reasons and political intentions for codifying family law into a individual legal sector. By comparing the family in the past with the proposed changes to the new family law, it seeks to highlight the importance of protecting the family and codifying family law into a individual legal sector.

Keywords

Political intentions, separation, family law, individual sector

Úvod

Povojnový vývoj v Československu bol veľmi komplikovaným obdobím. Politický zápas o budúci charakter štátu a jeho ďalšie smerovanie prebiehajúce v rokoch 1945 – 1948, vyvrcholil februárovou krízou v roku 1948. Jej vyriešením sa natrvalo rozhodlo nielen o politickom, ekonomickom, ale aj o právnom smerovaní Československa na nasledujúcich štyridsať rokov. Aj napriek tomu, že po roku 1945 niekoľko politických či právnych dokumentov naznačovala budúce smerovanie vývoja (Košický vládny program, normy

¹ JUDr. Ing. Lubomír Ďuris, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva a pracovného práva, externý doktorand.

upravujúce pozemkovú reformu či retribučné súdnictvo), jednoznačným podnetom pre podstatné zmeny v našom právnom poriadku poznamenala až Ústava 9. mája, t. j. ústavný zákon č. 150/1948 Sb. zo dňa 9. mája 1948. Vydanie novej Ústavy bolo podnetom, aby sa začalo na rekodifikačných prácach takmer všetkých právnych odvetví tak, aby právny poriadok ako celok vyhovoval novo nastavenému smerovaniu Československa.

Vedenie KSČ sa po februári 1948 rozhodlo podporiť ráznu zmenu československého práva takým spôsobom, aby zodpovedalo zmeneným politickým, sociálnym a ekonomickým pomerom ľudovodemokratického štátu. Jeho východiskom sa mala stať ako Ústava z 9. mája 1948, tak aj najvýznamnejšie legislatívne zmeny povojnového obdobia. Nemalo sa to však dotýkať iba parciálnych zákonov, ale išlo o zásadnú zmenu právneho poriadku formou jeho kodifikácie. A práve táto zásadná prestavba právneho poriadku bola jednou z častí programového vyhlásenia vlády Antonína Zápotockého, ktoré bolo predložené Národnému zhromaždeniu dňa 1. júna 1948. Vládny program k tomu uvádzal nasledovné:

*„Čeká nás práce na vybudování právní a organizační výstavby, která se musí přizpůsobit všem společenským a hospodářským změnám, které přinesly národní a demokratická revoluce a které dovršily únorové události.“*² Na júnovom zasadnutí ÚV KSČ v roku 1948 sa s týmto názorom stotožnil a potvrdil predseda vlády Klement Gottwald s vyjadrením, že *„je potřebné zlikvidovat nemožný stav, keď u nás platia zákony z doby Marie Terézie.“*³ Stranícke orgány sa s istotou vyjadrovali tak, že zákony buržoáznej Československej republiky, majúce mnohokrát pôvod v polofeudálnom Rakúsko-Uhorsku, by spomaľovali výstavbu socializmu a odporovali by ľudovodemokratickému charakteru nového režimu.⁴

Uznesením vlády zo dňa 7. júla 1948 malo ministerstvo spravodlivosti pod vedením ministra dr. Alexeja Čepičku vypracovať a predložiť do 1. septembra 1950 osnovy tých zákonov, ktoré patrili do jeho pôsobnosti. Jednalo sa o normy jednak hmotnoprávne, ako aj procesné, pričom sa mali zohľadňovať vtedajšie sociálne a hospodárske pomery. Týmto aktom boli v rámci začatej tzv. právnickej dvojročnice zahájené aj práce na novom rodinnom práve. Je potrebné spomenúť, že ako vzor a príklad pre organizáciu a postupy v rámci legislatívnych prác vo všeobecnosti mali poslúžiť skúsenosti Sovietskeho zväzu. Základné zásady prác boli taktiež prevzaté zo sovietskej právnej vedy. Jednalo sa o: a) zásadu plánovania, podľa ktorej, všetky rezorty postupovali podľa čiastkových plánov, b) zásadu širokej účasti na ľudu na

² KUKLÍK, J. et al.: Dějiny československého práva 1945 – 1989. Praha: Auditorium, 2011. s. 87

³ SKALOŠ, M. 2020. Právny poriadok Československa v rokoch 1948 – 1989. Banská Bystrica: Belianum, 2020. s. 203

⁴ KUKLÍK, J. et al.: Dějiny československého práva 1945 – 1989. Praha: Auditorium, 2011. s. 87

zákonodarných prácach, ktorá mala byť znakom najvyššej demokracie, s akou ľudovodemokratický štát pristupoval k vytváraniu nového právneho poriadku, a napokon c) zásadu kolektívnej práce, ktorej zámerom bolo nahradiť neosvedčenú individuálnu prácu referentov.⁵

Zmeny, ktoré mali byť pri príprave nových právnych predpisov v rámci tzv. právnickej dvojročnice prenesené do nového zákona o rodine, vychádzali z primárneho cieľa, ktorým bola premena kapitalistickej spoločnosti na spoločnosť socialistickú. Rodinné právo malo byť jedným z prostriedkov dosiahnutia tohto cieľa v období ľudovodemokratického štátu. Socialistické rodinné právo je charakterizované najmä premenou podoby rodiny, pričom sa z rodiny meštiackej mala stať rodina socialistická (pozri ďalej).

Jedným z kľúčových aspektov prípravy novej právnej úpravy rodinného práva bolo jeho vyčlenenie do samostatného kódexu, čím sa mohlo jeho postavenie charakterizovať ako legislatívne samostatné, od občianskeho práva odlišné právne odvetvie, ktoré predstavuje jeden z najhlbších a najzávažnejších praktických a ideologických rozdielov, ktorými sa socialistický systém práva odlišuje od buržoázneho právneho systému.⁶

Do prípravných prác na novom zákone o rodine významne zasiahol v máji 1949 IX. zjazd KSČ, ktorý vopred určoval základnú líniu výstavby socializmu a pripravované zákonníky mali byť jedným z najdôležitejších prostriedkov, ako dosiahnuť hlavné zmeny celého právneho poriadku. V septembri 1949 sa konal aj IV. zjazd československých právnikov (tzv. Manifestačný zjazd), na ktorom boli základné politické a propagandistické motívy pretransformované do právnickej zmluvy. Klement Gottwald sa vo svojom vystúpení na tomto zjazde vyjadril nasledovne: „*V naši nové spoločnosti budujúci socializmus potrebujeme nové právo, také, ktoré slouží lidu a jeho blahu, ktoré posiluje a chráni vládu lidu a socializmu. Tedy nikoli již lživé nadtřídní a nepolitické právo, nýbrž právo hájící otevřeně a upřímně věc lidu, právo socialistické, které dnes jedině odpovídá historické pravdě a vytváří dosud nejvyšší a nejspravedlivější právní řád.*“⁷ Zjazd mal podľa K. Gottwalda „*pomoci při tvorbě nových lidových, a tedy i i lidu srozumitelných zákonů a předpisů, které by upevňovaly naši cestu k socialismu a formovaly náš nový právní řád.*“⁸

⁵ ŠOŠKOVÁ, I.: Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949. Banská Bystrica: Belianum, 2016. s. 22

⁶ BLÁHOVÁ, I. et al.: Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2016. s. 114 – 115 a 118 – 119

⁷ KUKLÍK, J. et al.: Vývoj československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde Praha, 2008. s. 125 – 126

⁸ Tamtiež s. 126

K pripravovanému zákonu sa vyjadrovali aj viacerí politickí predstavitelia. Minister spravodlivosti dr. Alexej Čepička vo svojom prejave obhajoval vytváranie nového právneho poriadku, ktorý bude podľa predstáv pracujúceho ľudu zodpovedať jeho záujmom, upevňujúcim ďalej rozvíjať jeho politickú a hospodársku moc. Dáva do popredia zásady, ktoré by mali platiť v našom rodinnom práve. *„Především aby manželství bylo dobrovolným svazkem muže a ženy, kteří se svobodně rozhodli uzavřít životní společenství svobodnou volbou. Vyhlašujeme rovnoprávnost muže a ženy nejen formálně, nýbrž v každém ohledu, jak po stránce osobní, tak majetkové. Uskutečňujeme důsledně v našich zemích po první tolikrát prohlašovanou zásadu monogamie, t. j. trvalé soužití jednoho muže a jedné ženy. Místo moci otcovské docházíme v souladu se společenským vývojem k moci rodičovské, jejímž hlavním posláním je správná výchova dětí. Jen jako výjimku ze zásady, že manželství má být trvalým svazkem muže a ženy, připouští nové rodinné právo možnost zrušit manželství tam, kde jsou k tomu vážné důvody, o nichž rozhodne po pečlivém přezkoumání zákona soud.“*⁹

Ústavnoprávny výbor sa prostredníctvom jeho spravodajkyne, poslankyne dr. Zdenky Patschovej vyjadril, že zákon o rodinnom práve má svoj hlboký historický význam. Podľa výboru bol zákon jasným svedectvom prevratných zmien, ku ktorým došlo potom, ako bola spoločne so Sovietskym zväzom obnovená samostatnosť a zvrchovanosť Československa. Spravodajkyňa konštatovala, že *„Naše ústava z 9. května 1948, určující hlavní zásady našeho nového společenského státního řádu a formulující hospodářské a politické základy státního zřízení i zásady demokratických reforem ve všech oborech státního, politického i kulturního života, určila také poměr našeho státu k rodině a její místo v námi budovaném společenském řádu.“*¹⁰ Takéto povýšenie hlavných zásad upravujúce manželstvo a rodinu na úroveň ústavných predpisov sa vysvetľuje samotnú podstatu existencie rodín a závislosti jej formy od spoločenského poriadku. Československo ako štát ľudovej demokracie zlikvidoval kapitalistický poriadok, položil základ socialistického zriadenia a dal sa na cestu vývoja, ktorý má viesť k likvidácii antagonistických tried s ich neprekonateľnými protikladmi. Dr. Patschová v správe konštatuje, že sa mení aj typ rodiny, ktorá je odrazom podmienok existencie spoločnosti. Podľa nej bolo nevyhnutné odstránenie prežitkov feudálneho zriadenia a vytvorenie spomínaných zásad potrebných k tvorbe demokratického poriadku a budovaniu socializmu. Nová úprava manželského a rodinného práva vychádza z celkom nového spôsobu

⁹ Z prejavu ministra spravodlivosti dr. A. Čepičku k zákonu č. 265/1949 Zb. o práve rodinnom zo dňa 7. decembra 1949. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037004.htm>

¹⁰ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

poňatia a novej funkcie akú majú manželstvo a rodina v ľudovo demokratickom štáte. Ľudovo demokratické zriadenie je prechodným štádiom k socializmu a uskutočňuje sa v ňom hospodárska premena kapitalistickej sústavy na sústavu socialistickú. Nové rodinné je *„normováno ve shodě s novou hospodářskou základnou a na ní spočívající společenskou morálkou nastupujícího vyššího společenského řádu, jehož úkolem je odstranit všechny formy vykořisťování. Tato morálka uznává především vzájemnou lásku v rámci rodiny, jejímž cílem je šťastné soužití lidí a zrození dětí a jejich výchova v uvědomělé socialistické občany.“*¹¹

Podľa stanoviska výboru, predkladaný zákon o rodinnom práve ponúka nový, vyšší typ manželstva a rodiny ľudovo demokratického štátu, ktorý je v porovnaní manželstvom a rodinou za kapitalizmu pokrokovou formou. Takéto manželstvo a takáto rodina je založená na princípoch úplnej rovnoprávnosti muža a ženy, rovnako ako je táto rovnosť zaručená Ústavou z 9. mája 1948. Rovnoprávnosť mužov a žien, ktoré bolo dosiahnuté v rámci oslobodzovacieho boja robotníckej triedy, dochádza v osnove zákona o práve rodinnom v plnom vyjadrení. Ak za kapitalizmu bola najdôležitejším znakom rodiny jej majetková stránka, tak v ľudovo demokratickom štáte je hlavnou úlohou rodiny, vytvorenie harmonického zázemia pre spolužitie dvoch rovnoprávných jedincov a zaistenie zdravej a uvedomelej výchovy nových občanov budúceho socialistického štátu. Majetkový princíp už nie je primárnou zložkou úpravy manželstva a rodiny, nakoľko rodina je zabezpečená hospodárskym zriadením ľudovo demokratického štátu vo forme spravodlivej odmeny občanovi za vykonanú prácu. Ťažisko právnej úpravy manželstva a rodiny sa nezakladá na majetkovo – právnom hľadisku, ale zdôraznením rodiny ako osobitného kolektívu, v ktorom sú jeho členovia spojení súdržnosťou a láskou, pomáhajú si medzi sebou materiálne a morálne, starajú sa jeden o druhého a spoločnou prácou naplňujú socialistický spoločenský poriadok. Tieto charakteristické črty rodiny, *„jak se jeví v novém zákonu rodinného práva, řadí rodinu našeho lidově demokratického státu důstojně po bok rodiny sovětské, která svou vysokou společenskou i mravní hodnotou je vzorem pro uspořádání života ve všech lidových demokraciích. Socialistická rodina v Sovětském svazu je vytvořena jako základna harmonického rozvoje svobodných lidí, usilujících o uskutečnění komunistického společenského řádu.“*¹²

Poslanec národného zhromaždenia JUDr. Ivan Štefánik sa vo svojom prejave k zákonu o rodinnom práve vyjadril, že nové spoločenské zriadenie zabezpečuje predovšetkým pevný

¹¹ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

¹² Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

a bezpečný hospodársky základ každému občanovi, čím vnáša do osobných pomerov prvok hospodárskej istoty a bezpečnosti. Tým je možné novo pojať manželstvo a rodinu, ktorej základom budú vzájomné vzťahy priateľstva a lásky a ktorá sa tak stane pevnou jednotkou novej spoločnosti. Ľudovodemokratický štát má nielen prvoradý záujem na nedotknuteľnosti rodiny a manželstva, ale je v jeho možnostiach a je schopný zabezpečiť nedotknuteľnosť, stálosť a bezpečnosť týchto zväzkov. Podľa poslanca, si moderný štát pokladá za svoju povinnosť upraviť rodinné právo a manželstvo podľa svojich štátno-politických potrieb. Je pre dnešnú dobu len samozrejmé, že štát, chcúc utvrdiť manželstvo a rodinu vo svojom záujme štátno-politickom, vyžaduje predchádzajúci civilný sobáš pred úradom. Zákon o rodinnom práve vyjadruje nové, ľudové, pokrokové a socialistické názory na ženu. Žena spoločne s mužom bude mať rovnaký podiel na vytváraní osobného a rodinného šťastia v ľudovodemokratickej rodine. Ústava z 9. mája 1948 v každom smere dôsledne postavila ženu na roveň muža ako rovnoprávného činiteľa. Rovnosť medzi mužom a ženou sa prejavuje aj v majetkovo-právnych vzťahoch manželov. Majetok, ktorý manželia nadobudli počas manželstva je zásadne spoločným majetkom oboch manželov. Poslanec ďalej konštatuje, že základom ľudovodemokratickej resp. socialistickej rodiny je účel čisto mravný, etický a spoločenský na rozdiel od kapitalizmu, kde základ a účel rodiny bol len materiálny. Štát týmto zákonom zvyšuje záujem o utuženie manželského a rodinného zväzku, záujem o deti ako aj sankcie, ktorými utvrdzuje rodinu, manželstvo a starostlivosť o dieťa.¹³

Podľa všeobecnej časti dôvodovej správy k zákonu o rodinnom práve: „*Prenikavé zmeny, ktoré nastaly v hospodárskej a politickej štruktúre nášho štátu po májovej revolúcii a v rokoch upevňovania ľudovej moci a budovania základov socialistickej výstavby, dotýkajú sa veľmi úzko rodinných a manželských pomerov. Preto zmeneným pomerom už nezodpovedajú doterajšie predpisy o rodine a manželstve, ktoré zčasti pochádzajú ešte zo začiatku XIX. st. a odrážajú vo svojich ustanoveniach pomery vládnuce na začiatku kapitalizmu, spočívajú na meštiackych zásadách a v mnohom smere neuskutočnily dôsledne ani zásady meštiackej demokracie.*“¹⁴ Aj keď boli zákonodarstvom prvej republiky odstránené niektoré zastarané ustanovenia, ktoré pochádzali ešte z čias absolutizmu a odstránili rozdiely v náboženského vierovyznania, naďalej ostávali v platnosti meštianske základy rodinného a manželského práva. Najdôležitejším zákonom z čias prvej republiky bola tzv. manželská novela z r. 1919, ktorá bola podľa tejto dôvodovej správy výrazom neistoty buržoázie nad postupným rozkladom

¹³ Z prejavu poslanca JUDr. I. Štefánika k návrhu zákona o práve rodinnom.

Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>

¹⁴ KOLEKTÍV AUTOROV: Rodinné právo. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1950. s. 37

rodinných a manželských pomerov, ktoré boli spojené s vývojom kapitalizmu. Ľudovodemokratická republika potrebovala nové rodinné právo, ktoré malo byť zákonným východiskom pre úspešný vývoj rodiny v období výstavby socializmu.¹⁵

Dôvodová správa konštatuje, že Ústava 9. mája obsahuje najdôležitejšie zásady pre úpravu rodinného práva v duchu ľudovej demokracie. Zabezpečuje vytvorenie rovnakých podmienok pre rozvíjanie všetkých občanov a stanovuje, že všetci občania majú mať tie isté možnosti a tie isté príležitosti pri začleňovaní sa do novej spoločnosti. Podľa článku III. ústavy je všetkým osobám zaručená sloboda osobnosti a prejavu, pričom je zdôraznené, že ženy majú rovnaké práva ako muži, pričom zásada rovnosti je zopakovaná aj v § 1 ods. 1 ústavy. Odsekom 2 rovnakého paragrafu je zabezpečené rovnaké postavenie mužov a žien v rodina a spoločnosti, ako aj rovnaký prístup k vzdelaniu ako aj k všetkým povolaniam, úradom a hodnostiam. Ústava ďalej vyhlasuje, že manželstvo, rodina a materstvo sú pod ochranou štátu. Štát zabezpečuje, aby rodina bola zdravou základňou rozvoja národa a rodinám s mnohými deťmi sa poskytujú osobitné úľavy (§ 10). Ľudovodemokratický štát zaručuje deťom osobitnú starostlivosť a ochranu a podporuje populačný rozmach národa. Pôvod dieťaťa mu nesmie spôsobiť ujmu (§ 11). Spomenuté vyhlásenia ústavy naznačujú vymedzený okruh pre podobnejšie vykonanie zákonných predpisov o rodine.¹⁶

Pri podrobnejšom vykonaní zásad, ktoré vyplývajú z novej ústavy si je potrebné uvedomiť zásadnú premenu rodinných a manželských pomerov, nevyhnutne nastávajúcu pri prechode spoločnosti od kapitalizmu k socializmu. Meštiacka rodina je zviazaná s kapitalistickým súkromným vlastníctvom. Meštiacky pohľad na rodinné a manželské vzťahy je ovládaný výrobnými pomermi kapitalizmu a triednymi záujmami buržoázie. Meštiacka rodina sa uplatňuje najmä ako hospodárska jednotka, ktorá slúži majetkovému prospechu jej členov. Kladie hmotné záujmy rodiny proti záujmu celku a podriaďuje slobodu človeka týmto hospodárskym záujmom. Podriaďuje týmto záujmom osobné vzťahy ako medzi manželmi, tak aj medzi manželmi a deťmi. Vnucuje rodičom predstavu, že vidia blaho detí nie v rozvoji ich osobnosti, ale výlučne v ich bohatstve. Socialistická rodina má však v spoločnosti celkom inú úlohu. Je založená na dobrovoľnosti a slobodnosti uzavretia zväzku muža a ženy, spočívajúcom v osobnej náklonnosti a vzájomnej úcte, slúžiacom v prirodzených túžbach zdravých ľudí a predovšetkým výchove detí. Socialistická rodina je stabilná skupina, ktorej členovia si navzájom poskytujú morálnu a materiálnu pomoc a navzájom sa o seba starajú. Socialistická rodina je kolektívom pracujúcich, ktorého záujmy sú v súlade so záujmami celku sledujúcim

¹⁵ KOLEKTÍV AUTOROV: Rodinné právo. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1950. s. 37 – 38

¹⁶ Tamtiež s. 38

spoločný cieľ všetkých, ako aj záujem spoločnosti, ktorá zabezpečí zvýšenie životnej úrovne všetkým pracujúcim a nerušený rozvoj ich duševných schopností.¹⁷

Dôvodová správa sa vyjadruje aj k skutočnosti ako rozvrat rodiny a zníženie pôrodnosti. K tomu uvádza, že obrancovia kapitalizmu vidia údajný dôvod poklesu pôrodnosti a manželského rozvratu vo zvyšujúcej sa zamestnanosti žien. Čo nemusí byť založené na pravde, nakoľko ženy prirodzene pracovali aj v predkapitalistickom období a to predovšetkým v pôdohospodárstve. Ich práca bolo mnohokrát neprimeraná, pričom nepriaznivo pôsobila na ich zdravotný stav. K tomu možno pridať aj nedostatočnú hygienu spôsobenú nízkou životnou úrovňou žien pracujúcich roľníkov. Nemožno teda tvrdiť, že len kapitalizmus zapájal ženy do práce a iba v predkapitalistickom období nepracovali. Práca žien sama o sebe ešte nemá byť dôvodom pre pokles populačnej krivky a pre rozvrat manželstiev. Zaradenie žien do výrobného procesu je pokrokom súvisiacim so zmenou výrobného procesu, ktorý súvisí so zmenou výroby ako takej, pričom nepriaznivé dôsledky pre ženu a rodinu nevyplývajú z práce žien, ale z jej „kapitalistického vykorisťovania“. Ženám v kapitalistických štátoch sú podľa správy pridelené vyčerpávajúce a vysilujúce práce nevyžadujúce mimoriadne zručnosti, pričom patria k najhoršie plateným kategóriám robotníkov. V kapitalizme neplatí zásada rovnakej odmeny za rovnakú prácu, takže práca ženy platená horšie ako práca muža. V spoločnosti budujúcej socializmus má začlenenie ženy do výrobného procesu úplne odlišné dôsledky. Podmienky pracujúcich žien sa neustále zlepšujú. Zásluhou technických a sociálnych výtvarníkov je žena viac oslobodenšia od neustálej driny v domácnosti, brániacej v jej intelektuálnom rozvoji. Predovšetkým Sovietsky zväz vyvíja veľkú starostlivosť o ženy a deti, všemožne ich podporujú a vytvára im vhodné pracovné podmienky, aby sa ich pôrodnosť neustále zvyšovala.¹⁸

V mnohých kapitalistických štátoch sú ženy doposiaľ vylúčené z verejného života, alebo sú im nedostupné niektoré povolania. Len socializmus uskutočňuje rovnoprávnosť muža a ženy, ktoré buržoázia síce slovne proklamuje, ale mnohokrát ju nepretavuje do zákonov a predpisov. V socialistickom štáte sú muži a ženy zrovnoprávnení nielen zákonodarstvom socialistického štátu, ale aj v občianskom a rodinnom živote. Vyrastá nový typ ženy, plne zúčastňujúcej sa na pracovnom nasadení spoločnosti, pričom si plne uvedomuje význam materstva a socialistického rodinného života.

Vo veciach rozvodu správa uvádza, že uvoľňovanie podmienok rozvodov v meštiackej spoločnosti, nebolo východiskom proti rozpadávaniu manželstva. Bolo to len priznaním

¹⁷ KOLEKTÍV AUTOROV: Rodinné právo. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1950. s. 39

¹⁸ Tamtiež s. 39 – 41

nemožnosti vytvorenia pevného základu pre ich trvanie za kapitalistických podmienok. Dôsledky meštiackeho poňatia možno pozorovať v zákonodarstve meštiackych štátov v pomere medzi rodičmi a deťmi. Postavenie otca v meštiackej rodine sa nezakladá na prirodzenom ľudskom vzťahu medzi jednotlivými členmi rodiny, spojených vzájomnou láskou a snahou pomôcť si jeden druhému, ale meštianske zákonodarstvo nazerá na otca predovšetkým a takmer výlučne ako na živiteľa ostatných príslušníkov rodiny, ktorí sú na ňom závislí. Čo sa týka starostlivosti o dieťa, tak meštiacka rodina nevidí najlepšie zaistenie dieťaťa v splnení všetkých osobných predpokladov pri jeho úspešnom zaradení sa do spoločnosti pracujúcich a v jeho následnom úspešnom osobnom rozvoji, ale jeho zaistenie vidí v tom, že dieťa disponuje dostatočným súkromným majetkom, ktorý mu poskytuje dôchodok a na základe ktorého nebude výhradne odkázané na vlastnú prácu, aby si obhájilo slušnú existenciu.

Podstatne rozdielne nazerá na rodinu a manželstvo socialistická spoločnosť. Socialistická rodina pomáha v prvom rade zdravému rozvoju národa, ktorý potrebuje dôslednú a všestrannú starostlivosť a pokiaľ možno najdokonalejší telesný a rozumový vývoj detí. Záujem detí je pre socialistickú spoločnosť jedným z najdôležitejších faktorov pri posudzovaní rodinných pomerov. Takisto ako socialistický štát tak aj socialistická rodina urobí všetko preto, aby bola zaistená spokojnosť nasledujúcich generácií. Výrazné rozpory medzi rodičmi a deťmi, vznikajúce v kapitalistickej spoločnosti z toho, že je rodina považovaná predovšetkým za hospodársku jednotku, pominú pri budovaní socializmu, lebo socializmus zbaví rodičov a deti obavy z chudoby.¹⁹

Čo sa týka, nemanželských detí, dôvodová správa uvádza, že buržoázne zmýšľanie, úzko spájajúce rodinu so súkromnými kapitalistickými záujmami, nedovoľuje, aby mali manželské a nemanželské deti mali rovnaké práva. V kapitalistických štátoch sú postihované deti slobodných matiek za ich nemanželský pôvod, a to, ujmou na majetku alebo odmietaním prinajmenšom časti spoločnosti. Buržoázni hodnotitelia spoločenského života prišli len k prejavenu súcitu nad ich osudom, nanajvýš k dobročinným podujatiam, čím sa nestratia negatívne vlastnosti vzniknuté z nevýhodného postavenia nemanželských detí. Úplne opačná situácia platí medzi manželskými a nemanželskými deťmi v ľudovodemokratickej a socialistickej spoločnosti, kde existuje absolútna rovnoprávnosť. Zrovnoprávnenie nemanželských detí má základ v Ústave 9. mája, ktorá úplne vyjadruje právne cítenie pracujúceho obyvateľstva.²⁰

¹⁹ KOLEKTÍV AUTOROV: Rodinné právo. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1950. s. 41 – 42

²⁰ Tamtiež s. 43

Záver

Možno konštatovať, že politických zámerov vyčlenenie rodinného práva do samostatného právneho odvetvia bolo niekoľko. Po uchopení moci komunistickou stranou, bolo jedným z jej zámerov prebudovanie právneho poriadku takým spôsobom, aby vyhovoval ideológii Sovietskeho zväzu. Komunistický režim „masíroval“ obyvateľov Československa tým spôsobom, že im poskytoval účelové informácie, ktoré mali v nich vzbudiť nádej v lepšiu budúcnosť. Režim tvrdil, že len on im môže poskytnúť tie najlepšie podmienky pre úspešný rozvoj, starostlivosť a ochranu rodiny. Avšak pod podmienkou, že rodina mala byť (a bola) pod kontrolou a riadením štátu. Kapitalistickú rodinu, socialistický režim očierňoval a vykresľoval len jej negatívne stránky (napr. postavenie na majetkovom princípe, blaho detí nie je v rozvoji ich osobnosti, ale výlučne v ich bohatstve, vykorisťovanie žien – prideľovaním ťažkej práce a pod.) a naproti tomu velebil rodinu socialistickú, ktorá podľa neho ako jediná sleduje cieľ a záujem spoločnosti. Účelové kritizovanie a spomínané očierňovanie kapitalistickej rodiny mali presvedčiť ľudí o nutnosti a potrebe podporovať komunistický režim aj v otázke podpory prijatia zákona o rodine. Z vyjadrenia politikov ako aj z dôvodovej správy k zákonu o rodinnom práve možno pozorovať ich tendenčné názory. Preto, nie na všetky kritiky kapitalistickej rodiny sa možno pozeráť ich uhla pohľadu. Ďalším z politických zámerov pre kodifikáciu rodinného práva do samostatného právneho odvetvia bolo jeho lepšie modifikovanie – prijímania zmien v tomto zákone. Ak by rodinné právo ostalo zakotvené v Občianskom zákonníku, tak prípadné zmeny by sa robili len veľmi ťažko a v dlhom časovom horizonte. Ďalším politickým zámerom bolo, postaviť rodinu na vyšší stupeň a dať jej akúsi vyššiu hodnotu, čím by sa jej dal punc jedinečnosti a dôležitosti.

V každom prípade, zákon o rodinnom práve z roku 1949, majúci ústavný základ v Ústave 9. mája 1948 na niekoľko rokov (40 r.) určil smerovanie vývinu a trendu rodinného práva aj s jeho zásadami, a to: zásadou odlúčenia od systému občianskeho práva, zásadou monogamného manželstva s obligatórnym občianskym sobášom, zásadou dôslednej právnej rovnosti muža a ženy (osobnej aj majetkovej) ako aj muža a ženy voči deťom (rodičovská moc nahradila otcovskú) a zásadou rovnosti detí, bez ohľadu na skutočnosť, či pochádzajú z manželstva alebo mimo neho (jeho pôvod mu nemohol byť na ujmu), pričom niektoré z nich sú dodržiavané do súčasnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BLÁHOVÁ, I. et al.: Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2016. 416 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

KOLEKTÍV AUTOROV: Rodinné právo. / [spracovali členovia kodifikačnej komisie pre rodinné právo pri Ministerstve spravodlivosti; do slovenčiny preložili, so zreteľom na právo na Slovensku platné upravili a výberom z najnovšej judikatúry doplnili členovia subkomisie pre občianske právo pri Povereníctve spravodlivosti]. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1950. 383 s.

KUKLÍK, J. et al.: Dějiny československého práva 1945 – 1989. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

KUKLÍK, J. et al.: Vývoj československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde Praha, 2008. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

SKALOŠ, M.: Právny poriadok Československa v rokoch 1948 – 1989. Banská Bystrica: Belianum, 2020. 368 s. ISBN 978-80-557-1679-4.

ŠOŠKOVÁ, I.: Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949. Banská Bystrica: Belianum, 2016. 198 s. ISBN 978-80-557-1151-5.

Internetové zdroje:

Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949. [cit. 2024-10-18]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

Z prejavu ministra spravodlivosti dr. A. Čepičku k zákonu č. 265/1949 Zb. o právu rodinném. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949. [cit. 2024-10-18]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037004.htm>.

Z prejavu poslanca I. Štefánika k zákonu č. 265/1949 Zb. o právu rodinném. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949. [cit. 2024-10-18]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>.

LEGISLATÍVNY DUALIZMUS POJMOV „OBEŤ TRESTNÉHO ČINU“ A „POŠKODENÝ“

LEGISLATIVE DUALISM OF THE TERMS "VICTIM OF CRIME" AND "INJURED PARTY"

Bianka Fabová¹

Abstrakt

Autorka v príspevku definuje pojmy „obeť trestného činu“ a „poškodený“ v zmysle slovenskej právnej úpravy. Prostredníctvom komparácie s právnou úpravou vybraných štátov poukazuje aj na legislatívne vymedzenie uvedených pojmov v rámci iných štátov. Súčasne autorka v rámci príspevku približuje aj postavenie poškodených v trestnom konaní v závislosti od konkrétneho právneho systému jednotlivých štátov.

Kľúčové slová

obeť trestného činu, poškodený, postavenie poškodených v trestnom konaní

Abstract

The author defines the terms "victim of crime" and "injured party" in the meaning of the Slovak legislation. By means of comparison with the legislation of selected countries, she also points out the legislative definition of the above mentioned terms in other countries. At the same time, the author also presents the position of victims in criminal proceedings depending on the specific legal system of individual states.

Keywords

victim of a crime, injured party, the position of victims in criminal proceedings

Úvod

S ohľadom na tú skutočnosť, že vo vzťahu k osobe, ktorá utrpela určitú ujmu spôsobenú trestným činom sa môžeme stretnúť jednak s označením „poškodený“, ale rovnako aj s označením „obeť trestného činu“ považujem za vhodné a účelné oba pojmy nielen zadefinovať, ale rovnako aj poukázať nato, v ktorých aspektoch sú pojmy odlišné. Oba pojmy sa navzájom svojou podstatou prelínajú, avšak to neznamená, že by sa tieto pojmy mali navzájom stotožňovať. V kontexte medzinárodných právnych dokumentov sa stretávame

¹ Mgr. Bianka Fabová, externá doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

najčastejšie s pomenovaním „obet' trestného činu“. Definícia tohto pojmu sa môže určitým spôsobom v jednotlivých krajinách do istej miery líšiť a preto nemožno hovoriť o jedinej univerzálnej definícii vo vzťahu k pojmu „obet' trestného činu“.

Zo strany Európskej únie došlo k vymedzeniu určitého rámca práv obetí trestných činov Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 (ďalej ako „Smernica EP a Rady“), ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.² Vzhľadom k uvedenému je zrejmé, že štáty majú vytvorený priestor nato, aby rozsah práv obetí trestných činov v rámci vnútroštátnej právnej úpravy určitým spôsobom rozšírili, či už vo vzťahu k ochrane obetí trestných činov, alebo vo vzťahu k ich aktívnemu vystupovaniu v rámci trestného konania, ktoré je jedným zo základných aspektov v súčasnosti podporovanej restoratívnej justície.

V jednej z častí môjho príspevku bližšie vymedzím výklad mnou porovnávaných pojmov „obet' trestného činu“ a „poškodený“ v zmysle českej právnej úpravy a to z dôvodu hlbšieho pochopenia významu ich súčasného používania. Ako príklady však uvediem výklad týchto pojmov aj v rámci právnych poriadkov iných štátov.

Pre čo najucelenejšiu komparáciu pojmov „poškodený“ a „obet' trestného činu“ považujem za vhodné poukázať aj na súčasné používanie predmetných pojmov v iných krajinách, pričom svoju pozornosť v tomto smere zameriam primárne na právnu úpravu Českej republiky.

Vzhľadom k tomu, že pojem „poškodený“ je v rámci slovenskej právnej úpravy tradičným trestnoprocesným pojmom, ktorý upravuje zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov som v rámci príspevku okrajovo priblížila aj postavenie poškodeného v trestnom konaní a to najmä z dôvodu komplexnejšieho vymedzenia rozdielov mnou porovnávaných pojmov.

1. Pojem „obet' trestného činu“ vo vzťahu k pojmu „poškodený“ v medziach slovenskej legislatívy

Pojem „obet' trestného činu“ sa stal súčasťou slovenského právneho poriadku na prelome rokov 2017 až 2018. Dovtedy bol pojem „obet' trestného činu“ v podmienkach Slovenskej republiky vnímaný len ako kriminologický pojem a s trestným konaním bol spájaný výlučne pojem „poškodený“, ktorý definoval zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Aj

² čl. 67 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

v súčasnosti Trestný poriadok definuje pojem „poškodený“, avšak od prijatia osobitného zákona sa stal právnou kategóriou aj pojem „obeť trestného činu“.

Dôvodne sa možno domnievať, že ochrana obetí trestných činov patrí už dlhšiu dobu medzi priority Európskej únie. Zhruba od 80-tych rokov minulého storočia sa stala problematika ochrany obetí trestných činov súčasťou agendy Európskej únie. Na pôde Európskej únie bolo doposiaľ prijatých viacero právnych dokumentov, ktoré upravujú práva obetí, riešia ich postavenie, alebo upravujú odškodňovanie obetí trestných činov. Na tomto mieste považujem za vhodné uviesť, ako príklad snahy Európskej únie o zlepšenie postavenia obetí trestných činov niektoré z dokumentov, ktoré upravujú danú problematiku. Z dôvodu obmedzeného rozsahu príspevku uvediem len niektoré z „univerzálnych nástrojov“ zameraných na podporu a odškodňovanie obetí trestných činov.

Európsky parlament už v roku 1981 v snahe o zlepšenie postavenia obetí trestných činov prijal rezolúciu o odškodnení obetí násilných trestných činov. Následne bola prijatá v roku 1989 ďalšia rezolúcia, ktorá sa týkala odškodňovania obetí násilných trestných činov. V roku 2001 bolo prijaté Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV, ktoré sa zameriavalo predovšetkým na postavenie obetí. Práve z dôvodu, že otázka odškodňovania obetí v ustanoveniach Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV absentovala, bola v apríli 2004 prijatá Smernica 2004/80/ES, ktorej cieľom bolo vytvorenie spolupráce z dôvodu uľahčenia prístupu obetí trestných činov pri odškodňovaní v cezhraničných situáciách.³

Ďalším z viacerých prejavov toho, že jednou z priorít Európskej únie bola a aj je ochrana obetí trestných činov je bezpochyby prijatie Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Jej cieľom bolo rozšíriť, zmeniť či doplniť ustanovenia Rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV, avšak z dôvodu početnosti a charakteru zmien, ktoré by bolo potrebné vykonať sa ako účelnejšie javilo nahradiť Rámcové rozhodnutie v celom rozsahu k čomu došlo predmetnou Smernicou 2012/29/EÚ.⁴

Pre členské štáty vyplýva z čl. 27 Smernice 2012/29/EÚ povinnosť transponovať obsah predmetnej Smernice do vnútroštátnych právnych poriadkov a to najneskôr do 16. novembra 2015. Napriek časovo ohraničenej povinnosti pre členské štáty zo strany Európskej únie, Slovenská republika vo vyhradenom časovom úseku svoju povinnosť transponovať predmetnú Smernicu nesplnila a k splneniu tejto povinnosti došlo zo strany Slovenskej republiky až v októbri 2017, kedy dochádza k prijatiu osobitného zákona.

³ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov Komentár*. Bratislava: Wolter Kluwer SR s.r.o., 2018, s. 29-37

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

K transpozícii Smernice 2012/29/EÚ v rámci Slovenskej republiky, teda dochádza prijatím osobitného zákona. Prijatie osobitného zákona nebol jediný možný spôsob transpozície danej Smernice, avšak z dôvodu jej pomerne obsiahleho rozsahu, ktorý v značnej miere prekračuje problematiku trestného práva procesného sa tento spôsob javil ako najvhodnejší. V októbri roku 2017 dochádza k prijatiu osobitného zákona, teda zákona č. 247/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej ako „zákon o obetiach trestných činov“). Zákon o obetiach trestných činov predstavuje podľa môjho názoru pomerne prehľadný a ucelený právny predpis, na základe ktorého sú obetiam trestných činov priznané ich zákonné práva, ktoré si môžu v zmysle uvedeného zákona počas trestného konania uplatňovať a dožadovať sa ich dodržiavania.

Vzhľadom k tomu, že naďalej ostáva zachovaný v rámci slovenského právneho poriadku popri pojmu „obet“ aj pojem „poškodený“, ktorý vymedzuje §46 ods. 1 Trestného poriadku, vzniká tzv. legislatívny dualizmus pojmov „obet“ a „poškodený“.⁵ Nakoľko v ustanoveniach Trestného poriadku sa naďalej používa pojem „poškodený“ a nedošlo k nahradeniu tohto pojmu pojmom „obet“, považujem za nevyhnutné zo strany zákonodarcu exaktne uviesť ich nasledovné súčasné používanie. Zákonodarca tak učinil v jednom z ustanovení zákona o obetiach trestných činov, v ktorom je uvedené: *„obet trestného činu má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením“*.⁶

Aj po prijatí Zákona o obetiach trestných činov ostáva naďalej pojem „poškodený“ zachovaný, ako tradičný trestnoprávny pojem, ktorý je viazaný na osobu, ktorej v dôsledku trestného činu vznikla škoda. Na druhej strane pribudol do právneho poriadku pojem „obet“, ktorý vykazuje znaky, ktoré sa v značnej miere prekrývajú s pojmom „poškodený“. V tomto smere je na mieste si uvedomiť, že pojem „obet“ označuje osoby osobitnej starostlivosti a ochrany, ktorá im je (resp. im má byť) poskytovaná štátom.⁷

Pojem „obet“ je v zmysle čl. 2 ods. 1 písm. a) Smernice 2012/29/EÚ vymedzený takto: *„fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody“*;⁸ a súčasne aj ako:

⁵ Bližšie: ŠTRKOLEC, Martin. Obete trestných činov a poškodení trestným činom- stav de lege lata a návrhy de lege ferenda. In: Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 22.- 23. februára 2018. Bratislavské právnické fórum 2018, s. 222-232

⁶ §3 ods.6 zákon č. 247/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. : Trestné právo procesné I. Všeobecná časť. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021, s. 267

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 čl. 2 ods. 1 písm. a) v bode i).

*„rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma;“.*⁹

Je potrebné zdôrazniť, že Smernica 2012/29/EÚ stanovuje minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Z uvedeného je preto zrejmé, že výpočet práv obetí trestných činov ustanovený Smernicou 2012/29/EÚ, nie je konečný a členské štáty Európskej únie môžu v rámci vnútroštátnej právnej úpravy rozšíriť právny rámec ochrany obetí trestných činov, ba dokonca z dôvodu použitého termínu „minimálny“ mám zato, že štáty nielen môžu, ale v záujme zvýšenia minimálneho štandardu pre obeť trestných činov, by aj mali určitým spôsobom posilniť rámec ochrany obetí trestných činov.

V rámci Slovenskej republiky je termín „obeť“ determinovaný v zákone o obetiach trestných činov ako: *„fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,“* a *„príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich,“*.¹⁰

Vo vzťahu k obetiam trestných činov z predmetnej definície vyplýva, že platí tzv. vyvrátená domnienka, na základe ktorej sa za obeť považuje každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou trestného činu a to až do momentu, pokiaľ sa nepreukáže opak.¹¹

Osobitne je vhodné poukázať aj nato, že zákon o obetiach trestných činov v §2 ods. 1 písm. a) explicitne ustanovuje, že za trestný čin sa považuje aj čin inak trestný. Vo vzťahu k obetiam trestných činov to znamená, že obeť trestného činu by mala byť poskytnutá rovnaká ochrana, pomoc či podpora bez ohľadu nato, že páchateľ nie je z dôvodu nedostatku veku alebo nepričetnosti trestne zodpovedný a teda jeho spravodlivé potrestanie možné nebude.

Spáchaniu trestného činu môžu predchádzať určité fázy, ktoré sú trestnoprávnou teóriou nazývané ako tzv. vývinové štádiá trestného činu.¹² Z definície vyplýva, že za obeť je považovaná aj osoba, voči ktorej trestný čin smeroval, ale páchateľom zamýšľaný účinok nenastal, inak povedané trestný čin sa nedostal až do posledného vývinového štádia trestného

⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012 čl. 2 ods. 1 písm. a) v bode ii)

¹⁰ §2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹¹ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov Komentár*. Bratislava: Wolter Kluwer SR s.r.o., 2018, s. 60

¹² IVOR, I., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. 259.

činu, teda do jeho dokonania, kedy by boli naplnené všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu.

Druhá časť definície upravuje okruh osôb, ktoré nie sú trestným činom zasiahnuté priamo, ale napriek tomu tieto osoby ujmu spôsobenú trestným činom pociťujú negatívnym spôsobom. Ide najmä o rodinných príslušníkov osoby, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela. Avšak môže ísť aj o osoby, ktoré hoc nie sú vo vzťahu k osobe, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela jej rodinnými príslušníkmi, ale sú osobami, ktoré k nej mali blízky vzťah, či už z dôvodu zdieľania spoločnej domácnosti, alebo išlo o vzťah osvojiteľ- osvojenec, alebo sa tzv. priamou obeťou resp. primárnou obeťou stala osoba, na ktorú bola odkázaná iná osoba, ktorá je v takom prípade považovaná za sekundárnu obeť. Okruh osôb, ktoré majú postavenie obetí v zmysle druhej časti definície je v zásade totožný, ako okruh osôb, ktoré vymedzuje Smernica EP a Rady 2012/29/EÚ ako „rodinných príslušníkov“.¹³

Pozitívne vnímam poslednú časť predmetnej definície „*ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich*“, a to z toho dôvodu, že Smernica EP a Rady 2012/29/EÚ ponecháva štátom v tomto smere určitú voľnosť, nakoľko ustanovuje, že členské štáty môžu zaviesť postupy, ktorými sa po zohľadnení okolností každého jednotlivého prípadu obmedzí počet rodinných príslušníkov, ktorí si môžu uplatniť práva, ktoré pre nich zo Smernice vyplývajú.¹⁴ Z citovanej časti definície uvedenej v zákone o obetiach trestných činov jasne vyplýva, že za obeť sa budú považovať všetci tí, ktorým toto postavenie v zmysle zákona prináleží a ich počet sa nijakým spôsobom obmedzovať nebude.

Napriek tomu, že zákon o obetiach trestných činov upravuje primeraný okruh fyzických osôb, ktoré sú v zmysle predmetného zákona označené ako „obete trestných činov“ a teda im prináležia práva z tohto zákona vyplývajúce, zákon o obetiach trestných činov sa nezaoberá ochranou právnických osôb, ktoré rovnako, ako fyzické osoby môžu byť v dôsledku spáchaného trestného činu poškodené.

Právnické osoby však zahŕňa pojem „poškodený“, ktorý definuje zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej ako: „Trestný poriadok“).

Pojem „poškodený“ definuje Trestný poriadok ako: „*Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné práva alebo slobody...*“.¹⁵ Z definície je teda zrejmé, že pojem „poškodený“ nezahŕňa výlučne fyzické osoby. Pod tento pojem možno zahrnúť fyzické osoby,

¹³ čl. 2 ods. 2 písm. b) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

¹⁴ čl. 2 ods. 2 písm. a) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

¹⁵ § 46 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

ale aj právnické osoby, či štát, ktoré môžu mať v rámci trestného konania postavenie poškodeného. Okrem rozdielneho okruhu osôb, ktoré možno pod pojem „poškodený“ zahrnúť je potrebné uviesť aj skutočnosť vyplývajúcu z §48 ods. 4 Trestného poriadku a teda, že za poškodeného sa bude považovať aj právny nástupca osoby, ktorá bola pôvodne v postavení poškodeného trestným činom, k čomu môže dôjsť v prípade postúpenia pohľadávky.¹⁶

Ďalším rozdielom definovaných pojmov je skutočnosť, že pod pojem „poškodený“ nie sú zahrnutí príbuzní v priamom rade, osvojenec, osvojiteľ, súrodenec, či ďalšie osoby, ktoré zákon o obetiach trestných činov pod pojem „obeta“ zahŕňa. Inými slovami povedané pojem „poškodený“ nezahŕňa pozostalých po osobe, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela a ktorí v dôsledku smrti tejto osoby utrpeli škodu, ale len fyzické osoby, ktoré sú trestným činom priamo zasiahnuté.

Z uvedenej komparácie možno vyvodiť záver, že pojmy „obeta“ a „poškodený“ nie sú identické, ale sú samostatnými pojmami. Z toho dôvodu, nie je podľa môjho názoru na mieste hodnotiť, ktorý z porovnávaných pojmov je širší, lebo zahŕňa širší okruh osôb. Napriek tomu, že ide vo svojej podstate o synonymické a v určitých znakoch sa prekrývajúce pojmy je potrebné ich vnímať ako dva autonómne od seba nezávislé pojmy.

2. Postavenie poškodeného v trestnom konaní

Vzhľadom k tomu, že v rámci Trestného poriadku v zásade pojem „obeta trestného činu“ absentuje, mohla by táto skutočnosť spôsobovať určité problémy pri aplikácii zákona o obetiach trestných činov orgánmi činnými v trestnom konaní, či súdmi. Zákonodarca tento eventuálny problém vyriešil a to tým spôsobom, že explicitne v zákone o obetiach trestných činov uviedol: *„obeta trestného činu má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením“*.¹⁷ V rámci tohto ustanovenia sa teda premieta zásada uplatnenia procesných práv obete, ktorá môže mať, ako už z vyššie uvedeného vyplýva postavenie oznamovateľa, poškodeného alebo svedka. Na tomto mieste je potrebné si však uvedomiť skutočnosť, že to či má mať osoba v rámci trestného konania postavenie poškodeného, nezávisí od otázky, či je táto osoba obeťou v zmysle zákona o obetiach trestných činov. Tak, ako tomu bolo do prijatia zákona o obetiach trestných činov, tak aj v súčasnosti

¹⁶ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. : Trestné právo procesné I. Všeobecná časť. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021, s. 267.

¹⁷ §3 ods. 6 zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

platí, že pre určenie toho, či osoba má alebo nemá byť subjektom trestného konania v postavení poškodeného, sa primárne vychádza z ustanovení Trestného poriadku.¹⁸

Pri procese ochrany postavenia poškodeného v trestnom konaní sa uplatňujú viaceré zásady, ktoré sa môžu v závislosti od právnych predpisov jednotlivých krajín uplatňovať rôzne. Možno povedať, že zásady zabezpečujú ochranu a podporu postavenia poškodeného v trestnom konaní a tiež zabezpečujú aj to, že práva poškodených budú rešpektované počas celého trestného konania.

V rámci Slovenskej republiky tieto zásady vyplývajú jednak z Trestného poriadku, ale tiež zo zákona o obetiach trestných činov. Jednou zo základných zásad, ktorá vyplýva z §2 ods. 21 Trestného poriadku je zásada zabezpečenia práv poškodeného, pričom ide o zásadu, ktorá bola do Trestného poriadku doplnená v súvislosti so schvaľovaním zákona o obetiach trestných činov. S touto zásadou úzko súvisí zásada vyplývajúca zo samotného zákona o obetiach trestných činov, ktorá je premietnutá v jeho §3 ods. 5 a ide o zásadu uplatnenia práv poškodeného, ktorá je adresovaná orgánom činným v trestnom konaní a súdom. Z uvedených zásad predovšetkým vyplýva povinnosť orgánov činných v trestnom konaní, ale rovnako aj súdov umožniť poškodenému počas celého trestného konania uplatňovať jeho práva, o ktorých má byť riadne a vhodným spôsobom poučený, pričom tento spôsob má byť pre neho dostatočne zrozumiteľný. Je dôležité poukázať nato, že v rámci trestného konania je potrebné zohľadniť osobnú situáciu poškodeného a jeho okamžité potreby, vek, pohlavie, zdravotné postihnutie, či iné osobitosti, ktoré si vyžadujú osobitný prístup, pričom má byť po celý čas plne rešpektovaná jeho fyzická, mentálna a morálna integrita.¹⁹

Vo všeobecnosti možno povedať, že v závislosti od množstva procesných práv môže byť postavenie poškodeného v rámci trestného konania buď silnejšie a to napríklad tým spôsobom, že poškodený môže mať určitý vplyv na priebeh trestného konania, alebo slabšie, kedy je vplyv na priebeh trestného konania zo strany poškodeného obmedzenejší. Podľa môjho názoru môže zásadne posilniť postavenie poškodeného v trestnom konaní štát a to tým spôsobom, že poškodenému uľahčí uplatňovanie jeho práv napríklad prostredníctvom tretej osoby. Ako príklad by som na tomto mieste uviedla Holandsko, v ktorom sa využíva tzv. prípadový manažér, ktorého získa každá obeť trestného činu, pričom tento prípadový manažér je platený štátom a obetiam trestných činov pomáha v tom zmysle, že v priebehu trestného konania ich usmerňuje, pričom v určitých prípadoch môže za obeť dokonca vystupovať a pod.²⁰

¹⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 465/2020 z 1. decembra 2020.

¹⁹ ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov Komentár*. Bratislava: Wolter Kluwer SR s.r.o., 2018, s. 117.

²⁰ VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, s. 48-49.

3. Komparácia pojmov „obet' trestného činu“ a „poškodený“ v zmysle právnej úpravy Českej republiky

V niektorých štátoch Európskej únie v minulosti (nie tak dávnej) absentovalo zákonné vymedzenie pojmu „obet'“. V niektorých z týchto štátov, síce bol tento pojem definovaný, ale jeho definícia bola pomerne strohá, prípadne definícia vylučovala tzv. „nepriame obete“. ²¹ Tento stav pretrvával do momentu prijatia Smernice 2012/29/EÚ a jej následnej transpozície jednotlivými členskými štátmi Európskej únie do ich vnútroštátnych právnych poriadkov.

Právna úprava Slovenskej republiky nie je ani zďaleka jediná, ktorá osobitne upravuje pojem „obet'“ a pojem „poškodený“. Napriek tomu, že predmetné pojmy sú synonymá v podmienkach Slovenskej republiky, ako aj v mnohých ďalších krajinách, z ktorých niektoré ako príklad uvediem sa tieto pojmy v určitých aspektoch od seba navzájom odlišujú.

Francúzsko, ktoré kladie stále väčší dôraz na postavenie a dostatočné práva obetí trestných činov a poškodených rozlišuje medzi „obet'ou trestného činu“ a „poškodeným“, pričom „obet' trestného činu“ môže mať špeciálne práva a ochranné mechanizmy. ²²

V nemeckom právnom systéme pojem poškodený môže zahŕňať aj osoby, ktoré nie sú priamo obeť, ale majú právo žiadať náhradu škody spôsobenej trestným činom. Spojené kráľovstvo pod pojmom „obet' trestného činu“ zahŕňa osoby, ktoré sú trestným činom priamo postihnuté, zatiaľ čo pod pojem „poškodený“ sú zahrnuté aj osoby, ktoré utrpeli ujmu spôsobenú trestným činom nepriamo.

Okruh subjektov, ktoré jednotlivé pojmy „obet' trestného činu“ a „poškodený“ v zmysle slovenskej právnej úpravy zahŕňajú možno prirovnať k tým subjektom, ktoré zahŕňajú tieto pojmy v zmysle českej právnej úpravy. V rámci Českej republiky je pojem „poškodený“ definovaný v zákone č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), pričom jeho §43 ods. 1 definuje poškodeného ako: „Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil...“ ²³. Pojem „poškodený“ je v zmysle predmetného zákona ďalej vymedzený aj negatívne a to v rámci jeho §43 ods. 2 „Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.“ ²⁴

²¹ European union agency for fundamental rights. *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*. s. 39 (cit. 20.11.2024).

²² European union agency for fundamental rights. *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*. s. 29 (cit. 20.11.2024).

²³ §43 ods. 1 zákona č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

²⁴ §43 ods. 2 zákona č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Rovnako, ako v zmysle slovenskej právnej úpravy aj v zmysle tej českej možno pod tento pojem zahrnúť jednak fyzické osoby, právnické osoby, ale aj štát. Poškodenému, ako strane trestného konania prináležia procesné práva a povinnosti, prostredníctvom ktorých je zabezpečený jeho určitý vplyv na priebeh trestného konania. Práve v tomto spočíva azda najzásadnejší rozdiel medzi pojmami „poškodený“ a „obet' trestného činu“ aj v zmysle českej právnej úpravy.

Pojem obet' je obdobne, ako v rámci Slovenskej republiky definovaný v osobitnom zákone, konkrétne v *zákone č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů*, v zmysle ktorého možno obet' definovať ako: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit.*“²⁵ Pričom je potrebné vziať zreteľ aj na §2 ods. 3 predmetného zákona v zmysle ktorého: „*Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.*“²⁶

K súčasné používanie oboch pojmov v rámci právnych predpisov Českej republiky nedochádza až prijatím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů, nakoľko bol pojem obet' už v minulosti súčasťou zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

Je potrebné uviesť, že obet' trestného činu je nositeľom osobitných práv, ochrany a starostlivosti, ktorých cieľom by malo byť predovšetkým zmierniť obetiam trestných činov ujmu, ktorá im v dôsledku spáchaného trestného činu vznikla a tým spôsobom aj ľahšie zvládnuť celý proces trestného konania. Z uvedeného teda možno ľahko vyvodiť, že aj v Českej republike pojem obet' zahŕňa výlučne fyzické osoby.

Vo svojej podstate je komparácia pojmov „poškodený“ a „obet' trestného činu“ totožná v zmysle slovenskej a českej právnej úpravy. Hoc definície jednotlivých pojmov nie sú totožné, pojmovými znakmi sa navzájom prekrývajú. Rozdiel medzi slovenskou a českou právnou úpravou spočíva skôr v rozsahu práv obetí, avšak táto problematika, nie je predmetom môjho príspevku. Ďalší rozdiel možno vnímať v tom, že pojem obet' sa stal právnou kategóriou v rámci Slovenskej republiky až na základe prijatia zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zatiaľ čo v rámci Českej republiky došlo

²⁵ §2 ods. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů.

²⁶ §2 ods. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů.

k súčasnému používaniu oboch pojmov v rámci právnych predpisov skôr o pomerne dlhší čas a to s ohľadom na vymedzení pojmu obeť v *zákone č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti*.

Záver

Na základe doposiaľ uvedeného možno konštatovať, že napriek tomu, že oba pojmy „obeť“ aj „poškodený“ vykazujú mnoho spoločných znakov a vytvárajú už vyššie spomínaný tzv. legislatívny dualizmus, nie je vhodné tieto pojmy navzájom stotožňovať. Napriek tomu, že súčasné používanie oboch pojmov sa môže v určitých prípadoch javiť, ako problematické a to z toho dôvodu, že nemožno vylúčiť ich občasné zamieňanie, nevnímam tento stav negatívne. Z analýzy oboch pojmov je zrejmé, že oba pojmy pomenúvajú inú škálu subjektov a zahrnúť ich všetky pod jeden pojem sa mi zdá už z doposiaľ uvedeného neefektívne. Nepopieram, že pre laickú verejnosť sa môže zdať rozdiel medzi pojмами nejednoznačný a z ich strany môže dôjsť aj k zamieňaniu predmetných pojmov. Trestný poriadok a zákon o obetiach trestných činov však obsahujú vo všeobecnosti jasné definície jednotlivých pojmov. Zákon o obetiach trestných činov v §3 ods. 6 tiež poukazuje na možné postavenie obete v rámci trestného konania, v nadväznosti na ktoré sú jej následne Trestným poriadkom priznané určité práva a povinnosti.

Analýzou pojmov „poškodený“ a „obeť“ a ich následnou komparáciou som poukázala na osobitosti oboch pojmov s cieľom priblížiť význam ich súčasného používania a eliminovať ich možné zamieňanie, nakoľko ako som aj v rámci príspevku uviedla ide o dva autonómne pojmy. Mojim cieľom nebolo vymedziť jednotlivé práva obetí trestných činov, či poškodených v trestnom konaní a preto som svoju pozornosť v tomto smere zamerala na práva obetí a poškodených len do tej miery, ktorá je potrebná pre hlbšie pochopenie mnou analyzovanej problematiky. Analýza pojmov „poškodený“ a „obeť trestného činu“ v zmysle právnej úpravy Českej republiky vnímam, ako vhodný spôsob hlbšie pochopiť zmysel súčasného používania oboch pojmov. Nakoniec si ešte dovoľím uviesť, že rovnako, ako som v rámci príspevku okrajovo vymedzila niektoré práva obetí som okrajovo upravila aj postavenie poškodeného v rámci trestného konania a to do tej miery, do ktorej som tento aspekt danej problematiky považovala za vhodné vymedziť pre hlbšie pochopenie mnou skúmanej problematiky

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie, učebnice a komentáre:

IVOR, I., POLÁK, P., ZÁHOR, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť* 2. vydanie. Bratislava: Wolter Kluwer SR. s.r.o., 2021. 560 s. ISBN 978-80-571-0407-0

IVOR, I., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolter Kluwer SR s.r.o., 2021, 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5

VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 978-80-271-9173-4

ZÁHORA, J. *Zákon o obetiach trestných činov Komentár*. Bratislava: Wolter Kluwer SR s.r.o., 2018, 414 s. ISBN 978-80-8168-850-8

Príspevky v zborníkoch:

ŠTRKOLEC, Martin. Obete trestných činov a poškodení trestným činom- stav de lege lata a návrhy de lege ferenda. In: *Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 22.- 23. februára 2018*. Bratislavské právnické fórum 2018. ISBN 978-80-7160-474-7

Právne predpisy:

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Judikatura:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 465/2020 z 1. decembra 2020

Internetové zdroje:

European union agency for fundamental rights. *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*. 2014, ISBN 978-92-9239-522-3 Dostupné na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>

Ostatné pramene:

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012

RODOVÁ ROVNOSŤ A DIVERZITA NA PRACOVISKU¹

GENDER EQUALITY AND DIVERSITY IN THE WORKPLACE

Katarína Fenciková²

Abstrakt

Téma rodovej rovnosti v poslednom období vzbudzuje veľké vášne, a to nie vždy v pozitívnom zmysle slova. Príspevok sa venuje právnemu zakotveniu rovnosti a tiež posledným legislatívnym snahám na úrovni Európskej únie, ktorých cieľom je dosiahnutie rodovej rovnosti na trhu práce a v pracovnom prostredí. Príspevok zároveň analyzuje reakciu zákonodarcu na Slovensku a spôsob transpozície legislatívnych aktov inštitúcií Európskej únie.

Kľúčové slová

rodová rovnosť, diskriminácia, diverzita

Abstract

The issue of gender equality has recently become a contentious topic, with opinions being expressed in a variety of ways, some of which may be considered less than favourable. This paper examines the legal foundations for achieving equality and analyses recent legislative initiatives within the European Union aimed at promoting gender equality in the labour market and the working environment. Additionally, it assesses the response of the Slovak legislator and the manner in which the legislative acts of the European Union institutions have been implemented.

Keywords

gender equality, discrimination, diversity

Úvod

Vývoj spoločnosti je v posledných desaťročiach poznačený mnohými významnými zmenami. Jednou z nich je aj zmena vo vnímaní žien a ich postavenia v spoločnosti. Ženy už nie sú vnímané len ako manželky a matky. Majú svoje pevné miesta vo vysokých pozíciách, sú pevnou súčasťou pracovného prostredia, avšak napriek tomu sa často potýkajú s diskrimináciou, nerovným ohodnotením, či dokonca s nevôľou založiť s nimi pracovnoprávny vzťah.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0291/23 Legislatívne výzvy pre pracovné právo pri tvorbe diverzných a inkluzívnych pracovísk.

² Mgr. Katarína Fenciková, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, odborná asistentka.

Z poslednej štatistiky Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť z roku 2024³ vyplýva, že stav na území Slovenskej republiky zaostáva za európskym priemerom, keďže sa Slovenská republika umiestnila na 22. mieste spomedzi členských štátov Európskej únie.

Obdobný stav však nájdeme vo viacerých krajinách Európskej únie. Slovenská republika teda nie je výnimkou a rozhodne nie je jedinou krajinou medzi členskými krajinami Európskej únie, ktorá sa potýka s ťažkosťami pri dosahovaní rodovej rovnosti. Uvedené vnímajú aj inštitúcie Európskej únie. Z toho dôvodu, napriek pomerne pevne zakotvenej zásade zákazu diskriminácie, pristupuje Európska únia k prijímaniu ďalších právnych aktov s cieľom zvýšiť úroveň rodovej rovnosti v rámci členských štátov Európskej únie.

Cieľom tohto príspevku je priblížiť stav právnej ochrany zameranej na rovnosť pohlaví a zároveň poukázať na nové legislatívne akty na úrovni Európskej únie v tejto oblasti, ktoré budú mať (hádam) zásadný vplyv aj na rodovú rovnosť na Slovensku.

1. Právny rámec rodovej rovnosti v priestore Európy

Rada Európy v článku 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej ako „Dohovor“) zakotvuje povinnosť zabezpečiť užívanie práv a slobôd priznané dohovorom bez diskriminácie založenej na komkoľvek dôvode, medzi ktoré zaradzuje aj pohlavie. Európsky súd pre ľudské práva v rámci svojej rozhodovacej činnosti uviedol, že presadzovanie rodovej rovnosti je dnes hlavným cieľom v členských štátoch Rady Európy a že pre zlučiteľnosť rozdielneho zaobchádzania s Dohovorom by museli existovať veľmi závažné dôvody.⁴

Zmluva o fungovaní Európskej únie (ďalej ako „ZFEÚ“) v článku 8 ustanovuje, že Európska únia sa vo všetkých svojich činnostiach zameriava na odstránenie nerovností a podporu rovnoprávnosti medzi mužmi a ženami. Zároveň článok 19 ZFEÚ umožňuje prijať právne predpisy na boj proti všetkým formám diskriminácie vrátane diskriminácie na základe pohlavia. Európska únia zároveň upriamuje pozornosť aj na zákaz diskriminácie medzi mužmi a ženami v oblasti odmeňovania, prostredníctvom ustanovenia povinnosti pre členské štáty, spočívajúcej v povinnosti zabezpečiť uplatňovanie zásady rovnakej odmeny pre mužov a ženy za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty. Európska únia sa však neobmedzuje „iba“ na zakotvenie zásady zákazu diskriminácie, ale v článku 157 ZFEÚ upravuje explicitne aj rovnosť v odmeňovaní pri vykonávaní rovnakej práce alebo práce rovnakej hodnoty.

³ Pozri bližšie European Institute for Gender Equality: Gender Equality Index 2024. Dostupné na internete: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2024/SK>

⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No 12 to the Convention. Prohibition of discrimination. 2024, s. 25. Dostupné na internete: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_eng

S cieľom, do istej miery na úrovni Európskej únie „harmonizovať“ úroveň rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, bola prijatá Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania (ďalej ako „smernica“). Ochrana zo strany Európskej únie však nespočíva len v normatívnych právnych aktoch. Súdny dvor Európskej únie svojou rozhodovacou činnosťou dotvára právny rámec. V rozsudku vo veci Bilka⁵ súd konštatoval, že môže ísť o nepriamu diskrimináciu v prípade vylúčenia zamestnancov na kratší pracovný čas zo systému podnikového dôchodkového zabezpečenia, ak sa toto vylúčenie dotýka značne vyššieho počtu žien ako mužov a pokiaľ nie je objektívne odôvodnené faktormi nezávislými na akejkoľvek diskriminácii na základe pohlavia. Zároveň bola nepriama diskriminácia konštatovaná aj v rozsudku vo veci Nikoloudi⁶, a to vo vzťahu k podmienkam zamestnania. V danom prípade boli z kolektívnej zmluvy vylúčení zamestnanci (vykonávajúci upratovacie práce) s čiastočným pracovným úväzkom na dobu určitú, pričom v okolnostiach daného prípadu takýmito zamestnancami boli výlučne ženy. Súdny dvor konštatoval nepriamu diskrimináciu podľa pohlavia.⁷

Dosahovanie cieľa rovnosti však nie je realizované len samotným zákazom diskriminácie. Významným je článok 147 ods. 4 ZFEÚ zakotvujúci právo členských štátov zachovať alebo zaviesť opatrenia umožňujúce osobitné výhody menej zastúpenému pohlaviu pre ľahšie uplatnenie sa v odbornej pracovnej činnosti alebo ako prevenciu či kompenzáciu nevýhod v profesijnej kariére s cieľom plného zabezpečenia rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami v pracovnom procese. Na spomínaný článok odkazuje výslovne aj smernica v čl. 3. Predmetné pozitívne opatrenie má svoje hranice stanovené rozhodovacou činnosťou súdneho dvora Európskej únie. V rozsudku vo veci Marshall⁸ súd nakoniec pripustil možnosť, aby v odvetviach činnosti verejnej správy, kde sú ženy menej zastúpené ako muži, boli prednostne povýšené uchádzačky (ženy) s rovnakou kvalifikáciou, ak táto výhoda nie je automatická a pokiaľ uchádzačom (mužom) bude zaručené posúdenie ich žiadostí o povýšenie bez toho, aby boli tieto žiadosti vopred vylúčené.

⁵ Pozri bližšie Rozsudok Súdneho dvora C-170/84 z 13. mája 1986

⁶ Pozri bližšie Rozsudok súdneho dvora vo veci 196/02 z 10. marca 2005

⁷ DOLOBÁČ, M. a kol.: Vybrané otázky sociálneho práva Európskej únie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 58. ISBN: 9788070979778

⁸ Pozri bližšie Rozsudok Súdneho dvora C-409/95 z 11. novembra 1997

2. Stav rodovej rovnosti v Európskej únii

Európska únia je v oblasti rodovej rovnosti svetovým lídrom: medzi 20 krajinami na svete, ktoré v oblasti rodovej rovnosti dosahujú najlepšie výsledky, figuruje 14 členských štátov EÚ. Vďaka prísnyim právnym predpisom a judikatúre v oblasti rovnakého zaobchádzania, úsiliu o začlenenie rodovej perspektívy do rôznych oblastí politiky a právnym predpisom na riešenie konkrétnych nerovností dosiahla EÚ v posledných desaťročiach v oblasti rodovej rovnosti výrazný pokrok.⁹ Napriek doterajším snahám inštitúcií Európskej únie sa nepodarilo žiadnemu členskému štátu dosiahnuť úplnú rodovú rovnosť.

Zo stratégie pre rodovú rovnosť na roky 2020 - 2025¹⁰ vyplýva, že:

- 44 % Európanov si myslí, že najdôležitejšou úlohou ženy je starať sa o domácnosť a rodinu,
- 43 % Európanov si myslí, že najdôležitejšou úlohou muža je zarábať peniaze,
- rozdiel v odmeňovaní žien a mužov v EÚ je 15,7 %
- ženy strávia 22 hodín týždenne starostlivosťou o deti a domácnosť, zatiaľ čo muži týmito činnosťami strávia len 9 hodín
- ženy tvoria len 7,5 % členov predstavenstiev a 7,7 % výkonných riaditeľov v najväčších kótovaných spoločnostiach.

Stratégia pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025 stanovila viacero cieľov na podporu a dosiahnutie rodovej rovnosti, a to odstránenie násillia a stereotypov, dosiahnutie prosperity v hospodárstve uplatňujúcom rodovú rovnosť, rovnocenné vedenie celej spoločnosti, uplatňovanie hľadiska rodovej rovnosti a prierezová perspektíva v politikách Európskej únie a riešenie otázky rodovej rovnosti a posilnenie postavenia žien na celom svete.

Za účelom dosiahnutia vytýčených cieľov Európska únia vytvára viacero prameňov práva. Medzi novšie, pre transpozíciu ktorých stále plynie lehota, patrí aj Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/970 z 10. mája 2023 ktorou sa posilňuje uplatňovanie zásady rovnakej odmeny pre mužov a ženy za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty prostredníctvom transparentnosti odmeňovania a mechanizmov presadzovania. Nové pravidlá majú za cieľ zabezpečiť väčšiu transparentnosť a účinné presadzovanie zásady rovnakého odmeňovania medzi ženami a mužmi a zlepšenie prístupu k spravodlivosti pre obe

⁹ EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov. Únia rovnosti: stratégia pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025. Brusel: 2020 s. 1. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152>

¹⁰ Tamtiež

diskriminácie v odmeňovaní. Tieto pravidlá pomôžu zabezpečiť, aby sa rodová zaujatosť a podceňovanie žien v podnikoch odhaľovali a odstraňovali stanovením jasného rámca a kritérií na hodnotenie práce rovnakej hodnoty.¹¹ Členské štáty sú povinné vykonať transpozíciu tejto smernice do 7. júna 2026.

Ďalším aktuálnym prameňom, pre ktorý momentálne plyní lehota na jeho transpozíciu, je Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 1024/1500 zo 14. mája 2024 o normách pre subjekty pre rovnaké zaobchádzanie v oblasti rovnakého zaobchádzania so ženami a s mužmi a rovnosti príležitostí pre ženy a mužov v otázkach zamestnania a povolania a o zmene smerníc 2006/54/ES a 2010/41/EÚ. Účelom tejto smernice, ako vyplýva z jej článku I bod 1., je stanoviť minimálne požiadavky na fungovanie subjektov pre rovnaké zaobchádzanie s cieľom zvýšiť ich účinnosť a zaručiť ich nezávislosť, aby sa posilnilo uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania, ktorá vyplýva zo smerníc 2006/54/ES a 2010/41/EÚ. Členské štáty sú povinné transponovať túto smernicu najneskôr 19. júna 2026.

3. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2381 o zlepšení rodovej vyváženosti medzi riadiacimi pracovníkmi kótovaných spoločností

Tento legislatívny akt je významným nástrojom na uplatňovanie zásady rovnosti príležitostí pre ženy a mužov a jeho cieľom je dosiahnuť rodovo vyvážené zastúpenie vo vrcholových riadiacich pozíciách stanovením súboru procedurálnych požiadaviek týkajúcich sa výberu kandidátov na vymenovanie alebo voľbu do pozícií riadiacich pracovníkov na základe transparentnosti a zásluh. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2381 o zlepšení rodovej vyváženosti medzi riadiacimi pracovníkmi kótovaných spoločností a súvisiacich opatreniach (ďalej ako „*smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach*“) bola prijatá 23. novembra 2022.

Požiadavky smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach sa vzťahujú iba na spoločnosti so sídlom v niektorom z členských štátov EÚ, ktorých akcie sú prijaté k obchodovaniu na regulovanom trhu v niektorom z členských štátov (európskej kótované spoločnosti). Na konkrétnu spoločnosť sa budú vzťahovať právne normy toho členského štátu, v ktorom má táto spoločnosť svoje sídlo. Smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach sa nevzťahuje na mikropodniky a na malé a stredné podniky, t. j. spoločnosti,

¹¹ EUROPEAN COMMISSION. 2024 report on gender equality in the Eu. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. s. 31. ISBN 978-92-68-11385-1. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/document/download/965ed6c9-3983-4299-8581-046bf0735702_en

ktoré zamestnávajú menej ako 250 osôb a ktorých ročný obrat nepresahuje 50 miliónov EUR alebo celková ročná súvaha nepresahuje 43 miliónov EUR.¹²

Smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach stanovuje členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby sa na kótované spoločnosti vzťahoval jeden z nasledovných cieľov, a to, aby príslušníci menej zastúpeného pohlavia zastávali najmenej 40 % pozícií nevýkonných riadiacich pracovníkov alebo aby príslušníci menej zastúpeného pohlavia zastávali najmenej 33 % všetkých riadiacich pozícií riadiacich pracovníkov, a to výkonných aj nevýkonných riadiacich pracovníkov.

Uvedený cieľ teda predstavuje snahu o zabezpečenie rodovo vyváženého riadenia v kótovaných spoločnostiach, a teda nielen zvýšenie počtu žien v pozíciách riadiacich pracovníkov, ale aj zvýšenie počtu mužov v pozíciách riadiacich pracovníkov v prípade, ak je ich zastúpenie nižšie. Cieľom je teda dosiahnuť skutočnú rodovú rovnosť a nie len, ako je často vytýkané, zvýšiť počet žien v týchto pozíciách.

Členské štáty by teda mali prijať také opatrenia, aby kótované spoločnosti boli nútené zohľadňovať pri voľbe alebo výbere požiadavku dosiahnutia rodovej rovnosti. Smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach vymedzuje aj prostriedky na dosiahnutie týchto cieľov. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby kótované spoločnosti, v prípade, ak nedosahujú ciele smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach, boli povinné upraviť proces výberu kandidátov na vymenovanie alebo voľbu na pozície riadiacich pracovníkov. Vo výberovom procese však zostáva na prvom mieste kvalifikačné kritérium, pričom kótované spoločnosti by mali nediskriminačným spôsobom uplatniť jasné, neutrálne formulované a jednoznačné kritéria počas výberového procesu, ktoré majú byť stanové pred samotným výberovým konaním s cieľom dosiahnuť transparentnosť výberového procesu.

Ďalšou povinnosťou členských štátov je zabezpečiť, aby sa v situácií, keď je na voľbu alebo vymenovanie na pozíciu riadiaceho pracovníka potrebné zvoliť medzi kandidátmi, ktorí sú rovnako kvalifikovaní z hľadiska vhodnosti, spôsobilosti a profesionálnych výsledkov, uprednostnil kandidát menej zastúpeného pohlavia. Uvedená požiadavka však nie je absolútna. Smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach upravuje, že uvedená povinnosť nemusí byť splnená, keď dôvody s vyššou právnou váhou, ako je uplatňovanie iných politík rozmanitosti, na ktoré sa odvolávajú v kontexte objektívneho posúdenia, ktoré zohľadňuje

¹² MRÁZOVÁ, Ž. Rodová vyváženosť vo vrcholových orgánoch kótovaných spoločností – neštandardný zásah európskeho zákonodarcu?. In Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách. Pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. Banská Bystrica: Belianum, 2023. ISBN 978-80-557-2059-3. s. 282

špecifickú situáciu kandidáta druhého pohlavia a ktoré je založené na nediskriminačných kritériách, rozhodnú v prospech kandidáta druhého pohlavia.

Predmetné ciele smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach sa však stretávajú s pomerne veľkou kritikou, ktorá spočíva najmä v nevôli spoločností, ktorých sa tieto povinnosti týkajú, prispôbiť svoje interné postupy a pracovné pozície tomu, aby sa priblížili skutočnej rodovej rovnosti. Samozrejme, je potrebné dodať, že mnoho spoločností, ktoré zaradujeme medzi kótované spoločnosti, tieto „standardy“ dosahujú aj bez toho, aby k tomu boli nútení zo strany zákonodarcu. Otázkou, na ktorú je ťažké nájsť odpoveď, teda zostáva, či sa kritika vznáša skutočne z objektívnych dôvodov alebo je za prezentovanými dôvodmi tichý dôvod v podobe diskriminácie.

4. Rodová rovnosť v kótovaných spoločnostiach v podaní zákonodarcu na Slovensku

Ako bolo vyššie uvedené, smernicu o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach boli členské štáty povinné transponovať najneskôr 28. decembra 2024. Pre širší kontext pripomenieme, že smernica o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach bola prijatá v novembri 2022.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky iniciovalo zákonodarný proces súvisiaci s transpozíciou smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach, pričom pripomienkové konanie začalo 23. apríla 2024 a bolo ukončené dňa 15. mája 2024. Naznačená kritika krátkosti času, v akom bol prijímaný a ponechaný na pripomienkovanie, zrejme bude súvisieť s tým, že tomuto zákonu neprikladá zásadný význam ani jeho predkladateľ, a to z dôvodu, že podmienku pre status kótovaných spoločnosti spĺňa na území Slovenskej republiky pomerne málo, dovoľme si povedať, že až zanedbateľný počet subjektov.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ako predkladateľ, predložil do legislatívneho procesu na pripomienkovanie návrh zákona nesúci názov „zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovaných spoločností“.

Na tomto mieste sa zastavíme a dovoľme si kritizovať zvolený názov predkladaného zákona. Máme za to, že názov právneho predpisu by mal adresátovi napovedať, čo je obsahom právneho predpisu a akej oblasti sa právny predpis dotýka. V predmetnom prípade tomu tak podľa nás nie je. Názov (v súčasnosti už platného a účinného) zákona nesúci pojmoslovie „o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovaných spoločností“ nenapovedá svoj obsah a na prvé počutie by si adresát právnej normy iste myslel, že sa jedná o právny predpis súvisiaci s ekonomickými, finančnými, či daňovými povinnosťami. Istotne by si tento predpis nespojil so snahou o dosiahnutie rovnosti pohlaví pri riadení kótovaných spoločností.

Predmetný zákon bol prijatý a účinnosť nadobudol 28. decembra 2024¹³. Napriek formálnemu splneniu povinnosti spočívajúcej v povinnosti transponovať smernicu o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach, majú na zreteli aj pomerne úzky rámec povinných subjektov na území Slovenskej republiky, máme za to, že sa predmetnej smernici nekládol potrebný dôraz a pozornosť.

Zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti obsahuje, okrem už samotného názvu, nedostatky, resp. riešenia, na ktoré nám neodpovie ani dôvodová správa. Jednou z nich je aj spôsob transpozície čl. 6 ods. 2 smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach, ktorý upravuje situácie, kedy sa neuprednostní, v prípade rovnosti v kvalifikácii, kandidát menej zastúpeného pohlavia.

Smernica požaduje v tomto prípade existenciu dôvodov s vyššou právnou váhou (politiky rozmanitosti) založené na nediskriminačných kritériách. Zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti v tejto súvislosti uvádza dôvody hodné osobitného zreteľa, pričom demonštratívne uvádza uplatňovanie iných opatrení vyplývajúcich z osobitného predpisu, ktoré zohľadňujú špecifickú situáciu druhého kandidáta. Absentuje však požiadavka spočívajúca v existencii nediskriminačných kritériách. Zároveň nepovažujeme za vhodné odkazovanie na opatrenia vyplývajúce z osobitného predpisu, nakoľko, zrejme jediným právnym predpisom regulujúcim zamestnanosť je zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, ktorý upravuje počet zdravotne znevýhodnených zamestnancov. Zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti sa však neobmedzuje len na oblasť pracovnoprávných vzťahov.

Zároveň poukážeme aj na nástroje právnej ochrany. Nebudeme sa však venovať samotnej povahe nástrojov a jej spôsobilosti odstrániť adresátov právnej normy od zakázaného správania, ale pozrieme sa na príslušnú súdnu autoritu. Ustanovenie § 6 ods. 5 vymedzuje príslušnosť súdu na konanie týkajúceho sa situácie, ak sa neúspešný kandidát domnieva, že bol v procese výberu z hľadiska objektívneho komparatívneho posúdenia dotknutý na svojich právach a právom chránených záujmoch, pričom ustanovuje, že v týchto prípadoch bude príslušným súdom súd, ktorý je kauzálny príslušný na konanie v obchodnoprávných sporoch, pričom v poznámke nájdeme odkaz na ust. § 22 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Predkladateľ zákona, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, nezrejmiло, z akého dôvodu pristúpil k uvedenému určeniu kauzálny príslušného súdu. Odpoveď na túto

¹³ Zákon č. 300/2024 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti

otázku neposkytuje ani dôvodová správa. Z dikcie jednotlivých ustanovení zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti, a to § 6 ods. 1 až 4 je viac než zrejmé, že konanie podľa týchto ustanovení majú najbližšie práve ku konaniam s ochranou slabšej strany, a to k antidiskriminačným sporom. Napríklad ust. § 6 ods. 2 zákona o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti, ustanovuje povinnosť aplikovať v týchto konaniach obrátené dôkazné bremeno. Uvedený inštitút je aplikovaný práve v antidiskriminačných sporoch.

Môžeme povedať, že Slovenská republika si splnila povinnosť spočívajúcu v transpozícii smernice o rodovej vyváženosti v kótovaných spoločnostiach. V zásade je potrebné povedať, že ani legislatívny proces sa pri prerokovaní predmetného návrhu zákona nebol poznačený zásadným nesúhlasom poslancov Národnej rady Slovenskej republiky SR s predmetným návrhom. Pre úplnosť dodávame, že nejaké výhrady a pripomienky samozrejme vznesené boli.

Predmetný zákon zrejme nebude mať *a priori* možnosť (aj s ohľadom na nízky počet dotknutých spoločností) meniť dynamiku trhu práce, účasť žien vo vyšších orgánoch spoločností, či inak ovplyvniť štatistiky rodovej rovnosti na Slovensku.

Máme však za to, že cieľom predmetného zákona nie je tvrdá regulácia oblasti personálneho obsadzovania pozícií v spoločnostiach. Predmetná smernica aj zákon a povinnosti z nich vyplývajúce majú skôr charakter dočasných vyrovnávacích opatrení, nakoľko zákon bude účinný do 31. decembra 2038.

Cieľom tejto smernice a z nej prijatého zákona má byť práve otvorenie spoločenskej diskusie o úlohe žien v spoločnosti, o potrebe zvýšenia pozornosti v tejto oblasti, o dopadoch, ktoré nerovné postavenie žien a mužov prináša a mnohých ďalších. Obávame sa však, že táto spoločenská diskusia vyvolaná nebola a náznak zákonodarcu pretavený do názvu zákona o niektorých opatreniach súvisiacich s riadením kótovanej spoločnosti napovedá, že uvedená oblasť zrejme nie je považovaná za významnú a spoločensky prospešnú otázkou.

Zároveň však je potrebné pozitívne vnímať samotné právne zakotvenie rovnosti mužov a žien v riadiacich pozíciách. Uvedené má potenciál ovplyvniť spoločnosť. Aj z toho dôvodu sú práve kótované spoločnosti, ako ekonomickí giganti so zásadným dopadom na trh, spôsobilé prostredníctvom dodržiavania povinností upravených v zákone priniesť akýsi vzor správania a podmieniť tak zvýšenie rovnosti.

Záver

Príspevok sa venoval postaveniu žien a mužov, ako ekonomicky aktívnych subjektov. Právna úprava na medzinárodnej úrovni a z nej plynúca vnútroštátna právna úprava obsahujú nástroje určené na ochranu žien pred diskrimináciou, na podporu rovnosti a podobne. Zdá sa však, že súčasné nástroje nedosahujú želané ciele. Dôkazom je aj to, že téma rovnosti medzi mužmi a ženami je jednou z ústredných tém inštitúcií Európskej únie.

Slovenská republika je v oblasti rodovej rovnosti na posledných priečkach rebríčkov v rámci krajín Európskej únie. Slovenskú republiku, ako členský štát Európskej únie, čaká v najbližších rokoch mnoho výziev plynúcich z legislatívnej činnosti inštitúcií Európskej únie. Máme však za to, že rovnosť mužov a žien možno dosiahnuť len skrz otvorenú spoločenskú diskusiu o stereotypoch a zažitých vzorcoch, ktoré v dnešnej spoločnosti ťažko hľadajú svoje miesto. Zmena právnej úpravy, nech je akokoľvek perfektná, sama o sebe nie je schopná dosiahnuť požadovaný cieľ. Z týchto dôvodov máme za to, že najbližšie roky, označené aj viacerými povinnosťami vyplývajúcimi z členstva v Európskej únii, by mali byť využité primárne na otvorenie spoločenskej diskusie o rovnosti medzi mužmi a ženami.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DOLOBÁČ, M. a kol.: Vybrané otázky sociálneho práva Európskej únie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012. 298 s. ISBN 978-80-7097-977-8.

MRÁZOVÁ, Ž. Rodová vyváženosť vo vrcholových orgánoch kótovaných spoločností – neštandardný zásah európskeho zákonodarcu?. In Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách. Pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. Banská Bystrica: Belianum, 2023. ISBN 978-80-557-2059-3. s. 278-290

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No 12 to the Convention. Prohibition of discrimination. 2024 [cit.2025-01-25], 73 s. Dostupné na internete: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_eng

EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov. Únia rovnosti: stratégia pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025. Brusel: 2020. [cit.2025-01-25], 21 s. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152>

EUROPEAN COMMISSION. 2024 report on gender equality in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. [cit.2025-01-25], 81 s. ISBN 978-92-68-

11385-1. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/document/download/965ed6c9-3983-4299-8581-046bf0735702_en

Rozsudok Súdneho dvora C-170/84 z 13. mája 1986

Rozsudok Súdneho dvora C-409/95 z 11. novembra 1997

Rozsudok Súdneho dvora C-409/95 z 11. novembra 1997

TRESTNÝ ROZKAZ S VÝROKOM O OSLOBODENÍ SPOD OBŽALOBY

CRIMINAL ORDER WITH A VERDICT OF ACQUITTAL

Miroslava Franc Kupcová¹

Abstrakt

Autorka sa v príspevku venuje inštitútu trestného rozkazu s oslobodzujúcim výrokom. Trestný rozkaz predstavuje špecifický nástroj v trestnom procese, umožňujúci súdu rozhodnúť bez vykonania hlavného pojednávania v prípade splnenia zákonom stanovených podmienok. Cieľom tohto článku je preskúmať možnosť vydania trestného rozkazu s oslobodzujúcim výrokom. Autorka sa v príspevku zamýšľa nad právoplatnosťou a vykonateľnosťou oslobodzujúceho trestného rozkazu, resp. nad samotnou existenciou a možnosťou vydania tohto aktu zo strany súdov a možnými dôsledkami vydania. Dôraz je kladený na analýzu reálne vydaných trestných rozkazov s oslobodzujúcim výrokom s podrobným skúmaním inštitútu nulitnosti v komparácii so zásadou in dubio pro reo, zásadou prezumpcie neviny a právnej istoty ako základného princípu právneho štátu.

Kľúčové slová

nullitnosť, trestný rozkaz, oslobodzujúci výrok, zásada in dubio pro reo

Abstract

The author discusses the institution of a criminal warrant with an acquittal. A criminal warrant is a specific instrument in criminal proceedings, it allows the court to decide without holding a main hearing in case of fulfilment of the statutory conditions. The aim of this article is to examine the possibility of issuing a criminal warrant with an acquittal. In the paper, the author considers the legal validity and enforceability of an acquittal order, or the very existence and possibility of the courts issuing such an act and the possible consequences of such an order. Emphasis is placed on the analysis of actually issued criminal warrants with an acquittal, with a detailed examination of the institution of nullity in comparison with the principle of in dubio pro reo, the principle of presumption of innocence and legal certainty as a fundamental principle of the rule of law.

Keywords

nullity, criminal order, acquittal, nullity act, the principle of in dubio pro reo

Úvod

Trestný rozkaz je súčasťou slovenského právneho poriadku od čias česko-slovenského socializmu. Ide o inštitút, ktorý má zabezpečiť efektívnosť trestného konania. Predstavuje zjednodušený spôsob vybavenia trestnej veci, nakoľko súd rozhoduje bez uskutočnenia

¹ JUDr. Miroslava Franc Kupcová – UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra Ústavného práva a správneho práva.

hlavného pojednávania. Pre vydanie trestného rozkazu platia prísne zákonné pravidlá: skutkový stav musí byť spoľahlivo preukázaný a presvedčivosť dôkazov musí byť nepochybná. Zároveň trestný rozkaz môže obsahovať len odsudzujúci výrok, teda vyslovenie viny a stanovenie trestu, prípadne ochranného opatrenia a povinnosť nahradiť škodu.

V rokoch 2011 – 2014 bola rôznymi okresnými súdmi vydaná skupina trestných rozkazov, ktoré páchatel'ov oslobodili. Obsahujú oslobodzujúci výrok nakoľko došlo k naplneniu niektorého z dôvodov, pre ktoré súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby podľa ust. § 285 Trestného poriadku.

Autorka sa v článku zameriava práve na tieto konkrétne oslobodzujúce trestné rozkazy, ktoré skúma z hľadiska nulitnosti ako nežiaducej vlastnosti aktov vydávaných či už súdmi alebo správnymi orgánmi. Autorka sa v článku, po stručnej charakteristike inštitútu trestného rozkazu ako takého a zásady prezumpcie neviny spolu s procesným pravidlom *in dubio pro reo*, snaží v konkrétnych oslobodzujúcich trestných rozkazoch detekovať jednotlivé ťažké vady, ktoré spôsobujú ničotnosť predmetných trestných rozkazov a poukázať na dôsledky existencie takto nesprávne vydaných trestných rozkazov.

1. Charakteristika trestného rozkazu

Trestný rozkaz bol zavedený do česko-slovenského trestného konania prvýkrát v roku 1973, a to zákonom č. 48/1973 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa trestný poriadok v ustanoveniach § 314e - § 314g, pričom sa terminologicky odlišoval od súčasného pojmu a označoval sa pojmom trestný príkaz. Zavedením tohto inštitútu do trestného poriadku zákonodarca sledoval a sleduje racionalizáciu trestného súdnictva a jeho zefektívnenie.²

V aktuálnom trestnom poriadku³ je upravený v ust. § 353 - § 357. Trestný rozkaz sa zaraďuje do časti upravujúcej osobitné spôsoby konania.⁴ Je považovaný za špecifický odklon⁵, t.j. alternatívny spôsob riešenia trestných vecí, ktorý umožňuje odklonenie od štandardného priebehu trestného konania, od štandardného ukončenia konania rozhodnutím o vine a treste.⁶ Jeho hlavným cieľom je zabezpečiť efektívnosť a rýchlosť trestného konania. Trestný rozkaz je zjednodušenou formou odcudzujúceho rozsudku v trestných veciach, pričom v odbornej literatúre ho terminologicky zaraďujeme medzi špecifický odklon v trestnom konaní.⁷

² ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 307.

³ Zákon č. 301/2005 Z.z. *Trestný poriadok*

⁴ KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: NOVÁ PRÁCA, spol. s r.o., 2021. s. 638.

⁵ ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 307.

⁶ ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. s. 219.

⁷ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava: C.H.Beck, 2021. s. 683.

Jeho zjednodušenosť vyplýva najmä zo spôsobu vybavenia trestnej veci mimo hlavného pojednávania, ktorý spočíva v tom, že súd nerozhoduje na základe vykonávania dôkazov na hlavnom pojednávaní, ale iba na základe spisového materiálu, ktorý mu bol predložený spolu s obžalobou prokurátora a vydáva sa *ex cathedra*, t.j. bez prejednávania veci na hlavnom pojednávaní a bez súčinnosti strán.⁸ Trestný rozkaz predstavuje výnimku z uplatnenia zásady ústnosti, verejnosti a bezprostrednosti v trestnom konaní.

Špecifickosť tohto inštitútu spočíva v tom, že nie je ho možné použiť v prípravnom konaní v porovnaní s inými odklonmi, a teda o ňom nerozhoduje prokurátor, ale samosudca, avšak nikdy nie senát. Samosudca je oprávnený vydať trestný rozkaz len v prípade, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi. Skutkový stav musí byť dôsledne zistený v prípravnom konaní aby bola zachovaná zásada predsúdnej časti trestného konania, ktorá je vyjadrená v ust. § 2 ods. 10 Trestného poriadku. Pre vydanie trestného rozkazu musí byť presvedčivosť dôkazov nepochybná, inak sa aplikuje zásada *in dubio pro reo*. Pre naplnenie tejto podmienky nestačí priznanie obvineného bez zistenia ďalších skutočností.⁹

Trestný rozkaz môže byť vydaný v prípade menej závažných trestných činov, nakoľko v zmysle ust. § 349 ods. 1 samosudca vykonáva konanie o prečinoch a zločinoch, okrem obzvlášť závažných zločinov, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov.¹⁰

Trestný rozkaz má povahu odsudzujúceho rozsudku.¹¹ Povaha trestného rozkazu je stanovená v ust. § 353 ods. 8 Trestného poriadku. Dôsledkom tejto povahy je skutočnosť, že obvineného nie je možné trestným rozkazom oslobodiť spod obžaloby. Výrok trestného rozkazu musí byť vždy odsudzujúci, musí obsahovať vyslovenie viny ako aj druh a výšku trestu, prípadne ním môže byť rozhodnuté o náhrade škody alebo uložené ochranné opatrenie.

Otázkou, teda je čo nastane v prípade, ak trestný rozkaz obsahuje oslobodzujúci výrok? Bude takýto trestný rozkaz nulitný alebo bude právoplatný a vykonateľný s prihliadnutím na uplatnenie procesného pravidla *in dubio pro reo* a zásady prezumpcie nevinu?

2. Zásada prezumpcie nevinu a *in dubio pro reo*

Táto zásada má základ v právnej úprave čl. 50 ods. 2 Ústavy SR a v čl. 40 ods 2 Listiny základných práv a slobôd. Je upravená aj v čl. 6 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv

⁸ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava: C.H.Beck, 2021. s. 683.

⁹ MINARÍK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2006. s. 837.

¹⁰ KORGÓ, D. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 259.

¹¹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 494.

a základných slobôd.¹² Zásada prezumpcie nevinu sa považuje za jednu z vedúcich zásad trestného konania. Vychádza z klasického chápania „*praesumptio boni viri*“, podľa ktorého sa občan zásadne považuje za dobrého a spravodlivého až do okamihu, keď sa preukáže opak.¹³ Zásada prezumpcie nevinu je obsiahnutá v ust. § 2 ods. 4 Trestného poriadku a z nej vyplýva procesné pravidlo *in dubio pro reo*. Zmysel tejto zásady spočíva v tom, že kým nedôjde k vyhláseniu odsudzujúceho rozsudku, nemožno voči obvinenej osobe vyvodzovať závery o jej vine ani žiadne dôsledky z toho vyplývajúce.¹⁴ Pri tejto zásade platí, že nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina, a obvinený nie je povinný svoju nevinu dokazovať. Obvinený nenesie žiadne dôkazné bremeno.¹⁵ Obvinený nie je povinný dokazovať žiadnu skutočnosť, a to ani skutočnosť svedčiacu v jeho prospech.¹⁶ Obvinený túto povinnosť nemá práve z dôvodu uplatňovaného pravidla *in dubio pro reo*, a teda v prípade, ak nie je skutkový stav náležite zistený, objasnený a existujú pochybnosti, je nevyhnutné postupovať a rozhodnúť v prospech obvineného. Pochybnosti musia nastať po vyčerpaní všetkých dostupných dôkazov o niektorej skutkovej otázke, ktorá je významná pre rozhodnutie o vine.¹⁷ Povinnosť dokazovať vinu obvineného a spáchanie skutku zaťažuje prokurátora.

Pri právnych nedostatkoch však platí úplne iné procesné pravidlo, a to *iura novit curia*. V zmysle tohto procesného pravidla platí, že kompetentný na odstránenie sporných právnych otázok je jedine konajúci súd. Právo samozrejme majú poznať aj prokurátor aj policajt.¹⁸

Prezumpcia nevinu vyjadruje objektívny stav, nemožno ju spájať so subjektívnym presvedčením orgánov činných v trestnom konaní a súdov, preto až do okamihu kým odsudzujúci rozsudok nenadobudne právoplatnosť, platí právna fikcia o nevine.¹⁹

Vzhľadom na to, že zásada prezumpcie nevinu je základnou všeobecnou zásadou trestného konania, ktorá sa prejavuje v každej časti trestného procesu, je na mieste si položiť otázku či trestný rozkaz s oslobodzujúcim výrokom bude skrz uplatnenia tejto zásady právoplatný a vykonateľný alebo bude nulitný z dôvodu nesprávneho postupu a nesprávneho výberu právneho inštitútu na oslobodenie páchatel'a zo strany súdu?

¹² MINARÍK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2006. s. 31.

¹³ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 81.

¹⁴ KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: NOVÁ PRÁCA, spol. s r.o., 2021. s. 8.

¹⁵ HUSÁR, E. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 1996. s. 39.

¹⁶ MINARÍK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2006. s. 31.

¹⁷ KORGÓ, D. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 53.

¹⁸ KORGÓ, D. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 53.

¹⁹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 83.

3. Je trestný rozkaz s oslobodzujúcim výrokom nulitný?

Vo vzťahu k vyššie uvedeným skutočnostiam a úvahám je nutné uviesť, že súd má k dispozícii iné procesnoprávne inštitúty na oslobodenie obvineného spod obžaloby. V ust. § 285 Trestného poriadku sú uvedené, dôvody, kedy súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby. Jedným z dôvodov kedy súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby, je situácia keď nebolo dokázané, že skutok spáchal obžalovaný, hovorí sa tomu aj, že obžalovaný bol oslobodený pre nedostatok dôkazov.²⁰ Ďalšie dôvody oslobodenia spod obžaloby sú nasledovné: nebolo dokázané, že skutok, pre ktorý je obžalovaný stíhaný sa stal, skutok nie je trestným činom, obžalovaný nie je pre nepričetnosť trestne zodpovedný, obvinený mladistvý, ktorý v čase činu neprekročil pätnásť rok veku, nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, trestnosť činu zanikla alebo prokurátor na hlavnom pojednávaní ustúpil od obžaloby podľa ust. § 239 ods. 2 Trestného poriadku. Tieto dôvody oslobodzujúceho rozsudku nezahŕňajú okolnosti, pre ktoré je trestné stíhanie neprípustné. Tieto okolnosti neprípustnosti sú definované v ust. § 9 ods. 1 Trestného poriadku. Pokiaľ súd identifikuje neprípustnosť trestného stíhania je povinný trestné stíhanie zastaviť podľa ust. § 281 ods. 1 Trestného poriadku.

Napriek tomu, že Trestný poriadok stanovuje presný postup, ktorým má konajúci súd postupovať pri oslobodení spod obžaloby, t.j. vydať oslobodzujúci rozsudok podľa ust. § 165, bolo v praxi vydaných niekoľko oslobodzujúcich trestných rozkazov:

- Okresný súd Bratislava III sp. zn. 1T/12/2014 zo dňa 08.07.2014, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Bratislava III sp. zn. 1T/213/2013 zo dňa 05.03.2014, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1, ods. 3 písm. c) Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Brezno sp. zn. 1T/37/2013 zo dňa 06.11.2013, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1, ods. 3 písm. c) Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Dunajská Streda sp. zn. 3T/100/2011 zo dňa 06.02.2012, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.

²⁰ KORGÓ, D. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. s. 53.

- Okresný súd Zvolen sp. zn. 3T/225/2012 zo dňa 28.06.2013, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Košice okolie sp. zn. 5T/6/2014 zo dňa 24.03.2014, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin výtržníctva podľa ust. § 364 ods. 1 písm. a) Trestného zákona z dôvodu, že nebolo dokázané, že sa skutok stal.
- Okresný súd Nitra sp. zn. 6T/107/2013 zo dňa 09.01.2014, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Bratislava I sp. zn. 6T/45/2011 zo dňa 14.02.2012, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa ust. § 352 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že skutok nie je trestným činom.
- Okresný súd Kežmarok sp. zn. 6T/50/2011 zo dňa 21.12.2011, ktorým bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.
- Okresný súd Prešov sp. zn. 6T/97/2012 zo dňa 12.12.2012, ktorý bol spod obžaloby prepustený obžalovaný pre prečin zanedbania povinnej výživy podľa ust. § 207 ods. 1, ods. 3 písm. b) Trestného zákona z dôvodu, že trestnosť činu zanikla.

Tieto trestné rozkazy s oslobodzujúcim výrokom reálne existujú, avšak vzhľadom na vyššie uvedenú charakteristiku inštitútu trestného rozkazu ako takého, poukázanie na procesné pravidlo *in dubio pro reo* je na mieste zodpovedať hypotézy, ktoré sme stanovili v predchádzajúcich kapitolách. Na to aby sme mohli poskytnúť adekvátne odpovede na nastolené otázky je nutné v krátkosti charakterizovať nulitnosť. Ide o nežiaducu vlastnosť normatívnych a individuálnych aktov, či už vydaných správnymi orgánmi alebo súdmi. Pojem nulitnosť je tzv. „právne nič,“ pre ktoré v žiadnom demokratickom štáte nie je miesto. Akt trpiaci nulitnosťou je považovaný za neexistujúci, ktorý od počiatku nikoho nezaväzuje. Synonymom ničotnosti je nenapraviteľnosť a nemá na ňu vplyv ani plynutie času, nakoľko nie je možné nulitné správne akty dodatočne zhojiť, zmeniť alebo zrušiť.²¹ Akt, ktorý je ničotný trpí ťažkou vadou. Na základe doktrínálnych úvah a judikatúry ničotnosť nastáva ako dôsledok týchto ťažkých väd, ktorými sú: nedostatok právneho základu, nedostatok právomoci, najťažšie

²¹ FRANCOVÁ, M. Paakty ako nežiaduci jav v právnom štáte. In JAKAB, R. – BERNÍKOVÁ, E. – REPIŠČÁKOVÁ, D. (eds.): *Správne právo bez hraníc. Zborník vedeckých prác*. Košice: ŠafárikPress, 2024. s. 239- 255.

vady príslušnosti, absolútny nedostatok formy, absolútny omyl v osobe adresáta, neexistencia skutkového základu spôsobujúca bezobsažnosť, požiadavka trestného alebo iného právne nemožného plnenia, požiadavka plnenia fakticky nemožného, neurčitosť, nezmyselnosť, vnútorná rozporuplnosť, neexistencia vôle a pod.²² Ničotné rozhodnutie, resp. akt právne nevzniká a nie je spôsobilé mať právne následky.²³

Vo vzťahu k trestným rozkazom, ktoré obsahujú oslobodzujúci výrok je nutné konštatovať, že trpia niekoľkými ťažkými vadami. Jednak boli vydané bez dostatočného právneho základu, nakoľko platný a účinný Trestný poriadok v ust. § 353 ods. 8 výslovne stanovuje, že trestné rozkazy môžu obsahovať výlučne odsudzujúci výrok, a teda sám zákon nepripúšťa možnosť oslobodzujúceho výroku. Ďalšou ťažkou vadou je absolútny nedostatok formy, nakoľko súd, ktorý oslobodzujúci trestný rozkaz vydal aplikoval absolútne nesprávny inštitút, nakoľko mal byť vydaný vo forme oslobodzujúceho rozsudku. Ďalšou vadou je nedostatok právomoci, resp. prekročenie kompetencie, nakoľko súdom aktuálne platný Trestný poriadok neumožňuje vydávať trestný rozkaz s oslobodzujúcim výrokom. Zároveň ide o zmatečné a vnútorne rozporuplné rozhodnutie súdu, ktoré narúša princíp právnej istoty.²⁴

Vzhľadom na uvedené, je jednoznačne zrejmé, že trestné rozkazy s oslobodzujúcim výrokom sú paaky. To je dôvod, prečo nie je možné ich zhojiť cez zásadu prezumpcie nevinu a procesné pravidlo in dubio pro reo, a to napriek tomu, že výrok znie v prospech obžalovaného.

V zmysle doktrínálnej definície nulitnosti, je oslobodzujúci trestný rozkaz od počiatku neexistujúci a nezaväzuje žiadnu zo strán, teda ani súd, ani adresáta, nakoľko pri nulitných aktoch nie je možné aplikovať zásadu prezumpcie správnosti. V právnom poriadku Slovenskej republiky však inštitút nulitnosti nemá svoju legálnu definíciu a de iure neexistuje. Tento inštitút, ktorý je jedným zo základných právnych inštitútov, ktorý by mal byť upravený v každom právnom poriadku štátu s demokratickým zriadením udržiava na živu len judikatúra najvyšších súdnych autorít. Je viac než vhodné aby slovenský právny poriadok obsahoval postup pre odhalenie a „odstránenie“ takýchto aktov. Aktuálne by mal adresát oslobodzujúceho trestného rozkazu možnosť obrany len vo forme využitia prípustných opravných prostriedkov v zmysle platného Trestného poriadku, ktoré Trestný poriadok ponúka voči rozhodnutiam, ktoré trpia bežne odstrániteľnou vadou. To znamená, že adresát by mohol podať riadny opravný prostriedok – odpor voči trestnému rozkazu v lehote 8 dní odo dňa doručenia podľa ust. § 355

²² HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecní část. 9. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2016. s. 149.

²³ HORZINKOVÁ, E. – NOVOTNÝ, V. *Správní právo procesní. 6. Vydání*. Praha: Leges, s.r.o., 2019. s. 218.

²⁴ Bližšie pozri: FRANCOVÁ, M. Paaky ako nežiaduci jav v právnom štáte. In JAKAB, R. – BERNÍKOVÁ, E. – REPIŠČÁKOVÁ, D. (eds.): *Správne právo bez hraníc. Zborník vedeckých prác*. Košice: ŠafárikPress, 2024. s. 239- 255.

ods. 1 Trestného poriadku. Následne by súd musel postupovať podľa ust. § 355 ods. 3 Trestného poriadku a nariadiť vo veci hlavné pojednávanie. Avšak tu vzniká pre adresáta riziko nepriaznivejšieho rozhodnutia, nakoľko samosudca nie je viazaný právnu kvalifikáciou ani druhom a výmerou trestu obsiahnutými v trestnom rozkazu, t.j. a contrario je možné konštatovať, že súd by nebol viazaný ani oslobodzujúcim výrokom, jednak pre jeho nulitosť a zároveň pre samotné znenie ust. § 355 ods. 3 Trestného poriadku. V prípade nepodania riadneho opravného prostriedku je pre adresáta situácia rovnako nepriaznivá, nakoľko daný trestný rozkaz je nulitným, a teda de facto nie je schopný nadobudnúť právoplatnosť a vykonateľnosť, a zároveň nikoho nezaväzuje a nevyvoláva žiadne právne účinky, čoho dôsledkom je, že trestné stíhanie ostáva neukončené. Vzhľadom na to, že konkrétne trestné rozkazy, na ktoré poukazujeme v tomto článku boli vydané v rokoch 2011 – 2014, bolo by možné aktuálne na nich aplikovať inštitút premlčania trestného stíhania čoho dôsledkom by bol zánik trestnosti.

Máme za to, že ide o absolútne patovú situáciu, ktorá z každého uhla pohľadu je pre adresáta nevýhodná, právne neistá a nestabilná. Takýto stav vnímame ako dlhodobu neudržateľnú a neprípustnú pre riadne fungovanie právneho štátu. Je neakceptovateľné aby obžalovaný bol v právnej neistote, nakoľko trestné konania spôsobujú najväčší zásah do jeho osobnej, sociálnej a majetkovej sféry.

Záver

Kľúčovým záverom je, že trestný rozkaz nemôže obsahovať oslobodzujúci výrok, pretože tento by bol v priamom rozpore s charakteristikou a účelom trestného rozkazu, a so samotnou podstatou trestného konania. Trestný rozkaz je totiž rozhodnutím, ktoré je vydané v prípade zjavnej viny obžalovaného a predpokladá, že všetky dôkazy jednoznačne potvrdzujú jeho vinu. Oslobodzujúci výrok, ktorý znamená neexistenciu viny alebo nepreukázanie viny môže byť obsiahnutý jedine v oslobodzujúcom rozsudku.

Vydanie trestného rozkazu s oslobodzujúcim výrokom je nezákonné, resp. nulitné a od počiatku neexistujúce. Narúša princíp *in dubio pro reo* a zásadu prezumpcie neviny, podľa ktorého, ak existujú pochybnosti o vine obžalovaného, musí byť rozhodnutie prijaté v jeho prospech. Ak sú pochybnosti o vine, trestný rozkaz nemôže byť vydaný, a miesto toho by malo byť prístupné riadne trestné konanie, ktoré umožňuje dôkladnejšie preskúmanie všetkých okolností s riadnym prejednaním veci na hlavnom pojednávaní.

Trestný rozkaz s oslobodzujúcim výrokom neodráža povahu a účel trestného rozkazu, ktorým je urýchléné potrestanie vinníka pri zjavnej vine. Súd v tomto prípade porušuje základné

procesné pravidlá, čím porušuje aj práva obžalovaného na spravodlivý proces. Oslobodzujúci trestný rozkaz je paaktom, ktorý trpí viacerými ťažkými vadami, nakoľko je vydaný bez dostatočného právneho základu a bez právomoci súdu, v absolútne nesprávnej forme, a zároveň je zmätočným a rozporuplným rozhodnutím súdu.

Môžeme konštatovať, že trestný rozkaz s oslobodzujúcim výrokom je právne neprípustný a predstavuje paakt, pretože narúša základné zásady a princípy trestného konania, ako aj zásady a princípy demokratického zriadenia štátu. Oslobodzujúci výrok vedie k nulitnosti rozhodnutia a trestný rozkaz v tomto prípade neplní svoj účel, t.j. nezabezpečuje efektívnosť a hospodárnosť trestného konania, práve naopak spôsobuje nestabilitu, neistotu a patovú situáciu pre obžalovaného v oblasti uplatňovania jeho práv, práva na spravodlivý proces a právnu istotu.

Inštitút ničotnosti vo vnútroštátnych podmienkach Slovenskej republiky je oklieštený. V právnom poriadku SR absentuje právna úprava tohto inštitútu, teda v konečnom dôsledku ničotnosť ako taká v právnom poriadku SR de iure neexistuje. Daný stav je v demokratickom štáte neprípustný a je nevyhnutné aby zákonodarca v blízkej dobe legálne definoval inštitút nulity, jej dôvody a postup orgánov pri odstraňovaní nulitných aktov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok II. § 196 – 569. Bratislava: C.H.Beck, 2021. 683 s. ISBN 978-80-89603-88-6.

HENDRYCH, D. a kol. Správni právo. Obecní část. 9. vydání. Praha: C.H.Beck, 2016. 599 s. ISBN 978-80-7400-624-1.

HORIZINKOVÁ, E. – NOVOTNÝ, V. Správni právo procesní. 6. Vydání. Praha: Leges, s.r.o., 2019. 398 s. ISBN 978-80-7502-365-0.

HUSÁR, E. a kol. Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 1996. 298 s. ISBN 80-88715-29-6.

IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

KORGO, D. a kol. Trestné právo procesné. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 439 s. ISBN 978-80-7380-432-9.

MINARÍK, Š. a kol. Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2006. 1302 s. ISBN 80-8078-085-4.

ŠIMOVČEK, I. a kol. Trestné právo procesné. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. 479 s. ISBN 978-80-7380-324-7.

Periodiká a zborníky:

FRANCOVÁ, M. Paaky ako nežiaduci jav v právnom štáte. In JAKAB, R. – BERNÍKOVÁ, E. – REPIŠČÁKOVÁ, D. (eds.): Správne právo bez hraníc. Zborník vedeckých prác. Košice: ŠafárikPress, 2024. 239- 255 s. ISBN 978-80-574-0294-7.

Rozhodnutia súdnych autorít:

Trestný rozkaz Okresného súdu Bratislava III sp. zn. 1T/12/2014 zo dňa 08.07.2014.

Trestný rozkaz Okresného súdu Bratislava III sp. zn. 1T/213/2013 zo dňa 05.03.2014.

Trestný rozkaz Okresného súdu Bratislava I sp. zn. 6T/45/2011 zo dňa 14.02.2012.

Trestný rozkaz Okresného súdu Brezno sp. zn. 1T/37/2013 zo dňa 06.11.2013.

Trestný rozkaz Okresného súdu Dunajská Streda sp. zn. 3T/100/2011 zo dňa 06.02.2012.

Trestný rozkaz Okresného súdu Kežmarok sp. zn. 6T/50/2011 zo dňa 21.12.2011.

Trestný rozkaz Okresného súdu Košice okolie sp. zn. 5T/6/2014 zo dňa 24.03.2014.

Trestný rozkaz Okresného súdu Nitra sp. zn. 6T/107/2013 zo dňa 09.01.2014.

Trestný rozkaz Okresného súdu Prešov sp. zn. 6T/97/2012 zo dňa 12.12.2012.

Trestný rozkaz Okresného súdu Zvolen sp. zn. 3T/225/2012 zo dňa 28.06.2013.

Zákony a komentáre:

KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. Bratislava: NOVÁ PRÁCA, spol. s r.o., 2021. 638 s. ISBN 978-80-89350-95-7.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.

NÁHRADNÍCTVO A NÁSTUPNÍCTVO V DEDIČSKOM PRÁVE¹

SUBSTITUTION AND SUCCESSION IN INHERITANCE LAW

Daniela Gandžalová²

Abstrakt

Dedičské náhradníctvo a nástupníctvo je inštitútom dedičského práva ako úkon pre prípad smrti, s ustanovením nielen dediča, ale aj inej osoby ako jeho nástupcu alebo náhradníka. Tento inštitút bol známy v našej právnej úprave v minulosti a poznajú ho aj niektoré súčasné právne úpravy v zahraničí. V zmysle posilnenia, presadzovania a rešpektovania poslednej vôle poručiteľa ohľadom osudu jeho majetku po jeho smrti do budúcnosti sa v príspevku snažíme poukázať na účel, charakter a podstatu inštitútu náhradníctva a nástupníctva, v prípade jeho znovuzavedenia do právnej úpravy dedenia v pripravovanom novom Občianskom zákonníku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

Dedenie, dedičské náhradníctvo, nástupníctvo, posledná vôľa, dedič, dedičské právo

Abstract

Inheritance substitution and succession is an institute of inheritance law as an act in the event of death, with the appointment of not only an heir, but also another person as his successor or substitute. This institute was known in our legislation in the past and is also known by some current legal regulations abroad. In the sense of strengthening, enforcing and respecting the last will of the deceased regarding the fate of his property after his death in the future, we try to point out the purpose, character and essence of the institute of substitution and succession, in the event of its reintroduction into the legal regulation of inheritance in the upcoming new Civil Code of the Slovak Republic.

Keywords

Inheritance, Substitution, Succession, Will, Heir, Inheritance law

Úvod

Zánik Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky znamenal súčasne vznik nových európskych štátov – Slovenskej republiky a Českej republiky. Pri svojom zrode oba nástupnícke štáty prevzali do svojho právneho poriadku právne predpisy bývalej federácie. Došlo k recepcii právneho poriadku, ktorý platil na našom území do 31. 12. 1992.

¹ Publikačný výstup je výstupnou úlohou plnenou v rámci projektu VEGA s názvom „Strategické výzvy aplikácie Nariadenia EÚ č. 650/2012 o cezhraničných dedeniach“, ktorý bol schválený Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod registračným číslom 1/0300/24.

² Prof. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD., Katedra občianskeho a pracovného práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

Z hľadiska uvedeného je nutné posudzovať aj recepciu občianskoprávných predpisov do právneho poriadku Slovenskej republiky.³ Občiansky zákonník z roku 1964 vo svojom novelizovanom znení sa stal Občianskym zákonníkom Slovenskej republiky a je po niekoľkých novelizáciách platný v Slovenskej republike stále, zatiaľ čo v Českej republike je od 1. 1. 2014 účinný nový občiansky zákonník, čím sa v Čechách zavŕšili dvanásťročné práce na rekodifikácii ich súkromného práva, ktoré boli zahájené v r. 2000 (nový občiansky zákonník ČR vstúpil do platnosti 22. 3. 2012).

Aj v Slovenskej republike sa potreba rekodifikácie súkromného práva deklaruje už niekoľko rokov. V rámci rekodifikačných prác sa pri príprave nového Občianskeho zákonníka patričná pozornosť logicky venuje aj problematike dedičského práva, keďže právna úprava dedenia bola, je a zákonite aj do budúcnosti musí byť, vzhľadom na predmet úpravy, neodmysliteľnou súčasťou takéhoto kódexu. Proces rekodifikácie súkromného práva vytvára okrem iného aj nový priestor na prípadné ďalšie rozšírenie a doplnenie súčasnej právnej úpravy dedenia,⁴ obsiahnutej v siedmej časti Občianskeho zákonníka, a to najmä za účelom posilnenia, presadzovania a rešpektovania poslednej vôle poručiteľa ohľadom osudu jeho majetku po jeho smrti, aj znovuzavedením niektorých staronových inštitútov (ktoré to niekedy zabezpečovali) do novej právnej úpravy dedenia. Mnohé z inštitútov, ktorých znovuzavedenie sa navrhuje, naša právna úprava dedenia v minulosti poznala, osvedčili sa a poznajú ich niektoré zahraničné úpravy dodnes.⁵ V predkladanom príspevku sa snažíme poukázať na jeden z takýchto staronových inštitútov so snahou charakterizovať obsah a miesto tohto inštitútu v právnej úprave dedenia na našom území v minulosti. Poznávanie právno-historických koreňov právnej úpravy dedenia v minulosti na našom území považujeme obzvlášť v priebehu rekodifikačných prác za aktuálne a potrebné, a to najmä v súvislosti s úvahami a snahami o prinavrátenie niektorých starých a osvedčených inštitútov, ktoré táto právna úprava v minulosti u nás poznala. Znovuzavedenie niektorých staronových inštitútov dedičského práva do novej právnej úpravy dedenia možno vnímať ako akýsi návrat k tradíciám dedenia, a keďže tieto inštitúty poznajú mnohé európske krajiny dodnes, dá sa ich znovuzavedenie do našej právnej úpravy dedenia považovať za priblíženie sa k európskym štandardom právnych úprav dedenia.

Dedičské náhradníctvo je jedným zo staronových inštitútov, o ktorom sa uvažuje (v zmysle jeho znovuzavedenia) v novom Občianskom zákonníku SR. Jeho podstata spočíva

³ CIRÁK, J. a kol. 2009. *Dedičské právo*. Šamorín: Heuréka, 2009, ISBN 978-80-89122-55-4, s. 51.

⁴ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 40.

⁵ Tamtiež, s. 42.

v tom, že poručiťovi sa dá možnosť, aby v závete ustanovil okrem „riadnych“ dedičov aj tzv. náhradných dedičov, a to pre ten prípad, že by „riadne“ ustanovený dedič z akýchkoľvek dôvodov nededil. Náhradníctvo znamená, že v prípade, ak ten, koho poručiť ustanovil za dediča v závete, dedičstvo nenadobudne, povolá sa na jeho miesto iný dedič ako náhradník.

Inými slovami to znamená, navrhuje sa, aby závecovi inštitútom náhradníctva dala možnosť okrem ustanovenia (určenia) dediča alebo dedičov, aby ustanovil v závete aj náhradného dediča, a to pre prípad, že by závecom ustanovený dedič z akéhokoľvek dôvodu dedičstvo po ňom nededil. Závet je, ako je známe, úkonom *mortis causa*, a preto nie je možné predpokladať, či ustanovený dedič bude môcť byť naozaj dedičom zo závetu po úmrtí poručiťa, preto sa navrhuje zaviesť do novej právnej úpravy dedenia staronový inštitút náhradníctva, ktorého účelom bude umožniť poručiťovi v prípade, že ten, koho ustanovil za dediča v závete, dedičstvo nenadobudne, ustanoviť na jeho miesto iného dediča ako náhradníka.⁶

1. Dedičské náhradníctvo a nástupníctvo

V teórii sa rozlišuje medzi všeobecným náhradníctvom (tzv. vulgárna substitúcia) a zvereneckým náhradníctvom (fideikomisárna substitúcia). Podstatou všeobecného náhradníctva je určiť, kto bude dedičom v prípade, že sa povolaný dedič nedožije poručiťovej smrti, alebo v prípade, že sa jej dožije, ale nebude môcť dediť či už z dôvodu dedičskej nespôsobilosti alebo odmietnutia dedičstva.⁷

Inštitút všeobecného náhradníctva poznalo už i klasické rímske právo (*substitutio vulgaris*). Išlo o ustanovenie náhradného dediča s odkladacou podmienkou. Náhradný dedič nastupoval vtedy, ak ustanovený dedič odpadol z dôvodu, že dediť nechcel alebo nemohol (zomrel, dedičstvo odmietol). Poručiť mal možnosť ustanoviť viacerých substitútov. Platilo, že bližší substitúti vylučovali vzdialenejších substitútov.

Osobitným prípadom substitúcie bola tzv. *substitutio pupillaris*.⁸ Do úvahy prichádzala vtedy, ak dieťa ustanovené za dediča zomrelo pred dosiahnutím plnoletosti, nastupoval za neho náhradník. Substitút bol dedičom jednak otca aj dieťaťa, čo predstavovalo odchýlku od

⁶ Príklad: Závecťa môže prostredníctvom inštitútu náhradníctva napr. v závete ustanoviť... ak nebude dediť moja dcéra Anna, nech je ako náhradný dedič môj manžel a pod.

⁷ O všeobecnom náhradníctve, aj keď nie je takto v Občianskom zákonníku pomenované, je možné v súčasnosti uvažovať v zmysle ustanovenia § 477 OZ, keď požiadavke zákona ustanoviť dediča zodpovedá aj možnosť ustanoviť náhradného závetného dediča, čo nemožno považovať za podmienku podľa § 478 OZ, ktorá by bola bez právnych následkov.

⁸ REBRO, K.–BLAHO, P. 1991. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor. 1991, ISBN-80-215-0158-8, s. 407–408.

všeobecných zásad rímskeho dedičského práva, nakoľko touto substitúciou vlastne poručiťel ustanovoval dediča za iného.

Druhým typom náhradníctva je zverenecké nástupníctvo (tzv. fidekomisárna substitúcia). Ide o inštitút, ktorý zaväzuje dediča, ktorý dedičstvo prijal, prenechať dedičstvo inej osobe ako ďalšiemu dedičovi (zvereneckému nástupcovi). V prípade tohto inštitútu ide v podstate o ustanovenie viacerých postupných dedičov k tej istej pozostalosti.⁹

Oba typy náhradníctiev zakotvuje aj nový český OZ, a pozná ich aj rakúske dedičské právo (§§ 604–646 ABGB).

Aj tento druh náhradníctva, to je inštitút zvereneckého nástupníctva, existoval už aj v dobe rímskeho práva. Fideikomis umožňoval poručiťelovi zriadiť poriadok pre prípad smrti aj v časovej následnosti. Mohol v ňom totiž nariadiť, aby ten istý prospech patriaci pôvodne prvému obdarovanému pripadol ďalšiemu, a to dokonca aj osobe, ktorá v čase fideikomisu ešte ani neexistovala (*substitutio fideikommissaria*). Často sa tak dialo najmä v záujme ďalších pokolení v rodine (*fideikommissum familiae relictum*) – *fideicommissum*. *Substitutio fideikommissaria* sa vyvinul z mravne záväznej prosby poručiťela, ktorý apeloval na dediča (fidiuciára), aby splnil jeho pranie na prospech voči tretej osobe (fideikomisárovi). Z nezáväznej povinnosti fidiuciára sa za cisárstva (za Augusta) vytvorila možnosť vymáhať fideikomis *extra ordinem*.

Fideikomissum sa stalo veľmi obľúbeným a používaným právnym inštitútom. Jeho výhoda spočívala oproti legátom v tom, že boli úplne bezformálne a umožňovali obdať kohokoľvek čímkoľvek, teda aj osoby, ktoré nemali *testamenti factionem passivam*. V takomto ponímaní fideikomisy v podstate neobmedzene rozšírili možný obsah testamentu i dosah poručiťelovej poslednej vôle. Fideikomis (*fideicommissum*) ako novší druh odkazu bol vlastne neformálnou prosbou adresovanou poručiťelom dedičovi alebo legátovi ako dôverníkovi (*fiduciarius*), aby tretej osobe (*fideicommissarius*) posktoľ majetkový prospech. Fideikomisármi boli spravidla osoby, ktoré nemohli byť dedičmi alebo odkazovníkmi.¹⁰

⁹ Príklad: Veľmi praktické využitie tohto inštitútu môže byť najmä napr. v situácii, že mám syna, ktorý je duševne chorý, a nemá spôsobilosť k právnym úkonom, a v momente, keď mu zanechávam majetok, je takmer isté, že on sám nebude môcť zriadiť svoj vlastný závet, vzhľadom na jeho zdravotný stav, a nemá žiadnych ďalších príbuzných. Prostredníctvom zvereneckého nástupníctva budem mať ja ako závetca možnosť stanoviť, že po smrti môjho syna pripadne majetok osobe, ktorú určím. To znamená, že zabezpečím svojho chorého syna, ktorý môže počas svojho života predmet dedičstva pokojne užívať, a po jeho smrti majetok pripadne tomu, koho ja zvolím (resp. ustanovím), čím zabezpečím, aby majetok, ktorý z dedičstva ešte zostal, po smrti môjho chorého syna nepripadol štátu, ale osobe, ktorú som určil, t. j. svojmu dedičovi určujem prostredníctvom zvereneckého nástupníctva ďalšieho dediča.

¹⁰ BARTOŠEK, M. 1988. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 178 a nasl.; rovnako REBRO, K.–BLAHO, P. 1991. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1991, ISBN 80-215-0158-8, s. 407–408.

Osobitný význam nadobudol tzv. univerzálny fideikomis (*fideikommissum hereditatis*), t. j. fideikomis, ktorý sa dotýkal celej pozostalosti. Bol to vlastne odkaz celej pozostalosti (resp. z nej zdedeného podielu), ktorú mal dedič na základe želania poručiťa odovzdať tretej osobe (*fideicommissarius*) buď hneď, alebo neskôr. Fideikomisár mal postavenie náhradného dediča. Tým sa preklenovala zásada „raz dedič, navždy dedič“, lebo dedič zostal civilným dedičom, ale fideikomisár sa civilným dedičom nestal, preto naň nebolo možné hľadiť ako na nástupcu do všetkých práv zomrelého (*successor in universum ius defuncti*). Dedičovi patrila tzv. *quarta Pegasiana*, obdoba Falcidiovej štvrtiny, a fideikomisárovi žaloba na vydanie pozostalosti ako *actio utilis*, pretože podľa úpravy Justiniána sa pokladal za náhradného dediča (*loco heredis*).¹¹

Univerzálny fideikomis odstraňoval rozdiely medzi zákonným dedením a dedením zo závetu, ako aj medzi univerzálnou a singulárnou sukcesiou. Preto sa uplatňoval aj v ďalšom vývoji a ďalších spoločenských formáciách, ako aj v uhorskom práve.

2. Právna úprava náhradníctva a nástupníctva na našom území v minulosti

Tak ako už bolo uvedené, inštitút fideikomisu bol známy už v klasickom rímskom práve a podobne ako aj mnohé ďalšie inštitúty rímskeho práva, tak sa aj fideikomisárna substitúcia prostredníctvom recepcie stala následne i súčasťou uhorského dedičského práva šľachtického. V priebehu času sa vytvorili dva nasledujúce inštitúty náhradníctva, a to konkrétne: *substitutio vulgaris*, spočívajúce v ustanovení náhradného dediča pre prípad, že by prvotne ustanovený dedič dedičstvo z akéhokoľvek dôvodu (napr. predumretie poručiťa, odmietnutie dedičstva) nenadobudol, a *substitutio fideicomissaria*, ktorý predstavoval zverenecké nástupníctvo v dnešnom chápaní. V tomto prípade išlo o príkaz dedičovi, aby po určitom čase alebo v prípade určitej udalosti odovzdal pozostalosť následnému dedičovi. Poručiť pritom mohol dedičovi uložiť, aby podstatu dedičstva až do vydania zachoval a vydal ju následnému dedičovi celú, takže dedič mohol z dedičstva brať len úžitky a požitky, alebo mu mohol dedičstva zanechať tak, že bude povinný vydať len to, čo mu pri riadnom užívaní a správe zostane.¹²

Fideikomisárna substitúcia, ako inštitút uhorského obyčajového práva, bola súčasťou nášho právneho poriadku až do roku 1950. Socialistické zákonodarstvo s cieľom potlačiť súkromné vlastníctvo sa snažilo čím viac obmedzovať dispozičné právo občanov s majetkom. Výnimkou nebola ani úprava dedičského práva, ktoré uprednostňovalo dedenie zo zákona

¹¹ Tamtiež, s. 180 a nasl.

¹² BREZNOŠČÁKOVÁ, M. I. 2022. Fideikomisárna substitúcia a jej miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky de lege ferenda. In Ficová, S.–Raková, K.–Ivančo, M. a kol. *Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2022, s. 12.

a výrazne obmedzilo testovaciu slobodu. Podľa druhej vety § 550 zákona č. 141/1950 Zb. Občianskeho zákonníka „neplatné bolo aj ustanovenie závetu, že to, čo sa zanecháva, má dedič nadobudnúť len na určitý čas alebo neskoršie než dňom poručiteľovej smrti, ako aj ustanovenie závetu o tom, na koho má prejsť dedičstvo po dedičovej smrti“, čo v zmysle dôvodovej správy bolo odôvodnené snahou, aby dedič nebol rôznymi doložkami v závete obmedzovaný vo voľnom nakladaní so zdedeným majetkom na úkor jeho najúčelnejšieho hospodárskeho využitia. Predmetom substitúcie mohla byť len celá pozostalosť, resp. jej pomerný diel, nie však určitá vec či právo. Týmto sa zrušila možnosť pre poručiteľa ustanoviť zvereneckého nástupcu (následného dediča).¹³ Prijatím Stredného občianskeho zákonníka tak bol ponechaný len inštitút náhradného tzv. námestného dediča, ktorého mohol závetca v závete ustanoviť pre prípad, že dedič ním povolaný dedičstvo nenadobudne (§ 539 zák. č. 141/1950 Sb.)¹⁴

Pri obnove tohto inštitútu v rámci prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike a priprav nového občianskeho zákonníka sa vychádza z rozsahu úpravy inštitútu náhradníctva tak, ako platil na našom území až do roku 1950, ide teda o tradičný inštitút, v minulosti osvedčený.

Staré uhorské dedičské právo poznalo aj tzv. rodinné zverenstvo. Rodinný fideikomis (zverenstvo) bol zavedený v Uhorsku zákonným článkom IX/1687 podľa rakúskeho vzoru a zákonným článkom L/1723 bol rozšírený aj na nižšiu šľachtu.¹⁵ Zverenstvo (fideikomis) predstavovalo inštitút na pomedzí vecného a dedičského práva. Zriaďovalo sa *mortis causa* alebo úkonom *inter vivos* a znamenalo určenie dedičskej postupnosti v (šľachtickom) rode tak, že každý aktuálny vlastník bol obmedzený v nakladaní s týmto majetkom tým, že pôvodný prejav vôle, zriaďujúci fideikomis, mu presne určoval „čakateľa“, teda nástupcu, ktorému mal byť podľa podmienok ustanovených v listine o zriadení fideikomisu majetok odovzdaný. Išlo teda o obdobu, resp. inštitút využitý ako náhrada zrušeného rozlišovania avicitného a nadobudnutého majetku. Sledovaný cieľ bol obdobný – zachovať majetok v rode, nedrobiť jeho vlastníctvo medzi členov rodu a nezmenšovať ho.¹⁶

¹³ V zmysle prechodného ustanovenia § 565 ods. 2 vtedajšieho Občianskeho zákonníka to platilo len v prípade, ak poručiteľ zomrel po 31. decembri 1950. Znamenalo to, že k prechodu majetku na následného dediča mohlo dôjsť aj po účinnosti vtedajšieho Občianskeho zákonníka za predpokladu, že poručiteľ zomrel ešte pred jeho účinnosťou. K definitívnemu likvidovaniu fideikomisárnej substitúcie došlo až účinnosťou zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (viď BREZNOŠČÁKOVÁ, M. I. 2022. Fideikomisárna substitúcia a jej miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky de lege ferenda. In: Ficová, S.–Raková, K.–Ivančo, M. a kol. *Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2022, s. 13.)

¹⁴ Tamtiež, s. 13.

¹⁵ GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4, s. 204 a nasl.

¹⁶ Tamtiež, s. 109 a nasl.

Podľa určenia dedičskej postupnosti, resp. princípu určenia „čakateľa“ sa rozlišovali primogenitúrne, majorátne, minorátne alebo seniorátne fideikomisy – ak bol čakateľom prvorodený syn, najstarší príslušník vetvy rodu, najmladší syn alebo najstarší člen rodu, hoci aj nie z priamej línie.

Obdobne sa na stabilizáciu rodového majetku paradoxne v období ekonomického liberalizmu po roku 1861 využíval aj nový inštitút vetvového majetku a vetvového dedenia.

Fideikomisy boli zrušené až v podmienkach prvej Československej republiky zákonom o zrušení zverenstva č. 179/1924 Zb. z. a n.

Zverenstvá sa zriaďovali na právnom základe zák. čl IX/1687 a L/1723, ďalej doplnených kráľovským reskriptom z 9. októbra 1862 a nariadením ministerstva spravodlivosti zo 7. apríla 1869.¹⁷ Dočasné súdne pravidlá túto úpravu obnovili, pretože vyhovovala ako náhrada za zrušenie aviticitu tým, že fideikomis predstavoval obmedzenie voľného nakladania, a to ako za života, tak aj pre prípad smrti. Určoval totiž majetku, resp. jeho vlastníkovi vopred právneho nástupcu (čakateľa), ktorý mohol byť genericky definovaný ako prvorodený syn (primogenitúra), najmladší syn (minorát) alebo najstarší člen rodu (seniorát) či rodovej vetvy (majorát). Práve tým, že majetok mal určeného vždy iba jedného aktuálneho vlastníka a správcu, ktorý aktuálne predstavoval hlavu rodu, sa predchádzalo jeho rozdrobeniu, a plnil sa tým účel obdobný účelu aviticitného majetku. Dostupná odborná literatúra konštatuje, že takéto úpravy boli pritom v Európe po Francúzskej revolúcii likvidované (vo Francúzsku sa však znovuobjavili počas Napoleonovho cisárstva),¹⁸ v Uhorsku však, naopak, fideikomis zažíval od roku 1861 nebývalý rozkvet, o čom svedčí i to, že panovník nariadením 15.742/1862 určil súdnu príslušnosť vo veci dozoru nad zverenstvami.¹⁹ Dozor nad zverenstvom vykonávala sedria pomocou zverenského kurátora (opatrovníka). So súhlasom zverenského súdu bolo možné majetkovú podstatu zverenstva zaťažiť nanajvýš do výšky 1/3.²⁰ Minister spravodlivosti následne v roku 1869 svojím nariadením ďalej upravil procesný postup pri súdnom rozhodovaní vo fideikomisárnych veciach.

Inými slovami to znamená, že rodinné zverenstvo pozostávalo v takej viazanosti niektorého majetku, podľa ktorej požívanie majetku malo patriť vždy jednému, vopred určenému (mužskému) členovi rodiny až do jeho smrti. Po smrti požívateľa majetku,

¹⁷ Tamtiež, s. 205.

¹⁸ Tamtiež, s. 128.

¹⁹ LACLAVÍKOVÁ, M.–ŠVECOVÁ, A. (eds.): *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*, s. 360–361.

²⁰ FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme* (s príslušnými časťami návrhu čl. Všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíznou komisiou), s. 74–75.

takzvaného držiteľa zverenstva, majetok mal bez ujmy pripadnúť oprávnenému čakatel'ovi. Postup zverenských následníkov určoval zakladateľ. Postup nasledovníkov bol buďto a) prvorodenské dedičstvo (*primogenitura*), podľa ktorého vždy prvorodený syn vo vetve zakladateľovi najbližšej nastupoval na miesto vo zverenstve; buďto b) pokolenné dedičstvo (*majoratus*), podľa ktorého nástupníctvo prislúchalo najstaršiemu mužskému pokrvnému v pokolení zakladateľovi najbližšom; buďto c) vekové dedičstvo (*senioratus*), podľa ktorého vždy podľa veku najstarší mužský člen rodiny nastupoval miesto vo zverenstve.²¹

Inštitút rodinných fideikomisov bol na území Slovenska zrušený až v roku 1924 zákonom č. 179/1924 Zb. z. a n. po neúspechu predchádzajúcich dvoch návrhov zákonov, ktoré neriešili dostatočne osud dovtedajšieho fideikomisárneho majetku. Zákon z roku 1924 zrušil zverenstvá bez náhrady a do 6 mesiacov umožnil držiteľovi a čakatel'om zverenstva dohodnúť sa na úprave pomerov k uvoľnenému zverenskému majetku. Na platnosť takejto dohody sa vyžadovalo schválenie súdom. Inak súd pririekol zverenstvo aktuálnemu držiteľovi s tým, že určil ako následného dediča (fideikomisárna substitúcia) čakatela, ktorý bol prvým v poradí.²²

Inštitút náhradníctva pomerne podrobne upravoval aj Všeobecný rakúsky občiansky zákonník z roku 1811, ktorý platil na území dnešnej Českej republiky až do roku 1950. Právny dualizmus súkromného práva platil v bývalom Česko-Slovensku až do vydania Občianskeho zákonníka až roku 1950.²³

²¹ ROUČEK, F. 1932. *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. II. doplněné vydání, Praha: edícia Komentované zákony Československé republiky, sv. XVI., s. 407 a nasl.

²² „Zákon ze dne 3. července 1924. č. 179 Sb. z. a n., o zrušení svěřenství: § 1 (1) Svěřenství (rodinné fideikomisy) všeho druhu se zrušují. Nová svěřenství nemohou býti zřizována. (2) Dnem účinnosti zákona pozbývají, pokud se jejich zákon výslovně nedovolává, ustanovení zřizovacích listin, rodinných usnesení a jiných opatření o svěřenstvích platnosti. (3) Zejména zanikají bez náhrady také substituční nároky stanovené ve zřizovací listině pro odpadnutí všech čekatelů a jiné nároky kromě nároků vyhrazených v § 6.“

„Zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n. zrušené byly sverenství (rodinné fideikomisy) všetkého druhu: bolo ním vyriešené, že nové sverenství nemôžu byť zriaďované, ďalej že dňom účinnosti zákona pozbývajú – pokiaľ sa ich zákon výslovne nedovoláva – ustanovenia zriaďovacích listín, rodinných usnesení a iných opatrení o sverenstvách platnosti, najmä že zanikajú bez náhrady tiež substitučné nároky stanovené v zriaďovacej listine pre odpadnutie všetkých čakatel'ov a iné nároky okrem nárokov v tomto zákone (§ 6) vyhradených; bolo ním ponechané držiteľovi sverenstva, čakatel'om a opatrovníkovi potomstva, aby do 6 mesiacov dohodou upravili pomery uvoľneného sverenského imania; takáto dohoda nesmela sa priečiť účelu zákona o zrušení sverenstva (teda na pr. nesmela mať ustanovenia, ktoré by boli v rozpore s materiálnym právom čo do prípustnosti menovania následných dedičov) a k jej platnosti vyžadovalo sa schválenie sverenským súdom. Ak nebola dohoda v 6 mesačnej lehote predložená sverenskému súdu, tento súd – podľa podrobných smerníc zákona – vyslovil usnesením, komu sa odovzdáva sverenské imanie do vlastníctva (zpravidla držiteľovi sverenstva s obmedzením fideikomisárskej substitúcie v prospech prvého čakatela).“

²³ V dôsledku právneho dualizmu nebolo ani dedičské právo jednotne upravené. V českých krajinách bolo upravené Všeobecným rakúskym zákonníkom občianskym z r. 1811, a to v § 531 až 824; tieto ustanovenia boli v určitých smeroch reformované neskoršími právnymi predpismi, z ktorých treba uviesť najmä čiastkovú novelu z r. 1914 a čiastkovú novelu z r. 1916. Popri Všeobecnom rakúskom občianskom zákonníku bol v českých krajinách dôležitým prameňom dedičského práva patent o nespоровom konaní z r. 1854. Platil aj osobitný samostatný zákon z r. 1908 o delení dedičstva pri roľníckych usadlostiach strednej veľkosti.

Náhradnictví obecné

§ 604 Každý zůstavitel může pro případ, že ustanovený dědic dědictví nenabude, povolati jiného, a když ani ten ho nenabude, druhého, a ve stejném případě třetího nebo také ještě několik náhradních dědiců. Toto ustanovení nazývá se náhradnictvím obecným. Ten, kdo je povolán v řadě nejbližší, stane se dědicem.²⁴

§ 605 Ustanovil-li zůstavitel z uvedených případů, kdy ustanovený dědic dědit nemůže, nebo dědit nechce, pouze jeden, jest druhý případ vyloučen.

Práva z něho

§ 606 Břemena, uložená dědici, vztahují se také na náhradního dědice, vstupujícího na jeho místo, pokud nejsou omezena na osobu dědicovu buď výslovně vyjádřenou vůlí, nebo povahou okolností.

§ 607 Byli-li vzájemně povoláni k náhradnictví spoludědicové sami, předpokládá se, že zůstavitel rozšířiti chtěl podíly, vyměřené při ustanovení dědiců, také na náhradnictví. Povolali se však k náhradnictví kromě spoludědiců ještě někdo jiný, přibude uvolněný dědický podíl všem rovným dílem.

Náhradnictví svěřenské

§ 608 Zůstavitel může svému dědici uložit za povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici. Toto opatření nazývá se náhradnictvím svěřenským. V náhradnictví svěřenském obsaženo jest mlčky náhradnictví obecné.

Pokud smejí rodiče určití náhradníky svým dětem

§ 609 Také lodice mohou svým dětem ustanoviti dědice nebo náhradníka, ba i v případě, jsou-li tyto nezpůsobilé činiti závět, toliko vzhledem ke jmění, které jim zůstavují.

Na Slovensku nebolo občianske právo, a teda ani dedičské právo kodifikované. Hlavným prameňom uhorského dedičského práva boli *Planum tabulare*, Verböczyho *Tripartitum* z r. 1514, ako aj pravidlá prijaté na judexkuriálnej konferencii r. 1861. Okrem súdnej praxe a v nej pretrvávajúceho obyčajového práva treba poukázať na jednotlivé čiastkové zákony, spadajúce do oblasti dedičského práva. Boli to najmä: zák. čl. VIII/1840 o dedení poddaných, ktorý prax aplikovala aj na osoby slobodné (stavovské); zák. čl. XVI/1876 o náležitostiach závetu, dedičských zmlúv a darovania pre prípad smrti, ako aj zák. č. XVI/1894 o pozostalostnom konaní. Napriek viacerým čiastkovým zákonom, ktoré sa dotýkali otázok dedičského práva, jeho povaha až do roku 1950 sa zakladala na Verböczyho *Tripartite* a na pravidlách, ktoré prijala judexkuriálna konferencia. Tieto pravidlá boli stálym používaním v praxi dôvodom, že hlavným prameňom dedičského práva zostalo až do roku 1950 na našom území obyčajové právo.

²⁴ I odkazovníku mohl zůstavitel stanovit náhradníky (substituty). Substitut se musel delace dožít a být způsobilým dědicem nebo odkazovníkem. Substitute vylučovala transmissi, akrescenci i dědické právo dědiců ze zákona.

Mlčky učiněné svěřenské náhradnictví

§ 610 Zakázal-li zůstavitel dědici, aby nečinil posledního pořízení o tom, co mu zůstavuje, jest to svěřenské náhradnictví a dědic jest povinen, co bylo zůstaveno, uchovati pro svoje zákonné dědice. Zákaz neprodávati věc nevylučuje práva o ní pořídit.

Omezení svěřenského náhradnictví

§ 611 Řada, ve které mají po sobě následovati dědicové svěřensští, není nikterak omezena, jsou-li všichni zůstavitelovými současnými; může se vztahovati na třetího, čtvrtého a ještě další.

§ 612 Nejsou-li to současnici, nýbrž takoví náhradní dědicové, kteří v době zřízení závěti ještě nejsou zrozeni, může se svěřenské náhradnictví vzhledem k peněžitým částkám a k jiným movitým věcem vztahovati až na stupeň druhý. Se zřetelem k nemovitým statkům platí jen pro stupeň první, při určování stupňů se však počítá jen ten náhradní dědic, který nabytí držby dědictví.

Práva dědicova při svěřenském náhradnictví

§ 613 Dokud nenastane případ svěřenského náhradnictví, náleží povolánému dědici omezené vlastnické právo a závazky poživatele.

Výklad náhradnictví

§ 614 Je-li náhradnictví neurčitě vysloveno, budiž vykládáno tak, aby dědicova svoboda nakládati vlastnictvím byla co nejméně omezena.

Způsoby zániku náhradnictví obecného a svěřenského

§ 615 Obecné náhradnictví zanikne, jakmile ustanovený dědic nastoupil dědictví; svěřenské náhradnictví zanikne, nezbyvá-li již žádný z povolaných dědiců náhradních, nebo přestane-li případ, pro který bylo zřízeno. Pokud nelze míti za to, že vůle zůstavitelova byla jiná, přechází právo svěřenského dědice i tehdy na jeho dědice (§ 537), když se nedožije uskutečnění případu náhradnictví.

§ 616 Zejména pozbude své moci svěřenské náhradnictví (§ 608 až 609) ustanovené nepřičetnému, dokáže-li se, že v době svého posledního pořízení byl úplně přičetným, anebo jestliže soud mu pro nabyté užívání rozumu vyhradil volnou správu jmění, a náhradnictví neožije, kdyby pro návrat choroby byl dán znovu pod opatrovníka a v mezidobí neučinil posledního pořízení.

§ 617 Náhradnictví, které zůstavitel ustanovil svému dítěti v době, kdy nemělo potomstva, zanikne, zanechalo-li toto dítě potomky způsobilé dědit.²⁵

²⁵ Ustanovení § 618 až 645 o svěřenství byla zrušena. Svěřenství byla zrušena zákonem č. 179 Sb. z. a n. ze dne 3. července 1924.

Rozdíl mezi svěřenstvím a nadacemi

§ 646 Od náhradnictví a svěřenství rozeznávají se nadace, jimiž se příjmy z jistín, pozemků nebo práv určují na všechny budoucí časy ústavům obecně užitečným, jako: na duchovní prebendy, školy, nemocnice, chudobince; nebo k výživě určitých osob. Předpisy o nadacích obsaženy jsou v nařízeních politických.

Záver

Inštitút fideikomisárnej substitúcie platil na našom území až do roku 1950. Ako už bolo vyššie uvedené, jeho podstata spočívala v tom, že fideikomisárnou substitúciou ukladal poručiteľ – osoba činiaca posledný poriadok – dedičovi povolanému závetom povinnosť, aby dedičstvo, ktoré prijme, po svojej smrti alebo v určitých iných prípadoch prenechal ďalšiemu ustanovenému dedičovi, tzv. poddedičovi.

V prípade fideikomisárnej substitúcie išlo v podstate o ustanovenie viacerých postupných dedičov k tej istej pozostalosti, a to tak, že predný dedič bol ustanovený bezpodmienečne, ale s obmedzením, ďalší dedičia – poddedičia – boli ustanovení *sub conditione*, ale bez obmedzenia. Inštitút fideikomisárnej substitúcie umožňoval poručiteľovi majetok, ktorý tvoril dedičstvo, zanechať dedičovi s tým, že v prípade nejakej udalosti, ktorá nastane (napr. smrť dediča), má zdedený majetok pripadnúť ďalšiemu dedičovi (substitútovi). Tak pôvodný dedič, ako aj poddedič (náhradný dedič) mali postavenie poručiteľových dedičov, ale keďže k prechodu zanechaného majetku na nich nedochádzalo v rovnakom čase, nemali postavenie spoludedičov. Dedičovi povolanému na prvom mieste – prednému dedičovi – majetok síce patril, ale vzhľadom na následného dediča bol pri nakladaní s týmto majetkom obmedzený – patrili mu totiž úžitky z vecí, ale pri nakladaní s týmto majetkom potreboval súhlas substituenta. Účel fideikomisárnej substitúcie spočíval tak najmä v tom, aby sa majetok poručiteľa udržal v rodine poručiteľa, ale na druhej strane aby úžitky z neho slúžili dedičovi.

Keďže fideikomisárnou substitúciou ukladal poručiteľ povinnosť dedičovi povolanému závetom, aby dedičstvo, ktoré prijme, po svojej smrti alebo v iných dôležitých prípadoch prenechal ďalšiemu ustanovenému dedičovi, mala fideikomisárna substitúcia povahu inštitútu dedenia zo závetu, a to dediča toho poručiteľa, ktorý vo svojom závete túto fideikomisárnu substitúciu v jeho prospech zriadil.

Fideikomisárna substitúcia bola z nášho právneho poriadku odstránená Občianskym zákonníkom, zákon č. 141/1950 Zb., čiže ide o inštitút dedičského práva, ktorý právna úprava dedenia na našom území už v minulosti poznala a osvedčil sa v praktickom využití.

Ako už bolo uvedené, pri prebiehajúcich rekodifikačných prácach súkromného práva v SR a príprave nového OZ (ktorého neodmysliteľnou súčasťou musí byť aj právna úprava dedenia) sa uvažuje aj o znovuzavedení niektorých staronových inštitútov dedičského práva, v minulosti u nás platných a dodnes využívaných niektorými zahraničnými právnymi úpravami. Takýmto inštitútom je aj fideikomisárna substitúcia. Inšpiračnými zdrojmi v tomto zmysle môžu byť napríklad už návrh prvého uhorského občianskeho zákonníka z r. 1900, alebo návrh OZ z roku 1938,²⁶ ale tiež niektoré súčasné zahraničné právne úpravy, napr. poľská, maďarská, švajčiarska alebo i súčasná nová česká právna úprava dedenia.

²⁶ Podľa tohto návrhu OZ z roku 1938 sa navrhovala právna úprava tohto inštitútu v takomto znení:

III. Náhradníctví a svěřenské nástupnictví.

Náhradníctví.

§ 566. Zůstavitel může pro případ, že ten, kdo byl za dědice povolán, nenabude dědictví, povolati dědice jiného; a podobně může povolati i další náhradníky. Tímto ustanovením se zřizuje náhradníctví. Dědictví napadne tomu, kdo je v řadě nejbližší.

§ 567. I když zůstavitel ustanoví náhradníctví buď toliko pro ten případ, že by osoba povolaná děditi nechtěla, nebo toliko pro ten případ, že by děditi nemohla, jest v pochybnosti rozuměti, že by náhradníctví ustanoveno pro oba ty případy.

Právní následky náhradníctví.

§ 568. Břemena uložená dědici postihují také náhradníka, který vstupuje na jeho místo, ač nevychází-li z vůle zůstavitelovy nebo z povahy věci najevo, že se vztahují jediné k osobě dědicově.

§ 569. Jsou-li povoláni za náhradníky spoludědicové sami, má se za to, že zůstavitel chtěl podělití náhradníky v takovém poměru, v jakém podělil dědice. Povolá-li se však za náhradníka mimo spoludědice ještě někdo jiný, případně uvolněný podíl všem, a to rovným dílem.

Svěřenské nástupnictví.

§ 570. Zůstavitel může naříditi, že dědictví po smrti dědicově nebo v jiných určitých případech má přejíti na jinou osobu. Tímto ustanovením se zřizuje svěřenské nástupnictví. V povolání svěřenského nástupníka je obsaženo povolání náhradníka.

§ 571. Zřízení nástupnictví je spatřovati v tom, když zůstavitel svému dědici ustanoví dědice nebo když u zakáže, aby o zanechaném jmění pořizoval, když povolá za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitelovy není ani zplozen, když povolá dědice pod výminkou nebo se lhůtou. Zákaz určitý předmět zciziti nevylučuje práva o něm pořizovati.

Obmezení svěřenského nástupnictví.

§ 572. Řada, v které mají po sobě následovati nástupníci, není obmezena, jsou-li všichni zůstavitelovými současníky.

§ 573. Nejsou-li to současníci, nýbrž takoví nástupníci, kteří v době smrti zůstavitelovy ještě nejsou zplozeni, zanikne svěřenský závazek, jakmile jmění nabude první nástupník nesoučasník.

Výklad náhradníctví a svěřenského nástupnictví.

§ 574. Je-li povolání za dědice, které podle toho, co je ustanoveno výše, by bylo pokládati za náhradníctví nebo za svěřenské nástupnictví, vyjádřeno pochybně, vyloží se tak, aby dědicova volnost nakládati s dědictvím byla obmezena co nejméně. Proto také, je-li pochybno, zdali jde o náhradníctví či o svěřenské nástupnictví, je nařízení pokládati za náhradníctví.

Zánik náhradníctví a svěřenského nástupnictví.

§ 575. (1) Náhradníctví pomine, jakmile se povolaný dědic přihlásí k dědictví. Svěřenské nástupnictví pomine, když z povolaných nástupníků již nikoho není nebo když je rozhodnuto, že případ, pro který nástupnictví bylo zřízeno, nenastane.

(2) Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, přechází právo nástupníka na jeho dědice i tehdy, když se nástupník nedožije případu, pro který bylo nástupnictví zřízeno.

§ 576. Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, pozbude moci nástupnictví svěřenské, ustanovené osobě choromyslné nebo slabomyslné, zanechá-li platné poslední pořízení, anebo jestliže soud její úplné zbavení svéprávnosti zruší nebo přemění v částečné; a nástupnictví svěřenské neožije ani tehdy, když ona osoba pro choromyslnost nebo slabomyslnost znovu pozbude způsobilosti poříditi, neučinivši dříve, než se tak stalo, poslední pořízení.

Rekodifikácia občianskeho práva hmotného v Českej republike v podobe Občianskeho zákonníka č. 89/2012 Sb., ktorý vstúpil do platnosti 1. januára 2014, v znení neskorších predpisov, sa dotkla úpravy dedičského práva pomerne výrazne. Podobne ako sa o znovuzavedení niektorých staronových inštitútov dedičského práva do novej právnej úpravy dedenia uvažuje u nás, tak aj český zákonodarca sa vydal na cestu obnovy niektorých tradičných inštitútov dedičského práva, ktoré boli známe v rakúskom i uhorskom obyčajovom práve. Obnovila sa aj fideikomisárna substitúcia (zverenecké nástupníctvo), ktorú upravujú §§ 1512 až 1524 českého Občianskeho zákonníka.²⁷ Z podoby dnešnej právnej úpravy inštitútu fideikomisárnej substitúcie v novom českom OZ je možné konštatovať, že zákonodarca sa výrazne pri tejto úprave inšpiroval Všeobecným občianskym zákonníkom (ABGB), ktorý tiež upravoval zverenecké nástupníctvo (na znenie tejto úpravy sme už poukázali v predchádzajúcom texte).

Prípadné znovuzavedenie fideikomisárnej substitúcie (zvereneckého nástupníctva) do nášho právneho poriadku dôvodí samotný význam podstaty tohto inštitútu v praktickom živote a v aplikačnej praxi. Následníctvo má význam najmä vtedy, ak chce napr. manžel zanechať celú pozostalosť manželke, no nechce, aby ju po jej smrti dedil jej prípadný nový manžel alebo jej deti, ktoré nie sú jeho potomkami. Preto pre prípad jej smrti ustanoví následného dediča. Ešte podrobnejšie sa však následníctvo javí pri osobách so zdravotným postihnutím, ktoré nebudú schopné zriadiť závet pre prípad svojej smrti. V takomto prípade pribúdajú požiadavky rodičov, aby mohli ustanoviť dediča pre prípad smrti ich postihnutého dieťaťa, a to z obavy, aby dedičstvo nepripadlo zákonným dedičom dieťaťa či ako odúmrt' štátu. Častou požiadavkou je aj zriadenie následníctva pri bezdetnom potomkovi, kde porúčiteľ nemá záujem, aby dedičstvo po smrti potomka prešlo na jeho zákonných dedičov, prípadne na štát ako odúmrt', zároveň však chce, aby potomok dedičstvo počas svojho života plne užíval.²⁸

§ 577. Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, zanikne náhradnictví nebo svěrenské nástupnictví, které zůstavitel ustanovil svému dítěti v době, kdy nemělo potomstva, zanechá-li toto dítě pokrevní potomky způsobilé dědit. Obdoba svěrenského nástupnictví.

§ 578. Právní poměry, jaké vznikají svěrenským nástupnictvím, lze zakládati také jednáním mezi živými.“

²⁷ Právnu úpravu tohto inštitútu zákon rozdeľuje na dve časti: ustanovenia §§ 1512 až 1519 českého Občianskeho zákonníka, ktoré upravujú podmienky vzniku, trvania a zániku zvereneckého nástupníctva, a ustanovenia §§ 1520 až 1524 českého Občianskeho zákonníka, upravujúce otázky súvisiace s majetkom, ktorý má byť predmetom takéhoto „postupného“ dedenia, najmä možnosti nakladania s takýmto majetkom.

²⁸ BREZNOŠČÁKOVÁ, M. I. 2022. Fideikomisárna substitúcia a jej miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky de lege ferenda. In Ficová, S.–Raková, K.–Ivančo, M. a kol. *Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2022, s. 28.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARTOŠEK, M. 1988. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988.

BREZNOŠČÁKOVÁ, M. I. 2022. Fideikomisárna substitúcia a jej miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky de lege ferenda. In Ficová, S.–Raková, K.–Ivančo, M. a kol. *Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2022.

CIRÁK, J. a kol. 2009. *Dedičské právo*. Šamorín: Heuréka, 2009, ISBN 978-80-89122-55-4.

CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6.

GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4.

FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme* (s príslušnými časťami návrhu čsl. Všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíziou komisiou).

LACLAVÍKOVÁ, M.–ŠVECOVÁ, A. (eds.): *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*.

REBRO, K.–BLAHO, P. 1991. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1991, ISBN 80-215-0158-8.

ROUČEK, F. 1932. *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. II. doplněné vydání, Praha: edícia Komentované zákony Československé republiky, sv. XVI.

ŠEVCOVÁ, K. 2020. Integrácia noriem civilného procesu, medzery v právnej úprave a uplatnenie analógie - čl.4 CSP. In *Právne rozpravy on-screen* : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 29.05.2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, s. 83-91, ISBN 978-80-557-1770-8.

ŠEVCOVÁ, K. 2016. Nová právna úprava cezhraničného dedenia v zmysle nariadenia EÚ č. 650/2012. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Roč. 20. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, s. 340-348, ISBN 978-80-557-1100-3.

Výňatky a judikáty z Komentáře k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, zpracovaného a usporiadaného profesormi dr. Františkom Roučkom a dr. Jaromírem Sedláčkem, díl třetí, Praha 1936.

PRÁVA DIEŤAŤA, RODIČOVSTVO A BUDÚCNOSŤ ĽUDSKEJ REPRODUKCIE¹

CHILDREN'S RIGHTS, LEGAL PARENTHOOD AND THE FUTURE OF HUMAN REPRODUCTION

Lilla Garayová²

Abstrakt

Pokroky v oblasti asistovaných reprodukčných technológií majú potenciál redefinovať tradičné chápanie právneho rodičovstva. Nové formy asistovaného počatia a gestácie predstavujú výzvy pre existujúce právne rámce upravujúce rodičovstvo. Na rozdiel od genetického a sociálneho rodičovstva sa právne rodičovstvo musí prispôbiť týmto technologickým pokrokom a meniacim sa rodinným štruktúram. S pokračujúcim vedeckým pokrokom, ako je tvorba gamét z pluripotentných kmeňových buniek a embryogenéza sprevádzaná zrením plodu v umelých materniciach, vyvstávajú otázky týkajúce sa prisudzovania rodičovstva a súvisiacich práv a povinností. Transplantácia maternice už umožňuje gestáciu osobám narodeným bez maternice, zatiaľ čo inovácie, ako umelé amniotické vaky a technológie placenty, ponúkajú alternatívy gestácie mimo ľudského tela. Dokonca sa objavujú špekulácie o možnosti úplnej ektogestácie, pri ktorej by umelé placenty umožnili kompletný vývin plodu ex utero. Tento článok analyzuje dôsledky týchto technologických pokrokov na právne definície rodičovstva, pričom zdôrazňuje potrebu právnych rámcov, ktoré rešpektujú reprodukčnú autonómiu, zohľadňujú etické a spoločenské aspekty a zároveň chránia práva dieťaťa.

Kľúčové slová

práva dieťaťa, etické aspekty reprodukcie, právne výzvy, reprodukčné inovácie, asistované reprodukčné technológie, právne rodičovstvo, genetické rodičovstvo, sociálne rodičovstvo, gestačné rodičovstvo, bioetika, reprodukčná autonómia, umelá maternica

Abstract

Advancements in assisted reproductive technologies (ART) are poised to redefine traditional notions of legal parenthood. For individuals unable to sustain pregnancy due to biological, social, or psychosocial factors, emerging technologies provide unprecedented alternatives to conventional reproduction. These novel forms of assisted conception and gestation challenge existing legal frameworks governing parenthood. Unlike genetic and social parenthood, legal parenthood must adapt to these technological innovations and evolving family structures. As scientists achieve milestones such as gamete generation from pluripotent stem cells and as embryogenesis advances alongside fetal maturation in artificial wombs, critical questions emerge regarding the attribution of

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-20-0567.

² Doc. JUDr. PhDr. Lilla Garayová, PhD., LL.M. Prodekanka Fakulty práva, docentka, Ústav medzinárodného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovensko, lilla.garayova@paneurouni.com, ORCID: 0000-0002-7999-4823.

parenthood and the associated rights and responsibilities. Uterus transplantation now enables gestation for individuals born without a uterus, while innovations such as artificial amniotic sacs and placenta technologies introduce alternative gestational methods beyond the human body. Speculation even surrounds the prospect of complete ectogestation, where artificial placentas could facilitate entirely ex utero gestation. This paper examines the legal implications of these technological advancements, emphasizing the need for adaptive legal frameworks that uphold reproductive autonomy, address ethical and societal considerations, and safeguard the rights of the child.

Keywords

Child rights, parental attribution, assisted reproductive technologies, legal parenthood, genetic parenthood, social parenthood, gestational parenthood, reproductive autonomy, artificial wombs, ectogestation, pluripotent stem cells

Úvod

Rýchly pokrok v biomedicínskych technológiách zásadne mení spôsob, akým prichádzajú na svet deti a ako definujeme rodinu. Metódy asistovanej reprodukcie, od in vitro fertilizácie (IVF) po darovanie gamét a náhradné materstvo, umožňujú rodičovstvo ľuďom, ktorí by inak nemohli mať biologické deti. Tieto technológie však spochybňujú tradičné právne a spoločenské chápanie rodiny. Klasická nukleárna rodina definovaná výlučne biologickými väzbami už nie je jediným modelom – pribúdajú rodiny nezosobášených partnerov, rodiny s adoptovanými deťmi, rovnako ako domácnosti párov rovnakého pohlavia. Asistovaná reprodukcia tento trend ešte prehĺbuje tým, že umožňuje rodičovstvo aj slobodným osobám či homosexuálnym párom, ktorí trpia tzv. „sociálnou neplodnosťou“.³ Biologické a sociálne rodičovstvo tak nemusia splývať – dieťa splodené s pomocou darcovských gamét môže mať genetických „rodičov“ viac než dvoch (napr. biologických darcov spermií či vajícok), zatiaľ čo právnymi rodičmi sú iné osoby. Navyše, využitie darcov či náhradných matiek naprieč hranicami štátov robí proces rodinného formovania ešte zložitejším a naskladuje množstvo etických a právnych otázok o povahe rodičovstva.

Táto štúdia skúma, ako sa meniace reprodukčné technológie premietajú do oblasti rodinného práva a práv dieťaťa. V úvodnej časti načrtujeme kontext technologických zmien a ich dopady na právne normy upravujúce rodinu. Následne sa zameriame na koncept právneho rodičovstva – ako je právne definované materstvo a otcovstvo v medzinárodných rámcoch a čo pokladáme za rodičovský vzťah k dieťaťu. Ďalšie časti analyzujú konkrétne výzvy asistovanej reprodukcie (IVF, darovanie gamét, náhradné materstvo či potenciál tvorby gamét z

³ KUHNT, A. K. – PASSET-WITTIG, J.: Families formed through assisted reproductive technology: Causes, experiences, and consequences in an international context. In: Reproductive Biomedicine & Society Online, roč. 14, 2022, s. 289–296.

kmeňových buniek) a nové hranice, ako sú transplantácie maternice a umelá maternica, ktoré narúšajú naše doterajšie chápanie materstva. Osobitný dôraz kladieme na perspektívu práv dieťaťa – ako zabezpečiť ochranu najzraniteľnejších účastníkov týchto procesov v dobe rýchleho technologického pokroku. V rámci prípadových štúdií poukazujeme na medzinárodné príklady, ako sa rôzne krajiny a súdy vysporiadali s právnymi otázkami moderných reprodukčných technológií. Napokon navrhujeme smery právnych reforiem, ktoré by mohli pomôcť legislatíve prispôbiť sa novým realitám 21. storočia, pri zachovaní dôstojnosti a práv detí. Cieľom je poskytnúť komplexnú analýzu problematiky na základe relevantných medzinárodných dohovorov, práva EÚ a vývoja národných právnych úprav.

1. Právne rodičovstvo a jeho definícia v medzinárodnom kontexte

Právne rodičovstvo predstavuje právne uznaný vzťah medzi dieťaťom a rodičom, s ktorým sú spojené práva a povinnosti (vyživovacia povinnosť, zodpovednosť za výchovu, dedičské práva atď.). V tradičných právnych systémoch bola materstvo a otcovstvo určované biologicky: materstvo priamo pôrodom a otcovstvo spravidla biologickým plodením alebo manželstvom s matkou dieťaťa. Staré rímske pravidlo *mater semper certa est* vyjadruje dlhodobú právnu zásadu, že matkou dieťaťa je žena, ktorá ho porodila. Ako formuloval Lord Simon v známom prípade *Amphill Peerage*: „Materstvo, hoci ide o právny vzťah, je založené na fakte, preukázanom nepochybne pôrodom“.⁴ Táto zásada, podľa ktorej žena, ktorá dieťa vynosí a porodí, je jeho právnou matkou, zostáva základom vo väčšine jurisdikcií vo svete.

Určenie otcovstva je tradične komplexnejšie. V mnohých krajinách platí domnienka otcovstva manžela matky – *pater est quem nuptiae demonstrant*. Pokiaľ matka nie je vydatá, otcovstvo sa typicky určuje uznaním otcovstva (súhlasným vyhlásením muža) alebo rozhodnutím súdu na základe biologických dôkazov (DNA test). Moderné zákony umožňujú uznať aj sociálne rodičovstvo – napríklad druhú matku v páre žien po umelom oplodnení, či otca, ktorý nie je biologickým otcom, ak prebehla asistovaná reprodukcia so súhlasom partnerov.⁵

Vo väčšine systémov však platí, že jedno dieťa môže mať naraz najviac dvoch právnych rodičov – právo tradične nepozná viacnásobné rodičovstvo, aj keď biologická realita alebo rodinné usporiadanie môže byť zložitejšie.

⁴ *Amphill Peerage Case*, 1977, AC 547, 577.

⁵ ROMANIS, E. C.: 'The law is very, very outdated and not keeping up with the technology': novel forms of assisted gestation, legal challenges, and perspectives of reproductive rights advocates in England and Wales. In: *Journal of Law and the Biosciences*, roč. 10, 2023, č. 2, Isad027.

Medzinárodné právne rámce priamo neregulujú jednotným spôsobom určovanie rodičovstva, keďže ide prevažne o doménu vnútroštátneho rodinného práva. Existujú však všeobecné normy na ochranu identity a práv dieťaťa, ktoré nepriamo ovplyvňujú aj oblasť rodičovstva. Najvýznamnejším je Dohovor OSN o právach dieťaťa (1989), ktorý v čl. 7 zakotvuje, že každé dieťa má právo, pokiaľ je to možné, poznať svojich rodičov a a právo na ich starostlivosť.⁶ Zároveň čl. 8 Dohovoru ukladá štátom povinnosť chrániť identitu dieťaťa, vrátane rodinných väzieb, pred ezákonných zásahom. V rámci Rady Európy judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) postupne uznala, že právo poznať svoj pôvod je súčasťou práva na súkromný život podľa čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach.⁷

Napriek medzinárodným princípom existujú medzi krajinami významné rozdiely v právnej úprave rodičovstva. Niektoré štáty striktne viažu materstvo na pôrod a neumožňujú žiadne výnimky (napr. v štátoch s úplným zákazom náhradného materstva je rodičkou vždy žena, ktorá porodila, bez ohľadu na genetický príspevok). Inde sa zavádzajú inovatívne prístupy: napríklad niektoré jurisdikcie v Kanade či USA už uznávajú viac než dvoch rodičov v osobitných prípadoch (napr. ak sa na výchove dieťaťa dohodnuto podieľajú tri osoby).⁸ Takéto reformy reagujú na meniace sa rodinné modely, no na medzinárodnej úrovni zatiaľ neexistuje jednotný konsenzus. Východiskom však ostáva, že právne rodičovstvo musí vždy primárne slúžiť záujmom dieťaťa – poskytnúť mu stabilnú identitu, starostlivosť a ochranu, bez ohľadu na netradičný spôsob, akým bolo počaté či narodené.

2. Výzvy asistovanej reprodukcie

Moderné metódy asistovanej reprodukcie prinášajú nové situácie, na ktoré tradičné rodinné právo nebolo stavané. V tejto časti rozoberáme štyri hlavné okruhy: (a) mimotelové oplodnenie (IVF) a manipulácia s embryami, (b) darcovstvo gamét (spermií a vajíčok), (c) náhradné materstvo (surogácia) a (d) perspektíva tvorby gamét z kmeňových buniek. Každá z týchto praktík otvára jedinečné právne otázky a dilemy.

In vitro fertilizácia (IVF), pri ktorej dochádza k oplodneniu vajíčka spermiou v laboratórnych podmienkach, sa od svojho prvého úspechu v roku 1978 rozšírila po celom svete. Umožnila narodenie miliónov detí, no nastolila otázky, ako právne narábať s embryami

⁶ UN General Assembly: Convention on the Rights of the Child. In: United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, 20 November 1989.

⁷ Council of Europe: European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15. In: ETS No. 005, 4 November 1950.

⁸ ROMANIS, E. C.: 'The law is very, very outdated and not keeping up with the technology': novel forms of assisted gestation, legal challenges, and perspectives of reproductive rights advocates in England and Wales. In: Journal of Law and the Biosciences, roč. 10, 2023, č. 2, Isad027.

vzniknutými in vitro. Niektoré krajiny stanovili limity na počet embryí, ktoré možno vytvoriť či preniesť do maternice v jednom cykle, aby predišli viacpočetným tehotenstvám a zdravotným rizikám.⁹ Napríklad legislatíva vo viacerých štátoch (vrátane niektorých európskych) obmedzuje počet naraz prenášaných embryí, príp. zakazuje vytváranie nadbytočných embryí alebo ich dlhodobé mrazenie. Ďalšou otázkou je právny štatút neimplantovaných embryí – či sú považované za „potenciálnych ľudí“ hodných ochrany, alebo za majetok rodičovských párov. Medzinárodné dokumenty sa v tomto líšia: napr. Dohovor o ľudských právach a biomedicíne (Oviedo, 1997) zakazuje tvorbu embryí na výskumné účely, avšak podrobnosti o nakladaní s embryami necháva na vnútroštátne právo. V niektorých štátoch (Taliansko, Nemecko) bola IVF pôvodne prísne regulovaná tak, aby sa vytvorilo minimálne embryí a neboli ponechané „nadbytočné“ embryá mimo tela ženy; ústavné súdy však časť týchto obmedzení zmiernili s ohľadom na reprodukčné práva rodičov. IVF tiež vyvolalo prípady sporov o opateru embryí – napríklad rozídení partneri sa súdia o to, čo s ich zmrazenými embryami (či ich možno použiť, darovať, zničiť), čo je novým typom rodinnoprávneho sporu.

Darovanie gamét umožňuje splodiť dieťa aj v prípadoch, keď jeden z budúcich rodičov nemá funkčné pohlavné bunky, alebo v pároch rovnakého pohlavia. Právnou výzvou je tu anonymita vs. právo dieťaťa poznať svoj pôvod. Mnoho krajín dlhodobo umožňovalo anonymné darcovstvo, pričom legislatíva túto oblasť niekedy preberala modely z darcovstva orgánov či krvi – tzn. darca ostáva neznámy a nemá žiadne práva ani povinnosti voči dieťaťu.¹⁰ Výsledkom bolo, že dieťa počaté z darcovskej spermie či vajíčka často nemalo možnosť zistiť identitu svojho biologického rodiča. V posledných desaťročiach však pozorujeme posun smerom k uznaniu práva poznať svoj biologický pôvod. Medzinárodné právo (Dohovor o právach dieťaťa, judikatúra EŠLP) čoraz viac akcentuje, že jedinec má právo na informácie o svojich génových predkoch ako súčasť osobnej identity. Konkrétne, Európsky súd pre ľudské práva judikoval, že aj deti počaté umelo majú právo získať informácie o biologickom rodičovi, hoci toto právo môže byť vyvažované právom darcu na súkromie. Niektoré štáty preto zrušili anonymitu darcov – priekopníkom bolo Švédsko (1985), nasledované napr. Spojeným kráľovstvom (zákaz anonymného darcovstva od roku 2005) či Austráliou (štát Viktória zverejnil identity darcov dokonca retroaktívne). Parlamentné zhromaždenie Rady Európy v roku 2019 jednoznačne odporučilo členským štátom zrušiť anonymitu gametových darcov do

⁹ BREZINA, P. R. – ZHAO, Y.: The ethical, legal, and social issues impacted by modern assisted reproductive technologies. In: *Obstetrics and Gynecology International*, 2012, s. 686253.

¹⁰ Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development: Rapporteur: Ms Petra De SUTTER, Belgium, SOC. Origin - Reference to committee: Doc. 14419, Reference 4349 of 22 January 2018.

budúcnosti a zabezpečiť, aby každé dieťa počaté darovanou spermiou či vajíčkom malo možnosť po dosiahnutí primeraného veku získať identitu darcu. Zároveň zdôraznilo, že takýto krok nemá mať dopad na filiáciu – právne určenie rodičovstva ostáva zachované pre sociálnych rodičov a darca nemá voči dieťaťu žiadne rodičovské nároky ani povinnosti.¹¹ Výzvou pre zákonodarstvo teda je nájsť rovnováhu medzi právami dieťaťa na identitu a súkromím darcu a rodičov; trend však naznačuje prvoradý záujem dieťaťa, ktoré je v tejto konštelácii najzraniteľnejšie

Náhradné materstvo je usporiadanie, kde žena – náhradná matka – vynosiť dieťa pre iné osoby, ktoré sa stanú jeho rodičmi. Surogácia zásadne testuje spomínanú zásadu *mater semper certa est*, pretože biologická matka nemá byť sociálnou/právnou matkou dieťaťa. Prístupy štátov k náhradnému materstvu sa líšia extrémne: od úplného zákazu (napr. Francúzsko, Nemecko) po úplnú legalizáciu vrátane komerčných foriem (niektoré štáty USA, napr. Kalifornia, či Ukrajina). Právne problémy surrogácie zahŕňajú neplatnosť zmlúv (vo viacerých jurisdikciách dohody o odovzdaní dieťaťa nie sú právne vymáhateľné, aby sa predišlo „obchodu s deťmi“), určovanie rodičovstva po narodení a ochranu práv zúčastnených strán. V krajinách, ktoré povoľujú náhradné materstvo, sa zavádzajú mechanizmy, ako uznať zamýšľaných rodičov: napríklad v Spojenom kráľovstve sú náhradná matka (a prípadne jej manžel) pri narodení zákonnými rodičmi, ale súd môže na návrh do niekoľkých mesiacov po pôrode vydať rodičovský príkaz (parental order), ktorým postúpi rodičovstvo na objednávateľov – za podmienky súhlasu náhradnej matky. Iné štáty umožňujú už predbežné určenie rodičovstva pred narodením (pre-birth order), čo je prax v niektorých štátoch USA, aby boli objednávateľia zapísaní priamo do rodného listu dieťaťa. Tam, kde je surrogácia nelegálna, vznikajú zložité situácie najmä v medzinárodnom kontexte: Páry cestujú do zahraničia, kde je náhradné materstvo legálne (tzv. reprodukčná turistika), a následne čelia problémom s uznaním rodičovstva a občianstva dieťaťa doma.

Tvorba gamét z kmeňových buniek, teda možnosť, že v budúcnosti budú ľudské spermie alebo vajíčka vytvorené v laboratóriu z kmeňových buniek, predstavuje najviac futuristickú výzvu. Už experimenty na zvieratách ukázali, že indukované pluripotentné kmeňové bunky môžu byť diferencované na funkčné pohlavné bunky – vedci v Japonsku dosiahli u myši vytvorenie oocytov zo somatických buniek, ktoré po oplodnení a prenose do

¹¹ Ibid.

náhradnej matky viedli k narodeným mláďatám.¹² Vedci predpokladajú, že podobný postup by mohol byť v budúcnosti možný aj u ľudí. To vyvoláva závažné filozofické, etické a právne otázky. Súčasné zákony o asistovanej reprodukcii spravidla vôbec neuvažujú o tom, že by gaméty mohli vzniknúť inak než v ľudskom tele. V krajinách ako Nemecko, kde je reprodukčná medicína prísne regulovaná, sa už diskutuje, či by vytvorenie „umelých“ gamét bolo legálne a ako ich právne kategorizovať. Napríklad nemecké právo podrobuje manipuláciu s prirodzenými gamétami a embryami prísnyh pravidlám; objavenie možnosti umelých gamét by pravdepodobne vyžadovalo novelizácie zákonov, aby sa vyjasnilo, či rovnaké regulácie platia aj na takto vytvorené bunky. Kľúčovou otázkou je, či sa na embryo vytvorené z „umelých“ gamét hľadá inak než na embryo z prirodzene vzniknutých gamét – čisto biologicky ide o rovnakú entitu, takže argumentovať odlišné zaobchádzanie len na základe „umelého“ pôvodu môže byť filozoficky a právne problematické. Z perspektívy rodinného práva by však umelé gaméty mohli umožniť bezprecedentné situácie: napríklad genetické rodičovstvo páru rovnakého pohlavia (teoreticky by bolo možné odobrať bunky jednej ženy a vytvoriť z nich spermie oplodňujúce vajíčko jej partnerky, čím by obe mali genetický podiel na potomstve). Tiež by mohlo dôjsť k situácii, že jeden človek by bol genetickým otcom aj matkou – ak by sa použili jeho bunky na vytvorenie spermie aj vajíčka, čím by vznikol unikátne príbuzný potomok. Takéto scenáre naskoľujú otázku, či by zákon uznal obom z páru rovnakého pohlavia plné rodičovstvo (pravdepodobne áno, analogicky ako pri súčasnej adopcii či osvojení), a ako by sa pristupovalo k biologickej anomálii, keď jeden človek je genetickým jediným predkom dieťaťa. Nateraz ide o hypotetické úvahy, no právna veda už dnes analyzuje možné dopady: konsenzus je, že existujúce etické normy a právne predpisy by boli vážne skúšané nástupom tejto technológie. Kým jednou výhodou by bolo odstránenie mnohých foriem neplodnosti, zároveň by bolo nutné zabrániť zneužitiu (napr. vytvoreniu gamét z buniek človeka bez jeho súhlasu) a vyriešiť otázky rodičovstva a identity takto počatých detí. Je preto pravdepodobné, že štáty vopred zakotvia prísne podmienky (napr. vyžadovanie licencie a výslovného súhlasu darcov buniek) alebo aj zákazy pre určité aplikácie (napr. „samoplodeniu“ jednotlivca či tvorbe gamét z buniek zosnulých osôb).

Vyššie uvedené štyri oblasti ilustrujú, že asistovaná reprodukcia prináša komplexné výzvy, od praktických regulačných (koľko embryí implantovať) po hlboko filozofické (čo znamená rodičovstvo bez sexuálnej reprodukcie). Všetky ale spája potreba nového právneho

¹² ADVENA-REGNERY, B. – DEDERER, H. G. – ENGHOFFER, F. – CANTZ, T. – HEINEMANN, T.: Framing the ethical and legal issues of human artificial gametes in research, therapy, and assisted reproduction: A German perspective. In: *Bioethics*, roč. 32, 2018, č. 5, s. 314–326.

myslenia, ktoré dokáže flexibilne reagovať na medicínske inovácie a zároveň chrániť ľudskú dôstojnosť a práva všetkých zúčastnených – predovšetkým detí, ktoré sa vďaka týmto postupom narodia.

Medicínske inovácie neovplyvňujú len samotné splodenie dieťaťa, ale aj spôsob jeho vynosenia a narodenia. Donedávna platilo, že gestácia – vývoj plodu počas tehotenstva – prebieha výlučne v tele ženy. Dnes však vidíme prvé prípady, keď sa maternica ako orgán dá transplantovať do tela ženy, ktorá inak nemôže otehotnieť, a na obzore sú dokonca experimenty s úplne umelým prostredím pre vývoj plodu (**umelá maternica** či ektogenéza).

Transplantácia maternice je chirurgický zákrok, pri ktorom žena, ktorá nemá funkčnú maternicu, dostane darovanú maternicu od inej ženy. Prvý úspešný pôrod po transplantácii maternice sa uskutočnil v roku 2014 vo Švédsku a odvtedy sa narodili desiatky detí vďaka tomuto postupu.¹³ Z lekárskeho hľadiska ide o mimoriadny pokrok, z právneho hľadiska je však zaujímavé, že nemení základný rámec materstva – žena, ktorá dieťa nosí vo svojom tele (hoci s transplantovanou maternicou), je aj tak tou, ktorá porodí, teda právnou matkou podľa tradičnej definície. Uterinná transplantácia skôr rozširuje okruh žien, ktoré môžu byť tehotné (vrátane potenciálne transrodových žien, t. j. osôb narodených v mužskom tele, ak by im bola transplantovaná maternica). To naskočí napríklad otázku, ako by sa určovalo rodičovstvo v prípade, že transrodový muž (ktorý bol pôvodne ženou a právne je uznaný ako muž) porodí dieťa – podobný prípad už nastal v Británii, kde transrodový muž porodil dieťa a následne súd riešil, či má byť zapísaný ako otec alebo matka. Anglický súd rozhodol, že aj transrodový muž, ktorý porodí, musí byť na rodnom liste uvedený ako „matka“, keďže britský zákon stále definuje matku ako tú, ktorá dieťa porodila. Súd ako dôvod svojho rozhodnutia zdôrazňoval dôležitosť istoty v systéme registrácie narodení a výsledok označil za založený na „*zdravom rozume, bežnej skúsenosti a základných životných faktoch*“.¹⁴ Takéto prípady poukazujú na to, že zákon môže v budúcnosti potrebovať väčšiu flexibilitu v pojmoch „matka“ a „otec“, najmä ak sa pohlavná identita rodiča líši od biologickej funkcie, ktorú pri reprodukcii zohral.

Ešte hlbšou výzvou pre koncept materstva je umelá maternica (kompletná ektogenéza), čiže technológia, ktorá by umožnila vývoj embrya a plodu mimo tela ženy od úplného začiatku až po životaschopný vek. Zatiaľ je realitou len čiastočná ektogenéza, experimentálne u zvierat a v budúcnosti možno u extrémne predčasne narodených detí – teda pokračovanie tehotenstva

¹³ ROMANIS, E. C.: 'The law is very, very outdated and not keeping up with the technology': novel forms of assisted gestation, legal challenges, and perspectives of reproductive rights advocates in England and Wales. In: *Journal of Law and the Biosciences*, roč. 10, 2023, č. 2, Isad027.

¹⁴ R (McConnell and YY) v Registrar General [2020] EWCA Civ 559.

v umelom prostredí akoby nového typu inkubátora. Avšak teoreticky sa už uvažuje o úplnej ektogenéze, kde by ľudské embryo bolo umiestnené do umelej maternice hneď po oplodnení a vyvinulo by sa do narodenia bez ženy-nosičky. Právne implikácie takejto technológie by boli zásadné. Tradičné rodinné právo stelesnené zásadou *mater semper certa est* predpokladá, že každé dieťa porodila nejaká žena, ktorá je jeho matkou. Ak však žiadna žena fyzicky neporodí (dieťa “sa narodí” vyňatím z umelej komory), koho právo určí za matku? Teoreticky prichádzajú do úvahy: genetická matka (žena, ktorej vajíčko bolo použité), alebo zamýšľaná matka – napríklad ak embryo patrilo inému páru. Právne by bolo možné analogicky použiť postupy ako pri adopcii či surogácii – t.j. matkou by sa stala žena, ktorá dieťa prijme do starostlivosti. Chýbal by však moment pôrodu ako jednoznačný faktický bod určenia materstva. Niektorí bioetici navrhujú, aby zákony definovali “narodenie” dieťaťa v umelej maternici ako okamih, keď je dieťa odpojené od zariadenia a nadobudne schopnosť samostatného života, a umožnili registrovať za rodičov priamo osoby, ktoré tento proces iniciovali (podobne ako pri objednávateloch náhradného materstva). V Európe sa už analyzuje aj dopad na iné právne oblasti – napríklad pracovné právo a materskú dovolenku. Ak žena neznáša fyzické bremeno tehotenstva (pretože využila umelú maternicu), má mať nárok na rovnakú materskú dovolenku ako žena po pôrode? Štúdia z roku 2022 poukazuje, že právny rámec EÚ pre materskú a rodičovskú dovolenku bude potrebné upraviť, aby sa predišlo diskriminácii – rodičia, ktorí sa rozhodnú pre ektogenézu, by nemali byť znevýhodnení v pracovných právach.¹⁵

Súhrnne, transplantácia maternice a umelá maternica predstavujú dve strany tej istej mince: prvá rozširuje biologické možnosti tradičného tehotenstva (umožní ho ženám, ktoré ho inak zažiť nemôžu), druhá ich radikálne pretvára (odpája tehotenstvo od ženského tela úplne). Právny poriadok bude musieť reagovať v oboch prípadoch – pri transplantáciách možno úpravou právnej definície rodiča v kontexte transrodovosti a darcovstva orgánov, pri umelej maternici možno novými zákonmi o určení rodičovstva a právach “narodenia” mimo ženské telo. Vždy bude potrebné dbať, aby tieto inovácie slúžili dôstojnosti matiek i detí a aby sa predišlo komercializácii či neželaným dopadom na práva žien.

3. Perspektíva detských práv

Pri všetkých diskusiách o nových formách rodičovstva a reprodukcie je zásadné postaviť do centra dieťa – konkrétne jeho práva a blaho. Dieťa ako výsledný “produkt” (hoci to slovo neradi používame) reprodukčných procesov je najzraniteľnejšie, nemôže ovplyvniť

¹⁵ HOOTON, V. – ROMANIS, E. C.: Artificial womb technology, pregnancy, and EU employment rights. In: Journal of Law and the Biosciences, roč. 9, 2022, č. 1, lsac009.

okolnosti svojho počatia či narodenia, a preto právny systém musí garantovať, že tieto okolnosti neukráti dieťa o jeho základné práva. Koncept najlepšieho záujmu dieťaťa je zakotvený v čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa a má byť prvoradým hľadiskom pri akomkoľvek rozhodovaní týkajúcom sa detí. Uplatnenie tohto princípu v kontexte high-tech reprodukcie znamená, že zákony a rozhodnutia by sa mali posudzovať podľa toho, ako vplývajú na budúce dieťa.

Jedným z kľúčových práv detí v kontexte reprodukcie je už spomínané právo na identitu a poznanie svojho pôvodu. Dieťa má (pokým je to možné) právo poznať svojich rodičov – čo tradične zahŕňalo biologických rodičov. Pri darcovstve gamét či náhradnom materstve je toto právo potenciálne ohrozené, ak sa zatají alebo znemožní zistiť, kto sú genetickí rodičia alebo náhradná matka. Rastie počet hlasov – vrátane samotných dospelých „detí zo skúmavky“ – ktoré volajú po transparentnosti a možnostiach vyhľadania biologických príbuzných. Ako sme uviedli, právne poriadky mnohých krajín už odpovedajú na toto volanie zriadením registrov darcov a umožnením deťom po dosiahnutí určitého veku získať informácie. Nemecký Ústavný súd už v roku 1989 rozhodol, že právo poznať biologický pôvod je súčasťou všeobecných osobnostných práv každého jednotlivca. V posledných rokoch to potvrdzujú aj najvyššie súdy – napríklad Nemecký spolkový súdny dvor v roku 2013 a 2017 rozhodol, že kliniky musia poskytnúť dieťaťu počatému zo spermie informáciu o totožnosti darcu, a to bez ohľadu na vek dieťaťa. Tým de facto zaniká koncept absolútne anonymného darcovstva. Z pohľadu dieťaťa sú tieto kroky vnímané ako posilnenie jeho práv, no vyžadujú citlivú implementáciu (psychologickú podporu, postupnosť, zapojenie rodičov).

Ďalším právom je právo na starostlivosť a výživu od rodičov. Bez ohľadu na to, akým spôsobom bolo dieťa počaté, musí mať od narodenia určené osoby, ktoré sú povinné a schopné sa oň postarať. Právne medzery alebo spory nesmú viesť k tomu, že dieťa zostane právne bez rodičov či bez štátnej príslušnosti. Žiaľ, práve to sa stávalo v prípadoch medzinárodného náhradného materstva – deti uviaznuté v cudzine, kým sa vyrieši ich právny status. Tento stav je z pohľadu detských práv neprípustný.

Okrem identity a starostlivosti sem patrí aj právo na nediskrimináciu. Dieťa by nemalo niesť stigma alebo právne nevýhody pre okolnosti svojho počatia. Historicky poznáme koncept „manželských vs. nemanželských“ detí. Väčšina moderných právnych poriadkov už odstránila tieto rozdiely; podobne by sa malo zabezpečiť, že deti narodené pomocou IVF, surrogácie či iných metód nebudú nijako odlišne posudzované. Napríklad zákaz diskriminácie v právach na dedenie, v rodinnom živote atď. je nevyhnutný. Aj terminológia (napr. v rodných listoch) by mala byť citlivá – napr. v prípade dvoch matiek alebo dvoch otcov by formálne dokumenty mali vedieť uviesť oboch rodičov bez improvizovaných riešení. EÚ sa nedávno snaží riešiť

práve problém, keď dieťa pri cestovaní medzi štátmi “príde o rodiča” – ak jeden štát neuzná rodičovstvo osôb rovnakého pohlavia. To sa priamo dotýka práva dieťaťa na identitu a rodinný život. Európska komisia v decembri 2022 navrhla nariadenie, ktoré by zaručilo automatické uznanie rodičovstva vo všetkých členských štátoch EÚ pre prípady s medzinárodným prvkom.¹⁶ Cieľom je, aby dieťa nestratilo právneho rodiča, keď prekročí hranice, a aby si zachovalo všetky s tým spojené práva.

Z pohľadu dieťaťa je tiež dôležité chrániť ho pred potenciálnym zneužitím technologických možností. Príklady: selektovanie pohlavia z nelekárskych dôvodov (čo niektoré krajiny zakazujú, aby sa deti “nenakupovali” podľa preferencií), či budúca možnosť genetických úprav embryí (ktorá vyvoláva obavy z tzv. “designer babies”, detí na objednávku s vybranými vlastnosťami). Hoci ide skôr o bioetické regulácie, ich jadrom je ochrana budúcich detí pred objektifikáciou a zabezpečenie, že budú vnímané ako subjekty lásky a starostlivosti, nie ako výrobky na mieru. Aj komercializácia niektorých postupov (napr. platené náhradné materstvo) v sebe nesie riziko, že záujem dieťaťa ustúpi ekonomickým motiváciám – preto mnohé štáty dovoľujú len altruistické surogátne dohody a prísne trestajú obchodovanie s deťmi (čo je v súlade aj s Opčným protokolom k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a pornografii).

Napokon, z perspektívy detských práv by samotné deti (resp. mladí ľudia počatí týmito technológiami) mali mať pri formovaní budúcej politiky svoje slovo. Rastie komunita darcovsky počatých osôb či detí narodených náhradnými matkami, ktoré dospievajú a zdieľajú svoje skúsenosti. Zisťujeme z nich, čo im v právnom (a psychosociálnom) zmysle najviac chýbalo – často je to práve znalosť biologického pôvodu.

Stručne povedané, ochrana práv dieťaťa musí byť kompasom, ktorý bude navigovať zákonodarcov pri úpravách rodinného práva v ére technologickej reprodukcie. Každá nová technológia by mala prejsť testom: slúži to v konečnom dôsledku na prospech detí, ktoré sa takto narodila? Ak áno, ako zabezpečíme, že ich základné práva zostanú neporušené alebo dokonca posilnené?

¹⁶ Autorka tohto článku sa zúčastňovala na návrhu textu Nariadenia- (Council Regulation on jurisdiction, applicable law, recognition of a decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood /SEC(2022) 432 final/ - /SWD(2002) 390 final/ - /SWD(2022) 391 final/ - /SWD(2022) 392 final)

4. Návrhy na právne reformy

Je zrejmé, že právne systémy potrebujú proaktívne reagovať na meniacu sa realitu reprodukcie. Tu uvádzame súhrn odporúčaní a možných reformných krokov, ktoré by mohli pomôcť prispôsobiť legislatívu novým podmienkam, pri súčasnom posilnení ochrany práv dieťaťa:

Modernizácia definície rodičovstva: Zákony by mali výslovne zohľadniť koncept zamýšľaného rodičovstva (*intended parenthood*) popri biologickom a pôrodnom kritériu. To znamená, že v prípadoch asistovanej reprodukcie sa právne uznanie rodiča nemá rigidne viazať len na genetiku alebo pôrod, ale aj na vôľu a zámysel vychovávať dieťa. Takáto úprava umožní flexibilnejšie riešiť surogáciu či iné formy – napr. umožniť, aby zamýšľaní rodičia dieťaťa narodeného náhradnou matkou boli uznaní s minimálnym odkladom po narodení.

Jednotné medzinárodné pravidlá pre cezhraničné prípady: Podporiť prijatie medzinárodných dohovorov (napr. v rámci Haagskej konferencie) alebo regionálnych nariadení (ako v EÚ) o uznávaní rodičovstva. Cieľom je, aby dieťa narodené v jednom štáte malo kontinuálne uznané rodičovské väzby aj v iných štátoch, čím sa predíde situáciám právneho vákuu alebo strate identity pri prekročení hraníc. Zároveň by medzinárodné pravidlá mohli stanoviť minimálne štandardy pre postupy ako surogácia – napr. požiadavka písomnej dohody, nezávislý súdny dohľad, zákaz kompenzácií presahujúcich náklady.

Posilnenie práv dieťaťa na pôvod: Vnútroštátne zákony by mali v duchu medzinárodných záväzkov garantovať deťom prístup k informáciám o biologických rodičoch, pokiaľ to okolnosti dovoľia. To znamená zriadiť centrálny register darcov gamét a embryí, kde sa bezpečne uchovávajú údaje, a upraviť mechanizmus, ako môže napr. po dovŕšení 18 rokov potomok požiadať o identitu darcu. Zároveň treba jasne upraviť, že odtajnenie identity darcu nezakladá žiadne nové rodičovské práva či povinnosti – ide čisto o uspokojenie práva na poznanie vlastnej identity. Výnimky (napr. utajené pôrody) by mali byť čo najmenej rozsiahle a vždy starostlivo zdôvodnené. Ako súčasť tohto sa odporúča aj podpora otvorenej komunikácie v rodinách o pôvode dieťaťa, hoci to už nie je predmetom zákona, skôr osvetovej činnosti.

Právna pripravenosť na nové technológie: Zákonodarcovia by mali predbežne posúdiť a ak treba upraviť legislatívu vzhľadom na blížiacu sa inovácie ako je umelá maternica a umelé gaméty. Napríklad, definícia “narodenia” a “matky” v matrikách by sa mohla doplniť tak, aby pokryla aj prípad ektogenézy (určiť, kto a na akom základe sa zapíše do rodného listu). Pri umelých gamétach by sa mali zaviesť bezpečnostné mechanizmy: požiadavka, že tvorba gamét z buniek človeka je možná len s jeho informovaným súhlasom (prevencia zneužitia), zákaz vytvárania embryí bez spojenia aspoň dvoch rôznych osôb (prevencia samoplodnenia). Hoci

tieto technológie nemusia byť dostupné skôr než o desaťročia, veda napreduje rýchlo a právny rámec by nemal zaostávať.

Medzinárodná spolupráca proti zneužívaniu: Ako negatívny jav môže nastať komodifikácia a zraniteľnosť chudobných populácií (napr. chudobné ženy slúžiace ako komerčné náhradné matky bez dostatočnej ochrany, alebo obchod s gamétami). Tu je namieste cezhraničná spolupráca v potláčaní nezákonných praktík. Napríklad zdieľanie informácií o nelegálnych klinikách či sprostredkovateľoch, spoločné vyšetrovanie prípadov obchodovania s deťmi vydávaných za surogáciu, atď. Taktiež by krajiny mali zvážiť, či sankcionovať svojich občanov, ktorí porušia domáce zákazy v zahraničí (napr. ak štát zakazuje komerčnú surogáciu, no občan si ju zaplatí inde) – také opatrenia existujú v oblasti sexuálneho zneužívania (tzv. extrateritoriálne trestanie), no v reprodukcii sa neuplatňujú.

Záver

Technologický pokrok v oblasti ľudskej reprodukcie prináša bezprecedentné možnosti – umožňuje rodičovstvo tam, kde bolo kedysi nemožné, a mení naše chápanie vzniku života. Súčasne však kladie pred právny systém množstvo nových otázok, ktorých riešenie bude formovať rodinné právo v 21. storočí. Z našej analýzy vyplýva niekoľko hlavných záverov:

Po prvé, tradičné definície materstva a otcovstva už nedokážu obsiahnuť všetky situácie. Právo preto musí prehodnotiť základné koncepty rodičovstva tak, aby zostali funkčné a spravodlivé aj v ére IVF, darcov, surogácie či umelej maternice. To neznamená úplne opustiť overené princípy, ale doplniť ich a rozšíriť tam, kde je to potrebné – napríklad uznať úlohu zámeru a sociálneho rodičovstva popri biologických kritériách.

Po druhé, práva a blaho dieťaťa musia byť stredobodom úvah. Každé dieťa má právo na identitu, na rodičovskú starostlivosť a na rovnaké zaobchádzanie. Technológie nesmú vytvárať “deti druhej kategórie” ani deti bez štátu či rodiča. Naopak, ak sa využívajú správne, môžu mnohým deťom umožniť narodiť sa do milujúcich rodín.

Po tretie, medzinárodná dimenzia je čoraz významnejšia. Reprodukcia sa stala globálnym trhom – ľudia cestujú za liečbou, gaméty a embryá prekračujú hranice, deti sa rodia “medzinárodným” rodičom. Žiadna krajina nie je izolovaný ostrov; prísne zákazy v jednej vedú k cestám do druhej. Preto je potrebná koordinácia a postupné vytváranie medzinárodných štandardov, aby základné princípy (najmä ochrana detí) platili všade a aby sa predišlo kolíziám právnych poriadkov. Prvé kroky vidíme v rámci Európy – či už v rozhodnutiach ESĽP, alebo v iniciatívach EÚ na uznávanie rodičovstva.

Po štvrté, právna veda a prax musia držať krok s vedou. Je žiaduce, aby legislatíva nebola vždy len reaktívna, prichádzajúca až po spoločenskej zmene, ale aby sa snažila anticipovať budúci vývoj. Debaty o umelých gamétach či umelej maternici teraz môžu zabrániť panike a legislatívnemu vákuu v budúcnosti.

Napokon, 21. storočie nám ponúka príležitosť pretvoriť rodinné právo tak, aby bolo inkluzívnejšie a spravodlivejšie. Rodina už nie je monolitická inštitúcia, mení sa v čase – no jej význam pre jednotlivca, najmä pre dieťa, zostáva kľúčový. Využitím technológií môžeme mnohým rodinám pomôcť naplniť ich túžby a deťom dať život. Zároveň však nesmieme zabudnúť, že každá technológia je len nástroj – či bude použitá pre dobro, závisí od nastavenia pravidiel a hodnôt, ktoré ako spoločnosť prijmem. Výzvou právnikov, zákonodarcov i celej spoločnosti je preto skrotiť technologický pokrok tak, aby slúžil ľudskej dôstojnosti, a nie jej na úkor.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADVENA-REGNERY, B. – DEDERER, H. G. – ENGHOFFER, F. – CANTZ, T. – HEINEMANN, T.: Framing the ethical and legal issues of human artificial gametes in research, therapy, and assisted reproduction: A German perspective. In: *Bioethics*, roč. 32, 2018, č. 5, s. 314–326.

Amphill Peerage Case, 1977, AC 547, 577.

BREZINA, P. R. – ZHAO, Y.: The ethical, legal, and social issues impacted by modern assisted reproductive technologies. In: *Obstetrics and Gynecology International*, 2012, s. 686253.

Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development: Rapporteur: Ms Petra De SUTTER, Belgium, SOC. Origin - Reference to committee: Doc. 14419, Reference 4349 of 22 January 2018.

Council of Europe: European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15. In: ETS No. 005, 4 November 1950.

Council Regulation on jurisdiction, applicable law, recognition of a decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood /SEC(2022) 432 final/ - /SWD(2002) 390 final/ - /SWD(2022) 391 final/ - /SWD(2022) 392 final

HOOTON, V. – ROMANIS, E. C.: Artificial womb technology, pregnancy, and EU employment rights. In: *Journal of Law and the Biosciences*, roč. 9, 2022, č. 1, Isac009.

KUHNT, A. K. – PASSET-WITTIG, J.: Families formed through assisted reproductive technology: Causes, experiences, and consequences in an international context. In: Reproductive Biomedicine & Society Online, roč. 14, 2022, s. 289–296.

R (McConnell and YY) v Registrar General [2020] EWCA Civ 559.

ROMANIS, E. C.: 'The law is very, very outdated and not keeping up with the technology': novel forms of assisted gestation, legal challenges, and perspectives of reproductive rights advocates in England and Wales. In: Journal of Law and the Biosciences, roč. 10, 2023, č. 2, lsad027.

UN General Assembly: Convention on the Rights of the Child. In: United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, 20 November 1989.

VÝVOJ MEDZINÁRODNOPRÁVNÝCH MECHANIZMOV OCHRANY HNOTNÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV V JUHOVÝCHODNEJ ÁZII¹

THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF SUBSTANTIVE ENVIRONMENTAL RIGHTS IN SOUTHEAST ASIA

Laura Gazdagová²

Abstrakt

Vývoj medzinárodnoprávných mechanizmov ochrany hmotných environmentálnych práv v Juhovýchodnej Ázii prechádza dynamickými zmenami, ktoré odrážajú rastúci význam environmentálnej ochrany v globálnom aj regionálnom kontexte. V posledných rokoch sa v rámci Združenia národov Juhovýchodnej Ázie (ďalej v texte aj ako „ASEAN“ z vetnej skladby The Association of Southeast Asian Nations) objavili iniciatívy zamerané na ochranu environmentálnych práv, ktoré sa usilujú integrovať ochranu životného prostredia do kontextu ľudských práv. Kľúčovým krokom v tejto oblasti je vypracovanie Deklarácie o environmentálnych právach, ktorá sa stáva prvým regionálnym nástrojom, ktorý spája ochranu životného prostredia s ľudskými právami v Juhovýchodnej Ázii.

Kľúčové slová

ľudské práva, Organizácia Spojených národov, environmentálne práva, ASEAN

Abstract

The development of international legal mechanisms for the protection of substantive environmental rights in Asia is undergoing dynamic changes that reflect the growing importance of environmental protection in both global and regional contexts. In recent years, environmental rights initiatives have emerged within The Association of Southeast Asian Nations (hereafter referred to as 'ASEAN'), which seek to integrate environmental protection into the context of human rights. A key step in this area is the development of the Declaration on Environmental Rights, which is becoming the first regional instrument to link environmental protection with human rights in Southeast Asia.

Keywords

human rights, United Nations, environmental rights, ASEAN

ÚVOD

Od polovice 20. storočia sa ochrana životného prostredia stala hlavným záujmom celého sveta. Znečistenie ovzdušia, nedostatok bezpečnej pitnej vody, obchodovanie s nebezpečnými

¹ Financované EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V05-00008, riešiteľa Mgr. Laury Gazdagovej.

² Laura Gazdagová, Interný doktorand, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, laura.gazdagova@student.upjs.sk.

výrobkami a odpadmi a ich likvidácia, erózia pôdy, globálna zmena klímy (jednotné číslo)³ a strata biodiverzity vyvolali rozsiahle požiadavky na preventívne a nápravné opatrenia s cieľom zabezpečiť, aby prírodné podmienky zostali priaznivé pre život a blaho ľudí. Tvorcovia politik reagujúc na tieto požiadavky čoraz viac uznávajú, že ochrana životného prostredia sa musí riešiť komplexne a v širšom rozsahu. Vzhľadom na tvrdené skutočnosti je možné poukázať na fakt, že v lone medzinárodného práva životného prostredia ako pododvetvia medzinárodného práva verejného sa bezpochyby zrodila aj ľudsko-právna dimenzia vo vzájomnej interakcii s medzinárodným právom ľudských práv, prostredníctvom formulovania viacerých ľudských environmentálnych práv hmotného, ale i procesného charakteru. V rámci medzinárodného práva životného prostredia teda rozlišujeme environmentálne ľudské práva hmotné a environmentálne ľudské práva procesného charakteru. Do materiálnej (*hmotnoprávnej*) kategórie zaraďujeme právo na životné prostredie ako aj právo na vodu a sanitáciu. Procesnú časť environmentálnych ľudských práv tvoria tri relevantné práva a to právo na prístup k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v rámci ochrany životného prostredia, ktoré „procesne“ zabezpečujú realizáciu hmotných ľudských práv environmentálneho charakteru. Konštituovanie procesných práv ochrany životného prostredia alebo materiálnych environmentálnych práv vyvoláva potreba čo najhlbšieho zakotvenia ochrany životného prostredia ako *conditio sine qua non* pre život na Zemi a realizáciu ostatných základných práv a slobôd. V súvislosti s tematikou odborného článku je dôležité na úvod poznamenať, že v regióne Juhovýchodnej značne vyčínajú klimatické zmeny. Podľa Svetovej správy o rozvoji vody Organizácie Spojených národov (ďalej v texte aj ako „OSN“) 2023 110 miliónov ľudí čelí nedostatku vody v Juhovýchodnej Ázii napriek pokroku v sektore vodného hospodárstva.⁴ V súvislosti so zvyšovaním hladiny morí ako aj extrémnymi výkyvmi počasia (vrátane povodní a sucha) ktoré vplýva priamo aj na hospodárstvo štátov (datuje sa od IPCC 2007) pribúda počet tzv. environmentálne vysídlených osôb. V regióne pravidelne dochádza k tvorbe osobitného „*nexu*“ medzi zmenami klímy, environmentálnym vysídľovaním a environmentálnymi právami. S ohľadom na tvrdené skutočnosti, je teda

³ Na účely tohto článku, je dôležité rozlišovať medzi pojmi zmeny klímy (množné číslo) a zmena klímy (jednotné číslo). Termín „zmeny klímy“ sa v minulosti používal pre všetky zmeny súvisiace s klímou. V súčasnosti podľa Medzivládneho panelu OSN pre zmenu klímy (ďalej aj ako „IPCC“, 1996) sa takto nazývajú už len zmeny klímy prirodzeného charakteru, teda spôsobené zmenami slnečnej aktivity a inými astronomickými faktormi, sopečnými erupciami, zmenami cirkulácie oceánov a podobne. Termín „zmena klímy“ predstavuje len tú časť zo všetkých zmien klímy, ktorú spôsobuje človek, svojou činnosťou a to najmä zmenou skleníkového efektu atmosféry prostredníctvom emisných skleníkových plynov, aerosólmi či zmenou využívania krajiny.

⁴ Genesis Water Tech.: Addressing Water Insecurity in Southeast Asia: Causes & Solutions. [online], 2024. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://genesiswatertech.com/blog-post/addressing-water-insecurity-in-southeast-asia-causes-and-solutions/>

náročné predostrieť účinný právny mechanizmus, ktorý by predmetnú situáciu v danej oblasti v čiastkovej miere z právneho hľadiska vyriešil. Preto sa autor v rámci predmetného článku zamiera na analýzu dostupných možností ochrany a zakotvenia environmentálnych ľudských práv materiálneho charakteru v podmienkach Juhovýchodnej Ázie. Vzhľadom na požadovaný rozsah článku sa autor bude venovať, okrem iného, aj krátkemu exkurzu do univerzálnej ochrany diskutovaných práv, nakoľko tvoria relevantný základ pre pôdu ľudskoprávných mechanizmov.

Článok bude písaný prevažne deskriptívnou metódou čo znamená, že sa článok sústreďí na podrobné a objektívne popisovanie relevantných tém. S ohľadom na tvrdenú skutočnosť však autorov objektívny názor na predmetnú problematiku ostane naprieč článkom konzistentným a relevantným.

1. Univerzálna ochrana materiálnych environmentálnych práv

V rámci univerzálnej ochrany ľudských práv a základných slobôd je možné environmentálne ľudské práva hmotnoprávného charakteru chrániť nepriamo (*a teda implicitne*) prostredníctvom explicitne zakotvených ľudských práv v lone ľudskoprávných dohôd vzniknúcich pod gesciou OSN. Vychádzajúc a nadväzujúc na tvrdenie Johna H. Knoxa je dôležité poznamenať, že problematiku ochrany environmentálnych ľudských práv rozdeľuje na základe princípov hmotnoprávných, procesných a na oblasť tých, ktorí sú obzvlášť zraniteľní voči environmentálnym škodám, ako sú ženy, deti, osoby so zdravotným postihnutím.⁵ Je teda logickým záverom, že ľudskoprávne dohovory OSN, a to konkrétne tie, ktoré v sebe držia element osobitosti budú niest' ustanovenie na ochranu aspoň jedného environmentálneho práva, a to konkrétne práva na vodu a sanitáciu. Špecificky ide o Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979⁶ v čl. 14 ods. 2 písm. h zakotvuje: „*Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien vo vidieckych oblastiach s cieľom zabezpečiť im, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, účasť na rozvoji vidieka a na prospechu z neho a najmä týmto ženám zabezpečia právo: ... h) mať primerané životné podmienky, najmä pokiaľ ide o bývanie, sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.*“; Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989⁷ pod gesciou čl. 24 ods.2 písm. e deklaruje: „*Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sledujú plné*

⁵ KNOX, H.J.: The Paris Agreement as a Human Rights Treaty. In: Human Rights and 21st Century Challenges: Poverty, Conflict, and the Environment. [online]. Akande et al. eds., Oxford University Press. 2018. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3192106>.

⁶ Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Vyhláška Ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb.

⁷ Dohovor o právach dieťaťa, Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia: na zabezpečenie toho, aby všetky zložky spoločnosti, najmä rodičia a deti, boli informované o zdraví a výžive detí, prednostiach kojenia, hygiene, sanitárnych podmienkach prostredia detí aj o predchádzaní nešťastných prípadov, a aby mali prístup k vzdelaniu a boli podporované pri využívaní týchto základných znalostí.“ Taktiež Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2006⁸ v rámci ktorého ustanovení čl. 28 ods. 2 písm. a nájdeme: „...Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na sociálnu ochranu a na využívanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva vrátane týchto opatrení s cieľom: a) **zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím rovnaký prístup k službám zásobovania obyvateľstva čistou vodou a zabezpečiť im prístup k vhodným a cenovo dostupným službám, pomôckam a k iným formám pomoci pre potreby súvisiace so zdravotným postihnutím.**“ Ďalšie ľudskoprávne dohovory OSN uznávajú právo na vodu implicitne. Podľa slov Vasilky Sancin, ktorá sa v jej odborných článkoch podrobne venuje problematike ochrany práva na vodu a sanitáciu, je prístup k bezpečnej pitnej vode prvkom sociálneho rozvoja⁹, čo potvrdzuje aj implicitné uznanie práva na vodu ako základného ľudského práva prijatím článku 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ďalej aj ako „Pakt“)¹⁰. Článok 11 Paktu zakotvuje v odseku 1 „...záväzok štátov, zmluvných strán paktu, uznať právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok.“¹¹

Významným a dôležitým krokom v oblasti problematiky predmetného hmotného ľudského práva environmentálneho charakteru bolo prijatie Rezolúcie č. 48/13 Radou OSN pre ľudské práva¹² ktorá v rámci svojho textu uznáva, že čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie je ľudským právom. Predmetná Rezolúcia č. 48/13 potvrdzuje skutočnosť, ktorá je pre nás všetkých stále aktuálna. Vzduch, ktorý dýchame, potraviny, ktoré jeme, voda, ktorú

⁸ Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z.z.

⁹ SANCIN, V., JUHART, M.: The Right to Safe Drinking Water in International Law and in Slovenia's legal framework and implementation. In: Journal of Agriculture and Environmental law. 34/2024. s. 111.

¹⁰ Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Vyhláška Ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976 120/1976 Zb.

¹¹ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (CESCR) vo svojej všeobecnej pripomienke (General Comment) č. 15 (GC 15) definoval právo na vodu a právo na sanitáciu, ako ľudské práva, ktoré oprávňujú každého na dostatok bezpečnej, prijateľnej, fyzicky a cenovo dostupnej vody na osobné a domáce použitie. Hoci sa CESCR výslovne a teda explicitne, neodvoláva na právo na vodu a sanitáciu zdôraznil, že právo na vodu a sanitáciu je súčasťou práva na primeranú životnú úroveň. CESCR taktiež zdôraznil, že právo na čistú a bezpečnú vodu je predstavuje neoddeliteľné spojenie s právom na zdravie, primerané bývanie a potraviny.

¹² Rezolúcia prijatá Radou OSN pre ľudské práva č. 48/13 z 8. Októbra 2021.

pijeme, ba dokonca aj naše zdravie, pohoda a prežitie závisia od čistého, zdravého a udržateľného životného prostredia. Rezolúcia č. 48/13 taktiež v svojom texte podporuje budovanie kapacít pre úsilie o ochranu životného prostredia s cieľom splniť ich ľudskoprávne záväzky a posilniť spoluprácu s ostatnými štátmi, OHCHR a ďalším relevantným systémom OSN. Rezolúcia z októbra 2021 bola výsledkom dlhoročnej kampane mnohých organizácií občianskej spoločnosti a ďalších zainteresovaných strán. Ešte počas trvania mandátu Johna Knoxa a neskôr Davida Boyda ako Nezávislých expertov pre ľudské práva a životné prostredie, opakovane adresovali požiadavku smerujúcu k OSN „*aby formálne uznala ľudské právo na zdravé životné prostredie.*“ V rezolúcii sa od štátov žiada, aby prijali opatrenia na využívanie diskutovaného ľudského práva, aj s ohľadom na biodiverzitu a ekosystémy, a v odôvodneniach uvádza zmenu klímy ako jednu z hlavných prekážok užívania zdravého a udržateľného životného prostredia. V ústrednom ustanovení sa uznáva právo na bezpečné, čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie ako ľudské právo.¹³

V nadväznosti na vyššie uvedené skutočnosti Valné zhromaždenie OSN (v texte aj ako „UNGA“) prijalo rezolúciu,¹⁴ v ktorej uznalo právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie ako ľudské právo. UNGA v predmetnej rezolúcii vyzvalo štáty, medzinárodné organizácie, podniky a ďalšie zainteresované strany, aby zintenzívnili úsilie na zabezpečenie čistého, zdravého a udržateľného životného prostredia pre všetkých.¹⁵ Rezolúcia VZ A/76/L.75 konštatuje, že právo na čisté, zdravé a trvalo udržateľné životné prostredie je neoddeliteľne spojené s inými ľudskými právami a existujúcim medzinárodným právom. Potvrďuje sa v nej, že podpora tohto práva si vyžaduje úplné vykonávanie mnohostranných environmentálnych dohôd v súlade so zásadami medzinárodného environmentálneho práva. Táto rezolúcia vychádza z podobného textu prijatého Radou pre ľudské práva v októbri 2021, ktorý predstavoval prvé formálne uznanie práva na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie na globálnej úrovni. Neskôr, v júli 2022, Valné zhromaždenie OSN oficiálne uznalo toto právo, pričom 161 krajín hlasovalo za a žiadna proti. Týmto hlasovaním OSN potvrdila, že bezpečné životné prostredie nie je len rozumnou politikou - je to základné a univerzálne ľudské právo.¹⁶ Po diskusiách sa ľudské právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie podarilo uznať

¹³ European parliament: A universal right to a healthy environment. [online], 2021. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/698846/EPRS_ATA\(2021\)698846_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/698846/EPRS_ATA(2021)698846_EN.pdf)

¹⁴ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN , A/76/L.75 z 28. júla 2022.

¹⁵ UNGA: Recognizes Human Right to Clean, Healthy, and Sustainable Environment. [online], 2022. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: [https://sdg.iisd.org/news/unga-recognizes-human-right-to-clean-healthy-and-sustainable-environment/#:~:text=The%20UN%20General%20Assembly%20\(UNGA,and%20sustainable%20environment%20for%20all.](https://sdg.iisd.org/news/unga-recognizes-human-right-to-clean-healthy-and-sustainable-environment/#:~:text=The%20UN%20General%20Assembly%20(UNGA,and%20sustainable%20environment%20for%20all.)

¹⁶ Ibidem.

v predmetných rezolúciách prijatých Valným zhromaždením OSN a Radou pre ľudské práva. Tieto podnietili začlenenie environmentálnych ľudských práv do multilaterálnych environmentálnych dohôd, čím sa vytvorila pôda pre komplexnejšie a prepojenejšie prístupy k riešeniu globálnych environmentálnych výziev. V prípade problematiky ľudského práva na vodu, ako aj ľudského práva na bezpečné hygienické (sanitárne) podmienky prostredia, je dôležité poznamenať, že sa jedná o relatívne veľmi mladé, rodiace sa koncepty ľudských práv, spadajúcich do skupiny takzvaných environmentálnych ľudských práv hmotných.¹⁷ V rámci medzinárodného systému ochrany ľudských práv univerzálneho charakteru boli obe tieto práva zakotvené prostredníctvom Rezolúcie č. 64/292 z 28. júla 2010, ako aj v rámci niektorých záväzných medzinárodných dohovorov, ktoré vznikli na jej základe, pričom podrobnejšiemu rozboru týchto dohovorov sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

V rámci diskutovanej problematiky sa teda v medzinárodnom povedomí ustálil právny konsenzus, že v situáciách keď vnútroštátne prostriedky nápravy zlyhávajú, sú nedostatočné alebo úplne absentujú, medzinárodné súdy a orgány ľudských práv poskytujú subsidiárne adekvátnu nápravu jednotlivcom v pozícií sťažovateľov. Tento prístup je jedným z kľúčových cieľov aj kvázi - súdnych orgánov, ktoré boli zriadené pod záštitou OSN. Tieto orgány zohrávajú významnú úlohu pri zabezpečovaní dodržiavania základných práv a slobôd, čím prispievajú k efektívnej ochrane jednotlivcov pred porušovaním ich práv na globálnej úrovni. Výbory OSN ako *UN Treaty bodies* v rámci svojej jurisdikcie vo veciach medzištátnych sťažností, individuálnych sťažností i správ štátov v kontexte spravodajskej procedúry prijímajú nezáväzné právne názory, ktoré majú odporúčajúci charakter.¹⁸ Na účely tohto projektu je dôležité spomenúť aj činnosť Výborov OSN vo vzťahu ku ich General Comments a teda Všeobecných komentárov (ďalej v texte aj ako „GC“). Cieľom CG je interpretovať a objasniť kľúčové ustanovenia, nielen v súvislosti s oznamovacími povinnosťami zmluvných štátov, ale aj s poskytovaním usmernení a navrhovaním prístupov k implementácii ustanovení príslušných dohovorov alebo tematických otázok. GC sa však môžu zaoberať aj širšími, prierezovými otázkami, ako je úloha národných inštitúcií pre ľudské práva, práva osôb so zdravotným postihnutím, násilie páchané na ženách či práva menšín alebo aj v súvislosti s uplatňovaním ľudských práv v kontexte klimatických zmien. Ich vysoký autoritatívny charakter, ktorý je založený na ustanoveniach Dohovoru, je uznaný aj v medzinárodnom práve, konkrétne v článku

¹⁷JANKUV, J.: Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges. 2018, 200 s. ISBN 978-80-7502-309-4.

¹⁸UN: United Nations Human Rights Office of The Commissioner, Treaty Bodies Human Rights Committee. [online]. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>.

31 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969¹⁹, ktorý stanovuje, že zmluvy vyžadujú neustály kontextový výklad. Ratifikáciou dohovoru štáty akceptujú, že Výbory OSN zohrávajú kľúčovú úlohu pri výklade zakotvených práv a monitorovaní ich riadneho uplatňovania v príslušných krajinách. Odkazy na GC ako smerodajný výklad práva ľudskoprávných dohovorov OSN v rámci argumentácie v súdnych procesoch alebo sťažnostiach by preto mali štáty uznávať ako súčasť svojich záväzkov vyplývajúcich z jednotlivých dohovorov. Tvorcovia rozhodnutí, či už na politickej alebo administratívnej úrovni, majú povinnosť implementovať, rešpektovať, chrániť a naplňovať práva dohovoru, čo automaticky zahŕňa aj výklad týchto práv zo strany zmluvného orgánu, konkrétne prostredníctvom Všeobecných komentárov. Avšak vzhľadom na to, že medzinárodné právo v oblasti ľudských práv neexistuje ako centrálny mechanizmus presadzovania, závisí, či zmluvné strany nakoniec rešpektujú, chránia a naplňajú práva Dohovoru, vrátane súvisiacich všeobecných pripomienok, od ich záväzku dodržiavať ľudské práva vo svojich príslušných krajinách.

Veľmi relevantným príkladom v prípade ochrany a rekognície environmentálnych práv materiálnej povahy je aj skompletizovanie CRC/C/GC/26 General Comment no. 26²⁰ o právach detí a životnom prostredí s osobitným zameraním na zmenu klímy (ďalej v texte len ako „GC 26“), ktorý prijal Výbor OSN pre práva dieťaťa ako kvázi súdny orgán, ktorý pôsobí ako dozorca nad uplatňovaním ľudských práv zakotvených v Dohovore o právach dieťaťa. V GC 26 Výbor OSN pre práva dieťaťa zdôrazňuje naliehavú potrebu riešiť nepriaznivé účinky zhoršovania životného prostredia s osobitným zameraním na zmenu klímy, s ohľadom na dodržiavanie práv detí. Výbor OSN pre práva dieťaťa taktiež prostredníctvom GC 26 potvrdzuje, že **deti majú právo na čisté, zdravé a trvalo udržateľné životné prostredie**.²¹ V rámci GC č. 7/Rev.1 o implementácii práv detí v ranom detstve, Výbor pre práva dieťaťa sa odvoláva na sanitáciu v rámci práva na zdravie, a pravidelne zahrňuje sanitáciu do diskusií o práve na zdravie v dialógoch so zmluvnými štátmi.

Čo sa týka samotnej jurisdikcie Výboru OSN pre práva dieťaťa v spojitosti s právom na životné prostredie resp. ochrany samotného životného prostredia, je relevantným rozhodnutie

¹⁹ Viedenský dohovor o zmluvnom práve, Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb.

²⁰ UN Committee on the Rights of the Child General comment No. 26 on children's rights and the environment with a special focus on climate change, 2023, CRC/C/GC/26.

²¹ OHCHR: CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change. [online], 2023. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crccgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>.

Sacchi a kol. proti Argentíne a kol.²² V rámci predmetného prípadu šesťnásť detí podalo sťažnosť, v ktorej tvrdili, že Argentína, Brazília, Francúzsko, Nemecko a Turecko porušili ich práva podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa a to tým, že nedostatočne znížili emisie skleníkových plynov a nedostatočne podporili ambiciózne medzinárodné rokovania ohľadne problematiky znečistenia uhlíkom. „Deti“ žiadali Výbor OSN pre práva dieťaťa aby vyhlásil, že porušitelia porušili ich práva, a aby odporučil porušiteľom opatrenia na riešenie zmierňovania zmeny klímy a následnej adaptácie.²³ Predkladatelia sťažnosti tvrdili, že zmena klímy viedla k porušovaniu ich práv podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa vrátane práva na život, zdravie a uprednostňovania najlepšieho záujmu dieťaťa, ako aj kultúrnych práv sťažovateľov z domorodých komunit. Napríklad Ellen-Anne zo Švédska tvrdila, že klimatické zmeny ohrozujú tradičnú závislosť jej domorodej komunity od chovu sobov a pastierstva. David Ackley III, Litokne Kabua a Ranton Anjain z Marshallových ostrovov podobne tvrdili, že stúpanie hladiny morí predstavuje existenčnú hrozbu pre ich kultúru. Dňa 12. októbra 2021 Výbor OSN pre práva dieťaťa žiadosť zamietol ako neprípustnú. Výbor OSN pre práva dieťaťa akceptoval argumenty sťažovateľov, že štáty sú právne zodpovedné za škodlivé účinky emisií pochádzajúcich z ich územia a tvrdenie, že všetky štáty spôsobujú zmenu klímy, nezbavuje štáty individuálnej zodpovednosti za zníženie vlastného podielu emisií.²⁴ Výbor OSN pre práva dieťaťa, taktiež deklaroval, že mladí ľudia sú obeťami predvídateľného ohrozenia ich práva na život, zdravie a kultúru. Hoci Výbor OSN pre práva dieťaťa uviedol, že deti na účely jurisdikcie preukázali, že porušenie ich práv v dôsledku konania alebo opomenutia zmluvného štátu v súvislosti s emisiami uhlíka pochádzajúcimi z jeho územia bolo primerane predvídateľné, rozhodol, že sťažnosť je neprípustná vzhľadom skutočnosť, že nedošlo k vyčerpaniu vnútroštátnych opravných prostriedkov.²⁵

Dobrým príkladom v rámci spomínanej „nepriamej“ jurisdikcie Výboru pre ľudské práva (ďalej v texte ako „CCPR“) je prípad **Ominayak (Lubicon Lake Band) vs. Canada**²⁶. Náčelník Bernard Ominayak z Lubicon Lake Band, Kanada, podal sťažnosť, v ktorej tvrdil, že Kanada odoprela členom kmeňa Kríov Lubicon Lake Band ich právo na sebaurčenie a právo

²² Committee on the Rights of the Child, Sacchi et al. v. Argentina (dec.), 22 September 2021, CRC/C/88/D/104/2019.

²³ Climate Change Litigation Databases; Sacchi, et al. v. Argentina, et al., [online] 2019 [cit. 2025-01-24], Dostupné na internete: <https://climatecasechart.com/non-us-case/sacchi-et-al-v-argentina-et-al/>.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Harvard Law Review: Sacchi, et al. v. Argentina, et al, Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test. [online], 2021. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://harvardlawreview.org/print/vol-135/isacchi-v-argentina/>.

²⁶ Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada. Canada. 10/05/90. Communication No. 167/1984. Canada. 10/05/90. CCPR/C/38/D/167/1984.

slobodne disponovať s ich prírodným bohatstvom a zdrojmi. Náčelník Ominayak tvrdil, že Kanada tak učinila aj napriek Indickému zákonu z roku 1970 (Indian Act of 1970) a Zmluve 8 z roku 1899 (Treaty 8 of 1899), ktoré uznali právo kmeňa pokračovať v ich tradičnom spôsobe života. Kanada však vyvlastnila územie kmeňa s rozlohou približne 10 000 štvorcových kilometrov na komerčné účely. Toto odoprelo Lubicon Lake Band prostriedky na živobytie a právo na sebaurčenie, čo spôsobilo nenapraviteľné zranenia členov kmeňa.²⁷ Sťažovateľ ďalej v oznámení tvrdil, že kanadská vláda porušila práva jeho kmeňa podľa článku 1 ods. 1 až 3 Paktu vyvlastňovaním a následnou deštrukciou spomenutého kmeňového územia z obchodných dôvodov (ťažba ropy a plynu). Kanadská vláda, podľa slov náčelníka kmeňa, zámerne používala vnútroštátne politické a právne prostriedky takým spôsobom, aby zabránila alebo spomalila snaženia kmeňa o nápravu daného stavu. Industriálny rozvoj v danej oblasti takto postupne zlikvidoval pôvodné životné prostredie a ekonomickú základňu života kmeňa tak, že by to mohlo spôsobiť i nemožnosť ďalšej existencie kmeňa ako národa. Ako je zreteľné, podstata oznámenia nesmerovala proti porušeniu článku 27 Paktu, ale proti porušeniu ustanovení článku zakotvujúceho právo národov na sebaurčenie a ďalšie súvisiace kolektívne práva. Výbor v tomto prípade skonštatoval, že sťažnosť je z tohto aspektu neprijateľná, pretože procedúra individuálnych sťažností podľa prvého Opčného protokolu nemôže byť aplikovaná pre ochranu kolektívnych práv zmysle ustanovení Paktu. Na druhej strane, Výbor z vlastnej iniciatívy uznal spojitosť oznámenia s článkom 27 Paktu, ktorý zakotvuje práva príslušníkov menšín.²⁸ Výbor v tejto súvislosti skonštatoval, že industriálny rozvoj spojený s deštrukciou životného prostredia a ekonomickej základne života kmeňa by mohol spôsobiť i nemožnosť ďalšej existencie kmeňa ako národa. Výbor tu pripustil spojitosť práva na životné prostredie s právami príslušníkov menšín tak, ako sú zakotvené v článku 27 Paktu a v konečnom dôsledku konštatoval porušenie článku 27 v súvislosti s právom príslušníkov menšiny na spoločné užívanie vlastnej kultúry. V tomto prípade sa evidentne preukázal súvis práva človeka na životné prostredie s právom príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru.²⁹

²⁷ Icelandic Human Rights center: ABSENCE OF PROTECTION UNDER THE UNITED NATIONS SYSTEM. [online]. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/comparative-analysis-of-selected-case-law-achpr-iachr-echr-hrc/the-right-to-property/absence-of-protection-under-the-united-nations-system>.

²⁸ JANKUV, J.: *Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky*, s. 28.

²⁹ *Loc. cit.* 26.

2. Ochrana hmotných environmentálnych práv v podmienkach Juhovýchodnej Ázie: Prečo je efektívny regionálny systém ochrany ľudských práv dôležitý?

Ochrana hmotných environmentálnych práv v podmienkach Juhovýchodnej Ázie predstavuje komplexnú výzvu, ktorá si vyžaduje koordinovaný prístup na národnej aj regionálnej úrovni. Regionálna legislatíva a medzinárodné normy, ako aj ich implementácia, zohrávajú kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní udržateľného rozvoja a ochrany prírodného prostredia. S ohľadom na rôznorodé právne, politické a ekonomické faktory, ktoré ovplyvňujú regionálnu a národnú ochranu životného prostredia, je nevyhnutné aplikovať právne nástroje, ktoré podporujú trvalo udržateľný rozvoj. Tento proces sa opiera o „*ius natura*“, ktoré v tomto kontexte predstavuje právne zakotvené nároky jednotlivcov na ochranu prírody a životného prostredia pred neudržateľným vyčerpaním prírodných zdrojov a degradáciou ekosystémov. V rámci predmetnej kapitoly považujeme za dôležité objasniť aj samotné *modus operandi* fungovania ľudskoprávných mechanizmov v „*regióne*“ Juhovýchodnej Ázie. Región, ktorý je známy svojou rozmanitosťou, čelí rôznym výzvam pri implementácii a ochrane ľudských práv. Napriek tomu existujú niektoré dôležité nástroje a inštitúcie, ktoré sa usilujú o ochranu práv jednotlivcov v tomto regióne. Združenie národov juhovýchodnej Ázie ako regionálna organizácia zohráva nezastupiteľnú úlohu v oblasti ochrany ľudských práv v regióne juhovýchodnej Ázie, a to najmä z pohľadu jej postupného vývoja. Napriek tomu, že v porovnaní s inými regionálnymi organizáciami nemá rovnaký rozsah alebo intenzitu v tejto sfére, jej vplyv v tejto oblasti je stále zásadný. Aj keď sa povedomie o funkciách a dôveryhodnosti regionálnych organizácií v posledných rokoch zlepšilo, neochota krajín rozvojového sveta na vytváranie nadnárodných modelov integrácie je dlhodobým a pretrvávajúcim problémom.³⁰ Táto rezistencia je často dôsledkom obáv o národnú suverenitu, hospodárske rozdiely a komplexnosti spájania rôznych politických, sociálnych a kultúrnych kontextov do jednotného rámca. V dôsledku toho sú súčasné regionálne organizácie v Ázii zamerané prevažne na otázky, ktoré odrážajú skôr záujmy a vôľu ich členských štátov, pričom základ vývoja samotnej agendy pre rozvoj regionálnej spolupráce je vedľajším. Takýto cieľ integrácie v rozvojovom svete zjavne nevytvára tlak na budovanie efektívnej regionálnej inštitucionálnej štruktúry s účinným právnym mechanizmom na vymáhanie prípadných porušení vzájomných záväzkov resp. záväzkov voči samotnej regionálnej organizácii.³¹

³⁰ KLUČKA, J., ELBERT, L.: Supranational and Intergovernmental Model of Regional Organizations. In: Regionalism and its contribution to general international law.. Košice: UPJŠ in Košice, 2015. s. 76. ISBN 978-80-8152-317-5.

³¹ Ibidem.

ASEAN bola založená 8. augusta 1967 ako nadnárodná organizácia, ktorá združuje desať krajín Juhovýchodnej Ázie. Zakladajúcimi členmi sú Indonézia, Filipíny, Singapur, Thajsko a Malajzia, pričom v nasledujúcich rokoch sa k organizácii pripojili Brunej, Vietnam, Laos, Mjanmarsko a Kambodža. Hlavným cieľom tejto integrácie bolo primárne zmierniť územné a politické konflikty, podporiť regionálnu stabilitu a obmedziť konkurenciu medzi členskými štátmi, čím sa posilnila kooperácia a zharmonizovanie politických a ekonomických záujmov v regióne.³² V rámci ASEAN je absencia supranacionálneho orgánu často odôvodnená základnými princípmi, na ktorých organizácia stojí, konkrétne nezasahovaním do vnútorných záležitostí členských štátov a prijímaním rozhodnutí na základe konsenzu dosiahnutého prostredníctvom predchádzajúcich diplomatických konzultácií. Odborná literatúra tento „modus operandi“ nazýva aj ako „cesta ASEAN-u“ resp. „cesta Ázie“.³³ Ako dôsledok uvedeného zmýšľania je možné skonštatovať, že ASEAN predstavuje model regionálnych zoskupení, ktoré posilňujú suverenitu svojich členských štátov. Slúži členským štátom ako nástroj na riešenie územných alebo iných sporov, ktoré sú dedičstvom ich koloniálnej histórie.

Je dôležité poznamenať, že pôvodne organizácia nezameriavala svoju činnosť explicitne na problematiku ochrany ľudských práv, no postupným vývojom sa v posledných rokoch otázka ľudskoprávnej agendy dostáva do väčšieho povedomia ASEAN-u. Z pozitívneho spektra pohľadu bol rámec ľudských práv výslovne začlenený do pôsobnosti ASEAN prostredníctvom ASEAN Charty prijatej v roku 2007. Tento krok viedol k vytvoreniu viacerých orgánov, ktoré sa zameriavajú na vybudovanie regionálneho mechanizmu ochrany ľudských práv. Príkladom predmetnej praxi je aj ASEAN medzištátna komisia pre ľudské práva (ďalej v texte ako „AICHR“ z vetnej skladby *ASEAN Inter-governmental Commission on Human Rights*), ktorá bola zriadená ako hlavný orgán na podporu a ochranu ľudských práv v rámci ASEAN. Okrem toho vznikli aj dva sektorové orgány, ktoré sa venujú konkrétnym otázkam ľudských práv, a to: ASEAN Komisia pre podporu a ochranu práv žien a detí (ďalej v texte ako „ACWC“ z vetnej skladby *ASEAN Commission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children*) a ASEAN Výbor pre implementáciu ASEAN Deklarácie o ochrane a podpore práv migrujúcich pracovníkov (ďalej v texte ako „ACMW“ z vetnej skladby *ASEAN Committee on Migrant Workers*).³⁴

³² SHAUN, N.: Explaining ASEAN. In: Regionalism in Southeast Asia. London: Lynne Rienner Publishers, 2002. s. 2-4.

³³ *Loc. cit.* 30.

³⁴ MUNTARBHORN, V.: DEVELOPMENT OF THE ASEAN HUMAN RIGHTS MECHANISM. In: DIRECTORATE-GENERAL FOR EXTERNAL POLICIES. EU Parlament, 2012. s. 4-10.

Aj keď sa v súčasnosti samotné gro mechanizmov ochrany ľudských práv v podmienkach ASEAN-u formuje, pri porovnaní s inými regionálnymi organizáciami, ktoré výslovne disponujú aj vlastným regionálnym systémom ochrany ľudských práv, existuje zásadný rozdiel v dosiahnutom pokroku: kým v Európe, Amerike a Afrike existujú dohovory o ľudských právach, ktoré stanovujú rozsah práv aj mechanizmy na ich ochranu, vrátane ľudskoprávných súdov a postupov umožňujúcich jednotlivcom žiadať nápravu na regionálnej úrovni, ASEAN značne absentuje procedúrou umožňujúcou jednotlivcom žiadať nápravu pri porušení ich ľudských práv a základných slobôd. Súčasná výzva teda stojí nad implementáciou ľudských práv v regióne z hľadiska rovnováhy medzi právomocami a vyvážením moci a požiadavky na efektívnejšom systéme ochrany ľudských práv. Nedostatočné vyšetровacie právomoci a opatrenia týkajúce sa zodpovednosti však obmedzili schopnosť účinne riešiť porušovanie ľudských práv. V skutočnosti je *raison d'être* regionálnych nástrojov v oblasti ľudských práv stanoviť minimálne normy, ktoré musia spĺňať všetky vnútroštátne zákony, čo môže zahŕňať zmenu a doplnenie vnútroštátnych zákonov, ak porušujú určité ľudské práva jednotlivcov.³⁵

2.1. Ochrana hmotných environmentálnych práv v rámci ASEAN-u

V kontexte environmentálnych ľudských práv materiálneho charakteru je možné identifikovať relevantné ustanovenia k predmetnej problematike v článkoch už vyššie spomínanej Deklarácie ľudských práv ASEAN. V článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva vrátane ľudského práva na životné prostredie a práva na vodu. Podľa dikcie čl. 28 ods. f) „Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane... práva na bezpečné, čisté a udržateľné prostredie.“³⁶ V ustanoveniach čl. 28 ods. e) sa deklaruje: „Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane... práva na bezpečnú pitnú vodu...“ Ako bolo viackrát uvedené, ASEAN nedisponuje regionálnym súdnym orgánom na ochranu práv jednotlivcov. Avšak AICHR pravidelne iniciuje dialógy o ľudských právach s Organizáciou Spojených národov, pričom spolupráca medzi OSN a ASEAN je nevyhnutná nie len v oblasti problematiky ľudských práv, ale aj na udržanie medzinárodného pokoja a bezpečnosti a na potláčanie globálnych hrozieb, akými sú zmena klímy a šírenie terorizmu. V kontexte skúmanej

³⁵ UN: An Open Letter from the Coordination Committee of the Special Procedures of the Human Rights Council on the draft ASEAN Human Rights Declaration. [online], 2012. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/2014/07/open-letter-coordination-committee-special-procedures-human-rights-council-draft-asean>.

³⁶ The ASEAN Human Rights Declaration (2012).

problematiky považujeme za dôležité poukázať na 5. dialóg o Dohovore OSN o právach dieťaťa, ktorý sa konal v dňoch 2. – 3. októbra 2024 v Makati na Filipínach. Predmetný „*ľudskoprávny dialóg*“ sa zaoberal už spomínaným GC 26 CRC s osobitným zameraním na zmenu klímy. Diskusie sa sústredili na významnú úlohu detí v ochrane životného prostredia a aktivizme, pričom osobitný dôraz bol kladený na ich aktívnu účasť. Tento jedinečný prístup bol podčiarknutý vystúpením troch detských rečníkov – Faha, Sofie a Niny, ktorí sa podelili o svoje skúsenosti v rámci riešenia klimatickej krízy.³⁷

Vzhľadom na rozsiahle dopady klimatických zmien v regióne Juhovýchodnej Ázie nie je prekvapujúce, že ASEAN podnikol významný krok, ktorý má potenciál vyvolať zásadný posun v oblasti regionálnej ochrany životného prostredia a ľudských práv. Tento krok spočíva vo vypracovaní Deklarácie o environmentálnych právach, ktorej proces začal v roku 2022 pod vedením pracovnej skupiny ASEAN pre environmentálne práva. Tento dokument predstavuje významný právny prelom, ktorý sa zameriava na integráciu ochrany životného prostredia a ľudských práv v rámci regiónu. Predmetný dokument má potenciál stať sa prvým regionálnym nástrojom, ktorý spája environmentálne práva s právami jednotlivcov v Juhovýchodnej Ázii, čím vytvára nový rámec pre ochranu životného prostredia a jeho vplyv na ľudské práva v regióne. Aj keď prvotné diskusie o Deklarácii o environmentálnych právach vyvolali medzi nadšencami ľudských práv optimistické očakávania, od prvého stretnutia pracovnej skupiny v roku 2023 sa predmetná deklarácia časom výrazne zredukovala. To, čo začalo ako rozsiahly ambiciózny 18-stranový návrh, sa postupne zúžilo na 7-stranový návrh, ktorý nedostatočne chráni domorodé obyvateľstvo ako jedných z najzraniteľnejších skupín v regióne. Účastníci pracovnej skupiny zdôraznili problémy týkajúce sa ochrany životného prostredia, cestovného ruchu, odlesňovania, ťažobného priemyslu a energetických projektov, ktoré vedú k environmentálnemu zhoršovaniu a rozvojovej agresii, čím predstavujú vážnu hrozbu pre domorodé obyvateľstvo. V súvislosti s pracovnou verziou textu Deklarácie o environmentálnych právach ASEAN sa diskutovalo aj o terminologických otázkach, najmä v súvislosti s pojmom „*domorodé obyvateľstvo*“. Tento termín sa v súčasnosti uvádza len raz v zátvorkách a je nahrádzaný výrazmi ako „*etnické komunity*“, čo mnohí členovia pracovnej skupiny a nezávislí poradcovia považujú za neprijateľné.³⁸

³⁷ AICHR: AICHR Philippines Hosts 5th ASEAN Dialogue on the UN Convention on the Rights of the Child. [online], 2024. [cit.2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://aichr.org/news/aichr-philippines-hosts-5th-asean-dialogue-on-the-un-convention-on-the-rights-of-the-child/>.

³⁸ MINH, T., DAYOON, K.: The ASEAN Declaration on Environmental Rights: whose rights and what rights?. In: SEI. [online], 2024. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.sei.org/perspectives/asean-declaration-environmental-rights/>.

Po piatom zasadnutí v júli 2024 pracovná skupina predložila návrh vyhlásenia AICHR na ďalšie prerokovanie. Zodpovednosť teraz leží na AICHR a členských štátoch ASEAN-u, aby sa región stal lídrom v presadzovaní a naplňaní práva na čisté, bezpečné, zdravé a udržateľné životné prostredie pre všetkých. Verejnosť v súčasnosti ešte neuvidí aktualizovaný návrh predmetnej deklarácie, no podľa zástupcu pracovnej skupiny bude vyhlásenie pravdepodobne prijaté na polročnom summite lídrov ASEAN-u v Malajzii na budúci rok – o rok neskôr, než sa pôvodne plánovalo.

Záver

V súvislosti s tvrdenými skutočnosťami je možné v závere predmetného článku skonštatovať, že ASEAN v súčasnej dobe absentuje regionálnym ľudskoprávnym súdom čo značne obmedzuje jednotlivcov pri ochrane ich ľudských práv. ASEAN by mala nevyhnutne uskutočniť analýzu existujúcich regionálnych súdnych modelov, s cieľom zabezpečiť jeho prispôsobivosť a efektívnosť pre všetky členské štáty. Tento súd by mal rešpektovať princípy mieru, tolerancie a zvrchovanosti, pričom musí byť citlivý na rôzne politické, kultúrne, náboženské a sociálne rozdiely medzi členmi ASEAN-u. Jeho primárnou úlohou však musí zostať ochrana práv jednotlivcov v súlade s právnym štátom, pričom zásada „*ubi ius, ibi remedium*“ by mala byť nekompromisne dodržiavaná, aby sa zabezpečila spravodlivosť a náprava v prípade porušenia práv. Súčasne je dôležité posilniť „*transregionálny*“ a „*biregionálny*“ dialóg medzi ASEAN a ostatnými regionálnymi organizáciami, aby sa vytvoril silnejší rámec na ochranu ľudských práv. Tento názor, ktorý zdieľa aj Sheila Ramdingam, podčiarkuje význam vytvorenia účinného súdneho orgánu, ktorý by prispel k posilneniu právnej ochrany a podpory ľudských práv v regióne ASEAN. Je síce pravdou, že ASEAN disponuje Deklaráciou ľudských práv, v rámci ktorej môžeme nájsť zakotvené environmentálne práva hmotnoprávneho charakteru, avšak bez inštitucionálneho rámca je predmetný dokument len formálnym vyhlásením, ktorý nemá reálnu vymožitelnosť a efektívnu implementáciu na regionálnej úrovni. Vzhľadom na spoluprácu ASEAN-u s inými regionálnymi organizáciami a OSN bude rozvíjať efektívnejšie mechanizmy na ochranu ľudských práv a environmentálnych práv, čím sa posilní jeho schopnosť reagovať na regionálne aj globálne výzvy a zabezpečiť právnu ochranu pre všetkých obyvateľov v regióne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

JANKUV, J.: Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges. 2018, 200 s. ISBN 978-80-7502-309-4.

KLUČKA, J., ELBERT, L.: Supranational and Intergovernmental Model of Regional Organizations. In: Regionalism and its contribution to general international law.. Košice: UPJŠ in Košice, 2015. s. 76. ISBN 978-80-8152-317-5.

Periodiká a zborníky:

MUNTARBHORN, V.: DEVELOPMENT OF THE ASEAN HUMAN RIGHTS MECHANISM. In: DIRECTORATE-GENERAL FOR EXTERNAL POLICIES. EU Parlament, 2012.

SANCIN, V., JUHART, M.: The Right to Safe Drinking Water in International Law and in Slovenia's legal framework and implementation. In: Journal of Agriculture and Environmental law. 34/2024.

SHAUN, N.: Explaining ASEAN. In: Regionalism in Southeast Asia. London: Lynne Rienner Publishers, 2002.

Internetové zdroje:

AICHR: AICHR Philippines Hosts 5th ASEAN Dialogue on the UN Convention on the Rights of the Child. [online], 2024. [cit.2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://aichr.org/news/aichr-philippines-hosts-5th-asean-dialogue-on-the-un-convention-on-the-rights-of-the-child/>.

Climate Change Litigation Databases; Sacchi, et al. v. Argentina, et al., [online] 2019 [cit. 2025-01-24], Dostupné na internete: <https://climatecasechart.com/non-us-case/sacchi-et-al-v-argentina-et-al/>.

European parliament: A universal right to a healthy environment. [online], 2021. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/698846/EPRS_ATA\(2021\)698846_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/698846/EPRS_ATA(2021)698846_EN.pdf).

Genesis Water Tech.: Addressing Water Insecurity in Southeast Asia: Causes & Solutions. [online], 2024. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://genesishwatertech.com/blog-post/addressing-water-insecurity-in-southeast-asia-causes-and-solutions/>.

Harvard Law Review: Sacchi, et al. v. Argentina, et al, Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test. [online], 2021. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://harvardlawreview.org/print/vol-135/isacchi-v-argentina/>.

Icelandic Human Rights center: ABSENCE OF PROTECTION UNDER THE UNITED NATIONS SYSTEM.

KNOX, H.J.: The Paris Agreement as a Human Rights Treaty. In: Human Rights and 21st Century Challenges: Poverty, Conflict, and the Environment. [online]. Akande et al. eds., Oxford University Press. 2018. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3192106>.

MINH, T., DAYOON, K.: The ASEAN Declaration on Environmental Rights: whose rights and what rights?. In: SEI. [online], 2024. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.sei.org/perspectives/asean-declaration-environmental-rights/>.

OHCHR: CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change. [online], 2023. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>.

UN: An Open Letter from the Coordination Committee of the Special Procedures of the Human Rights Council on the draft ASEAN Human Rights Declaration. [online], 2012. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/2014/07/open-letter-coordination-committee-special-procedures-human-rights-council-draft-asean>.

UN: United Nations Human Rights Office of The Commissioner, Treaty Bodies Human Rights Committee. [online]. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>.

UNGA: Recognizes Human Right to Clean, Healthy, and Sustainable Environment. [online], 2022. [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: [https://sdg.iisd.org/news/unga-recognizes-human-right-to-clean-healthy-and-sustainable-environment/#:~:text=The%20UN%20General%20Assembly%20\(UNGA,and%20sustainable%20environment%20for%20all](https://sdg.iisd.org/news/unga-recognizes-human-right-to-clean-healthy-and-sustainable-environment/#:~:text=The%20UN%20General%20Assembly%20(UNGA,and%20sustainable%20environment%20for%20all).

Medzinárodné zmluvy, rezolúcie, súdne rozhodnutia a iné relevantné zdroje:

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Vyhláška Ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb.

Dohovor o právach dieťaťa, Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z.z.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Vyhláška Ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976 120/1976 Zb.

Viedenský dohovor o zmluvnom práve, Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb.

Rezolúcia prijatá Radou OSN pre ľudské práva č. 48/13 z 8. Októbra 2021.

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN , A/76/L.75 z 28. Júla 2022.

UN Committee on the Rights of the Child General comment No. 26 on children's rights and the environment with a special focus on climate change, 2023, CRC/C/GC/26.

Committee on the Rights of the Child, Sacchi et al. v. Argentina (dec.), 22 September 2021, CRC/C/88/D/104/2019.

The ASEAN Human Rights Declaration (2012).

Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada. Canada. 10/05/90. Communication No. 167/1984. Canada. 10/05/90. CCPR/C/38/D/167/1984.

ZÁNÍK ZODPOVEDNOSTI ZA PRIESTUPOK Z DÔVODU PLYNUTIA ČASU V KONTEXTE ZACHOVANIA PRÁVA ÚČASTNÍKOV KONANIA NA SPRAVODLIVÝ PROCES

TERMINATION OF A LIABILITY FOR AN OFFENSE DUE TO A LAPSE OF TIME IN THE CONTEXT OF PRESERVING THE RIGHT OF PARTIES TO A FAIR TRIAL

Filip Geleta¹

Abstrakt:

Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá platnou a účinnou právnou úpravou zániku zodpovednosti za priestupok z dôvodu plynutia času v zmysle zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch. Predmetná právna úprava je následne analyzovaná, najmä z pohľadu požiadaviek kladených Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a case-law Európskeho súdu pre ľudské práva v kontexte práva na prejednanie vecí v primeranej lehote, ako aj z pohľadu aplikačnej praxe. V nadväznosti na výsledky analýzy sú v príspevku prezentované návrhy de lege ferenda.

Kľúčové slová

Zákon o priestupkoch, správne trestanie, zánik zodpovednosti, premlčanie, právo na spravodlivý proces

Abstract

In the submitted article, the author deals with the valid and effective legal regulation of the termination of a liability for an offense due to a lapse of time in the context of preserving the right of parties to a fair trial in accordance with Act no. 372/1990 Coll. on offences. Abovementioned legal regulation is subsequently analysed especially from the point of view of the requirements set by the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the case-law of the European Court of Human Rights in the context of the right to a hearing within reasonable time, as well as from the point of view of application practice. Following the results of the analysis, the article presents de lege ferenda proposals.

Key words

Act on offences, administrative punishment, termination of a liability, statute of limitation, the right to a fair trial

¹ JUDr. Filip Geleta, advokát a externý doktorand, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, geleta.filip@gmail.com.

Úvod

Súčasná slovenská právna úprava priestupkového práva stanovuje prekluzívnu lehotu na prejednanie priestupku v trvaní dvoch rokov od jeho spáchania, počas ktorej je správny orgán povinný prejsť priestupok, t.j. právoplatne o ňom rozhodnúť a v prípade uplynutia tejto lehoty je povinný priestupkové konanie zastaviť podľa § 76 ods. 1 písm. f) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ďalej aj ako „ZákPriest“), eventuálne v prípade jej uplynutia pred začatím konania je konajúci orgán povinný vec odložiť podľa § 60 ods. 3 písm. a) ZákPriest, resp. § 66 ods. 2 písm. e) ZákPriest konania.

Uvedená lehota spočíva v zákonom ustanovených prípadoch t.j. v prípade vedenia trestného stíhania pre ten istý skutok (je otázne či má ísť o trestné stíhanie vo veci alebo musí byť vznesené obvinenie) alebo v prípade podanej správnej žaloby voči rozhodnutiu vydanému v priestupkovom konaní.

Odborná literatúra uvádza ako účel tejto právnej úpravy záujem zákonodarcu na rýchlom a efektívnom sankcionovaní páchatel'a, znižovaním efektu sankcie či spoločenskej škodlivosti priestupku v dôsledku časového odstupu od jeho spáchania, či zachovanie princípov právnej istoty. Ako argument je uvádzané aj sťaženie dokazovania z dôvodu plynutia času.²

Právo obvineného z priestupku na prejednanie veci v primeranej lehote v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Dohovor“) je taktiež podstatným aspektom, ktorý je potrebné pri analýze dotknutej právnej úpravy vziať do úvahy

V predkladanom článku sa zaoberám nedostatkami dotknutej právnej úpravy a zároveň predkladám riešenia *de lege ferenda*.

1. Stav de lege lata v praxi

Za zásadnú nevýhodu súčasnej právnej úpravy zániku zodpovednosti za priestupok v dôsledku uplynutia prekluzívnej doby možno považovať to, že k jej uplynutiu dochádza bez ohľadu na to či správny orgán postupoval zákonne a plynule a prieťahy boli spôsobené skutočnosťami, ktoré nemohol ovplyvniť.

Na vplyv plynutia prekluzívnej doby nemá vplyv ani to, pokiaľ k prieťahom v konaní dôjde v dôsledku skutočností na strane obvineného z priestupku.

Ako praktický príklad môže slúžiť neúčinné doručovanie predvolaní na pojednávanie v dôsledku toho, že obvinený sa nezdržiava v mieste doručovania. V takomto prípade nemôže

² Porovnaj SREBALOVÁ, M. a kol. *Zákon o priestupkoch*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 100.

dôjsť k uplatneniu fikcie doručenia, a teda nie sú splnené podmienky pre nariadenie ústneho pojednávania, ktoré je v priestupkovom konaní obligatórne.³ Iným príkladom môžu byť rôzne formy obštrukcií zo strany obvineného z priestupku, napr. navrhovanie veľkého množstva dôkazov, obzvlášť rôznych nezastihnuteľných svedkov.

Nemusí nevyhnutne ísť o zavinené konanie, nakoľko aj nepriaznivý zdravotný stav obvineného znemožňujúci účasť na pojednávaní bez ohrozenia života alebo zdravia je dôvodom na odročenie pojednávania.

Dôvod odročenia pojednávania môže spočívať aj v okolnostiach mimo sféry obvineného z priestupku, a to napr. v prípadoch, ak sa nepodari zabezpečiť svedka, ktorého výpoveď je podstatná pre rozhodnutie vo veci.

Domnievam sa, že v takýchto prípadoch záujem na prejednanie veci v primeranej lehote nemôže prevážiť nad záujmom spoločnosti na náležitom zistení a objasnení priestupkov a spravodlivom sankcionovaní ich páchatel'ov, nakoľko vyhnutie sa potrestaniu v dôsledku skutočností, ktoré nastali mimo vôle správneho orgánu môže viesť a aj vedie k podkopávaniu dôvery v právny štát. Uvedené platí o to viac v prípade, ak k preklúzii dôjde v dôsledku nedobromyseľného konania obvineného z priestupku. Zároveň v dôsledku prekludovania skutku dochádza k nedôvodnému zvýhodneniu obvineného z priestupku na úkor iných subjektov, najmä poškodených.

Pokiaľ ide o dôvod spočívania prekluzívnej lehoty výslovne uvedený v ZákPriest, a síce vedenie trestného stíhania pre ten istý skutok, lexikologický výklad vedie k tomu, že pre naplnenie tohto dôvodu postačuje vedenie trestného stíhania vo veci a nie je potrebné vznesenie obvinenia konkrétnej osobe. Vzniká však otázka čo v prípade, ak je vedené trestné stíhanie pre ten istý skutok voči inej osobe a až neskôr v dôsledku vykonaného dokazovania vyplynie, že páchatel'om je obvinený z priestupku. Dochádza počas trestného stíhania inej osoby pre totožný skutok k prerušeniu prekluzívnej doby na prejednanie priestupku? Ak nedochádza, nemalo by mať rovnaké dôsledky vedenie trestného stíhania vo veci, keď ešte osoba páchatel'a nie je stotožnená? V tomto smere je potrebné poukázať na uznesenie Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 15. 6. 2007, sp. zn.. 4 As 38/2006, podľa ktorého sa za vylúčenú dobu z prekluzívnej doby na prejednanie priestupku páchatel'a nepovažuje doba trestného stíhania voči inej osobe.

³ Podľa § 74 ods. 1 ZákPriest: O priestupku koná správny orgán v prvom stupni ústne pojednávanie. V neprítomnosti obvineného z priestupku možno vec prejednať len vtedy, ak sa odmietne dostať na ústne pojednávanie, hoci bol riadne predvolaný, alebo sa nedostaví bez náležitého ospravedlnenia alebo bez dôležitého dôvodu.

Som toho názoru, že relevanciu pre spočívanie prekluzívnej doby na prejednanie priestupku by malo mať až vznesenie obvinenia osobe, ktorá bude neskôr v procesnom postavení obvineného z priestupku. Vychádzam pritom z toho, že vplyv na beh premlčacej lehoty v zmysle Trestného zákona má až vznesenie obvinenia, nie začatie trestného stíhania vo veci, a pokiaľ zákonodarca vyjadril vôľu, aby k prerušeniu premlčacej doby trestného stíhania došlo až vznesením obvinenia, tak pri spoločensky menej nebezpečných skutkoch, akými sú priestupky, pri ktorých potreba potrestania v dôsledku plynutia času výraznejšie klesá, by trestné stíhanie vo veci nemalo viesť k spočívaniu lehoty na prejednanie priestupku. Za podstatný argument považujem, aj tú skutočnosť, že páchateľ počas trestného stíhania vedeného vo veci nemá procesné postavenie obvineného v dôsledku čoho nemôže namietat' priet'ahy v konaní (do úvahy však prichádza od 06.08.2024, t.j. od účinnosti zákona č. 40/2024 Z.z. spochybnenie tohto argumentu vzhľadom na znenie § 33b ods. 1 Trestného poriadku). Trestné stíhanie vo veci by sa takto mohlo viesť niekoľko rokov, následne by došlo k postúpeniu veci Okresnému úradu, ktorý by začal konanie o priestupku voči páchateľovi bez toho, aby mohol namietat' porušenie práva na prejednanie veci v primeranej lehote.⁴ V záujme právnej istoty by však bolo vhodné precizovať ust. § 20 ods. 2 ZákPriest.

2. Právo na prejednanie veci v primeranej lehote v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva

Pri analýze súčasnej právnej úpravy a možnostiach jej zmeny je potrebné analyzovať požiadavky kladené judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) vo vzťahu k právu na prejednanie veci v primeranej lehote a následkoch jeho porušenia.

Článok 13 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Dohovor“) priznáva každému, koho práva a slobody priznané Dohovorom boli porušené, právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.

Prostriedok nápravy sa podľa case-law ESLP považuje za účinný, pokiaľ vedie k urýchleniu rozhodnutia súdu, resp. konajúceho orgánu alebo ak zabezpečí nositeľovi práva primerané odškodnenie. Vzhľadom na uvedené ESLP v zásade rozlišuje dva druhy prostriedkov nápravy porušenia práva na prejednanie veci v primeranej lehote, a to buď

⁴ Pre úplnosť je nutné uviesť, že existujú súdne rozhodnutia, ktoré sa pridŕžavajú jazykového výkladu, a teda neviažu začiatok spočívania prekluzívnej lehoty na vznesenie obvinenia, ale na začatie trestného konania (podľa slovenskej právnej úpravy trestného stíhania) (viď. rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 25.01.2007, sp. zn. 6As 56/2004).

prostriedky preventívnej povahy alebo prostriedky kompenzačnej povahy.⁵ ESLP preferuje prostriedky preventívnej povahy.⁶

V podmienkach SR možno vo vzťahu k priesťahom v priestupkovom konaní za prostriedky preventívnej povahy považovať sťažnosť podľa zákona č. 9/2010 Z.z. o sťažnostiach, podnet podľa § 31 a nasl. zákona č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre, žalobu proti nečinnosti orgánu verejnej správy v zmysle § 242 a nasl. zákona č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok (ďalej len „SSP“).

Preventívnym prostriedkom je aj úprava lehoty, v ktorej je potrebné priestupok právoplatne prejednať, avšak ako už bolo spomenuté vyššie, súčasná právna úprava môže viesť k neprimeranému uprednostneniu práv obvineného z priestupku oproti právam iných účastníkov konania a legitímnym záujmom spoločnosti.

Kompenzačné prostriedky nápravy predstavujú jednak žaloba na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy v zmysle zákona č. 514/2003 Z.z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a od 01.07.2023 môže náhradu nemajetkovej ujmy priznať aj správny súd v konaní o žalobe proti nečinnosti.⁷

V súvislosti so správnym trestaním považujem za vhodné poukázať aj na alternatívne spôsoby kompenzačných prostriedkov uplatňované v trestnom konaní, ktoré ESLP uznáva ako účinný prostriedok nápravy. Týmto prostriedkom je zmiernenie uloženého trestu za predpokladu, že vnútroštátne orgány uznajú dostatočne jasným spôsobom porušenie práva na prejednanie veci v primeranej lehote a nápravu v podobe zmiernenia trestu poskytnú výslovne a merateľným spôsobom.⁸ V slovenskom trestnom práve možno tento kompenzačný prostriedok nápravy realizovať využitím inštitútu mimoriadneho zníženia trestu.

V podmienkach správneho trestania, resp. priestupkového práva sa uvedená forma kompenzácie môže prejavovať tak, že správny orgán vezme v prípade uznania viny do úvahy pri ukladaní sankcie aj dĺžku priesťahov nezavinených obvineným z priestupku. Možným riešením je aj zavedenie inštitútu mimoriadneho zníženia sankcie pod dolnú hranicu zákonnej sadzby.

Vzhľadom na existujúce case-law ESLP, ktoré som načrtol vyššie, možno konštatovať, že ESLP nepožaduje od zmluvných štátov Dohovoru, aby ako účinný prostriedok nápravy

⁵ Bližšie pozri rozhodnutie ESLP vo veci Kudla proti Poľsku zo dňa 26.10.2000, č. 30210/96, ods. 157-160, alebo rozhodnutie ESLP vo veci Misfud proti Francúzsku zo dňa 11.02.2002, č. 57220/00, ods. 17.

⁶ Bližšie pozri rozhodnutie ESLP vo veci Apicella proti Taliansku, č. 64890/01, zo dňa 29.03.2006, ods. 72.

⁷ § 250 ods. 3 SSP.

⁸ Bližšie pozri rozhodnutie vo veci Beck proti Nórsku zo dňa 26.06.2001, č. 26390/95, ods. 27 a 28.

porušenia práva na prejednanie veci v primeranej lehote prijali právnu úpravu, v dôsledku ktorej dôjde k preklúzii priestupku, ak nebude o ňom právoplatne rozhodnuté v určitej lehote.

3. Komparácia so zahraničnými právnymi úpravami

Zánik zodpovednosti za priestupok v dôsledku preklúzie v podmienkach ČR do 30.06.2017 upravoval § 20 zákona č. 200/1990 Zb. o přestupcích (ďalej aj ako „český Zákon o priestupkoch“).

Predmetné ustanovenie prešlo od nadobudnutia účinnosti českého zákona o priestupkoch vývojom, pričom od 01.07.1990 do 31.03.2002 upravovalo len jednoročnú prekluzívnu dobu, v ktorej musel byť priestupok prejednaný. Od 01.03.2003 nadobudol účinnosť druhý odsek, ktorý stanovil spočívanie prekluzívnej doby počas toho ako sa pre totožný skutok viedlo trestné konanie (slovenská právna úprava je v tomto odlišná, nakoľko relevantná je len doba vedenia trestného stíhania pre ten istý skutok). S účinnosťou od 01.10.2015 upravil český zákonodarca dôvody prerušenia lehoty na prejednanie priestupku (začatie konania o priestupku, vydanie rozhodnutia o priestupku, ktorým je obvinený z priestupku uznaný vinným, doručenia príkazu o uložení pokuty). Český zákonodarca zároveň ustanovil, že prerušením lehoty začína plynúť nová lehota na prejednanie priestupku, avšak priestupok nie je možné prejednať, ak od jeho spáchania uplynuli dva roky.⁹

Český Zákon o priestupkoch bol abrogovaný prijatím zákona č. 250/2016 Sb. o zodpovednosti za priestupky a konanie o nich (ďalej aj ako „Zákon o zodpovednosti za priestupky“).

Podľa predmetnej právnej úpravy je stanovená premlčacia doba¹⁰ priestupku 1 rok a 3 roky v prípade, ak je horná hranica pokuty za priestupok vo výške najmenej 100 000 Kč. V predmetnom zákone je premlčacia doba na prejednanie priestupku upravená precíznejšie ako v predošlej právnej úprave a svojou kvalitou je porovnateľná trestnoprávnou úpravou. Zákon

⁹ Podľa § 20 českého Zákona o priestupkoch v znení účinnom od 01.10.2015 do 30.06.2017:

- 1) Přestupek nelze projednat, uplynul-li od jeho spáchání jeden rok; nelze jej též projednat, popřípadě uloženou sankci nebo její zbytek vykonat, vztahuje-li se na přestupek amnestie.
- 2) Běh lhůty pro projednání přestupku podle odstavce 1 se přerušuje zahájením řízení o přestupku, jakož i vydáním rozhodnutí o přestupku, jímž je obviněný z přestupku uznán vinným; je-li prvním úkonem v řízení vydání příkazu o uložení pokuty, přerušuje se běh lhůty jeho doručením.
- 3) Prerušením běhu lhůty pro projednání přestupku podle odstavce 1 začíná běh nové lhůty pro projednání přestupku; přestupek však nelze projednat, uplynuly-li od jeho spáchání dva roky.
- 4) Do běhu lhůty podle odstavců 1 až 3 se nezapočítává doba, po kterou se pro tentýž skutek vedlo trestní řízení podle zvláštního právního předpisu.

¹⁰ Napriek formálnemu označeniu doby za premlčáciu sa prikláňam k tomu, že ide o prekluzívnu dobu, keďže správny orgán musí na ňu prihliadať ex offio a jej uplynutím bez ďalšieho zodpovednosť za priestupok zaniká – bližšie pozri Grygar, T.. Délka a běh promlčecích (prekluzivních) dob u přestupků – 1. část. Právní rozhledy, 2023, č. 1, s. 1-9.

o zodpovednosti za priestupky explicitne upravuje začiatok plynutia premlčacej doby u pokračujúcich priestupkov, hromadných priestupkov a trvácich priestupkov, ako aj spočívania a prerušenie premlčacej doby. Je potrebné spomenúť aj tú skutočnosť, že § 32 ods. 3 predmetného zákona upravuje maximálnu prekluzívnu dobu, ktorá je 3 roky od spáchania priestupku, resp. 5 rokov, ak ide o priestupok za ktorý zákon ustanovuje hornú hranicu pokuty najmenej 100 000 Kč. Po uplynutí uvedenej doby zodpovednosť za priestupok zaniká, pričom sa do nej nezapočítava časový úsek, počas ktorého premlčacia doba spočívala v zmysle § 32 ods. 1 predmetného zákona¹¹.

Podľa rakúskeho zákona o správnom trestaní (Verwaltungsstrafgesetz (ďalej aj ako VStG)¹² je stíhanie osoby neprípustné, ak do jedného roka nebol voči nej vykonaný úkon smerujúci k stíhaniu (Verfolgungshandlung)¹³. Táto lehota začína plynúť od okamihu, keď bol správny delikt dokonaný alebo dokončený. Ak účinok správneho deliktu nastane neskôr, lehota sa počíta až od tohto okamihu.

Predmetný zákon zároveň upravuje lehotu 3 roky, v ktorej musí byť o správnom delikte právoplatne rozhodnuté, inak zodpovednosť za správny delikt zaniká. Táto lehota spočíva v taxatívne uvedených prípadoch.¹⁴

Nemecký zákon o správnych deliktoch (ďalej aj ako „OWiG“)¹⁵ stanovuje v ust. § 31 ods. 2 rôznu dĺžku prekluzívnych dôb v závislosti od závažnosti správneho deliktu (resp. od výšky hornej hranice pokuty)¹⁶, ktoré začínajú plynúť od dokonania správneho deliktu a pokiaľ

¹¹ Podľa § 32 ods. 1 Zákona o zodpovednosti za priestupky: Do premlčacej doby sa nezapočítava doba:

- a) po ktorú sa pro totožný skutok viedlo trestní konanie,
- b) po ktorú bolo konanie o priestupu prerušené preto, že bolo možné očakávať uloženie trestu obvinenému z priestupku za iný skutok v trestnom konaní, pričom správny trest, ktorý možno uložiť v konaní o priestupku je bezvýznamný popri treste, ktorý by bolo možné uložiť v trestnom konaní,
- c) po ktorú sa o veci viedlo správne súdne konanie,
- d) po ktorú trvalo podmienené upustenie od uloženia správneho trestu.

¹² Verwaltungsstrafgesetz 1991 – VStG, StF: BGBl. Nr. 52/1991 (WV) idF BGBl. I Nr. 194/1999 (DFB)

¹³ Podľa 32 ods. 2 VStG: Konanie smerujúce k stíhaniu je akékoľvek konanie vykonané orgánom proti konkrétnej osobe v postavení obvineného (predvolanie, predvedenie, výsluch, žiadosť o výsluch, porada, trestný rozkaz a pod.), a to aj vtedy, ak orgán nebol príslušný vykonať tento úkon, tento úkon nesplnil svoj účel alebo obvinený o ňom nemal vedomosť.

¹⁴ - doba, počas ktorej podľa zákona nemožno stíhanie začať alebo v ňom pokračovať;
- doba, počas ktorej sa proti páchatelovi vedie trestné stíhanie pred prokurátorom, súdom alebo konanie pred iným správnym orgánom pre správny delikt;
- obdobie, počas ktorého je konanie prerušené až do konečného rozhodnutia o predbežnej otázke;
- počas trvania konania pred Správnym súdom, Ústavným súdom alebo Súdnym dvorom Európskej únie.

¹⁵ Das Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG)

¹⁶ - tri roky, ak ide o správne delikty, za ktoré možno uložiť pokutu prevyšujúcu pätnásťtisíc eur,
- dva roky, ak ide o správne delikty, za ktoré možno uložiť pokutu od dvetisícpäťsto do pätnásťtisíc eur,
- jeden rok v prípade správnych deliktov, za ktoré nemožno uložiť pokutu viac ako tisíc eur do dvetisícpäťsto eur,
- šesť mesiacov vo všetkých ostatných prípadoch.

účinnosť deliktu nastane neskôr, tak až od tohto okamihu. Ďalej sú upravené dôvody spočívania a prerušenia prekluzívnej doby. Doba v zásade spočíva, ak stíhanie nemožno začať alebo v ňom pokračovať. Podľa § 32 ods. 2 OWiG prekluzívna doba neuplynie skôr ako bude konanie právoplatne skončené, ak bolo pred uplynutím doby vydané prvostupňové rozhodnutie.

Prerúšením začína plynúť nová doba, zároveň však OWiG upravuje maximálnu prekluzívnu dobu, ktorá predstavuje dvojnásobok tej-ktorej prekluzívnej doby uvedenej v § 31 ods. 2 OWiG, najmenej však 2 roky. V dôsledku prerušenia prekluzívnej doby nemôže dôjsť k jej predĺženiu nad rozsah maximálnej prekluzívnej doby. Zároveň platí, že aj na plynutie maximálnej prekluzívnej doby sa aplikujú dôvody spočívania v zmysle § 32 ods. 2 OWiG.

4. Návrhy de lege ferenda

Ako som už spomenul vyššie, nepovažujem za adekvátnu súčasnú právnu úpravu, ktorá stanovuje prekluzívnu lehotu 2 roky bez taxatívneho stanovenia dôvodov jej prerušenia, nakoľko umožňuje zánik zodpovednosti za priestupok aj prípadoch nezavinených správnym orgánom, resp. aj v prípadoch zapríčinených obvineným z priestupku.

Pri uvažovaní o novej právnej úprave je potrebné vziať do úvahy aj postavenie poškodených, ktorý si v priestupkovom konaní uplatnia nárok na náhradu škody a v dôsledku zániku zodpovednosti za priestupok si budú musieť svoj nárok uplatniť opätovne v civilnom sporovom konaní, ktoré je podstatne nákladnejšie ako priestupkové konanie. Uvedené platí o to viac v súčasnosti vzhľadom na zvýšený nápad priestupkov proti majetku podľa § 50 ZákPriest v dôsledku zvýšenia hranice malej škody v ust. § 125 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej aj ako „Trestný zákon“) s účinnosťou od 06.08.2024. Považujem za odporujúce účelu ZákPriest, aby dochádzalo k zmareniu uspokojenia nárokov poškodených v dôsledku okolností, na ktoré nemá dosah ani poškodený, ani správny orgán.

Vzhľadom na uvedené je žiadúce, aby ZákPriest upravoval aj dôvody prerušenia prekluzívnej lehoty, po naplnení ktorých začne prekluzívna lehota plynúť od znova a zároveň, aby zákon precizoval dôvody spočívania prekluzívnej lehoty.

S ohľadom na vyššie uvedenú komparáciu českej a nemeckej právnej úpravy je možné uvažovať o zavedení prekluzívnych lehôt v rôznych dĺžkach vzhľadom na závažnosť priestupku, pričom kritériom by bola výška pokuty.

K prerušeniu premlčacej lehoty by viedli podstatné úkony správneho orgánu v konaní o priestupkoch, a síce vydanie oznámenia o začatí konania, vydanie rozhodnutia, ktorým sa obvinený z priestupku uznáva vinným, resp. doručenie rozkazu o pokute za predpokladu, že rozhodnutie alebo rozkaz nebudú zrušené. Ako dôvody spočívania premlčacej lehoty

považujem za relevantné vedenie trestného stíhania pre ten istý skutok voči obvinenému z priestupku (nie vo veci), ako aj doba, počas ktorej prebieha správne súdne konanie, ktorého predmetom je prieskum zákonnosti právoplatného rozhodnutia vydaného v priestupkovom konaní, alebo správne konanie voči obvinenému z priestupku, predmetom ktorého je totožný skutok.

Je možné uvažovať aj nad zavedením maximálnej prekluzívnej lehoty, po uplynutí ktorej nová lehota plynúca v dôsledku prerušenia už plynúť nebude, pričom aj na maximálnu prekluzívnu lehodu by sa vzťahovali dôvody spočívania lehoty. Avšak na elimináciu márneho uplynutia uvedenej lehoty v dôsledku nedobromyseľného konania obvineného z priestupku by bolo vhodné osobitne upraviť dôvody prerušenia priestupkového konania, obdobne ako ich upravuje § 228 ods. 2 Trestného poriadku, pričom počas prerušenia konania by neplynula ani maximálna prekluzívna lehota.

Záver

V texte boli prezentované úvahy vzťahujúce sa k právnej úprave zániku zodpovednosti za priestupok v dôsledku plynutia času *de lege lata*, pričom som poukázal na jej nedostatky, ktoré v praxi vedú tomu, že páchateľovi priestupku nebude uložená spravodlivá sankcia, a to aj v prípade, ak budú priestupky zavinené samotným obvineným z priestupku. Za vhodnejšiu úpravu, a to aj s poukazom na ochranu práv poškodeného, považujem doplnenie a precizovanie právnej úpravy prezentované vyššie.

Je však potrebné zdôrazniť, že priestupkové konanie vyžaduje komplexnú úpravu (týkajúcu sa nielen zániku zodpovednosti za priestupok) ideálne v rámci dlhodobo žiaducej kodifikácie správneho trestania. ,

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M., Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-365-3, 1687 s.

SREBALOVÁ, M. a kol. *Zákon o priestupkoch. 2. vydanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2020, ISBN 978-80-89603-93-0, s. 100

POTÁŠCH, P. a kol. *Zákon o priestupkoch. Veľký komentár.* Bratislava: Eurokódex, 2016, ISBN 978-80-8155-061-4, 391 s.

GRYGAR, T. Délka a běh promlčecích (prekluzivních) dob u přestupků – 1. část. *Právní rozhledy*, 2023, č. 1, s. 1-9.

GRYGAR, T. Délka a běh promlčecích (prekluzivních) dob u přestupků – 2. část. Právní rozhledy, 2023, č. 6, s. 191-198, s. 191

BOHADLO D. et al. Správní trestání z hlediska praxe a judikatury, Praha: C.H.Beck, 2013, ISBN: 978-80-7400-413-1, 220 s.

Použitá judikatura

Rozhodnutie ESLP vo veci Kudla proti Poľsku zo dňa 26.10.2000, č. 30210/96

Rozhodnutie ESLP vo veci Misfud proti Francúzsku zo dňa 11.02.2002, č. 57220/00

Rozhodnutie ESLP vo veci Apicella proti Taliansku, č. 64890/01, zo dňa 29.03.2006

Rozhodnutie vo veci Beck proti Nórsku zo dňa 26.06.2001, č. 26390/95

Uznesenie Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 15. 6. 2007, č. j. 4 As 38/2006

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo dňa 25.01.2007, sp. zn. 6As 56/2004

KONTINENTÁLNY ŠELF USA V KONTEXTE NÁROKU NA PREDĹŽENIE ZA HRANICU 200 NM

U.S. CONTINENTAL SHELF IN THE CONTEXT OF A CLAIM FOR EXTENSION BEYOND 200 NM

Dorota Harakaľová¹

Abstrakt

Koncom roka 2023 USA vydali vyhlásenie o vonkajších hraniciach kontinentálneho šelfu za hranicou 200 NM. V kontexte ekonomického potenciálu morského dna a jeho podložia by na tom nebolo nič nezvyčajné, ale keďže nie sú zmluvnou stranou Dohovoru o morskom práve (1982), spája sa s týmto vyhlásením okrem iného aj otázka do akej miery môže alebo nemôže štát, ktorý nie je zmluvnou stranou Dohovoru formálne vznášať nároky na predĺženie kontinentálneho šelfu za hranicu 200 NM. Článok analyzuje vyhlásenie urobené USA a otázky s ním spojené.

Kľúčové slová

kontinentálny šelf, UNCLOS, Komisia pre hranice kontinentálneho šelfu

Abstract

At the end of 2023, the US made an announcement on the outer limits of the continental shelf beyond 200 NM. In the context of the economic potential of the seabed and its subsoil, there would be nothing unusual about this, but as they are not a party to the Convention on Law of the Sea (1982), this announcement raises, among other things, the question of the extent to which a not party State to the Convention can or cannot formally claim to extend the continental shelf beyond 200 NM. The article analyses the announcement made by the US and the issues related to it.

Key words

continental shelf, UNCLOS, Commission on the Limits of the Continental Shelf

Úvod

19. decembra 2023 urobili USA bezprecedentný krok a ako nezmluvný štát Dohovoru o morskom práve (ďalej UNCLOS) jednostranne vymedzili na základe ustanovení UNCLOS spolu 987 700 km² kontinentálneho šelfu za hranicou 200 NM.²

¹ Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra medzinárodného práva

² UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf. s. 9.

USA boli v podstate prvým štátom, ktorý začal diskusiu o nároku na si prírodných zdrojov podložia a morského dna kontinentálneho šelfu, a to na základe prezidentského vyhlásenia č. 2667 Harryho S. Trumana z 28. septembra 1945. USA ním vyhlásili svoju jurisdikciu nad prírodnými zdrojmi kontinentálneho šelfu. Vnútroštátne zákony poskytujú USA práva a jurisdikciu týkajúcu sa kontinentálneho šelfu v súlade s medzinárodným právom, ako napríklad Zákon o vonkajšom kontinentálnom šelfe (prvýkrát prijatý v roku 1953). Tento zákon stanovuje, že vonkajšie hranice „vonkajšieho kontinentálneho šelfu“ Spojených štátov sú rovnaké ako vonkajšie hranice rozšíreného kontinentálneho šelfu USA, určené v súlade s medzinárodným právom.³

Oznámenie vyvolalo otázky o právnom základe vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu USA a stupni uplatňovania pravidiel a procedúr UNCLOS na nezmluvnú stranu.⁴ V článku analyzujeme právny základ pre predĺženie hraníc kontinentálneho šelfu za 200 NM v kontexte predĺženia nezmluvnou stranou, argumenty podporujúce vyhlásenie vonkajších hraníc šelfu Spojenými štátmi a komparujeme názory viacerých odborníkov na túto otázku. Geograficky sa zameriavame na časť oznámenia týkajúceho sa Arktídy, kde poukazujeme na niektoré sporné oblasti. V záverečnej časti článku analyzujeme význam čl. 82 UNCLOS a spôsob, akým jeho odmietanie vytvára dojem, že USA selektívne využívajú ustanovenia UNCLOS, ktoré sú pre ne výhodné, pričom necítia právnu povinnosť plniť záväzky spojené s predĺžením kontinentálneho šelfu

1. Kontinentálny šelf USA v Arktíde

Zhrnutie návrhu (Executive Summary) je rozdelené do 7 sekcií podľa regiónov, pričom v kontexte arktického regiónu sú pre nás zaujímavé časti Arktída (rozloha 520 400 km²) a Beringovo more (176 300 km²).

Kontinentálny okraj USA v Arktíde zahŕňa Beaufortov šelf a Beaufortov svah, sú súčasťou súvislého pasívneho kontinentálneho okraja, ktorý pokračuje na severovýchod smerom ku Kanade a obklopuje veľkú časť hlbokaj Kanadskej panvy. Rozsiahle geofyzikálne údaje a interpretácie ukazujú, že Čukotské pohraničie (Chukchi Borderland) a severná Čukotská vyvýšenina (Northern Chukchi elevation area) zdieľajú základné morfológické,

³ UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf

⁴ BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law , Volume 118 , Issue 2 , April 2024 , pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

štruktúralne, geochemické, geofyzikálne a tektonické spojenie s Čukotským šelfom a severnou Aljaškou.⁵

Kontinentálny okraj USA v oblasti Beringovho mora je súvislý od Beringovho šelfu na severovýchode, pozdĺž Aleutského chrbta na juhu, pozdĺž hrebeňa Bowers na juhozápade a obklopuje Aleutskú panvu.

Nárok USA sa prekrýva s Kanadou, Bahamami a Japonskom, vo vzťahu k susediacim štátom sú relevantné hranice s Ruskou federáciou a Kanadou. Napriek tomu, že Zmluva so ZSSR z roku 1990 nie je účinná, strany ju predbežne uplatňujú. Možno to pozorovať aj na podaniach predložených Ruskou federáciou – všetky rešpektovali hranicu vymedzenú v zmluve, ktorá sa rozprestiera na sever pozdĺž poludníka 168° 58' 37" západnej dĺžky cez Beringov prieliv a Čukotské more do Severného ľadového oceánu, až pokiaľ to umožňuje medzinárodné právo. Až Dodatok z roku 2021 túto hranicu prekročil (nárok na Lomonosovov chrbát a Alfa-Mendelejevov hrebeňový komplex).⁶ USA delineovali vonkajšie hranice šelfu v súlade s hranicou uvedenou v zmluve z roku 1990.

Menšie prekrytie ruského a amerického nároku však existuje v oblasti severnej Čukotskej vyvýšeniny (Northern Chukchi elevation area) v dôsledku nároku Kanady – ide teda o prekrytie nárokov 3 štátov. Ak by sa USA a Kanada dohodli na námornej hranici, ktorá by túto oblasť pridelila Spojeným štátom, potom by dohoda o dočasnom uplatňovaní Dohody z roku 1990 zabránila Rusku nárokovať si oblasť východne od dohodnutej hranice na poludníku. Ak však Spojené štáty a Kanada určia, že táto prekrývajúca sa oblasť by mala byť pridelená Kanade, ustanovenia Dohody z roku 1990 by sa neuplatňovali, pretože tam už nebude uplatňovať jurisdikcia USA. V tomto scenári by Ruská federácia mohla potenciálne získať časť prekrývajúcej sa oblasti prostredníctvom rokovaní s Kanadou.⁷

S Kanadou nemajú USA uzavretú žiadnu zmluvu, ich spory o námorné hranice sa týkajú vymedzenia hraníc v Beaufortovom mori. Kanada je zástancom predĺženia pozemnej hranice na 141. poludníku ďalej smerom do mora, USA podporujú vymedzenie na základe ekvidistančnej línie.

⁵ UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf. s. 15.

⁶ ANTSGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

⁷ ANTSGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

Komisia pre hranice kontinentálneho šelfu neposudzuje všetky podania - príloha I ods. 5a) Rokovacieho poriadku CLCS ustanovuje, že v prípade teritoriálneho alebo námorného sporu nemôže CLCS posudzovať podanie akéhokoľvek z dotknutých štátov. Ale v prípade ak štáty vopred súhlasia, môže Komisia podanie posúdiť. Kanada oznámila Spojeným štátom, že nebude namietat' proti posúdeniu podania USA Komisiou, rovnako ani Bahamy (vo vzťahu k atlantickému šelfu), Japonsko sa nevyjadrilo. Keďže CLCS nemá mandát vymedzovať hranice medzi štátmi, konečné stanovenie hraníc bude závisieť na dohode dotknutých štátov. V tomto kontexte je zaujímavé, že Komisia umožnila vyjadriť sa USA ako nezmluvnej strane dohovoru k podaniam predloženým CLCS Ruskou federáciou a Kanadou.⁸

2. Prípustnosť predloženia návrhu USA Komisii pre hranice kontinentálneho šelfu

USA pri oznámení využili úplne iný spôsob ako je pre štáty obvyklé, čo vyplýva z ich pozície ako nezmluvnej strany UNCLOS – uverejnili ho na webstránke Ministerstva zahraničných vecí (U.S. Department of State). Obvykle zmluvné strany využívajú postup uvedený v čl. 76 ods. 8 a predložia podanie Komisii pre hranice kontinentálneho šelfu (ďalej CLCS).

Vo vzťahu ku kontinentálnemu šelfu USA nie je ani tak zaujímavé to, čo uvádzajú v zhrnutí (Executive Summary) v súvislosti s geografickými koordinátami a podobne, ale fakt, že ide o ojedinelý prípad, kedy nezmluvná strana UNCLOS vymedzila svoj predĺžený kontinentálny šelf na základe jeho ustanovení, ktoré síce považuje za obyčajové právo, ale s dôležitými implikáciami vo vzťahu k prípadnému predloženiu podania Komisii pre hranice kontinentálneho šelfu.

Na to, či sú USA povinné alebo dokonca oprávnené predložiť podanie CLCS neexistuje všeobecná zhoda.

Účelom konania v rámci CLCS je zavedenie presnosti určenia vonkajších hraníc šelfu, aj keď samotný UNCLOS nepodmieňuje oprávnenie štátu na kontinentálny šelf presným

⁸ Napríklad REPRESENTATIVE OF THE UNITED STATES OF AMERICA TO THE UNITED NATIONS (2002): Notification regarding the submission made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. [online]. Dostupné na internete: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf alebo PERMANENT MISSION OF THE UNITED STATES OF AMERICA TO THE UN (2015): Note with regard to the submission made by the Kingdom of Denmark to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. [online]. Dostupné na internete: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk76_14/2015_11_02_US_NV_DNK_001_en.pdf.

stanovením vonkajších hraníc.⁹ Úloha CLCS je však nepopierateľná, pretože ustanovenie vonkajších hraníc šelfu determinuje začiatok Oblasti, ktorá je spoločným dedičstvom ľudstva a úžitok z nej vyplýva pre celé medzinárodné spoločenstvo.

Komisia pre hranice kontinentálneho šelfu nie je právnym, ale vedeckým orgánom. Pozostáva z odborníkov z oblasti geológie, geofyziky a hydrografie a sú zvolení zmluvnými štátmi z radov ich štátnych príslušníkov.

Pobrežný štát Komisii predkladá len návrh ustanovenia vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu, ktoré musí podporiť vedeckými argumentmi v podobe geologických, geomorfologických a batymetrických analýz. CLCS následne tieto dôkazy posudzuje a na ich základe vydáva štátu odporúčania. Štát delineuje svoj šelf podľa ustanovení UNCLOS a podľa odporúčaní CLCS. V prípade, že štát s odporúčaniami súhlasí, vymedzí hranice svojho kontinentálneho šelfu na ich základe. Hranice šelfu stanovené pobrežným štátom na základe týchto odporúčaní budú konečné a záväzné. Mapy so zaznačenými geodetickými údajmi sa ukladajú u Generálneho tajomníka OSN a ten ich náležitým spôsobom zverejňuje. V prípade, že pobrežný štát s odporúčaniami nesúhlasí, je oprávnený podať nový alebo revidovaný návrh. Revízie podaní a dodatky sa posudzujú v rovnakom poradí ako pôvodné podania. Najprv sa teda posudzujú podania v poradí, v akom boli prijaté, spolu akýmkoľvek revíziou a dodatkami a až následne ďalšie podania v poradí. Počet revízií ani dodatkov nie je obmedzený, čo môže oddialiť kedy sa začne posudzovať ďalšie podanie v poradí.¹⁰

Keďže vonkajšie hranice šelfu USA ležiaceho za hranicou 200 NM takýmto procesom neprešli, pochopiteľne sa to stretlo s nesúhlasom štátov, predovšetkým zmluvných strán UNCLOS, ktoré sú viazané jeho ustanoveniami. Okrem iného, museli zmluvné strany splniť podmienku 10-ročnej lehoty (od ratifikácie) na podanie návrhu na predĺženie hraníc šelfu za 200 NM, čakať v poradí na posúdenie svojho návrhu či podanie revidovať z dôvodu nedostatočných dôkazov a opäť prejsť posúdením Komisie.

V samotnom zhrnutí USA uvádzajú, že vonkajšie hranice vymedzili v súlade s príslušnými ustanoveniami UNCLOS a Vedeckými a technickými usmerneniami Komisie pre hranice kontinentálneho šelfu. USA uvádzajú, že UNCLOS vo všeobecnosti odráža obyčajové

⁹ BAUMERT, K. A. (2017): The Outer Limits of the Continental Shelf Under Customary International Law. In: The American Journal of International Law. Vol. 111, No. 4 (October 2017), pp. 827-872. ISSN:0002-9300. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/26568898>. s. 864.

¹⁰ ANTŠYGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

medzinárodné právo, ktoré je záväzné pre všetky krajiny, vrátane ustanovení v článku 76 týkajúcich sa vymedzenia vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu.¹¹

USA v zhrnutí uvádza aj mená súčasných či bývalých členov Komisie (14), ktorí poskytli pomoc pri príprave dokumentu (pravidlo 45b Rokovacieho poriadku CLCS), čo má vplyv pri vymenúvaní členov subkomisie pri posudzovaní podaní štátov Komisiou. Z činnosti podkomisie je vylúčený príslušník štátu, o ktorého šelfe sa rozhoduje a tí, ktorí štátu asistovali pri poskytovaní vedeckej a technickej asistencie pri príprave materiálov (majú však právo zúčastňovať sa procedúr).

Ďalej sa uvádza, že po pristúpení k UNCLOS sú USA pripravené predložiť podanie Komisii, ale sú otvorené predložiť podanie aj ako nezmluvná strana, pretože by to bolo (podľa tvrdení v zhrnutí) v súlade s mandátom Komisie, ktorá má poskytovať pobrežným štátom odporúčania a rady týkajúce sa vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu. Zároveň by takýto krok podľa USA podporil systém založený na pravidlách UNCLOS na vymedzenie kontinentálneho šelfu a Oblasti morského dna za hranicou vnútroštátnej jurisdikcie.¹²

Je pravdou, že dikcia UNCLOS používa termín „pobrežné štáty“, nie zmluvné strany, čo posilňuje argument USA o mandáte CLCS.

Argument, že USA nemajú predĺžený kontinentálny šelf z dôvodu absencie posudzovania zo strany CLCS by mal za následok dojem, že oprávnenie na predĺžený šelf je predmetom schválenia CLCS.¹³ Pre relevantnosť amerického nároku je dôležitý článok 77 ods. 3 UNCLOS, resp. čl. 2 Dohovoru o kontinentálnom šelfe (1958), ktorý ustanovuje, že práva pobrežného štátu nad kontinentálnym šelfom nezávisia na okupácii skutočnej alebo fiktívnej, alebo na akomkoľvek výslovnom prehlásení. V rozhodnutí k prípadu Kontinentálny šelf Severného mora (1969) sa uvádza, že na uplatnenie práv ku kontinentálnemu šelfu nie je potrebné absolvovať žiadny osobitný právny postup ani vykonávať žiadne osobitné právne úkony.¹⁴ Rovnako ITLOS v rozsudku k prípadu Bengálsky záliv (2012) uznal, že nárok

¹¹ UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf. s. 6.

¹² UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf

¹³ BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law, Volume 118, Issue 2, April 2024, pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

¹⁴ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (1969): North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic Of Germany v. Netherlands) [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/52/052-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>. *para 19*

pobrežného štátu na kontinentálny šelf existuje len z toho dôvodu, že existuje základ nároku, a to suverenita nad pevninským územím a stanovenie vonkajších hraníc sa nevyžaduje.¹⁵

3. Článok 76 UNCLOS ako obyčajové právo

Po právnej stránke pri vymedzení vonkajších hraníc šelfu USA využili detailné pravidlá obsiahnuté v čl. 76 UNCLOS, na ktorého použitie sa odvolávajú, konkrétne odsekov 4, 5, 7 a 10. Ich použitiu predchádzalo 20 rokov zberu geofyzikálnych, batymetrických a seizmických dát, ktoré predstavujú vedecký podklad vymedzenia hraníc. Tým, že UNCLOS ešte neratifikovali, nie sú viazané 10-ročnou lehotou na podanie nároku ako ostatné zmluvné štáty.

MSD vo svojom rozsudku *Nikaragua v. Kolumbia* (2012) týkajúcom sa teritoriálneho a námorného sporu medzi zmluvnou a nezmluvnou stranou UNCLOS uznal, že čl. 76 odsek 1 predstavuje obyčajové právo¹⁶ a znovu to potvrdil v rozsudku *Nikaragua v. Kolumbia* z roku 2023.¹⁷ Odseky 2-7 však podstatne modifikujú odsek 1 článku 76, než len implementujú. Implementácia odsekov 2-7 nemusí nutne viesť k vymedzeniu hraníc kontinentálneho šelfu, ktoré siahajú po vonkajšiu hranicu kontinentálneho okraja, ako je uvedené v odseku 1.¹⁸

Elmahmoud (2024) sa vyjadruje k vzájomnému vzťahu medzi ustanoveniami článku 76 UNCLOS a argumentuje úvahou: Ak by sa odsek 1 uznal ako obyčajové právo, ale ustanovenia nasledujúcich odsekov by neboli, nezmluvná strana by mohla definovať svoj predĺžený kontinentálny šelf na základe iných kritérií, pričom sa vyhne obmedzeniam vyplývajúcim z nasledujúceho ustanovení.¹⁹ Podľa Baumerta (2024), jedným z dôvodov prečo štáty zachovávajú presvedčenie, že aj odseky 2-7 sú obyčajové právo je, že ak by bol za obyčajové

¹⁵ INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA (2012): Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar) [online]. Dostupné na internete: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/published/C16-J-14_mar_12.pdf. *para 409*.

¹⁶ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (2012): Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/124/124-20121119-JUD-01-00-EN.pdf>. *para 118*.

¹⁷ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (2023): Question of the Delimitation of the Continental Shelf Between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua V. Colombia). [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-00-en.pdf>.

¹⁸ ELMAHMOUD, K. (2024): American Pick and Choose or Customary International Law? [online]. Blog of the European Journal of International Law (17.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/american-pick-and-choose-or-customary-international-law/>.

¹⁹ ELMAHMOUD, K. (2024): American Pick and Choose or Customary International Law? [online]. Blog of the European Journal of International Law (17.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/american-pick-and-choose-or-customary-international-law/>.

právo považovaný len ods. 1 článku 76 UNCLOS, mohli by to mať ďalekosiahle dôsledky – napríklad, že nezmluvná strana dohovoru by mala väčší šelf ako tá zmluvná.²⁰

V zhrnutí nároku sa okrem čl. 76 USA odvolávajú aj na použitie Vedeckých a technických usmernení Komisie pre hranice kontinentálneho šelfu. A tie s určitosťou, na rozdiel od odsekov 1-7 článku 76 UNCLOS, nemožno považovať za obyčajové právo.

Pri posudzovaní pravidiel ako obyčajového práva je podstatný dôkaz o všeobecnej praxi uznávanej ako obyčajové právo. O ods. 8 článku 76 môžeme s istotou tvrdiť, že obyčajové právo nepredstavuje, keďže samotný UNCLOS zakladá existenciu Komisie ako orgánu, takže viazanosť tohto ustanovenia na nezmluvné strany môžeme vylúčiť. Podľa čl. 34 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve na USA teda nevzťahuje.

To, že štáty CLCS predkladajú svoje návrhy ustanovenia vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu nevypovedá o opinio iuris, ale ide len o implementáciu povinností zmluvnej strany vyplývajúcich z UNCLOS.

Podľa Baumerta (2024) ani USA čl. 76 ods. 8 nepovažujú za obyčajové právo, lebo inak by podanie predložili CLCS. USA ako nezmluvná strana nie sú viazané povinnosťou predložiť podanie CLCS a v prípade, že by tak urobili, by bolo možné predvídať protesty zo strán štátov, argumentujúcich, že nie sú zmluvnou stranou UNCLOS.²¹

4. Článok 82 ako kompromis

Práva vyplývajúce z kontinentálneho šelfu predĺženého za hranicu 200 NM nie sú rovnocenné „právnemu“ kontinentálnemu šelfu delimitovanému po túto hranicu. Na vyváženie predĺženia hraníc kontinentálnych šelfov, pobrežné štáty musia tiež prispievať k systému zdieľania príjmov plynúceho z využívania nerastných zdrojov za hranicou 200 NM, a to formou poskytovania príspevkov alebo odvádzaním platieb. Tieto platby alebo príspevky sú spravodlivo rozdelené medzi zmluvné strany UNCLOS prostredníctvom Medzinárodného úradu pre morské dno (International Seabed Authority, ISA). Platby a príspevky sa odvádzajú a poskytujú každoročne, pokiaľ ide o celú produkciu v určitom mieste, po uplynutí prvých 5 rokov ťažby na tomto mieste.

²⁰ BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law , Volume 118 , Issue 2 , April 2024 , pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

²¹ BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law , Volume 118 , Issue 2 , April 2024 , pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

Ustanovenia čl. 76 boli dojednané s inklúziou čl. 82 UNCLOS a sú vzájomným kompromisom – právo predĺžiť hranice kontinentálneho šelfu za hranicu 200 NM nesmie byť oddelené od povinnosti poskytovať platby Medzinárodnému úradu pre morské dno na základe čl. 82 ako medzinárodnému spoločenstvu za využívanie zdrojov predĺženého kontinentálneho šelfu.²²

Problémom pri ratifikácii UNCLOS USA je nesúlad časti XI UNCLOS so záujmami USA – práve hlbokomorská ťažba oblasť bola dôvodom, prečo sa prezident Reagan rozhodol UNCLOS nepodpísať.²³ Napriek všeobecnej akceptácii UNCLOS ako obyčajového práva a podpore prístupu USA k Dohovoru, republikánski senátori konzistentne argumentujú stratou americkej suverenity.

Baumert (2024) veľmi neanalyzuje vzťah k článku 82 UNCLOS, skôr sa vyjadruje, že ak by USA začali ťažiť na predĺženom šelfe, z medzinárodného spoločenstva by bol tlak na implementáciu čl. 82, aj keď nemajú právnu povinnosť tak urobiť.

Ochota USA pripustiť aplikáciu čl. 82 môže mať za následok ochotu štátov pripustiť posúdenie nároku USA na predĺženie hraníc Komisiou. Takto by pre USA vyplývali záväzky ako pre tretí štát podľa ustanovení čl. 35-37 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.²⁴

Problémom v prípade USA je, že delineaáciu nekoordinovali s medzinárodným spoločenstvom.²⁵ Prijatie UNCLOS by odstránilo akékoľvek pochybnosti o prístupe USA k CLCS a položilo by pevnejší základ práv USA ku kontinentálnemu šelfu.

Podľa Elmahmouda (2024 a potvrdzuje to argumentmi viacerých autorov) USA ako nezmluvná strana nemajú prístup k CLCS. Vymedzenie predĺženého šelfu USA preto nie je záväzné ani konečné a má rovnaký štatút ako vonkajšie hranice ktorejkoľvek inej námornej

²² ANTSYGINA, E. – MOSSOP, J. (2024): The United States' Extended Continental Shelf and its Obligations under Article 82 of UNCLOS. [online]. Blog of the European Journal of International Law (20.5.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/the-united-states-extended-continental-shelf-and-its-obligations-under-article-82-of-unclos/>

²³ CLINTON, H. (2012): Written Testimony of Hillary Rodham Clinton, Secretary U.S. Department Of State before the Senate Foreign Relations Committee on May 23, 2012 [online]. Dostupné na internete: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/REVISED_Secretary_Clinton_Testimony.pdf

²⁴ ANTSYGINA, E. – MOSSOP, J. (2024): The United States' Extended Continental Shelf and its Obligations under Article 82 of UNCLOS. [online]. Blog of the European Journal of International Law (20.5.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/the-united-states-extended-continental-shelf-and-its-obligations-under-article-82-of-unclos/>

²⁵ ANTSYGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

zóny - závisí od iných štátov, aby posúdili prijateľnosť takýchto obmedzení svojou reakciou alebo nereagovaním.²⁶

Uznanie článkov 76 ods. 1 až 7 za obyčajové právo automaticky nezaručuje, že vonkajšie limity stanovené v súlade s nimi (a na základe odporúčaní CLCS) sú konečné a záväzné, čo je výhoda výslovne poskytnutá článkom 76 ods. 8 štátom, ktoré sú zmluvnými stranami UNCLOS. Preto aj keby USA predložili podanie CLCS ako nezmluvná strana a stanovili vonkajšie hranice predĺženého šelfu na základe odporúčaní CLCS, nemôžu sa odvolávať na ustanovenia o tom, že tieto hranice sú konečné a záväzné.²⁷

Tým, že USA nie sú zmluvnou stranou, nemôžu sa naplno podieľať na správe Arktídy, keďže jej právny režim závisí prevažne na ustanoveniach UNCLOS a využiť právo na exkluzivitu čerpania zdrojov z predĺženého kontinentálneho šelfu. Bez oficiálneho prístupu k CLCS budú mať Spojené štáty ťažšiu pozíciu pri zabezpečovaní širokého uznania svojich nárokov. Akékoľvek pochybnosti o amerických nárokoch, najmä ak by ich napadol iný štát, by oddialili akékoľvek plány na rozvoj ťažby nerastných surovín.²⁸

Tak ako medzinárodné právo pripúšťa revíziu nárokov podaných komisii, USA v zhrnutí uvádzajú, že v budúcnosti môžu vymedziť svoje rozšírené hranice kontinentálneho šelfu v ďalších oblastiach alebo revidovať vonkajšie hranice opísané v zhrnutí nároku na predĺženie kontinentálneho šelfu.

Podľa Antsyginy (2024) by medzinárodné spoločenstvo viac benefitovalo z vymedzenia vonkajších hraníc expertmi z CLCS, než na základe jednostranného vyhlásenia bez akejkoľvek expertnej revízie.²⁹ Zmluvné strany sú teraz v pozícii buď podporiť nárok USA, alebo obmedziť prejednávanie podaní Komisiou len na zmluvné strany UNCLOS.³⁰

²⁶ ELMAHMOUD, K. (2024): American Pick and Choose or Customary International Law? [online]. Blog of the European Journal of International Law (17.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/american-pick-and-choose-or-customary-international-law/>.

²⁷ ANTSGINA, E. – MOSSOP, J. (2024): The United States' Extended Continental Shelf and its Obligations under Article 82 of UNCLOS. [online]. Blog of the European Journal of International Law (20.5.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/the-united-states-extended-continental-shelf-and-its-obligations-under-article-82-of-unclos/>

²⁸ KRASKA, J. (2023): Strategic Implication of the US Extended Continental Shelf. [online]. Polar Institute (19.12.2023) Dostupné na internete: <https://www.wilsoncenter.org/article/strategic-implication-us-extended-continental-shelf>.

²⁹ ANTSGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

³⁰ BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law, Volume 118, Issue 2, April 2024, pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

Záver

Prípád jednostranného vymedzenia vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu Spojenými štátmi poukazuje na zložitú dynamiku vzťahu medzi zmluvnými a nezmluvnými štátmi UNCLOS. Hoci USA uplatnili vedecké a technické kritériá obsiahnuté v článku 76 UNCLOS a odvolávajú sa naň ako na obyčajové právo, ich prístup vyvoláva otázky o legitímnosti takéhoto konania v rámci medzinárodného práva.

Otvorenou zostáva otázka, ako bude medzinárodné spoločenstvo reagovať na tento krok USA a či bude ich jednostranné vymedzenie akceptované ako dostatočný základ pre uznanie ich nárokov alebo či bude USA umožnený prístup k procedúram Komisie pre hranice kontinentálneho šelfu ešte ako nezmluvnej strane, a či s vyžadovaním aplikácie čl. 82 alebo nie.

Konečné riešenie si pravdepodobne vyžiada diplomatické rokovania so zainteresovanými štátmi a rovnako ako pri prijímaní UNCLOS, aj vzájomnými kompromismi. Ruská federácia aj Čína odmietli, že by si USA mohli nárokovať predĺžený kontinentálny šelf bez pristúpenia k UNCLOS.

Najjednoduchším riešením (keď si odmyslíme nesúhlas vnútroštátnych orgánov USA) by bola ratifikácia UNCLOS Spojenými štátmi, ktorá by posilnila prijatie ich nárokov v kontexte ťažby nerastných surovín aj ich pozíciu pri správe Arktídy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANTSYGINA, E. (2024): Extended Continental Shelf of the United States: A Landmark Announcement and Its Implications. [online]. Blog of the European Journal of International Law (18.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/extended-continental-shelf-of-the-united-states-a-landmark-announcement-and-its-implications/>

ANTSYGINA, E. – MOSSOP, J. (2024): The United States' Extended Continental Shelf and its Obligations under Article 82 of UNCLOS. [online]. Blog of the European Journal of International Law (20.5.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/the-united-states-extended-continental-shelf-and-its-obligations-under-article-82-of-unclos/>.

BAUMERT, K. A. (2017): The Outer Limits of the Continental Shelf Under Customary International Law. In: The American Journal of International Law. Vol. 111, No. 4 (October 2017), pp. 827-872. ISSN:0002-9300. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/26568898>.

BAUMERT, K. A. (2024): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: Announcement of the U.S. Outer Limits. [online]. American Journal of International Law , Volume 118 , Issue 2 , April 2024 , pp. 275 – 298. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1017/ajil.2024.14>

CLINTON, H. (2012): Written Testimony of Hillary Rodham Clinton, Secretary U.S. Department Of State before the Senate Foreign Relations Committee on May 23, 2012 [online]. Dostupné na internete: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/REVISED_Secretary_Clinton_Testimony.pdf

ELMAHMOUD, K. (2024): American Pick and Choose or Customary International Law? [online]. Blog of the European Journal of International Law (17.1.2024). Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/american-pick-and-choose-or-customary-international-law/>.

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (1969): North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic Of Germany v. Netherlands) [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/52/052-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>.

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (2012): Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/124/124-20121119-JUD-01-00-EN.pdf>.

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE (2023): Question of the Delimitation of the Continental Shelf Between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua V. Colombia). [online]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-00-en.pdf>.

INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA (2012): Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar) [online]. Dostupné na internete: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/published/C16-J-14_mar_12.pdf.

KRASKA, J. (2023): Strategic Implication of the US Extended Continental Shelf. [online]. Polar Institute (19.12.2023) Dostupné na internete: <https://www.wilsoncenter.org/article/strategic-implication-us-extended-continental-shelf>.

PERMANENT MISSION OF THE UNITED STATES OF AMERICA TO THE UN (2015): Note with regard to the submission made by the Kingdom of Denmark to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. [online]. Dostupné na internete: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk76_14/2015_11_02_US_NV_DNK_001_en.pdf.

REPRESENTATIVE OF THE UNITED STATES OF AMERICA TO THE UNITED NATIONS (2002): Notification regarding the submission made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. [online]. Dostupné na internete: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS__USA_text.pdf.

UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE (2023): The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary. [online]. Dostupné na internete: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf.

APLIKÁCIA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ PRI VÝKONE POLICAJNEJ SPRÁVY¹

APPLICATION OF COURT DECISIONS IN THE PERFORMANCE OF POLICE ADMINISTRATION

Janka Hašanová²

Abstrakt

Príspevok približuje základné pojmy súvisiace s výkonom policajnej správy, zamýšľa sa nad záväznosťou rozhodnutí súdov v právnom poriadku Slovenskej republiky, a to osobitne vo vzťahu k výkonu policajnej správy. Polemizuje nad povinnosťou subjektov realizujúcich výkon policajnej správy, obligatórne poznať a dodržiavať súdne rozhodnutia týkajúce sa policajnej správy.

Kľúčové slová

policajná správa, rozhodnutia súdov, judikatúra, Policajný zbor

Abstract

The paper introduces the basic concepts related to the performance of police administration, reflects on the binding nature of court decisions in the legal system of the Slovak Republic, especially in relation to the performance of police administration. He argues about the obligation of entities carrying out the performance of police administration to obligatorily know and comply with court decisions concerning the police administration.

Keywords

Police administration, court decisions, case law, Police Force

Úvod

Pôsobnosť Policajného zboru³ je širokospektrálna a jeho činnosť je skúmaná mnohými vednými disciplínami. Výskumu činnosti Policajného zboru z pohľadu správneho práva sa venuje málo odborníkov a stále cítiť výraznú absenciu vedeckých prác zameraných na administratívnoprávne činnosti realizované orgánmi Policajného zboru.

¹ Tento príspevok bol spracovaný ako výstup vedeckovýskumnej úlohy č. 274 realizovanej na Akadémii Policajného zboru v Bratislave s názvom „Vplyv rozhodnutí súdov na bezpečnostnoprávnu činnosť Policajného zboru vo verejnej správe“

² plk. doc. JUDr. Mgr. Janka Hašanová, PhD., Katedra správneho práva, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

³ Právne postavenie a pôsobnosť Policajného zboru upravuje predovšetkým zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. V zmysle § 1 ods. 1 je Policajný zbor ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov.

Činností, ktoré sú v zmysle zákona povinní príslušníci Policajného zboru (ďalej aj „policajt“) na úseku verejnej správy plniť je veľa, upravujú ich mnohé právne predpisy precizované internými normami. V Policajnom zbore sú policajti (predovšetkým na poradách) oboznamovaní s predpismi, ktoré nadobudli platnosť a účinnosť, ak súvisia s ich služobnými úlohami. Hoci je toto oboznámenie spravidla povrchné a rýchle, k policajtom sa oficiálne dostane informácia o potrebe naštudovania nových noriem. Policajti však častokrát nemajú žiadne informácie o rozhodovacej činnosti súdov, nevedia, či rozhodnutie súdu môže alebo nemôže mať vplyv na výkon ich služobnej činnosti. Vo vzťahu k rozhodnutiam súdov sa oboznámenie zo strany nadriadeného neuskutočňuje a policajt je odkázaný na samoštúdium. Pritom súdy vydali mnohé rozsudky a uznesenia, ktoré sú pre policajnú činnosť kľúčové a rozhodným spôsobom dokážu ovplyvniť policajnú aplikačnú prax.

V Slovenskej republike síce orgán Policajného zboru nerozhoduje na základe súdneho precedensu, ale na základe písaného práva, v súlade s ktorým je povinný uviesť právny predpis, ktorý bol podkladom pre vydanie rozhodnutia, poznanie a ovládanie rozhodnutí súdov je však kľúčovou metódou pri vykonávaní služobnej činnosti, pretože rozhodnutia súdov často poskytujú interpretáciu podstatných právnych inštitútov a bez znalosti prelomových, dôležitých súdnych rozhodnutí, robia príslušníci Policajného zboru pri výkone služobnej činnosti chyby a ich rozhodnutia a postupy sú predmetom súdnych žalôb, často aj so žiadosťou o náhradu škody.

1. Všeobecná charakteristika policajnej správy

Policajnú správu možno zaradiť do trichotomického systému, čo znamená, že patrí do systému verejnej správy i správnej vedy a zároveň je systémovým prvkom osobitnej správy realizovanej subjektmi právnymi normami splnomocnenými vykonávať správu v exaktne vymedzenej oblasti.⁴ Policajná správa je jedným z mnohých odvetví štátnej správy, a preto sa na jej výkon vzťahujú rovnaké charakteristické znaky ako na štátnu správu, a tým aj na verejnú správu.⁵ Policajná správa z materiálneho hľadiska môže byť chápaná ako zámerná a uvedomelá činnosť realizovaná policajnými orgánmi v mene štátu, na účet štátu a na zodpovednosť štátu, za účelom plnenia úloh a funkcií štátu vo veciach verejného poriadku, vnútornej bezpečnosti štátu, ochrany života, zdravia a majetku osôb, a to aj za použitia donucovacej moci štátu, pričom

⁴ BALGA, J. Policajná správa. In: HAŠANOVÁ, J. - BALGA, J. - ANDOROVÁ, P. Policajná správa. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 25.

⁵ K vymedzeniu pojmu verejná správa pozri napr.: MACHAJOVÁ, J. a kol. *Všeobecné správne právo*. 6. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 33.

policajné orgány sú pri výkone policajnej správy povinné striktne rešpektovať nielen právne predpisy, ale aj interné normy a inštrukcie nadriadených orgánov.

Z formálneho hľadiska sa na policajnú správu pozeráme ako na sústavu orgánov, ktoré realizujú výkon policajnej správy. Tými orgánmi sú predovšetkým orgány Policajného zboru.

Zjednodušene povedané, výkonom policajnej správy je tá bezpečnostnoprávna činnosť, ktorá je regulovaná normami správneho práva. Ide najmä o plnenie úloh na úseku ochrany verejného poriadku a bezpečnosti, strelných zbraní a streliva, bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky, súkromnej bezpečnosti, pobytu cudzincov, azylového procesu, ochrany utajovaných skutočností, vydávania občianskych preukazov a cestovných dokladov. Na uvedených úsekoch sa realizujú aj úkony *správneho trestania*, ako aj *služobné zákroky* (aj s využitím donucovacích prostriedkov) vykonávané za účelom odstránenia protiprávneho stavu.⁶

2. Záväznosť rozhodnutí súdov v Slovenskej republike

Rámec a limity sudcovskej tvorby práva sa odvíjajú od konštantnej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len "ústavný súd") vyjadrujúcej princíp právneho štátu. Ústavný súd už v počiatkoch svojej existencie formuloval v rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 87/93 základnú zásadu, podľa ktorej obsahom *princípu právneho štátu je vytvorenie istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď*. Takýto stav však nie je možné dosiahnuť bezvýnimčne, čo ako špecifikum výkonu súdnej moci akceptuje aj Európsky súd pre ľudské práva vo svojich rozhodnutiach. Podľa neho rozdiely v súdnych rozhodnutiach sú prirodzene obsiahnuté v každom súdnom systéme, ktorý je založený na existencii viacerých nižších súdov s obmedzenou územnou pôsobnosťou.⁷

V slovenských pomeroch v poslednej dobe výrazne badať dôsledky sudcovskej tvorby práva vedúcej k ovplyvňovaniu legislatívy judikatúrou. Pojem judikatúra sa stal prirodzenou súčasťou právneho jazyka a právnici veľmi radi poukazujú na konštantnú judikatúru. Ich argumentácie sa však rôznia. Nie je neobvyklé, že právnici zástupcovia odkazujú na "ustálenú judikatúru" okresného súdu, čomu napomáha aj povinné zverejňovanie rozhodnutí súdov všetkých stupňov v elektronických informačných právnych systémoch, resp. v publikovaných výberoch. Pojem judikatúra síce v sebe nesie prvok označenia súdneho rozhodnutia všeobecne, v kontexte jeho správneho použitia v argumentácii smerovanej k dosiahnutiu účelu zjednotenia

⁶ Viac k výkonu policajnej správy a orgánom, ktoré ju realizujú pozri napr. HAŠANOVÁ, J. - ŠIMONOVÁ, J. a kol. Policačné právo a policajná správa. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, 356 s.

⁷ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 11, 2016, s. 26.

určitého právneho názoru na spornú vec, avšak v našom právnom prostredí možno hovoriť výlučne o rozhodnutiach ústavného súdu a najvyššieho súdu. Judikatúra týchto súdov plní do určitej miery funkciu precedensu tak, ako ho poznáme v systéme angloamerického práva, teda rozhodnutia, ktoré má povahu záväznosti pre právnu úvahu súdov nižšieho stupňa pri posudzovaní skutkovo obdobnej veci.

Už aj v našom právnom prostredí sa stretávame s pojmom precedens priamo v rozhodnutiach ústavného, či najvyššieho súdu. Napr. v uznesení ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 499/2011 z 22. 11. 2011 sa uvádza: *"diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej veci právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná"* (IV. ÚS 209/2010, m. m. PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05). Aj keď právne závery všeobecných súdov obsiahnuté v ich rozhodnutiach nemajú v právnom poriadku Slovenskej republiky (ďalej aj „SR“) charakter precedensu, ktorý by ostatných sudcov rozhodujúcich v obdobných veciach zaväzoval rozhodnúť identicky, napriek tomu protichodné právne závery vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie (obdobne napr. IV. ÚS 49/06, III. ÚS 300/06).⁸

Názory na záväznosť judikatúry ako návod na jej aplikáciu súdmi nižšieho stupňa nájdeme aj v rozhodnutiach najvyššieho súdu, napr. v uznesení najvyššieho súdu sp. zn. 7 Cdo 136/2013, v ktorom sa uvádza, že: *"favorizácia inej právoplatne skončenej veci nemá v podmienkach Slovenskej republiky všeobecnú (precedenčnú) záväznosť, nemá v nepublikovanej podobe v Zbierke stanovísk a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky (ďalej len "Zbierka stanovísk") ani faktickú "záväznosť" pre iné - podobné prípady prejednávané súdmi, i keď v zložitých prípadoch (hard case) ju možno ako odkazovú metódu (stare decisis) používať pri odôvodňovaní súdnych rozhodnutí"*.⁹

V našom prostredí sa teda prioritne akceptuje ako forma precedensu judikát vo forme **publikovanej právnej vety**. Táto veta vychádza z konkrétneho rozhodnutia Najvyššieho súdu SR (ďalej aj „najvyšší súd“), Najvyššieho správneho súdu SR, či ústavného súdu, pričom jeho výber, následná abstrakcia a znenie právnej vety podliehajú určitému procesu. *Publikovaná právna veta sa stáva právnou normou veľmi podobnou právnemu predpisu*. Sudca sa podobne

⁸ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 11, 2016, s. 27 - 28.

⁹ MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In: Právny obzor. roč. 99, č. 4, 2016, s. 266 - 267.

ako zákonodarca a podľa jeho vzoru snaží konkrétnosť prípadu zovšeobecniť, čím sa tvorba súdnych precedensov viac podobá zákonodarnej činnosti ako výkonu súdnictva.

Právna argumentácia poukazom na tzv. ustálenú alebo konštantnú judikatúru musí spočívať na skutočne ustálenej judikatúre, teda na dostatočne všeobecných rozhodnutiach, ktoré sa bez výhrad na prejednávanú vec môžu a majú aplikovať. Nesmierne dôležitá je v takom prípade precízna aplikácia totožnosti alebo aspoň veľmi blízkej podobnosti skutkových okolností použitého judikátu, bez vytrhávania viet z odôvodnenia rozhodnutia podľa toho, ako sa to práve hodí do argumentácie toho ktorého účastníka.¹⁰ Za ustálenú judikatúru pre účely jej záväznosti a potreby odôvodnenia odchýlenia sa od takéhoto záväzného názoru najvyššieho súdu má významnú hodnotu aj to, či bolo takéto rozhodnutie publikované v Zbierke stanovísk, teda bolo odsúhlasené príslušným kolégiom, pripomienkové predpokladaným spôsobom a je tak považované za súčasť ustálenej judikatúry v obdobných veciach.¹¹ Pokiaľ rozhodnutie publikované nebolo o jeho judikátornej záväznosti možno hovoriť, až pokiaľ v ňom formulovaný právny názor bol opakovane potvrdený najvyšším súdom.¹²

Judikatúra prijatá najvyšším súdom sa potom nepochybne stáva prameňom práva a je možné jej priznať aj právnu záväznosť. Je obvyklé, že právna argumentácia okrem poukazu na znenie právneho predpisu, v ktorom má určité právo oporu a je z neho vyvodený nárok uplatnený pred súdom alebo správnym orgánom, veľmi dôrazne poukazuje na existujúce súdne rozhodnutia a na výklad práva spôsobom v nich použitým, teda na interpretáciu práva s oporou v predvídateľnosti práva založenej na určitom spôsobe ustáleného výkladu práva súdmi.¹³

K povahe judikatúry ako jedného z prameňov práva Prusák uvádza, že: *"judikáty nie sú prameňmi práva de iure, ale iba de facto. Často možno vlastne hovoriť o sudcovskej tvorbe práva, prípadne dotváraní práva judikatúrou. Rozhodnutia a stanoviská najvyšších všeobecných súdov nie sú ani u nás všeobecne záväzné, ale fakticky zaväzujú. Nižšie súdy ich vo svojej rozhodovacej činnosti rešpektujú a ich existenciu dokonca vítajú, pretože im pomáha*

¹⁰ MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatúry v novej procesnej právnej úprave. In: Právny obzor. roč. 99, č. 4, 2016, s. 265 - 266.

¹¹ Obdobne to platí aj v prípade Najvyššieho správneho súdu SR.

¹² BOBEK, M. - KÜHN, Z. a kol. Judikatura a právní argumentace. 2. vydanie. Praha: Auditorium, 2013, s. 112.

¹³ K tomu pozri aj nález ústavného súdu IV. ÚS 49/06, v ktorom ústavný súd uvádza, že rozhodnutia všeobecných súdov vo veci samej nezaväzujú ostatných sudcov rozhodnúť analogicky v podobných prípadoch, taká situácia, keď súdy v druhovo rovnakej veci rozhodujú protichodným spôsobom, podkopáva efektivitu fungovania systému spravodlivosti a neguje jeho elementárny princíp a základný predpoklad, ktorým je požiadavka, aby sa o rovnakých veciach rozhodovalo rovnakým spôsobom. Podľa nálezu ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 300/06, aj keď právne závery všeobecných súdov obsiahnuté v rozhodnutiach vo veci samej nemajú charakter precedensu, ktorý by ostatných sudcov rozhodujúcich v obdobných veciach zaväzoval rozhodnúť identicky, protichodné právne závery vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty, ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie.

preklenúť medzery v zákonoch a vyrovnať sa s novými situáciami".¹⁴ Ľalík uvádza, že judikatúra najvyššieho súdu nie je síce formálne záväzná, ale má normatívnu silu, ktorá sa prejavuje tak, že sudca zvažuje aplikovateľnosť relevantnej judikatúry vyšších súdov s ohľadom na iné faktory, ako sú právne princípy, ekonomické a obdobné dopady judikatúry, vývoj spoločenských podmienok a pod.¹⁵

Vzhľadom na uvedené sa domnievam, že rozhodnutia prerokované judikatórnou radou najvyššieho správneho súdu, ktoré sú publikované v Zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu SR,¹⁶ rozhodnutia najvyššieho súdu publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR,¹⁷ ako aj rozhodnutia ústavného súdu publikované v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu SR¹⁸ je nutné poznať a ovládať, a to nielen zo strany sudcov, ale aj vykonávateľov policajnej správy, keďže vydaním rovnakého rozhodnutia v rovnakom alebo obdobnom prípade sa rešpektuje ústavný princíp právnej istoty.

3. Vplyv konkrétnych rozhodnutí súdov na výkon policajnej správy

Použitie zbrane príslušníkom Policajného zboru¹⁹

Najdôraznejším a do práv inej osoby najvážnejšie zasahujúcim donucovaním prostriedkom, ktorý má policajt k dispozícii, je použitie zbrane. Ide o donucovací prostriedok *sui generis*. Použitie zbrane možno chápať ako *ultima ratio*, ako poslednú možnosť, ako môže policajt dosiahnuť zákrokom sledovaný cieľ. Pri stanovení podmienok pre použitie zbrane vychádza zákon z charakteru plnených úloh, pričom rešpektuje požiadavku minimalizácie dopadu tohto bezpečnostného inštrumentu do telesnej integrity protiprávne konajúcej osoby a kladie dôraz na jej subsidiárne použitie. Tento prístup vychádza zo zásad, ktoré sú súčasťou významných medzinárodných paktov, ale aj zo samotného ústavného poriadku SR.²⁰ Napríklad Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd prijatý Radou Európy v čl. 2 zakotvuje právo na život nasledovne: „Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest. Zbavenie života sa nepovažuje

¹⁴ PRUSÁK J. Teória práva. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1997, s. 198.

¹⁵ ĽALÍK, M. Menej pozitivistický viac prirodzenoprávne. Editoriál. In: Zo súdnej praxe. č. 4, s. 121.

¹⁶ Pozri § 8 a nasl. zákona č. 424/2022 Z. z. Rokovací poriadok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky.

¹⁷ Pozri čl. 47 zákona č. 291/2006 Z. z. Rokovací poriadok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

¹⁸ Pozri § 51 zákona č. 500/2019 Z. z. Spravovací a rokovací poriadok Ústavného súdu Slovenskej republiky.

¹⁹ Zbraňou sa v zmysle zákona o PZ rozumie zbraň strelná vrátane doplnkov zbrane a streliva (pištoľ, revolver), zbraň bodná (sečná – mačeta, dýka, nôž, ostré predmety), zbraň hromadnej účinnosti (zbraň strieľajúca dávkou – samopal, guľomet). V tejto súvislosti je treba konštatovať, že vznik služobného pomeru, s ktorým sa spája právo policajta nosiť zbraň, sám o sebe negarantuje zodpovedajúcu spôsobilosť nakladať so zbraňou.

²⁰ ŠKODA, J. - VAVERA, F. - ŠMERDA, R. Zákon o polícii s komentárom. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 200.

za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri obrane osoby proti nezákonnému násiliu, vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej, alebo zákonnom potlačení nepokojov alebo vzbury. “ V zmysle čl. 6 ods. 1 a 2 Listiny základných práv a slobôd má každý právo na život. Nikoho nemožno zbaviť života. V zmysle čl. 6 ods. 4 však porušením práv podľa tohto článku nie je, ak bol niekto zbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné.²¹ Obdobne právo na život upravuje Ústava SR v čl. 15.

Všetky právne predpisy sa zjednocujú v tom, že policajt, ktorý použil zbraň proti inej osobe pri vykonávaní služobného zákroku v prípade, ak bol služobný zákrok vykonaný v medziach zákona a spôsobom ustanoveným zákonom, požíva právnu ochranu aj v prípade, ak použitím zbrane osobu zraní, prípadne osobu pozbaví života.

Podmienky použitia zbrane policajtom upravuje najmä § 61 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o PZ“). Zákon je v prípade použitia zbrane policajtom pomerne všeobecný a dáva policajtovi značne široký priestor na výklad, aby bolo použitie zbrane zákonné. Policajti však spravidla neovládajú rozhodnutia súdov vydané vo veci použitia zbrane, najmä rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). V prípade, ak by jeho rozhodnutia poznali, domnievam sa, že zbraň pri svojej služobnej činnosti používali uvažlivejšie a s väčšou dávkou opatrnosti.

Predpokladom použitia zbrane v súlade so zákonom je okrem iného aj náležitý výcvik policajta.²² Odôvodnenosť potrebného výcviku na použitie tohto donucovacieho prostriedku deklaruje aj judikatúra ESLP. Napríklad v rozsudku Makaratzis proti Grécku ESLP konštatoval: *„Aj keď Súd prijíma, že policajti v akcii nemali dostatok času vyhodnotiť všetky okolnosti situácie a starostlivo akciu zorganizovať, domnieva sa, že akcia, ktorú sami niektorí policajti popísali ako chaotickú, je do veľkej miery dôsledkom toho, že pre policajnú akciu chýbali vo vnútroštátnom práve a praxi príslušné ustanovenia. Bolo totiž nevyhnutné, aby policajti prenasledujúci sťažovateľa jednali tak, ako by nejednali, keby mali riadny tréning a inštrukcie. Absencia jasných pravidiel ďalej vysvetľuje to, prečo sa ostatní policajti spontánne zúčastnili akcie bez toho, aby to hlásili veliteľovi.“*²³ Uvedené rozhodnutie deklaruje, že ak policajti nemajú náležitý výcvik, je zvýšený predpoklad, že vykonávanú služobnú činnosť nezrealizujú

²¹ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.

²² V zmysle § 10 ods. 1 písm. b) zákona o PZ policajt nie je povinný vykonať služobný zákrok, ak na jeho vykonanie nebol odborne vyškolený alebo vycvičený, a ak povaha služobného zákroku také odborné vyškolenie alebo vycvičenie vyžaduje.

²³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Makaratzis proti Grécku, sťažnosť č. 50385/99 z 20. decembra 2004.

optimálne a dôjde k ohrozeniu, či porušeniu práv chránených Dohovorom. Preto je nutné, aby policajt používal zbraň zásadne len vtedy, ak je na jej použitie dôsledne vycvičený, v opačnom prípade sa vystavuje riziku, že v prípade usmrtenia alebo zranenia osoby, bude policajt niešť za vykonaný služobný zákrok zodpovednosť, a to aj s následkami, ktoré zaviniť.

Použitie zbrane taktiež nesmie byť spojené s možnosťou ohrozenia života inej osoby (náhodná obeť). ESLP v prípade Toubache proti Francúzsku²⁴ konštatoval, že nie je možné automaticky stotožňovať konanie vodiča motorového vozidla s ostatnou posádkou. Tí totiž nemusia s konaním vodiča motorového vozidla súhlasiť. Ak by nešlo pri prenasledovaní o osoby, ktoré sú podozrivé z páchania násilných alebo teroristických trestných činov či ozbrojené osoby, mala by byť strelba policajtov na unikajúce vozidlo celkom výnimočná. Strelná zbraň by nemala byť bez ďalšieho použitá na zastavovanie motorového vozidla pri podozrení zo spáchania menej závažných trestných činov, alebo dokonca priestupkov.²⁵ Použitie zbrane ďalej nepripadá do úvahy potom, ako bol dosiahnutý cieľ, ktorý sa služobným zákrokom sledoval. Obdobne to platí aj pre prípad, že tento cieľ už použitím zbrane dosiahnuť nemožno.

Použitie zbrane je bezprostredným zásahom, ktorý je reakciou na bezprostrednú hrozbu. Tento bezprostredný zásah vždy smeruje proti tomu, kto hrozbu predstavuje, pričom musí platiť, že by bolo v rozpore so zákonom použiť zbraň v situácii, v ktorej je zjavná neprimeranosť tohto použitia vzhľadom na protiprávne konanie, ktoré zákrok vyvolalo. Špecifické prípady použitia zbrane sa odrážajú aj v judikatúre.²⁶ Napríklad vo veci Nachová a ďalší proti Bulharsku Európsky súd pre ľudské práva konštatuje, že „*použitie potenciálne smrtiacej zbrane nevyhnutne ohrozuje ľudský život, aj keď existujú pravidlá k minimalizácii takýchto rizík. Za žiadnych okolností preto nemôže byť „absolútne potrebné“ použiť takúto zbraň k zadržaniu osoby podozrivej z nenásilného trestného činu, ktorá neohrozuje život zasahujúceho, a to aj v prípade, ak by jej nepoužitím došlo k úteku osoby*“.²⁷

Z uvedeného možno vyvodíť, že síce zákon o Policajnom zbore dáva policajtovi pomerne široké možnosti použitia zbrane (napr. v zmysle § 61 ods. 1 písm. c) je policajt oprávnený použiť zbraň, ak nemožno inak prekonať odpor smerujúci k zmareniu jeho služobného zákroku), v súlade s rozhodnutiami súdov (najmä ESLP) sú zákonné podmienky použitia zbrane zjavne zúžené a policajt je oprávnený použiť zbraň iba v prípade, ak by použitie

²⁴ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Toubache proti Francúzsku č. 19510/15.

²⁵ ODLEROVÁ, M. Právne aspekty strelby na unikajúce motorové vozidlo podľa zákona o Policajnom zbore. In: Bezpečnosť teórie a praxe, 2022, roč. 28, č. 2, s. 12–13.

²⁶ ŠKODA, J. - VAVERA, F. - ŠMERDA, R. Zákon o policii s komentárom. s. 202.

²⁷ Nachova proti Bulharsku (2005), sťažnosti č. 43577/98 a č. 43579/98.

iných donucovacích prostriedkov nevedlo k splneniu účelu sledovaného zákroku, za podmienky, že je na použitie zbrane vycvičený, a ak tým neohrozí iné (nezúčastnené) osoby. Pri použití zbrane musí mať policajt na zreteli, že ide o smrtiaci prostriedok, a preto ho volí len v prípade, ak je povaha protiprávneho správania osoby taká závažná a nebezpečná, že použitie zbrane (ktoré je vždy spojené s rizikom ohrozenia života a zdravia osoby, voči ktorej sa zakročuje), je nevyhnutné, pretože nevyužitím tohto donucovacieho prostriedku „poslednej inštancie“ by boli vážne ohrozené základné hodnoty spoločnosti, a to život a zdravie iných osôb.

4. Výpovede policajtov ako dôkazný prostriedok

V policajnej praxi sa po vydaní rozsudku Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Sžd/39/2012 zo dňa 20. 02. 2014 začali šíriť tvrdenia, že v prípade protiprávnych konaní, v ktorých neexistuje žiadny iný dôkazný prostriedok, len výpovede dvoch policajtov a páchatel'a protiprávneho konania, nie je možné uznať páchatel'a vinným, pretože súdy k takým dôkazom pristupujú ako „k tvrdeniu proti tvrdeniu“, ktoré dáva záver, že v prípade pochybnosti sa rozhodne v prospech obvineného (*in dubio pro reo*). Uvedený názor vznikol v dôsledku prečítania výlučne právnej vety súdu, bez hlbšej obsahovej analýzy predmetného rozhodnutia, čo nám dedukuje záver, že nie vždy je postačujúce oboznámiť sa s právnou vetou, ale častokrát je potrebné pochopiť kontext právnej vety a zmysel posudzovaného prípadu, pretože v konečnom dôsledku môže byť výklad rozhodnutia súdu úplne odlišný, ako by sa to na prvé prečítanie mohlo javiť zo zostručnenej právnej vety.

Merito rozhodnutia súdu vo veci priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky znelo: „*Pokiaľ správne orgány bez akýchkoľvek pochybností nepreukázu, že sa skutok stal a spáchal ho obvinený z priestupku a zároveň je priestupkom, nemožno založiť výrok o vine na jedinom zdroji - výpovedi policajtov*“.

Prečítajúc uvedené sa nám javí, že v prípadoch, kde nie sú žiadne dôkazy okrem zakročujúcich policajtov a priestupcu, nie je možné vydať rozhodnutie o uznaní viny. Rozsudok súdu je však podrobnejší a pri hlbšom naštudovaní zistíme, že súd v tomto prípade hodnotil výpovede policajtov v naznačenom kontexte preto, že obsahovali rozpory a neboli jednoznačné. Taktiež pochybnosti sa objavili v správe o výsledku objasňovania, čo viedlo k tomu, že súd nepovažoval skutkový stav za dostatočne zistený a preukázaný. V rozsudku súd uvádza: „*Najvyšší súd sa taktiež domnieva, že pre preukázanie spáchania priestupku nezáleží na tom, či je preukázaný jediným alebo skupinou dôkazov, či vo forme výpovede príslušníka polície alebo obvineného z priestupku, ak taký dôkaz alebo dôkazy nepochybne preukazujú vinu*“.

priestupcu. Za súčasnej konštrukcie objasňovania priestupkov nemožno očakávať objasnenie akéhokoľvek priestupku najmä v doprave, bez výpovede, či výpovedí zakročujúcich príslušníkov polície, ktorí sú zo zákona o Policajnom zbore nielen zakročujúcimi orgánmi voči priestupcom, ale podľa § 35 ZoP i svedkami páchania priestupkov. Ich vylúčenie z konania, ako úradných osôb prítomných pri páchaní priestupku, pre neobjektívnosť však žiadny zákon neumožňuje automaticky len preto, že pri páchaní priestupku zakročovali, ale objektívnosť a obsah ich výpovede hodnotí správny orgán rozhodujúci o priestupku v prvom i druhom stupni, rovnako ako ostatné dôkazy, pokiaľ boli vo veci zabezpečené. Výpovede príslušníkov polície nemajú žiadne zvláštne postavenie medzi ostatnými dôkazmi v priestupkovom konaní. Vzhľadom na to, že sú však často jediné musia byť hodnotené veľmi dôsledne...“. Ďalej súd dodáva: „V priestupkovom konaní nesmie byť na ujmu objektívnosti zistenia skutkového stavu, aby dve skupiny rovnocenných dôkazov boli vyhodnotené v prospech jednej len preto, že ide o dôkaz produkovaný orgánom objasňujúcim priestupok, ktorý z titulu postavenia v pozícii orgánu štátu musí byť považovaný za neomylný a nespochybniteľný, avšak na druhej strane môže byť jediným usvedčujúcim a nespochybniteľným dôkazom, najmä ak protichodný dôkaz neexistuje alebo je pochybný. V súvislosti s uvedeným vyjadrením službukonajúcich policajtov Najvyšší súd konštatuje, že jednou z povinností správneho orgánu v priestupkovom konaní je jeho povinnosť zistiť presne a úplne skutočný stav veci - to znamená objasniť okolnosti skutku a zistiť stav veci tak, aby neexistovala pochybnosť o tom, že sa skutok stal. V danom prípade žalobca nespochybňoval česťnosť či plnenie si povinností členov hliadky, avšak správne orgánu vytýkal, že pri absencii akýchkoľvek iných dôkazných prostriedkov a bez odstránenia všetkých pochybností o tom, či sa skutok stal, dal prednosť verzii o skutku prezentovanej policajtm. Avšak jeho tvrdenie, že sa skutok nestal, zamietol ako nepravdivé. Správny orgán v konaní nevysvetlil a nezdôvodnil, prečo nepovažoval tvrdenie žalobcu o tom, že sa skutok nestal, za pravdivé, alebo aspoň za možné, či pravdepodobné. Navyše sa nezaoberal rozpornými zisteniami obsiahnutými v správe o výsledku objasňovania a tvrdeniami vo vysvetleniach uvedených príslušníkov polície. Správne orgány podľa názoru odvolacieho súdu opomenuli základnú úradnú povinnosť orgánov objasňujúcich priestupok - z úradnej povinnosti, prihliadajúc na práva obvineného z priestupku, zabezpečiť, vykonať a vyhodnotiť dôkazy tak, aby bol skutkový stav nepochybne zistený a preukázaný, a to najmä za situácie, keď žalobca tvrdil, že sa skutok nestal.“

Súd ďalej konštatoval: „Výpovede príslušníkov polície nemajú žiadne zvláštne postavenie medzi ostatnými dôkazmi v priestupkovom konaní. Vzhľadom na to, že sú však často jediné musia byť hodnotené veľmi dôsledne. Aj v prerokúvanom prípade **nebolo hlavným**

dôvodom zrušenia rozhodnutia žalovaného to, že by sa odvolací stotožnil s celým radom námietok žalobcu vytykajúcich porušenia jeho práv, ale rozpor medzi obsahom správy o výsledku objasňovania, tak ako bol konštatovaný v časti Výsledok orgánu Policajného zboru (policajta) a podanými vysvetleniami členov hliadky, ktorá žalobcu zastavila. Ide o konštatovanie tých istých osôb, avšak ktorých obsah sa rozchádza. V správe sa konštatuje, že žalobca si nebol vedomý spáchania priestupku, a preto odmietol zaplatiť pokutu, avšak vo vysvetleniach obaja príslušníci konštatovali, že žalobca sa k spáchaniu skutku priznal a len si chcel ako právnik vyskúšať priestupkové konanie v praxi. Odvolací súd, na rozdiel od súdu prvého stupňa, z tohto dôvodu nepovažoval skutkový stav za riadne zistený a nepochybný. V danej veci existovali nielen rovnocenné no protichodné vyjadrenia týkajúce sa skutku kladeného za vinu žalobcovi, ale aj v usvedčujúcich údajoch pochádzajúcich od príslušníkov polície boli rozpory. Bez odstránenia rozporov a pochybností, nie je možné za tohto dôkazného stavu vysloviť, či sa vôbec stal priestupok, pre ktorý sa konanie vedie.“

Z uvedeného je možné vyvodiť závery, že nie je pravda, že v prípade absencie iných dôkazov (napr. kamerového záznamu) nie je možné uznať priestupcu vinným zo spáchania priestupku, ak sú k dispozícii len výpovede dvoch policajtov a priestupcu. Každá výpoveď sa hodnotí samostatne a má rovnakú váhu. Taktiež nie je dôvod pochybovať o objektivite zakročujúcich policajtov, ktorí z pozície verejného činiteľa, sú povinní konať čestne, spravodlivo a nezaujato. V opačnom prípade sa vystavujú riziku, že ponesú právne následky nepravdivej a účelovej výpovede, ktoré môžu viesť až k ukončeniu služobného pomeru. Inak povedané, u policajtov sa predpokladá, že účelovo neklamú a nevymýšľajú si neexistujúce protiprávne konania, a preto výpoveď každého policajta sa posudzuje samostatne a neprístupuje sa k týmto dôkazom v štýle „dvaja policajti = jedna svedecká výpoveď“. Aby však boli ich výpovede relevantným dôkazom na uznanie páchatel'a za vinného, musia byť logické a nepochybné. Nesmú si navzájom odporovať resp. nesmú sa v podstatných bodoch líšiť od iných podkladov pre vydanie rozhodnutia (v posudzovanom prípade išlo o správu o výsledku objasňovania, s ktorou výpovede policajtov neboli v súlade). V prípade, ak si navzájom jednotlivé dôkazy odporujú a nedávajú jasný záver o spáchanom skutku, je potrebné zadovážiť ďalšie podklady, a ak ich nie je možné získať, až vtedy je potrebné rozhodnúť v súlade so zásadou *in dubio pro reo*.

Záver

Na základe informácií uvedených v príspevku sa domnievam, že znalosť rozhodnutí súdov je pre výkon policajnej správy nesmierne dôležitá, pretože pomáha interpretovať právo.

Nie vždy je však postačujúce prečítať právnu vetu rozhodnutia súdu, častokrát je nutné dôsledné naštudovanie celého rozhodnutia a pochopenie kontextu danej právnej vety. Z riešeného príspevku mi taktiež vyplýva záver, že rozhodnutia súdov sa pomaly, ale isto stávajú záväzným prameňom práva a postupne bude ich znalosť nielen zo strany sudcov, ale aj zo strany vykonávateľov policajnej správy, povinná a možno časom bude odkaz na konkrétne rozhodnutie súdu týkajúce sa rovnakého alebo obdobného prípadu, uvedené priamo vo výroku rozhodnutia (za predpokladu, že rozhodnutie súdu bolo publikované zákonom predpísaným spôsobom, teda prešlo tzv. judikatórnym procesom).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BOBEK, M. - KÜHN, Z. a kol. Judikatura a právní argumentace. 2. vydanie. Praha: Auditorium, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87284-35-3.

HAŠANOVÁ, J., BALGA, J., ANDOROVÁ, P. Policajná správa. 3. akt. vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023, 350 s. ISBN 978-80-7380-910-2.

HAŠANOVÁ, J. - ŠIMONOVÁ, J. a kol. Policajné právo a policajná správa. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, 356 s. ISBN 978-80-7380-801-3.

ĽALÍK, M. Menej pozitivistický viac prirodzenoprávne. Editoriál. In: Zo súdnej praxe. č. 4, s. 121.

MACHAJOVÁ, J. a kol. *Všeobecné správne právo*. 6. aktualizované vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 688. ISBN 978-80-89447-74-9.

MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatura a pojem ustálená rozhodovacia prax. In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 11, 2016, s. 26.

MORAVČÍKOVÁ, A. Postavenie a povaha judikatury v novej procesnej právnej úprave. In: Právny obzor. roč. 99, č. 4, 2016, s. 266-267.

PRUSÁK, J. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK. ISBN 80-7160-080-6.

ŠKODA, J. - VAVERA, F. - ŠMERDA, R. Zákon o polícii s komentárom. Plzeň: [Aleš Čeněk](#), 2009, 396 s. ISBN 978-80-7380-160-1.

ODLEROVÁ, M. Právne aspekty strelby na unikajúce motorové vozidlo podľa zákona o Policajnom zbore. In: Bezpečností teorie a praxe, 2022, roč. 28, č. 2, s. 12–13.

VYBRANÉ PRÁVNÍ ASPEKTY BANKOVNÍ ZÁRUKY VYSTAVENÉ V ELEKTRONICKÉ FORMĚ¹

SELECTED LEGAL ASPECTS OF THE BANK GUARANTEE ISSUED IN ELECTRONIC FORM

Veronika Hejná²

Abstrakt

Příspěvek představuje základní právní úpravu elektronických bankovních záruk v České republice. Analyzuje specifika bankovních záruk v elektronické podobě a předestírá možná rizika a úskalí. Dále si klade za cíl odpovědět na otázky, kdy je elektronická bankovní záruka vystavena a v jakém okamžiku vzniká vztah mezi věřitelem (beneficientem) a vystavující bankou. Klíčovou problematiku pak představuje digitální kontinuita bankovní záruky vystavené v elektronické podobě.

Klíčová slova

Bankovní záruka, elektronická bankovní záruka, elektronický podpis, digitální kontinuita.

Abstract

This paper presents the fundamental legal framework for electronic bank guarantees in the Czech republic. It analyzes the specifics of bank guarantees issued in electronic form and outlines potential risk and challenges. Furthermore, it aims to answer the question of when the electronic bank guarantee is issued and what moment the relationship between the creditor (beneficiary) and the issuing bank arises. A key issue addressed is the digital continuity of bank guarantee issued in electronic form.

Keywords

Bank guarantee, electronic bank guarantee, electronic signature, digital continuity.

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci grantového projektu IGS VŠE v Praze pod názvem projektu "Obchodní smlouvy v digitálním prostředí", č. F2/58/2024.

² Mgr. Ing. Veronika Hejná, LL.M., doktorandka na katedře podnikového a evropského práva Fakulty Mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze.

Úvod

Zatímco v řadě oblastí a oborů byla impulsem větší míry přechodu na elektronickou kontraktaci či elektronický právní styk v obecné rovině pandemie Covid-19, s rozšířením elektronizace bankovních záruk se setkáváme v České republice již od novely zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, který s účinností od dubna roku 2017 přinesl pro první skupinu veřejných zadavatelů povinnou elektronickou komunikaci. V ojedinělých případech docházelo k vystavování bankovních záruk v elektronické formě již předtím, a to od roku 2016 s účinností zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce.

Cílem tohoto příspěvku je představit bankovní záruku vystavenou v elektronické formě podle právního řádu České republiky a související evropské legislativy a odpovědět na otázky od jakého okamžiku je elektronická bankovní záruka vystavena, kdy vznikají práva ze záruky věřiteli a jaká jsou nejčastější úskalí bankovních záruk vystavených v elektronické formě.

1. Forma bankovní záruky

Podle stávajícího znění zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je vystavení autonomní finanční záruky nezávislé na zajišťovaném závazku umožněno jakémukoliv subjektu (osobě právnické i fyzické). Bankovní záruky jakožto záruky vystavené bankou, zahraniční bankou nebo spořitelním a úvěrním družstvem dle ustanovení § 2029 odst. 1 občanského zákoníku, zůstávají subkategorií finančních záruk. Je však třeba podotknout, že subkategorií zcela klíčovou. S ohledem na kapitálovou sílu a důvěryhodnost bank hrají bankovní záruky nezastupitelnou úlohu v obchodě mezinárodním, ale též vnitrostátním, např. ve veřejných zakázkách.

Podstatou bankovní záruky je závazkové prohlášení banky, že uspokojí věřitele (beneficienta) bankovní záruky podle podmínek záruční listiny do výše určité peněžité sumy³. Poté, co věřitel banku k plnění písemně vyzve a za předpokladu, že dlužník (příkazce) nesplní svůj dluh, anebo nastanou jiné podmínky stanovené v záruční listině⁴, je banka povinna věřiteli vyplatit zaručenou částku.

Pelikán připomíná, že se souslovím digitální právní jednání si většinou vybavujeme elektronický podpis a debatu o tom, jak v elektronické podobě naplnit požadavky písemné formy⁵.

³ Ust. § 2029 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴ Ust. § 2035 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵ PELIKÁN, R. *Digitální právní jednání*. Právní rozhledy 15-16/2023, s. 515.

„Písemnost (...) může být v podobě listinné (tj. zejména papírové) nebo v podobě elektronické (zde rozuměj počítačové, jako soubor, elektronický dokument, elektronický objekt apod.). Papírová listina se pak, chybí-li jasná zákonná ustanovení, „z logiky věci“ typicky podepisuje vlastnoručním podpisem, písemnost v elektronické podobě elektronickým podpisem.“⁶

Podle kogentního ustanovení § 2029 odst. 2 občanského zákoníku vyžaduje záruční listina písemnou formu. Podle ustanovení § 561 odst. 1 občanského zákoníku je k platnosti právního jednání učiněného v písemné formě požadován podpis jednajícího, přičemž jiný právní předpis stanoví, jak lze při právním jednání učiněném elektronickými prostředky písemnost elektronicky podepsat. Podle ustanovení § 562 odst. 1 občanského zákoníku je písemná forma zachována i při právním jednání učiněném elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby. Stranou pozornosti zde ponecháme již několikrát traktovaný vztah mezi ustanovením § 561 odst. 1 a § 562 odst. 1 občanského zákoníku.

Záruční listina tak nemusí být vystavena pouze ve formě listinné, ale i elektronické⁷. Tradičním způsobem vystavování záruk v mezinárodním obchodním styku je vystavování prostřednictvím SWIFT⁸.

Právě od roku 2016 se v České republice setkáváme i elektronickými bankovními zárukami vystavovanými ve formátu pdf a opatřenými elektronickým podpisem pracovníků banky v souladu se zákonem č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce.

Rozmach elektronizace bankovních záruk v České republice způsobila novela ustanovení § 211 odst. 3 zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, která zakotvila povinnou elektronickou písemnou komunikaci mezi zadavatelem a dodavatelem. Pro organizační složky státu, Českou národní banku a centrální zadavatele nabylo novelizované ustanovení § 211 odst. 3 zákona o zadávání veřejných zakázek účinnosti 18. dubna 2017, pro

⁶ KMENT, V. *Elektronické právní jednání: analýza s důrazem na využití elektronického podpisu a elektronické pečeti podle práva EU, České republiky a Německa*. Právní monografie. Praha: Wolters Kluwer, 2018., kap. 5.1.3. Dále uvádí, že „právníci nauky i praxe za písemnost považují především viditelný text, provedený písmem, a je jim lhostejné, zda je text na papíře nebo na displeji. Současně však používají obraty hovořící o zaznamenání či zachování textu, předpokládají tedy trvalejší existenci písemnosti.“

⁷ LIŠKA, P. (2023). Bank Guarantees in the Czech Republic. *Archives of Business Research*, 11(1), s. 5. <https://doi.org/10.14738/abr.111.13696>.

⁸ SWIFT je zkratkou pro Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, která umožňuje bezpečné zasílání finančních zpráv mezi bankami. V rámci swiftové komunikace má každý uživatel přidělený jedinečný identifikátor, tzv. BIC (Business Identifier Code). Vzhledem k tomu, že bankovní záruku v podobě SWIFT však musí věřitelé avizovat některý z účastníků SWIFT, tedy většinou některá z věřitelových bank, nevzbuzuje tato elektronická forma větší pozornost.

ostatní zadavatele potom 18. října 2018. Povinná elektronická komunikace mezi zadavatelem a uchazečem v kombinaci s tehdejšími zněními § 41 odst. 4 písm. b) zákona o zadávání veřejných zakázek, tak zakotvila povinnost složit jistotu ve formě bankovní záruky předložením originálu záruční listiny v elektronické nabídce uchazeče. Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky v metodickém doporučení týkajícím se veřejných zakázek uvedlo, že „*prakticky bude dodavatel postupovat tak, že do své elektronické nabídky zařadí originál záruční listiny v elektronické podobě (originální soubor poskytnutý bankou včetně elektronických podpisů)*“⁹.

V době publikace tohoto příspěvku již zákon o zadávání veřejných zakázek umožňuje v § 41 odst. 4 písm. b) předložení dokladu banky prokazujícího povinnost banky vyplatit zadavateli jistotu, jde-li o bankovní záruku¹⁰. Tím došlo též ke sjednocení režimu prokazování složení jistoty ve formě bankovní záruky a ve formě pojištění záruky¹¹. Tímto dokladem tak může být naskenovaná záruční listina, stejně tak jako bankovní záruka vystavená v elektronické podobě. Podle ustanovení § 41 odst. 5 zákona o zadávání veřejných zakázek může zadavatel v zadávacích podmínkách požadovat, aby doklady podle odst. 4 písm. b) byly předloženy v originále nebo úředně ověřené kopii.

Právní rámec pro elektronizaci bankovních záruk je dotvářen nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 ze dne 23. července 2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES, (dále jen nařízení eIDAS) a nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2024/1183 ze dne 11. dubna 2024, kterým se mění nařízení (EU) č. 910/2014, pokud jde o zřízení evropského rámce pro digitální identitu (dále jen eIDAS 2.0).

2. Elektronický podpis, elektronické časové razítko, elektronická archivace

Podpis právního jednání v písemné formě plní v obecné rovině funkci stvrzení konečnosti a vážnosti vůle, identifikaci jednatelů a je zárukou autentičnosti dokumentu¹². V případě soudního sporu pak plní důležitou funkci důkazní.

⁹ Metodické doporučení Ministerstva pro místní rozvoj ČR: „Prokazování složení jistoty formou bankovní záruky v nabídce v elektronické podobě“, dostupné z <https://portal-vz.cz/wp-content/uploads/2019/06/Prokazovani-slozeni-jistoty-formou-bankovni-zaruky-v-nabidce-v-elektronicke-podobe.pdf> (online) [cit. 23.1.2025].

¹⁰ Změna byla provedena novelou zákona o zadávání veřejných zakázek č. 166/2023 Sb., s účinností od 16.7.2023.

¹¹ Do té doby zákon nedůvodně zvýhodňoval pojištění záruky, když u bankovní záruky musel být součástí nabídky originál záruční listiny, zatímco u pojištění záruky postačovalo potvrzení pojišťovny prokazující existenci pojištění záruky.

¹² KORBEL, F., MELZER, F. *Písemnost, elektronický a biometrický podpis v elektronickém právním jednání*. Bulletin advokacie 12/2014, s. 31-36.

Pro účely nařízení eIDAS se elektronickým podpisem rozumí „*data v elektronické podobě, která jsou připojena k jiným datům v elektronické podobě nebo jsou s nimi logicky spojena a která podepisující osoba používá k podepsání*“.¹³ Zaručeným elektronickým podpisem je podle nařízení eIDAS „*elektronický podpis, který splňuje požadavky stanovené v článku 26*“. Kvalifikovaným elektronickým podpisem je pak takový zaručený podpis, který je „*vytvořen kvalifikovaným prostředkem pro vytváření elektronických podpisů a který je založen na kvalifikovaném certifikátu pro elektronické podpisy*“. Jak uvádí Kment, „*kvalifikované elektronické podpisy představují jednu z právně i fakticky nejjistějších možností, jak implementovat právní jednání s podpisem v elektronickém prostředí*“.¹⁴ Lze souhlasit se Snášelem, že důvodem odlišného přístupu k jednotlivým typům elektronických podpisů je odlišná míra jejich důkazní spolehlivosti¹⁵. Ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru v elektronické transakce vymezuje ještě kategorii uznávaného elektronického podpisu. Tímto podpisem je buď zaručený elektronický podpis založený na kvalifikovaném certifikátu nebo kvalifikovaný elektronický podpis.

Bod 33 čl. 3 nařízení eIDAS definuje elektronické časové razítko jako „*data v elektronické podobě, která spojují jiná data v elektronické podobě s určitým okamžikem a prokazují, že tato jiná data existovala v daném okamžiku*“. Obdobně pak existuje též kvalifikované elektronické časové razítko. Účelem použití elektronického časového razítka je prokázat existenci dat k danému časovému okamžiku¹⁶. V certifikátu uváděný čas podepsání může pocházet ze systémových dat počítače podepisující osoby. Časové razítko tak fixuje stav elektronického dokumentu v daném čase, tedy u „*dokumentu opatřeného časovým razítkem je možné kdykoli později zjistit jeho změnu*“.¹⁷

Nařízení eIDAS 2.0 k tomu doplňuje požadavek na zavedení bezpečné a důvěryhodné elektronické archivace, aby bylo možné „*dlouhodobě uchovávat elektronická data a elektronické dokumenty, jakož i na související služby vytvářející důvěru. V zájmu zajištění právní jistoty, důvěryhodnosti a harmonizace ve všech členských státech by měl být vytvořen právní rámec pro kvalifikované služby elektronické archivace, který by se inspiroval rámcem*

¹³ Čl. 3 bod 10 nařízení eIDAS.

¹⁴ KMENT, V. *Elektronické právní jednání: analýza s důrazem na využití elektronického podpisu a elektronické pečeti podle práva EU, České republiky a Německa*. Právní monografie. Praha: Wolters Kluwer, 2018. kap. 1.

¹⁵ SNÁŠEL, M. *Elektronický podpis – teorie, rozhodovací praxe a aplikace v bankovním sektoru se zaměřením na Bank ID SIGN*. Závěrečná práce LL.M. v právu informačních a komunikačních technologií, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 2024, 75 s.

¹⁶ JAREŠ, A.; KASL, F. a P. LOUTOCKÝ. *Současné výzvy a příležitosti uzavírání smluv online*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2024, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Edice Scientia, sv. č. 757, (online, pdf), s. 173.

¹⁷ POLČÁK, R. *Praxe elektronických dokumentů*. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 57.

*pro jiné služby vytvářející důvěru stanovené v tomto nařízení.*¹⁸ Rámec má zahrnout funkční požadavky na službu elektronické archivace a jasné právní účinky, dojde-li k využití kvalifikované služby elektronické archivace¹⁹.

3. Vystavení elektronické bankovní záruky a vznik právního vztahu z elektronické bankovní záruky

Bankovní záruka podle ustanovení § 2029 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník „*vzniká prohlášením výstavce v záruční listině, že uspokojí věřitele podle záruční listiny do výše určité peněžní částky, nesplní-li dlužník věřiteli určitý dluh, anebo splní-li se jiné podmínky určené v záruční listině.*“ Způsob doručení bankovní záruky věřiteli (beneficientovi) je sjednáván mezi dlužníkem (příkazcem) a vystavující bankou. Podle dřívější judikatury Vrchního soudu v Praze nevznikne právní vztah mezi beneficentem a vystavující bankou z bankovní záruky, než je záruční listina doručena beneficentovi²⁰.

Jak uvádí Richter v komentáři k ust. § 2029 občanského zákoníku, přijetí nového českého občanského zákoníku je „*vhodnou příležitostí k revidování tohoto výkladu*“.²¹ Důvod je ten, že i když je originál záruční listiny vystavené v listinné formě ještě na cestě od výstavce k věřiteli, strany podkladového závazku již plní v dobré víře, že originál záruční listiny obdrží později. Podle Richtera lze ustanovení § 2029 možno chápat jako zvláštní k ustanovení § 570 a 572 občanského zákoníku a přiklání se tak k podpůrnému výkladu, jež nalezneme v Jednotných pravidlech pro záruky vyplatitelné na požádání (Uniform Rules for Demand Guarantees, publ. ICC No. 758) i úmluvě UNCITRAL 1995 o nezávislých zárukách a stand-by akreditivách. Oba dokumenty vychází z pravidla, dle něhož je bankovní záruka vystavena v okamžiku, kdy záruční listina opustí „*sféru vlivu*“ výstavce. Ačkoliv Česká republika není smluvní stranou Úmluvy a pravidla ICC – URDG 758 lze na bankovní záruky použít pouze tehdy, když jsou do textu záruční listiny inkorporována, lze tyto dva dokumenty využít jako zdroj ustálené mezinárodní záruční praxe.

¹⁸ Bod 66 recitálu k nařízení eIDAS 2.0.

¹⁹ Dále nařízení v bodu 66 recitálu uvádí: „*Pokud elektronická data a elektronické dokumenty předložené elektronické archivační službě obsahují jeden nebo více kvalifikovaných elektronických podpisů nebo kvalifikovaných elektronických pečeti, měla by uvedená služba používat postupy a technologie umožňující prodloužení důvěryhodnosti těchto dat na dobu jejich uchovávání, případně s využitím jiných kvalifikovaných služeb vytvářejících důvěru, stanovených tímto nařízením. Za účelem vytváření důkazů o uchovávání v případech, kdy se používají elektronické podpisy, elektronické pečete nebo elektronická časová razítka, by se měly používat kvalifikované služby vytvářející důvěru.*“

²⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp.zn. 5 Cmo 649/95 ze dne 3. března 1997.

²¹ RICHTER, T. in HULMÁK, M. a kol.. *Občanský zákoník V: závazkové právo : obecná část (§ 1721-2054) : komentář*. Velké komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 1266.

Záruční listina v elektronické podobě vznikne připojením elektronických podpisů pracovníků banky k elektronickému dokumentu záruční listiny. Mezi vystavující bankou a věřitelem (beneficientem) ze záruční listiny tak zřejmě vzniká právní vztah v okamžiku, kdy se věřitel seznámí s obsahem záruční listiny tak, že je elektronická záruční listina záruky za nabídku připojena k nabídce anebo odeslána datovou schránkou či e-mailem na e-mailovou adresu zaměstnance věřitele.

4. Digitální kontinuita bankovních záruk vystavených elektronicky

U elektronických bankovních záruk za nabídku podle zákona o zadávání veřejných zakázek v praxi nenastávají větší problémy, především s ohledem na krátkou dobu platnosti, na již je záruka za nabídku vystavována. Obavy věřitelů však budí situace, kdy platnost bankovní záruky je delší, než platnost podpisového certifikátu osoby připojující elektronický podpis; k tomu dochází nejčastěji u záruk za dobré provedení kontraktu, kdy není výjimkou pět a více let platnosti bankovní záruky. Na otázku, zda může vypršení platnosti podpisového certifikátu způsobit neplatnost bankovní záruky jakožto jednostranného právního jednání banky, je nutno odpovědět negativně. Do problémů se věřitel může dostat v případě soudního sporu, pokud vystavující banka zpochybní platnost záruční listiny. Dokazováním v ad hoc případech by však mělo být prokázáno, že v době připojení elektronických podpisů k elektronické záruční listině byly elektronické podpisy příslušných pracovníků banky v platnosti. Lze tak věřitelům doporučit, aby vždy po obdržení elektronické záruční listiny provedly ověření platnosti podpisů.

Ověření elektronické bankovní záruky samo o sobě je pak prováděno nejprve ověřením integrity podepsaného dokumentu. Následně dochází k ověření pravosti certifikátu. „*K tomu je třeba, aby byl dostupný poskytovatel certifikačních služeb a aby provedl ověření na základě stejného systémového certifikátu, kterým byl ověřen původní podpis.*“²² Jak uvádí Polčák, systémové certifikáty jsou z důvodu bezpečnosti po určité době po vydání měněny, což nezbytně vede k tomu, že elektronicky podepsaný dokument po této době (nejčastěji nejpozději po jednom roce od vydání původního certifikátu) nebude snadné ověřit²³.

²² POLČÁK, R. Praxe elektronických dokumentů. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 57.

²³ POLČÁK též upozorňuje na to, že i tehdy, je-li k dispozici původní systémový certifikát, není pozdější ověření zaručeného elektronického podpisu zcela průkazné proto, že se zvyšováním výpočetního výkonu počítačů v čase klesá bezpečnost dříve použitých šifrovacích postupů. To může vést k tomu, že v rámci soudního řízení bude pravost několik let starého podpisu zpochybňována tvrzením, že zfalšování je v době konání soudního řízení již velmi snadnou početní úlohou.

Ani připojení časového razítka tento problém samo o sobě neřeší. „*Razítka totiž prokazuje je existenci dokumentu v určitém čase (...) a vzhledem k tomu, že jde o technologický derivát zaručeného elektronického podpisu, je jeho ověřitelnost rovněž limitována platností systémového certifikátu poskytovatele certifikačních služeb.*“²⁴ Zajímavé bude sledovat další právní i technologický vývoj související s implementací nařízení eIDAS 2.0 a služeb pro důvěryhodnou elektronickou archivaci.

Závěr

Trend vystavování bankovních záruk v elektronické formě ve formě pdf opatřeného elektronickými podpisy zaměstnanců banky odpovídá obecnému trendu elektronizace a digitalizace právních jednání. Tradičním způsobem vystavování bankovních záruk v České republice je listinná podoba, u níž Vrchní soud v Praze dovodil, že právní vztah mezi věřitelem a vystavující bankou vzniká až v okamžiku, kdy je záruční listina doručena věřiteli. Doručením může být pověřena vystavující banka, anebo záruční listinu věřiteli předává dlužník podkladového závazku. Je-li však záruční listina vystavena v elektronické podobě bude postačovat, že je elektronicky podepsaná záruční listina odeslána datovou schránkou, anebo například i na e-mailovou adresu zaměstnance věřitele tak, že se se skutečností vystavení záruční listiny a s obsahem bankovní záruky seznámí.

Bankovní záruky v obchodním styku bývají vystavovány na nemalé částky, což vyplývá z objemu pohledávek těmito zárukami zajištěných. Proto je nutné, aby právní rámec a na něj navazující praxe v elektronizaci nastavily jasná pravidla pro ověřování elektronických podpisů a zajištění digitální kontinuity vystavené elektronické bankovní záruky tak, aby věřitelé (beneficienti) bankovních záruk měli v elektronické bankovní záruky stejnou důvěru, jako v bankovní záruky v listinné podobě. V rámci evropské právní úpravy je dalším krokem k vytvoření této důvěry novelizace nařízení eIDAS, tzv., eIDAS 2.0 zakotvující kvalifikovanou službu elektronické archivace.

²⁴ POLČÁK, R. Praxe elektronických dokumentů. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 59. Polčák dodává: „*Je v tomto směru na místě varovat před bezbřehým optimismem vůči komerčním technickým řešením, která si kladou za cíl formou takzvaného přerazítkování uchovávat autenticitu elektronických dokumentů. K tomu totiž (...) je nutné zajistit spolehlivé ověření všech razítek historickými systémovými certifikáty, na jejichž základě byla razítka postupně vydávána, a k tomu doložit skutečnost, že příslušný kvalifikovaný certifikát nebyl vždy dobře přerazítkován zneplatněn.*“

Seznam bibliografických zdrojů

Monografie a odborné články

JAREŠ, A.; KASL, F. a P. LOUTOCKÝ. *Současné výzvy a příležitosti uzavírání smluv online*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2024, 239 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Edice Scientia, sv. č. 757. ISBN 978-80-280-0523-8 (online, pdf).

KMENT, V. *Elektronické právní jednání: analýza s důrazem na využití elektronického podpisu a elektronické pečeti podle práva EU, České republiky a Německa*. Právní monografie. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7552-814-8.

KORBEL, F, MELZER, F. *Písemnost, elektronický a biometrický podpis v elektronickém právním jednání*. Bulletin advokacie 12/2014, s. 31-36.

LIŠKA, P. (2023). *Bank Guarantees in the Czech Republic*. Archives of Business Research, 11(1), s. 1–11. <https://doi.org/10.14738/abr.111.13696>.

PELIKÁN, R. *Digitální právní jednání*. Právní rozhledy 15-16/2023, s. 515.

POLČÁK, R. *Praxe elektronických dokumentů*. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 53-61.

SNÁŠEL, M. *Elektronický podpis – teorie, rozhodovací praxe a aplikace v bankovním sektoru se zaměřením na Bank ID SIGN*. Závěrečná práce LL.M. v právu informačních a komunikačních technologií, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 2024, 75 s.

Právní předpisy

Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zák. č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek.

Zák. č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce.

Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 ze dne 23. července 2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES (nařízení eIDAS)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2024/1183 ze dne 11. dubna 2024, kterým se mění nařízení (EU) č. 910/2014, pokud jde o zřízení evropského rámce pro digitální identitu (nařízení eIDAS 2.0).

Soudní rozhodnutí

Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp.zn. 5 Cmo 649/95 ze dne 3. března 1997.

Další zdroje

Metodické doporučení Ministerstva pro místní rozvoj ČR: „Prokazování složení jistoty formou bankovní záruky v nabídce v elektronické podobě“, dostupné z <https://portal-vz.cz/wp-content/uploads/2019/06/Prokazovani-slozeni-jistoty-formou-bankovni-zaruky-v-nabidce-v-elektronicke-podobe.pdf> (online) [cit. 23.1.2025].

RULE OF LAW AKO ROZHODUJÚCI FAKTOR TRANZITÍVNEJ SPRAVODLIVOSTI V KONFLIKTNÝCH, RESP. POSTKONFLIKTNÝCH ŠTÁTOCH NA AFRICKOM KONTINENTE?

RULE OF LAW AS A DECISIVE FACTOR OF TRANSITIONAL JUSTICE IN CONFLICT OR POST-CONFLICT STATES ON THE AFRICAN CONTINENT?

Klaudia Hraníková Pytel'ová¹

Abstrakt

Ozbrojené konflikty sú komplexným javom a výsledkom pôsobenia rôznych historických, politických, ekonomických, sociálnych a právnych faktorov. Pre africký kontinent platia rôzne faktory eskalácie (ako aj deeskalácie) ozbrojeného násilia, medzi ktoré napr. zaradujeme kolonizáciu, multi-etnicitu, boj o prírodné zdroje a zlú správu vecí verejných vrátane korupcie. Vplyv konfliktných situácií na sociálno-ekonomický rozvoj na africkom kontinente je ničivý, a práve z toho vyvstáva dôležitosť skúmania tejto problematiky aj skrz „rule of law“ optiku.

Kľúčové slová

tranzitívna spravodlivosť, právny štát, Rwanda, Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu, *gacaca* súdy

Abstract

Armed conflicts are a complex phenomenon and the result of various historical, political, economic, social and legal factors. For the African continent, various elements of escalation (as well as de-escalation) of armed violence apply, among which, for example colonization, multi-ethnicity, struggle for natural resources and poor governance including corruption. The impact of conflict situations on socio-economic development on the African continent is devastating, and it is precisely from this that the importance of examining this issue arises through the "rule of law" lens.

Keywords

transitional justice, rule of law, Rwanda, International Criminal Tribunal for Rwanda, *gacaca* courts

Úvod

Tranzitívna spravodlivosť predstavuje v zásade novodobý fenomén, ktorý je úzko prepojený na najzávažnejšie porušovanie ľudských práv či už v rámci ozbrojených konfliktov,

¹ JUDr. Klaudia Hraníková Pytel'ová, PhD. pôsobí na Katedre medzinárodného práva Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

alebo v štátoch pod autoritárskym režimom. Od Norimberského procesu je v medzinárodnom spoločenstve snaha o ukončenie beztrestnosti pre páchatel'ov medzinárodných zločinov, a o vysporiadanie sa s „dedičstvom konfliktu“. Prístupy a mechanizmy tranzitívnej spravodlivosti môžu byť súčasťou tak vnútroštátneho právneho systému, a/ alebo aj medzinárodného právneho rámca. Organizácia Spojených národov definuje prechodnú spravodlivosť ako „celý rozsah procesov a mechanizmov spojených so snahou spoločnosti vyrovnat' sa s dedičstvom rozsiahlych minulých zneužívaní, zabezpečiť zodpovednosť, slúžiť spravodlivosti a dosiahnuť zmierenie“².

Tranzitívna spravodlivosť sa stala základným prvkom pri budovaní mieru po skončení konfliktu, a to najmä vzhľadom na to, že štáty jednak čelia nielen rozhodnutiu prijať vhodné opatrenia tranzitívnej spravodlivosti, ale zároveň si môžu vyberať z rôznych mechanizmov³. V tomto smere je treba zdôrazniť, že opatrenia tranzitívnej spravodlivosti majú základ v legálnych, resp. legalizovaných procesoch, pričom ich úlohou je presadzovať reformy smerujúce k posilneniu práva, spravodlivosti, súdnictva, ústavy a legislatívy, a to tak, aby to dopomohlo presadzovaniu mieru. Pri presadzovaní mieru sú prítomní medzinárodní aktéri nielen v pozícii pozorovateľov, a medzinárodné spoločenstvo zosobnené v systéme OSN, pričom *rule of law* tvorí základ mierových dohôd, resp. dohôd o rozdelení moci (s/bez priameho účinku na krátkodobý, resp. dlhodobý mier).

1. Metodologická zložitosť spojená s definičným rámcom rule of law, pascou konfliktu a s „fragility“ statusom štátov postihnutých ozbrojeným konfliktom

Vedecko-výskumnou otázkou položenou aj v názve príspevku je či je možné rule of law považovať za rozhodujúci faktor tranzitívnej spravodlivosti v konfliktných, resp. post-konfliktných štátoch na africkom kontinente. V tomto kontexte je prvým krokom vysporiadanie sa s definičným rámcom *rule of law*, aplikujúcim na príslušné skúmané africké štáty. Zároveň je v prvom rade treba zdôrazniť, že skúmaná problematika je zúžená a limitovaná len na poňatie medzinárodného práva verejného, resp. náuky medzinárodného práva.

Podobne ako pojem tranzitívna spravodlivosť je aj pojem právny štát spojený s množstvom definícií a chápaní. Napr. Generálny tajomník OSN načrtoľ⁴ nasledujúce hlavné prvky konštituujúce koncept právneho štátu nasledovne: „právny štát je v samom srdci

² United Nations Security Council Report: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies/ U.N. Doc. S/2004/616, p. 3-4.

³ Pozri napr. Teitel 2003; Roht-Arriaza, 2006; Skaar & Malca, 2015.

⁴ Report of the Secretary-General: The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies/ U.N. Doc. S/2004/616, s. 4.

organizácie .. a vzťahuje sa na princíp vládnutia, v ktorom všetky osoby, subjekty a inštitúcie (tak verejné ako aj súkromné), a to vrátane samotného štátu – sú podriadené zákonu, ktoré sú verejne vyhlásené, rovnako presadzované a nezávisle posudzované, a ktoré sú konzistentné s medzinárodnými normami a štandardami v oblasti ľudských práv.“⁵ Generálny tajomník OSN vo svojej správe z roku 2004 zároveň pod pojem spravodlivosť zahrnul aj „trestanie za krivdy“⁶. V spomínanej správe, ako aj v usmernení z roku 2010 vyzdvihol medzinárodné trestné tribunály, a zaujal jednoznačné stanovisko, že OSN nikdy nemôže schváliť mierovú dohodu, ktorá obsahuje amnestie na genocídu, iné zločiny proti ľudskosti, vojnové zločiny alebo hrubé porušovanie ľudských práv⁷. Prostredníctvom medzinárodných zmlúv a medzinárodných organizácií je právny štát presadzovaný z rôznych funkčných dôvodov: zmluvy o ľudských právach obhajujú *rule of law* ako základ štátu rešpektujúceho právo, rozvojom aktéri vrátane donorských štátov presadzujú daný koncept ako zásadný prvok hospodárskeho rastu, pričom bezpečnostní aktéri vrátane orgánov OSN ho stanovujú ako určujúci základ a formu pre riešenie konfliktu.

„V mnohých post-konfliktných spoločnostiach, ktoré boli poznačené konfliktom, nepotrebujú rozsiahlu reformu len armáda, polícia a iné vládne orgány, ale aj súdny systém.“⁸ Justičné systémy v krajinách postihnutých nestabilitou, konfliktom a násilím čelia viacerým výzvam, ako je nedostatok nezávislosti, korupcia, nevhodný vplyv výkonnej moci, inštitucionálne a administratívne problémy, nedostatočný prístup a neefektívnosť. Miera nestability je závislá od viacerých faktorov, ale skrz optiku medzinárodného práva verejného je dôležité identifikovať či aplikujeme mierové právo alebo nie, a teda či existuje v určitom časovom období status ozbrojeného konfliktu alebo nie. Tento fakt je ešte umocnený skutočnosťou, že štáty s pretrvávajúcimi konfliktmi a žiadnou súdnou infraštruktúrou čelia vo svojich súdnych systémoch inému súboru výziev ako krajiny bez konfliktov, ale s určitou úrovňou inštitucionálnej nestability.

⁵ Report of the Secretary-General: The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies/ U.N. Doc. S/2004/616, s. 4.

⁶ Tamtiež, s. 13.

⁷ Pozri tamtiež a/alebo napr. United Nations General Assembly: Human rights and transitional justice/ U.N. Doc. A/HRC/RES/21/15.

⁸ Mobekk, E.: Transitional Justice in Post-Conflict Societies – Approaches to Reconciliation, s. 274.

V podmienkach afrického kontinentu sa v mnohých štátoch, ktoré sú označené ako „fragile“⁹ alebo „conflict-affected“¹⁰ (ďalej len FCS¹¹), obyvateľstvo spolieha na miestnych tradičných alebo náboženských vodcov. Odhadom sa k nim uchýli až 71% africkej populácie¹². Tieto neštátne subjekty často pracujú popri formálnych súdoch, ale sú vnímané ako prístupné, rýchlejšie, relatívne lacné a kultúrne citlivé. A teda, miestne, tradičné, zvykové a náboženské systémy vyplňajú dôležitú medzeru v spravodlivosti a *rule of law* v FCS, a to najmä pre ľudí vo vidieckych oblastiach. V tomto kontexte je metodologickým limitom jednak jazyková bariéra, ale aj nedostatočné zverejňovanie, resp. zdokumentovanie informácií prostredníctvom internetových záznamov.

V neposlednom rade je treba zdôrazniť, že tým, že príspevok je primárne kontextovou analýzou z medzinárodno-právneho hľadiska, limitom je aj nezameranie sa na nedostatočnú infraštruktúru ako takú – to znamená, že sa nesústreďuje napr. na nedostatočnú logistickú infraštruktúru, v dôsledku ktorej sa obyvateľstvo z odľahlých oblastí nedokáže dopraviť k súdnym orgánom (napr. ide o nevyhovujúcu sieť ciest a/alebo sietí, resp. uzlov verejnej dopravy ap.).

2. Case study: Rwanda

S africkým kontinentom sú v dôsledku kolonizácie a dekolonizačného procesu spojené mnohé vnútroštátne ozbrojené konflikty, ktoré majú vo veľkej miere presah aj do susedných štátov. Vo všeobecnosti je možné tvrdiť, že všetky konfliktné a post-konfliktné situácie sú zložitým procesom, ktorý nemá spoločného menovateľa a nie je možné ho zjednodušiť. Dva notoricky známe príklady, to jest povojnové Nemecko a bývalá Juhoslávia, je treba identifikovať a postaviť na opačných stranách vo vzťahu k *rule of law* ako determinantovi ďalšieho post-konfliktného vývoja v oboch štátoch. Kým sa o povojnovom Nemecku medzinárodná veda zmieňuje ako o pozitívnom príklade, v ktorom sa prostredníctvom medzinárodných a domácich procesov vytvorila „pôda pre spoločnosť založenú na právnom štáte“¹³, na druhej strane v bývalej Juhoslávii neschopnosť riešiť minulosť, vrátane zločinov

⁹ Fragile v preklade „krehký/nestabilný“ – je štát, ktorý sa vyznačuje slabou správou vecí verejných, obmedzenou inštitucionálnou kapacitou a zraniteľnosťou voči konfliktom alebo krízam/charakteristickým rysom je aj nedostatočné poskytovanie základných služieb, dodržiavanie zásad právneho štátu a zaistenie bezpečnosti, čo často vedie k ekonomickej nestabilite, sociálnej nerovnosti a rozsiahlej marginalizácii zraniteľných skupín obyvateľstva v rámci daného štátu.

¹⁰ V preklade ako zasiahnuté konfliktom.

¹¹ FCS – fragile and conflict-affected state.

¹² Štatistika World Bank Group.

¹³ Pozri napr. Kritz, N.J.: Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon With Former Regimes : Country Studies.

spáchaných počas druhej svetovej vojny, bola uvádzaná ako jedna z príčin erupcie násillia v 90. rokoch 20. storočia¹⁴.

Vo vzťahu k stručne analyzovanej prípadovej štúdií v Rwande je potrebné predznamenať, že vytvorenie Medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu (ICTR) Bezpečnostnou radou OSN je vo všeobecnosti dobre známy. Pre rwandskú genocídu je charakteristický boj medzi skupinami Tutsi a Hutu, ktorých znepriatelenie nebolo založené na náboženstve alebo národnosti, ale na neprimeraných ekonomických privilégiiach zakorenených v kolonializme. ICTR aj Bezpečnostná rada OSN označili genocídu v Rwande za nemedzinárodný ozbrojený konflikt, keďže išlo o intenzívne ozbrojené násillie medzi dvoma etnickými skupinami, a preto sa naň vzťahovali len obmedzené časti humanitárneho práva. Položená otázka v rámci názvu príspevku spočíva v tom, do akej miery bola badateľná prítomnosť/neprítomnosť rule of law prvku v rámci nastol'ovania prostriedku tranzitívnej spravodlivosti, a aký následný vplyv to malo na mierovú stabilitu, resp. krehkosť štátu a štátnych štruktúr v post-konfliktnom období.

Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (ICTY), ako aj Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu (ICTR), ktorý bol založený o rok neskôr, boli medzinárodným spoločenstvom považované za nevyhnutnosť potrebnú k zabráneniu cyklu násillia, ku ktorému došlo v spoločnostiach bez nezávislého súdnictva, a ktoré boli poznačené chaosom ozbrojeného konfliktu a kultúrou beztrestnosti. ICTY a ICTR boli teda koncipované nielen ako tribunály, v rámci ktorých prebiehalo trestné konanie a boli trestne stíhaní páchatelia, ale aj ako súčasť mierových operácií OSN¹⁵. „Tieto medzinárodné právne zásahy sú určené nielen na to, aby sa páchatelia zodpovedali za spáchanie medzinárodných zločinov, ale aj na podporu mieru obnovením právneho štátu, spravodlivosti a individuálnych práv po masovom zverstve.“¹⁶ Tento monopol retribučnej spravodlivosti vyvolal otázky o tom, či je empiricky opodstatnený.¹⁷

Je treba poznamenať, že na jednej strane sa ICTR snažil zachovávať princípy spravodlivosti a právneho štátu, na druhej strane sa nevedel „zhodnúť s rwandskou vládou“, čo v konečnom dôsledku vyvolalo nežiaduce následky. Vláda Rwandy vedená prezidentom Paulom Kagamem, bývalým vodcom Rwandského vlasteneckého frontu (RPF) odmietla spolupracovať s ICTR, primárne z dôvodu umiestnenia tribunálu v tanzánskej Arushy. Zároveň,

¹⁴ Pozri napr. Judah, T.: The Serbs: History, Myth And The Destruction Of Yugoslavia.

¹⁵ Pozri napr. Gibson, K.: An Uneasy Co-Existence: The Relationship Between Internationalized Criminal Courts and their Domestic Counterparts.

¹⁶ Humphrey, M.: International Intervention, Justice and National Reconciliation: The Role of the ICTY and the ICTR in Bosnia and Rwanda, s. 496.

¹⁷ Pozri napr. Nagy, R.: Centralizing Legal Pluralism? Transitional Justice in Transitional Contexts.

Kagame a jeho vláda bránili pokusom trestne stíhať členov RPF za zločiny spáchané počas genocídy, čo viedlo k tomu, že sa ICTR zamerlal najmä na páchatel'ov z Hutu skupiny, čo Kagame využil aj ako prostriedok na potlačenie svojich oponentov a upevnenie svojej moci.

V Rwande sa ako opozitum k ICTR vytvorili tradičné prístupy k spravodlivosti, ako sú napríklad rwandské sudy *gacaca*, replikujúce základné prvky modelov trestného súdnictva, pre ktoré sa snažili byť alternatívou. Tradičná forma *gacaca* súdov pozostávala zo starších mužských členov, ktorí si vážili svoje komunity, ktorí predsedali porote, ktorá rozhodovala o vznikajúcich sporoch medzi ich ľuďmi. Jeho prvoradým cieľom bolo zabezpečiť nestrannosť pri rozhodovaní – so spoločným zámerom prospieť komunite – bez ohľadu na to, kto bol súdený¹⁸. Povaha sporov bola primárne majetkového charakteru. RPF si boli vedomí, že členovia *Gacaca* sú laici bez právneho zázemia, z toho dôvodu kategorizovali konania s ohľadom na závažnosť trestných činov. A teda, tradičný systém sa istým spôsobom zmodernizoval, a to s oficiálnym „vládnym“ cieľom zabezpečiť efektívne vykonávanie spravodlivosti s plánom súdiť viac ako 100 000 osôb obvinených z genocídy, vojnových zločinov a súvisiacich zločinov proti ľudskosti, ktoré boli v tom čase zaznamenané. Štatisticky zaznamenané, viac ako 12 000 miestnych súdov *gacaca* rozhodovalo vo viac ako 1,2 milióna prípadov.¹⁹

Záver

V súčasnosti, väčšina indikátorov a štatistík naznačuje, že Rwanda má relatívne dobré fungovanie štátnych inštitúcií. Avšak, napriek tomu, že sa prezidentovi Kagamemu pripisujú zásluhy za rozvoj a stabilitu krajiny (najmä hospodársky rast, zlepšenie zdravotnej starostlivosti a podpora vzdelávania), ochrana základných občianskych a politických práv je na veľmi zlej úrovni. Vládnuca strana RPF je podozrivá a obviňovaná z únosov, atentátov, mučenia, a extrémneho prenasledovania oponentov. Sloboda prejavu, či už prostredníctvom médií alebo vo volebných procesoch, zostáva výrazne obmedzená.²⁰ Rwanda je *de facto* štátom jednej strany bez slobodných volieb a nezávislých médií.²¹

¹⁸ Sarkin, J.: Promoting Justice, Truth and Reconciliation in Transitional Societies: Evaluating Rwanda's Approach In the New Millennium of Using Community Based Gacaca Tribunals To Deal With the Past, s. 112 a 119.

¹⁹ Ferragamo, M.: Thirty Years After Rwanda's Genocide: Where the Country Stands Today.

²⁰ Ozug, M. - Summers, J. – Ermyas, T.: Rwanda is transforming and growing — but at what cost?

²¹ Reports of Global State of Democracy Initiative.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

FERRAGAMO, M.: Thirty Years After Rwanda's Genocide: Where the Country Stands Today. In: Council on Foreign Relations, 2024. [online]. [cit.2024-12-28] Dostupné na internete: [Thirty Years After Rwanda's Genocide: Where the Country Stands Today | Council on Foreign Relations](#)

GIBSON, K.: An Uneasy Co-Existence: The Relationship Between Internationalized Criminal Courts and their Domestic Counterparts. In: International Criminal Law Review, Vol.9, 2009, [online]. [cit.2024-12-27], s. 275-300. Dostupné na internete: [I Do Declare: Politics, Declarations and the International Criminal Court in: International Criminal Law Review Volume 9 Issue 2 \(2009\)](#)

HUMPHREY, M.: International Intervention, Justice and National Reconciliation: The Role of the ICTY and the ICTR in Bosnia and Rwanda. In: Journal of Human Rights, Vol.2, No.4, 2003, [online]. [cit.2024-12-27], s. 495-505. Dostupné na internete: [International intervention, justice and national reconciliation: the role of the ICTY and ICTR in Bosnia and Rwanda: Journal of Human Rights: Vol 2, No 4](#)

JUDAH, T.: The Serbs: History, Myth And The Destruction Of Yugoslavia. Yale University Press, 2nd Edition, 2000, s. 400. ISBN 978-0300085075

KRITZ, N.J.: Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon With Former Regimes: Country Studies. United States Institution of Peace 1995, s. 832. ISBN 978-1878379443

MOBEKK, E.: Transitional Justice in Post-Conflict Societies - Approaches to Reconciliation. In: After Intervention: Public Security Management in Post-Conflict Societies - From Intervention to Sustainable Local Ownership, eds. Ebnother, A and Fluri, P., 2005, [online]. [cit.2024-12-26] Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). Dostupné na internete: [Transitional Justice in Post-Conflict Societies – Approaches to Reconciliation - GSDRC](#)

NAGY, R.: Centralizing Legal Pluralism? Transitional Justice in Transitional Contexts. In: C.L. Sriram et al. (eds.), Transitional Justice and Peacebuilding on the Ground: Victims and Ex-Combatants (Routledge, London, 2013) pp. 81–100. ISBN 9780203084359

OZUG, M. - SUMMERS, J. – ERMAYAS, T.: Rwanda is transforming and growing — but at what cost? In: NPR, 2024. [online]. [cit.2024-12-29] Dostupné na internete: [Rwanda is transforming and growing — but at what cost? : NPR](#)

ROHT-ARRIAZA, N.: The new landscape of transitional justice. In: Roht-Arriaza N, Mariezcurrena J, eds. Transitional Justice in the Twenty-First Century: Beyond Truth versus Justice. Cambridge University Press; 2006, s.1-16.

SARKIN, J.: Promoting Justice, Truth and Reconciliation in Transitional Societies: Evaluating Rwanda's Approach In the New Millennium of Using Community Based Gacaca Tribunals To Deal With the Past. In: International Law FORUM Du Droit International, 2(2), 2000. [online]. [cit.2024-12-29] Dostupné na internete: [Promoting Justice, Truth and Reconciliation in Transitional Societies: Evaluating Rwanda's Approach In the New Millennium of Using Community Based Gacaca Tribunals To Deal With the Past in: International Law FORUM du droit international Volume 2 Issue 2 \(2000\)](#)

SKAAR, E.- GIANELLA MALCA, C., - EIDE, T.: After Violence: Transitional Justice, Peace, and Democracy (1st ed.). London: Routledge, 2015. ISBN 9781315778587

TEITEL, R.G.: Transitional Justice Genealogy. In: Harvard Human Rights Journal, 2003, vol.16, [cit.2024-12-25] s. 69-94. [online]. Dostupné na internete: [16HHRJ69-Teitel.pdf](#)

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL REPORT: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies. In: UN Digital Library [online]. U.N. Doc. S/2004/616, 2004, [cit.2024-12-24], s. 3-4. Dostupné na internete: [Document Viewer](#)

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY: Human rights and transitional justice. In: UN Digital Library [online]. U.N. Doc. A/HRC/RES/21/15, 2012, [cit.2024-12-26], s. 1-7. Dostupné na internete: [United Nations](#)

FORMALIZMUS NAJvyššIEHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY; ZÁKONNÉ RÁMCE A PRAKTICKÉ ÚSKALIA DOVOLACIEHO KONANIA

FORMALISM OF THE SUPREME COURT OF THE SLOVAK REPUBLIC; LEGAL FRAMEWORKS AND PRACTICAL PITFALLS OF THE APPEAL PROCEEDINGS.

Martin Hrčka¹

Abstrakt

Obsahom príspevku je analýza problematiky odmietania dovolania Najvyšším súdom Slovenskej republiky v prípadoch, kedy dovolanie nie je podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom advokáta. Autor sa v príspevku kritickým spôsobom zamýšľa nad správnosťou postupu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Cieľom príspevku je poukázať na nedostatky právnej úpravy vo vzťahu k povinnému zastúpeniu dovolateľa v dovolacom konaní a navrhnúť možné zlepšenia.

Kľúčové slová

Dovolacie konanie, zastúpenie advokátom, autorizovanie dovolania

Abstract

The content of the article is an analysis of the issue of rejection of the appeal by the Supreme Court of the Slovak Republic in cases when the appeal is not signed by a qualified electronic signature of the advocate. The author critically considers the correctness of the procedure of the Supreme Court of the Slovak Republic. The aim of the article is to point out the deficiencies of the legal regulation in relation to the mandatory representation of the appellant in the appeal proceedings and to suggest possible improvements.

Keywords

Appeal proceedings, attorney representation, authorization of appeal

Úvod

Napriek, na prvý pohľad, pomerne jasnej právnej úprave obligatórneho zastúpenia dovolateľa v dovolacom konaní, existuje vo vzťahu k predmetnému inštitútu badateľná diskrepancia právnych názorov aplikačnej praxe, ale aj právnej doktríny. Predmetom spomenutej diskrepancie názorov je najmä otázka ne/možnosti podania a podpísania

¹ Mgr. Martin Hrčka je externým doktorandom na Katedre občianskeho práva, Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

elektronicky podaného dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou patriacou inej osobe, ako advokátovi. Doposiaľ však vo vzťahu k uvedenej problematike neexistuje odpoveď, ktorá by bola považovaná za správnu a rešpektovanú naprieč celou právnickou obcou.

Cieľom článku je preto predovšetkým poukázať na rozdielne názory najvyšších súdnych autorít Slovenskej republiky a Českej republiky a argumenty obidvoch názorových skupín. Následne sa budeme pokúšať navrhnúť ideálne riešenie vo vzťahu k otázke ne/možnosti podania a podpísania elektronicky podaného dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou patriacou inej osobe, ako advokátovi.

1. Odmietnutie dovolania Najvyšším súdom Slovenskej republiky

Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „**Najvyšší súd SR**“ alebo „**Dovolací súd**“) rozsudkom sp. zn. 1Obdo/62/2023 zo dňa 30.04.2024 (ďalej len „**Rozsudok NS SR 1Obdo/62/2023**“) odmietol dovolanie, podané žalovanou spoločnosťou proti rozsudku Krajského súdu v Trenčíne č. k. 16Cob/29/2020-430 zo dňa 30. 11. 2021.

Dovolací súd po zistení, že dovolanie podala strana, v ktorej neprospech bolo napadnuté rozhodnutie vydané, pred tým než pristúpil k vecnému prieskumu napadnutého rozsudku, najskôr zisťoval, či sú splnené procesné podmienky dovolacieho konania, pričom odkázal na povinnosť zastúpenia advokátom v dovolacom konaní.

Následne v odôvodnení Rozsudku NS SR 1Obdo/62/2023 Najvyšší súd SR uviedol, že už pri prvom predložení spisu na rozhodnutie o dovolaní zistil okrem iného to, že dovolanie bolo podané v elektronickej podobe prostredníctvom Ústredného portálu verejnej správy. Dovolanie v mene žalovanej spoločnosti podala advokátska kancelária. Samotné dovolanie a splnomocnenie na zastupovanie v dovolacom konaní bolo autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom fyzickej osoby, ohľadom ktorej z obsahu spisu nebolo zrejmé, o koho sa jedná a na základe čoho tak konala. S poukazom na uvedené dovolací súd vrátil spis súdu prvej inštancie ako predčasne predložený.

V nadväznosti na vyššie uvedené súd prvej inštancie vyzval žalovanú na predloženie oprávnenia udeleného advokátskou kanceláriou pre osobu, ktorá autorizovala dovolanie na prístup a disponovanie s elektronickou schránkou právneho zástupcu dovolateľky podľa § 13 ods. 4 písm. g) bodu 2 v spojení s § 13 ods. 6 a 7 zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o e-Governmente**“)

v čase podania dovolania žalovanej. Na výzvu súdu prvej inštancie advokátska kancelária doručila súdu podanie zo dňa 26.10.2023, prílohami ktorého sú:

- plnomocenstvo pre osobu, ktorá autorizovala dovolanie „*ku všetkým oprávneniam daným právnickej osobe z práv k elektronickej schránke podľa 13 ods. 4 písm. g) bod 2 zákona č. 305/2013 Z. z. na dobu neurčitú a ku všetkým právnym úkonom v rozsahu práv právnickej osoby oprávňujúce splnomocnenca k neobmedzenému prístupu a disponovaniu s elektronickou schránkou majiteľa elektronickej schránky*“,
- poverenie pre osobu, ktorá autorizovala dovolanie „*ku všetkým právnym úkonom vo veci autorizácie úkonov vrátane všetkých podaní uskutočňovaných v elektronickej schránke v mene právnickej osoby na dobu neurčitú podľa zákona č. 305/2013 Z. z. a všetkých právnych predpisov hmotnoprávnej a procesnoprávnej povahy, na ktoré sa tento zákon odvoláva alebo odkazuje, vrátane podaní podľa Civilného sporového poriadku*“,
- výpis z elektronickej schránky advokátskej kancelárie o oprávnených osobách a
- nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 269/2022-30 zo dňa 12.01.2023.

Z doručených príloh vyplýva, že osoba, ktorá autorizovala dovolanie svojim kvalifikovaným elektronickým podpisom bola zamestnankyňou advokátskej kancelárie, ktorej bolo udelené oprávnenie na prístup a disponovanie s elektronickou schránkou tejto advokátskej kancelárie podľa § 13 ods. 4 písm. g) bodu 2 Zákona o e-Governmente, pričom toto oprávnenie (podľa názoru advokátskej kancelárie) zahŕňalo aj autorizáciu elektronických podaní v mene majiteľa elektronickej schránky. Dovolací súd následne uviedol, že z potvrdenia o odoslaní podania vyplýva, že dovolanie bolo odoslané z elektronickej schránky advokátskej kancelárie.

Podľa názoru Najvyššieho súdu SR, keďže dovolanie bolo podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom osoby, ktorá nie je advokátkou oprávnenou konať v mene advokátskej kancelárie, **nie je splnená zákonná podmienka spísania a podpísania dovolania advokátom v zmysle § 429 ods. 1** zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len “CSP”) a tento nedostatok nemožno odstrániť po uplynutí lehoty na podanie dovolania. Následne dovolací súd uviedol, že zmyslom a účelom autorizácie elektronicky realizovaného podania je záruka identifikácie strany sporu a autenticity podania. „*Autorizácia podania vo veci samej, uskutočneného v elektronickej podobe, nahrádza podpis konajúcej osoby a slúži na identifikáciu osoby, ktorá predmetné podanie vo veci samej spísala*

a podpísala. Za osobu, ktorá podanie vo veci samej spísala a podpísala, treba považovať tú osobu, ktorej v zmysle overenia patrí kvalifikovaný elektronický podpis alebo kvalifikovaná elektronická pečať. Pri posúdení (ne)splnenia zákonnej podmienky vyžadovanej v § 429 ods. 1 CSP dovolacím súdom, v prípade elektronickej podoby dovolania, je rozhodujúce, ktorej osobe patrí kvalifikovaný elektronický podpis použitý na autorizáciu podaného dovolania.“²

Dovolací súd následne odkázal na ustálenú rozhodovaciu prax tohto súdu, z ktorej vyplýva, že výlučne autorizácia elektronicke podaného dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom preukazuje, ktorá osoba v mene dovolateľa dovolanie spísala a podpísala, pričom odkázal na nález Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „**Ústavný súd SR**“) č. k. I. ÚS 484/2019-47 zo dňa 11.02.2020, podľa ktorého: „*obligatórna náležitosť dovolania podľa druhej vety § 429 ods. 1 CSP, spočívajúca v spísaní dovolania advokátom bude splnená vtedy, pokiaľ bude dovolanie podané elektronicke autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickeou pečaťou patriacim advokátovi, ktorý zastupuje dovolateľa a [§ 23 ods. 1 zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o e-Governmente“]. Je v zásade bez právneho významu skúmať, aká fyzická osoba písomný dokument vytvorila, resp. koľko fyzických osôb sa na jeho tvorbe podieľalo.“. Z uvedeného dôvodu Dovolací súd uviedol, že je to práve autorizácia elektronicke podaného dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom, ktorá preukazuje to, kto v mene dovolateľa dovolanie spísal a podpísal.*

Následne Najvyšší súd SR v bode 22. Rozsudku NS SR 1Obdo/62/2023 uviedol: „*Problematikou povinného spísania a podpísania dovolania advokátom sa ÚS SR zaoberal vo viacerých svojich rozhodnutiach. V ostatnom (dovolaciemu súdu známom) uznesení č. k. II. ÚS 430/2023-13 z 20. septembra 2023 (ktorým skúmal ústavnosť rozhodnutia NS SR sp. zn. 1Cdo/97/2022 zo 14. decembra 2022) ÚS SR reagoval na argumentáciu sťažovateľky, opierajúcu sa o právne závery vyslovené v náleze č. k. III. ÚS 269/2022-30 z 12. januára 2023. Rovnakým nálezom argumentovala aj Advokátska kancelária Mojžiš a partneri, s.r.o. vo svojej odpovedi na výzvu súdu prvej inštancie. ÚS SR v (neskoršom) uznesení č. k. II. ÚS 430/2023-13 z 20. septembra 2023 poskytol prehľad svojej doterajšej rozhodovacej činnosti, v rámci ktorej preskúmaval ústavnosť uznesení NS SR o odmietnutí dovolaní spísaných advokátskym koncipientom alebo zamestnancom advokáta, resp. o odmietnutí dovolaní z dôvodu nesplnenia*

² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1obdo/62/2023 zo dňa 30.04.2024.

osobitnej procesnej podmienky dovolacieho konania podľa § 429 ods. 1 CSP, t. j. neautorizovania dovolania podaného v elektronickej podobe podľa zákona č. 305/2013 Z. z. advokátom. V bode 13 odôvodnenia konštatoval, že z uvedeného prehľadu rozhodovacej činnosti ústavného súdu je zrejmé, že právny názor vyslovený vo veci sp. zn. III. ÚS 269/2022 je rozdielny ako právny názor prijatý ústavným súdom vo veciach sp. zn. I. ÚS 484/2019, I. ÚS 495/2020, IV. ÚS 8/2021, III. ÚS 243/2021 a sp. zn. I. ÚS 311/2021, avšak nebol predmetom zjednotenia odlišných právnych názorov senátov ústavného súdu v súlade s § 13 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“). Z tohto dôvodu ho druhý senát ÚS SR nepovažoval za právny názor, ktorým by bol vo veci sp. zn. II. ÚS 430/2023 viazaný. Zároveň v bode 14 uviedol, že rozhodovaciu prax v otázke interpretácie § 429 ods. 1 druhej vety CSP považuje za ustálenú a nevidí dôvod sa od nej odkloniť.“

Nakoľko samotné dovolanie nebolo autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom advokáta, Dovolací súd dospel k záveru, že dovolanie je potrebné odmietnuť podľa § 447 písm. e) CSP, a to z dôvodu nesplnenia podmienky spísania a podpísania dovolania advokátom v zmysle § 429 ods. 1 CSP.

So záverom Najvyššieho súdu SR, podľa ktorého výlučne autorizácia elektronicky podaného dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom preukazuje, kto v mene dovolateľa dovolanie spísal a podpísal sa nestotožňujeme. V nadväznosti na to preto v nasledujúcom texte poukážeme na rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít Slovenskej republiky a Českej republiky vo vzťahu k otázke povinnosti spísania a podpísania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou advokáta, ktorá nie je v aplikačnej praxi zjednotená.

2. Rozdielne názory v rozhodovacej činnosti najvyšších súdnych autorít

- **Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 495/2020 zo dňa 27.10.2020**

V konaní predchádzajúcom podaniu ústavnej sťažnosti pred Najvyšším súdom SR bolo zo strany Najvyššieho súdu SR uznesením odmietnuté dovolanie podľa § 447 písm. e) CSP z dôvodu nesplnenia osobitnej procesnej podmienky dovolacieho konania podľa § 429 ods. 1 CSP, t. j. neautorizovania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou patriacou advokátovi, ktorý dovolateľa zastupuje. V predmetnom prípade bolo dovolanie elektronicky doručené advokátskou koncipientkou, ktorá ho autorizovala svojim kvalifikovaným elektronickým podpisom.

Ústavný súd SR podanú ústavnú sťažnosť vo veci odmietol ako zjavne neopodstatnenú, pričom uviedol nasledovné: *„Vecou riadneho výkonu advokácie je okrem iného aj to, aby dovolanie klienta, ktorého advokát zastupuje, podané elektronicky, bolo autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou patriacim advokátovi (§ 23 ods. 1 zákona o e-Governmente). Pokiaľ tak neurobí a v dôsledku toho dôjde k zmareniu úkonu vyúsťujúceho do negatívneho následku týkajúceho sa kauzy jeho klienta, môže to založiť jeho disciplinárnu zodpovednosť i možnosť klienta domáhať sa nároku na náhradu škody spôsobenej v súvislosti s výkonom advokácie.“* Po preskúmaní napadnutého uznesenia Ústavný súd SR dospel k záveru, že Najvyšší súd SR postupoval v medziach svojej právomoci kedy po zistení, že neboli splnené procesné podmienky podľa § 429 ods. 1 CSP dovolanie v súlade s ust. § 447 písm. e) CSP odmietol.

- **Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 8/2021 zo dňa 19.01.2021**

V konaní predchádzajúcom podaniu ústavnej sťažnosti Najvyšší súd Slovenskej republiky uznesením odmietol v súlade s ust. § 447 písm. e) CSP dovolanie podané proti rozsudku krajského súdu. V napadnutom uznesení Najvyšší súd SR uviedol, že podané dovolanie bolo nevyhnutné odmietnuť z dôvodu nesplnenia osobitnej procesnej podmienky dovolacieho konania podľa § 429 ods. 1 CSP, nakoľko dovolanie bolo autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom inej osoby, ako advokáta.

Ústavný súd SR ústavnú sťažnosť vo veci uznesením odmietol ako zjavne neopodstatnenú. Následne vo veci uviedol, že Dovolací súd postupoval v medziach svojej právomoci a zákona, pričom po zistení nedostatku procesných podmienok rozhodol o dovolaní spôsobom, ktorý mu § 447 písm. e) CSP explicitne umožňuje. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR považuje za presvedčivé nepovažuje ho za príliš formalistické, čo by viedlo k zjavnej nespravodlivosti a k odchýleniu sa od zmyslu a účelu zákona. *„Najvyšší súd zrozumiteľne a v súlade s obsahom spisu opisuje svoje zistenie o autorizácii dokumentu podľa zákona o e-Governmente osobou, ktorá nie je advokátom (bod 7 napadnutého uznesenia), a v nasledujúcom bode ozrejmuje postavenie tejto osoby (hoci sa tu dopúšťa nevýznamnej chyby v uvedení, koho zastupuje advokátka). Napokon najvyšší súd v bode 10 napadnutého uznesenia pristupuje k právnej kvalifikácii skutkového stavu pod relevantnú právnu normu, ktorej obsah si vykladá ústavne súladným spôsobom aj vzhľadom na už uvedený nález ústavného súdu sp.*

zn. I. ÚS 484/2019, ako aj na ďalšie rozhodnutia ústavného súdu i samotného najvyššieho súdu...“³

- **Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 269/2022 zo dňa 12.01.2023**

V konaní predchádzajúcom podaniu ústavnej sťažnosti Dovolací súd odmietol dovolanie, nakoľko toto bolo podané prostredníctvom elektronickej schránky advokátky dovolateľky, jej advokátskou koncipientkou. Samotná elektronická správa, prostredníctvom ktorej bolo dovolanie podané, bola podpísaná kvalifikovaným elektronickým podpisom advokátskej koncipientky, ktorá mala prístup do elektronickej schránky advokátky na základe splnomocnenia, udeleným advokátkou na prácu s jej elektronickou schránkou. Na základe uvedeného Dovolací súd v súlade s § 447 písm. e) CSP odmietol dovolanie, nakoľko podľa jeho názoru je pre naplnenie podmienky vyplývajúcej z § 429 ods. 1 CSP (spísanie dovolania advokátom) nevyhnutné, aby bolo dovolanie advokátom aj podpísané.

Ústavný súd SR vo veci uviedol nasledovné: *„Zmyslom § 429 ods. 1 CSP však nie je obmedziť možnosť podpísať dovolanie len advokátom bez možnosti nechať sa pri tomto úkone zastúpiť. Tento záver by bol v rozpore s účelom § 429 ods. 1 CSP a nesvedčí mu ani systematický výklad tohto ustanovenia v spojení so všeobecnými ustanoveniami o zastúpení. Podľa § 89 ods. 3 CSP ak je strana zastúpená advokátom, zastupovanie iným zástupcom ako advokátom je vylúčené. Ustanovenia osobitného predpisu o advokácii tým nie sú dotknuté. Možnosť advokáta dať sa zastúpiť podľa osobitného predpisu, ktorým je zákon o advokácii, je tak prípustná. Podľa § 16 ods. 2 zákona o advokácii pri jednotlivých úkonoch môže advokáta zastúpiť advokátsky koncipient. Podľa § 64 ods. 2 zákona o advokácii advokát môže advokátskeho koncipienta počas jeho praxe poveriť vykonaním jednotlivých úkonov právnych služieb, ktoré advokátsky koncipient robí samostatne.“*⁴

Podľa názoru Ústavného súdu SR nemožno pojem advokát v ustanovení § 429 ods. 1 CSP interpretovať tak, že na podanie dovolania advokátom nemožno aplikovať ustanovenia o zastúpení, nakoľko v zmysle § 438 ods. 1 CSP sa na konanie na Dovolacom súde primerane použijú ustanovenia o konaní pred súdom prvej inštancie. Ústavný súd uvádza, že možnosť advokáta dať sa zastúpiť podľa zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZoA“) nie je vylúčená. Takéto vylúčenie by nemalo ani žiadne rozumné

³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 8/2021 zo dňa 19.01.2021.

⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 269/2022 zo dňa 12.01.2023.

odôvodnenie. Názory podľa ktorých je nevyhnutné, aby dovolanie bolo podpísané výlučne advokátom, považuje Ústavný súd SR za ústavne neudržateľné. Takéto názory a ich aplikovanie by mali za následok obmedzenie jednotlivca v prístupe k súdu v takej miere, že by právo na prístup k súdu bolo spochybnené vo svojej podstate.

Elektronické podpísanie a odoslanie dovolania považuje Ústavný súd SR iba za technický úkon. *„Tak ako na spísanie dovolania však nemožno vidieť žiadny rozumný dôvod na to, aby sa bezpodmienečne trvalo na tom, aby tieto úkony, osobitne pri ich čas zaberajúcom nastavení v nie ideálnych podmienkach elektronizácie, vykonával výlučne advokát. Splnomocnenie udelené koncipientovi na podpísanie, či dokonca podpisovanie a odosielanie podaní je skôr spôsobom racionalizácie práce advokáta a určite nie cieľovým obchádzaním procesnej povinnosti zastúpenia advokátom. Najvyšší súd však v tomto prípade uprednostnil doslovný jazykový výklad, ktorý nie je ústavne udržateľný, pretože je v rozpore s účelom § 429 CSP a v rozpore so systematickým a historickým výkladom. ...Takáto formalizácia, ktorej výsledkom je spochybňovanie skutočnej vôle dovolateľa byť zastúpený advokátom a advokáta podať v jeho mene dovolanie, je ústavne neudržateľná.“*⁵

- **Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1981/17 zo dňa 13.02.2018**

V konaní predchádzajúcom podaniu ústavnej sťažnosti dovolací súd odmietol podané dovolanie, nakoľko toto bolo podané ako elektronický dokument v podobe dátovej správy, avšak nebol podpísaný kvalifikovaným elektronickým podpisom obhajcu dovolateľa. Dovolanie bolo podané osobou, ktorú obhajca (advokát) substitučne splnomocnil na zastupovanie svojej osoby.

Ústavný súd Českej republiky v predmetnej veci uviedol, že pri posudzovaní neurčitého alebo inak nejasného podania, ktoré môže byť podaním, ktorým sa začína konanie, sú všeobecné súdy povinné zvoliť postup, ktorý preferuje právo jednotlivca na súdnu ochranu. Pokiaľ súdy v takýchto prípadoch nepristúpia k odstráneniu nejasností takéhoto podania zákonom predpokladaným spôsobom, potom je nevyhnutné, aby sa pri jeho posudzovaní priklonili k takej interpretácii jeho obsahu, ktorá je v prospech práva dotknutého jednotlivca na prístup k súdu. Naopak reštriktívny postoj pri hodnotení nejasného podania, vedúci k odopretiu vecného prieskumu rozhodnutia, zakladá porušenie práva na spravodlivý súdny proces, spočívajúci v denegatio iustitiae.

„Ústavní soud dále poznamenává, že při posuzování neurčitého či jinak nejasného podání, které může být podáním zahajujícím řízení před soudem, jsou obecné soudy povinny

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 269/2022 zo dňa 12.01.2023.

volit postup vstřícnější k právu jednotlivce na soudní ochranu. Pokud nepřistoupí k odstranění nejasností takového podání zákonem předvídaným způsobem, pak je třeba, aby se při jeho posuzování přiklonily k takové interpretaci jeho obsahu, která vyznívá ve prospěch práva dotčeného jednotlivce na přístup k soudu.“⁶

Záver

Z uvedeného prehľadu rozhodovacej činnosti najvyšších súdnych autorít vyplýva, že otázka povinného podpísania dovolania kvalifikovaným elektronickým podpisom, resp. kvalifikovanou elektronickou pečaťou patriacou advokátovi, nie je v aplikačnej praxi zjednotená. Dovoľujeme si preto vyjadriť odporúčanie, aby Ústavný súd SR v tejto veci prijal zjednocujúce stanovisko podľa § 13 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Z dvoch vyššie uvedených názorových skupín sa prikláňame k tej, ktorá zastáva názor, že dovolanie môže byť podpísané aj inou, advokátom splnomocnenou osobou. Argumenty, pre ktoré zastávame tento názor možno zhrnúť nasledovne:

1. Preferencia práva na prístup k súdu pred jeho odopretím z formálnych dôvodov

V zmysle ust. § 4 zákona č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov je súd prioritizovaným orgánom ochrany práva. Predovšetkým z uvedeného dôvodu máme za to, že súdy by mali prioritizovať prístup jednotlivca k súdu pred jeho odopretím z čisto formálnych dôvodov. V tomto smere možno odkázať na Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 2373/21 zo dňa 30.06.2022, podľa ktorého: *„Aj keď teda právo podať návrh podlieha zákonným podmienkam, súdy sa musia pri aplikácii všeobecných procesných pravidiel vyhnúť tak prehnanému formalizmu, ktorý by zasahoval do zásad spravodlivého procesu, ako aj prílišnej pružnosti, ktorá by naopak viedla k odstráneniu procesných podmienok stanovených zákonom.“* Domnievame sa, že postupom Najvyššieho súdu SR, ktorým odmietne dovolanie iba z dôvodu, že bolo podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou inej osoby ako advokáta, dochádza z jeho strany k *denegatio iustitiae*.⁷

⁶ Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1981/17 zo dňa 13.02.2018.

⁷ V tomto smere možno odkázať na uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 674/2016 zo dňa 11.10.2016, podľa ktorého: *„Orgánom verejnej moci a predovšetkým všeobecným súdom nemožno tolerovať pri interpretácii zákonných ustanovení prílišný formalistický postup, ktorý vedie k zjavnej nespravodlivosti. Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov. Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách tohto zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.“*

2. Racionalizácia práce advokáta

CSP v druhej vete ust. § 429 ods. 1 vyžaduje, aby bolo dovolanie a iné podania dovolateľa spísané advokátom. Hlavný účel tohto ustanovenia nemožno interpretovať ako obmedzenie prístupu k súdu, ale ako spôsob eliminácie imperfektných podaní.⁸ Tvrdíme, že okrem uvedeného je účelom tohto ustanovenia zabezpečenie podmienky, aby bolo dovolanie vytvorené pod odborným dohľadom advokáta. Samotné podanie dovolania je podľa nášho názoru nevyhnutné považovať iba za administratívno-technický úkon. Preto tvrdíme, že procesnú situáciu, kedy bude dovolanie autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronikou pečaťou patriacou advokátom splnomocnenej osobe, je nevyhnutné považovať za racionalizáciu práce advokáta, nie za cielené obchádzanie ustanovení o obligatórnom zastúpení advokátom v dovolacom konaní. Z uvedeného dôvodu sa v celom rozsahu stotožňujeme s nálezom Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 269/2022, zo dňa 12.01.2023, podľa ktorého: „*Takáto formalizácia, ktorej výsledkom je spochybňovanie skutočnej vôle dovolateľa byť zastúpený advokátom a advokáta podať v jeho mene dovolanie, je ústavne neudržateľná. Ide o neprimeranú prísnosť a nevyváženosť medzi požiadavkami, ktoré sú kladené na dovolateľa, a jeho reálnymi úkonmi, ktorými sa ich snažil s dostatočnou obozretnosťou naplniť. Na prvú otázku tak treba odpovedať kladne. Koncipient môže zastúpiť advokáta aj pri podaní dovolania, čo v tomto konkrétnom prípade znamená oprávnenie koncipientky elektronicky podpísať a elektronicky podať dovolanie, ak je na to splnomocnená.*“

3. Preferencia skutočnej vôle dovolateľa

Prílišný formalizmus Najvyššieho súdu SR, kedy odmietne dovolanie iba z dôvodu, že bolo podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou inej osoby ako advokáta, je neproporcionálnym popretím skutočnej vôle dovolateľa byť zastúpený advokátom a podať dovolanie. V zmysle ust. § 16 ods. 2 ZoA môže advokáta pri jednotlivých úkonoch zastúpiť advokátsky koncipient alebo aj iný zamestnanec advokáta. Preto platí, že pokiaľ osobitný predpis (CSP) neurčí, že určitý úkon musí vykonať výlučne advokát, máme za to, že ho môže vykonať aj advokátsky koncipient alebo iný zamestnanec advokáta.⁹

Záverom si dovoľíme jednoznačne konštatovať, že postupom Najvyššieho súdu SR, kedy odmietne podané dovolanie iba z dôvodu, že toto bolo autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou inej osoby, ako advokáta

⁸ BAJÁNKOVÁ, J., GEŠKOVÁ, K. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2022. s. 1595. ISBN 978- 80-7400-629-6.

⁹ CSP v ust. § 429 ods. 1 hovorí iba o povinnosti spísania dovolania advokátom, nie o povinnosti podpísania a podania dovolania advokátom.

dochádza k odopretiu práva na prístup k súdu a porušeniu princípu materiálnej spravodlivosti. Rozumieme, že hlavným účelom, ktorý sledujú názory presadzujúce to, aby bolo dovolanie podpísané advokátom je vyhovenie požiadavke formulovanej v ust. § 429 ods. 1 CSP, teda že dovolanie musí byť spísané advokátom. V konečnom dôsledku sa však to, kto dovolanie v skutočnosti spísal nedá overiť žiadnym relevantným spôsobom a už vôbec nie tým, kto dovolanie podpísal kvalifikovaným elektronickým podpisom alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou. Situáciu, kedy advokát poverí advokátskeho koncipienta alebo jeho iného zamestnanca podpísaním a podaním dovolania považujeme za prirodzenú súčasť advokácie. Ide o slobodné rozhodnutie advokáta, ktoré mu umožňuje zákon¹⁰, pričom napokon to bude vždy advokát, kto bude za podané dovolanie niesť zodpovednosť.

Dovoľujeme si preto vyjadriť všeobecné odporúčanie, aby plénum Ústavného súdu SR prijalo zjednocujúce stanovisko, obsahom ktorého bude konštatácia, že advokát je oprávnený poveriť advokátskeho koncipienta alebo iného zamestnanca podaním a podpísaním dovolania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2022. 1752 s. ISBN 978- 80-7400-629-6.

Súdne rozhodnutia:

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1981/17 zo dňa 13.02.2018.

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 2373/21 zo dňa 30.06.2022.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 484/2019-47 zo dňa 11.02.2020.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 269/2022 zo dňa 12.01.2023.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Obdo/62/2023 zo dňa 30.04.2024.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 495/2020 zo dňa 27.10.2020.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 8/2021 zo dňa 19.01.2021.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 674/2016 zo dňa 11.10.2016.

¹⁰ Ust. § 16 ods. 2 ZoA.

Právne predpisy:

Zákon č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov.

K ROZSAHU MALEJ ŠKODY UPRAVENEJ V TRESTNOM ZÁKONE S OHĽADOM NA ZÁKON Č. 40/2024 Z. Z.

ABOUT THE EXTENT OF A SMALL DAMAGE REGULATED IN THE CRIMINAL CODE WITH REGARD TO ACT NO. 40/2024 COLL.

Martin Ľupták¹ - Peter Hunák²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá rozsahom (resp. výškou sumy) malej škody upravenej v Trestnom zákone, jej vývojom, pohľadom na ňu optikou tak verejného, ako aj súkromného práva a dopadom zmeny jej výšky na páchanie protispoločenskej činnosti.

Kľúčové slová

škoda, malá škoda, rozsah, trestný zákon, novela

Abstract

The paper deals with the extent (or the amount) of a small damage regulated in the Criminal Code, its development, looking at it through the lens of both public and private law and the impact of the change of its amount on the committing of anti-social activity.

Keywords

damage, small damage, extent, criminal law, amendment

Úvod

Pri riešení problematiky týkajúcej sa trestnosti skutkov je nevyhnutné na vec pozeráť z pohľadu záujmov verejného práva, ako aj záujmov súkromného práva, resp. subjektívneho práva. Je zrejmé, že kým súkromné právo vo veľkej miere zohľadňuje záujem subjektu práva na ochrane práv a právom chránených záujmov jednotlivých subjektov, verejné právo sa viac zameriava na ochranu všeobecných záujmov spoločnosti, teda práv a povinností vo všeobecnosti.

Veľmi podstatnou skutočnosťou pri vyhodnocovaní, či sa na úpravu daného vzťahu vzťahuje súkromné alebo verejné právo, je definícia skutkovej podstaty daného činu. Len podrobnou analýzou skutkovej podstaty môžeme určiť, či predmetom ochrany daného práva je

¹ JUDr. Martin Ľupták, PhD., MBA, predseda trestnoprávneho kolégia, Krajský súd v Banskej Bystrici, Skuteckého 7, 974 87 Banská Bystrica.

² JUDr. Peter Hunák, PhD., člen senátu, Krajský súd v Banskej Bystrici, Skuteckého 7, 974 87 Banská Bystrica.

záujem konkrétneho subjektu, teda záujem súkromný, alebo záujem širšej verejnosti, teda záujem verejný. Tento prístup je nevyhnutný najmä pri rekodifikácii alebo novelizácii základného právneho kódexu, ako je zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný zákon“).

V prípade zmien v Trestnom zákone ide o zásadnú úpravu trestnoprávných noriem, ktorá vychádza z potreby prispôbiť trestné právo aktuálnym spoločenským a ekonomickým podmienkam. Novela Trestného zákona, ktorá bola schválená v roku 2024³, prináša zmenu, ktorá sa týka rozsahu malej škody, definovanej ako finančná výška poškodenia, ktoré je považované za menšie a teda za skutok, na ktorý sa neaplikujú prísnejšie trestné postihy.

Doterajšia hranica malej škody bola stanovená na hodnotu 266,- Eur, čo už neodrážalo aktuálne ekonomické pomery v Slovenskej republike. Trhové hodnoty tovarov a služieb sa zmenili, rovnako aj minimálna mzda a príjmy domácností. Tento rozdiel v hodnote bol už neudržateľný a neadekvátny vzhľadom na zmeny v ekonomike.

Z hľadiska nedávnej novely Trestného zákona, ktorá posunula hranicu malej škody z 266,- Eur na 700,- Eur, je potrebné dôkladne preskúmať, či tento posun odráža aj súčasný vývoj spoločnosti, a to nielen z ekonomického, ale aj zo sociálneho hľadiska. Je dôležité posúdiť, či takýto krok vyhovuje verejnému záujmu na ochrane práv prostredníctvom verejnoprávných inštitúcií, ktoré sú zodpovedné za vymáhanie spravodlivosti a ochranu spoločenských záujmov.

Skokový posun tejto hranice môže mať zásadný vplyv na spôsob, akým spoločnosť pristupuje k trestným činom, ako sú krádeže, ktoré do tejto kategórie spadajú. Mnoho obyvateľov so slabším ekonomickým zázemím môže pociťovať väčšiu „beztrestnosť“ pri páchaní trestných činov, čo môže viesť k narastajúcemu počtu deliktov v tejto oblasti. Na druhej strane občania s lepším ekonomickým postavením môžu vnímať tento posun ako neprimeraný a pociťovať väčší tlak a radikalizáciu, čo môže vyústiť do neprimeranej reakcie voči nižším sociálnym vrstvám.

Tento posun však nesmie byť hodnotený len z pohľadu makroekonomických ukazovateľov, ale je potrebné zohľadniť aj sociologický dopad na rôzne skupiny obyvateľstva. Pri akejkolvek zmene výšky malej škody je nevyhnutné, aby táto zmena reflektovala reálne potreby spoločnosti a bola spravodlivá voči všetkým občanom.

Je preto nevyhnutné, aby zmena vo výške malej škody, ako aj zmeny v trestnoprávných normách týkajúcich sa ekonomických a sociálnych pomerov, neboli prijímané len na základe

³ Zákon č. 40/2024 Z. z. (ďalej aj ako „Novela Trestného zákona“).

legislatívnych a politických tlakov, ale aj na základe dôkladnej analýzy a predpokladaných dopadov na spoločnosť ako celok.

1. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z.

Dôvodová správa⁴ k novej právnej úprave, zakotvenej v zákone č. 40/2024 Z. z., zdôrazňuje potrebu prispôbiť trestnoprávne normy súčasným spoločensko-ekonomickým podmienkam a odôvodňuje navrhované zvýšenie sumy malej škody na sumu prevyšujúcu 700,- Eur. Nakoľko dochádza k zvýšeniu sumy malej škody, navrhuje sa primerane upraviť aj hranice väčšej škody (suma prevyšujúca 35.000,- Eur), značnej škody (suma prevyšujúca 350.000,- Eur) a škody veľkého rozsahu (suma prevyšujúca 700.000,- Eur) tak, aby aj jednotlivé hranice škody v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov určitým spôsobom vyjadrovali spoločenskú nebezpečnosť daných trestných činov v súčasnej sociálno-ekonomickej situácii.

Medzi hlavné dôvody patrí:

- Ekonomický vývoj a inflácia

Od roku 2005 došlo k výraznému nárastu minimálnej mzdy (približne o 240 %) a k zmenám v kúpnej sile peňazí. Význam sumy vo výške 266,- Eur je v súčasnosti podstatne nižší ako bol v roku 2006 (odkedy je platný a v pôvodnom znení bol účinný Trestný zákon) a ďalším každoročným znižovaním jej významu fakticky dochádza k automatickému, hoci neplánovanému, zvyšovaniu trestnosti (konanie spôsobujúce škodu vo výške napr. 300,- Eur v súčasnosti je spravidla oveľa menej závažné ako v roku 2006, hoci je trestané rovnako prísne). Zároveň je potrebné prihliadnuť na infláciu, ktorá sa v dobe vzniku dôvodovej správy pohybovala na úrovni okolo 10 %. Je preto zjavné, že suma, ktorá bola pred takmer dvomi dekadami primeraná, dnes už nedokáže reflektovať aktuálne životné náklady a trhové hodnoty tovarov a služieb.

Súčasná legislatíva musí odrážať nielen ekonomické ukazovatele, ale aj spoločenské vnímanie trestnoprávnej spravodlivosti. Vyššia hranica malej škody znižuje riziko, že menej závažné konania budú trestané prísne, čím sa zabraňuje automatickému zvyšovaniu trestnosti a zároveň sa zabezpečuje ochrana práv občanov, najmä tých so slabším ekonomickým postavením.

⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27], s. 21. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>.

Zvýšením hranice malej škody na 700,- Eur a následnou úpravou ďalších hraníc škody (väčšia, značná a veľkého rozsahu) sa zabezpečí, že skutkové podstaty trestných činov budú lepšie reflektovať súčasnú sociálno-ekonomickú situáciu a ich spoločenskú nebezpečnosť. Tým sa predíde situácii, kedy ekonomické zmeny vedú k automatickému a neprimeranému postihovaniu menej závažných skutkov.

2. Historický vývoj výšky škody a priemernej mesačnej mzdy

Výška škody, ktorá rozlišuje medzi priestupkom a trestným činom, prešla od vzniku Československa niekoľkými významnými zmenami. Každá z týchto úprav odzrkadľovala ekonomické podmienky danej doby, infláciu a priemernú mzdu, čím zabezpečovala, že právna úprava zostáva aktuálna.

Pojem „škoda“ nebol vždy v našom právnom legálne definovaný. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon definíciu tohto pojmu neobsahoval, pričom neskôr sa ako pomôcka používalo ustanovenie § 18 ods. 1 zákona č. 38/1961 o miestnych ľudových súdoch, ktorý určoval, že *„pokiaľ škoda príliš neprevyšuje sumu 500,- Kčs“*. Priemerná mesačná mzda sa vtedy pohybovala okolo 1.500,- Kčs⁵, čo znamenalo, že táto hranica predstavovala približne tretinu mesačného zárobku a odzrkadľovala vtedajšiu kúpnu silu peňazí.

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. (ďalej aj ako „starý Trestný zákon“) v pôvodnom znení síce tento pojem v niektorých ustanoveniach používal, avšak jeho legálnu definíciu taktiež neobsahoval. Stupeň spoločenskej nebezpečnosti sa odvíjal od významu chráneného záujmu, spôsobom a okolnosťami spáchania predmetného činu a jeho následkami a osobou páchatel'a vrátane pohnútky a miery jeho zavinenia. Ku zmene došlo až v novelizácii Trestného zákona, a to zákonom Národného zhromaždenia ČSSR č. 175/1990 Zb., ktorá nadobudla účinnosť odo dňa 01. 07. 1990, a ktorá do starého Trestného zákona zaviedla pojem „škoda“ (jeho legálnu definíciu). Jednalo sa o ustanovenie § 87 ods. 14⁶ (neskôr ods. 13) starého Trestného zákona účinného do dňa 30. 9. 1994. Počas účinnosti starého Trestného zákona došlo k dvom úpravám. K prvej došlo zákonom s účinnosťou odo dňa 01. 10. 1994⁷ a k druhej s účinnosťou odo dňa

⁵ Tabuľka všeobecného vymeriavacieho základu. In: Sociálna poisťovňa [online]. Bratislava: Sociálna poisťovňa, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/nastroje-sluzby/tabulky/tabulka-vseobecneho-vymeriavacieho-zakladu>.

⁶ „Škodou nie nepatrnou sa rozumie škoda dosahujúca **najmenej polovicu najnižšej mesačnej mzdy** ustanovenej všeobecne záväznými právnymi predpismi, nie malou škodou sa rozumie suma dosahujúca **najmenej trojnásobok** takej mzdy, väčšou škodou sa rozumie suma dosahujúca **najmenej desaťnásobok** takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca **najmenej päťdesiatnásobok** takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej **dvestopäťdesiatnásobok** takej mzdy. Tieto hľadiská sa použijú obdobne pre určenie výšky prospechu a hodnoty vecí.“

⁷ „Škodou nie nepatrnou sa rozumie škoda dosahujúca **najmenej dvojnásobok najnižšej mesačnej mzdy**, škodou nie malou sa rozumie suma dosahujúca **najmenej šesťnásobok** takej mzdy, väčšou škodou sa rozumie suma

01. 08. 2001⁸. Výška minimálnej mzdy bola v rokoch 1993 až 1996 stanovená na 2.450,- Sk pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou⁹, pričom ďalšie roky sa táto výška postupne zvyšovala¹⁰.

S účinnosťou Trestného zákona od roku 2006 bola hranica malej škody zvýšená na sumu prevyšujúcu 8.000,- Sk (čo po zaokrúhlení predstavovalo sumu vo výške 266,- Eur)¹¹. Priemerná mesačná mzda na Slovensku v roku 2006 bola 18.761,- Sk (čo predstavovalo približne sumu vo výške 622,- Eur)¹². Je teda zjavné, že hranica malej škody bola v roku 2006 vo výške cca 42 % priemernej mesačnej mzdy. Táto hranica (a ani na ňu naviazané ostatné hranice škody) teda neboli až do roku 2024 nijakým spôsobom menené, pričom však priemerná mesačná mzda v roku 2023 bola už vo výške 1.430,- Eur¹³, a teda hranica malej škody už predstavovala len cca 18 % priemernej mesačnej mzdy.

Novela Trestného zákona tak po takmer dvoch dekádach priniesla zvýšenie hranice malej škody, a to na sumu vo výške 700,- Eur, kedy hranica malej škody predstavuje cca 47 % priemernej mesačnej mzdy za 1. až 3. kvartál roku 2024¹⁴. Súčasný ekonomický podmienky tak robia túto hranicu viac zladenou s reálnou kúpnu silou obyvateľstva. Hoci ide o výrazný nárast, tento posun vyvoláva diskusie o jeho vplyve na trestnoprávnu politiku a spoločenské vnímanie ochrany majetkových práv.

dosahujúca najmenej dvadsaťnásobok takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej stonásobok takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej mzdy. Tieto hľadiská sa použijú obdobne na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

⁸ „Škodou nie nepatrnou sa rozumie škoda dosahujúca najmenej výšku minimálnej mesačnej mzdy, škodou nie malou sa rozumie suma dosahujúca najmenej šesťnásobok takej mzdy, väčšou škodou sa rozumie suma dosahujúca najmenej dvadsaťnásobok takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej stonásobok takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej mzdy. Tieto hľadiská sa použijú obdobne na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.“

⁹ Zákon č. 53/1992 Zb.

¹⁰ Zákon č. 90/1996 Z. z.

¹¹ V zmysle § 125 ods. 1 Trestného zákona účinného do dňa 05. 08. 2024 sa „Škodou malou sa rozumie škoda prevyšujúca sumu 266 eur. Škodou väčšou sa rozumie suma dosahujúca najmenej desaťnásobok takej sumy. Značnou škodou sa rozumie suma dosahujúca najmenej stonásobok takej sumy. Škodou veľkého rozsahu sa rozumie suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej sumy. Tieto hľadiská sa použijú rovnako na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.“

¹² Tabuľka všeobecného vymeriavacieho základu. In: Sociálna poisťovňa [online]. Bratislava: Sociálna poisťovňa, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/nastroje-sluzby/tabulky/tabulka-vseobecneho-vymeriavacieho-zakladu>.

¹³ Tabuľka všeobecného vymeriavacieho základu. In: Sociálna poisťovňa [online]. Bratislava: Sociálna poisťovňa, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/nastroje-sluzby/tabulky/tabulka-vseobecneho-vymeriavacieho-zakladu>.

¹⁴ Priemerná mesačná mzda v hospodárstve SR. In: Statdat. [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: [https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i94C7052B240A492FB3BE8C7A487D337B%22\)&ui.name=Priemern%C3%A1%20mesa%C4%8Dn%C3%A1%20mzda%20v%20hospod%C3%A1rstve%20SR%20%5Bpr0204qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk](https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i94C7052B240A492FB3BE8C7A487D337B%22)&ui.name=Priemern%C3%A1%20mesa%C4%8Dn%C3%A1%20mzda%20v%20hospod%C3%A1rstve%20SR%20%5Bpr0204qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk).

Posun hranice malej škody v Trestnom zákone má viacero významných dôsledkov. Z ekonomického hľadiska zvýšenie tejto hranice lepšie reflektuje aktuálne trhové podmienky a ekonomickú realitu. Pri raste cien tovarov a služieb a zmene kúpnej sily peňazí je tento posun doslova žiaduci, nakoľko sa ním zabezpečuje primeranosť právnej úpravy vo vzťahu k súčasným ekonomickým ukazovateľom. Zároveň z pohľadu trestnoprávnej politiky toto zvýšenie spôsobilo, že väčšie množstvo protiprávných konaní bude kvalifikovaných ako priestupky namiesto trestných činov. Tento krok môže prispieť k zníženiu zaťaženia súdov, avšak zároveň môže oslabiť pocit ochrany majetkových práv u poškodených, keďže menej závažné konania budú posudzované menej prísne, čo však práve u poškodených môže viesť k pocitom nespravodlivosti. Taktiež ostatná verejnosť môže vnímať zvýšenie hranice ako akýsi krok k „beztrestnosti“ pri menej závažných trestných činoch, napríklad pri krádežiach. Dávame však do pozornosti, že pri takejto úprave hraníc škody je nutné posudzovať aj to, či jednotlivé limity adekvátne vyjadrujú spoločenskú nebezpečnosť trestných činov v kontexte súčasného sociálno-ekonomického vývoja.

3. Súčasná právna úprava

S účinnosťou do dňa 05. 08. 2024 (vrátane) boli hranice škody upravené nasledovne:

- a) malá škoda – škoda prevyšujúca sumu 266,- Eur,
- b) väčšia škoda – škoda dosahujúca najmenej sumu 2.660,- Eur,
- c) značná škoda – škoda dosahujúca najmenej sumu 26.600,- Eur,
- d) škoda veľkého rozsahu – škoda dosahujúca najmenej sumu 133.000,- Eur.

Účinnosťou novely Trestného zákona (odo dňa 06. 08. 2024) sú hranice škody upravené nasledovne (ustanovenie § 125 ods. 1 Trestného zákona)¹⁵:

- a) malá škoda – škoda prevyšujúca sumu 700,- Eur,
- b) väčšia škoda – škoda prevyšujúca sumu 20.000,- Eur,
- c) značná škoda – škoda prevyšujúca sumu 250.000,- Eur,
- d) škoda veľkého rozsahu – škoda prevyšujúca sumu 650.000,- Eur.

Ako uvádzame vyššie, zmena hraníc škody významne vplýva aj na páchanie priestupkovej, ako aj trestnej činnosti, resp. naplnenie znakov skutkovej podstaty (základnej, či kvalifikovanej). Konanie, ktoré bolo do účinnosti novely Trestného zákona zjavne trestné, je

¹⁵ V zmysle § 125 ods. 1 Trestného zákona účinného odo dňa 06. 08. 2024 sa „Škodou malou sa rozumie škoda **prevyšujúca sumu 700 eur**. Škodou väčšou sa rozumie škoda **prevyšujúca sumu 20 000 eur**. Značnou škodou sa rozumie škoda **prevyšujúca sumu 250 000 eur**. Škodou veľkého rozsahu sa rozumie škoda **prevyšujúca sumu 650 000 eur**. Tieto hľadiská sa použijú rovnako na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.“

v dnešnej dobe priestupkom. Paradoxná bola situácia, ktorá mohla nastať do dňa 31. 01. 2025, kedy páchatel' odcudzil vec za 699,- Eur a za toto jeho konanie ho bolo možné postihnúť pokutou maximálne do výšky 331,- Eur. Zákonnodarca však zareagoval a zákonom č. 380/2024 Z. z. s účinnosťou odo dňa 01. 02. 2025 túto situáciu zmenil¹⁶.

4. Pozmeňujúce návrhy

Je zjavné, že súčasne sumy hraníc škody sú v čiastočne inej výške oproti tomu, ako boli navrhované (a ako sú odôvodňované v Dôvodovej správe).

Viacero poslancov počas skráteného legislatívneho konania predložilo pozmeňujúce návrhy, pričom navrhli zmeniť hranicu malej škody na sumu vo výške 500,- Eur a zachovať jednotlivé násobky podľa vtedajšej právnej úpravy.¹⁷ K ich zapracovaniu týkajúcemu sa výšky škody síce nedošlo, ale zmena predsa len nastala na základe pozmeňujúceho návrhu ďalšieho poslanca, ktorým došlo k zmierneniu zvýšenia väčšej škody (z 35.000,- Eur na 20.000,- Eur), značnej škody (z 350.000,- Eur na 250.000,- Eur) a škody veľkého rozsahu (zo 700.000,- Eur na 650.000,- Eur).¹⁸

Záver

Postupná evolúcia hranice malej škody (a ďalších hraníc) od cca 500,- Kčs, cez 8.000,- Sk (266,- Eur), až po súčasných 700,- Eur jasne ilustruje, ako legislatíva reaguje na meniace sa ekonomické a spoločenské podmienky. Každá úprava odzrkadľovala nielen aktuálnu hodnotu peňazí, ale aj priemernú mzdu a životné podmienky obyvateľstva. Zvýšenie hranice na 700,- Eur, ktoré je podložené dôvodmi uvedenými v dôvodovej správe novele

¹⁶ V zmysle § 50 ods. 2, 3 a 4 zákona č. 370/1992 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov:

„2) Priestupku sa dopustí aj ten, kto úmyselne zosnoval alebo riadil spáchanie priestupku podľa odseku 1, naviedol iného na spáchanie priestupku podľa odseku 1, požiadal iného, aby spáchal priestupok podľa odseku 1, alebo poskytol inému pomoc na spáchanie priestupku podľa odseku 1, najmä zadovážením prostriedkov, odstránením prekážok, radou, utvrdzovaním v predsavzatí alebo sľubom pomôcť po spáchaní priestupku podľa odseku 1.

3) Za priestupok podľa odsekov 1 a 2 možno uložiť pokutu do 1 400 eur, v blokovaní konaní do 500 eur a v rozkaznom konaní do 1 000 eur.

4) Ak sa páchatel' v priebehu 12 mesiacov dopustí priestupku podľa odseku 1 alebo 2 opakovane, možno mu uložiť pokutu až do výšky 2 000 eur a v rozkaznom konaní do výšky 1 500 eur.“

¹⁷ Pozmeňujúce a doplňujúce návrhy poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9577>.

¹⁸ Spoločná správa výborov Národnej rady Slovenskej republiky o prerokovaní vládneho návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (tlač 106) v druhom čítaní. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27], s. 6, bod 14. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=539945>.

Trestného zákona, je odôvodnené rastúcou kúpou silou a súčasnými trhovými podmienkami, no otvára nové otázky týkajúce sa spravodlivosti a efektivity trestnoprávneho systému.

Predpokladaná analýza dopadov novely naznačuje, že dlhodobým prínosom by mohla byť znížená záťaž súdov a efektívnejšie prerozdelenie trestnoprávnej agendy. Výsledky analýzy Generálnej prokuratúry poukazujú na to, že už teraz dochádza k posunu v kvalifikácii skutkov v tom, že menej závažné prípady, ktoré boli predtým posudzované ako trestné činy, sa častejšie kvalifikujú ako priestupky. To vytvára možnosť sústredenia prokuratúry a súdov na závažnejšie prípady, čo môže viesť k zlepšeniu celkovej efektivity justičného systému. Avšak analýza zároveň varuje pred možným negatívnym vplyvom na pocit ochrany práv fyzických a právnických osôb (najmä poškodených), čo bude potrebné starostlivo monitorovať v ďalšom období.

Celkovo je preto nevyhnutné sledovať praktické dôsledky týchto zmien z ekonomického, sociologického a justičného hľadiska a zabezpečiť, aby právna úprava zostala primeraná aktuálnym potrebám spoločnosti a poskytovala adekvátnu ochranu práv všetkých občanov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27], s. 21. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>.

Pozmeňujúce a doplňujúce návrhy poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9577>.

Priemerná mesačná mzda v hospodárstve SR. In: Statdat. [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: [https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i94C7052B240A492FB3BE8C7A487D337B%22\)&ui.name=Priemern%C3%A1%20mesa%C4%8Dn%C3%A1%20mzda%20v%20hospod%C3%A1rstve%20SR%20%5Bpr0204qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk](https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i94C7052B240A492FB3BE8C7A487D337B%22)&ui.name=Priemern%C3%A1%20mesa%C4%8Dn%C3%A1%20mzda%20v%20hospod%C3%A1rstve%20SR%20%5Bpr0204qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk).

Spoločná správa výborov Národnej rady Slovenskej republiky o prerokovaní vládneho návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (tlač 106) v druhom čítaní. In: Národná rada Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Národná rada Slovenskej republiky, 2025 [cit.2025-01-27], s. 6, bod 14. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=539945>.

Tabuľka všeobecného vymeriavacieho základu. In: Sociálna poisťovňa [online]. Bratislava: Sociálna poisťovňa, 2025 [cit.2025-01-27]. Dostupné na internete: <https://www.socpoist.sk/nastroje-sluzby/tabulky/tabulka-vseobecneho-vymeriavacieho-zakladu>.

Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v rôznych zneniach.

Zákon Národného zhromaždenia ČSSR č. 175/1990 Zb.

Zákon č. 53/1992 Zb.

Zákon č. 370/1992 Zb. o priestupkoch účinný do dňa 31. 01. 2025.

Zákon č. 370/1992 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 90/1996 Z. z.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon účinný do dňa 05. 08. 2024.

Zákon č. 40/2024 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 380/2024 Z. z. v znení neskorších predpisov.

INTERNETOVÉ PŘESTUPKY

INTERNET ADMINISTRATIVE OFFENCES

Anna Chamráthová Richterová¹

Abstrakt

Príspevek se bude zabývat problematikou přestupků, které jsou páčány přes internet ze zahraničí, kdy ovšem jejich následek nastává na území ČR. Bude se věnovat problémům, které při stíhání a trestání těchto přestupků vznikají, a to ve fázích jejich vyhledávání, projednávání a následném vymáhání sankcí za ně uložených. Problematika bude ilustrována na příkladu praxe Ústavu pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv.

Kľúčové slová

přestupek; územní působnost; přestupky páchané přes internet; vymáhání sankcí; Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv

Abstract

The paper will deal with the issue of administrative offences that are committed via the Internet from abroad, but whose consequence occurs in the Czech Republic. It will focus on the problems that arise in the prosecution and punishment of these offences, in the phases of their search, prosecution and subsequent enforcement of sanctions imposed for them. The problems will be illustrated by the example of the practice of the Institute for State Control of Veterinary Biopreparations and Medicines.

Keywords

administrative offence; territorial jurisdiction; offences committed via the internet; enforcement of penalties; Institute for State Control of Veterinary Biopreparations and Medicines

Úvod

Co se přestupků týče, jednou ze základních povinností českých správních orgánů je stíhat všechny, o nichž se dozví.² Povinností implicitně z ní vyplývající je poté uložit sankci jejich pachateli a vynutit její splnění. Co když ale činnost pachatele přestupku probíhá přes internet a přesáhne hranici jednoho státu? V těchto případech mohou nastat situace, kdy škodlivý následek sice nastane na území České republiky,³ ale pachatel samotný se nachází v zahraničí, kde také prováděl veškerou svou činnost.

¹ JUDr. Anna Chamráthová Richterová je odbornou asistentkou na katedře správní vědy a správního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

² § 78 odst. 1 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti za přestupky“).

³ Dále jen „ČR“.

Je očividné, že stíhání a trestání takového pachatele a vymáhání jemu uložené sankce, pokud tedy není splněna dobrovolně, s sebou nese řadu problémů zásadně odlišných od situace, kdy se pachatel nachází na území ČR, provozuje zde svou činnost a zde nastává i škodlivý následek.

S těmito přestupky, které pro účely tohoto příspěvku nazývám internetovými, jsem se setkala v rámci činnosti Ústavu pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv,⁴ kde jsem dva roky působila jako právníčka. Při své práci jsem zjistila, že tento typ přestupků je sice poměrně běžný, v odborném diskursu je ale prakticky nezmiňován.⁵

Cílem tohoto příspěvku proto je představit problémy, které při jejich stíhání mohou nastat, a to na příkladu zkušenosti Veterinárního ústavu. V první části stručně představím činnost Veterinárního ústavu přímo související s problematikou příspěvku a následně stručně představím, které přestupky se dle české právní úpravy považují za stíhatelné českými správními orgány. Cílem třetí části je identifikovat základní problematické body, které nastávají při jejich vyhledávání, projednávání a následném vymáhání sankcí za ně uložených.

1. Činnost Veterinárního ústavu

Veterinární ústav je správním úřadem s celostátní působností, podřízený Ústřední veterinární správě, se sídlem v Brně. Nemá žádné pobočky ani kontaktní pracoviště. Jeho základním úkolem je dozírat na to, že produkty pro zvířata užívané v ČR budou kvalitní a především bezpečné pro zdraví lidí i zvířat a pro životní prostředí. Konkrétně se poté jeho působnost týká veterinárních léčivých přípravků⁶ a veterinárních přípravků^{7, 8}. Především, že zde nepostihují celý okruh jeho činností, pouze ty, které jsou relevantní pro téma příspěvku.

Veterinární léčivé přípravky dodávané na trh v ČR musí být registrovány Veterinárním ústavem.⁹ Je zakázáno zacházet s těmi, které registraci nemají, přičemž zacházením se pro účel

⁴ Dále jen „Veterinární ústav“.

⁵ Například komentáře k zákonu o odpovědnosti za přestupky se omezují na konstatování, že tento typ přestupků existuje. Srov. např. ŠTASTNÝ, V.: § 3 [Územní působnost]. In: BOHADLO, D. a kol. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich: komentář. 2. vydání. Komentáře Wolters Kluwer. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-419-4, s. 18 VETEŠNÍK, P.: § 3 [Územní působnost]. In: JEMELKA, L. - VETEŠNÍK, P. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon o některých přestupcích. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-772-9, s. 23.

⁶ Regulovány nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/6 ze dne 11. prosince 2018 o veterinárních léčivých přípravcích a o zrušení směrnice 2001/82/ES (dále jen „nařízení o léčivech“) a zákonem č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o léčivech“).

⁷ Hromadně vyráběné přípravky, které jsou určeny pro zvířata, zejména dietetické, vitaminové, minerální a kosmetické přípravky. (§ 3 odst. 1 písm. r) zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „veterinární zákon“.)

⁸ Pokud není výslovně uvedeno jinak, používám pro ně v tomto příspěvku souhrnné označení produkty.

⁹ Čl. 5 odst. 1 nařízení o léčivech a § 25 zákona o léčivech.

zákona o léčivech míní výzkum, příprava, úprava, kontrola, výroba, distribuce, skladování a uchovávání, dodávání a přeprava, nabízení za účelem prodeje, výdej, prodej držení za účelem podnikání, poskytování reklamních vzorků, používání léčivých přípravků při poskytování zdravotních služeb nebo veterinární péče nebo odstraňování léčiv.¹⁰ Všechny osoby (tj. nejen právnické a podnikající fyzické, ale i fyzické osoby všeobecně), které tuto povinnost poruší, se dopouští přestupku, který projednává Veterinární ústav.

Veterinární přípravky mohou být v ČR uváděny do oběhu a používány při poskytování veterinární péče pouze, pokud byly schváleny Veterinárním ústavem, přičemž uváděním do oběhu se pro účely veterinárního zákona rozumí nabízení k prodeji, prodej nebo jiná forma nabídky ke spotřebě, včetně skladování a přepravy pro potřeby prodeje nebo jiné nabídky ke spotřebě.¹¹ Právnické a podnikající fyzické osoby, které tuto povinnost poruší, se dopouští přestupku, který projednává Veterinární ústav.

Lze tedy shrnout, že osoby, které mj. nabízí k prodeji a či prodávají produkty neregistrované, popř. neschválené Veterinárním ústavem, se dopouští přestupku.

2. Územní působnost zákona o přestupcích

Podle právního řádu ČR se posuzuje odpovědnost za přestupek, který byl spáchán na území ČR. Zákon o odpovědnosti za přestupky toto pravidlo dále rozvíjí tak, že přestupek se považuje za spáchaný na území České republiky, jednal-li pachatel v cizině, pokud porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem nastalo nebo mělo nastat zcela nebo zčásti na území České republiky.¹²

Přestupky tedy mohou být páčány přes internet ze zahraniční pachatelem nacházejícím se v cizině, kdy ovšem jejich následek a ohrožení chráněného zájmu nastává na území ČR, jak můžeme vidět na příkladu Veterinárního ústavu. K nabízení neregistrovaných, popř. neschválených produktů totiž v dnešní době samozřejmě dochází nejen v kamenných prodejnách, ale i přes internet, především skrze e-shopy nebo i inzertní portály či sociální sítě. Z povahy věci pak není nutné, aby se prodávající nacházel na území ČR či zde měl jakékoli podnikatelské zázemí, dokonce se ani v rámci činnosti e-shopu nemusí na český trh zaměřovat (a tedy nemusí mít ani elementární znalost češtiny). Postačí, když se na základě jeho činnosti neregistrovaný či neschválený produkt ocitne na území ČR, jelikož v tom případě je na území

¹⁰ § 5 odst. 1 zákona o léčivech.

¹¹ § 66 veterinárního zákona ve spojení s § 65 a § 3 odst. 1 písm. z) tohoto zákona.

¹² § 3 zákona o odpovědnosti za přestupky.

ČR porušen zákonem chráněný zájem na tom, aby produkty pro zvířata užívané v ČR byly bezpečné pro zdraví lidí i zvířat a pro životní prostředí.

3. Vyhledávání internetových přestupků

Prvním problémem, který se s internetovými přestupky pojí, je samotné jejich vyhledávání, tedy to, zda má správní orgán vůbec reálně možnost zjistit alespoň významnou část přestupků, které jsou páčány. Zdá se, že představy o činnosti mnoha dozorových orgánů byly formovány v době, kdy minimálně v ČR nebyl prodej přes internet každodenní masovou záležitostí, ale probíhal primárně přes kamenné prodejny. Ač i těchto může existovat velké množství a kontrolovat produkty v nich všech nabízené může být obtížně myslitelné, zvláště pro orgány s celostátní působností bez poboček či kontaktních pracovišť, stále se jedná o množství zanedbatelné oproti počtu e-shopů, nemluvě o jednorázových prodejkách skrze inzertní portály či sociální sítě.

Ideálním stavem by samozřejmě bylo, kdyby správní orgán na internetu aktivně pátral po všech možných přestupcích, které spadají do jeho působnosti. Realitou ovšem zůstává, že správní orgány nemají neomezené personální a časové možnosti, ale v rámci systemizace služebních míst a přidělených rozpočtových zdrojů předepsané počty pracovníků (určeny často na základě dob „předeshopových“), kteří z logiky věci v pracovní době zvládnou zjistit a následně vést jen určitý počet přestupkových řízení. V praxi se tedy ukazují jako nezbytné podněty ze strany veřejnosti. Vzhledem k množství situací, kdy dochází k prodeji přes internet, je i tak možné identifikovat jen malou část potenciálních přestupků a často se odhalení jednoho přestupku ukáže jako špička ledovce, kdy obviněný, rozhořčen, že by měl být postižen jako jediný, upozorní na množství dalších zcela konkrétních osob, které se potencionálně dopouští stejného přestupku.

4. Stíhání internetových přestupků

Zjištění, že došlo k přestupku, je samozřejmě jen prvním bodem procesu, v němž mohou v případě internetových přestupků nastat komplikace. Zatímco však při jejich vyhledávání se tyto komplikace neomezovaly na přestupky páchané přes internet ze zahraničí, ale vztahovaly se i na situace plně vnitrostátní, při jejich stíhání se jedná o komplikace zcela specifické.

Základním problémem je, že jak na mezinárodní i nadnárodní, tak na národní úrovni neexistuje komplexní úprava otázek, které souvisí s přeshraničním stíháním přestupků. § 65 zákona o odpovědnosti za přestupky sice popisuje uskutečňování právního styku s cizinou

ohledně přestupků,¹³ jeho realizace ale je závislá na tom, zda ČR přistoupí k nějaké mezinárodní smlouvě, která by právní pomoc v oblasti řízení o přestupcích upravovala.¹⁴ Takovéto mezinárodní smlouvy i úprava v rámci EU sice existují, týkají se však jen některých aspektů správního řízení či věcně specifických otázek.¹⁵

Jak už bylo řečeno, ke spáchání internetového přestupku může dojít, i když pachatel nemá na ČR žádné vazby a v ČR se nikdy fyzicky nevyskytnul. Jeho znalost češtiny tak nebude jen omezená, v mnoha případech česky vůbec umět nebude. To samo o sobě komplikuje jakékoli písemné či ústní jednání s ním. V obecně rovině totiž správní orgán jedná a písemnosti vyhotovuje pouze v češtině, kdy má účastník řízení, který česky nerozumí, právo si obstarat tlumočníka na své náklady.¹⁶ Judikatura poté dovodila, že analogicky si na své náklady má obstarat i překlad písemností správního orgánu.¹⁷

Toto však neplatí v řízeních o správních deliktech, kdy v české právní doktríně panuje shoda na to, že na základě čl. 6 odst. 3 písm. e) Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách musí správní orgán obstarat tlumočníka sám na své náklady.¹⁸ A. J. Bělohlávek tak dovozuje, že i písemnosti v řízení o správních deliktech musí být překládány na náklady správního orgánu.¹⁹ S jeho názorem se v tomto ztotožňuji, dle mého názoru však pomíjí otázku, zda je tak správní orgán povinen činit automaticky nebo zda adresát musí napřed prohlásit, že neovládá jazyk. Osobně bych se přikláněla k druhé uvedené možnosti, jelikož by tak adresát dostal prostor dát najevo, do jakého jazyka by mu mělo být překládáno, aby mu porozuměl. Připouštím však, že na základě tohoto postupu by mohl adresát doručenou pro něj nesrozumitelnou písemnost prostě ignorovat.

Dále také samotný požadavek na překlad na náklady správního orgánu může stíhání přestupku komplikovat stran nákladů. Pokud se na věc podíváme optikou Veterinárního ústavu, k mnohým z jím projednávaných přestupků je potřeba argumentovat vysoce odbornou

¹³ Konkrétně zmiňuje dožádání cizozemského správního orgánu o poskytnutí právní pomoci, poskytování právní pomoci cizozemskému správnímu orgánu, doručování písemnosti ve styku s cizinou a uznávání a výkon cizozemského rozhodnutí správního orgánu, kterým byl uložen správní trest.

¹⁴ Důvodová zpráva k zákonu o odpovědnosti za přestupky.

¹⁵ V podrobnostech viz např. BĚLOHLÁVEK, A. J.: Doručování do zahraničí ve správním řízení a v daňových věcech. In: Správní právo, roč. 50, 2017 č. 3. ISSN 0139-6005, s. 113-115 a ŠŤASTNÝ, V.: § 65 [Uskutečňování právního styku s cizinou]. In: BOHADLO, D. a kol. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich: komentář. 2. vydání. Komentáře Wolters Kluwer. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-419-4, s. 336-339. Zde lze zmínit např. přestupky dopravní.

¹⁶ § 16 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „správní řád“).

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. 4 Ads 100/2009.

¹⁸ Viz např. BĚLOHLÁVEK, A. J.: Doručování do zahraničí ve správním řízení a v daňových věcech. In: Správní právo, roč. 50, 2017 č. 3. ISSN 0139-6005, s. 127-129.

¹⁹ Tamtéž, s. 129.

terminologií. Lze si tak snadno představit, že náklady na překlad všech písemností v řízení v některých případech rychle a vysoce převýší uloženou sankci, tj. pokutu.

Co se doručování těchto písemností týče, zásadně bude nutné doručovat listinně a nikoli elektronicky. Z povahy věci je totiž dle správního řádu do zahraničí možné elektronicky doručovat jen v případě, kdy o to adresát sám požádá a je schopen převzetí potvrdit podepsanou datovou zprávou. Listiny je nutné doručovat prostřednictvím provozovatele poštovních služeb. Teoreticky to je možné prostřednictvím příslušného orgánu státní správy pověřeného k doručování písemností do ciziny, k tomu je však opět nutná existence odpovídající mezinárodní smlouvy, kdy je ČR stranou příslušných pouze dvoustranných smluv, a to jen výjimečně.

Doručení do zahraničí prostřednictvím provozovatele poštovních služeb může být velmi zdoluhavé a nemusí se vůbec zdařit, a to bez jakékoli viny adresáta. Dovoluji si zde uvést svou osobní zkušenost, kdy doručení zásilky do Švédska trvalo několik týdnů a doručení zásilky do Německa vůbec nebylo provedeno, adresát neobdržel ani uloženku. Ne nadarmo je situace, kdy si obviněný z přestupku zvolí právního zástupce v zahraničí a tudíž je správní orgán povinen doručovat tam, využívána jako obstrukce, která má přestupkové řízení prodloužit tak, že dojde k promlčení.

Pro internetové přestupky se dále v činnosti Veterinárního ústavu ukázalo jako specifické to, že obviněný si není vědom nutnosti při nabízení produktů k prodeji na území ČR dodržovat český právní řád a oprávnění českých správních orgánů jeho porušení stíhat. Kromě projednávání přestupku samotného je tak nutné vést samostatnou rovinu argumentace v uvedeném směru.

5. Vymáhání sankcí za internetové přestupky

Pro vymáhání přeshraničních přestupků platí totéž, co bylo řečeno o jejich stíhání. V. Šťastný v této souvislosti konstatuje, že „*možnosti přeshraničního vymáhání pokut jsou poměrně omezené*“.²⁰

Zde nicméně existuje nadnárodní úprava představovaná rámcovým rozhodnutím Rady 2005/214/SVV ze dne 24. února 2005 o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut.²¹ Jeho hlavní myšlenkou je usnadnění vymáhání peněžitých trestů a pokut uložených soudními nebo správními orgány v jiném členském státě, než ve kterém byly

²⁰ ŠŤASTNÝ, V.: § 65 [Uskutečňování právního styku s cizinou]. In: BOHADLO, D. a kol. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich: komentář. 2. vydání. Komentáře Wolters Kluwer. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-419-4, s. 337.

²¹ Dále jen „rámcové rozhodnutí“.

uloženy. Jedná se tedy o obecnou úpravu, která se vztahuje i na rozhodnutí o přestupku obecně a je tak plošně využitelná pro vymáhání sankcí za internetové přestupky.

Má ovšem své limity. Bez ověřování oboustranné trestnosti jsou uznávány trestné činy a přestupky jen z některých rámcovým rozhodnutím vymezených oblastí, z nichž naprostá většina jsou činy toho nejzávažnějšího charakteru, jako je zhářství, padělání, znásilnění apod.²² U jiných činů může vykonávající stát podmínit uznání a výkon rozhodnutí tím, že čin, pro který bylo rozhodnutí vydáno, je trestným činem nebo přestupkem podle práva vykonávajícího státu, nezávisle na znacích skutkové podstaty nebo popisu činu.

Dále je nutné při uznávání na základě rámcového rozhodnutí přiložit dokument uvádějící základní informace o řízení přeložený na náklady státu vydávajícího rozhodnutí do úředního jazyka vykonávajícího státu, a pokud se státy nedohodnou jinak, peníze získané z výkonu rozhodnutí případnou vykonávajícímu státu. Pokud k tomuto vezmeme v úvahu případné náklady na překlad písemností v rámci řízení, může být z hlediska čistě ekonomického řešení internetových přestupků hluboce ztrátovou záležitostí.

Zde lze podotknout, že zrovna Veterinárního ústavu, stejně jako mnoha jiných správních orgánů, se problematika vymáhání sankcí za přestupky jako taková v praxi v podstatě netýká, jelikož exekucním správním orgánem jsou v rámci dělené správy Celní úřady.²³ Přesto je však dle mého názoru znalost toho, jakým způsobem (a zda vůbec) může být uložená sankce vymožena, pro činnost správního orgánu podstatná. Tento tak totiž může zcela konkrétně upozornit obviněného již během stíhání přestupku, že se nejedná o pouhou formalitu, jelikož případně uložená sankce nebude nikdy vymožena, ale o zcela reálnou hrozbu. Toto by mohlo napomoci, aby pachatel uloženou pokutu zaplatil dobrovolně. Stejně tak bude zcela jistě toto vědomí motivující i pro správní orgány internetové přestupky stíhající.

Je tedy zřejmé, že pokud pachatel uloženou pokutu nezaplatí dobrovolně, je její vymáhání obtížné až nemožné. To s sebou nese i důsledek, který nemusí být nepřilíš patrný na první pohled. Abych opět zmínila zkušenost Veterinárního ústavu, internetových přestupků se dopouští různé kategorie pachatelů.

První jsou ti, kteří si jimi nabízené produkty nechávají řádně schvalovat a registrovat. Přestupky, kterých se dopouští, obvykle spočívají v nedostacích při nabídce registrovaných či schválených produktů či v tom, že do nabídky do ČR „pronikl“ produkt neregistrovaný, popř.

²² Výjimku představuje např. porušení pravidel silničního provozu.

²³ § 8 odst. 2 zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů ve spojení s § 106 správního řádu.

neschválený. Tito pachatelé v řízení v naprosté většině případů spolupracují a uložené pokuty řádně hradí.

Druhou kategorií pachatelů představují pachatelé, kteří se nabídky a prodeje neregistrovaných či neschválených produktů dopouští z neznalosti českého právního řádu či lhostejnosti vůči němu. Řízení s těmito pachateli se vyznačuje veškerými v tomto příspěvku popsanými problémy. Dochází tak k paradoxní situaci, kdy čím více se pachatel snaží dodržet český právní řád, tím spíše a snadněji na něj budou dopadat negativní následky jeho pochybení.

Závěrem považuji za potřebné zmínit sankční nástroj, který sice nepůsobí k vymáhání uložených sankcí *per se*, ale při řešení problematiky internetových přestupků jako takových může být významně nápomocný. Veterinární ústav má totiž povinnost vést seznam internetových stránek nabízejících veterinární léčivé přípravky v rozporu se zákonem o léčivech. Poskytovatelé připojení k internetu na území ČR mají návaznou povinnost provést blokaci těchto stránek, jinak se sami dopouští přestupku.²⁴ Při přijímání této úpravy v zákoně o léčivech bylo výslovně konstatováno, že s těmi, co nabízí léky na internetu nelegálně, jsou sice vedena přestupková řízení, ale jejich efektivita je poměrně nízká, jelikož se pachatelé často nachází v jiných zemích.²⁵

Tento sankční nástroj tak má velký potenciál zabránit šíření neregistrovaných, popř. neschválených produktů a tím v obecné rovině i šíření škodlivého následku a ohrožování veřejného zájmu. Jeho vymahatelnost by měla být poměrně efektivní, jelikož stránky se na seznam zapisují na základě rozhodnutí v řízení z moci úřední, kdy se ale písemnosti doručují veřejnou vyhláškou a účastníkovi, pokud je znám jeho pobyt či sídlo, se pouze zasílají na vědomí.

Tato úprava se bohužel netýká všech správních orgánů, v rámci jejichž působnosti připadá páchaní přestupků přes internet v úvahu, ale jen ojedinělých výslovně v právním řádu upravených situacích. K blokaci internetových stránek tak dochází dále např. u Státního ústavu pro kontrolu léčiv ohledně humánních léčivých přípravků a Ministerstva financí stran nelegálního hazardu.

Závěr

Je evidentní, že internetové přestupky představují v dnešní době nedílnou část páchaných přestupků. Jejich stíhání je pro české správní orgány povinností, toto s sebou však

²⁴ § 16 odst. 3 písm. q) ve spojení s § 101a-101d a § 103 odst. 22 zákona o léčivech.

²⁵ Stenografický zápis 98. schůze Poslanecké sněmovny, 21. dubna 2021. [cit. 2025-01-25] Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/098schuz/s098201.htm>

nese množství specifických problémů, přičemž správní orgány mají jen velmi omezené nástroje k jejich řešení. Považuji proto za nadále neudržitelnou situaci, kdy doktrína i právní úprava vyvstalé otázky prakticky pomíjí.

Dle mého názoru je nezbytné, aby se na ně začal soustředit jak odborný diskurs, tak zákonodárci na úrovni národní i mezinárodní či nadnárodní. Je totiž zřejmé, že bez mezinárodní spolupráce jsou možnosti řešení omezené. I na úrovni národní však existuje prostor pro zlepšení situace, a to na úrovni metodické. Správní orgány by měly mít k dispozici přesné informace, jak konkrétně při stíhání internetových přestupků postupovat ve všech jednotlivých fázích a na které instituce v zahraničí se mohou obrátit.

Toto považuji za zvláště podstatné, jelikož vzhledem k technologickým možnostem počet internetových přestupků narůstá a ještě narůst bude.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BĚLOHLÁVEK, A. J.: Doručování do zahraničí ve správním řízení a v daňových věcech. In: Správní právo, roč. 50, 2017 č. 3. ISSN 0139-6005, s. 113-131.

Stenografický zápis 98. schůze Poslanecké sněmovny, 21. dubna 2021. [cit. 2025-01-25]
Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/098schuz/s098201.htm>

ŠŤASTNÝ, V.: § 3 [Územní působnost]. In: BOHADLO, D. a kol. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich: komentář. 2. vydání. Komentáře Wolters Kluwer. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-419-4, s. 14-20.

ŠŤASTNÝ, V.: § 65 [Uskutečňování právního styku s cizinou]. In: BOHADLO, D. a kol. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich: komentář. 2. vydání. Komentáře Wolters Kluwer. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-419-4, s. 336-339.

VETEŠNÍK, P.: § 3 [Územní působnost]. In: JEMELKA, L. - VETEŠNÍK, P. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon o některých přestupcích. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-772-9, s. 20-23.

OCHRANA SENIOROV PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

PROTECTION OF THE ELDERS BY MEANS OF CRIMINAL LAW

Martina Ilková¹ – Martin Mihók²

Abstrakt

Autori v príspevku reflektujú na pretrvávajúci problém súvisiaci s osobami vyššieho veku v prípadoch, kedy sa stávajú poškodenými v trestnom konaní, predovšetkým v kontexte možností, ktoré trestnoprávna úprava ponúka za účelom poskytnutia ochrany tejto skupine osôb vrátane súvisiacich aplikačných problémov, nevynímajúc tiež analýzu relevantných štatistických údajov.

Kľúčové slová

senior, osoba vyššieho veku, chránená osoba, kvalifikačný znak

Abstract

The authors of the article reflect on the persistent problem related to cases in which older persons become victims in criminal proceedings, primarily in the context of the possibilities offered by the criminal law in order to provide protection to this group of persons, including related application problems and the analysis of relevant statistical data.

Keywords

senior, elder person, protected person, qualifying term

Úvod

Jednou zo základných hodnôt v priestore Európskej únie, ktorá zaručuje demokraciu a občianske práva a slobody, je právny štát³, ktorého právne ukotvenie možno nájsť v čl. 2 Zmluvy o Európskej únii. Nevyhnutnou požiadavkou právneho štátu sú nielen jeho teoretické princípy, ale aj ich realizácia a fungovanie právnych garancií v prípade porušenia práva. Štát, a teda i štátne orgány, sú oprávnené postupovať výlučne na základe práva a len spôsobom, ktorý právo ustanovuje. Idea právneho štátu je tak prezentovaná vládou práva⁴.

Úlohou práva (právneho poriadku) v spoločnosti je do istej miery zabezpečiť určitú stabilitu spoločenských vzťahov regulovaných právom, ako aj vytvárať priestor pre ich ďalší

¹ Mgr. Bc. Martina Ilková, LL.M., vyššia súdna úradníčka Okresného súdu Banská Bystrica

² JUDr. Martin Mihók, PhD., LL.M., prokurátor Okresnej prokuratúry Lučenec

³ Čo je to právny štát? [online]. commission.europa.eu. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/what-rule-law_sk [cit. 2025-01-30]

⁴ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné I. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021. s. 33.

rozvoj. Právo tak zabezpečuje ochranu spoločenských vzťahov pred ich porušovaním, resp. ohrozením tým, že ustanovuje pravidlá správania. Ak dôjde k ohrozeniu alebo porušeniu týchto chránených záujmov, ako právny následok v danom prípade nastúpi sankcia. Účelom trestného práva, deklarovaným v teoretickej rovine, je ochrana významných spoločenských filiácií (práv a oprávnených záujmov fyzických osôb, právnických osôb, záujmov spoločnosti, ústavného zriadenia Slovenskej republiky) pred trestnými činmi⁵.

Trestné legislatívy jednotlivých štátov sú odrazom tzv. trestnej politiky štátu, deklarujúcej úroveň ochrany základných ľudských a občianskych práv, ktorú sú odhodlané a spôsobilé reálne zabezpečiť. Jednou z vetiev vnútroštátnej trestnej politiky je tendencia poskytnúť zvýšenú (trestno)právnú ochranu najzraniteľnejším skupinám osôb, ktorá tendencia sa zhmotnila v ust. § 139 Trestného zákona. Zmienené hmotnoprávne ustanovenie vymedzuje pozitívny výpočet subjektov⁶, ktorým Trestný zákon poskytuje zvýšenú ochranu, a to z hľadiska veku, biologického či zdravotného stavu, vzťahu k páchateľovi, postavenia poškodeného či medzinárodných záväzkov⁷.

Berúc do úvahy ust. § 139 ods. 1 písm. e) Trestného zákona je evidentné, že vôľou zákonodarcu je osobitne chrániť aj osoby vyššieho veku, ako súčasť skupiny osôb požívajúcich zvýšenú trestnoprávnú ochranu.

1. Dohoda o vzájomnej spolupráci

Záujem štátu na zintenzívnení ochrany osôb vyššieho veku sa, okrem iného, pretavil aj do Dohody o vzájomnej spolupráci medzi Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky a Jednotou dôchodcov na Slovensku, podpísanej v roku 2023. Predmetom spolupráce Jednoty dôchodcov a prokuratúry ako univerzálneho ochrancu práv je najmä vzájomná výmena informácií a poznatkov o dodržiavaní práv seniorov v spoločnosti a pri presadzovaní ich práv priznaných zákonmi a medzinárodnými zmluvami, odborné stretnutia, súčinnosť pri dodržiavaní práv seniorov v trestnom konaní, vzdelávacie a preventívno – výchovné a publikačné aktivity zamerané na ochranu a presadzovanie práv seniorov.

Aj napriek tomu, že uzavretá dohoda sa týka „seniorov“, pojem „senior“ nie je zákonným pojmom a nie celkom korešponduje s pojmom „chránená osoba“ v zmysle ust. § 139 ods. 1 písm. e) Trestného zákona s poukazom na ust. § 127 ods. 3 Trestného zákona, ktorou sa

⁵ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné I. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021. s. 24.

⁶ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. s. 852.

⁷ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné I. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021. s. 31.

pre trestnoprávne účely rozumie osoba staršia ako 60 rokov⁸. O osobu vyššieho veku pôjde, s odkazom na § 136 Trestného zákona, až deň nasledujúci po dni jej 60-tych narodenín a status chránenej osoby si zachová až do okamihu smrti⁹. Osoby vo veku 60 rokov nedosahujú dôchodkový vek, sú väčšinou fyzicky a psychicky zdravé, pracovne produktívne a zamestnané. Právne postavenie seniorov je obsahom viacerých právnych predpisov, ktoré právne predpisy vek pre posudzovanie osoby ako seniora upravujú rôzne, a to v závislosti od účelu poskytovaných výhod staršej osobe – seniorovi. Najobvyklejšou vekovou hranicou pre označenie „senior“ je vek 60 – 65 rokov, pričom je preferovaný dôchodkový vek, ktorý v súčasnej dobe presahuje vekovú hranicu 60 rokov¹⁰.

2. Posibility a limitácie využívania kvalifikačného znaku „na chránenej osobe – osobe vyššieho veku“ pri právnej kvalifikácii trestného činu

S ohľadom na závery relevantnej rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ako aj berúc do úvahy súvisiacu legislatívu obsiahnutú v trestnoprávnom kódexe hmotného práva, aby bolo možné trestný čin kvalifikovať ako spáchaný na chránenej osobe – osobe vyššieho veku s poukazom na § 139 ods. 1 písm. e) Trestného zákona, je nevyhnutné, aby v popise skutku už v uznesení o vznesení obvinenia bola daná nielen objektívna súvislosť s vekom poškodenej osoby (teda nepostačuje len uvedenie dátumu narodenia poškodeného, z ktorého je zrejmé, že ide o osobu vyššieho veku), ale v samotnom popise skutku musí byť pretavená aj subjektívna súvislosť s vekom chránenej osoby, čo nevyhnutne predpokladá, že páchateľ jednak vie, že poškodený je osobou vyššieho veku a súčasne túto okolnosť subjektívne spája s menším odporom alebo slabšou odvetou poškodeného, umocnením účinku trestného činu alebo inou okolnosťou, ktorá zakladá alebo podporuje rozhodnutie páchateľa spáchať trestný čin. Len samotná vedomosť obvineného o veku poškodeného nepostačuje na prisúdenie kvalifikačného znaku podľa § 139 ods. 1 písm. e) Trestného zákona, pretože podľa odseku 2 naposledy citovaného ustanovenia musí byť taký trestný čin spáchaný v súvislosti s vekom (alebo stavom) poškodenej – chránenej osoby. Teda už zo samotnej skutkovej vety v uznesení

⁸ ZHODNOTENIE poznatkov získaných v rámci plnenia záväzkov vyplývajúcich z Dohody o vzájomnej spolupráci medzi Generálnou prokuratúrou SR a Jednotou dôchodcov na Slovensku v obvode Krajskej prokuratúry Banská Bystrica.

⁹ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. s. 855.

¹⁰ ZHODNOTENIE poznatkov získaných v rámci plnenia záväzkov vyplývajúcich z Dohody o vzájomnej spolupráci medzi Generálnou prokuratúrou SR a Jednotou dôchodcov na Slovensku v obvode Krajskej prokuratúry Banská Bystrica.

musí byť zrejmé, z akých subjektívnych dôvodov bol práve vek [prípadne (zdravotný) stav] poškodeného motivačný alebo umocňujúci faktor k spáchaniu toho-ktorého trestného činu.

Vedomosťou páchatel'a o tom, že poškodený je osobou staršou ako 60 rokov, je splnená podmienka subjektívnej stránky vo vzťahu k dotknutej okolnosti ako takej okolnosti, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby. V danom prípade tak ide o podmienku uvedenú v ust. § 18 písm. b) Trestného zákona, keďže sa jedná o tzv. "inú skutočnosť"¹¹. Totiž, podľa tohto ustanovenia sa na priťažujúcu okolnosť alebo na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, prihliadne, ak ide o inú skutočnosť, aj vtedy, keď o nej páchatel' nevedel, hoci o nej vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol, ak Trestný zákon nevyžaduje, aby o nej páchatel' vedel.

Ust. § 139 ods. 2 však upravuje riešenie odlišnej právnej otázky, a síce vzťahu k súvislosti medzi vekom (postavením, stavom) poškodeného a spáchaním trestného činu. Tu je potrebné, aby bol vek (postavenie, stav) poškodeného (v určitej vecnej súvislosti) zároveň aj motivačným faktorom, ktorý založil alebo podporil vôľovú zložku (rozhodnutie páchatel'a, smerujúce k spáchaniu trestného činu). Keďže musí byť daná vôľa páchatel'a, smerujúca k spáchaniu trestného činu, musí ísť vždy o úmyselný trestný čin (§ 15 Trestného zákona); pri nedbanlivostnom zavinení (§ 16 Trestného zákona) vôľová zložka nie je prítomná. To sa týka priameho alebo nepriameho úmyslu vo vzťahu k následku, predpokladanému už základnou skutkovou podstatou uvedenou v príslušnom ustanovení osobitnej časti Trestného zákona (§ 17 tohto zákona). Páchatel' teda v dôsledku použitia § 139 ods. 2 Trestného zákona nemôže spáchať trestný čin voči osobe vyššieho veku alebo inej chránenej osobe pri nedbanlivostnom trestnom čine, napríklad pri spôsobení zdravotnej ujmy pri dopravnej nehode¹².

Možno preto uzavrieť, že v zmysle § 139 ods. 2 Trestného zákona možno spáchanie činu voči osobe vyššieho veku (§ 127 ods. 3, § 139 ods. 1 písm. e) Trestného zákona) považovať za okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, len pri úmyselnom trestnom čine. Zároveň sa vyžaduje, aby páchatel' vedel, že poškodený je osobou vyššieho veku a aby túto okolnosť subjektívne spájal s menším odporom alebo slabšou odvetou poškodeného,

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/65/2013 z 3. decembra 2013; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/62/2016 z 31. januára 2017; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/37/2023 z 5. marca 2023.

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/65/2013 z 3. decembra 2013; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/62/2016 z 31. januára 2017; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/37/2023 z 5. marca 2023.

umocnením účinku trestného činu voči poškodenému, alebo inou okolnosťou, ktorá zakladá alebo podporuje rozhodnutie páchatel'a spáchať trestný čin¹³.

Za skutočnosti, ktoré zakladajú subjektívnu súvislosť s vekom a postavením chránenej osoby možno, podľa nášho názoru, považovať napr. to, ak páchatel' dlhodobo pozná poškodeného, má vedomosť o tom, že sa jedná o dôchodcu, pričom trebárs v dôsledku veku, užívaných liekov či požívaného alkoholu si poškodený mnohé udalosti nepamätá, má slabšiu orientáciu, disponuje krehkejšou telesou konštrukciou; kedy práve ilustrované faktory umocnia u páchatel'a presvedčenie spáchať trestný čin práve na poškodenom.

Subjektívnu súvislosť na základe takýchto skutočností, ktoré však musia vyplývať z obsahu spisového materiálu a musia byť v dostatočnej miere verifikované, možno, podľa nášho presvedčenia, usudzovať nielen priamo (napr. na základe výpovede páchatel'a, ktorý takúto subjektívnu súvislosť jasne prezentuje), ale aj nepriamo, na základe osobných pomerov páchatel'a či všetkých zrejmych okolností prípadu, teda okolností objektívnej povahy, z ktorých je možné podľa zásad logického myslenia, konania a uvažovania usudzovať vnútorný vzťah páchatel'a k motivácii spáchať trestný čin práve na chránenej osobe. V opačnom prípade by bolo možné použiť kvalifikačný znak chránenej osoby len v tom prípade, ak by páchatel' sám jasne priznal a priamo prezentoval vlastnú motiváciu spáchať trestný čin v priamej súvislosti s vekom či stavom chránenej osoby, ktorý stav by v praxi reálne nastal zriedka, prípadne nikdy, a to za účelom zníženia miery vlastnej trestnej zodpovednosti, čo odporuje zásadám formálnej logiky a podstatným spôsobom znižuje možnosť poskytnutia primeranej ochrany ohrozeným skupinám osôb prostriedkami trestného práva.

Uvedené by zároveň bolo celkom iste parciálne v rozpore aj s právom poškodeného na tzv. účinné vyšetrovanie, nakoľko v kontexte dôkazne preukázaných skutočností (napr. ilustrovaných vyššie) možno poškodeného považovať za obeť trestného činu (§ 2 ods. 1 písm. a) bod 1.) či, eventuálne, za obzvlášť zraniteľnú obeť (§ 2 ods. 1 písm. c) bod 6.) v intenciách zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj "*zákon o obetiach*"), nakoľko poškodený tak môže byť vystavený potenciálnej opakovanej viktimizácii. Aj Ústavný súd Slovenskej republiky či Ústavný súd Českej republiky neraz potvrdili, že obeť trestného činu, alebo poškodený, má za účelom ochrany práv a hodnôt garantovaných Dohovorom a ústavou právo na účinné vyšetrovanie. Ten, komu bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda alebo nemajetková ujma, alebo ten, na

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/65/2013 z 3. decembra 2013; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/62/2016 z 31. januára 2017; Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/37/2023 z 5. marca 2023.

úkor koho sa páchatel' trestným činom obohatil (poškodený) má ústavne zaručené právo na efektívne trestné konanie na obranu svojich práv a slobôd¹⁴. Isteže, právo na účinné vyšetovanie je najčastejšie prezentované v súvislosti so spáchaním vážnej kriminality, avšak z judikatúry najvyšších súdnych autorít možno vyvodit', že toto právo sa vzťahuje aj na zásahy do majetkovej sféry poškodeného v trestnoprávnom rozmere, pričom aj Európsky súd pre ľudské práva určuje štátom pozitívny záväzok účinne vyšetovať aj prípady, kedy došlo k zásahu mimo práva na život a pod., a síce aj vo veciach zásahu do majetkových práv. Napokon, z práva na ochranu vlastníckeho práva, resp. práva vlastniť majetok, vyplýva u závažných zásahov do majetkových práv kriminálnej povahy povinnosť štátu viesť účinné trestné vyšetovanie, ktorá zahŕňa procesnú povinnosť tzv. náležitej ochrany, avšak nie povinnosť vo vzťahu k jeho výsledku. Účinné vyšetovanie tak nezaručuje žiadny konkrétny výsledok trestného konania, avšak iba riadny postup toho-ktorého orgánu¹⁵.

Aj s ohľadom na účinné vyšetovanie a celospoločenskú potrebu chrániť vybrané druhy zraniteľných osôb je zvýšená ochrana poškodených osôb vyššieho veku daná najmä tým, že pri väčšine trestných činov sú súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty, čo má za následok prísnejší postih páchatel'a.

Senior, ktorý je zároveň obeťou (alebo obzvlášť zraniteľnou obeťou) trestného činu disponuje pomerne širokým katalógom práv, stanovených zákonom o obetiach, podľa ktorého mu patrí právo na informácie, právo na poskytnutie odbornej pomoci, právo na právnu pomoc, právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou či opakovanou viktimizáciou, právo na odškodnenie obete násilného trestného činu a pod¹⁶.

Napokon, žiada sa doplniť, že seniorovi v procesnom postavení poškodeného v trestnom konaní rovnako patria všetky procesné práva, ktoré mu priznáva Trestný poriadok.

3. Senior ako páchatel' trestného činu

Je potrebné si racionálne uvedomiť, že senior, alebo teda v našom ponímaní osoba vyššieho veku, nie je vždy výlučne poškodeným v trestnom konaní, ale v právnej praxi sa nemožno vyhnúť situáciám, kedy práve senior je páchatel'om (hoci aj úmyselného) trestného činu. V naznačených súvislostiach nemožno opomenúť, že osobám páhajúcim trestnú činnosť

¹⁴ Primerane nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 431/2019 z 26. mája 2020; nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 3196/12 zo dňa 12. augusta 2014.

¹⁵ Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1958/23 z 10. apríla 2024.

¹⁶ ONDICOVÁ, M. Základné ľudské práva obetí trestných činov. In SZABOVÁ, E. – VRTÍKOVÁ, K. – MOKRÁ, I. *Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2021. s. 185.

vo veku vyššom ako 60 rokov sa pri ukladaní trestu (a za splnenia všetkých zákonných podmienok) zohľadňuje aj všeobecne poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. d) Trestného zákona, čo umožňuje uloženie miernejšieho trestu. Podľa označeného ustanovenia je poľahčujúcou okolnosťou, ak páchatel' spáchal trestný čin, okrem iného, ako osoba vo vyššom veku, ak táto skutočnosť mala vplyv na jeho rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť.

O takú situáciu sa môže jednať napr. vtedy, ak trebárs vodič starší ako 60 rokov spôsobí dopravnú nehodu v dôsledku zhoršeného zraku a pomalších reflexov¹⁷. Je ale treba zdôrazniť, že takúto poľahčujúcu okolnosť nemožno priznať automaticky, ale skutočnosť, že sa jedná o osobu vyššieho veku, musí mať bezprostredný vplyv na jej rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť. K takémuto záveru však nemožno dôjsť automaticky, resp. voľnou úvahou orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, ale je potrebné znalecky, t.j. z odboru psychológie, resp. psychiatrie, skúmať vôľovú a rozumovú spôsobilosť toho-ktorého páchatel'a, resp. táto skutočnosť by mala jednoznačne vyplývať z vykonaného dokazovania¹⁸.

Obvineným osobám, ktoré by pre vysoký vek mohli byť obmedzené v možnosti uplatňovať svoje práva riadnym spôsobom, je daná možnosť ustanovenia obhajcu z dôvodu podľa § 37 ods. 2 Trestného poriadku¹⁹.

4. Štatistický pohľad na trestné činy páchané na osobách vyššieho veku

Pre rozšírenie celkového obrazu možno tiež poukázať na Správu o stave a vývoji kriminality páchanej na senioroch za rok 2023 (ďalej aj ako „Správa“) zverejnenej Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorá bola vyhotovená na podklade štatistických údajov o trestnej činnosti sledovaných Policajným zborom v rámci Evidenčno-štatistického systému kriminality.²⁰ Z predmetnej správy vyplýva, že seniori sú najčastejšie obeťami násilnej kriminality (38,09%), ekonomickej kriminality (30,92%) a majetkovej kriminality (18,51%).

Pri bližšom posudzovaní jednotlivých druhov násilných trestných činov sú najčastejšie obeťami nebezpečného vyhrážania (41,03%), ublíženia na zdraví (21,77%), týrania blízkej a zverenej osoby (9,48%) a lúpeže (9,18%). Medzi výsledkami analýzy vystupuje do popredia

¹⁷ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. s. 212

¹⁸ Rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 7To/82/2020 z 20. mája 2021

¹⁹ ZHODNOTENIE poznatkov získaných v rámci plnenia záväzkov vyplývajúcich z Dohody o vzájomnej spolupráci medzi Generálnou prokuratúrou SR a Jednotou dôchodcov na Slovensku v obvode Krajskej prokuratúry Banská Bystrica

²⁰ *Správa o stave a vývoji kriminality páchanej na senioroch za rok 2023*. [online]. employment.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/ministerstvo/rada-vlady-slovenskej-republiky-prava-seniorov-prisposobovanie-verejnych-politik-procesu-starnutia-populacie/spravy-vyvoji-kriminality-pachanej-senioroch/Sprava-stave-vyvoji-kriminality-pachanej-senioroch-za-rok-2023.pdf>. [cit. 2025-01-29]

pomerne znepokojivý faktor, ktorý nasvedčuje tomu, že násilná kriminalita bola páchaná prevažne v uzavretom domácom prostredí. V súvislosti s predmetnou trestnou činnosťou je zásadným problémom v boji proti nej práve vysoká miera latencie, čím v konečnom dôsledku môže byť počet prípadov oveľa vyšší než reflektuje Správa, resp. štatistika vedená Policajným zborom, z ktorej vychádza, nakoľko táto prirodzene odzrkadľuje len tie prípady, ktoré boli Policajnému zboru oznámené, resp. o ktorých nadobudol vedomosť v rámci plnenia služobných úloh.²¹

Z hľadiska zamerania sa na majetkové trestné činy, Správa konštatuje, že seniori sú najčastejšie obeťami krádeže (49,39%). Pri posudzovaní ekonomickej kriminality ide vo väčšine prípadov o podvodné konania súvisiace s nízkym právnym povedomím dotknutých osôb, neznalosti zákonov a ich vysokej miere dôverčivosti.²² Samostatne možno poukázať na závery Správy, ktoré sa dotýkajú pomerne často medializovanej problematiky tzv. špecifickej kriminality páchanej na senioroch. Ide o trestnú činnosť páchanú sofistikovaným a organizovaným spôsobom, cielene zameranú na osoby vyššieho veku, kedy páchatelia využívajú rôzne vymyslené legendy oslovujú seniorov a následne sa zameriavajú, za pomoci podvodného konania, krádežou, ale v určitých prípadoch aj za použitia násillia, na zmocnenie sa častokrát ich celoživotných úspor. Obdobne aj v tomto prípade možno poukázať na významný stupeň latentnosti, kedy túto trestnú činnosť osoby neoznamujú, najmä pre pocity hanby, strachu, či z dôvodu, že si ani neuvedomujú, že boli obeťou podvodníkov. Najčastejšie sa v týchto prípadoch jedná o trestný čin podvodu (97,84%). K najpočetnejšie vyskytujúcim sa legendám opakovane patrí „vnuk“ (47,20 %), v rámci ktorej páchatel' kontaktuje seniorov telefonicky za účelom pôžičky na rôzne účely (napr. kúpa auta, nehnuteľnosti) s tým, že sa predstaví ako príbuzný, vzdialený príbuzný, príp. ako dobrý známy, spolužiak a podobne. Pri tejto legende možno poukázať na špecifický *modus operandi*, pri ktorom sa páchatel' v telefonickom rozhovore identifikuje ako lekár, resp. primár sprostredkujúci informáciu o príbuznom, ktorý mal zapríčiniť dopravnú nehodu, leží v nemocnici, nemôže komunikovať a inej osobe spôsobil ťažkú ujmu na zdraví vrátane vysokej škody. V niektorých prípadoch po takejto telefonickej komunikácii dotknutá osoba striktne postupuje podľa pokynov volajúceho (páchatel'a) a informácie nepreveruje u svojich príbuzných, resp. až s časovým odstupom po odovzdaní peňazí, čím dochádza k dokonaniu trestného činu, ktorý bezprostredne súvisí s vylákaním finančných úspor. Páchatelia sa orientujú na osoby vyššieho veku práve v súvislosti s vyššou mierou dôverčivosti a ochoty pomôcť čo sa odráža v legendách s rôznymi emotívnymi

²¹ Tamtiež.

²² Tamtiež.

príbehmi, čo sa následne kombinuje s nátlakovým správaním a vyvolávaním časového stresu s cieľom, aby neostával priestor na relevantné overenie uvádzaných skutočností.²³ Žiada sa doplniť, že práve vďaka uzavretej dohode medzi Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky a Jednotou dôchodcov na Slovensku jednotliví prokurátori na rôznych stupňoch prokuratúry na pravidelnej báze realizujú školenia a iné vzdelávacie aktivity pre seniorov za účelom zvýšenia právneho povedomia u seniorov a ich vystríhania pred páchaním typologicky najrozšírejších trestných činov na osobách vyššieho veku.

Záverom možno poukázať na výsledky analýzy z geografického hľadiska, kedy bol vo všeobecnosti najvyšší počet trestných činov spáchaný na senioroch v Bratislavskom kraji, Košickom kraji a Nitrianskom kraji, ktorý stav je spravidla ovplyvnený predovšetkým najvyššou koncentráciou obyvateľstva a sociálnymi a ekonomickými faktormi daných regiónov. Objasnenosť trestných činov spáchaných na senioroch dosiahla v predmetnom období 43,34%.²⁴

Záver

Vychádzajúc z doteraz uvedeného je zrejmé, že problematika súvisiaca s osobami vyššieho veku má práve stúpajúcu relevanciu v rámci trestnoprávnej úpravy. Máme však za to, že nie je možné bez ďalšieho konštatovať nevyhnutnosť legislatívneho zosúladenia vekovej hranice chránenej osoby, t. j. osoby vyššieho veku, s vekovou hranicou dôchodkového veku v tom-ktorom období, nakoľko takáto právna úprava by sa nejavila ako stabilná a objektívna, keďže vek odchodu do dôchodku sa bude zvyšovať a je tak odôvodnený predpoklad, že môže dochádzať k pomerne častým úpravám a zmenám v tejto otázke.

Z trestnoprávneho hľadiska možno tiež konštatovať, že právna úprava dostatočným spôsobom reaguje na potrebu ochrany tak páchatel'ov, ako aj poškodených osôb vo veku vyššom ako 60 rokov, keď vo vzťahu k osobám páchajúcim trestnú činnosť v takomto veku sa pri ukladaní trestu zohľadňuje aj všeobecne poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. d) Trestného zákona, čo umožňuje uloženie miernejšieho trestu a zároveň obvineným osobám, ktoré by pre vysoký vek mohli byť obmedzené v možnosti riadnym spôsobom uplatňovať svoje práva, je daná možnosť ustanovenia obhajcu z dôvodu § 37 ods. 2 Trestného poriadku. Zvýšená ochrana osôb vyššieho veku v pozícii poškodeného v trestnom konaní je daná najmä tým, že pri väčšine trestných činov sú súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty, následkom čoho je prísnejší postih páchatel'a.

²³ Tamtiež.

²⁴ Tamtiež.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Čo je to právny štát? [online]. commission.europa.eu. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/what-rule-law_sk [cit. 2025-01-30].

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2021. 560 s. ISBN 978-80-571-0407-0.

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 3196/12 zo dňa 12. augusta 2014.

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1958/23 z 10. apríla 2024.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 431/2019 z 26. mája 2020.

ONDICOVÁ, M. Základné ľudské práva obetí trestných činov. In SZABOVÁ, E. – VRTÍKOVÁ, K. – MOKRÁ, I. *Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2021. 405 s. ISBN 978-80-7502-565-4.

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 7To/82/2020 z 20. mája 2021.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/65/2013 z 3. decembra 2013.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/62/2016 z 31. januára 2017.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo/37/2023 z 5. marca 2023.

Správa o stave a vývoji kriminality páchanej na senioroch za rok 2023. [online]. employment.gov.sk. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/ministerstvo/rada-vlady-slovenskej-republiky-prava-seniorov-prisposobovanie-verejnych-politik-procesu-starnutia-populacie/spravy-vyvoji-kriminality-pachanej-senioroch/Sprava-stave-vyvoji-kriminality-pachanej-senioroch-za-rok-2023.pdf>. [cit. 2025-01-29].

STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol. *Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. I. vydanie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022. 904 s. ISBN 978-80-7676-429-3.

UPLATNENIE UMELEJ INTELIGENCIE V TRESTNOM KONANÍ V NADNÁRODNÝCH DOKUMENTOCH¹

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN TRANSNATIONAL DOCUMENTS

Jaroslav Ivor² - Libor Klimek³

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá nadnárodnou (európskou) úpravou, ktorá upravuje uplatnenie umelej inteligencie v trestnom konaní, a to v nadnárodných dokumentoch: Európska etická charta Rady Európy o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch z roku 2018, Uznesenie EÚ o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach z roku 2021, Nariadenie EÚ 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie z roku 2024 a Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii, ľudských právach, demokracii a právnom štáte z roku 2024.

Kľúčové slová

umelá inteligencia, medzinárodná úprava, trestné konanie

Abstract

The contribution deals with the transnational (European) regulation that governs the application of artificial intelligence in criminal proceedings, namely in transnational documents: the European Ethical Charter of the Council of Europe on the use of artificial intelligence in justice systems of 2018, the EU Resolution on artificial intelligence in criminal law and its used by police and judicial authorities in criminal matters of 2021, the EU Regulation 2024/1689 laying down harmonised rules in the field of artificial intelligence of 2024 and the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law of 2024.

Keywords

Artificial intelligence, international regulation, criminal proceedings

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0100/24 „Zavedenie európskych trestných činov do právneho poriadku Slovenskej republiky“.

² Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc. Právnická fakulta UMB, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica; <Jaroslav.Ivor@umb.sk>.

³ doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD., Dr. h. c. Právnická fakulta UMB, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica; <Libor.Klimek@umb.sk>.

Úvod

Umelá inteligencia (anglicky *artificial intelligence*, známa pod skratkou AI) – je vymedzená napr. Cambridgeským slovníkom, a to nasledovne – „*používanie alebo štúdium počítačových systémov alebo strojov, ktoré majú niektoré vlastnosti, aké má ľudský mozog, ako napríklad schopnosť interpretovať a produkovať jazyk spôsobom, ktorý sa zdá byť ľudský, rozpoznať alebo vytvárať obrázky, riešiť problémy a učiť sa z údajov, ktoré im sú poskytnuté*“ (angl. “*the use or study of computer systems or machines that have some of the qualities that the human brain has, such as the ability to interpret and produce language in a way that seems human, recognize or create images, solve problems, and learn from data supplied to them*”).⁴ Ide o je rýchlo rozvíjajúcu sa oblasť, ktorá môže priniesť mnoho výhod (ale taktiež aj nevýhod).

Ako uviedla Európska komisia, zlepšením predikcie, optimalizáciou operácií a alokácie zdrojov a personalizovaním poskytovania služieb môže využívanie umelej inteligencie podporiť spoločensky a environmentálne prospešné výsledky a poskytnúť kľúčové konkurenčné výhody firmám a európskej ekonomike. Takáto činnosť je obzvlášť potrebná v sektoroch s vysokým dopadom, vrátane zmien klímy, životného prostredia a zdravia, verejného sektora, financií, mobility, vnútorných záležitostí a poľnohospodárstva. Podľa názoru Európskej komisie „*je v záujme Únie zachovať technologické vedenie Európskej únie a zabezpečiť, aby Európania mohli ťažiť z nových technológií, ktoré sú vyvinuté a fungujú v súlade s hodnotami Únie, jej základnými právami a princípmi*“.⁵

Na nadnárodnej európskej úrovni boli prijaté mnohé oficiálne dokumenty o umelej inteligencii, napríklad: *Budovanie dôvery v umelú inteligenciu sústredenú na človeka*, ktorý prijala Európska komisia v roku 2019⁶, *Umelá inteligencia – európsky prístup k excelentnosti a dôvere (biela kniha)*, ktorý prijala Európska komisia v roku 2020⁷ a *Rámec pre etické aspekty umelej inteligencie, robotiky a súvisiacich technológií*, ktorý prijal Európsky parlament v roku

⁴ Cambridge Dictionary (2023): *Artificial Intelligence* <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence>> [2023-09-04].

⁵ Európska komisia (2021): Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie, COM(2021) 206 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>> [2024-09-21].

⁶ Európska komisia (2019): *Budovanie dôvery v umelú inteligenciu sústredenú na človeka*. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov, COM(2019) 168 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52019DC0168>> [2024-09-21].

⁷ Európska komisia (2020): *Biela kniha o umelej inteligencii – európsky prístup k excelentnosti a dôvere*, COM(2020) 65 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52020DC0065>> [2024-09-21].

2020⁸. Tento príspevok je zameraný na oblasť trestného práva na európskej úrovni, pričom sa zameriava na nasledujúce dokumenty:

1. *Európska etická charta Rady Európy o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch* z roku 2018,
2. *Uznesenie EÚ o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach* z roku 2021,
3. *Nariadenie EÚ 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie* z roku 2024 a
4. *Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii, ľudských právach, demokracii a právnom štáte* z roku 2024.

Nakoľko ide o konferenčný príspevok s vopred stanoveným maximálnym rozsahom, v jeho písomnej podobe sú spracované vybrané otázky prezentovanej problematiky.

1. Európska etická charta Rady Európy o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch z roku 2018

V roku 2018 Európska komisia pre efektívnosť justície predstavila **Európsku etickú chartu o využívaní umelej inteligencie v súdnych systémoch a ich prostredí**.⁹ Táto Charta je považovaná za jeden z najvýznamnejších dokumentov v súvislosti s umelou inteligenciou.¹⁰ Charta je určená pre verejných a súkromných aktérov zodpovedných za navrhovanie a nasadzovanie nástrojov a služieb umelej inteligencie, ktoré zahŕňajú spracovanie súdnych rozhodnutí a údajov. Týka sa tiež verejných činiteľov zodpovedných za legislatívny alebo regulačný rámec, ako aj za vývoj, audit alebo používanie takýchto nástrojov a služieb. Využívanie týchto nástrojov a služieb v súdnych systémoch má za cieľ zlepšiť efektívnosť a kvalitu justície. Spracovanie súdnych rozhodnutí pomocou umelej inteligencie môže podľa ich vývojárov v občianskoprávných, obchodných a správnych veciach prispieť k lepšej predvídateľnosti uplatňovania práva a k jednotnosti súdnych rozhodnutí, pričom musí byť v súlade s nižšie uvedenými zásadami. V trestnoprávných záležitostiach však ich používanie musí

⁸ Uznesenie Európskeho parlamentu z 20. októbra 2020 s odporúčaniami pre Komisiu k rámcu etických aspektov umelej inteligencie, robotiky a súvisiacich technológií (2021/C 404/04). Úradný vestník EÚ, C 404/63, 6. 10. 2021. Dostupné online na <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_SK.html> [2024-09-21].

⁹ European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment. Dostupné online na <<https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>> [2024-09-21].

¹⁰ SOURDIN, T. *Judges, Technology and Artificial Intelligence: The Artificial Judge*. Cheltenham – Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2021, eBook; MOLBÆK-STEENSIG, H. – QUEMY, A. *Artificial Intelligence and Fair Trial Rights*. In: QUINTAVALLA, A. – TEMPERMAN, J. (eds). *Artificial Intelligence and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 255 a nasl. (656 strán).

byť posudzované s najväčšou opatrnosťou, aby sa zabránilo diskriminácii na základe citlivých údajov, a to v súlade so zárukami spravodlivého súdneho konania.

Chartou bolo predstavených päť základných princípov v rámci použitia nástrojov umelej inteligencie, a to:

- *Princíp rešpektovania základných práv* – má za cieľ zabezpečiť, aby návrh a implementácia nástrojov a služieb umelej inteligencie boli v súlade so základnými právami.
- *Princíp nediskriminácie* – má za cieľ zabrániť vzniku alebo prehĺbovaniu akejkoľvek diskriminácie medzi jednotlivcami alebo skupinami osôb.
- *Princíp kvality a bezpečnosti* – má za cieľ, pri spracovaní súdnych rozhodnutí a údajov, používať certifikované zdroje a nehmotné údaje v modeloch navrhnutých multidisciplinárnym spôsobom, a to v bezpečnom technologickom prostredí.
- *Princíp transparentnosti, nestrannosti a spravodlivosti* – má za cieľ zabezpečiť prístupnosť a zrozumiteľnosť metód spracovania údajov, umožniť externé audity.
- *Princíp „pod kontrolou používateľa“* – má za cieľ vylúčiť predpisový prístup a zabezpečiť, aby používatelia boli informovanými aktérmi a mali kontrolu nad svojimi rozhodnutiami.

Na jednej strane, ako poukazujú *Molbæk-Steensig* a *Quemy*, vyššie uvedené princípy svojou jednoduchosťou pomerne dobre pokrývajú potreby vývoja umelej inteligencie pre súdny systém. Táto jednoduchosť však zároveň vedie k nedostatku detailov a tým v Charte absentuje právno-filozofická jasnosť.¹¹ Na strane druhej, každý z uvedených princípov Charty je podporený podrobnými vyhláseniami týkajúcimi sa jeho interpretácie a aplikácie v súdnom prostredí.

Pokiaľ ide o uplatňovanie Charty, jej princípy by mali byť pravidelne aplikované, monitorované a vyhodnocované verejnými aj súkromnými aktérmi s cieľom neustáleho zlepšovania praxe. V tomto smere je žiaduce, aby tieto subjekty pravidelne preskúmavali implementáciu princípov Charty.

2. Uznesenie EÚ o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach z roku 2021

Umelá inteligencia a autonómne systémy spolu s ďalšími novými technologickými trendmi si získali pozornosť zákonodarcov, vrátane Európskeho parlamentu.¹² V niekoľkých

¹¹ MOLBÆK-STEENSIG, H. – QUEMY, A. *Artificial Intelligence and Fair Trial Rights*. In: QUINTAVALLA, A. – TEMPERMAN, J. (eds). *Artificial Intelligence and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 255 a nasl. (656 strán).

¹² BORGES, G., SORGE, Ch. *Law and Technology in a Global Digital Society*. Cham: Springer, 2022, eBook.

dokumentoch Európsky parlament poukázal na potrebu opatrení na úrovni EÚ. Členské štáty EÚ, na podnet Európskeho parlamentu, požadovali zavedenie prísnych záruk pri praktickom využívaní nástrojov umelej inteligencie políciou.¹³

V roku 2021 Európsky parlament predstavil **Uznesenie o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach**.¹⁴ Na začiatku tohto uznesenia sa uvádza, že digitálne technológie vo všeobecnosti, a najmä rozmach spracovania a analýzy údajov umožnený umelou inteligenciou, prinášajú mimoriadne prísľuby, ale aj riziká. Vývoj umelej inteligencie v posledných rokoch výrazne pokročil, čím sa stala jednou zo strategických technológií 21. storočia s potenciálom priniesť významné výhody v oblasti efektívnosti, presnosti a pohodlia. Tým môže pozitívne ovplyvniť európsku ekonomiku a spoločnosť. Na strane druhej, zároveň však predstavuje aj značné riziká pre základné práva a demokracie založené na princípoch právneho štátu.

Pokiaľ ide o trestné právo, predmetné Uznesenie môže byť vnímané za kľúčový dokument EÚ v oblasti vývoja trestnej justície. Európsky parlament v zdôraznil **hlavné otázky týkajúce sa umelej inteligencie v kontexte trestného práva**, okrem iného (celkovo 36 bodov; nižšie sú uvedené skrátené vyhlásenia):

- *Bod č. 1:* Vzhľadom na to, že spracúvanie veľkého množstva osobných údajov je jadrom umelej inteligencie, právo na ochranu súkromného života a právo na ochranu osobných údajov sa vzťahuje na všetky oblasti umelej inteligencie a právny rámec EÚ na ochranu údajov a súkromia sa musí v plnej miere dodržiavať. EÚ už má stanovené normy ochrany údajov v oblasti presadzovania práva, ktoré tvoria základ akejkoľvek budúcej regulácie použitia umelej inteligencie pri presadzovaní práva a v súdnictve. Pripomína, že spracovanie osobných údajov by malo byť zákonné a spravodlivé, účely spracovania by mali byť presne určené, explicitné a legitímne, spracovanie by malo byť primerané, relevantné a nemalo by byť neprimerané vo vzťahu k účelu, na ktorý sa údaje spracovávajú, malo by byť presné, aktualizované a nepresné údaje, pokiaľ neplatia obmedzenia, by sa mali opraviť alebo vymazať, údaje by sa nemali uchovávať dlhšie, ako je nutné, mali by sa stanoviť jednoznačné a primerané lehoty na vymazanie alebo pravidelné preskúmanie potreby uchovávania takýchto údajov a údaje by sa mali spracovávať bezpečným spôsobom. Malo by sa zabrániť

¹³ NIKOLINAKOS, N. *EU Policy and Legal Framework for Artificial Intelligence, Robotics and Related Technologies – The AI Act*. Cham: Springer, 2023, eBook.

¹⁴ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)). Dostupné online na <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html> [2024-09-21].

možnosti identifikovať jednotlivcov prostredníctvom aplikácie umelej inteligencie s použitím údajov, ktoré boli predtým anonymizované.

- *Bod č. 2:* Všetky riešenia umelej inteligencie na účely presadzovania práva a súdnictva musia v plnej miere rešpektovať aj zásady ľudskej dôstojnosti, nediskriminácie, slobody pohybu, prezumpcie neviny a práva na obhajobu vrátane práva odoprieť výpoveď, slobody prejavu a práva na informácie, slobody zhromažďovania a združovania, rovnosti pred zákonom, zásady rovnosti zbraní a práva na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivé súdne konanie v súlade s Chartou základných práv EÚ¹⁵ a Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹⁶. Akékoľvek využívanie aplikácií umelej inteligencie, ktoré je nezlučiteľné so základnými právami, musí byť zakázané.
- *Bod č. 3:* Rýchlosť, akou sa na celom svete vyvíjajú aplikácie umelej inteligencie, neumožňuje zostaviť úplný zoznam aplikácií, a preto je vzhľadom na neustály vývoj technológií potrebný jasný a súdržný model riadenia, ktorý zaručí základné práva jednotlivcov aj právnu jasnosť pre vývojárov. Vzhľadom na úlohu a zodpovednosť policajných a justičných orgánov a vplyv rozhodnutí, ktoré prijímajú na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo výkonu trestných sankcií, sa používanie aplikácií umelej inteligencie musí považovať za vysoko rizikové v prípadoch, keď je možné, že by významne ovplyvnilo životy jednotlivcov.
- *Bod č. 4:* Akékoľvek nástroje umelej inteligencie, ktoré buď vyvinuli, alebo využívajú orgány presadzovania práva alebo justičné orgány, by mali byť prinajmenšom bezpečné, spoľahlivé, zabezpečené a prispôbené svojmu účelu, mali by rešpektovať zásady spravodlivosti, minimalizácie údajov, zodpovednosti, transparentnosti, nediskriminácie a vysvetliteľnosti a že ich vývoj, zavedenie a používanie musí byť predmetom posúdenia rizík a prísnych testov nevyhnutnosti a primeranosti, pričom záruky musia byť primerané zistením rizikám.
- *Bod č. 5:* Uznatie pozitívneho prínosu určitých typov aplikácií umelej inteligencie k práci orgánov presadzovania práva a justičných orgánov v celej EÚ.

¹⁵ Charta základných práv Európskej únie. Úradný vestník EÚ, C 83/389, 30. marec 2010. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>> [2024-09-21]. Bližšie pozri: PEERS, S. – HERVEY, T. – KENNER, J. – WARD, A. (eds.) *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Bloomsbury Publishing, 2014, 1865 strán.

¹⁶ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Rada Európy, Série európskych zmlúv č. 005 [1950]; oznámenie č. 209/1992 Zb. Dostupné online na <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk> [2024-09-21]. Bližšie pozri: SCHABAS, W. A. *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 1308 strán.

- *Bod č. 11:* Asymetria medzi tými, ktorí využívajú technológie umelej inteligencie, a tými, ktorých sa týka ich použitie. Je nevyhnutné, aby sa používanie umelej inteligencie orgánmi presadzovania práva a justičnými orgánmi nestalo faktorom nerovnosti, sociálnych rozdielov alebo vylúčenia.
- *Bod č. 14:* Správne určenie právnej zodpovednosti a zodpovednosti za potenciálne škody je problematické vzhľadom na zložitosť vývoja a prevádzky systémov umelej inteligencie. Je potrebné vytvoriť jasný a spravodlivý režim určovania právnej zodpovednosti a zodpovednosti za prípadné negatívne dôsledky týchto vyspelých digitálnych technológií.
- *Bod č. 16:* V kontexte súdnictva a presadzovania práva musí každé právne rozhodnutie s právnymi alebo podobnými účinkami prijímať vždy človek, ktorého možno brať na zodpovednosť za prijaté rozhodnutia.

3. Nariadenie EÚ 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie z roku 2024

V roku 2021 Európska komisia predložila *Návrh Nariadenia, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie*¹⁷ (ďalej len „Návrh Nariadenia“). Išlo o prvý pokus právne upraviť systémy umelej inteligencie horizontálnym spôsobom. Na rozdiel od iných legislatívnych aktov EÚ, nejde o dokument zameraný na konkrétny sektor, ale týka sa všeobecného využívania umelej inteligencie.¹⁸ Tento návrh reagoval na požiadavky Európskeho parlamentu a Európskej rady, ktoré opakovane vyjadrili výzvy na legislatívne opatrenia na zabezpečenie dobre fungujúceho vnútorného trhu pre systémy umelej inteligencie, kde sú výhody aj riziká umelej inteligencie primerane riešené na úrovni EÚ. Návrh taktiež podporil cieľ EÚ stať sa globálnym lídrom v oblasti vývoja bezpečnej, dôveryhodnej a etickej umelej inteligencie.

Je potrebné poznamenať, že už samotný Návrh Nariadenia prebral dva prvky zo Všeobecného „Nariadenia GDPR“ o ochrane údajov z roku 2016, teda z Nariadenia 2016/679

¹⁷ Európska komisia (2021): Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie, COM(2021) 206 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>> [2024-09-21].

¹⁸ VEALE, M., ZUIDERVEEN BORGESIU, F. *Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act. Analysing the Good, the Bad, and the Unclear Elements of the Proposed Approach*. In: *Computer Law Review International*, roč. 4 (2023), s. 97-112; EBERS, M. *The European Commission's Proposal for an Artificial Intelligence Act*. In: SAVIN, A. I. – TRZASKOWSKI, J. (eds.). *Research Handbook on EU Internet Law*, second edition. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing Limited, 2023, s. 271 a nasl. (518 strán).

o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov¹⁹. A teda, Návrh Nariadenia mal *exteritoriálny účinok* a stanovil *pokuty na základe obratu*; práve vďaka týmto prvkom sa Nariadenie GDPR stalo medzinárodným regulačným rámcom vo svojej oblasti. Pri legislatívnych prácach na Návrhu Nariadenia bolo poukázané, že ak by bolo prijaté, organizácie, ktoré uvádzajú na trh systémy umelej inteligencie pre používateľov v EÚ, by podliehali jeho pôsobnosti bez ohľadu na to, kde sa poskytovateľ nachádza.²⁰

V roku 2024 bolo v rámci EÚ prijaté **Nariadenie 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie**.²¹ Toto Nariadenie je súčasťou širšieho balíka politických opatrení EÚ na podporu rozvoja dôveryhodnej umelej inteligencie, ktorý zahŕňa aj inovačný balík v oblasti umelej inteligencie, spustenie tovární na umelú inteligenciu a koordinovaný plán v oblasti umelej inteligencie.²²

Účelom Nariadenia 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie je zlepšiť fungovanie vnútorného trhu a podporiť zavádzanie dôveryhodnej umelej inteligencie sústredenej na človeka, a pritom zabezpečiť vysokú úroveň ochrany zdravia, bezpečnosti, základných práv zakotvených v charte vrátane demokracie, právneho štátu a ochrany životného prostredia pred škodlivými účinkami systémov umelej inteligencie v EÚ a podporovať inovácie.²³ V tomto nariadení sa stanovujú:²⁴

- harmonizované pravidlá uvádzania na trh, uvádzania do prevádzky a používania systémov umelej inteligencie v EÚ,
- zákazy určitých praktík využívajúcich umelú inteligenciu,
- osobitné požiadavky na vysokorizikové systémy umelej inteligencie a povinnosti prevádzkovateľov takýchto systémov,
- harmonizované pravidlá transparentnosti pre určité systémy umelej inteligencie,
- harmonizované pravidlá uvádzania modelov umelej inteligencie na všeobecné účely na trh,

¹⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). Úradný vestník EÚ, L 119/1, 4. 5. 2016. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex:32016R0679>> [2024-09-21].

²⁰ McFADDEN, M. – JONES, K. – TAYLOR, E. – OSBORN, G. *Harmonising Artificial Intelligence: The Role of Standards in the EU AI Regulation*. Oxford: Oxford Commission on AI & Good Governance, 2021, eBook.

²¹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). Úradný vestník EÚ, L 2024/1689 z 12. 7. 2024. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32024R1689>> [2024-09-21].

²² Akt o umelej inteligencii [online]. Dostupné online na <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/regulatory-framework-ai?utm_source=chatgpt.com> [2024-09-21].

²³ Čl. 1 ods. 1 Nariadenia 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie.

²⁴ Čl. 1 ods. 2 Nariadenia 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie.

- pravidlá monitorovania trhu, dohľadu nad trhom, správy a riadenia a presadzovania, ako aj
- opatrenia na podporu inovácií s osobitným dôrazom na malé a stredné podniky vrátane startupov.

Pokiaľ ide o trestné právo, Nariadenie 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie upravuje niektoré otázky **používania systémov umelej inteligencie na diaľkovú biometrickú identifikáciu fyzických osôb v reálnom čase, a to na verejne prístupných miestach na účely presadzovania práva**. Z Nariadenia sa dozvedáme nasledovné:²⁵

- Používanie systémov založených na umelej inteligencii na účely presadzovania práva by sa malo zakázať s výnimkou taxatívne vymenovaných a úzko vymedzených situácií, keď je toto použitie nevyhnutne potrebné na dosiahnutie významného verejného záujmu, ktorého význam prevažuje nad rizikami. Tieto situácie zahŕňajú pátranie po určitých obetiach trestných činov vrátane nezvestných osôb; určité ohrozenie života alebo fyzickej bezpečnosti fyzických osôb alebo hrozby teroristického útoku; a lokalizáciu alebo identifikáciu páchateľov trestných činov uvedených v prílohe k Nariadeniu alebo osôb podozrivých zo spáchania týchto trestných činov, ak za tieto trestné činy možno v dotknutom členskom štáte EÚ uložiť trest odňatia slobody alebo ochranné opatrenie spojené s obmedzením osobnej slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky a podľa ich vymedzenia v práve tohto členského štátu. Takáto hranica trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody v súlade s vnútroštátnym právom prispieva k zabezpečeniu toho, že daný trestný čin bude dostatočne závažný na to, aby sa ním dalo potenciálne odôvodniť použitie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie „v reálnom čase“.
- Okrem uvedeného, zoznam trestných činov uvedený v prílohe k Nariadeniu vychádza z 32 trestných činov uvedených v Rámcovom rozhodnutí 2002/584/SVV o európskom zatykači²⁶, pričom sa zohľadňuje skutočnosť, že niektoré z uvedených trestných činov sú v praxi pravdepodobne relevantnejšie ako iné v tom zmysle, že nevyhnutnosť a primeranosť použitia diaľkovej biometrickej identifikácie „v reálnom čase“ by mohli byť pravdepodobne

²⁵ Bod č. 16 preambuly Nariadenia 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie.

²⁶ Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi. Úradný vestník ES, L 190/1 z 18. 7. 2002, s. 1. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=celex%3A32002F0584>> [2024-09-21]. Bližšie pozri: KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015, 375 strán; taktiež: KLIMEK, L. *Zákon o európskom zatykácom rozkaze: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 1160 strán.

veľmi rôznorodé jednak z hľadiska praktického vykonávania lokalizácie alebo identifikácie páchateľa jednotlivých uvedených trestných činov alebo osôb podozrivých z ich spáchania a jednak vzhľadom na pravdepodobné rozdiely v závažnosti, pravdepodobnosti a rozsahu spôsobenej ujmy alebo možných negatívnych dôsledkov. Bezprostredné ohrozenie života alebo fyzickej bezpečnosti fyzických osôb by mohlo vyplývať aj zo závažného narušenia kritickej infraštruktúry v zmysle Smernice 2022/2557 o odolnosti kritických subjektov²⁷, ak by narušenie alebo zničenie takejto kritickej infraštruktúry viedlo k bezprostrednému ohrozeniu života alebo fyzickej bezpečnosti osoby, a to aj v dôsledku vážnej ujmy na poskytovaní základných dodávok pre obyvateľstvo alebo výkone základných funkcií štátu. Okrem toho by sa týmto nariadením mala zachovať možnosť orgánov presadzovania práva, kontroly hraníc, imigračných alebo azylových orgánov vykonávať kontroly totožnosti v prítomnosti dotknutej osoby v súlade s podmienkami stanovenými v práve EÚ a vo vnútroštátnom práve pre takéto kontroly. Orgány presadzovania práva, kontroly hraníc, imigračné alebo azylové orgány by konkrétne mali mať možnosť využívať informačné systémy v súlade s právom Únie alebo vnútroštátnym právom na identifikáciu osôb, ktoré sa počas kontroly totožnosti buď odmietnu identifikovať, alebo nie sú schopné uviesť alebo preukázať svoju totožnosť, a to bez toho, aby sa podľa tohto nariadenia vyžadovalo získanie povolenia vopred. Môže ísť napríklad o osobu zapojenú do trestného činu, ktorá nie je ochotná alebo z dôvodu úrazu alebo zdravotného stavu nie je schopná uviesť svoju totožnosť orgánom presadzovania práva.

4. Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii, ľudských právach, demokracii a právnom štáte z roku 2024

Právny vývoj na úrovni Rady Európy taktiež reagoval na vývoj informačných technológií, ako aj umelej inteligencie.

V roku 2024 Rada Európy prijala **Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii, ľudských právach, demokracii a právnom štáte**²⁸ (ďalej len „Rámcový dohovor o umelej inteligencii“, resp. „Rámcový dohovor“). Ide o prvý právne záväzný medzinárodný nástroj v oblasti umelej inteligencie, ktorý bol prijatý s cieľom zabezpečiť, aby systémy umelej

²⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2557 zo 14. decembra 2022 o odolnosti kritických subjektov a o zrušení smernice Rady 2008/114/ES. Úradný vestník EÚ, L 333/164 z 27. 12. 2022. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32022L2557>> [2024-09-21].

²⁸ Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Council of Europe Treaty Series No. 225. Dostupné online na <<https://rm.coe.int/ai-convention-brochure/1680afaeba>> [2024-09-21].

inteligencie boli v súlade s ľudskými právami, demokratickými princípmi a zásadami právneho štátu. Rámcový dohovor stanovuje spoločný prístup na zabezpečenie toho, aby činnosti počas celého životného cyklu systémov umelej inteligencie boli zlučiteľné s týmito hodnotami, pričom zároveň podporuje inovácie a dôveru v technológie.

Rámcový dohovor bol prijatý ako reakcia na rastúci vplyv umelej inteligencie na spoločnosť a obavy z jej negatívnych dopadov. Predchádzali mu globálne diskusie o regulácii umelej inteligencie. Kým v Európe prebiehal vývoj Nariadenia EÚ 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, ktoré bolo prijaté v roku 2024, a ktorý sa stal prvým záväzným rámcom pre reguláciu umelej inteligencie v EÚ, iné krajiny ako Spojené štáty americké či iné štáty G7 („Skupina siedmich“: Kanada, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Japonsko, Spojené kráľovstvo a Spojené štáty americké) sa tiež snažili vypracovať spoločné prístupy k právnej úprave umelej inteligencie na medzinárodnej úrovni. Rámcový dohovor sa začal formovať v roku 2019. V priebehu rokov 2022 a 2023 prebiehali intenzívne rokovania medzi členskými štátmi Rady Európy a ďalšími krajinami, čo viedlo k schváleniu dohovoru v roku 2024. Dohovor bol podpísaný viacerými krajinami – napr. Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Izrael či Čierna Hora.²⁹ EÚ pristúpila k Rámcovému dohovoru o umelej inteligencii. Uskutočnilo sa to počas neformálnej konferencie ministrov spravodlivosti členských štátov Rady Európy vo Vilniuse (Litva). Tento Rámcový dohovor je plne v súlade s právom EÚ vo všeobecnosti, a najmä s Nariadením 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie.³⁰

Ustanovenia Rámcového dohovoru majú za cieľ zabezpečiť, aby činnosti v rámci životného cyklu systémov umelej inteligencie boli v plnom súlade s ľudskými právami, demokraciou a právnym štátom. Každá zmluvná strana je povinná prijať alebo zachovať primerané legislatívne, administratívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie účinnosti ustanovení uvedených v tomto Dohovore. Tieto opatrenia majú byť odstupňované a diferencované podľa potreby, a to s ohľadom na závažnosť a pravdepodobnosť výskytu nepriaznivých vplyvov na ľudské práva, demokraciu a právny štát počas celého životného cyklu systémov umelej inteligencie. To môže zahŕňať špecifické alebo všeobecné opatrenia, ktoré sa uplatňujú bez ohľadu na typ použitej technológie.³¹

²⁹ Bližšie pozri napr.: The Framework Convention on Artificial Intelligence [online]. Dostupné online na <<https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>> [2024-09-21].

³⁰ Komisia podpísala Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte. Dostupné online na <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/news/commission-signed-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence-and-human-rights>> [2024-09-21].

³¹ Čl. 1 ods. 1 a 2 Rámcového dohovoru o umelej inteligencii.

Rámcový dohovor o umelej inteligencii predstavil vlastné vymedzenie pojmu *system umelej inteligencie* (angl. *artificial intelligence systems*), ktorým sa na jeho účely rozumie „system založený na stroji, ktorý na základe explicitných alebo implicitných cieľov vyvodzuje z prijatých vstupov, ako generovať výstupy, ako sú predikcie, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie“.³²

Prirodzene, kontext Rámcového dohovoru je nasmerovaný na ľudskoprávny kontext a trestnoprávne ustanovenia v ňom obsiahnuté nie sú výslovne. Avšak, pokiaľ ide o trestné právo, za relevantné možno považovať ustanovenie upravujúce *procesné záruky*. V zmysle Rámcového dohovoru každá zmluvná strana je povinná zabezpečiť, v prípadoch, keď system umelej inteligencie významne ovplyvňuje uplatňovanie ľudských práv, aby boli osobám, ktorých sa to týka, k dispozícii účinné procesné záruky, ochranné opatrenia a práva v súlade s platným medzinárodným a vnútroštátnym právom. Navyše, každá zmluvná strana sa má snažiť zabezpečiť, aby boli osoby interagujúce so systémami umelej inteligencie, podľa kontextu a vhodnosti, informované o tom, že komunikujú so systémom umelej inteligencie a nie s človekom.³³

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Odborná literatúra:

BORGES, G., SORGE, Ch. *Law and Technology in a Global Digital Society*. Cham: Springer, 2022, eBook.

EBERS, M. *The European Commission's Proposal for an Artificial Intelligence Act*. In: SAVIN, A. I. – TRZASKOWSKI, J. (eds.). *Research Handbook on EU Internet Law*, second edition. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing Limited, 2023, s. 271 a nasl. (518 strán).

McFADDEN, M. – JONES, K. – TAYLOR, E. – OSBORN, G. *Harmonising Artificial Intelligence: The Role of Standards in the EU AI Regulation*. Oxford: Oxford Commission on AI & Good Governance, 2021, eBook.

MOLBÆK-STEENSIG, H. – QUEMY, A. *Artificial Intelligence and Fair Trial Rights*. In: QUINTAVALLA, A. – TEMPERMAN, J. (eds). *Artificial Intelligence and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 255 a nasl. (656 strán).

³² Čl. 2 Rámcového dohovoru o umelej inteligencii.

³³ Čl. 15 ods. 1 a 2 Rámcového dohovoru o umelej inteligencii.

NIKOLINAKOS, N. *EU Policy and Legal Framework for Artificial Intelligence, Robotics and Related Technologies – The AI Act*. Cham: Springer, 2023, eBook.

SOURDIN, T. *Judges, Technology and Artificial Intelligence: The Artificial Judge*. Cheltenham – Northampton: Edgar Elgar Publishing, 2021, eBook;

VEALE, M., ZUIDERVEEN BORGESIOUS, F. *Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act. Analysing the Good, the Bad, and the Unclear Elements of the Proposed Approach*. In: *Computer Law Review International*, roč. 4 (2023), s. 97-112.

Právne predpisy:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). Úradný vestník EÚ, L 2024/1689 z 12. 7. 2024. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32024R1689>> [2024-09-21].

Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii, ľudských právach, demokracii a právnom štáte – Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Council of Europe Treaty Series No. 225. Dostupné online na <<https://rm.coe.int/1680afae3c>> [2024-09-21].

Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)). Dostupné online na <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html> [2024-09-21].

Ostatné zdroje:

Akt o umelej inteligencii [online]. Dostupné online na <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/regulatory-framework-ai?utm_source=chatgpt.com> [2024-09-21].

Cambridge Dictionary (2023): *Artificial Intelligence* <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence>> [2023-09-04].

European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment. Dostupné online na <<https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>> [2024-09-21].

Európska komisia (2021): Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie, COM(2021) 206 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>> [2024-09-21].

Európska komisia (2021): Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie, COM(2021) 206 final. Dostupné online na <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>> [2024-09-21].

KLIMEK, L. – BABONY, D. *Artificial Intelligence in European Criminal Law Perspective*. In: *Book of Proceedings: International Conference on Social and Healthcare Studies*. Pristina: Universum Press, 2024, s. 59 a nasl.

Komisia podpísala Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte. Dostupné online na <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/news/commission-signed-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence-and-human-rights>> [2024-09-21].

The Framework Convention on Artificial Intelligence [online]. Dostupné online na <<https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>> [2024-09-21].

ELEKTRONICKÉ SLUŽBY PRI SPRÁVE MIESTNYCH DANÍ

ELECTRONIC SERVICES FOR THE ADMINISTRATION OF LOCAL TAXATION

Tatiana Jamrichová¹

Abstrakt

Príspevok poukazuje na zmeny, ktoré nastali v oblasti právnej úpravy elektronických služieb pri správe miestnych daní od ich zakotvenia do zákona č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. Príspevok je reakciou na poslednú novelu v tejto oblasti, ktorej zakotvenie by mohlo byť v praxi viditeľné už v rokoch 2024 a 2025. Cieľom príspevku je poukázať na pozitíva a negatíva súčasnej právnej úpravy, ako aj na pozitíva a negatíva noviel, ktoré súčasnej právnej úprave predchádzali.

Kľúčové slová

Elektronické služby, miestne dane, oznámenie o výške dane, predvyplnené priznanie

Abstract

This paper examines the changes in the legal regulation of electronic services related to the administration of local taxes since their inclusion in Act No. 582/2004 Coll. on Local Taxes and Local Fee for municipal Waste and Minor Construction Waste. The paper responds to the most recent amendment in this area, the implementation of which could be observed in practice as early as 2024 and 2025. The purpose of this paper is to address both the advantages and disadvantages of the current legal framework, as well as the advantages and disadvantages of the amendments that preceded it.

Keywords

Electronic Services, Local Taxes, Notification of the Tax Amount, Pre-filled Tax Return

Úvod

V súčasnej dobe informačných a komunikačných technológií je pre väčšinu ľudí zasielanie správ elektronickými prostriedkami samozrejmosťou. Nie vždy to však tak bolo. A nie každý to tak vníma. Aj v súčasnosti existujú ľudia, ktorým využívanie informačných a komunikačných technológií spôsobuje značné ťažkosti. Vývoj informatizácie a elektronizácie spoločnosti je však nezastaviteľný. Uvedenému sa snažia prispôbiť aj jednotlivé štáty, a to aj prostredníctvom informatizácie verejnej správy. V literatúre sa uvádza, že „informatizácia

¹ JUDr. Tatiana Jamrichová, PhD. je odbornou asistentkou na Katedre finančného a správneho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zároveň pôsobí ako advokátka.

*spoločnosti a informatizácia verejnej správy dnes predstavujú celosvetový fenomén, ktorý prebieha vo viacerých vyspelých štátoch sveta.*² Možno však konštatovať, že Slovenská republika je v tejto oblasti skôr pozadu ako popredu. Uvedené má niekoľko dôvodov, pričom za jeden z nich možno označiť nedostatočnú právnu úpravu. Tento dôvod však ani zďaleka nie je jediný. V prípade obcí, ktoré spravujú miestne dane, možno okrem uvedeného dôvodu spomenúť aj nedostatočné technické vybavenie obcí, nedostatok odborne vyškoleného personálu, t. j. nedostatok zamestnancov, ktorí majú vedomosti nielen z oblasti miestnych daní, ale sú dostatočne zdatní aj v oblasti komunikačných a informačných technológií. Uvedené sa týka najmä malých obcí, ktoré nemajú dostatok prostriedkov na zamestnávanie dostatočného počtu kvalifikovaných osôb. V neposlednom rade však nemožno zabúdať ani na tzv. povinné subjekty daňovo-právneho vzťahu, t. j. daňovníkov, resp. platiteľov dane (pri dani za ubytovanie), ktorí častokrát nemajú záujem o využívanie elektronickej komunikácie, a preto nemajú aktivované elektronické schránky. Z tohto dôvodu treba poslednú novelu realizovanú zákonom č. 278/2023 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 278/2023 Z.z.“) oceniť. Zákonodarca touto novelou umožnil využívanie elektronickej komunikácie aj v prípade, ak daňový subjekt nemá aktivovanú elektronickú schránku, a to prostredníctvom mailovej komunikácie. Predmetnou novelou bola do zákona č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o miestnych daniach“) zároveň vložená možnosť/povinnosť obcí poskytovať službu predvyplneného priznania k dani z nehnuteľnosti daňovému subjektu. Ako to však v praxi bude fungovať je otázne.

Za použitia historicko-právnej metódy rozboru jednotlivých noviel, ale najmä za použitia metód právnej analýzy a syntézy, sa pokúsím poukázať na pozitíva a negatíva súčasnej právnej úpravy, ako aj na pozitíva a negatíva noviel, ktoré súčasnej právnej úprave predchádzali. Zámerom príspevku je taktiež potvrdiť, resp. vyvrátiť hypotézu, že súčasná právna úprava je lepšia ako predchádzajúca úprava elektronických služieb pri miestnych daniach.

² SOPÚCHOVÁ, S.: *Informatizácia verejnej správy. I. vyd.* Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2021, s. 15.

1. Vývoj právnej úpravy elektronických služieb pri správe miestnych daní

Za začiatky procesu elektronizácie správy daní možno považovať rok 2001, v ktorom bola do zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov (ďalej len „zákon o správe daní a poplatkov“) po prvýkrát zakotvená možnosť podávať podania správcovi dane elektronickou poštou a na elektronickom záznamovom médiu. Takéto podanie bolo nutné doručiť aj v písomnej forme, a to do piatich pracovných dní od jeho odoslania, inak sa nepovažovalo za doručené. Z dôvodovej správy k návrhu zákona³, ktorým došlo k tejto novelizácii zákona o správe daní a poplatkov, vyplýva, že uvedená zmena sa navrhovala z dôvodu zabezpečenia postupného prechodu prijímania podaní od daňových subjektov písomnou formou správcami dane na prijímanie podaní elektronickou poštou.⁴ Táto úprava sa postupne vyvíjala, pričom už v roku 2003 bolo do zákona o správe daní a poplatkov vložené ustanovenie § 17a nazvané „Doručovanie elektronickými prostriedkami“.⁵ Nakoľko zákon o správe daní a poplatkov bol zákonom *lex generalis* (zákon všeobecný) k zákonu o miestnych daniach, ktorý je v danom prípade *lex specialis* (zákon špeciálny), tak úprava zákona o správe daní a poplatkov sa podporne vzťahovala aj na správu miestnych daní. S účinnosťou od 1.1.2012 sa na správu miestnych daní podporne vzťahuje úprava zákona č. 563/2009 Z.z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „daňový poriadok“), ktorým bol zákon o správe daní a poplatkov zrušený. Už z dôvodovej správy k návrhu daňového poriadku vyplývalo uprednostňovanie elektronického doručovania dokumentov pri správe daní. V literatúre sa v tejto súvislosti uvádzalo, že slovenská právna úprava daňového procesu "dobieha" úpravu v moderných štátoch vrátane Českej republiky⁶. Avšak napriek tomu, že ustanovenia o elektronickom doručovaní, či už zo strany správcu dane alebo zo strany daňových subjektov, boli obsiahnuté už vo vyhlásenom znení tohto zákona, ich účinnosť bola značne posunutá a do praxe sa dostali až o niekoľko rokov⁷. Na správu miestnych daní to však nemalo veľmi veľký dopad, nakoľko daňový poriadok v zásade upravoval

³ Išlo o zákon č. 493/2001 Z. z. , ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností v znení neskorších predpisov

⁴ KUBINCOVÁ, T.: Elektronizácia správy daní v právnej úprave. In: Zborník zo IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019, s. 223 – 224.

⁵ K uvedenému bližšie: KUBINCOVÁ, T.: Elektronizácia správy daní v právnej úprave. In: Zborník zo IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019, s. 224.

⁶ KAČALJAK, M.: Skúsenosti s elektronickou správou daní v SR. In: COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/IT/eGovernment/Kacaljak_Matej_6290.pdf [20.1.2025]

⁷ K uvedenému bližšie napr. KUBINCOVÁ, S. : Daňový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2024, s. 1086.

a upravuje elektronické služby pri elektronickej komunikácii s finančnou správou a taktiež upravuje povinné elektronické doručovanie dokumentov len orgánom finančnej správy, pričom obce ako správcovia miestnych daní nie sú súčasťou finančnej správy.

Zákon o miestnych daniach v jeho vyhlásenom znení neobsahoval žiadne ustanovenia týkajúce sa elektronickej komunikácie. Úprava elektronických služieb bola do zákona o miestnych daniach zakotvená až s účinnosťou od 1.1.2012, a to na základe novely realizovanej zákonom č. 460/2011 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov. Touto novelou bolo do zákona o miestnych daniach vložené ustanovenie § 98b nazvané „Elektronické služby“, ktoré stanovilo, že správca dane, ktorým je obec, môže poskytovať elektronické služby. Taktiež ustanovilo povinnosť sprístupnenia osobnej internetovej zóny pre daňovníkov, stanovilo jej obsah, stanovilo povinnosť obce zverejňovať elektronickú adresu elektronickej podateľne, vymedzilo elektronickú osobnú schránku a určilo, že podrobnosti o elektronickej komunikácii, poskytovaní elektronických služieb a vzor dohody o doručovaní písomností elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané zaručeným elektronickým podpisom ustanoví správca dane, ktorým je obec, všeobecne záväzným nariadením a uverejní ho na svojom webovom sídle.

S účinnosťou od 1.12.2012 bolo predmetné ustanovenie zmenené, a to tak, že bolo zmenené označenie paragrafu z „§ 98d“ na „§ 98b“. Okrem toho boli slová „správca dane, ktorým je obec“, resp. slová „správca dane“ zmenené na slovo „obec“ a pôvodný text odseku 5 predmetného ustanovenia v znení *„Podrobnosti o elektronickej komunikácii, poskytovaní elektronických služieb a vzor dohody o doručovaní písomností elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané zaručeným elektronickým podpisom ustanoví správca dane, ktorým je obec, všeobecne záväzným nariadením a uverejní ho na svojom webovom sídle.“* bol nahradený textom: *„Podrobnosti o elektronickej komunikácii a poskytovaní elektronických služieb ustanoví obec všeobecne záväzným nariadením a uverejní ho na svojom webovom sídle.“* K tejto zmene došlo v dôsledku pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre financie a rozpočet v rámci novely realizovanej zákonom č. 286/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 286/2012 Z.z.“). V zdôvodnení tohto pozmeňujúceho a doplňujúceho návrhu bolo uvedené len nasledovné: *„Ustanovenie o elektronickej komunikácii z vecného hľadiska súhlasné so súčasným znením § 98d, mení sa len označenie paragrafu na § 98b“*. S uvedeným tvrdením je však možné len ťažko súhlasiť, nakoľko z predmetného

ustanovenia vypadla povinnosť obce ustanoviť všeobecne záväzným nariadením vzor dohody o doručovaní písomností elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané zaručeným elektronickým podpisom. V tejto súvislosti by sa možno dalo argumentovať tým, že možnosť uzatvoriť dohodu o elektronickom doručovaní s účinnosťou od 1.1.2012 vyplývala aj z daňového poriadku, ktorý sa použije na správu miestnych daní podporne, a ktorý v § 13 ods. 5 stanovoval :*„Ak daňový subjekt chce doručovať správcovi dane písomnosti elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané zaručeným elektronickým podpisom, oznámi správcovi dane údaje potrebné na doručovanie na tlačive podľa vzoru uverejneného na webovom sídle finančného riaditeľstva a uzavrie so správcom dane písomnú dohodu o elektronickom doručovaní.“*. S účinnosťou od 1.1.2015 však daňový poriadok už uzavretie takejto dohody umožňuje len v prípade, ak ide o doručovanie písomností elektronickými prostriedkami finančnej správe⁸ a nakoľko obec nie je súčasťou finančnej správy, predmetné ustanovenie už nebolo a nie je možné v prípade správy miestnych daní podporne použiť. Vzhľadom na uvedené je otázne, či novelu zákona o miestnych daniach realizovanú zákonom č. zákon č. 286/2012 Z. z. možno vnímať pozitívne. Domnievam sa, že uzatvorenie dohody o elektronickom doručovaní pri správe miestnych daní, by aj v súčasnosti malo svoje opodstatnenie. Množstvo daňových subjektov, ktoré sú fyzickými osobami, totiž nemá záujem na využívaní portálu verejnej správy a je možné, že by radšej s obcami uzatvorili takúto dohodu o elektronickom doručovaní. Ak je fyzickým osobám umožnené uzatvoriť takúto dohodu, v prípade ak ide o doručovanie finančnej správy, prečo to nie je možné pri obciach. Samozrejme uvedenému by musel zodpovedať aj informačný systém obcí, avšak mám za to, že by nebolo zložité, aby sa do informačného systému dátového centra obcí dalo prihlásiť nielen cez občiansky preukaz „eID“ a mobilnú aplikáciu „mID“, ale aj cez identifikátor a heslo, ktoré by boli daňovému subjektu pridelené na základe písomnej dohody o elektronickom doručovaní. Ako je už totiž vyššie uvedené, nie všetky fyzické osoby chcú využívať na elektronickú komunikáciu občiansky preukaz a množstvo fyzických osôb, najmä starších ľudí, považuje využívanie mobilných aplikácií za náročné. Vzhľadom na uvedené je otázne, či by sa nemalo zväžiť (opätovné) zakotvenie možnosti uzavretia dohody o doručovaní písomností elektronickými prostriedkami do zákona o miestnych daniach.

⁸ S účinnosťou od 1.1.2015 ustanovenie § 13 ods. 5 daňového poriadku znelo: *„Ak daňový subjekt chce doručovať finančnej správe písomnosti elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané zaručeným elektronickým podpisom, oznámi správcovi dane údaje potrebné na doručovanie na tlačive podľa vzoru uverejneného na webovom sídle finančného riaditeľstva a uzavrie so správcom dane písomnú dohodu o elektronickom doručovaní.“*

Po novele realizovanej zákonom č. 286/2012 Z.z. sa ustanovenie § 98b zákona o miestnych daniach upravujúce elektronické služby nezmenilo viac ako desať rokov. Nakoľko je nesporné, že vývoj elektronických služieb v oblasti verejnej správy postupoval, mám za to, že predmetné ustanovenie sa postupne stávalo „zastaralým“. Aj z tohto dôvodu je potrebné oceniť novelu, ktorá nadobudla účinnosť dňa 1.11.2023. Išlo o novelu realizovanú zákonom č. 278/2023 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 278/2023 Z.z.“). Touto novelou došlo k podstatnej zmene ustanovenia § 98b zákona o miestnych daniach upravujúcom elektronické služby.

2. Novela účinná od 1.11.2023 a súčasná právna úprava

Možno konštatovať, že s účinnosťou od 1.11.2023 bola pôvodná úprava § 98b zákona o miestnych daniach v zásade rozšírená. Síce ustanovenie § 98b zákona o miestnych daniach už neobsahuje demonštratívny výpočet skutočností, ktoré boli obsahom osobnej internetovej zóny⁹, ale stanovuje len to, že obsahom osobnej internetovej zóny je „*najmä spis daňového subjektu v elektronickej forme*“. A taktiež z predmetného ustanovenia vypadli pôvodné odseky 3 a 4, ktoré vymedzovali elektronickú osobnú schránku ako elektronickú schránku, ktorá je určená na komunikáciu s obcou a stanovovali povinnosť obce na svojom webovom sídle, ako aj na webovom sídle ústredného portálu verejnej správy zverejňovať elektronickú adresu elektronickej podateľne. Na druhej strane však do § 98b zákona o miestnych daniach bol doplnený predpis o elektronickej podobe výkonu verejnej moci, taktiež bol doplnený informačný systém dátového centra obcí a v neposlednom rade boli doplnené možnosť poskytovať službu zasielania oznámenia o výške dane a oznámenia poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady (ďalej len „poplatok“) a možnosť/povinnosť poskytovať službu predvyplneného priznania k dani z nehnuteľností. Už po prvotnom zhrnutí zmien, ktoré s účinnosťou k 1.11.2023 nastali v ustanovení § 98b zákona o miestnych daniach možno konštatovať, že išlo o pozitívnu zmenu. Zároveň však možno poukázať na niekoľko nedostatkov súčasnej právnej úpravy.

⁹ Ustanovenie § 98 ods. 2 zákona o miestnych daniach účinné do 31. októbra 2023 stanovovalo : „Daňovník pri elektronickej komunikácii s obcou má po zadaní prístupových údajov na webovom sídle obce sprístupnenú osobnú internetovú zónu, ktorej obsahom sú najmä a) spis daňovníka v elektronickej forme, b) elektronický výpis z osobného účtu daňovníka, c) prístup na elektronickú podateľňu, d) elektronická osobná schránka, e) katalóg služieb.

S účinnosťou od 1.11.2023 bolo do § 98b ods. 1 zákona o miestnych daniach za vetu „*Obec môže poskytovať elektronické služby.*“ doplnené: „*Na poskytovanie elektronických služieb sa vzťahuje osobitný predpis o elektronickej podobe výkonu verejnej moci.*“ Ohľadne osobitného predpisu o elektronickej podobe výkonu verejnej moci zákon o miestnych daniach pod čiarou odkazuje na zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o e-Governmente“). Účelom doplnenia uvedenej vety do predmetného ustanovenia pravdepodobne bolo zosúladienie zákona o miestnych daniach s existujúcim stavom. Zákon o e-Governmente bol síce prijatý už v roku 2013, ale ako vyplýva z vyššie uvedeného, § 98b zákona o miestnych daniach sa od roku 2012 nezmenil. Samozrejme zakotvenie zákona o e-Governmente predmetného ustanovenia treba oceniť. Na druhej strane však mám za to, že predmetná veta je napísaná dosť nešťastným spôsobom, nakoľko nedošlo k jednoznačnému vyriešeniu vzťahu zákona e-Governmente so zákonom o miestnych daniach. Domnievam sa, že zákonodarca v danom prípade mohol napríklad stanoviť, že na poskytovanie elektronických služieb sa „podporne“ vzťahuje osobitný predpis o elektronickej podobe výkonu verejnej moci. V takom prípade by to bolo jednoznačné. Na druhej strane mám za to (napriek tomu, že to z uvedenej vety v súčasnosti jednoznačne nevyplýva), že túto skutočnosť možno vyvodiť zo všeobecných právnych princípov, ktoré stanovujú prioritu právnych noriem, a to najmä princípu *lex specialis derogat legi generali*. V danom prípade špeciálnym zákonom pre poskytovanie elektronických služieb obcami pri správe miestnych daní a poplatku je zákon o miestnych daniach a všeobecným zákonom je zákon o e-Governmente. Vyriešenie vzťahu týchto dvoch zákonov je podstatné napr. z hľadiska zodpovedania otázky, či je poskytovanie elektronických služieb zo stany obcí povinnosťou alebo len právom, t. j. či obce musia alebo môžu poskytovať elektronické služby pri správe miestnych daní a poplatku. Zo zákona o e-Governmente totiž vyplýva, že orgán verejnej moci je až na stanovené výnimky¹⁰ povinný uplatňovať výkon verejnej moci¹¹ elektronicky. Z § 98 ods. 1 zákona o miestnych daniach však vyplýva, že obec môže poskytovať elektronické služby

¹⁰ Podľa § 17 ods. 1 zákona o e-Governmente platí: „*Orgán verejnej moci je povinný uplatňovať výkon verejnej moci elektronicky podľa tohto zákona, pričom túto povinnosť nemá, ak ide o úkony v konaní o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach osôb, a) o ktorých osobitný predpis výslovne ustanovuje, že ich orgán verejnej moci vykonáva výlučne v listinnej podobe, b) ktoré osobitný predpis ukladá alebo umožňuje vykonať ústne, konkludentným prejavom vôle alebo predložením vecí, ktorá nemá listinnú podobu alebo elektronickú podobu, alebo c) ktoré spočívajú vo výkone činnosti, akou je ústne pojednávanie, miestne zisťovanie, výkon kontroly alebo dohľadu priamo u kontrolovaného subjektu alebo dohliadaného subjektu, obhliadka, nazeranie do spisov, predvedenie a iné obdobné úkony, ktoré sa vykonávajú mimo úradnej budovy, v ktorej sídli orgán verejnej moci.*“

¹¹ Výkonom verejnej moci podľa § 3 písm. b) zákona o e-Governmente sa na účely tohto zákona rozumie elektronicky výkon verejnej moci prostredníctvom elektronickej úradnej komunikácie.

(mám za to, že pod elektronickými službami sa rozumie aj elektronická komunikácia s daňovým subjektom vrátane doručovania dokumentov), t. j. je to jej právom a nie povinnosťou. V tejto súvislosti je však potrebné poukázať na skutočnosť, že v rámci odbornej verejnosti sa väčšinou stretávame s názorom, že obce sú povinné (nie oprávnené) komunikovať s daňovými subjektmi elektronicky. Uvedené vyplýva napr. aj zo Správy o výsledku kontroly - "Rozhodnutia obcí a miest v elektronickej podobe" z roku 2023, v ktorej sa uvádza: „*Mnoho samospráv pri tlači rozhodnutí o miestnych daniach a poplatkoch už dlhodobo využíva systém automatizovaného obáľkovania. Stroj rozhodnutie vytlačí a obáľkuje automaticky. Tieto prístroje sú určené pre jeden špecifický rozmer papiera, pričom ich fyzická úprava a tlač doložiek o autorizácii nie je možná. Logickou voľbou samospráv pri správe rozhodnutí je teda pokračovanie v zaužívanej praxi, čo prináša benefit vo forme ušetreného času a financií na úkor nedodržania zákona o e-Governmente.*“¹². Z uvedeného je zrejmé, že zakotvenie zákona o e-Governmente do § 98b zákona o miestnych daniach síce možno oceniť, avšak z hľadiska aplikácie práva bolo toto zakotvenie de facto zbytočné, nakoľko sa ním problematická otázka, či obec môže alebo musí poskytovať elektronické služby pri správe miestnych daní a poplatkov nevyriešila.

Druhou skutočnosťou, ktorú priniesla novela realizovaná zákonom č. 278/2023 Z.z., je možnosť obcí zasielať oznámenia o výške dane alebo poplatku na príslušné zdaňovacie obdobie jednotlivým daňovým subjektom mailom. Nakoľko predmetný príspevok sa zaoberá len elektronickými službami pri správe miestnych daní, poukážem len na možnosť zasielania oznámení pri miestnych daniach. Z ustanovenia § 98b ods. 3 zákona o miestnych daniach v súčasnosti vyplýva, že obec môže so súhlasom daňového subjektu, ktorý nemá aktivovanú elektronickú schránku, zaslať na emailovú adresu určenú daňovým subjektom oznámenie o výške dane, ktorá môže byť určená aj v splátkach, a o lehote na úhradu. Ak daňový subjekt na základe oznámenia danú daň v stanovenej lehote uhradí, daň sa považuje za právoplatne vyrubenú dňom jej zaplataenia. Správca dane v takom prípade už nevyrubuje daň rozhodnutím. Ak však v lehote určenej v oznámení daňový subjekt daň, resp. splátku dane nezaplatí, obec vyrubí daň rozhodnutím a doručí toto rozhodnutie podľa osobitného predpisu, ktorým je daňový poriadok. Z predmetného ustanovenia zároveň vyplýva, že nezaplataenie dane na základe oznámenia nie je správnym deliktom podľa daňového poriadku a proti oznámeniu nemožno podať opravné prostriedky. V zdôvodnení doplňujúceho a pozmeňujúceho návrhu Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre financie a rozpočet, na základe ktorého bola úprava §

¹²

<https://www.nku.gov.sk/documents/d/nku/rozhodnutia-obci-a-miest-v-elektronickej-podobe-pdf-1> (11.11.2024).

98b zakotvená do zákona č. 278/2023 Z.z., ktorým sa novelizoval zákon o miestnych daniach, sa v tejto súvislosti uvádza: „Oznámenie o výške dane/poplatku je určené pre fyzické osoby nepodnikateľov, ktorí nepoužívajú aktivovanú eGov schránku a chcú sa odbremeniť od doručovania písomných rozhodnutí obce do vlastných rúk (žlté upovedomenie o uložení zásielky). Navrhnuté riešenie šetrí daňovému subjektu čas a obci financie za doručovanie písomností poštou. Týmto spôsobom je možné postupovať pri každej miestnej dani a poplatku upravenej v zákone č. 582/2004 Z. z. Zaslanie oznámenia obcou prebehne na email určený daňovým subjektom alebo do jeho osobnej zóny na klientskom portáli obce. Hlavné mesto SR Bratislava, mestské časti Bratislavy a systém DCOM zaslal v roku 2022 k dani z nehnuteľnosti k poplatku za komunálne odpady a k dani za psa celkovo 1,3 mil. rozhodnutí, z toho 1,18 mil. rozhodnutí bolo doručovaných poštou. Pri priemernej cene za odoslanie jedného rozhodnutia poštou vo výške 2,7 EUR zavedenie zasielania oznámení o výške dane/poplatku bude znamenať finančnú úsporu samosprávy v SR vo výške 1,98 mil. eur ročne (s rastúcim trendom) a úspora časových nákladov fyzických osôb predstavuje približne 150 000 eur ročne.“ Aj vzhľadom uvedené je nesporné, že táto nová právna úprava môže byť prospešná tak pre daňové subjekty, ako aj pre obce. Na druhej strane sa však obávam, že táto úprava (najmä v prvých rokoch jej uplatňovania) môže narobiť množstvo zmätkov. Zasielanie oznámenia o výške dane je totiž spomenuté len v predmetnom ustanovení nazvanom „Elektronické služby“, pričom z názvu tohto ustanovenia ani zďaleka nevyplýva podstata a význam uvedenej „služby“. V danom prípade totiž nejde len o novú elektronickú službu, ktorú môžu správcovia daní poskytovať, ale ide o nový spôsob vyrubenia miestnych daní, a to zaplatením dane. Do roku 2024 bolo možné miestne dane v zásade vyrubovať len rozhodnutím správcu dane. Výnimkou bola daň za ubytovanie, ktorá sa vyrubuje zaplatením dane. V rámci zdaňovacieho obdobia 2024 však už aj ostatné miestne dane môžu byť vyrubené zaplatením dane, a to na základe oznámenia zaslaného správcom dane¹³. V tejto súvislosti ešte možno poukázať na skutočnosť, že ustanovenie § 98b zákona o miestnych daniach v odseku 7 stanovuje: „Podrobnosti o elektronickej komunikácii a o poskytovaní elektronických služieb ustanoví obec všeobecne záväzným nariadením, najmä určí, či bude zasielať oznámenia podľa odseku 3 alebo odseku 4, podrobnosti o zasielaní oznámení podľa odseku 3 alebo odseku 4 a podrobnosti o ochrane zasielaných oznámení podľa odseku 3 alebo odseku 4.“ Mám za to, že ani formulácia tejto vety nie je najvhodnejšia, nakoľko za použitia gramatického výkladu by sme mohli dospieť k záveru, že ak sa obec rozhodne nezasielať oznámenia o výške dane, tak aj túto skutočnosť musí vo všeobecne záväznom

¹³ Prechodné ustanovenia § 104r ods. 1 zákona o miestnych daniach stanovuje, že ustanovenia § 98b ods. 1 až 5 a 7 v znení účinnom od 1. novembra 2023 sa prvýkrát použijú na zdaňovacie obdobie roku 2024.

nariadení uviesť. Za použitia logického výkladu sa však domnievam, že takáto povinnosť by bola absurdná. Obce by totiž museli meniť všeobecne záväzné nariadenia len preto, aby tam túto skutočnosť (že nebudú zasielať oznámenia o výške dane) zakotvili.

Poslednou, ale nemenej dôležitou skutočnosťou, ktorá bola do zákona o miestnych daniach zakotvená novelou realizovanou zákonom č. 278/2023 Z.z., je povinnosť obce poskytovať službu predvyplneného priznania k dani z nehnuteľnosti daňovému subjektu, ktorý využil elektronickú službu katastra nehnuteľností podľa osobitného predpisu. Predvyplnené priznanie k dani z nehnuteľnosti je obec povinná doručovať podľa osobitného predpisu. Je nesporné, že zasielanie predvyplnených daňových priznaní pri ktorejkoľvek dani je krokom vpred. Na druhej strane je však otázne, či sú obce na poskytovanie takejto služby dostatočne pripravené. Na uvedené by bolo možné zodpovedať tak, že ak nie sú pripravené, tak túto povinnosť de facto nemajú. V zmysle prechodného ustanovenia § 104r zákona o miestnych daniach totiž platí, že *„ustanovenie § 98b ods. 6 v znení účinnom od 1. novembra 2023 sa prvýkrát použije na zdaňovacie obdobie roku 2025, ak je elektronická služba obce naintegrovaná na informačný systém centrálnej správy referenčných údajov“*. V tejto súvislosti je však otázne, či by nebolo vhodné najprv zabezpečiť, aby všetky obce boli naintegrované na informačný systém centrálnej správy referenčných údajov a až potom zaviesť takúto povinnosť. V tejto súvislosti možno poukázať aj na skutočnosť, že ak si neprečítame prechodné ustanovenia, tak môžeme dôjsť k mylnému záveru, že každá obec má takúto povinnosť už od nadobudnutia účinnosti predmetnej novely. Ďalšou otázkou, ktorá sa vynára v súvislosti s poskytovaním služby predvyplneného priznania k dani z nehnuteľnosti, je otázka, prečo sa táto služba bude poskytovať len subjektom, ktoré využili elektronickú službu katastra nehnuteľností podľa osobitného predpisu¹⁴. Domnievam sa totiž, že by bolo vhodné, aby správcovia dane poskytovali službu predvyplneného priznania k dani z nehnuteľnosti všetkým daňovým subjektom a nielen tým, ktoré využili elektronickú službu katastra nehnuteľností. Nakoľko kataster nehnuteľností je verejný, mám za to, že by bolo možné, aby okresný úrad pri zápise vkladu vlastníckeho práva automaticky informoval (napr. automatickou notifikáciou) príslušnú obec. Možno však predpokladať, že súčasné riešenie je len dočasné a v budúcnosti sa táto služba bude poskytovať naozaj všetkým daňovníkom. Z hľadiska § 98b ods. 6 zákona

¹⁴ Elektronickou službou katastra nehnuteľností podľa osobitného predpisu v zmysle poznámky pod čiarou možno rozumieť elektronické podanie. Zákon o miestnych daniach v tejto súvislosti totiž odkazuje na § 23 zákona č. 162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov, ktorý stanovuje *„§ 23 (1) Náležitosti elektronického podania sú rovnaké ako pri písomnom podaní. Pri elektronickom podaní sa podáva jeden rovnopis návrhu a jeden rovnopis príloh. (2) Pri elektronickom podaní musia byť všetky prílohy podané v elektronickej podobe a autorizované podľa osobitného predpisu.“*

o miestnych daniach však za najmenej logickú možno podľa môjho názoru považovať druhú vetu, v zmysle ktorej predvyplnené priznanie k dani z nehnuteľnosti je obec povinná doručovať podľa osobitného predpisu. Osobitným predpisom sa v danom prípade rozumie daňový poriadok. Podľa daňového poriadku síce platí, že správca dane je povinný prednostne doručovať písomnosti elektronickými prostriedkami. Zároveň však stanovuje, že ak je to účelné a možné, písomnosti doručujú zamestnanci správcu dane. A ak písomnosť nie je možné doručiť týmito spôsobmi, správca dane doručuje písomnosť prostredníctvom a) poskytovateľa poštových služieb, b) iného orgánu, ak to ustanovuje osobitný predpis, c) verejnej vyhlášky¹⁵. V praxi to znamená, že ak daňový subjekt nemá aktivovanú elektronickú schránku, tak mu správca dane doručuje písomnosti buď prostredníctvom zamestnancov správcu dane, čo je časovo pomerne náročné, alebo prostredníctvom poskytovateľa poštových služieb, čo zas obec zaťažuje finančne. Z uvedeného teda vyplýva, že povinnosť zasielania predvyplneného priznania k dani z nehnuteľnosti môže obce v konečnom dôsledku dosť zaťažiť, nakoľko nie všetky osoby, ktoré využili elektronickú službu katastra nehnuteľností, musia mať aktivovanú elektronickú schránku. Elektronické podanie, ktorým sa začína katastrálne konanie, totiž za nich môže urobiť aj zástupca, napr. advokát (uvedené je v praxi dosť bežné), a teda obce ako správcovia dane následne týmto osobám budú musieť zasielať predvyplnené priznanie k dani z nehnuteľnosti poštou alebo ho budú musieť doručovať správcovi dane. Okrem toho v predvyplnenom priznaní doručenom v listinnej podobe bude môcť daňovník robiť úpravy len veľmi ťažko. Bude si teda musieť vytlačiť nové priznanie a vypísať ho nanovo. Vzhľadom na uvedené je otázne, či by doručovanie predvyplnených daňových priznaní nemalo byť viazané na aktivovanú elektronickú schránku daňovníka. Prípadne, či by aj v tomto prípade nemohla byť využívaná mailová komunikácia. Domnievam sa, že ak je možné ju využiť pri zasielaní oznámení o výške dane, tak by ju bolo možno využiť aj v tomto prípade. Okrem toho zákon by takýmto spôsobom mohol zvyhodňovať daňové subjekty, ktoré správcovi dane umožňujú doručovať dokumenty elektronicky, a tým znižujú náklady obcí.

Záver

Možno konštatovať, že nová právna úprava elektronických služieb účinná od 1. novembra 2023 je podstatne lepšia ako predchádzajúca právna úprava. Či sa však táto úprava osvedčí ukáže len prax. Taktiež je otázne, či je táto úprava dostatočná v kontexte súčasnej doby informačných a komunikačných technológií a či by napríklad nebolo vhodné, aby sa

¹⁵ K uvedenému bližšie § 30 ods. 1 a 2 daňového poriadku.

predvyplnené priznania minimálne k dani z nehnuteľnosti zasielali všetkým daňovým subjektom a nielen tým, ktoré využili elektronickú službu katastra nehnuteľností podľa osobitného predpisu. Ved' zmeny v katastri nehnuteľnosti sa musia vykonať bez ohľadu na to, akými spôsobom bolo urobené podanie, t. j. či bolo urobené elektronicky alebo v písomnej podobe. Taktiež je otáznosť, či by sa predvyplnené priznanie nemalo zasielať aj pri dani za psa, resp. v danom prípade by prichádzalo do úvahy aj automatické doručovanie rozhodnutia o vyrubení dane bez povinnosti podať priznanie k dani za psa. Čo sa týka „nahlasovania“ psov obciam naša súčasná úprava je totiž duplicitná. Na jednej strane sú držiteľia psov povinní prihlásiť psa do evidencie v zmysle zákona č. 282/2002 Z.z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o podmienkach držania psov“). Na druhej strane sú daňovníci povinní podať priznanie k dani za psa, resp. čiastkové priznanie k dani za psa v zmysle zákona o miestnych daniach. Domnievam sa, že v dnešnej dobe komunikačných a informačných technológií by bolo možné túto duplicitu odstrániť, a to napríklad tak, že pri dani za psa by sa nepodávalo priznanie, ale správca dane by pri vyrubení dane vychádzal priamo z evidencie psov vedenej podľa zákona o podmienkach držania psov. Samozrejme uvedené by si vyžadovalo pomerne veľké zmeny právnej úpravy, no v konečnom dôsledku by mohli byť prospešné tak pre daňové subjekty ako aj pre správcov dane.

Z hľadiska zníženia nákladov obcí môže byť úprava elektronických služieb účinná od 1. novembra 2023 prospešná. Pomôcť môže najmä doručovanie oznámení o výške dane mailom. Táto služba bude prospešná nielen pre daňové subjekty, ale aj pre správcov dane, ktorí takýmto spôsobom môžu ušetriť. Na druhej strane však služba zasielania predvyplneného priznania k dani z nehnuteľností bude v podstate prospešná len pre daňové subjekty a správcov dane môže zaťažiť. Ak totiž daňový subjekt nebude mať aktivovanú elektronickú schránku, tak správca dane bude musieť predvyplnené daňové priznania zasielať buď poštou alebo doručovať prostredníctvom zamestnancov správcu dane. Zákon totiž nestanovuje, že podmienkou pre poskytovanie tejto služby, je mať aktivovanú elektronickú schránku. Okrem toho, zákon v danom prípade neumožňuje zasielať predvyplnené daňové priznanie ani mailom, čo považujem za veľkú škodu.

Predmetný príspevok je zamyslením nad súčasnou právnou úpravou a novelami, ktoré jej predchádzali. Ako však vyplýva aj z vyššie uvedeného, aké pozitíva a negatíva daná úprava v skutočnosti prinesie, ukáže len prax. Domnievam sa však, že v roku 2025 a možno aj v nasledujúcich rokoch bude aplikácia tejto úpravy v praxi viditeľná len minimálne. Správcovia

dane si budú musieť túto úpravu osvojiť a s daňovými subjektmi sa napr. dohodnúť na mailovej komunikácii ohľadne zasielania oznámení o výške dane.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KAČALJAK, M. : Skúsenosti s elektronickou správou daní v SR. In: COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/IT/eGovernment/Kacaljak_Matej_6290.pdf [20.1.2025].

KUBINCOVÁ, T.: Elektronizácia správy daní v právnej úprave. In: Zborník zo IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2019, ISBN 978-80-557-1554-4, str. 223 – 224..

KUBINCOVÁ, S. : Daňový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2024. 1134 s. ISBN 978-80-7400-982-2.

SOPÚCHOVÁ, S. : Informatizácia verejnej správy. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2021. 69 s. ISBN: 978-80-7160-629-1.

JUDICIALIZÁCIA SÚDNEJ MOCI EURÓPSKYM SÚDOM PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

JUDICIALIZATION OF THE JUDICIAL POWER BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Vieroslav Júda¹

Abstrakt

Autor príspevku sa zaoberá judicializáciou súdnej moci Európskym súdom pre ľudské práva. V príspevku analyzuje proces nárastu právomocí súdnej moci a s tým spojenou judicializáciou politiky. Autor poukazuje na vybrané aspekty inštitucionálnej súdnej politiky a individuálnej súdnej politiky. V centre záujmu autora je ingerencia Európskeho súdu pre ľudské práva do právnej úpravy nezávislosti sudcov ako jedného zo základných pilierov súdnej moci. Snahy o politizáciu súdnej moci zo strany parlamentov a vlád vedú k pokusom o dekonštrukciu ústavnej zásady nezávislosti moci, čo je v priamom rozpore s požiadavkou právneho štátu.

Kľúčové slová

Súdna moc – judicializácia – sudcokracia – justičná politika – nezávislý súd – Európsky súd pre ľudské práva – Európsky dohovor o ochrane ľudských práv

Abstract

The author of the article deals with the judicialization of the judiciary by the European Court of Human Rights. In the article, he analyzes the process of increasing the powers of the judiciary and the associated judicialization of politics. The author points out selected aspects of institutional judicial policy and individual judicial policy. The author is interested in the interference of the European Court of Human Rights in the legal regulation of the independence of judges as one of the fundamental pillars of the judiciary. Efforts to politicize the judiciary by parliaments and governments lead to attempts to deconstruct the constitutional principle of the independence of powers, which is in direct contradiction to the requirement of the rule of law.

Keywords

Judicial power – judicialization – judicial policy – independent court – European Court of Human Rights – European Convention of Human Rights

Úvod

1. Judicializácia politiky, judicializácia súdnej politiky, sudcokracia

¹ Doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD., Katedra ústavného práva a teórie práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Pojem judicializácia politiky zrejme po prvý krát v odbornej literatúre použil Sheldon Glueck.² Pod pojmom judicializácia politiky v súčasnosti chápme narastajúci vplyv sudcovskej moci na politickú sféru. Obsahom pojmu judicializácia politiky v recentnej právnej vede a aplikačnej praxi je nie len súdmi chránený rozvoj ľudských práv ale aj sudcovský aktivizmus a politizácia súdnej moci.³

Torbjörn Vallinder judicializáciu politiky obsahovo vníma v dvoch aspektoch. Prvým aspektom je rozšírenie pôsobnosti súdov sudcov na úkor politikov, čo v praxi spôsobilo presun rozhodovacích právomocí z parlamentov a vlád smerom k súdom a inštitúciám, v ktorých sú sudcovia zastúpení (napr. Súdne rady). Druhým aspektom, ktorý spôsobuje judicializácia politiky je podľa Vallindera rozšírenie metód vlastných súdnemu rozhodovaniu mimo súdnictva.⁴ Príkladom je činnosť poslancov, ktorí kalkulujú pri tvorbe legislatívy s postojom ústavného súdu a tiež snaha zákonodarcov kalkulovať s názormi ústavného súdu a tieto zapracovať do tvorby právnych predpisov a ich dôvodových správ, alebo úvodných ustanovení právnych predpisov a tak dôvodniť ich obsah.

Pojmy judicializácia a sudcokracia nie sú synonymá. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že pojem judicializácia poukazuje na konštantné posilňovanie súdov, ktoré má dynamický charakter. Zatiaľ čo sudcokracia má statický charakter, pretože sa týka vlády sudcov.⁵ Postupnou judicializáciou by sme mohli dospieť až k sudcokracii.

Než prejdeme k analýze judicializácia súdnej politiky, je potrebné analyzovať pojem justičná politika. V anglo-americkom systéme práva sa pojem justičná politika vníma extenzívne, keď zahŕňa výber sudcov, mimoprávne vplyvy na rozhodovanie sudcov, porotné rozhodovanie, úlohu súdov z hľadiska del'by moci (horizontálne aj vertikálne), precedenčné účinky judikatúry až po štúdium ekonomických a spoločenských dopadov súdnych rozhodnutí.⁶

2. Dva aspekty súdnej politiky

Pojem súdna politika je možné vnímať cez inštitucionálny aspekt súdnej politiky a individuálny aspekt súdnej politiky.

² SMEKAL, H. – POSPÍŠIL, I. a kol. Soudcokracie, nebo judicializace politiky? Vztah práva a politiky (nejen) v časech krize. Brno: MUNI Press, 2013, s. 13

³ PETROV, J.: Parlamenty, ústavní soudnictví a judicializace politiky. In. Časopis pro právní vědu a právní praxi. 2014, roč. 2, č. 2, s. 151

⁴ VALLINDER, T.: The Judicialization of Politics: A Worldwide Phenomenon: Introduction. In. International Political Science Review. [online] 1994, vol. 15, no.2, [cit.2025-24-01] s. 91. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/i272309>

⁵ SMEKAL, H. – POSPÍŠIL, I. a kol. Soudcokracie, nebo judicializace politiky? Vztah práva a politiky (nejen) v časech krize. Brno: MUNI Press, 2013, s. 13

⁶ FEREJOHN, J. – ROSENBLUTH, F. – SHIPAN, Ch. Comparative Judicial Politics. [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: <https://leitner.yale.edu/sites/default/files/files/resources/docs/comparativejudicialpolitics.pdf>

Inštitucionálny aspekt súdnej politiky znamená vnímanie súdnej moci ako celku. Obsahom inštitucionálneho aspektu súdnej politiky sú najmä, postavenie a právomoci súdnych funkcionárov, mechanizmus nezlučiteľnosti profesie sudcu s inými profesiami resp. funkciami a tiež mechanizmus prideľovania spisov.

Individuálny aspekt súdnej politiky sa týka sudcov. Obsahom individuálneho aspektu súdnej politiky je proces výberu sudcov a proces odvolávania sudcov, povyšovanie sudcov, kárne konanie sudcov.

V ďalších častiach príspevku, aj s ohľadom na limitovaný počet strán sme vybrali z inštitucionálneho aspektu súdnej politiky prideľovanie spisov a z individuálneho aspektu justičnej politiky sme sa zamerali na menovanie a odvolávanie sudcov s prihliadnutím na aplikáciu čl. 6 Dohovoru.

1. Prideľovanie spisov

Optimálnym mechanizmom prideľovania spisov je prideľovanie spisov podľa špecializácie sudcov. Čiastočným riešením je anonymné prideľovanie spisov, ktorý je však prekonateľné podávaním námietok zaujatosti voči jednotlivým sudcom, kým spis nebude selektívne pridelený „správnemu“ sudcovi. Na druhej strane môže byť prideľovanie spisov nástrojom ako favorizovať niektorých sudcov, ktorí rýchlym vyriešením „jednoduchých“ prípadov zvyšujú svoje skóre efektívneho vybavovania agendy. Na druhej strane selektívne prideľovanie spisov „ťažkých prípadov“ môže trestať nepohodlných sudcov, ktorí vzhľadom na zložitosť prípadu, a z toho vyplývajúcej potreby dlhšieho času na prejedanie a rozhodnutie, môžu mať vysoký nápad reštančných vecí.⁷ Tiež účelovým manipulovaním s prideľovaním spisov je aj situácia, ak nedôjde k porušeniu rozvrhu práce ale sudca, ktorý rozhodol prípad bez pojednávania si z titulu predsedu súdu pridelí ten istý prípad opätovne.⁸

Je dôležité aby bola zachovaná zásada transparentného prideľovania súdnej agendy tak aby bol vylúčený výber sudcov ad hoc. V prípade, ak sudca alebo senát stanovený rozvrhom práce vec prejedná a rozhodne v inom než určenom zložení, môže sa tak stať len v odôvodnených prípadoch. Za takéto možno považovať vylúčenie (sa) sudcov najmä z dôvodu predpojatosti, resp. ich neprítomnosť z objektívnych príčin, napríklad v dôsledku choroby,

⁷ KOSAŘ, D. Rozvrh práce: opomíjený předpoklad soudcovské nezávislosti a klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců. In. Právník 2014, roč. 153, č. 12, s. 1049 a n.

⁸ vid'. Rozsudok EŠLP vo veci DMD Group, a. s. proti Slovensku, zo dňa 5. 10. 2010, sťažnosť 19334/03

čerpania vopred nahlásenej a schválenej dovolenky na zotavenie, vopred nahlásenej a schválenej pracovnej cesty a pod.

Práve preto vo viacerých štátoch došlo k zakotveniu práva na zákonného sudcu. Je to sudca, ktorý má rozhodovať prípad podľa kritérií určených v rozvrhu práce. V prípade, Ak došlo k porušeniu prideľovania spisov podľa rozvrhu práce, spis nerozhodoval zákonný sudca a právo na zákonného sudcu bolo porušené.⁹ Právo na zákonného sudcu zakotvilo niekoľko štátov, ktoré mali historickú skúsenosť so zneužívaním prideľovania spisov.¹⁰ Ide najmä o stredoeurópske štáty: Nemecko¹¹, Rakúsko¹², Česko¹³, Slovensko.

2. Mechanizmus procesu výberu sudcov a odvolávania sudcov

Sudcovské funkcie sú vo väčšine európskych štátov obsadzované menovaním, po úspešnom absolvovaní výberových konaní. Vo Švajčiarsku a tiež napríklad v Poľsku sú sudcovia volení na návrh občanov alebo parlamentom.¹⁴

Postupy vymenúvania predsedov súdov mali byť rovnaké ako pri výbere a vymenúvaní sudcov.¹⁵ „Minimálnou kvalifikáciou na to, aby sa určitý kandidát stal predsedom súdu je, aby mal všetky nevyhnutné predpoklady a skúsenosti na vymenovanie do sudcovského úradu na tomto súde“. ¹⁶ Týka sa to postupu hodnotenia kandidátov a orgánu, ktorý má právomoc vybrať

⁹ vid' Rozsudky ESJP *Buscarini and Others v. San Marino* [GC], sťažnosť č. 24645/94; *Academy Trading Ltd. and Others v. Greece*, sťažnosť č. 30342/96; *Daktaras v. Lithuania*, sťažnosť č. 42095/98.

¹⁰ Problematike zneužívania prideľovania spisov sa venoval Ústavný súd Českej republiky, keď konštatoval: „zásada (na zákonného sudcu pozn. V.J.) bola neraz porušovaná v období komunistickej diktatúry v rokoch 1948 – 1989. Často k tomu dochádzalo najmä v 50. rokoch, že sa niekedy trestné veci ale aj občianskoprávne veci odníмали príslušnému sudcovi a boli prideľované sudcovi stopercentne spoľahlivému či sudcovi oportunistickému a povoľnému. Súdna prax aj v 70. a 80. rokoch pozná prípady, keď predsedovia súdov atrahovali trestné či civilné veci politickej povahy a v rozpore so stanoveným rozvrhom práce (napr. niektoré spory týkajúce sa chartistov).“ Nález sp. zn. I. ÚS 2/93 zo dňa 7. 7. 1994, N 37/1 SbNU 267.

¹¹ WIEBKE A.: *Bewegliche Zuständigkeit versus gesetzlicher Richter*. In: *ZIS* 2008, s. 92–100, [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2008_2_212.pdf MÜLLER - TIERPITZ, R.: *Gesetzlicher Richter*. Staatslexikon, Version vom 8. Juni 2022 [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: https://www.staatslexikon-online.de/Lexikon/Gesetzlicher_Richter

¹² LUKAN, M. Das Recht auf den gesetzlichen Richter. Wien. Verlag Österreich. 2024, 916 s.

¹³ MATES, P. - ŠEMÍK, K. Zamyšlení nad garancemi práva na zákonného soudce z hlediska podústavního. In: *Právní rozhledy*. 2018, č. 21, str. 746-750. tiež KOUDELMKA, Zdeněk. Zákonný soudce a systémové porušení rozvrhu práce. In: *Soudní rozhledy*. 2018, č. 7-8, str. 225 a n., ŠIMÍČEK, V. Právo na zákonného soudce v České republice. In: *Právník*, roč. 156, 2017, č. 10, 825 a n.

¹⁴ European judicial systems CEPEJ Evaluation Report. Part 1. General analysis 2024 Evaluation cycle (2022 data). Council of Europe 2024, s. 46, [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac>

¹⁵ Stanoviska Poradného výboru európskych sudcov (CCJE) č. 19 (2016) o úlohe predsedov súdov

¹⁶ Stanovisko Poradnej rady európskych sudcov (CCJE) č. 19 (2016) o úlohe predsedov súdov z 10. novembra 2016 (ďalej len „stanovisko z r. 2016“), odsek 34; <https://rm.coe.int/opinion-no-19-on-the-role-of-court-presidents/16806dc2c4>

alebo vymenovať sudcov v súlade s normami stanovenými v odporúčaní z r. 2010.¹⁷ Systém výberu a vymenúvania predsedov súdov by mal spravidla zahŕňať súťažné výberové konanie na základe otvorenej výzvy na predkladanie prihlášok kandidátov, ktorí spĺňajú vopred určené podmienky stanovené v zákone.¹⁸

Záruky neodvolateľnosti sudcu z funkcie by sa mali uplatňovať rovnako na funkciu predsedu súdu, aby postup v prípade predčasného odvolania predsedov súdov bol transparentný a aby sa spoľahlivo vylúčilo akékoľvek riziko politického vplyvu v tomto procese, čím by sa malo zabrániť účasti orgánov výkonnej moci v tomto procese.¹⁹

Dôležitou zárukou v prípade nevymenovania kandidáta je povinnosť uviesť dôvody²⁰ a možnosť súdneho preskúmania rozhodnutia.²¹ Podľa správy o stave justície za rok 2024²² z 27 členských štátov Európskej únie sú sudcovia vyberaní výlučne orgánmi súdnej moci bez účasti výkonnej moci len vo 8 štátoch.²³ V Španielsku, Francúzsku, Taliansku a Luxembursku neexistuje diskrečná právomoc výkonného orgánu ako menovacieho orgánu.²⁴

V prípade nevymenovania predsedov súdov absentuje možnosť súdneho preskúmania v Dánsku, Fínsku, Írsku, Litve, Holandsku, Malte, Rakúsku, Poľsku a Švédsku.²⁵ V štyroch štátoch môže výkonný orgán alebo parlament zamietnuť uchádzača a vybrať ktoréhokoľvek iného kandidáta.²⁶ Výber kandidátov je obmedzený len na navrhovaných kandidátov vo väčšine členských štátov Európskej únie.²⁷ Podľa správy o stave justície sú predsedovia súdov menovaní v Maďarsku. Špecifická situácia bola v roku 2024 v Poľsku. Z uvedenej správy vyplýva, že parlament môže zamietnuť menovať uchádzača pričom jeho rozhodnutie nepodlieha súdnemu preskúmaniu. V prípade Poľska tak možno poukázať na priamu ingerenciu zákonodarnej moci do súdnej moci. Ďalším negatívnym javom, ktorý nadväzuje na spomenutú

¹⁷ Odsek 38 stanoviska z r. 2016.

¹⁸ Odsek 38 stanoviska z r. 2016.

¹⁹ Odsek 38 stanoviska z r. 2016.

²⁰ Rozsudok SDEÚ z 20. apríla 2021 vo veci C-896/19, Republika a Il-Prim Ministru, bod 71.

²¹ Rozsudok SDEÚ z 19. novembra 2019 v spojených veciach C-585/18, C-624/18 a C-625/18, AK a kol., bod 145.

²² THE 2024 EU Justice Scoreboard Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2024) 950

²³ Bulharsko, Grécko, Litva, Cyprus, Rumunsko, Portugalsko, Chorvátsko a Slovinsko vid'. ²³ THE 2024 EU Justice Scoreboard Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2024) 950, s. 51

²⁴ Tamtiež s. 51

²⁵ Tamtiež s. 51

²⁶ Malta, Rakúsko, Poľsko, Švédsko, tamtiež s. 51

²⁷ Belgicko, Česká republika, Slovensko, Španielsko, Dánsko, Francúzsko, Írsko, Litva, Holandsko, tamtiež s. 51

ingerenciu je narušenie rovnováhy mocí zákonodarnej a súdnej, čo spôsobuje oprávnené obavy z narušenia budovania právneho štátu ako jedného zo základných pilierov Európskej únie.

3. Odvolávanie súdnych funkcionárov

Veľmi citlivou témou je odvolávanie súdnych funkcionárov. Pre procesnú činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva sú kľúčové najmä rozsudky Baka proti Maďarsku²⁸ a Grzęda proti Poľsku²⁹, ktoré reflektujú mieru (ne)demokratickosti justičných a inštitucionálnych reforiem v oboch štátoch.

V kauze Baka v. Maďarsko bolo meritom sporu predčasné skrátenie funkčného obdobia predsedu Najvyššieho súdu Maďarska Andrása Baku. András Baka bol zvolený za predsedu Najvyššieho súdu Maďarska v roku 2009 na 6 ročné funkčné obdobie, ktoré malo skončiť v roku 2015. Súčasne sa na princípe virility stal predsedom Najvyššej súdnej rady. Po parlamentnom víťazstve v roku 2011, strana FIDES spolu s koalíčným partnerom, kresťanskými demokratmi, začala rozsiahlu justičnú a inštitucionálnu reformu, ku ktorej Baka verejne prezentoval kritické stanovisko. Vo svojej reči, ktorú predniesol v maďarskom parlamente apeloval na poslancov aby neznižovali vek sudcov zo sedemdesiat rokov na šesťdesiatdva, pretože odchodom erudovaných sudcov do dôchodku hrozí reálne ohrozenie funkčnosti justície minimálne v priet'ahoch v konaní.

Aj napriek týmto výhradám poslanci parlamentu schválili zníženie vekovej hranice sudcov pre odchod do dôchodku ale nezostali len pri tom. Prijali novú ústavu Maďarska – Základný zákon, v ktorej došlo k zakotveniu nového najvyššieho orgánu súdnej moci – Kúrie (historický názov Najvyššieho súdu). Táto na prvý pohľad kozmetická zmena však mala závažný právny dosah. András Baka skončil vo funkcii predsedu Najvyššieho súdu Maďarska v roku 2012, teda tri roky pred skončením svojho mandátu. Hoci András Baka zostal sudcom Kúrie, prišiel v súvislosti s ukončením mandátu predsedu Najvyššieho súdu o výhody spojené s funkciou predsedu, ktoré mohol požívať počas výkonu funkcie mandátu a tiež po jeho skončení. V novembri 2011 poslanci Parlamentu predložili návrh novely prechodných ustanovení Základného zákona, podľa ktorých funkčné obdobie doterajšieho predsedu Najvyššieho súdu a Najvyššej súdnej rady skončí nadobudnutím účinnosti Základného zákona, t. j. 1.1.2012. Súčasne nahradili Najvyššiu radu súdnictva novým orgánom, Národným súdnym

²⁸ Rozsudok Baka proti Maďarsku z 23. 06. 2016, sťažnosť č. 20261/12.

²⁹ Rozsudok Grzęda proti Poľsku z 15. 03. 2022, sťažnosť 43572/18.

úradom. Parlament následne zvolil nového predsedu Kúrie a nového predsedu Národného súdneho úradu.³⁰

Vo svojej sťažnosti sa Baka opieral o čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), podľa ktorého má každý právo na spravodlivý prístup k súdu. Argumentoval tým, že toto právo sa vzťahuje aj na sudcu, s odkazom na skorší rozsudok ESĽP vo veci Vilho Eskelinen a iní v. Fínsko.³¹

Maďarská vláda argumentovala prípadom Pellegrin v. Francúzsko³², podľa ktorého štátny úradník ako predstaviteľ verejnej moci zodpovedá za ochranu verejného záujmu štátu a preto nespadá pod čl. 6 ods. 1.

V súvislosti s právom na prístup k súdu ESĽP poukázal na rozsudok vo veci Vilho Eskelinen v. Fínsko. Podľa tohto rozsudku ESĽP konštatoval, že skutočnosť, že ide o spor vedený štátnym zamestnancom proti štátu, sama o sebe nebráni aplikovateľnosti čl. 6 EDĽP. „Civilná“ vetva čl. 6 EDĽP sa neaplikuje, len ak sú súčasne splnené dve podmienky: 1. právny poriadok dotyčného štátu musí výslovne vylučovať prístup k súdu u príslušných pozícií alebo kategórií zamestnancov a 2. táto derogácia musí spočívať na objektívnych dôvodoch, spojených s záujmom štátu. Pri druhej podmienke nestačí, že štát preukáže, že sa dotyčný štátny zamestnanec podieľa na výkone verejnej moci alebo že existuje „zvláštne puto dôvery a lojality“ medzi danou osobou a štátom ako zamestnávateľom. Je potrebné aby štát preukázal, že žánim je ohrozené toto zvláštne puto.³³ ESĽP konštatoval, že v prípade Andrása Baku nebola splnená ani jedna z uvedených podmienok.

ESĽP konštatoval, že právo na prístup k súdu, ktorý namietal Baka je právom na prístup k inštitucionálnemu konaniu pred súdom v občianskych veciach, ktoré obsahuje záruky čo sa týka organizácie súdu a zostavenia súdu, tak aj konania procesných vecí. Tento celok tvorí právo na spravodlivý proces chránený čl. 6 ods. 1 Dohovorom. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že maďarský právny poriadok síce poskytuje právo na preskúmanie veci na súde v prípade odvolania súdneho funkcionára ale v prípade Andrása Baku bolo znemožnené jeho právo na prístup k súdu tým, že napadnuté opatrenie (predčasné ukončenie jeho mandátu predsedu Najvyššieho súdu) bolo priamo uvedené v Základnom zákone (nová maďarská ústava) a teda nemohlo byť predmetom akejkoľvek formy súdneho prieskumu vrátane

³⁰ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 24.

³¹ V prípade Vilho Eskelinen však na Fínsko podalo žalobu osem policajných úradníkov preto, že im nebolo umožnené konanie na súde kvôli ich platom a rovnako pre dĺžku konania vo Fínsku. V prípade dĺžky procesu, v prípade Eskelinen ESĽP potvrdil porušenie práva na spravodlivý proces, v ostatných bodoch sťažovateľom nevyhovelo.

³² Rozsudok vo veci Pellegrin proti Francúzsku z 8. 12. 1999, sťažnosť 28541/95

³³ Rozsudok vo veci Vilho Eskelinen a ďalší proti Fínsku, z 19. 04. 2007, sťažnosť č. 63235/00, bod 62.

preskúmania maďarským Ústavným súdom.³⁴ Preto ESLP jednomyselne konštatoval porušenie práva Andrása Baku na prístup k súdu.

ESLP sa tiež zaoberal, či odvolanie Andrása Baku z funkcie predstavuje zásah do slobody prejavu alebo sa len týka len výkonu práva zastávať verejnú funkciu, ktoré nie je Dohovorom zaručené. ESLP posudzoval, či skrátenie mandátu Andrása Baku je len výsledkom inštitucionálnej justičnej reformy alebo ide o reakciu maďarskej vlády na kritické stanoviská Andrása Baku k uvedenej reforme.³⁵

ESLP sa následne venoval slobode prejavu, a to z uhla pohľadu, či kritické verejné vystúpenia Andrása Baku voči inštitucionálnym a justičným reformám boli dôvodom na skrátenie jeho funkčného obdobia alebo či v jeho prípade ide o bránenie k prístupu k verejným funkciám, čo ale ESLP nechráni. Alebo došlo k skráteniu funkčného obdobia výlučne z dôvodu justičnej reformy ako namietala maďarská vláda.³⁶ ESLP konštatoval, že je preukázateľná priama súvislosť medzi kritickými vyjadreniami Andrása Baku a následnou novelou Základného zákona, ktorá skrátila jeho mandát.³⁷ Oddelenie funkcií predsedu Najvyššieho súdu a funkcie predsedu Najvyššej rady súdnictva nepredstavoval tak závažnú zmenu v organizácii súdnictva aby ospravedlnil zánik oboch funkcií.³⁸ Tiež na rozdiel od prípadu Harabin, nebola v prípade Baka spochybňovaná jeho odborná erudícia vykonávať funkciu predsedu najvyššieho súdu a tiež nebolo spochybňované ani jeho správanie.

Rovnako ESLP konštatoval, že z titulu predsedu najvyššieho súdu a predsedu najvyššej súdnej rady bolo povinnosťou Andrása Baku sa vyjadrovať k inštitucionálnym a justičným reformám.³⁹ Kritické vyjadrenia Andrása Baku sa netýkali iných sudcov, resp. kritiky rozhodovania sudcov.⁴⁰ Išlo teda o otázky verejného záujmu, za čo sťažovateľovi patrilo zvýšený stupeň ochrany eh slobody prejavu a prísne preskúmanie akéhokoľvek zásahu.⁴¹

Uvedené fakty spochybňovali tvrdenia vlády a preto ESLP konštatoval, že v prípade András Baka došlo k porušeniu slobody prejavu zo strany maďarskej vlády.

Rozsudok ESLP vo veci Grzęda proti Poľsku je výsledkom justičnej a inštitucionálnej politiky, ktorú zahájila po víťazstve v parlamentných voľbách v roku 2015 strana Právo a spravodlivosť. Sťažovateľ Jan Grzęda je sudcom poľského Najvyššieho správneho

³⁴ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, body 75-76.

³⁵ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 140.

³⁶ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, body 92-94.

³⁷ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 95.

³⁸ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 150.

³⁹ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 168.

⁴⁰ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 171.

⁴¹ Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12, bod 171.

súdu. V rokoch 2016 – 2018 bol členom Národnej rady súdnictva (Krajowa Rada Sądownictwa). Do funkcie bol riadne zvolený v roku 2016 a túto funkciu mal vykonávať 4 roky. Na základe iniciatívy poslancov poľského Sejmu (dolná komora poľského parlamentu) za stranu Právo a spravodlivosť. Sejm v roku 2017 prijal päť zákonov, na základe ktorých zvolil na už obsadené miesta nových sudcov ústavného súdu. V roku 2017 poľská vláda prijala niekoľko zákonov, ktorých výsledkom bolo nahradenie členov Národnej rady súdnictva, ktorí boli podľa predchádzajúcej právnej úpravy volení z radov justície sudcami. Podľa novej právnej úpravy už členov Najvyššej rady súdnictva nevolili sudcovia ale poslanci Sejmu. Na základe novej právnej úpravy bolo funkčné obdobie Jana Grzędu v roku 2017 skrátené tak, aby sa skončilo zvolením 15 nových členov Národnej rady súdnictva. V roku 2018 Sejm zvolil 15 nových členov Národnej rady súdnictva. Funkčné obdobie sťažovateľa tak bolo ukončené ex lege bez akéhokoľvek oficiálneho oznámenia.⁴²

V žalobe Jan Grzęda namietal odopretie k prístupu k súdnej ochrane práv, takže nemohol napadnúť predčasné a svojvoľne ukončenie pôsobenia v Najvyššej rade súdnictva.

ESLP sa musel vysporiadať s možnosťou aplikácie „civilnej“ vetvy čl. 6 EDLP na situáciu sťažovateľa, ktorý prišiel o svoj mandát člena Najvyššej rady súdnictva, pričom ale stále vykonával funkciu sudcu. Aby mohol byť článok čl. 6 aplikovaný, bolo potrebné preukázať existenciu práva na zotrvanie v mandáte v poľskom právnom poriadku a potom preukázať jeho súkromnoprávnu povahu.

Poľská vláda argumentovala prijatím zmocňovacieho zákona ako nevyhnutnej odpovede na nález poľského Ústavného súdu z 20. júna 2017. Túto argumentáciu však sudcovia ESLP odmietli. Nález Ústavného súdu, o ktorý sa v argumentácia poľskej vlády opierala síce stanovil, že funkčné obdobie všetkých členov Najvyššej rady súdnictva nie je individuálnej ale spoločnej povahy, teda že sa má skončiť k jednému dátumu. Podľa názoru väčšiny sudcov ESLP bola legitimita tohto nálezu spochybnená v dôsledku obsadenia ústavného súdu sudcami so spochybniteľným mandátom.⁴³

Aj napriek existencii práva na 4 ročné funkčné obdobie člena Najvyššej rade súdnictva sa ESLP zaoberal splnením dvoch kumulatívnych podmienok stanovených podľa Eskelinen testu, ktorých splnením by mohol dané právo považovať za súkromnoprávne. Domnieňa

⁴² TALMON, S.: Relinquishment of jurisdiction contra legem: The European Court of Human Rights' decision in Grzęda v. Poland. In.: *Blog of the European Journal of International Law*. [cit.2025-24-01]. Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/relinquishment-of-jurisdiction-contra-legem-the-european-court-of-human-rights-decision-in-grzeda-v-poland/>.

⁴³ Rozsudok vo veci Xero Flor w Polsce sp. z o. o. proti Poľsku, zo 07 .08. 2021, sťažnosť 4907/18, body 289 – 291.

o použiteľnosti čl. 6 na štátnych zamestnancov vo verejnej funkcii môže byť vyvrátená, keď členský štát vylúči prístup k súdu danej kategórii daných zamestnancov a k takémuto postupu má objektívne dôvody v záujme štátu.

ESLP konštatoval, že otázku splnenia prvej podmienky nie je potrebné overiť, pretože nebola splnená druhá kumulatívna podmienka. Skutočnosť, že sťažovateľ vykonáva verejnú funkciu nebola pre súd rozhodujúca. Pre vylúčenie verejných zamestnancov na prístup k súdu konformný s čl. 6 EDLP, by vnútroštátne právne predpisy museli byť zlučiteľné s požiadavkou právneho štátu. Tento koncept okrem iného predpokladá, že zásahy vyplývajú z právnych noriem zo všeobecnou pôsobnosťou. ESLP konštatoval, že táto podmienka nebola splnená, pretože nález poľského Ústavného súdu z 20. júna 2017, bol priamo namierený na 15 jasne identifikovateľných konkrétnych osôb, členov Národnej rady súdnictva, zvolených podľa skoršej právnej úpravy. Pritom z judikatúry ESLP jasne vyplýva, že súd považuje zákony voči konkrétnym osobám za neprípustné v právnom štáte.⁴⁴ V tejto súvislosti ESLP odkázal aj na rozhodnutie vo veci *Reczkowicz v. Poľsko*, kde konštatoval ohrozenie nezávislosti justície v Poľsku.⁴⁵

ESLP sa poukázal na voľby členov Národnej rady súdnictva, po novele z roku 2017. Poľský Ústavný súd v náleze z júla 2017 uviedol, že pravidlá týkajúce sa voľby sudcov do Najvyššej rady súdnictva majú ústavnoprávny význam, pretože určujú či bude tento orgán nezávislý. Preto je potrebné aby členov Národnej rady súdnictva za sudcovský stav volili sudcovia. Až v náleze z júna 2017 ústavný súd toto pravidlo spochybnil a konštatoval, že ústava výslovne neurčuje, kto môže voliť sudcov do Národnej rady súdnictva a preto je táto otázka vyhradená zákonodarcovi. V ďalšom náleze, z marca 2019 potom ústavný súd potvrdil ústavnosť novely zákona z roku 2017 priznávajúcu Sejmu právomoc voliť zástupcov sudcovského stavu do Národnej rady súdnictva.⁴⁶

V tejto súvislosti vyslovil ESLP pochybnosti o legitimitate tohto nálezu a odkázal na rozsudok poľského Najvyššieho súdu z decembra 2019, podľa ktorého takto zostavená Národná rada súdnictva neposkytuje dostatočné záruky nezávislosti, pretože je úplne podriadená zákonodarnej a výkonnej moci, ktoré majú rozhodujúci vplyv na zloženie tohto orgánu. Podľa nového mechanizmu obe moci fakticky menovali 23 z 25 členov Národnej rady súdnictva. Podľa najvyššieho súdu táto situácia viedla k flagrntnému narušeniu deľby moci. V dôsledku toho Národná rada súdnictva prestala byť nezávislým orgánom. Rovnaký názor v rámci svojej

⁴⁴ Rozsudok vo veci *Selahattin Demirtaş proti Turecku* (č. 2), sťažnosť č. 14305/17, zo 22. 12. 2020, bod 269.

⁴⁵ Rozsudok vo veci *Reczkowitz proti Poľsku*, sťažnosť 43447/19 z 22.11.2021

⁴⁶ SADURSKI, W.: *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford: Oxford University Press. 2019

procesnej činnosti vyslovil aj Najvyšší správny súd.⁴⁷ Na základe týchto rozsudkov EŠLP uviedol, že Národná rada súdnictva nie je apolitický a nezávislý orgán.

Preto EŠLP dospel k názoru, že druhá podmienka Eskelinen testu nebola splnená. Vyňatie z možnosti súdneho prieskumu za okolností, v ktorých sa sťažovateľ ocitol, nebolo odôvodnené objektívnymi dôvodmi v záujme štátu. Bránenie vykonávať mandát, na ktorý bol Jan Grzeda riadne zvolený, nemožno považovať za legitímny záujem. Sudcovia, rovnako ako ostatní občania majú právo na ochranu pred svojvôľou zo strany zákonodarnej a výkonnej moci.

Po tom, čo EŠLP vyjasnil zložitú otázku aplikovateľnosti čl. 6, sa zaoberal problematikou proporcionality. Táto záležitosť bola dosť jasná a EŠLP sa jej venoval v menšom rozsahu. Rozhodovaniu súdu „pomohla“ aj vláda Poľskej republiky, ktorá v otázke proporcionality svojho konania poskytla len rovnakú argumentáciu o neprípustnosti.

Záver

Judicializácia justičnej politiky je fenomén, ktorý analyzujeme najmä cez procesnú činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva. Vzhľadom na obmedzený rozsah počtu strán sme v článku len naznačili inštitucionálny aspekt súdnej politiky a individuálny aspekt justičnej politiky. Z obsahového hľadiska sme vybrali dve témy, a to pridelovanie spisov a menovanie a odvolávanie sudcov. Poukazujeme na to, že aj keď sa pridelovanie spisov na prvý pohľad javí ako administratívny úkon môže sa zmeniť na nástroj justičnej politiky, „cukor a bič“ na sudcov.

Ako príklad justičnej politiky formovanej Európskym súdom pre ľudské práva voči členským štátom Dohovoru sme vybrali dva rozsudky. Baka proti Maďarsku a Grzeda proti Poľsku. Obidva rozsudky reflektujú justičnú politiku Európskeho súdu pre ľudské práva k ingerencii zákonnej a výkonnej moci do súdnej moci v oboch štátoch s presahom do obrany demokracie a zásad právneho štátu.

Za zásadný považujeme najmä rozsudok Baka proti Maďarsku, ktorý potvrdzuje právo na slobodu prejavu pre sudcov v ktoromkoľvek členskom štáte Dohovoru, čo sa týka otázok fungovania súdnictva. S prihliadnutím na rozsudok Vilho Eskelinen proti Fínsku, ktorým EŠLP stanovil podmienky posudzovania kauzy cez tzv. Eskelinen test, EŠLP umožnil aplikáciu civilnej vetvy čl. 6 ods. 1 Dohovoru aj na sudcov.

⁴⁷ Rozsudok vo veci Grzeda proti Poľsku, sťažnosť 43572/18 z 15. 03. 2022, bod 281.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

LUKAN, M. Das Recht auf den gesetzlichen Richter. Wien. Verlag Österreich. 2024, 916 s. ISBN 978-3-7046-9392-1.

SADURSKI, W.: *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford: Oxford University Press. 2019. 304 s. ISBN 9780198840503.

SMEKAL, H. – POSPÍŠIL, I. et al. Soudcokracie, nebo judicializace politiky? Vztah práva a politiky (nejen) v časech krize. Brno: MUNI Press, 2013. 216 s. ISBN 9788021062825.

THE 2024 EU Justice Scareboard Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2024) 950

Periodiká a zborníky:

KOSAŘ, D. Rozvrh práce: opomíjený předpoklad soudcovské nezávislosti a klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců. In. Právník 2014, roč. 153, č. 12. ISSN 0231-6625.

KOUDELKA, Zdeněk. Zákoný soudce a systémové porušení rozvrhu práce. In: Soudní rozhledy. 2018, č. 7-8. ISBN 1210-6410.

MATES, P. - ŠEMÍK, K. Zamyšlení nad garancemi práva na zákonného soudce z hlediska podústavního. In: Právní rozhledy. 2018. ISSN 1210-6410.

PETROV, J.: Parlamenty, ústavní soudnictví a judicializace politiky. In. Časopis pro právní vědu a právní praxi. 2014, roč. 2, č. 2. ISSN 1210-9126.

ŠIMÍČEK, V. Právo na zákonného soudce v České republice. In: Právník, roč. 156, 2017, č. 10. ISSN 0231-6625.

Internetové zdroje:

European judicial systems CEPEJ Evaluation Report. Part 1. General analysis 2024 Evaluation cycle (2022 data). Council of Europe 2024, s. 46, [cit.2025-24-01] Dostupné na internetu: <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac>

FEREJOHN, J. – ROSENBLUTH, F. – SHIPAN, Ch. Comparative Judicial Politics. [cit.2025-24-01] Dostupné na internetu: <https://leitner.yale.edu/sites/default/files/files/resources/docs/comparativejudicialpolitics.pdf>

MÜLLER - TIERPITZ, R.: Gesetzlicher Richter. Staatslexikon, Version vom 8. Juni 2022 [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: [https://www.staatslexikon-online.de/Lexikon/Gesetzlicher Richter](https://www.staatslexikon-online.de/Lexikon/Gesetzlicher_Richter)

TALMON, S.: Relinquishment of jurisdiction contra legem: The European Court of Human Rights' decision in Grzęda v. Poland. In.: *Blog of the European Journal of International Law*. [cit.2025-24-01]. Dostupné na internete: <https://www.ejiltalk.org/relinquishment-of-jurisdiction-contra-legem-the-european-court-of-human-rights-decision-in-grzeda-v-poland/>

Stanovisko Poradnej rady európskych sudcov (CCJE) č. 19 (2016) o úlohe predsedov súdov z 10. novembra 2016 (ďalej len „stanovisko z r. 2016“), odsek 34; <https://rm.coe.int/opinion-no-19-on-the-role-of-court-presidents/16806dc2c4>

VALLINDER, T.: The Judicialization of Politics: A Worldwide Phenomenon: Introduction. In. *International Political Science Review*. [online] 1994, vol. 15, no.2, [cit.2025-24-01] s. 91. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/i272309>

WIEBKE A.: Bewegliche Zuständigkeit versus gesetzlicher Richter. In: *ZIS* 2008, s. 92–100, [cit.2025-24-01] Dostupné na internete: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2008_2_212.pdf

Judikatúra:

Rozsudok vo veci Pellegrin proti Francúzsku z 8. 12. 1999, sťažnosť 28541/95.

Rozsudok vo veci Vilho Eskelinen a ďalší proti Fínsku, z 19. 04. 2007, sťažnosť č. 63235/00.

Rozsudok ESLP vo veci DMD Group, a. s. proti Slovensku, z 10. 2010, sťažnosť 19334/03.

Rozsudok vo veci Baka proti Maďarsku, z 23. 06. 2016, sťažnosť 20261/12.

Rozsudok vo veci Selahattin Demirtaş proti Turecku (č. 2), z 22. 12. 2020, sťažnosť č. 14305/17.

Rozsudok vo veci Xero Flor w Polsce sp. z o. o. proti Poľsku, sťažnosť 4907/18, zo 07 .08. 2021.

Rozsudok vo veci Reczkowitz proti Poľsku, sťažnosť 43447/19 z 22.11.2021.

Rozsudok vo veci Grzęda proti Poľsku, sťažnosť 43572/18 z 15. 03. 2022.

Rozsudok SDEÚ z 19. novembra 2019 v spojených veciach C-585/18, C-624/18 a C-625/18, AK a kol..

Rozsudok SDEÚ z 20. apríla 2021 vo veci C-896/19, Repubblica a Il-Prim Ministru

KEDY JE DEDENIE „CEZHRANIČNÉ“?¹

WHEN SUCCESSION IS „CROSS-BORDER“?

Elena Júdová²

Abstrakt

Ak je dedenie považovateľné za cezhraničné (dedenie s cudzím prvkom) vyvoláva to celú škálu dôsledkov – je potrebné overiť existenciu právomoci slovenských orgán v tejto veci, určiť rozhodné právo, ale má to význam napríklad už v kontexte plánovania budúceho dedenia, napríklad v rámci prípravy poslednej vôle poručiťela. Cezhraničnosť dedenia je zároveň i podmienkou aplikácie Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve. Ide teda o pomerne zásadnú otázku, ktorej riešenie nemôže byť ponechané len na vnútroštátne právne poriadky. V predkladanom článku sa pokúsime komplexne zhodnotiť ako pristupovať k riešeniu otázky či je predmetné dedenie cezhraničným.

Kľúčové slová

cezhraničné právne vzťahy, dedenie, Nariadenie o dedičstve, medzinárodné právo súkromné, Európske medzinárodné právo súkromné

Abstract

If succession is considered cross-border (succession with a foreign element), it triggers a wide range of consequences—it is necessary to verify the jurisdiction of Slovak authorities in the matter, determine the applicable law, and it is also relevant in the context of future inheritance planning, such as preparing the testator's last will. The cross-border nature of succession is also a condition for the application of Regulation (EU) No. 650/2012 on succession. Therefore, it is a fundamental issue that cannot be left solely to national legal systems. In this article, we will attempt to comprehensively assess how to approach determining whether the given succession is cross-border.

Keywords

cross-border legal relations, succession, Regulation on Succession, Private International Law, European Private International Law

Úvod

Keď je dedenie „cezhraničné“, znamená to že k právnej úprave dedenia a konania o dedičstve v zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník a zák. č. 161/2015 Z.z. Civilný

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č.1/0300/24 "Strategické výzvy aplikácie Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o cezhraničných dedeniach"

² JUDr. Elena Júdová, PhD., Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie.

mimosporový poriadok, pribúda aj právna úprava v Nariadení (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve (ďalej len Nariadenie o dedičstve) a ešte pred prvými úkonmi v konaní o dedičstve je nutné posúdiť splnenie podmienok podľa tohto nariadenia.

Posúdiť bude potrebné najmä existenciu alebo neexistenciu (medzinárodnej) právomoci slovenských orgánov konať o dedičstve. Ak táto právomoc nie je daná, súd konanie zastaví, aj keď by inak bol na konanie miestne a vecne príslušný.³ Ak bude slovenský súd oprávnený vo veci rozhodovať, bude potrebné podľa nariadenia určiť rozhodné hmotné právo, podľa ktorého sa bude rozhodovať o dedičstve. Cezhraničnosť dedenia môže mať za následok aj to, že hoci bude v dedičskej veci konať slovenský kompetentný orgán, nebude aplikovať slovenský Občiansky zákonník, ale bude potrebné rozhodovať podľa cudzieho práva. Či už podľa Občianskeho zákonníka cudzieho štátu, alebo iných právnych predpisov cudzieho štátu, prípadne precedenčnej judikatúry, alebo podľa predpisov religiózneho pôvodu, ak sú tieto základom právnej úpravy dedenia v štátoch patriacich do iných právnych rodín.

Skutočnosť že dedenie je kvalifikovateľné ako cezhraničné má tak závažné následky na konanie a rozhodovanie o dedičstve. V nasledujúcom texte sa pokúsime vymedziť kedy je možné, resp. potrebné dedenie považovať za cezhraničné. Zamyslíme sa nad tým aké situácie môžu v tejto súvislosti v konaní o dedičstve nastať, ktoré zakladajú nutnosť siahnuť po Nariadení o dedičstve, ale ev. i ďalších predpisoch EÚ upravujúcich cezhraničné právne vzťahy.⁴

S ohľadom na terminológiu nariadenia, ktoré používa termín zosnulý, nie poručiteľ, budeme používať v nasledujúcom texte primárne tento termín. Rovnako, sledujúc terminológiu nariadenia, budeme v nasledujúcom texte používať len termín „súd“, ktorým sa na účely Nariadenia o dedičstve rozumie i notár, ak má notár v členskom štáte v dedičských veciach postavenie súdu, tak ako je tomu v Slovenskej republike.⁵

³ Vid' § 9 zák. č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok. Môže ísť napríklad o situácie keď sa v obvode slovenského súdu nachádza majetok poručiteľa (§ 158 písm. b/ Zák. č. 161/2015 CMP), alebo v obvode tohto súdu poručiteľ zomrel (§ 158 písm. c/ Zák. č. 161/2015 CMP). Môže sa dokonca stať že poručiteľ má v Slovenskej republike stále vedený trvalý pobyt (§ 158 písm. a/ Zák. č. 161/2015 CMP), ale jeho obvyklý pobyt v zmysle Nariadenia o dedičstve je v inom členskom štáte EÚ, v dôsledku čoho má medzinárodnú právomoc rozhodovať o dedičstve súd tohto iného členského štátu.

⁴ Nariadenie (EÚ) 2020/1784 (doručovanie písomností); Nariadenie (EÚ) 2020/1783 (vykonávanie dôkazov); Nariadenie (EÚ) 2019/1111 Brusel IIB, ak jedným z dedičov je maloleté dieťa, a iné.

⁵ Bližšie vid' CSACH K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ E., JÚDOVÁ E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 279.

Bokom ponecháme otázku ktorý orgán by mal rozhodovať o tom či dedenie je cezhraničné, či by to mal byť súd, skôr ako vydá poverenie notárovi aby vo veci konal a rozhodol alebo notár. Domnievame sa že na diskusiu o tejto

1. Cezhraničné právne vzťahy v Európskom medzinárodnom práve súkromnom

Cezhraničnosť dedenia je podmienkou uplatniteľnosti Nariadenia o dedičstve. Ak totiž nie je dedenie cezhraničné, ide o vnútroštátny právny vzťah na ktorý sa iné ako domáce, či už procesné alebo hmotnoprávne predpisy, nevzťahujú. Nariadenie o dedičstve v rámci vymedzenia predmetu svojej právnej úpravy, v článku 1, cezhraničnosť ako kvalifikačný znak vecí na ktoré sa vzťahuje neuvádza. Požiadavka cezhraničnosti právnych vzťahov ktoré reguluje nariadenie však jednoznačne vyplýva z odôvodnenia 7 nariadenia: „*Je potrebné uľahčiť riadne fungovanie vnútorného trhu odstránením prekážok voľného pohybu osôb, ktoré v súčasnosti narážajú na problémy pri uplatňovaní svojich práv v kontexte dedenia, ktoré má cezhraničné dôsledky*“.

Limitácia aplikácie Nariadenia o dedičstve len na cezhraničné právne vzťahy, vyplýva i z právneho základu pre prijatie nariadenia. Nariadenie bolo prijaté na základe článku 81 Zmluvy o fungovaní EÚ, v rámci politiky justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky.⁶

Cezhraničný charakter dedenia je teda nevyhnutný pre uplatnenie Nariadenia o dedičstve. Otázne je či pre kvalifikáciu dedenia ako cezhraničné postačí akýkoľvek, i marginálny vzťah dedenia a jeho aktérov k zahraničiu. Napríklad či stačí cudzia štátna príslušnosť jedného z dedičov, alebo dokonca odkazovníka, hoci inak sú všetky prvky dedenia (majetok ktorý je predmetom dedenia, štátna príslušnosť a obvyklý pobyt poručiteľa, štátna príslušnosť a obvyklý pobyt ostatných dedičov, ale i obvyklý pobyt dediča, príp. odkazovníka s cudzím občianstvom) spojené len s územím Slovenskej republiky.

Slovenská a predtým československá doktrína a prax medzinárodného práva súkromného vyžadovala pre uplatnenie slovenských noriem medzinárodného práva súkromného, kodifikovaných v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, aby vzťah k zahraničiu nebol zanedbateľný, t.j. aby vo vzťahu k predmetnému právnemu pomeru existovali objektívne okolnosti ktoré ho spájajú s cudzím štátom a jeho právnym poriadkom.⁷ Nie je postačujúce ak jediným prvkom ktorý spája právny pomer s cudzinou je voľba práva cudzieho štátu.

otázke a nájdenie odpovede na ňu sú lepšie situované orgány ktoré pôsobia v dedičskom konaní v praxi. Z logiky veci však vyplýva že posúdenie cezhraničnosti dedenia nie je možné bez prieskumu okolností prípadu notárom a môže sa dokonca stať, že na skutočnosť že dedenie je cezhraničné sa príde až v priebehu dedičského konania.

⁶ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 1 – 388.

⁷ LYSINA, P., HAŤAPKA M., BURDOVÁ K. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 3. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2023, s. 9 – 10; CSACH K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ E.: Úvod do štúdia medzinárodného

Vo vzťahu k dynamicky sa vyvíjajúcemu európskemu medzinárodnému právu súkromnému, tvorenému nariadeniami prijatými na základe článku 81 ZfEÚ (predtým čl. 65 ZES), nie je centrálne stanovené ako kvalifikovať cezhraničnosť právnych vzťahov na ktoré sa tieto nariadenia vzťahujú.⁸ Parciálne je toto kritérium vymedzené v nariadeniach upravujúcich cezhraničné skrátené konania, t.j. konanie o Európskom platobnom rozkaze⁹ a konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu¹⁰, alebo v nariadení o európskom príkaze na zablokovanie účtov¹¹. Hoci tieto definície platia v zásade len na účely predmetných nariadení, Súdny dvor EÚ napríklad použil definíciu cezhraničnosti sporu v konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu ako argument podporujúci cezhraničnosť konania vo veci kde jediným prvkom spájajúcim vec so zahraničím bola voľba právomoci cudzieho súdu – rozsudok *Inkreal* spomínaný dolunižšie.

Súdny dvor Európskej únie mal niekoľkokrát príležitosť vyjadriť sa k tomu aké veci je možné považovať za cezhraničné, vo vzťahu k euro-únijnej právnej úprave právomoci v občianskych a obchodných veciach v Nariadení (EÚ) č. 1215/2012 Brusel Ia (a jeho predchádzajúcej verzii Nariadení (ES) č. 44/2001). Podľa SD EÚ medzinárodná [cezhraničná] povaha právneho vzťahu môže vyplývať zo skutočnosti že v danej situácii môžu vyvstať otázky ohľadom určenia medzinárodnej právomoci súdov rôznych členských štátov. O takúto situáciu môže ísť ak žalovaný má cudziu štátnu príslušnosť, hoci všetky ostatné okolnosti prípadu sú spojené len s jedným členským štátom. Ak by totiž nebolo v danej veci uplatniteľné euro-úijné nariadenie, uplatnili by sa vnútroštátne predpisy členských štátov a podľa týchto by sa mohli

práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 16 – 17. Viď tiež KUČERA Z., TICHÝ L.: Zákon o medzinárodnom právu súkromom a procesnom. Komentár. Praha: Panorama, 1989, s. 24 -25. Porovnaj PAUKNEROVÁ M., PFEIFFER M.: Komentár k § 1. In. PAUKNEROVÁ M., ROZEHNALOVÁ N., ZAVADILOVÁ M. a kol.: Zákon o medzinárodnom právu súkromom. Komentár. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 5.

⁸ Bližšie viď PAUKNEROVÁ M.: Evropské mezinárodní právo soukromé. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 3 a nasl.

⁹ Nariadenie (ES) č. 1896/2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze, článok 3: „Na účely tohto nariadenia sa cezhraničným sporom rozumie spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte súdu konajúceho vo veci.“ Právomoc súdu sa pritom určuje v súlade s Nariadením Brusel Ia (viď čl. 6 Nariadenia o EPR).

¹⁰ Nariadenie (ES) č. 861/2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, čl. 3: „Na účely tohto nariadenia je cezhraničným sporom taký spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v členskom štáte inom ako v členskom štáte súdu alebo tribunálu konajúceho vo veci.“

¹¹ Nariadenie (EÚ) č. 655/2014 o zavedení konania týkajúceho sa európskeho príkazu na zablokovanie účtov s cieľom uľahčiť cezhraničné vymáhanie pohľadávok v občianskych a obchodných veciach, čl. 3. V zmysle jeho článku 2 sa toto nariadenie vzťahuje na peňažné pohľadávky v cezhraničných prípadoch, pričom cezhraničné prípady definuje článok 3 ako prípady keď sa bankový účet (účty), vedie (vedú) v inom členskom štáte než je členský štát súdu na ktorý bol návrh na vydanie príkazu na zablokovanie účtu podaný, alebo v inom členskom štáte než v ktorom má veriteľ bydlisko.

považovať za príslušné súdy viacerých členských štátov. Uplatnenie jednotných euro-únijných pravidiel tak zvyšuje právnu istotu zúčastnených strán.¹²

Za cezhraničný právny vzťah, na ktorý sa aplikuje Nariadenie Brusel Ia, je potrebné považovať i právny vzťah síce bez cudzieho prvku, ktorý je ale neoddeliteľne spojený s iným právnym vzťahom, ktorý má medzinárodnú povahu, akým je zmluvný vzťah medzi klientmi a cestovnou kanceláriou, ak služby cestovnej kancelárie boli rezervované a zaplatené prostredníctvom internetovej stránky prevádzkovej spoločnosťou so sídlom v zahraničí.¹³

Na založenie cezhraničnosti sporu dokonca v zmysle judikatúry SD EÚ postačí, ak subjekty právneho vzťahu čisto vnútroštátnej povahy, zvolia právomoc súdu iného členského štátu.¹⁴ Na účely Nariadenia (ES) č. 593/2008 Rím I., upravujúceho určovanie rozhodného práva pre zmluvné záväzky, je za cezhraničný právny vzťah považovateľný aj záväzkovo-právny vzťah v ktorom jediným prvkom spájajúcim vec s cudzinou je voľba cudzieho práva.¹⁵ Vzhľadom na horeuvedené môžeme konštatovať že euro-únijná úprava cezhraničných občianskych a obchodných právnych vzťahov (majetkových vzťahov) vníma pojem cezhraničnosti naozaj veľmi široko.

Platí ale takto široké vymedzenie cezhraničnosti i na účely rodinnoprávných a dedičských vzťahov, ktorých účastníci sa považujú za zraniteľné osoby a kde býva tradične silnejší záujem štátu na ich bezporuchovom fungovaní a ochrane slabších strán v týchto vzťahoch, čo býva spojené s rigidnejšou úpravou v podobe kogentných noriem a limitáciami autonómie vôle strán?¹⁶

2. Cezhraničné dedenie

V prvom rade je potrebné uviesť, že v rodinnoprávných a dedičských vzťahoch je prakticky nemožné aby voľba práva a voľba právomoci bola jediným prvkom ktorý spája inak vnútroštátny právny vzťah s cudzinou. Či už voľba práva, alebo voľba právomoci, je limitovaná preddefinovaným okruhom právnych poriadkov alebo preddefinovaným okruhom jurisdikcií, z ktorých si strany môžu vyberať. Právne poriadky alebo jurisdikcie ktoré sú do množiny „voliteľných“ zaradené sú také, ktoré sú už nejakým relevantným prvkom spojené so situáciou. Sú to spravidla právne poriadky/jurisdikcie, ktoré sú buď spojené s miestom obvyklého pobytu

¹² Rozsudok SD EÚ vo veci C-327/10 *Hypoteční banka proti Lindner*, body 28 až 35.

¹³ Rozsudok SD EÚ vo veci C-478/12 *Maletics proti lastminute.com*, bod 29.

¹⁴ Rozsudok SD EÚ vo veci C-566/22 *Inkreal proti Dúha reality*, bod 17.

¹⁵ Vid' PAUKNEROVÁ M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 156

¹⁶ Vid' LAZAR J. a kol.: *Občianske právo homotné 1*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 237, s. 650 a 651; tiež KRÁLÍČKOVÁ Z.: *Autonomie vôle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 30 a 38 a nasl..

niektorého (prípadne viacerých) účastníkov týchto právnych vzťahov, alebo štátom ktorého je niektorý z účastníkov štátnym občanom, prípadne s ktorým je spojený iný súvisiaci právny vzťah, spravidla tiež rodinnoprávny.¹⁷

Konkrétne v prípade dedenia je či už voľba práva, alebo voľba právomoci, možná len vo vzťahu k štátu ktorého bol zosnulý štátnym príslušníkom. Osoba (poručiteľ) si môže ako právo rozhodné pre dedenie svojho majetku zvoliť právo štátu ktorého má občianstvo. Ak má občianstvo viacerých štátov, môže to byť právny poriadok ktoréhokoľvek z nich. Teda i občianstvo čisto formálne, občianstvo štátu v ktorom poručiteľ nebýva a nikdy nebýval. Každopádne ide ale o objektívnu spojitosť so štátom ktorého právo bolo zvolené. Ak by k voľbe práva nedošlo, bolo by pre dedenie rozhodné právo štátu v ktorom mal zosnulý obvyklý pobyt. Voľba právomoci pre konanie o dedičstve je závislá od existencie voľby práva a zvoliť je možné len súdy členského štátu ktorého právo zvolil zosnulý ako právo rozhodné pre dedenie.¹⁸

Zvoliť možno teda len súdy členského štátu s ktorým existuje objektívna spojitosť, v podobe občianstva poručiteľa. Na druhej strane, vzhľadom na to že, ako už bolo vyššie uvedené, občianskoprávny vzťah poručiteľa k tomuto štátu môže byť čisto formálny, napríklad poručiteľ môže mať dvojité štátne občianstvo, štátu A v ktorom má zároveň obvyklý pobyt a žije v tomto štáte už desiatky rokov, a štátu B v ktorom žil ako dieťa ale už roky tento štát nenavštívil, je beztak voľba práva a v nadväznosti na ňu i uplatnenie Nariadenia o dedičstve nastavené dosť extenzívne.¹⁹ Porovnateľne so situáciou vo veci C-327/10 *Lindner*, vo vzťahu k aplikácii Nariadenia Brusel I.

Na obdobnej logike ako vo veci C-327/10 *Lindner* je založené i posúdenie cezhraničnosti dedenia a uplatniteľnosti Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve, prezentované Súdny dvorom EÚ vo veci C-80/19 *E.E.*. Jedna z prejudiciálnych otázok položených vnútroštátnym súdom v tejto veci sa týkala práve určenia toho či je dedenie cezhraničné. Súdny dvor v bodoch 35 a 36 rozsudku pripomína že za dedenie majúce cezhraničné dôsledky je potrebné považovať situáciu keď by mohol byť obvyklý pobyt zosnulej lokalizovaný v dvoch rôznych členských štátoch, a to vzhľadom na to že situácia je niektorými svojimi prvkami spojená i s iným členským štátom.²⁰ Je tu teda riziko že by mohli byť vedené

¹⁷ Napríklad článok 10 ods. 1 písm. a) Nariadenia (EÚ) 2019/1111 Brusel IIb; alebo čl. 4 ods. 1 Nariadenia (ES) č. 4/2009 (o vyživovacej povinnosti).

¹⁸ Článok 5 a článok 6 Nariadenia (EÚ) 650/2012 o dedičstve. Vid' tiež odôvodnenia 27 a 28 nariadenia.

¹⁹ Pre porovnanie, pred prijatím a začatím uplatňovania Nariadenia č. 650/2012 o dedičstve by sa na takéhoto poručiteľa, z pohľadu slovenského medzinárodného práva súkromného hľadelo len ako na slovenského občana. Jeho cudzie občianstvo by na účely uplatnenia noriem zák. č. 97/1963 Zb. o MPSaP nebolo brané do úvahy (viď § 33 ods. 1 ZMPSaP).

²⁰ Generálny advokát Manuel Campos Sánchez-Bordona uvádza vo svojich návrhoch vo veci *E. E.* i príkladmo o aké prvky môže ísť: umiestnenie majetku zosnulého, dedičov alebo iných príbuzných zosnulého, ako i jeho

paralelné konania v dvoch rôznych členských štátoch a mohlo by dôjsť k vydaniu nezlučiteľných rozsudkov.

Avšak, i keď by neexistovali také väzby zosnulého na členský štát v ktorom sa nachádza časť jeho majetku, ktoré by prípadne odôvodňovali úvahy či nemohol mať obvyklý pobyt aj v tomto inom členskom štáte, už samotná poloha časti majetku v cudzine je legitímnym základom pre posudzovanie dedenia ako cezhraničné, ako potvrdzuje skoršia judikatúra SD EÚ vo veci C-20/17 *Oberle*.²¹

Čo z toho vyplýva a ako teda posudzovať cezhraničnosť dedenia? Ako uvádza generálny advokát M.Campos Sánchez-Bordona, vo svojich návrhoch vo veci C-80/19 *E.E.*, tento koncept je potrebné posudzovať pružne, tak aby nariadenie bolo aplikované na každé dedenie, ktorého usporiadanie (zo strany zosnulého) alebo prejednanie (po smrti zosnulého) naráža na prekážky z dôvodu existencie väzieb s viacerými štátmi.²²

Z celkovej filozofie uplatnení nariadení Európskej únie upravujúcich cezhraničné právne vzťahy je možné odvodiť, že nariadenia by sa mali uplatniť vždy vtedy, ak existuje čo i len najmenšia možnosť že by sa vo veci, alebo v rámci niektorých úkonov súvisiacich s vecou (napr. vyhlásenie dediča o odmietnutí dedičstva urobené v cudzine) mohol považovať za príslušný súd iného členského štátu,²³ než s ktorým je dedičstvo všetkými svojimi prvkami spojené. V takýchto prípadoch je totiž použitie euro-úijného nariadenia tým ktoré posilňuje predvídateľnosť a právnu istotu strán a jednotnosť rozhodovania, na rozdiel od možného použitia vnútroštátnych predpisov.

Domnievame sa, že pri vymedzení v ktorých prípadoch je na účely Nariadenia (EÚ) 650/2012 o dedičstve dôvod považovať dedenie za cezhraničné, môžu byť do veľkej miery nápomocné i samotné ustanovenia nariadenia, prihliadnutím na aspekty dedenia ktoré riešia. Skúsme si načrtnúť niekoľko hraničných situácií, t.j. situácií v ktorých sú všetky prvky dedičskej veci okrem jedného spojené len s jedným štátom a pokúsme sa odpovedať na otázku či, a prečo, je potrebné takéto dedenie považovať za cezhraničné:

A/. poručiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal aj občianstvo tohto štátu, avšak mal tiež občianstvo iného štátu (či už členského, alebo nečlenského);

štátna príslušnosť. Vid' body 35 a 65 Návrhov Generálneho advokáta, vo veci C-80/19 *E. E.*, prednesené 26. marca 2020, odkazované i v rozsudku SD EÚ vo veci C-80/19 *E. E.*, bod 44.

²¹ Bod 32 rozsudku vo veci C-20/17 *Oberle*.

²² Bod 33 Návrhov AG vo veci C-80/19 *E.E.*.

²³ Napríklad na základe svojich vnútroštátnych pravidiel, uplatniteľných v prípade neaplikovateľnosti nariadenia Európskej únie upravujúceho právomoc v obdobných veciach.

- B/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak časť jeho majetku je v zahraničí;
- C/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak jeden z dedičov má obvyklý pobyt v zahraničí;
- D/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak závet alebo iný právny úkon *mortis causae*, bol zriadený v zahraničí.

A/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal aj občianstvo tohto štátu, avšak mal tiež občianstvo iného štátu (či už členského, alebo nečlenského)

V prípade nepoužitia nariadenia EÚ by sa na takúto situáciu uplatnili právne predpisy platné v členských štátoch, t.j. vnútroštátne úpravy právomoci v dedičských veciach, alebo bilaterálne resp. regionálne zmluvy ktorými sú členské štáty viazané. V prípade Slovenskej republiky by šlo napríklad o bilaterálne zmluvy s Poľskom, Maďarskom, Bulharskom, Rumunskom, Chorvátskom a Slovinskom, v ktorých je právomoc v dedičských veciach viazaná na štátne občianstvo porúčiteľa. Veľmi časté je tiež štiepenie dedičského štatútu a delenie právomoci medzi zmluvný štát občianstva porúčiteľa a zmluvný štát miesta polohy nehnuteľného majetku porúčiteľa.²⁴

Obdobne i vo vnútroštátnych úpravách niektorých členských štátov je právomoc orgánov týchto štátov rozhodovať o dedičstve založená principiálne na štátnom občianstve porúčiteľa.²⁵ Okrem toho sa vo viacerých členských štátoch dedičské konanie začína *ex offio*, akonáhle sa kompetentný orgán dozvie o úmrtí osoby.

V prípade nepoužitia nariadenia, za existencie viacnásobného občianstva porúčiteľa, je tak zjavné že by hrozilo že sa dedičské konanie začalo vo viacerých členských štátoch, mohli by byť vedené duplicitné dedičské konania a vydané viaceré, nezlučiteľné rozhodnutia o dedičstve. Nariadenie nielenže stanovuje jednotné kritériá pre určenie právomoci v dedičských veciach, ktoré by mali viesť k určeniu jedného oprávneného súdu rozhodovať vo veci (viď článok 15), ale tiež rieši prípadný súbeh dedičských konaní, ustanoveniami o prekážke začatej veci (článok 17) a ustanoveniami o konaniach v súvisiacich veciach (článok 18).

²⁴ Avšak bilaterálne zmluvy ktoré viažu Slovenskú republiku (obdobne tiež iné členské štáty) k tretím, nečlenským štátom EÚ, sa v zmysle jeho článku 75 naďalej uplatňujú, a to prednostne pred nariadením.

²⁵ Napríklad § 44 zák. č. 97/1963 Zb. o MPSaP: „Právomoc slovenského súdu na prejednanie dedičstva je daná vždy, ak porúčiteľ v čase smrti bol slovenským občanom“. V nadväznosti na ustanovenie §-u 33 ods. 1 ZMPSaP: „Ak je niekto v rozhodujúcom čase slovenským občanom a ak ho za svojho príslušníka považuje aj iný štát, je rozhodujúce štátne občianstvo slovenské.“, je zjavné že slovenské kompetentné orgány by boli povinné konať v dedičskej veci akonáhle by existovalo slovenské občianstvo zosnulého, bez ohľadu na jeho prípadné ďalšie občianstvo, polohu majetku alebo situáciu dedičov.

Samotné cudzie občianstvo navyše postačuje pre legitimizáciu voľby cudzieho práva, a to i v situácii keď nie sú iné prvky ktoré by spájali budúceho poručiteľa s cudzím štátom. Článok 22 Nariadenia o dedičstve umožňuje zvoliť si za rozhodné právo pre dedenie svojho majetku právo ktoréhokoľvek zo štátov ktorého je osoba občanom. Môže tak urobiť i v prípade existencie občianstva tretieho, nečlenského štátu.²⁶ Členský štát EÚ, ako je i Slovenská republika, a jeho kompetentné orgány nemôžu oprávnenej osobe (poručiťovi) v takejto voľbe brániť z dôvodu že neexistuje iný prvok spájajúci vec s cudzím štátom a slovenské občianstvo by malo mať prioritu.

Dedenie v situácii keď jediným cudzím prvkom je cudzie štátne občianstvo poručiteľa, ktorý má zároveň ale i slovenské občianstvo, je tak nevyhnutné od začiatku, t.j. už pri jeho plánovaní a spisovaní prípadnej listiny o voľbe práva alebo testamentu, považovať za dedenie s cezhraničným dopadom, na ktoré sa uplatní Nariadenie o dedičstve.

B/. poručiť mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak časť jeho majetku je v zahraničí;

Na takéto otázky už dáva jednoznačnú odpoveď judikatúra Súdneho dvora EÚ v rozsudku vo veci C-20/17 *Oberle*, bod 32. Z tohto rozsudku, odkazovaného i v neskoršom rozsudku SD EÚ E.E., jednoznačne vyplýva že už samotná skutočnosť že časť majetku zosnulého sa nachádza v inom členskom štáte než v ktorom je obvyklý pobyt zosnulého, je dôvodom pre použitie Nariadenia o dedičstve a určovanie medzinárodnej právomoci a rozhodného práva podľa nariadenia.

V prípade riešenom vo veci *Oberle* šlo o intra-úijnú situáciu, t.j. obvyklý pobyt zosnulého a časť jeho majetku bol v jednom členskom štáte a druhá časť majetku v inom členskom štáte. Nie je však dôvod domnievať sa že by platili iné kritériá pre aplikáciu nariadenia ak by sa časť majetku zosnulého nachádzala v inom nečlenskom štáte. Nariadenie o dedičstve, na rozdiel od niektorých predošlých nariadení EÚ, neobsahuje ustanovenia viažúce jeho uplatnenie len na situácie ktoré majú úzky súvis s územím EÚ. Jeho aplikácia je daná v každej jednej situácii bez ohľadu na to či táto má intra-úijný, alebo extra-úijný rozmer.²⁷ Prakticky to ilustruje i skutočnosť, že ak by mal naopak, poručiť obvyklý pobyt v čase smrti v nečlenskom štáte EÚ, ale časť jeho majetku sa nachádza v niektorom členskom štáte EÚ, nastupujú ustanovenia nariadenia o subsidiárnej právomoci (článok 10) a súdu tohto členského štátu bude môcť

²⁶ Vid' rozsudok SD EÚ vo veci C- 21/22 *OP*.

²⁷ Vid' odôvodnenia 30 a 31 Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve. Vid' tiež BERGQUIST U. et al.: EU Succession Regulation. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2015, s. 64 a nasl.

rozhodovať o dedičstve či už v celosti, ak je daný aj iný relevantný súvis s územím tohto členského štátu, alebo len o tomto majetku, ak takýto súvis nie je.

Ďalším z ustanovení nariadenia ktoré podporuje aplikáciu nariadenie i v prípadoch ak je časť majetku zosnulého v treťom, nečlenskom štáte, je ustanovenie jeho článku 12. Článok 12 umožňuje vyňať z konania o dedičstve majetok nachádzajúci sa v treťom štáte, ak sa je možné odôvodnene domnievať že rozhodnutie o tejto časti majetku nebude v danom treťom štáte uznané. Pôjde najmä o nehnuteľnosti, vo vzťahu ku ktorým ustanovuje väčšina štátov výlučnú právomoc svojich súdov, najmä pokiaľ ide o nadobúdanie vecných práv k takýmto nehnuteľnostiam.²⁸ Vo vzťahu k členským štátom takéto ustanovenie nemá zmysel, pretože členské štáty sú ustanoveniami Nariadenia o dedičstve zaväzované uznávať v plnom rozsahu dedičské rozhodnutia pochádzajúce z iných členských štátov.

Je možné teda uzavrieť že skutočnosť že časť majetku zosnulého sa nachádza v inom štáte, než s ktorým sú spojené všetky prvky dedenia, vrátane najmä obvyklého pobytu zosnulého, či už je tento majetok na území členského, alebo nečlenského štátu, je relevantným cudzím prvkom na účely Nariadenia o dedičstve a zakladá aplikáciu Nariadenia o dedičstve.

C/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak jeden z dedičov má obvyklý pobyt v zahraničí;

Obvyklý pobyt zosnulého, občianstvo zosnulého, poloha majetku zosnulého, tieto všetky skutočnosti sú kľúčové pre určenie právomoci orgánov členských štátov konať vo veci dedičstva a určenie rozhodného práva podľa ktorého sa bude o dedení rozhodovať. Situácia dedičov, alebo iných osôb majúcich práva k majetku, nie je v tomto kontexte až taká dôležitá.

Predsa však, ak má dedič obvyklý pobyt v zahraničí, je možné v jeho domovskom štáte urobiť niektoré právne úkony, ktoré majú kľúčový význam vo vzťahu k jeho dedičskej pozícii, ako je prijatie alebo odmietnutie dedičstva. Tieto úkony majú zásadný význam, podľa niektorých právnych poriadkov napríklad ak dedič neodmietne predĺžené dedičstvo, zodpovedá za dlhy porúčiteľa do ich plnej výšky, bez ohľadu na nadobudnutý podiel. Je preto potrebné aby boli urobené *lege artis* a pred na to medzinárodne príslušným orgánom.

Ustanovenia Nariadenia o dedičstve upravujú osobitne právomoc súdov členských štátov prijímať takéto vyhlásenia o prijatí alebo odmietnutí dedičstva, odkazu alebo povinného dedičského podielu, alebo vyhlásenia ktoré majú za cieľ obmedziť zodpovednosť dotknutej osoby za dlhy patriace do dedičstva. Takáto právomoc je zverená, okrem súdu ktorý bude podľa

²⁸ Porovnaj tiež § 45 ods. 1, písm. c) zákona č. 97/1963 Zb. o MPSaP, ktorý upravoval právomoc v dedičských veciach na území SR do príchodu Nariadenia (EÚ) 650/2012 o dedičstve.

nariadenia oprávnený konať v dedičskej veci, tiež súdu členského štátu v ktorom má obvyklý pobyt dotknutá osoba. V tomto druhom prípade má osoba ktorá vyhlásenie urobila (dedič, alebo akákoľvek iná osoba majúca práva k dedičstvu) povinnosť o tom informovať súd ktorý koná o dedičstve, v lehote stanovenej právom rozhodným pre dedenie.²⁹

V článku 28 nariadenia je ďalej stanovené aké právo je rozhodné pre posúdenie formálnej platnosti takéhoto vyhlásenia. Odôvodnenie 33 nariadenia na tento účel precizuje kedy sa formálne požiadavky na obdobné vyhlásenia majú spravovať podľa práva rozhodného pre dedenie a kedy sa postačí ak spĺňajú náležitosti práva štátu v ktorom má osoba ktorá vyhlásenie robí obvyklý pobyt. Len vyhlásenie o prijatí/odmietnutí dedičstva, ktoré spĺňa tieto požiadavky, môže mať účinky v inom členskom štáte, v ktorom sa vedie dedičské konanie.

Je teda zjavné že pre Nariadenie o dedičstve pripisuje právny význam i skutočnosti že dedič (a akákoľvek iná osoba majúca práva k dedičstvu) má obvyklý pobyt v zahraničí, v inom členskom štáte a spája s touto skutočnosťou právne dôsledky. Preto i v takejto situácii, ak jediným cezhraničným prvkom v dedičstve je obvyklý pobyt dediča (a inej osoby majúcej právo k dedičstvu) je potrebné zohľadňovať ustanovenia Nariadenia o dedičstve a považovať dedenie za cezhraničné.

D/. porúčiteľ mal obvyklý pobyt v jednom štáte, mal len občianstvo tohto štátu, avšak závet alebo iný právny úkon mortis causae, bol zriadený v zahraničí.

V tomto prípade bude potrebné určiť rozhodné právo podľa ktorého bude posúdená vecná a formálna platnosť závetu, alebo iného právneho úkonu *mortis causae*, vrátane prípustnosti takéhoto právneho úkonu. Rozhodné právo bude potrebné určiť podľa kolíznych noriem v Nariadení o dedičstve, články 24 až 27, vzhľadom na to že nariadenie predstavuje pre náš súd záväznú právnu úpravu. I v tomto prípade je teda potrebné dedenie na účely Nariadenia o dedičstve považovať za cezhraničné a siahnuť po jeho ustanoveniach. Je nutné povedať že ak neexistuje žiadna iná spojitosť so zahraničím, ani na strane porúčiteľa, ani na strane dedičov a akýchkoľvek iných osôb majúcich práva k dedičstvu, ani v lokácii majetku ktorý je predmetom dedenia, otázkou medzinárodnej právomoci a rozhodného práva sa nebude potrebné zaoberať, ale i tak by viedli len k potvrdeniu právomoci a určeniu práva toho štátu s ktorým sú všetky prvky situácie spojené.

Záver

²⁹ Odôvodnenie 32 Nariadenia (EÚ) 650/2012 o dedičstve.

Otázku kedy je dedenie možno považovať za cezhraničné, na účely aplikácie Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 o dedičstve, už z veľkej časti rieši judikatúra Súdneho dvora EÚ. Najmä rozsudky vo veci *C-20/17 Oberle* a vo veci *C-80/19 E. E.* dávajú odpoveď na otázku či je dedenie cezhraničné, ak časť majetku zosnulého je v zahraničí, alebo ak mal porúčiteľ väzby k viacerým členským štátom Európskej únie. Otvorenou otázkou zostáva ako postupovať v niektorých ďalších situáciách, keď je iný prvok dedenia spojený s iným členským alebo nečlenským štátom Európskej únie, či takýto prvok považovať za dostatočne intenzívny na účely určenia že nariadenie je cezhraničné. V horeuvedenom texte sme sa pokúsili načrtnúť odpoveď na tieto otázky, simulovaním štyroch takýchto hraničných situácií, v nadväznosti na celkovú judikatórnu líniu SD EÚ v takýchto veciach a ustanovenia Nariadenia o dedičstve.

Všeobecne sa ale domnievame že praktik neurobí chybu ak siahne po Nariadení o dedičstve vždy, keď má, čo i najmenšie, pochybnosti. Ustanovenia nariadenia ho povedú. Ak nie je v dedičskej veci dostatočne silný vzťah k zahraničiu, ustanovenia nariadenia nasmerujú právomoc i rozhodné právo k tomu jednému členskému štátu s ktorým sú všetky prvky situácie spojené. Ak naozaj predstavuje niektorý prvok dedičskej veci dostatočne silný vzťah k zahraničiu, potom z ustanovení nariadenia vyplynie ako ďalej postupovať vo veci, aké sú práva budúceho porúčiteľa, dedičov alebo iných osôb majúcich práva k dedičstvu, v ktorých štátoch a podľa ktorého práva môžu tieto osoby robiť právne úkony vzťahujúce sa k dedeniu a za akých okolností môžu mať tieto právne úkony účinky v iných členských štátoch Európskej únie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BERGQUIST U. et al.: *EU Succession Regulation*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2015, ISBN 978-3-504-08001-3

CSACH K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ Ľ., JÚDOVÁ E.: *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-782-2

LAZAR J. a kol.: *Občianske právo homotné 1*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, ISBN 978-80-89635-35-1

LYSINA, P., HAŤAPKA M., BURDOVÁ K. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 3. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2023, ISBN 978-80-8232-031-5

KRÁLIČKOVÁ Z.: *Autonomie vôle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, ISBN 80-210-3093-3

KUČERA, Z., TICHÝ, L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. Praha: Panorama, 1989, ISBN 80-7038-020-9

PAUKNEROVÁ M., PFEIFFER M.: Komentář k § 1. In. PAUKNEROVÁ M., ROZEHNALOVÁ N., ZAVADILOVÁ M. a kol.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, ISBN 978-80-286-0012-9

PAUKNEROVÁ M.: Evropské mezinárodní právo soukromé. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-504-6

Súdne rozhodnutia

Rozsudok SD EÚ vo veci C-327/10 *Hypoteční banka proti Lindner*, body 28 až 35.

Rozsudok SD EÚ vo veci C-478/12 *Maletics proti lastminute.com*, bod 29.

Rozsudok SD EÚ vo veci C-566/22 *Inkreal proti Díha reality*, bod 17.

Rozsudok SD EÚ vo veci C-20/17 *Oberle*.

Rozsudok SD EÚ vo veci C-80/19 *E.E.*.

Návrhy Generálneho advokáta Manuel Campos Sánchez-Bordona vo veci C-80/19 *E.E.*.

Rozsudok SD EÚ vo veci C- 21/22 *OP*.

KONSOLIDÁCIA VEREJNÝCH FINANCIÍ – POHĽAD NA (NE)ZAVEDENÉ NÁSTROJE.

CONSOLIDATION OF PUBLIC FINANCES – A LOOK AT THE (NON)IMPLEMENTED INSTRUMENTS.

Martin Jurašek¹

Abstrakt

V tomto príspevku sa zaoberáme potrebou konsolidácie verejných financií ako aj sankciami, ktoré hrozia v prípade nekonsolidovania verejných financií. Analyzujeme novo zavedený nástroj, a to daň z finančných transakcií a poukazujeme na jej negatíva. V neposlednom rade sa snažíme upriamiť pozornosť aj na environmentálne dane ako potenciálny nástroj konsolidačných politík.

Kľúčové slová

konsolidácia, dlh, environmentálne zdaňovanie, nové daňové nástroje

Abstract

In this paper we look at the consolidation of public finances, the need for it and the sanctions that can be imposed if public finances are not consolidated. We analyse a recently introduced instrument, the financial transaction tax, and point out its pitfalls. Last but not least, we also try to draw attention to environmental taxes as a potential instrument of consolidation policy.

Keywords

consolidation, debt, environmental taxes, new tax instruments

Úvod

O verejných financiách možno uviesť, že tieto sú absolútne najdôležitejšou politikou, ktorou sa musí štát (štátni predstavitelia) zaoberať, a to z dôvodu, že bez verejných financií, teda bez prerozdeliteľnej peňažnej masy určenej na zabezpečenie verejných potrieb by žiadna iná politika štátu nemohla existovať, byť napĺňaná. Bez (zdravých) verejných financií by nebolo možné napĺňať štátne politiky v oblasti školstva, budovania infraštruktúry, zdravotníctva, sociálnych vecí alebo napríklad v oblasti právneho štátu. Nad rámec uvedeného, zrejme najpragmatickejšieho dôvodu, možno konštatovať, že povinnosť disponovať zdravými

¹ Mgr. Martin Jurašek; Interný doktorand - Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

verejnými financiami vyplýva Slovenskej republike aj z vnútroštátnej právnej úpravy a rovnako aj z jej členstva v EÚ.²

Z načrtnutých dôvodov, nie však iba výlučne kvôli nim,³ sa javí, že štát by mal hospodáriť zodpovedne a verejné financie spravovať so zreteľom na ich dôležitosť. No aj napriek skutočnosti, že formálne sa Slovenská republika veľmi silno hlási k dobrej správe verejných financií⁴ sú tieto vysoko deficitné a logicky aj relevantnými subjektmi negatívne hodnotené, napríklad ako neudržateľné⁵ alebo vysoko rizikové.⁶

V príspevku sa zameriame na zodpovedanie viacerých otázok, a to aký je deficit verejných financií a dlh verejnej správy? Aké sankcie hrozia ak verejné financie nebudú ozdravené? Ako ku ostatnej konsolidácii pristúpil zákonodarca? Aké riešenia a nástroje zvolil? Existujú aj alternatívne riešenia tohto problému?

1. Konsolidácia verejných financií

Ako už bolo uvedené, Slovenská republika sa veľmi silno hlási k dobrej správe verejných financií, a to prostredníctvom čl. 55a Ústavy⁷ a Ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti.⁸ V súlade s takto silno formálne zakotveným pozitívnym vzťahom k dobrej správe verejných financií existuje séria mechanizmov, ktoré by svojím pôsobením mali byť spôsobilé zvrátiť nepriaznivý vývoj verejných financií. Uvedené mechanizmy možno spoločne zahrnúť pod pojem dlhová brzda.⁹ Táto je naviazaná na horné limity dlhu verejnej správy.

Limit dlhu verejnej správy, presnejšie povedané horný limit dlhu je stanovený ako 60% podielu na HDP s tým, že od začiatku rozpočtového roka 2018 do konca rozpočtového roku 2027 tento každoročne klesá o jedno percento tak, aby na konci uvedeného obdobia bol horný limit dlhu verejnej správy na úrovni 50% podielu na HDP.¹⁰ Teda v roku 2023 bol horný limit dlhu verejnej správy na úrovni 54% podielu na HDP; v roku 2024 je na úrovni 53% podielu na

² napríklad: Pakt Stability a rastu, ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. o rozpočtovej zodpovednosti.

³ Jedným z ďalších argumentov je, napríklad, aj nevytváranie generačných rozdielov, a teda také nastavenie financií, ktorých negatívne dopady by znášali až ďalšie generácie aj napriek blahobytu generácie zodpovednej za zadlženie.

⁴ čl. 55a zákona č. 460/1992 Zb. Ústava v znení neskorších predpisov; ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. o rozpočtovej zodpovednosti.

⁵ Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Správa o dlhodobej udržateľnosti verejných financií za rok 2023, dostupné online na: <https://www.rz.sk/sprava-o-dlhodobej-udrzatelnosti-verejnych-financii-za-rok-2023-april-2024/>

⁶ European Commission, Debt Sustainability Monitor 2023, dostupné online na: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/e3a23fba-1402-4cc9-b571-7473b5e7842a_en?filename=ip271_en.pdf

⁷ zákon č. 460/1992 Zb. Ústava v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Ústava“).

⁸ ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. o rozpočtovej zodpovednosti (ďalej ako „Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti“).

⁹ čl. 5 Ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti.

¹⁰ čl. 12 v spojení s čl. 13 Ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti.

HDP a v roku 2025 bude na úrovni 52% podielu na HDP. No reálny dlh verejnej správy za rok 2023 bol na úrovni 56% podielu HDP,¹¹ a teda nad absolútnym - horným limitom dlhu verejnej správy. V nadväznosti na práve uvedené bola aj dlhodobá udržateľnosť verejných financií charakterizovaná ako vysoko riziková z dôvodu, že deficit verejných financií sa nachádzal v roku 2023 na úrovni 6,2% HDP.¹² Uvedené v absolútnych číslach znamená, že za rok 2023 štát hospodáril so schodkom na úrovni vyše 7,5 miliardy eur.¹³

Z doteraz uvedeného, nazdávame sa, vyplýva, že verejné financie Slovenskej republiky nie sú zostavované v duchu dobrej správy verejných financií. Sme presvedčení, že pri takejto situácii nemožno pochybovať o potrebe konsolidácie verejných financií z dôvodu, že ak by k uvedenému nedošlo, tak verejné financie by boli absolútne neudržateľné.¹⁴ V tomto duchu, podľa nášho názoru, vyvstáva aj otázka aké sankčné mechanizmy pri porušovaní dlhovej brzdy existujú, resp. aké sankcie hrozia Slovenskej republike ako takej v prípade nekonsolidovania verejných financií?

2. Sankcie podľa ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti

Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti, v súlade s uvedeným, v sebe obsahuje dlhovú brzdú, ktorá je naviazaná na horný limit dlhu verejných financií, resp. presnejšie povedané, ktorá obsahuje určité pásma a stanovuje určité sankcie s ohľadom na dlh v akom sa verejné financie v tom-ktorom rozpočtovom roku nachádzajú. Uvedené je vyjadrené v čl. 5, ods. 2 – 8 Ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti. Konkrétne, v prípade neprimeranej výšky dlhu sa uplatňujú tieto mechanizmy/ sankcie:

1) MFSR zasiela NRSR písomné zdôvodnenie výšky dlhu vrátane návrhu opatrení na jeho zníženie;

2) vládny návrh opatrení na zníženie dlhu predložený NRSR na prerokovanie; zníženie, resp. zmrazenie plátov členov vlády;

3) zmrazenie/ pokles výdavkov rozpočtu, nemožnosť poskytovania finančných prostriedkov z rezervy predsedu vlády a z rezervy vlády;

4) predloženie vyrovnaného/ prebytkového rozpočtu;

¹¹ Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Hospodárenie rozpočtu verejnej správy v roku 2023, dostupné online na: <https://www.rz.sk/hospodarenie-rozpocctu-verejnej-spravy-v-roku-2023/>

¹² Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Správa o dlhodobej udržateľnosti verejných financií za rok 2023, dostupné online na <https://www.rz.sk/sprava-o-dlhodobej-udrzatelnosti-verejnych-financii-za-rok-2023-april-2024/>

¹³ Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bilancia štátneho rozpočtu k 31.12.2023, dostupné online na: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/bilancia-statneho-rozpocctu-k-31-12-2023.html>

¹⁴ Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Výzva na ozdravenie verejných financií, dostupné online na: <https://www.rz.sk/vyzva-na-ozdravenie-verejnych-financii/>

5) hlasovanie o vyslovení dôvery vláde.

V čl. 5 ods. 10 je zároveň ustanovené, že opatrenia vyššie uvedené pod bodmi 3-5 sa nebudú uplatňovať v období 24 mesiacov od nasledujúceho dňa po dni, kedy bolo schválené programové vyhlásenie vlády a vyslovená dôvera vláde. Uvedené v aktuálnych podmienkach Slovenskej republiky znamená, že do 22.11.2025 sa budú uplatňovať výlučne sankcie uvedené pod bodmi 1-2.¹⁵ Z toho plynie, že aj napriek tomu, že za rok 2023 je dlh verejných financií na úrovni 56%, a teda nad horným limitom dlhovej brzdy (54%), kde by sa mali uplatňovať kumulatívne všetky sankcie, budú, minimálne do novembra 2025, uplatňované len tie najmenej invazívne. K týmto možno uviesť, že 1. z nich – písomné zdôvodnenie dlhu a návrhy opatrení – bola splnená len rýdzo formálne, a teda písomné zdôvodnenie výšky dlhu a návrhy opatrení vláda naozaj predložila na prerokovanie NRSR,¹⁶ avšak v tomto dokumente neboli obsiahnuté opatrenia takého charakteru, ktoré by boli spôsobilé znížiť dlh.¹⁷ Teda uvedená sankcia bola naplnená formálne, no v materiálnom zmysle nebol účel uvedenej sankcie naplnený. K druhej sankcii – zmrazenie platov členov vlády – možno rovnako uviesť, že táto je rovnako napĺňaná výsostne formálne. Dokonca, síce platy členov vlády ostali na úrovni z roku 2022, resp. 2021, no vo februári 2024 vláda schválila násobné zvýšenie paušálnych náhrad členov vlády,¹⁸ ktoré formálne netvorí zložku platu člena vlády, no objektívne sú členom vlády vyplácané, čím došlo k reálnemu zvýšeniu platov členov vlády. V tomto kontexte si je možné položiť otázku, či uvedené nie je obchádzaním zákona. Ďalšími sankciami, podľa nášho názoru, sa momentálne nemá zmysel zaoberať, nakoľko tieto budú „zmrazené“ minimálne do novembra 2025.

V súvislosti s vyššie uvedenými skutočnosťami možno poukázať na judikatúru Ústavného súdu, v zmysle ktorej Ústava, a teda podľa nášho názoru aj Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti, ktorý je postavený na úroveň ústavy v sebe inkorporuje priamo aplikovateľné normatívne pravidlá a nie len akési irelevantné proklamácie.¹⁹ V tomto kontexte sa nazdáme, že tieto priamo aplikovateľné normatívne ustanovenia by mali byť dodržiavané a zrejme aj vynútiteľné. No vzhľadom na absenciu možnosti vymáhania uvedených sankcií tieto, žiaľ, ostávajú v rovine idealistických predstáv. Preto, domnievame sa, de lege ferenda je potrebné zamyslieť sa nad účinnosťou zákonných sankcií a spôsobe ich vymožiteľnosti. No

¹⁵ NRSR, Vláda R. Fica získala dôveru parlamentu, poslanci schválili jej program, dostupné online na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=56497>

¹⁶ Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Správa o hodnotení plnenia pravidiel rozpočtovej zodpovednosti a transparentnosti za rok 2023, dostupné online na: <https://www.rz.sk/sprava-o-hodnoteni-plnenia-pravidiel-rozpoctovej-zodpovednosti-a-transparentnosti-za-rok-2023-august-2024/>

¹⁷ Ibid,

¹⁸ Uznesenie vlády SR 73/2024, dostupné online na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/21448/1>

¹⁹ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007; Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 13/2022 z 13. decembra 2022.

momentálne platí, podľa nášho názoru, že Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti v sebe neinkorporuje také nástroje, ktoré by boli schopné prinútiť členov vlády hospodáriť zodpovedne.

3. Pakt stability a rastu

Pakt stability a rastu možno charakterizovať ako nástroj EÚ, súbor pravidiel určených na koordináciu národných fiskálnych politík s cieľom zabezpečiť zdravé verejné financie.²⁰ Pre naplnenie tohto cieľa je Pakt tvorený preventívnou a nápravnou zložkou. V prípade, ak hovoríme o možných sankciách, ktorým potenciálne môže Slovenská republika čeliť pri nekonsolidovaní verejných financií, práve nápravná zložka Paktu bude tá časť, ktorá bude najväčšmi o možných sankciách pojednávať, avšak nemožno opomenúť, že sankcie podľa Paktu sa môžu ukladať už v preventívnej časti.

Podstatou preventívnej časti Paktu je predchádzanie problémom v oblasti verejných financií členských štátov tým, že členské štáty sú povinné zostavovať strednodobé rozpočtové ciele,²¹ ktoré sú ďalej posudzované Komisiou EÚ a vďaka ktorým je Rada schopná posilať členským krajinám pripomienky ohľadom nastavenia uvedených strednodobých cieľov.²² Tento proces je nazývaný ako Mnohostranný dohľad. Uvedené spomíname z toho dôvodu, že proces mnohostranného dohľadu vedeného podľa čl. 121 ZFEÚ úzko nadväzuje na mechanizmus včasného varovania,²³ ktorého cieľom je predchádzanie nadmernému schodku, a teda v konečnom dôsledku aj predchádzanie možnosti uloženia potenciálnej sankcie. Teda pri Pakte, rovnako ako aj pri Ústavnom zákone o rozpočtovej zodpovednosti platí, že stanovuje určitú referenčnú hodnotu, nad ktorou sa začne konanie o uplatnení sankcie s tým rozdielom, že Pakt neukladá „ex lege“ sankciu pri prekročení konkrétnej hranice, no ďalej dáva možnosť na nápravu, neskôr spúšťa konanie o možnej sankcii a až v poslednom rade uvažuje sankciu.

V prípade ak členský štát presiahne referenčnú hodnotu deficitu (3%) alebo referenčnú hodnotu dlhu verejnej správy (60%),²⁴ ktorá sa neznižuje uspokojivým tempom možno proti takejto krajine zahájiť tzv. postup pri nadmernom deficite. Ide o postup, ktorý možno zahájiť

²⁰ Európska rada – Rada Európskej únie, Európsky semester: glosár pravidiel a dokumentov, dostupné online na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/european-semester/european-semester-key-rules-and-documents/#pact>

²¹ V našich podmienkach - Program stability SR, dostupný online na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/29492/1>

²² Dohľad nad rozpočtovými politikami, dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:l25019>

²³ Čl. 121 ods. 4 Zmluvy o fungovaní Európskej únie

²⁴ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii - PROTOKOLY - Protokol (č. 12) o postupe pri nadmernom deficite, dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12008M%2FPRO%2F12>

ako v preventívnej, tak aj v nápravnej časti.²⁵ Uvedený postup procesne pozostáva z niekoľkých fáz, a to:

- 1) Európskou komisiou pripravená správa s vyhodnotením, či je potrebné začať postup pri nadmernom schodku;
- 2) V prípade ak sa Komisia domnieva, že schodok je nadmerný, informuje Radu a pošle oznámenie dotknutej krajine;
- 3) Rada na návrh Komisie rozhodne, či je schodok nadmerný;
- 4) Ak rozhodne kladne, dotknutej krajine vydá odporúčania a určí lehotu na prijatie účinných opatrení
- 5) V prípade nevyhovenia rozhodnutiam Rady, možno rozhodnúť o uložení sankcie.

Nota bene možno uviesť, že v uvedenom prípade sa pri hlasovaní rady uplatňuje obrátená kvalifikovaná väčšina,²⁶ čo znamená, že sankcia sa považuje za prijatú pokiaľ Rada nerozhodne kvalifikovanou väčšinou o opaku. Sankciou podľa Paktu sa rozumie povinnosť zložiť Komisii úročený vklad vo výške 0,2% HDP v preventívnej fáze, ktorý sa v prípade nápravy vráti dotknutému štátu, dokonca, spolu s úrokmi. V nápravnej fáze (podľa článku 126 ZFEU) sa sankciou rozumie povinnosť zložiť Komisii neúročený vklad vo výške 0,2 HDP. V prípade ak dotknutý štát neprijal účinné opatrenia na odstránenie svojho nadmerného deficitu, možno uložiť pokutu, ktorá sa rovná (ne)úročenému vkladu. Naopak, v prípade ak dotknutý štát prijme dostatočné nápravné opatrenia zložený vklad sa mu vráti.

Zhrňujúc vyššie uvedené, Pakt stanovuje určité kritéria a aj určité uložitelné sankcie. Tieto sú determinované ako aktivitou Komisie tak aj Rady. No, vychádzajúc zo správy EDA,²⁷ Komisia pri vypracúvaní správy zvoľňuje rámec Paktu, a tým prispieva k neplneniu jeho hlavného cieľa. Podľa nášho názoru možno uviesť, že Pakt sám o sebe obsahuje účinné sankcie, ktoré sú spôsobilé pozitívne vplývať na členské štáty, avšak uplatňovanie Paktu je priamo závislé od konania a aktívneho posúdenia Komisiou a Radou.

V neposlednom rade možno uviesť, že v prípade ak sa nespustí konanie podľa Paktu, neexistuje iný prostriedok nápravy, nakoľko čl. 126 ods. 10 ZFEU vylučuje možnosť Komisie alebo iného členského štátu podať žalobu podľa článkov 258 a 259 ZFEU k prejednávaniu SDEU.

Pri prenesení uvedeného na podmienky Slovenskej republiky možno konštatovať, že konanie a uvalenie sankcií podľa Paktu sa, momentálne, zdá ako málo pravdepodobné, resp.

²⁵ Postup pri nadmernom deficite, dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:excessive_deficit_procedure

²⁶ čl. 6 ods. 2 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1173/2011 zo 16. novembra 2011 o účinnom presadzovaní rozpočtového dohľadu v eurozóne.

²⁷ skratka pre Európsky dvor audítorov.

nereálne, a to z dôvodu, že aj napriek skutočnosti, že Slovenská republika by napĺňala kritérium deficitu verejných financií, táto ohlásila konsolidáciu verejných financií a prijíma, bude prijímať také opatrenia, ktoré budú zlepšovať deficit jej verejných financií, a teda prijatie záveru o existencii nadmerného schodku sa, aspoň nateraz, javí ako málo pravdepodobné. Avšak to neznamená, že Komisia nebude prísne dohliadať na ozdravovanie našich verejných financií.

4. Zavedené konsolidačné nástroje

Vo všeobecnosti možno uviesť, že stav verejných financií je determinovaný spôsobom akým je tvorený (štátny) rozpočet. Možno rozumne predpokladať, že v prípade krajín, ktoré zvyknú koncipovať vyrovnaný alebo prebytkový rozpočet je aj stav verejných financií lepší a dlh nižší. V tomto kontexte možno pripomenúť dvojstrannosť rozpočtu, a teda, že každý rozpočet má stránku príjmovú a stránku výdavkovú. Inými slovami, existujú, vo svojej podstate, iba dva spôsoby konsolidácie verejných financií,²⁸ a to okresanie výdavkovej strany alebo prírastok na príjmovej stránke.²⁹ Z predstaveného konsolidačného balíka a prepočtov MFSR možno vyabstrahovať, že aktuálna konsolidácia je príkladom konsolidácie realizovanej prostredníctvom zvyšovania príjmov a v menšej miere okresania výdavkov. Číslami práve konštatované možno vyjadriť ako pomer 758 k 1927, kde nižšie číslo vyjadruje úsporu na výdavkovej strane a vyššie číslo nárast na stránke príjmovej.³⁰ Avšak, predmetom článku nie je podrobná analýza všetkých zavádzaných inštitútov na ozdravenie verejných financií, a z tohto dôvodu sa v ďalšej časti príspevku budeme zaoberať novým nástrojom v oblasti daní, konkrétne daňou z finančných transakcií.

No aj napriek uvedenému možno v krátkosti uviesť, že nemalou mierou sa na konsolidácii verejných financií budú podieľať aj „klasické“ daňové nástroje – daň z príjmov a DPH. Prijaté zmeny v oblasti DPH sú spôsobilé priniesť do štátneho rozpočtu cca 712 mil. € a zmeny v oblasti príjmového zdaňovania právnických osôb cca 504 mil. €. ³¹ Avšak, ako bolo uvedené, analýza všetkých prijímaných opatrení nie je primárnym predmetom záujmu tohto príspevku.

²⁸ HEINE, D., SCHODER, CH., *In* World Bank Group: The Role of Environmental Tax Reform in Responding to the COVID-19 Crisis, dostupné online na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/976651637125708871/pdf/The-Role-of-Environmental-Tax-Reform-in-Responding-to-the-COVID-19-Crisis.pdf>

²⁹ Samozrejme možná je aj kombinácia uvedených.

³⁰ Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Celkový výnos z balíčka opatrení môže byť nižší, dostupné online na: <https://www.rz.sk/celkovy-vynos-z-balicka-opatreni-moze-byt-nizsi/>

³¹ V prípade, ak by sme od výnosu zo zvýšených sadzieb odrátali stratu z príjmov následkom zníženia niektorých sadzieb, výsledné číslo by bolo na úrovni 438 mil. €.

5. Daň z finančných transakcií

Daň z finančných transakcií (ďalej ako „DFT“) bola zavedená do našej daňovej sústavy zákonom č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Vo všeobecnosti o tejto dani možno uviesť, že sa jedná o akýsi hybridný typ dane na hranici medzi daňou priamou a nepriamou. Charakteristiku nepriamej dane, vychádzajúc z teórie daní, resp. daňového práva,³² napĺňa v situáciách, kedy je platiteľom dane banka a daňovníkom podnikateľ, ktorý má v banke vedený účet. No zákonom je explicitne upravená aj situácia, kedy platiteľom dane je samotný daňovník,³³ a teda tieto, pre nepriame dane charakteristicky oddelené entity splynú v jedno, a tým, nazdávame sa, menia aj povahu dane z dane nepriamej na daň priamu. Vychádzajúc z uvedeného, domnievame sa, že DFT je novotou v rámci našej daňovej sústavy aj jej povahou, nakoľko stiera zaužívané hranice medzi priamym a nepriamym zdaňovaním. Zároveň DFT nemožno, podľa nášho názoru, charakterizovať ani ako daň zrážkovú, no skôr „prirážkovú“, keďže táto nezráža daň zo sumy finančnej transakcie, no naopak nad sumu finančnej transakcie je daňovník povinný zaplatiť sumu DFT.

K daňovým prvkom DFT možno uviesť, že subjektom dane je podnikateľ, ktorý má vedený bankový účet u poskytovateľa služieb, za ktorého, vo väčšine prípadov, bude vyrubovať a odvádzať daň práve poskytovateľ bankových služieb. Predmetom dane je finančná transakcia, pri ktorej dochádza k odpísaniu peňažných prostriedkov z účtu daňovníka; výber finančných prostriedkov platobnou kartou³⁴ a preúčtovanie nákladov v súvislosti s vykonaním transakcie, ktorá sa vzťahuje na činnosť daňovníka. Základom dane je výška (suma) finančnej transakcie, ktorá tvorí predmet dane. Sadzba dane je pri DFT vnútorne diferencovaná s ohľadom na typ transakcie, ktorý sa zdaňuje, konkrétne sa sadzba dane z DFT nachádza v rozmedzí 0,4 až 0,8%, v niektorých prípadoch s uvedením absolútneho daňového stropu.³⁵

Pri sadzbe dane je nutné poukázať na určité skutočnosti. Možno uviesť, že jednou z funkcií daní je aj funkcia regulatívna. Sme toho názoru, že regulatívna funkcia daní ako taká nie je nesprávna a že dane ako nástroj štátu sú spôsobilé korigovať správanie sa subjektov práva. Avšak od regulatívnosti daní je, podľa nášho názoru, potrebné odlišiť neutralitu (neregulatívnosť) zdaňovania, ako základný princíp zdaňovania i zároveň ako pojem obsahovo

³² BABČÁK, V.: Dane a daňové právo na Slovensku (teória a legislatíva). Ružomberok, Vydavateľstvo EPOS, 2022, s. 30.

³³ § 3 ods. 3, bod 3-5 zákona č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁴ § 4 ods. 1, ods. 2 písm. u) zákona č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁵ §§ 2-6 zákona č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

odlišný od regulatívnej funkcie daní. Neutralita zdaňovania, vo svojej podstate, znamená, že procesom – zdaňovaním nemá byť ovplyvňované správanie sa subjektov.³⁶ A teda obsah tohto pojmu si neprotirečí s regulatívnosťou daní ako takých. V tomto kontexte možno poukázať na sadzby DFT. V prípade, ak podnikateľ (daňovník) vykonáva finančné transakcie zo svojho transakčného účtu, vzťahuje sa naňho sadzba 0,4% zo sumy finančnej transakcie s absolútnym stropom vo výške 40€.³⁷ Inými slovami, pri takejto transakcii daňovník nikdy nezaplatí jednorazovo viac ako 40€. Avšak v prípade, ak sú rovnakému daňovníkovi preúčtované náklady od inej osoby, ktoré boli vynaložené na jeho podnikateľskú činnosť, tak v tomto prípade sa absolútny strop vo výške 40€ neaplikuje. Ako poznámka na okraj sa žiada uviesť, že tieto transakcie sú, podľa nášho názoru, materiálne totožné, a teda, myslíme si, že rozdielnosť prístupu k zdaneniu nemôže byť odôvodnená rozdielnosťou pováh transakcií, ako je to napríklad pri porovnaní s výbermi hotovosti.

Teda, v prípade ak napríklad materská spoločnosť centralizovane nakupuje tovar, služby a potom uvedené rozdeľuje medzi svoje dcérske entity s tým, že náklady vynaložené na ich zabezpečenie pomerne rozdeľuje medzi svoje dcérske spoločnosti práve preúčtovaním nákladov, tak v takom prípade dôjde k oveľa vyššiemu zdaneniu ako v predchádzajúcom prípade. Konkrétne, ak by podnikateľ sám zo svojho účtu nakupoval tovary a služby v hodnote, príkladmo, 1 mil. €, tak tento na DFT zaplatí 40€, a to práve kvôli uvedenému absolútnemu stropu. Avšak, ak podnikateľovi, ktorý je súčasťou, napríklad, holdingu budú preúčtované náklady vo výške 1 mil. €, tak tento na DFT zaplatí 4000€, a teda stonásobne viac. V takomto svetle, nazdávame sa, dochádza k rozporu s jedným zo základných princípov zdaňovania, a teda neutralitou zdaňovania, nakoľko samotný proces pri materiálne totožnej transakcii je spôsobilý ovplyvniť správanie sa subjektov.

Avšak DFT nie je problematická len z „doktrinálneho“ pohľadu. Vychádzajúc z analýzy Slovenskej bankovej asociácie je, resp. bude DFT problematická aj z materiálneho hľadiska.³⁸ Ako prvú poznámku možno uviesť, že DFT v našich podmienkach je odkopírovaním dane z finančných transakcií, ktorá je zavedená v Maďarsku. V nadväznosti na prvú vetu, tak analýza Slovenskej bankovej asociácie nazerá na DFT prostredníctvom jej skoršej existencie a interakcií, ktoré už bola táto daň spôsobilá vyvolať. V prvom rade možno poukázať na skutočnosť, že DFT stimuluje subjekty k držbe väčšieho obnosu hotovosti, keďže platby

³⁶ BABČÁK, V.: *Dane a daňové právo na Slovensku (teória a legislatíva)*. Ružomberok, Vydavateľstvo EPOS, 2022, s. 45.

³⁷ § 6 písm. a) zákona č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³⁸ Slovenská banková asociácia, Téma: Daň z finančných transakcií, dostupné online na: <https://www.sbaonline.sk/wp-content/uploads/2024/10/SBA-tema-dan-z-financnych-transakcii-02-10-2024.pdf>

hotovosťou nie sú zdaňované pod DFT. Z povahy hotovosti, hotovostných platieb potom plynie zvýšenie rizika daňových únikov a rozvoj šedej ekonomiky. Ďalším negatívom DFT je aj jej nestabilita. Skúsenosti z Maďarska ukazujú, že podnikatelia sa na konci dňa vyrovnávajú so zvýšenou záťažou a optimalizujú svoje náklady v súvislosti s DFT (väčšia hotovosť, platby kartou, spoločné faktúry na vyšší peňažný obnos a pod.) s dôvetkom, že zrejme vo väčšej miere ako predpokladá štát. Z toho dôvodu je reálny výnos dane otázný³⁹ i postupný pokles veľkosti dane (v absolútnych číslach) na daňovom mixe je absolútne istý. Preto je DFT veľmi náchylná na rozširovanie základov dane a zmeny pri sadzbách dane. V tejto súvislosti, z nášho pohľadu, sa žiada uviesť, že DFT sa nejaví ako stabilný nástroj daňovej politiky, a to nie len už kvôli uvedenému. Ďalším argumentom svedčiacim proti DFT je aj technologický posun. Mimo základu dane DFT stoja napríklad platby e-money tokenmi,⁴⁰ resp. z hľadiska vzdialenejšej budúcnosti v prípade prijatia digitálneho eura, ani táto transakcia – vzhľadom na to, že hotovostné platby sú vyňaté z pôsobnosti DFT a digitálne euro je „obdobou“ hotovosti - neprichádza do úvahy ako zdaniteľná transakcia.

Zhrňujúc doteraz uvedené, sme presvedčení, že zavedenie DFT nie je šťastným riešením. Myslíme si, že povaha DFT je len dočasná a že táto daň nebude prítomná v daňovej sústave výrazný časový úsek. Zároveň DFT vykazuje veľa negatív od doktrínalnej problematiky až po praktické implikácie. Preto sa nazdávame, že zákonodarca mal zvoliť iný prístup k zavedeniu nových daňových nástrojov. O aké daňové nástroje ide a dôvody ich zavedenia uvádzame v ďalšom texte.

6. Environmentálne zdaňovanie

Pod pojmom environmentálne zdaňovanie možno rozumieť zdaňovanie činností, ktoré majú negatívny vplyv na životné prostredie.⁴¹ V období, kedy sa hmatateľne mení klíma je, podľa nášho názoru, zavádzanie daní, ktoré zdaňujú – robia menej atraktívnymi – činnosti škodiace životnému prostrediu absolútne nevyhnutné. V tomto kontexte možno upriamiť pozornosť na tú skutočnosť, že ochrana životného prostredia sa so zhoršujúcimi podmienkami na život stáva stále viac riešenou problematikou, nevynímajúc zaoberanie sa potenciálnym vplyvom daní na príspevok k riešeniu tohto komplexného problému. Výsledok debát o možnom

³⁹ CAMPODONICO, B., DE MELLO, L., KIRILENKO, A. The Rates and Revenue of Bank Transaction Taxes, dostupné online na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1650372

⁴⁰ Highgate Group, Daň z finančných transakcií, dostupné online na: <https://highgate.sk/dan-z-financnych-transakcii/>

⁴¹ OECD, Environmental tax, dostupné online na: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/environmental-tax.html>

riešení optikou daňového práva možno charakterizovať ako záväzok zainteresovaných krajín na zavedenie zelenej daňovej reformy.

V súlade s uvedeným aj Slovenskej republiky vyplýva z viacerých dokumentov⁴² záväzok na zmenu svojho daňového mixu tak, aby došlo k väčšej miere k zdaneniu škodlivých činností. V tejto súvislosti je nutné uviesť, že aj napriek existencii takého záväzku, zelená daňová reforma uskutočnená nebola.⁴³ Na otázku prečo, samozrejme, odpovedať nevieme, no vieme ponúknuť dôvody, okrem už uvedeného, ktoré podporujú zavedenie zelených daní do našej daňovej sústavy. V úvode je zároveň potrebné konštatovať, že aktuálna daňová sústava len veľmi málo reflektuje na existenciu možnosti zeleného zdaňovania. To znamená, že v daňovej sústave možno nájsť dane s environmentálnym charakterom – najmä dane spotrebné - no tieto sa na celkovom daňovom príjme podieľajú len marginálne, konkrétne na úrovni cca 4% zo všetkých daňových príjmov štátu.⁴⁴ Teda potenciál environmentálneho zdaňovania je relatívne veľký.

V prvom rade možno uviesť, že environmentálnemu zdaňovaniu je pripisovaný výrazný konsolidačný potenciál.⁴⁵ Tento je daný charakterom environmentálnych daní, a teda, že tieto nevplyvajú tak priamo a tak negatívne na trh ako napr. zavádzanie nových príjmových daní. Environmentálne dane sú skôr spôsobilé zvýšiť ceny a infláciu, no priamy dopad na ekonomiku v zmysle tlmenia výroby, neúmerneho zvyšovania nákladov výrobcov alebo prepúšťania zamestnancov tieto dane nemajú.⁴⁶ Teda, environmentálne dane sú dobrým konsolidačným opatrením z dôvodu, že netlmia ekonomiku z krátkodobého ani dlhodobého hľadiska, no prakticky okamžite sú schopné priniesť nové prostriedky do rozpočtu. K schopnosti byť dobrý konsolidačný nástroj prispieva aj stabilita environmentálnych daní. Vo všeobecnosti sa odporúča prijímanie environmentálnych daní tak, že tieto budú každoročne indexované, čo vo výsledku znamená, že regulatívny charakter environmentálnych daní a ich prínos štátnemu

⁴² Napr. Európska zelená dohoda, Parížska dohoda, Plán obnovy a odolnosti, Národný energetický a klimatický plán SR a pod.

⁴³ OECD, Hodnotenia environmentálnej výkonnosti: Slovenská republika 2024, dostupné online na: <https://www.minzp.sk/files/iep/analyzy/epr-slovakia-2024-highlights-final-slovak-web.pdf>

⁴⁴ DRAPÁKOVÁ, D., HUDEC, M., Slovensko má druhé najnižšie príjmy z ekologických daní v Únii, dostupné online na: <https://euractiv.sk/section/klima/infographic/slovensko-ma-druhe-najnizsie-prijmy-z-ekologickych-dani-v-unii-infografika/>

⁴⁵ HEINE, D., SCHODER, CH., In World Bank Group: The Role of Environmental Tax Reform in Responding to the COVID-19 Crisis, dostupné online na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/976651637125708871/pdf/The-Role-of-Environmental-Tax-Reform-in-Responding-to-the-COVID-19-Crisis.pdf>

⁴⁶ Ibid.

rozpočtu nebude klesať, keďže pri takomto nastavení by v sadzbách dane bola zohľadňovaná miera inflácie za konkrétne obdobie.⁴⁷

Jedným z najčastejšie uvádzaných dôvodov zavádzania environmentálneho zdaňovania, okrem vplyvania na správanie sa subjektov, je aj prechod od zdaňovania práce k inej „jednotke“ zdaňovania.⁴⁸ V krajine, ktorá čelí prichádzajúcej demografickej kríze a s tým spojenými zníženými príjmami dane z príjmov fyzických osôb, zvýšenými výdavkami na dôchodky a zdravotnú starostlivosť je nájdenie nového zdroja financovania štátu absolútne kľúčovým. Rovnako je prechod od zdaňovania práce – kde môže dochádzať a aj dochádza k daňovým únikom, resp. neprimeraným daňovým optimalizáciám – k zdaňovaniu škodlivých činností prínosný z hľadiska predchádzania daňovým únikom. Environmentálne dane sú, spravidla, zahrnuté do ceny tovaru už pri vstupe do obehu ekonomiky, a teda možnosť akejkolvek optimalizácie daňovej povinnosti je výrazne limitovaná.

Samozrejme spôsob akým štát pristúpi k zavádzaniu environmentálneho zdaňovania je, zrejme, výsostne otázkou politickou. Avšak môže sa tak udiť buď rozširovaním existujúcich nástrojov alebo zavádzaním nástrojov nových. V podmienkach Slovenskej republiky prichádza do úvahy, napríklad, rozšírenie základu dane z motorových vozidiel. Vzhľadom na to, že daň z motorových vozidiel je daňou profesionálnou, teda, že táto sa vzťahuje na vozidlá používané na podnikanie sa rozšírenie tejto dane môže vzťahovať na všetky motorové vozidlá registrované v Slovenskej republike, čo by bezpochyby bolo i) spôsobilé dostať nové príjmy do rozpočtu; ii) stabilné a iii) ľahko realizovateľné vzhľadom na evidenciu všetkých potrebných informácií na stanovenie základu dane. Otázkou by už ostávala len sadzba dane.

Pokiaľ ide o nástroje nezavedené, možno uvažovať nad zavedením, napríklad, všeobecnej uhlíkovej dane, ktorá postihuje emisiu CO₂. Priekopníkmi v tejto oblasti sú severské krajiny ako Švédsko či Nórsko. Napríklad Švédsko zdaňuje každú tonu CO₂ sumou cca 120€ okrem tých, ktoré sú vyprodukované v rámci systému ETS.⁴⁹ Táto krajina disponuje odskúšaným systémom, ktorý by mohol byť inšpiratívny aj pre Slovenskú republiku. V Slovenskej republike sa každoročne vyprodukuje cca 40 mil. ton CO₂.⁵⁰ Z uvedenej hodnoty

⁴⁷ Európska komisia: Revision of the Energy Taxation Directive (ETD): Questions and Answers, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3662

⁴⁸ HEINE, D., Challenges and Solutions to Environmental Tax Reforms, dostupné online na: <https://repub.eur.nl/pub/128271/dissertation-Dirk-Heine.pdf>

⁴⁹ Sweden's carbon tax, dostupné online na: <https://www.government.se/government-policy/taxes-and-tariffs/swedens-carbon-tax/>

⁵⁰ Bližšie napr. tu: <https://faktyoklime.sk/infografiky/emisie-sr> alebo <https://dennikn.sk/blog/2544769/emisie-konto-slovenska-kde-najdete-udaje-o-emisiach-sklenikovych-plynov-sr/>

je cca 50% z odvetví, ktoré spadajú do systému ETS.⁵¹ Teda ostáva cca 20 mil. ton CO₂, ktoré sú teoretickým predmetom zdanenia aj pri zachovaní zásady zákazu dvojitého zdanenia. Z tohto voľného objemu CO₂ je už otázkou prístupu zákonodarcu v akej výške, akým spôsobom a ktoré emisie CO₂ zdaní. No nazdávame sa, že už len zavedením nízkej daňovej sadzby na tonu CO₂ by bolo možné nájsť významné finančné prostriedky do štátneho rozpočtu.

Záverom možno poukázať na to, že okrem indexácie sa environmentálne dane odporúčajú prijímať spolu so znížením daňového zaťaženia práce. To v ostatnej konsolidácii nastalo pri zmenách sadzieb dane u mikrodaňovníkov – právnických osôb. Samozrejme uvedené zmeny nemusia byť konečné, no, podľa nášho názoru, to značí, že Slovenská republika je pripravená znižovať zaťaženie práce. Avšak zaostáva v zavádzaní nových a stabilných daňových nástrojov.

Záver

Slovenská republika potrebuje konsolidovať svoje verejné financie vzhľadom na výšku dlhu verejnej správy ako i pravidelné deficity, v ktorých sú verejne financie zostavované. Z vnútroštátnej úpravy, avšak, nevyplývajú momentálne žiadne sankcie, ktoré by boli schopné primäť zodpovedných k náprave. Rovnako aj konanie podľa Paktu stability a rastu sa zdá byť aktuálne nereálne, i keď sankcie v Pakte obsiahnuté sú dostatočne odstrašujúce.

Slovenská republika pristúpila ku konsolidácii verejných financií okrem iného tak, že zaviedla novú DFT, ktorá je, podľa nášho názoru, nesprávnym a nestabilným prostriedkom konsolidácie a ktorá skôr alebo neskôr bude musieť opustiť daňovú sústavu najmä z dôvodu jej nesystematickosti. Nazdávame sa, že namiesto zavedenia DFT mohol zákonodarca zmeniť daňovú sústavu prijatím nových environmentálnych daní, ktoré sú stabilnejšie a výrazne menej problematické a prostredníctvom ktorých by si bol býval splnil aj svoje záväzky v oblasti zelenej daňovej reformy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BABČÁK, V.: Dane a daňové právo na Slovensku (teória a legislatíva). Ružomberok, Vydavateľstvo EPOS, 2022, 832 strán, ISBN 978-80-562-0339-2

⁵¹ SHMÚ, Správa o emisiách EÚ ETS a EÚ ESR za rok 2022, dostupné online na: <https://oeab.shmu.sk/app/cmsSiteBoxAttachment.php?ID=273&cmsDataID=0>

CAMPODONICO, B., DE MELLO, L., KIRILENKO, A. The Rates and Revenue of Bank Transaction Taxes, dostupné online na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1650372

Dohľad nad rozpočtovými politikami, dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:l25019>

DRAPÁKOVÁ, D., HUDEC, M., Slovensko má druhé najnižšie príjmy z ekologických daní v Únii, dostupné online na: <https://euractiv.sk/section/klima/infographic/slovensko-ma-druhe-najnizsie-prijmy-z-ekologickych-dani-v-unii-infografika/>

European Comission, Debt Sustainability Monitor 2023, dostupné online na: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/e3a23fba-1402-4cc9-b571-7473b5e7842a_en?filename=ip271_en.pdf

Európska komisia: Revision of the Energy Taxation Directive (ETD): Questions and Answers, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3662

Európska rada – Rada Európskej únie, Európsky semester: glosár pravidiel a dokumentov, dostupné online na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/european-semester/european-semester-key-rules-and-documents/#pact>

HEINE, D., Challenges and Solutions to Environmental Tax Reforms, dostupné online na: <https://repub.eur.nl/pub/128271/dissertation-Dirk-Heine.pdf>

HEINE, D., SCHODER, CH., *In* World Bank Group: The Role of Environmental Tax Reform in Responding to the COVID-19 Crisis, dostupné online na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/976651637125708871/pdf/The-Role-of-Environmental-Tax-Reform-in-Responding-to-the-COVID-19-Crisis.pdf>

Highgate Group, Daň z finančných transakcií, dostupné online na: <https://highgate.sk/dan-z-financnych-transakcii/>

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii - PROTOKOLY - Protokol (č. 12) o postupe pri nadmernom deficite, dostupné online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12008M%2FPRO%2F12>

Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bilancia štátneho rozpočtu k 31.12.2023, dostupné online na: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/bilancia-statneho-rozpocetu-k-31-12-2023.html>

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 13/2022 z 13. decembra 2022

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1173/2011 zo 16. novembra 2011 o účinnom presadzovaní rozpočtového dohľadu v eurozóne

NRSR, Vláda R. Fica získala dôveru parlamentu, poslanci schválili jej program, dostupné online na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=56497>

OECD, Environmentálna tax, dostupné online na: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/environmental-tax.html>

OECD, Hodnotenia environmentálnej výkonnosti: Slovenská republika 2024, dostupné online na: <https://www.minzp.sk/files/iep/analyzy/epr-slovakia-2024-highlights-final-slovak-web.pdf>

Postup pri nadmernom deficite, dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:excessive_deficit_procedure

Program stability SR, dostupný online na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/29492/1>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Celkový výnos z balíčka opatrení môže byť nižší, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/celkovy-vynos-z-balicka-opatreni-moze-byt-nizsi/>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Hospodárenie rozpočtu verejnej správy v roku 2023, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/hospodarenie-rozpocetu-verejnej-spravy-v-roku-2023/>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Správa o dlhodobej udržateľnosti verejných financií za rok 2023, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/sprava-o-dlhodobej-udrzatelnosti-verejnych-financii-za-rok-2023-april-2024/>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Správa o hodnotení plnenia pravidiel rozpočtovej zodpovednosti a transparentnosti za rok 2023, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/sprava-o-hodnoteni-plnenia-pravidiel-rozpoctovej-zodpovednosti-a-transparentnosti-za-rok-2023-august-2024/>

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Výzva na ozdravenie verejných financií, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/vyzva-na-ozdravenie-verejnych-financii/>

SHMÚ, Správa o emisiách EÚ ETS a EÚ ESR za rok 2022, dostupné online na: <https://oeab.shmu.sk/app/cmsSiteBoxAttachment.php?ID=273&cmsDataID=0>

Slovenská banková asociácia, Téma: Daň z finančných transakcií, dostupné online na: <https://www.sbaonline.sk/wp-content/uploads/2024/10/SBA-tema-dan-z-financnych-transakcii-02-10-2024.pdf>

Sweden's carbon tax, dostupné online na: <https://www.government.se/government-policy/taxes-and-tariffs/swedens-carbon-tax/>

Ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. o rozpočtovej zodpovednosti

Uznesenie vlády SR 73/2024, dostupné online na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/21448/1>

Zákon č. 279/2024 Z. z. o dani z finančných transakcií a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava v znení neskorších predpisov

Zmluva o fungovaní Európskej únie

KRITICKÉ MIESTA TZV. „HOME OFFICE“ Z POHLĎADU PRÁVA EÚ¹

CRITICAL POINTS OF THE "HOME OFFICE" FROM AN EU PERSPECTIVE

Natália Kalinák²

Abstrakt

V poslednom období výrazne narastá počet zamestnancov pracujúcich z domu. Autorka príspevku postupne odhaľuje niektoré kritické miesta tzv. home office-u počnúc definíciou i zamieňaním jeho foriem. Bližšie špecifikuje ďalšie formy dištančného zamestnávania formou hybridnej práce. Následne upriamuje pozornosť na súčasný trend monitorovania dištančných zamestnancov novými metódami, ktoré naráža na hranice ochrany súkromia, osobnosti ako i osobných údajov. Zastretie hraníc medzi pracoviskom a domovom autorka vníma ako kritické miesto s potenciálom narušenia ochrany súkromia nie len zamestnanca.

Kľúčové slová

Telepráca, domácka práca, hybridná práca, monitorovanie, GDPR

Abstract

Recently, the number of employees working from home has increased significantly. The author of the paper gradually reveals some critical points of the so-called home office, starting with its definition and confusion of its forms. It specifies further forms of remote employment in the form of hybrid work. It then draws attention to the current trend of monitoring telecommuters by new methods, which hits the limits of privacy, personality and personal data protection. The blurring of the boundaries between the workplace and the home is seen by the author as a critical point with the potential to violate the privacy of more than just the employee.

Keywords

Teleworking, Homeoffice, hybrid work, monitoring, GDPR

Úvod

Cieľom príspevku je poukázať na niektoré kritické miesta výkonu práce zamestnanca na diaľku, bez ohľadu na formu mnohokrát označovaného home office-u a v týchto oblastiach preskúmať regulačný rámec v Slovenskej republike, ako i z pohľadu práva Európskej únie.

Ako prvé kritické miesto vnímame v praxi mnohokrát zamieňané pojmy a spôsoby výkonu práce zamestnancov z domu. Správne zadefinovanie a zaradenie spôsobu výkonu práce

¹ VEGA 1/0291/23 - Legislatívne výzvy pre pracovné právo pri tvorbe diverzných a inkluzívnych pracovísk.

² JUDr. Natália Kalinák, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, interný doktorand.

je nevyhnutné pre korektnú aplikáciu právnych noriem a splnenie jednotlivých podmienok. Popularita telepráce a domáckej práce významne stúpila v nedávnych časoch pandémie. Uplynutím niekoľkých rokov, poučení z vlastných i cudzích chýb a najmä rýchlym nástupom nových technológií sa vytvárajú ďalšie podoby práce realizovanej dištančne, na čo Zákonník práce neodpovedá. Nepreskúmané podmienky, nedostatok praxe a (najmä pre zákonodarcu) neprimerane rýchle prebiehajúce zmeny odhaľujú ďalšie kritické miesta nových foriem dištančnej práce ako digitálneho nomádstva alebo hybridných pracovísk.

Záverečná časť príspevku definuje podmienky pre monitorovanie zamestnancov. Tradične sa na monitorovanie komunikácie na pracovisku považovalo za významnú hrozbu pre súkromie zamestnancov.

Práca mimo prevádzky zamestnávateľa prináša nové regulačné výzvy, na ktoré vzhľadom na rigidnosť Zákonníka práce a ne-aktivitu zákonodarcu musia reagovať samotní zamestnávatelia, ako i sociálni partneri.

1. Kritické miesta – jednotlivé spôsoby výkonu práce „na diaľku“

Práca vykonávaná „na diaľku“

Vzostup využívania informačných a výpočtových technológií priniesol do pracovného prostredia nové, v minulosti neznáme praktiky, ktorými vniesol do pracovného práva nové praktiky výkonu práce zamestnancom kedykoľvek a kdekoľvek. Tieto charakteristiky sú typické pre teleprácu, teda prácu vykonávanú zamestnancami mimo priestorov zamestnávateľa za použitia informačno-komunikačných technológií. Telepráca nie je jediným spôsobom, prostredníctvom ktorého môžu zamestnanci vykonávať prácu z domu. V praxi sa stretávame s viacerými pojmami, ktoré napriek rovnakému charakteru nie sú synonymá. Zamestnávatelia si ich často zamieňajú, spájajú a vykladajú odlišne, než stanovil zákonodarcu.

Rozlišujeme: *a) teleprácu; b) domácku prácu; c) príležitostnú prácu z domu; d) hybridnú prácu.*

Uvedený zoznam nie je komplexným a umožňuje modernej dobe vytvárať nové situácie, na ktoré stav *de lege lata*, dovoľm si tvrdiť, nie vždy včas a funkčne reaguje.

Telepráca a domácka práca

Právna úprava telepráce a domáckej práce sa nachádza v zákone č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákonník práce“), ktorého súčasné znenie reflektuje výstupy z Európskej rámcovej dohody o telepráci európskymi sociálnymi

partnermi (ETUC, UNICE / UEAPME and CEEP) na najvyššej úrovni zo dňa 16. Júla 2002 (ďalej aj ako “Rámcová dohoda”) a taktiež z Dohovoru MOP č. 177 z roku 1996 o práci doma.³

Telepráca, známa z anglického názvu i ako telework, teleworking môžeme charakterizovať ako *výkon práce, pri ktorej zamestnanec využíva informačné technológie mimo priestorov zamestnávateľa, napriek tomu, že v týchto priestoroch zamestnávateľa zamestnanec prácu vykonávať môže*. Z Rámcovej dohody vyvodzujeme definičné znaky telepráce nasledovne: ide o výkon práce zamestnanca; zamestnanca pracujúceho v pracovnoprávnom pomere; zamestnanec pri práci využíva informačné technológie; zamestnanec vykonáva prácu mimo pracoviska zamestnávateľa; výkon práce je možný i na pracovisku zamestnávateľa, ide o pravidelný výkon práce mimo pracoviska zamestnávateľa.

Legálne vymedzenie telepráce v Zákonníku práce nadväzuje na definíciu domáckej práce, s diferenciačným znakom používania informačných technológií pri telepráci. Oba tieto inštitúty sa riadia rovnakým právnym režimom. Je povinnosťou zamestnávateľa pred začatím výkonu telepráce určiť, či bude zamestnanec používať na výkon telepráce vlastné technické a programové vybavenie alebo či bude zabezpečené spolu s inštaláciou zo strany zamestnávateľa.⁴

V niektorých firmách je práca na diaľku dostupná len pre určitý počet zamestnancov, zatiaľ čo v iných je k dispozícii širšiemu okruhu pracovníkov. Tieto rozdiely sú často spojené s dôvodmi zavedenia telepráce a so špecifickými kategóriami pracovníkov, ktorí na ňu majú určitý morálny nárok. V niektorých spoločnostiach je práca na diaľku určená pre zamestnancov s rodinnými, prípadne opatrovateľskými povinnosťami⁵ alebo s fyzickými problémami⁶, zatiaľ čo iné firmy ponúkajú túto možnosť zamestnancom, ktorí potrebujú vykonávať sústredenú prácu bez vyrušovania, alebo tým, ktorí majú špecifické zručnosti v oblasti IKT⁷. V niektorých prípadoch je oprávnenie na teleprácu rozšírené takmer na všetkých zamestnancov, pričom výnimkou sú pozície, ktoré si vyžadujú prácu v priestoroch spoločnosti alebo na veľmi špecifických miestach (ako napríklad recepcné alebo upratovačky).⁸

³ DOLOBÁČ, M. a kol. *Zákonník práce. Veľký komentár*. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 268.

⁴ ŽUĽOVÁ, J. Pracovné podmienky zamestnancov vykonávajúcich teleprácu. In: *Právo, obchod, ekonomika VII*. Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2017, s.313.

⁵ Ako opatrenie na zladenie pracovného a rodinného života.

⁶ Ako nástroj na začlenenie na trh práce v prípade zdravotného postihnutia.

⁷ Informačné a komunikačné technológie.

⁸ Eurofound and the International Labour Office (2017), *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, and the International Labour Office, Geneva.

Príležitostná práca z domu

Od telepráce a domáckej práce ako pravidelného výkonu práce mimo pracoviska zamestnávateľa je nevyhnutné odlíšiť príležitostnú prácu z domu, označovanú i ako “home office”. Čo pod home office môžeme považovať a pod aký právny režim ho môžeme zaradiť, uvádza Zákonník práce v negatívnom vymedzení domáckej práce a telepráce. Home office prirovnávame k domáckej práci a telepráci, disponuje zásadným rozdielom – absenciou pravidelnosti. Rozhodujúcim kritériom je posúdenie, či k výkonu práce mimo prevádzky zamestnávateľa dochádza príležitostne alebo za mimoriadnych okolností, alebo má prvky pravidelnosti.

Správne určenie konkrétneho spôsobu výkonu práce z domu je dôležité z hľadiska uplatnenia toho-ktorého právneho režimu. Zatiaľ čo teleprácu alebo domácku prácu zamestnávateľ so zamestnancom dohadujú v pracovnej zmluve, home office je riadený menej prísnyimi pravidlami, kedy zamestnanec pracuje príležitostne z domu so súhlasom zamestnávateľa, t.j. na svoju žiadosť alebo po dohode s ním. Zamestnávatelia pristupujú k home office-u ako k benefitu, ktorý zamestnancom príležitostne umožnia, mnohí home office využívajú napr. Ako prevenciu šírenia chorôb na pracovisku, ak sú zamestnanci mierne nachladení, bez potreby návštevy lekára, práceschopní, avšak spôsobilí šíriť nákazu. V takýchto prípadoch požiadajú zamestnávateľa o súhlas s home office-om.

Hybridná práca

Termín „hybridná práca“ sa stal populárnym počas pandémie COVID-19, keď sa začali čoraz viac diskutovať spôsoby netradičnej organizácie práce. Tento pojem sa dnes používa na označenie organizácie výkonu práce, kedy zamestnanci vykonávajú svoju prácu z dvoch miest: z pracoviska zamestnávateľa a z domu alebo iných lokalít, ako to bolo počas pandémie. Hoci je hybridná práca často skloňovaná, jej význam stále nie je úplne jasný, a preto sa jej pripisujú rôzne interpretácie.

Hlavná diskusia autorov vedeckej obce⁹ o hybridnej práci sa zameriavala na reguláciu a legislatívu, konkrétne na optimálny počet dní práce na diaľku v týždni a na typy celopodnikových politík, ktoré sú potrebné na dosiahnutie rovnováhy medzi výhodami práce z domu a prácou v kancelárii. Tieto diskusie naznačujú, že existujúce právne predpisy, vrátane

⁹ Napr.: Ravid, D. M., White, J. C., Tomczak, D. L., Miles, A. F. and Behrend, T. S. (2023), ‘A meta-analysis of the effects of electronic performance monitoring on work outcomes’, *Personnel Psychology*, Vol. 76, No. 1; Erro-Garcés a i. 2024; Eurofound, *Hybrid work in Europe: Concept and practice*, 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg), *The rise in telework: Impact on working conditions and regulations*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

tých, ktoré sa týkajú telepráce, nie sú vždy vhodné. Otázkou však je, či by nebolo možné hybridnú prácu zaradiť pod teleprácu alebo domácku prácu. Zákonník práce vo svojich ustanoveniach, najmä v § 52 neuvádza podmienku nevyhnutnosti vykonávať celý ustanovený týždenný pracovný čas výlučne v domácnosti (alebo na inom mieste) zamestnanca. Z uvedeného dôvodu sa domnievame, že nie je nevyhnutné prijímať novú právnu úpravu, ktorou by bolo regulované hybridné pracovné miesto. Na druhej strane však jedným dychom dodávame, že takáto kombinácia výkonu práce z dvoch alebo viacerých miest by mala z hľadiska organizácie, manažmentu a ďalších podmienok si vyžaduje reguláciu a individuálny prístup zo strany vedenia zamestnávateľa.

Očakáva sa, že hybridná práca bude naďalej rásť, a preto bude pre zákonodarcu, prípadne sociálnych partnerov kľúčové upraviť podmienky jej realizácie. To zahŕňa otázky zdravia a bezpečnosti, rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom, pracovného času, poskytovania pracovného vybavenia, náhrad nákladov (ako vybavenie a energie), dochádzania do práce a riadiacich zručností potrebných na úspešné zavedenie hybridného modelu do praxe.¹⁰

Príklady implementácie modelov hybridných pracovísk ukazujú, že existuje viacero spôsobov, ako riešiť interakciu medzi fyzickými, časovými, sociálnymi a virtuálnymi aspektmi tejto práce.¹¹

Riadenie výkonu v hybridnom prostredí si vyžaduje prechod od tradičného dohľadu zameraného na proces k hodnoteniu založenému na výsledkoch. Podľa viacerých autorov¹² je vzájomná dôvera medzi manažérmi a zamestnancami kľúčová pre úspešnú implementáciu hybridného pracovného modelu, kde sa dôraz presúva z každodennej kontroly na hodnotenie dosiahnutých výsledkov. Tento posun umožňuje manažérom udržiavať zodpovednosť bez toho, aby sa dostali do pasce mikromanažmentu.

V súčasnosti nie je možné opomenúť pojmy ako remote work, telecommuting i **digitálni nomádi**. Zatiaľ čo prvé dva pojmy sú skôr iným odtieňom telepráce¹³, digitálni nomádi sú zamestnanci, ktorí vykonávajú závislú prácu prakticky bez viazanosti na konkrétne miesto výkonu práce. Téma digitálnych nomádov je v súčasnosti populárna, otázne je, či je i realizovateľná z pohľadu ustanovení Zákonníka práce. Digitálni nomádi sú zamestnanci, u

¹⁰ Eurofound, Hybrid work in Europe: Concept and practice, 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

¹¹ Sokolic, D, Remote work and hybrid work organisations in da Silva Costa, M., A., Susak, T., Haluga, V. (eds), 78th International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2022. Book of Proceedings.

¹² Eurofound, Hybrid work in Europe: Concept and practice, 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

¹³ DOLOBÁČ, M. a kol. *Zákonník práce. Veľký komentár*. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 267

ktorých miestne vymedzenie výkonu práce je pre zamestnávateľa irelevantné. Väčšinou ide o zamestnancov v IT sfére, u ktorých je nevyhnutné pripojenie na internet určitej minimálne požadovanej rýchlosti a (ak máme záujem poukázať i na detaily) prístup k napájaniu elektrickej energie. Takíto zamestnanci pracujú z domu¹⁴ alebo i z kaviarní, co-workingového centra alebo z miestnosti v inom štáte či kontinente. U digitálnych nomádov dochádza k viacerým bariéram právnej úpravy¹⁵: i) *miesto výkonu práce ako podstatná náležitosť pracovnej zmluvy*; ii) *daňový a sociálny aspekt výkonu práce zo zahraničia*. iii) *výkon práce digitálnym nomádom zo zahraničia považovaný z hľadiska práva viacerými kompetentnými osobami ako vyslanie*. Reakcie na uvedené bariéry nie sú predmetom tohto príspevku, je nevyhnutné však na ne poukázať ako na kritické miesta právnej úpravy tzv. Digitálneho nomádstva.

2. Kritické miesta – súkromie zamestnancov

Nový svet práce – ako ho mnohí zástupcovia právnej vedy najmä v zahraničí nazývajú, prináša spolu so zvyšovaním počtu zamestnancov pracujúcich na diaľku i nové informačné technológie, aplikácie i inteligentné zariadenia, ktoré zamestnávateľovi umožňujú systematické a potenciálne invazívne spracúvanie údajov o práci zamestnanca. Technický vývoj umožňuje novšie, prenikavejšie spôsoby monitorovania, ako napr. sledovanie používania aplikácií, ktoré sa poskytujú v rámci cloudových služieb, inštalácia softvéru, ktorý umožní zamestnávateľovi rovnaký prístup do siete, softvér so schopnosťou zaznamenávať stlačené klávesy, pohyby myši, náhodné alebo pravidelné snímky obrazovky alebo používanie webových kamier a zber príslušných videozáznamov.

Takéto nové metódy monitorovania zamestnancov nesmerujú výlučne voči zamestnancom pracujúcim na diaľku, voči nim sa však intenzita narušenia súkromia výrazne zvyšuje. Z uvedeného dôvodu by zamestnávatelia pri posudzovaní jednotlivých foriem monitorovania zamestnancov optikou noriem v oblasti ochrany osobných údajov a súkromia zamestnanca mali rozlišovať či objekt, voči ktorému monitorovanie smeruje bude monitorovaný na pracovisku alebo na inom mieste.

Zavedením domáckej práce, telepráce zamestnávatelia čelia novým výzvam a to i z pohľadu dôvery voči jednotlivým zamestnancom. Zatiaľ čo doteraz mali zamestnanca pri výkone práce „na očiach“, vedeli ho kontrolovať osobne, prostredníctvom iných kolegov,

¹⁴ Posudzujeme ako teleprácu.

¹⁵ LIEBSCHEROVÁ, K (Eversheds Sutherland Dvořák Hager). In: EPRAVO.SK – Zbierka zákonov, judikatúra, právo [online]. Bratislava, 2019 [cit.2025-01-20], Dostupné na internete: <https://www.epravo.sk/top/clanky/digitalni-nomadi-homeoffice-domacka-praca-alebo-vyslanie-4524.html?mail>

vedúcich zamestnancov alebo prostredníctvom štandardných spôsobov monitorovania zamestnanca napr. kamier. Kontrola dodržiavania stanoveného pracovného času, pracovnej disciplíny, prípadne stanoveného harmonogramu alebo spôsobu výkonu pracovnej úlohy je značne náročnejšia, nie však nemožná. Technológie, ktoré umožňujú zamestnávateľom kontrolu zamestnanca monitorovaním na diaľku sú v súčasnosti výrazne dostupnejšie, lacnejšie ako pred niekoľkými rokmi, majú lepšie technické parametre i pamäť. Ich využívanosť exponenciálne vzrástla. Zariadenia zamestnávateľa využívajú pri odhaľovaní alebo prechádzaní stratám duševného i materiálneho vlastníctva zamestnávateľa, pri zvyšovaní ochrany osobných údajov zamestnávateľa ako prevádzkovateľa, zabezpečovaní ochrany obchodného tajomstva, no najmä pri zvyšovaní produktivity zamestnancov.

V tejto časti príspevku poukážeme na jednotlivé podmienky, ktoré je zamestnávateľ povinný splniť v prípade, ak zvažuje zavedenie monitorovania zamestnanca pracujúceho na diaľku so zámerom poukázania na nevyhnutnosť dôsledného posúdenia proporcionality bez možnosti prioritizácie subjektívnej požiadavky zamestnávateľa kontrolovať zamestnanca, ktorého výkon je primeraný.

V prípade monitorovania zamestnancov dochádza ku kolízii záujmov zamestnávateľa popísaných vyššie a práva na súkromie zamestnanca. Ochranu a garanciu práva na súkromie zamestnanca ako fyzickej osoby upravuje Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (ďalej aj ako „Nariadenie GDPR“) a zákon č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákon o ochrane osobných údajov“). Ochrana súkromia fyzických osôb je predmetom i medzinárodnej a európskej úpravy, napr. Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd a Charta základných práv a slobôd. Ťažiskovou právnou úpravou monitorovania zamestnancov je § 13 ods. 4 Zákonníka práce, ktorá uvádza explicitnú úpravu podmienok, ktoré musia byť splnené na to, aby narušenie súkromia zamestnanca na pracovisku bolo dovolené a zákonné. Nie je možné opomenúť i základnú zásadu Zákonníka práce, podľa ktorej je zamestnávateľ oprávnený zhromažďovať len osobné údaje súvisiace s kvalifikáciou a profesionálnymi skúsenosťami zamestnanca a údaje, ktoré môžu byť významné z hľadiska práce, ktorú má zamestnanec vykonávať, vykonáva alebo vykonával. Zákonník práce ustanovuje podmienky monitorovania a kontroly zamestnancov, uvedené pojmy však presne

nedefinuje. Výkladom v prospech zamestnanca ako slabšej strany môžeme monitorovanie definovať ako „akúkoľvek činnosť, ktorou zamestnávateľ naruša súkromie zamestnanca“ .

Monitorovanie zamestnancov Zákonník práce umožňuje, avšak výlučne za naplnenia podmienok, ktorých výklad a špecifikácia sa vo viacerých publikáciách odlišuje¹⁶. Čo je nesporné je naplnenie podmienky (i) *prerokovania tohto kontrolného mechanizmu so zástupcami zamestnancov a podmienky (ii) riadneho oboznámenia zamestnancov*.

Otázna je situácia, kedy v záujme obmedzenia zmarenia účelu absentuje oboznámenie zamestnancov o zavedení monitorovania na pracovisku. Ako príklad uvádzame prípad López Ribalda a iní proti Španielsku, v ktorom bolo namietané porušenie ochrany súkromia z dôvodu inštalácie skrytých kamier zamestnávateľom za účelom odhalenia opakovanej krádeže na pracovisku, o uskutočňovaní ktorej mal zamestnávateľ podozrenie. Na pracovisku sa nachádzali i kamery, ktoré neboli skryté, a o ktorých inštalácii a účeloch boli zamestnanci náležite oboznámení. S konkrétnymi zamestnancami, ktorí sa dopustili krádeže bol okrem iného ukončený pracovný pomer. V záujme poskytnutia ochrany a obrany proti konaniu zamestnávateľa sa obrátili na ESLP, ktorý uznal, že zamestnávateľ postupoval v súlade s predpismi, pretože monitorovanie prebiehalo len v niektorých priestoroch, trvalo nevyhnutnú dobu a zamestnávateľ nepoužil záznamy na nič iné, len ako dôkazný materiál. Zároveň ESLP dodáva, že ak by v tomto prípade zamestnávateľ informoval aj o skrytých kamerách, viedlo by to k zmareniu zabezpečenia dôkazov o protiprávnej činnosti. Je otázne, či by bolo možné aplikovať názory ESLP i v našich podmienkach a či by bolo možné takéto konanie zamestnávateľa považovať za súladné so Zákonníkom práce, ako i s Nariadením. Podľa názoru autorov článku „Monitorovanie a kontrola zamestnancov“ Zákonník práce inštaláciu skrytých kamier nedovoľuje a nariadenie taktiež bráni spracúvaniu osobných údajov dotknutých osôb bez toho, aby na to boli vopred upozornení, a to bez výnimky, i keď z logiky situácie by to bolo možné považovať za vhodné a „dovolené“. Z uvedeným nesúhlasíme. Podľa nášho názoru gramatickým výkladom ustanovenia § 13 ods. 4 Zákonníka práce môžeme konštatovať, že existencia vážnych dôvodov oprávňuje zamestnávateľa monitorovať zamestnanca i bez naplnenia povinnosť vopred zamestnanca oboznámiť. Doslovné znenie ustanovenia § 13 ods. 4 Zákonníka práce viaže monitorovanie zamestnancov podliehajúcich splneniu stanovených podmienok na narušenie súkromia na pracovisku a v spoločných priestoroch. Napriek tomu, že sme vyššie spájali s pojmom „pracovisko“ výlučne priestory zamestnávateľa, pre účely výkladu

¹⁶ Pozri DOLOBÁČ, M. a kol. *Zákonník práce. Veľký komentár*. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 115.

ustanovenia § 13 ods. 4 Zákonníka práce navrhujeme zvoliť extenzívny výklad, kedy pracovisko definujeme ako akékoľvek miesto, kde zamestnanec vykonáva prácu.

V záujme splnenia zásady zákonnosti zamestnávateľ skúma, či disponuje vhodným právnym základom, ktorých taxatívny výpočet sa nachádza v článku 6 nariadenia GDPR. Právnym základom spracúvania osobných údajov pre účely, na ktorých dosiahnutie je nevyhnutné monitorovať zamestnanca štandardne odborná prax volí čl. 6 ods. 1 písm. f) nariadenia GDPR - **oprávnený záujem prevádzkovateľa**. Ako hlavný záujem sa pravidelne označuje *kontrola dodržiavania pracovnej disciplíny zamestnanca konkrétnym spôsobom*. Tento právny základ si však vyžaduje realizáciu testu proporcionality. Proporcionality zásahu do práv dotknutej osoby pri spracúvaní osobných údajov zamestnanca nad právami dotknutej osoby bude vždy na posúdení samotného zamestnávateľa.¹⁷

Pri posúdení vhodnosti zavedenia monitorovacích zariadení je nevyhnutné definovať riziká. Moderné technológie umožňujú sledovať zamestnancov v čase, nie len na pracoviskách, ale i v ich domovoch, prostredníctvom rôznych zariadení akými sú smartfóny, počítače, tablety, vozidlá, iná nositeľná elektronika, ktorá dokáže monitorovať stres¹⁸ a i. Ak neexistujú hranice monitorovania, ak nie sú splnené podmienky transparentnosti, riziko, že oprávnený záujem zamestnávateľa o zvýšenie efektívnosti práce a ochrany majetku spoločnosti bude považovaný za neoprávnené a obťažujúce monitorovanie, bude významne vysoké.

Zamestnávateľ je povinný posúdiť:

- Či je monitorovanie nevyhnutné. Ak odpovie áno, posúdi právne dôvody;
- Či je navrhované monitorovanie spravodlivé voči zamestnancom;
- Či je monitorovanie primerané vyvolaným problémom;
- Či je monitorovanie transparentné.¹⁹

Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky vo svojom metodickom usmernení odporúča realizovať tri kroky testu proporcionality: Identifikovať oprávnený záujem, vykonať test nevyhnutnosti a vykonať porovnávací test²⁰.

V závere tejto časti konštatujeme, že zodpovedanie týchto otázok a posúdenie proporcionality spracúvania osobných údajov nie je nemožné. Novodobé spôsoby

¹⁷ Úrad na ochranu osobných údajov. Často kladené otázky a odpovede (FAQ). [online]. Bratislava, 2019 [cit.2025-01-20], Dostupné na internete: <https://dataprotection.gov.sk/sk/legislativa-metodiky/metodiky-faq/metodiky-uradu/>

¹⁸ ŽUĽOVÁ J., Monitorovanie stresu zamestnancov nositeľnou elektronikou (právny rámec). In: *Právo, obchod, ekonomika IX.* Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2019, s. 562

¹⁹ Stanovisko č. 2/2017 k spracúvaniu údajov v práci zo dňa 8. júna 2017, Pracovná skupina pre ochranu údajov zriadená podľa článku 29, [online] https://dataprotection.gov.sk/files/metod-edpb/23_stanovisko_k_spracuvaniu_udajov_v_praci.pdf

²⁰ Metodické usmernenie č. 2/2018. Zákonnosť spracúvania. Aktualizované 22.januára 2019.

monitorovania si však vyžadujú dôslednú skladbu argumentov potvrdzujúcich primeranosť, nevyhnutnosť a spravodlivosť monitorovania za súčasného zachovania transparentnosti. Zamestnávateľ musí siahnuť po takých informačných technológiách, ktoré nenarušia súkromie iných osôb, než zamestnancov. Preto napr. monitorovanie zamestnanca, ktorý žije v spoločnej domácnosti s inými fyzickými osobami spôsobom, ktorý umožňuje sledovať zamestnanca bez jeho vôle web kamerou považujeme za neproporcionálne.

Záver

Home office v tomto prípade označujúci všetky spôsoby výkonu práce zamestnanca na diaľku, v odbornej literatúre nazývaný aj ako „nový svet práce“ súvisí s novými možnosťami, ktoré ponúkajú informačné a komunikačné technológie na prácu, ktorá je nezávislá od času a priestoru (a stroja), pričom sa kladie dôraz na výkon pracovníka pred dodržaním prísne stanoveného konkrétneho pracovného času a/alebo prítomnosťou v priestoroch zamestnávateľa. Vyžaduje si iný prístup k riadeniu takejto práce, založený na väčšej autonómii a vlastnej zodpovednosti zamestnancov. Je založený na dobrom prístupe k informáciám, znalostiam a skúsenostiam a na pracovnoprávných vzťahoch zakladajúcich si na dôvere. Z literatúry vyberáme výpočet rozmerov nového spôsobu práce s priamym dopadom na pracovnoprávnu reguláciu: flexibilita z hľadiska času a miesta výkonu práce; dostupnosť informácií (menej hierarchická organizácia a prístup k informáciám na všetkých miestach) s častou komunikáciou (zdola nahor aj zhora nadol); zodpovednosť za výsledky, a nie za pracovný čas; online spolupráca s kolegami a možnosti rozvoja. Cieľom je zlepšiť kvalitu práce pracovníkov a ich rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom, ako aj zvýšiť produktivitu a inovácie.²¹

Metaanalýza účinkov elektronického riadenia výkonu na pracovníkov ukazuje, že organizácie, ktoré monitorujú svojich zamestnancov transparentnejšie a menej invazívne, majú väčšiu pravdepodobnosť, že podporia pozitívny postoj svojich pracovníkov k monitorovaniu²². Osvedčené postupy v oblasti riadenia ľudských zdrojov vrátane transparentnosti postupov a poskytovania kontroly jednotlivcom nad ich vlastnou prácou sú naďalej dôležitými mechanizmami na usmerňovanie zamestnancov pri dosahovaní individuálnych aj organizačných cieľov²³.

²¹ Eurofound, Hybrid work in Europe: Concept and practice, 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

²² Ravid, D. M., White, J. C., Tomczak, D. L., Miles, A. F. and Behrend, T. S. (2023), 'A meta-analysis of the effects of electronic performance monitoring on work outcomes', *Personnel Psychology*, Vol. 76, No. 1, pp. 5–40.

²³ Tamtiež

Nedostatok dôvery voči zamestnancom pracujúcim na diaľku môže viesť zamestnávateľov k praktikám, ako je nadmerné monitorovanie činností zamestnancov²⁴. Prechod od riadenia založeného na výsledkoch k dohľadu zameranému na správanie môže mať negatívny vplyv na morálku zamestnancov, čo vedie k zníženiu dôvery a samostatnosti. V konečnom dôsledku to môže viesť k obmedzeniu príležitostí na zapojenie zamestnancov a k rozvoju nepriateľskej pracovnej klímy, ktorá je charakteristická prevládajúcim napätým vzťahom²⁵. Zavedením novodobých metód monitorovania zamestnancov primeraným spôsobom môže zamestnávateľovi lepšie organizovať pracovné úlohy a pracovný čas zamestnancov. Ochrana hmotných i nehmotných aktív zamestnávateľa je taktiež ústredným objektom ochrany, ktorú má, resp. môže správne nastavené monitorovanie u zamestnávateľa chrániť. Monitorovanie zamestnancov pracujúcich na diaľku však považujeme za kritické miesto „home office-u“ pretože je mnohokrát ťažké až nemožné objektívne posúdiť primeranosť a proporcionalitu monitorovania, pričom absenciu proporcionality pri odôvodnení oprávneného záujmu nie je možné nahradiť súhlasom zamestnanca, keďže tí takmer nikdy²⁶ nie sú v postavení, v ktorom by mohli slobodne súhlas udeliť, zamietnuť alebo ho vziať späť.

Skutočnosť, že zamestnávateľ vlastní elektronické prostriedky, nevylučuje právo zamestnancov na dôvernosť komunikácie, lokalizačných údajov ako i na listové tajomstvo. Sledovanie zamestnancov by sa malo obmedziť na situácie, v ktorých je monitorovanie jednoznačne nevyhnutné na legitímny účel. Je dôležité, aby si zamestnanci mali príležitosť ochrániť súkromnú komunikáciu pred akýmkoľvek monitorovaním súvisiacim s prácou, najmä ak používajú vlastné zariadenia i na výkon práce (spôsob bring your own device). V neposlednom rade zamestnávateľa nesmú opomenúť zásadu minimalizácie údajov. Informácie získané monitorovaním by mali uchovávať len počas minimálne potrebného obdobia, po odpadnutí potreby ich uchovávania by mali byť okamžite vymazané.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BABAPOUR CHAFI, M., HULTBERG, A. and BOZIC YAMS, N. (2022), 'Post-Pandemic Office Work: Perceived Challenges and Opportunities for a Sustainable Work Environment', Sustainability, Vol. 14, No. 1, 294.

²⁴ Babapour Chafi, M., Hultberg, A. and Bozic Yams, N. (2022), 'Post-Pandemic Office Work: Perceived Challenges and Opportunities for a Sustainable Work Environment', Sustainability, Vol. 14, No. 1, 294.

²⁵ Effner, D. and Havrilják, S. (2021), Managing teams in the hybrid work environment - A qualitative study on team leaders' perspective in managing knowledge-intensive teams in the context of the 'Big Four' consultancy firms in Germany and Sweden. MA Thesis, University of Lund.

²⁶ Tamtiež

DOLOBÁČ, M. a kol. Zákonník práce. Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, 915 s. 9788081551185

EFFNER, D. and HAVRILJÁK, S. Managing teams in the hybrid work environment - A qualitative study on team leaders' perspective in managing knowledge-intensive teams in the context of the 'Big Four' consultancy firms in Germany and Sweden. 2021. MA Thesis, University of Lund.

Eurofound and the International Labour Office, Working anytime, anywhere: The effects on the world of work, 2017. Publications Office of the European Union, Luxembourg, and the International Labour Office, Geneva.

Eurofound, Hybrid work in Europe: Concept and practice, 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

LIEBSCHEROVÁ, K: *EPRAVO.SK – Zbierka zákonov, judikatúra, právo* [online]. Bratislava, 2019 [cit.2025-01-20]

RAVID, D. M., WHITE, J. C., TOMCZAK, D. L., MILES, A. F. AND BEHREND, T. S.: A meta-analysis of the effects of electronic performance monitoring on work outcomes', *Personnel Psychology*, 2023, Vol. 76, No. 1, pp. 5–40.

SOKOLIC, D: Remote work and hybrid work organisations in da Silva Costa, M., A., Susak, T., Haluga, V. (eds), 78th International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2022. Book of Proceedings.

ŽUĽOVÁ, J. Pracovné podmienky zamestnancov vykonávajúcich teleprácu. In: *Právo, obchod, ekonomika VII*. Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2017, ISBN 9788081525285. -s. 311-318

ŽUĽOVÁ J., Monitorovanie stresu zamestnancov nositeľnou elektronikou (právny rámec). In: *Právo, obchod, ekonomika IX*. Košice: Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach, 2019, SBN 9788081527760. s. 562-571.

ŽUĽOVÁ, J. – ŠVEC, M. 2021. Legal Issues of Pre-employment Background Checks (in context of Industry 5.0). 1st edition. Hürth : Wolters Kluwer Deutschland, 2021, ISBN 9783452300126, s. 89

Stanovisko č. 2/2017 k spracúvaniu údajov v práci zo dňa 8. júna 2017, Pracovná skupina pre ochranu údajov zriadená podľa článku 29,

Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. Metodické usmernenie č. 2/2018. Zákonnosť spracúvania. Aktualizované 22.januára 2019.

Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. Často kladené otázky a odpovede (FAQ). [online]. Bratislava, 2019 [cit.2025-01-20]

PRÁVNE VÝZVY V ÉRE UMELEJ INTELIGENCIE

LEGAL CHALLENGES IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Mária Kevická¹

Abstrakt

Umelá inteligencia (AI) sa stáva neoddeliteľnou súčasťou našich životov a prináša so sebou nielen obrovské príležitosti, ale aj nové právne výzvy. Tento príspevok sa zaoberá vybranými právnymi výzvami, analyzuje ich dopad na rôzne oblasti práva a skúma možnosti ich riešenia. V príspevku sa budeme venovať otázkam ako: Môže byť AI subjektom práva a niesť zodpovednosť za svoje činy? Kto je zodpovedný za škodu spôsobenú AI a ako ju možno nahradiť? Ako AI ovplyvňuje ochranu osobných údajov a duševného vlastníctva? Príspevok sa zameriava na analýzu existujúcich a pripravovaných právnych predpisov EÚ v oblasti AI, vrátane Aktu o umelej inteligencii. Cieľom je identifikovať kľúčové právne výzvy v ére AI a prispieť k diskusii o ich riešení.

Kľúčové slová

Umelá inteligencia ; Právna subjektivita AI; Právna zodpovednosť AI; Autonómia AI; Etické dilemy; Ochrana osobných údajov; Duševné vlastníctvo; AI legislatíva

Abstract

Artificial intelligence (AI) is rapidly becoming indispensable to our lives, presenting us with immense opportunities and unprecedented legal challenges. This paper examines these challenges, analysing their impact across diverse legal domains and exploring potential solutions. We will address key questions such as whether AI can be considered a legal person with attendant rights and responsibilities, who is liable for harm caused by AI and how such harm can be remedied, how AI affects the protection of personal data and intellectual property. This paper analyses existing and upcoming EU legislation on AI, including the Artificial Intelligence Act. Our goal is to identify the key legal challenges posed by AI and contribute to the ongoing debate on addressing these challenges effectively.

Keywords

Artificial Intelligence; Legal Personality of AI; Legal Liability of AI; AI Autonomy; Ethical Dilemmas; Personal Data Protection; Intellectual Property; AI Legislation

Úvod

Umelá inteligencia (ďalej aj ako „AI“) je považovaná za interdisciplinárny obor informatiky, ktorý sa zaoberá vytváraním algoritmov a systémov schopných vykonávať úlohy,

¹ JUDr. Mária Kevická, PhD., vysokoškolská pedagogička, Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Právnická fakulta.

ktoré sú obvykle vyžadované ľudskou inteligenciou. Tieto úlohy zahŕňajú, ale nie sú obmedzené len na rozpoznávanie reči, učenie, plánovanie a porozumenie prirodzenému jazyku.²

Cieľom súčasného výskumu AI nie je len pasívna imitácia ľudských kognitívnych procesov, ale aj vytvorenie adaptívnych systémov schopných generovať nové poznatky a učiť sa samostatne (tzv. emergencia nových poznatkov³). **Veľké jazykové modely (tzv. LLM)** predstavujú špeciálnu triedu AI založenú na transformátorovej architektúre⁴, pričom využívajú hĺbkové učenie⁵ na identifikáciu vzorcov a sémantických vzťahov v texte.

Súčasná aplikácia AI ako napr. ChatGPT, Gemini a ďalšie. vznikli ako výsledok cieľavedomého dlhotrvajúceho výskumu a technologického pokroku. Jedným z pôvodných cieľov vývoja AI bol vývoj modulu, ktorý nemal vymýšľať texty a viesť konverzácie, ale mal vykovať presný prepis hovoreného slova do textu (bezchybne, bez rušivých vplyvov okolia), pričom sa využívali pravdepodobnostné modely na dopĺňanie chýbajúcich slov. Veľkým prísunom investícií AI a vytvorením LLM modulov, AI postúpila o generáciu vyššie a dnes umožňuje pokročilú interakciu v prirodzenom jazyku.

LLM je špecifický druh AI⁶, ktorý bol inšpirovaný ľudským mozgom a simuláciou neurónových spojov v mozgu, neurónovej sieti, kde na pozadí (skúmania) nie sú konkrétne diela, databáza hudby a pod. Tieto modely fungujú na základe matematických reprezentácií (napr. vektorových embeddingov), pričom využívajú pozornostné mechanizmy na zachytenie sémantických vzťahov medzi slovami. Čím dlhší tréning a čím viac informácií LLM má, tým kvalitnejšie presnejšie a zmyslupnejšie výstupy dokáže generovať. LLM bol natrénovaný na obrovských množstvách textu. V súčasnosti LLM modely dokážu spracovávať a tvoriť iba písaný text, prebieha však vývoj zameriavajúci sa na spracovanie multimediálneho obsahu vrátane videí.

LLM generuje rôzne výstupy na totožnú otázku na základe rôznych faktorov, jedným z nich je aj kontext a odhad preferencií používateľa (potenciálne riziko).

Rýchly vývoj AI, ktorý zasahuje skoro do každej oblasti života a smeruje k vytvoreniu inteligentnejšej bytosti ako je človek, môže mať bez správnej regulácie katastrofické dôsledky.

² ŠTĚDRŇ, B. - JAŠEK, R. - SVÍTEK, M.: Umělá inteligence a právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. 233 s. ISBN 978-80-7380-947-8, s. 13

³ Pojem emergencia nových poznatkov znamená, že AI môže odhaliť vzory alebo súvislosti, ktoré neboli explicitne naprogramované. Napr. schopnosť LLM objaviť nové významové vzťahy v jazyku.

⁴ Spôsob akým sa spracúvajú obrovské množstvá textu, z ktorých sa AI učí.

⁵ Tzv. deep learning znamená, že AI nevytvára len jednoduché pravidlá, ale dokáže rozpoznávať aj zložité vzorce v údajoch.

⁶ Podskupina AI využívajúca spracovanie prirodzeného jazyka (NLP).

Zodpovedanie si kruciálnych právnych otázok a nastavenie legislatívneho rámca a podmienok pre fungovanie systémov AI by malo byť globálnou prioritou. AI môže byť pre spoločnosť rovnako zničujúca ako sociálne siete, ak sa správne neuchopí.

Regulácia AI v súčasnosti primárne prebieha v rámci Európskej únie. Cieľom normotvorného procesu je stanovenie hraníc pri používaní umelej inteligencie, kritériá zabezpečujúce súlad s hodnotami Únie, pričom dôraz musí byť kladený na AI sústredenú na človeka a v prospech ľudí (t.j. stále by malo byť najvyššou hodnotou spoločnosti prekvitanie ľudského druhu ako takého). Musí ísť o dôveryhodný systém zabezpečujúci vysokú úroveň ochrany zdravia, bezpečnosti a ľudských základných práv⁷.

Ambíciou tohto článku nie je komplexná analýza a pokrytie všetkých právnych otázok vznikajúcich v súvislosti s AI. Odborný článok poukáže len na vybrané kľúčové právne otázky a prispeje tak k diskusii o ich riešení.

1. Umelá inteligencia ako subjekt práva

Inštitút právnej subjektivity priznáva subjektu schopnosť byť nositeľom práv a povinností v právnom poriadku a spočíva v:

- a) právnej spôsobilosti, t.j. možnosť byť subjektom právnych vzťahov (t. j. mať práva a povinnosti),
- b) spôsobilosti na právne úkony – schopnosť vlastným konaním nadobúdať práva a zaväzovať sa k povinnostiam (u fyzických osôb je spravidla viazaná na dosiahnutie určitého veku a duševnú spôsobilosť).

Príslušné právne poriadky priznávajú právnu subjektivitu fyzickým osobám, ale aj právnickým osobám.

V súvislosti s postavením umelej inteligencie ako subjektu práva vyvstáva nevyhnutne otázka jej právnej subjektivity. Na otázku právnej subjektivity a jej priznanie, či nepriznanie umelej inteligencii, existujú rôzne pohľady, ktoré sa opierajú o historické a súčasné filozofické smery. Ide najmä o rôzne prístupy k podstate subjektu a jeho existencii ako samostatnej substancie alebo ako k súboru vlastností a znakov, bez ktorých subjekt ako taký neexistuje. V kontexte priznania právnej subjektivity umelej inteligencii je teda podstatné hľadisko materiálnych atribútov schopných na seba viazať práva a povinnosti. V právnej teórii

⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

momentálne rozlišujeme dva nosné prístupy, a to prístup, ktorý sa opiera o osobu a z nej následne vyplýva jej vlastnosť (spôsobilosť byť subjektom práv) a prístup, ktorý vychádza z myšlienky, že právna subjektivita je potenciálny súbor subjektívnych práv priznaných subjektu platným právom⁸.

Prevládajúci názor právnej obce nepovažuje AI za subjekt, ale za objekt práva, AI vníma ako nástroj bez vlastnej vôle. Aktuálne existujúce LLM moduly sú zaradované do tzv. „*narrow AI*“ – úzko profilovanej AI, ktorá vyniká v špecifických oblastiach, ale nemá samostatnú schopnosť riešiť problémy mimo svoje zameranie tak ako to dokáže človek. Na základe uvedeného AI zatiaľ nespĺňa tradičné požiadavky na právnu subjektivitu, nemá schopnosť nadobúdať práva a povinnosti, nemá zodpovednosť za svoje konanie.

Predmetná otázka sa objavila aj v dokumente Európskeho parlamentu, kde sa v Návrhu uznesenia Európskeho parlamentu s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky píše, že je potrebné vytvorenie špecifického právneho postavenia pre roboty v dlhodobom horizonte, aby sa aspoň tie najsofistikovanejšie autonómne roboty mohli považovať za elektronické osoby zodpovedné za náhradu akejkoľvek škody, ktorú môžu spôsobiť, a prípadného uplatnenia elektronickej osobnosti na prípady, keď roboty robia samostatné rozhodnutia alebo iným spôsobom nezávisle komunikujú s tretími stranami.⁹ Európska komisia a ďalšie inštitúcie tento koncept elektronickej osobnosti neskôr odmietli z dôvodu obáv o právnu zodpovednosť a etické otázky.

Ďalšou možnosťou je chápanie postavenia AI v súvislosti s postavením inteligentných zvierat vzhľadom na skutočnosť, že tak ako inteligentné zvieratá, tak aj AI dokážu vykazovať určitú formu autonómie. Status zvierat je predmetom mnohých iniciatív a ochrancov zvierat. Ich snahou je zakotviť v právnom poriadku stav, ktorý nebude zvieratá považovať za „*veci*“. Zvieratá sú v danom legislatívnom rámci považované síce za živé tvory, môžu sa stať predmetmi záväzkových a vlastníckych vzťahov, avšak stále o nich hovoríme ako o objektoch, nie subjektoch právneho vzťahu.

Niektoré právne teórie uvažujú v kontexte právnej subjektivity obchodných spoločností, v kontexte nenarodených detí, neľudských osôb (mimozemšťania, YETI), či otrokov v Rímskom práve.

⁸ MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN: 978-80-7160-715-1. s. 105-106

⁹ ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021. 324 s. ISBN 978-80-973837-2-5, s.295

Súčasnnej AI chýbajú atribúty ako vedomie, úmysel, vlastné záujmy. Charakteristickým znakom subjektu právneho vzťahu je vôľová zložka. Vôľu a prejav vôle zaradujeme medzi náležitosti právneho úkonu, ktorého predpokladom je právna subjektivita subjektu právneho vzťahu. V prípade vynájdenia inteligentnej AI „*general AI*“ (tzv. všeobecnej AI alebo AGI) bude potrebné nanovo uvažovať o kontexte AI a právnej subjektivity. Okrem *narrow* a *general AI* existuje vo forme filozofických debát a hypotéz, ale nie aktuálneho výskumu, najvyššia forma AI – tzv. *superinteligencia* (niektorí odborníci varujú, že by superinteligencia mohla predstavovať riziko pre ľudstvo, a to vzhľadom na skutočnosť, žeby nebola kontrolovaná zo strany človeka).

2. Právne teórie o zodpovednosti AI

Posledné legislatívne snahy riešiť zodpovednosť AI modelov formálnou legislatívnou úpravou sa vyvíjajú od roku 2017. V tomto roku (2017) Európsky parlament prijal nezáväznú rezolúciu¹⁰ v oblasti robotiky a umelej inteligencie, v ktorej konštatuje viaceré aktuálne výzvy v tejto oblasti, okrem iného napríklad, že vzhľadom na dosiahnutý stupeň vývoja robotiky a AI je vhodné začať s otázkami občianskoprávnej zodpovednosti¹¹. Aj keď inštitút tzv. *elektronickej osoby* nebol implementovaný do praxe, môžeme rezolúciu považovať za snahu o otvorenie diskusie o možnostiach právnej zodpovednosti AI.

Kým sa systémy AI považujú za objekt práva, nie sú schopné nahradiť škodu, ani znášať zodpovednosť.¹² Otázka zodpovednosti umelej inteligencie je v súčasnosti obmedzená na otázku poskytnutia racionálnych a relevantných výstupov na základe definovaných promptov¹³. Vzhľadom na to, že ide o systém bez právnej subjektivity (zatiaľ), nie je možné hovoriť o právnej alebo morálnej zodpovednosti, tak ako pri fyzických osobách alebo právnických osobách.

¹⁰ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. februára 2017 s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky (2015/2103(INL)). Rezolúcia nebola formálnou legislatívnou úpravou, ale len odporúčacím dokumentom.

¹¹ Podľa názoru Európskeho parlamentu v rezolúcii: „*keďže vďaka pozoruhodnému technologickému pokroku za posledných desať rokov nielenže dnešné roboty dokážu vykonávať činnosti, ktoré boli predtým typicky a výlučne vyhradené ľuďom, ale rozvoj určitých autonómnych a kognitívnych funkcií, napr. schopnosti učiť sa zo skúseností a prijímať takmer nezávislé rozhodnutia, ich čoraz viac približuje prvkom, ktoré komunikujú so svojím prostredím a sú schopné ho výrazne meniť; keďže v tejto súvislosti sa právna zodpovednosť vyplývajúca z činnosti robota, ktorá má škodlivé následky, stáva kľúčovou otázkou*“.

¹² ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021. 324 s. ISBN 978-80-973837-2-5, s.295.

¹³ Pod pojmom prompt rozumieme vstupný text, zadanie, otázka alebo inštrukcia, ktorá informuje AI o tom, čo presne od nej užívateľ očakáva, viac na: <https://www.slovensko.ai/co-je-prompt-kluc-k-efektivnemu-vyuzitiu-umelej-inteligencie/>

Problematiku zodpovednosti modelov AI môžeme chápať v rovine *technickej zodpovednosti, etickej zodpovednosti a právnej zodpovednosti*. Technická zodpovednosť sa vzťahuje na vývojárov a prevádzkovateľov AI, ktorí sú povinní zabezpečiť, aby modely fungovali v súlade s bezpečnostnými a funkčnými štandardmi.¹⁴ Vývoj AI by mal zohľadňovať princípy „*etickej zodpovednosti*“. Teda tak, aby poskytovali objektívne výstupy v rámci etických a morálnych noriem, bez uvádzania škodlivého a dezinformačného obsahu.

Právne teórie o zodpovednosti AI vychádzajú z rôznych pohľadov:

- a) **pragmatický model** považuje AI za subjekt práva len v prípadoch, ak je to výhodné pre samotnú spoločnosť, pohľad zástancov pragmatického modelu na teóriu zodpovednosti AI spočíva v otázke užitočnosti AI, namiesto hľadania odpovede na otázku právnej subjektivity AI sa pragmatický model pýta aké riešenia sú najefektívnejšie pre reguláciu činnosti AI a zabezpečenie jej zodpovednosti,
- b) **morálny model** vychádza z predstavy, že ak AI dosiahla vysoký stupeň autonómie a rozumnosti, mohla by mať morálnu hodnotu, čím by sa mohlo uvažovať o jej ochrane a postavení podobnom ako je postavenie osôb, otvorenou otázkou ostáva aplikácia ľudských etických noriem na stroje bez schopnosti cítenia,
- c) **právna zodpovednosť tvorcov a používateľov** spočíva v tom, že AI nemôže priamo vykonávať práva alebo povinnosti, čo vyžaduje sprostredkovanie prostredníctvom ľudských subjektov, súčasné právne systémy priradujú zodpovednosť za AI jej tvorcom, vývojárom alebo používateľom, keďže AI sama nemôže byť nositeľom práv a povinností,
- d) **model elektronickej osobnosti** uvádza, že AI ako „*kvázi subjekt*“ má určitú zodpovednosť v prípadoch, kedy vykonáva autonómne úkony, ale nie je plná zodpovednosť, pretože jej činnosť je obmedzená pôvodným programovaním, model bol predmetom diskusie na úrovni EÚ, nakoniec bol odmietnutý, pretože sa preferovalo priradenie zodpovednosti ľudským aktérom,
- e) **nová kategória právnej subjektivity špecificky vytvorená pre AI** je možnosťou, ktorá môže vychádzať z vyššie uvedených modelov, niektorí právni teoretici uvažujú o vytvorení novej kategórie právnej subjektivity špecificky pre AI, ktorá by umožňovala priradenie obmedzenej zodpovednosti pri autonómnych rozhodnutiach.

¹⁴ V zmysle Aktu o umelej inteligencii poskytovateľom je fyzická alebo právnická osoba, orgán verejnej moci, agentúra alebo iný subjekt, ktorý vyvíja systém AI alebo model AI na všeobecné účely alebo ktorý si dáva vyvinúť systém AI alebo model AI na všeobecné účely a uvádza ho na trh alebo uvádza systém AI do prevádzky pod svojím vlastným menom alebo ochrannou známkou, či už za odplatu alebo bezodplatne.

Kultúrne rozdiely v chápaní subjektivity AI sú značné, západné právne systémy vnímajú AI ako objekt práva, zatiaľ čo niektoré východné filozofie (napr. v japonskej kultúre), uvažujú o určitom druhu „*duše*“ v technologických entitách, čo môže mať vplyv na vnímanie postavenia AI.¹⁵

3. Zodpovednosť za škodu

Vzhľadom na to, že AI modely nedisponujú právnou subjektivitou, zodpovednosť za škodu nesú poskytovatelia AI systémov a AI modelov. V dnešných dňoch je aj na pôde EÚ diskutovaná otázka objektívnej zodpovednosti pre niektoré vysokorizikové AI systémy, kde poškodená strana nemusí preukazovať zavinenie, ale iba príčinnú súvislosť medzi AI systémom a škodou.

Zodpovednosť za škodu je predmetom legislatívy Smernice o zodpovednosti za umelú inteligenciu, ktorá je v legislatívnom procese. Komisia predložila návrh smernice v septembri 2022 s cieľom harmonizovať pravidlá občianskoprávnej zodpovednosti v súvislosti s umelou inteligenciou. Paralelne bol prijatý Akt o umelej inteligencii (AI akt), ktorý rieši otázky bezpečnosti a regulácie AI systémov, ale neobsahuje konkrétne pravidlá o právnej zodpovednosti a odškodnení.

Pravidlá zodpovednosti AI rozlišujú medzi poskytovateľmi AI (vývojármi a dodávateľmi systémov) a prevádzkovateľmi (subjektmi, ktoré AI systém nasadzujú do praxe). Zodpovednosť za nedostatočné testovanie je zodpovednosťou poskytovateľa AI. Zodpovednosť za nesprávne použitie systému a jeho nasadenie v neprimeranom kontexte je zodpovednosťou prevádzkovateľa AI.

Európsky parlament už v právne nezáväznej rezolúcii v roku 2017 navrhol Komisii zaoberať sa otázkou zodpovednosti umelej inteligencie, pričom poznamenáva, že poznamenáva, že objektívna zodpovednosť si vyžaduje iba dôkaz o vzniknutej škode a

¹⁵ Zaujímavosťou je praktický príklad udelenia právnej subjektivity a občianstva robotovi Sophia v Saudskej Arábii a robotovi Shibuya Mirai v Japonsku, kedy skôr ako o riešenie právnych otázok išlo o prestíž. Medializované boli prípady udelenia štátneho občianstva nonhumánnym subjektom. Oba prípady sa stali v roku 2017, kedy bolo v prvom prípade udelené štátne občianstvo Saudskej Arábie robotovi Sophia a v druhom prípade bolo udelené štátne občianstvo Japonska robotovi Shibuya Mirai. Na základe posúdenia oboch prípadov bolo však konštatované, že vzhľadom na to, že neboli naplnené hmotnoprávne podmienky na udelenie štátneho občianstva, išlo v podstate o spoločenské „promo“ udalosti, než právne akty (viac viď: MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN: 978-80-7160-715-1. s. 112).

vytvorení príčinnej súvislosti medzi škodlivým správaním robota a škodou, ktorú utrpela poškodená strana¹⁶.

Kritérium na vývoj AI modelov a ich navrhovanie je navrhnuté tak, aby minimalizovalo riziko škodlivých výstupov. Ak AI bude generovať výstup považovaný za porušenie práva, deliktuálna zodpovednosť je na strane vývojára, poskytovateľa alebo používateľa, a to vzhľadom od konkrétnych okolností prípadu. V zmysle čl. 14 Aktu o umelej inteligencii vysokorizikové AI systémy musia byť dizajnované a vyvinuté tak, aby mohol byť vykonávaný účinný dohľad počas celej doby ich prevádzky. Ľudský dohľad predpokladá primerané nástroje rozhrania človek – stroj s cieľom kontroly zabezpečenia minimalizácie rizík z preventívneho hľadiska, vrátane potenciálnych predvídateľných scenárov ohrozenia bezpečnosti a ochrany základných práv. Akt o umelej inteligencii predpokladá potenciálne riziká spojené s používaním AI modelov a v tejto súvislosti definuje pojem závažný incident¹⁷.

AI má vplyv na mnohé oblasti života, kde prichádza do úvahy otázka zodpovednosti za škodu okrem iného zdravotníctvo, doprava, doručovanie, marketing, ekonomické stratégie, bankovníctvo. V súvislosti s postavením a zodpovednosťou AI ostávajú v popredí aj ďalšie kľúčové úvahy, ktoré sa týkajú autonómie AI a etických dilem, kedy sa AI podieľa na rozhodovaní v rámci autonómnych vozidiel, čo vojenských dronov.

Autonómne dopravné prostriedky vo všeobecnosti zahŕňajú všetky formy diaľkovo riadených, automatizovaných a autonómnych systémov cestnej, železničnej, lodnej a leteckej dopravy, vrátane bezpilotných lietadiel¹⁸. Z charakteristiky autonómneho vozidla, ako samostatne sa schopného rozhodovať, bez potreby ľudského zásahu, predpokladá využitie umelej inteligencie - AI. V kontexte autonómnych vozidiel je možné hovoriť o vysoko automatizovanom vozidle a plne automatizovanom vozidle. Rezolúcia Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 2346 Právne aspekty „*autonómnych vozidiel*“ sa zaoberá právnymi aspektmi autonómnych vozidiel, pričom používa rozlíšenie medzi pojmami poloautonómne vozidlá a plne autonómne vozidlá. Dokument je nezáväzný, neurčuje legislatívne pravidlá. Prevádzkovanie autonómnych vozidiel je potrebné vnímať v úzkej

¹⁶ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. februára 2017 s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky (2015/2103(INL)) Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051>

¹⁷ V zmysle Aktu o umelej inteligencii závažným incidentom je incident alebo porucha systému AI, ktoré priamo alebo nepriamo vyúsťia do ktorejkoľvek z týchto situácií: a) smrť osoby alebo vážna ujma na zdraví osoby, b) vážne a nezvratné narušenie riadenia alebo prevádzky kritickej infraštruktúry, c) porušenie povinností vyplývajúcich z práva Únie, ktorých cieľom je ochrana základných práv, d) vážna ujma na majetku alebo na životnom prostredí.

¹⁸ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. februára 2017 s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky (2015/2103(INL)). Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051>

spojitosti so spracúvaním osobných údajov, ku ktorému nepochybne pri ich prevádzke dochádza. A nielen pri používaní geolokalizačných služieb (GPS). Nové technológie z vozidla vytvárajú „*data hub*“, schopný údaje nielen monitorovať a ukladať, ale aj prijímať, odosielať a v konečnom dôsledku autonómne rozhodovať v niektorých situáciách. Stále však nedošlo k rozhodnutiu o otázke či majú v rámci rozhodovania použiť v prípade možnej zrážky altruistický prístup (budú brať ohľad na externé subjekty), alebo egoistický prístup (priorita je ochrana posádky). Vývoj *selfdriving car* je obmedzený najmä vzhľadom na zodpovedanie tejto dilemy. Možným riešením zodpovednosti autonómnych vozidiel by bola možnosť zmluvného poistenia, rozdelenie zodpovednosti na základe miery kontroly nad systémom (vodič vs. výrobca softvéru).

Zodpovednosť za chybnú diagnózu AI v medicíne (najmä pri analýze RTG, CT, MRI) môže spočívať na viacerých subjektoch: na vývojárovi, ak bola AI trénovaná na nesprávnych tréningových datasetoch, poskytovateľovi softvéru, ak nebol systém dostatočne testovaný alebo na lekárovi, ak sa nekriticky spoliehal na AI výstupy. Uvedené riziká by mohlo odstrániť zavedenie certifikačných procesov pred nasadením systému do praxe, po prípade zriadenie odborných komisií.

V rámci maloobchodu, pri doručovaní, diskriminácii zákazníkov, propagácii nebezpečných výrobkov, by mohla byť zodpovednosť riešená zvýšenou požiadavkou na transparentnosť pravidiel o zbere a použití dát, pomôcť by mohol aj audit systémov z pohľadu diskriminácie.

Otázku zodpovednosti AI by mohlo pomôcť vyriešiť aj zriadenie kompenzačných fondov, ktoré budú financované výrobcami, prevádzkovateľmi AI systémov a používateľmi AI systémov. Tieto fondy by mohli slúžiť na odškodnenie poškodených strán v prípadoch, keď nie je možné jednoznačne určiť zodpovedný subjekt.

4. Ochrana osobných údajov a AI

Rastúca dôležitosť AI v rôznych odvetviach prináša významné výzvy aj v oblasti ochrany osobných údajov. AI systémy sú často založené na spracovaní rozsiahlych dát a na využívaní automatizovaného rozhodovania, ktoré môže mať zásadný vplyv na súkromie jednotlivcov.

Pre zabezpečenie pravidiel ochrany osobných údajov aj pri používaní AI je dôležité dbať na zákonnosť, spravodlivosť, transparentnosť, obmedzenie účelu spracúvania údajov, minimalizáciu údajov, presnosť, obmedzenie uchovávania, integritu a dôverynosť, ako aj zodpovednosť prevádzkovateľa.

Za najvýraznejšie riziká AI v súvislosti s ochranou osobných údajov môžeme považovať:

- a) **rozsiahly zber údajov a spracovanie citlivých informácií:** keďže AI modely pracujú s obrovským množstvom informácií, môže pri ich spracúvaní dôjsť k nepovolenému spracúvaniu údajov bez informovaného súhlasu alebo v rozpore s legislatívou, k nesprávnej anonymizácii údajov, taktiež môže dôjsť k spracúvaniu v rozpore s legislatívou o ochrane súkromia,
- b) **nejednoznačne stanovený účel spracovania údajov:** AI modely môžu byť použité aj na účely, na ktoré neboli pôvodne určené, čo môže otvoriť otázky ohľadom právneho základu daného spracúvania a informovanosti dotknutých osôb,
- c) **„black-box problém“ a netransparentnosť vo vzťahu k používateľom,** t.j. problém transparentnosti a vysvetliteľnosti algoritmov pri aplikovaní AI systémov, kedy ani tvorcovia ani subjekty nemajú možnosť pochopiť na základe akých kritérií bolo rozhodnutie prijaté, uvedené sa spája so zníženou možnosťou kontroly a revízie, používatelia často nevedia, akým spôsobom sú ich údaje spracúvané,
- d) **riziko diskriminácie pri automatizovanom rozhodovaní:** AI modely môžu pri profilovaní posilňovať existujúce nerovnosti, najmä ak sú trénované na objemných súčasných aj historických dátach, ktoré odrážali dobovú toleranciu sociálnej a ekonomickej diskriminácie, stereotypizácii a znevýhodňovaniu určitých skupín, profilovanie by malo spĺňať prísne požiadavky na transparentnosť, je dôležité, aby boli prijaté dostatočné opatrenia na kontrolu a korekciu zaujatých rozhodnutí.¹⁹

Používanie AI systémov a ochrana osobných údajov sú navzájom úzko prepojené. AI modely sú využívané v rámci kľúčových oblastí ako je doprava, zdravotníctvo, zamestnanosť, vzdelávanie a ďalšie sféry ľudskej činnosti, kde dochádza k spracovateľským činnostiam v zmysle Všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR).

Akt o umelej inteligencii nadväzuje na platnú právnu úpravu ochrany osobných údajov zakotvenú v Nariadení EÚ 2016/679 (GDPR) a dopĺňa ju v oblastiach, ktoré sa týkajú bezpečnosti a transparentnosti AI systémov. AI aktom nie je dotknutá súčasná právna úprava ochrany osobných údajov a ostávajú zachované všetky práva a záruky priznané právom EÚ dotknutým osobám²⁰. Rezolúcia Európskeho parlamentu z roku 2017 upozornila na špecifické riziká spojené s AI systémami, ktoré majú prístup k súkromným a citlivým údajom, pričom

¹⁹ V zmysle Aktu o umelej inteligencii, ak je model AI používaný na profilovanie fyzických osôb, bez ohľadu na jeho zaradenie podľa prílohy III k Aktu o umelej inteligencii, bude vždy považovaný za vysokorizikový.

²⁰ recitál 10 Aktu o umelej inteligencii.

požadovala zvýšenú reguláciu pre robotické technológie, ktoré zasahujú do chránených a súkromných sfér ľudí a pretože sú schopné získať a posielat' osobné a citlivé údaje²¹. Daná rezolúcia síce nebola právne záväzná, ale pomohla iniciovať diskusie o regulácii AI na úrovni EÚ.

GDPR predstavuje základný rámec pre spracúvanie osobných údajov aj v oblasti AI, pričom kladie dôraz na zákonnosť, spravodlivosť a transparentnosť a ochranu práv dotknutých osôb. Je dôležité, aby AI spracúvalo osobné údaje v súlade s právnymi normami. AI modely by mali obmedziť rozsah spracúvania osobných údajov tak, aby pracovali iba s nevyhnutným rozsahom, aby sa tak znížilo riziko neoprávneného spracovania.

Samostatnou otázkou ostáva dodržiavanie práv dotknutých osôb v kontexte AI, kedy musia byť garantované práva ako o.i. právo na informácie, právo na výmaz, právo na opravu, právo na ochranu pred automatizovaným rozhodovaním.

Použitie GDPR v AI praxi býva však často problematické z dôvodu netransparentnosti AI systémov, chýbajúcej regulácii v oblasti trénovania modelov a zdieľania datasetov. Uvedené problémy sa snaží aspoň čiastočne vyriešiť AI Akt, ktorý dopĺňa stanovenie bezpečnostných štandardov s ohľadom na práva jednotlivcov, zvýšené požiadavky na transparentnosť a zodpovednosť vývojárov a prevádzkovateľov AI, zameria sa na zmiernenie niektorých nedostatkov GDPR v oblasti AI. AI Akt spolu s GDPR tvoria komplexný právny rámec na ochranu osobných údajov v kontexte umelej inteligencie. Zatiaľ čo GDPR stanovuje všeobecné princípy spracovania údajov, AI Akt poskytuje dodatočné pravidlá pre bezpečnosť, transparentnosť a zodpovednosť AI systémov. Cieľom je zabezpečiť, aby AI technológie boli vyvíjané a používané eticky, v súlade so základnými právami a ochranou súkromia jednotlivcov.

5. AI a duševné vlastníctvo

Rozvoj AI v oblasti tvorivej činnosti vyvoláva nové právne otázky týkajúce sa autorského práva, patentov a priemyselného vlastníctva. Diskutovanou otázkou je otázka duševnej činnosti a jej výsledku, ktoré sú pripisované ľudskej kreativite. Sme svedkami hudobných, literárnych, či výtvarných diel, ktoré sú výtvorom umelej inteligencie. Je však AI aj autorom tohto diela v teoreticko-právnej rovine? Do akej miery dochádza v týchto prípadoch k porušovaniu autorských práv? Podľa autorského zákona je základným pojmovým znakom

²¹ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. februára 2017 s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky (2015/2103(INL)) Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051>

diela jedinečný výsledok tvorivej duševnej činnosti autora. Do akej miery môže však byť pripisovaná tvorivá duševná činnosť systému umelej inteligencii? Výsledky tvorivej duševnej činnosti sú charakteristickým znakom ľudskej individuality a odrazom ľudskej invencie²².

V súčasnosti je autorstvo právne spojené s ľudskou kreativitou, pričom základným pojmovým znakom autorského diela je tvorivá duševná činnosť autora. Keďže AI je nástroj založený na algoritmickej spracovaní a trénovaní na existujúcich datasetoch, vyvstáva otázka, či je možné ju považovať za autora diela, alebo či výsledok jej činnosti môže byť predmetom autorského práva.

Výzvy práva duševného vlastníctva v kontexte AI:

- a) **originalita diela:** dielo môže vzniknúť len z tvorivej činnosti autora, dielo je jedinečným výsledkom tvorivej činnosti, vzhľadom na skutočnosť, že AI generuje obsah na základe algoritmov a trénovacích dát vzniká otázka či je AI schopná originálnej tvorby,
- b) **autorstvo diela vytvoreného AI:** aktuálne právne systémy neuznávajú AI ako právny subjekt, preto nemôže byť autorom diela, vývojári AI systémov môžu byť považovaní za tvorcov softvéru, nie však nevyhnutne za autorov výstupov generovaných AI,
- c) **porušovanie autorských práv pri generovaní obsahu:** generatívna AI vytvára obsah na základe datasetov obsahujúce chránené diela bez licenčných mechanizmov a súhlasu autora; problematika generatívnej umelej inteligencie so sebou prináša otázku trénovania systémov umelej inteligencie; na proces trénovania týchto systémov AI sa využíva veľké množstvo dát, pričom nie sú upravené práva nakladať s týmito dátami a využívať ich bez súhlasu autora, resp. vlastníka práv; na riziko neoprávneného nakladania so zdrojmi a údajmi bez súhlasu, či adekvátnej kompenzácie sa podľa niektorých názorov odbornej verejnosti vzťahuje doktrína fair use²³.
- d) **patenty a vynálezy vytvorené AI:** v nedávnej minulosti viaceré patentové kancelárie odmietli patentové žiadosti podané AI z dôvodu absencie ľudského vynálezu.

AI zásadne mení oblasť tvorivej činnosti a prináša otázky, ktoré súčasná právna úprava nedokáže vyriešiť. V spojitosti s otázkou statusu umelej inteligencie ako právneho subjektu vyvstáva otázka legislatívneho redefinovania autorských práv a možnosť definovania nových práv, ktoré budú odrážať súčasnú realitu. Analogicky je potrebné prijať právnu úpravu vo

²² MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN: 978-80-7160-715-1. s. 146

²³ viac k tomu pozri rozhodnutie *Authors Guild v. Google*

vzťahu k vynálezom a predmetom priemyselného vlastníctva. V tejto súvislosti dávame do pozornosti prípad *Shenzhen Tencent v. Shanghai Yingxun* vo veci porušovania autorských práv a nekalej súťaže.

Nová právna úprava by mala zahŕňať oblasť úpravy určenia autorstva a originality diel vytvorených AI, zabezpečenia ochrany práv autorov pri trénovaní AI, definíciu právnych mechanizmov s ohľadom na patenty a priemyselné vlastníctvo. Je nevyhnutné určiť zodpovedné osoby, zvýšiť transparentnosť a zaviesť licencie na trénovanie AI.

Záver: Aká nás čaká budúcnosť s AI?

AI v súčasnosti nemá priznanú právnu subjektivitu, teda neznáša účinky zodpovednosti za škodu, ktorá vznikne v súvislosti s jej prevádzkovaním alebo používaním. Zatiaľ, tieto následky znášajú subjekty v postavení poskytovateľov, vývojárov alebo užívateľov. Redefinovanie tohto právneho stavu však je otázkou blízkej budúcnosti. V závislosti od úrovne autonómneho rozhodovania²⁴ AI systému je pravdepodobné, že aj AI modelom bude v rôznom rozsahu a za určitých podmienok priznaná „subjektivita umelej inteligencie“ a s tým spojené právne inštitúty.

Súčasná právna teória nevníma AI ako subjekt práva, keďže jej chýba vedomie, úmysel a schopnosť vlastného rozhodovania v zmysle ľudskej individuality. Napriek tomu, že výkonnosť AI pri spracovaní informácií často presahuje ľudské schopnosti, jej fungovanie zostáva výlučne výsledkom algoritmického spracovania dát bez samostatnej kreatívnej alebo kognitívnej činnosti.

Právna regulácia AI je nevyhnutná na zabezpečenie predvídateľnosti, transparentnosti a právnej istoty pri jej využívaní. Súčasný právny rámec, ako GDPR, AI akt, smernice či rezolúcie, sa snažia adaptovať na nové technologické výzvy, avšak stále neposkytujú dostatočné riešenia na otázky zodpovednosti, autorských práv a právnych dôsledkov autonómneho rozhodovania AI.

Ďalšia výzva spočíva v geopolitických aspektoch regulácie AI. Vývoj AI sa čoraz viac stáva strategickou otázkou pre štáty a môže viesť k technologickému závodu podobnému

²⁴ Autonómnosť robota možno definovať ako schopnosť prijímať rozhodnutia a vykonávať ich v externom prostredí nezávisle od vonkajšej kontroly alebo vplyvu; keďže táto autonómnosť je čisto technickej povahy a jej stupeň závisí od toho, ako sofistikovaná je naprogramovaná schopnosť robota komunikovať s prostredím. [Uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. februára 2017 s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky (2015/2103(INL)). Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051>

pretekaniu v zbrojení. Vzhľadom na to, že krajina s najvyspelejšou AI môže získať významnú ekonomickú a vojenskú výhodu, je otázne, či bude možné zaviesť globálne harmonizované regulačné mechanizmy.

Vzhľadom na tieto skutočnosti bude v budúcnosti nevyhnutné právne zadefinovať hranice použitia AI, jej zodpovednosť a potenciálnu právnu subjektivitu a najmä zaviesť efektívny spôsob kontroly, tak aby stále bol možný ľudský zásah. Zostáva otázne, či bude právna úprava reflektovať postupný vývoj AI, alebo bude reaktívne prijímaná až po vzniku konkrétnych právnych problémov spojených s autonómnym rozhodovaním a jeho dôsledkami. Budúcnosť AI v právnom systéme bude závisieť od miery jej integrácie do spoločenských procesov a schopnosti zákonodarcu predvídať jej vplyv. Kľúčové bude nájsť rovnováhu medzi ochranou práv jednotlivcov, technologickým pokrokom a medzinárodnou konkurencieschopnosťou v oblasti AI.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021. 324 s. ISBN 978-80-973837-2-5.

HOŘEŇOVSKÝ, J. a kol.: Právní aspekty umělé inteligence – výzvy a příležitosti. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024. 124 s. ISBN 978-80-7676-878-9.

MESARČÍK, M.: Ochrana osobných údajov. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2020. 320 s. ISBN 978-80-89603-92-3.

MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. 244 s. ISBN: 978-80-7160-715-1.

ŠTĚDRŮ, B. - JAŠEK, R. - SVÍTEK, M.: Umělá inteligence a právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. 233 s. ISBN 978-80-7380-947-8.

Periodiká a zborníky:

ANDRAŠKO, J.: Draft Convention on the Use of Automated Vehicles in Traffic: The Answer to Global Regulation? In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová, P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 45-56.

GYURÁSZ, Z.: Keď umelá inteligencia robí chyby: respondeat superior. In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová,

P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 85-91.

KOŠINÁROVÁ, B.: AI Act a využiteľnosť systémů umělé inteligence v justici. In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová, P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 117-123.

PATYI, A. - POLLÁK, K. - FEKETE, O.: The application of artificial intelligence: basic questions and dilemmas with a particular regard to administrative procedures. In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová, P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 67-84.

RAMPÁŠEK, M.: Výzvy a kritika európskej technickej normalizácie v oblasti kybernetickej bezpečnosti a mimo nej. In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová, P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 57-66.

SOPÚCHOVÁ, S.: Od papiera k pixelom: Vplyv nariadenia o Európskom priestore zdravotných údajov na Slovenské zdravotníctvo. In: Bratislavské právnické fórum 2024: právo a technológie v 21. storočí optikou európskeho práva. Dražová, P., Ťažká, V. (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. ISBN 978-80-7160-728-1, s. 35-44.

MINULOSŤ, SÚČASNOSŤ A BUDÚCNOSŤ PEŇAŽNÉHO TRESTU¹

THE PAST, PRESENT AND FUTURE OF FINANCIAL PENALTY

Maximilián Kiko²

Abstrakt

Peňažný trest predstavuje tradičnú formu sankcie v trestnom práve, ktorá môže byť uložená samostatne alebo ako vedľajší trest. Tento príspevok analyzuje jeho vývoj v historickom kontexte, aktuálnu aplikáciu v právnej praxi SR a perspektívy do budúcnosti, pričom čerpá aj z právnej úpravy v Rakúskej spolkovej republike. Osobitná pozornosť je venovaná legislatívnym zmenám, vplyvu na efektívnosť trestania a možnostiam vymáhania peňažných trestov. Príspevok tiež hodnotí možné reformy s cieľom zvýšiť efektívnosť a spravodlivosť peňažného trestu.

Kľúčové slová

peňažný trest, Rakúska spolková republika, vývoj a predikcia, obligatórny alternatívny trest, vymožitelnosť

Abstract

A financial penalty represents a traditional form of sanction in criminal law, which can be imposed either independently or as a supplementary punishment. This paper analyzes its development in a historical context, its current application in the legal practice of the Slovak Republic, and future prospects, drawing from the legal framework of the Austrian Federal Republic. Special attention is given to legislative changes, their impact on sentencing efficiency, and the enforceability of financial penalties. The paper also assesses potential reforms aimed at increasing the effectiveness and fairness of financial penalties.

Keywords

financial penalty, Austrian Federal Republic, development and prediction, mandatory alternative punishment, enforceability

Úvod alebo ako vyzeralo a môže vyzerat' ukladanie peňažného trestu v číslach

Peňažný trest (ďalej aj ako „PT“) predstavuje tradičný trest v histórii trestania. Môže byť ukladaný ako vedľajší a samostatný trest. Ak je ukladaný ako samostatný trest, tak predstavuje jeden z alternatívnych trestov k trestu odňatia slobody. Peňažný trest postihuje páchatel'a na jeho majetkových právach a prináša financie do štátneho rozpočtu, čo predstavuje výhodu oproti ostatným alternatívnym trestom, kde štát finančne, personálne alebo technicky prispieva na ich výkon, napr. pri treste domáceho väzenia musí zabezpečiť elektronický monitoring odsúdenej

¹ Tento príspevok bol podporený grantom s názvom Excelentný grant Univerzity Komenského č. UK/3114/2024.

² JUDr. Maximilián Kiko, LL.M., Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

osoby a probačný dohľad a pri treste povinnej práce musí zabezpečiť pracovné nástroje a podmienky pre výkon. Ďalšou výhodou je aj pomerne nenáročný administratívny proces ukladania a výkonu peňažného trestu oproti iným alternatívnym trestom, kde sa vyžaduje viac krokov k ich uloženiu a výkonu. Pri peňažnom treste musí súd skúmať osobné a majetkové pomery páchatel'a, ktoré sú už fakticky zisťované počas prípravného konania zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Pri iných alternatívnych trestoch je povinné zisťovať zdravotný stav páchatel'a, sprostredkovanie práce cez probačného a mediačného úradníka (trest povinnej práce) alebo materiálno-technické podmienky (trest domáceho väzenia). Ďalej sa možno stotožniť s Benčíkom, že výhody peňažného trestu sú miernosť oproti ostatným trestom, keďže sa dotýka „len“ majetku odsúdeného, anonymita a nízka miera stigmatizácie odsúdeného, nenarušenie sociálnych a integračných väzieb odsúdeného, hospodársky prínos pre štát, zvýšenie šance náhrady škody pri zachovaní ekonomickej činnosti odsúdeného. Na druhej strane, existujú nevýhody peňažného trestu spočívajúce v konkurencii s náhradou škody, vedľajšom efekte postihnutia blízkych osôb páchatel'a, nevhodnosti na sledovanie dlhodobých resocializačných cieľov a neurčitosti, či je peňažný trest uhradený priamo odsúdeným alebo naopak inou osobou za odsúdeného.³ *„Najzásadnejším cieľom posilnenia ukladania peňažného trestu, okrem neopomenuteľných fiškálnych faktorov, je záujem na potlačení ukladania krátkodobých trestov odňatia slobody, t. j. trestov odňatia slobody v trvaní do šesť mesiacov. Uvedené tresty spôsobujú negatívne následky v podobe kontaktu so spoluväzňami, ako aj stigmatizovanie už pri krátkodobom vylúčení zo spoločnosti, ktoré nemôžu byť pre krátkosť času nahradené pozitívnymi a želanými účinkami výkonu trestu odňatia slobody.“*⁴

Ako však pristupovala aplikačná prax súdov SR k ukladaniu peňažného trestu napriek poznaným výhodám? Z analytického dokumentu Ministerstva spravodlivosti SR⁵, ktoré sledovalo ukladanie peňažného trestu vo vybranom období 2018 až 2022 vyplývajú nasledovné poznatky:

- v niektorých prípadoch dôsledná individualizácia trestu ustupuje symbolickej hodnote výšky peňažného trestu (celkovo sa viac ako 95% PT ukladá v hladine do 2 000 €, pričom približne polovica do 500 €),
- PT sa ukladá najčastejšie pri trestnom čine ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ (45,6%), ďalej pri trestnom čine marenia výkonu úradného

³ BENČÍK, M.: Rekodifikácia a peňažný trest. In: *Justičná revue*, roč. 1994, č. 1-2, s. 49-56.

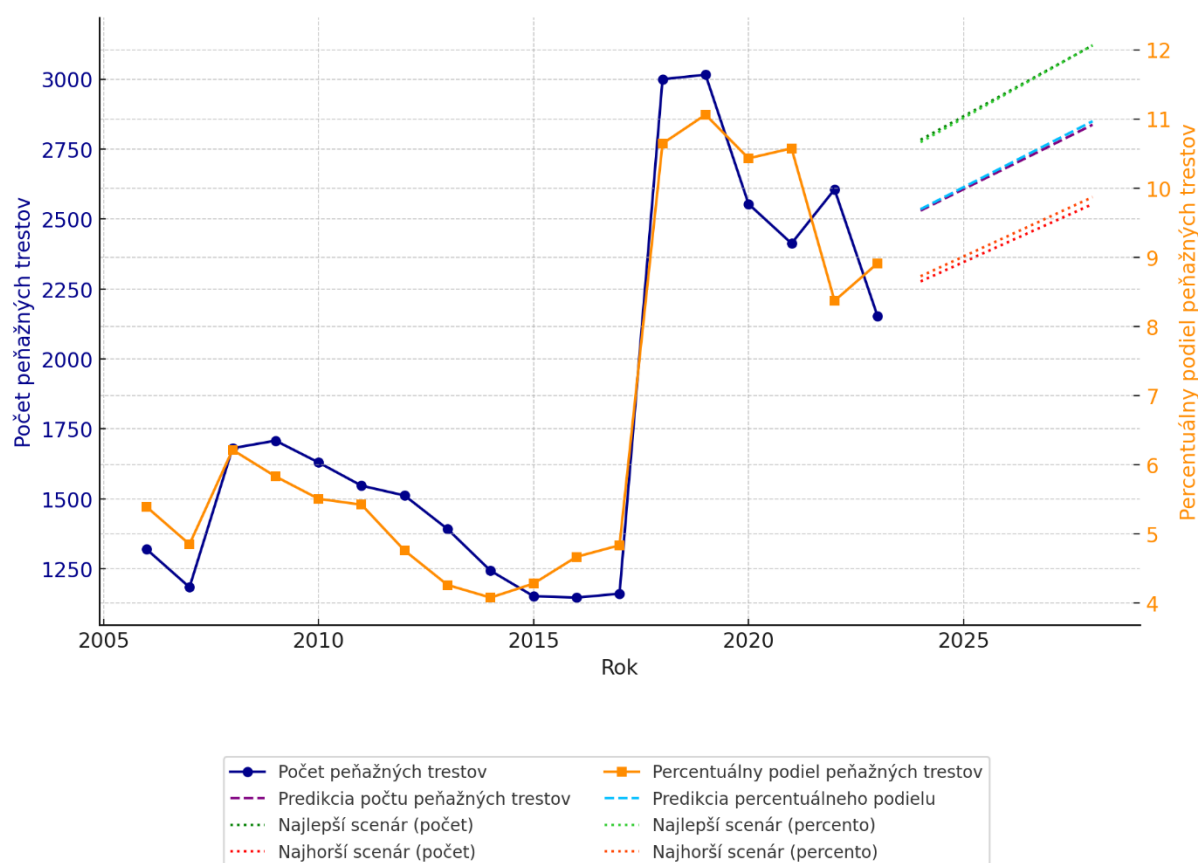
⁴ POLÁKOVÁ, V.: Aktuálne otázky peňažného trestu. In: *Justičná revue*, roč. 2014, č. 3. s. 388.

⁵ MS SR. Peňažné tresty v rokoch 2018 až 2022. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2023/analyzy_komentare/20230109_PENAZNY_TREST_Datova_analyza.pdf

rozhodnutia podľa § 348 TZ (5,5%), trestnom čine krádeže podľa § 212 TZ (4,9%) a trestnom čine ublíženia na zdraví podľa § 158 TZ (4,5%),

- pri trestnom čine ublíženia na zdraví podľa § 156 až § 158 TZ sa uplatňuje PT nadpriemerne a pri majetkových a hospodárskych trestných činoch sa ukladá spravidla podpriemerne,
- sudy v aplikačnej praxi častejšie využívajú § 56 ods. 2 TZ ako § 56 ods. 1 TZ,
- v sledovanom období z 2 746 uložených PT došlo k premene na NEPO trest v 124 prípadoch.

Okrem uvedeného analytického dokumentu si dovoľíme uviesť aj vlastnú analýzu trendov ukladania peňažného trestu v rokoch 2006 až 2023 so zjednodušenou predikciou rokov 2024 až 2028 na základe štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti SR.⁶

Graf č. 1

Vývoj a predikcia ukladania peňažných trestov v období od roku 2006 do roku 2028

⁶ Na predikciu bola použitá lineárna regresia generovaná umelou inteligenciou, ktorá je bežnou metódou pre jednoduché časové rady, ak existuje priamy vzťah medzi premennou závislou na čase. Pri lineárnej regresii sa predpokladalo, že počty a percentá peňažných trestov rastú (alebo klesajú) lineárne, čo znamená, že zmena medzi rokmi je približne konštantná. Údaje, ktoré boli vkladané do vývoju a predikcie sú počet uložený nasledovných trestov: nepodmienečný trest odňatia slobody, podmienečný trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a peňažný trest. Údaje boli čerpané zo štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti SR.

Priemerný počet uložených peňažných trestov za obdobie 2006 až 2023 je približne 1801 trestov ročne. Priemerný ročný percentuálny podiel peňažných trestov na celkovom počte trestov⁷ je približne 6,67 %. Najviac peňažných trestov bolo uložených v roku 2019, keď dosiahli počet 3016. Najmenej peňažných trestov bolo uložených v roku 2016 s počtom 1147. Najväčší percentuálny podiel peňažných trestov bol taktiež v roku 2019, s hodnotou 11,06 %. Najmenší percentuálny podiel bol v roku 2014, keď dosiahol 4,08 %. Tieto údaje naznačujú, že rok 2019 bol výnimočný, keďže v tomto roku bol uložený nielen najvyšší počet peňažných trestov, ale aj ich najväčší podiel na celkovom počte trestov.

Na základe údajov zo sledovaného obdobia sa podľa štandardizovanej predikcie očakáva, že kvantita ukladania peňažných trestov bude v nasledujúcich rokoch stabilne rásť. Vytvorená predikcia naznačuje, že do roku 2028 sa počet peňažných trestov môže ročne v priemere pohybovať v rozmedzí od 2500 do 3000 uložených peňažných trestov. Percentuálny podiel peňažných trestov na všetkých uložených trestoch sa taktiež predpokladá v mierne rastúcom trende, pričom by mal do roku 2028 by mal prekročiť hranicu 10 %. V prípade najlepšieho scenáru predikcie, môže byť početnosť peňažných trestov ešte vyššia. V takom prípade by sa do roku 2028 mohlo ukladať od 2800 do 3200 peňažných trestov ročne, pričom percentuálny a podiel týchto trestov by mohol dosiahnuť od 11 do 12 % zo všetkých uložených trestov. Naopak, v prípade najhoršieho scenáru by ukladanie peňažného trestu mohlo stagnovať alebo mierne klesnúť. V takomto prípade by sa počet peňažných trestov pohyboval v rozmedzí od 2000 do 2400 peňažných trestov ročne a ich podiel na všetkých uložených trestoch by mohol dosiahnuť len 8 – 9 %.

1. Súčasná právna úprava pre ukladanie peňažného trestu po zákonnej novele č. 40/2024

Súčasná právna úprava zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „TZ“) po zákonnej novele č. 40/2024 Z. z. podporuje najlepší scenár predikcie, keďže táto legislatívna zmena rozšírila diapazón možností, kde je možné uložiť peňažný trest, s čím štandardizovaná predikcia vo svojich výpočtoch nerátala – podstatným však zostáva, ako túto legislatívnu zmenu prijme rozhodovacia prax súdov.

Aktuálne je možné uložiť peňažný trest (fakultatívnosť) páchateľovi trestného činu v dvoch prípadoch: (i.) ide o páchateľa úmyselného trestného činu, ktorým sa snažil získať

⁷ Ide o len o tie druhy trestov, ktoré boli použité aj v rámci predikcie. Zároveň treba brať do úvahy skutočnosť, že štatistika Ministerstva spravodlivosti SR nerozlišovala či bol ten ktorý trest uložený ako samostatný alebo vedľajší, ale ide o absolútne čísla.

alebo získal majetkový prospech alebo, (ii.) ide o páchatel'a prečinu alebo zločinu, ak súd vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, okolností prípadu, osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť nápravy neukladá nepodmienečný trest odňatia slobody (dve pozitívne podmienky). Peňažný trest však nemôže byť uložený, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť (prvá negatívna podmienka § 57 ods. 1 TZ). Zároveň peňažný trest súd neuloží, ak by sa tým zmarila možnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom (§ 56 ods. 6 TZ) – uvedené ustanovenie predstavuje konkretizáciu zásady zohľadňovania právom chránených záujmov poškodeného⁸ ukotvenú v § 33a ods. 4 TZ a § 34 ods. 4 TZ. Z tohto dôvodu súd musí prihliadať na osobné a majetkové pomery páchatel'a (§ 57 ods. 1 TZ). „Za osobné pomery je možné považovať najmä vek páchatel'a, jeho rodinné pomery, zdravotný stav, povolanie, pracovnú kvalifikáciu, možnosť reálneho pracovného uplatnenia a podobne. Pod majetkovými pomermi páchatel'a sa rozumie stav jeho imania - aktív i pasív a jeho zárobkové možnosti. Okrem hodnoty a štruktúry majetku teda budú mať význam i jeho záväzky.“⁹ Keďže novela zvýšila hornú hranicu peňažného trestu, tak súd môže ukladať peňažný trest v rozmedzí od 160 do 3 000 000 €, pričom „peňažný trest by mal byť odrazom možností a schopností obžalovaných. Reagujúc na námietku prokurátora, že uložené peňažné tresty nie sú dostatočné a spravodlivé, odvolací súd uvádza, že výmera peňažného trestu nie je obmedzená hodnotou majetkového prospechu získaného posudzovanou trestnou činnosťou. Peňažným trestom možno postihnúť i majetok, ktorý páchatel' nadobudol poctivou prácou (R 51/1998-I.). O výške peňažného trestu musí súd rozhodnúť na základe všeobecných kritérií, v súlade s ustanoveniami § 34 ods. 4 Tr. zák., § 38 Tr. zák., ako aj s prihliadnutím na osobné a majetkové pomery jednotlivých obžalovaných, či už v čase páchania trestnej činnosti, ako aj s ohľadom na budúci rozvoj osobných a majetkových pomerov.“¹⁰

Ako samostatný trest môže byť peňažný trest uložený len, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, okolností prípadu, osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť nápravy uloženie iného trestu nie je potrebné – ide o § 56 ods. 3 TZ, ktorý dopĺňa výklad odseku 1 a 2 § 56 TZ upravujúcich dve rôzne situácie a pracuje s pojmom trestný čin a nie s jeho kategóriami. Je potom zrejmé, že ako peňažný trest ako samostatný trest môže byť uložený pri úmyselných trestných činoch (prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny) so zisťným motívom (§ 56 ods. 1 TZ) alebo pri prečinoch a zločinoch bez zisťného motívu (§ 56

⁸ Bližšie pozri: KALVODOVÁ, V.: Zásada zohľadnení právom chránených zájmů poškodeného trestným činom. In: Dny práva 2013/Days of Law 2013: Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení. 2014.

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 1To/5/2021 zo dňa 15.12.2021.

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 6 To 11/2015 zo dňa 18.01.2017.

ods. 2 TZ). Vzniká teda teoretický paradox, kedy páchatel' trestného činu vraždy so zisťným motívom má legislatívnu možnosť uloženia peňažného trestu ako samostatného trestu, avšak páchatel' vraždy bez zisťného motívu alebo páchatel' krádeže vo veľkom rozsahu nemá možnosť

Uvedené legislatívne ukotvenie peňažného trestu v § 56 a 57 TZ nemožno vnímať izolovane. Je potrebné ho vykladať v rámci zásad trestania. Okrem spomínanej zásady zohľadňovania právom chránených záujmov poškodeného trestným činom je potrebné spomenúť ďalšiu zásadu preferencie majetkových trestov pri zisťnej pohnútke zavedenú novelou v § 34 ods. 4 TZ, podľa ktorej súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne aj na to, že páchatel' trestného činu získal alebo sa snažil získať trestným činom majetkový prospech; ak tomu nebránia majetkové alebo osobné pomery páchatel'a alebo to nebude na ujmu náhrady škody alebo odstránenia škodlivého následku trestného činu, uloží mu s prihliadnutím na výšku tohto majetkového prospechu niektorý trest, ktorým ho postihne na majetku, a to buď ako samostatný trest alebo popri inom treste, pričom zväží najmä uloženie peňažného trestu. Podľa dôvodovej správy k zákonnej novele č. 40/2024 Z. z. ide o výslovné zakotvenie povinnosti súdu zväžiť najmä uloženie peňažného trestu, a to buď ako samostatne alebo popri inom treste.

Samotný výkon peňažného trestu je ustanovený v podmienkach SR v § 429 až 432 zákona číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „TP“) a zákonná novela č. 40/2024 Z. z. sa týchto ustanovení nedotkla. To znamená, že súd vyzve odsúdeného na zaplatenie peňažného trestu do 15 dní len čo sa stal vykonateľným rozsudok (trestný rozkaz) a upozorní odsúdeného, že ak peňažný trest nezaplatí, tak bude nariadený výkon náhradného trestu odňatia slobody. Pri právnickej osobe je kľúčovým § 79b vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy, podľa ktorého, ak peňažný trest nie je riadne zaplatený a nebol uložený náhradný trest odňatia slobody, vyšší súdny úradník zabezpečí zaslanie rovnopisu právoplatného rozhodnutia opatreného doložkou právoplatnosti a vykonateľnosti správe súdu na vymáhanie podľa osobitného predpisu. Inak tomu je však pri fyzických osobách, keďže procesnoprávna úprava peňažného trestu sa zmenila výrazne po zákonnej novele č. 262/2011 Z. z., kedy sa vypustilo vymáhanie peňažného trestu pri fyzických osobách. Podľa dôvodovej správy k tejto novele *“Navrhovaná zmena postupu pri výkone peňažného trestu vychádza z princípu, že k peňažnému trestu nie je možné pristupovať ako k výkonu pohľadávky napr. z občianskoprávneho vzťahu. Právoplatným uložením tohto trestu totiž vzniká zákonná povinnosť odsúdeného podrobiť sa jeho výkonu, teda zaplatiť peňažnú sumu vo výške, v ktorej bol trest uložený. V opačnom prípade nie je dôvod neuplatniť voči*

odsúdenému náhradnú formu postihu, t. j. nariadiť výkon náhradného trestu odňatia slobody. Doterajšia právna úprava odsúdenému umožňuje výkon peňažného trestu blokovať alebo svojvoľne predlžovať, keďže jeho vymáhanie je v praxi veľmi problematické, čo vedie k neustálemu nárastu nezaplatených peňažných trestov. Nová právna úprava pritom zachováva inštitút odkladu, povolenia splátok a upustenia od výkonu trestu v zákonom stanovených prípadoch.”¹¹ V tejto súvislosti vyvstáva otázka o rezignácii štátu na vymáhanie peňažného trestu, štátnom (ne)záujme na naplnení účelu trestu a vytvorení dvojkoľajnosti, kedy sa pri právnických osobách peňažný trest vymáha a pri fyzických osobách sa nevymáha, ale dochádza k premene peňažného trestu na náhradný trest odňatia slobody. Uvedené umocňuje § 432 ods. 3 TP, keďže odsúdený môže kedykoľvek odvrátiť výkon náhradného trestu alebo jeho pomernej časti tým, že peňažný trest alebo jeho pomernú časť zaplatí. O tom, akú časť náhradného trestu treba vykonať, rozhodne predseda senátu uznesením. Ustanovenie je v rámci aplikačnej praxi a komentári vykladané, tak že aj po nástupe do výkonu trestu odňatia slobody má odsúdený možnosť zaplatiť peňažný trest a tým odvrátiť už prebiehajúci výkon trestu odňatia slobody a ustanovenie zároveň neobsahuje žiadny matematický vzorec „podľa ktorých by mala zostávajúca časť nevykonaného peňažného trestu zodpovedať príslušnej časti náhradného trestu odňatia slobody, ktorý je potrebné vykonať.“¹²

2. Rakúska spolková republika ako vzor pre budúcu právnu úpravu peňažného trestu?

V súčasnom právnom poriadku Rakúskej spolkovej republiky je primárne hmotnoprávna úprava peňažného trestu upravená v § 19, 31a a 37 rakúskeho Trestného zákona (ďalej aj ako „StGB“)¹³ a procesnoprávna je primárne upravená v § 409 a 409a rakúskeho Trestného poriadku (ďalej aj ako „StPO“)¹⁴ a v § 5, 11 a 12 rakúskeho zákona o súdnom vymáhaní (ďalej aj ako „GEG“)¹⁵.

¹¹ NAJPRÁVO. Dôvodová správa k zákonu č. 262/2011 Z. z. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2011/262-2011-z-z.html#goog_rewarded .

¹² ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I., POLÁK, P. a kol.: Trestný poriadok. Komentár. Zväzok II. (§ 196 až 569). 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023. s. 828.

¹³ Rakúsky federálny zákon z 23. januára 1974 o skutkoch trestaných súdom (Rakúsky Trestný zákon - StGB) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> .

¹⁴ Rakúsky federálny zákon z 3. apríla 1873 o trestnom súdnom konaní (Rakúsky trestný poriadok - StPO) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001318>.

¹⁵ Rakúsky federálny zákon o súdnom vymáhaní pohľadávok (Gerichtliches Einbringungsgesetz – GEG) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at>.

Právna úprava peňažného trestu v Rakúskej spolkovej republike prešla svojou premenou. Najvýraznejšia zmena StGB nastala v 31. decembra 2015, kedy rakúsky zákonodarca rozšíril možnosť a povinnosť ukladať peňažný trest, pričom išlo o výsledok pracovnej skupiny „StGB 2015“ a rakúsky zákonodarca v dôvodovej správe ustanovil, že zmeny majú smerovať k obmedzeniu krátkodobého trestu odňatia slobody v prospech ukladania peňažného trestu.¹⁶ „Je známe, že krátke tresty odňatia slobody sú obzvlášť škodlivé, pretože vzhľadom na krátkosť trestu nie je možné prostredníctvom resocializačných opatrení čeliť nebezpečenstvám spojeným s každým trestom odňatia slobody. Tieto nebezpečenstvá spočívajú v tom, že odsúdený stráca svoje sociálne väzby a prostredníctvom kontaktu s inými väzňami a prispôsobenia sa „subkultúre“ vo väzení ešte viac sklzáne do trestnej činnosti. Okrem toho je organizačná náročnosť väzníc enormná kvôli neustálej obmene odsúdených a v neposlednom rade je sankcia odňatia slobody spravidla spojená s vysokými nákladmi pre štátnu pokladnicu.“¹⁷ Zákonodarca však nerozhodol o úplnom zrušení krátkeho trestu odňatia slobody, hoci by to podľa časti rakúskej právnej doktríny dávalo zmysel a preto právna možnosť krátkeho trestu odňatia slobody bude skôr zachovaná ako *ultima ratio* prostriedok pre potrestanie páchatel'a.¹⁸ Koniec koncov bez ohľadu na dĺžku trestu odňatia slobody „podľa prevažne jednomyselnej kriminologickej expertízy sú preto štyri z piatich trestov odňatia slobody „škodlivé“ a mohli by byť nahradené peňažným trestom.“¹⁹

Výsledkom reformy je súčasná právna úprava pre ukladanie peňažného trestu, pričom rakúsky zákonodarca preferuje ukladanie peňažného trestu namiesto trestu odňatia slobody, tak ako to vyplýva z názvu § 37 StGB (*Verhängung von Geldstrafen an Stelle von Freiheitsstrafen*) a z explicitnej textácie niektorých skutkových podstatách trestných činov formuláciou „...potrestá sa odňatím slobody od XY do XY alebo peňažným trestom do XY denných sadzieb.“

Rakúsky zákonodarca v § 37 StGB ustanovuje dva režimy ukladania peňažného trestu – v prvom odseku obligatórny a v druhom odseku fakultatívny. Súd podľa § 37 ods. 1 StGB musí uložiť peňažný trest, ak: (i.) za trestný čin hrozí páchatel'ovi horná hranica trestu odňatia slobody prevyšujúca 5 rokov, pričom do úvahy sa berie sankčný mechanizmus znižovania

¹⁶ Dôvodová správa. Rakúsky federálny zákon z roku 2015, ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon (Strafrechtsänderungsgesetz 2015). [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.parlament.gv.at/gegenstand/XXV/I/689>.

¹⁷ HOCHMAYR, G.: Die kurze Freiheitsstrafe in der Sanktionspraxis. Auswirkungen der Reform des § 37 StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com>.

¹⁸ BIRKLBAUER, A.: StGB - Strafgesetzbuch: Praxiskommentar, § 37. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com>.

¹⁹ BIRKLBAUER, A.: StGB - Strafgesetzbuch: Praxiskommentar, § 37. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com>.

horných trestných sadzieb podľa ustanovení o trestaní mladistvých (ak ide o mladistvého páchatel'a), ale neberú sa do úvahy ustanovenia fakultatívne a obligatórne ustanovenie o zvýšení hornej hranici trestu odňatia slobody, (ii.) výsledná výmera trestu odňatia slobody po sankčnom mechanizme vrátane posúdenia poľahčujúcich a priťažujúcich okolností a sudcovskej individualizácii trestu by bola maximálne na 1 rok, ktorého horná hranica neprevyšuje 720 denných sadzieb, (iii.) nie je potrebné uložiť na odradenie páchatel'a od páchania ďalšej trestnej činnosti trest odňatia slobody. Súd podľa § 37 ods. 2 StGB môže uložiť peňažný trest, ak: (i.) za trestný čin hrozí páchatel'ovi horná hranica trestu odňatia slobody prevyšujúca 5 rokov, ale neprevyšujúca 10 rokov, pričom do úvahy sa berie sankčný mechanizmus znižovania horných trestných sadzieb podľa ustanovení o trestaní mladistvých (ak ide o mladistvého páchatel'a), ale neberú sa do úvahy fakultatívne a obligatórne ustanovenie o zvýšení hornej hranici trestu odňatia slobody, (ii.) výsledná výmera trestu odňatia slobody po sankčnom mechanizme vrátane posúdenia poľahčujúcich a priťažujúcich okolností a sudcovskej individualizácii trestu by bola maximálne na 1 rok, ktorého horná hranica neprevyšuje 720 denných sadzieb, (iii.) nie je potrebné uložiť na odradenie páchatel'a od páchania ďalšej trestnej činnosti trest odňatia slobody a uloženie peňažného trestu postačuje na odvrátenie páchania trestnej činnosti inými osobami. Sotva však existujú mysliteľné prípady, v ktorých sa hypotetický trest odňatia slobody v trvaní najviac jedného roka sa javí ako primeraný, pretože pri takýchto trestných činoch už hroziaci minimálny trest odňatia slobody zvyčajne presahuje jeden rok a v tomto ohľade druhé kritérium požadované pre § 37 StGB nemožno dosiahnuť bez výraznej prevahy poľahčujúcich okolností nad priťažujúcimi (mimoriadne zníženie trestu v zmysle § 41 ods. 1 StGB).²⁰

Na rozdiel od právneho poriadku SR sa peňažný trest vypočítava v denných sadzbách, s tým že musí ísť minimálne o dve denné sadzby. Denná sadzba musí byť stanovená v rozsahu od 4 € do 5 000 €. Ide o tzv. systém denných sadzieb (*Tagessätzen*). Dennú sadzbu určí prvostupňový súd podľa osobných a majetkových pomeroch páchatel'a v čase rozhodovania o výmere peňažného trestu. Ak odvolací súd zrušil rozsudok prvostupňového súdu a vrátil mu vec na ďalšie konanie, tak je rozhodujúcim okamihom skúmania osobných a majetkových pomerov nové prvostupňové rozhodovanie.²¹ Ustanovenie § 19 StGB neustanovuje podrobný návod ako sa vypočíta konkrétna denná sadzba, preto uvedené ustanovenie bolo a je rozvíjané

²⁰ BIRKLBAUER, A, STIEBELLEHNER, G. § 37 StGB. In: HINTERHOFER, H. (ed.). Salzburger Kommentar zum StGB. [online]. Lexis 360. [2025-01-31]. Dostupné internete: <https://www.lexis360.com> .

²¹ HAIDVOGL, G.: Kommentar zu § 409 StPO. In: StPO Strafprozessordnung: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. 1. vyd. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

rakúskou judikatúrou. Podľa rakúskej judikatúry musí byť v prvom rade páchatel'ovi peňažným trestom odňatá taká suma, aby páchatel'ovi zostalo na určité obdobie len to, čo je nevyhnutné na jeho živobytie. To znamená, že peňažným trestom sa musí znížiť príjem páchatel'a na sumu blízku životnému minimu, aby peňažný trest viedol k citeľnému zníženiu životnej úrovne páchatel'a na určité obdobie. Ďalej podľa rakúskej judikatúry je referenčným bodom pre výpočet dennej sadzby čistý príjem páchatel'a, pričom od tohto príjmu sa musia odpočítavať určité sumy, ako napríklad náklady na nevyhnutné životné náklady, vyživovacie povinnosti, avšak neodčítavajú sa súkromnoprávne záväzky, ak nesúvisia so zabezpečením existencie. Zostávajúca suma zodpovedá mesačnej sume, ktorú možno odpočítavať. Táto suma sa musí vydeliť 30, čím sa získa suma individuálnej dennej sadzby v danom prípade.²²

Systém denných sadzieb však neznamená, že peňažný trest musí páchatel' platiť denne až do skončenia obdobia všetkých dní. Ide len o systém vypočítavania výmery peňažného trestu, keďže podľa § 409 ods. 1 StPO sa celá výmera peňažného trestu stáva splatnou ihneď po právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa páchatel'ovi uložil peňažný trest. Vo výroku odsudzujúceho rozhodnutia súd okrem stanovenia výmery peňažného trestu na celé dni, stanoví náhradný trest odňatia slobody, pričom 2 denné sadzby sa rovnajú 1 dňu trestu odňatia slobody. Ak páchatel' nezaplatí peňažný trest, ktorý mu bol uložený, ihneď po jeho právoplatnosti, sudca rozhodujúci v prvom stupni vyzve odsúdeného, aby peňažný trest zaplatil do 14 dní, inak sa bude vymáhať. Samozrejme existujú aj v Rakúskej spolkovej republike podobné inštitúty ako v SR – upustenie od výkonu peňažného trestu, povolenie splátok.

Súdne vymáhanie peňažného trestu sa realizuje na základe § 11 a 12 GEG prostredníctvom inkasnej agentúry na Viedenskom vyššom krajskom súde v mene spolkovej vlády. Peňažný trest sa vymáha len v rozsahu, v akom sa neohrozí základná výživa odsúdeného a osôb, o ktorých je odsúdený povinný sa starať zo zákona. Najneskôr do jedného roka musí inkasná agentúra informovať súd, ktorý viedol trestné konanie, o dovtedy zaplatenej výške peňažného trestu, sľubných exekučných opatreniach alebo o nevykonalosti peňažného trestu. Na zabezpečenie úhrady peňažného trestu má spolková vláda k dispozícii zadržiavacie právo k peňažným sumám, hnutel'nému majetku odsúdeného prevzatého do súdnej úschovy a na zaistené a zhabané veci a majetok odsúdeného. Následne sa zadržné právo premieňa na zákonné záložné právo (§ 5 GEG). Ak peňažným trestom uloženým všeobecnými súdmi v trestných veciach hrozia náhradné tresty odňatia slobody, tak v prípade ich nevykonalosti, inkasná agentúra musí bezodkladne iniciovať príslušné

²² SALIMI, E.: § 19 StGB. In: HINTERHOFER, H., (ed.) Salzburger Kommentar zum StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://360.lexisnexis.at> .

donucovacie opatrenia, t. j. informovať príslušný súd na nariadenie výkonu náhradného trestu odňatia slobody, ktorým je prvostupňový trestný súd. V súdnej výzve na nástup do výkonu náhradného trestu odňatia slobody musí byť odsúdený, ktorého je trest odňatia slobody kratší ako 9 mesiacov, poučený o možnosti výkonu verejnoprospešných prác podľa § 3a zákona o výkone trestu (ďalej aj ako „StVG“)²³ – štyri hodiny verejnoprospešných prác sa rovnajú jednému dňu náhradného trestu odňatia slobody.²⁴

Ako vníma uplatňovanie peňažného trestu v Rakúskej spolkovej republike rakúska odborná obec? Podľa štúdie²⁵ profesorky trestného práva Gudrun Hochmayr ohľadom účinkov reformy peňažného trestu v roku 2015 sa správne rozšírila možnosť a povinnosť ukladania peňažného trestu, avšak efekty reformy sa ešte neprejavili v rámci aplikačnej praxe súdov. Nižšia účinnosť ukladania peňažného trestu rakúskou aplikačnou praxou v porovnaní s nemeckou aplikačnou praxou môže byť podľa štúdie spôsobená tým, že (i.) nemecký zákonodarca komunikuje povinnosť vyhnúť sa krátkym trestom odňatia slobody jasnejšie („*Kurzer Freiheitsentzug ist ausnahmsweise*“) ako rakúsky zákonodarca („*Umsatzstrafe anstelle Freiheitsentzug*“) v hmotnoprávnom trestnom kódexe, (ii.) súd v Nemeckej spolkovej republike musí v rozsudku uviesť dôvody, ak chce uložiť krátkodobý trest odňatia slobody, zatiaľ čo v Rakúskej spolkovej republike súd nemusí odôvodňovať uloženie krátkodobého trestu odňatia slobody, ak popiera existenciu podmienok na uloženie peňažného trestu.

Suma summarum, podstatným poznatkom v rámci komparácie Rakúskej spolkovej republiky so SR je povinné ukladanie peňažného trestu pri určitých prípadoch a aj to, že odsúdený nemá právo vybrať si, či nastúpi do náhradného trestu odňatia slobody a vyhnúť sa tak zaplateniu peňažnému trestu. Ďalej rakúsky zákonodarca preferuje ukladanie peňažného trestu ako alternatívneho trestu nie len pred nepodmienečným trestom odňatia slobody, ale aj pred krátkodobým trestom odňatia slobody s vnímaním kriminologických účinkov ohľadom ich negatívnych účinkov a robí opatrenia pre vymožitelnosť peňažného trestu a v prípade jeho nezaplatenia poskytuje aj možnosť trestu povinnej práce miesto výkonu náhradného trestu nepodmienečného trestu odňatia slobody. Zároveň takisto platí aj v SR aj Rakúskej

²³ Rakúsky federálny zákon z 26. marca 1969 o výkone trestu odňatia slobody (Rakúsky zákon o výkone trestu – StVG) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002297>.

²⁴ HAIDVOGL, G.: Kommentar zu § 409 StPO. In: StPO Strafprozessordnung: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. 1. vyd. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com>.

²⁵ HOCHMAYR, G.: Die kurze Freiheitsstrafe in der Sanktionspraxis. Auswirkungen der Reform des § 37 StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com>.

spolkovej republike, že odsúdený sa zaplacením peňažného trestu môže „vykúpiť“ z náhradného trestu odňatia slobody aj potom, čo už ako nastúpil do výkonu náhradného trestu odňatia slobody.²⁶

3. Záver alebo ako môže vyzeráť budúca právna úprava peňažného trestu

Inšpiratívnymi pre budúcu právnu úpravu peňažného trestu môže byť obligatornosť ukladania peňažného trestu²⁷ ako alternatívneho trestu po vzore Rakúskej spolkovej republiky, s tým že v SR by za menej závažné trestné činy (napr. za prečiny s hornou hranicou trestu odňatia slobody neprevyšujúcou 5 rokov pri prvopáchateľoch) bol súd povinný ukladať peňažný trest, ak by samostatný TZ neustanovil inak. TZ by ustanovoval inak najmä, ak by odsúdený nebol schopný zaplatiť peňažný trest, peňažným trestom by bola zmarená možnosť náhrady škody poškodeného, iný alternatívny trest by plnil účel trestu lepšie ako peňažný trest alebo by účel trestu splnil len nepodmienečný trest odňatia slobody.

Takisto je možné uvažovať o návrate k vymáhaniu peňažného trestu aj pri fyzických osobách, čím by došlo k odstráneniu dvojkoľajnosti (ne)vymáhania peňažného trestu pri právnických a fyzických osobách. Podľa dôvodovej správy zákonnej novely č. 262/2011 Z. z. vtedjšia právna úprava odsúdenému umožňovala výkon peňažného trestu blokovat' alebo svojvoľne predlžovať a v praxi bolo jeho vymáhanie veľmi problematické, čo malo viesť k neustálemu nárastu nezaplatených peňažných trestov. S uvedeným názorom sa nemožno úplne stotožniť, keďže podľa analytického dokumentu Ministerstva spravodlivosti SR len v malých prípadoch dochádza k premene peňažného trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody. Zároveň aj po vzore Rakúskej spolkovej republiky môže byť vymáhanie peňažného trestu efektívne. Efektívnosti vymáhania peňažného trestu môže pomôcť zaistenie určitej časti majetku obvinenej osoby počas trestného stíhania, kde sa predpokladá uloženie peňažného trestu a to primerane po vzore inštitútu „*Zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku podľa § 425 TP a nasl.*“ Okrem uvedeného by bolo vhodné nastaviť do novej právnej úpravy ešte dve veci. Prvou je možnosť súdu upustiť od vymáhania peňažného trestu a nariadiť výkon náhradného trestu odňatia slobody, ak je zrejmé, že nedôjde k vymoženiu peňažného trestu. Druhou je opätovné zavedenie formulky starej

²⁶ BIRKLBAUER, A., HAUMER, M., NIMMERVOLL, B., WESS, G.: § 409 StPO. In: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. [online]. Lexis 360. [2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://360.lexisnexis.at>.

²⁷ Bližšie k obligatornosti ukladania alternatívnych trestov pozri: BURDA, E., KIKO, M., RICHTER, D.: Obligatorne alternatívne tresty: budúcnosť rekodifikácie Trestného zákona? In: Romža, S. a kol. (ed.): Košické dni trestného práva 2024, VIII. ročník: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta.

právnej úpravy pred účinnosťou zákonnej novely č. 262/2011 Z. z. (§ 431 ods. 2 TP) a to že „peňažný trest sa smie vymáhať, len ak tým nebude zmarené uspokojenie priznaného nároku poškodeného na náhradu škody. Ak neprikročí poškodený k vymáhaniu svojho nároku do troch mesiacov odo dňa, v ktorom nadobudol právoplatnosť rozsudok, ktorým bol peňažný trest uložený, peňažný trest sa vymáha bez ohľadu na nárok poškodeného.“, čím by došlo k naplneniu zásady zohľadňovania právom chránených záujmov poškodeného v zmysle § v § 33a ods. 4 TZ. Za inovatívne by sme považovali, ak by súd v čase rozhodovania o premene peňažného trestu na náhradný trest odňatia slobody mal možnosť rozhodnúť o ustanovení alternatívneho trestu miesto výkonu náhradného trestu odňatia slobody, ak tieto alternatívne tresty plnili lepšie účel trestu ako náhradný trest odňatia slobody. V tejto súvislosti by však už odsúdenému, ktorý by už vykonával náhradný nepodmienečný trest odňatia slobody, nemala byť daná možnosť dodatočného „vykúpenia“ z výkonu trestu odňatia slobody.

Veľkou a otvorenou otázkou zostáva zavedenie systému denných sadziieb do právneho poriadku SR, ktorou by sa mohlo odstrániť veľa problémov v aplikačnej praxi pri peňažnom treste a to od predvídateľnejších výpočtov peňažného trestu, započítania väzby do peňažného trestu až po prepočet náhradného trestu odňatia slobody pri čiastočnom zaplatení peňažného trestu. „Zaujímavý je aj výsledok dotazníkovej sondy slovenských sudcov „Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi“, ktorý bol zverejnený v roku 2015. Na otázku „Aké sú úskalia ukladania a výkonu peňažného trestu?“ až 30% sudcov odpovedalo, že problémom je aj absencia systému denných sadziieb v rámci výmery peňažného trestu, ktorá by zabezpečila väčšiu diferenciáciu a personalizáciu trestu z hľadiska veku, pohlavia, sociálneho zaradenia a pod. Tak isto súhlasíme s názorom, že absencia systému denných sadziieb spôsobuje, že nie je zrejmé ako sudca prihliadal na povahu a závažnosť, osobu a majetkové pomery páchatel'a. Dôsledné, jasné a transparentné zohľadnenie osobných a majetkových pomerov páchatel'a, prípadne závažnosti trestného činu je vo všeobecnosti považované za transparentnejšie tak vo vzťahu k odsúdenému, ako aj vo vzťahu k verejnosti.“²⁸

²⁸ JALČ, A., JURIŠOVÁ, K.: Systém denných sadziieb pri peňažnom treste vo vybraných zahraničných právnych úpravách. In: *Justičná revue*, roč. 2017, č. 4. s. 582.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BENČÍK, M.: Rekodifikácia a peňažný trest. In: Justičná revue, roč. 1994, č. 1-2.

BIRKLBAUER, A., HAUMER, M., NIMMERVOLL, B., WESS, G.: § 409 StPO. In: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. [online]. Lexis 360. [2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://360.lexisnexis.at> .

BIRKLBAUER, A.: StGB - Strafgesetzbuch: Praxiskommentar, § 37. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

BURDA, E., KIKO, M., RICHTER, D.: Obligatórne alternatívne tresty: budúcnosť rekodifikácie Trestného zákona? In: Romža, S. a kol. (ed.): Košické dni trestného práva 2024, VIII. ročník: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta.

Dôvodová správa. Rakúsky federálny zákon z roku 2015, ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon (Strafrechtsänderungsgesetz 2015). [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.parlament.gv.at/gegenstand/XXV/I/689setzesnummer=10002296> .

HAIDVOGL, G.: Kommentar zu § 409 StPO. In: StPO Strafprozessordnung: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. 1. vyd. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

HAIDVOGL, G.: Kommentar zu § 409 StPO. In: StPO Strafprozessordnung: StPO - Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung. 1. vyd. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

HOCHMAYR, G.: Die kurze Freiheitsstrafe in der Sanktionspraxis. Auswirkungen der Reform des § 37 StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

HOCHMAYR, G.: Die kurze Freiheitsstrafe in der Sanktionspraxis. Auswirkungen der Reform des § 37 StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.lexis360.com> .

JALČ, A., JURIŠOVÁ, K.: Systém denných sadzieb pri peňažnom treste vo vybraných zahraničných právnych úpravách. In: Justičná revue, roč. 2017, č. 4.

KALVODOVÁ, V.: Zásada zohľadnení právom chránených zájmov poškodeného trestným činom. In: Dny práva 2013/Days of Law 2013: Postavení poškodeného a oběti v trestním řízení. 2014.

MS SR. Peňažné tresty v rokoch 2018 až 2022. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2023/analyzy_komentare/20230109_PENAZNY_TREST_Datova_analyza.pdf.

MS SR. Štatistické ročenky [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum/>.

NAJPRÁVO. Dôvodová správa k zákonu č. 262/2011 Z. z. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2011/262-2011-z-z.html#goog_rewarded.

POLÁKOVÁ, V.: Aktuálne otázky peňažného trestu. In: Justičná revue, roč. 2014, č. 3.

Rakúsky federálny zákon o súdnom vymáhaní pohľadávok (Gerichtliches Einbringungsgesetz – GEG) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at>.

Rakúsky federálny zákon z 23. januára 1974 o skutkoch trestaných súdom (Rakúsky Trestný zákon - StGB) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete:

Rakúsky federálny zákon z 26. marca 1969 o výkone trestu odňatia slobody (Rakúsky zákon o výkone trestu – StVG) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002297>.

Rakúsky federálny zákon z 3. apríla 1873 o trestnom súdnom konaní (Rakúsky trestný poriadok - StPO) v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001318>.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 1To/5/2021 zo dňa 15.12.2021.

SALIMI, E.: § 19 StGB. In: HINTERHOFER, H., (ed.) Salzburger Kommentar zum StGB. [online]. Lexis 360. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://360.lexisnexis.at>.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 6 To 11/2015 zo dňa 18.01.2017.

vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy.

ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I., POLÁK, P. a kol.: Trestný poriadok. Komentár. Zväzok II. (§ 196 až 569). 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023. s. 828.

zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

zákon číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

UZNÁVANIE A VÝKON ROZHODNUTÍ O PEŇAŽNEJ SANKCII V EÚ V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS ON MONETARY SANCTIONS IN THE EU UNDER THE CONDITIONS OF THE SLOVAK REPUBLIC

Jaroslav Klátik²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá vzájomným uznávaním peňažných sankcií v rámci Európskej únie, hlavne v zmysle rámcového rozhodnutia o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, ktoré sa do právneho poriadku Slovenskej republiky transponovalo formou zákona o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v EÚ.

Kľúčové slová

uznanie peňažnej sankcie, peňažná sankcia, rozhodnutie, vykonávajúci štát, štát pôvodu, uznanie a výkon rozhodnutia, Lisabonská zmluva

Abstract

The paper deals with the mutual recognition of monetary sanctions within the European Union, mainly in terms of the framework decision on the application of the principle of mutual recognition to monetary sanctions, which was transposed into the legal order of the Slovak Republic in the form of the Act on the Recognition and Enforcement of Decisions on Monetary Sanctions in the EU.

Keywords

recognition of a financial penalty, financial penalty, decision, executing state, state of origin, recognition and enforcement of the decision, Treaty of Lisbon

Úvod

Významným dokumentom v oblasti vzájomného uznávania rozsudkov v trestných veciach je Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, prijaté 24. februára 2005, revidované rámcovým rozhodnutím 2009/299/SVV o posilnení procesných práv, pokiaľ bolo rozhodnutie vydané v konaní „in

¹ Tento príspevok je spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0100/24 „Zavedenie európskych trestných činov do právneho poriadku Slovenskej republiky“.

² Prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD., vedúci Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, E-mail: jaroslav.klatik@umb.sk.

absentia“, teda v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní, ktoré umožňuje vymedziť dôvody, kedy je vykonávajúcemu orgánu umožnené vykonať rozhodnutie, napriek neprítomnosti dotknutej osoby na konaní a zároveň rešpektovať právo na obhajobu takejto osoby.³ Podobne ako pri iných rámcových rozhodnutiach aj v rámci tohto je potrebné hľadať základy jeho prijatia vo výsledkoch rokovaní Európskej rady v Tampere (1999), ktorá prijala zásadu vzájomného uznávania za tzv. nosný stĺp justičnej spolupráce, uplatňovanej na peňažné sankcie, ktoré sú uložené justičnými alebo správnymi orgánmi. Pre lepší výklad rámcového rozhodnutia je rozhodujúci článok 31 písm. a) a článok 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii, v ktorej nachádzame mandát na jeho prijímanie, keďže bolo prijaté počas platnosti Zmluvy o Európskej únii v takomto znení.⁴ Ako je uvedené v preambule rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií *„zásada vzájomného uznávania by sa mala uplatňovať na peňažné sankcie, ktoré uložili justičné alebo správne orgány s cieľom uľahčiť výkon takýchto sankcií v inom členskom štáte, ako je štát, v ktorom sú uložené“*.... *“toto rámcové rozhodnutie by sa malo vzťahovať aj na peňažné sankcie uložené za dopravné priestupky”*. Účelom uplatňovania rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií je predovšetkým rozšírenie mechanizmu vzájomného uznávania aj na oblasť rozhodnutí o peňažných sankciách.⁵ Ďalším z dôvodov je priblíženie vnútroštátnej právnej úpravy jednotlivých členských štátov smerom k EÚ, keďže k zavedeniu rámcových rozhodnutí a smerníc do vnútroštátnych poriadkov členských štátov dochádza cestou implementácie vo forme zákonov, kedy ide o process výhradne v rámci EÚ, ktorý úzko súvisí s rozvojom politiky v rámci bývalého tretieho piliera EÚ, v ktorom dochádza k realizácii trestného práva. Tento proces sa zameriava na odstránenie rozdielov medzi právnymi poriadkami členských štátov EÚ, ak sú v rozpore s minimálnymi normami. Minimálnymi normami rozumieme požiadavky EÚ v rámci prijatých nástrojov, teda v rámcových rozhodnutiach a smerniciach, ktoré symbolizujú požiadavku aspoň toho „minima“ čo sa od týchto aktov očakáva. Tým rozumieme minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblastiach závažnej trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom. Táto potreba vyplýva z povahy a dôsledkov takejto trestnej činnosti a potreby bojovať proti nim formou spoločného úsilia. Je teda možné konštatovať, že

³ Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SVV o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SVV, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV, 2008/947/SVV a o posilnení práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania. Ú. v., L 81/24.

⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie. Ú. v., L 76/16.

⁵ KLÁTIK, J.: Vzájomné uznávanie rozhodnutí v právnom styku s cudzinou. In: Európske výzvy trestného práva: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni "Nová Európa - výzvy a očakávania" konanej v dňoch 22. 23.9.2016 v Trnave. 1. vyd. - Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 52-67.

vymáhanie finančných sankcií v cezhraničných prípadoch, bez ohľadu na to, kde v rámci EÚ boli uložené, prispieva k zabezpečeniu rovnakého zaobchádzania s občanmi EÚ. Súdny dvor EÚ v rozsudku vo veci C-105/03 – Pupino uložil členským štátom povinnosť v rámci ktorej vnútroštátny súd musí zohľadniť všetky pravidlá vnútroštátneho práva a vykladať ich v rámci znenia a účelu uvedeného rámcového rozhodnutia. Rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií nadväzuje na Zmluvu o Európskej únii, rozhodujúci je čl. 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii v znení Amsterdamskej zmluvy, v ktorej nachádzame mandát na jeho prijímanie, keďže bolo prijaté počas platnosti Zmluvy o Európskej únii v takomto znení.⁶ Ďalším nadväzujúcim aktom je Charta základných práv EÚ⁷, keďže ako uvádza preambula rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií, toto rozhodnutie rešpektuje základné práva vyjadrené Chartou základných práv EÚ najmä jej VI. kapitolu. Žiadnu časť rámcového rozhodnutia nemožno vykladať tak, že účelom peňažnej sankcie je potrestanie osoby z dôvodu jej pohlavia, rasy, etnického pôvodu, štátnej príslušnosti a iné.⁸

1. Vymedzenie peňažnej sankcie v právnom akte EÚ

Rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií taxatívne vymedzilo, že na daný účel sa pod pojmom „*peňažná sankcia*“ rozumie:

- povinnosť zaplatiť peňažnú čiastku uloženú odsudzujúcim rozhodnutím pre trestný čin,
- povinnosť zaplatiť náhradu uloženú v rámci toho istého rozhodnutia v prospech obete ktorá však nesmie byť stranou v občianskoprávnom konaní a súd koná v rámci svojej trestnej právomoci,
- ako peňažnú čiastku na súdne trovy, trovy správneho konania, ktoré viedlo k rozhodnutiu, ako peňažnú čiastku do verejného fondu alebo organizácií na podporu obetí, ktorá bola uložená v tom istom rozhodnutí.

Na účely vzájomného uznávania pojem „*peňažná sankcia*“ nezahŕňa:

- príkaz na zhabanie zisku z trestného činu,
- príkaz vyplývajúci z nárokov občianskoprávnej povahy o náhrade škody a navrátenie do pôvodného stavu, ktoré sú vykonateľné v rámci súladu s nariadením Rady č. 44/2001 o súdnej

⁶ Zmluva o EÚ v znení Amsterdamskej zmluvy. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, C 340, 10. november 1997.

⁷ Charta základných práv EÚ. Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. marec 2010.

⁸ Rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV z 25. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, Ú. v. ES, L 76/16.

právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v obchodných a občianskych veciach. Na účely aplikácie rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV sa rozhodnutím rozumie konečné rozhodnutie, ktoré vyžaduje, aby fyzická alebo právnická osoba zaplatila peňažnú sankciu.³⁷ Pod konečným rozhodnutím treba rozumieť rozhodnutie, ktoré je právoplatné alebo proti ktorému nie je možné podať riadny opravný prostriedok „*res iudicata*“, ktorým bola vyslovená vina alebo porušenie zákona.

Dané rozhodnutie môže byť uložené formou:

- peňažného trestu, ktoré bolo uložené v trestnom konaní,
- pokuty, ktorá bola uložená v správnom konaní,
- náhrady škody, ktorá bola priznaná poškodenému voči odsúdenému v trestnom konaní, v rámci povinnosti uhradiť peňažnú čiastku do verejného fondu na podporu obetí.

Iné protiprávne konania nepatria do pôsobnosti rámcového rozhodnutia. Odbornejším skúmaním textu rozhodnutia možno dospieť k záveru, že cieľom nebolo uznávanie a výkon akýchkoľvek rozhodnutí orgánov, ktorými bola uložená peňažná sankcia, fyzickej alebo právnickej osobe, ale len špecifických rozhodnutí, ktoré prijal :

- súd štátu pôvodu pre protiprávne konanie podľa práva štátu pôvodu,
- iný orgán štátu pôvodu než súd v rámci trestného činu podľa práva štátu pôvodu, za predpokladu, že dotknutá osoba mohla danú vec prejednať pred súdom, ktorý je príslušný rozhodovať v trestných veciach,
- iný orgán štátu pôvodu než súd, pre skutok, ktorý je trestný podľa právneho poriadku štátu pôvodu za predpokladu, že dotknutá osoba mohla danú vec prejednať pred súdom, ktorý je príslušný rozhodovať v trestných veciach,
- súd, ktorý je príslušný rozhodovať v trestných veciach, ak ide o rozhodnutie v bode uvedenom vyššie.⁹

2. Uznanie a výkon rozhodnutia o peňažnej sankcii a dôvody odmietnutia uznania a výkonu rozhodnutia o peňažnej sankcii

Rozhodnutie súdu iného členského štátu v trestnej veci, môže byť vykonané len pokiaľ bolo uznané vykonávajúcim štátom. Rozhodnutie a osvedčenie možno zaslať príslušným orgánom členského štátu, v ktorom má dotknutá fyzická alebo právnická osoba majetok alebo príjem, zvyčajné bydlisko alebo sídlo v prípade právnickej osoby. Môže sa stať, že rozhodnutie

⁹ Článok 1 rámcového rozhodnutia Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie. Ú. v. ES L 76, 22. marec 2005.

o peňažnej sankcii je možné vykonať len zčasti. V takýchto prípadoch je možné aplikovať alternatívne sankcie, ak takúto možnosť povoľuje právny poriadok vykonávajúceho štátu a ak je takáto možnosť upravená v rámci osvedčenia rozhodnutia o peňažnej sankcii. V zmysle rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií sú upravené aj dôvody odmietnutia uznania a výkonu rozhodnutia o peňažnej sankcii. Z toho vyplýva, že povinnosť uznať a vykonať rozhodnutie nie je absolútna.¹⁰ Medzi dané dôvody patrí :

- ak osvedčenie patriace k rozhodnutiu o peňažnej sankcii, nie je predložené, je neúplné prípadne nezodpovedá vydanému rozhodnutiu,
 - ak dané rozhodnutie proti odsúdenej osobe už bolo vykonané v inom členskom štáte,
 - ak rozhodnutie o peňažnej sankcii sa týka činov, ktoré sa nepovažujú podľa vykonávajúceho štátu za trestné činy,
 - ak ide o výkon rozhodnutia pre trestný čin, ktorý je podľa vykonávajúceho štátu premlčaný ale rozhodnutie patrí do právomoci tohto štátu,
 - ak rozhodnutie súvisí so skutkami, ktoré podľa práva vykonávajúceho štátu boli spáchané čiastočne alebo úplne na území tohto vykonávajúceho štátu,
 - ak ide o rozhodnutie, pre skutok, ktorý nebol spáchaný na území štátu pôvodu a teda vykonávajúci štát nemôže umožniť takéto trestné stíhanie,
 - ak právny poriadok vykonávajúceho štátu poskytuje na predmetný skutok imunitu,
 - ak ide o rozhodnutie voči FO, ktorá v čase spáchania skutku nebola trestne zodpovedná podľa práva vykonávajúceho štátu,
 - ak vyplýva z osvedčenia, že dotknutá osoba nebola poučená osobne alebo prostredníctvom svojho oprávneného zástupcu o práve podať opravný prostriedok a o príslušných lehotách na jeho podanie,
 - ak peňažná sankcia je nižšia ako 70 eur,
 - ak vyplýva z osvedčenia, že dotknutá osoba sa osobne nezúčastnila na konaní aj keď o tom bola riadne a včas informovaná a skutočne sa jej doručili všetky potrebné informácie.

Podľa Rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií upravuje dané dôvody ako fakultatívne, čo nebráni zákonodarcom zaviesť ich do vnútroštátnych poriadkov ako dôvody obligatórne. Vykonávajúci štát má informačnú povinnosť

¹⁰ Komisia Európskych spoločností (2008) : „Správa komisie na základe čl. 20 rámcového rozhodnutia Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie“ KOM (2008), s. 6-7.

voči štátu pôvodu, ktorý informuje o každom rozhodnutí v rámci ktorého prestáva byť rozhodnutie vykonateľné.

3. Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v SR

Uznanie a výkon rozhodnutia o peňažnej sankcii v rámci európskeho právneho priestoru upravuje rámcové rozhodnutie Rady EÚ 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií, do právneho poriadku Slovenskej republiky je transponované zákonom č. 183/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v EÚ a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1. augusta 2011. Uvedený právny predpis možno uplatňovať len voči členským štátom, ktoré dané rámcové rozhodnutie prijali do svojho právneho poriadku, zároveň zákon taktiež nie je aplikovateľný na žiadosti členských štátov pred dátumom jeho účinnosti. Vo vzťahu k štátom, ktoré predmetné rámcové rozhodnutie neimplementovali do svojich právnych poriadkov sa postupuje podľa príslušných medzinárodných zmlúv, ktoré upravujú uznávanie a výkon rozhodnutí v trestných veciach. Zákon v zmysle vymedzenia svojho predmetu upravuje postup orgánov Slovenskej republiky pri uznávaní a výkone rozhodnutia ukladajúceho peňažnú sankciu vydaného súdom alebo iným príslušným orgánom členského štátu EÚ, a pri odovzdávaní rozhodnutia o peňažnej sankcii vydaného súdom v trestnom konaní na jeho uznanie a výkon v inom členskom štáte. Tento zákon sa použije len vo vzťahu k členským štátom, ktoré do svojho právneho poriadku implementovali osobitný predpis, teda rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií. Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií má v systéme slovenského práva miesto „*lex specialis*“ vo vzťahu k Trestnému poriadku, teda dané ustanovenie bude uprednostňované pred generálnou úpravou, ak nie je ustanovené inak. Ďalším nadväzujúcim zákonom je Zákon č. 65/2001 Z. z. o vymáhaní súdnych pohľadávok, kedy po uplynutí lehoty na zaplatenie peňažnej sankcie v rámci uznaného nároku vyplývajúceho z osvedčenia, sa predmetná peňažná sankcia stáva súdnou pohľadávkou. So zákonom č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií nepriamo súvisí aj Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb, keďže rámcové rozhodnutie predpokladá uznávanie a výkon peňažných sankcií jednak fyzickej ale aj právnickej osobe a tiež s poukazom na čl. 20 ods. 2 písm. b) rámcového rozhodnutia, v zmysle ktorého každý členský štát môže na časové obdobie najviac 5 rokov odo dňa nadobudnutia platnosti rámcového rozhodnutia obmedziť jeho uplatňovanie vo vzťahu k právnickým osobám. V súlade s čl. 1 § 2 písm. d) zákona č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií, sa štátom pôvodu rozumie členský štát v ktorom sa vydalo rozhodnutie o peňažnej sankcii, ktoré má byť uznané a vykonané v inom členskom štáte. Postup

slovenských orgánov ako štátu pôvodu je upravený v § 10 daného zákona. Vykonávajúcim štátom rozumieme členský štát, ktorému bolo zaslané rozhodnutie s cieľom jeho vykonania. Justičným orgánom štátu pôvodu je súd alebo správny orgán štátu pôvodu s právomocou vydať rozhodnutie o peňažnej sankcii podľa právneho poriadku štátu pôvodu. Na to, aby justičný orgán štátu pôvodu zaradil trestný čin do niektorej z uvedených kategórií 38 trestných činov sa nevyžaduje, aby sa znaky trestného činu či pomenovanie zhodovali v danom právnom poriadku a v poriadku vykonávajúceho štátu. Stačí zaradenie predmetného konania orgánom štátu pod niektorú z kategórií konaní v skôr uvedenom výpočte trestných činov, popis skutku a právna kvalifikácia, ktoré sú uvedené v osvedčení, pre ktoré bolo dané rozhodnutie v inom členskom štáte vydané. Nevyžaduje sa úplná zhoda ani medzi znakmi trestného činu, ako ho vymedzuje právo štátu pôvodu a vykonávajúceho štátu, ani v označení alebo kvalifikácii tohto trestného činu podľa vnútroštátneho práva uvedených dvoch štátov.¹¹ Príslušný orgán štátu pôvodu teda zasiela rozhodnutie spolu s osvedčením do vykonávajúceho štátu, kde má povinný, voči ktorému bolo prijaté rozhodnutie, tým rozumieme fyzická alebo právnická osoba, majetok, príjem, bydlisko, alebo v prípade právnickej osoby sídlo, prípadne organizačnú zložku.

4. Konanie o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii v Slovenskej republike

Rozhodnutie súdu iného členského štátu v trestnej veci, môže byť vykonané len pokiaľ bolo uznané slovenským súdom. Takto uznané cudzie rozhodnutie má rovnaké právne účinky ako rozsudok slovenského súdu. Právna úprava uznávania cudzieho rozhodnutia v rámci vnútroštátnej právnej úpravy je obsiahnutá v Trestnom poriadku.¹² Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií uplatňuje v zmysle rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií dva režimy pri uznávaní rozhodnutí o peňažnej sankcii. Buď sa uplatní obojstranná trestnosť skutku, teda daný skutok je trestným činom aj v zmysle právneho poriadku štátu pôvodu, aj v zmysle právneho poriadku vykonávajúceho štátu alebo v rámci 38 trestných činov taxatívne uvedených v § 3 ods. 3 zákona č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažnej sankcií, v rámci ktorých sa neposudzuje splnenie podmienky obojstrannej trestnosti skutku. Osvedčenie rozhodnutia o peňažnej sankcii je zasielané spolu s rozhodnutím o výkone peňažnej sankcie príslušnému justičnému orgánu vykonávajúceho štátu v úradnom jazyku, prípadne v jazyku, ktorý je vykonávajúcim štátom akceptovaný. V rámci Slovenska

¹¹ KLIMEK, L., ŠRAMEL, B. : *Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v Európskej únii*. 1. vydanie. Bratislava : WOLTERS KLUWER, s. r. o., 2017, s. 160.

¹² KORDÍK, M. : *Právny styk s cudzinou*. Bratislava : C. H. BECK: 2017, s. 140, 141.

teda pôjde o osvedčenie rozhodnutia o peňažnej sankcií vyplnené v slovenskom jazyku. Preklad sa vyžaduje len vo vzťahu k osvedčeniu o vydaní rozhodnutia o peňažnej sankcií, ktoré ak je riadne vyplnené justičným orgánom štátu pôvodu musí obsahovať všetky relevantné informácie pre vykonávajúci štát.¹³ Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií vymedzuje príslušnosť vykonávajúcich justičných orgánov v § 9, ako príslušnosť :

- na prijímanie osvedčenia a rozhodnutia o peňažnej sankcií členského štátu, a
- na konanie o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii.

Na prijatia osvedčenia rozhodnutia o peňažnej sankcií členského štátu a jeho uznania a výkon v rámci SR je príslušné Ministerstvo spravodlivosti SR, na rozdiel od iných nástrojov justičnej spolupráce, kde si justičné orgány zasielajú žiadosti priamo. V prípade ak k rozhodnutiu nie je pripojené osvedčenie preložené do slovenského jazyka, Ministerstvo spravodlivosti SR vyzve justičný orgán štátu pôvodu na odstránenie nedostatkov v lehote do 90 dní od doručenia výzvy. V prípade ak neprebehne náprava v danej lehote, vec je vrátená justičnému orgánu štátu pôvodu bez vybavenia. Ohľadom konania o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcií, vydané súdom štátu pôvodu, tu je príslušný krajský súd, v obvode ktorého má povinný bydlisko alebo sídlo. Z daného vyplýva, že príslušnosť krajského súdu je determinovaná kritériom trvalého pobytu osoby. Ak nemá povinný na území SR bydlisko ani sídlo, príslušným je Krajský súd v Bratislave. dané platí predovšetkým v prípade ak sa povinný súce zdržiava na území SR ale nemá na jej území trvalý pobyt, len prechodné bydlisko. V prípade ak sa nevyskytol žiadny z dôvodov odmietnutia uznania a výkonu rozhodnutia o peňažnej sankcií, súd rozhodne, že takéto rozhodnutie uzná a vykoná. Ak rozhodnutím bola uložená peňažná sankcia, krajský súd vo svojom rozhodnutí rozhodne o uložení peňažného trestu. Ak ide o peňažnú sankciu uloženú týmto rozhodnutím právnickej osobe, krajský súd rozhodne o uložení ochranného opatrenia - zhabania peňažnej čiastky. Náhradný trest za nevykonaný peňažný trest môže príslušný krajský súd uložiť len, ak justičný orgán štátu pôvodu takúto možnosť pripúšťa v rámci sprievodného osvedčenia. Trestná sadzba takto uloženého náhradného trestu nesmie presiahnuť hranicu uvedenú v osvedčení a zároveň tiež hranicu trestnej sadzby náhradného trestu podľa Trestného zákona. Samotné uznávacie konanie má zmiešanú povahu. Zákon rozlišuje uznávacie konanie a jeho charakter podľa toho, či ide o rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu. V týchto súvislostiach je do rozhodovania potrebné zahrnúť aj prokurátora, ak ide o uznávacie konanie rozhodnutia súdu. Rozhodujúcim kritériom je subjekt, ktorý dané rozhodnutie, či už v trestnej alebo správnej veci vydal. Daná

¹³ ZÁHORA, J. : *Zákon o uznaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v Európskej únii. Komentár*. Bratislava: WOLTERS KLUWER SR s. r. o., 2020, s. 85.

„dvojkoľajnosť“ sa prejavuje nie len v konaní o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii ale aj v systéme opravných prostriedkov. Samotné rozhodnutie o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii súd prijme dvoma spôsobmi: rozsudkom o uznaní a výkone peňažnej sankcie, ak ide o rozhodnutie vydané súdom, uznesením o uznaní a výkone peňažnej sankcie, ak ide o rozhodnutie vydané súdom. Čo sa týka lehoty, zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií uvádza, že súd rozhodne bez zbytočného odkladu o tom, či sa rozhodnutie o peňažnej sankcii uzná a vykoná. Povinnosťou je dané rozhodnutie doručiť príslušným osobám a to povinnému (tým rozumieme osobe, ktorá je povinná peňažnú sankciu zaplatiť) a Ministerstvu spravodlivosti SR.¹⁴ Proti uzneseniu o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii je prípustné podanie opravného prostriedku a to odvolanie, ktoré je oprávnený podať povinný. Proti rozsudku o uznaní a výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii je taktiež prípustné podanie opravného prostriedku – odvolania. Oprávnenými osobami sú povinný, prokurátor prípadne minister spravodlivosti. V oboch prípadoch bez odkladného účinku. Súd pri uznávaní rozhodnutia o peňažnej sankcii ponechá uloženú peňažnú sankciu v nezmenenej výške. Po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o peňažnej sankcii, súd vyzve povinného aby peňažnú sankciu zaplatil do pätnástich dní. Ak nebol uložený náhradný trest odňatia slobody, súd povinného súčasne upozorní, že inak sa bude zaplatenie vymáhať. Po márnom uplynutí lehoty na zaplatenie peňažnej sankcie je zaslaný rovnopis rozhodnutia o uznaní a výkone rozhodnutia spolu s osvedčením orgánu štátnej správy podľa zákona č. 65/2001 Z. z. o správe a vymáhaní súdnych pohľadávok. Takto uznaný nárok sa stáva súdnou pohľadávkou. V prípade, ak povinný preukáže, že sankciu uhradil úplne alebo čiastočne v niektorom z členských štátov EÚ súd rozhodne o upustení od výkonu takéhoto rozhodnutia prípadne rozhodne o výkone rozhodnutia o peňažnej sankcii v zostávajúcej výške peňažnej sumy. Pred takýmto rozhodnutím, je však vykonávajúci štát povinný požiadať o stanovisko justičného orgánu štátu pôvodu. Ak povinná osoba, ešte predtým než rozhodol súd, uloženú peňažnú sankciu zaplatila, súd nevydá žiadne rozhodnutie, vyplýva mu však povinnosť upovedomiť o skončení veci príslušný orgán pôvodu, ktorý žiadal o výkon a uznanie rozhodnutia o peňažnej sankcii.

5. Odovzdanie rozhodnutia o peňažnej sankcii na výkon do iného štátu EÚ

Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií upravuje postup slovenských orgánov ako orgánov štátu pôvodu, pri odovzdávaní rozhodnutia o peňažnej sankcii do iného

¹⁴ IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J. : *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie.* Žilina : EUKÓDEX, 2013, s. 608.

štátu EÚ. Dané je možné aplikovať len v rámci štátov, ktoré do svojich právnych poriadkov transponovali rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií. Ide o implementačnú klauzulu, ktorá podmieňuje právnu úpravu vzájomného uznávania. Zo strany Slovenskej republiky pôjde výlučne o zasielanie rozhodnutí súdov vydaných v trestnom konaní, iné rozhodnutia orgánov SR nespĺňajú podmienky. V rámci zabezpečenia výkonu rozhodnutia o peňažnej sankcii zašle súd, ktorý predmetné rozhodnutie vydal prostredníctvom Ministerstva spravodlivosti SR rovnopis rozhodnutia, ktorého súčasťou je osvedčenie, členskému štátu, v ktorom má povinný majetok, príjem, bydlisko alebo v prípade právnickej osoby sídlo, či organizačnú zložku. Ak ide o rozhodnutie o peňažnej sankcii, ktorým bola poškodenému priznaná náhrada škody voči odsúdenému v trestnom konaní alebo ktorým bola poškodenému alebo inej osobe priznaná náhrada trov konania, súd postupuje aj na základe žiadosti poškodeného alebo tejto inej osoby. V prípade príslušnosti viacerých štátov, súd určí v osvedčení ten štát, v rámci ktorého bude výkon rozhodnutia o peňažnej sankcii najúspešnejší. Určujúcou podmienkou pre naplnenie účelu odovzdania výkonu peňažnej sankcie je, či odsúdený má zdroj príjmu, prípadne majetok v cudzom štáte. Z povahy veci vyplýva, že rozhodovaním kritériom bude výška príjmu alebo majetku odsúdeného ako aj všeobecná doterajšia skúsenosť v rámci spolupráce s daným štátom. Predmetné skutočnosti Ministerstvo spravodlivosti SR preverí ešte predtým, než je zaslaná žiadosť o uznanie a výkon rozhodnutia. Spravidla sa informácie preverujú cestou databáz Európskej justičnej siete, prípadne v rámci Eurojustu. Pri takomto overovaní vychádzame z údajov uvedených v osvedčení o vydaní rozhodnutia o peňažnej sankcii. Rozhodnutie, ktoré sa bude odovzdávať na výkon do členského štátu, musí byť v rámci osvedčenia preložené do úradného jazyka daného štátu. V prípade nejasnosti ohľadom jazykového režimu daného členského štátu má súd možnosť požiadať o súčinnosť Ministerstvo spravodlivosti SR v zmysle § 22 ods. 1 zákona č. 183/2011 Z. z. o výkone peňažnej sankcie. V zmysle riadneho zabezpečenia Osvedčenie rozhodnutia o peňažnej sankcii zasiela spolu s rozhodnutím o výkone peňažnej sankcie orgán, ktorý vydal predmetné rozhodnutie, príslušnému justičnému orgánu vykonávajúceho štátu v úradnom jazyku, prípadne v jazyku, ktorý je vykonávacím štátom akceptovaný. Dané rozhodnutie sa zasiela ako rovnopis rozhodnutia s riadne vyplneným osvedčením, ktoré obsahuje všetky podstatné náležitosti, ako sú štát pôvodu a vykonávajúci štát, primárne informácie o orgáne, ktorý predmetné rozhodnutie o uložení peňažnej sankcie vydal. Slovenská republika v rámci odoslania rozhodnutia o výkone peňažnej sankcie do iného členského štátu, stráca právo ďalej ho vykonať na území SR. Existujú však výnimky, kedy takúto možnosť nestráca, ide o situácie, keď uznanie a výkon rozhodnutia o peňažnej sankcii bolo vo vykonávacom štáte odmietnuté

a vrátené slovenským orgánom, SR v tom prípade nestráca možnosť ho vykonať na svojom území (vo výkone rozhodnutia nemožno pokračovať len ak dôvodom odmietnutia bolo iné právoplatné rozhodnutie pre daný skutok, voči tej istej osobe, vydané v inom vykonávajúcom štáte EÚ). Rozhodnutie o peňažnej sankcii sa stalo úplne alebo čiastočne nevykonateľné z dôvodov, že odsúdenému bola udelená v rámci SR prezidentská amnestia alebo milosť, existuje rozhodnutie, skutočnosť v zmysle ktorej sa stalo rozhodnutie čiastočne alebo úplne nevykonateľné (napríklad povinný zaplatil peňažnú sankciu).

Záver

Pre zhrnutie možno uviesť, že Európska Rada na zasadnutí v Tampere 15. a 16. októbra 1999 schválila zásadu vzájomného uznávania, ktorá sa má stať základným kameňom justičnej spolupráce v občianskych aj v trestných veciach v rámci únie. Zásada vzájomného uznávania by sa mala uplatňovať na peňažné sankcie, ktoré uložili justičné alebo správne orgány s cieľom uľahčiť výkon týchto sankcií v inom členskom štáte, ako je štát, v ktorom sú uložené. Rada 29. novembra 2000 prijala v súlade so závermi z Tampere program opatrení na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v trestných veciach, pričom uprednostnila prijatie nástroja, ktorý uplatňuje zásadu vzájomného uznávania na peňažné sankcie. Toto rámcové rozhodnutie rešpektuje základné práva a dodržiava zásady uznané článkom 6 zmluvy a vyjadrené Chartou základných práv Európskej únie, najmä jej kapitoly VI. Žiadnu časť tohto rámcového rozhodnutia nemožno vykladať tak, že zakazuje odmietnutie výkonu rozhodnutia, ak existujú dôvody domnievať sa na základe objektívnych skutočností, že účelom peňažnej sankcie je potrestanie osoby z dôvodu jej pohlavia, rasy, vierovyznania, etnického pôvodu, štátnej príslušnosti, jazyka, politických názorov alebo sexuálnej orientácie, alebo že postavenie tejto osoby môže byť znevýhodnené pre akýkoľvek z týchto dôvodov. Rozhodujúcim aspektom v boji proti cezhraničnej trestnej činnosti je teda efektívna spolupráca členských štátov. Za primárne pramene justičnej spolupráce v oblasti medzinárodnej spolupráce považujeme predovšetkým medzinárodné zmluvy, ktoré regulujú podstatnú časť medzinárodných vzťahov a poskytujú tak právny základ všestrannej spolupráce. Základné východiská pre spoluprácu v trestných veciach vykonávanú na základe medzivládnej spolupráce priniesla, Maastrichtská zmluva, ktorá nadobudla platnosť 1. novembra 1993. Zaviedla nové oblasti spolupráce členských štátov štruktúrou pozostávajúcou z „*tzv. troch pilierov*“. Vytvorila rámec spolupráce s cieľom boja proti terorizmu, nezákonnému obchodovaniu s drogami, ľuďmi a ďalším formám medzinárodného zločinu. Amsterdamská zmluva problematiku revidovala v rámci IV. hlavy s názvom Ustanovenia o policajnej a justičnej spolupráci v trestných veciach, v rámci ktorých si

kladie za cieľ rozvíjať priestor EÚ ako priestor slobody, bezpečnosti a práva.¹⁵ Doposiaľ poslednú revíziu ZEÚ vykonala Lisabonská zmluva. Po nadobudnutí účinnosti bola oblasť policajnej a justičnej spolupráce upravená v rámci V. hlavy nazvanej „Justičná spolupráca v trestných veciach“ a „Policajná spolupráca“. Právny rámec vzťahujúci sa na inštitúty trestného práva procesného možno v Lisabonskej zmluve nájsť v článku 82 ZFEÚ „justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. Do nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy boli nástrojmi mechanizmu vzájomného uznávania rámcové rozhodnutia prijímané Radou Európskej únie, momentálne sú nimi smernice prijímané Radou Európskej únie a Európskym parlamentom. Zmluva však nepredstavila vzájomné uznávanie ako povinnosť spojenú s priamym účinkom pre členské štáty, toto je dosiahnuté až implementovaním v rámci vnútroštátnych predpisov. Aj keď Súdny dvor má za to, že napríklad v prípade európskeho zatykača „členské štáty EÚ sú v princípe povinné konať. Zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní peňažných sankcií pripúšťa preskúmanie rozhodnutia o peňažnej sankcii vydanom v SR, pokiaľ ide o jeho správnosť a zákonnosť. Príslušnými súdmi sú súdy SR. Ide o primárne právo – právo na súdnu ochranu, ktorým je garantovaný prístup k súdu, ktorý koná nestranne. Obsahom práva na nestranný súd je, aby rozhodnutie vydané v konkrétnej veci bolo výsledkom konania nestranného súdu a objektívne posúdil všetky skutočnosti. Rozhodnutie o peňažnej sankcii predstavuje vážny zásah do základných práv a slobôd. V rámci čl. 2 Protokolu č.7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, je garantované právo na odvolanie v trestných veciach v zmysle ktorého každý, koho súd uzná za vinného z trestného činu, má právo dať preskúmať výrok o vine a treste súdom vyššieho stupňa. Výkon takéhoto práva vrátane dôvodov, pre ktoré sa môže vykonať, ustanovuje zákon.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J. : *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie.* Žilina : EUROKÓDEX, 2013, 888 s., ISBN 978-80-8455-071-1.

¹⁵ KLÁTIK, J.: Význam medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach pre bezpečnosť v EÚ. In: Bezpečnostné fórum '08 : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2008. s. 43.

KLIMEK, L., ŠRAMEL, B. : *Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v Európskej únii. 1. vydanie*, Bratislava : WOLTERS KLUWER s. r. o., 2017, 249 s., ISBN 978-80-8468-581-1.

KORDÍK, M. : *Právny styk s cudzinou*. Bratislava : C. H. BECK, 2017, 328 s., ISBN 978-80-89603-50-3.

ZÁHORA, J. : *Zákon o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcií v Európskej únii Komentár*. Bratislava : WOLTERS KLUWER SR s. r. o., 2020, 168 s., ISBN 978-80-571-0225-0.

Periodiká a zborníky:

KLÁTIK, J.: *Vzájomné uznávanie rozhodnutí v právnom styku s cudzinou = Mutual recognition of decisions in legal transactions with foreign countries. In: Európske výzvy trestného práva : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Trnavské právnické dni "Nová Európa - výzvy a očakávania" konanej v dňoch 22. 23.9.2016 v Trnave. 1. vyd. - Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 52-67, ISBN 978-80-8168-566-8.*

KLÁTIK, J.: *Význam medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach pre bezpečnosť v EÚ. In: Bezpečnostné fórum '08 : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008. s. 43-48. ISBN 978-80-8083-575-0.*

Medzinárodné dokumenty:

Zmluva o EÚ v znení Amsterdamskej zmluvy. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, C 340, 10. november 1997.

Charta základných práv EÚ. Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. marec 2010.

Právne akty EÚ:

Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie (Ú. v. EÚ L 76, 22.3.2005).

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami (Ú. v. EÚ L 337, 16.12.2008).

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 327, 5.12.2008).

Rámcové rozhodnutie Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie (Ú. v. EÚ L 294, 11.11.2009).

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok Súdneho dvora zo 17. júla 2008, C-66/08 Kozłowski, ECLI:EU:C:2008:437, body 39, 41, 48 a 53.

Právne predpisy:

Zákon č. 183/2011 o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii.

Zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii.

Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

PREMLČANIE TRESTNÉHO STÍHANIA AKO INŠTITÚT ZÁNIKU TRESTNOSTI

LIMITATION OF CRIMINAL PROSECUTION AS AN INSTITUTION OF THE ABOLITION OF CRIMINALITY

Patrik Kocúr¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá analýzou dôvodov a podmienok aplikácie inštitútu premlčania trestného stíhania v zmysle ustanovení Trestného zákona. Obsahom predkladaného príspevku je analyzovanie následkov uplynutia zákonom stanovených premlčacích dôb, spočívania premlčacej doby a prerušenia plynutia premlčacej doby, a to s akcentom na ich následky a v kontexte postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov. V neposlednom rade sa príspevok zaoberá aj komparáciou týchto inštitútov s právnou úpravou Českej republiky.

Kľúčové slová:

Premlčanie trestného stíhania, premlčacia doba, zánik trestnosti, Trestný zákon

Abstract

The article deals with the analysis of the reasons and conditions for the application of the institute of limitation of criminal prosecution under the provisions of the Criminal Code. The content of the presented article is the analysis of the consequences of the expiration of statutory limitation periods, suspension of the limitation period and interruption of the limitation period, with an emphasis on their consequences and in the context of the procedure of criminal prosecution authorities and courts. Last but not least, the article also deals with the comparison of these institutes with the legal regulation of the Czech Republic.

Keywords:

Limitation of criminal prosecution, limitation period, extinction of criminality, Criminal Code

Úvod

Premlčanie trestného stíhania je jedným z inštitútov, ktoré upravuje Trestný zákon vo svojich ustanoveniach § 87 a nasl. v dôsledku, ktorého dochádza pri splnení bližšie zákonom precizovaných podmienok k zániku trestnosti. V danom prípade je možné hovoriť o právnom predpoklade, ktorý môže mať za následok už vyššie spomenutý inštitút zániku trestnosti. Pre priblíženie predmetného inštitútu je potrebné uviesť, že jeho signifikantným znakom je práve

¹ Mgr. Patrik Kocúr, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, študent prvého ročníka doktorandského štúdia v externej forme.

čas, a to najmä z pohľadu jeho plynutia. V tomto kontexte je potrebné poznamenať, že čas ako právna skutočnosť determinuje samotný vznik, zmenu a zánik právneho vzťahu, kde z pohľadu samotného trestného práva hmotného, táto právna skutočnosť môže spôsobovať viaceré následky. Predmetné tvrdenie je možné demonštrovať, hneď v úvodných ustanoveniach Trestného zákona,² ktoré bližšie precizuje jeho časovú pôsobnosť. V krátkosti k časovej pôsobnosti Trestného zákona je možné uviesť, že predstavuje výnimku zo zákazu retroaktivity, ktorá odzrkadľuje zásadu „*nullum crimen sine lege*“, ktorá vyplýva aj priamo z Ústavy Slovenskej republiky.³ Uvedená zásada nie je len predmetom jej zakotvenia v Ústave Slovenskej republiky ale svoje miesto nachádza o. i. aj v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení neskorších protokolov, avšak je ju potrebné vnímať vo forme štyroch základných požiadaviek, a to v požiadavky „*nullum crimen sine lege scripta*“, „*nullum crimen sine lege certa*“, „*nullum crimen sine lege stricta*“ a v neposlednom rade aj v požiadavky „*nullum crimen sine lege praevia*“.⁴ Plynutie času z pohľadu právnej skutočnosti má význam aj v iných prípadoch, kde v tomto kontexte je možné poukázať aj na samotné etapy trestného činu, prípadne uvedené môže predstavovať okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby alebo rovnako môže predstavovať obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu.

1. Jadro

Pri pohľade na inštitút premlčania trestného stíhania je potrebné si uvedomiť, že vychádza z jednoduchej premisy a to, že uplynutím zákonom vymedzenej doby dochádza k samotnému zániku represívnej reakcie zo strany štátu, ktorou disponuje vo vzťahu ku konaniu páchatel'a, ktoré by bolo inak trestné. Z uvedeného vyplýva, že premlčanie trestného stíhania, ako dôvod zániku trestnej zodpovednosti, nastáva až po tom čo trestný čin bol spáchaný, avšak ešte pred tým ako o predmetnom trestnom čine bolo právoplatne rozhodnuté, či už zo strany samotného orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu. Tieto okolnosti, ktoré sú dôvodmi zániku trestnosti majú za následok zánik práva štátu na potrestanie páchatel'a trestného činu. Na základe uvedeného je možné dospieť k záveru, že dochádza k zániku trestnoprávneho

² Pozri bližšie § 2 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

³ Čl. 50 ods. 6 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných predpisov.

⁴ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie.* Žilina : EUROKÓDEX, 2013, s. 150 – 151.

vzťahu medzi páchatelom a štátom, ku ktorého vzniku dochádza už okamihom spáchania trestného činu.⁵

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že premlčanie trestného stíhania predstavuje akúsi formu obligatórnej milosti, ktorú poskytuje právna úprava Trestného zákona. Uvedené tvrdenie je možné vyvodzovať z postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktoré sú na predmetný inštitút ex offo povinné prihliadať a aplikovať ho. Aby orgány činné v trestnom konaní prípadne súdy mohli konštatovať, že nastalo premlčanie konkrétneho trestného činu je nevyhnutné kumulatívne splnenie troch základných podmienok. Týmto podmienkami je splnenie resp. uplynutie zákonom bližšie precizovanej premlčacej doby. Za ďalšiu podmienku, ktorá sa aplikuje vo vzťahu k vybraným trestným činom⁶ je vek osoby poškodenej trestným činom. Zákonomdarca v tejto súvislosti poskytuje určitú formu ochrany pre osoby, ktoré nedovърšili vek 18 rokov a to tým spôsobom, že ak by bola naplnená podmienka kvalifikovaného uplynutia času, tak v takom prípade sa nenaplní, nakoľko premlčacia doba začne plynúť až po tom čo osoba dovърší osemnásty rok svojho veku. V neposlednom rade treťou podmienkou pre uplatnenie inštitútu premlčania trestného stíhania je, že nesmie ísť o spáchanie trestného činu, na ktoré sa vzťahuje ustanovenie § 88 Trestného zákona, ktoré bližšie upravuje a taxatívne vymedzuje tie trestné činy, ktoré sa nepremľujú. Z ustálenej judikatúry o. i. teda vyplýva, že inštitút premlčania trestného stíhania má za následok zánik trestnej zodpovednosti páchatel'a a zaraďuje sa medzi tzv. negatívne znaky trestnosti.⁷

Vo všeobecnosti ustanovenie § 87 ods. 1 Trestného zákona upravuje jednotlivé premlčacie doby vo vzťahu ku závažnosti spáchaného trestného činu, avšak tieto nie je možné aplikovať komplexne na všetky trestné činy. Ustanovenie § 87 v nasledujúcich odsekoch upravuje osobitné plynutie lehôt pre vybrané trestné činy. Vo vzťahu k týmto vybraným trestným činom⁸ sa trestné stíhanie premlčí najskôr 15 rokov potom čo osoba, na ktorej bol predmetný trestný čin spáchaný dovърšila 18 rok svojho veku. Určitou formou odklonu od všeobecných premlčacích dôb, ktoré sú predmetom úpravy v prvom odseku ustanovenia § 87 predstavuje aj jeho odsek 6, ktorý nadobudol účinnosť novelou č. 47/2024 Z. z. Trestného zákona. Predmetné ustanovenie vylučuje aplikáciu premlčacích dôb podľa už uvedeného ustanovenia § 87 ods. 1 písm. b), d), a to predovšetkým vo vzťahu k trestným činom zakotveným v prvej, druhej, tretej a deviatej hlave osobitnej časti Trestného zákona. V tomto kontexte taktiež nemožno

⁵ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol.: Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022, s. 574.

⁶ Pozri bližšie § 87 ods. 5 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 23. októbra 2008, sp. zn. 5Tdo4/2008.

⁸ § 87 ods. 5 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

opomenúť, že zákonodarca následnou a v súčasnosti doposiaľ poslednou novelou Trestného zákona doplnil ustanovenie § 87 a zakotvil odlišné premlčacie doby vo vzťahu k tým trestným činom v dôsledku, ktorých dochádza k poškodzovaniu finančných záujmov Európskej únie.⁹ Vzhľadom na uvedené nebude dochádzať k aplikácii všeobecných premlčacích dôb zakotvených v odseku 1 písm. b) až e). Pri pohľade na jednotlivé premlčacie doby, ktoré sa vzťahujú a odvodzujú od samotnej závažnosti trestného činu je potrebné zdôrazniť, že zákonodarca pri ich vymedzení a formulovaní sa opiera o trestné sadzby, ktoré sú pre jednotlivé trestné činy uvedené v osobitnej časti trestného zákona a teda nie tie, ktoré by prichádzali do úvahy pri ukladaní trestu zo strany súdu v odsudzujúcom rozsudku. V danom prípade je potrebné rovnako poukázať aj na fakt, že samotný Trestný zákon explicitne neupravuje okamih začatia plynutia premlčacej doby. Začatie plynutia premlčacej doby je možné odvodiť od momentu dokonania trestného činu prípadne jeho dokončenia, a to v prípade ak moment samotného dokonania a dokončenia nesplývajú. Na uvedenom tvrdení došlo k samotnej zhode aj medzi aplikačnou praxou a odbornou literatúrou. V tomto kontexte je potrebné však rovnako poukázať aj na ustálenú judikatúru, z ktorej obsahu vyplýva, že z pohľadu dĺžky premlčacej doby je rozhodujúci názor súdu na právnu kvalifikáciu po vykonaní hlavného pojednávania a nie to, ako bol skutok kvalifikovaný obžalobou alebo pri vznesení obvinenia v predchádzajúcich štádiách trestného stíhania.¹⁰

Z pohľadu aplikačnej praxe je potrebné poukázať aj na prípadný nedostatok zo strany orgánov činných v trestnom konaní prípadne súdov, a to v kontexte určovania plynutia premlčacej doby, nakoľko orgány činné v trestnom konaní ako aj súdy v niektorých prípadoch pre určenie okamihu plynutia premlčacej doby vychádzajú zo znenia ustanovenia § 136 Trestného zákona, ktorý upravuje počítanie času v kontexte uplynutia určitej lehoty, kde v zmysle predmetného ustanovenia je rozhodujúci začiatok plynutia lehoty, ktorý nastáva až po dni kedy nastala určitá právna skutočnosť, ktorá určuje je začiatok. V tomto prípade orgány činné v trestnom konaní prípadne súdy na určenie plynutia premlčacej doby nesprávne aplikujú predmetné ustanovenie § 136 Trestného zákona, nakoľko to sa vzťahuje na lehoty a nie na doby. Pre plynutie premlčacej doby je teda rozhodujúca presná hodina a minúta dokonania resp. dokončenia trestného činu. V prípadoch keby orgány činné v trestnom konaní alebo súdy postupovali v zmysle ustanovenia § 136 Trestného zákona, čo je postup nesprávny ako bolo uvedené vyššie, v takom prípade by stanovili plynutie premlčacej doby až nasledujúci deň, čo by v danom prípade znamenalo porušenie zásady „*in dubio pro reo*“ a tým by nebolo

⁹ Pozri bližšie § 137a zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 11. decembra 2014, sp. zn. 5 Tdo 33/2013.

stanovenie plynutia premlčacej doby pre páchatel'a trestného činu čo najpriaznivejšie. Vzhľadom na vyššie uvedené je potrebné poukázať aj na právnu úpravu Českej republiky, ktorá v ustanovení § 34 ods. 2 zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, na rozdiel od slovenskej právnej úpravy zakotvuje začiatok plynutia premlčacej doby, ktorá začína plynúť pri trestných činoch, pri ktorých je znakom účinkov alebo pri ktorých je účinok znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty, a to od okamihu kedy taký účinok nastal. Rovnako predmetné ustanovenie následne aj upravuje, že pri ostatných trestných činoch premlčacia doba začína plynúť od ukončenia konania.¹¹ Právna úprava Slovenskej republiky nedefinuje začiatok, ktorým nastáva plynutie premlčacej doby.¹² Z pohľadu právnej úpravy de lege ferenda by bolo vhodné, aby zákonodarca vhodnou formuláciou stanovenia začatia plynutia premlčacej doby doplnil súčasnú právnu úpravu, čím by sa odstránila existencia prípadných nedostatkov zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri nesprávnom stanovení okamihu začatia plynutia doby premlčania pri jednotlivých trestných činoch. Uvedeným zakotvením začatia plynutia premlčacej doby by súčasne sa vyhlo porušeniu už vyššie spomenutej zásady „*in dubio pro reo*“.

Uplynutie premlčacej doby so sebou prináša určité následky, ktoré zapríčiňujú neprípustnosť trestného stíhania, ktorá je bližšie precizovaná v Trestnom poriadku, a to konkrétne v jeho ustanovení § 9 ods. 1 písm. a). Vo všeobecnosti prípady neprípustnosti trestného stíhania stanovujú tie podmienky, ktorých existencia má za následok, že trestné stíhanie nemožno začať a v tých prípadoch, kedy už bolo začaté musí byť zo strany orgánov činných v trestnom konaní obligatórne zastavené. Uvedený dôvod trestného stíhania tak môže byť zistený vo všetkých štádiách trestného konania. Ak by orgány činné v trestnom konaní v priebehu svojho postupu pred začatím trestného stíhania zistili jeho neprípustnosť v takom prípade sú povinné postupovať v zmysle ustanovenia § 197 ods. 1 písm. c) zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v zmysle, ktorého uznesením vec odložia.¹³ V tých prípadoch, kedy samotné trestné stíhanie je v štádiu prípravného konania, postup orgánov činných v trestnom konaní sa v zásade nemení. Avšak je potrebné si uvedomiť, že trestné stíhanie v prípravnom konaní, ak bolo vznesené obvinenie konkrétnej osobe môže zastaviť len prokurátor.¹⁴ V prípadoch kedy bolo vydané uznesenie o začatí trestného stíhania vo veci, Trestný poriadok umožňuje v takýchto prípadoch zastaviť trestné stíhanie aj policajtovi. V stručnosti je možné

¹¹ ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 452.

¹² MENCEROVÁ, I. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 3. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2021, s. 291.

¹³ ČENTĚŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. a kol.: Trestný poriadok I. § 1 – 195. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 67.

¹⁴ Pozri bližšie § 215 ods. 1 písm. d) zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

rovnako poukázať aj na prípadný postup súdu, a to v prípade kedy sa trestné stíhanie nachádza v štádiu súdneho konania. Ak súd, pri preskúmaní obžaloby zistil, že sú dané dôvody kedy prokurátor je povinný zastaviť trestné stíhanie, samosudca v súlade s ustanovením § 241 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku trestné stíhanie zastaví. Taktiež rovnaký postup sa bude aplikovať aj v prípade predbežného prejednávania obžaloby.¹⁵ Pri splnení zákonných podmienok a teda v prípadoch kedy existujú dôvody, pri ktorých je prokurátor povinný zastaviť trestné stíhanie, rovnako bude postupovať aj súd v tých prípadoch, kedy pri predbežnom prejednaní obžaloby trestné stíhanie v zmysle ustanovenia § 244 ods. 1 písm. c) zastaví. Takýto postup a aplikácia jednotlivých ustanovení prichádza do úvahy pred nariadením hlavného pojednávania. Osobitne je upravený postup súdu v kontexte jeho rozhodnutia na hlavnom pojednávaní. Tu je potrebné zdôrazniť, že súd môže rozhodovať len o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu, avšak nie je viazaný samotným právnym posúdením skutku, ktoré je uvedené v obžalobe.¹⁶ Zákon pri rozhodnutí súdu na hlavnom pojednávaní umožňuje súdu, v kontexte premlčania trestného stíhania, zastaviť trestné stíhanie v zmysle ustanovenia § 281 ods. 1 Trestného poriadku, a to v prípadoch, kedy tak už mali spraviť orgány činné v trestnom konaní alebo v prípade ak okolnosti dôležité pre takéto rozhodnutie sa objavili až neskôr.¹⁷

Z pohľadu plynutia premlčacej doby je potrebné uviesť, že Trestný zákon vo svojich ustanoveniach upravuje aj prípady tzv. spočívania premlčacej doby.¹⁸ Ide o také dôvody, ktoré keď nastanú majú za následok, že premlčacia doba sa predlžuje to znamená, že táto doba neplynie ale len spočíva.¹⁹ Pri porovnaní uvedených dôvodov kedy nastáva spočívanie premlčacej doby s právnou úpravou Českej republiky, je možné na prvý pohľad vidieť, že samotný výpočet dôvodov je do istej miery odlišný, a to najmä vo vzťahu k zdržiavaniu sa páchateľa v cudzine. V tomto kontexte je potrebné uviesť, že v zmysle právnej úpravy Českej republiky Trestní zákonník, nezakotvuje práve vyššie uvedený dôvod ako dôvod, pre ktorý by mala premlčacia doba spočívať. Z komentáru Trestního zákonníku vyplýva, že premlčacia doba nespočíva po dobu páchateľa trestného činu v cudzine, čo je následne odôvodnené možnosťou pohybu osôb cez hranice rôznych štátov, ktoré neumožňujú presnú evidenciu pobytu v cudzine v tých prípadoch, kedy ide o voľný pohyb osôb v rámci Európskej únie, čím nastala praktická

¹⁵ Pozri bližšie § 243 a nasl. zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁶ ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, s. 178.

¹⁷ ČENTĚŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. a kol.: *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 499.

¹⁸ Pozri bližšie § 87 ods. 2 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

¹⁹ STRĚMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol.: Trestný zákon. Komentár. I. zväzok. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022, s. 577.

strata významu spočívania premlčacej doby z uvedeného dôvodu.²⁰ Naopak v prípade právnej úpravy Slovenskej republiky, je doba zdržiavania sa páchatel'a v cudzine s úmyslom vyhnúť sa trestnému stíhaniu, považovaná za dobu kedy premlčacia doba spočíva. V tomto kontexte, pri aplikácii predmetného dôvodu sú však orgány činné v trestnom konaní a súdy povinné zohľadňovať úmysel páchatel'a vyhnúť sa trestnému stíhaniu. Na spočívanie premlčacej doby teda nepostačuje, že páchatel' odcestuje do cudziny z dôvodov exempli causa vzdelávania alebo pracovnej cesty. Pri komparácii právnej úpravy Slovenskej republiky a právnej úpravy Českej republiky s akcentom na vyššie poukázaný dôvod, je naozaj otázne či takýto dôvod spočívania premlčacej doby v podmienkach slovenskej právnej úpravy a aplikačnej praxi, má vzhľadom na všetky okolnosti svoje opodstatnenie. Skôr sa prikláňame k právnej úprave Slovenskej republiky, avšak z pohľadu de lege ferenda, by mohlo dôjsť k určitej modifikácii predmetného ustanovenia, a to vo forme vypustenia samotného úmyslu páchatel'a. Taktiež zastávame názor, že samotné preukázanie úmyslu páchatel'a zo strany orgánov činných v trestnom konaní môže byť náročné a až nemožné, a to najmä aj v kontexte slobodného pohybu a pobytu osôb v rámci Európskej únie tak ako to odôvodňuje aj právna úprava Českej republiky, čím sa podľa nášho názoru komplikuje postup pre orgány činné v trestnom konaní a taktiež uniká samotná podstata zakotvenia predmetného dôvodu spočívania premlčacej doby a tým aj naplneniu účelu trestného konania.

Rozdielnym prípadom od spočívania premlčacej doby z pohľadu povahy a následkov je prerušenie plynutia premlčacej doby v zmysle ustanovenia § 87 ods. 3 Trestného zákona. Trestný zákon pripúšťa komplexne len dva prípady, ktorých následkom je prerušenie plynutia premlčacej doby. Prvým z dvoch dôvodov je vznesenie obvinenia zo strany orgánov činných v trestnom konaní pre niektorý z trestných činov, o ktorého premlčanie ide. Avšak nie len to, k prerušeniu plynutia premlčacej doby dochádza aj nasledujúcimi úkonmi zo strany orgánov činných v trestnom konaní ale aj sudcu pre prípravné konanie prípadne súdu, ktoré smerujú k trestnému stíhaniu obvineného, a to okrem tých prípadov ak samotné obvinenie bolo zrušené. Zákonodarca v tomto kontexte a vo vzťahu k vykonávaniu úkonov orgánov činných v trestnom konaní zdôraznil, že musí ísť o riadne úkony, avšak Trestný zákon a ani Trestný poriadok pojem riadne úkony bližšie neprecizuje. Zákonodarca v dôvodovej správe vo vzťahu k vymedzeniu a zdôrazneniu predmetného pojmu „*riadne*“ uvádza, že ide o zohľadnenie samotných záverov judikatúry a že prerušenie premlčania môžu spôsobovať iba úkony, ktoré sú v súlade so

²⁰ ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 465.

zákonom.²¹ Je možné konštatovať, že aj vo vzťahu k predošlej právnej úprave bolo potrebné, aby takéto úkony boli vykonané v súlade s ustanoveniami Trestného poriadku, pričom obligatórne muselo ísť o také úkony, ktoré nasledovali až po vznesení obvinenia, čo de facto je možné pretaviť aj do súčasnej právnej úpravy. Pre priblíženie takýchto úkonov je predovšetkým potrebné vychádzať z ustálenej judikatúry súdov, kde za takéto úkony sa predovšetkým považujú také, ktorými sa má dosiahnuť prerušenie premlčacej doby, kde na strane druhej nie je možné za takéto považovať formalistické úkony smerujúce k vykázaniu činnosti zo strany orgánov činných v trestnom konaní bez nových zistení. V danom prípade pôjde predovšetkým exempli causa o formálne predvolanie svedka, odborné vyjadrenie, vyžiadanie znaleckého posudku a iné.²²

Druhým zákonným dôvodom, ktorý má za následok prerušenia plynutia premlčacej doby je prípad kedy páchatel' trestného činu spáchal v premlčacej dobe nový trestný čin. Zákonodarca však spáchanie nového trestného činu podmienil tým, že musí ísť o taký trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest rovnaký alebo prísnejší. V krátkosti je možné uviesť, že pôjde o trestnú sadzbu, ktorá je uvedená v osobitnej časti Trestného zákona a teda nie trest ukladaný v odsudzujúcom rozsudku pre trestný čin, o ktorý ide. Sporné je, či musí ísť o právoplatné rozhodnutie súdu alebo postačí akékoľvek iné rozhodnutie, ktoré bude deklarovať, že páchatel' spáchal trestný čin. Pri pohľade na znenie predmetného ustanovenia je možné konštatovať, že zákonná formulácia bližšie precizuje len spáchania trestného činu a teda z neho nevyplýva, že páchatel' trestného činu musí byť právoplatne uznaný za vinného zo spáchania trestného činu. Pre priblíženie je možné v krátkosti uviesť, že pojem vinný a spáchal trestný čin predstavujú dva rozdielne, avšak navzájom previazané pojmy, a to aj z pohľadu samotnej aplikácie predmetného ustanovenia, ktoré má za následok prerušenie plynutia premlčacej doby a tým začatie plynutia novej premlčacej doby, ktoré nie je možné zamieňať. V danom prípade pri zohľadnení a komparácii obidvoch pojmov je možné konštatovať, že vina sa vyslovuje za spáchanie trestného činu, avšak pri pojme spáchanie trestného činu o vyslovení viny nemožno hovoriť. Rovnako v tomto kontexte je možné uviesť, že spáchanie trestného činu predstavuje „*conditio sine qua non*“ na to, aby súd mohol vysloviť vinu.²³ Z uvedeného teda vyplýva, že tieto pojmy sú pojмами, ktoré predstavujú určité kategórie, ktoré sú navzájom prepojené. Pre priblíženie je potrebné uviesť,

²¹ Dôvodová správa [online]. nrsr.sk, [2023-12-06]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583> [cit. 2025-01-19].

²² Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 24. apríla 2013, sp. zn. 3Tdo 83/2012.

²³ VOJTUŠ, F.: Spáchanie trestného činu ako predbežná otázka. In: Právnik [online]. Praha: Ústav štátu a práva AV ČR, 2020 [cit. 2025-01-15].

že aj v prípade ak sa dopustí osoba konania, ktoré napĺňa všetky znaky skutkovej podstaty toho ktorého trestného činu, tak táto osoba nemusí byť vyhlásená z vinnú zo spáchania predmetného trestného činu, nakoľko Trestný poriadok upravuje viaceré spôsoby, pri ktorých po splnení zákonných podmienok je možné rozhodnúť bez toho, aby sa konštatovala vina konkrétnej osoby zo spáchania trestného činu o ktorý ide. Hovoríme o takých rozhodnutiach, z ktorých obsahu vyplýva, že obvinený z trestného činu, o ktorý ide sa skutku dopustil, avšak k vysloveniu odsudzujúceho rozsudku nedošlo. In concreto máme na mysli odklony v trestnom konaní, akými sú napr. podmiennečné zastavenie trestného stíhania, podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania, etc. Na strane druhej pri pojme vina je možné konštatovať, že ide o pojem, ktorý z pohľadu jeho vymedzenia sa považuje za autoritatívne vyjadrenia, ktoré vo svojej podstate deklaruje trestnú zodpovednosť páchatel'a za skutok, ktorý je trestným činom čoho následkom je aj možnosť potrestania osoby v súlade s ustanoveniami Trestného zákona. Je však nevyhnutne potrebné zdôrazniť, že vyslovenie viny a uloženie trestu je v podmienkach Slovenskej republiky v kompetencii iba súdu, čo vyplýva zo samotného znenia Ústavy Slovenskej republiky.²⁴ V danom prípade teda zastávame názor, že na preukázanie toho či páchatel' spáchal v premlčacej dobe trestný čin nie je potrebné len rozhodnutie súdu, ktorým sa deklaruje vina (právoplatný odsudzujúci rozsudok, trestný rozkaz alebo schválená dohoda o vine a treste) ale aj prípady rozhodnutí orgánov činných v trestnom konaní, akými sú exempli causa uznesenie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania, etc. Vychádzame z toho, že pre aplikáciu odklonov v trestnom konaní napr. podmiennečného zastavenia trestného stíhania, je jednou z obligatórnych podmienok pre jeho aplikáciu splnenie obligatórnych podmienok, a to o. i. vyhlásenie osoby obvinenej z trestného činu, že skutok pre ktorý je trestne stíhaná spáchala.²⁵ Z predmetného teda je možné odvodiť, že páchatel' spáchal trestný čin. Na strane druhej však vplyv na prerušenie plynutia premlčacej doby nebude mať uznesenie o začatí trestného stíhania vo veci alebo uznesenie o vznesení obvinenia. Pre právnu úpravu Českej republiky v kontexte vyriešenia otázky, ktorá sa týka spáchania nového trestného činu v premlčacej dobe a s tým súvisiace následné prerušenie jej plynutia je smerodajné, aby aspoň časť trestného stíhania týkajúceho sa nového trestného činu prebiehala v premlčacej dobe. Rovnako nie je rozhodujúce či páchatel' bol právoplatne za trestný čin odsúdený alebo nie. Podstatné je, že trestný čin bol spáchaný. Na to, aby sa zistilo či predchádzajúci trestný čin bol premlčaný, orgán činný

²⁴ Čl. 50 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných predpisov.

²⁵ Bližšie pozri § 216 Zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

v trestnom konaní musí predmetnú otázku posúdiť ako predbežnú a nesmie čakať do právoplatného rozhodnutia súdu.²⁶ Predbežnú otázku posudzujú súdy samostatne v zmysle ustanovenia § 9 ods. 1 zák. č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním. Uvedené vyplýva aj z ustálenej judikatúry Najvyššieho súdu Českej republiky.²⁷

Záver

Cieľom nášho príspevku bolo predovšetkým analyzovať dôvody a podmienky aplikácie inštitútu premlčania trestného stíhania v zmysle ustanovení Trestného zákona, za súčasnej komparácie niektorých inštitútov premlčania trestného stíhania s právnou úpravou Českej republiky. Komplexne je možné dospieť k záveru, že právna úprava inštitútu premlčania trestného stíhania v podmienkach Slovenskej republiky zodpovedá štandardom demokratickej spoločnosti, a to aj napriek tomu, že Trestný zákon bol v roku 2024 viac krát novelizovaný. Predmetné novely Trestného zákona sa dotýkali aj práve nami analyzovaného inštitútu premlčania trestného stíhania. Aj napriek týmto novelám zastávame názor, že samotná právna úprava by z pohľadu de lege ferenda mohla byť pozmenená, a to najmä v kontexte dôvodov prerušenia plynutia premlčacej doby, kde by zákonodarca mohol vypustiť preukázanie úmyslu páchatel'a vyhnúť sa trestnému stíhaniu. Nakoľko zastávame názor, že preukázanie úmyslu práve v tomto kontexte sťažuje prácu orgánov činných v trestnom konaní. Určitú formu nedostatku samotnej právnej úpravy vidíme aj v absencii vymedzenia okamihu začatia plynutia doby, kde pri analyzovaní a komparácii s právnou úpravou Českej republiky možno konštatovať, že takéto zakotvenie právna úprava Českej republiky obsahuje. Z pohľadu de lege ferenda by zakotvenie začatia plynutia premlčacej doby presne stanovil okamih jej plynutia, čo súčasne by v danom prípade odstránil aj prípadný nedostatok stanovenia okamihu plynutia premlčacej doby.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín : Heuréka, 2022, 547 s. ISBN 978-80-8173-142-6.

²⁶ ŠÁMAL, P a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 472

²⁷ TR NS 28/2007-T 1016.

ČENTÉŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. a kol.: *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 1232 ISBN 978-80-89603-88-6.

ČENTÉŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. a kol.: *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 1336 ISBN 978-80-89603-88-6.

IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, 2013, 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha : Leges, 2013, 1216 s. ISBN 978-80-87576-69-4.

KLÁTIK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018, 449 s. ISBN 978-80-7380-725-2.

MENCEROVÁ, I. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 3. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2021, 531 s. ISBN 978-80-8173-103-7.

STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. a kol.: *Trestný zákon. Komentár*. I. zväzok. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022, 904 s. ISBN 978-80-7676-429-3.

ŠÁMAL, P a kol.: *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Internetové zdroje

Dôvodová správa [online]. nrsr.sk, [2023-12-06]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583> [cit. 2025-01-19].

VOJTUŠ, F.: Spáchanie trestného činu ako predbežná otázka. In: *Právnik* [online]. Praha: Ústav štátu a práva AV ČR, 2020 [cit. 2025-01-15], s. 745-764. Dostupné na internete: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2020/2020-10.html?a=3519>

Právne predpisy:

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisu.

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisu.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znění neskorších ústavných predpisov.

Judikatura:

TR NS 28/2007-T 1016

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 24. apríla 2013, sp. zn. 3Tdo 83/2012.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 11. decembra 2014, sp. zn. 5 Tdo 33/2013.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 23. októbra 2008, sp. zn. 5Tdo4/2008.

NÁROK NA KOMPENZÁCIU ZA NARUŠENÝ LET PODĽA NARIADENIA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) Č. 261/2004 AKO PRÍKLAD PRIAMEHO ÚČINKU PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE

THE RIGHT TO COMPENSATION FOR FLIGHT DISRUPTION UNDER REGULATION (EC) NO 261/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL AS AN EXAMPLE OF THE DIRECT EFFECT OF EUROPEAN UNION LAW

Marek Kohút¹

Abstrakt

Článok sa zaoberá otázkou práv cestujúcich v leteckej doprave v prípade prerušenia letu, konkrétne v súvislosti s meškáním, zrušením alebo odmietnutím nástupu na palubu. Predmetom článku je analýza predpokladov, za splnenia ktorých nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 poskytuje cestujúcim právo na finančnú náhradu. Na príklade kompenzácie za narušený let objasňuje a vysvetľuje zásadu priameho účinku práva Európskej únie, ktorá umožňuje jednotlivcom priamo sa dovolávať ustanovení tohto nariadenia pred vnútroštátnymi súdmi členských štátov Európskej únie.

Kľúčové slová

Nárok na náhradu škody, priamy účinok, nariadenie, práva cestujúcich

Abstract

The article deals with the issue of air passenger rights in the event of flight disruption, specifically in the context of delay, cancellation or denied boarding. The article analyses the preconditions under which Regulation (EC) No 261/2004 of the European Parliament and of the Council grants passengers the right to financial compensation. Using the example of compensation for a disrupted flight, it clarifies and explains the principle of direct effect of European Union law, which allows individuals to directly invoke the provisions of this Regulation before the national courts of the Member States of the European Union.

Key words

Claim for damages, direct effect, regulation, passenger rights

¹ Mgr. Marek Kohút, interný doktorand na Katedre Občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Úvod

Práva cestujúcich v leteckej doprave, ako sú ustanovené v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 (ďalej len "Nariadenie č. 261/2004"), predstavujú kľúčovú súčasť politiky ochrany spotrebiteľa v rámci Európskej únie. Toto nariadenie zabezpečuje vysoký štandard ochrany práv cestujúcich, ktorých let bol ovplyvnený zrušením, veľkým meškaním alebo odmietnutím nástupu na palubu lietadla (tzv. „Overbooking“).

Európska únia sa v rámci svojej legislatívnej politiky zaväzuje chrániť práva spotrebiteľov, nevynímajúc cestujúcich v leteckej doprave. Nariadenie č. 261/2004 stanovuje minimálne štandardy práv cestujúcich, ako aj právne záväzky leteckých dopravcov, ktoré sú priamo aplikovateľné a vymáhatelne na vnútroštátnych súdoch. Nariadenia Európskej únie majú priamy účinok, čo v skratke znamená, že práva priznané týmto nariadením môžu byť uplatňované priamo pred vnútroštátnymi orgánmi členských štátov.

V rámci Nariadenia č. 261/2004 majú cestujúci právo na starostlivosť a asistenciu zo strany leteckej spoločnosti, ktorá zahŕňa zabezpečenie stravy, nápojov, možnosti telefonovania, ako aj ubytovania v prípade takejto potreby. Cestujúci sú ďalej oprávnení na náhradu cestovného alebo presmerovanie letu, a v niektorých prípadoch aj na náhradu škody až do výšky 600 EUR na osobu.

Účelom týchto právnych ustanovení je zabezpečiť ochranu cestujúcich pred neprimeranými zásahmi do ich cestovných plánov a zabezpečiť, aby leteckí dopravcovia niesli zodpovednosť za narušenia letovej prevádzky, ktoré výrazne negatívne ovplyvňujú cestujúcich.²

Nariadenie č. 261/2004 je typickým príkladom tzv. priameho účinku práva Európskej únie, čo znamená, že ako typický prameň sekundárneho práva Európskej únie má všeobecnú záväznosť a je priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch Európskej únie (ďalej aj „EÚ“) v zmysle čl. 288 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“).³

1. Historický vývoj a účel Nariadenia 261/2004

Priamo v texte Nariadenia č. 261/2004, konkrétne v jeho úvode, zákonodarca vysvetlil účel prijatia tohto nariadenia. Podľa názoru zákonodarcu by sa konanie (vtedy) Európskeho

² DRAKE, S. *Delays, cancellations and compensation: Why are air passengers still finding it difficult to enforce their EU rights under Regulation 261/2004?* In *Maastricht journal of European and comparative law*. ISSN 1023-263X, 2020, roč. 27, č. 2, s. 230-249. [citované 14.10.2024] Dostupné na internete: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X20904235>

³ JÁNOŠÍKOVÁ, M. *Repetitórium práva Európskej únie. Repetitórium. Tretie, prepracované vydanie*. Bratislava: Iuris libri, 2024. ISBN 978-80-89635-56-6. s. 75.

spoločenstva v oblasti leteckej dopravy malo zamerať na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany cestujúcich, so zreteľom na ochranu spotrebiteľa. Odmietnutie nástupu do lietadla (ďalej aj „*Overbooking*“), zrušenie či veľké meškania letov spôsobujú cestujúcim značné problémy a diskomfort. Hoci do prijatia Nariadenia č. 261/2004 platné a účinné Nariadenie Rady (EHS) č. 295/91 zaviedlo základnú ochranu cestujúcich, stále existoval značný počet prípadov, keď bol cestujúcim odmietnutý nástup na palubu alebo bol ich let zrušený bez predchádzajúceho riadneho upozornenia.⁴

Z tohto dôvodu bolo intenciou zákonodarcu to, aby Európska únia zvýšila štandardy ochrany tým, že posilní práva cestujúcich a zaistí harmonizované podmienky pre letecké spoločnosti na liberalizovanom trhu. Nakoľko dochádza k zmenšovaniu rozdielu medzi pravidelnou a nepravidelnou leteckou dopravou, mala by sa podľa názoru európskeho zákonodarcu ochrana uplatňovať na obidva zmienené druhy letov. Účelom Nariadenia č. 261/2004 bolo taktiež to, aby sa ochrana cestujúcich rozšírila na tých, ktorých let odlieta z letiska v tretej krajine na letisko v členskom štáte v tom prípade, ak let prevádzkuje dopravca zo sídlom v EÚ.⁵

Cieľom zákonodarcu je, aby sa povinnosti vyplývajúce z Nariadenia č. 261/2004 viazali na letecké spoločnosti, ktoré prevádzkujú let, bez ohľadu na to, či lietadlo vlastní, prenajímajú alebo prevádzkujú s posádkou. Leteckí dopravcovia však môžu požadovať náhradu škody od tretích strán, ak to právo umožňuje.⁶

V prípade, že je cestujúcemu proti jeho vôli odmietnutý nástup na palubu, mal by podľa európskeho zákonodarcu mať možnosť buď zrušiť svoj let s riadnou náhradou nákladov, alebo pokračovať v ceste za uspokojivých podmienok, pričom počas čakacej doby by mal dostať primeranú starostlivosť. Podobne je cieľom Nariadenia č. 261/2004 zabezpečenie ochrany pred zrušením letu tým, že sa od dopravcov vyžaduje, aby cestujúcich vopred informovali o každom zrušení letu, a v prípade, že k takémuto zrušeniu dôjde bez predchádzajúceho oznámenia, ponúknú cestujúcim riadnu náhradu, pokiaľ nenastanú výnimočné okolnosti.⁷

Podľa zdôvodnenia prijatia Nariadenia č. 261/2004 je nevyhnutné, aby o cestujúcich, ktorých let má výrazné meškание bolo primerane postarané a mali by mať možnosť zrušiť svoje lety so zodpovedajúcou úhradou letenky, alebo v nich pokračovať za uspokojivých podmienok.

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškания letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

⁵ Tamtiež

⁶ Tamtiež

⁷ Tamtiež

Okrem toho je mimoriadne dôležité, aby letecké spoločnosti venovali veľkú pozornosť špecifickým potrebám cestujúcich so zníženou pohyblivosťou. Je tiež nevyhnutné, aby boli cestujúci riadne a úplne informovaní o svojich právach, aby ich mohli účinne uplatňovať.⁸

Členské štáty by mali stanoviť sankcie za porušenie tohto nariadenia a mali by zabezpečiť jeho dodržiavanie prostredníctvom kontrolných orgánov, pričom sankcie by mali byť účinné, primerané a odstrašujúce. Komisia by podľa názoru zákonodarcu mala monitorovať uplatňovanie nariadenia a skúmať možnosti jeho rozšírenia.⁹

2. Nárok na kompenzáciu podľa Nariadenia č. 261/2004 – podmienky a výnimky

Nariadenie č. 261/2004 poskytuje minimálnu úroveň práv cestujúcich v leteckej doprave v prípade odmietnutia nástupu na palubu, zrušenia a veľkého meškania letu. Vzťahuje sa na všetkých cestujúcich a lety odlietajúce z letiska nachádzajúceho sa na území európskeho členského štátu bez ohľadu na štát registrácie leteckej spoločnosti alebo odlietajúce z letiska mimo EÚ do cieľovej destinácie na území EÚ, len ak je letecká spoločnosť registrovaná v členskom štáte EÚ.¹⁰

Nariadenie č. 261/2004 definuje tri udalosti zásadne spôsobujúce vznik nároku na štandardnú kompenzáciu vo výške 250-600 EUR v zmysle čl. 7 Nariadenia č. 261/2004. Týmito udalosťami sú: 1. Odmietnutie nástupu na palubu, 2. Zrušenie letu a 3. Meškanie letu.

Odmietnutie nástupu na palubu (Overbooking) Nariadenie č. 261/2004 definuje vo svojom čl. 2 písm. j) ako odmietnutie prepravy cestujúcich, hoci sa prezentovali na nástup podľa podmienok stanovených v článku 3 ods. 2 okrem prípadov, keď existujú oprávnené dôvody na odmietnutie nástupu do lietadla v súvislosti so zdravím, bezpečnosťou alebo ochranou, alebo nedostatočnými cestovnými dokumentmi.¹¹

Podľa článku 4 ods. 3 Nariadenia č. 261/2004 ak je cestujúcim proti ich vôli odmietnutý nástup do lietadla, prevádzkujúci letecký dopravca im ihneď poskytne náhradu v súlade s článkom 7 Nariadenia č. 261/2004 a poskytne im pomoc v súlade s článkom 8 a 9 Nariadenia č. 261/2004.¹²

⁸ Tamtiež

⁹ Tamtiež

¹⁰ Čl. 3 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

¹¹ Čl. 2 písm. j) Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

¹² Čl. 4 ods. 3 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade

Za zrušenie letu podľa Nariadenia č. 261/2004 sa považuje neuskutočnenie letu, ktorý bol predtým plánovaný, a na ktorý bolo aspoň jedno miesto rezervované.

Spomenutý článok 7 Nariadenia č. 261/2004 je nazvaný „Právo na náhradu“. V súlade s dotknutým článkom majú cestujúci v prípade zrušenia letu alebo odmietnutia nástupu na palubu nárok na finančnú náhradu. Výška náhrady závisí od dĺžky trvania letu. V prípade letov na vzdialenosť do 1 500 km je výška náhrady stanovená na 250 EUR. V prípade letu v rámci Európskej únie s dĺžkou viac ako 1 500 km alebo letu s dĺžkou od 1 500 km do 3 500 km je výška náhrady 400 EUR. V prípade letu dlhšieho ako 3 500 km je výška náhrady stanovená na 600 EUR. Pri stanovení vzdialenosti je základom posledné cieľové miesto, do ktorého cestujúci kvôli odmietnutiu nástupu alebo zrušeniu, príde neskôr ako je plánovaný čas priletu.¹³

V súlade s článkom 8 môže byť cestujúcim ponúknuté presmerovanie do ich cieľovej destinácie alternatívnym letom, pričom za predpokladu, že čas priletu alternatívneho letu nepresiahne plánovaný čas priletu pôvodne rezervovaného letu:

- a) o dve hodiny v prípade všetkých letov do 1 500 km alebo
- b) o tri hodiny alebo viac v prípade všetkých letov v rámci Spoločenstva nad 1 500 km a všetkých ostatných letov medzi
- c) o štyri hodiny v prípade letov, na ktoré sa nevzťahujú písmená a) alebo b),

môže prevádzkujúci letecký dopravca znížiť náhradu cestujúcim podľa odseku 1 o 50 %.¹⁴

Ako sme uviedli skôr, nárok na kompenzáciu zakladá aj meškanie letu. Čo ale môže byť na prvý pohľad prekvapivé, je skutočnosť, že Nariadenie č. 261/2004 nárok z takéhoto dôvodu explicitne nepriznáva. Túto možnosť identifikoval až Súdny dvor EÚ v svojom rozhodnutí v Spojených veciach C-402/07 a C-432/07, v ktorého druhom výroku uviedol, že *„články 5, 6 a 7 Nariadenia č. 261/2004 sa majú vykladať v tom zmysle, že na účely uplatnenia práva na náhradu sa cestujúci, ktorých let má meškanie, môžu považovať za cestujúcich, ktorých let bol zrušený a že sa tak môžu dovolávať práva na náhradu upraveného v článku 7 tohto nariadenia, ak im bola z dôvodu letu, ktorý má meškanie, spôsobená trojhodinová alebo dlhšia časová strata, t. j. že dorazia do ich cieľového miesta po troch hodinách alebo viac po čase priletu,*

zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

¹³ Čl. 7 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

¹⁴ Čl. 7 ods. 2 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

ktorý pôvodne stanovil letecký dopravca. Takéto meškanie však nedáva cestujúcim právo na náhradu, ak letecký dopravca môže preukázať, že veľké meškanie je spôsobené mimoriadnymi okolnosťami, ktorým sa nedalo zabrániť ani vtedy, keď boli prijaté všetky primerané opatrenia, teda okolnosťami, ktoré sa vymykajú spod účinnej kontroly leteckého dopravcu.“¹⁵

Súdny dvor EÚ prostredníctvom reťazca prípadov systematicky posilňoval práva cestujúcich. Dopravca musí vyplatiť štandardnú náhradu bez ohľadu na to, či cestujúci utrpel nejakú škodu alebo stratu. Odškodnenie má napraviť priemerný pocit nepohodlia cestujúceho. Nebráni cestujúcemu, aby si uplatnil nárok na náhradu škody za meškanie napr. podľa článku 19 Montrealského dohovoru, podľa ktorého je dopravca *„zodpovedný za škodu spôsobenú omeškaním v leteckej preprave cestujúcich, batožiny alebo nákladu. Dopravca však nie je zodpovedný za škodu spôsobenú omeškaním, ak dokáže, že on, jeho pracovníci a agenti vykonali všetky opatrenia, ktoré môžu byť odôvodnene požadované na zabránenie škody, alebo že z jeho alebo ich strany nebolo možné vykonať takéto opatrenia“*. Štandardné odškodnenie podľa Nariadenia č. 261/2004 nie je obmedzené alebo spojené s cenou letenky alebo nákladu, ako je to zvyčajne v dopravnom práve. Ako sme spomenuli, podľa nariadenia je štandardná náhrada za meškanie presahujúce tri hodiny 250 až 600 eur v závislosti od dĺžky cesty. Dopravca môže byť oslobodený od povinnosti zaplatiť štandardnú náhradu len vtedy, ak preukáže, že meškanie bolo spôsobené mimoriadnymi okolnosťami.¹⁶

Text Nariadenia č. 261/2004 definuje mimoriadne okolnosti spôsobom, ktorý je v súlade s tradičným chápaním tohto pojmu. *„Situácia, ktorú nebolo možné odvrátiť ani pri prijatí všetkých primeraných preventívnych opatrení“*. Takéto okolnosti môžu nastať najmä v prípadoch politickej nestability, meteorologických podmienok nezlučiteľných s prevádzkou príslušného letu, bezpečnostných rizík, neočakávaných nedostatkov v bezpečnosti letu a štrajkov, ktoré ovplyvňujú prevádzku prevádzkujúceho leteckého dopravcu.“ Pri takomto výklade sa zdá, že formulácia je v súlade s inými klasickými definíciami objektívnej zodpovednosti. Z teoretického hľadiska je zrejmé, že zoznam možných udalostí je len ilustratívny a nie vyčerpávajúci. Povinnosti dopravcu sa ale nekončia výskytom mimoriadnych okolností. Bez ohľadu na možnosť dopravcu preukázať, že meškanie bolo spôsobené takýmito okolnosťami, povinnosť poskytnúť pomoc a starostlivosť pretrváva podľa čl. 9 Nariadenia č. 261/2004.¹⁷

¹⁵ Rozsudok Súdneho dvora (štvrtá komora) z 19.11.2009. Spojené veci C-402/07 a C-432/07.

¹⁶ SISULA-TULOKAS, L. *Witch-Craft Formulas and Regulation 261/2004 on Compensation to Air Passengers*. In *Skripter till JAN RAMBERGS minne*. Helsinki: Jure Förlag AB, 2019. Helsinki Legal Studies Research Paper No. 54. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3359525>. [cit. 2024-10-14].

¹⁷ Tamtiež

Ako dokazujú prípady spojené s erupciou sopky Eyjafjallajökull, náklady spojené s ubytovaním, stravou a inými potrebami môžu byť značné. Súdny dvor EÚ v rozhodnutí C-12/11 uviedol, že Čl. 5 nariadenia Európskeho parlamentu č. 261/2004 sa má vykladať v tom zmysle, že také okolnosti, ako je aj uzatvorenie časti európskeho vzdušného priestoru po erupcii sopky Eyjafjallajökull, predstavujú „mimoriadne okolnosti“ v zmysle tohto nariadenia, ktoré nezbavujú leteckých dopravcov povinnosti poskytnúť starostlivosť stanovenú v čl. 5 ods. 1 písm. b) a čl. 9 Nariadenia č. 261/2004. 2. Čl. 5 ods. 1 písm. b) a čl. 9 nariadenia č. 261/2004 sa majú vykladať v tom zmysle, že v prípade zrušenia letu z dôvodu „mimoriadnych okolností“, ktorých dĺžka trvania je taká ako vo veci samej, povinnosť poskytnúť starostlivosť cestujúcim v leteckej doprave upravená v týchto ustanoveniach musí byť splnená bez toho, aby to malo dosah na platnosť uvedených ustanovení. Cestujúci v leteckej doprave však môže získať ako náhradu za to, že letecký dopravca nedodrжал svoju povinnosť poskytnúť starostlivosť uvedenú v čl. 5 ods. 1 písm. b) a čl. 9 Nariadenia č. 261/2004, len vrátenie súm, ktoré sú vzhľadom na vlastné okolnosti každého prípadu nutné, vhodné a primerané na účely nápravy zlyhania leteckého dopravcu, ktorý neposkytol starostlivosť uvedenému cestujúcemu, čo prináleží posúdiť vnútroštátnemu súdu.¹⁸

3. Priama uplatniteľnosť a priamy účinok Nariadenia č. 261/2004

Nariadenie č. 261/2004 je podľa čl. 288 ods. 2 ZFEÚ (vd'aka svojej forme) priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch EÚ. Účelom nariadení ako takých je najmä unifikácia, najmä v oblastiach výlučných právomocí EÚ, teda majú v zásade vertikálny a horizontálny priamy účinok. Nariadenie č. 261/2004 je legislatívnym nariadením, nakoľko bolo prijaté riadnym legislatívnym postupom a upravuje objektívne určené skutkové podstaty pre abstraktne určených adresátov na celom území EÚ. Taktiež je potrebné dodať, že Nariadenie č. 261/2004 je právne záväzné v celej svojej celistvosti, nakoľko ho členský štát EÚ nemôže aplikovať iba čiastočným spôsobom, ako aj to, že ide o všeobecne záväzný normatívny právny akt nadradený ostatným právnym aktom (má prednosť pred vnútroštátnym právom). Napokon je Nariadenie č. 261/2004 bezprostredne použiteľným právnym predpisom, nakoľko nie je potrebná jeho implementácia, ako tomu je napr. v prípade smerníc EÚ.¹⁹

Pokiaľ sa bavíme o priamom účinku, ten môže mať povahu vertikálne vzostupnú, ak norma pôsobí vo vzťahu medzi jednotlivcom a štátom a zároveň je to jednotlivec, kto sa danej normy voči štátu dovoľáva za účelom zlepšenia svojho právneho postavenia. O rovine

¹⁸ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 31.01.2013, sp. zn. C-12/11.

¹⁹ FUNTA, R.; HOLOVKO, L. O. a JURIS, F. *Európa a Európske právo*. Bratislava: Iris, 2016. ISBN 978-80-89726-76-9. s. 201-202.

vertikálne zostupnej hovoríme v situáciách, kedy sa určitej normy dovoľáva štát voči jednotlivcovi, pričom tomuto na jej základe ukladá istú povinnosť. Treťou možnosťou priameho účinku je účinok horizontálny, kedy je príslušná norma práva EÚ aplikovaná medzi jednotlivcami navzájom. Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti môžeme tvrdiť, že Nariadenie č. 261/2004 má najmä horizontálny priamy účinok, nakoľko upravuje predovšetkým vzťahy medzi dvoma subjektmi práva a to leteckou spoločnosťou (dopravcom) a cestujúcim.²⁰ Je ale potrebné si uvedomiť, že priama uplatniteľnosť nariadenia a priamy účinok sú odlišné koncepty. Priamy účinok sa vzťahuje na normatívnu platnosť nariadení vo vnútroštátnom právnom poriadku. Priama uplatniteľnosť znamená, že na to, aby malo európske právo (v našom prípade nariadenie) účinky vo vnútroštátnom právnom poriadku, nie je potrebný žiadny schvaľujúci vnútroštátny akt.²¹

Aj Súdny dvor EÚ vo svojom rozhodnutí C-34/73 uviedol, že priame uplatňovanie nariadenia znamená, že jeho nadobudnutie účinnosti a jeho uplatňovanie v prospech tých, na ktorých sa vzťahuje, je nezávislé od akéhokoľvek opatrenia na prijatie do vnútroštátneho práva.²²

Tejto problematike sa už v roku 1972 venoval Jan. A. Winter, keď uviedol, že mnohé ustanovenia nariadení môžu mať priame účinky a môžu byť vymáhané súdnou cestou. Iné ustanovenia, hoci sa stali súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku v dôsledku priamej uplatniteľnosti nariadenia, sú záväzné len pre vnútroštátne orgány bez toho, aby súkromným osobám priznávali právo sťažovať sa na súde, že orgány nesplnili tieto záväzné povinnosti Únie. To v žiadnom prípade nie je nereálny záver. V každom členskom štáte existuje pomerne veľa právnych predpisov, ktoré nie sú vymožitelné na súdoch, pretože tieto predpisy neboli určené na to, aby poskytovali súkromným osobám vymožitelné práva, alebo preto, že sú príliš nejasné alebo neúplné na to, aby sa mohli uplatniť na súde.²³

V prípade Nariadenia č. 261/2004 ale môžeme hovoriť o tom, že má priamy účinok, najmä kvôli tomu, že jeho ustanovenia garantujúce práva cestujúcim (vrátane práva na kompenzáciu podľa čl. 7 Nariadenia č. 261/2004) spĺňajú všeobecné podmienky priameho účinku. Aby norma práva EÚ mala priamy účinok, musí byť jasná natoľko, aby z nej bolo

²⁰ TOMÁŠEK, M.; TÝČ, V.; MALENOVSKÝ, J.; PELIKÁNOVÁ, I.; PETRLÍK, D. et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. *Student*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-184-7. s. 76.

²¹ SCHÜTZE, R. *European Union law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN 978-1-107-41653-6. s. 91.

²² Rozsudok Súdneho dvora z 10.10.1973. sp. zn. C-34/73.

²³ WINTER, J. A. *Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law*. In *Common Market Law Review*. ISSN 0165-0750, 1972, roč. 9, č. 4, s. 436 Dostupné na internete: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/9.4/COLA1972035>. [cit. 2024-10-14].

možné odvodiť právo jednotlivca či jeho povinnosť. V prípade Nariadenia č. 261/2004 toto jednoznačne priznáva cestujúcim jednoznačne definované práva, ako aj dopravcom (leteckým spoločnostiam) jasne definované povinnosti. Okrem toho musí byť právna norma EÚ bezpodmienečná, čo znamená, že nesmie závisieť na splnení podmienky danej iným ustanovením práva EÚ alebo vnútroštátneho práva a nesmie ponechať členským štátom určiť priestor k posúdeniu, ktorý by vyžadoval, aby bola norma ďalej upresnená legislatívnou činnosťou členského štátu. Táto podmienka je v prípade noriem, ktoré sú obsiahnuté v Nariadení č. 261/2004, taktiež splnená, nakoľko toto Nariadenie neponecháva priestor, resp. nenariaduje štátom upresnenie noriem v ňom obsiahnutých.²⁴

4. Určovanie právomoci na riešenie sporov vyplývajúcich z Nariadenia č. 261/2004

V prípade letov z jedného členského štátu do iného členského štátu, ktoré sa uskutočňujú na základe zmluvy s jediným prevádzkujúcim leteckým dopravcom, možno nárok na náhradu škody podľa nariadenia podať podľa voľby žalobcu na vnútroštátnom súde, ktorý má miestnu príslušnosť buď pre miesto odletu, alebo pre miesto príchodu, ako je uvedené v zmluve o preprave (pri uplatňovaní nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 („Brusel I“), teraz prepracovaného nariadením (EÚ) č. 1215/2012 („Brusel I bis“)). Podľa článku 2 ods. 1 nariadenia Brusel I si cestujúci zachovávajú aj možnosť obrátiť sa na súd v mieste bydliska žalovaného (leteckého dopravcu). Toto pravidlo definoval Súdny dvor Európskej únie vo svojom rozhodnutí C-204/08.²⁵

Z vyššie uvedeného logickým a extenzívnym výkladom vyplýva, že v prípade letov prevádzkovaných leteckou spoločnosťou (dopravcom) so sídlom mimo Európskej únie, no s miestom odletu na území Európskej únie, bude môcť cestujúci podať žalobu v prípade narušenia letu jeho nevpustením na palubu lietadla, zrušením letu alebo veľkým meškaním letu na súde v krajine, odkiaľ tento let štartoval.

1. Je taktiež zaujímavé poukázať na fakt, že Nariadenie č. 261/2004 nestanovuje lehoty na podanie žalôb na vnútroštátnych súdoch. Táto otázka podlieha vnútroštátnym právnym predpisom každého členského štátu o premlčaní žalôb. Dvojročná premlčacia lehota podľa Montrealského dohovoru nie je relevantná pre žaloby podané podľa nariadenia a nemá vplyv na vnútroštátne právne predpisy členských štátov, pretože opatrenia na náhradu škody stanovené v nariadení nespádajú do rozsahu pôsobnosti dohovoru, keďže

²⁴ TOMÁŠEK, M.; TÝČ, V.; MALENOVSKÝ, J.; PELIKÁNOVÁ, I.; PETRLÍK, D. et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. *Student*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-184-7. s. 76-77.

²⁵ Rozsudok Súdneho Dvora Európskej únie zo dňa 09.07.2009, sp. zn. C-204/08.

sú zamerané na riešenie nepríjemností, ktoré utrpeli cestujúci, a zároveň zostávajú doplnkom systému náhrady škody stanoveného v dohovore. Preto sa lehoty môžu v jednotlivých členských štátoch líšiť. Ide teda o typický príklad kombinácie práva EÚ s vnútroštátnym právom.²⁶

Záver

Nariadenie má zásadný význam pre cestujúcich, ktorí čelia problémom v dôsledku meškaní, zrušení letov alebo odmietnutia nástupu na palubu. Zjednodušuje a harmonizuje ich práva v rámci celého územia Európskej únie, čím posilňuje právnu istotu a umožňuje kvalitnejšiu ochranu spotrebiteľa v oblasti leteckej dopravy.

Okrem toho Nariadenie predstavuje dôležitý príklad priameho účinku práva Európskej únie, nakoľko jeho ustanovenia sú dané jasne a bezpodmienečne a hoci sú dopĺňané ustanoveniami vnútroštátneho práva (ako napr. premlčacie lehoty na podanie žalôb na základe nárokov v Nariadení uvedených), nemožno v tomto prípade hovoriť o potrebe involvovania štátu do „dotvárania“ práva EÚ, nakoľko premlčanie je tradičným a esenciálnym právnym inštitútom všetkých krajín kontinentálnej právnej kultúry, ktorý už existoval v stave *de lege lata* už pri prijatí Nariadenia č. 261/2004. Judikatúra Súdneho dvora EÚ viackrát implicitne potvrdila tento priamy účinok, čím posilnila schopnosť cestujúcich domáhať sa svojich práv pred vnútroštátnymi súdmi.

Nariadenie č. 261/2004 predstavuje významný krok vpred pri posilňovaní práv cestujúcich a harmonizácii podmienok na európskom leteckom trhu. Hoci existujú (spravodlivé) obmedzenia jeho aplikácie, ako napríklad existencia mimoriadnych okolností, prínosy pre cestujúcich sú nesporné. Nariadenie tak slúži na zvýšenie úrovne ochrany spotrebiteľa a prispieva k právnej stabilite a predvídateľnosti v rámci Európskej únie.

Zoznam bibliografických zdrojov

Knižné zdroje

FUNTA, R.; HOLOVKO, L. O. a JURIŠ, F. *Európa a Európské právo*. Bratislava: Iris, 2016. ISBN 978-80-89726-76-9.

JÁNOŠÍKOVÁ, M. *Repetitórium práva Európskej únie. Repetitórium. Tretie, prepracované vydanie*. Bratislava: Iuris libri, 2024. ISBN 978-80-89635-56-6.

SCHÜTZE, R. *European Union law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN 978-1-107-41653-6.

²⁶ Rozsudok Súdneho Dvora Európskej únie zo dňa 22.11.2012, sp. zn. C-139/11.

TOMÁŠEK, M.; TÝČ, V.; MALENOVSKÝ, J.; PELIKÁNOVÁ, I.; PETRLÍK, D. et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. *Student*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-184-7.

Odborné články

DRAKE, S. *Delays, cancellations and compensation: Why are air passengers still finding it difficult to enforce their EU rights under Regulation 261/2004?* In *Maastricht journal of European and comparative law*. ISSN 1023-263X, 2020, roč. 27, č. 2, s. 230-249. Dostupné na internete: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X20904235>

SISULA-TULOKAS, L. *Witch-Craft Formulas and Regulation 261/2004 on Compensation to Air Passengers*. In *Skifter till JAN RAMBERGS minne*. Helsinki: Jure Förlag AB, 2019. Helsinki Legal Studies Research Paper No. 54. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3359525>.

WINTER, J. A. *Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law*. In *Common Market Law Review*. ISSN 0165-0750, 1972, roč. 9, č. 4, s. 436. Dostupné na internete: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/9.4/COLA1972035>.

Právne predpisy

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261>

Judikatúra

Rozsudok Súdneho Dvora Európskej únie zo dňa 09.07.2009, sp. zn. C-204/08.

Rozsudok Súdneho dvora (štvrtá komora) zo dňa 19.11.2009. Spojené veci C-402/07 a C-432/07.

Rozsudok Súdneho Dvora Európskej únie zo dňa 22.11.2012, sp. zn. C-139/11.

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 31.01.2013, sp. zn. C-12/11.

VYBRANÉ AKTUÁLNE OTÁZKY APLIKAČNEJ PRAXE ODDĽŽENIA FYZICKÝCH OSÔB: FORUM SHOPPING, HLAVNÉ CENTRUM ZÁUJMOV V EURÓPSKEJ ÚNII A EURÓPSKOM HOSPODÁRSKOM PRIESTORE (EHP)

SELECTED CURRENT ISSUES OF THE APPLICATION PRACTICE OF DEBT RELIEF FOR NATURAL PERSONS: FORUM SHOPPING, THE MAIN CENTER OF INTERESTS IN THE EUROPEAN UNION AND THE EUROPEAN ECONOMIC AREA (EEA)

Pavel Koniar¹

Abstrakt

Implementácia novely č. 377/2016 Z.z. a nasledovných úprav v oblasti oddľženia fyzických priniesla praktické problémy a situácie v oblasti oddľžovania fyzických osôb s dôrazom na pokusy špekulatívneho výberu miesta súdu (forum shopping) v rámci Európskej Únie a Európskeho ekonomického priestoru a nadväzujúcu podmienku posudzovania hlavného centra záujmov podľa príslušného nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/848 z 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní. Cieľom je priblížiť problematické prvky a poukázať na prípadné nedostatky aktuálneho právneho stavu v procese oddľženia s výhľadom na možné úvahy de lege ferenda.

Kľúčové slová

oddľženie, forum shopping, centrum hlavných záujmov, Európsky hospodársky priestor, konkurz, zabezpečovanie a zisťovanie majetku, konkurzná podstata

Abstract

The implementation of Amendment No. 377/2016 Coll. and subsequent amendments in the area of debt relief for individuals has brought practical problems and situations in the area of debt relief for individuals with an emphasis on attempts at speculative forum shopping within the European Union and the European Economic Area and the related condition of assessing the main centre of interests under the relevant Regulation of the European Parliament and of the Council (EU) 2015/848 of 20 May 2015 on insolvency proceedings. The aim is to bring forward problematic elements and point out potential shortcomings of the current legal situation in the debt relief process with a view to possible de lege ferenda considerations.

¹ JUDr. Pavel Koniar, Vedúci Kancelárie Rimavská Sobota, Centrum právnej pomoci a kontaktný bod Európskej justičnej siete pre občianske a obchodné veci.

Key words

debt relief, forum shopping, center of main interests, European Economic Area, bankruptcy, securing and identifying assets, bankruptcy substance

Úvod

Rok 2017 priniesol v oblasti insolvenčného práva pomerne veľkú zmenu v rámci prijatia novely č. 377/2016 Z.z.² uvoľňujúc tak pomerne reštriktívne podmienky pre oddĺženie fyzických osôb, ktoré bolo legislatívne nastavené do toho času. Zavedenie benevolentnejšieho modelu spôsobilo hromadný záujem u relevantných subjektov podstúpiť proces oddĺženia sa, ktorý sa subjektívne javil ako najjednoduchší a najmenej finančne náročný spomedzi pravidiel v iných členských štátoch EÚ alebo v širšom zmysle aj Európskeho hospodárskeho priestoru.

Subjektom oprávneným dlžníkov zastupovať na základe zákona č. 327/2005 Z.z. v platnom znení sa zhostilo Centrum právnej pomoci, ktoré v roku 2017 podalo celkovo 8549 návrhov na oddĺženie na príslušné súdy.³

Z praktického pohľadu je zároveň možné konštatovať, že štatisticky predĺžené obyvateľstvo Slovenskej republiky zareagovalo a intenzívnym spôsobom sa pokúsilo využiť možnosti novej právnej úpravy. Tento záujem so sebou samozrejme priniesol aj mnohé situácie a pokusy, ktoré preverili robustnosť právnej úpravy a odhalili viaceré slabiny, prípadne vacuum legis v kontexte vzťahov slovenskej právnej úpravy k postaveniu Európskej únie, Európskemu hospodárskemu priestoru a takzvaným insolvenčným nomádmi, vystačovalcom vyhľadávajúcim menej reštriktívnu právnu úpravu snažiac sa zachrániť, čo najviac aktív pred konkurznou podstatou a tým pádom mitigovať možné, pre nich osobne, nepriaznivé dopady insolvenčného konania.

Centrum sa stretávalo a stále stretáva s prípadmi fingovania centra hlavných záujmov⁴, neuvedeniu všetkých aktív spadajúcich do konkurzných podstát, respektíve absenciu vhodných

² Exekúcie podľa dostupných štatistík MSSR spôsobovali mnohým ľuďom nepochybne množstvo problémov v pracovnom aj osobnom živote a znamenajú veľkú komplikáciu pri návrate do „normálneho“ života. Oddĺženie alebo tzv. osobný bankrot, ktorý by im pomohol rýchlejšie sa z tejto situácie dostať, bol v dobre pred novelou pre bežných ľudí prakticky nedostupný. S cieľom pomôcť im prekonať ťažkú životnú situáciu ministerstvo spravodlivosti pripravilo novelu zákona o konkurze a reštrukturalizácii, ktorá upravuje oddĺženie fyzických osôb (tzv. osobný bankrot). Bližšie informácie sú dostupné na <https://www.justice.gov.sk/tlacovespravy/tlacova-sprava-2106/>.

³ V rokoch 2018 to bolo dokonca 15 786 návrhov a v roku 2019 16 961 návrhov. Vid' bližšie Výročná správa Centra právnej pomoci za rok 2019, str. 35 - 37 na <https://www.centrumpravnejpomoci.sk/files/O%20n%C3%A1s%20-%20Z%C3%A1kladn%C3%A9%20dokumenty/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A9%20spr%C3%A1vy/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A1%20spr%C3%A1va%20za%20rok%202019.pdf>

⁴ vid' Článok 3 ods. 1 Nariadenia č. 2015/848 (ďalej len „EIR“) v zmysle Recitálu 27 Pred začatím insolvenčného konania by mal príslušný súd bez návrhu preskúmať, či sa centrum hlavných záujmov dlžníka alebo podnik dlžníka skutočne nachádza v jeho obvode a Recitálu 28 Pri určovaní, či je centrum hlavných záujmov dlžníka zistiteľné

medzinárodných inštrumentov a mechanizmov ich speňaženia a v niektorých prípadoch dokonca s vyslovením nedostatku právomoci návrh na oddĺženie prejednať slovenským súdom aj v prípade splnenia podmienok. Túto rozsiahlu problematiku a vybrané problémy je nutné rozdeliť na viaceré čiastkové okruhy, ktoré budú podrobnejšie analyzované.

Je vhodné podotknúť, že aktuálny stav, respektíve existujúca legislatíva EÚ v oblasti insolvenčného práva, konkrétne tvorená nariadením č. 2015/848 (ďalej len „EIR“) a smernicou o reštrukturalizácii⁵ už stanovuje harmonizáciu konkrétnych právnych predpisov o cezhraničnej platobnej neschopnosti, ako aj stav „pred“ platobnou neschopnosťou a „post insolvenčný stav“ v konkurznom práve, ale sotva sa zaoberá (základnými) prvkami hmotného konkurzného práva. Preto komisia naďalej považuje za potrebné vypracovať dodatočné právne predpisy upresňujúce insolvenčné konanie.

1. Forum shopping

Atraktivita jednotlivých právnych úprav insolvenčných konaní fyzických osôb závisí od rôznych faktorov nakoľko treba zdôrazniť, že insolvenčné právo je uzlom, ktorý spája mnohé ďalšie oblasti práva, ako je pracovné právo, práva zo zabezpečeného úveru, a preto samotná harmonizácia insolvenčného práva v EÚ nemusí stačiť bez toho, aby sa dotkla iných právnych odvetví. Okrem toho harmonizácia dobre zavedeného mechanizmu platobnej neschopnosti (v niektorých členských štátoch) môže naraziť na námietky miestnych správcov, ktorí sa zdráhajú prijať neznámy a nevyskúšaný koncept, ako aj prispôbiť ho vhodne národnému podnikateľskému prostrediu.⁶

Obdobná právna situácia aj v prípade oddĺženia fyzických osôb v prostredí slovenskej právnej úpravy spôsobuje prirodzenú inklináciu dlžníkov z ich pohľadu „výhodnej“ možnosti oddĺženia sa založenej na subjektívnej ale aj anekdotálnej percepcii šíriacej sa v online komunitách a sociálnych sieťach. Z pohľadu praxe je možné konštatovať, že cielený výber

tretími stranami, by sa mali osobitne brať do úvahy veriteľia a ich chápanie toho, kde dlžník vykonáva správu svojich záujmov. To si môže v prípade zmeny centra hlavných záujmov vyžadovať včasné informovanie veriteľov o novom mieste, z ktorého dlžník vykonáva svoju činnosť, napríklad upozornením na zmenu adresy v obchodnej korešpondencii alebo zverejnením tohto nového miesta prostredníctvom iných vhodných prostriedkov a v neposlednom rade Recitálu 33. V prípade že súd, na ktorý bola podaná žiadosť o začatie insolvenčného konania, zistí, že centrum hlavných záujmov sa nenachádza na jeho území, nemal by začať hlavné insolvenčné konanie.

⁵ Vid' Smernica Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023

z 20. júna 2019 dostupná na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1023>

⁶ Deloitte, Grimaldi Studio Legale, Study to support the preparation of an impact assessment on a potential EU initiative increasing convergence of national insolvency laws, [online] 2022 [cit.2024-12-25], s. 18. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/system/files/2023-02/Insolvency%20laws_IA%20support%20study_Final%20Report.pdf

Slovenskej republiky založený na predošlej právnej konzultácii s ošetrením všetkých možných komplikácií⁷ je pomerne ojedinelé, avšak zamedzenie takýchto praktík je priamo v záujme veriteľov, pretože je častokrát spojené so špekulatívnym zamedzením speňažovania majetku, resp. vôbec jeho zistenia a zahrnutia do konkurznej podstaty.

V minulosti bolo realizovaných viacero štúdií v európskom priestore so zameraním sa na forum shopping v oblasti insolvenčného práva. Jednou z posledných štúdií realizovaných na základe podnetu Európskej komisie bola štúdia⁸ zameraná na praktizovanie forum shopping v členských štátoch. Je nutné podotknúť, že metodológia štúdie⁹ sa zameriavala na kooperáciu s odborníkmi v jednotlivých členských štátoch¹⁰ prostredníctvom rozhovorov alebo dotazníkov, pričom je možné konštatovať menšiu ako predpokladanú spätnú väzbu. Rovnako záverečné správy vychádzajú zo zistení v rámci začatých súdnych konaní a v nich podaných námietok a právnych argumentov. Absentuje aspekt nezistených prípadov forum shoppingu kde veritelia dané prostriedky obrany nevyužili alebo boli z ich pohľadu spojené s dodatočnými finančnými nákladmi vo forme súdnych poplatkov s neistým výsledkom.

Štúdia konštatuje, že záruky stanovené v EIR, ako ich uplatňujú vnútroštátne súdy, zrejme mali pozitívne účinky v súlade s cieľom zmiernenia (zneužívajúcich) forum shopping. Táto štúdia poznamenáva, že to platí ešte viac v prípadoch, kde sa v dôsledku národných legislatívnych reforiem skrátila úprava lehôt na úľavu jednotlivých dlžníkov v niektorých krajinách. Okrem toho praktizovanie forum shopping vo vzťahu k Spojenému kráľovstvu sa tiež zdalo byť obmedzené (ak nie eliminované) ako dôsledok Brexitu na jednej strane a zavedenia Smernice preventívnej reštrukturalizácie na strane druhej.¹¹

Vzhľadom ku zvolenej metodológii a rozsahu štúdie je nutné zaujať pomerne kritické stanovisko, a to hlavne z dôvodu, že spôsob realizácie pri konfrontácii s praxou s najväčšou pravdepodobnosťou neodhalil pomerne početné prípady forum shoppingu pri oddĺžení

⁷ Napríklad zabezpečenie Centra hlavných záujmov v rámci Slovenskej republiky, prípadne presun majetku do nečlenských štátov EÚ alebo iné majetkoprávne opatrenia majúce za účel „ukryť“ a zamedziť zisteniu aktív dlžníka.

⁸ Spark Legal Network, Study on the issue of abusive forumshopping in insolvency proceedings, Final report, [online] 2022 [cit.2024-12-25] dostupné na https://commission.europa.eu/document/download/0664f511-6e09-4751-b7be-421fde651091_en?filename=Final%20Report%20-%20Abusive%20Forum%20Shopping_Febr%202022.pdf

⁹ Tamtiež str. 32-33.

¹⁰ Odborníci sa obrátili na vnútroštátne zainteresované strany identifikované medzi právnikmi alebo sudcov v oblasti insolvenčného práva prejednávajúcich aj cezhraničné spory, konkurzných poradcov alebo konkurzných správcov, zástupcov, podnikov a spotrebiteľov.

¹¹ Spark Legal Network, Study on the issue of abusive forumshopping in insolvency proceedings, Final report, [online] 2022 [cit.2024-12-25] dostupné na https://commission.europa.eu/document/download/0664f511-6e09-4751-b7be-421fde651091_en?filename=Final%20Report%20-%20Abusive%20Forum%20Shopping_Febr%202022.pdf str. 122

fyzických osôb, ktoré je vzhľadom k ex post¹² súdnej kontrole oddĺženia v podmienkach Slovenskej republiky nepriaznivé pre postavenie zainteresovaných veriteľov.¹³

Pri zamlčaní bazálnych informácií dlžníkom nie je možné ani pri vynaložení odbornej starostlivosti Centrom právnej pomoci alebo konajúcim súdom, prípadne správcom konkurznej podstaty odhaliť nepoctivý úmysel dlžníka. Roztrieštenosť databáz a registrov v jednotlivých členských štátoch efektívne sťažuje, ba dokonca znemožňuje zistenie rozhodných skutočností a je mimoriadne časovo náročná, navyše sú niektoré registre dostupné len štátnych jazykoch jednotlivých členských štátov. Z tohto hľadiska je nutné vyvinúť úsilie na zavedenie mechanizmu na odhaľovanie nepoctivých dlžníkov častokrát majúcich pomerne značné aktíva v iných členských štátoch EÚ alebo EHP¹⁴.

Niektoré problémy s identifikáciou Centra hlavných záujmov a umiestnenia aktív v štátoch EHP budú analyzované v nasledovnom texte.

2. Centrum hlavných záujmov

Zákon č. 7/2005 Z.z. v platnom znení (ďalej len „ZKR“) oprávňuje v zmysle vyššie citovaného nariadenia podľa § 171c ods. 1 disponuje možnosťou zastavenia konania na základe pochybností s možnosťou vypočutia dlžníka. Praktickým problémom v aplikačnej praxi je samotné zistenie relevantných skutočností, ktoré podmieňujú „pochybnosti“ konajúceho súdu na postup podľa daných ustanovení.

V kontexte nepoctivého zámeru¹⁵ je zistenie rozhodujúcich skutočností Centrom právnej pomoci, resp. príslušným súdom mimoriadne obtiažne. Pri úmyselnom zatajení a uvedení informácií, ktoré je možné vyhodnotiť po formálnom overení v príslušných registroch.¹⁶ Vzhľadom k právnej úprave EIR je v prípade fyzických osôb Centrum hlavných

¹² Vid' § 166g ods. 5 v spojení s § 166g ods. 2 písm. l zákona č. 7/2005 Z.z. v platnom znení

¹³ Názor vyslovený M. Ďuricom: Kontrola ‚zákonnosti‘ ex post je určite najhorší variant, ktorý zákonodarcia mohol zvoliť, pretože je v rozpore s právnou istotou účastníkov konania. Súdna kontrola poctivého zámeru dlžníka mala byť preventívna, v rámci ktorej by súd skúmal poctivý zámer dlžníka na základe všetkých relevantných skutočností, ktoré boli známe pred začatím oddľžovacieho konania. Dodatočná kontrola v podobe veriteľskej aktivity sa mala vzťahovať len na závažné skutočnosti, ktoré nastali po povolení oddĺženia (v zásade na strane dlžníka) resp. na nóva, ktoré sa zistili až po povolení oddĺženia.

ĎURICA, M. Osobné bankroty. In: Bulletin slovenskej advokácie. 2017, roč. 2017, č. 4, ISSN [1335-1079](#), s. 50

¹⁴ V praxi boli zaznamenané prípady motorových vozidiel registrovaných v Nórskom kráľovstve, Veľkej Británii, Švajčiarskej konfederácii (formálne dokonca mimo EHP) spoločne s oprávnením na podnikanie. Zaznamenané boli aj výskytu nehnuteľností, zamestnania sa na trvalý pracovný pomer alebo jeho obdobu, založenie si vzťahov a rodiny v zahraničí. V niektorých prípadoch je periodicita návratu na Slovensko v rozsahu niekoľkých dní v roku a/alebo len za účelom absolvovania oddĺženia, čo je pri nepoctivom úmysle mimoriadne obtiažne odhaliteľné pri uvedení slovenských reálií, adries na doručovanie a telefonických kontaktov.

¹⁵ Vid' §166g ods. 2 písm. l zákona č. 7/2005 Z.z. v platnom znení

¹⁶ V tomto prípade sa jedná napríklad o overenie trvalého alebo prechodného pobytu. Je nutné podotknúť, že samotný formálne nahlásený trvalý pobyt nezakladá jednoznačný dôkaz o centre hlavných záujmov a častokrát nie je totožný.

záujmov¹⁷ vlastne ich obvyklým pobytom. Klasifikácia a posudzovanie obvyklého pobytu bez relevantných informácií, ktoré môže poskytnúť len dlžník je z tohto princípu mimoriadne obtiažna a zásadná pre samotné konanie o oddĺžení fyzickej osoby. Súčasná súdna prax sa posudzovaním a definovaním obvyklého pobytu fyzickej osoby zaoberala pomerne rozsiahle a v zásade ho definuje flexibilnejšie ako predtým zaužívaný pojem bydliska/domicilu.¹⁸

Obvyklý pobyt je modernejším pojmom, ktorého rozvoj nastal predovšetkým v súvislosti s normotvornou činnosťou Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného. Vzhľadom na to, že v porovnaní s bydliskom je obvyklý pobyt pružnejší, obľúbil si ho aj európsky zákonodarca, ktorý ho využíva ako hraničný určovateľ vo väčšine právnych nástrojov unifikujúcich a harmonizujúcich kolíznu úpravu.¹⁹

In concreto, sporadicky sa vyskytujú prípady forum shoppingu spojené so skresleným podaním informácií o živote a obvyklom pobyte dlžníka, a to i napriek priamym výzvam a preskúmvaniu zo strany Centra právnej pomoci, prípadne na základe vypočutia dlžníka súdom. Bez dodatočných zdrojov informácií a prípadnom celoeurópskom prepojení registrov alebo intenzívneho „vyšetrovania“ a dôsledného preverovania každého jedného dlžníka, čo je mimo iného v príkrom rozpore so samotnými ustanoveniami ZKR, je možné takého prípady odhaliť skôr na sporadickej úrovni. V minulosti sa vzhľadom na kvantitu oddĺžení fyzických osôb objavilo len niekoľko takýchto prípadov.²⁰

Opačným prípadom je situácia, v ktorej má dlžník preukázateľne centrum hlavných záujmov v Slovenskej republike, no prípadný majetok a pohľadávky sú umiestnené v inom členskom štáte EÚ. Súdna prax je v obdobných prípadoch pomerne roztrieštená a skutkový stav býva častokrát komplikovaný situáciou, keď sa dlžník nachádza v úpadku podľa slovenských predpisov²¹ no vykonávacie konania sú vedené v iných členských štátoch EÚ alebo štátoch EHP.

Dlžník v danej situácii naráža na nejednoznačnú právnu úpravu ZKR, v rámci ktorej sú definované podmienky na vyhlásenie oddĺženia v § 166 ods. 3 ZKR a to podmienka vedenia exekučného alebo iného obdobného vykonávacieho konania modifikovaná v prípade konkurzu

¹⁷ Vid' Článok 3 ods. 1 EIR

¹⁸ Vid' definíciou domicilu/domácnosti Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004; Uznesenie Najvyššieho súdu SR 4 Cdo 40/2014; Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 3436/10; Rozsudek NSS ČR z 26. 2.2009 č.j.15 Cad 25/2008-2 vs. definíciu obvyklého pobytu Rozsudok Súdneho dvora (prvá komora) z 11. novembra 2004 vo veci C-372/02 Roberto Adanez- Vega proti Bundesanstalt für Arbeit. Rozsudok Súdneho dvora z 15. septembra 1994 vo veci C-452/93 Pedro Magdalena Fernández v. Komisia Európskych spoločenstiev, Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 25. novembra 2021 vo veci C-289/20 IB

¹⁹ Bulla Martin, MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ EURÓPSKEJ ÚNIE OPTIKOU PRACOVNÉHO PRÁVA, Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung 2015, s. 23, ISBN 978-80-89149-45-2

²⁰ Vid' Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 41CoKR/7/2018

²¹ Vid' §3 ods. 1 v spojení s §3 ods. 2 posledné 2 vety ZKR

o minimálnu dĺžku konania jedného roka od udelenia poverenia na vykonanie exekúcie alebo začiatku obdobného vykonávajúceho konania. Zákon nedefinuje o aké „exekúcie“ alebo „obdobné vykonávacie konania“ sa má jednať.²²

V týchto prípadoch sa, berúc do úvahy európsky kontext, ocitli dlžníci v špecifickej situácii, v ktorej slovenský súd omietol vykonávať právomoc v oblasti inslovenčného konania a konanie zastavil, navyše bez možnosti podať odvolanie.²³ Súd v danom odôvodnení mimo iného konštatoval priebeh a podmienky exekúcie v rôznych štátoch sveta sa môžu líšiť. S Českou republikou má Slovenská republika dlhú spoločnú právnu históriu, preto odlišnosti vo vedení exekučného konania môžu byť malé. Pri iných štátoch však odlišnosti môžu byť značné, a to aj pokiaľ ide o chápanie obsahu právnych inštitútov, ktoré môžu mať podobný názov, no iný obsah.²⁴

Prakticky sa jedná o prípad *denegatio iustitiae*, kde český súd nemá právomoc danú vec prejednať z dôvodu centra hlavných záujmov a ten slovenský ju prejednať „nechce“.

Takéto rozhodnutie spôsobuje stav právnej neistoty, a to aj vzhľadom k iným predošlým rozhodnutiam v obdobných skutkových situáciách, v ktorých súdy naopak oddĺženie fyzickej osoby konkurzom vyhlásili.²⁵

Je potrebné mať na zreteli efektívne možnosti obrany dlžníka, respektíve jeho potenciálny prístup ku spravodlivosti a majetkový cezhraničný rozsah²⁶ práve v cezhraničnom kontexte. Slovenská právna úprava v tejto situácii zastavenia konania bez možnosti odvolania pripúšťa len jeden efektívny nástroj, a to podanie ústavnej sťažnosti.²⁷ Druhou možnosťou je upozornenie Európskej komisie²⁸ na nedostatky právnej úpravy Slovenskej republiky. Poslednou možnosťou, je vzhľadom na subsidiaritu Civilného sporového poriadku možnosť

²² Navyše je nutné podotknúť, že v rámci právnej komparatistiky exekučných konaní v iných členských štátoch EHS a EÚ sú exekučné konania koncipované pomerne rôznorodo. Vydanie poverenia nie je v mnohých prípadoch prekurzorom začatia exekučného konania. Obdobne existujú verejnoprávne subjekty, subjektom, ktorým bola táto právomoc zverená na základe zákona a podobne.

²³ Vid' napríklad Uznesenie Okresného súdu Žilina sp. zn. 9OdK/101/24 zo dňa 18.10.2024

²⁴ Tamtiež str. 4

²⁵ Vid' napr. Mestský súd Košice sp. zn. 32OdK/86/2020 z 9.3.2020 a sp. zn. 26OdK/626/2019 z 8.9.2020 a dokonca aj samotný Okresný súd Žilina vo veci sp. zn. 9OdK/8/2021.

²⁶ Majetok v širšom kontexte v sebe nezahrňuje len aktíva. Napríklad pri dedičskom práve je majetok poručiteľa, ktorý sa označuje ako dedičstvo súbor majetkových práv a povinností absolútnej i relatívnej povahy, čo znamená, že predmetom dedenia budú najmä vlastnícke práva, ostatné vecné práva (teda práva k cudzím veciam), dediteľné práva na duševné vlastníctvo a záväzkové práva (najmä pohľadávky a dlhy poručiteľa). Práve tieto záväzkové práva spadajúce do majetku sa nachádzajú v inom členskom štáte EÚ alebo EHS a je nutné posudzovanie skutkového stavu rozšíriť o tento aspekt.

²⁷ Vid' §32 a nasl. zákona č. 314/2018 Z.z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²⁸ Prostredníctvom https://commission.europa.eu/about/contact/problems-and-complaints/complaints-about-breaches-eu-law-member-states/report-breach-eu-law-eu-country_en

využitia položenia prejudiciálnych otázok a začatie prejudiciálneho konania.²⁹ Časová náročnosť a subjektívna (pre dlžníka ako fyzickú osobu) komplikovanosť daných procesov a konaní môže spôsobiť dodatočné negatívne dopady v ekonomickom aj sociálnom zmysle.

Právnym argumentom je v prípade majetku v inom členskom štáte EÚ nutnosť aplikácie EIR spoločne s posúdením Centra hlavných záujmov v spojení s dodržiavaním Charty základných práv Európskej únie³⁰ a spoločne s celou suitou rozsiahlej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie zaoberajúcou sa zabezpečeniu efektívneho prístupu k spravodlivosti.

V špecifickom prípade Českej republiky je nutné vziať do úvahy bilaterálnu dohodu medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach.³¹ Rozhodnutia vydané v právomoci českých súdov majetkovej povahy sú vykonateľné v Slovenskej republike, a teda sú spôsobilé na preukázanie vedenia exekučného konania, v najhoršej alternatíve obdobného vykonávacieho konania, ktoré nie je zákonne definované.

Týmto krátkym exkurzom je nutné poukázať na nutnosť upresnenia procesných postupov v obdobných prípadoch so zámerom vyhnúť sa situáciám odopierajúcim právo na spravodlivosť a efektívne prejednanie veci pred nezávislým súdom.

3. Aktíva umiestnené v štátoch Európskeho hospodárskeho priestoru

ZKR predpokladá obdobný postup ako v prípade členského štátu EÚ podľa § 172 konania o oddlžení aj voči štátom EHP avšak nasledujúce ustanovenie § 173 precizuje postupy v prípade konkurzov s cudzím prvkom v nečlenskom štáte EÚ, a to na základe zásady vzájomnosti.

Pred analýzou samotného aspektu EHP je nutné poukázať na štúdiu, ktorá bola vykonávaná síce v rámci členských štátov, no konštatovala, zistené podobnosti prostredníctvom prípadovej štúdie, boli predovšetkým v obmedzených nástrojoch dostupných po započatí insolvenčných konaní medzi členskými štátmi. Okrem toho, veľký počet členských štátov poskytuje veriteľom možnosť vypátrať a získať späť majetok dlžníka prostredníctvom tzv. actio pauliana, a aby sa v čase platobnej neschopnosti mohli uplatniť námietky vyhýbaniu

²⁹ Vid' §162 ods. 1 písm. c) CSP v spojení s čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie

³⁰ Vid' Článok 47 druhý odsek Charty základných práv EÚ, právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.

³¹ Vid' Čl. 22 a nasl. Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 193/1993 Z.z.

sa pohľadávkam. Medzitým hlavné zaznamenané problémy patrili nezrovnalosti v podmienkach pre veriteľov, ktorí majú prístup k nástrojom medzi členskými štátmi.³²

V prípadoch aktív dlžníkov umiestnených v EHP je nutné preskúmať možnosť využitia medzinárodných inštrumentov k dispozícii. Na mieste je nutné konštatovať ich všeobecnú absenciu v rámci bazálneho fungovania EHP.³³ Ďalším postupom je možné vylúčiť zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ktorý rovnakým spôsobom explicitne situáciu v prípade konkurzného, resp. insolvenčného konania neupravuje.

Poslednou možnosťou je aplikovanie bilaterálneho alebo multilaterálneho inštrumentu dostupného podľa katalógu, ktorý v napríklad pri Nórskom kráľovstve vykazuje absenciu vhodných dohôd.³⁴ Obdobne je tomu aj v prípade iných krajín EHP.

Centrum právnej pomoci prirodzene dopytovalo Ministerstvo spravodlivosti SR³⁵ ohľadne možností ďalších postupov a riešení zistených praktických nedostatkov. Je na mieste oceniť promptný záujem o efektívne odstránenie vacuum legis v tejto oblasti, avšak berúc do úvahy, že sa jedná o pomerne zložitý proces, jeho odstránenie si bude vyžadovať pomerne veľké úsilie.

Výsledkom opísaných aspektov pri dlžníkovi v procese oddĺženia, a to aj v prípade, že uviedol všetok svoj majetok v celosti, vrátane motorových vozidiel, bankových a sporiacich účtov vedených v krajine EHP, bolo vyhnutie sa pred potenciálnym speňažovaním v prípade oddĺženia fyzickej osoby v konkurze v hlavnom alebo vedľajšom insolvenčnom konaní.

Cielené „ukrytie“ značného majetku v zahraničí v ekonomicky a kultúrne blízkych krajinách EÚ má priamy následok pri znevýhodňovaní tuzemských veriteľov, respektíve veriteľov v rámci EÚ.

Veriteľom prakticky ostávajú možnosti namietania nepoctivého zámeru³⁶ v prípadoch ak sa o takomto majetku alebo postupe dlžníka dozvedia, alternatívne aplikácia postupu

³² Vid' Spark Legal Network - Study on tracing and recovery of debtor's assets by insolvency practitioners – Final report, s. 124 [online] 2022 [cit.2024-12-27] dostupné na https://commission.europa.eu/document/download/abd928b8-4719-4e1e-8495-77d8e9a9140b_en?filename=Final%20Report%20-%20Study%20on%20tracing%20and%20recovery%20of%20debtor%E2%80%99s%20assets%20by%20insolvency%20practitioners%20-%20March%202022.pdf

³³ Dohoda o Európskom Hospodárskom Priestore, Ú. v. ES L 1, 3.1.1994, s. 3 – 522 jasne definuje hlavné oblasti spolupráce členských štátov. Dohodou sa neupravuje spolupráca v oblasti spravodlivosti.

³⁴ Vid' Datasheet Multilateral agreement, [online] 2024 [cit.2024-12-27], dostupné na <https://opendata.mzv.sk/dataset/medzinarodne-zmluvy-multilateralne/resource/16061dc9-80ad-46ab-91fd-4c7fa80d4664> alebo Datasheet Bilateral agreement [online] 2024 [cit.2024-12-27], dostupné na <https://opendata.mzv.sk/dataset/medzinarodne-zmluvy-bilateralne/resource/c97334ac-4d2c-44ea-a054-5f1f90751aa5>

³⁵ Konkrétnejšie Sekciu medzinárodného práva, Odbor medzinárodného práva súkromného

³⁶ Vid' §166f ods. 1 a nasl. ZKR.

vymáhania pohľadávok v tretích krajinách alebo postupy podľa príslušných bilaterálnych alebo multilaterálnych zmlúv, ktoré sú spojené s im vlastnými špecifickými úskaliami, nehovoriac o čase, finančných prostriedkoch, ktoré musia byť veriteľom dodatočne vynaložené.

Je možné konštatovať, že veriteľ v týchto prípadoch jednoznačne ťahá za kratší koniec a možnosti sa domôcť výťažku z konkurzu sa pri špekulatívnych dlžníkoch rovná skoro nule.

Záver

Krátkym prierezom vo vybraných oblastiach insolvenčného konania s cudzím prvkom v kontexte EÚ a EHP boli načrtnuté viaceré sporné oblasti vyžadujúce či kvalitatívne prepracovanie textu ZKR alebo aplikáciu postupov a inštrumentov medzinárodného charakteru odstraňujúce nežiaduci stav právnej neistoty alebo dokonca zamedzeniu prístupu ku spravodlivosti.

Zameranie sa na efektívne odhalenie praktík forum shoppingu v spojitosti s predstieraným centrum hlavných záujmov by dokázalo eliminovať väčšinu nepoctivých dlžníkov hľadajúc výhody, ktoré v praxi chránia ich majetok a minimalizujú rozsah uspokojenia ich veriteľov. V kontexte EÚ právnej úpravy insolvenčného práva pre fyzické osoby predstavuje slovenská právna úprava lukratívnu možnosť oddĺženia sa pomerne rýchlym a pre dlžníka bezbolestným spôsobom,³⁷ hoci s rizikom v najbližších 6 rokoch po oddĺžení.

Nejednoznačnosť postupov slovenských súdov, ba dokonca jednotlivých senátov a samosudcov na totožnom súde pri posudzovaní splnenia podmienok na vyhlásenie oddĺženia fyzickej osoby konkurzom vzhľadom k zahraničnému exekučnému alebo obdobnému vykonávaciemu konaniu spôsobuje stav, keď dlžník nemá možnosť prejednať svoj insolvenčný návrh v členskom štáte z dôvodu nedostatku právomoci tamojšieho súdu a na slovenskom súde je konanie zastavené bez možnosti efektívnych opravných prostriedkov potenciálne prehlbujúc jeho platobnú neschopnosť a paradoxne potenciálne zhoršujúc aj postavenie jeho veriteľov v prípade takéhoto dlhodobého pretrvávajúceho stavu.

Rovnaké praktické prekážky pre veriteľov predstavuje priznaný majetok a aktíva v krajinách EHP, ktorý nie je možný jednoducho a rýchlo v rámci slovenského insolvenčného konania speňažiť. Právo by malo byť vyváženým nástrojom spravodlivosti medzi dlžníkom a veriteľom, autorovi je zrejmé, že nie je možné legislatívne pokryť všetky možné situácie, ktoré vedú mimoriadne kreatívny dlžníci v praxi vyvolať, avšak prirodzený vývoj a jednotlivé iterácie právnych predpisov by sa mali približovať k tomu stavu.

³⁷ Berúc do úvahy zatajenie majetku a aktív v zahraničí má dlžník len povinnosť uhradiť preddavok podľa §166g ods. 2 písm. k) ZKR v spojení s §24h ods. 1 písm. h) a §24i zákona č. 327/2005 Z.z. v platnom znení

Táto práca len v krátkom priereze poukazuje na niektoré problematické aspekty, s ktorými sa môže dlžník ale aj veriteľ stretávať v praxi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Internetové zdroje:

Datasheet Multilateral agreement, [online] 2024 [cit.2024-12-27], dostupné na <https://opendata.mzv.sk/dataset/medzinarodne-zmluvy-multilateralne/resource/16061dc9-80ad-46ab-91fd-4c7fa80d4664>

Datasheet Bilateral agreement [online] 2024, [cit.2024-12-27], dostupné na <https://opendata.mzv.sk/dataset/medzinarodne-zmluvy-bilateralne/resource/c97334ac-4d2c-44ea-a054-5f1f90751aa5>

Deloitte, Grimaldi Studio Legale, Study to support the preparation of an impact assessment on a potential EU initiative increasing convergence of national insolvency laws, [online] 2022 [cit.2024-12-25], s. 18. Dostupné na internete: https://commission.europa.eu/system/files/2023-02/Insolvency%20laws_IA%20support%20study_Final%20Report.pdf

EU Commision Complaints and Problems, [online] 2022, [cit.2024-12-27] dostupné na https://commission.europa.eu/about/contact/problems-and-complaints/complaints-about-breaches-eu-law-member-states/report-breach-eu-law-eu-country_en

Spark Legal Network, Study on the issue of abusive forumshopping in insolvency proceedings, Final report, [online] 2022 [cit.2024-12-25] dostupné na https://commission.europa.eu/document/download/0664f511-6e09-4751-b7be421fde651091_en?filename=Final%20Report%20-%20Abusive%20Forum%20Shopping_Febr%202022.pdf

Spark Legal Network - Study on tracing and recovery of debtor's assets by insolvency practitioners – Final report, s. 124 [online] 2022 [cit.2024-12-27] dostupné na https://commission.europa.eu/document/download/abd928b8-4719-4e1e-8495-77d8e9a9140b_en?filename=Final%20Report%20-%20Study%20on%20tracing%20and%20recovery%20of%20debtor%E2%80%99s%20assets%20by%20insolvency%20practitioners%20-%20March%202022.pdf

Smernica Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019, [online] 2019, [cit.2024-12-25] dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1023>

Tlačová správa MSSR [online] 2016, [cit.2024-12-25]
<https://www.justice.gov.sk/tlacovespravy/tlacova-sprava-2106/>

Výročná správa Centra právnej pomoci za rok 2019, str. 35 - 37 [online] 2020, [cit.2024-12-25] dostupné na <https://www.centrumpravnejpomoci.sk/files/O%20n%C3%A1s%20-%20Z%C3%A1kladn%C3%A9%20dokumenty/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A9%20spr%C3%A1vy/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A1%20spr%C3%A1va%20za%20rok%202019.pdf>

Periodiká a zborníky:

BULLA M., MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ EURÓPSKEJ ÚNIE OPTIKOU PRACOVNÉHO PRÁVA, Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung 2015, s. 23, ISBN 978–80–89149–45–2

ĎURICA, M. Osobné bankroty. In: Bulletin slovenskej advokácie. 2017, roč. 2017, č. 4, ISSN [1335-1079](#), s. 50

Rozhodnutia súdov:

Rozhodnutie Okresný súd Žilina vo veci sp. zn. 9OdK/8/2021

Rozhodnutie Mestský súd Košice sp. zn. 26OdK/626/2019

Rozhodnutie Mestský súd Košice sp. zn. 32OdK/86/2020

Rozsudek NSS ČR z 26. 2.2009 č.j.15 Cad 25/2008-2

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 25. novembra 2021 vo veci C-289/20 IB

Rozsudok Súdneho dvora (prvá komora) z 11. novembra 2004 vo veci C-372/02 Roberto Adanez- Vega proti Bundesanstalt für Arbeit.

Rozsudok Súdneho dvora z 15. septembra 1994 vo veci C-452/93 Pedro Magdalena Fernández v. Komisia Európskych spoločenstiev

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004

Uznesení Ústavního soudu ČR ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 3436/10

Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 41CoKR/7/2018

Uznesenie Okresného súdu Žilina sp. zn. 9OdK/101/24 zo dňa 18.10.2024

Uznesenie Najvyššieho súdu SR 4 Cdo 40/2014

TRANSFORMÁCIA EURÓPSKEHO AZYLOVÉHO PRÁVA V NADVÄZNOSTI NA PRIJATIE PAKTU O MIGRÁCII A AZYLE

THE TRANSFORMATION OF EUROPEAN ASYLUM LAW FOLLOWING THE ADOPTION OF THE PACT ON MIGRATION AND ASYLUM

Vladyslava Kryvoshei¹

Abstrakt

Tento príspevok poukazuje na základné aspekty vývoja spoločného európskeho azylového systému vo svetle prijatia Paktu o migrácii a azyle. Skúmame dôvody zmeny úniovej legislatívy v danej oblasti, približujeme časovú os tvorby Paktu, a definujeme hlavné ciele Paktu. V príspevku poukazujeme na hlavné výzvy a aktuálne existujúce kritické postoje týkajúce sa Paktu. Okrem toho, poskytujeme všeobecný pohľad na stav pripravenosti členských štátov na realizáciu Paktu a skúmame súvisiace problémy, ktoré môžu ovplyvniť úspešné vykonávanie ustanovení Paktu.

Kľúčové slová

Pakt o migrácii a azyle, spoločný azylový systém, európske azylové právo

Abstract

This paper highlights key aspects of developing the Common European Asylum System considering adopting the Pact on Migration and Asylum. We explore the reasons for the changes in the EU legislation in this area, present a timeline of the creation of the Pact, and define the main objectives of the Pact. In this paper we highlight the main challenges and current existing critical positions regarding the Pact. In addition, we provide a general perspective on the state of readiness of Member States to implement the Pact and examine related issues that may affect the successful implementation of the provisions of the Pact.

Keywords

Pact on Migration and Asylum, Common European Asylum System, European asylum law

Úvod

Dejiny ľudstva sú od svojich začiatkov úzko späté s migráciou, ktorá sa vpletla do samotnej štruktúry našich spoločností. Predstavy o ekonomickej prosperite, strach z prenasledovania, environmentálne zmeny – dôvody vnútroštátnej a cezhraničnej migrácie

¹ Mgr. Vladyslava Kryvoshei, študentka dennej formy doktorandského štúdia v odbore „právo“, program „medzinárodné právo“; pracovisko: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva.

Ľudí sú rôzne. Migrácia je fyzickou a sociálnou realitou aj v podmienkach Európskej únie,² kde každoročne dochádza k prílivu miliónov osôb³ na územie členských štátov Únie. Vzhľadom na to, že neoddeliteľnou súčasťou migračných tokov sú utečenecké toky, právne rámce regulujúce cezhraničný pohyb a azylové právo sú úzko prepojené. Niektorí odborníci preto vnímajú vytváranie pravidiel upravujúcich postavenie utečencov dvojako – ako súčasť regulácie cezhraničného pohybu osôb, a ako spôsob poskytnutia ochrany týmto osobám.⁴ Vzhľadom na úzke prepojenie týchto oblastí v podmienkach EÚ, je logickým riešením spojiť ich legislatívnu úpravu do jedného súboru – tzv. Paktu o migrácii a azyle.

Zámerom tohto príspevku je poukázať na základné aspekty vývoja spoločného európskeho azylového systému vo svetle Paktu o migrácii a azyle. Po krátkom historickom exkurze sa sústredíme na obsahovú stránku predmetnej reformy a jej ciele. Následne poukážeme na zásadné kontroverzné aspekty a kritické postoje týkajúce sa Paktu. Na záver naznačíme možné scenáre vývoja v kontexte implementácie nástrojov Paktu. Vzhľadom na rozsahové obmedzenia predmetného príspevku však poskytneme iba stručný náhľad do skúmanej problematiky.

1. Spoločný azylový systém EÚ: základné vývojové míľniky

Na úvod je dôležité podotknúť, že Rímske zmluvy⁵ otázku azylu alebo prisťahovalectva vôbec neupravovali. Potreba harmonizácie legislatív členských štátov EÚ v otázkach týkajúcich sa cudzincov v súvislosti s odstránením vnútorných hraničných kontrol prvýkrát odznela na Parížskom samite v roku 1974.⁶ Jednotný európsky akt z roku 1986⁷ priniesol ambíciu zrušenia kontrol na vnútorných hraniciach členských štátov EÚ. Logickým dôsledkom

² AZOULAI, L., DE VRIES, K. *Introduction. In: EU Migration Law. Legal Complexities and Political Rationales.* AZOULAI, L., DE VRIES, K (ed.). Oxford University Press: Oxford, 2014. ISBN: 978-0-19-870853-7. s. 1 – 13. s. 1.

³ V roku 2022 počet imigrantov v EÚ dosiahol číslo 5,1 miliónov osôb, čo predstavuje dvojnásobok v porovnaní s rokom 2021. Bližšie si pozri: Eurostat. *Migration and asylum in Europe – 2024 edition.* European Union: Publication Office of the European Union, 2024. ISBN 978-92-68-19608-3. ISSN 2600-3368. doi:10.2785/43971. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/migration-2024#about-this-publication>.

⁴ GILBERT, G. Is European Living Up to Its Obligations to Refugees. *The European Journal of International Law.* 15, 2004, č. 5, s. 968.

⁵ Spoločné označenie pre Zmluvu o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, podpísané v Ríme 25. marca 1957.

⁶ K tomu si bližšie pozri: *Final communiqué of the Paris Summit (9 and 10 December 1974).* Online. In: *Bulletin of the European Communities.* December 1974, No 12. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. para 10. Dostupné z: https://www.cvce.eu/obj/final_communique_of_the_paris_summit_9_and_10_december_1974-en-2acd8532-b271-49ed-bf63-bd8131180d6b.html [cit. 2025-01-31].

⁷ Jednotný európsky akt. Online. Ú. v. ES L 169, 29.6.1987, p. 1–28. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/treaty/sea/sign> [cit. 2025-01-31].

bolo prijatie tzv. kompenzačných opatrení na udržanie integrity nového systému, vrátane právnej regulácie otázok víz, hraníc a azylu.⁸ Explicitné nabádanie k vzniku spoločnej azylovej politiky⁹ sa neskôr objavilo v návrhu pracovného programu¹⁰ vypracovanom medzivládnu skupinou koordinátorov pre voľný pohyb osôb na základe požiadavky Európskej rady.¹¹ Avšak, namiesto prijímania nariadení, členské štáty sa rozhodli pre reguláciu cestou medzivládnej spolupráce, ktorá bola špecifickou pre tretí pilier EÚ. Prameňmi práva v treťom pilieri EÚ neboli nariadenia, ale rámcové rozhodnutia, rozhodnutia, spoločné pozície, dohovory a opatrenia Rady Európskej únie.¹² Tento postoj pretrval až do prijatia Amsterdamskej zmluvy¹³ v roku 1997, resp. jej účinnosti v roku 1999. Vtedy došlo k prenosu oblastí justície, vnútorných vecí, vrátane spoločnej azylovej a prístahovaleckej politiky z tretieho (medzivládneho) piliera do prvého, čím sa daná oblasť stala súčasťou spoločnej politiky členských štátov Únie. Uvedená zmena mala pozitívny vplyv na progres harmonizácie danej oblasti,¹⁴ a je preto niektorými odborníkmi označovaná ako „skutočný začiatok“ migračnej a azylovej politiky EÚ.¹⁵ Konkrétne, v zmysle čl. 63 ods. 1 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (ďalej aj ako „ZES“), ktorého text bol vložený do ZES Amsterdamskou zmluvou, mala Rada v súlade s postupom uvedeným v článku 67 ZES do piatich rokov od nadobudnutia platnosti Amsterdamskej zmluvy prijať opatrenia týkajúce sa azylu v súlade so Ženevským dohovorom z 28. júla 1951 a Protokolom z 31. januára 1967 o právnom postavení utečencov a inými príslušnými zmluvami v nasledovných oblastiach:

⁸ TSOURDI, L., De BRUYCKER, P. *The Evolving EU Asylum and Migration Law*. In: TSOURDI E. L., De BRUYCKER, P. (eds.), *Research Handbook on EU Migration and Asylum Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2022. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=4109903>, s. 2. [cit. 2025-01-31].

⁹ CHETAIL, V. *The Common European Asylum System: Bric-à-brac or System?* In: *Reforming the common European asylum system: the new European refugee law*. Boston: Brill Nijhoff, 2016. ISBN: 9879004308657. s. 6.

¹⁰ Inak nazývaný „Dokument z Palmy“. *Presidency Conclusions*, Madrid: European Parliament, 1989. SN 254/2/89, 6. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/media/20589/1989_june_-_madrid_eng_.pdf [cit. 2025-01-31].

¹¹ K tomu si bližšie pozri: *The gradual establishment of an area of freedom, security and justice*. Online. European Union. EUR-Lex. Access to European Union law. 1993. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-gradual-establishment-of-an-area-of-freedom-security-and-justice.html?fromSummary=01>. [cit. 2025-01-27].

¹² Bližšie si pozri: ONDREJOVÁ, Anna. *Pramene práva EÚ, so zameraním na oblasť justičnej spolupráce v trestných veciach*. Online. *Magister Officiorum*. 2012, roč. 2012, č. 3, s. 6. ISSN 1338-5569. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Pramene-prava-EU-so-zameranim-na-oblast-justicnej-spoluprace-v-trestnych-veciach.htm>. [cit. 2025-01-31].

¹³ Amsterdamská zmluva, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (Ú. v. EÚ C 340, 10.11.1997, s. 1 – 144). Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/treaty/ams/sign> [cit. 2025-01-31].

¹⁴ *Supra* note 9, s. 10.

¹⁵ *Supra* note 8, s. 2.

- a) kritériá a mechanizmy na určenie toho, ktorý členský štát je zodpovedný za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov,
- b) minimálne normy týkajúce sa prijímania žiadateľov o azyl v členských štátoch,
- c) minimálne normy týkajúce sa kvalifikácie štátnych príslušníkov tretích krajín ako utečencov,
- d) minimálne normy týkajúce sa postupov v členských štátoch pri priznávaní alebo odnímaní postavenia utečenca;

V zmysle odseku 2 predmetného článku, bolo ďalej potrebné prijať opatrenia týkajúce sa utečencov a vysídlených osôb v týchto oblastiach:

- a) minimálne normy pre poskytovanie dočasnej ochrany vysídleným osobám z tretích krajín, ktoré sa nemôžu vrátiť do svojej krajiny pôvodu, a pre osoby, ktoré inak potrebujú medzinárodnú ochranu,
- b) podpora rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní a znášaní dôsledkov prijímania utečencov a vysídlených osôb.¹⁶

Amsterdamská zmluva predvídala päťročné prechodné obdobie (1999 – 2004), počas ktorého malo dôjsť ku konkretizácii právnej regulácie oblastí migrácie a azylu v EÚ. Predvídané opatrenia boli skutočne prijaté a prešli viacerými zmenami. Môžeme diferencovať tri etapy vývoja spoločného európskeho azylového systému (ďalej aj ako „**CEAS**“): 1) 1999 – 2005, 2) 2006 – 2014, 3) 2015 – súčasnosť.¹⁷ V rámci danej práce sa zameriame na poslednú etapu, ktorá je spojená s prijatím Paktu o migrácii a azyle.

Prv než prejdeme k charakteristike zmien prinesených Paktom o migrácii a azyle, považujeme za vhodné uviesť niekoľko poznámok terminologického charakteru. Napriek tomu, že právne nástroje azylového práva Únie používajú pojem „azyl“ a od neho odvodené pojmy (žiadateľ o azyl a i.), má sa týmto na mysli druh ochrany inšpirovaný prevažne prameňmi medzinárodného humanitárneho práva upravujúcimi postavenie „utečenca“. Dôkazom tohto je aj vyššie spomínané znenie článku 63 ZES v znení Amsterdamskej zmluvy. Je preto prirodzené, že Amsterdamská zmluva¹⁸ počítala aj s konzultáciami s inštitúciou dozerajúcou na

¹⁶ Čl. 63 ZES v znení Amsterdamskej zmluvy.

¹⁷ K tomu si pozri napr. The evolution of the Common European Asylum System (CEAS). Online. In: *Executive Summary of the Asylum Report 2021*. European Agency on Asylum, 2021. Dostupné z: <https://euaa.europa.eu/executive-summary-asylum-report-2021/evolution-common-european-asylum-system-ceas>. [cit. 2025-01-28].

¹⁸ „V otázkach týkajúcich sa azylovej politiky sa uskutočnia konzultácie s Vysokým komisárom OSN pre utečencov a inými príslušnými medzinárodnými organizáciami“. Vyhlásenie k článku 73k Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva.

dodržiavanie pravidiel stanovených v Ženevskom dohovore a jeho Protokole, a síce – Úradom Vysokého komisára OSN pre utečencov (ďalej aj ako „UNHCR“). Odborníci preto považujú azylové právo EÚ za regionalizáciu medzinárodného humanitárneho práva.¹⁹ Žiaľ, voľba terminológie v predpisoch CEAS môže pôsobiť mätúco a viesť ku prehlbovaniu problému zamieňania oblastí medzinárodného azylového a medzinárodného utečeneckého práva,²⁰ či už v laickej, alebo odbornej verejnosti.²¹ Zároveň platí, že úniové azylové právo má svoje špecifiká. Tieto spočívajú, okrem iného, v tom, že, na rozdiel od Ženevského dohovoru a Protokolu, úniové azylové právo bližšie upravuje nielen hmotné, ale aj procesné otázky spojené s poskytovaním ochrany perzekvovaným osobám, aj keď nie úplne komplexne.²²

2. Pakt o migrácii a azyle: vznik a hlavné ciele

„Nový začiatok v oblasti migrácie“ – týmto slovami sa začína tlačová správa z roku 2020 informujúca verejnosť o tom, že Európska komisia predložila návrh Paktu o migrácii a azyle.²³ Motiváciou pre Komisiu pravdepodobne boli evidentné znaky nefunkčnosti a občasných zlyhaní azylového systému Únie.²⁴ Pre úplnosť, Pakt o migrácii nie je právnym aktom, resp. prameňom práva, ale je súborom nových právnych predpisov²⁵ obsahujúcich pravidla na riadenie migrácie a na zavedenie účinného spoločného azylového systému v EÚ.²⁶

¹⁹ Bližšie ohľadom úloh a právomoci UNHCR si pozri: *Governance and oversight*. Online. UNHCR. The UN Refugee Agency. Geneva: UNHCR, 2001. <https://www.unhcr.org/about-unhcr/governance-and-oversight> [cit. 2025-01-28].

²⁰ K tomu si bližšie pozri: JANKUV, Juraj. *Medzinárodnoprávna úprava v oblasti azylu a utečenectva*. 1. vydanie. Praha: Leges, 2020. ISBN: 978-80-7502-450-3. s. 74 – 87.

²¹ Pojmy azyl a medzinárodná ochrana sú používané v synonymickom význame aj na webovej stránke Európskeho parlamentu, navyše v časti, ktorá má za cieľ definovať pojmy „utečenec“, „žiadateľ o azyl“, a „migrant“: *Asylum and migration in the EU: facts and figures*. Online. European Parliament. 2017, 21.11.2024. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20170629STO78630/asylum-and-migration-in-the-eu-facts-and-figures>. [cit. 2025-01-31].

²² JURNÍKOVÁ, Jana. Několik poznámek k budování společného evropského azylového systému. In: JURNÍKOVÁ, Jana ; KRÁLOVÁ, Alžbeta (eds.). *Společný evropský azylový systém v kontextu uprchlické krize*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 571. ISBN 978-80-210-8402-5. s. 9.

²³ *A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity*. Online. European Commission. 2020. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706. [cit. 2025-01-28].

²⁴ Bližšie k tomu si pozri: THYM, D. *Never-Ending Story? : Political Dynamics, Legislative Uncertainties, and Practical Drawbacks of the 'New' Pact on Migration and Asylum*. In: THYM, D., ed.. *Reforming the Common European Asylum System : Opportunities, Pitfalls, and Downsides of the Commission Proposals for a New Pact on Migration and Asylum*. Baden-Baden: Nomos, 2022. s. 11. ISBN 978-3-8487-8725-8. Doi: 10.5771/9783748931164-11 Dostupné z: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783748931164-11/never-ending-story-political-dynamics-legislative-uncertainties-and-practical-drawbacks-of-the-new-pact-on-migration-and-asylum?page=1> [cit. 2025-01-31].

²⁵ Na účely danej práce používame „Pakt“ na súhrnne označenie právnych aktov prijatých v rámci poslednej reformy migračnej a azylovej politiky Únie.

²⁶ *Pakt o migrácii a azyle*. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska Komisia. 2024. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_sk?form=MG0AV3. [cit. 2025-01-31].

Pakt si stanovil za ciele najmä zefektívniť konania v oblastiach migrácie a azylu v EÚ, spravodlivo rozdeliť zodpovednosť a solidaritu medzi členské štáty, obnoviť dôveru medzi členskými štátmi a dôveru (spoločnosti) v schopnosť Európskej únie regulovať migráciu na vlastnom území.²⁷ Avšak, odborná verejnosť, neziskový sektor, a napokon aj samotné členské štáty Únie neskrývajú svoje pochybnosti o úspešnosti Paktu, resp. o „šťastnom konci“ tohto začiatku.

Počiatky časovej osi²⁸ vzniku Paktu môžeme odsledovať do roku 2016, kedy Komisia predložila súbor návrhov na reformu spoločného európskeho azylového systému. Nasledovali rokovania o navrhovaných právnych aktoch. V decembri 2020 Komisia predložila nové znenie Paktu, spolu s piatimi novými legislatívnymi návrhmi, o ktorých následne prebiehali rokovania. Rok po prezentácii Paktu, citujúc prezidentku Európskej komisie von der Leyen, progres v danej veci bol „bolestivo pomalý“.²⁹ Lehoty na prijatie jednotlivých súčastí Paktu sa nedodržiavali.³⁰ Pomalé tempo práce je možné vysvetliť najmä zložitou skúmaných dokumentov, keďže aj odborníci na migračné právo potrebovali týždne na pochopenie predkladaných materiálov.³¹

Zmenou, ktorá predbehla sfinalizovanie Paktu, bolo prijatie nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/2303 z 15. decembra 2021 o Agentúre Európskej únie pre azyl a o zrušení nariadenia (EÚ) č. 439/2010.³² Týmto nariadením sa zriadila Agentúra Európskej únie pre azyl – subjekt zohrávajúci významnú úlohu vo fungovaní azylovej politiky Únie, poverená podporou členských štátov pri uplatňovaní balíka právnych predpisov EÚ upravujúcich azyl a medzinárodnú ochranu.³³

²⁷ *A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity.* Online. European Commission. 2020. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706. [cit. 2025-01-28].

²⁸ Bližšie o časovej osi Paktu si pozri: *Chronologický prehľad – pakt o migrácii a azyly.* Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2025. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/timeline-migration-and-asylum-pact/>. [cit. 2025-01-31].

²⁹ *Prejav predsedníčky von der Leyenovej o stave Únie 2021.* Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2021, 14. 05. 2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/SPEECH_21_4701. [cit. 2025-01-31].

³⁰ RYABAKOV, A.V. Pakt o migratsii i ubezhishche kak osnova formirovaniya novoy migratsionnoy politiki Yevropeyskogo soyuza // Pravo i politika. Moskva: Nota Bene, 2021. № 10. S. 70-82. DOI: 10.7256/2454-0706.2021.10.36576 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=36576 [cit. 2025-01-31].

³¹ *Supra* note 24, s. 16 – 17.

³² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/2303 z 15. decembra 2021 o Agentúre Európskej únie pre azyl a o zrušení nariadenia (EÚ) č. 439/2010. PE/61/2021/REV/1. Ú. v. EÚ L 468, 30.12.2021, p. 1–54. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/2303/oj> [cit. 2025-01-31].

³³ Bližšie o činnostiach Agentúry pre azyl si pozri: *What We Do.* Online. EUAA. European Union Agency for Asylum. 2025. Dostupné z: <https://euaa.europa.eu/about-us/what-we-do>. [cit. 2025-01-31], a: *About us.* Online. EUAA. European Union Agency for Asylum. 2025. Dostupné z: <https://euaa.europa.eu/about-us>. [cit. 2025-01-31].

Krátko na to, ako došlo k schváleniu dohody medzi zástupcami členských štátov (COREPER) a Európskym Parlamentom,³⁴ bola dňa 14. mája 2024 Radou prijatá finálna podoba právnych aktov spoločne označovaných ako Pakt o migrácii a azyle.³⁵ Do júna 2026 roku ešte plynie prechodné obdobie, počas ktorého musí dôjsť k implementácii prijatých právnych predpisov. Základný právny rámec azylovej a migračnej politiky Únie od nadobudnutia účinnosti týchto právnych nástrojov budú tvoriť nasledovné predpisy³⁶:

- 1) nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1356 zo 14. mája 2024, ktorým sa zavádza preverovanie štátnych príslušníkov tretích krajín na vonkajších hraniciach a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 767/2008, (EÚ) 2017/2226, (EÚ) 2018/1240 a (EÚ) 2019/817 (ďalej aj ako „**nariadenie o preverovaní**“)
- 2) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1348 zo 14. mája 2024, ktorým sa stanovuje spoločné konanie o medzinárodnej ochrane v Únii a zrušuje smernica 2013/32/EÚ, (ďalej aj ako „**nariadenie o konaní o azyle**“);
- 3) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1359 zo 14. mája 2024, ktorým sa riešia krízové situácie a prípady vyššej moci v oblasti migrácie a azylu, a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147 (ďalej aj ako „**krízové nariadenie**“);³⁷
- 4) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1351 zo 14. mája 2024 o riadení azylu a migrácie, o zmene nariadení (EÚ) 2021/1147 a (EÚ) 2021/1060 a o zrušení nariadenia (EÚ) č. 604/2013 (ďalej aj ako „**nariadenie o riadení azylu a migrácie**“)
- 5) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1349 zo 14. mája 2024, ktorým sa stanovuje konanie o návrate na hraniciach a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1148, (ďalej aj ako „**nariadenie o návrate**“);³⁸
- 6) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1358 zo 14. mája 2024 o zriadení systému Eurodac na porovnávanie biometrických údajov s cieľom účinne uplatňovať nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1351 a (EÚ) 2024/1350 a

³⁴ *Reforma azylového a migračného systému: zástupcovia členských štátov EÚ schválili dohodu s Európskym parlamentom.* Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2024. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2024/02/08/asylum-and-migration-reform-eu-member-states-representatives-green-light-deal-with-european-parliament/>. [cit. 2025-01-31].

³⁵ *Rada prijala pakt EÚ o migrácii a azyle.* Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2024. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2024/05/14/the-council-adopts-the-eu-s-pact-on-migration-and-asylum/>. [cit. 2025-01-31].

³⁶ Pre stručne zhrnutie základných zmien prinášaných jednotlivými predpismi si pozri: *Supra note 35.*

³⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1359 zo 14. mája 2024, ktorým sa riešia krízové situácie a prípady vyššej moci v oblasti migrácie a azylu, a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147. PE/19/2024/REV/1 Ú. v. EÚ L, 2024/1359, 22.5.2024. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1359/oj> [cit. 2025-01-31].

³⁸ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1349 zo 14. mája 2024, ktorým sa stanovuje konanie o návrate na hraniciach a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1148. PE/17/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1349, 22.5.2024. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1349/oj> [cit. 2025-01-31].

smernicu Rady 2001/55/ES a identifikovať neoprávnene sa zdržiavajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín a osoby bez štátnej príslušnosti, o žiadostiach orgánov presadzovania práva členských štátov a Europolu o porovnanie s údajmi v systéme Eurodac na účely presadzovania práva, o zmene nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1240 a (EÚ) 2019/818 a o zrušení nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 603/2013 (ďalej aj ako „**Nariadenie Eurodac**“);³⁹

- 7) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1350 zo 14. mája 2024, ktorým sa zriaďuje rámec Únie pre presídlenie a humanitárne prijatie a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147 (ďalej aj ako „**nariadenie o presídlení**“);⁴⁰
- 8) smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1346 zo 14. mája 2024, ktorou sa stanovujú normy pre príjem žiadateľov o medzinárodnú ochranu (ďalej aj ako „**smernica o prijímacích podmienkach**“);
- 9) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1347 zo 14. mája 2024 o normách pre podmienky, ktoré musia spĺňať štátni príslušníci tretej krajiny alebo osoby bez štátnej príslušnosti na priznanie postavenia osôb s udelenou medzinárodnou ochranou, pre jednotné postavenie utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a pre obsah udelenej ochrany, ktorým sa mení smernica Rady 2003/109/ES a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ (ďalej aj ako „**kvalifikačné nariadenie**“);
- 10) nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1352 zo 14. mája 2024, ktorým sa menia nariadenia (EÚ) 2019/816 a (EÚ) 2019/818 na účely zavedenia preverovania štátnych príslušníkov tretích krajín na vonkajších hraniciach (ďalej aj ako „**nariadenie o zmenách týkajúcich sa preverovania na účely súladu**“).⁴¹

³⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1358 zo 14. mája 2024 o zriadení systému Eurodac na porovnávanie biometrických údajov s cieľom účinne uplatňovať nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1351 a (EÚ) 2024/1350 a smernicu Rady 2001/55/ES a identifikovať neoprávnene sa zdržiavajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín a osoby bez štátnej príslušnosti, o žiadostiach orgánov presadzovania práva členských štátov a Europolu o porovnanie s údajmi v systéme Eurodac na účely presadzovania práva, o zmene nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1240 a (EÚ) 2019/818 a o zrušení nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 603/2013. PE/15/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1358, 22.5.2024, Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1358/oj> [cit. 2025-01-31].

⁴⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1350 zo 14. mája 2024, ktorým sa zriaďuje rámec Únie pre presídlenie a humanitárne prijatie a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147. PE/18/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1350, 22.5.2024, Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1350/oj> [cit. 2025-01-31].

⁴¹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1352 zo 14. mája 2024, ktorým sa menia nariadenia (EÚ) 2019/816 a (EÚ) 2019/818 na účely zavedenia preverovania štátnych príslušníkov tretích krajín na vonkajších hraniciach. PE/22/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1352, 22.5.2024. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1352/oj> [cit. 2025-01-31].

3. Pakt o migrácii a azyle: kontroverzné aspekty a kritické postoje

Kľúčovým problémom súčasnej azylovej politiky EÚ sú podľa vedúcich odborníkov na európske právo⁴² legislatívne obmedzenia harmonizácie právnych predpisov, alebo dosahovania jednotných alebo aspoň porovnateľných výsledkov pri aplikácii prijatých právnych nástrojov. Uvedené súvisí aj s rozdielmi medzi členskými štátmi, pokiaľ ide o úroveň ekonomického rozvoja a kapacít.⁴³ Daný problém je dlhšie obdobie prehľbovaný absenciou férového mechanizmu rozdelenia zodpovednosti medzi členské štáty EÚ v otázkach azylovej politiky a politiky kontroly vonkajších hraníc. Pakt evidentne reflektuje túto skutočnosť, a ako riešenie prináša nový systém založený na flexibilnej solidarite. Podstatou tejto flexibility je možnosť voľby spôsobu príspevku: členský štát môže dobrovoľne prispieť premiestnením osôb alebo prostredníctvom „sponzorstva návratu“, ako aj cestou „iných príspevkov“, konkrétne – budovaním kapacít, operačnou podporou alebo spoluprácou s tretími štátmi.⁴⁴ Neurčitou sa ale javí aplikácia a efektívnosť týchto nových pravidiel solidarity, zohľadňujúc jednak pomerne nešťastnú prax tzv. dobrovoľnej solidarity v minulosti,⁴⁵ a odmietavé postoje niektorých členských štátov v danej veci, vrátane Slovenskej republiky.⁴⁶

Ako podstatné kontroverzné aspekty Paktu odborná spisba⁴⁷ ďalej identifikuje pochybnosti o dodržiavaní práva na účinný prostriedok nápravy a práva na právnu ochranu,⁴⁸ veľmi krátke procesné lehoty na rozhodovanie, právnu neistotu spojenú s fikciou „neexistencie

⁴² TSOURDI, L., De BRUYCKER, P. *The Evolving EU Asylum and Migration Law*. In: TSOURDI E. L., De BRUYCKER, P. (eds.), *Research Handbook on EU Migration and Asylum Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2022. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=4109903>. s. 8. [cit. 2025-01-31].

⁴³ *Ibid.*, s. 8.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 47.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 42.

⁴⁶ Bližšie na: *Slovensko odmieta nový migračný pakt, nepovažuje ho za udržateľné riešenie*. Online. Spravy. Pravda. 2024. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/706184-slovensko-odmieta-novy-migracny-pakt-nepovazuje-ho-za-udrzatelne-riesenie/>. [cit. 2025-01-29].

⁴⁷ K tomu si pozri napr.: TSOURDI, E. *The new screening and border procedures: Towards a seamless migration process?* Policy Study. Brussels: Foundation for European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. ISBN: 78-2-931233-92-4. s. 15. Dostupné z: <https://www.epc.eu/en/publications/The-new-screening-and-border-procedures-Towards-a-seamless-migration-5b33a8> [cit. 2025-01-29].

⁴⁸ Tieto práva sú upravené v čl. 47 Charty základných práv Únie. Prístup k právnej pomoci je najmenej garantovaný pri úvodnom styku s migračnými orgánmi, avšak práve tento moment je kľúčovým pre ďalší priebeh konania o azyle. K tomu si pozri napr.: MIKOŁAJCZYK, Barbara. *The maze of legal support in the New Pact on Migration and Asylum*. Online. Odysseus Network. 2024. Dostupné z: <https://eumigrationlawblog.eu/the-maze-of-legal-support-in-the-new-pact-on-migration-and-asylum/>. [cit. 2025-01-31].

vstupu“⁴⁹, najmä pokiaľ ide o obmedzenie osobnej slobody.⁵⁰ Právna neistota existuje aj ohľadom podmienok iniciácie krízového mechanizmu,⁵¹ vzhľadom na ich príliš všeobecné definovanie.⁵² Obavy existujú aj vo vzťahu k technickým nástrojom, ktoré členské štáty plánujú využívať po reforme CEAS. Kým na medzivládnej úrovni sa poukazuje na perspektívy využitia nástrojov umelej inteligencie a tzv. *Big Data* na účely regulácie migrácie,⁵³ mimovládne ľudskoprávne špecializované subjekty upozorňujú na riziká s týmto spojené, najmä v kontexte ochrany osobných údajov, práva na súkromie a iných práv migrantov.⁵⁴

4. Implementácia Paktu o migrácii a azyle

Osobitnou pasážou, pokiaľ ide o výzvy Paktu, je jeho implementácia. Efektivita a funkčnosť Paktu sú priamo závislé od úrovne kooperácie medzi inštitúciami Únie a jej členskými štátmi.⁵⁵ Kľúčovým výsledkom danej spolupráce má byť implementácia nových právnych nástrojov členskými štátmi v stanovenej lehote (do júna 2026).⁵⁶ Spoločný

⁴⁹ Z angl.: „the fiction of non-entry“. O vplyve predmetnej fikcie na ľudské práva si pozri napr.: RONDINE, Francesca. *Between physical and legal borders: the fiction of non-entry and its impact on fundamental rights of migrants at the borders between EU law and the ECHR*. Online. CAHIERS DE L'EDEM. Université catholique de Louvain. 2022, 18. 12. 2024. Dostupné z: <https://www.uclouvain.be/fr/instituts-recherche/juri/cedie/news/rondineaout2022>. [cit. 2025-01-31].

⁵⁰ K tomu si bližšie pozri: *Supra note 24*, s. 28; WESSELS, Janna. *Gaps in Human Rights Law? Detention and Area-Based Restrictions in the Proposed Border Procedures in the EU*. Online. *European Journal of Migration and Law*. 2023, roč. 25, č. 3, s. 275–300. ISSN 1571-8166. Dostupné z: <https://doi.org/10.1163/15718166-12340153> [cit. 2025-01-31]. O obmedzení slobody zraniteľnej skupiny – detí – si pozri: HAMMARSTRÖM, Elina. *Immigration Detention of Children in the New EU Pact on Migration and Asylum*. Online. *Opinio Juris*. 2024. Dostupné z: <https://opiniojuris.org/2024/12/06/immigration-detention-of-children-in-the-new-eu-pact-on-migration-and-asylum/>. [cit. 2025-01-31].

⁵¹ Tento mechanizmus umožňuje členským štátom pozastaviť uplatňovanie niektorých štandardných postupov na hraniciach a pri prijímaní žiadostí o azyl, predĺžiť procesy v rámci azylového konania, alebo požiadať o dodatočné využitie nástrojov solidarity. Bližšie si pozri: GONZÁLEZ ENRÍQUEZ, Carmen. *The EU Pact on Migration and Asylum: context, challenges and limitations*. Online. Real Instituto Elcano Royal Institute. 2024. Dostupné z: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-eu-pact-on-migration-and-asylum-context-challenges-and-limitations/>. [cit. 2025-01-31].

⁵² K tomu si pozri: NEIDHADT, A. H. *The Crisis and Force Majeure Regulation: Towards future-proof crisis management and responses?* Policy Study. Online. Brussels. Foundation for European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. s. 7 – 8. ISBN: 978-2-931233-98-6. Dostupné z: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2024/06/The-Crisis-and-Force-Majeure-Regulation.pdf> [cit. 2025-01-31].

⁵³ K tomu si pozri: *5 takeaways on migration governance in a shifting geopolitical landscape*. Online. ICMPD. International Centre for Migration Policy Development. 2024. Dostupné z: <https://www.icmpd.org/blog/2024/5-takeaways-on-migration-governance-in-a-shifting-geopolitical-landscape>. [cit. 2025-01-31].

⁵⁴ K tomu si pozri: *The EU Migration Pact: a dangerous regime of migrant surveillance*. Online. PICUM. 2024. Dostupné z: <https://picum.org/blog/the-eu-migration-pact-a-dangerous-regime-of-migrant-surveillance/>. [cit. 2025-01-31], *Joint statement – A dangerous precedent: how the EU AI Act fails migrants and people on the move*. Online. Accessnow. 2024. Dostupné z: <https://www.accessnow.org/press-release/joint-statement-ai-act-fails-migrants-and-people-on-the-move/>. [cit. 2025-01-31].

⁵⁵ *Supra note 53*.

⁵⁶ *Stanovenie plánu na zavedenie paktu o migrácii a azyle do praxe*. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2024. Dostupné z: https://commission.europa.eu/news/setting-out-plan-put-migration-and-asylum-pact-practice-2024-06-12_sk. [cit. 2025-01-31].

implementačný plán pre Pakt o migrácii a azyle⁵⁷ prezentovaný Komisiou v júni 2024 roku stanovuje rámec pre národné implementačné plány, ktoré mali byť finalizované do konca roku 2024. Uvedený materiál člení právne, technické a prevádzkové úlohy do desiatich stavebných blokov s cieľom sústrediť a uľahčiť praktické implementačné úsilie.⁵⁸ Dodatočne, Komisia ponúkla štátom technickú podporu v rámci vlastného „Vlajkového projektu technickej podpory“,⁵⁹ čo niektoré členské štáty aj využili.⁶⁰

Pôvodne sa očakávalo, že Pakt bude začiatkom novej éry v azylovej a migračnej politike EÚ. Napriek úspešnému prijatiu nových právnych predpisov v rámci reformy CEAS, je prebiehajúca diskusia o migrácii naďalej veľmi politizovaná a implementácia nových pravidiel je naďalej zahalená neistotou.⁶¹ Zainteresované subjekty (štáty, akademici, medzivládne organizácie, a i.) poukazujú na viaceré potenciálne riziká na ceste k implementácii Paktu. Patria medzi ne v prvom rade markantne odlišné názory členských štátov,⁶² kde jedna skupina explicitne odmieta zabezpečovať súlad s novými pravidlami⁶³, a druhá volá po rýchlejšej implementácii.⁶⁴ Ďalšími kameňmi úrazu sú skepticizmus členských štátov, pokiaľ ide o efektivitu Paktu a nefunkčnosť systému rozdelenia zodpovednosti kvôli nedostatočnej úrovni solidarity.⁶⁵ S posledným spomenutým bodom je úzko spojené úsilie členských štátov

⁵⁷ Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a Sociálnemu Výboru a Výboru Regiónov. Spoločný implementačný plán pre pakt o migrácii a azyle. COM(2024) 251 final. {SWD(2024) 251 final}. Brusel: Európska komisia, 12. 6. 2024. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0251> [cit. 2025-01-31].

⁵⁸ Z angl. „Common Implementation Plan for the Pact on Migration and Asylum“. *Komisia predkladá spoločný plán vykonávania paktu o migrácii a azyle*. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_24_3161. [cit. 2025-01-31].

⁵⁹ Z angl.: „Flagship Technical Support Project“. *2025 Flagship Technical Support Project. Technical Support Instrument*. Online. EUROPEAN UNION. European Commission. 2024. Dostupné z: https://reform-support.ec.europa.eu/our-projects/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-supporting-member-states-implementation-new-pact-migration-and-asylum_en?prefLang=sk. [cit. 2025-01-31].

⁶⁰ *Nine Member States to receive technical support for the preparation of their National Implementation Plans for the Pact on Migration and Asylum*. Online. EUROPEAN UNION. European Commission. 2024. Dostupné z: https://commission.europa.eu/news/nine-member-states-receive-technical-support-preparation-their-national-implementation-plans-pact-2024-08-01_en. [cit. 2025-01-31].

⁶¹ RADJENOVIC, Anja. *Implementation of the EU pact on migration and asylum*. Online. EUROPEAN UNION. EPRS | European Parliamentary Research Service. PE 767.218, January 2025. 2025. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/767218/EPRS_BRI%282025%29767218_EN.pdf?form=MG0AV3. [cit. 2025-01-31].

⁶² *Ibid*, s. 5.

⁶³ Ide najmä o štáty V4. KRZYSZTOSZEK, Aleksandra. *Polish government insists new EU migration pact poses national security threat*. Online. EURACTIV. 2024. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/polish-government-insists-new-eu-migration-pact-poses-national-security-threat/>. [cit. 2025-01-31].

⁶⁴ SZUMSKI, Charles a HELLER, Fernando. *Spain's Sánchez to ask early implementation of EU pact on migration*. Online. EURACTIV. 2024. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/spains-sanchez-to-ask-early-implementation-of-eu-pact-on-migration/>. [cit. 2025-01-31].

⁶⁵ Solidarita medzi členskými štátmi je v tejto súvislosti nevyhnutným predpokladom funkčnosti nástrojov prezentovaných Paktom. K tomu si bližšie pozri: BRUYCKER, De, P. *The new European solidarity mechanism: Towards a fair sharing of responsibility between member states?*. Policy Study. Online. Brussels: Foundation for

dištancovať otázku iregulárnych migrantov od Únie,⁶⁶ ktoré je evidentné pri úprave vzťahov s tretími štátmi, v tzv. externalizačnej politike.⁶⁷ V tejto súvislosti, najmä medzivládne ľudskoprávne inštitúcie upozorňujú na existujúce riziko porušovania ľudských práv, ktoré sa môže prejaviť najmä ako porušovanie zásady non-refoulement, nezákonné obmedzenie slobody, nedostatočné štandardy ochrany a obmedzené kapacity prijímacích zariadení v tretích krajinách.⁶⁸

Záver

Pakt o migrácii a azyle je výsledkom viacročných snáh o funkčnú, solidárnu, a ľudskoprávne zodpovednú reguláciu migrácie a azylu v rámci EÚ. Úspešná realizácia ambiciózných cieľov Paktu je predmetom rozsiahleho skepticizmu odborno-vedeckej a ľudskoprávnej komunit, vrátane samotných členských štátov. Prekonanie viacerých prekážok a zmiernenie existujúcich rizík si bude vyžadovať spoluprácu, solidaritu a jednotnosť medzi členskými štátmi a inštitúciami Únie, najmä pokiaľ ide o implementáciu, výklad a aplikáciu novej právnej úpravy. V opačnom prípade hrozí ešte väčšia diskrepancia v azylovej politike EÚ, systematické zneužívanie krízových mechanizmov, a porušovanie ľudských práv. Záverom, existuje optimistický scenár, v ktorom Pakt naplní očakávania a dosiahne určené ciele, ako aj pesimistický scenár, v ktorom vyššie spomínané riziká nebudú dostatočne zohľadnené a mitigované, a tak výrazne obmedzia, alebo až znefunkčnia migračný a azylový systém EÚ. To, ktorý z týchto dvoch scenárov sa zrealizuje, len čas ukáže.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

JANKUV, Juraj. Medzinárodnoprávna úprava v oblasti azylu a utečenectva. 1. vydanie. Praha: Leges, 2020. s. 198. ISBN: 978-80-7502-450-3.

European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. s. 9. ISBN: 978-2-931233-65-8. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bruessel/21419.pdf> [cit. 2025-01-31].

⁶⁶ ESSARRAOUI, S. *The EU's New Migration Pact: A Historic move forward or a replication of past Mistakes?* Online. In: *Moroccan Journal for Research in the Humanities and Social Sciences*, 3(2), s. 280–293. <https://doi.org/10.34874/PRSM.mjrhss-vol3.iss2.51002S>. ISSN: 2820-7297. Dostupné z: <https://revues.imist.ma/index.php/RMRSHS/article/view/51002> [cit. 2025-01-31]. 287

⁶⁷ K tomu si bližšie pozri napr.: *The Human Rights Risks of External Migration Policies*. Online. Index: POL 30/6200/2017. London: Amnesty International, 2017. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/05/POL3062002017ENGLISH.pdf>. [cit. 2025-01-31], *Tightening the Screw: Use of EU External Policies and Funding for Asylum and Migration*. Online. ECRE, 2021. Dostupné z: <https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/03/Policy-Note-34.pdf>. [cit. 2025-01-31].

⁶⁸ *The Human Rights Risks of External Migration Policies*. Online. Index: POL 30/6200/2017. London: Amnesty International, 2017. s. 6. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/05/POL3062002017ENGLISH.pdf>. [cit. 2025-01-31].

Kapitola v učebnici alebo monografii:

AZOULAI, L., DE VRIES, K. *Introduction*. In: *EU Migration Law. Legal Complexities and Political Rationales*. AZOULAI, L., DE VRIES, K (ed.). Oxford University Press: Oxford, 2014. ISBN: 978-0-19-870853-7. s. 1 – 13. s. 1.

GILBERT, G. *Is European Living Up to Its Obligations to Refugees*. In: *The European Journal of International Law*. 15, 2004, č. 5, s. 963–987. Doi: <https://doi.org/10.1093/ejil/15.5.963>
Dostupné z: <https://academic.oup.com/ejil/article/15/5/963/533499> [cit. 2025-01-31].

CHETAIL, V. *The Common European Asylum System: Bric-à-brac or System?* In: *Reforming the common European asylum system: the new European refugee law*. Boston: Brill Nijhoff, 2016. ISBN: 9879004308657. s. 3 – 38.

THYM, D. *Never-Ending Story? Political Dynamics, Legislative Uncertainties, and Practical Drawbacks of the 'New' Pact on Migration and Asylum*. In: THYM, D., ed.. *Reforming the Common European Asylum System : Opportunities, Pitfalls, and Downsides of the Commission Proposals for a New Pact on Migration and Asylum*. Baden-Baden: Nomos, 2022. s. 11-32. ISBN 978-3-8487-8725-8. Doi: 10.5771/9783748931164-11 Dostupné z: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783748931164-11/never-ending-story-political-dynamics-legislative-uncertainties-and-practical-drawbacks-of-the-new-pact-on-migration-and-asylum?page=1> [cit. 2025-01-31].

TSOURDI, L., De BRUYCKER, P. *The Evolving EU Asylum and Migration Law*. In: *TSOURDI E. L, De BRUYCKER, P. (eds.), Research Handbook on EU Migration and Asylum Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2022. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=4109903>. s. 1 – 56. [cit. 2025-01-31].

Periodiká a zborníky:

ESSARRAOUI, S. *The EU's New Migration Pact: A Historic move forward or a replication of past Mistakes? Online*. In: *Moroccan Journal for Research in the Humanities and Social Sciences*, 3(2), s. 280–293. <https://doi.org/10.34874/PRSM.mjrhss-vol3.iss2.51002S>. ISSN: 2820-7297. Dostupné z: <https://revues.imist.ma/index.php/RMRSHS/article/view/51002> [cit. 2025-01-31]

JURNÍKOVÁ, Jana. Několik poznámek k budování společného evropského azylového systému. In: JURNÍKOVÁ, Jana; KRÁLOVÁ, Alžbeta (eds.). *Společný evropský azylový systém v kontextu uprchlické krize*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 571. ISBN 978-80-210-8402-5. s. 9 – 19. s. 9.

ONDREJOVÁ, A. Pramene práva EÚ, so zameraním na oblasť justičnej spolupráce v trestných veciach. Online. *Magister Officiorum*. 2012, roč. 2012, č. 3, s. 24 - 41. ISSN 1338-5569. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Pramene-prava-EU-so-zameranim-na-oblast-justicnej-spoluprace-v-trestnych-veciach.htm>. [cit. 2025-01-31].

RYABAKOV, A.V. Pakt o migratsii i ubezhishche kak osnova formirovaniya novoy migratsionnoy politiki Yevropeyskogo soyuza // Pravo i politika. Moskva: Nota Bene, 2021. № 10. S. 70-82. DOI: 10.7256/2454-0706.2021.10.36576 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=36576 [cit. 2025-01-31].

TSOURDI, E. *The new screening and border procedures: Towards a seamless migration process?* Policy Study. Brussels: Foundation for European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. ISBN: 78-2-931233-92-4. 24 s. Dostupné z: <https://www.epc.eu/en/publications/The-new-screening-and-border-procedures-Towards-a-seamless-migration~5b33a8> [cit. 2025-01-29].

WESSELS, Janna. *Gaps in Human Rights Law? Detention and Area-Based Restrictions in the Proposed Border Procedures in the EU*. Online. *European Journal of Migration and Law*. 2023, roč. 25, č. 3, s. 275–300. ISSN 1571-8166. Dostupné z: <https://doi.org/10.1163/15718166-12340153> [cit. 2025-01-31].

Internetové a ďalšie zdroje:

2025 Flagship Technical Support Project. Technical Support Instrument. Online. EUROPEAN UNION. European Commission. 2024. Dostupné z: https://reform-support.ec.europa.eu/our-projects/flagship-technical-support-projects/tsi-2025-flagship-supporting-member-states-implementation-new-pact-migration-and-asylum_en?prefLang=sk. [cit. 2025-01-31].

5 takeaways on migration governance in a shifting geopolitical landscape. Online. ICMPD. International Centre for Migration Policy Development. 2024. Dostupné z: <https://www.icmpd.org/blog/2024/5-takeaways-on-migration-governance-in-a-shifting-geopolitical-landscape>. [cit. 2025-01-31].

A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity. Online. European Commission. 2020. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706. [cit. 2025-01-28].

Asylum and migration in the EU: facts and figures. Online. European Parliament. 2017, 21.11.2024. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20170629STO78630/asylum-and-migration-in-the-eu-facts-and-figures>. [cit. 2025-01-31].

BRUYCKER, De, P. *The new European solidarity mechanism: Towards a fair sharing of responsibility between member states?* Policy Study. Online. Brussels: Foundation for European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. 28 s. ISBN: 978-2-931233-65-8. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bruessel/21419.pdf> [cit. 2025-01-31].

Chronologický prehľad – pakt o migrácii a azyle. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2025. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/timeline-migration-and-asylum-pact/>. [cit. 2025-01-31].

Final communiqué of the Paris Summit (9 and 10 December 1974). Online. In: *Bulletin of the European Communities*. December 1974, No 12. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. para 10. Dostupné z: https://www.cvce.eu/obj/final_communique_of_the_paris_summit_9_and_10_december_1974-en-2acd8532-b271-49ed-bf63-bd8131180d6b.html

GONZÁLEZ ENRÍQUEZ, Carmen. *The EU Pact on Migration and Asylum: context, challenges and limitations*. Online. Real Instituto Elcano Royal Institute. 2024. Dostupné z: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-eu-pact-on-migration-and-asylum-context-challenges-and-limitations/>. [cit. 2025-01-31].

Governance and oversight. Online. UNHCR. The UN Refugee Agency. Geneva: UNHCR, 2001. <https://www.unhcr.org/about-unhcr/governance-and-oversight> [cit. 2025-01-28].

HAMMARSTRÖM, Elina. *Immigration Detention of Children in the New EU Pact on Migration and Asylum*. Online. Opinio Juris. 2024. Dostupné z: <https://opiniojuris.org/2024/12/06/immigration-detention-of-children-in-the-new-eu-pact-on-migration-and-asylum/>. [cit. 2025-01-31].

Joint statement – A dangerous precedent: how the EU AI Act fails migrants and people on the move. Online. Accessnow. 2024. Dostupné z: <https://www.accessnow.org/press-release/joint-statement-ai-act-fails-migrants-and-people-on-the-move/>. [cit. 2025-01-31].

Komisia predkladá spoločný plán vykonávania paktu o migrácii a azyle. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_24_3161. [cit. 2025-01-31].

KRZYSZTOSZEK, Aleksandra. *Polish government insists new EU migration pact poses national security threat*. Online. EURACTIV. 2024. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/polish-government-insists-new-eu-migration-pact-poses-national-security-threat/>. [cit. 2025-01-31].

Migration and asylum in Europe – 2024 edition. European Union: Publication Office of the European Union, 2024. ISBN 978-92-68-19608-3. ISSN 2600-3368. doi:10.2785/43971. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/migration-2024#about-this-publication>. [cit. 2025-01-31].

MIKOŁAJCZYK, Barbara. *The maze of legal support in the New Pact on Migration and Asylum*. Online. Odysseus Network. 2024. Dostupné z: <https://eumigrationlawblog.eu/the-maze-of-legal-support-in-the-new-pact-on-migration-and-asylum/>. [cit. 2025-01-31].

NEIDHADT, A. H. *The Crisis and Force Majeure Regulation: Towards future-proof crisis management and responses?* Policy Study. Online. Brussels. Foundation for European Progressive Studies, Friedrich-Ebert-Stiftung and European Policy Centre, 2024. s. 7 – 8. ISBN: 978-2-931233-98-6. Dostupné z: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2024/06/The-Crisis-and-Force-Majeure-Regulation.pdf> [cit. 2025-01-31].

Nine Member States to receive technical support for the preparation of their National Implementation Plans for the Pact on Migration and Asylum. Online. EUROPEAN UNION. European Commission. 2024. Dostupné z: https://commission.europa.eu/news/nine-member-states-receive-technical-support-preparation-their-national-implementation-plans-pact-2024-08-01_en. [cit. 2025-01-31].

Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a Sociálnemu Výboru a Výboru Regiónov. Spoločný implementačný plán pre pakt o migrácii a azyle. COM(2024) 251 final. {SWD(2024) 251 final}. Brusel: Európska komisia, 12. 6. 2024. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0251> [cit. 2025-01-31].

Pakt o migrácii a azyle. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska Komisia. 2024. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_sk?form=MG0AV3. [cit. 2025-01-31].

Prejav predsedníčky von der Leyenovej o stave Únie 2021. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2021, 14. 05. 2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/SPEECH_21_4701. [cit. 2025-01-31].

Presidency Conclusions, Madrid: European Parliament, 1989. SN 254/2/89, 6. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/media/20589/1989_june_-_madrid_eng_.pdf [cit. 2025-01-31].

Rada prijala pakt EÚ o migrácii a azyle. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2024. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press->

[releases/2024/05/14/the-council-adopts-the-eu-s-pact-on-migration-and-asylum/](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/14/the-council-adopts-the-eu-s-pact-on-migration-and-asylum/). [cit. 2025-01-31].

RADJENOVIC, Anja. *Implementation of the EU pact on migration and asylum*. Online. EUROPEAN UNION. EPRS | European Parliamentary Research Service. PE 767.218, January 2025. Dostupné

z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/767218/EPRS_BRI%282025%29767218_EN.pdf?form=MG0AV3. [cit. 2025-01-31].

Reforma azylového a migračného systému: zástupcovia členských štátov EÚ schválili dohodu s Európskym parlamentom. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska rada. Rada Európskej únie. 2024. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2024/02/08/asylum-and-migration-reform-eu-member-states-representatives-green-light-deal-with-european-parliament/>. [cit. 2025-01-31].

RONDINE, Francesca Rondine. *Between physical and legal borders: the fiction of non-entry and its impact on fundamental rights of migrants at the borders between EU law and the ECHR*. Online. CAHIERS DE L'EDEM. Université catholique de Louvain. 2022, 18. 12. 2024. Dostupné z: <https://www.uclouvain.be/fr/instituts-recherche/juri/cedie/news/rondineaout2022>. [cit. 2025-01-31].

Slovensko odmieta nový migračný pakt, nepovažuje ho za udržateľné riešenie. Online. Spravy. Pravda. 2024. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/706184-slovensko-odmieta-novy-migracny-pakt-nepovazuje-ho-za-udrzatelne-riesenie/>. [cit. 2025-01-29].

Stanovenie plánu na zavedenie paktu o migrácii a azyle do praxe. Online. EURÓPSKA ÚNIA. Európska komisia. 2024. Dostupné z: https://commission.europa.eu/news/setting-out-plan-put-migration-and-asylum-pact-practice-2024-06-12_sk. [cit. 2025-01-31].

SZUMSKI, Charles a HELLER, Fernando. *Spain's Sánchez to ask early implementation of EU pact on migration*. Online. EURACTIV. 2024. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/spains-sanchez-to-ask-early-implementation-of-eu-pact-on-migration/>. [cit. 2025-01-31].

The EU Migration Pact: a dangerous regime of migrant surveillance. Online. PICUM. 2024. Dostupné z: <https://picum.org/blog/the-eu-migration-pact-a-dangerous-regime-of-migrant-surveillance/>. [cit. 2025-01-31].

The evolution of the Common European Asylum System (CEAS). Online. In: *Executive Summary of the Asylum Report 2021*. European Agency on Asylum, 2021. Dostupné z: <https://euaa.europa.eu/executive-summary-asylum-report-2021/evolution-common-european-asylum-system-ceas>. [cit. 2025-01-28].

The gradual establishment of an area of freedom, security and justice. [online].. European Union. EUR-Lex. Access to European Union law. 1993. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-gradual-establishment-of-an-area-of-freedom-security-and-justice.html?fromSummary=01> [cit. 2025-01-27].

The Human Rights Risks of External Migration Policies. Online. Index: POL 30/6200/2017. London: Amnesty International, 2017. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/05/POL3062002017ENGLISH.pdf>. [cit. 2025-01-31].

Tightening the Screw: Use of EU External Policies and Funding for Asylum and Migration. Online. ECRE, 2021. Dostupné z: <https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/03/Policy-Note-34.pdf>. [cit. 2025-01-31].

What We Do. Online. EUAA. European Union Agency for Asylum. 2025. Dostupné z: <https://euaa.europa.eu/about-us/what-we-do>. [cit. 2025-01-31]

Právne akty

Amsterdamská zmluva, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (Ú. v. EÚ C 340, 10.11.1997, s. 1 – 144). Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/treaty/ams/sign> [cit. 2025-01-31].

Jednotný európsky akt. Ú. v. ES L 169, 29.6.1987, p. 1–28. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/treaty/sea/sign> [cit. 2025-01-31]

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1349 zo 14. mája 2024, ktorým sa stanovuje konanie o návrate na hraniciach a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1148. PE/17/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1349, 22.5.2024. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1349/oj> [cit. 2025-01-31].

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1350 zo 14. mája 2024, ktorým sa zriaďuje rámec Únie pre presídlenie a humanitárne prijatie a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147. PE/18/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1350, 22.5.2024, Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1350/oj> [cit. 2025-01-31].

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1358 zo 14. mája 2024 o zriadení systému Eurodac na porovnávanie biometrických údajov s cieľom účinne uplatňovať nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1351 a (EÚ) 2024/1350 a smernicu Rady 2001/55/ES a identifikovať neoprávnene sa zdržiavajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín a osoby bez štátnej príslušnosti, o žiadostiach orgánov presadzovania práva členských štátov a Europolu o porovnanie s údajmi v systéme Eurodac na účely presadzovania práva, o zmene nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1240 a (EÚ) 2019/818 a o zrušení

nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 603/2013. PE/15/2024/REV/1. Ú. v. EÚ L, 2024/1358, 22.5.2024, Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1358/oj> [cit. 2025-01-31].

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1359 zo 14. mája 2024, ktorým sa riešia krízové situácie a prípady vyššej moci v oblasti migrácie a azylu, a ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2021/1147. PE/19/2024/REV/1 Ú. v. EÚ L, 2024/1359, 22.5.2024, Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1359/oj> [cit. 2025-01-31].

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/2303 z 15. decembra 2021 o Agentúre Európskej únie pre azyl a o zrušení nariadenia (EÚ) č. 439/2010. PE/61/2021/REV/1. Ú. v. EÚ L 468, 30.12.2021, p. 1–54. Dostupné z: <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/2303/oj> [cit. 2025-01-31].

PREDSTAVUJE ZÁKON O PREMENÁCH ROZŠÍRENIE OCHRANY MINORITNÝCH AKCIONÁROV PRI CEZHRANIČNOM PREMIESTNENÍ SÍDLA?

DOES THE CONVERSION ACT PROVIDE FOR AN ENHANCEMENT OF MINORITY SHAREHOLDERS PROTECTION IN CROSS-BORDER TRANSFER OF SEAT?

Ľubica Kubíková¹

Abstrakt

Slovenský zákonodarca rozšíril slovenskú právnu úpravu zmien právnej formy obchodných spoločností o cezhraničné zmeny právnej formy umožňujúce cezhraničné premiestnenie sídla, ktorej komplexná právna úprava doposiaľ absentovala. Zákon o premenách poskytuje ucelenú právnu úpravu cezhraničného premiestnenia sídla, čím po prvýkrát zakotvuje aj ustanovenia vzťahujúce sa na ochranu akcionárov pri tejto hospodárskej transakcii. Cieľom tohto príspevku je zanalyzovať právny rámec, ktorým slovenský zákonodarca ošetril právnu ochranu (minoritných) akcionárov pri cezhraničnom premiestnení sídla. Napriek tomu, že možno vnímať túto novú právnu úpravu pozitívne, obsahuje viaceré nepresnosti spôsobené neprehľadnou systematikou zákona, ktoré má aspoň čiastočne za cieľ identifikovať tento príspevok, nakoľko ich bude potrebné korigovať do budúcnosti pre potreby praxe.

Kľúčové slová

cezhraničná zmena právnej formy, cezhraničná konverzia, minoritní akcionári, zákon o premenách,

Abstract

The Slovak legislator has broadened the Slovak legal framework for domestic changes of legal form of companies to include cross-border changes of legal form which enable cross-border transfer of the seat, for which comprehensive legal regulation was absent. The Conversion Act provides comprehensive legal framework of the cross-border transfer of the seat, thus for the first-time including provisions relating the protection of shareholders in respect of this transaction. The aim of this article is to analyse the legal framework by which the Slovak legislator has regulated the legal protection of (minority) shareholders in cross-border transfer of the seat. Although this new legislation can be perceived positively, it contains several ambiguities caused by the opaque systematics of the law, which this paper aims to identify, at least partially, as they will need to be corrected in the future for the needs of practice.

Keywords

cross-border change of legal form, cross-border conversion, minority shareholders, conversion act,

¹ Mgr. Ľubica Kubíková, interný doktorand na Ústave štátu a práva SAV, v. v. i., Klemensova 19, 813 64 Bratislava.

Úvod

Slovenský zákonodarca prijal 28. júna 2023 zákon č.309/2023 Z. z. o premenách obchodných spoločností a družstiev v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o premenách“), ktorým zakotvil jednotnú a ucelenú právnu úpravu hospodárskych transakcií² obchodných spoločností.³ Do prijatia tohto zákona boli upravené cezhraničné a vnútroštátne zlúčenia a splynutia, vnútroštátne rozdelenia a vnútroštátne zmeny právnej formy v zákone č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „obchodný zákonník“), ktorých úpravu slovenský zákonodarca rozšíril o dovtedy komplexne neupravené cezhraničné rozdelenia a cezhraničné zmeny právnej formy, vyňatím do samostatného zákona.⁴ Zákon o premenách má zabezpečiť ciele ustanovené smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2121 z 27. novembra 2019, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2017/1132, pokiaľ ide o cezhraničné premeny, zlúčenia alebo splynutia a rozdelenia (ďalej len „smernica o premenách“). V smernici o premenách boli po prvýkrát vyčlenené osobitné ustanovenia vzťahujúce sa na ochranu akcionárov pri cezhraničnom premiestnení sídla.⁵ Práve prijatím komplexnej hmotnoprávnej a procesnoprávnej úpravy cezhraničnej zmeny právnej formy *de facto* premiestnenia sídla obchodnej spoločnosti, ktorý pojem budeme ďalej používať v tomto príspevku, zákon poskytuje právnu ochranu zainteresovaným subjektom – spoločníkom resp. akcionárom, veriteľom a zamestnancom obchodnej spoločnosti. Napriek tomu, že v zákone o premenách nenachádzame ustanovenia, ktoré by explicitne upravovali ochranu menšinových akcionárov, väčšina ustanovení týkajúcich sa právneho postavenia akcionárov sú z podstaty veci zamerané na ich ochranu.⁶

1. Ochrana minoritných akcionárov pri cezhraničnom premiestnení sídla podľa práva Európskej únie

Cezhraničné premiestnenie sídla bol inštitút garantovaný zakladajúcimi zmluvami Európskej únie, vyplývajúci zo slobody usadiť sa, dlho však nejestvoval jednotný právny rámec, ktorý by presne stanovoval podmienky a samotný proces premiestnenia sídla naprieč

² Pod pojem hospodárska transakcia zahŕňame všetky transakcie podľa § 2 ods. 1 až 15 zákona o premenách.

³ Dôvodová správa k zákonu č.309/2023 Z. z. o premenách obchodných spoločností a družstiev v znení neskorších predpisov, Všeobecná časť.

⁴ Tamže, Všeobecná časť

⁵ PAPADOPOULOS, T.: Protection of shareholders in cross-border mergers: the new harmonized rules. In: *European Company and Financial Law Review*, 2021, roč. 18, č. 6, s. 897.

⁶ Podľa § 112 ods. 1 zákona o premenách je táto hospodárska transakcia prístupná len pre akciové spoločnosti a spoločnosti s ručením obmedzením.

členskými štátmi Európskej únie.⁷ Túto právnu neistotu suplementovala judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, v ktorej zohrávala dôležitú úlohu ochrana troch zainteresovaných subjektov – spoločníkov, veriteľov a zamestnancov.⁸ Súdny dvor Európskej únie sa v rámci svojej judikatúry niekoľkokrát vyjadril, že ich ochranu možno subsumovať pod naliehavé dôvody všeobecného záujmu, avšak ich ochrana, a tým aj možnosť obmedzenia cezhraničného premiestnenia sídla, musí byť v súlade s Gebhardovým testom.⁹ V mnohých prípadoch tak deklaroval obmedzenie slobody usadiť sa z dôvodu ochrany týchto subjektov za nesúladne so zakladajúcimi zmluvami.¹⁰

Jednotný právny rámec bol prijatý zákonodarcom Európskej únie až smernicou o premenách,¹¹ ktorá predstavuje predlohu zákona o premenách pri cezhraničnom premiestnení sídla.¹² K vysloveným cieľom vyplývajúcim z preambuly smernice o premenách okrem iného vyplýva aj snaha o „odstránenie obmedzení týkajúcich sa slobody usadiť sa a zároveň, aby sa zabezpečila primeraná ochrana zainteresovaných strán, ako sú napríklad zamestnanci, veritelia a spoločníci“.¹³ Samotné recitály 12 až 21 smernice o premenách podrobne opisujú mechanizmy na dosiahnutie ochrany spoločníkov, ktoré následne zákonodarca Európskej únie premieta do jednotlivých článkov smernice.

V prvom rade smernica o premenách zakladá právo akcionárov rozhodnúť o cezhraničnom premiestnení sídla, a tým aj zmenu *lex societatis*.¹⁴ Zároveň poskytuje ochranu akcionárom pred oportunistickým konaním predstavenstva, ako aj takýmto konaním väčšinového akcionára voči menšinovému akcionárovi, a to v dvoch rovinách: (i) do pôsobnosti valného zhromaždenia zahŕňa rozhodnutie o cezhraničnom premiestnení sídla, a zároveň (ii)

⁷ ENE, CH.: The cross-border conversion – a possible solution for the mobility of companies in european union. In: *Perspectives of Law and Public Administration*, roč. 9, č. 1, s. 54 – 55.

⁸ Tamže, s. 54 – 55.

⁹ Rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 2019 vo veci C- 135/17 X GmbH v Finanzamt Stuttgart - Körperschaften, bod. 74; Rozsudok Súdneho dvora z 9. marca 1999 vo veci C-212/97 Centros Ltd v Erhversog Selskabsstyrelsen, bod. 37 – 38; Rozsudok Súdneho dvora z 12. júla 2012 vo veci C-378/10 VALE Építési Kft., bod. 39; Rozsudok Súdneho dvora z 5. novembra 2002 vo veci C-208/00 *Überseering BV a Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)*, bod. 92; Rozsudok Súdneho dvora z 30. septembra 2003 vo veci C-167/01 *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd*, bod 95 a 132; Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 2017 vo veci C-106/16 Polbud – Wykonawstwo sp. z o. o., bod 54.

¹⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 9. marca 1999 vo veci C-212/97 Centros Ltd v Erhversog Selskabsstyrelsen, bod. 30 – 38; Rozsudok Súdneho dvora z 5. novembra 2002 vo veci C-208/00 *Überseering BV a Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)*, bod. 81, 90 – 93; Rozsudok Súdneho dvora z 30. septembra 2003 vo veci C-167/01 *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd*, bod 141; Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 2017 vo veci C-106/16 Polbud – Wykonawstwo sp. z o. o., bod 59.

¹¹ ENE, CH.: The cross-border conversion – a possible solution for the mobility of companies in european union. In: *Perspectives of Law and Public Administration*, roč. 9, č. 1, s. 56 – 57.

¹² V danej súvislosti používa smernica o premenách pojem cezhraničná premena (čl. 85b ods. 2 tejto smernice).

¹³ Recitál 6 smernice o premenách.

¹⁴ GARCIMARTÍN, F., GANDÍA E.: Cross-Border Conversions in the EU: The EU Commission Proposal. In: *European company and financial law review*, 2019, roč. 16, č. 1, s. 29.

zakladá právo odchodu v prípade, že akcionár nesúhlasí s predmetnou hospodárskou transakciou.¹⁵

Pri cezhraničnom premiestnení sídla nielenže spoločnosť zmení sídlo z jedného štátu do druhého, ale musí zmeniť aj svoju právnu formu v súlade s právnym poriadkom štátu, do ktorého sa premiestňuje.¹⁶ Z tohto dôvodu dochádza k zmene právneho režimu, ktorý môže ovplyvniť organizačnú štruktúru obchodnej spoločnosti, ako aj postavenie samotných akcionárov.¹⁷ Zmena právneho poriadku tak môže zakladať povinnosť zmeniť podstatné časti zakladajúcich dokumentov v súlade s právnym poriadkom cieľového štátu, a preto by o nej malo rozhodnúť valné zhromaždenie.¹⁸ Smernica o premenách dokonca ustanovuje kvórum dvojtretinovej väčšiny hlasov, ale najviac 90 % hlasov zastúpených podielov alebo zastúpeného upísaného základného imania počas konania valného zhromaždenia, ktoré však nemôže byť vyššie ako kvórum pre cezhraničné zlúčenia a splynutia.¹⁹ Takéto vysoké kvórum značne limituje väčšinového akcionára rozhodnúť o cezhraničnom premiestnení sídla samostatne, a tým poskytuje do určitej miery ochranu minoritným akcionárom.²⁰

Zároveň smernica o premenách ukladá povinnosť predstavenstvu vypracovať správu pre akcionárov, v ktorej zhodnotí dopad cezhraničného premiestnenia sídla na ich postavenie v rámci spoločnosti, a v prípade ich nesúhlasu s cezhraničným premiestnením sídla má povinnosť oboznámiť ich s možnosťou vystúpenia zo spoločnosti za primerané peňažné protiplnenie, ktoré má zodpovedať peňažnej hodnote akcie.²¹ Akcionári tak môžu pred konaním valného zhromaždenia zhodnotiť následky hospodárskej transakcie obchodnej spoločnosti a v prípade hlasovania proti tejto transakcii uplatniť právo odchodu.²² Ochrana minoritných akcionárov sa ďalej prejavuje vo forme predbežnej kontroly transformačných dokumentov. Výška peňažnej náhrady ako aj metóda jej ocenenia pri uplatnení práva odchodu, ktorá vyplýva zo správy predstavenstva, má byť posúdená nezávislým znalcom a v prípade, že je neprimeraná, môže akcionár napadnúť jej výšku na príslušnom vnútroštátnom súde.²³ Takáto

¹⁵ Tamže, s. 29.

¹⁶ LEPETIĆ, J.: Creditor Protection in Cross-Border Conversions, Mergers and Divisions. In: *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2022, roč. 70, č. 3, s. 734.

¹⁷ ALEXANDROPOULOU, A.: Protection of Members and Creditors after the Mobility Directive: Challenges in the Implementation. In: *ERA Forum*, 2021, roč. 22, č. 1, s. 10.

¹⁸ Tamže, s. 10.

¹⁹ Čl. 86h bod. 3 smernice o premenách.

²⁰ ALEXANDROPOULOU, A.: Protection of Members and Creditors after the Mobility Directive: Challenges in the Implementation. In: *ERA Forum*, 2021, roč. 22, č. 1, s. 13.

²¹ Čl. 86e Smernice o premenách.

²² ALEXANDROPOULOU, A.: Protection of Members and Creditors after the Mobility Directive: Challenges in the Implementation. In: *ERA Forum*, 2021, roč. 22, č. 1, s. 11.

²³ 86i bod. 4 smernice o premenách.

harmonizácia práva odchodu má zabrániť súťaži medzi právnymi poriadkami tzv. *forum shopping*, ktorá by mohla poškodzovať minoritných akcionárov.²⁴ Smernica o premenách však neumožňuje napadnúť uznesenie valného zhromaždenia z dôvodu neprimeranosti výšky peňažnej náhrady.²⁵

2. Právna úprava podľa zákona o premenách

Slovenský zákonodarca systematicky vyčlenil právnu úpravu cezhraničného premiestnenia sídla transpozíciou smernice do osobitného zákona, ktorá len z časti zodpovedá systematike európskej predlohy, keďže obsahuje hneď úvodné ustanovenie, ktoré odkazuje na všeobecné ustanovenia cezhraničných premien.²⁶ V slovenskom právnom prostredí tak naďalej zotrúva neprehľadnosť ustanovení, ktoré spôsobujú v praxi výkladové problémy, na čo už poukazovala aj Patakyová a Mašurová pri analýze staršej právnej úpravy, ktorá neobsahovala ešte úpravu cezhraničného premiestnenia sídla.²⁷

Status kvalifikovaného menšinového akcionára, ktorý vykonáva funkciu brzd a protiváh voči väčšinovému akcionárovi, je v obchodnom zákonníku stanovený limitom 5 %.²⁸ Stanovy však môžu určiť aj nižšie kvórum.²⁹ Naprieč zákonom o premenách môžeme identifikovať niekoľko osobitných majetkových i nemajetkových práv akcionárov, ktoré im vo všeobecnosti prináležia:

- (i) právo na sprístupnenie informácií,³⁰
- (ii) právo na pripomienkovanie návrhu cezhraničnej zmeny právnej formy pred konaním valného zhromaždenia,³¹
- (iii) právo odchodu a s ním spojené aj
- (iv) právo na odkúpenie akcií, v prípade, že akcionári s cezhraničným premiestnením sídla nesúhlasia,³²

²⁴ PAPADOPOULOS, T.: Protection of shareholders in cross-border mergers: the new harmonized rules. In: *European Company and Financial Law Review*, 2021, roč. 18, č. 6, s. 988.

²⁵ Čl. 86h ods. 5 smernice o premenách. Pozri bližšie: SCHMIDT, J.: Cross-Border Mergers, Divisions and Conversions: Accomplishments and Deficits of the Company Law Package. In: *European company and financial law review*, 2019, roč. 6, č. 1, s. 260.

²⁶ § 112 ods. 3 zákona o premenách.

²⁷ MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 365 – 366.

²⁸ PATAKYOVÁ, M.: Práva a povinnosti akcionárov, In: MAMOJKA M. a kol: *Obchodné právo I. – všeobecná časť, súťažné právo, právo obchodných spoločností a družstva*. Učebnica. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 581.

²⁹ § 181 ods. 1 obchodného zákonníka.

³⁰ § 40 zákona o premenách.

³¹ § 83 ods. 2 a § 117 ods. 2 písm. d) zákona o premenách.

³² § 90 a § 91 zákona o premenách.

(v) právo napadnúť výšku a výpočet peňažnej hodnoty akcie, ktorým sa stanovila jej výška,³³

(vi) právo podať návrh na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.³⁴

Je dôležité zdôrazniť, že tieto práva akcionárov pri cezhraničnej zmene právnej formy sú generálne, ale budú primárne využívané, nie však výlučne, minoritnými akcionármi.³⁵ Uvedená skutočnosť je najmä odôvodnená tým, že zákon o premenách stanovuje súhlas dvoch tretín zo všetkých akcionárov na valnom zhromaždení, a teda je potrebný súhlas väčšinového akcionára.³⁶ Ustanovenia tak poskytujú minimálny štandard ochrany a zamedzujú oportunistickému správaniu väčšinového akcionára, ktorý by napriek tomu mohol menšinového akcionára/akcionárov prehlasovať pri hlasovaní na valnom zhromaždení o cezhraničnom premiestnení sídla.³⁷

3. Právo na sprístupnenie informácií

Právo na sprístupnenie informácii je jedným z najnosnejších práv, ktoré podľa zákona o premenách minoritným akcionárom prináležia, nakoľko sú priamym prostriedkom na realizáciu už vyššie spomenutých práv. Napriek tomu toto právo nenachádzame priamo upravené v časti, ktorá upravuje proces cezhraničného premiestnenia sídla. Úvodné ustanovenie upravujúce cezhraničné premiestnenie sídla, a to § 112 ods. 3 zákona o premenách, je odkazujúcou právnou normou na ustanovenia § 86 zákona o premenách nachádzajúce sa medzi úvodnými ustanoveniami upravujúcimi cezhraničné premeny. Toto ustanovenie odkazuje ďalej na ustanovenie § 40 zákona o premenách regulujúce vnútroštátne fúzie akciových spoločností. Až spojením týchto paragrafov nachádzame všetky informačné povinnosti obchodnej spoločnosti voči akcionárom. Právna úprava práva na sprístupnenie informácii najvhodnejšie demonštruje neprehľadnosť zákona, ktorá v praxi môže spôsobiť interpretačné problémy. Pre ich lepšie pochopenie sa budeme bližšie venovať právu na informácie až pri konkrétnej realizácii ostatných práv nižšie.

³³ § 91 zákona o premenách.

³⁴ § 118 zákona o premenách.

³⁵ V súvislosti s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí porovnaj: MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 365 – 366.

³⁶ § 117 ods. 3 zákona o premenách.

³⁷ V súvislosti s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí porovnaj: MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 365 – 366.

4. Pripomienkovanie návrhu pred konaním valného zhromaždenia

Akciová spoločnosť má niekoľko notifikačných povinností, ktoré musí uskutočniť ešte pred konaním valného zhromaždenia. V prvom rade musí akciová spoločnosť zverejniť návrh projektu cezhraničnej zmeny právnej formy (t. j. premiestnenia sídla),³⁸ a to uložením do zbierky listín v obchodnom registri alebo zverejnením v obchodnom vestníku 1 mesiac pred konaním valného zhromaždenia.³⁹ Zároveň o cezhraničnom premiestnení sídla musí akcionár notifikovať veriteľa, ktorý má záložné právo na akcii, a to 30 dní pred konaním valného zhromaždenia a akciová spoločnosť musí notifikovať správcu dane 60 dní pred konaním valného zhromaždenia.⁴⁰ V druhom rade má akciová spoločnosť povinnosť pre akcionárov zverejniť návrh projektu cezhraničnej zmeny právnej formy, správu predstavenstva pre akcionárov a zamestnancov,⁴¹ spolu s účtovnou závierkou, predbežnou účtovnou závierkou a menom a priezviskom notára, ktorý bude rozhodovať o vydaní osvedčenia predchádzajúcemu cezhraničnému premiestneniu sídla, na svojom sídle a webovom sídle aspoň 6 týždňov pred konaním valného zhromaždenia a správu audítora 1 mesiac pred konaním valného zhromaždenia.⁴² Na základe týchto dokumentov môžu akcionári pripomienkovať návrh projektu, a to najneskôr 5 pracovných dní pred konaním valného zhromaždenia, na ktorom sa má rozhodnúť o cezhraničnom premiestnení sídla.⁴³ V prípade, že sa všetci akcionári vzdajú práva na predloženie správ pre akcionárov, predstavenstvo a ani audítor nebude mať povinnosť ich vypracovať.⁴⁴ Dôvodová správa zároveň vymedzuje, že tieto dokumenty, v prípade že akciová spoločnosť má povinnosť ich zverejniť, musia byť prístupné akcionárom aj spolu s dôvernými informáciami.⁴⁵ Takýto výklad zákona podporený dôvodovou správou k zákonu o premenách by však poskytoval akcionárom a hlavne menšinovým akcionárom široké spektrum informácií. V danej súvislosti treba zohľadniť, že zákon o premenách až následne poskytuje možnosť odchodu akcionára zo spoločnosti, ktorý by takto odchádzal aj s dôvernými informáciami, ktoré mu boli pri hospodárskej transakcii akciovej spoločnosti poskytnuté. Je

³⁸ § 113 zákona o premenách.

³⁹ § 83 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁴⁰ § 84 a § 85 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁴¹ Správa pre spoločníkov by mala obsahovať vymedzené dosahy premiestnenia sídla na spoločníkov, prostriedky nápravy, informáciu o možnosti využitia práva odchodu zo spoločnosti, výšku peňažnej náhrady pri odkúpení akcií obchodnou spoločnosťou. GRAMBLIČKOVÁ, B., MACKO, R.: Vzostup cezhraničných premien spoločností (od rozsudku Polbud po smernicu o cezhraničných premenách) 2. časť. In: *Justičná revue*, 2022, roč. 74, č. 5, s. 604.

⁴² Tu sa uplatní § 86 ods. 1 zákona o premenách, ktorý je *lex specialis* k ustanoveniu § 40 ods. 1 spolu s § 39 ods. 4 zákona o premenách, kde je táto možnosť zverejnenia uvedená alternatívne.

⁴³ § 83 ods. 2 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁴⁴ § 79 ods. 5, 7 a § 82 ods. 4 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu č.309/2023 Z. z. o premenách obchodných spoločností a družstiev v znení neskorších predpisov, Osobitná časť, k § 86.

možné preto predpokladať, že by člen predstavenstva mal a mohol v takejto situácii odmietnuť sprístupnenie dôverných informácií na základe jeho fiduciárnych povinností.⁴⁶ Na druhej strane by však nesprístupnenie týchto informácií mohlo byť v praxi vyhodnotené notárom, ktorý by sa striktne pridržiaval dôvodovej správy, ako porušenie informačných povinností minoritného akcionára zo strany predstavenstva, čo by v konečnom dôsledku mohlo viesť k nevydaniu osvedčenia predchádzajúceho premene.⁴⁷ Zároveň akoby zákon o premenách rozlišoval medzi povinnosťou zverejniť informácie o hospodárskej transakcii akciovej spoločnosti všetkým akcionárom spolu so širokou verejnosťou a povinnosťou poskytnúť informácie o hospodárskej transakcii akciovej spoločnosti individuálne akcionárovi pred konaním valného zhromaždenia, čím dochádza k prelamovaniu právnej úpravy uplatnenia práva na informácie akcionármi primárne na valnom zhromaždení podľa všeobecnej úpravy v obchodnom zákonníku.⁴⁸

Ak akciová spoločnosť dodrží zákonom stanovené notifikačné povinnosti a lehoty, až vtedy môže predstavenstvo akciovej spoločnosti zvolať valné zhromaždenie, na ktorom sa má rozhodnúť o cezhraničnom premiestnení sídla, čo v konečnom dôsledku predlžuje celý proces hospodárskej transakcie.

5. Právo na odkúpenie akcií pri využití práva odchodu

Ak akcionári nesúhlasia s cezhraničným premiestnením sídla, zákon o premenách im poskytuje možnosť odchodu vo forme práva akcionára na odkúpenie akcií akciovou spoločnosťou. Táto možnosť je však podmienená hlasovaním proti cezhraničnému premiestneniu sídla na valnom zhromaždení, zároveň musia akcionári požiadať o zápis svojho nesúhlasného stanoviska do zápisnice z valného zhromaždenia, na ktorom sa hlasovalo o cezhraničnom premiestnení sídla a podať žiadosť o zaslanie návrhu zmluvy na odkúpenie akcií.⁴⁹ Túto žiadosť musia zaslať akciovej spoločnosti najneskôr do 14 dní po uskutočnení tohto valného zhromaždenia.⁵⁰ Na rozdiel od vnútroštátnych a cezhraničných premien akciových spoločností nemajú akcionári pri cezhraničnom premiestnení sídla nárok na

⁴⁶ Porovnaj v súvislosti: stanovisko obchodnoprávneho kolégia NS SR na zjednotenie výkladu ustanovení § 180 ods. 3 až 5, v spojení s [§ 183](#) a [§ 131 OBZ](#) Obpj 1/2007 z 26. júna 2008.

⁴⁷ Zákon o premenách § 87 ods. 3 písm. c) umožňuje materiálne odmietnutie vydania osvedčenia predchádzajúceho premene notárom, ak by takýmto konaním mohlo dôjsť k obchádzaniu práva Európskej únie, pod ktoré ochrana práv akcionárov garantovaná smernicou o premenách a judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie nepochybne patrí

⁴⁸ § 180 ods. 1 obchodného zákonníka, podľa tohto ustanovenia akcionár vykonáva svoje právo na informácie primárne na valnom zhromaždení, pričom individuálne sprístupnenie prichádza až následne a nie opačne.

⁴⁹ § 90 ods. 1 a § 91 ods. 1 spolu § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁵⁰ § 90 ods. 1 a § 91 ods. 1 spolu § 112 ods. 3 zákona o premenách.

primeraný peňažný doplatok.⁵¹ Povinnosť spoločnosti notifikovať akcionárov o konaní valného zhromaždenia ako aj možnosti uplatnenia ich práv predstavuje dôležitú predbežnú ochranu práv minoritných akcionárov. Pôvodná právna úprava cezhraničných zlúčení a splynutí obsahovala povinnosť oznámiť v pozvánke na valné zhromaždenie osobitné majetkové práva, ktoré minoritným akcionárom prináležia.⁵² Táto právna úprava však prešla zmenou a v súčasnosti upozornenie na tieto majetkové práva nachádzame v správe pre akcionárov vypracovanej predstavenstvom, na základe ktorej môžu akcionári pripomienkovať návrh 5 pracovných dní pred konaním valného zhromaždenia.⁵³

Ak dôjde k splneniu všetkých uvedených podmienok, slovenská akciová spoločnosť je povinná odkúpiť akcie a poskytnúť akcionárom primeranú peňažnú náhradu.⁵⁴ Obchodná spoločnosť je povinná zaslať návrh zmluvy na odkúpení akcií akcionárom, ktorí si uplatnili právo odchodu, a to do 30 dní od doručenia žiadosti.⁵⁵ Zákon o premenách však stále neustanovuje žiadne obmedzenia počtu a výšky primeranej peňažnej náhrady, v dôsledku čoho dochádza k stretu tejto právnej úpravy s právnou úpravou tvorby a zachovávania základného kapitálu.⁵⁶ Rovnako tak zákon o premenách explicitne neupravuje možnosť zníženia základného imania o vlastné akcie.⁵⁷

Neprehľadnosť ustanovení zákona o premenách možno demonštrovať aj na ustanovení upravujúcom postup pri uplatnení si práva odchodu. Podľa § 112 ods. 3 zákona o premenách tento postup upravuje ustanovenie § 90 zákona o premenách vzťahujúce sa na cezhraničné premeny, avšak procesný postup a lehotu v tomto paragrafe nenájdeme, nakoľko nás § 90 ods. 2 zákona o premenách odkáže na ustanovenie § 48 ods. 1 zákona o premenách, ktoré upravuje vnútroštátne fúzie akciových

⁵¹ § 112 ods. 3 zákona o premenách vyslovene upravuje, že sa na cezhraničné premiestnenie sídla neuplatňuje § 89 zákona o premenách a ani § 45 zákona o premenách. Táto úprava môže byť odôvodnená aj skutočnosťou, že právna úprava v smernici o premenách v čl. 126a ods. 7 ponúka alternatívu peňažného doplatku pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach. Zákonodarcia EÚ ju však nezahrnul do úpravy cezhraničného premiestnenia sídla.

⁵² MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 369.

⁵³ § 83 ods. 2 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁵⁴ § 90 ods. 2 spolu s 48 ods. 1 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách.

⁵⁵ § 90 ods. 2 spolu s § 48 ods. 1 spolu s § 112 ods. 3 zákona o premenách, kedy platí 30-dňová lehota, avšak začína plynúť odo dňa doručenia žiadosti.

⁵⁶ Zákon o premenách neustanovuje žiadne obmedzenie čo do počtu odkúpenia akcií akciovou spoločnosťou od akcionárov, ktorých môže byť až 1/3 zo všetkých akcionárov, nakoľko sa v tomto prípade aplikuje ustanovenie § 161b ods. 2 písm. c) obchodného zákonníka, ktorý ustanovuje výnimky, čo do obmedzenia nadobúdania vlastných akcií akciovou spoločnosťou podľa § 161a ods. 2 obchodného zákonníka. V súvislosti s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí porovnaj: MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 373 – 374.

⁵⁷ Zastávame však názor, že sa v tomto prípade budú aplikovať ustanovenia o nadobúdaní vlastných akcií akciovou spoločnosťou podľa obchodného zákonníka ako *lex generalis* k zákonu o premenách. Porovnaj v prípade rozdelenia podľa českej právnej úpravy: DĚDIČ, J., LASÁK, J.: Patnáct poznámek k současné právní úpravě přeměn obchodních korporací ve světlejší připravované novelizace. In: *Obchodní právo. Wolters Kluwer ČR*, 2022, č. 5, s. 13 – 14.

spoločností. Ustanovenie § 90 ods. 2 zákona o premenách však priamo vylučuje aplikáciu začatia plynutia lehoty na doručenie návrhu zmluvy podľa § 48 ods. 1, nie však jeho úplnú aplikáciu, nakoľko tu nachádzame 30-dňovú lehotu na doručenie zmluvy, ktorá sa aplikovať bude. Zastávame názor, že zákonodarca mohol predísť nejasnej aplikácii tohto ustanovenia vyčlenením osobitného ustanovenia upravujúceho práva akcionárov na odkúpenie akcií pri cezhraničnom premiestnení sídla, s ohľadom na dôležitosť ochrany práv akcionárov podľa judikatúry Súdneho dvora Európskej únie.⁵⁸

6. Právo napadnúť výšku peňažnej náhrady na súde

Ak akcionár nesúhlasí s výškou peňažnej náhrady môže uplatniť svoj nárok súdnou cestou. Podanie včasného návrhu na začatie konania o jej preskúmaní nie je prekážkou zápisu cezhraničného premiestnenia sídla do obchodného registra. Podaním návrhu na súd tak nie je dotknutá účinnosť hospodárskej transakcie akciovej spoločnosti.⁵⁹ Potom čo sa cezhraničné premiestnenie sídla stane účinným, môže slovenský súd pokračovať v konaní voči nástupníckej (t. j. premenenej) spoločnosti.⁶⁰ V tejto oblasti tak došlo k významnej zmene v porovnaní s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí, nakoľko bola predtým zachovaná právomoc slovenských súdov, len ak to vyplývalo zo zmluvy o zlúčení alebo splynutí.⁶¹ Zákon o premenách ustanovuje 1-ročnú prekluzívnu lehotu od zápisu cezhraničného premiestnenia sídla do obchodného registra na uplatnenie si práva na preskúmanie zmluvy o odkúpení akcií, inak vzniká zákonná fikcia prijatia návrhu zmluvy na odkúpenie akcií.⁶² V prípade, že akcionár uplatní svoje právo na súde, tak príslušné súdne rozhodnutie bude mať *erga omnes* účinky voči všetkým akcionárom.⁶³ Zostáva však zachovaná nejasnosť, či zo zákona vyplýva povinnosť spoločného konania v prípade, že návrh na súd podá viacero akcionárov. Rovnako nie je ani jasné, či a ako sa o výsledku tohto konania dozvedia ostatní akcionári, ktorí tento návrh nepodali.⁶⁴

⁵⁸ Pozri poznámka pod čiarou č. 9.

⁵⁹ V súvislosti s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí porovnaj: MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 370 – 371.

⁶⁰ § 90 ods. 4 spolu s § 48 zákona o premenách.

⁶¹ MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 370.

⁶² Napriek tomu, že § 90 zákona o premenách vyslovene neodkazuje na ustanovenie § 48 ods. 5 zákona o premenách, zastávame názor, že sa aplikovať bude, pretože takáto objektívna lehota nie je osobitne upravená v § 90 zákona o premenách a v opačnom prípade by akcionári mohli podať takýto návrh bez časového obmedzenia.

⁶³ § 48 ods. 4 spolu s § 45 ods. 7 zákona o premenách. V súvislosti s pôvodnou právnou úpravou cezhraničných zlúčení a splynutí porovnaj: MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 98, 2015, č. 4, s. 370.

⁶⁴ Tamže, s. 370.

7. Podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia

Zákon o premenách osobitne neupravuje spôsob podania návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, a preto sa aj v takomto prípade budú aplikovať všeobecné ustanovenia obchodného zákonníka.⁶⁵ Zákon o premenách však priamo ustanovuje, že nie je možné podať tento návrh z dôvodu neprimeranosti výšky peňažnej náhrady, a ani v prípade nezverejnenia informácií akciou spoločnosťou na jej sídle a webovom sídle za predpokladu, že bolo dodržané individuálne právo akcionára na nazeranie do dokumentov spoločnosti.⁶⁶ Je možné tak vysloviť určité pochybnosti v prípade situácie, ak predstavenstvo nezverejní dôverné informácie, tak ako sme už uviedli pri časti zaoberajúcej sa pripomienkovaním projektu premeny pred konaním valného zhromaždenia, a to ani individuálne konkrétnemu akcionárovi tak ako to predpokladá dôvodová správa k zákonu o premenách. Bude môcť akcionár napadnúť platnosť uznesenia valného zhromaždenia na súde, prípadne možno takéto konanie považovať za porušenie ochrany akcionárov, pre ktoré notár odmietne vydať osvedčenie predchádzajúce premene?⁶⁷ Na základe vyššie uvedených argumentov zastávame k týmto otázkam negatívne stanovisko, nakoľko sa domnievame, že dôvodová správa k zákonu o premenách ide nad rámec cieľov stanovených v smernici o premenách. Odpoveď nám však bude musieť dať až súdna prax.

Záver

Komplexná právna úprava cezhraničného premiestnenia sídla rozširuje právnu ochranu (menšinových) akcionárov, a tým poskytuje aj vyššiu právnu istotu pri tejto cezhraničnej transakcii. V závere môžeme zhrnúť, že dochádza k pozitívnej zmene právnej úpravy, ktorá sa vzťahuje aj na doposiaľ neupravené cezhraničné premiestnenie sídla, a to že účinnosti cezhraničnému premiestneniu sídla nebráni napadnutie výšky peňažnej náhrady súdnou cestou, a ani podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v zákonom stanovených prípadoch. Zároveň je minoritným akcionárom poskytnutá vyššia právna ochrana zabezpečená správou predstavenstva, ktorá je posúdená audítorom, pričom majú akcionári aj možnosť pripomienkovať projekt zmeny právnej formy pred konaním valného zhromaždenia.

⁶⁵ § 131 spolu s § 183 obchodného zákonníka.

⁶⁶ § 117 ods. 8 a § 40 ods. 5 spolu s § 112 ods. 3 a § 86 ods. 3 zákona o premenách.

⁶⁷ Takúto garanciu záruk, v prípade nesprístupnenia informácií akcionárovi individuálne smernica o premenách priamo neustanovuje, avšak to neznamena, že by bola v rozpore so slobodou usadenia sa. Pozri: Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 2017 vo veci C-106/16 Polbud – Wykonawstwo sp. z o. o., bod 55 a GRAMBLIČKOVÁ, B., MACKO, R.: Vzostup cezhraničných premien spoločností (od rozsudku Polbud po smernicu o cezhraničných premenách) 1. časť. In: *Justičná revue*, 2022, roč. 74, č. 5, s. 468.

Nová právna úprava však obsahuje nepresnosti spôsobené neprehladnosťou zákona, ktoré bude potrebné korigovať do budúcnosti pre potreby praxe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

MAMOJKA M. a kol.: *Obchodné právo I. – všeobecná časť, súťažné právo, právo obchodných spoločností a družstva*. Učebnica. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 832, ISBN 978-80-8232-007-0

Periodiká a zborníky:

ALEXANDROPOULOU, A.: Protection of Members and Creditors after the Mobility Directive: Challenges in the Implementation. In: *ERA Forum*, 2021, roč. 22, č. 1, s. 9–20.

DĚDIČ, J., LASÁK, J.: Patnáct poznámek k současné právní úpravě přeměn obchodních korporací ve světlejší připravované novelizace. In: *Obchodní právo. Wolters Kluwer ČR*, 2022, roč. 31, č. 5, s. 2 – 15.

ENE, CH.: The cross-border conversion – a possible solution for the mobility of companies in european union. In: *Perspectives of Law and Public Administration*, 2017, roč. 9, č. 1, s. 54 – 57.

GARCIMARTÍN, F., GANDÍA E.: Cross-Border Conversions in the EU: The EU Commission Proposal. In: *European company and financial law review*, 2019, roč. 16, č. 1, s. 15 – 43.

GRAMBLIČKOVÁ, B., MACKO, R.: Vzostup cezhraničných premien spoločností (od rozsudku Polbud po smernicu o cezhraničných premenách) 1. časť. In: *Justičná revue*, 2022, roč. 74, č. 5, s. 459 – 471.

GRAMBLIČKOVÁ, B., MACKO, R.: Vzostup cezhraničných premien spoločností (od rozsudku Polbud po smernicu o cezhraničných premenách) 2. časť. In: *Justičná revue*, 2022, roč. 74, č. 5, s. 602 – 617.

LEPETIĆ, J.: Creditor Protection in Cross-Border Conversions, Mergers and Divisions. In: *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2022, roč. 70, č. 3, s. 733–762.

MAŠUROVÁ, A., PATAKYOVÁ, M.: Osobitné majetkové nároky minoritných akcionárov pri cezhraničných zlúčeníach a splynutiach podľa slovenského práva. In: *Právny obzor*, 2015, roč. 98, č. 4, s. 365 – 380.

PAPADOPOULOS, T.: Protection of shareholders in cross-border mergers: the new harmonized rules. In: *European Company and Financial Law Review*, 2021, roč. 18, č. 6, s. 980 – 1010.

SCHMIDT, J.: Cross-Border Mergers, Divisions and Conversions: Accomplishments and Deficits of the Company Law Package. In: *European company and financial law review*, 2019, roč. 6, č. 1, pp. 222–272.

Právne predpisy Slovenskej republiky a Európskej únie:

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2121 z 27. novembra 2019, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2017/1132, pokiaľ ide o cezhraničné premeny, zlúčenia alebo splynutia a rozdelenia

Zákon č.309/2023 Z. z. o premenách obchodných spoločností a družstiev v znení neskorších predpisov

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Dôvodová správa k zákonu č.309/2023 Z. z. o premenách obchodných spoločností a družstiev v znení neskorších predpisov

Stanovisko obchodnoprávneho kolégia NS SR na zjednotenie výkladu ustanovení § 180 ods. 3 až 5, v spojení s [§ 183](#) a [§ 131 OBZ](#) Obpj 1/2007 z 26. júna 2008

Judikatura slovenských súdov a Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok Súdneho dvora z 9. marca 1999 vo veci C-212/97 Centros Ltd v Erhvervsog Selskabsstyrelsen,

Rozsudok Súdneho dvora z 5. novembra 2002 vo veci C-208/00 *Überseering BV a Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)*,

Rozsudok Súdneho dvora z 30. septembra 2003 vo veci C-167/01 *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd*,

Rozsudok Súdneho dvora z 12. júla 2012 vo veci C-378/10 VALE Építési Kft.,

Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 2017 vo veci C-106/16 Polbud – Wykonawstwo sp. z o. o.,

Rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 2019 vo veci C- 135/17 X GmbH v Finanzamt Stuttgart - Körperschaften

INDEX DAŇOVEJ SPOĽAHLIVOSTI V PRÁVNEJ ÚPRAVE SR

THE TAX RELIABILITY INDEX IN THE LEGISLATION OF THE SLOVAK REPUBLIC

Soňa Kubincová¹

Abstrakt

Index daňovej spoľahlivosti je v daňovom poriadku zakotvený už niekoľko rokov. Jeho prijatie a aplikácia najmä v jeho počiatkoch narážala na množstvo nevyriešených otázok a to najmä v súvislosti s nejasnými pravidlami, podľa ktorých sa hodnotí daňový subjekt. Príspevok poukazuje na historické, teoretické a aplikačné aspekty indexu daňovej spoľahlivosti.

Kľúčové slová

daňový poriadok, hodnotenie daňového subjektu, index daňovej spoľahlivosti

Abstract

The Tax Reliability Index has been enshrined in the Tax Procedure Code for several years. Its adoption and implementation, particularly in its early stages, encountered numerous unresolved issues, especially with respect to the unclear rules by which a taxpayer is assessed. This paper examines the historical, theoretical, and practical aspects of the Tax Reliability Index.

Keywords

Tax Procedure Code, Assessment of Taxpayers, Tax Reliability Index

Úvod

Ministerstvo financií SR v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti SR a Ministerstvom vnútra SR vo vypracovanom Akčnom pláne boja proti daňovým podvodom na obdobie rokov 2017 – 2018 navrhlo spolu 21 nových opatrení. Jedným z nich bol aj návrh rozšíriť oprávnenia Finančného riaditeľstva SR o možnosť indexácie daňových subjektov na daňové subjekty dodržiujúce daňovú disciplínu a subjekty porušujúce všeobecne záväzné právne predpisy. Index daňovej spoľahlivosti, podľa ktorého je možné poskytnúť určité výhody daňovým subjektom dodržiujúcim daňovú disciplínu, bol zakotvený do právnej úpravy s účinnosťou od 1. januára 2018. V historickom, ale aj teoretickom kontexte možno v právnej

¹ Doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD., univ. prof., Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola v Sládkovičove, katedra verejnoprávných disciplín.

úprave nájsť niekoľko sporných skutočností, avšak v konečnom dôsledku možno indexáciu daňových subjektov považovať za správne riešenie.

Cieľom príspevku je na základe historickej metódy, popisnej metódy a analýzy zodpovedať najmä na tieto otázky : Je zakotvený index v súlade so základnou zásadou, podľa ktorej daňové subjekty majú pri správe daní rovnaké práva a povinnosti? Bola posledná novela daňového poriadku ohľadne indexu daňovej spoľahlivosti nevyhnutná? Je zvýhodnenie spoľahlivých daňových subjektov dostatočné? Aký môže mať vplyv na hodnotenie daňových subjektov zakotvenie minimálnej dane právnickej osoby? Pomôže hodnotenie daňových subjektov plneniu daňových povinností? 6. Je dostatočná výchova k dodržiavaniu daňových predpisov?

1. Zmeny v právnej úprave indexu daňovej spoľahlivosti v daňovom poriadku

Index daňovej spoľahlivosti bol zakotvený do zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) ako § 53d zákonom č. 267/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony s účinnosťou od 1. januára 2018. Z dôvodovej správy k tomuto novo-vloženému ustanoveniu sa uvádza: *Navrhuje sa ustanoviť, aby finančná správa vytvorila objektívne, nezávislé a legálne aplikovateľné hodnotenie daňových subjektov - podnikateľov, ktoré bude mať predovšetkým motivačný a preventívny charakter a ktoré zároveň umožní poskytnúť osobitné daňové režimy pre spoľahlivé daňové subjekty. ... Subjekty s najvyššou spoľahlivosťou by mohli požívať v porovnaní s menej spoľahlivými subjektmi určité výhody v rámci zákonných možností.... Osobitné daňové režimy budú verejne známe.*

Ustanovenie bolo neskôr zmenené zákonom č. 408/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Súčasne touto novelou bolo v prechodných ustanoveniach (§ 165 m) k úpravám účinným od 1. januára 2022 stanovené, že zoznam podľa § 52 ods. 18 zverejní finančné riaditeľstvo najneskôr do 30. júna 2022, že daňovým subjektom, ktorým bolo doručené oznámenie o osobitných daňových režimoch, zašle daňový úrad oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti podľa § 53d ods. 1 v znení účinnom od 1. januára 2022 najneskôr do 28. februára 2022 a že daňovým subjektom, ktoré boli registrované na daň z príjmov do 31. decembra 2019 a ktorým nebolo doručené oznámenie o osobitných daňových režimoch, zašle daňový úrad oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti podľa § 53d ods. 1 v znení účinnom od 1. januára 2022 najneskôr do 28. februára

2022.² V dôvodovej správe k návrhu zákona, ktorým sa dopĺňajú ustanovenia ohľadne indexu daňovej spoľahlivosti, sa okrem iného uvádza : *Tak ako aj doteraz, bude indexom daňovej spoľahlivosti hodnotenie daňového subjektu, ktorým je podnikateľ registrovaný na daň z príjmov. Navrhovaný index daňovej spoľahlivosti bude transparentným, nezávislým, objektívnym a aplikovateľným hodnotením takýchto daňových subjektov, a to na základe plnenia ich povinností voči finančnej správe. ... Zároveň sa bude prihliadať aj na ekonomickú diverzifikáciu daňových subjektov, pri ktorej sa bude posudzovať najmä počet zamestnancov subjektu, výška jeho obratu alebo výška výsledku hospodárenia. Index daňovej spoľahlivosti bude mať predovšetkým motivačný charakter. Daňový subjekt bude môcť podať voči tomuto oznámeniu námietku v lehote 15 dní od jeho doručenia, ktorá má zároveň odkladný účinok. ... Kritériá, na základe ktorých sa bude daňovým subjektom určovať index daňovej spoľahlivosti, budú upravené vo vyhláske ministerstva financií. ... Samotné podrobnosti o nárokoch, podmienkach určovania indexu daňovej spoľahlivosti, ako aj spôsob akým sa bude určovať, budú zverejnené na webovom sídle finančného riaditeľstva.*

Tiež je potrebné poukázať na novelu uskutočnenú zákonom č. 496/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, podľa ktorej sa v § 53d ods. 6 slovo „nespoľahlivý“ nahradilo slovami „menej spoľahlivý“.

2. Právna úprava indexu daňovej spoľahlivosti v historickom kontexte a v súčasnosti

Prvé znenie ustanovenia 53d, ktoré malo upravovať podmienky zaradenia daňového subjektu do niektorej škály jeho hodnotenia, bolo veľmi nejasné³. Ustanovenie bolo veľmi strohé, a ani daňový subjekt na základe uvedeného znenia nevedel, podľa čoho správca dane mal posúdiť plnenie daňových povinností a teda na základe akých skutočností, ho mohol zaradiť do niektorého z režimov. Síce na stránke finančného riaditeľstva sa nachádzali niektoré informácie, avšak možnosť svojvôle správcu dane tu bola nesporná. V právnej úprave absentoval odkaz na podrobnejšiu úpravu vo vykonávacom predpise, ktorý by bol všeobecne záväzný. Samotné splnomocnenie, že „Kritériá týkajúce sa určenia oprávnenosti daňového subjektu na osobitné daňové režimy a zoznam osobitných daňových režimov zverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle“ bolo možno chápať za nedostatočné aj z hľadiska

² Pozri aj Kubincová, S. *Daňový poriadok. Komentár. 2. vydanie.* Praha : C. H. Beck, 2024, s. 486 a nasl.

³ Ustanovenie znelo: (1) Daňový úrad zašle daňovému subjektu, ktorý je podnikateľom, oznámenie o osobitných daňových režimoch, na ktoré je daňový subjekt oprávnený, a to do 30 dní odo dňa zmeny rozsahu jeho oprávnenosti na osobitné daňové režimy. (2) Kritériá týkajúce sa určenia oprávnenosti daňového subjektu na osobitné daňové režimy a zoznam osobitných daňových režimov zverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle.“

ochrany daňových subjektov a to aj z dôvodu, či vôbec bolo možné na základe uvedeného, aby finančné riaditeľstvo určilo daňové režimy, keď splnomocnenie bolo len na ich zverejnenie. Novelizované znenie (zákonom č. 408/2021 Z. z.) možno považovať za lepšie najmä z pohľadu zabezpečenia právnej istoty daňovníka. Sám daňovník si už mohol vytvoriť obraz o tom, v akej skupine bude zaradený. Index daňovej spoľahlivosti bol charakterizovaný aj v § 2 daňového poriadku s označením Vymedzenie pojmov tak, že *indexom daňovej spoľahlivosti hodnotenie daňového subjektu, ktorý je podnikateľom registrovaným na daň z príjmov, na základe plnenia jeho povinností voči finančnej správe podľa tohto zákona alebo podľa osobitných predpisov a na základe jeho ekonomických ukazovateľov*. V dôvodovej správe sa k tomu uvádza: „Z dôvodu komplexnej úpravy indexu daňovej spoľahlivosti v § 53d, sa navrhuje zaktualizovať aj jeho definícia v základných pojmach v § 2. Podnikateľom sa rozumie osoba definovaná v Obchodnom zákonníku.“ Súčasne v § 52 bol doplnený nový odsek, podľa ktorého Finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle zverejňuje aktualizovaný zoznam daňových subjektov, ktorým bol určený index daňovej spoľahlivosti, v ktorom sa uvedie meno a priezvisko fyzickej osoby, adresa jej trvalého pobytu alebo miesto podnikania, ak je odlišné od adresy trvalého pobytu, obchodné meno alebo názov právnickej osoby a jej sídlo, daňové identifikačné číslo, identifikačné číslo organizácie, ak bolo pridelené a index daňovej spoľahlivosti. Došlo k podstatnej zmene § 53d⁴.

Z pohľadu súčasného znenia § 53d označeného ako Index daňovej spoľahlivosti možno konštatovať, že

⁴ Súčasné znenie § 53d znie : 1. Daňový úrad zašle daňovému subjektu, ktorým je podnikateľ registrovaný na daň z príjmov, najneskôr do konca mesiaca nasledujúceho po uplynutí dvoch rokov od konca roka, v ktorom bol daňový subjekt registrovaný na daň z príjmov, oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti. Oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti obsahuje odôvodnenie, v ktorom sa uvedú dôvody určenia indexu. 2. Ak sa index daňovej spoľahlivosti zmení, daňový úrad zašle daňovému subjektu podľa odseku 1 oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti do konca mesiaca nasledujúceho po uplynutí hodnoteného obdobia, ktorým je kalendárny polrok. 3. Proti oznámeniu o indexe daňovej spoľahlivosti môže daňový subjekt podať námietku do 15 dní odo dňa doručenia oznámenia. Podaná námietka musí byť odôvodnená. Podanie námietky má odkladný účinok. Zmeškanie lehoty na podanie námietky nemožno odpustiť. 4. Kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo. Podrobnosti týkajúce sa nárokov, ekonomických ukazovateľov, zásad a spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti daňového subjektu uverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle. 5. Daňovému subjektu podľa odseku 1, ktorý je na základe indexu daňovej spoľahlivosti vysoko spoľahlivý daňový subjekt, správca dane a) vyhotoví čiastkový protokol v rámci výkonu daňovej kontroly na zistenie oprávnenosti nároku na vrátenie nadmerného odpočtu alebo jeho časti, ak sú splnené zákonné podmienky podľa § 47a, b) určí lehotu najmenej 15 dní vo výzve v súvislosti s vykonávaním daňovej kontroly alebo výkonom miestneho zisťovania. 6. Daňovému subjektu podľa odseku 1, ktorý je na základe indexu daňovej spoľahlivosti menej spoľahlivý daňový subjekt, správca dane určí lehotu osem dní na splnenie si určenej povinnosti v súvislosti s vykonávaním daňovej kontroly, vyrubovacieho konania alebo výkonom miestneho zisťovania; na odôvodnenú žiadosť daňového subjektu možno túto lehotu primerane predĺžiť.

- vymedzenie spojenia index daňovej spoľahlivosti vychádza z vymedzenia pojmov (§ 2 daňového poriadku),
- že hodnotený bude podnikateľ, ktorý je registrovaný u správca dane na daň z príjmov, pričom povinnosť registrácie vyplýva z § 49a zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o dani z príjmov“) s označením Registračná povinnosť a oznamovacia povinnosť,
- správca dane, ktorým je daňový úrad, zašle najneskôr do konca mesiaca po uplynutí dvoch rokov od konca roka, v ktorom bol daňový subjekt registrovaný na daň z príjmov, oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti s odôvodnením, v ktorom sa uvedú dôvody určenia indexu,
- hodnoteným obdobím je kalendárny polrok a pri zmene daňový úrad zašle daňovému subjektu oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti do konca mesiaca po uplynutí hodnoteného obdobia,
- daňový subjekt má možnosť v prípade nesúhlasu s jeho zaradením podať námietku s odôvodnením do 15 dní odo dňa oznámenia,
- kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo. Podrobnosti týkajúce sa nárokov, ekonomických ukazovateľov, zásad a spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti daňového subjektu uverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle.

Súčasne ustanovenie obsahuje výhody, ktoré sa využijú, ak ide o vysoko spoľahlivý daňový subjekt. Pre vysoko spoľahlivé daňové subjekty sú obsiahnuté výhody aj v zákone č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov. Tak napríklad pre vysoko spoľahlivý daňový subjekt sa znižuje úhrada za vydanie rozhodnutia o odsúhlasení použitia metódy ocenenia na polovicu (§ 18 ods. 7 zákona o dani z príjmov).

Ak ide o menej spoľahlivý daňový subjekt, správca dane určí lehotu osem dní na splnenie si určenej povinnosti v súvislosti s vykonávaním daňovej kontroly, vyrubovacieho konania alebo výkonom miestneho zisťovania; na odôvodnenú žiadosť daňového subjektu možno túto lehotu primerane predĺžiť. V neposlednom rade na skvalitnenie výberu daní a očistenie podnikateľského prostredia prispeje aj možnosť správca dane vylúčiť daňovo nespoľahlivé osoby v súlade s § 157a daňového poriadku s označením Rozhodnutie o vylúčení. Týmto rozhodnutím bude fyzická osoba vylúčená z možnosti byť najmä štatutárom alebo členom štatutárneho orgánu, členom dozorného orgánu, alebo prokuristom vo všetkých obchodných spoločnostiach a družstvách.

Daňový poriadok splnomocnil ministerstvo financií na vydanie všeobecne záväzného právneho predpisu, ktorý má ustanoviť kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti. Týmto vykonávacím predpisom je vyhláška č. 544/2021 Z. z. o kritériách na určenie indexu daňovej spoľahlivosti, ktorá nadobudla účinnosť dňom 1. januára 2022. Z vyhlášky vyplývajú kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti⁵.

V tejto súvislosti možno poukázať aj na Smernicu č. 18/1922 k stanoveniu detailov kritérií pre index daňovej spoľahlivosti, ktorá je zverejnená na stránke finančnej správy⁶. Ako sa uvádza v úvode, cieľom smernice je ustanoviť detaily kritérií pre hodnotenie daňových subjektov, zabezpečiť jednotný postup príslušných útvarov finančnej správy pri hodnotení daňového subjektu na základe plnenia jeho povinností voči finančnej správe a jeho ekonomických ukazovateľov pridelením indexu daňovej spoľahlivosti podľa § 53d zákona daňového poriadku. Súčasne sa uvádza, že : „*Ku kritériám upraveným vo vyhláške Finančné riaditeľstvo SR určuje podrobnosti týkajúce sa hodnotenia*“. Smernica obsahuje niekoľko oblastí hodnotenia ako napr. nedoplatky za daňovú časť a colnú časť, nedoplatky postúpené na Slovenskú konsolidačnú, a. s. za daňovú aj colnú časť, odpísané nedoplatky pre nevymožiteľnosť, nepodanie daňového priznania k dani z príjmov právnických osôb a dani z príjmov fyzických osôb typ B v zákonom stanovenej lehote, nepodanie daňového priznania k dani z pridanej hodnoty a kontrolných výkazov v zákonom stanovenej, nepodanie iných daňových priznaní a daňových dokumentov v zákonom stanovenej lehote, vyhodnotenie uloženia pokuty pri správe spotrebných daní, vyhodnotenie podávania daňového priznania pre spotrebné dane v lehote, vyrubenie spotrebnej dane alebo rozdielu spotrebnej dane colným

⁵ Nimi sú: a) plnenie povinnosti podať daňové priznanie v lehote podľa osobitných predpisov, b) plnenie povinnosti podať súhrnný výkaz a kontrolný výkaz podľa osobitného predpisu, c) plnenie povinnosti podať hlásenie o vyúčtovaní dane a o úhrne príjmov zo závislej činnosti a prehľad o zrazených a odvedených preddavkoch na daň z príjmov zo závislej činnosti v lehote podľa osobitného predpisu, d) plnenie povinnosti uviesť daň v daňovom priznaní alebo v dodatočnom daňovom priznaní v správnej výške, e) plnenie povinnosti uviesť sumu, ktorú mal daňový subjekt vykázať podľa osobitného predpisu a sumu, na ktorú si uplatnil nárok podľa osobitného predpisu v daňovom priznaní alebo v dodatočnom daňovom priznaní v správnej výške, f) plnenie povinnosti zaplatiť alebo odvieť v ustanovenej lehote daň podľa osobitných predpisov a iné peňažné plnenie, g) plnenie povinnosti zaplatiť colný dlh, pokuty a iné platby vymerané alebo uložené podľa colných predpisov, daň z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebnú daň pri dovoze v ustanovenej lehote alebo v ustanovenej výške, h) plnenie povinnosti umožniť vykonanie daňovej kontroly a preukázať skutočnosti potrebné na správne zistenie dane podľa osobitného predpisu, za porušenie ktorých sa určuje daň podľa pomôcok, ch) plnenie povinností vo vzťahu k používaniu elektronickej registračnej pokladnice alebo pokladnice e-kasa klient podľa osobitného predpisu, za porušenie ktorých sa ukladajú pokuty podľa osobitného predpisu, i) plnenie povinností účtovných jednotiek podľa osobitného predpisu, za porušenie ktorých sa ukladajú pokuty podľa osobitného predpisu, j) plnenie povinností vo vzťahu k obmedzeniu platieb v hotovosti podľa osobitného predpisu, za porušenie ktorých sa ukladajú pokuty podľa osobitného predpisu, k) plnenie povinností vo vzťahu k spotrebným daniam podľa osobitných predpisov, za porušenie ktorých sa ukladajú pokuty podľa osobitných predpisov, l) plnenie povinností, za porušenie ktorých dochádza k zániku nároku na vrátenie nadmerného odpočtu podľa osobitného predpisu.

⁶https://www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Zverejnovanie_dok/Legislativa/IRA/Smer/2022/2022.11.24_Smer_2022_018.pdf

úradom, určovanie spotrebnej dane podľa pomôcok, nálezy z kontrol, nález z kontroly – zistený rozdiel v sume dane alebo sume nadmerného odpočtu DPH, zánik nároku na vrátenie nadmerného odpočtu DPH, porušenie zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov, ekonomický ukazovateľ - efektívna daňová sadzba a to všetko spolu s príkladmi ako aj stanovenými bodmi, pri hodnotení jednotlivých oblastí.

3. Teoretické úvahy a diskusia

Ako vyplýva z daňového poriadku (§ 53d ods. 4) zákon splnomocnil finančné riaditeľstvo na uverejnenie zásad a spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti daňového subjektu na svojom webovom sídle. Z vyhlášky č. 544/2021 Z. z. o kritériách na určenie indexu daňovej spoľahlivosti vyplýva, že vyhláška striktnie vymenovala kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti. V tejto súvislosti sa vynára otázka, či Finančné riaditeľstvo SR bolo oprávnené vydať Smernicu k určeniu detailov kritérií pre index daňovej spoľahlivosti interným riadiacim aktom č. 18/2022, nakoľko v tejto smernici nad rámec zákona a vyhlášky upravilo podrobnosti k hodnoteniu daňových subjektov. Totiž daňový poriadok splnomocnil Finančné riaditeľstvo len „na uverejnenie zásad a spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti“⁷ a nie výslovne na ich ďalšie určenie nad rámec vykonávacieho predpisu. Z odbornej spisby vyplýva, že podľa relatívnej právnej sily sa rozlišujú právne normy originárne (pôvodné, neodvodené) a právne normy derivatívne (odvodené, delegované), t. j. také, ktoré môžu byť vydávané len na základe právnej normy originárnej a k jej vykonaniu, a to buď z vlastného podnetu alebo len na základe výslovného zmocnenia (delegovaniu) právnej normy originárnej.⁸ Domnievam sa, že v tomto prípade daňový poriadok mal splnomocniť Finančné riaditeľstvo nielen na uverejnenie zásad a spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti, ale aj na ich bližšie rozpracovanie, resp. určenie, nakoľko vyhláška len vymenúva kritéria - oblasti hodnotenia. Správnejšie by znelo, aby daňový poriadok splnomocnil finančné riaditeľstvo na zverejnenie kritérií a určenie indexu daňovej spoľahlivosti. Súčasne sa možno zamyslieť nad textáciou v daňovom poriadku, podľa ktorého sa rozlišuje vysoko spoľahlivý daňový subjekt (§ 53d ods. 5) a menej spoľahlivý daňový subjekt (§ 53d ods. 6), pričom Smernica hovorí o subjekte, ktorý je vysoko spoľahlivý a subjekte, ktorý nie je vysoko spoľahlivý (str. 23 Smernice). K nesprávnemu vymedzeniu zaradenia daňových subjektov možno poukázať na odbornú spisbu, v ktorej sa uvádza sa, že nedostatky právnej úpravy bývajú aj v oblasti používania neurčitých výrazov a v ďalších

⁷ V návrhu zákona bolo znenie : Podrobnosti týkajúce sa nárokov, zásada spôsobu určenia indexu daňovej spoľahlivosti daňového subjektu uverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle.

⁸ KNAPP, V. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 232.

nedostatkoch právneho jazyka⁹. Platí to aj v tomto prípade. Zo zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov vyplýva, že *na označenie rovnakých právnych inštitútov sa používajú rovnaké právne pojmy v rovnakom význame. Jeden právny pojem s vymedzeným významom sa v tomto význame používa jednotne v celom právnom poriadku. Ak je význam právneho pojmu vymedzený v jednom právnom predpise, nemôže iný právny predpis pre ten istý právny pojem vytvárať iný význam; to neplatí, ak právny pojem v tomto význame nemožno použiť v inom právnom predpise* (§ 3 ods. 3). Z tohto pohľadu by bolo vhodné, aby daňový subjekt bol označený aj v smernici buď ako vysoko spoľahlivý, resp. ako menej spoľahlivý.

Za problém možno považovať aj v Smernici uvedené znenie Ekonomický ukazovateľ – Efektívna daňová sadzba, podľa ktorého Efektívna daňová sadzba (EDS) okrem prínosu pre štátny rozpočet cez vykázanú daň z príjmu, zohľadňuje aj spoločenský význam daňového subjektu ako zamestnávateľa, ktorý je vyjadrený prostredníctvom zrazenej dane zo závislej činnosti za svojich zamestnancov. Vyhláška č. 544/2021 Z. z., ktorá je vykonávacím predpisom však o ekonomických ukazovateľoch, resp. efektívnej daňovej sadzbe vôbec nehovorí. O ekonomických ukazovateľoch hovorí len vymedzenie pojmu (§ 2 písm. h), resp. (§ 53d ods. 4 daňového poriadku), avšak čo sa považuje za ekonomické ukazovatele daňového subjektu z právnej úpravy vôbec nevyplýva. Otázkou je, či interný riadiaci akt – smernica, môže určiť bez splnomocnenia vo všeobecne záväznom právnom predpise otázky týkajúce sa hodnotenia daňového subjektu a vo vyhláške absentujúce ekonomické ukazovatele daňového subjektu.

K problematickej právnej úprave indexu daňovej spoľahlivosti sa vyjadrila aj Slovenská komora daňových poradcov, pričom uvádza na svojej stránke problémové oblasti a to : Kritériá nie sú stanovené zákonom (iba publikované na webovom sídle Finančného riaditeľstva SR). Ustanovenie § 53d ods. 4 Daňového poriadku síce určuje, že: *Kritériá na určenie indexu daňovej spoľahlivosti ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo*. Toto sa zatiaľ nestalo. Publikovaná [vyhláška](#) ich určuje len rámcovo. Kritériá sú stanovené so spätnou účinnosťou a teda takáto úprava vykazuje prvky neprípustnej pravej retroaktivity. Trestný zákon aj Daňový poriadok určujú sankcie za niektoré delikty (napr. krátenie dane, oneskorená úhrada dane). Zohľadnenie už sankcionovaného konania aj v indexe daňovej spoľahlivosti je dodatočnou sankciou za ten istý skutok. Pri hodnotení sa napr. nezohľadňuje, že daňovník s predmetným nálezom z kontroly nesúhlasí a podá správnu žalobu na príslušný

⁹ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2021, s. 114.

súd. Dokonca ani v prípade, že súd dá daňovníkovi za pravdu, index nijako túto skutočnosť nezohľadňuje.¹⁰

Zákonodarca pri indexe daňovej spoľahlivosti nebral do úvahy, že do finančnej správy nepatria obce ako správcovia miestnych daní¹¹. Je nesporné, že aj daňovníci miestnych daní môžu byť registrovaní na daň z príjmov a sú podnikateľmi (podmienka, aby boli zaradení do posudzovania podľa ustanovení o indexe daňovej spoľahlivosti), avšak obce ako správcovia miestnych daní nie sú súčasťou finančnej správy podľa zákona č. 35/2019 Z. z. o finančnej správe. Aj z týchto dôvodov by bolo problematické, aby ustanovenia o indexe daňovej spoľahlivosti sa vzťahovali aj na plnenie povinností vyplývajúcich z právnej úpravy miestnych daní.

K položeným otázkam ohľadne indexu daňovej spoľahlivosti možno uviesť. Z Ústavy Slovenskej republiky vyplýva, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach (čl. 12 ods.1 Ústavy SR). Zo základných zásad správy daní vyplýva, že daňové subjekty majú pri správe daní rovnaké práva a povinnosti (§ 3 ods. 7 daňového poriadku) a že správca dane dbá na to, aby pri rozhodovaní v skutkovo zhodných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely (§ 3 ods.9 daňového poriadku). Hodnotenie daňových subjektov z pohľadu indexu daňovej spoľahlivosti umožňuje výhody v stanovených prípadoch vysoko spoľahlivým daňovým subjektom. Ak zákon zvýhodňuje takéto daňové subjekty, je ich zvýhodnenie namieste. V zásade ide o akúsi formu odmeny za príkladné plnenie si daňových povinností. Čas potvrdil správnosť zakotvenia indexu daňovej spoľahlivosti do právnej úpravy. Domnievam sa však, že v tomto ohľade je dôležité najmä zverejňovanie vysoko spoľahlivých daňových subjektov, čo môže pri obchodných kontaktoch týmto vysoko spoľahlivým daňovým subjektom pomôcť. Z pohľadu určených výhod pre vysoko spoľahlivé daňové subjekty je počet týchto výhod veľmi nízky. Žiadalo by sa zakotvenie viacerých úľav, resp. bezodplatných možností konzultácií so správcom dane v prípade nejasných ustanovení. Možno konštatovať, že určenie indexu daňovej spoľahlivosti pre daňové subjekty nie je v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania.

S účinnosťou od 1. 1. 2024 bola do zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov zavedená minimálna daň právnickej osoby. Ide o obdobu tzv. daňovej licencie, ktorá bola v Slovenskej republike zrušená v roku 2018. Odborná verejnosť k „minimálnej dani právnickej osoby“ polemizuje o tom, či vôbec ide o daň z príjmov, nakoľko táto daň sa platí bez ohľadu na to, či

¹⁰ <https://www.skdp.sk/webnew/main.nsf/0/6A105680A3AD78A9C1258854003170ED>

¹¹ Pozri aj BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku a v EU*, Ing. Miroslav Mračko- EPOS, Bratislava, 2019, s.563.

daňový subjekt dosiahol príjem alebo nie.¹² Vzhľadom ku skutočnosti, že povinnosť zaplatiť takúto „minimálnu daň právnickej osoby“ vyplýva priamo zo zákona o dani z príjmov (§ 46b), jej zaplatenie nemá žiadny vplyv na hodnotenie daňového subjektu a stanovenie indexu daňovej spoľahlivosti. Jej nezaplatenie je však porušením povinnosti, a teda bude posudzované v neprospech daňového subjektu aj pri určení indexu daňovej spoľahlivosti.

Možno konštatovať, že stav právnej úpravy daní je veľmi komplikovaný. V odbornej spisbe sa často uvádza, že častými zmenami právnej úpravy, množstvom právnych predpisov viažucich sa k daniam, resp. k daňovým povinnostiam, spochybňujú princíp právnej istoty garantovaný Ústavou Slovenskej republiky. Vyznať sa v daňovom práve je čím viac náročnejšie. Aj z týchto dôvodov môže byť hodnotenie daňových subjektov určením indexu daňovej spoľahlivosti nie celkom objektívne. Domnievam sa, že chybu nemožno hľadať v samotnej snahe zákonodarcu hodnotiť daňové subjekty, ale v postupoch pri schvaľovaní daňových zákonov. Oceniť možno prijatie zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky, avšak je veľkou škodou, že nešlo o ústavný zákon. Potom by mohlo byť ústavne problematické napríklad schvaľovanie zákonov v zrýchlenom konaní, resp. aj nejasné pojmoslovie navrhovaných daňových zákonov a ich zmien a to najmä v legislatívnom procese zo strany poslancami predkladaných návrhov.

V starovekom Grécku bola charakteristická dobrovoľnosť priamych daní. Pre občana, ktorý sa nezaujímal o štátne záležitosti, mali Gréci pomenovanie idiot.¹³ Výchova k dodržiavaniu daňových predpisov na Slovensku absentuje. Deti v základných školách sa učia pravidlá týkajúce sa ochrany životného prostredia, resp. finančnej gramotnosti. Mládež však nemá vedomosť o tom, čo sú dane, aké dane zaťažujú fyzické osoby a právnické osoby, resp. že je potrebné platiť dane, aby štát mohol riadne fungovať. Domnievam sa, že práve v tejto oblasti existuje určité vákuum.

Nezaradenie daňového subjektu medzi vysoko spoľahlivé daňové subjekty môže tomuto daňovému subjektu spôsobiť v obchodných vzťahoch určité problémy. Je správne, že zákon pripúšťa podať proti oznámeniu o indexe daňovej spoľahlivosti námietku. O podanej námietke, keďže ju daňový poriadok pripúšťa, rozhoduje orgán, voči ktorému námietka smeruje (§ 71 daňového poriadku). Z daňového poriadku tiež vyplýva, že ukladať povinnosti alebo priznávať práva podľa tohto zákona alebo osobitného predpisu možno len rozhodnutím, ktoré musí byť

¹² Pozri JAMRICHOVÁ, T. MINIMÁLNA DAŇ PRÁVNICKEJ OSOBY V KONTEXTE SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY MÁLEK, Ondřej, TULÁČEK, Michal (eds.). Zdanění příjmů: Soubor statí z odborné konference konané na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 20. září 2024. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, s. 34-46.

¹³ Pozri GRÚŇ. L. *Dane včera, dnes a zajtra*. Eurounion, spol. s r. o., Bratislava, 2001, s. 19.

doručené podľa tohto zákona, ak tento zákon neustanovuje inak (§ 63 ods. 1 daňového poriadku). V prípade oznámenia o indexe daňovej spoľahlivosti sa výslovne neukladajú povinnosti a nepriznávajú práva. Práva však pre daňový subjekt vyplývajú priamo z právnej úpravy, pričom pre ich priznanie (niektoré úľavy) je hodnotenie daňového subjektu podstatné. V súlade s právnou úpravou zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok by bolo možné toto oznámenie považovať za opatrenie a to aj s odkazom na vymedzenie pojmov, kde sa opatrením orgánu verejnej správy rozumie správny akt vydaný orgánom verejnej správy v administratívnom konaní, ktorým sú alebo môžu byť práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzickej osoby a právnickej osoby priamo dotknuté (§ 3 ods. 1 písm. c) SSP). Proti rozhodnutiu o nevyhovení námietke ohľadne zaradenia daňového subjektu do určitého režimu v rámci indexu daňovej spoľahlivosti sa možno obrátiť na príslušný správny súd, čo sa konštatuje aj na stránke finančnej správy.¹⁴ Z rozsudkov správnych súdov možno poukázať napríklad na rozsudok č. TN-11S/82/2022, ktorým rozhodnutie a oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti bolo zrušené Krajským súdom v Banskej Bystrici a v ktorom sa uvádza : . *Je možné prijať záver, že hoci oznámenie o indexe daňovej spoľahlivosti nie je formálne označené ako rozhodnutie, ... je ho možné vnímať ako opatrenie orgánu verejnej správy podľa § 3 ods. 1 písm. c) S.s.p.* Súd sa však relevantne nezaoberal skutočnosťou (uvedenou v žalobe), podľa ktorej bolo napádané aj to, že *Zákon ani vyhláška teda nepriznávajú žalovanému žiadnu právomoc určovať, resp. tvoriť ďalšie kritéria pre určenie indexu daňovej spoľahlivosti nad rámec tých, ktoré sú uvedené priamo vo vyhláške. Z obsahu webovej stránky finančnej správy je však zrejmé, že Finančné riaditeľstvo SR si určilo 15 kritérií pre určenie indexu daňovej spoľahlivosti, ktoré nie sú totožné, či už z hľadiska počtu alebo formulácie a obsahu s kritériami uvedenými vo vyhláške.* Podľa § 100 ods. 1 písm. b) SSP správny súd mohol aj konanie v uvedenom prípade uznesením prerušiť, ak by pred rozhodnutím vo veci dospel k záveru, že sú splnené podmienky na konanie o súlade právnych predpisov; v tom prípade mohol podať ústavnému súdu návrh na začatie konania podľa osobitného predpisu. Zrejme sa správny súd v tomto prípade s touto namietanou skutočnosťou žalobcu nestotožnil.

Záver

Zakotvenie možnosti hodnotiť daňové subjekty a priznať vysoko spoľahlivým daňovým subjektom určité výhody pri správe daní na Slovensku je určite pozitívnou správou pre daňové subjekty, ktoré si plnia vzorne daňové povinnosti. Poskytované výhody plynúce vysoko

¹⁴ https://www.financnasprava.sk/sk/aktualne-dan-clo/faq/index-danovej-spolahlivosti/_1

spoľahlivým daňovým subjektom z daňových predpisov sú však v súčasnosti minimálne. Skôr možno v tejto súvislosti oceniť zverejňovanie daňových subjektov, ktorí boli zaradení medzi vysoko spoľahlivé daňové subjekty. Vzhľadom na zverejňovanie vysoko spoľahlivých daňových subjektov na stránke finančnej správy, môže mať zaradenie daňového subjektu pozitívne (ak je vysoko spoľahlivým daňovým subjektom), resp. negatívne (ak je menej spoľahlivým daňovým subjektom) rôzne dôsledky. Tieto sa môžu prejaviť v prípadnej obozretnosti zmluvných partnerov pri uzatváraní obchodných kontraktov, ale aj vo všeobecnom vnímaní konkrétneho podnikateľa. Možnosť podať námietku proti oznámeniu o indexe daňovej spoľahlivosti ako aj domôcť sa prípadnej nápravy v správnom súdnictve je zárukou, že daňový subjekt sa môže podľa neho nesprávneho zaradenia ako menej spoľahlivý daňový subjekt v oznámení o indexe daňovej spoľahlivosti domáhať svojich práv na nezávislom súde. Nevyriešenou otázkou však zostáva, či vôbec je možné posudzovať daňový subjekt v súlade s interným aktom finančnej správy, ktorým je Smernica k určeniu detailov kritérií pre index daňovej spoľahlivosti interným riadiacim aktom č. 18/2022, ktorá smernica stanoveným počtom a ani svojim obsahom nezodpovedá vyhláske č. 544/2021 Z. z. o kritériách na určenie indexu daňovej spoľahlivosti (na vydanie ktorej splnomocnil ministerstvo daňový poriadok). Určenie indexu daňovej spoľahlivosti je svojim spôsobom hodnotením daňového subjektu zo strany správcu dane pri plnení jeho daňových povinností. Spravidla platí, že ak bol daňový subjekt označený ako menej spoľahlivý daňový subjekt, správca dane mal mať k dispozícii jednoznačne preukázateľné doklady o porušení povinností a prípadných udelených sankciách. Zaradenie daňového subjektu ako menej spoľahlivý daňový subjekt nemožno vnímať ako uloženie sankcie, resp. opätovné potrestanie za prípadný správny delikt. Index daňovej spoľahlivosti má slúžiť predovšetkým ako ocenenie a zverejnenie daňových subjektov, ktorí si príkladne plnia daňové povinnosti. Domnievam sa, že táto tzv. verejná pochvala daňových subjektov môže byť impulzom pre všetkých. Je však otázne, či pri súčasnom často chaotickom prijímaní daňových zákonov, je u menších podnikateľov možné striktne dodržiavať všetky predpisy daňového práva. Nesporne absentuje potrebná výchova k plneniu daňových povinností a to už u detí, resp. mládeže. Domnievam sa však, že by bola potrebná aj výchova poslancov k prijímaniu dobrých zákonov, ktoré, čo má byť aj poslaním zákona, by boli prístupné svojim obsahom všetkým a teda slúžili ľuďom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku a v EU*, Ing. Miroslav Mračko - EPOS, Bratislava, 2019. 910s. ISBN 978-80-562-0247-0.

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 341s.ISBN 978-80-7380-838-9.

GRÚŇ. L. *Dane včera, dnes a zajtra*. Eurounion, spol. s r. o., Bratislava, 2001, 315s. ISBN 80-88984-28-9,

JAMRICHOVÁ, T. Minimálna daň právnickej osoby v kontexte slovenskej právnej úpravy málek, Ondřej, TULÁČEK, Michal (eds.). Zdanění příjmů: Soubor statí z odborné konference konané na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 20. září 2024. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024. s. 34-46. ISBN ISBN 978-80-286-0154-6.

KUBINCOVÁ, S. *Daňový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2024. 1134s. ISBN 978-80-7400-982-2.

KNAPP, V. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, 354s. ISBN 978-80-7380-937-9.

VIDEOKONFERENCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

VIDEOKONFERENCING IN PENAL PROCEEDING DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

Josef Kuchta¹

Abstract.

Tento článek analyzuje praxi v užívání videokonferencí během soudních pojednávání i v přípravném řízení, rozebírá současnou právní situaci z hlediska základů tohoto institutu jako podkladu pro možnou budoucí podrobnější právní úpravu, zvláště z pohledu ústavního práva a trestního práva procesního. Je analyzována a popsána vybraná institucionální základna v oblasti trestního práva procesního s poukazem na některá rozhodnutí ESLP, ústavního soudu a Nejvyššího soudu v praxi a jejich průmět do českého trestního řízení. Podstatná část článku je věnována úvahám de lege ferenda.

Klíčová slova:

videokonference; soudní řízení; trestní; trestní právo procesní; základní zásady; praxe

Abstract

This thesis analyzes the issue of using videoconferencing during court hearings in criminal proceedings, both in terms of the current legal situation and of the proposal of possible foundation for future legislation, especially with emphasis on the constitutional context. The thesis analyzes selected basic principles of criminal proceedings and the case law of the European Court of Human Rights, the Czech Constitutional Court, and the Czech Supreme Court.. The main part of the thesis is devoted to de lege ferenda considerations.

Key words

Video conferencing; court penal proceeding; penal proceeding; basic principles; practice

Úvod

Ustanovení o provádění některých úkonů v trestním právu procesním prostřednictvím videokonferenčních zařízení jsou jedním z projevů modernizačních snah v této oblasti, která reagují na pokrok ve vědě a technice a uvádějí moderní trestní řízení do souladu s tímto pokrokem. Do trestního řádu byla zavedena novelou č. 459/2011 Sb., v prvních letech však nebyla hojně využívána patrně z důvodů nedostatku zkušeností s aplikací podobných institutů

¹ doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc. – docent, katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masaríkova Univerzita, Brno.

a z absence znalostí ovládání příslušné drahé techniky, které byl zejména v prvních letech velký nedostatek. Situace se změnila podstatně v období po roce 2019, kdy do práce orgánů činných v trestním řízení zasáhla COVID-19. Nařizována mohla být např. jen ta soudní jednání, u nichž to bylo nezbytně nutné. Podobně tomu bylo i v přípravném řízení při realizaci úkonů přípravného řízení, takže v některých případech proto docházelo k průtahům, zaznamenány byly v trestních věcech v některých případech problémy se zajištěním dostatečného počtu přísedících - ti se nechtěli svou osobní účastí na soudním jednání vystavovat zdravotnímu nebezpečí a riziku nákazy. Některé české soudy začaly rovněž kvůli pandemii častěji využívat při soudním jednání videokonference a v souvislosti s epidemickou situací přijímat i další doprovodná opatření. Příkladem může být Vrchní soud v Praze, který ve veřejném zasedání o odvolání v případě vraždy umožnil použití videokonference pro výslech znalce, který nechtěl kvůli pandemii cestovat na soudní jednání do Prahy. Předseda senátu v tomto případě rovněž nepovolil kvůli riziku nákazy tradiční způsob porady mezi advokátem a obžalovaným (šeptání). Oba byli nejprve odvedeni do jiné místnosti, kde jim byla porada umožněna. Videokonference se začaly využívat nejen v rámci soudních jednání, ale i pro komunikaci mezi advokáty a jejich klienty nacházejícími se ve výkonu trestu odnětí svobody či ve vazbě. Získané praktické zkušenosti tak byly využity i po odeznění pandemie a videokonference se staly integrální součástí trestních řízení se širším spektrem použití. Tento stav přetrvává až do dnešní doby s tím, že je mu periodicky věnována zejména MS pozornost.

1. Výhody a nevýhody používání videokonferencí v trestním řízení.

Jako hlavní výhody videokonferencí se uvádí:

- snížení nutnosti cestovat, a to prakticky všech účastníků trestního řízení, mnohdy na značné vzdálenosti
- úspora času a finančních prostředků (např. jízdné, ubytování apod)
- snížení dalších nákladů provozního charakteru (např. na eskortní službu)
- lepší týmová práce
- zrychlení řízení
- snížení rizika sekundární viktimizace“
- ochrana utajených a ohrožených svědků
- možnosti dálkového připojení znalců a tlumočnicků
- možnost současné komunikace více osob
- možnost opětovného zhlédnutí a hodnocení konferenčních záznamů

Jako hlavní překážky v práci přes videokonference se uvádí:

- zasedací místnosti nejsou dobře vybaveny, zařízení bývají nekvalitní, zdaleka jimi nejsou vybaveny všechny orgány činné v trestním řízení, čímž by mohlo docházet k nerovnostem např. při uplatňování zásady veřejnosti
- pořízení příslušné techniky i samotný její provoz bývá drahé
- nekvalita přenosu
- subjektivní problémy při vzájemném dorozumívání
- některé chyby v realizaci přenosu nelze napravit.

Konkrétní přednosti a nedostatky, které byly takto pocítovány v praxi účastníky trestních řízení, lze např. pro advokáty účastné na videokonferencích vytipovat na základě cíleného výzkumu mezi advokáty. Za největší výhodu videokonferencí označovali úsporu nákladů řízení ve smyslu cestovného, a dále úsporu času jak na straně obhájců, tak na straně vyslychaných. Jsou si však vědomi toho, že na straně vyslychajícího, ať už jím je policejní orgán či soud, je videokonference časově a administrativně náročnější, neboť si musí zabezpečit a zarezervovat vhodnou videokonferenční místnost. Za největší nevýhodu pak shodně považovali problematickou komunikaci s klientem, popřípadě se soudem, dle toho, kde se v době výsledku nacházeli. Pokud se obhájci výsledku účastnili ze stejného místa jako klient, považovali za problematickou interakci se soudem, především ve smyslu předkládání listin krátkou cestou, případně provádění důkazů soudem a možnost nahlédnout do prováděných listin. Soud jim v takových případech listiny ukazoval do kamery, ale advokáti to označovali za nepraktické, a v krajním případě i za nedostatečné. Ještě problematičtější pro obhájce ovšem je účastnit se výsledku z jednací síně. V takovém případě spatřovali hlavní problém ve způsobu provádění porady s klientem. V popisovaných případech se jejich klienti výsledku účastnili z věznice, kde vykonávali trest odnětí svobody. Z problémů, které se přitom vyskytly, byly uvedeny neochota soudu opustit jednací síň při poradách s klientem, pochybnosti o přerušení nahrávacího zařízení v jednací síni pro zajištění důvěrnosti porady s klientem či odmítnutí vězeňské služby opustit místnost, ve které se klient nacházel. Společným jmenovatelem bylo narušení důvěry mezi advokátem a jeho klientem. Z dalších nedostatků, které advokáti uváděli, lze jmenovat nemožnost dostatečně posoudit psychický a fyzický stav klienta a jeho aktuální rozpoložení, v případě účasti na jednání z věznice větší obtížnost možné domluvy se soudem a státním zástupcem na dalším procesním postupu, kupříkladu možné sjednání dohody o vině a trestu. Dále byla zmíněna nemožnost dostatečně sledovat a vyhodnocovat neverbální projevy u vyslychaných, ale i u soudců a státních zástupců, špatná kvalita, občasné výpadky zvuku či

obrazu. Videokonferenční výslech by sami navrhovali, po dohodě s klientem, v zásadě jen v případech, kdy by nahrazoval dožádání. Podle jejich argumentace dožádaný orgán často nemá důkladně nastudovaný spis, nezná jednotlivé souvislosti a v důsledku toho neumí v průběhu výslechu adekvátně reagovat. Celkově se domnívali, že oproti současnému stavu by videokonference přinesla zlepšení kvality prováděných úkonů. Lze předpokládat, že k podobným výsledkům by došlo i provedením takového šetření mezi orgány činnými v trestním řízení.²

Oproti období roku 2019 se v roce 2020 zvýšil počet soudních videokonferencí trojnásobně. Možnou souvislost s tak výrazným nárůstem četnosti využívání lze spatřovat v propuknutí pandemie nemoci Covid-19 v březnu roku 2020 a s ní související mimořádná opatření mající za cíl omezit shromažďování většího počtu osob a jejich neomezené cestování po území České republiky, případně do a ze zahraničí. Poměrně významnou část ze všech provedených videokonferenčních výslechů představují výslechy ve veřejných a neveřejných zasedáních, a konkrétně poté v řízeních o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Takový výsledek není příliš překvapivý, jak bylo popsáno výše, neboť , videokonferenční spojení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody či ve vazbě je z organizačně-technického hlediska nejjednodušší, neboť věznice disponují příslušnou technikou a současně jsou schopny personálně zabezpečit osobu, která ověří totožnost vyslýchaného a bude přítomna po celou dobu výslechu. Další podstatnou část z celkového počtu provedených videokonferencí pravděpodobně představují výslechy k dožádání, kdy se vyslýchaná osoba dostaví k dožádanému soudu a ten po technickoorganizační stránce zabezpečí videokonferenční spojení s dožadujícím soudem.

2. Současná úprava institutu

Do trestního řádu byla možnost využívat při provádění úkonů v trestním řízení videokonferenčního zařízení zakotvena novelou trestního řádu z roku 2011 s účinností od 1.1. 2012. Zařazená ustanovení § 52a a 111a trestního řádu doposud neprošla žádnou změnou. Jsou značně obecná, neboť se vztahují i nařízení proti mladistvým a právníkům osobám. I přes svou obecnost formulaci je koncipován jako soubor odchylek od obecných právních úkonů, kdy k jejich formulacím přidává specifika pro užití videokonferencí v jejich průběhu. Trestní řád na některých místech výslovně upozorňuje na možnost provádění úkonů prostřednictvím videokonferenčního zařízení, pokud to jejich povaha nevylučuje. Provádění videokonferencí

² JUROVÁ, Z.: *Výslech v trestním řízení*. Diplomová práce. UK: Praha, 2022, s. 40 - 44.

však nemůže být v rozporu s právem na spravedlivý proces podle Úmluvy o ochraně lidských a základních svobod. Obecně platí, že účast obviněného na jednání soudu prostřednictvím videokonference není sama o sobě v rozporu s Úmluvou, je však třeba se vždy ubezpečit, že použití tohoto prostředku v každém případě sleduje nějaký legitimní cíl a jeho použití a způsob provedení jsou slučitelné s požadavky na respektování práv obhajoby dle Úmluvy.

Z tohoto ustanovení tedy mj. plyne, že podle současné právní úpravy existují tři skupiny důvodů pro využití videokonference. Tyto tři skupiny lze považovat za tzv. legitimní cíle dle Úmluvy. První skupinou je „ochrana práv osob.“ Zákon demonstrativně vyjmenovává věk a zdravotní stav, Trestní řád tedy využití videokonference umožňuje např. u dětí, seniorů či osob nemocných, zdravotní stav však ovšem někdy může omezovat nebo vyloučit provedení takového úkonu např. v případě akutního zdravotního postižení.³

Druhou skupinou jsou bezpečnostní důvody. Jedná se o standardní důvod pro využití videokonference, který je možné typicky využít ve věcech spojených s organizovaným zločinem, kdy existuje např. obava o bezpečnost svědka, obviněného, jiných subjektů trestního řízení nebo i veřejnosti, nebo existuje riziko „osvobození“ obviněného při cestě z vazby na soudní jednání. Poslední skupinou důvodů jsou „jiné závažné důvody.“ Do této skupiny spadá podle odborné právní literatury např. hospodárnost a urychlení trestního řízení v souvislosti s tím, že se svědek nachází v cizině, nebo když hrozí nebezpečí z prodlení. Ve všech třech případech je nutné, aby bylo zachováno právo obviněného na spravedlivý proces včetně všech dílčích práv, která ho tvoří, (např. možnost porady s obhájcem podle zákona).

Aby však mohla být videokonference při provádění úkonu využita, musí to vždy povaha tohoto úkonu umožňovat a zároveň musí být využití videokonference technicky možné. Jedná se o dvě základní podmínky, které musí být vždy splněny. Jedním z příkladů, kdy patrně nebude využití videokonference možné kvůli povaze úkonu je provedení konfrontace. Tento úkon spočívá v postavení obviněného „tváří v tvář“ svědkovi či spoluobviněnému. Prakticky je tento úkon při soudním jednání prováděn tak, že se konfrontující osoby postaví čelem proti sobě v místě určeném pro výpověď svědků (tzv. ohrádka). Smyslem tohoto úkonu je ověřit věrohodnost vzájemně si odporujících výpovědí. Konfrontace obecně vychází z premisy, že je těžké lhát druhému bezprostředně z očí do očí. Domníváme se proto, že povaha tohoto úkonu neumožňuje videokonferenci při konfrontaci využít. Smysl druhé podmínky - technické možnosti využití videokonference - je zřejmý. V případě, že se např. nepodaří navázat

³ ŠÁMAL, P. a kol: *Trestní řád I, Komentář.* „ 1 – 156. 7. doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 608 - 611, s. 1617 - 1623.

videokonferenční spojení, nebo je přenos nekvalitní, tak nelze takový úkon prostřednictvím videokonference provést.

Souhrnným ustanovením, podrobněji upravujícím provádění výslechu obviněného či jiné osoby prostřednictvím videokonference, je § 111a trestního řádu. Toto ustanovení stanovuje v odst. 2 způsob, jakým se provádí ověřování totožnosti vyslýchané osoby (kromě obviněného i např. svědka či znalce). Obdobně jako je tomu podle občanského soudního řádu, musí být totožnost vyslýchané osoby ověřena fyzicky v místě, kde se vyslýchaná osoba nachází, a to zaměstnancem „soudu, státního zastupitelství nebo policejního orgánu“, pověřeného k tomu osobou provádějící výslech. Může se jednat i o zaměstnance věznice. Zároveň platí, že osoba ověřující totožnost vyslýchaného musí být po celou dobu výslechu fyzicky přítomna u vyslýchaného. V odst. 3 je specifikováno, jak postupovat v případě ověřování totožnosti u utajovaného svědka. Totožnost v takovém případě v řízení před soudem ověřuje předseda senátu nebo zaměstnanec pověřený zabezpečováním ochrany utajovaných informací (v praxi se jedná o bezpečnostního ředitele soudu. V přípravném řízení ověřuje totožnost utajovaného svědka zaměstnanec státního zastupitelství či policejního orgánu pověřený ochranou utajovaných informací (opět se jedná o bezpečnostního ředitele). Před započítím výslechu prostřednictvím videokonference musí být vyslýchaná osoba podle § 111a odst. 4 trestního řádu poučena o způsobu provedení výslechu. Rovněž musí být poučena o možnosti podávat námítky proti kvalitě videokonference. Namítat nekvalitní obrazový či zvukový přenos může vyslýchaný kdykoliv během výslechu.

Vzhledem k nutnosti zachovat i u výslechu prostřednictvím videokonference všechna práva vyslýchaného (zejména u obviněného práva obhajoby), lze dovodit nutnost přerušit výslech v případě nekvalitního přenosu, popř. výslech úplně ukončit, pokud nekvalitní spojení znemožňuje plynulou komunikaci, nebo pokud je např. osobám účastnícím se výslechu znemožněno vidět si navzájem obličeje. Videokonference sehrávají důležitou úlohu v případech výslechů osob mladších osmnácti let. Pokud dítě figuruje v případě jako svědek a jeho opakovaný výslech by mohl nepříznivě ovlivňovat jeho vývoj (typicky v případech znásilnění či pohlavního zneužití), uplatní se v řízení před soudem výjimka ze zásady ústnosti a soud může na základě § 102 odst. 2 rozhodnout o přehrání obrazového a zvukového záznamu pořízeného z výslechu dítěte prostřednictvím videokonference v přípravném řízení, aniž by pro to byly splněny podmínky uvedené v § 211 odst. 1 a 2 trestního řádu (např. obžalovaný s přehráním nesouhlasí). V případě, že výslech dítěte nebyl proveden prostřednictvím videokonference, může soud rozhodnout o přečtení protokolu. Přehrání videozáznamu má však oproti pouhému přečtení protokolu zjevné výhody - soudce může na záznamu sledovat i neverbální reakce

vyslýchaného dítěte a lépe posoudit věrohodnost jeho výpovědi. Využívání videokonferenčního zařízení pro záznam výpovědi dítěte v přípravném řízení lze proto nanejvýš doporučit.

3. Úvahy de lege ferenda

K využití videokonference při soudním jednání se specificky váží i ustanovení § 202 odst. 1 a § 234 odst. 1 trestního řádu. V případě hlavního líčení umožňuje trestní řád zajistit prostřednictvím videokonference účast obžalovaného a „jiných osob.“ Těmito jinými osobami jsou osoby odlišné od členů senátu, zapisovatele a státního zástupce. Současná česká právní úprava totiž neumožňuje, aby se soudce, zapisovatel a státní zástupce účastnili hlavního líčení zprostředkovaně prostřednictvím videokonference a fyzicky se nacházeli např. ve své kanceláři. Naproti tomu v případě veřejného zasedání (např. při soudním projednávání odvolání) zákon požaduje pouze fyzickou přítomnost členů senátu a zapisovatele v soudní síni. Na rozdíl od hlavního líčení se tedy státní zástupce může veřejného zasedání zúčastnit prostřednictvím videokonference. Tato možnost teoreticky funguje pro státního zástupce i v případě předběžného projednání obžaloby.⁴

Domníváme se, že by český právní řád měl z důležitých důvodů (např. kvůli pandemii) umožnit u hlavního líčení alespoň online přítomnost státního zástupce. Stejně tak lze uvažovat o tomtéž v případech málo závažné trestné činnosti. V této souvislosti lze poznamenat, že účast státního zástupce není vyžadována ani při rozhodování a vydávání trestního příkazu. V případech předběžného projednání obžaloby, kterého se může účastnit státní zástupce, pak nevidíme v podstatě žádné důvody pro jeho osobní účast. Navíc takovou účast umožňuje podle našeho názoru obecná dikce § 52a, neboť povaha takového úkonu jeho zprostředkovanou účast nevylučuje.

Za limit současné právní úpravy považujeme i skutečnost, že není výslovně umožněno využití videokonference bez ohledu na existenci nějakého „závažného důvodu“ ve smyslu § 52a trestního řádu v případě, kdy obviněný a státní zástupce s tímto postupem souhlasí, obdobně jako je tomu při čtení protokolů podle § 211 odst. 1 trestního řádu. Jinak řečeno, pokud by obviněný i státní zástupce souhlasili s výslechem svědka, znalce či obviněného prostřednictvím videokonference (aniž by byl naplněn nějaký závažný důvod podle § 52a trestního řádu) měl by právní řád takové využití videokonference výslovně umožňovat. V současné době tomu tak není. Důvodem existence tohoto ustanovení je patrně zabránění nadměrnému zneužívání tohoto

⁴ MATYÁŠOVÁ, D.: *Využívání videokonferencí soudního jednání v trestním řízení*. Rigorozní práce. MU: Brno, 2024, s. 59-69.

institutu orgány činnými v trestním řízení a tím spíše i fakt, že proti takovému rozhodnutí nemá osoba, která má být podrobena výslechu, legální obranu, nicméně domníváme se, že excesům v tomto směru zabrání právě vázání provedení úkonu na souhlas jeho účastníků.

V předchozí kapitole bylo zmíněno, že před započítím výslechu konaného pomocí videokonference je podle současné právní úpravy nutné, aby byla totožnost vyslýchané osoby fyzicky ověřena v místě, kde se vyslýchaný nachází. Při online soudním jednání bývá totožnost standardně ověřována ze strany zaměstnance soudu, jiného orgánu či věznice (např. pokud se obviněný nachází ve výkonu trestu odnětí svobody za jiný trestný čin). Obdobně je tomu i v případě zajištění online účasti některé osoby (např. 286 § m a trestního řádu 59 obviněného či znalce) na hlavním líčení či při veřejném zasedání. Zaměstnanec ověřující totožnost přitom musí být přítomen vedle vyslýchané osoby po celou dobu výslechu. Tuto právní úpravu považujeme za nepříliš vhodnou, jelikož příliš limituje použití videokonference při jednání.

Domníváme se, že v novém trestním řádu by mělo být ověřování totožnosti v souvislosti s videokonferencemi upraveno takovým způsobem, aby mohl předseda senátu v určitých případech ověřit totožnost přímo prostřednictvím videokonference. Za výchozí bod pro tyto úvahy považujeme účel, kterému má ověřování totožnosti pomocí zaměstnance soudu a jeho stálá přítomnost u vyslýchaného sloužit, tedy zajistit, že bude vyslýchána správná osoba a zároveň, že na tuto osobu nebude v průběhu výslechu nikdo činit nepřípustný nátlak, popř. dávat vyslýchané osobě (neverbální) pokyny, jak vypovídat. Domníváme se, že v případech, kdy neexistuje zvýšené riziko případného nátlaku či ovlivňování svědků (zvýšené riziko spatřujeme např. u drogových trestných činů nebo v případě trestného činu spáchaného v rámci organizované zločinecké skupiny), by měl mít předseda senátu možnost ověřit totožnost jednoduchým způsobem prostřednictvím videokonference. V případě trestního řízení si lze představit postup, na základě kterého by vyslýchaná osoba (resp. osoba účastníci se soudního jednání prostřednictvím videokonference) na výzvu předsedy senátu ukázala na kameru svůj doklad totožnosti a předseda senátu by tento doklad srovnal s její podobou, tak jako se to dělá při běžných soudních jednáních. Pokud by doklad ukazovaný přes videokonferenci nebyl dostatečně viditelný, nabízí se zároveň umožnit předsedovi senátu přístup do příslušné státní evidence (Centrální evidence obyvatelstva), kde je podoba osob z vydaných dokladů totožnosti zachycena. Takovýto zjednodušený způsob ověřování totožnosti by byl vhodný např. u znalců nebo v případech, kde by neexistovalo zvýšené riziko ovlivňování svědků. Jsme současně toho názoru, že by předseda soudu měl mít v nové právní úpravě zachovánu možnost trvat na ověření totožnosti vyslýchaného ze strany zaměstnance soudu (věznice apod.).

V rámci demonstrativního výčtu by mohlo být v novém trestním řádu uvedeno právě spáchání trestného činu v rámci organizované zločinecké skupiny. V takovém případě by mohl předseda senátu nařídit ověření totožnosti ze strany zaměstnance soudu a jeho přítomnost po celou dobu výslechu. V soudní praxi je ověřování totožnosti spíše formálním úkonem, u kterého stejně není podoba osob předkládajících na soudním jednání občanský průkaz kontrolována nijak zevrubně. V odůvodněných případech by tak bylo eliminováno riziko možného nátlaku na svědky v průběhu výslechu ze strany třetích osob. Kromě toho stojí za úvahu i další možné způsoby identifikace. Např. obhájci by svou identitu mohli prokazovat prostřednictvím datové schránky. Lze si tak představit vyvinutí videokonferenční platformy, do které by se příslušný obhájce (popř. i jiná osoba), přihlásila pomocí své datové schránky, čímž by zároveň byla ověřena její totožnost. Bylo by rovněž možné uzákonit ustanovení, podle kterého by se osobě, která by měla datovou schránku, poslal do této datové schránky link na plánované videokonferenční soudní jednání. Vzhledem k tomu, že do konkrétní datové schránky má přístup pouze oprávněná osoba, by byla zároveň nepřímo ověřena její totožnost v případě připojení na videokonferenci přes tento odkaz. Pokud by se následně (ve výjimečných případech) zjistilo, že např. údajný svědek vypovídající přes videokonferenci ve skutečnosti nebyl předvolaným svědkem, bylo by možné takové pochybení odstranit v rámci opravných prostředků.

Podle § 73f odst. 2 trestního řádu může být účast obviněného na vazebním zasedání zajištěna prostřednictvím videokonference. V úvahu je zde třeba vzít i fakt, že velký senát ESLP potvrdil při rozhodování o vazbě ve věci Medvedev a ostatní proti Franci důležitost fyzického předvedení obviněného před nezávislého soudce, mj. i kvůli prevenci mučení a špatného zacházení.⁵

Domnívám se, že taková interpretace rozhodnutí ESLP je nesprávná. ESLP se v tomto případě nezabýval využitím videokonference při rozhodování o vazbě, pouze zdůraznil princip, podle kterého je při rozhodnutí o zákonnosti zadržení a rozhodnutí o uvalení vazby nezbytné daného obviněného „shlédnout“, aby bylo mj. možné případně identifikovat stopy po mučení či špatném zacházení ze strany policejních složek. Máme za to, že takový postup není při využití videokonference vyloučen, samozřejmě za předpokladu, že bude naplněn některý z legitimních cílů pro využití videokonference, jak je ESLP specifikuje ve své judikatuře. Jsme tudíž toho názoru, že by v novém trestním řádu měla být možnost využít videokonferenci při vazebním

⁵ Některá další rozhodnutí ESLP týkající se trestněprávní problematiky videokonferencí viz např. SZABOVÁ, E.: Rozporné otázky súvisiace so zavedením videokonferencií výsluchu obviněných. IN: *Dokazování v trestním řízení. Sborník z konference konané na PrF MU v roce 2015*, Edice Scientia, s. 539, s. 154 - 164.

zasedání zachována. Pro dodržení základních principů plynoucích z Úmluvy je však podstatné zajistit, aby soudce mohl po celou dobu vazebního zasedání konaného prostřednictvím videokonference obviněného v dostatečné kvalitě vidět a slyšet. V případě, že by se nepodařilo navázat kvalitní videokonferenční připojení, bylo by třeba trvat na zajištění fyzické přítomnosti obviněného v jednací síni. Z hlediska nové právní úpravy považujeme za potřebné do trestního řádu rovněž výslovně zakotvit, že kromě případu, kdy existuje pro využití videokonference legitimní cíl, je možné vést videokonferenci i v případě, že s tím dotčená osoba souhlasí. Tento obecný princip by se vztahoval i na účast obviněného na vazebním zasedání. Rovněž se domníváme, že právě v případě vazebního zasedání by bylo vhodné umožnit co nejširší možné využití videokonference. V případě, že by soud vyhodnotil, že existuje legitimní cíl pro využití videokonference ve vazebním zasedání, popř. by obviněný souhlasil se svou videokonferenční účastí, měl by nový trestní řád výslovně umožňovat, aby se prostřednictvím videokonference mohl na vazební zasedání připojit i soudce (v praxi zejména ze své kanceláře). Takové vazební zasedání by mělo výhodu hospodárnosti, mj. proto, že by soudce kvůli vazebnímu zasedání nemusel „blokovat“ jednací síň, která by mohla být využita v jiných věcech. Bez ohledu na existenci legitimního cíle by nová právní úprava měla umožnit videokonferenční připojení k vazebnímu zasedání státnímu zástupci. Podle současné právní úpravy není jeho účast na vazebním zasedání nutná. Není proto důvod, proč mu na jeho žádost neumožnit videokonferenční připojení k vazebnímu zasedání bez dalšího.

U předběžného projednání obžaloby považujeme využití videokonference během tohoto stadia trestního řízení za nekontroverzní. Domníváme se, že by nová právní úprava měla výslovně umožnit soudcům, aby se mohli účastnit předběžného projednání obžaloby prostřednictvím videokonference. Taková právní úprava by řešila obtíže, které vyvstávaly v období pandemie COVID-19, kdy mnoho lidí (včetně soudců) skončilo kvůli kontaktu s nakaženou osobou v karanténě, byť sami nemocní nebyli. Takoví soudci by se mohli předběžného projednání obžaloby zúčastnit prostřednictvím videokonference ze své kanceláře. Videokonferenci by bylo možné využít i mimo období pandemie - např. přísedící by si nemuseli jen kvůli krátkému předběžnému projednání obžaloby brát pracovní volno a cestovat do sídla soudu.

Videokonferenční zařízení je v § 52a trestního řádu definováno jako „technické zařízení pro přenos obrazu a zvuku.“ Takové stručné vymezení považujeme za nedostatečné. Nový trestní řád by měl podle našeho názoru podrobněji specifikovat základní podmínky, které musí být splněny, aby byl provedený úkon (např. výslech svědka) či účast osob na soudním jednání prostřednictvím videokonference v souladu se základními zásadami trestního řízení (ústnost,

bezprostřednost apod.) i ústavním pořádkem ČR. Konkrétně by mělo být v novém trestním řádu stanoveno, že u videokonferenčního přenosu musí být zajištěn přenos obrazu a zvuku v dostatečné kvalitě, účastníci musí mít možnost pokládat otázky, podávat vyjádření a reagovat na ostatní účastníky videokonference. Jinak řečeno, všichni účastníci videokonference by se měli navzájem dobře vidět a slyšet, a mělo by jim být umožněno na sebe operativně reagovat. V případě, že by došlo k technickým problémům („zamrznutí“ obrazu, výpadku zvuku apod.), by měla nová právní úprava výslovně stanovovat, že je předseda senátu povinen přerušit soudní jednání až do vyřešení takového problému.

V souvislosti s kvalitou videokonferenčního přenosu se naskytá i otázka, zda v některých případech není využití videokonference ze své podstaty nevhodné. Soud by měl vždy zvažovat, zda je využití videokonference při soudním jednání „rozumné a vhodné“, a to na základě okolností konkrétního případu. Nový trestní řád by proto měl v souvislosti s videokonferencemi obsahovat obecné ustanovení, podle kterého je vždy na předsedovi senátu, aby posoudil vhodnost využití videokonference v daném případě. Mezi demonstrativním výčtem důležitých okolností ke zvážení by měl trestní řád zmiňovat případ, kdy se má videokonference zúčastnit tzv. zranitelná osoba. Taková osoba může být jak v pozici obviněného, tak v pozici svědka. Typicky se bude jednat o osoby zdravotně znevýhodněné. Podle povahy zdravotního znevýhodnění může být videokonference pro takovou osobu vhodná, nebo naopak zcela nevhodná. Např. pokud by se jednalo o obviněného, u kterého by byla omezena schopnost pohybu a orientace, mohla by mu videokonference výrazně ulehčit účast na soudním jednání, a její použití by proto bylo rozumné i vhodné. Naopak u některých typů mentálního znevýhodnění by mohlo být využití videokonference např. pro výslech takového svědka vysoce nevhodné, stejně jako u osob se sluchovým znevýhodněním. Domníváme se, že v těchto případech by měl předseda senátu přihlížet ke stanovisku dané osoby, resp. by měl věc konzultovat např. s opatrovníkem či právním zástupcem, je-li k dispozici. Pokud by byla snížena schopnost obviněného sledovat soudní jednání prostřednictvím videokonference, bude zpravidla na místě ustanovit obviněnému advokáta.

V souvislosti s vhodností videokonferencí vyvstává i otázka tlumočení. Domníváme se, že v případech, kdy je potřeba během soudního jednání tlumočníka, by videokonference být používána zpravidla neměla. Během videokonferenčního přenosu totiž může snadněji než v případě klasického soudního jednání dojít ke ztrátě sdělení „v překladu.“ Za obzvláště problematické považujeme případy, ve kterých by se tlumočník fyzicky nenacházel u osoby, které by tlumočil. Nejproblematictější situací by patrně bylo, kdyby se tlumočník nenacházel ani v soudní síni. V novém trestním řádu by proto mělo být stanoveno, že pokud je potřeba

využít tlumočníka, tak by videokonference zpravidla neměla být nařizována. Pouze v případech, kdy je to opravdu nezbytné (typicky v případě přeshraničních věcí) by mělo být zakotveno pravidlo, že se tlumočník musí nacházet vedle osoby, které primárně tlumočí (většinou tedy vedle obviněného-cizince).

V souvislosti s legitimními cíli je třeba zdůraznit, že i bez existence takového cíle by bylo využití videokonference při soudním jednání v souladu s ústavním pořádkem ČR a základními zásadami trestního řízení, pokud by k tomu dotčená osoba dala souhlas. Jinak řečeno, pokud by obviněný se svou účastí prostřednictvím videokonference na soudním jednání výslovně souhlasil, měl by mít předseda senátu možnost nařídit videokonferenci bez dalšího i v situaci, kdy legitimní cíl v dané věci absentuje. Nový trestní řád by měl takové ustanovení obsahovat. Současná právní úprava se totiž omezuje pouze na existenci legitimních cílů a se souhlasem dotčené osoby výslovně nepočítá. Zákon by měl pro přehlednost zároveň vymežit, kdo je to ona „dotčená osoba," jejíž souhlas pro využití videokonference postačuje i bez existence legitimního cíle. Dle našeho názoru touto dotčenou osobou bude ve většině případů obviněný. Pokud by totiž např. neexistoval legitimní cíl pro online výslech svědka (tj. svědek by nebyl nemocný, v cizině, neexistovala by obava o jeho bezpečí apod.), a svědek by požádal o vedení výslechu prostřednictvím videokonference, měl by to být obviněný, který by s takovou formou výslechu měl souhlasit, jelikož právě proti němu se trestní řízení vede. Kromě účasti při soudním jednání by tedy měl být obviněný považován za dotčenou osobu i v případě, že by se prostřednictvím videokonference provádělo dokazování (např. právě výslech svědka). Naopak se domníváme, že pokud by nešlo o provádění výslechů svědků či znalce, tak by obviněný za dotčenou osobu považován být neměl.

Domníváme se, že online účast obžalovaného na hlavním líčení není v rozporu s Úmluvou, pokud je nařízením videokonference sledován některý legitimní cíl a zároveň jsou respektována práva obhajoby. Z tohoto hlediska tedy platí, že bez souhlasu obžalovaného lze jeho účast na hlavním líčení prostřednictvím videokonference zajistit jen v případě sledování některého z legitimních cílů (např. veřejné bezpečnosti či hospodárnosti). Pokud legitimní cíl pro využití videokonference existuje a soud obžalovanému účast prostřednictvím videokonference nařídí (popř. o ni obžalovaný sám požádá), je třeba zejména zajistit, aby se mohl během hlavního líčení radit se svým obhájcem. V této souvislosti vyvstává nejprve otázka, zda je vhodnější, aby se obhájce nacházel v soudní síni (pokud tedy jednání neprobíhá v plné online podobě), nebo naopak vedle obžalovaného (např. ve věznici, ve které obžalovaný vykonává trest odnětí svobody za jiný trestný čin). Evropská trestní advokátní komora ve svém stanovisku požaduje pro takovéto případy zajištění dvou obhájců, z nichž jeden by se nacházel

u obžalovaného a druhý v soudní síni. 3 2 1 V úvahu připadá i třetí varianta, že se obhájce bude nacházet na třetím místě, typicky ve své kanceláři a nebude tedy fyzicky přítomen ani v soudní síni, ani vedle obžalovaného. Přikláníme se k názoru, aby nový trestní řád umožňoval obviněnému a jeho obhájci zvolit si, jakou variantu preferují. Předseda senátu by se měl volbou obviněného a jeho obhájce řídit.⁶

Závěr

Videokonferenci je možné obecně pojímat jako soubor interaktivních telekomunikačních technologií, který umožňuje simultánní vzájemnou komunikaci dvou nebo více míst prostřednictvím obousměrných video a audio přenosů. Využití videokonference v trestním řízení je chápáno zákonodárcem jako nástroj, s jehož pomocí lze usnadnit a urychlit soudní řízení. Inovace trestního řízení v tomto směru za využití technických prostředků je jistě přínosná, vhodná a lze připustit, že může vést k zrychlení soudního řízení. To ovšem pouze za situace, kdy se podaří zajistit dostatek finančních prostředků na zajištění těchto zařízení na pokud možno co nejvíce míst (soudy, státní zastupitelství, věznice, policejní stanice atd.). Po neblahých zkušenostech s náramky při uložení trestu domácího vězení jsme k tomuto poněkud skeptičtí. Vzhledem k velkým finančním nákladům pro pořízení takových technických prostředků se patrně předpokládá postupné pořizování videokonferenčních zařízení v takovém rozsahu a časovém horizontu, jak to umožní finanční prostředky v rozpočtové kapitole resortu spravedlnosti. Není nám známo, zda se vůbec a v jaké výši podaří zajistit tyto finanční prostředky v době rostoucí hospodářské recese a neustálého snižování státních výdajů. V každém případě je to v dnešní technické době, krok správným směrem, který v dlouhodobém důsledku může vést nejen ke zvýšení efektivity soudního jednání, ale i úspoře státních financí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

JUROVÁ, Z.: *Výslech v trestním řízení*. Diplomová práce. UK: Praha, 2022.

MATYÁŠOVÁ, D.: *Využívání videokonferencí soudního jednání v trestním řízení*. Rigorózní práce. MU: Brno, 2024.

⁶ K současnému stavu úpravy v jiných evropských zemích viz např. ODSTRČIL, P.: Videokonference – moderní evropský trend v komunikaci s justičními orgány, MV: Praha, 2009, Dostupné na internetu: <http://II.mv.gov.cz/clanek-videokonference-moderni-2>.

ODSTRČIL, P.: *Videokonference – moderní evropský trend v komunikaci s justičními orgány*. MV: Praha, 2009, Dostupné na internetu: <http://II.mv.gov.cz./clanek-videokonference-moderni-2>.

SZABOVÁ, E. : Rozporné otázky súvisiace so zavedením videokonferencií výsluchu obvinených. In: *Dokazování v trestním řízení. Sborník z konference konané na PrF MU v roce 2015, Edice Scientia*, sv 539, str. 154-164, ISBN 978-80-210-8072-0.

ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád I, Komentář. 1 – 156, 7. doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, 1898 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

OCHRANA PRÁV DETÍ V DIGITÁLNOM VEKU

PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN DIGITAL AGE

Bibiána Kušnierová¹

Abstrakt

Tento príspevok je venovaný problematike ochrany práv detí v digitálnom veku, s dôrazom na ich právo na súkromie, ochranu osobnosti a ochranu pred zneužitím ich osobných údajov. Analyzuje súčasné medzinárodné a európske právne nástroje a ich implementáciu v praxi. Príspevok tiež skúma výzvy spojené s rýchlym technologickým pokrokom, hodnotí aktuálny stav riešenia danej problematiky v Slovenskej republike a ponúka súhrn úvah o vhodnom smerovaní aktivít kompetentných subjektov s cieľom zabezpečiť účinnú ochranu práv detí v digitálnej dobe.

Kľúčové slová

Online bezpečnosť, sharenting, ochrana súkromia, zdieľanie osobných údajov

Abstract

This proceedings paper is dedicated to the issue of protecting the rights of children in the digital age, with an emphasis on their right to privacy, protection of personality and protection against the misuse of their personal data. It analyzes current international and European legal instruments and their implementation in practice. The proceedings paper also examines the challenges associated with rapid technological progress, evaluates the current state of solving the issue in the Slovak Republic and offers a summary of considerations on the appropriate direction of the activities of competent entities in order to ensure the effective protection of children's rights in the digital age.

Keywords

Online safety, sharenting, protection of privacy, sharing of personal information

Úvod

V súčasnosti takmer do každej sféry nášho života postupne prenikajú technológie. Častokrát bez ohľadu na to, či sme ich aktívne vyhľadávali a iniciatívne začlenili medzi bežné nástroje na zjednodušenie a spríjemnenie si fungovania v širokom spektre činností. Je to jednoducho skutočnosť, ktorá je následkom logického dopadu rýchleho technologického vývoja a modernizácie spoločnosti. Informačné technológie a dáta sa z roviny prostriedku

¹ JUDr. Bibiána Kušnierová, Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav medzinárodného a európskeho práva.

dostávajú do roviny kontextu spoločnosti až do tej miery, že na základe zmien v technológiách, vzhľadom na prevratný vedecký i technologický pokrok sa mení medziľudská komunikácia. Menia sa vzťahy, mení sa spoločnosť a princípy jej fungovania. Pokrok civilizácie spojený s rozvojom digitálnych technológií a komunikačných techník – popri svojich nepochybne pozitívnych aspektoch – sa stal aj zdrojom mnohých rizík, vrátane tých, ktoré súvisia s ochranou detí pred všetkými formami ohrozenia. Digitálne prostredie totiž môže obsahovať škodlivé informácie, diskriminačný, rasistický, pornografický, násilný, vykorisťujúci či dezinformačný obsah, ako aj informácie podnecujúce deti k zapájaniu sa do nezákonných alebo škodlivých aktivít. Zároveň môže otvárať dvere novým formám násilia páchaného na deťoch a vytvárať situácie, v ktorých sú vystavené násiliu alebo sú navádzané na ubližovanie sebe či iným. Deti sú v digitálnom svete vystavené reálnym hrozbám, pričom si často neuvedomujú riziká, ktoré ich môžu sprevádzať po celý život a v niektorých prípadoch mať aj vážne následky. Na rozdiel od iných digitálnych hrozieb, ako sú kyberšikana, grooming, krádež identity a pod., pri sharentingu riziko nepochádza od cudzích osôb, ale priamo od rodičov, ktorí deťom zanechávajú digitálnu stopu ešte predtým, než si deti samy uvedomia význam online súkromia a budú schopné samé rozhodovať o tom, čo chcú alebo nechcú zverejniť. Pokiaľ iné oblasti digitálnej ochrany detí sú čoraz viac regulované, sharenting zostáva v „právnom vákuu“ a v rámci verejného diskurzu o digitálnej bezpečnosti detí nie je tejto problematike venovaná dostatočná pozornosť. **Verejnosť v súčasnosti podceňuje riziká sharentingu**, ktorý je spoločensky vnímaný ako bežná súčasť moderného rodičovstva.

1. Sharenting – zásah do súkromia detí v digitálnom priestore

Pojem sharenting, ktorý v súčasnosti pozná a používa takmer celý svet, vznikol spojením anglických slov „share“ – v preklade „zdieľať“ a „parenting“ – v preklade „rodičovstvo“. Tento termín prvýkrát použil spisovateľ a novinár Steven Leckart, ktorý v roku 2012 vo svojom článku publikovanom v medzinárodnom denníku The Wall Street Journal vyjadril obavy z rastúcej tendencie moderných rodičov zverejňovať množstvo informácií a fotografií svojich detí v online priestore. Najčastejšie rodičia tieto informácie zdieľajú na svojich profiloch na sociálnych sieťach, ako sú Facebook a Instagram, alebo v súčasnosti ich populárnejšej forme – vlogoch, čiže video blogoch. Bežnou praxou je tiež posielanie fotografií a videí cez komunikačné platformy ako Messenger či WhatsApp. Nevynechávajú ani zdieľanie krátkych niekoľko sekundových videí, na ktorých sú zaznamenané deti v rôznych, často v neprijemných alebo nevhodných situáciách na odborníkmi kritizovanej sieti Tik Tok. *„Vzhľadom na to, že sa nachádzame v dobe digitálnej, je viac než prirodzené, že mnoho ľudí*

podľahne práve tlaku davovej psychózy a má tendenciu zdieľať s ľuďmi to, čo si v minulosti nechávali skôr pre seba samého. Inými slovami tam dochádza k zdeformovaným hraniciam intimity, kedy mnoho jednotlivcov možno častokrát zdieľa aj to, čo má určité parametre intimity bez dostatočnej reflexie svojho samotného správania.“²

Ako súčasť práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života možno považovať aj prípady, ak si rodičia vyhotovujú fotografie detí alebo iným spôsobom zaznamenávajú ich prítomnosť s cieľom uchovať si spomienky v súkromí rodinného prostredia. Mali by sa však vyhýbať vytváraniu digitálnej stopy dieťaťa, pretože tá môže v budúcnosti negatívne ovplyvniť jeho vývoj aj spoločenský status. Dnešné dieťa má do piateho roku života od svojich rodičov zverejnených v priemere tisícpäťsto súkromných fotografií a videí, pričom prvou zverejnenou fotografiou dieťaťa býva častokrát už snímka z ultrazvuku.³ Takýmto spôsobom dieťa získava digitálnu identitu ešte skôr, než sa narodí. Pojem, ktorý pôvodne vznikol ako slovná hračka, sa postupne vyprofiloval do vážnej témy, na ktorú upozorňuje čoraz viac odborníkov (Leckart, Bessant a iní) z oblastí práva, psychológie, sociológie.

Sharenting možno jednoducho definovať ako rodičovské správanie, pri ktorom dochádza k nadmernému alebo neuvážanému zdieľaniu osobných informácií o deťoch v online prostredí. Do tejto kategórie patrí akýkoľvek údaj osobnej povahy o dieťati, ktorý môže viesť k jeho identifikácii, vrátane fotografií, videozáznamov, zvukových nahrávok, údajov o polohe či dokonca jeho autorských diel. Dôsledky takéhoto zdieľania pritom môžu byť vážne a môžu spôsobiť celej rodine problémy aj na dlhú dobu. Dôsledky digitálnej stopy, ktorú im ich rodičia zanechali na sociálnych sieťach môžu deti prenasledovať v ich každodennom prostredí, napríklad medzi spolužiakmi. Podľa výskumu EU Kids Online 2020 sa 6 % detí v Českej republike, ktoré priznali nadmerné zdieľanie svojich osobných informácií rodičmi na sociálnych sieťach, stretlo s kyberšikanou práve kvôli tejto skutočnosti.⁴ Jedným z najhorších rizík sharentingu je však možnosť, že fotografia dieťaťa môže byť zneužitá treťou osobou, a to na krádež identity, ako aj na sexuálne obťažovanie alebo pedofiliu. Pre možnosť krádeže identity je dôležité získať tri základné údaje – meno a priezvisko, dátum narodenia a adresu trvalého bydliska – prvé dva z nich sú bežne zverejňované na sociálnych sieťach, pričom adresa

² KRAUSE, R.: Žiť život na sociálnych sieťach je nebezpečné. Ohrozujete tým seba aj svoje deti. In: glob.sk. [cit.5.12.2024]. Dostupné na: <https://regiony.zoznam.sk/zit-svoj-zivot-na-socialnych-sietach-je-nebezpecne-ohrozujete-tym-seba-aj-svoje-deti/>

³ Výskum Veľká Británia, [cit.12.12.2024]. 2016. Dostupné na: <https://www.nominet.uk/parents-oversharing-family-photos-online-lack-basic-privacy-know/>

⁴ SLADKÁ, M.: Sdílejte na Facebooku fotky svých dětí? Nejspíš zaděláváte na jejich stud a kyberšikanu. In: heroine.cz. [cit. 5.12.2024]. <https://www.heroine.cz/vztahy/2675-sdilite-na-facebooku-fotky-svych-deti-nejspis-zadlavate-na-jejich-stud-a-kybersikanu>

trvalého bydliska, ak nie je priamo zverejnená, sa dá z mnohých fotografií a príspevkov ľahko odhaliť. Je dôležité si uvedomiť, že zdieľanie napríklad intímnych materiálov o dieťati môže mať vážne následky, ktoré dieťa ohrozia nielen v súčasnosti, ale aj v jeho budúcnosti.

Sharenting je teda fenomén modernej doby, v ktorej sa **stretávajú na jednej strane právo dieťaťa na súkromie a jeho ochrana (nezávisle na vôli rodičov) a na druhej strane právo rodičov zdieľať s verejnosťou tieto informácie za života ich detí**. Rodičia sú považovaní za tzv. strážcov (guardians) osobných údajov svojich detí a ich rola pri poskytovaní súhlasu s používaním informácií je uznaná v právnych predpisoch Európskej únie a v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.⁵ Zároveň nesú zodpovednosť za zabezpečenie bezpečnosti svojich detí, a to nielen v reálnom svete, ale aj na internete. Aj napriek tomu vytvárajú bez súhlasu dieťaťa jeho online identitu. Informácie o dieťati sa stávajú súčasťou sociálnych sietí, čím môžu základné ľudské práva svojich detí rodičia porušovať. Dochádza tak k rozporu medzi ochranou citlivých údajov o dieťati a ich zverejňovaním v online prostredí, čo vyvoláva zásadné otázky týkajúce sa hraníc rodičovských práv a toho, ako zabezpečiť najlepší záujem dieťaťa v digitálnom veku. Kde sú však hranice medzi zdieľaním postrehov zo života rodiča a právom dieťaťa na súkromie a ochranu jeho osobnosti? Na uvedené otázky sa dnes hľadajú odpovede nielen v intenciách práva, ale aj v širšom spoločenskom kontexte.

Častým argumentom rodičov je, že zdieľaním nenarúšajú súkromie svojho dieťaťa, pretože informácie, ktoré zverejňujú na sociálnych sieťach, sa týkajú ich skúseností s rodičovstvom a nie života dieťaťa samotného. Hoci medzinárodné dokumenty ako aj predpisy na národnej úrovni stanovujú právomoci a rozsah pôsobnosti zákonných zástupcov, uvedenú problematiku nereflektujú. Väčšina z nich bola totiž prijatá v časoch, keď internet a zdieľanie na ňom, neboli takým fenoménom akým je dnes. Závisí teda od jednotlivých krajín, ako sa k tejto čoraz aktuálnejšej téme, najmä vo svojej legislatíve a judikatúre postavila, samozrejme s akcentom na osobnostné práva dieťaťa a ich ochranu.

2. Osobnostné práva dieťaťa

Vyvíjajúce sa chápanie práv dieťaťa a ochrany jeho osobnosti je vo všeobecnosti problematika významná a aktuálna. Súčasná právna úprava totiž niektorým problémom o právach dieťaťa nevenuje dostatočnú pozornosť. Mala by totiž reflektovať aktuálne potreby

⁵ BESSANT, C.: Sharenting: balancing the conflicting rights of parents and children. In: Communications Law. [cit.7.12.2024] 2018, s. 7-24.

maloletých a osobitne zdôrazňovať ich práva. Tie sú často prehliadané. V slovenskom právnom poriadku nemáme osobitnú právnu úpravu ochrany osobnosti dieťaťa. Problematika osobnostných práv dieťaťa sa totiž riadi len všeobecnou úpravou ochrany osobnosti upravenou v Občianskom zákonníku. Podľa ustanovenia § 11 Občianskeho zákonníka ako generálnej klauzuly ochrany osobnosti má každá fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, a to najmä života a zdravia, občianskej cti, ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. Ihneď po práve na život je však právo na súkromie tým najdôležitejším právom, ktoré si vyžaduje patričnú mieru ochrany. Poskytuje totiž jednotlivcovi široké spektrum právnej ochrany jeho autonómie, ktorá sa prejavuje v podobe práva na nerušený súkromný a rodinný život, ochranu domova, psychickej a morálnej identity, či práva rozhodovať o zverejňovaní informácií o svojej osobe v masovokomunikačných prostriedkoch.⁶

Práve rodina je základným prostredím, do ktorého sa väčšina ľudí na svete narodí a v ktorom vyrastá. V prvých rokoch života je dieťa úplne závislé od rodičov a aj neskôr, či už vedome alebo nevedome preberá ich postoje a názory, čím je výrazne ovplyvnené. Hoci rodič nesie za dieťa v jeho ranom veku zodpovednosť, neznamena to, že má neobmedzené právo rozhodovať o všetkom, čo sa ho týka.⁷ Limity zákonného zastúpenia maloletého jeho rodičmi závisia od toho, či zásah do jeho osobnostných práv udelený alebo odsúhlasený rodičom, skutočne slúži jeho najlepšiemu záujmu. Miera, do akej si dieťa samo uvedomuje svoj najlepší záujem a do akej ho dokáže posúdiť rodič je v každom jednotlivom prípade individuálna. Ochranou súkromia svojich detí je zároveň sekundárne zabezpečovaná aj napríklad ochrana pred šikanovaním, ponižujúcim zaobchádzaním či dokonca zneužívaním.

Sú to práve rodičia, ktorí by mali chrániť svoje deti v online priestore tým, že nebudú porušovať ich právo na nedotknuteľnosť ich osoby a súkromia či právo na zachovanie ich ľudskej dôstojnosti a právo na ochranu osobných údajov. Význam a dôležitosť chrániť osobné údaje dieťaťa je zdôraznená už v bode 38 odôvodnenia Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov), všeobecne známe pod skráteným názvom nariadenie GDPR. Bod 38 stanovuje: „*Osobitnú ochranu osobných údajov si zasluhujú deti, keďže si môžu byť v menšej miere vedomé rizík, dôsledkov a dotknutých záruk a svojich práv súvisiacich so spracúvaním*

⁶ HUSOVEC, M., MESARČÍK, M., ANDRAŠKO, J.: Právo informačných a komunikačných technológií Zv. 1. Bratislava: TINCT, 2020. s. 70.

⁷ BLUM-ROSS, A., LIVINGSTONE, S.: "Sharenting," parent blogging, and the boundaries of the digital self. In: Popular Communication, 2017, č. 2. [cit. 20.12.2024] Dostupné na https://eprints.lse.ac.uk/67380/1/Blum-Ross_Sharenting_revised_2nd%20version_2017.pdf

osobných údajov. Takáto osobitná ochrana by sa mala vzťahovať najmä na využívanie osobných údajov detí na účely marketingu alebo vytvorenia osobného alebo používateľského profilu a získavanie osobných údajov o deťoch pri používaní služieb poskytovaných priamo dieťaťu.“⁸ Vo svojich ustanoveniach však nariadenie GDPR primárne rieši problematiku dohľadu nad staršími, „náštročnými“ deťmi, ktoré majú byť v rámci tejto úpravy chránené pri svojej samostatnej aktivite na internete a sociálnych sieťach. Toto nariadenie však čelí kritike za to, že venuje len minimálnu pozornosť osobným údajom mladších detí, ktorých ochranu môžu narušovať práve ich rodičia. Podľa bodu 18 odôvodnenia GDPR sa nariadenie nevzťahuje na spracovanie údajov v rámci domácnosti alebo na čisto osobné účely. Pritom únik osobných údajov je v poslednej dobe práve prostredníctvom zverejňovania na sociálnych sieťach na vzostupe a rodičov ani nenapadne, že by mali brať ohľad na ochranu osobných údajov.⁹ Súdny dvor Európskej únie v bode 47 svojho rozsudku zo dňa 6.11.2003 vo veci C-101/01 proti Bodil Lindqvist uviedol, že o spracúvanie výlučne osobnej alebo domácej činnosti nepôjde v prípade spracovania osobných údajov spočívajúcim v ich zverejnení na internete takým spôsobom, že sprístupnia neobmedzenému počtu osôb.¹⁰ V kontexte uvedeného vyplýva, že na prípady zverejňovania fotografií a videí detí rodičmi na sociálnych sieťach, kedy zverejňovaním týchto osobných údajov na internete umožňujú prístup širokej verejnosti, sa bude vzťahovať aj všeobecné nariadenie GDPR. Ibaže rodičia to tak, ako je to uvedené vyššie, nevnímajú. Stojíme dnes preto pred naliehavou potrebou precíznejšej právnej úpravy, ktorá by reflektovala digitálnu realitu a zabezpečila zároveň efektívnejšiu ochranu detí pred nevedomým či vedomým narušaním ich súkromia rodičmi.

3. Bezpečnosť detí v digitálnom prostredí

Ochrana práv detí v digitálnom prostredí sa v ostatných rokoch stala dôležitou témou najmä na medzinárodnej úrovni. Výbor OSN pre práva dieťaťa 2. marca 2021 predstavil **Všeobecný komentár č. 25 k právam detí v súvislosti s digitálnym prostredím**, ktorý obsahuje sadu odporúčaní, ktoré by mali zmluvné štáty Dohovoru o právach dieťaťa prijať za účelom zabezpečenia lepšej jeho ochrany v online svete.

⁸ Odôvodnenie Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES Dostupné na: <https://gdpr-text.com/sk/read/recital-38/>

⁹ DONOVAN, S.: 'Sharenting': The Forgotten Children of the GDPR. In: Peace Human Rights Governance. 2020, č. 03. [cit. 20.12.2024]. Dostupné na <https://doi.org/10.14658/PUPJ-PHRG-2020-1-2>

¹⁰ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 6. 11. 2003 vo veci C-101/01.

V súvislosti s právom na súkromie uvedený dokument upozorňuje na nebezpečný fenomén, tzv. sharenting. Zároveň vyzdvihuje potrebu rešpektovania súkromia detí, dôležitosť podpory povedomia rodičov o potrebe rešpektovať vývoj detí, ich samostatnosť a schopnosti. Zdôrazňuje, že ak sa vyžaduje súhlas so spracovaním osobných údajov dieťaťa musí byť súhlas informovaný a slobodný. Ak súhlas na tieto účely udeľuje rodič, Výbor pre práva dieťaťa navrhuje, aby zmluvné štáty od organizácií spracúvajúcich osobné údaje detí požadovali overovanie toho, či súhlas rodičov je informovaný, daný skutočne rodičom dieťaťa a v neposlednom rade či je tento súhlas zmysluplný a nezasahuje do práva dieťaťa na súkromie.¹¹ Zároveň kladie dôraz na rozvoj digitálnej gramotnosti rodičov. Tento pojem označuje súbor znalostí, zručností a porozumenia potrebného pre primerané, bezpečné a produktívne používanie digitálnych technológií na učenie sa a poznávanie v zamestnaní a v každodennom živote.¹² Súčasťou gramotnosti je aj uvedenie si spoločenských dôsledkov našej činnosti v digitálnom svete z pohľadu bezpečnosti, ochrany súkromia a etiky. Všetky aktivity, či už zo strany štátu, prevádzkovateľov osobných údajov, alebo samotných rodičov, ktoré sa bytostne týkajú súkromia detí, by sa mali riadiť obsahom centrálného pojmu ochrany práv detí, ktorým je najlepší záujem dieťaťa.¹³

Podobné výzvy reflektuje aj Európska únia ktorá v máji 2022 v rámci svojej vízie európskej digitálnej transformácie do roku 2030 predstavila aktualizovanú stratégiu **BIK+ (Better Internet for Kids)**. Cieľom tejto iniciatívy je posilnenie ochrany a postavenia detí v digitálnom prostredí v novom digitálnom desaťročí. Stratégia vychádza z rozsiahlych konzultácií so samotnými deťmi, ale aj s rodičmi, pedagógmi, členskými štátmi, technologickými firmami a odborníkmi na médiá. Výsledky konzultácií poukázali na **nedostatočnú úroveň digitálnych zručností u dospelých, ktorí sú zodpovední za deti**, čo im sťažuje efektívne usmerňovanie a podporu detí v online priestore. Európska únia preto zdôrazňuje potrebu **systematického zlepšovania digitálnej gramotnosti nielen u detí, ale aj u rodičov a ďalších osôb, ktoré na ne dohliadajú**.

¹¹ V článku 32 v spojení s odôvodneniami 74 až 77 a 83 nariadenia GDPR je vyjadrená požiadavka na prevádzkovateľov a sprostredkovateľov, aby prijali primerané a účinné opatrenia za účelom zmiernenia rizík pre práva a slobody najmä zraniteľných fyzických osôb – detí, ktoré vyplývajú zo spracúvania ich osobných údajov.

¹² KALAŠ, I.: Škola ako príležitosť In: rvp.cz. [cit. 5.1.2025]. 2020. Dostupné na <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/10613/SKOLA-AKO-PRILEZITOST.html>

¹³ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment. (CRC/C/GC/25) [cit.2.1.2025]. 2021. Dostupné na. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation>

Problematikou digitálnej ochrany detí sa aktívne zaoberá aj **Slovenský komisár pre deti**.¹⁴ Úrad komisára pre deti na Slovensku prispel k vypracovaniu **Národnej koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore na obdobie rokov 2020 – 2025**. Zameriava sa na zefektívnenie ochrany detí v digitálnom prostredí a zvyšovanie povedomia verejnosti o rizikách spojených s používaním informačno-komunikačných technológií.¹⁵ Koncepcia okrem iného vychádza z Odporúčania CM/Rec (2018) 7 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o usmerneniach o rešpektovaní, ochrane a plnení práv dieťaťa v digitálnom prostredí prijatého dňa 4. júla 2018, ako aj z ratifikovaného Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, známy ako Lanzarotský dohovor. Jej víziou je vytvorenie trvalo udržateľného, národného a koordinovaného prístupu k ochrane detí v digitálnom priestore s jasne definovanými kompetenciami a zodpovednosťami zainteresovaných subjektov.

Koncepcia je rozdelená do troch priorít:

1. **Koordinácia a inštitucionálna podpora:** Zameriava sa na aplikáciu koordinovaného multidisciplinárneho národného prístupu a zabezpečenie konzistentnosti v oblasti ochrany detí v digitálnom priestore.
2. **Odborná príprava a výskum:** Podporuje odbornú prípravu a vzdelávanie zamestnancov pracujúcich s deťmi a realizáciu výskumov zameraných na ochranu detí v digitálnom priestore.
3. **Ochrana súkromia a údajov detí:** Zabezpečuje systematickú a informovanú ochranu súkromia a osobných údajov detí na Slovensku.

Slovenský komisár pre deti je zároveň členom **Európskej siete detských ombudsmanov (ENOC)**. Jedným z kľúčových projektov tejto organizácie je **Európska sieť mladých spolupracovníkov ombudsmanov pre deti (ENYA)**, ktorej cieľom je aktívne zapájať deti do diskusií o ich právach a zabezpečiť, aby boli ich názory vypočítané na európskej úrovni.¹⁶ V roku 2019 sa projekt zameriaval na práva detí v digitálnom prostredí, pričom samotné deti vyjadrili **verejný nesúhlas so sharentingom** – teda so zdieľaním ich fotografií a osobných

¹⁴ Dňa 1. septembra roku 2015 nadobudol účinnosť zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Národná koncepcia ochrany detí v digitálnom priestore [cit. 4. 1. 2025]. 2024. Dostupné na: https://detstvobeznasilia.gov.sk/web_data/content/upload/subsubsub/2/narodna-koncepcia-ochrany-deti-v-digitalnom-priestore-1.pdf

¹⁶ "Let's Talk Young, Let's Talk About Children's Rights in the Digital Environment!" Child participation project ENYA [cit. 22. 1. 2025]. 2019. Dostupné na: <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2019/10/ENYA-2019-report-and-recommendations-FV.pdf>

informácií rodičmi bez ich vedomia. Výsledkom projektu boli konkrétne požiadavky detí na vzdelávanie rodičov o ochrane súkromia, zvýšenie povedomia o rizikách online zdieľania a rešpektovanie práva detí na súkromie. Tento projekt každoročne koordinuje jeden z členských štátov ENOC-u, pričom v roku 2024 túto úlohu zastrelila Slovenská republika, čo ponúklo jedinečnú príležitosť otvoriť tému sharentingu aj na národnej úrovni, no túto príležitosť nevyužila.

Pod záštitou Národného bezpečnostného úradu bol predložený Akčný plán realizácie Národnej stratégie kybernetickej bezpečnosti na roky 2021 až 2025, ktorý stanovuje úlohy a aktivity pre štátne a neštátne subjekty s cieľom zabezpečiť bezpečný kyberpriestor pre akékoľvek osoby, ktoré sa stanú jeho súčasťou.¹⁷ Ani Úrad, ktorý má dohliadať na kyberbezpečnosť v krajine, tému sharentingu do tohto plánu zahrnul.

Napriek tomu, že sharenting môže predstavovať **systémové porušovanie práv detí**, sa v žiadnom zo schválených dokumentov nespomína ako problém, na ktorý by bolo potrebné hľadať riešenia. Odborníci na digitálnu bezpečnosť odhadujú, že do roku 2030 sa až dve tretiny prípadov krádeží identity budú diať práve v dôsledku sharentingu, čo je naozaj alarmujúca predikcia.¹⁸ Je nepochybné, že kľúčovú úlohu pri uplatňovaní práv detí zohrávajú súdy, avšak vzhľadom na ich preťaženosť, práve inštitúcie ako komisár pre deti či orgány sociálnoprávnej ochrany majú zohrávať dôležitú rolu pri identifikácii porušení práv detí. Bohužiaľ, v súvislosti s následkami prehnaného zverejňovania informácií o dieťati tieto inštitúcie doposiaľ nedokázali presmerovať svoju pozornosť na tento globálny problém. Dokonca si dovoľíme tvrdiť, že ich možnosti zasahovať v danej oblasti nie sú dôsledne využívané. A tak iniciatívu zvyčajne preberajú prevažne neštátne subjekty, ktoré sa snažia zvyšovať povedomie o danej problematike, ibaže ich dosah je stále nedostatočný. Preto ak má byť ochrana práv detí v digitálnom priestore skutočne efektívna, je nevyhnutné, aby štátne orgány nielen reagovali na už existujúce podnety, ale aby aktívne formovali a presadzovali legislatívu, ktorá bude zohľadňovať nové digitálne výzvy akou je napríklad sharenting. Okrem toho je dôležité zlepšiť koordináciu medzi súdmi, sociálnoprávnymi inštitúciami a odbornou verejnosťou tak, aby ochrana detských práv nebola len formálnou povinnosťou, ale skutočnou prioritou.

¹⁷ Národný bezpečnostný úrad. Akčný plán realizácie: Národná stratégia kybernetickej bezpečnosti 2021 – 2025 [cit. 25. 1. 2025]. 2021. Dostupné na: <https://www.nbu.gov.sk/akcny-plan-realizacie-narodnej-strategie-kybernetickej-bezpecnosti-na-roky-2021-az-2025/>

¹⁸ COUGHLAN, S.: 'Sharenting' puts young at risk of online fraud. In: bbc.com. [cit. 19. 1. 2025]. 2018. Dostupné na <https://www.bbc.com/news/education-44153754>

Záver

Cieľom príspevku bolo poukázať na stále viac aktuálnu tému sharentingu, kedy v dôsledku jeho realizácie dochádza k závažným zásahom do práv detí. Významnú, ale hlavne nezastupiteľnú úlohu pri ochrane dieťaťa pred nebezpečenstvami digitálneho sveta zohrávajú najmä rodičia a práve preto, je nevyhnutné **podporovať nielen rodičov ale aj samotné deti** v získavaní digitálnej gramotnosti a poznatkov o rizikách, ktoré digitálne prostredie prináša. V prvom rade sa musí sharenting verejne pomenovať ako problém, nakoľko v judikatúre, v právnych predpisoch, ani v spoločnosti stále nie je zakotvený názor, že právo dieťaťa na ochranu súkromia je nezávislé od predstavy jeho rodičov o tom, kde sa nachádzajú hranice súkromia. Kým v minulosti boli prípady porušovania ochrany osobnosti detí spôsobené najmä televíziou, dnes sa ukazuje, že oveľa väčšiu hrozbu predstavujú samotní rodičia. Rodič teda nemusí stále vystupovať ako ochranca tohto súkromia, ale aj ako jeho narušiteľ. Dostupné zdroje naznačujú, že pokiaľ ide o právomoci zákonných zástupcov, právne predpisy im stanovujú určité hranice, avšak bez komplexnej právnej úpravy sú tieto pravidlá len ťažko aplikovateľné do digitálneho prostredia. Hoci právna ochrana dieťaťa teoretický základ má, no až čas ukáže, či bude prakticky aplikovateľný. Nepochybne ucelená právna úprava právomocí zákonných zástupcov pri nakladaní s citlivými údajmi zo súkromia a osobnými údajmi svojich detí na internete by vniesla do problematiky sharentingu jasnejší pohľad. Za zásadné považujeme aj zavedenie preventívnych opatrení a to čo najskôr, aby sa predišlo právnym sporom kde proti sebe budú stáť rodič a dieťa. Ak už sa dieťa rozhodne chrániť svoje osobnostné práva voči rodičovi žalobou na súde, možno predpokladať, že jeho prirodzená citová väzba na rodiča ustúpila potrebe ochrany svojich práv. To naznačuje predpoklad, že k zásahu do jeho osobnostných práv reálne došlo. Je preto nevyhnuté venovať osobitnú pozornosť všetkým podnetom zo strany maloletých, prípadne ich usmerniť, aby mali k dispozícii zdroj informácií o možnostiach právnej ochrany svojich práv, a to v zrozumiteľnom, jednoduchom, veku primeranom jazyku a v tomto kontexte upriamiť pozornosť na najlepší záujem dieťaťa, ktorý určuje limity zákonného zastúpenia maloletého rodičmi. Považujeme za dôležité, aby rodičia zapájali svoje deti do rozhodovacích procesov, najmä v otázkach týkajúcich sa ich osobnostných práv a tým rešpektovali ich právo na informačné sebaurčenie. Poskytnutie väčšej kontroly deťom nad ich súkromím a online identitou je nástrojom ako prechádzať potenciálnym útokom na ich povest', duševné zdravie či na elimináciu kyberšikany. Vzhľadom na časté zverejňovanie informácií o deťoch, napríklad verejné zdieľanie jeho citlivých fotografií

a videí na sociálnych sieťach je nevyhnutné, aby práve právna úprava podporovala právo detí na ochranu ich digitálnej identity a umožnila im aktívne chrániť svoje súkromie už od útleho veku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

HUSOVEC, M., MESARČÍK, M., ANDRAŠKO, J.: Právo informačných a komunikačných technológií Zv. 1. Bratislava: TINCT, 2020. 262s. ISBN: 978-80-973837-0-1.

Internetové zdroje :

BESSANT, C.: Sharenting: balancing the conflicting rights of parents and children. In: Communications Law. 2018. 23 (1). pp. 7-24. ISSN 1746-7616. Dostupné na <https://researchportal.northumbria.ac.uk/en/publications/sharenting-balancing-the-conflicting-rights-of-parents-and-childr>

BLUM-ROSS, A., LIVINGSTONE, S.: "Sharenting," parent blogging, and the boundaries of the digital self. In: Popular Communication. 2017, č. 2. Pp. 110-125 ISSN 1540-5702.

Dostupné na https://eprints.lse.ac.uk/67380/1/Blum-Ross_Sharenting_revised_2nd%20version_2017.pdf

COUGHLAN, S.: 'Sharenting' puts young at risk of online fraud. In: bbc.com. 2018. Dostupné na <https://www.bbc.com/news/education - 44153754>

DONOVAN, S. 'Sharenting': The Forgotten Children of the GDPR. In: Peace Human Rights Governance. 2020, č. 03. Dostupné na <https://doi.org/10.14658/PUPJ-PHRG-2020-1-2>

KALAŠ, I.: Škola ako príležitosť In: rvp.cz. 2020. Dostupné na <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/10613/SKOLA-AKO-PRILEZITOST.html>

SLADKÁ, M.: Sdílejte na Facebooku fotky svých dětí? Nejspíš zaděláváte na jejich stud a kyberšikanu. In: heroine.cz. 2020. <https://www.heroine.cz/vztahy/2675-sdilite-na-facebooku-fotky-svych-deti-nejspis-zadelavate-na-jejich-stud-a-kybersikanu>

Právne predpisy a judikatúra:

General comment No. 25 on children's rights in relation to the digital environment

Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 6. 11. 2003 vo veci C-101/01.

Zákon č. 40/1964 zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení

Zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov

KONTUMAČNÉ ROZSUDKY V AKTUÁLNEJ ROZHODOVACEJ ČINNOSTI NAJvyšších SÚDNYCH AUTORÍT

DEFAULT JUDGMENTS IN THE CURRENT DECISION-MAKING ACTIVITY OF THE HIGHEST JUDICIAL AUTHORITIES

Miroslava Kušníriková¹

Abstrakt

Autorka v nasledujúcom príspevku bude analyzovať podmienky vydania rozsudkov pre zmeškanie v kontexte materiálneho náhľadu produkovaného rozhodovacou činnosťou najvyšších súdnych autorít SR s osobitným zameraním sa na konkurenciu kontumácie sporovej strany v dôsledku zmeškania pojednávania a jej práva sa nariadeného pojednávania nezúčastniť.

Kľúčové slová

kontumačné rozsudky, materiálny náhľad, účasť na pojednávaní

Abstract

In the following article, the author will analyze the conditions for issuing judgments by default in the context of the material overview produced by the decision-making activity of the highest judicial authorities of the Slovak Republic, with a special focus on the contestation of the disputing party as a result of missing the hearing and its right not to participate in the ordered hearing.

Key words

default judgments, material overview, participation in the hearing

Úvod

Kontumačné rozsudky, zaradené medzi osobitné procesné postupy, predstavujú odklony od prezumovaného štandardného priebehu sporového konania, ktoré sú naviazané na porušenie povinnosti žalovaného vyjadriť sa k žalobe alebo porušenie povinnosti ktorejkoľvek strany sporu dostaviť sa na nariadené pojednávanie, resp. na predbežné prejednanie sporu, v spojení so splnením ostatných podmienok normovaných v CSP.

Vydanie kontumačného rozsudku je založené na splnení podmienok upravených v § 273, 274 a 278 CSP, resp. § 172 CSP v kontexte rozsudku pre zmeškanie predbežného prejednania sporu, a tento druh rozsudku je možné klasifikovať ako podmienkový rozsudok,

¹ JUDr. Miroslava Kušníriková, PhD., vysokoškolská učiteľka, odborná asistentka na Katedre občianskeho práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach.

kedy by súd v zmysle *de lege lata* mal pre vyvodenie záveru o prípustnosti použitia kontumačného rozsudku v tom-ktorom prípade skúmať a posudzovať len splnenie podmienok obsiahnutých v týchto ustanoveniach. Uvedené je podľa nášho názoru možné vyvodiť aj tým, ako CSP normuje jediný odvolací dôvod voči rozsudkom pre zmeškanie a vyslovene uvádza, že odvolanie je prípustné, len ak neboli splnené podmienky pre ich vydanie.² V charakteristike kontumačných rozsudkov aj v zmysle odbornej spisby rezultuje najmä ich sankčný charakter.³

V príspevku sme sa zamerali na prístup najvyšších súdnych autorít k tzv. materiálnej podmienke umožňujúcej vydanie týchto rozsudkov v dôsledku zmeškania pojednávania stranou sporu, a tým opodstatnenosti *de lege lata* úpravy v CSP. Osobitne budeme v príspevku analyzovať konkurenciu podmienok kontumačného rozsudku v dôsledku zmeškania pojednávania a práva strany nezúčastniť sa nariadeného pojednávania.

1. Materiálna podmienka ako zamlčaný predpoklad vydania kontumačného rozsudku

Dikcia § 274 CSP a § 278 CSP navádzala v porovnaní s § 273 CSP k tomu, že po splnení podmienok je súd prvej inštancie povinný vydať rozsudok pre zmeškanie bez ohľadu na to, na ktorom pojednávaní k splneniu podmienok na jeho vydanie došlo.⁴ Predmetné ustanovenia boli považované za obligatórny postup súdu, kým § 273 CSP za postup fakultatívny, čomu zodpovedala aj rozhodovacia činnosť všeobecných súdov od účinnosti Civilného sporového poriadku.⁵ Aplikčná prax ukázala, že normovanie podmienok, splnenie ktorých bez ďalšieho ukladá súdu vydať rozsudok pre zmeškanie na ktoromkoľvek pojednávaní, je nevyhovujúca a posudzovanie splnenia podmienok pre kontumáciu strany je potrebné posúdiť cez prizmu materiálneho náhľadu.

V kontexte analyzovaných rozhodnutí najvyššieho a ústavného súdu je pod materiálnoú podmienkou potrebné rozumieť posúdenie podmienok vydania kontumačného rozsudku podľa

² Pre úplnosť však je potrebné dodať, že pod tento odvolací dôvod je potrebné subsumovať aj nesplnenie procesných podmienok konania

³ pozri napríklad ĎURANA, M. In.: Števček, M a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 406, KOŤVEKOVÁ, V. Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní. In: *Societas et Iurisprudentia: medzinárodný internetový vedecký časopis*. roč. 9, č. 4. 2021, s. 96 alebo MOLNÁR, P. Skutkový základ súdneho rozhodnutia v skrátených konaniach a pri skrátených rozhodnutiach. In: *Košické dni súkromného práva II*. Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice. Typopress s.r.o. 2018. str. 671

⁴ k uvedenému pozri Števček, M. In. ŠTEVČEK M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck. 2016. str. 1004

⁵ pozri napríklad Rozsudok Okresného súdu Košice I zo dňa 03. septembra 2020, sp. zn. 40C/37/2019, Rozsudok Okresného súdu Nitra zo dňa 03. júna 2021, sp. zn. 36C/13/2021, Rozsudok Okresného súdu Stará Ľubovňa zo dňa 22. októbra 2020, sp. zn. 5Cb/4/2020 alebo Rozsudok Okresného súdu Lučenec zo dňa 26. mája 2021, sp. zn. 5C/7/2018

§§ 172, 274 a 278 CSP materiálnym náhľadom, to znamená nie formalizovane v rovine gramatického výkladu, ale po pozitívnom závere o formálnom splnení týchto zákonných podmienok (gramatickým výkladom) je zo strany súdu prvej inštancie potrebné skúmať predchádzajúcu procesnú aktivitu strany sporu, s cieľom vyvodiť záver o jej záujme, resp. nezáujme o vedenie konania.

Za prvé prelomové rozhodnutie je možné považovať Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 4. júna 2019, sp. zn. I. ÚS 233/2019, v ktorom ústavný súd *obiter dictum* vyslovil požiadavku, aby súdy nepristupovali k interpretácii § 274 CSP (závery však platia aj pre § 278 CSP) čiže rozsudkom pre zmeškanie pojednávania formalisticky tak, že za kumulatívneho splnenia v tomto ustanovení zakotvených zákonných podmienok obligatórne rozhodnú rozsudkom pre zmeškanie, ktorým žalobe vyhovejú (resp. ju zamietnu). Predmetné rozhodnutie Ústavného súdu SR je významné nielen z dôvodu jednoznačného vyslovenia požiadavky na upustenie od prioritizácie striktne gramatického výkladu predmetných ustanovení, *de facto* sa prejavujúcim v odklone od kogentnosti právnej úpravy, čím sa do popredia dostáva pozícia silného sudcu a materiálneho vedenia konania, ale tiež v demonštratívnom výpočte okolností, na ktoré by súdy prvej inštancie mali v prejednávanej veci prihliadať, medzi ktoré Ústavný súd SR zaradil:

a) dobu trvania súdneho konania, b) počet pojednávaní, c) absenciu nečinnosti žalovaného v priebehu sporu či d) rozsiahlosť dokazovania.

Tu považujeme za potrebné zdôrazniť, že ústavný súd nevylučuje vydanie tohto druhu rozsudku len na základe toho, že konanie sa vedie dlhšiu dobu, počas ktorej bolo nariadených viacero pojednávaní, alebo pre predchádzajúcu aktivitu sporovej strany, či stavu vykonaného dokazovania, ale otvára možnosť, aby súd prvej inštancie na základe týchto aspektov mohol odôvodniť, prečo kontumačný rozsudok vzhľadom na individuálne okolnosti prejednávanej veci, napriek zmeškaniu pojednávania stranou sporu, nevydá.

Svoj postoj následne upevnil ústavný súd vo viacerých svojich rozhodnutiach⁶, pričom podľa nášho názoru potvrdil líniu, že sa vždy jedná o dôvody, ktorými je možné nevydanie rozsudku pre zmeškanie odôvodniť, ale nie o dôvody, pre ktoré je jeho vydanie zakázané, či vylúčené. Ústavný súd SR tak založil tzv. materiálny náhľad posudzovania splnenia zákonných podmienok umožňujúcich vydanie rozsudku pre zmeškanie.

⁶ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 373/2020 zo dňa 29. júna 2021 Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 121/2021 zo dňa 22. júla 2021 alebo Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 339/2021 zo dňa 12. novembra 2021

Zmieňovaným rozhodnutím ústavného súdu nastáva posun aj v rámci vlastnej rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu⁷, ktorý sa odkláňa od svojej rozhodovacej činnosti a pripúšťa posudzovanie splnenia zákonných podmienok cez prizmu materiálneho náhľadu. Napríklad z Uznesenia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2Obdo/54/2022 zo dňa 20. decembra 2022 vyplýva, že podmienky normované v CSP sú formálnymi podmienkami rozsudkov pre zmeškanie, ktoré súd prvej inštancie má posúdiť materiálnym náhľadom.

Aktuálne, vzhľadom na rozhodovaciu činnosť ústavného súdu, ako aj najvyššieho súdu v otázke posudzovania týchto podmienok, je vydanie kontumačného rozsudku pre zmeškanie pojednávania na návrh strany sporu, napriek zákonnej dikcii týchto ustanovení fakultatívnym postupom ponechaným na úvahe súdu prvej inštancie, ktorého vydanie alebo nevydanie by súd prvej inštancie mal riadne odôvodniť.

2. Konkurencia rozsudku pre zmeškania a práva strany nezúčastniť sa nariadeného pojednávania

V aplikačnej praxi na seba naráža inštitút kontumačných rozsudkov a práva strany nezúčastniť sa nariadeného pojednávania. Ustanovenie § 180 CSP explicitne predvída, že pojednávanie môže prebiehať aj bez osobnej účasti strany, ktorá bola predvolaná. S prihliadnutím však na podmienky § 274 a § 278 CSP, resp. § 172 CSP strana svoju neúčast' musí ospravedlniť včas a vážnymi okolnosťami, aby vylúčila splnenie podmienok pre vydanie kontumačného rozsudku. Otázkou teda je, či právo strany ne/zúčastniť sa pojednávania neprechádza, vzhľadom na potenciálne závažné procesné následky spočívajúce (nielen, ale aj) v strate sporu, do roviny povinnosti.

Najvyšší súd SR v konaní pod sp.zn. 2 Obdo 6/2023 posudzoval situáciu, kedy sa žalovaný ospravedlnil z nariadeného pojednávania z dôvodu auditu prebiehajúceho v spoločnosti žalovaného, pričom pojednávanie odročiť nežiadal, ani neuviedol súhlas s prejednaním bez svojej prítomnosti. Nárok žalobcu rozporoval v podanom odpore, v ktorom zároveň produkoval dôkazné návrhy. Súd prvej inštancie na návrh žalobcu vydal kontumačný rozsudok, nakoľko audit nepovažoval za relevantný dôvod pre neúčast' na pojednávaní a ospravedlnenie doručené dva dni pred začiatkom pojednávania nepovažoval za včasné, čím podľa jeho názoru boli kumulatívne splnené podmienky pre jeho vydanie podľa § 274 CSP. Odvolaniu žalovaného krajský súd nevyhovел a kontumačný rozsudok pre žalovaným tvrdené nesplnenie podmienok jeho vydania, nezrušil.

⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Obdo/87/2018 zo dňa 22. novembra 2018

Najvyšší súd v odôvodnení svojho rozhodnutia poukázal na niekoľko rozhodujúcich aspektov, ktoré podľa nášho názoru vedú k polemike ohľadom toho, či kontumačné rozsudky, tak ako ich aktuálne poznáme, majú svoje opodstatnenie a uplatnenie.

Najvyšší súd v prejednávanej veci zdôraznil, že za včasné ospravedlnenie je potrebné považovať ospravedlnenie doručené súdu najneskôr do začatia pojednávania, pričom súd prvej inštancie ako nevčasné vyhodnotil jeho doručenie 2 dni pred nariadeným termínom. Audit v spoločnosti žalovaného, ako relevantný dôvod brániaci žalovanému v účasti na pojednávaní taktiež nebol vyhodnotený ako vážny dôvod súdom prvej inštancie. K uvedenému najvyšší súd stanovisko nezaujal a podrobne sa venoval skúmaniu materiálnej podmienky spočívajúcej v záujme strany sporu o vedenie konania. Najvyšší súd zdôraznil, že žalovaná strana nárok žalobcu popierala v odpore a produkovala dôkazné návrhy. Nakoľko z prvého nariadeného pojednávania sa ospravedlnila a žiadala o jeho odročenie, a z druhého sa ospravedlnila, nie je možné prijať záver, že bol preukázaný skutočný nezáujem žalovanej strany o vedenie konania, resp. najvyšší súd uzatvára, že nebola preukázaná jej úplná pasivita v konaní.

Najvyšší súd tak zastáva názor, že pokiaľ je strana čo i len raz aktívna v písomnej časti súdneho konania, už nie sú splnené podmienky pre vydanie kontumačného rozsudku pokiaľ táto zmešká pojednávanie, nakoľko prednosť má mať vecné prejednanie sporu bez jej prítomnosti na základe výsledkov dokazovania a nie kontumačný rozsudok s osobitným spôsobom vyskladania jeho skutkového základu⁸.

Aj vzhľadom na prístup najvyšších súdnych autorít k materiálnemu náhľadu posudzovania podmienok umožňujúcich vydanie kontumačného rozsudku v dôsledku zmeškania pojednávania, je ich opodstatnenie v podobe, v akej sú aktuálne upravené v CSP, podľa nášho názoru otázne.

Vzhľadom na analyzované rozhodnutie najvyššieho súdu, pokiaľ strana bola v písomnej časti aktívna, v zásade môže mať za to, že nie sú splnené podmienky pre vydanie kontumačného rozsudku, ani pri jej neúčasti na nariadenom pojednávaní, a to aj bez jej ospravedlnenia. Smerovaním aplikačnej praxe sa podľa nášho názoru stráca preventívny charakter tohto druhu rozsudku, kedy si strana nemohla byť istá, či nedôjde k jeho vydaniu na ktoromkoľvek pojednávaní, čo ju prirodzene motivovalo k účasti na pojednávaní.

Pokiaľ sa strana neplánuje zúčastniť pojednávania, je podľa nášho názoru naďalej vhodné, aby sa ospravedlnila z neúčasti včas. Za včasné je možné považovať ospravedlnenie

⁸ k uvedenému pozri Molnár, M. In. ŠTEVČEK M. a kol. *Civilný sporový poriadok. 2 vydanie. Komentár.* Praha: C. H. Beck. 2022. str. 865-867

doručené súdu prvej inštancie najneskôr do začiatku pojednávania tak, ako to judikoval najvyšší súd, čo považujeme za pozitívny aspekt analyzovaného rozhodnutia.

Cez prizmu materiálneho náhľadu však máme za to, že bez ohľadu na to, či strana spolu s ospravedlnením žiada aj odročiť pojednávanie alebo nežiada, už nie sú splnené podmienky pre vydanie kontumačného rozsudku, pokiaľ žalovaný nárok žalobcu poprel v odpore, prípadne vo vyjadrení sa k žalobe a súd by mal postupovať podľa § 180 CSP a pojednávať v jeho neprítomnosti, aby sa konanie zbytočne nepredlžovalo odvolacím, prípadne dovolacím konaním z dôvodu namietania nesplnenia podmienok pre vydanie kontumačného rozsudku, eventuálne, aby splnenie podmienok jeho vydania bolo predmetom prieskumu Ústavného súdu SR.

Záver

V predloženom príspevku sme sa zamerali na materiálne posudzovanie splnenia podmienok pre vydanie rozsudku pre zmeškanie s osobitným zameraním sa na právo strany zúčastniť sa pojednávania a analyzovanie možnosti jej kontumácie ako dôsledok zmeškania tohto pojednávania.

Vzhľadom na aktuálnu rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít SR, napriek formálnemu splneniu podmienok normovaných v § 274 CSP a § 278 CSP nie je súd prvej inštancie povinný návrhu protistrany vyhovieť a cez prizmu materiálneho posúdenia je oprávnený rozsudok pre zmeškanie napriek formálnemu splneniu zákonných podmienok nevydať a rozhodnúť na základe výsledkov dokazovania bez osobnej účasti strany sporu s odôvodnením, že táto predchádzajúcou procesnou aktivitou prejavovala záujem o vedenie konania.

V rámci analyzovania problematiky sme sa zamerali aj na možnosť kontumácie žalovaného v prípade, že tento využíva svoje právo a nariadeného pojednávania sa nezúčastní, avšak žalobou uplatnený nárok poprie vo vyjadrení sa k žalobe, príp. odpore. V kontexte analyzovaného rozhodnutia najvyššieho súdu máme za to, že bez ohľadu na to, či sa žalovaný z nariadeného pojednávania ospravedlní, resp. pri ospravedlnení, či jeho súčasťou bude vyslovenie súhlasu s prejednaním sporu bez svojej prítomnosti, pokiaľ nárok žalobcu rozporovala vo vyjadrení sa k žalobe, prípadne v podanom odpore, nie sú splnené podmienky pre vydanie rozsudku pre zmeškanie, ale prednosť má mať rozhodnutie na základe výsledkov dokazovania. Pokiaľ súd prvej inštancie napriek uvedenému návrhu žalobcu na vydanie rozsudku pre zmeškanie podľa § 274 CSP vyhovie, domnievame sa, že je naplnený odvolací dôvod podľa § 356 písm. b) CSP. Predmetným posunom v rámci rozhodovacej činnosti

najvyššieho súdu sa však stráca preventívny charakter, ktorý rýdzo zákonná úprava rozsudkov pre zmeškanie priniesla.

V budúcnosti bude podľa nášho názoru zaujímavým sledovať, či sa bude obdobným spôsobom pristupovať k posudzovaniu podmienok odôvodňujúcich vydanie kontumačného rozsudku pre zmeškanie pojednávania v neprospech žalobcu, a teda či jeho záujem na konaní bude viazaný len na podanie žaloby, t.j. na prvý procesný úkon tak, ako je tomu aktuálne v zmysle rozhodnutí najvyšších súdnych autorít u žalovaného, ktorý sa prejavuje len v požiadavke na vyjadrenie sa k žalobe, resp. podanie odporu, v ktorom dochádza k rozporovaniu nároku žalobcu.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie a učebnice

FICOVÁ, S. a kol. *Občianske súdne konanie*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2013. ISBN 978-80-7400-509-1

ŠTEVČEK, M a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-876-4

ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. 2. Vydanie. Komentár*. Praha. C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-909-9

ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha. C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6

Články

KOLVEKOVÁ, V. Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní. In.: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, roč. 9, 2021, č. 1. s. 34 – 43. ISSN: 1339-3995

MOLNÁR, P. Skutkový základ súdneho rozhodnutia v skrátených konaniach a pri skrátených rozhodnutiach. In: *Košické dni súkromného práva II*. Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice. Typopress s.r.o. 2018. str. 667 – 674. ISBN 9788081290886

ŠEVCOVÁ, K. 2019. Medzitýmny rozsudok ako mechanizmus právnej ochrany a prejudicialita v civilnom procese. In: *Olomoucké právnické dny 2019 : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Olomouc, 25.04.2019 [elektronický zdroj] = Juridical days in Olomouc*. Olomouc : Iuridicium Olomoucense. S. 334-342, ISBN 978-80-88266-48-8

ŠEVCOVÁ, K. 2020. Integrácia noriem civilného procesu, medzery v právnej úprave a uplatnenie analógie - čl.4 CSP. In *Právne rozpravy on-screen* : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 29.05.2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, s. 83-91, ISBN 978-80-557-1770-8.

Súdne rozhodnutia

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 373/2020 zo dňa 29. júna 2021

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 121/2021 zo dňa 22. júla 2021

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 339/2021 zo dňa 12. novembra 2021

Rozsudok Okresného súdu Lučenec sp. zn. 5C/7/2018 zo dňa 26. mája 2021

Rozsudok Okresného súdu Nitra sp. zn. 36C/13/2021 zo dňa 3. júna 2021

Rozsudok Okresného súdu Košice I sp. zn. 40C/37/2019 zo dňa 3. septembra 2020

Rozsudok Okresného súdu Stará Ľubovňa sp. zn. 5Cb/4/2020 zo dňa 22. októbra 2020

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Obdo 6/2023 zo dňa 31. októbra 2023

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Obdo/87/2018 zo dňa 22. novembra 2018

PROKURÁTOR – DOZORCA ZÁKONITOSTI PRÍPRAVNÉHO KONANIA V KONTEXTE ANGLOSASKÉHO A KONTINENTÁLNEHO SYSTÉMU PRÁVA

PROSECUTOR – SUPERVISOR OF THE LEGALITY OF PRELIMINARY PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF COMMON LAW AND CONTINENTAL SYSTEM OF LAW

Viliam Kutenič¹

Abstrakt

Článok sa venuje dodržiavaniu zákonitosti v prípravnom konaní a úlohe orgánov činných v trestnom konaní, s osobitným zameraním na prokurátora. Analyzuje rozdiely medzi anglosaským a kontinentálnym právnym systémom v kontexte trestného konania. Práca sa zameriava na porovnanie Korunnej prokuratúry v Anglicku a Walese s úlohou prokuratúry v Slovenskej republike, s dôrazom na dozor prokurátora a jeho oprávnenia.

Kľúčové slová

zákonnosť, prípravné konanie, prokurátor, anglosaský právny systém, kontinentálny právny systém

Abstract

The article deals with compliance with legality in preliminary proceedings and the role of law enforcement authorities, with a special focus on the prosecutor. Analyses the differences between the Anglo-Saxon and continental legal systems in the context of criminal proceedings. The work focuses on the comparison of the Crown Prosecution Service in England and Wales with the role of prosecutors in the Slovak Republic, with an emphasis on the supervision of the prosecutor and his powers.

Keywords

legality, preliminary proceedings, prosecutor, Anglo-Saxon legal system, continental legal system

Úvod

Dodržiavanie zákonnosti v štádiu trestného konania označovaného ako prípravné konanie je základným, veľmi dôležitým atribútom moderného trestného práva, ktorý sa prejavuje rôznymi formami. Orgány činné v trestnom konaní majú rozsiahle právomoci pri vyšetrovaní trestných činov. Čím viac právomocí orgán činný v trestnom konaní má, tým je

¹ JUDr. Mgr. Viliam Kutenič, LL.M. vykonáva advokátsku prax v Žiari nad Hronom. Je študentom doktorandského štúdia (PhD.) na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnickej fakulte.

však dôležitejšie, aby bola pri výkone tejto právomoci dôsledne uplatňovaná zákonnosť, a to nielen formálne, ale aj materiálne a skutočne v praxi.

Cieľom autora tohto článku je rozanalyzovať a zhodnotiť dôležitosť dodržiavania zákonnosti v prípravnom konaní s poukazom na postavenie a kompetencie prokurátora ako orgánu dozoru nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom konaní v porovnaní anglosaského a kontinentálneho systému práva.

1. Stručný prehľad anglosaského a kontinentálneho právneho systému

Anglosaský a kontinentálny právny systém predstavujú dva hlavné právne systémy používané vo svete. Anglosaský systém, známy aj ako *common law*, je založený na súdnych precedensoch a zvykovom práve. Kontinentálny systém, nazývaný aj *civil law*, sa opiera o kodifikované právo a písané zákony. Tieto systémy sa líšia v prístupe k tvorbe a interpretácii práva, ako aj v úlohe sudcov, žalobcov a advokátov, no najmä v oblasti trestného práva.

Common law. Charakteristickým prvkom tohto právneho systému je precedens, teda zásada, že rozhodnutia vyšších súdov sú záväzné pre nižšie súdy v budúcich podobných prípadoch. Súdy majú kľúčovú úlohu pri tvorbe práva (tzv. „*judge-made law*“). Východiskom je princíp práva založený na sudcovských rozhodnutiach a ich interpretácii. Vyvinul sa v Anglicku a postupne ho prevzali krajiny ako USA, Kanada, Austrália či ďalšie členské štáty Commonwealthu.

Civil law. Jeho základom je rímske právo, pričom tento právny systém výrazne ovplyvnil väčšinu európskych krajín (Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko, Slovensko atď.), ale aj krajiny Latinskej Ameriky či Ruska. Základným prameňom práva je písaný zákon (kodifikované právne predpisy). Sudca pri svojej rozhodovacej činnosti uplatňuje a interpretuje právne normy, ktoré sú ustanovené v zákonoch, prípadne v ústavách a medzinárodných zmluvách. Precedens nemá formálne záväznú silu, hoci rozhodovacia prax vyšších súdov predstavuje určité *vodítko* pre rozhodovaciu prax súdov nižších stupňov v obdobných prípadoch. Je rešpektovaná.

Zaujímavým faktom je, že napriek rozdielom sa tieto dva právne systémy v praxi často prelínajú. Napríklad, v Slovenskej republike, ktorá používa kontinentálny systém práva, sa pri interpretácii zákonov čoraz častejšie prihliada aj na súdne rozhodnutia. Podobne, v krajinách s anglosaským systémom práva sa zvyšuje význam písaných zákonov.

2. Prokurátor v anglosaskom právnom systéme (so zameraním na Anglicko a Wales)

V anglosaskej právnom systéme (*common law*), najmä v Anglicku a Walese, obvinenie vznáša Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*). Anglosaský právny systém sa vyznačuje kontradiktórnym charakterom, v ktorom prokurátor (zastupujúci Korunu – „*the Crown*“) a obhajoba stoja proti sebe pred nestranným a nezávislým súdom (resp. sudcom alebo porotou).

Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) bola zriadená Zákomom o stíhaní trestných činov z roku 1985 (*Prosecution of Offences Act 1985*)² ako nezávislý orgán pre trestné stíhanie pre Anglicko a Wales. Tento zákon zmenil dovtedy zaužívaný proces vyšetrovania a stíhanie trestných činov a to tým, že oddelil vyšetrovaciu úlohu polície od funkcie prokurátora. Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) prevzala od jednotlivých policajných zložiek zodpovednosť za stíhanie trestných činov (predtým policajné zložky vyšetrovali a aj stíhali trestné činy). Cieľom tejto štrukturálnej zmeny bolo zabezpečiť väčšiu spravodlivosť a konzistentnosť pri rozhodovaní o trestnom stíhaní resp. nestíhaní a oddeliť vyšetrovacie a prokurátorské funkcie a právomoci.

Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) je samostatný nezávislý orgán od polície, ale aj od vlády, čím sa zabezpečuje nestrannosť pri rozhodovaní o trestnom stíhaní. Na čele Korunnej prokuratúry stojí riaditeľ prokuratúry (*Director of Public Prosecutions*), ktorého vymenúva generálny prokurátor (*the Attorney General*). Riaditeľ prokuratúry vykonáva trestné stíhanie nezávisle od generálneho prokurátora, je zodpovedný za stanovenie vnútorných predpisov, vykonáva dohľad nad trestnými stíhaniami a zabezpečenie spravodlivé a účinné vedenie trestného stíhania.³

Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) sa delí na *regionálne* a *špecializované* oddelenia (napr. oddelenie boja proti terorizmu, oddelenie organizovaného zločinu). V každej divízii alebo regionálnom úrade pracujú Korunní prokurátori (*Crown Prosecutors*) ktorí sa zaoberajú stíhaním trestných vecí v rámci svojej jurisdikcie.

Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) je nezávislá od polície a vládnych orgánov, aby sa zabezpečilo nestranné a spravodlivé rozhodovanie. Generálny prokurátor (*the Attorney General*) vykonáva všeobecný dohľad a môže vydávať usmernenia, ale zvyčajne nezasahuje do jednotlivých trestných prípadov pod vedením Korunnej prokuratúry. Podľa § 10 Zákona o trestnom stíhaní z roku 1985 (*the Prosecution of Offences*

² Prosecution of Offences Act 1985 [online] 2025 [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/23/body>>

³ The Crown Prosecution Service [online] 2025 [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <<https://www.cps.gov.uk/>>

Act 1985) je Riaditeľ prokuratúry (*Director of Public Prosecutions*) povinný vydať "*Kódex pre Korunných prokurátorov*". Tento kódex stanovuje všeobecné zásady, ktorými by sa Korunní prokurátori mali riadiť pri výkone svojej činnosti. Tejto téme sa budem venovať v ďalšej časti tejto práce.

Úloha a kompetencie prokurátora v prípravnom konaní

Polícia vedie počiatočné vyšetrovanie a v prípade potreby sa môže obrátiť na Korunnú prokuratúru, napr. v otázkach týkajúcich sa právneho posúdenia trestnej veci, príp. otázkach ohľadne zabezpečovania dôkazov pre trestné konanie. Táto spolupráca medzi políciou a prokurátormi je veľmi dôležitá, pretože zatiaľ čo polícia zhromažďuje dôkazy, prokurátori hodnotia efektívnosť a prípustnosť týchto dôkazov.

Po ukončení vyšetrovania polícia predloží spis Korunnej prokuratúre na preskúmanie. Prokurátori posúdia, či je v spise zabezpečené dostatočné množstvo dôkazov, na podklade ktorých by bolo v konečnom dôsledku možné dosiahnuť odsúdenie páchateľa a či je trestné stíhanie vo verejnom záujme.

V prípade menej závažných trestných činov rozhoduje o vznesení obvinenia polícia. Polícia vznáša obvinenia približne v 2/3 všetkých vyšetrovaných trestných činov. V prípade závažnejších trestných činov alebo v zložitejších prípadoch rozhoduje o vznesení obvinenia Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*), a to na podklade dôkazov, ktoré zhromaždila polícia pri vyšetrovaní trestného činu.

Aby bolo možné podozrivej osobe vzniesť obvinenie zo spáchania trestného činu, musí vyšetrovaná trestná vec / prípad prejsť dvojstupňovým právnym testom: *testom dôkazov* (*evidential test*) a *testom verejného záujmu* (*public interest test*). Pokiaľ ide o *test dôkazov*, tak tu musí existovať dostatok dôkazov na to, aby bolo možné reálne predpokladať odsúdenie páchateľa. Pokiaľ ide o *test verejného záujmu*, a to aj v prípade keď *test dôkazov* je splnený, prokurátori musia zvážiť, či je trestné stíhanie vo verejnom záujme. Ak prípad prejde oboma testami, Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) podozrivému vznesie obvinenie.

Všetky trestné veci ktoré prešli dvojstupňovým testom začínajú svoju súdnu púť pred *the Magistrates' Court*. V slovenskom súdnictve nemáme ekvivalent takéhoto súdu. Najbližšie k nemu majú asi okresné sudy. Takzvané "*trestné činy v skrátenom konaní*" (*Summary-only offences*) (napr. väčšina menších dopravných priestupkov, bežné napadnutie) sa môžu prejednávať len na uvedenom *Magistrates' Court*. Potom existujú trestné činy, ktoré môžu byť pojednávané buď na *Magistrates' Court* alebo na Korunnom súde (*the Crown Court*), v závislosti od závažnosti prípadu a iných faktorov (napr. krádež, ublíženie na zdraví). A niektoré

trestné činy musia byť prejednané výslovne iba na Korunnom súde (*the Crown Court*), tzv. trestné činy, pri ktorých prichádza do úvahy iba možnosť odsúdenia v prípade dokázania viny (*Indictable-only offences*) (napr. vražda, znásilnenie, lúpež).

Cieľom dohľadu prokurátora nad prípravným konaním je dosiahnuť rovnováhu medzi účinným presadzovaním práva a ochranou práv obvinených v anglickom kontradiktórnom systéme trestného súdnictva.

3. Prokurátor v kontinentálnom právnom systéme (so zameraním na Slovenskú republiku)

V kontinentálnom právnom systéme sa kladie veľký dôraz na kodifikované zákony a zásadu legality. V rámci trestného súdnictva zohráva prokuratúra kľúčovú úlohu, najmä v počiatočných (predsúdne a prípravné konanie) štádiách trestného konania. Prokurátor tu vystupuje ako strážca zákonnosti a zároveň ako kľúčový orgán pri vyšetrovaní a stíhaní trestných činov. Prokurátor je teda v počiatočných štádiách trestného konania *pán sporu* (*dominus litis*).

Dodržiavanie zákonnosti zo strany orgánu činného v trestnom konaní je pritom dôležité a nevyhnutné pri každom jednom kroku, bez ohľadu na stav, spôsob, zameranie, či výsledok prípravného konania. Súčasná právna úprava považuje za orgány činné v trestnom konaní policajtov a prokurátorov (§ 10 ods.1 Trestného poriadku). Základná funkcia týchto orgánov v trestnom konaní spočíva v odhaľovaní a vyšetrovaní trestných činov, zisťovaní páchatel'ov v predsúdnej (prípravnej) časti trestného konania.⁴ Význam prípravného konania spočíva vo vykonaní úkonov smerujúcich k zabezpečeniu dôkazov potrebných na úspešné prejednanie vecí pred súdom.⁵ Ako všetky orgány verejnej moci, aj orgány činné v trestnom konaní môžu konať len na základe zákona, v jeho medziach, v rozsahu a spôsobom stanoveným zákonom. Osobitnú úlohu v tejto oblasti má pritom prokuratúra, ako osobitný orgán dohľadu and dodržiavaním zákonnosti.

Základná úprava postavenia prokuratúry v Slovenskej republike je obsiahnutá v Ústave SR, v článkoch 149 až 151. Ústava vo svojom znení zdôrazňuje hlavnú funkciu prokuratúry, ktorou je ochrana práv a zákonom chránených záujmov fyzických, právnických osôb a štátu.⁶

⁴ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 166.

⁵ KLÁTIK, J. *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010, s. 176.

⁶ Pozri čl. 149 Ústavy SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Na takto stroho sformulovaný ústavný základ obsahovo nadväzuje zákonná právna úprava so špecifikáciou postavenia, pôsobnosti, organizácie a riadenia prokuratúry a prokurátorov, úpravu služobného pomeru prokurátorov a mnohých ďalších súvisiacich otázok. Konkrétne sa jedná o Zákon č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre a o Zákon č. 154/2001 Z.z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry. Prvky hierarchickej nadriadenosti a podriadenosti sa uplatňujú vo vzťahoch medzi prokurátormi navzájom. Na samotnom vrchole hierarchického usporiadania prokuratúry je generálna prokuratúra. Pod ňou sú potom krajské prokuratúry a okresné prokuratúry. Podstata takéhoto vnútorného usporiadania prokuratúry pramení z potreby spoločného a jednotného presadzovania zákonov, ako aj tvorby a presadzovania jednotnej trestnej politiky.⁷

Prokurátor pri výkone svojich právomocí musí rešpektovať a chrániť ľudskú dôstojnosť, základné ľudské práva a slobody a vyhýbať sa diskriminácii. Je povinný plniť svoje povinnosti, ktoré mu vyplývajú z právnych predpisov, ako aj vnútorných predpisov prokuratúry. Prokurátor ako verejný činiteľ je povinný po celý čas výkonu funkcie prokurátora chrániť verejný záujem, konať aktívne, nestranne, spravodlivo a bez priet'ahov.⁸

Úloha a kompetencie prokurátora v prípravnom konaní

Dozor prokurátora v slovenskej právnej úprave sa nachádza v ustanovení § 230 ods. 2 Trestného poriadku. Dozor prokurátora predstavuje komplex oprávnení mu zverených ako „*pánovi prípravného konania*“, pričom tieto sú koncipované široko, môže vykonať prakticky akýkoľvek úkon podľa zákona s výnimkou rozhodnutí, ktoré sú vyhradené sudcovi pre prípravné konanie. V zmysle ustanovenia § 230 ods. 2 Trestného poriadku prokurátor môže vydávať záväzné pokyny (vrátane lehoty na ich plnenie), vyžadovať od policajta spisy a dokumenty, osobne vykonávať úkony alebo celé vyšetrovanie, a tiež rušiť nezákonné či neopodstatnené rozhodnutia policajta a nahrádzať ich vlastnými. Zároveň môže vec vrátiť na doplnenie vyšetrovania, odňať ju konkrétnemu policajtovi a prideliť inému alebo nariadiť, aby vo veci prebehlo riadne vyšetrovanie. Týmto spôsobom prokurátor zabezpečuje zákonnosť a účelnosť trestného konania.

Oprávnenia prokurátora sú zámerne koncipované tak, aby prokurátor mohol včas a efektívne reagovať na možné pochybenia policajta, ako aj na už zistené pochybenia policajta v jeho procesnom postupe, usmerňovať činnosť policajta tak, aby prípravné konanie prebiehalo

⁷ ŠIMOŤEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 79.

⁸ ŠRAMEL, B.: Ústavné postavenie prokuratúry SR a niektoré otázky týkajúce sa jej nezávislosti; In *Justičná revue*, 64, 2012, č. 1, s. 11 – 25.

plynule, rýchlo, bez prietáhov a v súlade so zákonom. K charakteru oprávnení prokurátora Ústavný súd SR uviedol, že ide o nariadovacie a prikazovacie oprávnenia voči policajtom v konkrétnej veci.

Škálu oprávnení prokurátora vymedzených v ustanovení § 230 ods. 2 Trestného poriadku môžeme systematicky rozdeliť na dve hlavné skupiny. Do prvej skupiny zaraďujeme *oprávnenia vo vzťahu ku policajtom* a druhú skupinu oprávnení prokurátora tvoria tie, ktoré zverujú prokurátorovi *právo na jeho osobnú účasť na vykonávaní úkonov policajta*. Prokurátor môže dokonca sám vykonať celé vyšetrovanie a môže vydať meritórne rozhodnutie v ktorejkoľvek veci. Predpokladom rýchleho a zákonného priebehu prípravného konania je úzka spolupráca prokurátora s policajtom. Z praktickej stránky možno uviesť, že najčastejšie využívanými prostriedkami prokurátorského dozoru sú previerky vyšetrovacích spisov, záväzné pokyny dané policajtom a dotazovanie sa na stav konania.

Okrem predmetného ustanovenia (§ 230 ods. 2 TP), ktorý predstavuje základný a najširší právny rámec dozorových oprávnení prokurátora, sú jeho oprávnenia v rámci dozoru nad dodržiavaním zákonnosti v postupe pred začatím trestného stíhania posilnené právom prokurátora *najmä* na žiadosť oznamovateľa alebo poškodeného preskúmať postup policajta. Toto ustanovenie zabezpečuje oznamovateľovi a poškodenému okrem sťažnosti ako riadneho opravného prostriedku aj ďalší prostriedok nápravy. Prokurátor je kľúčovým orgánom v otázkach dohľadu nad dodržiavaním zákonnosti postupu a rozhodnutí policajta v postupe pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní.⁹

V odbornej literatúre je dozor prokurátora vymedzený ako systematická a cieľavedomá kontrolná činnosť, zameraná na zistenie stavu vyšetrovania, preverenie postupu policajta z hľadiska zákonnosti, rýchlosti, plynulosti a neodkladné odstraňovanie zistených nedostatkov. Táto činnosť prokurátora sa vyznačuje svojou sústavnosťou a priebežným vykonávaním. Smeruje k tomu, aby nikto nebol bezdôvodne trestne stíhaný a bezdôvodne obmedzovaný na svojich právach v prípravnom konaní.¹⁰

Prokurátor vykonáva svoje dozorové oprávnenia už pred začatím trestného stíhania, v tzv. *predprípravnom konaní* a ich ťažisko je v *konaní prípravnom*, t.j. po začatí trestného stíhania. Dozor prokurátora je činnosť vykonávaná za účelom zabezpečenia rýchleho, bezprietáhového, zákonného priebehu prípravného konania, pričom prokurátor sústavne preveruje výsledky prípravného konania a svojimi pokynmi usmerňuje jeho priebeh. Avšak prokurátor, hoci je procesne nadriadeným orgánom policajta, je sám kontrolovaný v rámci

⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok II § 196-569*, Bratislava: C.H. Beck, 2021, s. 33.

¹⁰ RŮŽIČKA, M.: *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 476.

vnútorných hierarchických vzťahov prokuratúry. Žiadosť o preskúmanie postupu prokurátora môže podať obvinený, poškodený a zúčastnená osoba.¹¹

V slovenskom právnom systéme sa uplatňuje *model tzv. slabého prípravného konania*, ktorého podstata spočíva v tom, že vo vzťahu ku konaniu pred súdom má iba predbežný charakter. Až v konaní pred súdom sa v plnom rozsahu uplatnia všetky základné zásady trestného konania, predovšetkým ústnosť, verejnosť a bezprostrednosť. Model slabého prípravného konania znamená, že nemusia byť nevyhnutne vykonané všetky dôkazy už v prípravnom konaní, pretože ťažisko dokazovania sa prenáša na konanie pred súdom.

4. Kľúčové rozdiely v inštitucionálnom postavení prokurátora a jeho kompetencií v porovnávaných právnych systémoch

V nadväznosti na uvedené môžeme zhrnúť, že prokuratúra zohráva v trestnom konaní kľúčovú úlohu a jej organizačná štruktúra i právomoci sa v jednotlivých krajinách líšia. Pri porovnaní Slovenskej republiky a Anglicka (resp. Anglicka a Walesu) možno pozorovať viaceré odlišnosti v inštitucionálnom usporiadaní, v stupni nezávislosti či v spôsobe rozhodovania.

V Anglicku pôsobí Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*), ktorú vedie Riaditeľ prokuratúry (*Director of Public Prosecutions*). Hoci ide o štátom riadenú inštitúciu/orgán, v praxi je jej rozhodovanie pomerne decentralizované, nakoľko jednotliví prokurátori (*Crown Prosecutors*) disponujú istou mierou autonómie. Tú usmerňujú publikované smernice Riaditeľa prokuratúry (*Director of Public Prosecutions*) a generálneho prokurátora (*Attorney General*). Naopak, v Slovenskej republike je prokuratúra vysoko centralizovaná. Na jej vrchole stojí generálny prokurátor, ktorý vydáva záväzné pokyny pre nižšie stupne (krajskej, a okresnej prokuratúry). Tento hierarchický model znamená, že podriadení prokurátori musia rešpektovať inštrukcie nadriadených.

V Anglicku zabezpečuje dôkazy a vypočúvanie svedkov primárne polícia, pričom Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) dozerá na závažnejšie prípady a vznáša obvinenia najmä pri komplexnejších trestných činoch. Pri menej závažných deliktoch môže polícia rozhodnúť o obvinení aj sama. Prokurátori v Anglicku pri hodnotení dôkazov uplatňujú *tzv. Full Code Test*, ktorý zahŕňa posúdenie dostatočnosti dôkazov a verejného záujmu. V slovenskom právnom poriadku takisto hlavné operatívne úkony vykonáva polícia, avšak priamo

¹¹ § 210 odsek 2 Trestného poriadku.

pod dohľadom prokurátora. Diskrečné právomoci prokurátorov boli posilnené o inštitúty, ktoré umožňujú napríklad dohodu o vine a treste či tzv. *odklonové konania*.

V Anglicku pri rozhodovaní o stíhaní dominuje diskrečná právomoc a dôraz sa kladie na verejný záujem. Korunná prokuratúra (*the Crown Prosecution Service*) môže ukončiť trestné stíhanie, ak už nezodpovedá tzv. *Full Code Testu* (napr. ak klesla pravdepodobnosť odsúdenia alebo sa znížil verejný záujem na pokračovaní v trestnom stíhaní). Slovenský model kladie dôraz na *zásadu legality* (zakotvenej v § 2 ods. 1 TP). Postup orgánov činných v trestnom konaní v prípravnom konaní musí byť v medziach zákona a získavanie dôkazov tak na obranu páchateľa trestnej činnosti ako aj na preukázanie jeho viny, sú zárukou spravodlivého trestného konania. Podstatné vady v priebehu dokazovania vždy povedú v dôsledku *zásady legality* k tomu, že dôkaz bude na základe tejto vady absolútne neúčinný a nepoužiteľný v trestnom konaní. Dovoľme si poukázať na aplikáciu tzv. *doktríny plodov otráveného stromu* (tiež známa ako "*fruit of the poisonous tree doctrine*").¹² Doktrína plodov otráveného stromu sa odvoláva na princíp, ktorý sa zaoberá nezákonným získavaním dôkazov a jeho vplyvu na ďalšie používanie týchto dôkazov v súdnom konaní. Táto doktrína stanovuje, že ak sú pôvodné dôkazy nezákonné alebo neoprávnené, potom aj ďalšie dôkazy odvodzujúce sa od týchto pôvodných nezákonných dôkazov sú neprípustné a považujú sa za "otrávené" alebo kontaminované.

Pri porovnaní postavenia a kompetencií prokurátora v Anglicku a na Slovensku vidno zásadné rozdiely. Anglický model je menej hierarchický, s väčšou mierou diskrečnej právomoci pri rozhodovaní o obvineniach, zatiaľ čo slovenská prokuratúra funguje vo vysoko centralizovanej štruktúre, kde prevláda povinnosť stíhať každý trestný čin. V oboch prípadoch však prokurátori zohrávajú kľúčovú rolu v presadzovaní zákonnosti a ochrane práv účastníkov trestného konania, či už v systéme tradične adverzatórnom (Anglicko) alebo v tom s kontinentálnymi koreňmi (Slovensko).

5. Komparácia výhod a nevýhod oboch systémov

Efektívnosť prípravného konania často závisí od toho, ako rýchlo a dôsledne je vyšetrovanie trestnej činnosti vedené a ukončené. Prístup aplikovaný v anglosaskom právnom systéme môže umožniť rýchlejšie vyšetrenie prípadu a prípadne aj dospieť k rýchlejšiemu ukončeniu prípadu, najmä čo sa týka pri dohod o vine a treste. Táto efektívnosť môže znížiť počet vecí prejednávaných pred súdom, ale zároveň môže vyvolávať obavy z potenciálneho tlaku na obžalovaných, aby priznali vinu. Na Slovensku dozor prokurátora v predsúdnom

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu SR z dňa 20.6.2006, sp. zn. 4 Tz 9/2006

konaní vedie k tomu, že vyšetrovanie je podrobené prísnejšej kontrole, čo koniec koncov vedie k dôslednejšiemu zhromažďovaniu dôkazov či už v prospech alebo proti obvinenému. Kogentné pravidlá aplikované pri trestnom stíhaní páchatel'a môžu zároveň predĺžiť celkovú dobu vyšetrovania, keď aj menej závažné prípady musia prejsť celým procesom skráteného alebo klasického vyšetrovania.

Vo všeobecnosti majú rôzne modely prokuratúry v Anglicku a na Slovensku priamy vplyv na tempo a povahu predsúdneho konania. V Anglicku môžu diskrečné právomoci prokurátora uľahčiť celý vyšetrovací proces, môže byť viac efektívny ale zároveň môže viesť aj k nezrovnalostiam alebo vnímanej nerovnosti v tom, ako sa podobné prípady / konania vedú a rozhodujú. Na Slovensku dôraz na zásadu legality podporuje jednotnosť pri vyšetrovaní a rozhodovaní, ale na druhej strane to môže ísť na úkor flexibility a efektivity prípravného konania.

Obidva právne systémy sa snažia chrániť práva obvinených – v Anglicku prostredníctvom silného kontradiktórneho rámca a na Slovensku prostredníctvom prísneho dozoru prokurátora.

Pri porovnaní výhod a nevýhod každého z uvedených právnych systémov nastáva otázka, či je tu požiadavka na spojenie oboch systémov do jedného univerzálneho modelu. V právnej praxi je však častejšie badať selektívne preberanie osvedčených a účinných mechanizmov z toho ktorého právneho systému. Vzhľadom na právne výzvy ktoré so sebou prináša moderná a dynamicky sa vyvíjajúca doba, v čoraz viac prepojenom svete, môžu právne systémy *anglosaského* alebo *kontinentálneho* typu navzájom čerpať zo svojich skúseností.

Záver

V článku sa autor snažil poskytnúť komplexný pohľad na princíp legality v prípravnom konaní a úlohu orgánov činných v trestnom konaní, s osobitným dôrazom na úlohu a právomoci prokurátora. Komparatívnou analýzou anglosaského a kontinentálneho právneho systému v kontexte trestného konania autor dospel k záveru, že na jednej strane existujú v právnej úprave a právnej praxi signifikantné rozdiely medzi týmito dvoma právnymi systémami, avšak zároveň sú prítomné aj určité spoločné prvky. Porovnanie Korunnej prokuratúry v Anglicku a Walese s úlohou prokurátora v kontinentálnom systéme (Slovenská republika) zdôraznilo odlišné prístupy k dozoru prokurátora a vedeniu trestného stíhania. Analýzou uvedených právnych systémov s poukazom na úlohy a právomoci prokurátora sa potvrdil kľúčový význam zásady legality v prípravnom konaní pre zabezpečenie spravodlivosti a efektívnosti trestného stíhania. Tieto zistenia prispievajú k lepšiemu pochopeniu rôznych právnych systémov a môžu slúžiť

ako základ pre ďalší výskum a potenciálne zlepšenia v oblasti trestného práva a postupov OČTK.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok II. § 196-569. Bratislava: C.H. Beck, 2021. 1336 s. ISBN 978-80-89603-88-6.

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

KLÁTIK, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 329 s. ISBN 978-80-8083-806-5.

RŮŽIČKA, M.: Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. Praha: C.H. Beck, 2005. 745 s. ISBN 80-7179-929-7.

ŠIMOVČEK, I. a kol.: Trestné právo procesné. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 407s. ISBN 978-80-7380-617-0.

Periodiká a zborníky:

ŠRAMEL, B. 2012. Ústavné postavenie prokuratúry SR a niektoré otázky týkajúce sa jej nezávislosti. In: Justičná revue, roč. 64, 2012, č. 1, s. 11-25.

Internetové zdroje:

Prosecution of Offences Act 1985 [online] 2025 [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/23/body>>

The Crown Prosecution Service [online] 2025 [cit. 2025-01-24]. Dostupné na internete: <<https://www.cps.gov.uk/>>

Právne predpisy:

Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 154/2001 Z.z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry v znení neskorších.

Judikatúra:

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z dňa 20.6.2006, sp. zn. 4 Tz 9/2006.

REFERENDUM – INŠTITÚT NA ROZHRANÍ PRÁVA A POLITIKY¹

REFERENDUM – AN INSTITUTE AT THE INTERFACE OF LAW AND POLITICS

Veronika Lenhardtová²

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou vzťahu právneho inštitútu referenda a politiky, neobmedzuje sa len na normatívne vnímanie daného inštitútu, ale približuje i jeho politologický charakter. V príspevku je venovaný priestor i demonštrácii predmetného vzťahu, a to na historicky konaných aj nekonaných celoštátnych referendách na území dnešného Slovenska. Predmetom rozboru je takisto aj významný vzťah samotného práva a politiky, ako dvoch spoločenských a navzájom prepojených systémov.

Kľúčové slová

Referendum, politika, právo, priama demokracia

Abstract

The presented article deals with the issue of the relationship between the legal institute of referendum and politics, it is not limited only to the normative perception of the given institute, but also approaches its political scientific character. The article also devotes space to the demonstration of the relationship in question, namely in historically held and not held nationwide referendums in the territory of today's Slovakia. The subject of the analysis is also the significant relationship between law and politics itself, as two social and interconnected systems.

Keywords

Referendum, politics, law, direct democracy

Úvod

Referendum je bezpochyby inštitútom právnym. V podmienkach Slovenskej republiky to dokazuje zakotvenie normatívnej úpravy predmetného nástroja priamej demokracie primárne v najvyššom zákone štátu - v samotnej Ústave³, na základe čoho ho možno s čistým svedomím označiť za inštitút ústavnoprávny a pre jeho priamo-demokratický charakter aj inštitút vysoko ústavne dôležitý. Predmetom nášho príspevku je skúmanie tohto inštitútu v kontexte nielen

¹ Príspevok je výsledkom riešenia projektu Vega č. 1/0474/25 – Referendum a materiálne jadro ústavy v kontexte judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky – hodnotenie, kritické reflexie a návrhy de constitutione ferenda.

² Mgr. Veronika Lenhardtová, interná doktorandka Ústavu teórie práva Gustava Radbrucha, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

³ Čl. 93 – čl. 100 Zákon č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky.

právnom, ale i politickom, jeho skúmanie ako hybridného inštitútu, pri ktorom možno identifikovať vplyvy a prvky tak politické, ako aj právne. Referendum je pomyselným rázcestím, na ktorom sa stretávajú aspekty právne s aspektmi politickými, nakoľko už samotné právo je bezpochyby prepojené s politikou. Skúmanie význačného vzťahu práva a politiky sa tak v praxi pretavuje i do roviny konkrétnej, roviny inštitucionálnej – roviny najdôležitejšieho inštrumentu priamej demokracie.

1. Lapidárny náhľad do vzťahu práva a politiky

Právo je (aj) politické. Nech už táto premisa vyvoláva v odborných či verejných kruhoch akúkoľvek emóciu, nemožno predmetné tvrdenie nevnímať a pozitivisticky sa tváriť, že právo je oddelené, čisté od iných normatívnych a spoločenských systémov a vplyvov. Predmetná premisa je výsledkom analýzy viacerých nasledujúcich logických tvrdení. Jedným zo základných prameňov slovenského práva je normatívny právny akt (najmä zákon ako výsledok legislatívneho procesu), ktorý je dielom normotvorcu. Normotvorcom - zákonodarným a ústavodarným orgánom v podmienkach Slovenskej republiky je Národná rada skladajúca sa z poslancov, ktorí sú volení občanmi, ako súčasť kandidátnych listín politických strán, ku ktorých voľbe dochádza v totožných voľbách. Poslanci ako fyzické osoby sú subjektmi tvoriacimi právnickú osobu – politickú stranu a politické strany svojimi činnosťami zase praktizujú politiku. Právo je teda do určitej miery i politické, nakoľko značné množstvo jeho prameňov je kreované práve poslancami - členmi politických strán - politikmi. Predtým, než finálne sformulujeme predmetnú premisu, je však potrebné, ba až nevyhnutné, zadať pojem politika.

Pri hľadaní odpovede na otázku „*Čo je politika?*“ by sme sa márne snažili nájsť jednotnú, uniformnú a univerzálnu definíciu tohto pojmu. Ani samotní politológovia sa v predmetnej problematike nevedia zhodnúť. Čo odborník, to odlišný výklad pojmu politika a odlišný názor na ňu, ktorý sa vyvíjal a menil v jednotlivých historických obdobiach.

Politika môže predstavovať umenie vládnuť⁴, moc⁵, veci verejné⁶, umenie dosiahnuť nemožné⁷ alebo aj kompromis a konsenzus⁸. Je to komplexný pojem, ktorý v sebe zahŕňa

⁴ HEYWOOD, A.: Politologie. 3. vyd. Preklad MASOPUST, Z. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 23.

⁵ Ibidem, s. 29.

⁶ Ibidem, s. 25.

⁷ WEBER, M.: Politika ako povolanie. Bratislava: Spektrum, 1990. Citovaný v BRÖSTL, A.: Frontisterion: alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve). Bratislava: Kalligram, 2009. s. 228.

⁸ HEYWOOD, A.: Politologie. 3. vyd. Preklad MASOPUST, Z. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 28.

viacero aspektov, ktoré nemožno opomenúť. Za jeho vcelku výstižný výklad, možno považovať definíciu podanú v Politologickom slovníku⁹, ktorý politikou rozumie súperenie o moc v štáte.¹⁰ Docent Antonín Nesvadba vo svojej monografii¹¹ vhodne dodáva, že politika môže byť aj súperením o podiel na štátnej moci.¹² „Na základe uvedeného je možné definovať politiku ako osobitnú spoločenskú činnosť zameranú na získanie a udržanie politickej moci s cieľom presadzovať mocenské záujmy, za ktorými stoja ekonomické, sociálne, kultúrne a iné záujmy jednotlivcov a skupín,“ dodáva.¹³ Obsahovo obdobnú komplexnú definíciu podáva i spomínaný Politologický slovník: „Politiku možno preto tiež charakterizovať ako činnosť, ktorej obsahom je presadzovanie mocenských a s nimi spojených ekonomických, sociálnych, kultúrnych atď. záujmov skupín v štáte.“¹⁴

Je vhodné dodať, že nielen právo je prepojené s politikou, ale už aj jeho samotná tvorba, ako náležite uvádza docent Boris Balog: „Na druhej strane je **proces tvorby práva tiež produktom politiky**. Na úrovni, na akej je regulovaný zákonmi parlamentu, teda politického ústavného orgánu, je konečné rozhodnutie o organizácii procesu tvorby a prijímania právnych predpisov stále výsledkom politického rozhodnutia politickej moci, ktorá vládne v čase prijímania tohto rozhodnutia.“¹⁵ K vplyvu politiky na normotvorbu, a tým na samotné právo sa zaoberal i český právnik a sociológ Hynek Baňouch, ktorý uvádza, že: „Politické vedy se shodují s obecným míněním: výsledkem politického boje je vítěz voleb, který své představy promítne do konkrétní vládní politiky, mezi jejíž **nástroje** se prostřednictvím zákonodárné iniciativy řadí i **zákon** (podzákonné právní předpisy nyní ponechme pro jednoduchost stranou). Právní teorie mají sklon k technicistnímu chápání normotvorby, kde je politično považováno za nechtěné „něco navíc“, za více či méně trpěnou součást reality... Pokud se expertovi podaří přesvědčit vůdce většiny, že jím nabízený koncept se skvěle hodí pro naplnění politikem sledovaného cíle, vše je redukováno „jen“ na přepsání politicko-teoretického konceptu do paragrafovaného znění zákona.“¹⁶ Baňouch tým poukazuje na fakt, že do práva sa vedome a aj

⁹ CHOVANEC, J. - HOTÁR, V.: Politológia: terminologický a výkladový slovník. 2. upr. a dopl. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2019.

¹⁰ Ibidem, s. 255.

¹¹ NESVADBA, A.: Teória štátu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022.

¹² Ibidem, s. 107.

¹³ NESVADBA, A. ZACHOVÁ, A.: Teória štátu a práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 96.

¹⁴ CHOVANEC, J. - HOTÁR, V.: Politológia: terminologický a výkladový slovník. 2. upr. a dopl. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2019. s. 255.

¹⁵ BALOG, B.: Vplyv politiky na proces tvorby práva. In: Weyrovy dny právnej teórie, roč. 4, 2017. s. 57.

¹⁶ BAŇOUC, H.: Vztahy práva a politiky a jejich vliv na efektivnost práva. In: SMEKAL, H. – POSPÍŠIL, I. et al.: Soudcokracie, nebo judicializace politiky?. Brno: MPÚ, s. 78 a 81.

mlčky premietajú hodnotové predstavy aktérov o žiadúcich účeloch.¹⁷ Takisto uvádza demarkačnú líniu medzi týmito dvoma systémami, ktorú podľa neho možno pripodobniť aj k rozdielu medzi *lex lata* - predstavujúce platné právo a *lex ferenda* - právo, o ktorom si prajeme, aby platilo.¹⁸

Prepojenosť práva a politiky tak na základe uvedeného nemožno spochybniť. Ako slovinský bývalý minister Miro Cerar výstižne uviedol: „**Právo by však nemohlo existovať bez politiky**, pretože práve politika dáva právu jeho hybnú silu a jeho „hrubý obsah“ či podstatu, ktoré si potom prispôsobuje svojmu autonómnemu rámcu a rozvíja jeho konečnú podobu, pričom ho vyjadruje špecifickým normatívnym spôsobom. Jednou z najnáročnejších úloh každej spoločnosti je teda neustále sa snažiť nastoliť a udržiavať primeranú rovnováhu medzi politikou a právom.“¹⁹ Vplyvu politiky sa právo prosto nemôže vyhnúť a ani by nemalo, nakoľko do určitej miery tvorí jeho základ, a to, aké právo v konečnom dôsledku je. Právo však nemožno vnímať ako nesamostatný systém závislý od politiky. „Napriek tomu si moderné právo zachováva veľkú mieru **autonómie**,“ jedným dychom dodáva Cerar.²⁰ Právo tak nemožno stotožniť s politikou, nakoľko nejde o synonymá, ale o samostatné spoločenské systémy, pri ktorých je však právny systém považovaný za súčasť politického systému²¹ a naopak, politický systém, ako aj politika samotná, je regulovaný právnymi normami, v ktorých medziach a len s nimi v súlade môže byť politika vykonávaná.

2. Referendum ako inštrument výlučne priamej demokracie alebo aj politiky?

Pri definovaní politiky ešte chvíľu ostaneme, nakoľko docent Vlastimil Havlík politikou rozumie „činnosť, pri ktorej právoplatní občania môžu prosadiť svoje zájmy, ovplyvňovať druhé a aktívne či pasívne sa účastniť politického života.“²² Z jeho ponímania politiky vyplýva, že za ňu nemožno označiť len činnosť politických strán a jej členov, ale aj činnosť samotných občanov pri ich účasti na politickom živote. V konotácii tejto definície tak možno konštatovať, že i účasť občanov na voľbách či referende by mohla byť považovaná za činnosť predstavujúcu politiku a referendum by sa následne dalo logicky pokladať za prostriedok takej činnosti, za nepriamy nástroj politiky.

¹⁷ Ibidem, s. 83.

¹⁸ Ibidem, s. 82.

¹⁹ CERAR, M.: The Relationship Between Law and Politics. In: Annual Survey of International & Comparative Law, roč. 15, č. 1, 2009. s. 24.

²⁰ Ibidem, s. 23.

²¹ Ibidem, s. 22.

²² HAVLÍK, V.: Pojem politika. In: Učebné materiály - predmet Úvod do politológie. Brno: MUNI, 2016 [cit. 2024-12-30], s. 1-23. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2016/POL104/um/>.

Referendum ako to inštitút právny, je vzhľadom na vyššie vyvedené závery, zároveň i inštitútom politickým. Predmetné tvrdenie možno aplikovať najmä v prípadoch, kedy je referendum iniciované „zhora“ - za jeho iniciáciou stojí konkrétna politická strana a parlament uznesením požiada o jeho vyhlásenie. No už samotné právo občana zúčastniť sa (a hlasovať) na referende, ako osobitná forma realizácie²³ ústavného práva zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo²⁴, Ústavný súd vo svojom náleze z roku 1999²⁵ označil za právo politické.²⁶ Politiku teda nemožno oddeliť od právneho inštitútu referenda, nakoľko, ako sme už skoršie preukázali, samotné právo je do určitej miery politické. Nemožno však konštatovať, že je to inštitút čisto politický, ale ani čisto právny. Možno zhrnúť, že medzi referendom a politikou existuje určitá korelácia, určitý vzťah. A predmetnú súvislosť možno najlepšie demonštrovať na celoštátnych referendách, ktoré sa konali či nekonali na území dnešného Slovenska v minulosti.

2.1 Vplyv politiky na referendum v konotáciách slovenskej histórie

Takmer každé dodnes konané celoštátne referendum je považované za akýsi nástroj politiky na presadenie politických cieľov tej ktorej politickej strany, politickej skupiny. Dokazujú to i temer zhodné názory právnych a politologických odborníkov na inštitút slovenského referenda. Ondrej Preuss výstižne tvrdí, že: „*Odborníci v souvislosti se slovenským systémem zdůrazňují, že zde referendum vykryštovalo v institut zneužívaný politickými stranami za účelem politického boje, který má negativní vliv na kvalitu demokracie.*“²⁷ Referendum ako nástroj politického boja medzi koalíciou a opozíciou v histórii poslužil tak na podporu vládnucej strany, ako aj na podporu opozície²⁸, čo možno pozorovať pri jednotlivých historicky konaných referendách. Obdobný názor zastáva i docent politológie Erik Láštík, ktorý sa vo svojej monografii s príznačným názvom „V rukách politických strán“²⁹, dedikovanej

²³ DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. s. 735.

²⁴ Čl. 30 ods. 1 Zákon č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky.

²⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 37/1998 z 26. januára 1999.

²⁶ Ibidem, s. 200.

²⁷ PREUSS, O.: Lid versus referendum aneb druhý slovenský „Melčák“. In: Jurisprudence, 2022, č. 2, s. 24.

²⁸ Bližšie pozri: KOPEČEK, L. - BELKO, M.: Referendum in theory and practice: the history of the Slovak referendums and their consequences. In: Central European Political Studies Review, roč. 5, 2003, č. 2 – 3. s. 195. a KUZELEWSKA, E.: Referendum in the Czech Republic and Slovakia. In: Annales UMCS Sectio K: Politologia, roč. 21, 2014, č. 1, s. 107.

²⁹ LÁŠTÍK, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011.

inštitútu slovenského referenda, venoval predmetnému vzťahu referenda a politiky, a to z politologického pohľadu.³⁰

Čo sa týka jednotlivých referend, na ktorých najlepšie možno demonštrovať predmetný vzťah, prvýkrát sa referendum v ústavnej podobe zakotvilo v roku 1920, no „iba v podobe *ex post nástroja, prostredníctvom ktorého mali občania rozhodovať o návrhu vládneho zákona, ktorý odmietol schváliť zákonodarný zbor a ktorý na hlasovanie predkladala jednomyselným uznesením vláda*,“ opisuje Láštic.³¹ Napriek jeho ústavnému zakotveniu, toto referendum ostalo len v normatívnej, teoretickej rovine a nepremietlo sa do praxe. „Už samotné úzke vymedzenie okolností, za ktorých bolo možné referendum konať, svedčí skôr o neochote vtedajšej politickej elity zahrnúť tento inštitút medzi pevné súčasti tamojšieho politického systému,“ vhodne skonštatoval docent Peter Spáč.³² Vzťah politiky k inštitútu referenda možno tak prvotne vnímať už v normatívnej úprave za čias prvej Česko-Slovenskej republiky.

Obdobie od roku 1945 až do roku 1991 možno považovať za obdobie hluché z pohľadu referenda, nakoľko nebolo normatívne vôbec upravené a už vôbec nie praktizované, čoho kauzalitu by sme mohli, okrem iného, prisúdiť aj nedemokratickému režimu, ktorý panoval na našom území. V roku 1991 nadobudol účinnosť ústavný zákon o referende³³, ktorý normatívne znovuzakotvil inštitút referenda, ktorého predmetom mohli byť len zásadné otázky formy štátoprávneho usporiadania Českej a Slovenskej Federatívnej republiky alebo návrh na vystúpenie Českej republiky alebo Slovenskej republiky z ČSFR.³⁴ Napriek tomu, že v roku 1992 k rozdeleniu ČSFR skutočne došlo, referendum, predstavujúce jediný ústavne konformný spôsob tohto rozhodnutia a rozdelenia, sa nekonalo. „Po parlamentných voľbách v roku 1992 sa obidve najsilnejšie strany v republikách, HZDS a ODS, dohodli na rozdelení ČSFR. Ich rozhodnutie bolo **rozhodnutím politických elít** a následne poslancov v oboch snemovniach Federálneho zhromaždenia. Pred referendom ako nástrojom priamej demokracie tak dostala

³⁰ V monografii Láštic k predmetnému vzťahu uvádza nasledovné: „...referendum v politickom systéme SR nefunguje ako externý mechanizmus, ktorý umožňuje občanom vykonávať štátnu moc priamo z toho dôvodu, že do tohto mechanizmu zasahujú politické strany a ich prostredníctvom parlament a vláda. **Referendum je tak nástrojom v rukách zastupiteľov, nie však poistkou občanov proti nim...** môžeme identifikovať tri vysvetlenia, prečo referendum nie je poistkou pre občanov, ale nástrojom politických aktérov. Prvým vysvetlením je absencia konsenzu medzi politickými elitami a občanmi ohľadom úlohy, ktorú má referendum zohrávať. Druhým je nastavenie a interpretácia formálnych pravidiel, ktoré upravujú referendum na Slovensku. Tretím vysvetlením je správanie aktérov, ktorí referendum priamo alebo nepriamo ovplyvňujú a miera jeho politizácie.“ – Ibidem, s. 12 a s. 113.

³¹ Ibidem, s. 15.

³² SPÁČ, P.: Referendum ako súčasť slovenskej politickej praxe: Diplomová práca. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, s. 22.

³³ Ústavný zákon č. 327/1991 Zb. o referende.

³⁴ Ibidem, čl. 1 ods. 1 a ods. 2.

prednosť demokracia zastupiteľská,“ okomentoval rozdelenie Láštíc.³⁵ Týmto sporným politickým rozhodnutím sa dodnes zaoberajú odborníci. Marta Breichová Lapčáková po preskúmaní názorov viacerých odborníkov vhodne skonštatovala, že: *„Predstavitelia právnej vedy sú zdá sa v otázke identifikácie dôvodov nevypísaného referenda zajedno. Tým dôvodom je strach víťaznej politickej reprezentácie, že ľud za pomoci inštitútu referenda rozhodne napriek ich vôli o zotrvaní v spoločnom štáte.“*³⁶ Už pri historicky prvej možnosti referenda, pre ktorého konanie boli vytvorené podmienky, tak možno pozorovať jednoznačný a nepopierateľný vplyv politiky, politických strán a politikov na predmetný inštitút.

Za zmienku stojí i prvý pokus o referendum z roku 1994, ktoré sa však neuskutočnilo - tentokrát právom, nakoľko iniciatíva nespĺňala ústavnoprávnu podmienku požadovaného počtu podpisov. Z politologického hľadiska bol tento pokus významný v tom, že legitímne rozhodnutie vtedajšieho prezidenta nevyhlásiť referendum považovala opozičná strana HZDS, ktorá mala záujem na jeho uskutočnení, za zneužitie právomoci prezidenta a v nasledujúcich rokoch sa snažila pozbaviť prezidenta jeho funkcie.³⁷ Z právneho hľadiska prvý pokus vyústil do viacerých neúspešných konaní pred Ústavným súdom.³⁸

Historicky prvé celoštátne referendum uskutočnené v totožnom roku - 1994 bolo iniciované „zhora“ – uznesením parlamentu, hoci na čele iniciatívy stálo ZRS (Združenie robotníkov Slovenska) na čele s Jánom Ľuptákom, a týkalo sa preukazovania finančných prostriedkov použitých pri dražbách a privatizácii.³⁹ Hoci bolo pre nízku účasť neplatné, neúspešné, prepojenosť na politiku tu nachádzame v účele konaného referenda. Niektorí odborníci zastávajú názor, že ZRS, ako čerstvo vzniknutá strana pred voľbami do parlamentu si v nich týmto referendum chcela zabezpečiť účasť.⁴⁰ *„Je zrejmé, že referendum malo smerovať výhradne k popularizácii Ľuptákovej formácie a ako také bolo iba prostriedkom k dosiahnutiu lepšieho výsledku vo voľbách, pričom jeho samotný výsledok bol ZRS v podstate ľahostajný. Z objektívneho hľadiska je tak zrejmé, že výsledok vo voľbách mal pre robotníkov omnoho väčší význam než osud ľudového hlasovania, hoci išlo o ich vlastný projekt... Vyvolanie referenda zo spätného pohľadu možno hodnotiť ako úspech Ľuptákovej strany, keďže sa*

³⁵ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 22.

³⁶ BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M.: Absencia inštitútu referenda v procese zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. In: Demokracia, dôstojnosť, diverzita: Zborník z prezentácií slovenskej sekcie pred 29. svetovým kongresom IVR 2019, 2020. s. 79.

³⁷ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 32 a 36.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, s. 62.

⁴⁰ SPÁČ, P.: Referendum ako súčasť slovenskej politickej praxe: Diplomová práca. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, s. 28.

dopracovala k poslaneckým mandátom a získala postavenie vládnej strany, čím sa jej podarilo naplniť svoj hlavný a skutočný motív, ktorým bolo vlastné zviditeľnenie,“ tak opísal vzťah prvého referenda a politiky Spáč.⁴¹ Láštic tak k pokusu, ako i k prvému referendu a udalostiach nasledujúcich po ňom vhodne dodáva nasledovné: „Udalosti z roku 1994 a 1995 poukázali na limity ústavnej a zákonnej úpravy referenda, na snahu politických aktérov použiť referendum ako jeden z **nástrojov v politickom spore** a ich ochotu interpretovať a meniť formálne pravidlá s cieľom posilnenia svojej vlastnej pozície a oslabenia pozície iných aktérov.“⁴²

V poradí druhé referendum konané v roku 1997 v sebe nieslo silný politický kontext a možno ho označiť za historicky „najdramatickejšie“. Vtedajší prezident vyhlásil referendum, v ktorom historicky prvý krát spojil dve iniciatívy do jedného hlasovania, a to petíciu opozície s jedinou otázkou o priamej voľbe prezidenta a uznesenie národnej rady s otázkami týkajúcimi sa problematiky NATO.⁴³ Láštic sa domnieva, že vláda na čele s „HZDS sa prostredníctvom ďalšieho referenda snažila o oslabenie petičnej akcie a prípadného referenda o priamej voľbe prezidenta.“⁴⁴ Prezidentovo rozhodnutie vláda považovala za nezákonné, a tak nastala situácia, kedy Ministerstvo vnútra v deň konania referenda nedoručilo hlasovacie lístky s otázkou o voľbe prezidenta, čo neskôr Ústavný súd považoval za porušenie ústavného práva sťažovateľa zúčastniť sa na referende.⁴⁵ Predmetné neúspešné referendum Láštic prozaicky označil za: „*nástroj pre politické strany na presadenie ich vlastnej agendy (petičná akcia opozičných strán), ale i referendum ako prostriedok politického zápasu v snahe znížiť zisky politických oponentov (vládnou koalíciou iniciované uznesenie NR SR s tromi otázkami). Referendum, ktorého nejasná ústavná a zákonná úprava umožňuje aktérom uplatňovať a presadzovať vlastnú interpretáciu formálnych pravidiel. Referendum ako konštitucionalizácia politiky, kde sa politický konflikt ohľadom pravidiel prenáša na Ústavný súd, ktorý nie vždy túto úlohu akceptuje. Zmarené referendum ako charakteristika politického režimu na Slovensku počas vlády V. Mečiara a dôkaz o nedostatočnej politickej pripravenosti Slovenska na európsku integráciu. A napokon referendum ako dedičstvo tzv. Mečiarových amnestií v podobe sporu o to, kde sa začínajú a končia hranice právneho štátu, keď sa stretnú princípy právnej*

⁴¹ SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 197 – 198.

⁴² LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 13.

⁴³ Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky č. 76/1997 Z. z. z 13. marca 1997 o vyhlásení referenda.

⁴⁴ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 41.

⁴⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 76/97.

istoty a spravodlivosti práva.“⁴⁶ Predmetné referendum tak možno považovať za odraz konfliktu na úrovni politických aktérov a nestability inštitucionálnych pravidiel v období 1994 – 1998.⁴⁷ Spáč v konotácii referenda z roku 1997 takisto poukazuje na parlamentné obštrukcie a zmarenie referenda.⁴⁸

Rok 1998 bol rokom v poradí tretieho na Slovensku konaného referenda, ktoré sa týkalo privatizácie strategických podnikov a bolo podľa odborníkov využité vtedajšou koalíciou na podporu volieb. Spáč politické pozadie tretieho referenda vymedzil nasledovne: *„Jedným z cieľov, ktorý HZDS sledovalo, bolo mobilizovanie svojich prívržencov pre nadchádzajúce parlamentné voľby, a to počnúc už letnou petíciou. Mečiarova strana tak časové zladenie s voľbami nevyužila preto, aby pre svoju protiprivatizačnú otázku získala dostatočnú účasť, ale naopak prostredníctvom referenda chcela maximalizovať svoj volebný výsledok.“* Za ďalší politický cieľ predmetného referenda vníma snahu HZDS prezentovať sa ako ochranca národného majetku.⁴⁹ Možno tak súhlasiť s Lášticom, že i predmetné neúspešné referendum sa stalo prostriedkom a predmetom politického konfliktu.⁵⁰

Začiatkom nového milénia strany HZDS a SNS rozbehli petičnú akciu, ktorej cieľom bolo primäť parlament k prijatiu ústavného zákona o vypísaní predčasných volieb.⁵¹ Snaha o predčasné voľby vyústila v roku 2000 do konania ďalšieho referenda, ktorého politický kontext iniciátora je očividný, a to predčasnými voľbami sa dostať k moci. *„Alternatívny pohľad súvisí predovšetkým s HZDS a jeho snahou zastaviť vládne kroky smerujúce k vyšetreniu káuz z predošlého volebného obdobia, ku ktorým možno zaradiť únos prezidentovho syna či vraždu Róberta Remiáša... V tomto prípade časový sled udalostí daný prístup podporuje, keďže s myšlienkou referenda prišlo HZDS takmer okamžite po návrhu KDH, aby boli zrušené Mečiarove amnestie, ktoré sa k týmto skutkom vzťahovali a bránili ich prešetreniu,“* polemizuje Spáč, čím poukazuje na ďalšie možné politické ciele referenda konaného v začiatkoch nového tisícročia.⁵²

⁴⁶ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 39.

⁴⁷ Ibidem, s. 54.

⁴⁸ SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 207.

⁴⁹ Ibidem, s. 216.

⁵⁰ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 29.

⁵¹ SPÁČ, P.: Referendum ako súčasť slovenskej politickej praxe: Diplomová práca. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, s. 49.

⁵² SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 224.

Aktuálne jediné úspešné, platné a zatiaľ pre Slovensko najdôležitejšie referendum sa uskutočnilo v roku 2003 a týkalo sa vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie. V kontexte nášho príspevku ho však možno považovať za politicky minimálne dramatické, nakoľko, ako Blašková a kolektív autorov uvádzajú: „Predmet tohto referenda predstavoval zjednotenie politických strán a hnutí na Slovensku, keďže všetky dôležitejšie strany a hnutia, taktiež i prezident SR podporovali vstup SR do EÚ.“⁵³ Spáč pri skúmaní konaného referenda podotkol i jeho povahu zastávajúc názor, že išlo o referendum fakultatívne, nie obligatórne, čo odôvodnil nasledovne: „Podľa slovenskej ústavy sa ľudové hlasovanie musí uskutočniť iba v prípade vstupu do štátneho zväzku s inými krajinami alebo naopak, v prípade vystúpenia z neho. V súvislosti s existujúcimi debatami o možnom postupnom prerode EÚ až do podoby reálnej federácie je možné viesť politické diskusie o tom, či vstup do nej splňa vyššie naznačenú podmienku, avšak z právneho hľadiska tomu tak v čase vrcholiacich integračných snáh SR nebolo. V porovnaní s minulosťou sa tak prístupové referendum síce môže vymykať svojím významom a celkovými dôsledkami, ale podobne ako všetky predošlé akty tohto typu bolo taktiež **fakultatívne**.“ Za zásadný rozdiel medzi predmetným referendom a predošlými ľudovými hlasovaniami náležite považuje to, že na uskutočnenie referenda z roku 2003 bola požiadavka nielen vnútorná, ale aj externá.“⁵⁴

Rok 2004 bol rokom ďalšieho, neúspešného referenda, ktoré opätovne obsahovalo snahu o skrátenie volebného obdobia parlamentu. Bolo reakciou na nepopulárne opatrenia koalície v podobe série hlbokých systémových reforiem, zasahujúcich do viacerých spoločenských oblastí, vrátane daní, verejného financovania, školstva, zdravotníctva, dôchodkov a systému sociálneho zabezpečenia.⁵⁵ Petičnú akciu organizovali odbory, ale podľa Spáča „cieľ celej snahy bol sám osebe politický a jeho presadzovaním sa odbory značne odklonili od svojej „klasickej“ role v spoločnosti.“⁵⁶ Dôkazom toho boli poslanci jednotlivých strán aktívne zbierajúci podpisy ako aj finančná podpora opozície.⁵⁷ Spáč zastáva názor, s ktorým sa možno stotožniť, a to, že motívy vedúce k iniciácii myšlienky skrátenia volebného obdobia boli pomerne zreteľné a opozícia využila rozpoloženie verejnej mienky k víťazstvu vo voľbách a k prístupu k vládnej moci.⁵⁸

⁵³ BLAŠKOVÁ, B. - KOŠTIAL, L. – NOVÁK, M.: Voľby a referendá na území Slovenskej republiky od roku 1989 – 2020. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2020. s. 81.

⁵⁴ SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 227.

⁵⁵ Ibidem, s. 233.

⁵⁶ Ibidem, s. 235.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem, s. 239.

Z hľadiska predmetu, dodnes najširšie celoštátne referendum sa konalo v roku 2010. I v súvislosti s týmto ľudovým hlasovaním odborníci nachádzajú prepojenosť s politikou. „Referendum z roku 2010 použila zase politická strana SaS ako nástroj na vybudovanie vlastnej pozície v rámci systému politických strán.. Transformácia petičného výboru na politickú stranu na jeseň 2008 a rozšírenie predmetu petičnej akcie na ďalších päť tém umožnilo naraz prepojiť budovanie strany, komunikáciu jej programu a komunikáciu petičnej akcie a referenda,“ uvádza Láštic.⁵⁹ Spáč i toto referendum považuje za mobilizačný nástroj, čo odôvodňuje jeho načasovaním ako aj mierou populizmu referendumových otázok a poukazuje na paralelu predmetného referenda s ľudovým hlasovaním vyvolaným ZRS v roku 1994 za účelom aktivizácie vlastného voličstva pre parlamentné voľby.⁶⁰

Minimálny politický vplyv na iniciovanie referenda možno pozorovať pri referende „o rodine“, konanom v roku 2015, v ktorom sa politický aspekt pretavil skôr do antikampane jednotlivých politikov. No politický vplyv možno opätovne vnímať pri doteraz poslednom konanom referende z roku 2023, ktoré sa týkalo neúspešnej snahy vtedajšej opozície o predčasné voľby využitím nespokojnosti ľudí s vládou, najmä s jej protikovidovými opatreniami, čo opäť raz potvrdilo politický charakter právneho inštitútu referenda.

Po stručnom opise jednotlivých konaných referend možno vyvodit' nasledovné závery. Temer každé z doteraz konaných celoštátnych referend malo politický charakter, no miera politizácie sa pri jednotlivých referendách líšila. „Nízku mieru politizácie vykazuje referendum s predmetom, na ktorom panovala všeobecná zhoda (2003), vyššiu mieru politizácie potom tie referendá, ktorých predmetom boli zmeny v oblasti jednotlivých politik (policy) a politické strany ich použili ako nástroj na politickú komunikáciu v súvislosti s blížiacimi sa parlamentnými voľbami (1994, 1998, 2010),“ výstižne popisuje mieru politického charakteru referend Láštic.⁶¹ Peter Spáč, ktorý skúmal vzťah politiky a jednotlivých referend, vyvodil takisto náležitý záver, že ak v referende voliči rozhodovali o **vecných problémoch**, tak **primárne** boli sledované **iné ciele**, ako záujem iniciátorov o kladný výsledok celého aktu (ako príklady uvádza referendá konané v rokoch 1994, 1997 či 2010), ak sa však v referende riešila „**procesná**“ **záležitosť**, napríklad referendá konané v rokoch 2000 a 2004, **prvoradý motív**

⁵⁹ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 119.

⁶⁰ SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 245.

⁶¹ LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 119.

iniciátorov skutočne spočíval v naplnení danej myšlienky.⁶² Na základe tejto idey Spáč spolu s doktorom Miroslavom Nemčokom následne príhodne identifikovali dva druhy motivácie, skutočného zámeru iniciácie referenda ako nástroja politických strán, ktoré sa vo väčšine prípadov iniciátori snažia skryť za dymovú clonu.⁶³ Do prvej skupiny motivácie možno zaradiť **nárast podpory strany verejnosťou** (napríklad referendá konané v rokoch 1994, 1998 a 2010).⁶⁴ Druhú skupinu zámeru tvorí **pokus o ublíženie protivníkovi** – táto motivácia je prítomná najmä v referendách o predčasných voľbách v rokoch 2000 a 2004 a v akciách vládnych strán v roku 1997⁶⁵, no i doteraz posledné referendum konané v roku 2023 by sme taktiež mohli zaradiť do druhej skupiny motivácie.

Z doteraz uvedeného vystáva záver, že referendum je z hľadiska práva jednoznačne nástrojom priamej demokracie, no z pohľadu politických strán je to i nástroj na zviditeľnenie sa, získanie podpory verejnosti a získanie prístupu k moci. *„Politické strany nepovažujú inštitút za nástroj na skutočné navrhovanie zákonov a ovplyvňovanie politických výsledkov systému prekonaním nezhody s partnerom/partnermi alebo získaním dostatočnej legitimacy pre ich objektívy. Inštitút referenda na Slovensku slúži jeho iniciátorovi ako prostriedok na dosiahnutie sebeckých záujmov,“* vhodne zhrnuli náplň tejto podkapitoly Nemčok a Spáč.⁶⁶

Záver

Na prvý pohľad, pohľad nevinný a jemne naivný - oprostý od politologického a historického kontextu, by sa mohlo zdať, že referendum je inštitút čisto právny a slúžiaci „iba“ ľudu na priamy výkon štátnej moci. No v kontexte poznatkov uvedených v našom príspevku, možno vyvodiť záver, že konané referendá skôr ako nástroj čisto určený na priame rozhodovanie ľudu, je potrebné považovať i za nástroj politický, nástroj na dosiahnutie cieľov politických strán, politických predstaviteľov. Na referendum sa tak dá nazerať nielen normatívne – z pohľadu práva ako jeho regulátora, ale i jeho možného výsledku, no nepochybne aj v politickom rozmere, čoho dôkazom je vo všeobecnosti samotná história konaných i nekonaných celoštátnych referend na území dnešného Slovenska. Od čias prvej Česko-Slovenskej republiky až do dnešného dňa možno pozorovať bežnú politizáciu inštitútu

⁶² SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. s. 255.

⁶³ NEMČOK, M. - SPÁČ, P.: Referendum as a Party Tool: The Case of Slovakia. In: East European Politics and Societies, roč. 33, 2019, č. 3, s. 180. (preložené autorkou príspevku).

⁶⁴ Ibidem, s. 772.

⁶⁵ Ibidem, s. 775.

⁶⁶ Ibidem, s. 180.

referenda tak vládncimi stranami, ako aj opozíciou, no miera politického charakteru jednotlivých referenda je odlišná.

Referendum je síce primárne nástrojom v rukách ľudu, ale chytajú sa ho (niekedy ako topiaci sa slamky) aj politické strany, a to z rôznych, v príspevku pomenovaných, dôvodov. „*Najmä v poslednom období sa prejavuje tendencia urýchliť referendum ako donucovací mechanizmus, hrozbu alebo prostriedok protestu, ktorý „iste dosiahne vôľu ľudu“, t. j. želaný výsledok organizátorov referenda. Nech už sú motívy jej realizácie akékoľvek, pravdou je, že efektívnejší mechanizmus na testovanie vôle čo najširšieho spektra obyvateľstva sa nenašiel,*“ náležite uvádza docentka Alena Krunková.⁶⁷ V uvedených prípadoch ide o politickú instrumentalizáciu referenda, kedy iniciátor použije referendum s iným úmyslom, ako je účel predmetnej referendovej otázky,⁶⁸ ktorá sa na Slovensku stala bežnou praxou. „*Možno povedať, že inštitút referenda sa stal jedným z dôležitých nástrojov (zne)užívaného stranami v politickej súťaži. Jeho využitie inými – nestranickými – účastníkmi sa ukázalo ako nereálne,*“ vhodne konštatuje Kopeček a Belko.⁶⁹

Politický ráz predmetného inštitútu referenda mu tak nemožno uprieť. Dôkazom tvrdeného sú roky praxe a história tohto staronového inštitútu. Tak ako právo nie je spoločenským systémom existujúcim v izolovanej bubline, tak aj referendum osciluje na rozhraní práva a politiky, niekedy je naklonené viac na jednu stranu - na stranu práva a verejných záujmov, inokedy na stranu druhú - stranu politiky a záujmov jej predstaviteľov. Či a v akej miere je takýto vzťah referenda a politiky vhodný a prospešný pre priamu demokraciu možno ponechať na úvahe vlastnej každému percipientovi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALOG, B.: Vplyv politiky na proces tvorby práva. In: Weyrovy dny právni teorie, roč. 4, 2017. ISBN 978-80-210-8752-1, s. 56-62.

BAŇOUCH, H.: Vztahy práva a politiky a jejich vliv na efektivnost práva. In: SMEKAL, H. – POSPÍŠIL, I. et al.: Soudcokracie, nebo judicializace politiky?. Brno: MPÚ, 2013. ISBN 978-80-210-6282-5, s. 73 - 92.

⁶⁷ KRUNKOVÁ, A. Referendum in the Slovak republic – Theory and practise. In: Studia Wyborcze, roč. 32, 2021. s. 155.

⁶⁸ GHERGHINA, S. – FARCAS, R. – OROSS, D.: Referendums as extended arms of the government: evidence from an illiberal regime. In: EAST EUROPEAN POLITICS, roč. 40, 2024, č. 4, s. 594.

⁶⁹ KOPEČEK, L. - BELKO, M.: Referendum in theory and practice: the history of the Slovak referendums and their consequences. In: Central European Political Studies Review, roč. 5, 2003, č. 2 – 3. s. 199.

BLAŠKOVÁ, B. - KOŠTIAL, L. – NOVÁK, M.: Voľby a referendá na území Slovenskej republiky od roku 1989 – 2020. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2020. 96 s. ISBN 978-80-572-0061-1.

BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M.: Absencia inštitútu referenda v procese zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. In: Demokracia, dôstojnosť, diverzita: Zborník z prezentácií slovenskej sekcie pred 29. svetovým kongresom IVR 2019, 2020. ISBN 978-80-8152-859-0. s. 77- 82.

BRÖSTL, A.: Frontisterion: alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve). Bratislava: Kalligram, 2009. 328 s. ISBN 978-80-810-1179-5.

CERAR, M.: The Relationship Between Law and Politics. In: Annual Survey of International & Comparative Law, roč. 15, 2009, č. 1. ISSN 2169-7477, s. 19-41.

DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1792 s. ISBN 978-80-89603-74-9.

CHOVANEC, J. - HOTÁR, V.: Politológia: terminologický a výkladový slovník. 2. upr. a dopl. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2019. 440 s. ISBN 978-80-857-1735-8.

GHERGHINA, S. – FARCAS, R. – OROSS, D.: Referendums as extended arms of the government: evidence from an illiberal regime. In: EAST EUROPEAN POLITICS, roč. 40, 2024, č. 4. ISSN 2159-9165, s. 591–613.

HAVLÍK, V.: Pojem politika. In: Učebné materiály - predmet Úvod do politológie. [online]. Brno: MUNI, 2016 [cit. 2024-12-30], s. 1-23. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2016/POL104/um/>.

HEYWOOD, A.: Politologie. 3. vyd. Preklad MASOPUST, Z. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 537 s. ISBN 978-80-7380-115-1.

KOPEČEK, L. - BELKO, M.: Referendum in theory and practice: the history of the Slovak referendums and their consequences. In: Central European Political Studies Review, roč. 5, 2003, č. 2 – 3. ISSN 1212-7817, s. 193 – 201.

KRUNKOVÁ, A. Referendum in the Slovak republic – Theory and practise. In: Studia Wyborcze, roč. 32, 2021. ISSN 2450-9337, s. 143-156.

KUZELEWSKA, E.: Referendum in the Czech Republic and Slovakia. In: Annales UMCS Sectio K: Politologia, roč. 21, 2014, č. 1. ISSN 1428-9512, s. 97-110.

LÁŠTIC, E.: V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993 – 2010. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. 128 s. ISBN 978-80-223-3000-8.

NEMČOK, M. - SPÁČ, P.: Referendum as a Party Tool: The Case of Slovakia. In East European Politics and Societies, roč. 33, 2019, č. 3. ISSN 1533-8371, s. 755-777.

NESVADBA, A.: Teória štátu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. 167 s. ISBN 978-80-8054-930-5.

NESVADBA, A. - ZACHOVÁ, A.: Teória štátu a práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 227 s. ISBN 978-80-7380-464-0.

PREUSS, O.: Lid versus referendum aneb druhý slovenský „Melčák“. In Jurisprudence, 2022, č. 2. ISSN 1802-3843, s. 22-33.

SPÁČ, P.: Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku: volebné reformy a referendá po roku 1989. Brno: CDK, 2010. 278 s. ISBN 978-80-7325-238-0.

SPÁČ, P.: Referendum ako súčasť slovenskej politickej praxe: Diplomová práca. Brno: Masarykova Univerzita, 2008. 89 s.

Právne predpisy a súdne rozhodnutia:

Zákon č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky

Ústavný zákon č. 327/1991 Zb. o referende

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 76/97

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 37/1998 z 26. januára 1999

Rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky č. 76/1997 Z. z. z 13. marca 1997 o vyhlásení referenda

KAUZÁLNY NEXUS A ŠPECIFIKÁ JEHO PREUKAZOVANIA V MEDICÍNSKÝCH SPOROCH

CAUSAL NEXUS AND THE SPECIFICITY OF ITS DEMONSTRATION IN MEDICAL DISPUTES

Zuzana Lukáčová¹

Abstrakt

V príspevku sa venujeme špecifikám kauzálneho nexu a jeho preukazovania v medicínskych sporoch pri uplatňovaní zodpovednosti za škodu spôsobenú v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Vo všeobecnosti je preukázanie príčinnej súvislosti v sporoch pojednávajúcich o postupe non lege artis medicinae mimoriadne komplikované až nemožné. Jedinečnosť týchto sporov spočíva v multidisciplinárnom charaktere. V rámci komplikovaného reťazca súvislostí je obzvlášť obtiažne pripísať jednoznačne medicínskemu postupu konkrétny následok, ktorým v prípade týchto sporov bude poškodenie zdravia alebo smrť človeka. Náhľad, ktorý na danú problematiku v rámci príspevku ponúkame umožní nastoliť možné dopady toho ktorého prístupu v rozhodovacej praxi súdov.

Kľúčové slová

príčinná súvislosť, kauzálny nexus, medicínske spory, zodpovednosť za škodu

Abstract

In the article, we focus on the specifics of causal nexus and its proof in medical disputes when applying liability for damage caused in connection with the provision of health care. In general, proving causation in disputes dealing with the non lege artis medicinae procedure is extremely complicated and even impossible. The uniqueness of these disputes lies in their multidisciplinary nature. Within the complicated chain of connections, it is particularly difficult to clearly attribute a specific consequence to a medical procedure, which in the case of these disputes will be damage to health or death of a person. The overview that we will offer on the issue in the contribution will allow us to establish the possible effects of which approach in the decision-making practice of the courts.

Keywords

causation, causal nexus, medical disputes, liability for damage

¹ JUDr. Zuzana Lukáčová, Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, doktorand na Katedre občianskeho a pracovného práva, FN sP F.D.Roosevelta Banská Bystrica

Úvod

Úspech či neúspech sporových strán v medicínskych sporoch znejúcich na náhradu škody, či ochranu osobnosti v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, stojí na troch hlavných pilieroch. V priebehu konania bude nevyhnutné preukázať či došlo k porušeniu právnej povinnosti zdravotníckeho pracovníka poskytovať zdravotnú starostlivosť v súlade so zákonom, to znamená postupom *lege artis* a existenciu škodlivého následku. Tretím dôležitým pilierom medicínskych sporov a zároveň najproblematickejším bude preukázanie príčinnej súvislosti medzi porušením právnej povinnosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti a škodlivým následkom, ktorým bude poškodenie zdravia, smrť človeka a s tým súvisiaci vznik škody, či zásah do osobnostných práv či už samotného poškodeného alebo blízkych osôb. Do procesu bude podľa charakteru sporu vstupovať ešte ďalší, štvrtý pilier a to zavinenie ako subjektívny predpoklad vzniku zodpovednosti za škodu.

Pre lepšie pochopenie problematiky, ku ktorej práca smeruje, sa budeme v úvode venovať špecifikám zodpovednosti za škodu a nemajetkovú ujmu v medicínskych sporoch a jednotlivým typom zodpovednosti uparenými v Občianskom zákonníku s poukázaním na rozdiely, ktoré kladie právna úprava na vyššie špecifikované predpoklady pre vznik zodpovednosti. Špeciálnu pozornosť budeme venovať osobitostiam preukazovania kauzálnej súvislosti medzi porušením právnej povinnosti lekára, resp. zdravotníckeho pracovníka a vznikom škody či nemajetkovej ujmy. V tejto súvislosti načrtujeme postavenie sporových strán a vplyv nástrojov pre riešenie nejistej kauzality pri zodpovednosti za škodu spôsobenú *non lege artis* postupom na ich procesné postavenie.

1. **Zodpovednosť za škodu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti *de lege lata***

Zodpovednosť za škodu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti upravujú viaceré právne predpisy verejného aj súkromného práva. Pre účely tohto príspevku budeme vychádzať a zaoberať sa predovšetkým úprave obsiahnutej v zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v zákone 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákona č. 40/1964 Z.z. Občianskeho zákonníka v platnom znení.

Pri zodpovednosti za škodu v oblasti medicíny budeme vychádzať zo

- všeobecnej zodpovednosti podľa § 420 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení

- zodpovednosti za zásah do ochrany osobnosti podľa §§ 11 - 16 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení
- zodpovednosti za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe použitej veci podľa § 421a zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení
- zodpovednosti za škody spôsobenú na vnesených a odložených veciach podľa § 433 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení.

Tak ako sme už spomenuli vyššie. Zodpovednosť za škodu/ujmu je daná v prípade, ak sú naplnené tri základne predpoklady právnej zodpovednosti, t. j. protiprávny úkon, škoda, príčinná súvislosť medzi porušením právnej povinnosti a škodlivým následkom. Jedná sa o objektívnu zodpovednosť, ktorá je zodpovednosťou bez ohľadu na zavinenie. Objektívnej zodpovednosti je možné zbaviť sa na základe tzv. liberačných dôvodov.

Pre posúdenie zodpovednosti za zásahy do osobnostných práv platí, že zavinenie alebo úmysel nie sú potrebné. V prípade posudzovania zavinenia v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti pôjde predovšetkým o nedbanlivosť, aj keď nemožno vylúčiť prípady úmyselného zavinenia. Občianskoprávna ochrana osobnosti je zodpovednosťou objektívnou. Základom objektívnej zodpovednosti je zodpovednosť za výsledok. Pre vznik zodpovednosti postačí ak škoda vznikla, bez ohľadu na zavinenie subjektu, ktorý konal protiprávne. Neoprávnenosť každého zásahu, a teda aj zásahu do osobitosti fyzickej osoby, tvorí objektívnu kategóriu, ktorú treba odlišovať od zavinenia ako subjektívnej kategórie. Isté však je, že súčasne treba zvážiť, či v konkrétnom prípade neexistujú okolnosti, ktoré porušenie, resp. ohrozenie osobnosti fyzickej osoby ospravedlňujú, či sa nejedná o okolnosti vylučujúce neoprávnenosť zásahu². Pre vznik zodpovednosti za zásah do osobnostných práv je potrebný vznik škody (majetkovej a/alebo nemajetkovej ujmy), porušenie právnej povinnosti a kauzálna súvislosť medzi vznikom škody/nemajetkovej ujmy a porušením právnej povinnosti. V prípade medicínskych sporov sa za škodu bude predovšetkým považovať ublíženie na zdraví a to tak fyzické ako aj psychické alebo smrť. Jedná sa o tzv. iatrogénne škody, to znamená poškodenie pacienta spôsobené [lekárom](#), napr. chybným výkonom, nesprávnym postupom ale aj nevhodným správaním. Iatrogénne poškodenie znamená „zavinené lekárom“, pričom pod týmto pojmom rozumieme aj zavinenia spôsobené ostatným zdravotníckym personálom a farmaceutmi. Vždy však ide o negatívny význam. Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti tiež

² Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 2835/2011. [cit.2024-10-21]. Dostupné na internete: zakonyprolidi.cz.

dochádza k vzniku vecnej škody a to škody skutočnej a úšlému zisku. Skutočná škoda (*damnum emergens*) vzniká napríklad vynaložením finančných prostriedkov na liečbu, prevozom pacienta, nárokom na náhradu bolestného a sťaženie spoločenského uplatnenia a iné. Skutočná škoda ako majetková ujma je vyjadriteľná v peniazoch a spočíva v zmenšení majetkového stavu poškodenej osoby v porovnaní k časovému medzníku, keď došlo ku škodovej udalosti. O ušlom zisku (*lucrum cessans*), v peniazoch vyjadriteľnej ujme, rovnajúcej sa rozmnoženiu majetkového stavu poškodeného, ktoré sa dalo očakávať so zreteľom na pravidelný chod vecí, ak by ku škodovej udalosti nedošlo, môžeme hovoriť v prípade strate na zárobku, starobného alebo invalidného dôchodku. Škoda tiež môže spočívať v samotnom ohrození práv a právom chránených záujmov, resp. hodnôt jednotlivca a nemusí mať nevyhnutne za následok škodu na zdraví, ale samotná skutočnosť je ohrozením hodnôt zdravia, života, napr. neposkytnutie pomoci.

2. Porušenie právnej povinnosti

Zdravotná starostlivosť musí byť poskytovaná správne. Zdravotná starostlivosť je poskytovaná správne ak je poskytovaná *lege artis*, to znamená ak sa vykonávajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy a v súlade so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi a štandardnými terapeutickými postupmi pri zohľadnení individuálneho stavu pacienta. Proces správneho poskytovania zdravotnej starostlivosti v sebe zahŕňa správnu diagnostiku, správnu indikáciu ako aj správne vykonanie príslušného medicínskeho zákroku v súlade s právnymi predpismi. Všetky intervencie, klinické ako aj paraklinické vyšetrenia, diagnostika, indikácia liečby, operačné výkony, pooperačná starostlivosť, úkony realizované v priebehu ambulantných kontrol, či hospitalizácie musia vychádzať z vedeckých znalostí a klinických skúseností zodpovedajúcich danému odboru alebo špecializácii v danom čase. Vedecké metódy sa v čase menia a vyvíjajú, pričom vylúčené sú tie, ktoré boli prekonané aktuálnymi poznatkami. Splnenie podmienky poskytovať zdravotnú starostlivosť *lege artis* vyžaduje sústavné vzdelávanie lekárov a nimi realizované zdravotné výkony musia zodpovedať aktuálnym, vedecky dokázaným, medicínskym poznatkom všeobecne rešpektovaných odborných autorít a medzinárodných odborných spoločností. Do rozhodovacieho procesu, ktorý „správny“ medicínsky postup použiť, vstupuje komplikovanosť a individualita ľudského organizmu ako aj autonómne postavenie, rozhodovanie a prístup jednotlivca k svojmu zdraviu. V praxi sa často stretávame s tým, že aj napriek dodržaniu všetkých zásad a pravidiel, ktoré sú

zdravotníckí pracovníci povinní rešpektovať, môže byť výsledný efekt nedostatočný, alebo môžu vzniknúť následky a komplikácie, ktoré sa nedajú predvídať. So správnym, resp. zákonným poskytovaním zdravotnej starostlivosti je veľmi úzko spätá lekárska etika, ktorá vychádza zo štyroch hlavných princípov: jedná sa o princíp neškodenia, konania dobra, autonómie a spravodlivosti. V tejto súvislosti vyvstáva otázka, do kedy a do akej miery je potrebné (účelné) chrániť život a zdravie človeka. Jednou z hlavných zásad poskytovania zdravotnej starostlivosti, je aj rešpektovanie a zabezpečenie dôstojnosti človeka.³ Podľa Benátskej deklarácie prijatej Svetovou zdravotníckou organizáciou v roku 1983, by lekár nemal využívať mimoriadne terapeutické prostriedky, ak pacientovi pravdepodobne nepomôžu.⁴ Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je nevyhnutné zohľadňovať práva pacienta na telesnú integritu, osobnostné práva pacienta ako aj jeho príbuzných. Tieto úkony, aj keď sú v súlade s poznatkami súčasnej lekárskej vedy a techniky, nesmú nad prípustnú mieru narušovať dôstojnosť nevyliciteľne chorého, zvyšovať bolesť, utrpenie a spôsobovať neprimeranú záťaž pre príbuzných.⁵ Zásadným dokumentom na poli posilnenia autonómie jednotlivca pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny, tzv. Dohovor o ľudských právach a biomedicíne prijatý Radou Európy v roku 1997, ku ktorému pristúpila Slovenská republika v roku 2001⁶. Účelom dohovoru je chrániť dôstojnosť a identitu všetkých ľudí a zaručiť každému bez diskriminácie rešpektovanie jeho integrity a iných práv a základných slobôd v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny. Vzťah medzi lekárom a pacientom by sa dal v súčasnosti charakterizovať ako rovnocenný. Tento charakter podčiarkla aj právna úprava zakotvená v § 11 a § 11a zákona o poskytovaní zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ktorá vymedzuje katalóg práv pacienta a vymenováva tiež jeho základné povinnosti.

Posudzovanie *lege artis* postupu je potrebné zasadiť v čase a mieste. Liečebné postupy, operačné metódy, dostupné lieky a zdravotnícke pomôcky nebudú v danom čase a mieste (území toho-ktorého štátu, *poznámka autora*) rovnaké. Aplikácia povinnosti poskytovania zdravotnej starostlivosti v súlade s aktuálnymi poznatkami vedy a techniky pri zohľadnení štandardných, všeobecne akceptovaných postupov na výkon prevencie, diagnostických, liečebných a terapeutických postupov, v reálnych podmienkach verejného zdravotníctva naráža

³ VÁCHA, M.- KÖNIGOVÁ, R.- MAUER M.: Základy moderní lékařské etiky. Praha: PORTÁL s.r.o., 2012. s. 302.

⁴ DRGONEC, J.: Právne otázky eutanázie. In: Právny obzor. 720-735.

⁵ ŠTEPÁN, J.: Právo a morední lékařství. Praha: Panorama, 1989.

⁶ TÓTH, K. a kol.: Právo a zdravotníctvo. Bratislava: Herba spol. s.r.o., 2013.

tiež na finančné limity, ktoré majú negatívny dopad na kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti. V praxi to znamená, že finančne dostupná zdravotná starostlivosť nemusí byť tá, ktorú aktuálne poznatky vedy a techniky určujú ako účinnejšiu, kvalitnejšiu a reálna úroveň ochrany zdravia sa bude v jednotlivých krajinách líšiť od objemu prostriedkov, ktoré má štát k dispozícii.⁷ Nehovoriac o systémových problémoch zdravotníctva, za ktoré nesú zodpovednosť vládne garnitúry. Dlhodobé neriešenie nedostatkov fungujúceho systému zdravotníctva môže reálne znemožňovať poskytnutie zdravotnej starostlivosti správne, určiť včas diagnózu, poskytnúť včasnú liečbu a iné.

3. Osobitosti kauzality v medicínskych sporoch a nástroje na riešenie nejednoznačnej príčinnej súvislosti

Tak ako uvádzame vyššie samotný vznik škody nepostačuje na priznanie zodpovednosti. Nevyhnutnou podmienkou je príčinná súvislosť medzi konaním, ktoré je v rozpore so zákonom a vzniknutou škodou ako následkom protiprávneho konania subjektu. V prípade poskytovania zdravotnej starostlivosti budeme hovoriť o protiprávnom konaní predovšetkým v súvislosti s poskytovanou starostlivosťou *non lege artis*. Medzi príčinou, t.j. protiprávnym konaním a výsledkom, t.j. škodou je vzťah exkluzívny a bezprostredný. Kauzálna súvislosť musí byť preukázaná, nemožno ju len predpokladať.⁸ V oblasti medicínskych sporov býva preukazovanie kauzálneho nexu medzi porušením právnej povinnosti a vznikom škody mimoriadne obtiažne. Na škodovej udalosti v prípadoch *medicinae*, ktorou je poškodenie zdravia alebo smrť človeka, sa často krát podieľa viacero príčin, na ktoré je potrebné nahliadať v časovej a vecnej súvislosti. Pre určenie zodpovednosti bude potrebné preukázať či pôvodná skutočnosť je tou, bez ktorej by nedošlo ku škodlivému následku alebo či k tejto skutočnosti pristúpila nová skutočnosť, ktorá bez ohľadu na pôvodné skutočnosti samostatne pôsobila ako príčina vzniku škody.⁹ Z dôvodu multikauzality preto v oblasti posudzovania občianskoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti nie je zisťovanie existencie, či neexistencie príčinnej súvislosti jednoduché pretože zväčša nie je ľahké určiť, či postup *non lege artis* bol príčinou vzniku škodlivého následku a rovnako môže byť náročné preukázať, ktoré ďalšie vzdialené, nepriame následky, môžu byť v súvislosti s pochybením poskytovateľa

⁷ FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021.

⁸ VLČEK, R.: Vznik škody pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Ošetrovateľský obzor. 2016.

⁹ Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 27.10.2022, sp. zn.: III. ÚS 587/2022. [cit.2024-10-26.]. Dostupné na internete: *Judikatura - Judikáty - Rozsudok (judikaty.info)*

zdravotnej starostlivosti. Vzťah príčiny a následku sa teda v uvedených prípadoch javí ako pravdepodobný, a teda ho nemožno konštatovať s úplnou istotou.¹⁰

V tomto smere Ústavný súd Slovenskej republiky čiastočne odľahčil náročnosť unesenia dôkazného bremena jednoznačným, absolútnym preukázaním príčinnej súvislosti, keď vo svojom náleze sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24.októbra 2017 konštatoval: *„Miera dôkazu o existencii príčinnej súvislosti medzi skúmanými javmi určená stupňom absolútnej istoty, a tým vylučujúca jej procesnoprávne poznanie na základe obvyklého priebehu určitého skutkového deja, o pravdivosti ktorého nie sú rozumné pochybnosti, aj keď alternatívne možnosti jeho iného priebehu nemožno teoreticky úplne vylúčiť, je z ústavnoprávneho hľadiska neprimeraná. V sporových súdnych konaniach, ktoré majú svoj pôvod vo vzťahoch lekár (zdravotnícke zariadenie) a pacient (klient), je aplikácia štandardného typu dôkazného sylogizmu (affirmanti incumbit probatio) nepostačujúca, ak zároveň naruša spravodlivú rovnováhu medzi dotknutými stranami tým, že nezohľadňuje typicky v týchto sporoch sa vyskytujúcu dôkaznú núdzu na strane poškodeného pacienta danú objektívnymi limitmi vyplývajúcimi z jeho postavenia, v dôsledku čoho dochádza k porušeniu aj jedného z aspektov práva na spravodlivé súdne konanie, ktorým je rovnosť jeho strán. Všeobecný súd je v takom prípade povinný proporcionálne vyvážiť vzájomné asymetrické postavenie týchto subjektov, pretože ináč sú na žalobcu (poškodeného) ako slabšiu stranu v ich vzájomnom vzťahu kladené neúmerné nároky, čím sa mu v súdnom konaní fakticky znemožňuje presadenie jeho hmotnoprávných nárokov. Spravodlivé usporiadanie procesných vzťahov medzi stranami sporu v týchto typových situáciách preto vyžaduje, aby slabšie postavenie poškodeného pacienta bolo kompenzované napríklad odklonom od tejto základnej konštrukcie delenia bremena tvrdenia alebo dôkazného bremena, a to napríklad jeho sekundárnym prenesením na žalovaného.“*¹¹

Uvedené tiež konštatuje aj Ústavný súd ČR v uznesení sp. zn. I.ÚS 1919/08 zo dňa 12.08.2008, v ktorom uvádza: *„Závěry nalézacího soudu stran „stoprocentního“ prokázání objektivní příčinné souvislosti se jeví Ústavnímu soudu jako nereálné, neboť nedosažitelné a neudržitelné. Určovat v lékařských postupech jednoduchý vztah příčiny a následku je samo o sobě velmi obtížné. Zásah lékaře vlastně sám o sobě mění „přirozený běh věci“ v lidském těle, zasahuje do komplexních vztahů příčin a následků. I v případě aktivního jednání lékaře, který zvolí určitý léčebný postup, je velmi obtížné, ba vyloučené stanovit, zda tento postup byl nade vše rozumnou pochybnost jedinou možnou 3 příčinou škodlivého stavu, který nastal. O to*

¹⁰ HOLPAČEK, T.: *Dokazovanie v medicínskoprávných sporech*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 140.

¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24.októbra 2017. [cit.2024-06-07]. Dostupné na internete: *ASPI | Wolters Kluwer SR, s.r.o.*

obtížnější je to v případě opomenutí, kdy lékař nezvolí postup, který na základě soudobých a dostupných znalostí lékařství zvolit mohl a měl. Prokázat, že právě a pouze toto opomenutí tvoří se škodlivým důsledkem ničím nenarušený vztah, je v podstatě nemožné. V důsledku toho je výrazně oslabeno postavení poškozeného.“¹²

Práve vyššie uvedené rozhodnutia prijali výklad, ktorý upustil od preukazovania príčinnej súvislosti „všetko alebo nič“, ale naopak pri zisťovaní príčinnej súvislosti operuje s prvkom pravdepodobnosti. Rovnakú tendenciu majú aj znalecké posudky, ktoré sú nepochybne dôkazným ťažiskom medicínskych súdnych sporov a základným predpokladom pre odborné posúdenie a rozhodnutie súdov. Pri medicínskom posudzovaní príčinnej súvislosti medzi konaním (opomenutím) zdravotníckeho pracovníka a vznikom nepriaznivého následku je takmer nemožné vyjadrovať sa s kategorickou istotou. Znalci a znalecké organizácie, ktorých posúdenie prípadu býva v medicínskych sporoch kľúčové sa len zriedka vyjadrujú s absolútnou istotou a obvykle sa ustália na konštatovanie pravdepodobnosti. Určitým vodítkom pre pacienta alebo blízkych pre začatie sporu pre pochybenie poskytovateľa zdravotnej starostlivosti býva kladný protokol Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou. V praxi sa často stretávame so situáciou, že následne znalecký posudok v procese vypracovaný v rámci konania záver Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou nepotvrdí. V tejto súvislosti si je potrebné uvedomiť, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou je orgán správny a nie forezný. V konaní by preto podľa nášho názoru mal mať znalecký posudok výrazne väčšiu váhu.

Oblasti posudzovania právnej zodpovednosti zdravotníckych pracovníkov a zisťovanie existencie kauzálnej súvislosti nie je jednoduché. Ľudské telo predstavuje komplikovaný reťazec príčin a následkov, do ktorého vstupuje lekár, ktorý zasahuje do prirodzeného kolobehu vecí. Niektoré poranenia, ochorenia sú vzhľadom na svoj charakter a excesívny rozsah buď vôbec nerekonštruovateľné alebo len veľmi problematicky riešiteľné a nie vždy s dostatočne vyhovujúcim výsledkom pre pacienta. Do liečebných postupov vstupujú indikačné a technické obmedzenia, ktoré vyplývajú jednak z charakteru primárneho traumatického poškodenia, ale aj z komplikovanosti a individuality ľudského organizmu. Tieto parametre môžu mať vplyv na negatívny následok a vznik škody u pacienta avšak nemusia byť spôsobené zdravotníckym personálom ani úmyselne, ani z nebanlivosti. Z dôvodu komplikovanosti ľudského organizmu sa stáva, že aj napriek dodržaniu všetkých zásad a pravidiel, ktoré sú zdravotnícki pracovníci povinní rešpektovať, môže byť výsledný efekt nedostatočný, alebo môžu vzniknúť následky a komplikácie, ktoré sa nedajú predvídať. Činnosť lekára je mimoriadne rizikovou činnosťou,

¹² Uznesenie Ústavný súd Českej republiky, sp. zn. I.ÚS 1919/08 zo dňa 12.08.2008. [cit.2024-06-07]. Dostupné na internete: *NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu (usoud.cz)*

pri ktorej často krát vychádza z neistých predpokladov, rozhoduje sa medzi viacerými diagnostickými a liečebnými postupmi, pri neodkladných zákrokoch sa rozhoduje okamžite, pod časovým tlakom. V tejto súvislosti je nevyhnutné, aby bol postup poskytovateľa zdravotnej starostlivosti hodnotený „ex ante“ teda na základe poznatkov, ktoré mal lekár k dispozícii v čase svojho rozhodovania a toto musí z takéhoto záveru aj výslovne vyplývať. Uvažovanie *ex ante* je omnoho problematickejšie, pretože prebieha nie od už určenej choroby k správne mu postupu v diagnostike a liečbe, ale práve úplne naopak. Na poskytovanie zdravotnej starostlivosti je nevyhnutné pozeráť sa z pohľadu ako sa konkrétny zdravotný stav pacienta javil ošetrojúcemu zdravotníckemu pracovníkovi v čase, keď rozhodoval o ďalšom terapeutickom, liečebnom postupe, t.j. hodnotiť na základe informácií, ktoré mal zdravotnícky pracovník k dispozícii v čase rozhodovania. *Ex ante* analýza posúdenia poskytovania zdravotnej starostlivosti je jediným metodicky správnym postupom pri hodnotení poskytovania zdravotnej starostlivosti. Lekár má k dispozícii iba určitý okruh informácií a výsledok svojho rozhodnutia ešte nepozná len predpokladá určitý cielený výsledok. Ten sa totiž z pohľadu *ex post*, teda so znalosťou výsledku veci, keď sa vzhľadom na dodatočné informácie a poznatky, nezreteľné súvislosti stávajú zreteľnými, často javí ako ľahko a jednoducho vysvetliteľný.

V súvislosti so zodpovednosťou za zásahy do osobnostných práv života a zdravia činnosťou zdravotníckych pracovníkov, je potrebné vziať do úvahy aj samotnú zodpovednosť pacienta. V prvom rade má výsostnú zodpovednosť za svoje zdravie každý jednotlivec. Pomoc lekárov nastupuje až sekundárne. V procese ochrany zdravia vystupuje stále autonómnejšie postavenie jednotlivca, ktorý má aktívne pristupovať k starostlivosti o svoje zdravie a rozhodovať o jemu poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Paternalistický vzťah lekára a pacienta sa už dlhodobo neuznáva a preferuje sa partnerský vzťah. Do popredia sa stále viac dostáva individualistický princíp ochrany zdravia a zdôrazňovanie osobnej zodpovednosti za vlastné zdravie, a to nielen v súvislosti s rastúcou tendenciou nákladov zdravotníctva. Notoricky známe nezdravé návyky, ako fajčenie, užívanie návykových látok (vrátane alkoholu), prejedanie sa, nedostatok pohybu a stres sú mimoriadnymi rizikovými faktormi závažných civilizačných chorôb. Prístup jednotlivca k svojmu zdraviu má širšom meradle, okrem iného, výrazný vplyv na čerpanie zdrojov, ktoré by mohli byť využité iným spôsobom. Je nepochybné, že každý človek má právo slobodne sa rozhodnúť kto, či a akým spôsobom mu bude poskytovaná zdravotná starostlivosť, no jeho slobodná vôľa je ohraničená rozhodovaním alebo konaním, ktoré by zasahovalo do zdravia iných osôb. V súvislosti s procesnou kauzalitou je podľa nášho názoru na mieste vnímať aj mieru vplyvu jednotlivca na škodlivú situáciu v akej sa ocitol. Stále častejšie sa stretávame s prípadmi, kedy sa pacient obracia na poskytovateľa

v kritickom, život ohrozujúcom stave, do ktorého sa z veľkej mieri dostal vlastným pričinením (nadmierne požívanie alkoholu, obezita, nikotínová závislosť), prípadne s vlastného rozhodnutia odkladá návštevu lekára, čím sa jeho zdravotná stav komplikuje a následne požaduje od lekárov záchranu a v prípade nedostatočného výsledku rizikovej liečby či operačného zákroku sa pacient alebo jeho rodinný príslušníci domáhajú náhrady škody, nemajetkovej ujmy z titulu zodpovednosti za škodu. V takýchto prípadoch máme za to, že na začiatku reťazca udalosti, ktoré sú v príčinnej súvislosti s negatívnym následkom stojí práve konanie, či opomenutie konania pacienta.

V špecifických prípadoch, v ktorých nie je možné 100% preukázanie príčinnej súvislosti využíva právna teória a aplikačná prax nástroje, ktoré nahrádzajú tradičný spôsob preukazovania kauzality „všetko alebo nič“. Bude sa jednať o

- nižšia miera dôkazu
- doktrína straty šance
- kauzality prezumovaná zákonom
- probabilistická proporcionálna zodpovednosť
- obrátenie dôkazného bremena

Nižšia miera dôkazu kauzálneho nexu kladie menší dôraz na jednoznačné absolútne unesenie dôkazného bremena a na preukázanie príčinnej súvislosti bude postačovať určitá miera pravdepodobnosti príčinnej súvislosti medzi porušením právnej povinnosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti a vznikom škody, či nemajetkovej ujmy. Miera pravdepodobnosti je v tomto prípade nie je zákonom definovaná a je ponechaná výhradne na posúdení súdu. V zásade však budem vychádzať zo 70% a 80% pravdepodobnosti.¹³ V podmienkach rozhodovacej praxe býva tento často využívaný inštitút nižšej miery dôkazu nesprávne zamieňaný s doktrínou straty šance, kedy súd porovnáva situáciu, kedy došlo k určitému spornému postupu so situáciou, ktorú bolo možné očakávať v prípade, že k tomuto spornému postupu nedošlo. Súd v tomto prípade odhaduje percentuálnu mieru zníženej stry šance v porovnaní s nenarušeným a prirodzeným chodom vecí, výsledkom, ktorý bol očakávaný.¹⁴ Tento inštitút však považujeme za problematický, predovšetkým z pohľadu nedostatočnej, resp. absentujúcej právnej úpravy. Slovenská právna úprava neposkytuje ochranu šanci ako určitému právnomu statku. Túto výslovne poskytuje životu, zdraviu,

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31.júla.2014, sp. zn. 25Cdo 1628/2013

¹⁴ TEŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R.: *Medicínske právo. I vydání*. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 338 – 339.

súkromiu a dôstojnosti (Občiansky zákonník). Napriek tomu nájdeme judikáty, v ktorých sa súdu o pojem „straty šance“ opierajú. Z nášho pohľadu sa však jedná len o nesprávne terminologické pomenovanie nižšej miery dôkazu.

Kauzalita prezumovaná zákonom môžeme charakterizovať ako zákonom stanovený predpoklad, ktorý pripisuje určitému javu následok. Kauzalita prezumovaná zákonom sa uplatňuje napríklad v Českej republike pri ujmách spôsobených povinným očkovaním. Probabilistická proporcionálna zodpovednosť je obsahovo veľmi podobná teórii straty šance a umožňuje rozdelenie zodpovednosti medzi subjekty, ktoré škodu skutočne spôsobili, resp. ku škodlivému následku prispeli. Z nášho pohľadu je však uvedený prístup rovnako obtiažny a nepovažujeme ho za nástroj riešenia nejistej kauzality v medicínskych sporoch v pravom slova zmysle, nakoľko preukázanie konkrétnej percentuálnej miery účasti toho - ktorého subjektu na škodlivom následku na zdraví a živote je nereálne. Nevieme si predstaviť akým spôsobom by súd skúmal napríklad „spoluúčasť“ poškodeného pacienta, to znamená v akej miere prispel pacient k škodlivému následku. Je mnoho prípadov, tak ako uvádzame vyššie, kedy pacient prichádza do zdravotníckeho zariadenia v kritickom zdravotnom stave, ktoré si spôsobil výhradne sám alebo k nemu vo veľkej miere prispel. Napríklad pacient s alkoholovou cirhózou pečene. Slovenská súdnej praxi čoraz častejšie pristupuje k uplatňovaniu obrátenia dôkazného bremena v medicínskych sporoch.¹⁵ Tento princíp znamená odklonenie sa od tradičného prístupu upraveného v Civilnom sporovom poriadku a judikatúry, kedy dôkazné bremeno unáša ten, kto určité skutočnosti tvrdí.¹⁶

Záver

V súčasnosti vidíme zvýšenú potrebu dôkladnej analýzy problematiky špecifik preukazovania príčinnej súvislosti v medicínskych sporoch. Za posledné roky môžeme vidieť výrazný odklon postoja odbornej verejnosti a súdov od doterajšieho vnímania a prístupu k otázke kauzality medzi postupom poskytovateľa zdravotnej starostlivosti a škodlivej udalosti. Na jednej strane stojí oslabené postavenie pacienta, resp. blízkych osôb v uplatňovaní svojich práv, na druhej strane kvalita poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Uvedomujeme si postavenie poškodenej strany a potrebu ochrany života a zdravia človeka ako najdôležitejších ľudských hodnôt hodných najvyššej ochrany ako aj úlohe nástrojov na pre riešenie nejistej kauzality a nového trendu v rozhodovacej praxi súdov. V súčasnosti sme svedkami

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.január.2022, sp. zn.: 9Cdo/103/2021.

¹⁶ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: *Kauzalita v civilnom právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva A V ČR. 2016. S. 186.

rozdvojeného diametrálne sa od seba odlišujúceho postoja súdov, ktoré narúša právnu istotu tak na strane poškodených ako aj na strane poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Vysoká kvalitatívna úroveň zdravotníctva spočíva aj v tom, do akej miery sú lekári schopní a ochotní realizovať stále náročnejšie a rizikovejšie úkony. Šikovnosť lekára zrkadlia jednak jeho teoretické vedomosti ale predovšetkým jeho skúsenosti. Mladý atestovaný lekár vykonáva rovnaké činnosti ako straší skúsený lekár, avšak objektívne postráda skúsenosti, ktoré môžu mať vplyv na včasné a správne vyhodnotenie situácie, ktorú ovplyvňuje jedinečnosť a komplikovanosť každého ľudského organizmu. Ťažko si predstaviť zamestnanie, v ktorom by bola na profesiu kladená takáto miera zodpovednosti. Sudcovia a advokáti nedokážu obsiahnuť myšlienkové pochody a rozhodovacie procesy lekára v danom mieste a čase s jeho aktuálnymi skúsenosťami. Často ktáť sa lekár rozhoduje medzi niekoľkými riešeniami, z ktorých všetky za určitých okolností predstavujú riziko poškodenia zdravia či smrti človeka a rozdiely v parametroch ovplyvňujúcich správnosť voľby jednej z nich sú minimálne. Súčasný prenikajúci trend, ktorý vníma pacienta ako slabšiu stranu považujeme za nesprávny a nebezpečný. Je potrebné si uvedomiť, že na rozdiel od iných sporov to bol práve konkrétny zdravotnícky tím, ktorý chcel život a zdravie ochrániť. Perzekúovanie zdravotníckych pracovníkov môže mať za následok zníženie kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAYOV

DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: Kauzalita v civilnom právu se zaměřením na medicínskoprávní spori. Praha: Ústav státu a práva A V ČR. 2016. ISBN 978-80-87439-27-2

DRGONEC, J.: Právne otázky eutanázie. In: Právny obzor, roč. 75, 1992, č.8. ISSN 2729-9228 (online). ISSN 0032-6984 (print), s.720-735.

FIRMENT, P.: Terminálna fáza ľudského života a poskytovanie zdravotnej starostlivosti s pohľadu práva. In: solen.sk. [cit. 4.2.2015]. Dostupné na: <http://www.solen.sk/storage/file/article/527497752895757a44384e6f3b6b8615.pdf>

FEDOROVÁ, K.: Medicínske právo. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021. 135 s. ISBN 978-80-571-0361-5.

HOLPAČEK, T.: *Dokazovanie v medicínskoprávných sporech*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-73576-43-1

HOMOĽA, A.: Ochrana nenarodeného ľudského života v kontexte angloamerického a kontinentálneho právneho systému. In: najpravo.sk. [cit. 8.8.2022]. Dostupné na:

<http://premium.najpravo.sk/ochrana-nenarodeného-lidského-zivota-v-kontexte-angloamerického-a-kontinentalného-právneho-systému/>

HEYWOOD, R. MULLOCK, A.: *The value of life in English law: revered but not sacred?*. In: The National Center for Biotechnology Information. [cit. 15.8.2016]. Dostupné na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5216451/>

HOLUB, M. FIALA, J., BIČOVSKÝ, J., *Občiansky zákonník*, Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. Praha: Linde Praha, a.s. 2006. ISBN 8072016024

Q&A. One Health. In: who.com. [cit. 21.9.2017]. Dostupné na: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health>

ŠEVCOVÁ, K.: *Kapitoly z medicínskeho práva*, III. Doplnené a prepracované vydanie, 2020. s.178. ISBN 9788055717739.

ŠEVCOVÁ, K.: *Komentár k Zákonu o zdravotnej starostlivosti*, 2019. 180s. ISBN 978-80-8155-088-1.

ŠEVCOVÁ, K. Kauzálny nexus v civilných konaniach o zodpovednosti za škodu spôsobenú medicínskym úkonom. In: Interpolis '16 : zborník vedeckých prác : 13. medzinárodná vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, 10. november 2016, Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1249-9. s. 564-567.

ŠEVCOVÁ, K. Odškodnenie za vedľajšie účinky očkovania a liekov na liečbu proti ochoreniu COVID-19, In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2023. ISBN 978-80-557-2037-1. s. 448-457. Dostupné na: <https://repo.umb.sk/handle/123456789/377>

ŠTEPÁN, J.: *Právo a morední lékařství*. Praha: Panorama, 1989. s. 347. ISBN 80-7038-068-3.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKOVÁ, F., TOMAŠOVIČ, M. A kol.: *Občiansky zákonník (I. a II. zväzok). 1 vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2017, ISBN 978-80-223-5627-5

TÓTH, K. a kol.: *Právo a zdravotníctvo II*. Bratislava: Herba spol. s.r.o., 2013. ISBN 978-80-89631-08-7.

TŘEŠINOVÁ, J. – ŽDÁREK, R. – POLICAR, R.: *Medicínske právo*, 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-050-8

VÁCHA, M.- KÖNIGOVÁ, R.: MAUER M.: *Základy moderní lékařské etiky*. Praha: PORTÁL s.r.o., 2012. s. 302. ISBN 9788073677800

VLČEK, R.: *Inštitút občiansko-právnej zodpovednosti za škodu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti*. Epos. 2020. ISBN 978-80-562-0256-2

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 2835/2011. [cit.2024-06-07]. Dostupné na internete: zakonyprolidi.cz

Rozsudok Krajského súdu SR zo dňa 28.02.2022, sp. zn.: 22Co/31/2021. [cit.2024-10.21]. Dostupné na internete: [Judikatura - Judikáty - Rozsudok \(judikaty.info\)](http://Judikatura-Judikaty-Rozsudok.judikaty.info)

Rozhodnutie Krajského súdu Prešov, spis. zn. 3Co/24/2013. [cit.2024-06-01]. Dostupné na internete: [Judikatura - Judikáty - Rozsudok \(judikaty.info\)](http://Judikatura-Judikaty-Rozsudok.judikaty.info)

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24.októbra 20017. [cit.2024-06-07]. Dostupné na internete: [ASPI | Wolters Kluwer SR, s.r.o.](http://ASPI-WoltersKluwerSR.s.r.o)

Uznesenie Ústavný súd Českej republiky, sp. zn. I.ÚS 1919/08 zo dňa 12.08.2008. [cit.2024-06-07]. Dostupné na internete: [NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu \(usoud.cz\)](http://NALUS-databaze-rozhodnuti-Ustavniho-soudu.usoud.cz)

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31.júla.2014, sp. zn. 25Cdo 1628/2013

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.január.2022, sp. zn.: 9Cdo/103/2021

IMPLEMENTÁCIA SMERNICE NIS2 V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

IMPLEMENTATION OF THE NIS2 DIRECTIVE IN THE SLOVAK REPUBLIC

Petra Lukačovičová¹

Abstrakt

Tento článok sa zameriava na implementáciu smernice NIS2 v Slovenskej republike a súvisiaci proces, pričom sa analyzuje jej vplyv na kybernetickú bezpečnosť. Smernicu NIS2 prijala Európska únia s cieľom posilniť kybernetickú bezpečnosť medzi členskými štátmi. Zahrňa nové požiadavky na kritickú infraštruktúru, ktoré majú posilniť jej bezpečnosť, hlásenie incidentov, ako aj rôzne opatrenia na riadenie rizík. Táto práca vymedzuje prijaté administratívne a legislatívne kroky transpozície smernice na Slovensku. Cieľom práce je poskytnúť stručný sumár najdôležitejších zmien, ktoré priniesla smernica NIS2 v oblasti kybernetickej bezpečnosti v Slovenskej republike.

Kľúčové slová

Kybernetická bezpečnosť, Smernica NIS2, Zákon o kybernetickej bezpečnosti

Abstract

This article focuses on implementation of NIS2 Directive in the Slovak Republic and the underlying process, whilst focusing on its influence on the national cybersecurity landscape. The NIS2 Directive was adopted by the European Union to bolster cybersecurity among member states. It includes new critical infrastructure requirements meant to strengthen its security, incident reporting, as well as various risk management measures. This work pinpoints the administrative and legislative steps of directive transposition, so the Slovak Republic would adhere to these new standards. Overall, the aim is to provide an understanding of the main changes the NIS2 directive brought about in the cybersecurity field in the Slovak Republic.

Keywords

Cybersecurity, NIS2 Directive, Cybersecurity Act

Úvod

Počas poslednej dekády sa v EÚ čoraz viac zdôrazňuje potreba posilniť bezpečnosť. Kybernetická bezpečnosť nie je výnimkou, týka sa predovšetkým ochrany údajov a informácií v kybernetickom priestore.² S cieľom zlepšiť opatrenia v tejto oblasti bolo potrebné vytvoriť

¹ Mgr. Petra Lukačovičová, denná doktorandka, Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, petra.lukacovicova@paneurouni.com

² MAKATURA, I.: *Základy bezpečnostných opatrení: príručka manažéra kybernetickej bezpečnosti*. Žilina: Poradca podnikateľ'a, 2024, s. 4.

právny rámec, ktorý by zjednotil správanie členských štátov. Smernica NIS1 bola prvou, pomerne komplexnou, verziou legislatívy, ktorú predstavila EÚ, aby posilnila kybernetickú bezpečnosť informačných systémov, a tak zabezpečila fungovanie služieb spojených najmä s ekonomikou, ale aj fungovaním spoločnosti ako takej. V závere roku 2020 predstavila Európska komisia návrh na revíziu tejto smernice, čo bolo zavŕšené úspešným prijatím smernice NIS2 v roku 2022. Členské štáty dostali na implementáciu tejto smernice lehotu, po uplynutí ktorej, smernica NIS2 nahradila svoju predchodkyňu. Cieľom smernice NIS2 je zjednotiť právny rámec tak, aby bolo možné udržiavať kybernetickú bezpečnosť v 18 kritických sektoroch naprieč celou EÚ. Vzhľadom na to, že Zákon o kybernetickej bezpečnosti (ďalej len ZoKB) bol v SR novelizovaný len pred pár týždňami, je predkladaná téma zaujímavou, no pomerne nepreskúmanou oblasťou v rámci kybernetickej bezpečnosti, ktorá ma potenciál sa dynamicky vyvíjať v blízkej budúcnosti. Vzhľadom na nárast počtu zariadení, fungujúcich v kybernetickom priestore, bude práve dôležitosť kybernetickej bezpečnosti jednou z kľúčových tém. Z metodologického hľadiska je predmetom analýzy tejto práce smernica NIS2, ako aj jej transponovaná verzia, a to novelizovaný ZoKB. V práci je použitá chronologická metóda na popísanie procesu vývoja potreby smernice NIS2. Prostredníctvom analýzy obsahu smernice a ZoKB je poskytnutý sumár najdôležitejších usmernení, ktoré novovzniknutá legislatíva prináša. Prostredníctvom syntézy zistených informácií, v závere zosumarizujeme, akým spôsobom vplýva smernica NIS2 na kybernetickú bezpečnosť v SR. Prvá časť práce sa zaoberá smernicou NIS1 a NIS2, procesom ich vývoja a predstavením kľúčových zmien. V druhej časti sa venujeme smernici v súvislosti s jej transpozíciou v SR. V poslednej časti sa pokúsime určiť, akým výzvam môže kybernetická bezpečnosť v súvislosti so smernicou NIS2 čeliť. V závere sumarizujeme zistené poznatky a prinášame subjektívnu víziu do budúcnosti.

1. Od NIS1 k NIS2

Smernice predstavujú väčší právny nástroj ako nariadenia, pretože umožňujú zladenie požiadavky na jednotu únie práva s vôľou zachovať rozmanitosť národných úprav.³ Výber prostriedkov a foriem dosiahnutia záväzného cieľa smernice je ponechaný na voľnej úvahe členského štátu.⁴ Implementačný akt musí mať normatívny charakter. Smernica je ako

³ CRAIG, P. - DE BURCA, G.: EU law. Text, Cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 139.

⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, 2. vydanie, Iuris Libri, Bratislava, 2022, s. 73,74.

TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. a kol.: Právo Evropské unie, 3. vydanie, Leges, Praha, 2021.

sekundárny prameň únievého práva záväzná a členské štáty majú povinnosť zabezpečiť plnú účinnosť v súlade s cieľom smernice.⁵

Smernica NIS1, v celom znení Smernica o bezpečnosti sietí a informačných systémov⁶, bola prvým právnym predpisom EÚ, ktorý upravoval oblasť kybernetickej bezpečnosti. Reagovala na existujúce hrozby tak, aby dokázala obmedziť zraniteľnosť sietí ako aj informačných systémov v rámci únie. Digitálna doba, v ktorej žijeme sa však od prijatia smernice NIS1 zmenila významným spôsobom a posunula sa vpred. Odpoveďou na zmeny sa stala revízia smernice. Pandémia COVID-19 taktiež podporila silnejúcu digitalizáciu a závislosť ľudí na digitálnom prostredí. Ľudia zostali odkázaní na služby poskytované digitálne, taktiež vznikla potreba chrániť sa pred kybernetickými hrozbami, ktoré možno na prvý pohľad nemajú presah do iných odvetví, no v konečnom dôsledku môžu negatívne ovplyvniť dokonca aj fungovanie vnútorného trhu. Ukázala sa tiež neschopnosť členských štátov reagovať na krízy globálneho charakteru. Vývoj digitálneho prostredia a jeho prepojenosť sa premieta „do celého spektra činností verejného aj súkromného života“, vytvárajúc nové hrozby a prekážky v oblasti kybernetickej bezpečnosti. Výrazný posun odhalil nedokonalosti v rámci smernice NIS1, ktoré vyústili v potrebu následnej reakcie. Tie sa líšia od nejasne vymedzených pôsobností národných autorít cez neefektívne domáhanie, či limitované zdieľanie informácií medzi členskými štátmi. Rozpravy zainteresovaných aktérov, ktoré sa zamerali na identifikáciu nedostatkov pôvodnej smernice trvali niekoľko mesiacov a v decembri 2022 bola prijatá nová Smernica (EÚ) 2022/2555 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne kybernetickej bezpečnosti v celej EÚ (NIS2)⁷.

Smernica NIS2 podobne ako jej predchodkyňa NIS1 je v oblasti kybernetickej bezpečnosti považovaná za *lex generalis*. V prípade právnych aktov *lex specialis* pre určité odvetvia upravené aj smernicou NIS2, sú uprednostňované tieto akty len vtedy, ak majú aspoň rovnocenný účinok ako povinnosti stanovené samotnou smernicou.

NIS2 od členských štátov požaduje vytvorenie národných stratégií kybernetickej bezpečnosti, ustanovenie národných jednotiek pre riešenie počítačových bezpečnostných

⁵ AUST, A.: Handbook of international law. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie (inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou), Euroiuris, Bratislava 2012.

CHRENŠŤ, J. – NESVADBA, A.: Právo Európskej únie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020.

⁶ Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union (NIS Directive)

⁷ Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive)

incidentov (CSIRT⁸), ako aj kontaktného bodu, ktorý bude v prípade potreby zabezpečovať cezhraničnú spoluprácu s ostatnými členskými štátmi, Komisiou a Agentúrou EÚ pre kybernetickú bezpečnosť (ENISA⁹). Ďalej podporuje strategickú spoluprácu vo forme Skupiny pre spoluprácu a výmenu informácií medzi jednotkami CSIRT. NIS1 sa v rámci svojich ustanovení venovala 7 sektorom, dôležitým najmä z ekonomického hľadiska, a to energetika, doprava, bankovníctvo, finančné trhy, pitná voda, zdravotníctvo, digitálna infraštruktúra. Subjekty, ktoré sú smernicou definované ako prevádzkovatelia základných služieb (PZS), sú povinné vykonávať analýzu rizík kybernetickej bezpečnosti a zaviesť náležité kybernetické bezpečnostné opatrenia. V prípade závažného incidentu majú upovedomiť príslušné orgány. Poskytovatelia kľúčových digitálnych služieb majú fungovať v súlade s bezpečnostnými a notifikačnými požiadavkami vyplývajúcimi zo smernice. Podľa smernice NIS1 sú PZS regulované členskými štátmi podľa zásady minimálnej harmonizácie, t.j. každý členský štát si môže rozšíriť túto úpravu aj na ďalšie smernicou neuvedené odvetvia, ak subjekty spĺňajú 3 kumulatívne kritéria. Prostredníctvom smernice NIS2 sa rozširuje rozsah odvetví a tiež sa vymedzuje hranica, ktoré subjekty patria pod jej rozsah pôsobnosti.

Hlavným cieľom smernice NIS2 je priniesť v jej ustanoveniach nadčasovosť. Novela zákona modernizuje už existujúcu právnu úpravu, čím napomáha predchádzať rizikám, ktoré vznikajú ako následok technologického pokroku. V dôvodovej správe sa uvádza, že „najvýraznejšou zmenou... je zmena prístupu k identifikácii povinných subjektov, tzv. prevádzkovateľov základnej služby.¹⁰“ Tá má byť dosiahnutá predovšetkým rozšírením rozsahu pôsobnosti, prostredníctvom pridania nových sektorov, pričom sa rozšíri počet PZS, na ktorých sa bude smernica uplatňovať. Členské štáty sú povinné do 17. apríla 2025 zostaviť zoznam kľúčových a dôležitých subjektov a tento zoznam bienálne aktualizovať. Nová smernica predstavuje tiež novú kategorizáciu subjektov, a to kľúčové a dôležité subjekty.

Predstavuje zoznam 10 základných bezpečnostných prvkov, ktoré je potrebné v rámci riadenia rizík uplatňovať, spresňuje sa tiež postup nahlásovania incidentov, jeho obsah a časový harmonogram. Tento zoznam má slúžiť na to, aby sa zjednotili pravidlá v členských krajinách, k čomu v rámci NIS1 nedošlo, pretože krajiny si vysvetlili požiadavky na kybernetickú bezpečnosť po svojom. V rámci časového harmonogramu hlásenia incidentov sú stanovené lehoty, do kedy je potrebné incident prvotne nahlásiť, následne riadne oznámiť a v závere dodať záverečnú správu o incidente.

⁸ Computer Security Incident Response Teams Network

⁹ European Union Agency for Cybersecurity

¹⁰ Dôvodová správa k Zákonu č. 366/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 69/2018 Z.z.

NIS2 sa venuje aj bezpečnosti dodávateľského reťazca, tým, že vyžaduje, aby sa kybernetické bezpečnostné riziká riešili už na tejto úrovni. V rámci únie smernica posilňuje kybernetickú bezpečnosť dodávateľského reťazca pre kľúčové informačné a komunikačné technológie.¹¹

Smernicou sa majú sprísniť opatrenia dohľadu a presadzovania s cieľom zharmonizovať sankčné mechanizmy členských krajín. Spomínaná kooperačná skupina má v rámci NIS2 posilnené postavenie, podobným spôsobom smernica reaguje na sieť jednotiek CSIRT. Vytvára viacero mechanizmov na podporu koordinácie medzi členskými štátmi. Medzi ne patrí EU-CyCLONe, európska sieť styčných organizácií pre kybernetické krízy¹², ktorá má podporiť spoluprácu v prípade incidentov zásadnejšieho charakteru. V prípade potenciálneho či prebiehajúceho rozsiahleho kybernetického incidentu sa stretnutí tejto siete zúčastňujú aj zástupcovia Európskej komisie. Okrem budovania spoločného povedomia sa snaží koordinovať riadenie a najmä riešenie pri kybernetických bezpečnostných incidentoch rozsiahleho charakteru. Vytvára tiež rámec na výmenu informácií v oblasti zraniteľností založenú na vytvorení databázy zraniteľností, udržiavanú agentúrou ENISA.

Nová smernica prináša dôležité informácie založené na dostatočnom dohľade, ktorý bude mať za úlohu zabezpečiť a motivovať k zosúladieniu pred tým, než dôjde k sankciám. Dohľad má byť vykonávaný predovšetkým prostredníctvom včasného informovania, pravidelných auditov, či prístupu k dokumentom – v rámci únie. Pri ukladaní sankcií je potrebné zohľadniť okolnosti každého prípadu osobitne, pozrieť sa na povahu, závažnosť, trvanie porušenia, do úvahy sa berie aj to, či došlo k porušeniu z nedbanlivosti alebo úmyselne.

2. Transpozícia NIS2 na Slovensku

Pre Slovenskú republiku je smernica dôležitá najmä preto, lebo pomáha zvyšovať odolnosť a budovať schopnosť čeliť kybernetickým útokom. Vzhľadom k tomu, že smernica je určená pre všetky členské krajiny, nie je možné hľadať jej špecifický význam práve pre SR. Opatrenia, z ktorých sa skladá sú zamerané primárne na posilnenie spolupráce, spoločnú koordináciu, výmenu informácií v oblasti kybernetickej bezpečnosti (KB), či schopnosť reagovať na prípadné incidenty. Pravidlá sa vyvíjali postupne už od roku 2016, a tak berú do

¹¹ Directive on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive) – FAQs: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/directive-measures-high-common-level-cybersecurity-across-union-nis2-directive-faqs>

¹² European Cyber Crises Liaison Organisation Network

úvahy väčšie časové obdobie so zreteľom na to, aby dokázali držať krok s dynamickými posunmi doby.

Slovenská republika transponovala smernicu prostredníctvom novely zákona č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon č. 69/2018 Z.z.“ alebo „Zákon“). Už existujúca právna úprava, ktorá vznikla z potrieb smernice NIS1 bola natoľko obsažná a zjednodušene povedané predvídava, že novela zákona nebola tak rozsiahla ako to bolo napríklad v prípade iných krajín, ako je Česká republika, kde ako následok smernice NIS2 vzniká nový zákon.

Na Slovensku tak bola situácia o niečo jednoduchšia a novela len zvyšuje už nastolenú úroveň kybernetickej bezpečnosti. Zmeny nastávajú najmä pri identifikácii PZS, v pôvodnej smernici bolo potrebné posudzovať jednotlivé kritéria, pričom podľa nových usmernení sú dané kategórie taxatívne vymenované, čo presne stanovuje, kam patria. Ako bolo spomínané v kapitole, ktorá sa venovala kľúčovým zmenám v rámci novej smernice, Zákon jasne definuje, akým spôsobom je potrebné pristupovať ku kybernetickému bezpečnostnému incidentu. PZS sú povinní hlásiť do jednotného systému kybernetickej bezpečnosti (JISKB), každý závažný incident s dopadom, ktorý by mal byť materializovaný. Taktiež novela zákona podporuje hlásenie udalosti odvrátenej v poslednej chvíli a podporuje dobrovoľné hlásenie. Prerozdeľuje PZS a poskytovateľov digitálnych služieb (PDS), zavádza dvojstupňové delenie na kľúčové a dôležité služby, teda prevádzkujúce kritickú základnú službu a tie, ktoré prevádzkujú základnú službu. Novela taktiež uvádza prahovú hodnotu veľkosti subjektu, pričom regulovanými budú aj subjekty, ktoré možno nespĺňajú podmienku veľkosti, no napriek tomu spadajú medzi subjekty kritického významu. Dôvodová správa predpokladá, že počet nových subjektov spadajúcich pod ZoKB vzrastie približne o viac ako 3000 subjektov, veľké podniky budú odhadovane predstavovať 1/6 z celkového počtu subjektov.

Precizovaním bezpečnostných opatrení sú reflektované bezpečnostné štandardy, ktoré prináša smernica NIS2, pôsobiaca nielen ako vymedzovací prvok, ale tiež podporný rámec pre využívanie nástroja analýzy rizík s tým, že sa kladie dôraz na permanentné zavedenie inštitútu samohodnotenia. Tento nástroj slúži ako univerzálny prostriedok pre aplikáciu opatrení.

3. Proces a časový harmonogram

Proces vzniku smernice NIS2 nebol taký priamočiary ako sa na prvý pohľad môže zdať, vzhľadom na to, že bol návrh na prijatie schválený Európskou komisiou v roku 2020 v riadnom legislatívnom postupe, po ktorom nasledovali stanoviská Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru, Európskeho dozorného úradníka pre ochranu údajov a stanovisko

Európskej centrálnej banky. Až v roku 2022 sa dostala smernica na prerokovanie v Rade. Smernica NIS2 bola prijatá 14. decembra toho roku.

23 členských štátov, medzi nimi aj SR, si do dátumu 17. októbra 2024, nespĺnilo záväzok voči EÚ, pričom Komisia rozposlala formálne upozornenie. Novela ZoKB 366/2024 Z. z, ktorou sa mení a dopĺňa zákon č. 69/2018 Z.z. bola prijatá 28. októbra 2024, keď 117 poslancov Národnej rady SR zahlasovalo za jej prijatie. Platnosť nadobudla publikovaním v Zbierke zákonov 19. decembra 2024, právne účinky nadobudla k 1. januáru 2025.

Od 18. októbra 2024 teda nastáva platnosť smernice NIS2, ktorá deroguje smernicu NIS1.

Národný bezpečnostný úrad (NBÚ) v spolupráci s Ministerstvom dopravy a Kompetenčným a certifikačným centrom kybernetickej bezpečnosti v rámci projektu Implementácia NIS2 v Slovenskej republike, sponzorovaného z finančných prostriedkov Európskej únie na podporu procesu implementácie smernice, zorganizoval niekoľko stretnutí s členmi kyberkomunity, združenými v pracovnej skupine zástupcov PZS. V rámci diskusií sa mali možnosť podieľať na pripravovaných zmenách novely zákona, pričom záujem o tieto podujatia prekonal očakávania. Počas stretnutí sa venovali praktickým príkladom, nezabúdajúc na spätnú väzbu, ktorá bola mimoriadne dôležitá pri príprave zákona.¹³ NBÚ predložilo novelu do medzirezortného pripomienkového konania v máji 2024, pričom rezorty ju mohli pripomienkovať do 19. júna.

4. Hlavné výzvy

Očakáva sa, že väčší rozsah regulovaných subjektov so sebou prinesie väčšiu administratívnu záťaž. Aktuálny počet certifikovaných odborníkov na kybernetickú bezpečnosť – manažérov a audítorov je na predpokladaný nárast v dopyte nízky. Nová legislatíva vo všeobecnosti sprísňuje pravidlá dohľadu, hlásenia incidentov, ale aj opatrení, s ktorými musia subjekty zabezpečiť súlad.

Na to, aby fungoval tok potrebných informácií medzi jednotlivými členskými štátmi únie je potrebné vytvoriť fungujúcu platformu, na ktorej sa bude riešiť spolupráca, plánovanie, vzájomná pomoc, či cezhraničné hrozby.

Vzhľadom na to, že zákon je platný len od 1. januára 2025, prípadné zmeny ešte nie je možné dostatočne posúdiť a ukázu sa v najbližšej dobe.

¹³ Vyjadrenie: Odštartoval európsky projekt NIS2SK: zavítali sme medzi...: <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2024041600000245>

NBÚ vytvoril Indikatívnu pomôcku na určenie subjektu ako PZS. Tá bola vyhotovená primárne pre potreby určenia zaradenia subjektu do registra PZS. Tento formulár má len informatívny charakter. Od prijatia novely majú spoločnosti otázky a pochybnosti, ktoré sa týkajú práve tohto zaradenia, prípadne funkčnosti JISKB.

Nedávne kybernetické bezpečnostné incidenty poukázali na zraniteľnosť dôležitých systémov a potrebu dodržiavania hlavných bezpečnostných opatrení. Ransomvérový útok v januári 2025 vyradil kataster na niekoľko dní z prevádzky a obnoviť sa ho podarilo len vďaka existencii záloh.¹⁴ Takýto druh útoku je založený na tom, že malvér uzamkne zariadenie, prípadne zašifruje obsah, ktorý je na ňom uložený.¹⁵ Potreba dôkladnejšieho zabezpečenia a spolupráce jednotlivých sektorov s regulátorom je teda úplne na mieste.

Ak by sme sa mali zamyslieť nad tým, či je možné, že o pár rokov či mesiacov sa budeme rozprávať o smernici NIS3, tak si dovoľím povedať, že je to pravdepodobné. V prípade, že bude technologický pokrok tak dynamický ako je dnes, zmeny, ktoré nás čakajú, zrejme nebudú upravené smernicou NIS2, a tak si budú vyžadovať adekvátnu právnu reguláciu.

Záver

Stanovením spoločného regulačného rámca pre kybernetickú bezpečnosť v celej EÚ sa členské štáty usilujú implementovať do svojej vnútroštátnej legislatívy také opatrenia, ktoré pomôžu zvýšiť celoúniijnú úroveň kybernetickej bezpečnosti. Veľká časť NIS2 spočíva práve v medzinárodnej spolupráci, na úrovni jednotiek CSIRT, CyCLONe. Len spoločné konanie, plánovanie a včasné reakcie dokážu byť prostriedkom ako efektívne bojovať s neustálymi bezpečnostnými hrozbami. Útoky sponzorované štátmi, ktoré sú na úrovni geopolitických hrozieb, priamo ovládajú jednotky útočníkov, ktoré využívajú rôzne typy útokov, častokrát voči členským krajinám únie, či NATO. Zamerané sú na infiltráciu do systémov a následné poškodenie fungovania kritickej infraštruktúry.

Na vnútroštátnej úrovni sa má bezpečnosť v kybernetickom priestore posilniť výmenou informácií medzi aktérmi, každý PZS je na základe zákona povinný hlásiť incident. Rovnaký postup sa používa aj v zmysle nedokonaných incidentov, aby bolo možné napadnutému subjektu pomôcť, no v neposlednom rade aj varovať ostatné.

Nová legislatíva má za cieľ zlepšiť schopnosť spoločnosti reagovať na čoraz častejšie kybernetické útoky. Ransomvér a phishing sú momentálne prevládajúce formy útokov.

¹⁴ Aktuálne informácie k situácii v rezorte ÚGKK SR: <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/aktualne-informacie-k-situacii-rezorte-ugkk-sr/>

¹⁵ Krátky slovník hybridných hrozieb: <https://www.nbu.gov.sk/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/>

Bezpečnostné opatrenia je potrebné podľa ZoKB implementovať do 12 mesiacov od zápisu do registra PZS, to však neznamená, že dovtedy sú PZS v bezpečí. Dôležitosť dodržiavania kybernetickej hygieny platí pre regulované aj neregulované subjekty.

V neposlednom rade sa novela venuje aj problematike vzdelávania. V prípade malého trhu práce, čo je prípad SR, je nedostatok špecialistov na kyberbezpečnosť skutočným problémom. Nedostatok odborníkov zvyšuje ich hodnotu, a tým pádom znižuje ich dostupnosť.

V rámci legislatívnych opatrení v rámci oblasti kybernetickej bezpečnosti sa zvyknú využívať dve rétorické línie. Prvou je nedostatočná rýchlosť prijímania opatrení, ktorá sa nedá vyvrátiť. Vzhľadom na to, že oblasť KB sa vyvíja dynamicky a nečaká na to, kým sa adekvátne opatrenia vytvoria, príjmu a začnú používať, je zrejmé, že právne regulácie reflektujú na situácie, ktorým musia aktéri čeliť. Druhou líniou je, že právo je v tejto oblasti príliš striktné a prílišná regulácia môže KB len ublížiť. Realita je však taká, že právo reaguje adekvátne na existujúce problémy a snaží sa ich reguláciou minimalizovať.

NBÚ zastáva názor, že finančná sankcia za porušenie ZoKB je až posledným nástrojom na dosiahnutie cieľa regulácie. Veľká časť zákona sa venuje časti dohľadu, je tam priestor pre národnú autoritu na uloženie rôznych opatrení, pokuty sú až *ultima ratio*, najmä v prípadoch systémového porušenia zákona.

Regulácia vychádza z reálnej potreby. Stáva sa tak kritickou oblasťou, že je vlastne našou každodennou súčasťou, preto je dôležité opatrenia zaviesť a dodržiavať ich. Zodpovednosť nie je len na pleciach veľkých spoločností, ale aj jednotlivcov, ktorí by v otázke, čo robiť, aby bola SR v oblasti KB bezpečnejšia, mali mať jasno.

Zoznam bibliografických odkazov

AUST, A.: Handbook of international law. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 527 s. ISBN 9780521133494.

CRAIG, P. – DE BURCA, G.: EU law. Text, Cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-957699-9.

CHRENŠŤ, J. – NESVADBA, A.: Právo Európskej únie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020. ISBN 9788080548674.

JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, 2. vydanie, Iuris Libri, Bratislava, 2022, ISBN: 978-80-89635-41-2.

MAKATURA, I.: Základy bezpečnostných opatrení: príručka manažéra kybernetickej bezpečnosti. Žilina: Poradca podnikateľa, 2024. ISBN 9788081861611.

SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie (inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou), Euroiuris, Bratislava 2012, ISBN: 978-808-940-612-8.

TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. a kol.: Právo Evropské unie, 3. vydanie, Leges, Praha, 2021, ISBN: 978-80-7502-491-6.

Právne predpisy

Dôvodová správa k Zákonu č. 366/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 69/2018 Z.z.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1148 zo 6. júla 2016 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sietí a informačných systémov v Únii

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2555 zo 14. decembra 2022 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne kybernetickej bezpečnosti v Únii, ktorou sa mení nariadenie (EÚ) č. 910/2014 a smernica (EÚ) 2018/1972 a zrušuje smernica (EÚ) 2016/1148 (smernica NIS 2)

Zákon č. 69/2018 Z.z., o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Národnej rady Slovenskej republiky.

Internetové zdroje

Aktuálne informácie k situácii v rezorte ÚGKK SR: <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/aktualne-informacie-k-situacii-rezorte-ugkk-sr/>

Čo priniesla NIS2? <https://nis2.nbu.gov.sk/co-priniesla-nis2/?csrt=6613043375197428860>

Directive on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive) – FAQs: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/directive-measures-high-common-level-cybersecurity-across-union-nis2-directive-faqs>

Krátky slovník hybridných hrozieb: <https://www.nbu.gov.sk/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/>

NIS 2 and its implementation into Slovak law: <https://www.lansky.at/en/newsroom/general-news/nis-2-and-its-implementation-into-slovak-law/>

NIS2 Directive: new rules on cybersecurity of network and information systems: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive>

Vyjadrenie: Odštartoval európsky projekt NIS2SK: zavítali sme medzi...: <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2024041600000245>

ZRUŠENIE INŠTITÚTU TRETÍCH STRÁN VO VOLEBNEJ KAMPANI A JEHO VÝZNAM V PRAXI

ABOLITION OF THE INSTITUTE OF THIRD PARTIES IN THE ELECTION CAMPAIGN AND ITS SIGNIFICANCE IN PRACTICE

Martina Makaturová¹

Abstrakt

Autorka sa v príspevku zaoberá inštitútom tretích strán, ktorý bol v slovenskom právnom poriadku zrušený v roku 2019. Definuje pojem inštitútu tretích strán, zaoberá sa dôvodmi ich zrušenia a uvažuje o možných alternatívach, ktoré mohol zákonodarca pridať do právnej úpravy namiesto úplného zrušenia inštitútu. Zároveň analyzuje vplyv zrušenia tohto inštitútu v praxi.

Kľúčové slová

Inštitút tretích strán, volebná kampaň, voľby.

Abstract

In the article, the author deals with the institute of third parties, which was abolished in the Slovak legal order in 2019. She defines the term of institute of third parties, deals with the reasons for their abolition and considers possible alternatives that the legislator could have added to the legislation instead of completely abolishing the institute. At the same time, she analyzes the effect of the abolition of this institute in practice.

Key words

Institute of third parties election campaign, elections.

Úvod

Volebnú kampaň môžeme považovať za najvýznamnejšiu časť volebného procesu aj vzhľadom na to, že jej priebeh ovplyvňuje konečné výsledky volieb. V literatúre sa stretávame s viacerými definíciami. Napríklad Orosz definuje volebnú kampaň vo všeobecnosti ako „štádium volebného procesu, v rámci ktorého sa vo voľbách kandidujúce subjekty usilujú maximalizovať rôznymi formami volebnej agitácie svoj volebný zisk.“² Podľa Domina je podstatou volebnej kampane „snaha účastníka volebnej súťaže získať na svoju stranu čo možno

¹ Mgr. Martina Makaturová, interná doktorandka, Katedra ústavného práva a správneho práva, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

² OROSZ, L. *Sloboda prejavu vo volebnej kampani*. In MAJERČÁK, T. (ed.) *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101.

najviac voličov a v dôsledku toho vo volebnej súťaži uspieť s čo možno najlepším výsledkom.“³ Definíciou volebnej kampane sa zaoberá aj judikatúra, napr. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej ako „Ústavný súd SR“) v jednom zo svojich náleзов charakterizuje volebnú kampaň ako „proces názorových a programových stretov, ktorého cieľom je získanie čo možno najväčšej podpory pre jednotlivých voličských aktérov.“⁴ Volebnú kampaň by sme mohli nazvať aj bojom medzi politickými súpermi kandidujúcimi vo voľbách, ktorých cieľom je získať čo najväčšiu podporu.

Legálna definícia pojmu volebná kampaň sa nachádza v zákone č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o volebnej kampani“), v zmysle ktorého je volebná kampaň definovaná ako akákoľvek činnosť politickej strany, politického hnutia, koalície politických strán alebo politických hnutí a kandidátov, za ktorú sa obvykle hradí úhrada, smerujúca k propagácii ich činnosti alebo programu, pričom za volebnú kampaň je považovaná činnosť v ich prospech aj v neprospech.⁵

Táto legálna definícia je však aktuálna iba od novely zákona z roku 2019.⁶ Pôvodná definícia obsahovala ešte jeden typ subjektu, ktorý mohol viesť volebnú kampaň, a to konkrétne tretie strany. To bolo však už spomínanou novelou zákona zrušené. V súčasnosti teda platí to, že volebnú kampaň môže viesť iba kandidát alebo politická strana či hnutie kandidujúce vo voľbách.

V tomto príspevku sa budem bližšie venovať práve problematike tretích strán vo volebnej kampani. V prvej časti sa budem snažiť bližšie priblížiť, kto vlastne za tretiu stranu považovaný bol a spôsob vedenia a financovania ich kampaní. Ďalej sa budem venovať dôvodom zrušenia tohto inštitútu, zhodnotím, či zrušenie bolo podľa môjho názoru správne a či neexistovali iné alternatívy riešenia problému, a napokon sa pozriem na to, aký vplyv malo zrušenie inštitútu tretích strán v praxi.

³ DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019, s. 13.

⁴ Nález Ústavného súdu SR z 19. novembra 2008, sp. zn. PL. ÚS 9/07.

⁵ §2 ods. č. 1 zákona o volebnej kampani.

⁶ Zákon č. 208/2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov

1. Kto boli tretie strany?

Za tretie strany považujeme subjekty, ktoré nie sú kandidujúcimi subjektami, teda sa nesnažia o získanie funkcie, ale podporujú niektorého z kandidujúcich subjektov. Zákon o volebnej kampani upravoval definíciu tretích strán v súčasnosti už zrušenom § 8. Podľa § 8 ods. 1 mohla byť treťou stranou fyzická osoba, fyzická osoba – podnikateľ a právnická osoba s tým, že tieto osoby museli byť ako tretie strany zaregistrované Štátnou komisiou pre voľby a kontrolu financovania politických strán (ďalej ako „štátna komisia“). Okrem toho zákon obsahoval aj negatívne vymedzenie tretích strán – treťou stranou nemohol byť štát, Fond národného majetku Slovenskej republiky, Slovenský pozemkový fond, obec alebo vyšší územný celok, právnická osoba, ktorej zriaďovateľom bola alebo v ktorej mala majetkovú účasť niektorá z uvedených osôb, verejnoprávna inštitúcia a právnická osoba zriadená štátom, fyzická osoba, ktorá na území Slovenskej republiky nemala trvalý pobyt, a právnická osoba so sídlom v zahraničí. Neskôr boli do negatívneho vymedzenia pridané aj európske politické strany a európske politické nadácie, či politické strany a fyzické osoby kandidujúce vo voľbách.⁷

Čo sa týka spôsobu vedenia kampane tretích strán, ten zákon neupravoval. Tretie strany mohli viesť kampaň akýmkoľvek spôsobom, ktorý nebol zákonom zakázaný. Nemali povinnosť oznamovať, v prospech alebo v neprospech koho volebnú kampaň vedú, nepotrebovali súhlas subjektu, v prospech ktorého bola volebná kampaň vedená (logicky ani súhlas subjektu, proti ktorému bola volebná kampaň vedená), a taktiež mohli viesť kampaň v prospech/neprospech viacerých kandidátov či kandidujúcich strán.⁸

Za volebnú kampaň sa podľa zákona o volebnej kampani doteraz považuje len taká činnosť, za ktorú sa obvykle hradí úhrada. To znamená, že ak tretia strana vykonávala činnosť inú, táto činnosť nebola považovaná za volebnú kampaň. Tretia strana teda mohla okrem vysielania v rozhlasovom alebo televíznom vysielaní, ktoré je vyhradené pre kandidujúce subjekty, vykonávať akúkoľvek činnosť, ktorú mohol na propagáciu svojej činnosti vykonávať kandidát či kandidujúca strana. Mohlo ísť napríklad o platené príspevky na sociálnych sieťach, inzerciu v periodických či neperiodických publikáciách alebo objednávanie a zverejňovanie volebných prieskumov.⁹

⁷ § 8 ods. 2 zákona o volebnej kampani v znení do 15. júla 2019.

⁸ DOMIN, M. *Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie*. In Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus XXXIX. 1/2020 s. 50.

⁹ Tamtiež, s. 51.

Čo však stanovené bolo bol limit na náklady, ktoré mohla na volebnú kampaň tretia strana vynaložiť. Zákon o volebnej kampani rozlišoval, či išlo o volebnú kampaň pri voľbách orgánov do územných samospráv alebo či išlo o voľby ostatné. V prvom prípade bol limit stanovený na 25 000 eur, v druhom prípade to bolo 100 000 eur. Podľa Domina mohol nastať problém v roku 2022, kedy sa voľby do orgánov obcí a voľby do orgánov samosprávnych krajov prvýkrát konali v jeden deň. Otázkou by bolo, či by tretia strana mohla vynaložiť 2x 25 000 eur na jednotlivé voľby zvlášť alebo len raz, keďže voľby sa konali v jeden deň. Domin sa prikláňal k druhému názoru, keďže zákon používal označenie „voľby do orgánov územnej samosprávy“ a nerozdeľoval to.¹⁰ Ja by som si vedela predstaviť aj možnosť prvú, keďže označenie pre obe voľby bolo vždy rovnaké aj napriek tomu, že sa predtým nekonali v jeden deň. Tento problém vyriešil zákonodarca sám tým, že tretie strany zrušil a tým sa aj táto otázka stala irelevantnou.

2. Zrušenie tretích strán

Tretie strany upravené zákonom existovali od vyhlásenia zákona len 5 rokov, pričom sme ich činnosť mohli zaznamenať vo všetkých druhoch volieb raz – vo voľbách do Národnej Rady Slovenskej republiky (ďalej ako „NR SR“) v roku 2016, v roku 2017 vo voľbách do samosprávnych krajov, v roku 2018 vo voľbách do miestnej samosprávy a v roku 2019 vo voľbách prezidenta a vo voľbách do Európskeho parlamentu.

Novelou zákona o volebnej kampani však došlo k zrušeniu tohto inštitútu a tretie strany sa po účinnosti tejto novely už oficiálne volebnej kampane zúčastniť nemohli. V zmysle dôvodovej správy bol návrh novely zákona predložený ako reakcia na poznatky z aplikácie pravidiel vedenia volebnej kampane. Po piatich voľbách, ktoré sa konali od prijatia zákona o volebnej kampani, zákonodarca skutočne mohol posúdiť, ako právna úprava pôsobí v aplikačnej praxi. Otázka, ktorú si však môžeme položiť, je to, či túto aplikáciu posúdil zákonodarca správne.

Podľa Domina mohlo zrušenie inštitútu tretích strán smerovať k dvom odlišným cieľom. Prvým bolo zrušenie akýchkoľvek zákonných obmedzení vedenia volebnej kampane subjektami inými ako sú politické strany a kandidáti, druhým bol presný opak, teda znemožnenie vedenia volebnej kampane iným subjektom ako politickým stranám a kandidátom.¹¹ Dôvodová správa však potvrdzuje druhú možnosť. Cieľom novely totiž bolo

¹⁰ DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani...* s. 123-124.

¹¹ DOMIN, M. *Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie...* s. 64.

vytvoriť rovnaké súťažné podmienky pre subjekty súťažiacie vo voľbách, ktoré by mali bojovať o hlasy voličov svojím programom a svojou činnosťou a nie obchádzaním ustanoveného finančného limitu na volebnú kampaň prostredníctvom tretích strán.¹²

Podľa navrhovateľov novely inštitút tretích strán nespĺňal svoje úlohy z niekoľkých dôvodov. Prvým dôvodom bolo to, že politické strany mohli byť podporované akýmkoľvek počtom tretích strán, čo znamenalo ničím neobmedzenú finančnú podporu pre niektoré politické strany. Zároveň však iné politické strany nemuseli mať vedľa seba žiadnu tretiu stranu, ktorá by ich podporovala a teda by boli obmedzené zákonným limitom týkajúcim sa finančných prostriedkov. To podľa navrhovateľov spôsobovalo nerovnaké súťažné podmienky. Okrem toho navrhovateľia namietali aj to, že keďže nebolo zakázané viesť antikampaň, tretie strany mohli niektorých politickým stranám výrazne škodiť.

Podľa navrhovateľov inštitút tretích strán využívali kandidáti, ktorí sami boli finančne zabezpečení a do volieb ako tretie strany zaťažovali svojich príbuzných, pričom v skutočnosti kampaň financovali z vlastných prostriedkov. To taktiež spôsobovalo nerovnoprávnosť medzi týmto kandidátom a ostatnými menej finančne zabezpečenými kandidátmi.

Ďalší dôvod spomenutý navrhovateľmi bolo netransparentné financovanie tretích strán. Financovanie politických strán je upravené osobitným zákonom,¹³ taktiež existuje povinnosť viesť transparentný účet a limit finančných prostriedkov, ktoré môžu na volebnú kampaň využiť, teda počas volieb a volebnej kampane ich možno kontrolovať. To isté však nemožno podľa navrhovateľov povedať o tretích stranách, ktoré nemusia byť financované transparentne, čo pri politických stranách možné nie je.

Novela zákona bola prijatá expresne rýchlo, keďže sa rozhodovalo v skrátanom legislatívnom konaní. Návrh skupiny poslancov bol do NR SR doručený 26. júna 2019, schválený bol na druhý deň 27. júna 2019 a v zbierke zákona vyšiel 16. júla 2019. Zo zákona o volebnej kampani bola vypustená akákoľvek zmienka o tretích stranách z jednotlivých paragrafov vrátane celého § 8.

Kritizovať by sme mohli spôsob prijatia tejto novely. Podľa môjho názoru nebolo nutné túto novelu prerokovávať v skrátanom legislatívnom konaní. V zmysle rokovacieho poriadku NR SR sa môže NR SR uznieť na skrátanom legislatívnom konaní v prípade, ak môže dôjsť k ohrozeniu základných ľudských práv a slobôd alebo bezpečnosti, alebo ak štátu hrozia značné

¹² Dôvodová správa k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).

¹³ Zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach.

hospodárske škody.¹⁴ V tomto prípade však nebolo možné hovoriť ani o jednom. Existencia tretích strán určite nemohla priniesť štátu značné hospodárske škody, nijakým spôsobom neohrozovala bezpečnosť ani základné ľudské práva a slobody, dokonca by sa dalo povedať, že ich zrušením došlo k väčšiemu obmedzeniu základných ľudských práv.¹⁵ Proces prijatia novely kritizovala aj prezidentka, no napriek tomu ju podpísala.¹⁶ Transparency International Slovensko postup prijatia novely označila za absolútne nevhodný.¹⁷

Ak hovoríme o zrušení tretích strán, do úvahy je potrebné brať aj politickú situáciu počas ich rušenia. Bolo krátko po prezidentských voľbách, ktorých víťazom sa stala Zuzana Čaputová, ktorá porazila kandidáta podporovaného koalíciou Maroša Šefčoviča aj s podporou tretích strán. Nemožno tvrdiť, že práve to bol dôvod prijatia tejto novely, no mohlo to tiež prispieť k rozhodnutiu poslancov podať návrh novely zákona. Taktiež bolo trištvrte roka pred parlamentnými voľbami a vzhľadom na to, že novela bola prijatá v skrátanom legislatívnom konaní, zákonodarca určite myslel na to, aby bola novela účinná ešte pred začiatkom volebnej kampane pre najbližšie parlamentné voľby.

3. Možné alternatívy zmeny zákona

Dôvody, ktoré navrhovatelia uviedli ako opodstatnené na zrušenie inštitútu tretích strán, sa dajú považovať za racionálne. Podľa môjho názoru sa však zákonodarca mohol zamyslieť nad iným riešením predtým, ako dospel k úplnému zrušeniu tohto inštitútu. V prvom rade mohol napríklad sprísniť pravidlá a ak by výsledky takejto zmeny neboli uspokojivé, až tak sa mohol rozhodnúť pre úplne odstránenie tretích strán z volebnej kampane. Podobný názor zastáva aj Ivančík, podľa ktorého majú argumenty uvedené v dôvodovej správe racionálny základ, ale že skôr išlo o aplikačné problémy, ktoré bolo potrebné precizovať praxou a prípadným parciálnym zásahom zákonodarcu.¹⁸

Ako som už spomínala, navrhovateľom prekážalo to, že tretie strany mohli viesť voči kandidujúcim subjektom antikampan. Tento problém by sa však mohol vyriešiť napríklad tým, že by tretie strany mohli viesť kampaň v prospech kandidátov, ale vedenie kampane v neprospech kandidátov by zostalo výlučne kandidujúcim subjektom. Tým by tretie strany

¹⁴ § 89 ods. 1 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

¹⁵ Podstatou právnej regulácie volebnej kampane a jej obsahom sú reštrikčné zásahy do slobody prejavu a teda aj do práva na informácie. Bližšie pozri OROSZ, L. *Sloboda prejavu...*, s. 101 - 102.

¹⁶ TASR. *Čaputová má výhrady, koalíčnú novelu o kampani však podpísala*. In SME [online]. 2019 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22164808/prezidentka-podpisala-novelu-o-volebnej-kampani.html>.

¹⁷ *Náhla zmena volebných zákonov je neférová, ale aj nezmyselná*. In Transparency International Slovensko [online]. 2019 [cit. 10. 11. 2024].

¹⁸ IVANČÍK, J.: *Zákaz účasti tretích strán vo volebnej kampani vo vzťahu k slobode prejavu*. In Justičná revue, 72, 2020, č. 5, s. 591 - 601.

nemohli svojou kampaňou škodiť ostatným kandidátom, čím by bol vyriešený tento argument navrhovateľov.

To, že niektoré kandidujúce subjekty boli podporované viacerými tretími stranami ako iné, nemožno úplne ovplyvniť, keďže to bolo na rozhodnutiach samotných tretích strán, ktorého kandidáta podporia. Ak však navrhovateľom novely prišlo nesprávne, že by mohli mať kandidáti s vysokou podporou tretích strán k dispozícii viac finančných prostriedkov ako kandidáti bez podpory, zákonodarca mohol napríklad zvážiť zníženie limitu sumy, ktorú tretia strana mohla v kampani minúť.

Argument, že inštitút tretích strán využívali najviac príbuzní majetných kandidátov by sa taktiež mohol vyriešiť iným spôsobom. Napríklad sa zákonodarca mohol zamyslieť nad rozšírením subjektov, ktoré by za tretie strany byť považované nemohli práve o spomínaných príbuzných či inak spriaznené osoby. S týmto riešením by som sa ja nestotožňovala, no zákonodarca nedal ani možnosť diskusie, v ktorej by svoj názor mohli vyjadriť odborníci a navrhnúť iné riešenie.

Transparentnosť volebnej kampane tretích strán bola podľa môjho názoru dostatočná a v tomto sa s tvrdeniami navrhovateľmi novely nemôžem stotožniť. Tretie strany mali povinnosť vytvoriť osobitný transparentný účet, na ktorý mohli byť finančné prostriedky získané jedine prevodom z účtu, pričom na požiadanie ministerstva vnútra musela byť tretia strana schopná preukázať, kto je majiteľom účtu, z ktorého boli tieto finančné prostriedky prevedené.¹⁹ Je pravda, že financovanie politických strán je všeobecne transparentnejšie ako financovanie akejkol'vek inej tretej strany, avšak ak niekto prispeje na kampaň politickej strany darom, tiež nie je jednoduché dopátrať sa, odkiaľ presne mal darca finančné prostriedky na darovanie. Argument netransparentnosti financovania tretích strán je preto podľa môjho názoru nedostatočný.

4. Tretie strany v kampaniach po ich zrušení

V súčasnosti neexistuje v zákone o volebnej kampani žiadna zmienka o tretích stranách. Na rozdiel od právnej úpravy z pred roku 2014 však tentoraz nemôžeme povedať, že by tretie strany existovali v nejakom limbu a nevedeli by sme, kam ich zaradiť. Podľa § 2 ods. 3 sú zakázané počas volebnej kampane činnosti iných subjektov ako tých, ktorí sú uvedení v ods. 1 ako subjekty, ktoré môžu viesť volebnú kampaň. Pred novelou z roku 2019 sa medzi tieto subjekty zaradzovali aj tretie strany, dnes ich zaradíme medzi subjekty, ktoré viesť volebnú kampaň nemôžu.

¹⁹ § 8 ods. 10 a ods. 11 zákona č. 181/2014 o volebnej kampani v znení do 15. 7. 2019.

V prípade porušenia pravidiel upravuje zákon o volebnej kampani aj správne delikty a priestupky. Ak by niekto viedol volebnú kampaň, hoci sa nezaradzuje medzi subjekty, ktoré na to majú oprávnenie, dopustil by sa priestupku, za ktorý by mu hrozila pokuta 300 až 30 000 eur.²⁰ Rovnaká sankcia hrozí aj tomu, kto bude túto činnosť v prospech alebo neprospech kandidujúceho subjektu vykonávať počas moratória. Správneho deliktu sa môže dopustiť fyzická osoba – podnikateľ alebo právnická osoba, ktorým za porušenie zákazu viesť volebnú kampaň hrozí pokuta od 3 000 eur do 100 000 eur.²¹

Nie hocijaká činnosť počas volebnej kampane je považovaná za porušenie pravidiel volebnej kampane. Musí ísť iba o takú činnosť, za ktorú sa obvykle hradí odplata. Dovoľené sú teda činnosti ako neplatené príspevky na sociálnych sieťach, informovanie verejnosti o faktoch týkajúcich sa volebnej kampane médiami, či priateľská debata. V prípade, ak by došlo k spornosti toho, či ide alebo nejde o porušenie pravidiel volebnej kampane možno podľa Domina takéto prípady riešiť podľa klasického ústavnoprávneho výkladového princípu *in dubio pro libertate* – v pochybnostiach v prospech slobody, čiže ak nevieme činnosť jednoznačne zaradiť pod volebnú kampaň, uprednostniť by sa mala sloboda jednotlivca, a teda nepôjde o volebnú kampaň.²²

Hoci tretie strany boli *de iure* zrušené, nemožno povedať, že z volebnej kampane vymizli úplne. Ako príklad možno uviesť volebnú kampaň počas prezidentských volieb v roku 2024. Celá kampaň bola kritizovaná z viacerých dôvodov, pričom témou boli aj tretie strany.

Mimovládna organizácia MEMO98 podala ešte v apríli hneď po skončení volebnej kampane podnet na štátnu komisiu, aby preverila, či nedošlo k porušeniu pravidiel volebnej kampane zo strany troch osôb – ministra vnútra Matúša Šutaja Eštoka, Branislava Ondruša a Kamila Šaška, obaja toho času štátni tajomníci. MEMO98 informovali, že na svojich sociálnych sieťach zverejnili platené príspevky, ktoré podporovali kandidáta Petra Pellegriniho alebo poškodzovali kandidáta Ivana Korčoka. Štátna komisia postúpila podnety príslušným orgánom, ktoré však mesiace nekonali. V prípade Matúša Šutaja Eštoka sa Okresný úrad Bratislava napokon v rozhodnutí vyjadril, že nedošlo k porušeniu pravidiel volebnej kampane. S tým však oznamovateľ nesúhlasil a spoločne s Nadáciou Zastavme korupciu a mimovládnu organizáciu Transparency International Slovensko sa obrátili na prokuratúru, aby preskúmala

²⁰ § 20 ods. 1b a ods. 2a zákona o volebnej kampani.

²¹ § 19 ods. 10 zákona o volebnej kampani.

²² DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani...* s. 46 - 47.

rozhodnutie úradu a jeho zákonnosť. Prokuratúra sa stotožnila s argumentami mimovládnych organizácií, označila rozhodnutie za nezákonné a navrhla ho zrušiť.²³

Z vyššie uvedeného môžeme vidieť, že súčasným problémom nie je iba to, že aj napriek zákazu tretích strán viesť volebnú kampaň v prospech či neprospech kandidátov ju tretie strany vedú, ale aj to, že orgány príslušné na sankcionovanie porušenia pravidiel volebnej kampane nekonajú v súlade so zákonom. Možno špekulovať, že v spomínaných prípadoch došlo k nekonaniu úradov z dôvodu, že úrady spadajú pod rezort jedného z aktérov a všetci traja sú z jednej politickej strany. Avšak, úrady by mali byť pri rozhodovaní o priestupkoch a správnych deliktach nezávislé a to, kto sa mal priestupku dopustiť, by nemalo hrať v rozhodovaní žiadnu úlohu. Ak však skutočne úrady nekonali v prípadoch vyššie spomenutých z politických dôvodov, mohlo by to znamenať, že chyba nastáva v systéme ako takom, riešenie čoho by však mohlo trvať mesiace, dokonca až roky.

Záver

Počas piatich rokov od zrušenia inštitútu tretích strán vo volebnej kampani sme mali príležitosť zhodnotiť, či išlo o zmenu s pozitívnym alebo negatívnym dopadom. O pozitívnom dopade by sme mohli hovoriť v prípade, že všetky problémy spojené s tretími stranami, ktoré boli spomenuté v dôvodovej správe k novele zákona o volebnej kampani, boli novelou vyriešené. Opak sa však ukázal pravdou. Tretie strany síce prestali existovať *de iure*, ale *de facto* ich v priebehu volebnej kampane stále nájde.

Ak zákonodarca skutočne chcel tretie strany z volebnej kampane totálne vylúčiť, príslušné orgány by mali dbať na ich sankcionovaní v prípade, že sa dozvedia o porušení zákona. V súčasnosti si dovoľím povedať, aj vzhľadom na situáciu okolo volieb prezidenta, že orgány nekonajú tak, ako by podľa zákona mali. To iba umožňuje aj ďalším subjektom, aby sa odvážili porušovať pravidlá volebnej kampane, keďže príslušné orgány neudeľujú sankcie.

Práve toto je problém, ktorý je skutočne potrebné vyriešiť, či už znovunavrátaním inštitútu tretích strán do nášho právneho poriadku, čím by opäť došlo k ich regulácii, alebo skutočným sankcionovaním v prípade porušenia zákona. Hoci si nemyslím, že zrušenie tretích strán bolo správne riešenie, prikláňam sa k názoru, že keď už k ich zrušeniu došlo, je potrebné tlačiť na orgány, aby sankcie udeľovali, ak sa dozvedia o porušení zákona, čo môže odradiť

²³ Blížšie pozri: GODÁRSKY, I. *Skutok sa nestal. Alebo ako stojí čas na v štátnej správe*. In MEMO98 [online]. 19. september 2024 [cit. 29. 1. 2025]. Dostupné na: <https://memo98.sk/sk/clanok/skutok-sa-nestal-alebo-ako-stoji-cas-v-statnej-sprave> a GODÁRSKY, I. *Prokuratúra považuje rozhodnutie OÚ vo veci „nekampane“ M. Šutaja Eštoka za nezákonné. Navrhne ho zrušiť*. In MEMO98 [online]. 12. január 2025 [cit. 29. 1. 2025]. Dostupné na: <https://memo98.sk/sk/clanok/prokuratura-povazuje-rozhodnutie-ou-vo-veci-nekampane-m-sutaja-estoka-za-nezakonne-navrhne-ho-zrusit>.

ostatných od porušovania pravidiel. Nemyslím si, že by zákonodarca plánoval v najbližšej dobe inštitút tretích strán znovu zaviesť, hoci mám za to, že by to bolo najlepšie rozhodnutie pre vyriešenie problému, aj keď by išlo o znovu zavedenie no s upravenými pravidlami v porovnaní s už zrušenou právnou úpravou.

Zoznam bibliografických odkazov

Odborná literatúra

DOMIN, M. *Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie*. In Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus XXXIX. 1/2020 s. 39 – 71.

DOMIN, M. *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019, 228 s.

IVANČÍK, J.: *Zákaz účasti tretích strán vo volebnej kampani vo vzťahu k slobode prejavu*. In Justičná revue, 72, 2020, č. 5, s. 591 - 601.

OROSZ, L. *Sloboda prejavu vo volebnej kampani*. In MAJERČÁK, T. (ed.) *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101 – 112.

Právne predpisy

Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 208/2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

Zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach.

Judikatúra

Nález Ústavného súdu SR z 19. novembra 2008, sp. zn. PL. ÚS 9/07.

Ostatné

Dôvodová správa k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).

GODÁRSKY, I. *Prokuratúra považuje rozhodnutie OÚ vo veci „nekampane“ M. Šutaja Eštoka za nezákonné. Navrhuje ho zrušiť.* In MEMO98 [online]. 12. január 2025 [cit. 29. 1. 2025]. Dostupné na: <https://memo98.sk/sk/clanok/prokuratura-povazuje-rozhodnutie-ou-vo-veci-nekampane-m-sutaja-estoka-za-nezakonne-navrhuje-ho-zrusit>.

GODÁRSKY, I. *Skutok sa nestal. Alebo ako stojí čas na v štátnej správe.* In MEMO98 [online]. 19. september 2024 [cit. 29. 1. 2025]. Dostupné na: <https://memo98.sk/sk/clanok/skutok-sa-nestal-alebo-ako-stoji-cas-v-statnej-sprave>.

TASR. *Čaputová má výhrady, koaličnú novelu o kampani však podpísala.* In SME [online]. 2019 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22164808/prezidentka-podpisala-novelu-o-volebnej-kampani.html>.

POVINNOSŤ VERITEĽA POSÚDIŤ ÚVEROVÚ BONITU DLŽNÍKA (SPOTREBITEĽA) A PRÁVNE NÁSLEDKY JEJ PORUŠENIA

THE CREDITOR'S OBLIGATION TO ASSES THE BORROWER'S (CONSUMER'S) CREDITWORTHINESS AND THE LEGAL CONSEQUENCES OF ITS BREACH

Zuzana Maruškinová¹ – Lenka Ušiaková² – Jakub Dzimko³

Abstrakt

Posúdenie bonity, resp. úverovej kredibility spotrebiteľa predstavuje jednu zo základných povinností veriteľa pred poskytnutím spotrebiteľského úveru, nakoľko vyjadruje schopnosť (spôsobilosť) spotrebiteľa splácať úver poskytnutý na základe zmluvy o úvere. Obligatórnym skúmaním bonity má veriteľ získať objektívny obraz o spotrebiteľovej celkovej finančnej situácii spotrebiteľa. Predmetný článok sa zaoberá obsahom povinnosti veriteľa posudzovať bonitu spotrebiteľa pri poskytovaní zmluvy o úvere. Rovnako tak autori venujú pozornosť aj právnym dôsledkom porušenia povinnosti veriteľa skúmať bonitu spotrebiteľa, a to nie len z pohľadu právnej úpravy, ale aj rozhodovacej činnosti vnútroštátnych, ako aj európskych súdov.

Kľúčové slová

Bonita. Úverová kredibilita. Spotrebiteľ. Zmluva o úvere. Spotrebiteľský úver.

Abstract

The assessment of the consumer's creditworthiness is one of the essential obligations of the creditor before granting a consumer loan, as it reflects the consumer's ability (capacity) to repay the loan granted under the credit agreement. The obligatory creditworthiness test is intended to give the creditor an objective picture of the consumer's financial situation. The present article deals with the content of the creditor's obligation to assess the consumer's creditworthiness when granting a credit agreement. The authors also address the legal consequences of a breach of the creditor's obligation to examine the consumer's creditworthiness, not only from the perspective of the legislation but also from the jurisprudence of national and European courts.

Keywords

Bonita. Creditworthiness. Consumer. Credit contract. Consumer credit.

¹ JUDr. Ing. Zuzana Maruškinová – interná doktorandka, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, zuzana.maruskinova@umb.sk

² JUDr. Lenka Ušiaková, PhD., univ. doc. – docentka, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, lenka.usiakova@umb.sk

³ JUDr. Jakub Dzimko, PhD. – odborný asistent, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, jakub.dzimko@umb.sk

Úvod

V rámci vývoja slovenskej právnej úpravy ochrany spotrebiteľa možno intenzívne vnímať vplyv legislatívy Európskej únie (ďalej aj len „EÚ“), a to najmä prostredníctvom prijímaných smerníc. Vo vnútroštátnom právnom poriadku sa ochrana spotrebiteľa prejavuje v právnej úprave súkromného, ako aj verejného práva. Ochrana slabšej strany s cieľom vyrovnania faktickej nerovnosti vzniknutej medzi spotrebiteľom a obchodníkom sa prejavuje napríklad v prijatí novej – *lex specialis* právnej úpravy, vytvorení osobitných inštitútov či osobitných režimov, ktoré sa aplikujú prípadoch, keď je jednou zo zmluvných strán spotrebiteľ. Hmotné právo upravujúce ochranu spotrebiteľa spolu s procesným spotrebiteľským právom majú spoločný cieľ, a to identifikovať určitú nerovnosť medzi stranami záväzkového vzťahu, ktorého účastníkom je spotrebiteľ a obchodník a súčasne prostredníctvom už spomínaných nástrojov túto nerovnosť eliminovať, prípadne kompenzovať.⁴

Súkromnoprávna a verejnoprávna ochrana spotrebiteľa sa vzájomne prelínajú, dopĺňajú a vo svojom súhrne by tak mali tvoriť systematický celok poskytujúci komplexnú a účinnú ochranu spotrebiteľa spočívajúci v žiadúcom zásahu do súkromnoprávných vzťahov so slabšou stranou.⁵

Pri ochrane slabšej strany na úkor silnejšej strany je potrebné nájsť balans, pretože akákoľvek odchýlka na jednu či druhú stranu môže mať zásadný vplyv na súkromnoprávne vzťahy a pri poskytovaní neprimeranej ochrany slabšej strane súkromnoprávneho vzťahu hrozí, že poskytnutá ochrana vytvorí z chránenej slabšej strany, stranu silnejšiu.⁶

Jednou z foriem ochrany spotrebiteľa je aj stanovenie osobitných povinností veriteľa, ktoré boli prijaté v súvislosti s cieľom zabezpečiť účinnú ochranu spotrebiteľa pred bezbrehým poskytovaním úverov, pri ktorých je zrejmé už počas kontraktačnej fázy, že prekračujú finančné možnosti spotrebiteľa. Príkladom takejto osobitnej povinnosti je zavedenie veriteľovej povinnosti posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa.

Základ povinnosti veriteľa posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa je v článku 8 Smernice Európskeho parlamentu a rady 2008/48/ES z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS (ďalej aj len „Smernica 2008/48/ES“), z ktorého vyplýva, že „členské štáty zabezpečia, že veriteľ pred uzavretím zmluvy o úvere posúdi úverovú

⁴ PAGÁČ, Ľ.: § 290 [Spotrebiteľský spor]. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 1140.

⁵ ONDŘEJ, J. a kol.: *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele. Ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 3.

⁶ SELUCKÁ, M.: *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 13.

bonitu spotrebiteľa na základe dostatočných informácií získaných, ak je to vhodné, od spotrebiteľa a v prípade potreby na základe nahliadnutia do príslušnej databázy...“.

Vo vnútroštátnej právnej úprave sa povinnosť veriteľa posúdiť bonitu spotrebiteľa nachádza v § 7 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „Zákon o spotrebiteľských úveroch“ alebo „ZoSÚ“), v rámci ktorého je uvedený demonštratívny rozsah faktorov, ktoré pri plnení svojej povinnosti veriteľ posudzuje. Spomedzi nich možno uviesť, že veriteľ posudzuje dobu, na ktorú sa má úver poskytnúť, výšku, účel spotrebiteľského úveru, či celkový príjem spotrebiteľa.

Vo všeobecnosti možno veriteľovu povinnosť posúdiť bonitu spotrebiteľa charakterizovať ako povinnosť veriteľa s odbornou starostlivosťou posúdiť majetkový status spotrebiteľa, a to najmä s akcentom na spôsobilosť spotrebiteľa splácať úver, o ktorého poskytnutie veriteľa žiada. Samotná povinnosť je koncipovaná ako preventívna, keďže jej splnením sa má predchádzať najmä nezodpovednému poskytovaniu úverov a nadmernému zadlžovaniu spotrebiteľov, ako aj prípadnému zväčšovaniu už existujúcej dlhovej pasce dotknutého spotrebiteľa. Zároveň ide o povinnosť predzmluvnú, keďže jej splnenie sa vyžaduje už pred uzatvorením samotnej zmluvy o úvere a jej prípadné porušenie nemožno počas trvania zmluvného vzťahu nijakým spôsobom konvalidovať. Povinnosť je stanovená v záujme spotrebiteľa a na jeho ochranu. Po riadnom splnení tejto povinnosti by mal preto veriteľ disponovať objektívnym obrazom o spotrebiteľovej celkovej finančnej situácii.

Vzhľadom na stav právnej úpravy ochrany spotrebiteľa a jej aplikáciu v rámci nášho právneho poriadku, ako aj s ohľadom na vplyv európskeho práva a judikatúry Súdneho dvora Európskej únie (ďalej aj len „Súdny dvor“), sú spotrebiteľské spory súvisiace so zmluvou o úvere v dnešnej dobe pomerne frekventovanými spormi, v rámci ktorých je konajúci a rozhodujúci súd povinný skúmať splnenie veriteľovej povinnosti posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa *ex offio*.

Cieľom autorov v predkladanom príspevku je preto priblížiť obsah povinnosti veriteľa posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa, definovať následky jej porušenia a prepojiť ich so súvisiacimi otázkami, ktoré v rámci týchto sporov vyvstávajú v rámci aplikačnej praxe.

1. Povinnosť veriteľa skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa a jej obsah

Ako bolo uvedené už v úvode, právny základ povinnosti veriteľa skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa sa nachádza v § 7 ods. 1 ZoSÚ⁷. Povinnosť veriteľa posudzovať bonitu spotrebiteľa je v Zákone o spotrebiteľských úveroch koncipovaná od jeho prijatia, t. j. od roku 2010. Vzhľadom na pomerne zložitý obsah povinnosti spočívajúcej v dôslednom posúdení bonity spotrebiteľa Národná banka Slovenska vydala Opatrenie č. 10/2017 z 14. novembra 2017, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o posúdení schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver (ďalej aj len „Opatrenie“). Cieľom tohto Opatrenia je stanoviť podrobnosti o posúdení schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver, v rámci ktorého je zároveň stanovená metodika pre výpočet ukazovateľa schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver podľa stanoveného vzorca. Opatrenie obsahuje definíciu premenných, ktoré sú dosádzané do vzorca, spresnenie jednotlivých pojmov, ako aj demonštratívny výpočet, na čo všetko veriteľ pri posudzovaní bonity spotrebiteľa prihliada a pod.

Možno konštatovať, že povinnosť veriteľa posúdiť bonitu spotrebiteľa s odbornou starostlivosťou je rozdelená do dvoch fáz – prvá fáza spočíva v zhromaždení relevantných, pravdivých a dostatočných údajov potrebných na kvalifikované posúdenie úverovej bonity spotrebiteľa. Po jej splnení nasleduje druhá fáza, v rámci ktorej veriteľ s odbornou starostlivosťou vyhodnocuje získané údaje a tvorí si tak celkový obraz o bonite posudzovaného spotrebiteľa. Platí tzv. prezumpcia zachovania zisteného stavu do budúcnosti, na základe ktorej sa má za to, že zistený stav bonity spotrebiteľa bude platný počas celej doby trvania úverového vzťahu, keďže počas plnenia predzmluvnej povinnosti nie je veriteľ objektívne schopný vylúčiť zmenu okolností spôsobilú ovplyvniť výsledok posudzovania bonity – napr. strata zamestnania, zmena rodinného stavu, alebo dlhodobá práceneschopnosť.⁸

V rámci prvej fázy je veriteľ povinný získať a zhromaždiť si vstupné údaje, ktoré následne vyhodnocuje. Získavané údaje spočívajú v informáciách ohľadom príjmu spotrebiteľa, celkovej rodinnej situácie, ako aj existencie spotrebiteľových vyživovacích povinností. Veriteľ môže brať do úvahy aj skutočnosti o príjmoch, ktoré spotrebiteľ preukázateľne môže v budúcnosti očakávať, a ktoré sú spôsobilé ovplyvniť jeho finančnú situáciu, ako je napr. predpokladaný príjem z predaja nehnuteľnosti.⁹ Na druhej strane je veriteľ

⁷ § 7 ods. 1 Zákona o spotrebiteľských úveroch: „Veriteľ je pred uzavretím zmluvy o spotrebiteľskom úvere alebo pred zmenou tejto zmluvy spočívajúcej v navýšení spotrebiteľského úveru povinný posúdiť s odbornou starostlivosťou schopnosť spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver, pričom berie do úvahy najmä dobu, na ktorú sa poskytuje spotrebiteľský úver, výšku spotrebiteľského úveru, príjem spotrebiteľa a prípadne aj účel spotrebiteľského úveru.“

⁸ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 20.02.2024, sp. zn. 16CoCsp/8/2024.

⁹ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 13.02.2020, sp. zn. 4Co/100/2019.

povinný získať a zohľadniť informácie aj ohľadom výdavkov spotrebiteľa napr. na domácnosť, dopravu, poistenie¹⁰, ako aj ohľadom existujúceho úverového zaťaženia.

Veriteľ získava informácie priamo od spotrebiteľa, keďže v § 7 ods. 2 ZoSÚ je formulovaná spotrebiteľova povinnosť poskytnúť veriteľovi súčinnosť spočívajúcu najmä v poskytnutí úplných a presných informácií potrebných pre kvalifikované posúdenie jeho úverovej kredibility.

Pravdivosť získaných informácií by mal veriteľ v rámci jemu dostupných možností v druhej fáze posúdenia bonity spotrebiteľa overiť a s odbornou starostlivosťou vyhodnotiť za účelom získania čo najreálnejšieho obrazu o majetkovom statuse, kredibilite spotrebiteľa a jeho úverovej bonite ako takej. V prípade výdavkov deklarovaných spotrebiteľom sú veriteľove možnosti na overenie ich pravdivosti pomerne zložité, prípadne úplne nemožné. Veriteľ je v niektorých prípadoch povinný sa plne spoliehať na pravdivosť informácií poskytnutých spotrebiteľom. Osobitne je tomu tak v prípade zisťovania rodinného stavu spotrebiteľa, najmä rozsahu vyživovacej povinnosti, počtu nezaopatrených detí odkázaných výživou na spotrebiteľa a pod., keďže požiadavka na zohľadnenie týchto informácií poskytnutých spotrebiteľom vyplýva priamo z § 7 ods. 27 ZoSÚ.

Za účelom zefektívnenia zdieľania informácií medzi bankami ohľadom kredibility finančných spotrebiteľov bol zriadený Spoločný register bankových informácií, ktorého užívateľmi sú v súčasnosti všetky retailové banky pôsobiace na Slovensku. Veritelia – banky, sú povinné do tohto registra zapisovať údaje o svojich klientoch – spotrebiteľoch, ako aj čerpať z neho informácie pri plnení svojej povinnosti preverenia bonity spotrebiteľa.

Veriteľ tak pri zhromažďovaní potrebných údajov za účelom posúdenia bonity spotrebiteľa čerpá z informácií priamo od spotrebiteľa, ktorých pravdivosť následne, ak je to v jeho možnostiach, overuje (napr. prostredníctvom Sociálnej poisťovne overuje výšku príjmu, nahliadnutím do Spoločného registra bankových informácií overuje výšku spotrebiteľových výdavkov prameniacich v existujúcom úverovom zaťažení spotrebiteľa). Verifikáciu realizuje taktiež na základe informácií, ktoré má k dispozícii z jeho prístupov do iných registrov, alebo z vlastných informácií o spotrebiteľovi, ktorý je klientom veriteľa ako bankového subjektu.

¹⁰ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 28.02.2023, sp. zn. 20CoCsp/49/2022.

2. Posúdenie splnenia veriteľovej povinnosti skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa a následky jej prípadného porušenia

Posúdenie splnenia veriteľovej povinnosti skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa je vo vecnej pôsobnosti vnútroštátnych súdov. Spor vzniknutý zo spotrebiteľskej zmluvy medzi spotrebiteľom a obchodníkom sa bude spravovať pravidlami osobitného druhu konania, teda sporu s ochranou slabšej strany, konkrétne spotrebiteľského sporu podľa § 290 a nasl. zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „Civilný sporový poriadok“ alebo „CSP“). Osobitosti spotrebiteľských sporov spočívajú napríklad v rozšírenej manudukčnej povinnosti súdu vo vzťahu k spotrebiteľovi, osobitnej úprave možnosti zastúpenia spotrebiteľa, možnosti súdu obstať a vykonať dôkaz aj bez návrhu jednej zo strán, či odlišnej úprave koncentrácie konania.¹¹

Vzhľadom na to, že vnútroštátne súdy majú povinnosť skúmať splnenie veriteľovej povinnosti posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa v konaniach súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou o úvere *ex offio*, aj bez návrhu spotrebiteľa k posudzovaniu splnenia veriteľovej povinnosti dochádza v každom spotrebiteľskom spore vyplývajúcom zo zmluvy o spotrebiteľskom úvere. Povinnosť vnútroštátnych súdov posudzovať splnenie veriteľovej povinnosti posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa *ex offio* potvrdil vo svojom rozsudku Súdny dvor¹², pričom uvedená povinnosť vnútroštátnych súdov bola opakovane judikovaná aj v ďalších rozhodnutiach Súdneho dvora, napr. v rozsudku Súdneho dvora zo dňa 5. marca 2020 vo veci C-679/18 (OPR-Finance s. r. o. v. GK).

Pri posudzovaní splnenia veriteľovej povinnosti nie je rozhodujúcou skutočnosťou reálna finančná situácia spotrebiteľa v čase jej preverovania veriteľom, ale postup, spôsob a činnosti, ktorými veriteľ smeroval k náležitému prevereniu bonity spotrebiteľa, ako aj skutočný obsah informácií, ktoré veriteľ získal pri preverovaní spotrebiteľovej bonity.¹³

Zákonná úprava v § 11 ods. 2 ZoSÚ rozoznáva medzi dvomi druhmi porušenia veriteľovej povinnosti pri posudzovaní úverovej bonity spotrebiteľa, na základe ktorých je možné veriteľovi uložiť odlišné sankcie. Prvým spôsobom je porušenie veriteľovej povinnosti konať pri posúdení úverovej bonity spotrebiteľa s odbornou starostlivosťou podľa § 7 ods. 1 ZoSÚ.

¹¹ SMOLKOVÁ, S. – DZIMKO, J.: Osobitosti dokazovania v sporoch s ochranou slabšej strany. In: *Interpolis '21 : recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Interpolis 2021*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2021, s. 303 – 309.

¹² Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 21.04.2016 vo veci C-377/14.

¹³ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 27.02.2020, sp. zn. 19Co/130/2019.

Druhý spôsob porušenia veriteľovej povinnosti predstavuje tzv. „hrubé porušenie“ povinnosti zakotvenej v § 7 ods. 1 ZoSÚ, ktorého sa veriteľ dopúšťa v prípade, ak posudzuje úverovú bonitu spotrebiteľa bez získania akýchkoľvek údajov ohľadom príjmov, výdavkov a rodinného stavu spotrebiteľa, alebo, ak neprihliadne na údaje z príslušnej databázy alebo registra. Za hrubé porušenie povinnosti zákon považuje aj porušenia povinností vyplývajúcich z § 7 ods. 19 až 42 ZoSÚ.¹⁴

Vzhľadom na uvedené v záujme určenia miery porušenia povinnosti veriteľa súd rozlišuje, či veriteľ získal a overil potrebné informácie o spotrebiteľovi zákonom ustanoveným spôsobom a či na ich základe dospel s odbornou starostlivosťou k správnym záverom ohľadom bonity spotrebiteľa, resp. či na svoje závery ohľadom bonity spotrebiteľa prihliadol pri poskytnutí spotrebiteľského úveru. Ak veriteľ v potrebnom rozsahu nenazhromaždí informácie a údaje o príjmoch, výdavkoch a rodinnom stave spotrebiteľa alebo ak neprihliada na údaje z príslušnej databázy a registra, pôjde o hrubé porušenie povinnosti. Na druhej strane, ak veriteľ síce disponuje takýmito údajmi, ale neposúdi ich s odbornou starostlivosťou, aká sa od veriteľa v spotrebiteľskom vzťahu v postavení obchodníka (pri ktorom sa predpokladá istá dávka profesionality) vyžaduje, pôjde „iba“ o nekonanie s odbornou starostlivosťou definovanou ako prvý spôsob porušenia povinnosti veriteľa posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa.¹⁵

Následkom prvého spôsobu porušenia povinnosti veriteľa pri posudzovaní úverovej bonity spotrebiteľa, t. j. porušenia povinnosti konať s odbornou starostlivosťou, bude uloženie sankcie spočívajúcej v nemožnosti vyhlásenia predčasnej splatnosti spotrebiteľského úveru, t. j. v nemožnosti veriteľa nárokovať si jednorazové splatenie celej dlžnej sumy zo spotrebiteľského úveru voči spotrebiteľovi. Po rozhodnutí súdu o porušení povinnosti veriteľa konať s odbornou starostlivosťou podľa § 7 ods. 1 ZoSÚ a nastúpení *ex lege* sankcie v podobe nemožnosti veriteľa nárokovať si jednorazové splatenie celej istiny, dochádza pre veriteľa v konaní pred súdom v procesnom postavení žalobcu k pomerne zložitej situácii, keďže veriteľovi v danom konaní nemožno priznať jeho nárok na splatné a neuhradené splátky úveru do vyhlásenia rozsudku, a to ani s prihliadnutím na § 217 ods. 1 CSP. Tento záver vyplýva z rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej aj len „Najvyšší súd“), ktorý považoval rozhodnutie odvolacieho súdu, ktorým priznal po skonštatovaní porušenia veriteľovej

¹⁴ Napr. podľa § 7 ods. 19 ZoSÚ povinnosť určiť, dodržiavať a pravidelne prehodnocovať limit pre ukazovateľ schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver a limit na podiel výšky celkovej zadlženosti k príjmu, podľa § 7 ods. 28 ZoSÚ povinnosť pri posudzovaní príjmu spotrebiteľa zohľadňovať jeho očakávané zníženie, a to najmä z dôvodu očakávaného začatia poberania starobného dôchodku počas splácania úveru, či podľa § 7 ods. 32 ZoSÚ povinnosť veriteľa vypracovať a pravidelne prehodnocovať vnútorné predpisy o určení podmienok pre postupné splácanie úveru.

¹⁵ Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 20.03.2024, sp. zn. 13CoCsp/17/2023.

povinnosti a nástupe sankcie spočívajúcej v nemožnosti vyhlásiť mimoriadnu splatnosť spotrebiteľského úveru, veriteľov nárok na neuhradené splátky ku dňu vyhlásenia rozhodnutia súdu, za rozhodnutie porušujúce zásadu *ne ultra petitum*. Takýmto rozhodnutím podľa právneho názoru Najvyššieho súdu došlo k priznaniu plnenia na základe odlišného skutkového základu, než bol vymedzený žalobou. Za porušenie zásady *ne ultra petitum* je preto potrebné považovať aj také rozhodnutie súdu, na základe ktorého sa prizná plnenie z iného skutkového základu, aký bol ako predmet konania vymedzený v žalobnom návrhu.¹⁶ Inak povedané, nie je možné žalobcovi – veriteľovi priznať ku dňu vyhlásenia rozsudku nárok na nezaplatené splatné splátky po tom, čo sa podanou žalobou domáhal zaplatenia celej dlžnej sumy na základe vykonaného vyhlásenia mimoriadnej splatnosti poskytnutého úveru.

Na strane druhej po takto podanej žalobe v prípade, ak po predbežnom právnom posúdení veci súd vyjadrí názor, že sa mu javí byť vyhlásenie mimoriadnej splatnosti úveru neplatné z dôvodu porušenia povinnosti veriteľa skúmať a posúdiť bonitu spotrebiteľa s odbornou starostlivosťou podľa § 7 ods. 1 ZoSÚ, resp. ak sa počas konania nezávisle od predbežného právneho názoru súdu žalobca na základe v konaní predložených dôkazov rozhodne zmeniť svoju procesnú stratégiu a tým aj žalobou uplatňovaný nárok, v dôsledku čoho si bude nárokovat' len splatné a nezaplatené splátky úveru bez ohľadu na vykonané vyhlásenie mimoriadnej splatnosti úveru, išlo by o dispozičný procesný úkon žalobcu spočívajúci v zmene žaloby, ktorý nie je v spotrebiteľských sporoch v zmysle Civilného sporového poriadku prípustný. Podľa § 140 ods. 2 CSP je zmenou žaloby aj podstatná zmena alebo doplnenie rozhodujúcich skutočností tvrdených v žalobe, pričom v súlade s § 294 CSP, ak je žalovaným spotrebiteľ v spotrebiteľských sporoch, zmena žaloby je neprípustná.

Sankciou za hrubé porušenie povinností veriteľa pri posúdení úverovej bonity spotrebiteľa je obligatórna bezúročnosť a bezpoplatkovosť úveru. Po hrubom porušení povinnosti veriteľa konať s odbornou starostlivosťou podľa § 7 ods. 1 ZoSÚ a nastúpení *ex lege* sankcie v podobe bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru je potrebné pre zabezpečenie plynulého pokračovania záväzkovo-právneho vzťahu ustáliť výšku mesačnej splátky aj so zreteľom na to, či je dlžník – spotrebiteľ v čase rozhodovania súdu v konaní o zaplatenie v omeškaní so splácaním istiny úveru. V rámci rozhodovacej činnosti súdov nie je ustálené, či je potrebné splátku modifikovať alebo postačuje ponechať splátku v pôvodnej výške, a to aj s prihliadnutím na to, že väčšina splátok úverov je anuitná.

¹⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 12.02.2024, sp. zn. 4Cdo/85/2021.

V rozhodovacej činnosti súdov je možné sa stretnúť s postupom, na základe ktorého súd po deklarovaní bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru sumu istiny vydolí dohodnutým počtom splátok, pričom výsledok predstavuje novú výšku mesačnej splátky „očistenú“ od úrokov a poplatkov, ktorú má spotrebiteľ po právoplatnosti rozhodnutia splácať. Naproti tomu je možné sa stretnúť aj s rozhodnutiami súdov, ktoré nemodifikujú výšku splátky, keďže sú toho názoru, že výška jednotlivých splátok určuje ich počet, a teda dohodnutá výška splátky zostáva zachovaná, pričom na základe bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru dôjde k následku v podobe skoršieho splatenia úveru. Podľa právneho názoru Krajského súdu v Košiciach nastúpenie bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru samo o sebe nemá vplyv na dohodnutú výšku mesačnej splátky, keďže „...pre takéto usporiadanie pomerov niet právneho, ale ani logického či ekonomického dôvodu; naopak, požiadavka právnej istoty pri už tak významne narušenej rovnováhe súkromnoprávneho vzťahu, priam predurčuje, že tie zmluvné dojednania, ktoré domnienkou bezúročnosti a bezpoplatkovosti nie sú priamo dotknuté, budú zachované v maximálnej miere“.¹⁷

Podľa nášho názoru je žiaduce posudzovať potrebu modifikácie výšky splátky v jednotlivých prípadoch individuálne. Ak nedostatočné splnenie povinnosti veriteľa posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa objektívne zasahuje do finančnej situácie spotrebiteľa, v dôsledku čoho nie je schopný plniť svoje ostatné záväzky, je vhodné zvoliť postup, podľa ktorého sa dohodnutá splátka zníži, čím sa zníži aj spotrebiteľovo nepriaznivé finančné zaťaženie. Na druhej strane v prípadoch, kedy síce došlo k porušeniu povinnosti veriteľa posúdiť s odbornou starostlivosťou úverovú bonitu spotrebiteľa, avšak stalo sa tak z dôvodov, ktoré nevyplývali z reálnej finančnej situácie spotrebiteľa (porušenie povinnosti spočíva napr. v nesprávnom a nenáležitom postupe pri preverení bonity spotrebiteľa) a dohodnutá splátka aj napriek porušeniu veriteľovej povinnosti nemá vplyv na reálnu schopnosť spotrebiteľa splácať poskytnutý úver, nie je nutné modifikovať dohodnutú výšku splátky a zasahovať do záväzkovo-právneho vzťahu už z dôvodu vyššie spomínanej právnej istoty v súkromnoprávnom vzťahu.

Po deklarovaní bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru môže potenciálne nastať bezdôvodné obohatenie na strane veriteľa, ak v rámci dotknutého záväzkového vzťahu od spotrebiteľa prijal úhrady nad rámec poskytnutej istiny. Konštatovanie súdu o hrubom porušení povinností veriteľa pri posudzovaní bonity spotrebiteľa, ktorého zákonným následkom je bezúročnosť a bezpoplatkovosť úveru, nespôsobuje neplatnosť spotrebiteľskej zmluvy, avšak obmedzuje rozsah povinnosti spotrebiteľa plniť veriteľovi. Plnením spotrebiteľa nad rámec

¹⁷ Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 14.06.2023, sp. zn. 11CoCsp/13/2022.

istiny v takomto prípade dochádza k naplneniu všetkých zákonných predpokladov vzniku bezdôvodného obohatenia sa na strane veriteľa.¹⁸

S prihliadnutím na majetkovú povahu inštitútu bezdôvodného obohatenia je v rámci tejto problematiky potrebné ustáliť premlčaciu dobu na uplatnenie spotrebiteľovho práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia je upravené v § 107 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“), ktorý stanovuje dĺžku subjektívnej a objektívnej premlčacej doby. Subjektívna premlčacia doba je dvojročná a začína plynúť odo dňa, keď sa spotrebiteľ dozvedel, že došlo k bezdôvodnému obohateniu, a zároveň, kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil, teda identifikuje vznik bezdôvodného obohatenia a povinný subjekt. Pre posúdenie začatia plynutia subjektívnej premlčacej doby je podstatné, kedy sa dotknutý spotrebiteľ skutočne dozvedel o tom, že svoj nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia môže uplatniť na súde žalobou o vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia. Najvyšší súd v rámci svojej rozhodovacej činnosti vylúčil ako určenie začiatku plynutia subjektívnej premlčacej doby okamih, kedy by sa spotrebiteľ na základe objektívnych skutočností mohol a mal o tejto skutočnosti dozvedieť. Uvedený záver najvyššej súdnej authority stanovuje, že v každom konaní, osobitne vo vzťahu ku konkrétnemu spotrebiteľovi, ktorému vznikol nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia, je potrebné stanoviť moment začatia plynutia premlčacej doby s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu individuálne. Za moment začatia plynutia subjektívnej premlčacej doby bol v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu ustálený aj napr. deň porady, ktorú spotrebiteľ absolvoval so svojou právnou zástupkyňou, keďže súd mal za to, že až na základe kvalifikovanej právnej pomoci spotrebiteľ objektívne nadobudol relevantné informácie o svojich možnostiach domáhať sa vydania bezdôvodného obohatenia.¹⁹ Uvedený záver súdu môže podľa nášho právneho názoru vnieť do týchto sporov právnú neistotu, ako aj možnosť ovplyvniť začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby spotrebiteľom a jeho právnym zástupcom prostredníctvom svojvoľného určenia dátumu porady advokáta s klientom.

Objektívna premlčacia doba je trojročná, ak však ide o úmyselné bezdôvodné obohatenie, dĺžka premlčacej doby je desať rokov odo dňa, keď boli naplnené zákonné predpoklady vzniku bezdôvodného obohatenia. V tejto problematike je potrebné poukázať na rozsudok Najvyššieho súdu, v zmysle ktorého sa má v dôsledku prednosti rozsudku Súdneho

¹⁸ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 12.05.2020, sp. zn. III. ÚS 43/2020.

¹⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.09.2021, sp. zn. 5Cdo/29/2021.

dvora²⁰ pri posudzovaní dĺžky objektívnej premlčacej doby v prípade, ak ide o bezdôvodné obohatenie veriteľa na úkor spotrebiteľa vzniknuté v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, aplikovať analogicky objektívna desaťročná premlčacia doba.²¹

Pri premlčaní je jednou z podstatných skutočností potreba zjednotiť okamih začatia plynutia objektívnej premlčacej doby v prípade anuitného splácania úveru, teda v prípade, ak sa mesačná splátka úveru skladá zo splácania istiny, ako aj úroku. V tejto problematike sa prikláňame k rozhodnutiam súdov, v rámci ktorých sa všetky uhradené splátky v celom rozsahu započítajú na splátku istiny a objektívna premlčacia doba začína plynúť odo dňa preplatenia istiny zaplatenými splátkami spotrebiteľom.²²

Je potrebné zdôrazniť, že sankcionovaniu veriteľa za porušenie jeho povinnosti skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa nebráni ani skutočnosť, že porušenie jeho povinnosti nemalo na spotrebiteľa nepriaznivé následky a zmluva bola v celom rozsahu vykonaná. Uvedený záver vyplýva z rozsudku Súdneho dvora, ktorý výslovne uviedol, že spotrebiteľovi nezaniká právo domáhať sa na súde uloženia sankcie veriteľovi v podobe bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru ani po riadnom splatení poskytnutého úveru v zmysle zmluvných podmienok.²³ Uvedené konanie začalo návrhom na začatie prejudiciálneho konania podaného Okresným súdom Praha-západ v rámci vnútroštátneho konania medzi dvoma obchodnými spoločnosťami. Špecifikom v rámci vnútroštátneho konania bolo, že išlo o spor medzi dvoma obchodnými spoločnosťami, pričom poskytnutý úver bol riadne splatený bez námietok zo strany spotrebiteľa. Po splatení úveru spotrebiteľ postúpil svoje nároky zo spotrebiteľskej zmluvy na obchodnú spoločnosť, ktorá sa v predmetnom konaní domáhala vydania bezdôvodného obohatenia z dôvodu, že veriteľ počas kontraktnej fázy porušil svoju povinnosť posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa. Súdny dvor už skôr rozhodol, že nie je rozhodujúca povaha účastníkov v čase konania vo veci samej, ale povaha účastníkov predmetnej zmluvy o úvere.²⁴ Z uvedeného možno vyvodiť, že porušenie povinnosti veriteľa posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa nie je možné konvalidovať ani úplným splnením zmluvy o (spotrebiteľskom) úvere. Skutočnosť, že spotrebiteľ počas doby splácania nenamietal nesplnenie veriteľovej povinnosti, je vo vzťahu k jeho právu domáhať sa vydania bezdôvodného obohatenia taktiež irelevantná. Právo spotrebiteľa domáhať sa vydania bezdôvodného obohatenia je tak časovo ohraničené len jeho objektívnou premlčacou dobou, na ktorú by mal súd v konaní prihliadať v zmysle § 54a OZ *ex offo*.

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 19.04.2021 vo veci C-485/19.

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.02.2022, sp. zn. 7Cdo/268/2021.

²² Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 11.04.2018, sp. zn. 5Co/383/2017.

²³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 11.01.2024, vo veci C-755/2022.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 11.09.2019, vo veci C-383/18.

3. Vznik spotrebiteľovho práva na primerané finančné zadosťučinenie

Následkom porušenia veriteľovej povinnosti posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa je aj vznik spotrebiteľovho práva domáhať sa od obchodníka (veriteľa) zaplatenia primeraného finančného zadosťučinenia. Právnu úpravu inštitútu primeraného finančného zadosťučinenia nachádzame v § 3 ods. 1 písm. e) zákona č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj len „Zákon o ochrane spotrebiteľa“ alebo „ZoOS“), podľa ktorého medzi základné práva spotrebiteľa zaraďujeme aj právo na primerané finančné zadosťučinenie.²⁵ Spotrebiteľovo právo na priznanie primeraného finančného zadosťučinenia sa premlčuje vo všeobecnej trojročnej premlčacej dobe podľa § 101 OZ. Inštitút primeraného finančného zadosťučinenia má predstavovať akýsi odradzujúci prostriedok ochrany²⁶, ako aj samotné dovŕšenie ochrany spotrebiteľovho porušeného práva.²⁷

Podmienkou priznania primeraného finančného zadosťučinenia je úspešné uplatnenie porušenia práva spotrebiteľa alebo porušenia povinnosti obchodníka v oblasti ochrany spotrebiteľa na súde. Iná zákonná podmienka podmieňujúca vznik spotrebiteľovho práva domáhať sa priznania primeraného finančného zadosťučinenia nie je stanovená. Je rovnako irelevantné, či spotrebiteľovi vznikla porušením jeho práva, resp. porušením povinnosti obchodníka, nejaká skutočná ujma, nakoľko postačuje aj hrozba jej vzniku. Pod formuláciu úspešného uplatnenia na súde je možné v tejto súvislosti subsumovať aj konštatovanie porušenia práva či povinnosti v rámci odôvodnenia rozhodnutia.²⁸ Úspešné uplatnenie na súde potom zahŕňa nielen právny záver vo výroku rozhodnutia, či *ratio decidendi*, teda nosný dôvod rozhodnutia súdu, ale za úspešné uplatnenie je potrebné považovať aj *obiter dictum*, teda určité čiastkové závery súdu, ktoré nie sú obsiahnuté vo výroku rozhodnutia.²⁹

Samotná výška primeraného zadosťučinenia je ponechaná na voľnej úvahe rozhodujúceho súdu. Zákon o ochrane spotrebiteľa len demonštratívne vymenúva, na ktoré skutočnosti by mal súd pri určovaní jeho výšky prihliadať. Medzi takéto skutočnosti je možné zaradiť najmä závažnosť, spôsob, rozsah, následky a celkové trvanie porušenia práva alebo povinnosti v oblasti ochrany spotrebiteľa. Jediným kritériom, ktorým je súd viazaný, je

²⁵ § 3 ods. 1 písm. e): Zákona o ochrane spotrebiteľa: „Každý spotrebiteľ má právo na primerané finančné zadosťučinenie od osoby, ktorá porušila práva spotrebiteľa alebo povinnosti v oblasti ochrany spotrebiteľa, ak spotrebiteľ na súde úspešne uplatní porušenie práva alebo povinnosti v oblasti ochrany spotrebiteľa; pri určovaní výšky primeraného finančného zadosťučinenia súd prihliada najmä na povahu, závažnosť, spôsob, rozsah, následky, trvanie a okolnosti porušenia práva spotrebiteľa alebo povinnosti v oblasti ochrany spotrebiteľa“.

²⁶ DRAGAŠIČ, M.: Rozhodovacia prax súdov pri priznávaní primeraného finančného zadosťučinenia spotrebiteľom. In: *Justičná revue*, roč. 74, č. 5, ISSN 1335-6461, s. 594 – 601.

²⁷ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 05.11.2024, sp. zn. 5CoCsp/21/2024.

²⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.05.2022, sp. zn. 3Cdo/31/2020, R 30/2023.

²⁹ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 14.08.2024, sp. zn. 13CoCsp/15/2024.

primeranosť priznaného finančného zadost'učinenia. V ostatnom je súd povinný postupovať podľa vlastnej úvahy so zreteľom na okolnosti jednotlivého prípadu.³⁰ Súd by však v súlade so zásadou *ne ultra petitem* nemal prekročiť požadovanú výšku primeraného finančného zadost'učinenia uvedenú v petite.³¹ V zmysle dôvodovej správy k Zákonu o ochrane spotrebiteľa by sa malo prihliadať aj na povahu a závažnosť nemajetkovej ujmy spočívajúcej v ujme v oblasti rodinných vzťahov spotrebiteľa, či v súkromnej a pracovnej sfére jeho života.³²

Určovanie výšky primeraného finančného zadost'učinenia je pomerne zložitou otázkou. Z tohto dôvodu je možné stretnúť sa s rozhodnutiami súdov, ktoré priznávajú primerané finančné zadost'účinenie vo výške, o ktorú by sa obchodník na úkor spotrebiteľa inak obohatil³³, ako aj s rozhodnutiami súdov, ktoré výšku o ktorú by sa obchodník na úkor spotrebiteľa obohatil, nepovažujú za určujúcu skutočnosť pri určovaní výšky primeraného finančného zadost'učinenia. V tejto súvislosti sme toho názoru, že nie je vhodné výšku priznanej sumy primeraného finančného zadost'učinenia odôvodňovať len sumou, o ktorú by sa obchodník bezdôvodne obohatil. Je to síce jedna zo skutočností, na ktorú by mal súd prihliadať, avšak výška sumy, o akú by sa obchodník obohatil, nemôže zakladať výslednú výšku priznaného primeraného finančného zadost'učinenia. Zároveň niektoré súdy považujú za negatívny faktor, ktorým odôvodňujú aj priznanú výšku primeraného finančného zadost'učinenia, napr. samotné vystavenie spotrebiteľa súdnemu konaniu, keďže počas doby trvania súdneho konania musí spotrebiteľ znášať stav právnej neistoty.³⁴

V každom prípade by malo byť z rozhodnutia súdu o výške primeraného zadost'učinenia stranám jasné a zrejmé, na základe akých kritérií a individuálnych skutkových zistení súd dospel k prezentovanému záveru.

Záver

Primárnym cieľom predkladaného príspevku bolo priblížiť právnu úpravu veriteľovej povinnosti posúdiť s odbornou starostlivosťou úverovú bonitu spotrebiteľa. Z uvedenej vykonanej analýzy vyplýva, že zákon pod hrozbou pomerne prísnych sankcií veriteľom ukladá povinnosti, ktorých dodržiavanie je posudzované súdmi v prípadných konaniach z úradnej povinnosti. Povinnosť veriteľa skúmať úverovú bonitu spotrebiteľa je predzmluvná povinnosť,

³⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30.06.2022, sp. zn. 7Cdo/92/2021.

³¹ Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 16.05.2018, sp. zn. 15Co/76/2017.

³² Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³³ Napr. Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 13.09.2018, sp. zn. 11Co/37/2018, Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 31.08.2021, sp. zn. 11CoCsp/25/2021, Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 07.12.2017, sp. zn. 3Co/101/2017.

³⁴ Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 19.03.2024, sp. zn. 26CoCsp/5/2024.

k splneniu ktorej musí zo strany veriteľa dôjsť ešte počas kontraktačnej fázy. V tejto súvislosti sme posudzovali obsah veriteľovej povinnosti, teda súhrn činností, ktoré veriteľ musí splniť, aby kvalifikovane splnil svoju zákonnú povinnosť posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa s odbornou starostlivosťou, ako aj následky, ktoré sa spájajú s jej porušením. Vzhľadom na dva druhy porušenia veriteľovej povinnosti sme priblížili aj dva druhy *ex lege* sankcií, ktoré ako následok porušenia povinnosti postihujú veriteľa – nemožnosť vyhlásenia mimoriadnej splatnosti spotrebiteľského úveru a bezúročnosť a bezpoplatkovosť spotrebiteľského úveru. V súvislosti s týmito sankciami boli priblížené aj ďalšie súvisiace otázky napr. procesnoprávnej povahy, ktoré je potrebné vyriešiť ešte počas samotného konania, v rámci ktorého sú sankcie ukladané, ako aj otázky súvisiace s možným vznikom bezdôvodného obohatenia na strane veriteľa po deklarovaní bezúročnosti a bezpoplatkovosti úveru. So samotným porušením spotrebiteľovho práva, resp. veriteľovej povinnosti sa rovnako spája vznik spotrebiteľovho práva domáhať sa od obchodníka primeraného finančného zadosťučinenia, ktorého výška je posudzovaná súdnymi autoritami na základe rôznych kritérií. Všetky predstreté otázky boli priblížené aj prostredníctvom rozhodovacej činnosti súdnych autorít.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ĐURICA, M.: Kto má chrániť slabšiu stranu. Súd alebo pozitívne právo? In: *Obchodní korporace a ochrana slabší strany*. Praha : Wolters Kluwer, 2017, s. 22 – 37. ISBN 978-80-7552-555-0.

KUBINEC, M.: Spotrebiteľ ako účastník absolútnych obchodných záväzkových vzťahov. In: *Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie "1. Banskobystrické dni práva" usporiadanej pri príležitosti 20. výročia založenia Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 11.-12. novembra 2015*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, s. 293 – 302. ISBN 978-80-557-1073-0.

ONDŘEJ, J. a kol.: *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele. Ekonomické, právní a sociální aspekty*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2013, 365 s. ISBN 978-80-7400-446-9.

SELUCKÁ, M.: *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2008, 149 s. ISBN 978-80-7400-037-9.

SMOLKOVÁ, S. – DZIMKO, J.: Osobitosti dokazovania v sporoch s ochranou slabšej strany. In: *Interpolis '21 : recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Interpolis 2021*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2021, s. 303-309. ISBN 978-80-557-1909-2.

SMOLKOVÁ, S. – DZIMKO, J.: Spotrebiteľ ako slabšia strana v civilnom procese. In: *Naděje právní vědy 2021 : právní věda v praxi*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2022, s. 648 – 657. ISBN 978-80-261-1048-4.

ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2022, 1752 s. ISBN 978-80-7400-909-9.

Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Opatrenie Národnej banky Slovenska č. 10/2017 zo dňa 14.11.2017, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o posúdení schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 12.05.2020, sp. zn. III. ÚS 43/2020.

Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 11.04.2018, sp. zn. 5Co/383/2017.

Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 16.05.2018, sp. zn. 15Co/76/2017.

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach zo dňa 14.06.2023, sp. zn. 11CoCsp/13/2022.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 27.02.2020, sp. zn. 19Co/130/2019.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 28.02.2023, sp. zn. 20CoCsp/49/2022.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 14.08.2024, sp. zn. 13CoCsp/15/2024.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 19.03.2024, sp. zn. 26CoCsp/5/2024.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 05.11.2024, sp. zn. 5CoCsp/21/2024.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 13.02.2020, sp. zn. 4Co/100/2019.

Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 20.02.2024, sp. zn. 16CoCsp/8/2024.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 19.04.2021 vo veci C-485/19.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 21.04.2016 vo veci C-377/14.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 11.01.2024, vo veci C-755/2022.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 11.09.2019, vo veci C-383/18.

Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 20.03.2024, sp. zn. 13CoCsp/17/2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.02.2022, sp. zn. 7Cdo/268/2021.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.09.2021, sp. zn. 5Cdo/29/2021.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 12.02.2024, sp. zn. 4Cdo/85/2021.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.05.2022, sp. zn. 3Cdo/31/2020, R 30/2023.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30.06.2022, sp. zn. 7Cdo/92/2021.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 13.09.2018, sp. zn. 11Co/37/2018.

Rozsudok Krajského súdu v Žiline zo dňa 31.08.2021, sp. zn. 11CoCsp/25/2021.

Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 07.12.2017, sp. zn. 3Co/101/2017.

PREDMET A ROZSAH DOKAZOVANIA KORUPCIE

SUBJECT MATTER AND SCOPE OF PROOF OF CORRUPTION

Jakub Matis¹

Anotácia

Cieľom príspevku bude analyzovať špecifiká a výzvy predmetu a rozsahu dokazovania korupčnej kriminality v podmienkach Slovenskej republiky. Osobitne bude skúmané použitie dôkazných prostriedkov ako výsluchy svedkov a obvinených, ako základných dôkazných prostriedkov pri odhaľovaní korupčnej kriminality. Príspevok tiež poskytne pohľad na význam použitia agenta pri odhaľovaní korupcie a jeho vplyv na ochranu verejných a spoločenských záujmov.

Kľúčové slová

korupcia, odhaľovanie korupcie, dokazovanie, agent

Annotation

The aim of the paper will be to analyse the specifics and challenges of the subject and scope of proving corruption crime in the Slovak Republic. In particular, the use of evidentiary means, such as interrogation of witnesses and the accused, as the basic means of evidence in the detection of corruption crime will be examined. The paper will also provide an insight into the importance of the use of agents in the detection of corruption and its impact on the protection of public and societal interests.

Keywords: corruption, corruption detection, proof, agent

Úvod

Možno polemizovať nad otázkou, či sa trestný čin korupcie vyskytuje len v niektorých štátoch, kultúrach a od akých spoločenských a politických okolností závisí jej miera. V skutočnosti ide o patologický jav, ktorý sa vyskytoval vo všetkých historických obdobiach, spoločenských sférach a krajinách. Nepochybne, jeho negatívne dôsledky ohrozujú a podkopávajú princípy demokracie a právneho štátu. Otázkou ostáva ako ich minimalizovať. Prítomnosť tohto fenoménu sa vyskytuje od najnižších vrstiev súkromnej sféry po politické garnitúry a riadenie štátu. Na korupciu je potrebné nahliadať multidisciplinárne, ako spoločenský, politický a ekonomický jav, ktorý si na prvom mieste vyžaduje odmietavý postoj spoločnosti. Odhliadnuc od iných druhov trestných činov, korupcia zasahuje všetky vrstvy

¹ JUDr. Jakub Matis, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forezných disciplín, externý doktorand.

obyvateľstva, ohrozuje sociálnu spravodlivosť, narúša hospodársku súťaž, degraduje hospodársky rozvoj a morálne základy spoločnosti, čím spôsobuje anarchiu a stagnujúci vývoj spoločnosti.²

Medzi najrizikovejšie oblasti, kde dochádza ku korupčnému správaniu, patrí predovšetkým verejné obstarávanie, na ktoré má vplyv manipulácia súťaží a klientelizmus. Ďalšou významnou oblasťou sú eurofondy a dotácie, kde pri prerozdeľovaní a čerpaní finančných prostriedkov sú často prítomné netransparentné praktiky a neoprávnené obohacovanie. Rizikovými sektormi sú tiež justícia a prokuratúra, ich integrita, ako orgánov spravodlivosti je ohrozená prípadmi ovplyvňovania rozhodnutí. Finančná správa, vrátane daňovej správy, je takisto vystavená riziku korupcie, a to najmä pri výbere daní, udeľovaní daňových úľav či vracaní DPH. Ďalšími oblasťami s vysokým rizikom korupcie sú zdravotníctvo a školstvo, kde sa problémy prejavujú v podobe klientelizmu, úplatkárstva alebo nesprávneho nakladania s verejnými zdrojmi. Rovnako tak polícia, ako garant bezpečnosti a ochrany zákona, čelí problémom korupcie vo forme zneužívania právomocí, ovplyvňovania vyšetrovaní či tolerovania nelegálnych aktivít. Treba však poznamenať, že korupcia sa netýka len verejného sektora. Napriek tomu, že sa vyskytuje aj v súkromnom živote, jej prítomnosť vo verejných inštitúciách má obzvlášť závažné dopady na spoločnosť. Práve vo verejnom sektore je totiž spojená s prerozdeľovaním verejných zdrojov, rozhodovacími procesmi a zabezpečovaním základných verejných služieb, čím priamo ovplyvňuje kvalitu života občanov, efektívnosť štátnej správy a dôveru verejnosti v demokratické inštitúcie.

Ekonomická kriminalita, kam radíme aj korupciu, sú často páchané s vysokou mierou kriminálnej energie a profesionality. Páchatelia týchto činov sú často vzdelaní a odborne erudovaní v oblasti práva a ekonomiky, čo im umožňuje efektívne plánovať a realizovať korupčné aktivity. Táto skutočnosť si vyžaduje zvýšenú pozornosť zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktoré musia neustále zlepšovať svoje metódy a stratégie boja proti korupcii. Dôležitá je kvalitná komunikácia s občanmi a efektívna eliminácia dezinformácií, ktoré môžu ohroziť úsilie o odhaľovanie a stíhanie nie len korupčných trestných činov, ale celej ekonomickej kriminality. Štát by mal aktívne bojovať proti šíreniu dezinformácií, ktoré môžu diskreditovať prácu orgánov činných v trestnom konaní a oslabiť dôveru verejnosti v ich schopnosť účinne bojovať proti korupcii.³

² ÚRAD ŠPECIÁLNEJ PROKURATÚRY.: *Korupcia vo verejnom sektore*. Prednáška. [online]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Korupcia_vo_verejnom_sektore.pdf, s. 3-4 [cit. 30.01.2025].

³ LISOŇ, M. - VAŠKO, A.: *Faktory odhaľovania a objasňovania trestných činov v ekonomike*, 2019. [online]. Dostupné na: <https://www.judikaty.info/cz/document/article/5425/> [cit. 30.01.2025].

1. Charakteristika korupcie

V právnom poriadku Slovenskej republiky (ďalej len “SR”), nenájdeme legálnu definíciu pojmu *korupcia*.⁴ Vzhľadom na špecifiká, ktoré tento fenomén vykazuje, je vyčlenený ako osobitný druh kriminality. Jej legislatívne ukotvenie nájdeme v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len “TZ” alebo “Trestný zákon”), ktorý upravuje tieto trestné činy:

- prijímanie úplatku (§ 328 až 331),
- podplácanie (§ 332 až 335),
- nepriama korupcia (§ 336) a
- volebná korupcia (§ 336a).⁵
- športová korupcia a
- prijatie a poskytnutie nenáležitej výhody.

Príčin, vedúcich ku korupciám, je mnoho. V podmienkach SR má väčšina z nich korene v politicko-historických udalostiach, ako príklad môžeme uviesť udalosti 80 rokov, kedy štátne zložky vo veľkom ovládali hospodárstvo. Inkluzívne inštitúcie sú podľa viacerých autorov úspechom pre ekonomickú prosperitu. Tieto inštitúcie definujú pravidlá politického a ekonomického fungovania, ktoré obmedzujú zneužívanie moci a zabezpečujú rovnaké príležitosti pre všetkých členov spoločnosti. Vytvorenie a udržanie inkluzívnych inštitúcií je však dlhodobá výzva. V histórii existuje mnoho príkladov spoločností, ktoré nedokázali úspešne implementovať tieto princípy a podľahli pokušeniu zneužívania moci pre vlastný prospech. Teória “*železného zákona oligarchie*” dokonca naznačuje, že mocenské elity majú tendenciu upevňovať svoju dominanciu a využívať ju na úkor ostatných. Napriek týmto výzvam existujú aj príklady spoločností, ktoré dokázali úspešne vybudovať inkluzívne inštitúcie a zabezpečiť vzájomnú kontrolu medzi rôznymi zložkami moci.⁶

2. Spôsoby dokazovanie korupcie

Pri odhaľovaní korupcie je potrebné brať do úvahy špecifiká spôsobu spáchania tohto druhu trestného činu ako aj vysokú mieru latencie, utajovanosti, špecifiká korupčného vzťahu,

⁴ ČENTÉŠ, J.: Tretí diel [Korupcia (§ 328-336a)]. In *Trestný zákon II*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-394-3.

⁵ Ust. § 328 až § 336a TZ.

⁶ GOLÍÁŠ, P. - HAJKO, J. - PIŠKO, M.: *DEMOKRACIU NA SLOVENSKU OHROZUJE POPULIZMUS A KORUPCIA Správa o stave a vývoji demokracie na Slovensku: Neriešenie problémov a zneužívanie moci otvárajú brány extrémizmu*. Ineko, 2017, s. 5.

typické kriminalistické stopy a všetky osobitosti priebehu korupčných trestných činov, predchádzajúcich ako aj následných úkonov.⁷

Typickým znakom odhaľovania korupcie je jeho zložitosť a dôkazná núdza, nakoľko orgány činné v trestnom konaní (ďalej len “OČTK”), disponujú len malým množstvom informácií. Uvedené špecifiká ďalej vplývajú aj na predmet a rozsah dokazovania korupčných trestných činov. Ust. § 119 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len “TrP” alebo “Trestný poriadok”), obsahuje výpočet skutočností, ktoré sa majú dokazovaním zistiť, v súvislosti s dokazovaním korupcie, je toto ustanovenie značne modifikované. Svoje špecifiká pri odhaľovaní korupcie vykazujú aj povaha a význam dôkazných prostriedkov, ktoré prichádzajú do úvahy.

Pred tým, než prejdeme k samotnej problematike dokazovania korupcie, je na úvod potrebné zadať *dokazovanie*. Literatúra definuje dokazovanie ako zákonom upravený postup OČTK, súdu a iných subjektov, ktorého cieľom je zistenie všetkých relevantných skutočností, dôležitých pre ďalší postup a rozhodnutie o súvisiacich otázkach.⁸

Laickou verejnosťou bývajú zamieňané pojmy odhaľovanie a objasňovanie. Mnohí teoretici sa zhodujú na tom, že odhaľovať je potrebné iba latentnú kriminalitu, pričom zjavná sa iba objasňuje a k procesu objasňovania, t. j. obstarávaniu relevantných skutočností a dôkazov, dochádza až po procese odhalenia. Naopak, odhaľovanie je náplňou operatívnych zložiek štátu a spravodajskej služby. Relatívne novým inštitútom je objasňovanie trestných činov, ktoré bolo donedávna zastúpené inštitútom zisťovania páchatel'ov.⁹

Odhaľovanie predstavuje aktívnu, sústavnú činnosť operatívnych a spravodajských bezpečnostných zložiek štátu, realizovanú ako v rámci, tak aj mimo rezortu Ministerstva vnútra SR. Tento proces zahŕňa využívanie operatívno-pátracej činnosti (ďalej len “OPČ”), ktorou sa získavajú, analyzujú a využívajú prvotné informácie indikujúce prítomnosť korupcie a identitu páchatel'ov. Cieľom tejto činnosti je vyvodenie záveru o opodstatnenosti začatia trestného stíhania. Odhaľovanie a objasňovanie je neoddeliteľne spojené s dokumentovaním, čo znamená systematické zhromažďovanie informácií, poznatkov, materiálov a dôkazov potrebných pre trestné konanie. Objasňovanie korupčného trestného činu je definované ako aktívna, sústavná procesná činnosť vyšetrovateľa alebo povereného príslušníka Policajného zboru, v súčinnosti s operatívnymi a spravodajskými zložkami štátu, realizovaná za využitia OPČ a ďalších

⁷ TÓTHOVÁ, M.: Inštitút agenta a jeho využitie na účely dokazovania korupcie. In *Právny obzor*, 94, 2011, č.4, s. 378 - 394.

⁸ IVOR, J. - POLÁK, P. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné*. I, Všeobecná časť. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 462.

⁹ HULLOVÁ, M.: *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava 2012, s. 18.

procesných prostriedkov. Cieľom je získavanie, analýza a dokumentovanie relevantných dôkazov potrebných na rozhodovanie súdu v trestnom konaní.¹⁰

V kontexte dokazovania v trestnom konaní, najmä pri vyšetrovaní korupčnej kriminality, sa síce aplikuje ustanovenie § 119 ods. 2 Trestného poriadku, avšak osobitosti korupčných trestných činov významne ovplyvňujú charakter a hodnotenie dôkazov. Podľa aktuálnej trestnoprocesnej úpravy možno za dôkaz považovať akýkoľvek prostriedok, ktorý môže prispieť k objasneniu skutkového stavu, za predpokladu, že bol získaný zákonným spôsobom.

Pri korupčných kauzách často prevažujú nepriame dôkazy, ktorých pravdivosť je nutné starostlivo preverovať a hodnotiť s mimoriadnou obozretnosťou. Nepriame dôkazy nie sú menej cenné alebo menej hodnoverné per se, avšak ich význam je nutné overiť v nadväznosti na ostatné dôkazné prostriedky. V niektorých prípadoch obžalovaní môžu prisudzovať iný význam svojim slovným prejavom zachyteným napríklad v zvukových záznamoch, pričom využívajú svoje právo brániť sa podľa vlastného uváženia. Podľa § 2 ods. 10 Trestného poriadku je pre náležité zistenie skutkového stavu nevyhnutné, aby súd svoje rozhodnutie o vine založil na jednoznačne preukázaných faktoch, ktoré vylučujú akúkoľvek pochybnosť o existencii skutku, ktorý je predmetom trestného stíhania. Nepriame dôkazy musia nevyhnutne tvoriť ucelený systém — reťaz, kde jednotlivé články logicky nadväzujú na seba a sú v súlade s dokazovanou skutočnosťou. Tento súhrn musí byť uzatvorený tak, že vedie výlučne k jedinému možnému záveru, čím vylučuje akúkoľvek alternatívnu interpretáciu.¹¹

Metódy dokazovania korupcie môžeme rozdeliť do dvoch základných kategórií: *historické* a *proaktívne* dokazovanie. Každá z týchto metód má svoje špecifiká a uplatňuje sa v závislosti od povahy skutku a štádia trestného konania.

Historické dokazovanie sa využíva v prípadoch, keď bol korupčný skutok už spáchaný a nemá pokračovať. Cieľom je spätne rekonštruovať skutkový stav a zhromaždiť relevantné dôkazy. Typickými dôkaznými prostriedkami tejto metódy sú:

- výsluchy svedkov a obvinených,
- rekognícia a konfrontácia,
- domové prehliadky,
- zaistenie vecí, účtov a telekomunikačných údajov,

¹⁰ HULLOVÁ, M.: *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava 2012, s. 22.

¹¹ PAVOL, S. - SKALOŠ, P.: Dokazovanie pri odhaľovaní korupcie. In *KORUPCIA INTERDISCIPLINÁRNE Zborník príspevkov z konferencie Právo a ekonómia: výzvy a príležitosti, konanej 20. októbra 2017 na pôde Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 189.

- zaistenie počítačových údajov.

Proaktívne dokazovanie je naopak orientované na situácie, keď korupčný skutok už započal, ale ešte nie je dokončený. OČTK ho monitorujú a predpokladá sa, že skutok bude ďalej pokračovať. Táto metóda vyžaduje aktívny dohľad a intervenčné opatrenia zo strany OČTK a ďalších orgánov, pričom jej cieľom je nielen zadokumentovať priebeh činu, ale tiež zabrániť jeho dokonaniu.¹²

Z historického hľadiska nebolo dokazovanie korupcie sprevádzané použitím informačno-technických prostriedkov a spravodajských služieb, tak ako sú známe v dnešnej podobizni. Súčasné metódy objasňovania korupcie sa zameriavajú na prípady, ktoré prebiehajú v reálnom čase, čo vytvára optimálne podmienky pre využitie operatívno-pátracích činností (ďalej len “OPČ”) a informačno-technických prostriedkov (ďalej len “ITP”). V porovnaní s tradičným, retrospektívnym prístupom k odhaľovaniu korupcie dosahujú tieto postupy výrazne vyššiu mieru úspešnosti.

Dôkazná núdza je predovšetkým determinovaná absenciou svedkov a tým pádom častou nemožnosťou použitia výsluchu svedka ako dôkazného prostriedku, podobne ako výsluchu obvineného. Tam kde nie je možná aplikácia “klasických” metód a prostriedkov odhaľovania korupčnej kriminality, je potrebné sa uchýliť k špecifickým, utajovaným metódam a prostriedkom.¹³

Medzi ne patrí sledovanie osôb a vecí, vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky a činnosť agenta. Tieto metódy, ktoré sú významné pre odhaľovanie a usvedčovanie páchateľov korupčných trestných činov, podliehajú prísnej zákonnej regulácii. Ich použitie je podmienené súhlasom sudcu pre prípravné konanie Špecializovaného trestného súdu a to na základe návrhu prokurátora Úradu špeciálnej prokuratúry. Uvedené zaisťuje zákonnosť a proporcionalitu zásahu do práv a slobôd osôb dotknutých týmito metódami.

V kontexte predmetu nájdeme právnu úpravu v ust. § 119 ods. 1 TrP, ktorý vymedzuje okruh skutočností, ktoré majú byť dokázané, s cieľom usvedčiť páchateľa a objasniť trestný čin. Použitím slova “*najmä*” zákonodarca príkladmo uvádza čo sa dokazovaním má zistiť :

- či sa stal skutok a či má znaky trestného činu,
- kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok,

¹² ÚRAD ŠPECIÁLNEJ PROKURATÚRY.: *Korupcia vo verejnom sektore. prednáška*. Prednáška. [online]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Korupcia_vo_verejnom_sektore.pdf, s. 22, [cit. 30.01.2025].

¹³ TÓTHOVÁ, M.: Inštitút agenta a jeho využitie na účely dokazovania korupcie. In *Právny obzor*, 94, 2011, č.4, s. 378 - 394.

- závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania,
- osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia,
- následok a výšku škody spôsobenú trestným činom,
- výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu,
- majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.¹⁴

Pri korupcii sú obzvlášť dôležité otázky okolností, príčin a podmienok, ktoré umožnili alebo určitým spôsobom prispeli k spáchaniu trestného činu korupcie. Pre výsluchy svedkov, obvinených a sprostredkovateľov je typický štandardný okruh otázok, ktoré je potrebné zodpovedať.¹⁵ Ustanovenie § 119 ods. 2 Trestného poriadku definuje, čo všetko sa môže považovať za dôkazný prostriedok v trestnom konaní. OČTK sú povinné zhromaždiť všetky dostupné dôkazy, ktoré sú relevantné pre rozhodnutie vo veci. Dôkazy musia byť získané zákonným spôsobom a ich hodnota musí byť preverená a musia byť hodnoverné. V zmysle zásady materiálnej pravdy je potrebné zistiť skutkový stav veci tak, aby o ňom neboli dôvodné pochybnosti a aby bolo možné spravodlivo rozhodnúť.

3. Výsluch svedka

Ide o jednu z metód kriminalistického objasňovania, ktorej cieľom je získať spoľahlivé a kriminalisticky, ako aj právne relevantné informácie z pamäťových stôp uložených vo vedomí vypočúvanej osoby, pri zachovaní zákonom predpísaného postupu. Na základe kriminalistickej taktiky rozoznávame tri štádia výsluchu:

- Úvod
- Monológ
- Dialóg.¹⁶

Možnosti využitia výpovede ako dôkazného prostriedku pri dokazovaní korupčných trestných činov sú determinované samotnou povahou tejto trestnej činnosti. Korupčný vzťah je charakteristický uzavretým okruhom páchatel'ov, medzi ktorých patria predovšetkým osoby poskytujúce a prijímajúce úplatok (korumujúci a korumpovaný). Súčasťou tohto vzťahu môže

¹⁴ Ust. § 119 ods. 1 Trestného poriadku.

¹⁵ TÓTHOVÁ, M. Špecifiká odhaľovania korupcie. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. Bratislava : EUROKÓDEX, č. 1/2011.

¹⁶ GDOVIN, J.: Využitie kriminalisticko-taktických metód pri objasňovaní korupcie v policajnom zbore. In *ProJustice*, 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.projustice.sk/trestne-pravo/vyuzitie-kriminalisticko-taktickych-metod-pri-objasnovani-korupcie-v-policajnom-zbore> [cit. 30.01.2025].

byť aj sprostredkovateľ, ktorý zohráva úlohu tretej osoby. Vzhľadom na povahu korupcie majú účastníci korupčného vzťahu spravidla záujem na utajení svojho konania. Korupčné činy preto väčšinou prebiehajú bez prítomnosti nezúčastnených osôb, ktoré by vlastným vnímaním mohli získať poznatky o priebehu nelegálnej činnosti.¹⁷

Pri vyšetrovaní korupčných trestných činov je získavanie svedeckých výpovedí často sťažené práve týmito okolnosťami. Svedkovia tak v týchto prípadoch vystupujú len zriedkavo. Medzi najčastejších svedkov patria osoby, ktoré úplatok poskytli, no následne túto skutočnosť oznámili príslušným orgánom činným v trestnom konaní, čím prejavili účinnú ľútosť. Okrem týchto osôb môžu ako svedkovia vystupovať aj osoby, ktoré disponujú informáciami o druhotných okolnostiach prípadu. Ich výpovede však v takomto prípade slúžia ako nepriame dôkazy.

Výsluch osoby konajúcej v účinnej ľútosti sa zameriava na objasnenie viacerých okolností týkajúcich sa daného prípadu. Medzi tieto okolnosti patrí:

- Identifikácia miesta a času, kedy svedok zaznamenal prijímateľa úplatku, prípadne podmienky, za ktorých k tomuto zisteniu došlo.
- Motív svedka, ktorý viedol k jeho konaniu v súvislosti s nepriamej korupciou alebo podplácaním.
- Podrobnosti týkajúce sa príležitosti, pri ktorej svedok poskytol úplatok prijímateľovi, vrátane popisu spôsobu jeho odovzdania, ako aj miesta a času.
- Zistenie prítomnosti ďalšej osoby pri poskytovaní úplatku a určenie jej vzťahu k svedkovi alebo k vyšetrovanej udalosti.
- Overenie, či svedok podplácal prijímateľa len na základe jeho požiadavky.
- Dôvod, ktorý svedok mal na oznámenie poskytnutia úplatku, ako aj okolnosti týkajúce sa dobrovoľnosti jeho rozhodnutia a prípadný tlak, ktorý mohol ovplyvniť jeho konanie, či už kvôli obavám z odhalenia trestného činu.¹⁸

4. Výsluch obvineného

V trestnom konaní, vrátane konania o korupčných trestných činoch, majú obvinené osoby právo nevypovedať vo svoj prospech. V súlade s Trestným poriadkom nie sú obvinení povinní poskytnúť úplné a pravdivé informácie o svojej vlastnej trestnej činnosti. Je

¹⁷ BALÁŽ, P. - JALČ. A.: *Spoločensko-právna ochrana pred korupciou*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave a VEDA, 2006, s. 30.

¹⁸ TITLOVÁ, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 105.

pochopiteľné, že ich primárnym záujmom je, aby korupčná trestná činnosť nebola odhalená alebo preukázaná.

Aj obvinenému sa kladie súbor zaužívaných otázok, pričom tento sa niektorých črtách líši od otázok položených svedkovi. Patria sem najmä tieto otázky:

- Osobná charakteristika obvineného vrátane dosiahnutého vzdelania, profesijného zázemia a pracovného zaradenia.
- Popis právomocí, kompetencií a povinností na konkrétnej pracovnej pozícii vrátane charakteru a rozsahu pracovnej zodpovednosti.
- Identifikácia porušenej povinnosti a preukázanie zásahu do záujmov všeobecného významu.
- Skúmanie subjektívnej stránky skutku, najmä miery zavinenia a motívu obvineného.
- Charakteristika samotného korupčného správania, predmetu korupcie a povahy ponúkutej výhody, veci alebo služby.
- Popis vývojového štádia korupčného trestného činu.
- Spôsob komunikácie medzi zúčastnenými subjektmi a charakter ich vzájomného vzťahu.
- Presná identifikácia miesta, času a okolností spojených s ponúkaním, poskytovaním, prijímaním alebo požadovaním úplatku, ako aj situácií, keď si páchatel' úplatok nechal sľúbiť.
- Rozsah a povaha zvýhodnenia iných subjektov v dôsledku korupčného konania.¹⁹

V prípadoch, keď komunikácia medzi korumpujúcim a korumpovaným prebieha prostredníctvom tretej osoby — sprostredkovateľa, táto osoba môže disponovať množstvom relevantných informácií. Rozhodujúce je však posúdiť, či sprostredkovateľ vedel alebo mohol vedieť o podstate korupčnej dohody a samotného konania. Sprostredkovateľ býva často zámerne uvedený do omylu, ak však sprostredkovateľ má vedomosť o podstate dohody, jeho výpoveď môže byť v trestnom konaní mimoriadne hodnotná, najmä v súvislosti s nasledujúcimi aspektmi:

- Povaha a charakter úplatku.
- Predmet, služba alebo výhoda poskytovaná alebo plánovaná ako úplatok.
- Spôsob komunikácie medzi korumpujúcim a korumpovaným.

¹⁹ GDOVIN, J.: Využitie kriminalisticko-taktických metód pri objasňovaní korupcie v policajnom zbore. In *ProJustice*, 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.projustice.sk/trestne-pravo/vyuzitie-kriminalisticko-taktickych-metod-pri-objasnovani-korupcie-v-polica-jnom-zbore> [cit. 30.01.2025].

- Okolnosti, za ktorých podplácajúci žiadal o obstaranie veci všeobecného záujmu, vrátane prípadnej tiesne či nátlaku, a povahy tejto tiesne alebo nátlaku.
- Úloha sprostredkovateľa v rámci korupčného vzťahu.²⁰

OČTK majú k dispozícii inštitúty, ktoré motivujú páchatel'ov k pravdivým výpovediam a ochraňujú svedkov pred negatívnymi následkami ich svedectva a zároveň prispievajú k efektívnejšiemu odhaľovaniu korupcie. Pre páchatel'ov existujú inštitúty spolupracujúceho obvineného a spolupracujúceho podozrivého, z čoho im pramenia určité benefity, pričom by nemali prekročiť zákonom stanovené limity a taktiež nesmie ísť o finančné odmeny. Pre svedkov existujú inštitúty utajeného svedka a ohrozeného a chráneného svedka. Tieto inštitúty slúžia na ochranu svedkov, ktorí by mohli byť ohrození v dôsledku svojho svedectva o korupčnej trestnej činnosti. Utajený svedok môže vypovedať v utajení svojej identity a ohrozený a chránený svedok má nárok na osobitnú ochranu podľa osobitného predpisu. V súvislosti s účinnou l'útosťou býva problematické dokazovanie skutočnosti, že osoba poskytla alebo sľúbila úplatok len preto, že oň bola požiadaná, a že túto skutočnosť bezodkladne oznámila orgánom činným v trestnom konaní.²¹

5. Využitie agenta

Vzhľadom na obmedzený rozsah práce ďalšie dôkazné prostriedky nebudú predmetom tohoto príspevku, čím je autorovi ponechaný priestor pre budúci výskum.

Inštitút agenta, známy aj ako agent provokatér, patrí medzi najúčinnnejšie nástroje operatívno-pátracej činnosti pri odhaľovaní a dokazovaní korupcie. Agentom môže byť príslušník Policajného zboru SR, policajt iného štátu, ale aj iná osoba, ktorú na návrh povereného príslušníka ustanoví prokurátor. V rámci svojej činnosti sa agent môže dopustiť podplácania verejných činiteľ'ov, sudcov či iných osôb vymedzených zákonom, čím sa v určitých prípadoch dostáva do rozporu so zásadou zákonnosti „*nullum crimen sine lege*“, oficiality a legality.²²

Použitie agenta je inštitútom, ktorý je v súlade s požiadavkami medzinárodného spoločenstva, za súčasného dodržania prísnych zákonných podmienok, avšak prevláda

²⁰ PAVOL, S. - SKALOŠ, P. Dokazovanie pri odhaľovaní korupcie. In *KORUPCIA INTERDISCIPLINÁRNE Zborník príspevkov z konferencie Právo a ekonómia: výzvy a príležitosti, konanej 20. októbra 2017 na pôde Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 195.

²¹ TÓTHOVÁ, M.: Právna úprava postihu korupcie a jej vplyv na modus operandi korupčných trestných činov a možnosti odhaľovania korupcie. In *Právo a jeho prostredie*. Bratislava: Slovenské akadémie vied, 2011. ISBN: 97880950729.

²² TÓTHOVÁ, M.: Inštitút agenta a jeho využitie na účely dokazovania korupcie. In *Právny obzor*, 94, 2011, č.4, s.378 - 394.

polemika ohľadom myšlienky agenta provokatéra - ktorý pôsobí aktívne a jeho úlohou je nabádanie na spáchanie trestnej činnosti. Mnohí teoretici sa zhodujú na tom, že štát má pôsobiť len pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchateľov a nie podieľať sa na samotnej trestnej činnosti.

Historicky slovenský právny poriadok aktívnu iniciatívu agenta (provokáciu) dlhodobo netoleroval. Právna úprava pred rokom 2003 výslovne zakazovala situácie, keď agent vlastnou iniciatívou navodzuje podmienky na spáchanie trestného činu alebo podstrčí dôkazy ako drogy či peniaze, čím by umelo vytvoril dôvod na trestné stíhanie. Do právneho poriadku bol tento inštitút včlenený prostredníctvom zákona č.457/2003 Z.z.²³

No potreba nad odhaľovaním a bojom s korupciou prevláda naďalej prevláda nad touto myšlienkou, čo považujeme za validný dôvod. Primárnym cieľom je dosiahnuť odhalenie korupcie dostupnými zákonnými prostriedkami, kedy agent provokatér nastupuje až ako posledná možnosť, pokiaľ je *potvrdené podozrenie* zo spáchania trestného činu.

Záver

Štatistika kriminality v SR za rok 2024, zverejnená Ministerstvom vnútra SR, zaznamenala za rok 2024 len 49 prípadov zistenia trestného činu korupcie, z čoho objasnených bolo len 32 prípadov. Zaujímavým aspektom je chýbajúci údaj o výške spôsobenej škody a taktiež, jeden prípad, ktorý bol ovplyvnený alkoholom. Najviac prípadov korupcie sa vyskytlo v Bratislavskom kraji (8) a najmenej v Trenčianskom (1).²⁴ Tieto výsledky sú však ďaleko za skutočnosťou, čo možno usudzovať vzhľadom na mieru oznamovania korupčných trestných činov. Z prieskumov realizovaných agentúrou *Transparency international Slovensko* vyplýva, že zdravotníctvo je oblasť, v ktorej je korupcia najviac rozšírená, v tesnom závесе nasledujú polícia, súde, prokuratúra a ministerstvá.²⁵

Korupčné trestné činy sú typické dôkaznou núdzou, pričom orgány často disponujú len minimálnym množstvom relevantných informácií. Táto situácia kladie zvýšené nároky na získavanie a hodnotenie dôkazov. Dôkazné prostriedky musia byť volené s mimoriadnou starostlivosťou a obozretnosťou, pretože povaha korupcie, ktorá spravidla prebieha bez prítomnosti nezainteresovaných svedkov, značne sťažuje ich efektívne použitie.

²³ TÓTHOVÁ, M.: Inštitút agenta a jeho využitie na účely dokazovania korupcie. In *Právny obzor*, 94, 2011, č.4, s. 378 - 394.

²⁴ MINISTERSTVO VNÚTRA SR.: *Štatistika ekonomickej kriminality v Slovenskej republike za rok 2024*, 2024. [online]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-za-rok-2024-xml> [cit. 30.01.2025].

²⁵ TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO.: *Prieskumy verejnej mienky a štatistiky korupcie*, 2024 [online]. Dostupné na: <https://transparency.sk/sk/prieskumy/> [cit. 30.01.2025].

Skutočnosť, že poškodeným je celá republika, by sa mali vyvíjať iniciatívy smerom k posilneniu prostriedkov odhaľovania a dokazovania korupcie zdvojnásobiť. Ďalším problémom je, že laickou verejnosťou dochádza k nesprávnemu rozlišovaniu medzi nehospodárnym nakladaním s verejnými prostriedkami, korupciou a obyčajnou krádežou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALÁŽ, P.- JALČ. A.: *Spoločensko-právna ochrana pred korupciou*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave a VEDA, 2006, ISBN 80-224- 0899-9.

ČENTÉŠ, Jozef.: Tretí diel [Korupcia (§ 328-336a)]. In *Trestný zákon II*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-394-3.

GDOVIN, J.: Využitie kriminalisticko-taktických metód pri objasňovaní korupcie v policajnom zbore. In *ProJustice*, 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.projustice.sk/trestne-pravo/vyuzitie-kriminalisticko-taktickych-metod-pri-objasnovani-korupcie-v-policajnom-zbore> [cit. 30.01.2025].

GOLIÁŠ, P. - HAJKO, J. - PIŠKO, M.: *DEMOKRACIU NA SLOVENSKU OHROZUJE POPULIZMUS A KORUPCIA Správa o stave a vývoji demokracie na Slovensku: Neriešenie problémov a zneužívanie moci otvárajú brány extrémizmu*. Ineko, 2017. 5 s.

HULLOVÁ, M.: *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava, 2012, s.116. ISBN: 9788080545512.

IVOR, Jaroslav - POLÁK, Peter - ZÁHORA, Jozef.: *Trestné právo procesné. I, Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR. ISBN 9788057103325.

LISOŇ, M. - VAŠKO, A.: *Faktory odhaľovania a objasňovania trestných činov v ekonomike*, 2019. [online]. Dostupné na: <https://www.judikaty.info/cz/document/article/5425/> [cit. 30.01.2025].

MINISTERSTVO VNÚTRA SR.: *Štatistika ekonomickej kriminality v Slovenskej republike za rok 2024*, 2024. [online]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-za-rok-2024-xml> [cit. 30.01.2025].

PAVOL, S. - SKALOŠ, P. Dokazovanie pri odhaľovaní korupcie. In *KORUPCIA INTERDISCIPLINÁRNE Zborník príspevkov z konferencie Právo a ekonómia: výzvy a príležitosti, konanej 20. októbra 2017 na pôde Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 195. ISBN 978-80-8168-771-6.

TITLOVÁ, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. S. 258. ISBN: 978-80-8168-264-3.

TÓTHOVÁ, M.: Inštitút agenta a jeho využitie na účely dokazovania korupcie. In *Právny obzor*, 94, 2011, č.4, s.378 - 394.

TÓTHOVÁ, M.: Špecifiká odhaľovania korupcie. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. Bratislava : EUROKÓDEX, č. 1/2011.

TÓTHOVÁ, M.: Právna úprava postihu korupcie a jej vplyv na modus operandi korupčných trestných činov a možnosti odhaľovania korupcie. In *Právo a jeho prostredie*. Bratislava: Slovenské akadémie vied, 2011. ISBN: 97880950729.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO.: *Prieskumy verejnej mienky a štatistiky korupcie*, 2024 [online]. Dostupné na: <https://transparency.sk/sk/prieskumy/> [cit. 30.01.2025].

Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov.

ÚRAD ŠPECIÁLNEJ PROKURATÚRY.: *Korupcia vo verejnom sektore. prednáška*. Prednáška. [online]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Korupcia_vo_verejnom_sektore.pdf [cit. 30.01.2025].

DOZOR NAD DODRŽIAVANÍM ZÁKONNOSTI V ÚSTAVOCH NA VÝKON TRESTU ODŇATIA SLOBODY- NÁVRHY *DE LEGE FERENDA*

SUPERVISION OVER THE ADHERENCE OF LEGALITY IN PRISON INSTITUTIONS - PROPOSALS *DE LEGE FERENDA*

Michaela Ema Mauerová¹

Abstrakt

Autorka sa v príspevku zaoberá jednak súčasným stavom problematiky dozoru nad dodržiavaním zákonnosti v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, a taktiež rozvíja svoje návrhy de lege ferenda smerujúce k zefektívneniu tohto dozoru. V rámci svojich návrhov de lege ferenda sa autorka snaží reflektovať požiadavku transparentnosti a dôveryhodnosti rozoberaného inštitútu vo vzťahu k osobám vykonávajúcim trest odňatia slobody. Autorka v tomto príspevku taktiež navrhuje a popisuje nový inštitút, ktorý má vykonávať dohľad nad dodržiavaním zákonnosti v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody - väzenského ombudsmana.

Kľúčové slová

Prokurátor, väzenský ombudsman, dozor, trest odňatia slobody

Abstract

Anotácia v AJ: In this article, the author deals both with the current state of the issue of supervision over the adherence of legality in prison institutions, and also develops her de lege ferenda proposals aimed at making this supervision more effective. As part of her proposals de lege ferenda, the author tries to reflect the requirement of transparency and trustworthiness of the institution under discussion in relation to people serving a prison sentence. In this article, the author also proposes and describes a new institute, which is supposed to supervise over adherence of legality in prison institutions - the prison ombudsman.

Key words

Prosecutor, prison ombudsman, supervision, imprisonment

Úvod

V rámci nášho vnútroštátneho poriadku formou sankcie „sú tresty a ochranné opatrenia, ktoré sú právnym následkom spáchaného trestného činu alebo činu inak trestného.“²

¹ JUDr. Michaela Ema Mauerová, denný doktorand na Katedre Trestného práva Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

² § 31 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

Treba si však uvedomiť, že sankcie nemajú pôsobiť ako odplata za spáchaný trestný čin.³ Účel trestu, ako jedného z druhov sankcií v slovenskom trestnom práve, je vymedzený v ust. § 34 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon: „*Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.*“ Účel trestu je však možné naplniť len za rešpektovania určitých zásad, medzi ktoré patrí napr. zásada humanizmu. Táto spočíva najmä v rešpektovaní osoby odsúdeného, jeho dôstojnosti a zákaze zaobchádzať s ním spôsobom krutým, ponižujúcim, či neľudským.⁴ Je dôležité, aby pri výkone trestu existoval kontrolný mechanizmus, ktorý by dozoroval zaobchádzanie a dodržiavanie zákonnosti s osobami nachádzajúcimi sa vo výkone trestu odňatia slobody. Na území Slovenskej republiky je týmto dozorovým orgánom prokurátor.

1. Všeobecne o treste odňatia slobody a jeho výkone

V súčasnosti za najuniverzálnejší a najprísnejší môžeme spomedzi všetkých trestov, ktoré umožňuje za spáchanie trestného činu uložiť TZ, označiť bezpochyby trest odňatia slobody (ďalej aj ako „TOS“). Jeho univerzálnosť spočíva v možnosti uložiť ho ako sankciu za spáchania každého trestného činu.⁵ Za najprísnejší spomedzi trestov ho označujeme preto, lebo v porovnaní s ostatnými zákonnými trestami zasahuje najväčšmi do ľudských práv a základných slobôd, ktoré sú jednotlivcom garantované či už na vnútroštátnej alebo medzinárodnej úrovni. Práve vďaka širokému spektru obmedzovaných práv by sa TOS mal využívať len ako prostriedok *ultima ratio*, resp. *ultimum remedium*. Do úvahy by mal prichádzať len za predpokladu, že iné prostriedky na potrestanie (a nápravu) páchatel'a trestnej činnosti nepostačujú, čo vedie k naplneniu zásady špeciality. Táto zásada vychádza z idey, že je potrebné uprednostňovať opatrenia, ktoré zasahujú do práv jednotlivca v nižšej intenzite, resp. uprednostňovať tie, ktoré najlepšie naplnia účel sankcií trestného práva.⁶

Neoddeliteľnou súčasťou inštitútu trestu odňatia slobody je i jeho výkon. Bez vykonania už právoplatne uloženého trestu by samotný TOS strácal svoj zmysel a existoval by iba ako

³ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwe SR s.r.o., 2021, s. 31.

⁴ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwe SR s.r.o., 2021, s. 423-424.

⁵ IVOR, J. – ZÁHORA, J.: *Repetitórium trestného práva*, 5. vydanie. In: Wolters Kluwer, 2021. s. 116.

⁶ ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? [online] 2013 [cit. 2025-01-10]. Dostupné online: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>.

potencionálna nevykonateľná hrozba. Práve s dôrazom na markantné zásahy do práv jednotlivca a reflektujúc osobitosti, ktoré TOS so sebou prináša, je dôležité stanoviť zákonné mantinely ako pri jeho ukladaní, tak i následnom výkone. Základným zákonom upravujúcim výkon TOS je zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „ZoVTOS“). V tomto zákonnom predpise sa opätovne kladie dôraz na zásady zaobchádzania s väzňami, pričom do popredia sa dáva rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a zákaz zaobchádzať s odsúdenými kruto, ponižujúco, či neľudsky. Obdobne ukotvené zásady nachádzame i v ďalších vnútroštátnych predpisoch, ako napr. TZ, zákone č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, zákone č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej strážne, či z nadnárodných dokumentov môžeme spomenúť čl. 3 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Na tomto mieste je potrebné zvýrazniť dôležitosť tohto ustanovenia, ktorú mu priznal Európsky súd pre ľudské práva. Ten vyslovil neprípustnosť obmedzenie tohto ustanovenia a to bez ohľadu na povahu trestného činu, za ktorý bol páchateľovi uložený daný trest odňatia slobody. Aj takéto vnímanie predmetného čl. 3 Európskym súdom pre ľudské práva svedčí o absolútnej nutnosti dodržiavať zásadu humanizmu.⁷

2. Dozor prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody

Dozor vyššie spomínaných mantinelov zákonnosti upravuje siedma časť ZoVTOS, ktorá v § 96 uvádza, že: „*Dozor nad zachovávaním zákonnosti v ústave vykonáva prokurátor podľa osobitného predpisu.*“ Týmto osobitným predpisom je zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre (ďalej aj ako „ZoP“). Dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti nie len v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody (ďalej aj ako „ÚVTOS“), ale aj v iných miestach, kde sú umiestňované osoby pozbavené / obmedzené na osobnej slobode, sa venuje celý druhý diel ZoP.

Ďalším veľmi dôležitým predpisom upravujúcim povinnosti prokurátora v tejto oblasti je Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky por. č. 3/2024 z 23. januára 2024 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v miestach výkonu trestu odňatia slobody (ďalej aj ako „Príkaz GP“). „*Tento príkaz upravuje postup prokurátorov pri vykonávaní dozoru nad dodržiavaním zákonnosti (ďalej len „dozor“) v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre*

⁷ FÁBRY, A.: *Väzenie. História a súčasnosť*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 111.

*mladistvých, v oddelení na výkon trestu odňatia slobody zriadenom v ústave na výkon väzby, v nemocnici pre obvinených a odsúdených, prípadne v inom zdravotníckom zariadení, kde sú prechodne umiestnené odsúdené osoby...*⁸ Tento Príkaz GP stanovuje nie len príslušnosť prokurátora, ale vymedzuje i druhy jednotlivých previerok, spôsob vykonávania dozoru, opatrenia prokurátora pri vykonávaní dozoru, špecifikuje spôsob prijímania a vybavovania sťažností, vymedzuje mimoriadne udalosti v kontexte vykonávania dozoru a pod.

Ako odpoveď na otázku „*Kto stráži strážcov?*“ každoročne predkladá generálny prokurátor Slovenskej republiky Národnej rade Slovenskej republiky na prerokovanie Správu generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike za ten ktorý rok. Tento dokument môže následne slúžiť ako prameň pri tvorbe trestnej politiky štátu.

3. Súčasné problémy dozoru nad zákonnosťou v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a návrhy *de lege ferenda*

Jedným z najalarmujúcejších problémov praxe je podľa nášho názoru zaobchádzanie s osobami, ktoré sa nachádzajú v ÚVTOS (či iných miestach, kde sú držané osoby pozbavené osobnej slobody alebo osoby, ktorých osobná sloboda je obmedzená, avšak na účely tohto článku sa budeme zaoberať výlučne osobami vo výkone TOS). Napriek mnohým, či už vnútroštátnym alebo medzinárodným dokumentom, ktoré majú takýmto osobám zaručovať zachovanie určitej skupiny práv, opakovane dochádza k ich porušovaniu.

Ako už bolo v rámci tohto príspevku avizované, dozor nad dodržiavaním zákonnosti v ÚVTOS prináleží prokurátorovi. V tomto inštitúte však vidíme viaceré medzery a priestor pre jeho zefektívnenie a naplnenie účelu, pre ktorý bol vytvorený.

Jedným z očividných problémov je stavenie osoby prokurátora do pozície „protistrany“ a „stíhajúcej osoby“ z pohľadu odsúdeného. Inými slovami, pre odsúdeného je prokurátor mnohokrát osobou zodpovednou za umiestnenie tohto odsúdeného do ÚVTOS. To vedie k nedôvere odsúdeného v osobu prokurátora a teda i k neochote akokoľvek iniciovať ochranu svojich práv jeho prostredníctvom.

⁸ Čl. 1 ods. 1 Príkazu generálneho prokurátora Slovenskej republiky por. č. 3/2024 z 23. januára 2024 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v miestach výkonu trestu odňatia slobody.

Nedostatočne riešenú považujeme aj otázku možnosti oznamovania porušenia práva odsúdeného prokurátorovi. Priestor pre podávanie listinných sťažností (tzv. „schránka“⁹) je v rámci ÚVTOS nemonitorovaný kamerovým systémom, čo má síce na jednej strane zabezpečiť anonymitu sťažovateľa, avšak taktiež môže viesť k nemonitorovaným fyzickým útokom na túto osobu. V rámci listinných sťažností zasielaných formou klasického poštového podniku možno badať priestor pre cieľnú obštrukciu inštitútu dozoru prokurátora členmi Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej ako „ZVJS“). Jedným z práv, na ktorých je odsúdená osoba vo výkone TOS obmedzená, je listové tajomstvo. Príslušníci ZVJS tak majú legálnu možnosť otvoriť listové zásielky a prečítať si ich obsah. Listy adresované prokurátorovi sú síce jednou z výnimiek tohto práva členov ZVJS, avšak ak na liste je uvedený ako adresát prokurátor, resp. ak sa jedná o listy, ktoré boli podané prostredníctvom špeciálneho priestoru na tento účel vyhradeného v rámci ÚVTOS, príslušníkovi ZVJS je z tohto jasný minimálne úmysel odsúdeného domáhať sa ochrany svojich práv. Takýto list sa môže účelovo „stratiť“ alebo môže dôjsť k intenzívnejšej šikane tohto väzňa zo strany ZVJS.¹⁰ Samozrejme, hovoríme tu o krajných, až extrémnych situáciách, ktorých realnosť sa však nedá vylúčiť.

Za ďalší, avšak nemenej dôležitý, pokladáme aj aspekt kvantity personálneho obsadenia a agendy prokurátorov. Vzhľadom na vcelku široko koncipovanú agendu právomoci a povinností prokuratúry, máme za to, že ani pri najväčšej snahe prokurátorov, nie je objektívne možné prešetriť všetky sťažnosti odsúdených podrobne. Je viac než možné, že pri povrchovom šetrení sťažností a vykonávaní previerok, došlo v priebehu rokov k prehliadnutiu porušenia zákonnosti. Uvedené nie je chybou samotnej prokuratúry, je to skôr dôsledok nerovnomerného zaťaženia prokurátorov v rámci trestnej oblasti. O uvedenom svedčí aj Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v slovenskej republike za rok 2023: „Činnosť prokurátora Generálnej prokuratúry v tejto oblasti bola výrazne determinovaná nedostatočným personálnym obsadením.“¹¹

Riešenie tejto problematiky vidíme vo vytvorení nového trestného orgánu, tzv. „väzenského ombudsmana“, resp. „trestného ombudsmana“. Pre prehľadnosť budeme

⁹ § 48 Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z.z. zo dňa 3. septembra 2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.

¹⁰ Za účelom bližšieho pochopenia možnosti agresie členov ZVJS voči odsúdeným pozri napr.: HERÁKOVÁ, M.: Známe experimenty v psychológii – Zimbardo a Standfordský väzenský experiment [online]. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na internete: <https://www.psycholog-ke.sk/--13-85-zname-experimenty-v-psychologii--zimbardo-a-standfordsky-vazensky-experiment>

¹¹ Správa generálneho prokurátora slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v slovenskej republike za rok 2023, [online]. 2024. str. 160. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratuty-a-poznatkoch-prokuratuty-o-stave-zakonnosti-v-slovenskej-republike-za-rok-2023/>

v nasledujúcich statiach označovať tento inštitút ako „väzenský ombudsman“ (alebo aj ako „VO“).

Počet väzenských ombudsmanov by sa odvíjal od počtu krajov. Bolo by ich osem, jeden na každý kraj v rámci Slovenskej republiky, pričom títo by prevzali agendu prokurátorov vymedzenú v § 18 ZoP. Títo by mali k dispozícii vlastný personál.

Máme za to, že v prípade VO je potrebné vytvorenie samostatného nového úradu, keďže to by zabezpečovalo nezávislosť od všetkých druhov moci v štáte. Ombudsman by bol analogicky k sudcom osobou menovanou, nie volenou, čo má taktiež zabezpečiť nezávislosť VO. Ak by sme totižto pristúpili k voleniu VO, viedlo by to nie len k neprimeranému ekonomickému zaťaženiu, ktoré so sebou akékoľvek voľby prinášajú, ale taktiež by sa volebné obdobie mohlo zvrhnúť na politický boj, s cieľom získania hlasov a sympatií. Preto vidíme v možnosti menovania menší vplyv a možnosť ovplyvňovania osoby väzenského ombudsmana. Samozrejme, obdobne ako sudca, aj väzenský ombudsman by musel prejsť výberovým konaním, ktoré by pozostávalo z testov v oblasti práva a slovenského jazyka, ale taktiež by musel vyriešiť 5 prípadových štúdií v oblasti tvoriacej agendu VO. V neposlednom rade by musel prejsť sériou psychotestov so zameraním najmä na morálne hodnoty uchádzača. Samotný ombudsman by bol menovaný na obdobie štyroch rokov, pričom po uplynutí tohto funkčného obdobia by musel opätovne prejsť výberovým konaním.

VO by musel spĺňať tieto podmienky:

1. Úspešné absolvovanie prijímacích testov – odborných, jazykových a psychologických
2. Minimálne 30 rokov veku
3. Za posledných 10 rokov nesmel byť odsúdený za nedbanlivostný trestný čin, ktorým bola spôsobená smrť alebo za úmyselný trestný čin
4. Občan Slovenskej republiky
5. Trvalý pobyt na území Slovenskej republiky
6. Plná spôsobilosť na právne úkony
7. Politická neutralita

Pri stanovení podmienky č. 3 a teda v umožnení uchádzať sa o funkciu VO aj osobe, ktorá bola kedysi súdne trestaná, vychádzame z predpokladu, že osoba, ktorá už kedysi vykonala TOS (resp. si minimálne prešla trestným konaním), by nielenže bola schopná vykonávať túto funkciu, ale dokonca by možno túto funkciu zastávala s omnoho väčšou

efektivitou ako osoba neznalá reálneho a praktického stavu väzenstva a ústavov na výkon TOS, či obdobných zariadení. V minimálnej miere by táto osoba rozumela lepšie pohľadu a myšlienkam osôb vo výkone TOS. Takáto osoba by dokonca možno vyvolávala o to väčšiu dôveru v očiach odsúdených, čo by viedlo k povzbudzovaniu nahlasovania protiprávneho konania uplatňovaného voči odsúdeným. To by v konečnom dôsledku viedlo k zlepšeniu stavu väzenstva a teda aj k lepšiemu naplneniu účelu trestu.

Na zefektívnenie a obmedzenie manipulácie so sťažnosťami zasielanými odsúdenými, navrhujeme systém posielania sťažností nasledovným spôsobom (opíšeme systém fungovania v rámci ústavov na výkon TOS, avšak tento systém by sa analogicky vedel aplikovať na všetky miesta, kde sú držané osoby pozbavené / obmedzené osobnej slobody): Koncom mesiaca by sa osoby odsúdených dostavovali buďto ku tzv. „kioskám“, alebo k počítačovým terminálom na to vyčleneným. Do týchto zariadení by bol vopred inštalovaný program prepojený na väzenského ombudsmana pre daný kraj. ZVJS a ani iné zložky (pedagóg, riaditeľ ústavu,...) pôsobiace v rámci ústavov na výkon TOS by k tomuto programu, najmä k jeho obsahu, nemali prístup. Každý väzeň by pri prijatí do ústavu na výkon TOS dostal osobitnú kartu s ID čipom, cez ktorú by sa do tohto programu prihlasoval. To by zabezpečilo jednak prehľadnosť, ktorý väzeň bol ukrátený o možnosť podať sťažnosť a zjednodušilo by to následnú kontrolu, prečo sa nezúčastnili tohto procesu, ale taktiež by to zjednodušilo prihlasovanie sa do programu osobám negramotným a menej technicky zdatným. Po prihlásení sa do programu sa väzňovi zobrazia dve možnosti: „Podal som tento mesiac podnet“ alebo „Nepodal som tento mesiac podnet“. Obe možnosti by boli taktiež farebne rozlíšené zelenou a červenou farbou, aby osoby negramotné, či majúce problémy s čítaním, vedeli ľahšie určiť pre nich prislúchajúcu odpoveď. Takisto vedľa konkrétnej odpovede by bol emoji znak znázorňujúci kladnú alebo zápornú odpoveď, aby vedeli adekvátne určiť odpoveď aj osoby negramotné a majúce poškodenia zraku vedúce k farbosleposti či obdobnej poruche. Celý tento proces by bol pod dohľadom kamier, pričom obrazovka počítača / „kiosky“, by bola od kamier odvrátená. Predmetné by malo obmedziť ovplyvňovaniu väzňov či inej machinácií so systémom.

Podnet väzenskému ombudsmanovi by sa zasielal tak, ako sa v súčasnosti zasiela prokurátorovi –formou schránok a prostredníctvom poštových podnikov. Náklady spojené s listami adresovanými VO by hradil štát, keďže práve ten zodpovedá za dodržiavanie zákonnosti v ňom a figuruje ako určitý garant dodržiavania ľudských práv a základných slobôd jednotlivcov. Samozrejme, listy adresované VO by boli výnimkou z možnosti ZVJS porušiť listové tajomstvo odsúdeného. Keďže budú odsúdení prostredníctvom vyššie popísaného programu dávať na vedomosť, či podnet poslali alebo neposlali, bude súčasťou povinností

väzenského ombudsmana priradiť jednotlivé podnety k odpovediam „Poslal som tento mesiac podnet“. Pokiaľ by určitý podnet, ktorý by mal byť doručený VO na základe zaškrtnutej odpovede, fyzicky absentoval, ombudsman by mal povinnosť dopytovať sa, prečo tento podnet v listinnej podobe chýba. Takto by sa zabezpečil kontakt s ombudsmanom i negramotným odsúdeným, či osobám, ktorých podnety sa „stratili“.

Záver

Ako sme uviedli už v úvode, dodržiavanie zákonnosti, najmä zásady humanizmu, je pre naplnenie účelu trestu kľúčovým prvkom, o to zvlášť pri TOS. Bez správne nastaveného dozorového mechanizmu by výkon TOS nielenže nenaplnil svoj účel, ale máme za to, že protizákonné zaobchádzanie s odsúdenými osobami by v konečnom dôsledku viedlo k tak markantnému a nenávratnému poškodeniu ich osobnosti, že by sa už nedokázali spätne po ich prepustení zaradiť do spoločnosti a byť ich plnohodnotnými členmi. To by v konečnom dôsledku iba viedlo k páchaniu ďalšej trestnej činnosti. Práve preto je veľmi dôležité, aby sa vykonával riadny dozor nad dodržiavaním zákonnosti na miestach, kde sú držané osoby pozbavené osobnej slobody alebo osoby, ktorých osobná sloboda je obmedzená. V rámci tohto príspevku sme poukázali na viaceré aplikačné problémy spojené s pridelením tejto agendy prokuratúre. Sme si vedomí skutočnosti, že zavedenie väzenského ombudsmana by sprvu bolo pre štát finančne nákladné a inštalácia a vytvorenie potrebného programu i značne komplikovaná, avšak máme za to, že v konečnom dôsledku by väzenský ombudsman bol pre štát prínosom. Vytvorenie úplne nového dozorného orgánu by prispelo k jeho transparentnosti a dôveryhodnosti. Taktiež vzhľadom na zameranie sa na jednu špecifickú agendu by VO mohol omnoho detailnejšie a efektívnejšie preskúmať jednotlivé sťažnosti. Tento orgán by tak svojím pôsobením prispel k plnohodnotnejšiemu napĺňaniu účelu trestu a teda by veľkou mierou pomohol k náprave páchatel'a a jeho následnému riadnemu zaradeniu sa do spoločnosti. Takto napravený páchatel' by bol v konečnom dôsledku pre štát veľkým prínosom v porovnaní s páchatel'om, na ktorom sa negatívny dopad nezákonného správania podpísal tak, že sa už nevie riadne zaradiť do spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

FÁBRY, A.: Väzenie. História a súčasnosť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 240 s. ISBN 978-80-7380-379-7

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwe SR s.r.o., 2021. 560 s. ISBN 978-80-571-0407-0

IVOR, J. – ZÁHORA, J.: Repetitórium trestného práva, 5. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. 224 s. ISBN 978-80-571-0322-6.

Internetové zdroje:

HERÁKOVÁ, M.: Známe experimenty v psychológii – Zimbardo a Standfordský väzenský experiment [online]. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na internete: <https://www.psycholog-ke.sk/--13-85-zname-experimenty-v-psychologii--zimbardo-a-standfordsky-vazensky-experiment>

Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike za rok 2023 [online]. 2024 [cit. 2025-01-09]. Dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-a-poznatkoch-prokuratury-o-stave-zakonnosti-v-slovenskej-republike-za-rok-2023/>

ŠAMKO, P.: Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In: Právne listy [online] 2013 [cit. 2025-01-10]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio-vyznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

Zákonné predpisy:

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky por. č. 3/2024 z 23. januára 2024 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v miestach výkonu trestu odňatia slobody.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z.z. zo dňa 3. septembra 2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.

Zákon č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

VYBRANÉ ZMENY SPOTREBITEĽSKÉHO PRÁVA V OBČIANSKOM ZÁKONNÍKU V ROKU 2024

SELECTED CHANGES TO CONSUMER LAW IN THE SLOVAK CIVIL CODE IN 2024

Dávid Maukš¹

Abstrakt

Pojem obchodník a pojem spotrebiteľ, zabezpečenie záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy, bezdôvodné obohatenie obchodníka v súvislosti s plnením spotrebiteľskej zmluvy a spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením. Uvedené sú len niektoré zmeny v oblasti spotrebiteľského práva po novelizácii Občianskeho zákonníka zákonom č. 108/2024 Z. z., ktorým sa prijal nový zákon o ochrane spotrebiteľa. Predkladaný príspevok si dáva za cieľ poukázať na najvýraznejšie spotrebiteľské zmeny v Občianskom zákonníku a analyzovať ich dopad na aplikačnú prax.

Kľúčové slová

Spotrebiteľské právo, premlčanie, bezdôvodné obohatenie, spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením.

Abstract

The concept of supplier and the concept of consumer, security for the performance of an obligation under a consumer contract, unjust enrichment of the supplier in connection with the performance of a consumer contract and consumer contracts with digital performance. These are just some of the changes in the area of consumer law following the amendment of the Civil Code by Act No 108/2024, which adopted the new Consumer Protection Act. The present paper aims to highlight the most significant consumer changes in the Civil Code and to analyse their impact on the application practice.

Keywords

Consumer law, period of limitation, unjust enrichment, consumer contracts with digital performance.

Úvod

Novela zákona č. 108/2024 Z. z. účinná od 1.7.2024 zaviedla novú všeobecnú právnu úpravu v oblasti ochrany spotrebiteľa v podobe úplne nového Zákona o ochrane spotrebiteľa, ktorý nahradil zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, ďalej zákon č. 102/2014 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe

¹ Mgr. Dávid Maukš, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra občianskeho práva. Interný doktorand.

zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho a o zmene a doplnení niektorých zákonov a taktiež zákon č. 299/2019 Z. z. o dohľade a pomoci pri riešení neodôvodnenej geografickej diskriminácie zákazníka na vnútornom trhu a o zmene zákona č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Uvedené predpisy, prevažne z oblasti verejnoprávnej ochrany spotrebiteľa, sa tak spojili do jedného právneho predpisu, a to **zákona č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa**. Uvedený predpis si kládol za cieľ odstrániť doterajší trend, ktorý spočíval v prijímaní osobitných predpisov v reakcii na jednotlivé smernice a nariadenia EÚ v oblasti ochrany spotrebiteľa, čím dochádzalo k roztrieštenosti tejto právnej oblasti, čo malo za následok oslabenie zásady istoty a stability v právnych vzťahoch. Súkromnoprávna úprava spotrebiteľských zmlúv ostala naďalej upravená prednostne v rámci zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“). Uvedenou novelou sa taktiež odstránila duplicita, niektoré aplikačné problémy a vnútorné rozpory jednotlivých ustanovení, ale najmä terminologické odlišnosti v pojme spotrebiteľ a obchodník. Nový zákon o ochrane spotrebiteľa, úzko prepojený na OZ, by mal do budúcnosti predstavovať základný právny predpis v oblasti ochrany spotrebiteľa a subsumovať aj všetky budúce legislatívne iniciatívy. Zároveň je potrebné poznamenať, že uvedený zákon nemá predstavovať kodifikáciu pre celú oblasť spotrebiteľského práva.² Uvedená novela mala taktiež dopad na mnoho ďalších zákonov, ako napríklad zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 391/2015 Z. z. o alternatívnom riešení spotrebiteľských sporov a o zmene a doplnení niektorých zákonov či zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame.

Cieľom príspevku je len sumarizácia a analýza vybraných zmien výlučne v OZ. Medzi najvýraznejšie zmeny spotrebiteľského práva v rámci OZ patrí zmena pojmu obchodník a pojmu spotrebiteľ, zabezpečenie splnenia záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy zabezpečovacím prevodom práva, zrážkami zo mzdy a z iných príjmov, uznaním dlhu, zmenkou alebo šekom, premlčacia doba bezdôvodného obohatenie obchodníka v súvislosti s plnením spotrebiteľskej zmluvy, všeobecná zodpovednosť za vady, osobitné ustanovenia o spotrebiteľskej kúpnej zmluve či o zhotovení veci na zákazku a spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením. Doterajšia právna úprava nevyžiadaného plnenia sa presúva do ustanovenia § 3 ods. 2 zákona č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa. Keďže ide o kvantitatívne veľké množstvo kľúčových

² Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

zmien, rozhodli sme sa, že sa v našom príspevku budeme venovať iba trom nižšie uvedeným oblastiam.

1. Pojem obchodník a spotrebiteľ

Odsek 3 § 52 OZ zavádza „novú legálnu definíciu *obchodníka*“, zmena legálnej definície obchodníka účinná od 1.7.2024 znie nasledovne: „*Obchodníkom je osoba, ktorá v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, z nej vyplývajúcim záväzkom alebo pri obchodnej praktike koná v rámci svojej podnikateľskej činnosti alebo povolania, a to aj prostredníctvom inej osoby, ktorá koná v jej mene alebo na jej účet.*“ Obchodník bol v doterajšej právnej úprave legálne definovaný ako predávajúci (v predošlom zákone o ochrane spotrebiteľa) a súčasne aj ako dodávateľ podľa OZ.³ Zavedením nového pojmu obchodník sa zabezpečuje terminologická jednotnosť na národnej úrovni a súčasne na úrovni EÚ. Pojem obchodník má jasnejšie vyjadrovať a evokovať, že nezahŕňa len predávajúceho ako zmluvnú stranu kúpnej zmluvy v zmysle ustáleného vnímania zmluvných typov definovaných v OZ a taktiež, že nezahŕňa len osobu, ktorá dodáva určitý tovar alebo službu. Uvedené predstavuje legislatívnu zmenu, ktorá sleduje zosúladenie terminológie naprieč súkromnoprávnymi, ako aj verejnoprávnymi predpismi chrániacich spotrebiteľa. Všetky osoby, ktoré sa doteraz v spotrebiteľských vzťahoch v zmysle OZ považovali za dodávateľa a v zmysle zákona č. 250/2007 Z. z. za predávajúceho, sa nadobudnutím účinnosti tejto novely považujú za obchodníka, pričom uplatnenie pojmu obchodník aj na ďalšie osoby tým nie je dotknuté.⁴ Fyzická alebo právnická osoba sa v zmysle novej definície považuje za obchodníka, aj keď koná prostredníctvom inej osoby konajúcej v jej mene alebo na jej účet. Zvolená alternatívna formulácia nevyžaduje, aby osoba zastupujúca obchodníka konala v jeho mene a súčasne aj na jeho účet, keďže v minulosti existovali praktické úskalia pri tzv. nepriamom zastúpení. Nová legálna definícia obchodníka sa teda vzťahuje nielen na osoby v postavení napríklad obchodného zástupcu podľa ustanovení § 652 a nasl. Obchodného zákonníka, ale aj v postavení mandátára konajúceho v mene obchodníka alebo komisionára konajúceho na obchodníkov účet. Súčasne, obchodníkom je vždy aj každý ďalší právny nástupca obchodníka, ktorý nadobúda práva zo spotrebiteľskej zmluvy a obchodníkom tak môže byť subjekt súkromného, ako aj verejného práva.

³ Ustanovenie § 52 ods. 3 OZ účinné do 1.7.2024: „*Dodávateľ je osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti.*“

⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

Zmena v pojme „spotrebiteľ“ prebieha v našom právnom poriadku v opakujúcich sa periódach v dôsledku potrieb harmonizácie slovenského vnútroštátneho práva s právom EÚ.⁵ Primárne právo EÚ pojem „spotrebiteľ“ nedefinuje, aj keď ho používa (viď. Zmluva o fungovaní EÚ alebo Charta základných práv EÚ). Pojem spotrebiteľ definuje najmä sekundárne právo EÚ a následne judikatúra Súdneho dvora EÚ, ktorá daný pojem ďalej precizuje.⁶ Hlavným dôvodom pre vnútroštátnu zmenu legálnej definície spotrebiteľa bol najmä fakt, že právna úprava tohto pojmu bola v Slovenskej republike neprehľadne a neúčelne roztrieštená (okrem OZ, sme pojem spotrebiteľ mohli nájsť definovaný napríklad aj v § 2 písm. a) zákona č. 250/2007 Z. z., § 2 písm. d) zákona č. 266/2005 Z. z. či § 2 písm. a) zákona č. 129/2010 Z. z.)⁷ v mnohých právnych predpisoch súkromného, ako aj verejného práva, čo v praxi spôsobovalo mnohé interpretačné problémy.⁸

Legálna definícia spotrebiteľa v ustanovení § 52 ods. 4 OZ účinná od 1.7.2024 (*„Spotrebiteľom je fyzická osoba, ktorá v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, z nej vyplývajúcim záväzkom alebo pri obchodnej praktike nekoná v rámci svojej podnikateľskej činnosti alebo povolania.“*) sa zásadne nemení a kopíruje zmeny v definícii obchodníka v odseku 3 a stále platí, že spotrebiteľom môže byť výlučne fyzická osoba, ktorá je oproti obchodníkovi v nevýhodnejšom postavení. Na osobu ako na spotrebiteľa treba hľadiť už v rámci kontraktačného procesu vzniku zmluvy, počas trvania spotrebiteľskej zmluvy (tu treba rozumieť aj všetky následné práva a povinnosti, ktoré môžu zo spotrebiteľskej zmluvy vzniknúť), ako aj pri jej zániku. Postavenie spotrebiteľa prináleží aj osobe, ktorá je zastúpená zástupcom, bez ohľadu na to či, ide o zákonné alebo zmluvné zastúpenie.⁹

Uvedené zmeny v legálnych definíciách len zvýraznili tzv. **funkčné kritérium**, teda účel konania daných osôb. Myslíme si, že pojem „podnikateľskej činnosti alebo povolania“ tak ako je po novele upravený v sebe zahŕňa akékoľvek povolanie, profesiu, remeslo či obchod, čo je v súlade so sekundárnym právom EÚ.¹⁰ Dané zmeny v oboch základných pojmoch

⁵ Ku všetkým zmenám tohto pojmu v histórii Slovenskej republiky pozri bližšie: HAMŘIK, M.: Pojem spotřebitel včera, dnes a zajtra. In: *Naděje právní vědy 2020 : Právní věda v praxi*. KNOLL, V. – HABLOVIČ, J. – VNENK, V. (Zostavovateľ, editor). Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, Roč. 14. 2021. s. 79-93.

⁶ K pojmu spotrebiteľ v judikatúre Súdneho dvora EÚ pozri: RAKOVÁ, K.: Recentný vývoj v charakteristike pojmu spotrebiteľ. In: *Societas et iurisprudencia*. 2018, vol. 6, no. 4, pp. 120-124.

⁷ Ibidem pp. 130.

⁸ HAMŘIK, M.: Pojem spotřebitel včera, dnes a zajtra. In: *Naděje právní vědy 2020 : Právní věda v praxi*. KNOLL, V. – HABLOVIČ, J. – VNENK, V. (Zostavovateľ, editor). Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, Roč. 14. 2021. s. 81 a nasl.

⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

¹⁰ RAKOVÁ, K.: Recentný vývoj v charakteristike pojmu spotrebiteľ. In: *Societas et iurisprudencia*. 2018, vol. 6, no. 4, pp. 124.

hodnotíme ako pozitívum, keďže považujeme za vhodné, aby pojmy obchodník a spotrebiteľ boli upravené v OZ, keďže ten môže byť ako *lex generalis* použitý naprieč celým právnym poriadkom Slovenskej republiky, čím sa odstráni roztrieštenosť jednotlivých pojmov.¹¹

2. Premlčacia doba bezdôvodného obohatenia obchodníka zo spotrebiteľskej zmluvy

Pri plnení zo spotrebiteľskej zmluvy nie je vylúčené, že dôjde k bezdôvodnému obohateniu. Medzi situácie spôsobujúce bezdôvodné obohatenie môžeme radiť najmä prípady odstúpenia od spotrebiteľskej zmluvy (napr. v prípade využitia subjektívneho práva spotrebiteľom v 14-dňovej lehote pri zmluve uzavretej na diaľku), prípady absolútnej neplatnosti spotrebiteľskej zmluvy alebo jej časti z dôvodov predvídaných OZ či z dôvodov poskytnutia plnení, pre ktoré právny dôvod neskôr odpadol, napríklad ako sankcia bezúročnosti a bezpoplatkovosti spotrebiteľského úveru pri nedodržaní povinností veriteľa podľa zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov.

V prípade práva na vydanie plnenia vzniknutého z bezdôvodného obohatenia, OZ v § 107 ustanovuje dvojročnú subjektívnu a trojročnú, resp. desaťročnú (tzv. úmyselnú) objektívnu premlčaciu dobu. Ich vzájomný vzťah je taký, že pokiaľ skončí plynutie jednej z nich a dôjde k vznieseniu námietky premlčania v rámci súdneho konania, premlčané právo súd nemôže priznať. Takéto delenie premlčacích dôb však nie je samo osebe postačujúce na to, aby spotrebiteľ bol pri uplatnení svojho práva v postavení, ktoré mu zabezpečí právnu istotu. Začiatok plynutia premlčacej doby nie je jednoznačný a možnosť namietania premlčania obchodníkom oslabuje efektívnosť potenciálneho uplatnenia práv spotrebiteľa. Ide najmä o situácie, kedy vzťah medzi obchodníkom a spotrebiteľom trvá dlhší časový úsek.¹² Uvedenou novelou sa do OZ zakotvilo ustanovenie § 53e OZ, ktoré znie: „*Ak sa obchodník v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou bezdôvodne obohatil, premlčacia doba na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia neuplynie skôr ako za tri roky od posledného plnenia spotrebiteľa.*“ Predmetné ustanovenie predstavuje právnu normu *lex specialis* k ustanoveniu § 107 OZ upravujúceho premlčaciu dobu na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré je potrebné aplikovať vždy v prípade vzniku bezdôvodného obohatenia v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, avšak výlučne v prípade, **ak je obohatenou stranou obchodník**. Pre spotrebiteľa sa tak uplatní priaznivejšie a na dokazovanie zjednodušujúce pravidlo neskončenia premlčacej

¹¹ HAMŘÍK, M.: Pojem spotřebitel včera, dnes a zajtra. In: *Naděje právní vědy 2020 : Právní věda v praxi*. KNOLL, V. – HABLOVIČ, J. – VNENK, V. (Zostavovateľ, editor). Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, Roč. 14. 2021. s. 90.

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

doby na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia skôr, než uplynú tri roky odo dňa posledného plnenia poskytnutého spotrebiteľom.¹³

Na uvedenom mieste, vzhľadom na úpravu premlčacích dôb bezdôvodného obohatenia pri plnení zo spotrebiteľskej zmluvy, musíme poukázať na jeden prípad, ktorý rozhodoval Súdny dvor Európskej únie (ďalej aj SD EÚ). V roku 2011 pán L.H. so spoločnosťou Profit Credit Slovakia uzavrel zmluvu o spotrebiteľskom úvere, ktorý sa po tom, čo splatil celú sumu úveru, v roku 2017 od svojho advokáta dozvedel, že poplatok za možný budúci odklad splátok predstavoval nekalú zmluvnú podmienku, a že údaje o ročnej percentuálnej miere nákladov boli uvedené nesprávne, čím došlo k aplikácii ustanovenia § 11 ods. 1 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov. Vychádzajúc z tejto informácie, podal pán L.H. žalobu o vrátenie úrokov a poplatkov, ktoré mu boli účtované neoprávnene. Spoločnosť sa bránila tým, že právo L.H. je už premlčané, keďže uplynula objektívna trojročná premlčacia doba, ktorá začína plynúť odo dňa bezdôvodného obohatenia, čo je v tomto prípade deň zaplatenia poplatku za možný budúci odklad splátok. Okresný súd v Prešove žalobu zamietol a na základe odvolania podaného pánom L.H., daný spor následne posudzoval Krajský súd v Prešove, ktorý konanie prerušil a predložil Súdnemu dvoru šesť prejudiciálnych otázok.¹⁴ Predmetom prejudiciálneho konania bol spotrebiteľský nárok, ktorý je harmonizovaný právom EÚ. Podľa následného **rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci C - 485/19 z dňa 22.4.2021**, zásada efektivity sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá stanovuje, že na žalobu podanú spotrebiteľom o vrátenie súm neoprávnene zaplatených v rámci plnenia zmluvy o úvere na základe nekalých podmienok v zmysle smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách sa vzťahuje trojročná premlčacia doba, ktorá začína plynúť odo dňa, keď došlo k bezdôvodnému obohateniu. Aplikačný problém z pohľadu zásady efektivity, vidí SD EÚ v začiatku plynutia takejto doby. Ak je totiž udalosťou, na základe ktorej začína plynúť trojročná objektívna premlčacia doba, akákoľvek platba uskutočnená spotrebiteľom, tak potom nemožno vylúčiť, že pre časť uskutočnených platieb môže dôjsť k uplynutiu premlčacej doby ešte predtým, než sa skončí platnosť zmluvy, v dôsledku čoho takýto režim premlčania môže spotrebiteľom systematicky odopierať možnosť domáhať sa vrátenia platieb uskutočnených na základe zmluvných podmienok, ktoré sú v rozpore s únioumi smernicami.

¹³ Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

¹⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. [cit. 13.01.2025]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebitele-a-premlcanie-prava-na-vydanie-bezdovodnehoobohatenia.htm>

V uvedenom rozhodnutí SD EÚ vyzval Slovenskú republiku k zmene vnútroštátnej právnej úpravy ohľadom začatia plynutia objektívnej premlčacej doby v uvedených prípadoch. Následkom bolo publikovanie rozhodnutia v Zbierke stanovísk a rozhodnutí pod R 15/2022, ktorým sa zaviedlo automatické uplatňovanie 10 ročnej objektívnej premlčacej doby na vydanie bezdôvodného obohatenia, a to bez skúmania zavinenia veriteľa. 10 ročná objektívna premlčacia doba sa v uvedených prípadoch zaviedla preto, lebo OZ nepozná okrem 3 ročnej objektívnej premlčacej doby, inú dobu, ktorá by sa mohla na tieto prípady aplikovať. Uvedené nepovažujeme za vhodné, keďže 10 ročná objektívna doba premlčania je zákonom určená iba v prípadoch tzv. úmyselného bezdôvodného obohatenia a v uvedených spotrebiteľských prípadoch sa zavinenie nikdy skúmať nebude.¹⁵ Myslíme si, že ideálnym riešením danej situácie by bolo objektívnu dobu v uvedených prípadoch upraviť vlastnou konkrétnou premlčacou dobou, jednak osobitne stanoviť jej dĺžku, ako aj ustáliť začiatok jej plynutia.

Čo sa týka subjektívnej premlčacej doby, ide o otázku nadobudnutia skutočnej vedomosti spotrebiteľa o vzniku bezdôvodného obohatenia a o tom, kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil. Tú nemožno oddeliť od ustálenia momentu, kedy spotrebiteľ túto vedomosť získal, t. j. kedy si musí byť vedomý, že bez existujúceho platného právneho dôvodu previedol na účet veriteľa určité finančné čiastky. Týmto momentom je vo väčšine prípadov porada, ktorú absolvuje spotrebiteľ so svojim právnym zástupcom, a kedy sa dozvie o rozpore niektorých jednotlivých konkrétnych dojednaní zmluvy o revolvingovom spotrebiteľskom úvere s kogentnou zákonnou právnou úpravou.¹⁶ Pre určenie začiatku plynutia subjektívnej premlčacej doby v prípade bezdôvodného obohatenia plnením na základe preplatennej spotrebiteľského úveru je tak podstatná skutočná vedomosť spotrebiteľa o tom, že nemal plniť splátky spotrebiteľského úveru vo výške dohodnutej v úverovej zmluve, čo vyplýva z rozhodnutia R 14/2022. V uvedených situáciách je takmer nemožné spoľahlivo preukázať skutočný časový okamih subjektívneho dozvedenia sa spotrebiteľa o jeho skutočnej vedomosti.

Keďže neskončenie plynutia premlčacej doby podľa nového ustanovenia § 53e OZ nie je viazané na konkrétne ustanovenie, v praxi môže dochádzať k predlžovaniu konca tak subjektívnej ako aj objektívnej premlčacej doby. Ako správne podotkol Hamřík, uvedená

¹⁵ MAUKŠ, D. Vplyv SD EÚ na príklade premlčacej doby pri vydaní bezdôvodného obohatenia spotrebiteľovi získaného plnením z preplatennej spotrebiteľskej úverovej zmluvy. In: *Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. HORONY, Š. – MAUKŠ, D. – ŤAŽKÁ, V. (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 149-155.

¹⁶ FABIANOVÁ, Z. Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov (z rozhodnutia NS SR). [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2022, č. 07-08. [cit. 23.01.2025]. Dostupné na internete: <https://info.sak.sk/bulletin/zaciatok-plynutia-subjektivnej-premlcacej-doby-pri-bezdovodnom-obohateni-u-spotrebiteleskeho-uveru-ktory-je-bezuocny-a-bez-poplatkov-z-rozhodnutia-ns-sr/>

novela, ktorou sa do OZ zaviedlo nové ustanovenie § 53e, len vecne polemicky nadviazala na rozsudok SD EÚ zo dňa 22. apríla 2021 vo veci C-485/19.¹⁷ Aktuálny právny stav tak nepovažujeme za vyhovujúci, keďže nevyriešil napríklad prípady tzv. preplatených spotrebiteľských úverov a stále sme si tak nesplnili povinnosť, na ktorú nás SD EÚ vyzval. Formulácia daného ustanovenia môže v aplikačnej praxi spôsobovať významné ťažkosti, keďže spotrebiteľ môže uplynutie premlčacej doby umelo navyšovať čiastočnými ojedinelými plneniami, čo môže mať za následok neadekvátne zvýhodnenie spotrebiteľov nad rámec zásady ochrany slabšej strany, oproti obchodníkom, čím sa do veľkej miery naruší základná zásada súkromného práva, a to rovnosti subjektov. Nové ustanovenie § 53e OZ tak hodnotíme ako výrazne negatívnu zmenu v rámci rozsiahlej novelizácie OZ a myslíme si, že dané ustanovenie môže narážať aj na protiústavnosť.

3. Spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením

Novelou OZ zákonom č. 108/2024 Z. z. došlo taktiež k transpozícii smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/770 z 20. mája 2019 o určitých aspektoch týkajúcich sa zmlúv o dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb, keďže sme boli poslednou krajinou EÚ, ktorá predmetnú smernicu netransponovala do pôvodného termínu 1.7.2021. Spotrebiteľské právo je jednou z tých oblastí práva, ktoré sú v mnohých aspektoch ovplyvňované prebiehajúcou rozsiahlou a zrýchľujúcou sa dobou, najmä digitalizáciou každodenných životov jednotlivcov. Smernica (EÚ) 2019/770 mala za cieľ dosiahnuť jednotný digitálny trh v rámci Únie, jednak zvýšením právnej istoty nielen spotrebiteľov, ale i obchodníkov a súčasným znižovaním transakčných nákladov. V užšom zmysle je preto jedným z účelov Smernice zabezpečiť vysokú úroveň ochrany spotrebiteľov stanovením harmonizovaných pravidiel pre dodávanie digitálneho obsahu a digitálnych služieb.¹⁸ Prostredníctvom uvedenej novelizácie sa v reakcii na vývoj trhu a zmeny európskej spotrebiteľskej legislatívy zavádzajú do právneho poriadku Slovenskej republiky definície digitálneho obsahu, digitálnej služby či veci s digitálnymi prvkami.¹⁹

¹⁷ HAMŘÍK, M.: 20 ROKOV APLIKÁCIE ČL. 267 ZFEÚ V SR: DOPADY NA OCHRANU SPOTREBITEĽA. In: *Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. HORONY, Š. – MAUKŠ, D. – ŤAŽKÁ, V. (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 24.

¹⁸ HAMŘÍK, M.: (Ne)ochrana digitálneho spotrebiteľa aj v kontexte občianskeho zákonníka Slovenskej republiky. In: *Cofola 2023 (časť 3)*. ZEMANDLOVÁ, A. - HOLAS, J. - JANOVEC, M. (Zostavovateľ, editor). Brno : Masarykova univerzita, 2023. s. 288.

¹⁹ Do OZ sa inkorporovali dané legálne definície, a to v ustanovení § 119a OZ: (1) *Vecou s digitálnymi prvkami je akákoľvek hnutelná vec, ktorá obsahuje digitálny obsah alebo digitálnu službu alebo je s digitálnym obsahom alebo digitálnou službou prepojená takým spôsobom, že absencia digitálneho obsahu alebo digitálnej služby by bránila tomu, aby vec plnila svoje funkcie.* (2) *Digitálnym obsahom sú údaje, ktoré sa vytvárajú a dodávajú v*

Spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením sú upravené v poslednej hlave 8. časti OZ v ustanoveniach § 852a-852n. Ide o osobitné ustanovenia aplikujúce sa na spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením ako *lex specialis* k úprave spotrebiteľských zmlúv a spotrebiteľskej kúpnej zmluve. Odsek 1 § 852a OZ ustanovuje legálne vymedzenie spotrebiteľskej zmluvy s digitálnym plnením, pričom digitálnym plnením sa má namysli dodávanie digitálneho obsahu alebo digitálnej služby podľa § 119a OZ (pôjde tak o všetky streamovacie online služby, aplikácie, rôzne cloudové služby, e-knihy či mnohé ďalšie). Je pritom irelevantné, akým spôsobom je digitálne plnenie spotrebiteľovi poskytnuté (napríklad na hmotnom nosiči v podobe smart zariadenia či CD disku alebo prostredníctvom online elektronického obchodu). Aby sme mohli dané ustanovenia aplikovať musí ísť o spotrebiteľskú (podľa ustanovenia § 52 a nasl. OZ) a odplatnú zmluvu (odplata môže spočívať jednak vo forme peňažného plnenia, ale aj vo forme kupónov, iných budúcich zliav či inej digitálnej hodnoty), ktorej predmetom je dodanie digitálneho plnenia obchodníkom. Dané ustanovenie zahŕňa pod tieto zmluvy aj spotrebiteľské zmluvy, pri ktorých spotrebiteľ poskytuje alebo sa zaväzuje poskytnúť obchodníkovi svoje osobné údaje. Ide o zmluvy, ktoré sa môžu spotrebiteľovi javiť ako bezodplatné, avšak podľa nariadenia GDPR prístup k digitálnemu obsahu alebo digitálnej službe je podmienený odovzdaním osobných údajov. Podľa druhého odseku by sa ustanovenia tejto hlavy mali aplikovať aj na prípady, v ktorých si spotrebiteľ zriadi účet na sociálnej sieti a poskytne svoje osobné údaje, ktoré obchodník následne používa na iné účely, než je len dodávanie digitálneho plnenia.

Ustanovenie § 852a v druhom a treťom odseku taktiež negatívne vymedzuje pojem zmluva s digitálnym plnením. Predmetná právna úprava sa nepoužije napríklad, ak sa poskytujú bežné plnenia, ktoré len využívajú digitálnu podobu na ich poskytnutie (právne poradenstvo pomocou videohovoru alebo prekladateľské či poradenské služby online formou), taktiež ak ide o elektronickú komunikačnú službu alebo o finančnú službu. Ustanovenia § 852b až 852n sa nevzťahujú ani na zmluvu, ktorej predmetom je dodanie voľného softvéru s otvoreným zdrojovým kódom (tzv. *free and open source software*) za predpokladu, že tento softvér sa spotrebiteľovi dodáva bezodplatne a osobné údaje spotrebiteľa nepredstavujú odplatu za dodaný softvér, ale obchodník ich spracúva výlučne s cieľom zvýšiť bezpečnosť, kompatibilitu alebo interoperabilitu softvéru. O zmluvu s digitálnym plnením nepôjde ani vtedy, ak ide

digitálnej forme. (3) Digitálnou službou je služba, ktorá spotrebiteľovi umožňuje vytvárať, spracúvať alebo uchovávať údaje v digitálnej forme alebo mať k takýmto údajom prístup, alebo ktorá umožňuje výmenu alebo akúkoľvek interakciu údajov v digitálnej forme, ktoré nahrávajú alebo vytvárajú užívateľia služby. (4) Digitálnym plnením je digitálny obsah a digitálna služba.

o digitálny obsah ktorý sa sprístupňuje verejnosti v rámci predstavenia alebo podujatia. Uvedené ustanovenia sa nepoužijú ani na vzťahy medzi podnikateľmi.

Ustanovenie § 852a ods. 5 upravuje situácie, ak je predmetom zmluvy balík rozličných prvkov, napríklad digitálna smart televízia. Úprava zmlúv s digitálnym plnením sa bude vzťahovať výlučne na dané digitálne plnenie, iné prvky takejto zmluvy (napríklad nosič daného obsahu alebo služby) sa nebudú spravovať predmetnými ustanoveniami. V zmysle ods. 6, ustanovením ods. 5 nie je dotknutá aplikácia ustanovenia § 612 OZ na predaj vecí s digitálnymi prvkami. Ak je digitálne plnenie súčasťou veci (napr. inteligentné hodinky), spravuje sa takáto zmluva ustanoveniami § 612 OZ a neaplikujú sa ustanovenia § 852a a nasl. OZ. Uvedené by malo platiť aj v prípade, že digitálny obsah je potrebné stiahnuť do týchto inteligentných hodínok a nie je dodávaný spolu s vecou. Rovnako platí uvedené aj v prípade, ak digitálny obsah alebo digitálnu službu k takejto veci dodáva tretia strana. Naopak, ak v zmluve o kúpe veci nebol vymedzený digitálny prvok, napríklad konkrétna aplikácia alebo jej funkcia a kupujúci si stiahne osobitnú aplikáciu tretej strany, napríklad jednu z aplikácií do smartfónu, vzťahujú sa na kúpu tejto aplikácie ustanovenia tejto hlavy.²⁰ Následne sú v ustanoveniach § 852b až 852n dopodrobna upravené otázky, ako dodanie digitálneho plnenia, subjektívne (funkčnosť a kompatibilita plnenia) a objektívne požiadavky tohto plnenia (najmä aktualizácie a verzie digitálnej služby či dodanie príslušenstva), osobitná úprava zodpovednosti za vady, dôkazné bremeno či podrobná úprava možnosti odstúpenia od zmluvy pri daných zmluvách.²¹

Až aplikačná prax ukáže časom, čo presne bude spadať pod pojem *spotrebiteľské zmluvy s digitálnym plnením*, keďže dynamika vývoja spotrebiteľského práva je v poslednom období závažná, pričom je ešte viac urýchl'ovaná technologickým progresom. Normotvorca a následne súdy tak budú povinné prispôbiť sa tejto dynamike a zabezpečiť mieru poskytovania ochrany digitálnym spotrebiteľom, nielen adekvátnu, ale najmä včasnú. Doterajšie znenie OZ, síce v istej miere poskytovalo ochranu aj digitálnemu spotrebiteľovi, v niektorých aspektoch dokonca i nad rámec Smernice (EÚ) 2019/770, avšak na strane druhej absentovalo množstvo parciálnych práv a povinností, resp. ich detailnejších vymedzení, keďže novelou sa zaviedla rozsiahla právna úprava spotrebiteľských zmlúv s digitálnym plnením. Stotožňujeme sa s názorom, že nová právna úprava spotrebiteľských zmlúv s digitálnym plnením je v zásade dôsledným premietnutím textu Smernice (EÚ) 2019/770 s prihliadnutím na špecifiká slovenskej

²⁰ Spotrebiteľ si napríklad zakúpi nový smartphone s vlastným operačným systémom. Operačný systém bude digitálnym obsahom. Predaj telefónu sa však nebude spravovať ustanoveniami o spotrebiteľských zmluvách s digitálnym plnením. Ak si však následne spotrebiteľ zakúpi prostredníctvom tohto telefónu aplikáciu, uzatvára zmluvu s digitálnym plnením.

²¹ Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

normotvorby a existujúcich inštitútov v OZ²² a danú časť novely hodnotíme pozitívne, keďže sme si ako Slovenská republika konečne splnili našu povinnosť vyplývajúcu z Úniového práva.

4. Záverom alebo novela zákona č. 254/2024 Z. z.

Oblasť spotrebiteľského práva sa dynamicky vyvíja, musí neustále reagovať na nové podnety z trhu, obchodné praktiky či technologický pokrok, a aj preto je od 1.11.2024 taktiež účinná novela zákona č. 254/2024 Z. z., ktorou sa novelizovali ustanovenia § 53 ods. 9 a 10 OZ.²³ Cieľom tejto novely bolo zosúladienie právnej úpravy v OZ so závermi vyslovenými SD EÚ v rozsudku č. C 598/21 vo veci SP, CI verzus Všeobecná úverová banka a. s., ktoré poukázali na nesúlad vnútroštátnej právnej úpravy s právnymi normami EÚ. Išlo v ňom o tzv. kritéria neprijateľnosti akceleračnej klauzuly, čo malo za následok nemožnosť preskúmať neprijateľnosť zmluvných podmienok úverovej zmluvy. V tejto súvislosti SD EÚ uviedol, že doterajšia právna úprava nezohľadňuje proporcionalitu možnosti priznanej obchodníkovi uplatniť právo, ktoré mu vyplýva z klauzuly o predčasnej splatnosti obsiahnutej v zmluve o úvere, s ohľadom na kritéria súvisiace najmä so závažnosťou nesplnenia zmluvných povinností zo strany spotrebiteľa, ako je výška splátok, ktoré neboli splatené vo vzťahu k celkovej výške úveru a dĺžke trvania zmluvy, ako aj s možnosťou, že uplatnenie uvedenej klauzuly povedie k tomu, že obchodník môže pristúpiť k vymáhaniu dlžných súm na základe tejto klauzuly predajom nehnuteľnosti spotrebiteľa v mimosúdnom konaní. Novelizovaná právna úprava zmenila možnosť obchodníka požadovať úhradu celého plnenia za zákonom stanovených podmienok, ktoré zohľadňujú nielen počet omeškaných splátok, ale aj ich celkovú omeškanú výšku vo vzťahu k výške poskytnutého úveru, na ktoré je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, a vo vzťahu k dĺžke trvania spotrebiteľskej zmluvy.²⁴ V uvedenom prípade

²² HAMŘÍK, M.: (Ne)ochrana digitálneho spotrebiteľa aj v kontexte občianskeho zákonníka Slovenskej republiky. In: *Cofola 2023 (časť 3)*. ZEMANDLOVÁ, A. - HOLAS, J. - JANOVEC, M. (Zostavovateľ, editor). Brno : Masarykova univerzita, 2023. s. 298-302.

²³ § 53 ods. 9: *Ak má spotrebiteľ plniť podľa spotrebiteľskej zmluvy v splátkach, môže obchodník požadovať vrátenie celého plnenia, ak je spotrebiteľ celkom alebo čiastočne v omeškaní aspoň s tromi splátkami a suma splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní, je najmenej vo výške a) desiatich percent poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá najviac na tri roky, b) piatich percent poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá na viac ako tri roky a najviac na desať rokov, alebo c) dva a pol percenta poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá na viac ako desať rokov.* Ods. 10: *Ak sú splnené podmienky podľa odseku 9, obchodník je povinný vo výzve na vrátenie splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní, poskytnúť spotrebiteľovi dodatočnú lehotu na plnenie, ktorá nesmie byť kratšia ako 15 dní od doručenia výzvy. Ak spotrebiteľ neuhradí splátky, s ktorými je v omeškaní, v dodatočnej lehote poskytnutej mu obchodníkom, jej uplynutím sa stáva celé plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy splatným; ustanovenie § 565 sa nepoužije.*

²⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 254/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

tak zákonodarca promptne reagoval na rozhodnutie SD EÚ, je však žalostné, že na iné rozhodnutia (napríklad vyššie uvedený rozsudok SD EÚ vo veci C - 485/19) zákonodarca nereaguje ani po rokoch.

Vyššie analyzované zmeny spotrebiteľského práva v rámci právnej úpravy OZ vyplynuli najmä z nutnosti transpozície sekundárneho práva EÚ či s ohľadom na európsku judikatúru. Novelu ako celok hodnotíme skôr pozitívne, keďže uvedené zmeny mali za cieľ aktualizovať OZ na digitálnu éru, aj keď na niektoré zmeny, ako zakotvenie nového ustanovenia § 53e OZ, musíme hľadiť negatívne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Dôvodová správa k zákonu č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa.

Dôvodová správa k zákonu č. 254/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

FABIANOVÁ, Z.: Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov (z rozhodnutia NS SR). [online].

In: Bulletin slovenskej advokácie. 2022, č. 07-08. Dostupné na internete:

<https://info.sak.sk/bulletin/zaciatok-plynutia-subjektivnej-premlcacej-doby-pri-bezdovodnom-obohateni-u-spotrebiteleskeho-uveru-ktory-je-bezurocny-a-bez-poplatkov-z-rozhodnutia-ns-sr/>

HAMŘIK, M.: 20 ROKOV APLIKÁCIE ČL. 267 ZFEÚ V SR: DOPADY NA OCHRANU SPOTREBITEĽA. In: *Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. HORONY, Š. – MAUKŠ, D. – ŤAŽKÁ, V. (zost.). Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 2023, s. 16-26. ISBN 978-80-7160-727-4.

HAMŘIK, M.: (Ne)ochrana digitálneho spotrebiteľa aj v kontexte občianskeho zákonníka Slovenskej republiky. In: *Cofola 2023 (časť 3)*. ZEMANDLOVÁ, A. - HOLAS, J. - JANOVEC, M. (zost.). Brno : Masarykova univerzita, 2023. s. 284-305. ISBN 978-80-280-0470-5.

HAMŘIK, M.: Pojem spotrebiteľ včera, dnes a zajtra. In: *Naděje právní vědy 2020 : Právní věda v praxi*. KNOLL, V. – HABLOVIČ, J. – VNENK, V. (Zostavovateľ, editor). Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, Roč. 14. 2021. s. 79-93. ISBN 978-80-261-1007-1.

JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. Dostupné na internete:

<https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebiteľia-apremľovanie-práva-na-vydanie-bezdovodného-obohatenia.htm>

MAUKŠ, D.: Vplyv SD EÚ na príklade premlčacej doby pri vydaní bezdôvodného obohatenia spotrebiteľovi získaného plnením z preplatenej spotrebiteľskej úverovej zmluvy. In:

Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo. HORONY, Š. – MAUKŠ, D. – ŤAŽKÁ, V. (zost.). Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 2023, s. 148-161. ISBN 978-80-7160-727-4.

RAKOVÁ, K.: Recentný vývoj v charakteristike pojmu spotrebiteľ. In: *Societas et iurisprudentia*. 2018, vol. 6, no. 4, pp. 116-134. ISSN 1339-5467.

O ÚČELE SANKCIÍ UKLADANÝCH PRÁVNICKÝM OSOBÁM

ABOUT THE PURPOSE OF SANCTIONS IMPOSED ON LEGAL ENTITIES

Ingrid Mencerová¹ - Pavla Černoková²

Abstrakt

Článok sa zaoberá viacerými špecifikami sankcií ukladaných právnickým osobám. Osobitne sa sústreďuje na účel sankcií a analyzuje zásady ich ukladania, pričom kladie dôraz na osobitosti trestania právnickej osoby vyplývajúce z odlišnej povahy tohto subjektu.

Kľúčové slová

trestná zodpovednosť právnických osôb, účel sankcií, zásady ukladania trestov a ochranných opatrení

Abstract

The article addresses various specifics of sanctions imposed on legal entities. It particularly focuses on the purpose of sanctions and analyzes the principles of their imposition, placing emphasis on the specific aspects of sanctioning legal persons, stemming from the distinct nature of this type of entity.

Key words

criminal liability of legal entities, purpose of sanctions, principles of imposing penalties and protective measures

Úvod

Potom ako väčšina členských štátov Európskej únie už v určitej forme trestnú zodpovednosť právnických osôb implementovala do svojich právnych poriadkov, potreba jej zavedenia na Slovensku sa stala legitímnou. Úvahy o trestnej zodpovednosti právnických osôb boli od počiatku predmetom polemických odborných diskusií. Zamerali sa predovšetkým na otázky súvisiace s prelomením zásady individuálnej trestnej zodpovednosti, ktorá je základným princípom kontinentálneho systému práva a na otázky súvisiace s možnosťou vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti právnických osôb. Po prijatí zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb sa odborné diskusie sústreďujú najmä na hodnotenie

¹ Prof. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD. je profesorkou na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

² Mgr. Pavla Černoková, v roku 2024 ukončila druhý stupeň štúdia v odbore právo na PRF UMB, v súčasnosti je študentkou prvého ročníka doktorandského štúdia na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

efektivity právneho rámca a jeho aplikácie s cieľom zabezpečiť účinné a spravodlivé postihovanie právnických osôb za protiprávne konanie.

Zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb na Slovensku bolo motivované viacerými dôvodmi, ktoré reflektovali vnútroštátny aj globálny vývoj v oblasti ekonomickej kriminality, ktorý odhalil potrebu efektívnejšieho postihovania subjektov s rozsiahlymi zdrojmi a štruktúrami. Nezanedbateľným dôvodom bola aj potreba harmonizácie slovenského právneho poriadku s právom Európskej únie a aj hodnotenie Slovenskej republiky pracovnou skupinou OECD pre úplatkárstvo v medzinárodných obchodných transakciách.³

Právnické osoby sa často vyznačujú komplikovanou štruktúrou, či zahraničnými väzbami, vďaka čomu môže byť mimoriadne zložitá identifikovať konkrétnych jednotlivcov zodpovedných za protiprávne konanie.⁴ Trestná zodpovednosť právnických osôb tak vyplňa medzery v prípadoch, kde nemožno vyvodiť individuálnu zodpovednosť, najmä ak činnosť právnickej osoby slúži na páchanie trestnej činnosti alebo ju umožňuje jej zamestnancom. Podľa viacerých odborných názorov trestná zodpovednosť právnických osôb nenahrádza zodpovednosť fyzických osôb, ale predstavuje sekundárnu formu zodpovednosti, ktorá zohľadňuje širší kontext páchania trestných činov a systémové nastavenia právnických osôb.⁵

Všetky uvedené skutočnosti, spolu s ďalšími významnými faktormi vyústili do prijatia zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje podmienky trestnej zodpovednosti právnických osôb, ich sankcionovanie a osobitosti trestného konania proti právnickým osobám.

1. Účel sankcií ukladaných právnickým osobám

Slovenská právna úprava explicitne nedefinuje účel sankcií ukladaných týmto subjektom. Sankcie, ktoré je možné uložiť právnickým osobám, sú systematicky upravené v tretej časti zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej len „ZoTZPO“) s názvom „Tresty a ochranné opatrenia“. V ustanovení § 10 ods. 1 a 2 ZoTZPO zákonodarca vymedzuje deväť druhov trestov a jedno ochranné opatrenie, ktoré môžu byť uložené právnickým osobám v rámci trestného konania.

³ ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. 2. vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019. s. 9.

⁴ MEDELSKÝ, J.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Veľký komentár.* Žilina: EUKÓDEX, 2021. s. 2 a 3.

⁵ KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., LORKO, J. a kol.: *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2018. s. XXVIII.

Pri identifikácii účelu uvádzaných sankcií ukladaných právnickým osobám je potrebné postupovať v súlade s ustanovením § 34 Trestného zákona (ďalej len „TZ“) a § 1 ods. 2 ZoTZPO. Tieto ustanovenia predstavujú základný interpretačný rámec, ktorý umožňuje posudzovať účel jednotlivých sankcií nielen z pohľadu všeobecného trestného práva, ale aj v kontexte osobitnej úpravy týkajúcej sa právnických osôb.

V tejto súvislosti aplikujeme zásadu *lex specialis derogat legi generali*, ktorá upravuje vzťah medzi ZoTZPO, TZ a Trestným poriadkom (ďalej len „TP“). Podľa tejto zásady a ustanovenia § 1 ods. 2 ZoTZPO sa ustanovenia TZ a TP aplikujú subsidiárne, a to za predpokladu splnenia dvoch kumulatívnych podmienok. Prvou podmienkou je, že ZoTZPO konkrétnu otázku neupravuje inak, a druhou, že takýto postup nevylučuje povaha veci. Aplikácia zásady subsidiarity je v praxi teda významná predovšetkým v prípadoch, keď ZoTZPO explicitne neupravuje určité hmotnoprávne alebo procesné otázky, pričom je potrebné využiť všeobecné normy trestného práva.

Uvádzané skutočnosti nás privádzajú k otázke, prečo účel trestu nie je výslovne vymedzený v ustanoveniach s názvom „účel sankcií“, a to ani v TZ ani v ZoTZPO. Zdá sa, že zákonodarcu vychádzal z presvedčenia, že účel trestu je implicitne obsiahnutý v celkovej koncepcii trestného práva, a preto nebolo potrebné jeho výslovné zakotvenie do právnych predpisov.⁶ Tento legislatívny prístup môže reflektovať názor, že právna prax a právna teória disponujú dostatočnými nástrojmi na interpretáciu účelu trestu bez jeho výslovnej definície, pričom sa predpokladá, že všeobecné zásady trestného práva, v našom prípade doplnené aj o § 11 ZoTZPO, poskytujú adekvátny rámec na pochopenie a uplatnenie účelu sankcií.

Podľa obsahu ustanovenia § 34 ods. 1 TZ spočíva účel trestu v morálnom odsúdení páchatel'a, ochrane spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu bude zabránené v páchaní trestnej činnosti a zároveň sa vytvoria podmienky na jeho nápravu a vedenie riadneho života. Tento účel trestu zahŕňa aj jeho generálno-preventívnu funkciu, ktorá má odradiť ostatných členov spoločnosti od páchania trestných činov. Vzhľadom na to, že ZoTZPO neobsahuje osobitné ustanovenie, z ktorého by sa dal vyvodiť účel trestu vo vzťahu k právnickým osobám, je otázne do akej miery je možné aplikovať uvedené ustanovenie Trestného zákona, ktoré je koncipované pre fyzické osoby. Zásada subsidiarity a absencia špecifickej úpravy v ZoTZPO, umožňuje

⁶ JELÍNEK, J.: K účelu trestu právnických osob. In *Ukladanie trestov a ich výkon. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 6. – 7. februára 2020* [online]. Bratislavské právnické fórum 2020. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/BPF/2020/ZBORNI_K_BPF_TREST_2020_-_final.pdf [cit. 2024-01-01] s. 16.

aplikáciu všeobecných zásad trestného práva aj na právnické osoby, pokiaľ to nevylučuje povaha veci. Takéto riešenie však vyvoláva otázky ohľadom primeranosti uplatnenia individuálne orientovaných princípov na právnické osoby, ktoré sa svojou povahou zásadne líšia od fyzických osôb.

Na potrebu vymedzenia účelu sankcií v ZoTZPO existujú odlišné právne názory. Prvá skupina odborníkov považuje aktuálne nastavenie, založené na aplikácii § 11 ods. 1 a 2 TZPO a subsidiárnom použití § 34 ods. 1 TZ, za dostatočné. Argumentujú, že súčasná úprava poskytuje dostatočný právny rámec na dosiahnutie účelu trestania právnických osôb, ktorým je dosiahnutie ochrany spoločnosti, zabezpečenie výchovného pôsobenia na iné právnické osoby a výchova odsúdenej právnickej osoby.⁷ V kontexte uvedeného za dôležité považujú, aby uložená sankcia splňala viacero účinkov, a to účinok preventívny, rehabilitačný, výchovný a denunciačný.

Druhá skupina odborníkov je toho názoru, že vymedzenie účelu *de lege ferenda* by v ZoTZPO bolo účelné vzhľadom na skutočnosť, že právnické osoby sú subjektmi odlišnej povahy ako fyzické osoby. Upozorňujú na existenciu interpretačných medzier pri napĺňaní jednotlivých účinkov sankcií, ktoré sú špecifické pre právnické osoby. Zároveň zdôrazňujú, že sankcie ukladané právnickým osobám by mali plniť nielen ochranný účel, ktorého cieľom je ochrana spoločnosti a zabránenie ďalšej protiprávnej činnosti, ale aj reparačný účel, zameraný na nápravu škôd spôsobených protiprávnym konaním a zdôrazňujú generálne-preventívny účel trestov ukladaných právnickým osobám. Výslovné zakotvenie účelu trestu by tak podľa nich zodpovedalo potrebe vymedzenia účelu trestu vo vzťahu k právnickým osobám, pretože by odrážalo skutočné možnosti naplnenia účelu trestu a zároveň tým spôsobom aj jeho účinnosť a spravodlivosť.⁸

2. Zásady ukladania sankcií právnickým osobám

Keďže účel sankcií nie je explicitne uvedený v zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb, môžeme ho vyvodiť zo zásad, ktorými sa ukladanie trestov a ochranných opatrení riadi. Tieto zásady predstavujú záväzný normatívny rámec, ktorý súdy pri ukladaní sankcií právnickým aj fyzickým osobám musia dôsledne dodržiavať.

⁷ KLÁTIK, J.: *Moderné prístupy v sankcionovaní právnických osôb*. In: SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. (eds.): *Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve. Zborník príspevkov z konferencie „Trnavské právnické dni 2024: Tradičné a netradičné v práve“*. [online]. Dostupné na internete: <https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/tpak/zbornik-tpd-2024-pocta-prof.-simovcekovi.pdf> [cit. 2024-11-16], s. 158.

⁸ TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTÉŠ, J.: *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, s. 105.

Základ týchto zásad tvoria predovšetkým Ústava Slovenskej republiky a medzinárodné právne akty, ktorými je Slovenská republika viazaná, doplnené o príslušné ustanovenia TZ a ZoTZPO. Na základe uvedeného môžeme zásady ukladania trestov a ochranného opatrenia rozdeliť na všeobecné a osobitné, pričom osobitné zásady reflektujú špecifickú povahu právnickej osoby.⁹

Všeobecné zásady sú univerzálne aplikovateľné na všetky subjekty trestného práva a zahŕňajú princípy, ako sú zákonnosť, primeranosť a individualizácia trestu. Osobitné zásady, naopak, zohľadňujú povahu subjektu právnických osôb, napríklad ich organizačnú štruktúru, ekonomické postavenie či povahu činnosti. Tento dvojúrovňový prístup umožňuje efektívnejšie a spravodlivejšie dosahovanie účelu trestov a ochranných opatrení, pričom zároveň zabezpečuje súlad s ústavnými a medzinárodnými princípmi právneho štátu.

Všeobecnými zásadami, ktoré sú aplikované pri sankcionovaní právnických osôb sú predovšetkým zásada *nulla poena sine lege* (zákonosti trestu), zásada *ne bis in idem*, zásada nevyhnutnosti trestného postihu, zásada spravodlivosti či zásada jednoty trestnej represie a výchovy. Zabezpečujú ochranu spoločnosti jednak v rovine generálnej prevencie, keď odrádzajú potenciálnych páchatel'ov od protiprávneho konania, a zároveň v rovine individuálnej prevencie, keď pôsobia priamo na konkrétny subjekt, ktorému je sankcia ukladaná.¹⁰

V súlade s ustanovením § 11 ods. 1 a 2 ZoTZPO sa pri ukladaní trestov právnickým osobám uplatňujú osobitné zásady, ktoré súd zaväzujú prihliadať na viaceré faktory ovplyvňujúce druh a výmeru trestu a ochranného opatrenia. Zákonodarca stanovuje, že jedným z kľúčových kritérií je povaha spáchaného trestného činu, ktorá zásadným spôsobom determinuje voľbu trestu a jeho rozsah. Ďalším aspektom, ktorý musí byť pri sankcionovaní právnických osôb zohľadnený, je doterajšie pôsobenie právnickej osoby, najmä to, či vo svojej činnosti dodržiavala právne predpisy alebo aj jej postavenie na trhu. Taktiež je nevyhnutné prihliadnuť na majetkové pomery právnickej osoby, čo odráža prevažne reparačný charakter sankcií ukladaných týmto subjektom. Tento aspekt je obzvlášť relevantný pri peňažnom treste, ktorý je najčastejšou formou sankcie pre právnické osoby. Súd je povinný pri jeho uložení zvážiť, či je právnická osoba schopná trest splniť, a v prípade, že nie, tento trest neuložiť. Napokon zákon vyžaduje, aby súd zohľadnil, či právnická osoba vykonáva činnosť vo verejnom

⁹ ZÁHORA, J., ŠIMOVIČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. 2. vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019. s. 141.

¹⁰ MEDELSKÝ, J.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Veľký komentár.* Žilina: EUKÓDEX, 2021. s. 128.

záujme, pričom táto činnosť musí mať strategický význam pre hospodárstvo, obranu alebo bezpečnosť štátu.¹¹ Podľa *Záhoru* ide o služby predstavujúce prvky kritickej infraštruktúry, ktoré sú nevyhnutné pre fungovanie spoločnosti.¹²

Podľa § 11 ods. 2 ZoTZPO zákonodarca stanovuje povinnosť súdu prihliadať na niekoľko skutočností pri určovaní druhu trestu a jeho výmery. Zabezpečiť čo najmenší vplyv negatívnych dôsledkov trestu na zamestnancov právnickej osoby. Tento aspekt bol jedným z kľúčových argumentov proti zavedeniu trestnej zodpovednosti právnických osôb na Slovensku, keďže je v rozpore so záujmom zabezpečiť trestný postih právnickej osoby. Na druhej strane však možno namietat, že zamestnanci často profitovali z protiprávnej činnosti právnickej osoby, a preto by táto okolnosť nemala byť rozhodujúcim faktorom pri rozhodovaní o sankcii alebo jej výmere. Súčasne je však tento aspekt možné vnímať ako prevenciu, ktorá motivuje zamestnancov k dôslednejšej kontrole činnosti právnickej osoby a jej súladu s právom.¹³

Okrem toho súd musí prihliadať aj na záujmy poškodených osôb a veriteľov, ktorých pohľadávky voči právnickej osobe vznikli v dobrej viere. Týmto sa zdôrazňuje ochrana legitímnych práv tretích osôb, ktoré by mohli byť uložením sankcie nepriaznivo ovplyvnené. Súd má pri rozhodovaní o druhu trestu a jeho výmery zohľadniť aj snahu právnickej osoby o nápravu po spáchaní trestného činu. Táto požiadavka zahŕňa nielen odstránenie škodlivých následkov a náhradu spôsobenej škody, ale nabáda súd, aby prihliadal aj na ďalšie okolnosti, ktoré svedčia o aktívnom prístupe právnickej osoby k náprave a prevencii budúceho protiprávneho konania.

Súd pri ukladaní trestu musí zohľadniť aj očakávané dôsledky výkonu uloženého trestu na ďalšiu činnosť právnickej osoby, pričom kladie dôraz na dopad trestu na jej vzťahy s klientmi a obchodnými partnermi. Cieľom je zabezpečiť, aby výkon trestu neznemožnil právnickej osobe pokračovať v jej činnosti, pokiaľ to nie je v rozpore s princípmi spravodlivosti a tiež musí prihliadať na výhody, ktoré právnická osoba získala z trestného činu, najmä ak bol spáchaný v spolupáchateľstve. Pri rozhodovaní o druhu a výmere trestu posudzuje mieru protiprávneho zisku alebo prospechu, ktorý právnická osoba z trestného činu nadobudla, a

¹¹ MEDELSKÝ, J.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Veľký komentár*. Žilina: EUKÓDEX, 2021, s. 128-130.

¹² ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 146.

¹³ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F. 2001. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. In *Trestní právo*. 2001. roč. 6, č. 3, s. 12.

zohľadňuje ju pri individualizácii sankcie. Tento prístup zabezpečuje spravodlivé a primerané uloženie trestu v súlade s princípmi trestného práva.¹⁴

Osobitnými zásadami, ktoré sú vyjadrené v § 11 ods. 3, 4 a 5 ZoTZPO sú zohľadňovanie rozsahu, v akom právny nástupca právnickej osoby nadobudol imanie alebo iné výhody z trestného činu, a tiež to, či pokračuje v činnosti spojenej so spáchaným trestným činom. Podľa § 11 ods. 4 a 5 ZoTZPO, ktorý upravuje zásadu nezlučiteľnosti trestov, je možné ukladať trest buď samostatne, alebo ukladať viaceré tresty popri sebe. Popri sebe nemožno uložiť trest zrušenia právnickej osoby a trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia majetku a peňažný trest a trest prepadnutia majetku a trest prepadnutia vecí. Popri ochrannom opatrení zhabania časti majetku nemožno uložiť trest prepadnutia majetku.

Trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku možno uložiť iba popri inom treste. Stotožňujeme sa s názorom viacerých odborníkov z praxe i akademického prostredia, že na prvý pohľad najmiernejší trest môže mať pre právnickú osobu ďaleko vážnejšie následky ako trest peňažný či trest prepadnutia vecí alebo iné. Sankcia môže mať za následok nie len veľké ekonomické straty, ale aj nepriaznivý dopad na zamestnancov¹⁵.

Pri ukladaní ochranného opatrenia zhabania časti majetku je súd viazaný zásadami, ktoré sa uplatňujú pri ukladaní trestov.

V ustanoveniach ZoTZPO sú tak upravené vo vzťahu k právnickým osobám primárne zásada individualizácie trestu, zásada personality a zásada nezlučiteľnosti a samostatnosti trestov.¹⁶ Na základe uvedených zásad, vyjadrených v § 34 TZ a § 11 ZoTZPO, ktorých normatívne zakotvenie vo svojej podstate nahrádza explicitné vyjadrenie účelu trestu tak možno vyvodiť, že účel trestu, resp. sankcie, je naplnený v prípade, ak sú naplnené jednotlivé účinky trestu, ktoré korelujú s funkciami trestného práva. Medzi tieto účinky zaradíme účinok preventívny, rehabilitačný, denunciačný a výchovný. Vzhľadom na skutočnosť, že PO sú umelo vytvorenými subjektmi, je však možné tieto účinky naplniť len v prenesenom význame, skôr prostredníctvom ich organizačnej štruktúry, rozhodovacích procesov a hospodárskych alebo právnych vzťahov v rámci ich činnosti.

Preventívny účinok je u právnickej osoby naplnený, ak následkom trestu uloženého právnickej osobe je potlačenie konania právnickej osoby, ktorá smeruje ku konaniu v rozpore

¹⁴ MEDELSKÝ, J.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Veľký komentár*. Žilina: EUKÓDEX, 2021. s. 132.

¹⁵ KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., LORKO, J. a kol.: *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. s. 71.

¹⁶ TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J.: *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, s. 103.

s právnymi predpismi alebo právnických osôb, ktoré sa o protiprávnom konaní sankcionovanej právnickej osoby dozvedeli. Rehabilitačný účinok je naplnený, ak je následkom trestu zmena správania právnickej osoby, ktoré viedlo k protiprávnemu konaniu.¹⁷ Tento účinok je teda potrebné v prípade právnickej osoby naplniť v dvoch rovinách. V rámci prvej je žiadúce odstránenie škodlivých následkov, ktoré spočíva v uvedení vecí do pôvodného stavu, napríklad prostredníctvom vrátenia neoprávnene získaného prospechu, čím dochádza k náprave spôsobenej škody. Druhou je rehabilitácia právnickej osoby, ktorá sa zameriava na zmenu jej správania, napríklad prostredníctvom úpravy pravidiel riadiaceho procesu alebo zavedenia opatrení na zabezpečenie dodržiavania právnych predpisov. Cieľom oboch prístupov je zabezpečiť, aby sa obdobné protiprávne konanie v budúcnosti neopakovalo.¹⁸ Tretí, denunciačný účinok, sa prejavuje až po vydaní odsudzujúceho rozsudku. Prirodzene tak hovoríme o dopadoch, ktoré sankcia uložená v rozsudku bude mať na právnickú osobu v zmysle poškodenia jej reputácie, obchodného mena alebo iných negatívnych následkov.¹⁹ Výchovný účinok trestu vo vzťahu k právnickým osobám treba vnímať odlišne vzhľadom na ich špecifickú povahu. Tento účinok je naplnený, ak právnická osoba pochopí význam dodržiavania právnych predpisov, čo sa prejavuje zavádzaním interných pravidiel a compliance programov na prevenciu opakovania protiprávneho konania.²⁰ Rovnako dôležité je aj pôsobenie trestu na širší okruh subjektov spojených s právnickou osobou. Príkladom môžu byť členovia štatutárnych orgánov, zamestnanci a obchodní partneri, ktorým trest demonštruje dôsledky porušovania práva a podporuje zodpovedné riadenie a kontrolu činností právnických osôb.

3. Sankcionovanie právnických osôb v praxi

Informácie o právoplatne odsúdených právnických osobách sú zverejnené na stránkach Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a Ministerstva spravodlivosti Slovenskej

¹⁷ KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., LORKO, J. a kol.: *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. s. 69.

¹⁸ UZOKA, N.C., O NWABACHILLI CH.: Corporate crime and punishment: The need for a rethink. In *Unizik Law Journal* [online]. Dostupné na internete: <https://journals.ezenwaohaetorc.org/index.php/ULJ/article/view/2687> [cit. 2024-11], s. 57.

¹⁹ KLÁTIK, J.: *Moderné prístupy v sankcionovaní právnických osôb*. In: SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. (eds.): *Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve. Zborník príspevkov z konferencie „Trnavské právnické dni 2024: Tradičné a netradičné v práve“*. [online]. Dostupné na internete: <https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/tpak/zbornik-tpd-2024-pocta-prof.-simovcekovi.pdf> [cit. 2025-01-06], s. 158.

²⁰ KLÁTIK, J.: *Moderné prístupy v sankcionovaní právnických osôb*. In: SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. (eds.): *Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve. Zborník príspevkov z konferencie „Trnavské právnické dni 2024: Tradičné a netradičné v práve“*. [online]. Dostupné na internete: <https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/tpak/zbornik-tpd-2024-pocta-prof.-simovcekovi.pdf> [cit. 2025-01-06], s. 155.

republiky. V registri trestov Generálnej prokuratúry SR je zverejnený zoznam právoplatne odsúdených právnických osôb.²¹ Zo záznamov vieme zistiť za aké skutky bola právnická osoba odsúdená a aký trest jej bol uložený. Zo štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti vieme získať prehľad o počte odsúdených právnických osôb, trestných činov a skutkov v danom kalendárnom roku, prehľad o počte odsúdených právnických osôb podľa osobitnej časti Trestného zákona, prehľad o počte uložených druhov trestov odsúdeným právnickým osobám ako aj prehľad o počte právnických osôb, u ktorých súd rozhodol o odsúdení, oslobodení, postúpení, zastavení alebo iným spôsobom.²²

Pre účely tohto príspevku uvádzame informácie o počte odsúdených právnických osôb za roky 2019 – 2023 a o trestoch, ktoré im boli za spáchané trestné činy uložené.

Na základe dostupných štatistických dát bolo v roku 2019 odsúdených 32 právnických osôb, zatiaľ čo v roku 2023 tento počet vzrástol na 123. Výrazný nárast počtu odsúdených právnických osôb odráža jednak zlepšenú efektivitu trestného stíhania, ako aj rastúci počet odhalených prípadov ich trestnej činnosti.

Druh trestu	rok 2023	rok 2022	rok 2021	rok 2020	rok 2019
trest zrušenia právnickej osoby	9	18	13	5	3
trest prepadnutia majetku	bez uvedenia	1	4	0	0
trest prepadnutia veci	2	bez uvedenia	0	1	0
peňažný trest	97	83	63	50	25
trest zákazu činnosti	16	14	11	8	4
trest zákazu prijímať dotácie alebo subvencie	4	3	0	0	1

²¹ Dostupné na internete: <https://esluzby.genpro.gov.sk/zoznam-odsudenych-pravnickych-osob> [cit. 2024-15-12].

²² Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum/> [cit. 2024-15-12].

trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie	3	7	0	0	0
trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní	0	2	1	0	0
trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku	8	12	6	8	3

Príloha: Štatistické dáta o počte uložených druhov trestov právnickým osobám za roky 2023, 2022 a 2021, 2020 a 2019.²³

<i>roky</i>	<i>2023</i>	<i>2022</i>	<i>2021</i>	<i>2020</i>	<i>2019</i>
Počet odsúdených PO	123	119	94	65	32

Príloha: Štatistické dáta o počte odsúdených právnických osôb za roky 2023, 2022 a 2021, 2020 a 2019.²⁴

Záver

Domnievame sa, že v zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb by mal byť definovaný nielen účel trestu, ale aj účel zákona, z obsahu ktorého by bolo zrejmé, že účinnejšia ochrana jednotlivcov a spoločnosti pred kriminalitou je jedným z cieľov osobitnej právnej úpravy, a že uvedený zákon je prostredníctvom hrozby a výkonu trestov schopný prispieť k eliminácii aj tohto druhu trestnej činnosti. V účele trestu by mala byť zvýraznená snaha ovplyvniť správanie právnickej osoby v danom spoločenskom a ekonomickom prostredí tým, že trest postihuje právnickú osobu v jej samotnom ekonomickom základe a navyše pôsobí aj svojím spoločensky odsudzujúcim dopadom na povesť právnickej osoby v očiach verejnosti, čím sa vytvára atmosféra nepriaznivá pre ďalšie páchanie trestných činov.²⁵

²³ MS SR. Štatistické ročenky. Dostupné na internete: <https://web.ac-mssr.sk/> [cit. 2024-15-12].

²⁴ MS SR. Štatistické ročenky. Dostupné na internete: <https://web.ac-mssr.sk/> [cit. 2025-12-01].

²⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 49.

Zakotvenie účelu sankcií voči právnickým osobám priamo v texte zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb by mohlo významne prispieť k presnejšej interpretácii osobitných ustanovení o trestaní, zohľadňujúc špecifiká právnických osôb ako subjektov trestného práva. Takéto vymedzenie by v konečnom dôsledku bolo v súlade aj s napĺňaním jedného zo základných cieľov sankcionovania právnických osôb, ktorým je efektívnosť a spravodlivosť trestnoprávných opatrení.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knižné publikácie

KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, 453 s. ISBN 978-80-7380-824-2.

KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., LORKO, J., MEZEI, M a kol.: *Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie*. Bratislava : C. H. Beck. 2018, 480 s. ISBN 978-80-89603-61-9.

MEDELSKÝ, J.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2021, 271 s. ISBN 9788081551079.

ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-116-1.

TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestná zodpovednosť právnických osôb*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, 211 s. ISBN 978-80-8168-2.

ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 288 s. ISBN 978-80-571-0039-3.

Zborníky

JELÍNEK, J.: K účelu trestu právnických osob. In *Ukladanie trestov a ich výkon. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 6. – 7. februára 2020* [online]. Bratislavské právnické fórum 2020. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 15 - 20. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/BPF/2020/ZBORNI_K_BPF_TREST_2020_final.pdf

KLÁTIK, J.: *Moderné prístupy v sankcionovaní právnických osôb*. In: SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. (eds.): *Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve. Zborník príspevkov z konferencie „Trnavské právnické dni 2024: Tradičné a netradičné v práve“*. [online]. Dostupné na internete: <https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/tpak/zbornik-tpd-2024-pocta-prof.-simovcekovi.pdf>

Zahraničná časopisecká literatúra

MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F. 2001. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. In *Trestní právo.*, roč. 6, č. 3, s. 6-17. (2001), ISSN 1211-2860

UZOKA, N.C., O Nwabachilli Ch.: Corporate crime and punishment: The need for a rethink. In *Unizik Law Journal*. Roč. 19, č. 3 (2023), [online]. Dostupné na internete: <https://journals.ezenwaohaetorc.org/index.php/ULJ/article/view/2687>

Právne predpisy

Oznámenie č. 318/1999 Z.z. (Dohovor OECD o boji proti podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách).

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 302/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 418/2011 Sb. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Internetové zdroje

MS SR. Štatistické ročenky. Dostupné na internete: <https://web.ac-mssr.sk/>

<https://esluzby.genpro.gov.sk/zoznam-odsudenych-pravnickych-osob>

<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum/>

ÚLOHA VEĽKÉHO SENÁTU PRI POSILNENÍ PRINCÍPU PRÁVNEJ ISTOTY

THE ROLE OF THE GRAND CHAMBER IN STRENGTHENING THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY

Zuzana Mikulová¹

Abstrakt

V záujme zjednocovania právnych názorov prezentovaných jednotlivými senátmi Najvyššieho súdu SR bol vytvorený inštitút veľkého senátu. Je zjavné, že sa jedná o inštitút potrebný, ktorého činnosť bude smerovať k jednoznačnému posilneniu princípu právnej istoty riešením právnych otázok, pri posúdení ktorých sa názory jednotlivých senátov Najvyššieho súdu SR rozchádzajú. Od začiatku svojej činnosti však veľký senát zaznamenal aj prípady protichodných rozhodnutí, preto vyvstáva otázka, a to či takto dochádza k naplneniu základného účelu existencie tohto inštitútu, a to k posilneniu princípu právnej istoty v sporovom konaní.

Kľúčové slová

Najvyšší súd SR, veľký senát, právna istota

Abstract

The institute of grand chamber was created aiming the unification of different legal opinions of the chambers of the Supreme court of Slovak republic. It is clear that this institute is needed as its main purpose is the strengthening of the principle of legal certainty within legal questions on which the opinions of the chambers of the Supreme court of Slovak republic differ. From the beginning of its existence the grand chamber also delivered decisions that diverge, so there is a question if the grand chamber can fulfill its main purpose of existence, i.e. the strengthening of the principle of legal certainty.

Key words

Supreme court of Slovak republic, grand chamber, legal certainty

Úvod

Právny štát stojí predovšetkým na dôvere občanov v právo a v právny poriadok, pričom podmienkou tejto dôvery je hlavne stabilita právneho poriadku a nevyhnutne aj dostatočná miera právnej istoty občanov. Stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu, ale aj každodennou činnosťou štátnych orgánov

¹ JUDr. Zuzana Mikulová, LL.M. je študentkou 2. ročníka externého doktorandského štúdia na Katedre občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a súčasne pôsobí ako sudkyňa Mestského súdu Košice.

aplikujúcich právo, predovšetkým súdov, lebo len aplikácia a interpretácia právnych noriem vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. Jedným zo základných princípov právneho štátu je princíp právnej istoty zakotvený článku 1 ods. 1 Ústavy SR, ktorý okrem iného vyžaduje, aby v prípade, keď súdy rozhodnú vo veci s konečnou platnosťou, ich rozhodnutie nebolo viac spochybňované v zmysle predvídateľnosti práva. Tento princíp je zdôraznený aj v článku 2 základných zásad zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“), ako aj v § 5 ods. 1 zákona č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „SSP“).² Právna istota ako nosný princíp civilného sporového konania sa do sporového konania premieta v podobe požiadavky, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď a tak sa predchádzalo tzv. prekvapivým rozhodnutiam.³ Bude sa v danom prípade jednať o zabezpečenie predvídateľnosti rozhodnutí súdov v obdobných, resp. rovnakých otázkach v zmysle požiadavky článku 2 základných zásad CSP⁴, pre naplnenie ktorej bude rozhodujúca ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít. Nebude sa však jednať o absolútne nemenný systém, nakoľko právna úprava podlieha nevyhnutným zmenám aj vzhľadom na aktuálne potreby spoločnosti, pričom k vývoju dochádza aj vo sfére právnej vedy a aplikačnej praxe. Podľa Števčeka budú pre účely článku 2 základných zásad CSP medzi najvyššie súdne autority patriť: Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“), Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“), Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie.⁵ Obdobne vymedzuje okruh najvyšších súdnych autorít aj dôvodová správa k CSP, ktorá k článku 2 CSP uvádza: „Civilné spory sa prejednávajú a rozhodujú v súlade s ustálenou judikatúrnou líniou Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Ústavného súdu Slovenskej republiky, Európskeho súdu pre ľudské práva, Súdneho dvora EÚ,...“⁶ Jedná sa o pomerne jednotne vymedzený zoznam súdnych autorít, ktorých úloha pri tvorbe judikatúry bude rozhodná. Čo sa týka vymedzenia pojmu „ustálená rozhodovacia prax“

² BARICOVÁ, J. § 22 (Veľký senát). In: BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 185–186

³ ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C. H. BECK, 2022. s.109

⁴ Článok 2 CSP: (1) Ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov musí byť spravodlivá a účinná tak, aby bol naplnený princíp právnej istoty.

(2) Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.

(3) Ak sa spor na základe prihladenia na prípadné skutkové a právne osobitosti prípadu rozhodne inak, každý má právo na dôkladné a presvedčivé odôvodnenie tohto odklonu.

⁵ ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. BECK, 2022, s. 32

⁶ Dôvodová správa č. 160/2015 Ds, Vládny návrh zákona Civilný sporový poriadok

je možné poukázať na vymedzenie známe z judikátu R 71/2018, podľa ktorého: „Do ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu v zmysle § 421 ods. 1 Civilného sporového poriadku treba zahrnúť aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v Zbierkach súdnych rozhodnutí a stanovísk vydávaných Najvyššími súdmi ČSSR a ČSFR, ďalej v Bulletin Najvyššieho súdu ČSR a vo Výbere rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SSR a napokon aj rozhodnutia, stanoviská a správy o rozhodovaní súdov, ktoré boli uverejnené v Zborníkoch najvyšších súdov č. I, II. a IV vydaných SEVT Praha v rokoch 1974, 1980 a 1986.“⁷

Aj v prípade najvyšších súdnych autorít však prirodzene dochádza k vzniku rozdielov v rozhodovacej činnosti v obdobných veciach. Takto budú nezastupiteľnú úlohu plniť mechanizmy zabezpečujúce zachovanie princípu právnej istoty osobitne na úrovni najvyšších súdnych autorít. V súvislosti s činnosťou NS SR týkajúcej sa zjednocovania judikatúry je nevyhnutné poukázať na činnosť veľkého senátu, ktorý bol zavedený po vzore niektorých európskych krajín a podľa dôvodovej správy k CSP sa bude jednať o inštitucionálne zabezpečenie princípu právnej istoty vyjadreného v článku 2 CSP, ktoré normatívne pokrýva prípady, keď sa senát NS SR mieni odkloniť od konštantnej judikatúrnej línie SR.⁸ Podľa Šikutu: „Veľký senát je špecifickým typom senátu najvyššieho súdu konajúcim a rozhodujúcim vo vymedzených veciach za účelom zjednocovania rozhodovacej činnosti, resp. za účelom zabránenia rozdielnej rozhodovacej činnosti senátov najvyššieho súdu. Ak senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní dospeje k právnomu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. Zavedením tohto inštitútu do slovenského právneho poriadku došlo k odstráneniu nedostatočnosti predošlej právnej úpravy a situácie, kedy Slovenská republika bola jedným z mála európskych štátov, ktorý tento typ senátu zriadený nemal.“⁹ Právnu úpravu tohto inštitútu nájdeme v § 48 CSP a § 22 SSP.

1. Veľký senát a jeho činnosť

Dôležitosť inštitucionálneho zabezpečenia princípu právnej istoty v sporovom konaní veľkým senátom je nepochybná a zdôraznil ju aj ústavný súd, podľa ktorého: „konštruovanie mechanizmu veľkého senátu nie je bezdôvodné, naopak, dôvodov, pre ktoré zákon ukladá

⁷ Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 8/2018

⁸ Dôvodová správa č. 160/2015 Ds, Vládny návrh zákona Civilný sporový poriadok

⁹ ŠIKUTA J., Princíp právnej istoty a úloha Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pri jeho posilňovaní, In: Košické dni súkromného práva IV. Pocta profesorovi Vojčíkovi, Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2022, s. 285

zjednocovanie veľkého senátu je viacero. Podstatnou vlastnosťou veľkého senátu je jeho zloženie z väčšieho počtu sudcov z viacerých senátov súdu. Veľký senát tak môže pri rozhodovaní zúročiť názory a znalosti viacerých sudcov a zároveň zastúpením väčšieho počtu sudcov reprezentuje názor väčšej časti súdu, než je len jeden „obyčajný“ trojčlenný či päťčlenný senát. V dôsledku tohto rozhodnutia veľkého senátu zabezpečujú určitú kontinuitu a stabilitu v rozhodovaní celého súdu. Druhou, nepochybne nie menej významnou vlastnosťou veľkého senátu, je väčšia transparentnosť zmien v judikatúre. No a napokon rozhodovanie vo veľkom senáte prináša do procesu zjednocovania väčšiu mieru diskusie o právnom probléme, ako to vyplýva z § 48 ods. 1 poslednej vety a ods. 4 Civilného sporového poriadku.“¹⁰ Obdobne uviedol ústavný súd aj v ďalšom rozhodnutí, podľa ktorého: „dôvodom a účelom existencie veľkého senátu bolo zjednocovať judikatúru dovolacieho súdu a zvyšovať tak právnu istotu účastníkov právnych vzťahov práve v konkrétnom dovolacom konaní.“¹¹

Čo sa týka posúdenia podmienok na predloženie veci veľkému senátu je treba vychádzať z úpravy § 48 ods. 1 CSP, a teda ak senát NS SR pri svojom rozhodovaní dospeje k právnomu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu NS SR, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. Zdanlivo jednoduché pravidlo však vyvolalo interpretačné problémy, a to konkrétne vo veci sp.zn. IVCdo/3/2019, kde veľký senát uznesením zo dňa 28.04.2020 vrátil vec trojčlennému senátu z dôvodu nesplnenia podmienok na predloženie veci veľkému senátu. Tu sa dôvodilo tým, že pokiaľ by existovalo rozhodnutie trojčlenného senátu NS SR, vyjadrujúce odlišný právny názor už vyslovený iným alebo totožným, trojčlenným senátom, nie je splnená zákonná podmienka uvedená v ustanovení § 48 ods. 1 CSP. V takomto prípade je naplnený dovolací dôvod podľa ustanovenia § 421 ods. 1 písm. c) CSP, a riešenie právnej otázky, ktorá je rozhodovaná dovolacím súdom rozdielne a rozhodnutie vo veci prináleží trojčlennému senátu NS SR.¹² Tento názor však nebol prijatý jednohlasne všetkými členmi veľkého senátu a napokon sa nestretol s pochopením ani u právnickej obce. V prvom rade poukazujeme na odlišné stanovisko sudcu JUDr. Ivana Machyniaka k rozhodnutiu veľkého senátu zo dňa 28. apríla 2020 vo veci sp. zn. IVCdo/3/2019, v zmysle ktorého: „V danom prípade rozhodnutie väčšiny veľkého senátu o vrátení veci na prejednanie a rozhodnutie senátu 6C v podstate znamená popretie samotného účelu a zmyslu § 48 ods. 1 C.s.p. Nastolenú právnu otázku bolo totiž možné autoritatívnym a záväzným spôsobom vyriešiť iba rozhodnutím veľkého senátu. Za súčasného

¹⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. III. ÚS 46/2020 zo dňa 30.03.2021

¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 189/2021 zo dňa 20.10.2021

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. IVCdo/3/2019 zo dňa 28.04.2020

stavu, keď o nastolenej právnej otázke rozhodne trojčlenný senát, nič nebráni tomu, aby v budúcnosti iný senát najvyššieho súdu znova túto otázku odlišne posúdil, čím sa stav právnej neistoty iba zbytočne predlžuje.“ K problematike rozsahu prípadov, keď je potrebné predložiť vec veľkému senátu sa vyjadril aj veľký senát obchodnoprávneho kolégia v uznesení sp.zn. 1Vobdo/1/2020 zo dňa 25.02.2021, kde bolo konštatované, že: „Povinnosť postúpiť veľkému senátu (na rozdiel od vyššie prezentovaného názoru veľkým senátom občianskoprávneho kolégia) je koncipovaná širšie, keď sa vzťahuje nielen na riešenie právnych otázok (t.j. ak je dovolanie procesne prípustné podľa § 421 ods. 1 C. s. p.), ale aj na riešenie procesných otázok, ktorými sú napríklad prípustnosť dovolania z dôvodu existencie jednotlivých väd zmätočnosti podľa § 420 C. s. p., prípadne prípustnosť dovolania generálneho prokurátora podľa § 458 C.s.p. Jedinou zákonnou podmienkou je, že ide o interpretáciu tej istej právnej normy. ... veľký senát rozhoduje spor o interpretáciu právnej normy, ktorý je daný, ak sú v najmenej dvoch rozhodnutiach najvyššieho súdu vyslovené právne názory, ktoré odlišným spôsobom vykladajú (interpretujú) rovnakú právnu normu.“ Napokon bolo uznesenie veľkého senátu sp.zn. 1VCdo/3/2019 zo dňa 28.04.2020 zrušené rozhodnutím ústavného súdu sp.zn. I. ÚS 189/2021 zo dňa 20.10.2021, nakoľko ústavný súd dospel k záveru, že spor o interpretáciu právnej normy je daný, ak sú v najmenej dvoch rozhodnutiach najvyššieho súdu vyslovené právne názory, ktoré rovnakú právnu normu interpretujú odlišným spôsobom. Zdôraznil, že napriek skutočnosti, že v prípade uznesenia sp.zn. 1VCdo/3/2019 veľký senát občianskoprávneho kolégia rozpor v interpretácii právnych noriem zistil, vo veci samej nerozhodol priamo, ale vychádzajúc z dôvodovej správy k § 48 ods. 1 CSP dospel k záveru, že chýba zákonný podklad na jeho meritórne rozhodnutie. Veľký senát takto rozhodovanie o dovolaní prípustnom podľa § 421 ods. 1 písm. c) CSP zo svojej právomoci vylúčil a túto zúžil len na rozhodovanie o dovolaní prípustnom podľa § 421 ods. 1 písm. a) CSP (t. j. prípady, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky, pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe odvolacieho súdu). Takýto výklad § 48 ods. 1 CSP podaný veľkým senátom v uznesení sp.zn. 1VCdo/3/2019 považoval preto ústavný súd za ústavne neakceptovateľný.¹³ V predmetnej veci napokon veľký senát rozhodoval opäť, a to uznesením sp.zn. 1VCdo/1/2021 zo dňa 25.04.2022, kde sa napokon vyjadril nastolenej spornej otázke a určil, že „pri oceňovaní členského podielu v bytovom družstve v rámci vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov treba vychádzať z obvyklej ceny tohto podielu v dobe zániku spoločného nájmu družstevného bytu a spoločného členstva rozvedených

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 189/2021 zo dňa 20.10.2021.

manželov v družstve.“ Z predmetného je teda zrejmé, že bude existovať povinnosť trojčlenného senátu predložiť vec veľkému senátu v prípade zistenia existencie odlišných názorov na posúdenie tej istej právnej otázky, a to s cieľom zabezpečenia stavu právnej istoty. Dokonca to bude platiť aj v prípade, ak sa senát NS SR bude chcieť odchýliť od svojho vlastného právneho názoru vysloveného v jeho skoršom rozhodnutí, čiže pôjde o judikatórny odklon voči vyslovenému právnenému názoru ktoréhokoľvek senátu NS SR.¹⁴

Za pomerne prelomové možno označiť aj časti rozhodnutia veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia NS SR sp. zn. 1VObd/2/2020, ktoré sa venujú vymedzeniu vzťahu medzi NS SR a ústavným súdom v otázke zjednocovania judikatury. Veľký senát v tejto súvislosti konštatoval, že povinnosť postúpiť vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu má trojčlenný senát dovolacieho súdu aj v situácii, ak o právnej otázke, ktorá mala byť predmetom dovolacieho prieskumu, už rozhodol ústavný súd, a to aj vtedy, ak je vec prejednávajúci dovolací senát podľa ustanovenia § 134 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o ústavnom súde viazaný právne záväzným názorom vysloveným v kasačnom náleze ústavného súdu. Najvyšší súd tak zdôraznil, že práve jemu zveril zákonodarca úlohu zjednocovania judikatury všeobecných súdov a vymedzil sa tak v tejto otázke voči ústavnému súdu. Prípadný zrušujúci nález v rámci ústavnoprávneho prieskumu teda nenahrádza rozhodnutie veľkého senátu a neneguje judikaturu uverejnenú v Zbierke stanovísk.¹⁵

Napriek vyššie zdôraznenému účelu zjednocovania rozhodovacej činnosti na úrovni NS SR, je z činnosti veľkého senátu od čias jeho fungovania tiež známy prípad odklonu týkajúceho vyriešenia otázky kumulácie dovolacích dôvodov podľa § 420 CSP a § 421 CSP, kde v zmysle uznesenia veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/2/2017 zo dňa 19.04.2017 bolo rozhodnuté o neprípustnosti kumulácie dovolacích dôvodov, no následne ďalším uznesením veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/1/2018 zo dňa 21.03.2018 bolo naopak rozhodnuté o prípustnosti kumulácie vyššie uvedených dovolacích dôvodov. V danom prípade teda veľký senát rozhodoval o tej istej otázke, pričom v pomerne krátkom čase od vydania prvého rozhodnutia bolo vydané druhé s úplne opačným záverom. Takýto postup veľkého senátu mohol zjavne narušiť princíp právnej istoty, na čo napokon poukázal aj člen veľkého senátu občianskoprávneho kolégia JUDr. Ján Šikuta, PhD. v odlišnom stanovisku k rozhodnutiu NS SR sp.zn. 1VCdo/1/2018 zo dňa 21.03.2018, kde uviedol: „Budovanie a garantovanie princípu

¹⁴ BARICOVÁ, J. § 48 (Veľký senát). In: ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 223.

¹⁵ ŠIKUTA J., Princíp právnej istoty a úloha Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pri jeho posilňovaní, In: Košické dni súkromného práva IV. Pocta profesorovi Vojčíkovi, Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2022, s. 285 – 286.

právnej istoty je výsledkom dodržiavania prísnej rozhodovacej právnej disciplíny na to zákonom určenými a poverenými štátnymi (súdnymi) orgánmi, a to podľa ich hierarchického usporiadania. Tak ako samosudca nemôže bez relevantných dôvodov meniť svoj právny názor, ktorý zaujal v inej obdobnej veci, tak ani senát a vôbec nie veľký senát, ako garant právnej istoty a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí, nemôže svoj názor meniť bez toho, aby ku zmene mal relevantný dôvod (napríklad rozhodnutie ústavného súdu, medzinárodného súdu, zmena právnych predpisov a pod.). Podľa môjho názoru, zmena v zložení veľkého senátu takým relevantným dôvodom nie je. Princíp právnej istoty naopak spočíva v tom, že veľký senát aj v inom zložení je svojim predchádzajúcim rozhodnutím viazaný.“ Bude zrejme v zjavnom rozpore s princípom právnej istoty a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí ak sám predstaviteľ „elitnej skupiny“ najvyšších súdnych autorít je napokon zdrojom nejednotnosti z dôvodu rozporných právnych názorov v rovnakých, či obdobných veciach, čo napokon môže viesť k oslabeniu dôvery verejnosti v súdny systém. Je treba zdôrazniť, že slovenská právna úprava všeobecne neobsahuje žiadne konkrétne pravidlo, ktoré by zaväzovalo súdy v obdobných prípadoch rozhodovať rovnakým spôsobom, no ako to konštatoval už aj ústavný súd: „... taká situácia, keď súdy v druhovo rovnakej veci rozhodujú protichodným spôsobom, podkopáva efektivitu fungovania systému spravodlivosti a neguje jeho elementárny princíp a základný predpoklad, ktorým je požiadavka, aby sa o rovnakých veciach rozhodovalo rovnakým spôsobom.“¹⁶ Preto je princíp právnej istoty realizovaný slovenskými súdmi cez ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít, ktorú posilňuje povinnosť zverejňovania konečných rozhodnutí, predovšetkým rozhodnutí najvyšších súdnych autorít, či prijímania stanovísk k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov plénom NS SR alebo príslušným kolégiom NS SR.¹⁷

Záver

Veľký senát ako osobitný typ senátu NS SR a Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky vyjadrujúci inštitucionálne posilnenie princípu právnej istoty je a bude dôležitým nástrojom zjednocovania judikatúry. Aj napriek pomerne malému počtu doposiaľ vydaných rozhodnutí veľkého senátu (či už vo veciach občianskoprávných, obchodnoprávných alebo správnych vecí) a napriek počiatočným interpretačným problémom v otázke aktivácie veľkého senátu je jeho miesto stabilné a úloha nezastupiteľná. Ak má NS SR, a obdobne Najvyšší správny súd SR, patriť do malej skupiny najvyšších súdnych autorít a ísť vzorom súdom

¹⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. IV ÚS 49/2006 zo dňa 14.06.2006.

¹⁷ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. III. ÚS 457/2013 zo dňa 26.09.2013.

nižšieho stupňa, nevyhnutne musí v rozhodovacej činnosti vykazovať jednotnosť pre naplnenie princípu právnej istoty a v neposlednom rade pre zvýšenie dôvery verejnosti v jeho rozhodovaciu činnosť. Tomu jednoznačne prispieva aj zverejňovanie rozhodnutí veľkého senátu v Zbierke stanovísk, ako aj na webovom sídle NS SR. Vzhľadom na doterajší vývoj v posúdení podmienok na predloženie vecí veľkému senátu je možné konštatovať, že pravidlá sú jasné a bude úlohou jednotlivých senátov NS SR zvážiť aktiváciu veľkého senátu a možno sa aktívnejšie snažiť využiť „služby“ veľkého senátu pri zjednocovaní judikatúry, ktorá je tak nevyhnutná nielen z hľadiska rozhodovania najvyšších súdnych autorít, ale aj z hľadiska rozhodovania súdov nižšieho stupňa.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Učebnice a komentáre:

BARICOVÁ, J. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. BECK, 2018, 1824 s. ISBN: 978-80-7400-678-4

ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2016, 1544 s. ISBN: 9788074006296

ŠTEVČEK, M. a kol.: Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C. H. BECK, 2022. 632 s. ISBN: 978-80-7400-876-4

Periodiká a zborníky:

ŠIKUTA J., Princíp právnej istoty a úloha Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pri jeho posilňovaní, In: Košické dni súkromného práva IV. Pocta profesorovi Vojčíkovi, Recenzovaný zborník vedeckých prác. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2022, ISBN 978-80-8129-138-8.

Dôvodové správy k právnym predpisom:

Dôvodová správa č. 160/2015 Ds, Vládny návrh zákona Civilný sporový poriadok

Rozhodnutia súdov:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. IV. ÚS 49/2006 zo dňa 14.06.2006

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. III. ÚS 457/2013 zo dňa 26.09.2013

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. III. ÚS 46/2020 zo dňa 30.03.2021

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 189/2021 zo dňa 20.10.2021

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/2/2017 zo dňa 19.04.2017

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/1/2018 zo dňa 21.03.2018

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/3/2019 zo dňa 28.04.2020

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1Vobdo/1/2020 zo dňa 25.02.2021

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VObdo/2/2020 zo dňa 27.04.2021

Uznesenie veľkého senátu NS SR sp.zn. 1VCdo/1/2021 zo dňa 25.04.2022

Právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

MOŽNOSTI POUŽITÍ MEDIACE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ¹

POSSIBILITIES OF USING MEDIATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Stanislava Ochranová² - Milana Hrušáková³

Abstrakt

Příspěvek se zamýšlí nad možnostmi užití mediace v trestním řízení, a to při nápravě narušených vztahů trestným činem, kdy zvažuje nejlepší možnosti jejího využití nejen při použití odklonů v rámci přípravného řízení. Autorky rozebírají i otázku poskytovatele provádění mediačního sezení. A v závěru analyzují i možnosti použití mediace u zvláštních subjektů trestných činů, a to právnických osob a mladistvých.

Klíčové slová

Mediace, obviněný, poškozený, Probační a mediační služba, odklony, právnická osoba, mladistvý

Abstract

The article considers the possibilities of using mediation in criminal proceedings, namely in the repair of relationships disrupted by a crime, considering the best possibilities of its use not only when using diversions in in the preparatory proceedings. The authors also discuss the issue of the provider of the mediation session. And in the end, they also analyze the possibilities of using mediation in special subjects of crimes, namely legal entities and juveniles.

Keywords

Mediation, accused, injured party, Probation and Mediation Service, diversions, legal entity, juvenile

Úvod

Mediace (z [lat. mediare](#) = „být uprostřed“, z toho česky *zprostředkování*) je způsob pokojného řešení [sporů](#) a [konfliktů](#), jehož cílem je dohoda. Uplatňuje se v [právu](#) i mimo něj, zahrnuta jsou v ní nejen právní, ale vždy také [psychologická](#) či sociální specifika.⁴ Podstatou mediace obecně, je vstup třetí nezávislé strany do sporu, která tyto znesvářené strany jemně a nenásilně vede k možnosti „vyřikání si“ sporných skutečností a možnosti dospět společně ke

¹ Tento výstup vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu "Aktuální problémy trestního práva a souvisejících oborů" číslo MUNI/A/1506/2023 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2024.

² Mgr. Stanislava Ochranová je doktorandkou na Katedře trestního práva Masarykovy univerzity v Brně a asistentkou soudce na Nejvyšším soudě ČR.

³ JUDr. Milana Hrušáková, Ph.D., LL.M. působí na Katedře trestního práva Masarykovy univerzity jako lektorka a v Brně a je advokátkou.

⁴ [Mediace – Wikipedie](#) [cit. 30.1. 2025].

kompromisnímu řešení, které povede k nápravě narušených vztahů. V České republice je mediace dnes již běžně používaným užitečným institutem v civilním řízení (civilní spory, obchodní spory a zejména péče soudu o nezletilé), ale své nezastupitelné místo má i v řízení trestním, kdy dosud dominuje v rámci působnosti Probační a mediační služby ČR.

Autorky si pro účely tohoto příspěvku položily následující výzkumné otázky:

1. Kdo všechno může poskytovat mediaci v trestním řízení?
2. U jakých trestních věcech je mediace vhodná?
3. Jak je to s možnostmi použití mediace u obviněných právnických osob a mladistvých?

1. Jádru

Právní rámec pro použití mediace nalezneme zejména v zákoně č. 202/2012Sb. Zákon o mediaci a o změně některých zákonů pro netrestní oblast. Těžiště právní úpravy mediace v trestních věcech pak nalezneme zejména v zákoně č. 257/2000Sb. o Probační a mediační službě (dále jen PMS).

Mimotrestní zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci přinesl do českého právního řádu novou profesi, a to zapsaného mediátora, který po úspěšném složení odborné zkoušky (písemná část je tvořena otázkami z oboru práva, psychologie, sociologie, komunikace a z mediačního procesu; a ústní části, kterou je zejména zvládnutí simulovaného mediačního jednání před odbornou komisí) je na základě své žádosti zapsán Ministerstvem spravedlnosti ČR do seznamu mediátorů.⁵ Zapsaným mediátorem tak může být jakákoliv fyzická osoba s vysokoškolským vzděláním, magisterského směru, nemusí se jednat jen o právníka, která úspěšně složí odbornou zkoušku. Na zapsaného mediátora se pak vztahuje povinnost mlčenlivosti a je odpovědný Ministerstvu spravedlnosti ČR nebo pokud je současně advokátem, tak České advokátní komoře⁶. Není ale zakázáno a tedy vyloučeno, aby někdo vykonával mediaci i bez svého zapsání v seznamu Ministerstva spravedlnosti a bez zkoušky, pouze na základě živnostenského podnikání. Zde však již nelze ověřit kvalitu poskytovaných služeb a nevztahuje se na něj mlčenlivost. Pokud by takováto osoba současně poskytovala i právní služby ve větším rozsahu a nebyla advokátem, jednalo by se o tzv. „vinklaření“ a toto je postižitelné jako trestný čin dle § 251 trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.).

⁵ K tomu viz např. [Robin Brzobohatý, Lenka Poláková, Tomáš Horáček, Veronika Vrábel, Portěš, Tereza Hanajová: Rukověť mediátora aneb Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora, 2. rozšířené vydání, Wolters Kluwer, 2022](#) nebo Horáček, T., Olík, M., Svatoš, M.: [Zákon o mediaci \(č. 202/2012 Sb.\). Komentář, Wolters Kluwer 2019.](#)

⁶ Viz [Česká advokátní komora](#) (cit ke dni 30.1. 2025).

Pokud se týče trestní mediacce tak tato je standartně prováděna specializovanými mediátory z Probační a mediační služby⁷. Zákon o PMS pak v ust. § 2 odst. 2 definuje mediaci jako: *mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem podezřelého nebo obviněného a poškozeného*. Mediátor zde napomáhá nalézt řešení, nejen v oblasti náhrady škody, ale i vysvětlení, proč k trestnému činu došlo. Poškozenému mediacce nabízí možnost pochopení situace, proč k trestnému činu došlo a zvyšuje pravděpodobnost rychlé náhrady škody a dosažení určité morální satisfakce. Obviněnému umožňuje vyjádření omluvy poškozenému, vysvětlení svého jednání a odčinění důsledků spáchaného trestného činu.⁸ Může mít pozitivní vliv na další průběh trestního řízení, zejména usnadňuje použití odklonů či zmírnění ukládané sankce. Oproti některým zahraničním státům (zejména Skandinávským) je ale trestní mediacce u nás relativně málo využívanou záležitostí, což by se ale snad mělo postupně měnit k lepšímu.⁹

Shrneme-li výše uvedené v České republice může mediaci vykonávat jakákoliv osoba podle živnostenského zákona, a dále pak máme institut zapsaného mediátora dle zákona o mediaci, na kterého již jsou kladeny vysoké požadavky a odbornost s povinností mlčenlivosti a dále jsou k mediaci v trestních věcech oprávněni specializovaní úředníci Probační a mediační služby ČR.

Autorky si v úvodu položily otázku, kdo všechno je oprávněn poskytovat mediaci v trestním řízení. V odpovědi na tuto otázku se však neshodnou. Na základě výše uvedeného rozboru má dr. Hrušáková za to, že s ohledem na skutečnosti, že proces mediacce je dobrovolný, a i v trestním řízení se de facto jedná o občanskoprávní proces, platí zde tedy zásada, co není zakázáno, je dovoleno a tudíž krom specializovaných úředníků PMS není vyloučeno, aby mezi obviněným a poškozeným, kterým může být i právnická osoba (oběť) za jejich souhlasu proběhla mediacce u jakéhokoliv subjektu. Podmínkou je důvěra v osobu mediátora a souhlas obou stran. S ohledem ale na citlivost a specifičnost narušených vztahů, lze doporučit užití buď stávajícího specialisty od PMS nebo minimálně zapsaného mediátora. Na druhé straně Mgr. Ochranová tak benevolentní není. Zákon o obětech trestných činů upravuje právo obětí

⁷ Viz např. [Mediace - PMS - Probační a mediační služba PMS – Probační a mediační služba](#) (cit ke dni 30.1. 2025)

⁸ Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediacce jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo. roč. 1997, č. 7-8, s. 20-22.

⁹ Z dat Probační a mediační služby z let 2018 – 2021 vyplývá že počty mediací v trestních věcech se pohybují do 1 000 provedených mediací ročně. Oproti letem 2020 2021, které byly však poznamenány epidemií Covid-19, došlo v roce 2022 k výraznému nárůstu počtu provedených mediací. Viz https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2023/03/statistiky_agendy_pms_2018-2022.pdf

trestných činů na poskytnutí odborné pomoci. Konkrétně v ustanovení § 4 odst. 1¹⁰, ve kterém zákonodárce přímo zmiňuje „subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci“ a také to, že pomocí se mimo jiné rozumí i poskytování restorativních programů. Mediace v trestním řízení je nepochybně jedním z restorativních programů¹¹. Na základě uvedeného se tedy Mgr. Ochranová přiklání spíše k názoru, že poskytovatelem mediace v rámci trestního řízení musí být pouze subjekt, který je zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.

Navazující, velmi podstatnou, otázkou jsou pak náklady mediace. Mediace prováděná PMS je bezplatná, kdežto mediace prováděná soukromými subjekty je obvykle hrazená (leda by ji někdo prováděl „pro bono“). Stěží si lze představit ochotu poškozeného, aby se podílel na hrazení nákladů mediace, která již sama o sobě pro něj obvykle bude značnou psychickou zátěží. V případě, že náklady bude hradit jen obviněný, pak zase může narušit rovnováhu vztahů a důvěru v mediátora a jeho nestrannost ze strany poškozeného, který jej neplatí.

Pokud jde o mezinárodní právní úpravu mediace pak prvním významným dokumentem týkajícím se restorativní justice v Evropě je bezpochyby Doporučení č. R 99(19) Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k mediaci v trestním řízení, které vzniklo v roce 1999. Toto doporučení se věnuje pozornost pouze mediaci v trestním řízení. A ačkoli je mediace v trestním řízení spojena s restorativní justicí, Doporučení se o restorativní justici jako takové ani slůvkem nezmiňuje. V kontextu celého Doporučení je však patrné, že koresponduje se základními hodnotami restorativní justice. Využití mediace v trestním řízení je vnímáno jako flexibilní a komplexní způsob řešení problému, který může efektivně buď doplňovat tradiční trestní řízení anebo být alternativou. Druhé významné doporučení týkající se mediace v trestním řízení, tedy v tomto případě konkrétně restorativní justice je Doporučení CM/Rec 2018(8) Výboru Ministrů členským státům Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech, které bylo přijato 3. října roku 2018. Toto Doporučení reflektuje náladu členských zemí Evropské unie, ve kterých rostl zájem o restorativní justici a její využití. Jeho přijetím Výbor ministrů uznal potenciál a výhody, které může využití restorativní justice v rámci trestního řízení přinášet.¹² Třetím významným dokumentem, který je od dvou výše uvedených navíc

¹⁰ „Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů poskytují obětem a osobám jim blízkým, kterým vznikla v důsledku spáchání trestného činu na oběti škoda nebo nemajetková újma, (dále jen „dotčená osoba blízká“) v zapsaném rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem nebo jiným právním předpisem odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Odbornou pomoc poskytují do doby, dokud to vyžaduje její účel.“

¹¹ Viz např. [Restorativní programy – Restorativní justice](#) (cit ke dni 14.2. 2025).

¹² Doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních. [online]. 3. 10. 2018. [cit. 10. 2. 2025]. https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorative-justice.pdf

„nejsilnější“, neboť členské státy jej musí do svých vnitrostátních právních řádů implementovat, je Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu. Důvody, které vedly k vzniku této Směrnice, sama Směrnice na svém začátku obsahuje. Vyjadřuje jasné stanovisko chránit a pomáhat obětem trestných činů. V úvodu, konkrétně v bodu 46 přímo zmiňuje služby restorativní justice a jejich přínos pro oběti trestných činů. Hlavní myšlenkou Směrnice je to, aby oběť byla dobře informovaná, jak o svých právech a možnostech ale třeba i o tom, jak bude trestní řízení pokračovat a co oběť čeká. Dále zdůrazňuje důležitost poskytnutí podpory a ochrany oběti.¹³

Mediace je jistě velmi užitečný institut, který pokud je úspěšný uleví a pomůže oběma stranám, jak poškozenému (oběti) tak i obviněnému. Nejčastěji bývá v ČR využíván zejména v přípravném řízení, kdy bývá často podkladem pro možnost uzavření dohody o náhradě škody a například dalším postupu formou odklonů¹⁴ (obvykle § 307 TR, méně často § 309 TR, eventuálně i v rámci institut dohody o vině a trestu uzavírané státním zástupcem s obviněným za účasti poškozeného). V rámci tohoto použití přispívá zejména k možnostem dohody ohledně náhrady škody. Není ale vyloučeno i použití mediaci v pozdějších stádiích, které by mělo vliv zejména na psychickou stránku poškozeného, který by pochopil motivaci obviněného a dobral se alespoň morálního zadostiučinění. Svůj význam může mít i v rámci např. řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu, kdy přijetí odpovědnosti odsouzeným a odpuštění poškozeného může být velmi důležitým aspektem.

Zde je možné se inspirovat ze zahraničních právních úprav. Dobrý vhled do uplatnění mediaci v trestním právu v zahraničí je například finský dokument z Očí do očí. Ten sleduje hned několik osudů. Například příběh otce, který se jde do vězení setkat s vrahem svého syna. A mnoho dalších. Tento snímek je sondou do finského systému, který se zdá mediaci v trestních věcech více otevřený po všech stránkách. Ať už tím, u jakých trestných činů je mediaci využívána – například tedy u vraždy. Ale i tím, v jaké fázi trestního řízení je využívána.

¹³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu [online]. 25. 10. 2012. [cit. 10. 2. 2025]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:32012L0029>

¹⁴ Ze zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2023 vyplývá, že podmíněným zastavením trestního stíhání bylo skončeno vyšetřování u 2 424 osob. Využití institutu narovnání stále spíše sporadické, tímto způsobem bylo vyřízeno pouhých 47 případů. U dohody o vině a trestu lze pozorovat opětovný nárůst, když jich bylo uzavřeno celkem 843. Viz <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2024/07/St%C3%A1tn%C3%AD-zastupitelstv%C3%AD-v-roce-2023.pdf>

Na otázku, kdy je tedy mediaci vhodné provádět, lze dospět k závěru, že ve kterémkoliv stádiu řízení, kdy dokonce i po skončení trestního řízení může mít mediace mezi odsouzeným a poškozeným (obětí) svůj význam.¹⁵

Speciálním zákonem k trestnímu řádu a trestnímu zákoníku pak, pokud jde o trestnou činnost právnických osob, je zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Ten s možností mediace výslovně nepočítá, ale současně ji nevylučuje. Vzhledem k tomu, že se jedná o dobrovolnou, de facto doprovodnou činnost v rámci trestního řízení, nic nebrání tomu, aby právnická osoba jakožto obviněná se pokusila o mediaci s poškozeným. S ohledem na odosobněnost struktury právnické osoby se bude v těchto případech obvykle striktně jednat o náhradu škody, i když i omluva od zástupce právnické osoby může být pro některé poškozené důležitá. Čímž se ale dostáváme k otázce zastoupení právnické osoby při mediaci. Zde přichází v úvahu několik variant. Od standartního zastoupení statutárním orgánem, přes pověřeného pracovníka až po právního zástupce právnické osoby (kterým může být advokát, který ji zastupuje např. v obchodních vztazích) či přímo obhájce. S ohledem na neupravenost postupu mediace v rámci řízení s právnickými osobami je teoreticky možné, aby tuto zastupovali všechny tyto oprávněné osoby.

Oproti právní úpravě právnických osob speciální zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zák. č. 218/2003 Sb. s možností mediace výslovně počítá, ale pouze ve vztahu k trestně neodpovědným dětem do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného. Díky novele zák. č. 165/2002 Sb., která vstoupila v účinnost 1.7. 2024 a výrazně upravila hlavu III. tohoto zákona, bylo zakotveno ustanovení § 89b ZSM: *Orgány činné podle tohoto zákona mohou také pověřit Probační a mediační službu prováděním úkonů mediace; považují-li to za potřebné pro účely dalšího postupu v řízení, mohou požádat Probační a mediační službu, aby je v jimi stanovené lhůtě informovala o průběhu úkonů mediace a jejich výsledku.*

Možnost zavedení vítáme, byť je velká škoda, že tento užitečný institut nebyl výslovně zmíněn i u mladistvých, kde by byl ještě přínosnější, když jedním z účelů zákona je snaha, aby mladistvý přijal odpovědnost za své provinění a pokusil se o přiměřené zadostiučinění vůči poškozenému, což přesně právě mediace splňuje a může zajistit.

S ohledem na dlouholetou specializaci na trestní mediace je zde výslovně zmíněna Probační a mediační služba, kdy navíc orgány činné podle tohoto zákona nemohou běžně

¹⁵ Institut pro restorativní justici. RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ – zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR. [online]. restorativni-justice.cz. květen 2021. [cit. 10. 2. 2025]. <https://restorativni-justice.cz/zdroj/restorativnijustice-v-ceskem-vezenstvi-vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni/>

pověřovat soukromé subjekty (např. zapsaného mediátora). I v případě civilního řízení se pověřují strany, aby samy zkontaktovaly mediátora a setkaly se s ním, nepověřuje se mediátor. Jestliže zákonodárce zakotvil mediaci tímto způsobem nemohl využít jiného subjektu než státního orgánu - PMS.

Současně je třeba podotknout, že nic nebrání tomu, aby v řízení s mladistvým (ale i trestně neodpovědným dítětem dle ZSM), nebyla konána mediace mezi mladistvým (dítětem a obvykle jeho zákonnými zástupci) a poškozeným (obětí) i u soukromého subjektu, pokud se na tomto subjektu a mediaci jako takové účastníci dohodnou. Jak bylo uvedeno, jedná se o dobrovolnou, doplňkovou užitečnou činnost v rámci řízení, takže je jen na stranách konfliktu, zda se tímto způsobem pokusí nastalou negativní situaci řešit. Pro všechny zúčastněné může mít pozitivní dopad, ale současně na ně klade značnou zátěž v podobě postavení se tváří v tvář a vzájemné komunikaci o citlivé záležitosti, kterou spáchaný čin dozajista vždy (minimálně pro poškozeného) je.

Závěr

Autorky si v úvodu tohoto příspěvku položili tři výzkumné otázky ohledně použití mediace v trestním řízení, kdy po analýze právní úpravy, při zohlednění vlastních zkušeností z praxe, i na základě zahraničních zkušeností dospěly k následujícím závěrům: Mediace je vysoce efektivní a účinný prostředek k vyřešení narušených vztahů znesvářených stran, v našem případě obviněného a poškozeného (oběti) za účasti třetí neutrální osoby - mediátora. Autorky se neshodly v odpovědi na otázku, kdo může mediaci v trestním řízení poskytovat. Dr. Hrušáková zastává názor, že poskytovatelem může být prakticky jakýkoli subjekt. Mediátorem může být kdokoli, kdo má dostatečné odborné znalosti, zkušenosti a empatii, aby uhlídal bezpečí pro obě strany v procesu mediace, díky kterému mohou vzájemně vysvětlit své pocity a pochopit více jeden druhého, poškozený se může dobrat nejen morální, ale i případné finanční satisfakce a obviněný může docílit odpuštění od poškozeného a pro něj následně lepšího postavení v rámci trestního řízení. Na druhé straně Mgr. Ochronová vychází z předpokladu, že mediaci jako restorativní program může poskytovat jen subjekt, který je k tomu oprávněný.

Mediace je vhodná v kterékoliv fázi trestního řízení, není možné opomenout, že se jedná o oboustranně dobrovolný proces. Své velké opodstatnění má zejména v přípravném řízení, ale není vyloučena ani v pozdějších stádiích, dokonce ani po odsouzení, kdy své nezastupitelné místo tak může mít např. v řízení o podmíněném propuštění.

Mediace je vhodná a možná nejenom u dospělých fyzických obviněných, ale není vyloučena ani v případě právnických osob, byť zde s ohledem na konstrukci právnických osob

může být někdy obtížnější, a to zejména z pohledu, kdo bude za právnickou osobu se mediace účastnit. Jako velmi vhodná se pak mediace jeví u mladistvých, kdy v rámci účelu řízení o spáchaném provinění je snaha, aby tito převzali odpovědnost za své protiprávní jednání a pokusili se i o určité zadostiučinění vůči poškozenému (oběti). Právě úspěšná mediace jako taková může být přímo sama o sobě tím požadovaným zadostiučiněním, při kterém poškozený přijme omluvu od mladistvého a dojde tak k naplnění účelu řízení. U mladistvých pak ale – na rozdíl od dětí do 15 let v hlavě III.ZSM – není výslovně uvedena a zákon s ní výslovně nepočítá, není však rozhodně vyloučena a naopak ji lze spíše doporučit k úspěšné aplikaci ZSM a naplnění jeho účelu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BRZOBOHATÝ, R. a kol.: *Rukověť mediátora aneb Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 324. ISBN 978-80-7676-037-0.

HORÁČEK, T., OLÍK, M., SVATOŠ, M.: *Zákon o mediaci (č. 202/2012 Sb.). Komentář*, Praha: Wolters Kluwer 2019, s. 376. ISBN 978-80-7598-243-8.

Periodiká a zborníky:

FENYK, J., SOTOLÁŘ, A., SOVÁK, Z.: Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. *Trestní právo*. roč. 1997, č. 7-8, s. 20-22.

Internetové zdroje:

Doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních. [online]. 3. 10. 2018. [cit. 10. 2. 2025]. https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-12/czech_cm-rec-2018-8-concerning-restorative-justice.pdf

Institut pro restorativní justici. RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ – zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR. [online]. restorativni-justice.cz. květen 2021. [cit. 10. 2. 2025]. <https://restorativni-justice.cz/zdroj/restorativni-justicev-ceskem-vezenstvi-vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni/>

Institut pro restorativní justici. Restorativní programy. [online]. restorativni-justice.cz [cit. 10. 2. 2025]. <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/#:~:text=Restorativn%C3%AD%20programy%20vytv%C3%A1%C5%99ej%C3%99>

[AD%20bezpe%C4%8Dn%C3%BD%20prostor%20pro%20setk%C3%A1n%C3%AD%20ob%C4%9Bti%2C,na%20jejich%20%C5%BEivoty%20a%20jak%20zp%C5%AFsoben%C3%A9%20n%C3%A1sledky%20napravit.](#)

Probační a mediační služba. Agendy Probační a mediační služby v letech 2018-2022. [online] pmscr.cz. 2023. [cit. 10. 2. 2025]. https://www.pmscr.cz/wpcontent/uploads/2023/03/statistiky_agendy_pms_2018-2022.pdf

Probační a mediační služba. Mediacce – možnost mimosoudního řešení konfliktu. [online]. pmscr.cz. [cit. 10. 2. 2025]. <https://www.pmscr.cz/mediace/>

Státní zastupitelství. Stručné shrnutí Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2023. [online] verejnazaloba.cz. 2023 [cit. 10. 2. 2025]. <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2024/07/St%C3%A1tn%C3%AD-zastupitelstv%C3%AD-v-roce-2023.pdf>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu [online]. 25. 10. 2012. [cit. 10. 2. 2025]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:32012L0029>

HISTORICKOPRÁVNE ASPEKTY VÝVOJA ÚSTAVNEJ SŤAŽNOSTI¹

THE HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONSTITUTIONAL APPEAL DEVELOPMENT

Júlia Ondrová², Michal Úradník³

Abstrakt

Ústavná sťažnosť fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ako najpočetnejšia časť rozhodovacej agendy Ústavného súdu Slovenskej republiky, si spoločne s ústavnoprávnym vývojom Ústavy Slovenskej republiky prešla niekoľkými významnými zmenami. Tieto predstavovali reflexiu nielen na spoločenský vývoj, ale potrebu aplikačnej praxe a zabezpečenie vnímania ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 ústavy ako účinného prostriedku ochrany základných práv a slobôd osôb. Vedecký príspevok sa zaoberá historickoprávnymi aspektami ústavnej sťažnosti, a to od sťažnosti proti právoplatným rozhodnutiam orgánov štátnej správy a územnej samosprávy, cez podnet fyzických a právnických osôb až po jej súčasnú podobu.

Kľúčové slová

vývoj, ústavná sťažnosť, konanie, základné práva a slobody

Abstract

The physical entity and legal entity constitutional appeals constitute the most numerous parts of the Slovak Republic Constitutional Court decision-making agenda. Together with the Slovak Republic Constitution they have undergone several and the most decisive constitutional changes during the constitutional and legal evolution progress. The mentioned changes have reflected not only the society development, but at the same time, they reflect the applicable practise necessity to guarantee the apperception and respect of the constitutional appeal done by Article 127 of the Constitution which presents the most reliable effective means of the protection of human rights and freedoms. On the grounds of the evolution historical view up to the present time, the presented scientific contribution deals with the historical and legal aspects of the constitutional appeal including complains against the legitimate ruling made by the state administration bodies and the local self-governing bodies by means of the motions laid down by the physical or legal entities.

Keywords

development, constitution complaint, proceeding, fundamental rights and freedoms

¹ Článok je výsledkom riešenia projektu „Hodnoty v práve“, ktorý je financovaný Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (projekt č. 1/0619/21).

² JUDr. Júlia Ondrová, PhD., univ.doc., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra ústavného práva a teórie práva.

³ JUDr. Michal Úradník, PhD., Katedra obchodného a finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1748-6399>

Úvod

Konanie o ústavných sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb predstavuje najpočetnejšiu časť rozhodovacej agendy Ústavného súdu Slovenskej republiky⁴, osobitne pokiaľ ide o namietané porušenie práva na súdnu a inú právnu ochranu či práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov. Ústavná možnosť fyzických osôb a právnických osôb iniciovať konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky bola okrem čl. 127 ústavy obsiahnutá aj v čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, pričom navonok podobné ústavné inštitúty ochrany práv a slobôd mali svoje osobitné vlastnosti, až sa ústavnoprávna úprava zjednotila do súčasnej podoby ústavnej precizácie.

1. Sťažnosť občanov a podnet právnických alebo fyzických osôb

V nadväznosti na zmieňovaný ústavnoprávny vývoj možno podrobiť analýze čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky účinnej do 30. júna 2001, podľa ktorého Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodoval o sťažnostiach podaných proti právoplatným rozhodnutiam ústredných orgánov štátnej správy, miestnych orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ktorými boli porušené základné práva a slobody občanov, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhodoval iný súd. Ústavný článok 127 tak svojím obsahom vždy precizoval úpravu konania o sťažnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, avšak v porovnaní s ústavnoprávnou úpravou účinnou v súčasnosti bol rozdiel v subjektoch, proti ktorým mohla ústavná sťažnosť smerovať, ako aj v rozsahu namietaných skutočností, keďže označený ústavný článok v znení účinnom do 30. júna 2001 pripúšťal podanie ústavnej sťažnosti len proti právoplatným

⁴ Ústavný súd Slovenskej republiky zaznamenal v roku 2022 vysoký nápad návrhov a sťažností aj vysoký počet vybavených vecí - Tlačová správa Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 4/2023 zo dňa 12.1.2023. [online]. [cit. 13.01.2023]. Dostupné na internete: https://www.ustavnysud.sk/aktualne-informacie/-/asset_publisher/wrauMvF7wn26/content/ustavny-sud-slovenskej-republiky-zaznamenal-v-roku-2022-vysoky-napad-navrhov-a-staznosti-aj-vysoky-pocet-vybavenych-veci?_101_INSTANCE_wrauMvF7wn26_redirect=%2Faktuality%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_khBX4dlb1ni1%26_101_INSTANCE_khBX4dlb1ni1_rok%3D2023%26_101_INSTANCE_khBX4dlb1ni1_mesiac%3D0 , „Z daného počtu 3130 doručených návrhov bolo 14 návrhov, o ktorých je príslušné rozhodovať plénum ústavného súdu. Rozhodnutých bolo 21 návrhov (2 návrhy boli spojené na spoločné konanie), o ktorých bolo príslušné rozhodovať plénum ústavného súdu. K 31. decembru 2023 zostalo nevybavených 20 vecí, o ktorých je príslušné rozhodovať plénum ústavného súdu.“ - Tlačová správa Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 2/2024 zo dňa 11.1.2024 Štatistické ukazovatele Ústavného súdu Slovenskej republiky za rok 2023. [online]. [cit. 07.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.ustavnysud.sk/informacie-pre-verejnost-a-media/media/tlacove-spravy> V roku 2024 bolo Ústavnému súdu Slovenskej republiky doručených 3290 návrhov, z toho 18 plenárnych návrhov. - TLAČOVÁ SPRÁVA č. 1/2025 z 10. januára 2025. Štatistické ukazovatele Ústavného súdu Slovenskej republiky za rok 2024: Počet doručených návrhov stúpol, priemerná dĺžka konania sa predĺžila. [online]. [cit. 30.01.2025]. Dostupné na internete: <https://www.ustavnysud.sk/informacie-pre-verejnost-a-media/media/tlacove-spravy?articleId=41583537>

rozhodnutiam, čím sa absolútne vylúčila možnosť namietat samotný postup orgánov štátnej správy a územnej samosprávy, napríklad aj v súvislosti s priet'ahmi v konaní.⁵

Ústavná možnosť fyzických osôb a právnických osôb iniciovať konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky bola okrem vyššie zmieňovaného čl. 127 ústavy obsiahnutá aj v čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý v znení účinnom do 30. júna 2001 ustanovoval, že ústavný súd môže začať konanie aj na podnet právnických alebo fyzických osôb, ak namietajú porušenie svojich práv. Označený ústavný článok sa zarad'oval medzi tzv. procesné ústavné ustanovenia, keďže precizoval okruh aktívne legitimovaných subjektov, ktorí mohli iniciovať konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky.⁶ Významnejší záver sa však odôvodňuje komparáciou odsekov 1 a 3 čl. 130 ústavy, pretože kým prvý odsek označeného ustanovenia obsahoval právnu textáciu „*ústavný súd začne konanie, ak podá návrh ...*“, tak čl. 130 ods. 3 ústavy ustanovoval, že „*ústavný súd môže začať konanie ...*“, a teda bolo v zásade na vlastnom uvážení ústavného súdu, akým spôsobom sa s návrhom podaným podľa čl. 130 ods. 3 ústavy vysporiada, a to v intenciách vtedy platného a účinného zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov (ďalej aj „zákon o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z.“).

Súčasne je potrebné poznamenať, že zákon o ústavnom súde neobsahoval právnu úpravu konania o podnete právnických osôb alebo fyzických osôb podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky v znení účinnom do 30. júna 2001. S prihliadnutím na vtedajšie rozhodnutia ústavného súdu⁷ možno konštatovať, že ústavný súd pri posudzovaní podaných podnetov podľa čl. 130 ods. 3 ústavy postupoval v zmysle všeobecných ustanovení zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. (§ 18 a nasl.), ako aj analógie legis, a to podľa právnej úpravy konania o ústavných sťažnostiach.

Legislatívna zmena nastala až novelou zákona o ústavnom súde, a to zákonom č. 293/1995 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov. S účinnosťou od 22. decembra 1995 tak zákon o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. v doplnenom ustanovení § 31a výslovne precizoval, že na konanie a rozhodovanie o prijatom podnete sa primerane použijú ustanovenia tretej časti druhej hlavy štvrtého oddielu

⁵ ONDROVÁ, J. - ÚRADNÍK, M.: Ústavnoprávne aspekty ústavnej sťažnosti. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2024. s. 24.

⁶ Ústavný súd začne konanie, ak podá návrh: a) najmenej päťina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, b) prezident Slovenskej republiky, c) vláda Slovenskej republiky, d) súd, e) generálny prokurátor, f) každý, o ktorého práve sa má konať v prípadoch ustanovených v čl. 127.

⁷ Napríklad: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 42/94 zo dňa 15.11.1994, Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 31/94 zo dňa 01.06.1994.

predmetného zákona,⁸ a teda ustanovenia upravujúce postup ústavného súdu pri posudzovaní a rozhodovaní o ústavnej sťažnosti podľa vtedy účinného čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky.

Podľa čl. 130 ods. 3 ústavy bolo teoreticky možné namietat' aj postup samotného ústavného súdu, pričom istým limitom bolo ustanovenie čl. 133 ústavy, podľa ktorého proti rozhodnutiu ústavného súdu nemožno podať opravný prostriedok.⁹ Ústavný súd Slovenskej republiky v uznesení sp. zn. II. ÚS 60/99 zo 16. júna 1999 judikoval, že podaním o podnete podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky možno namietat' aj porušenie práv navrhovateľa, a to buď rozhodnutím samotného ústavného súdu, ako aj iným konaním či nekonaním ústavného súdu, a to porušenie, ku ktorému došlo v rámci iného konania o podnete, prípadne v rámci ďalšieho typu konania, a to nielen pri konkrétnej, ale aj pri abstraktnej kontrole ústavnosti. Súčasne ústavný súd osobitne akcentoval, že z hľadiska predmetu rozhodnutia treba rozlišovať medzi dvomi základnými skupinami prípadov, a to medzi meritórnymi rozhodnutiami ústavného súdu a medzi nemeritórnymi rozhodnutiami, ako aj postupom v konaní. Nálezy a uznesenia vo veci samej, ako aj uznesenia o odmietnutí návrhu, a to či pre procesné nedostatky, alebo pre zjavnú neopodstatnenosť, majú povahu rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky. Uvedené je osobitne dôležité, keďže podľa čl. 133 ústavy nemožno proti rozhodnutiu ústavného súdu podať opravný prostriedok. Vo veciach, v ktorých sa okrem konania pred ústavným súdom podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd alebo iných medzinárodných zmlúv môže v dôsledku záväzkov prijatých Slovenskou republikou uskutočniť aj konanie o ochrane práv pred orgánmi Rady Európy alebo Organizácie spojených národov, postupuje ústavný súd tak, aby včas dosiahol nápravu vnútroštátnymi prostriedkami.¹⁰

Zmieňovaným spôsobom ale Ústavný súd Slovenskej republiky nemohol postupovať v prípadoch, ak sa podnetom podľa čl. 130 ods. 3 ústavy namietalo porušenie základného práva alebo slobody, ku ktorému malo dôjsť rozhodnutím, alebo postupom samotného ústavného súdu. Prípadné protiústavné a protizákonné meritórne, ale i nemeritórne rozhodnutia ústavného súdu, ako aj protiústavné a protizákonné konanie ústavného súdu, neboli ani podnetom podľa čl. 130 ods. 3 napadnuteľné. O ochranu základných práv a slobôd sa v takom prípade mohlo uchádzať iba podľa medzinárodných dohovorov. Predmetný výsledok, spájajúci sa s odmietnutím záveru o preskúmateľnosti konania či nekonania ústavného súdu samotným

⁸ Napríklad: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 809/00 zo dňa 16.11.2000.

⁹ BARANÍK, K.: Rozhodnutia medzinárodných orgánov a obnova konania pred Ústavným súdom SR. In: *Výzvy a perspektívy vývoja ústavného práva Slovenskej republiky v procese európskej integrácie a globalizácie*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017. s. 106 – 122.

¹⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 26/95 zo dňa 25.10.1995.

ústavným súdom možno podporiť aj judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vo veci Ruiz-Mateos proti Španielsku¹¹ potvrdil, že proti konaniu či nekonaniu ústavného súdu už netreba využiť žiadne vnútroštátne právne prostriedky nápravy. Z uvedeného právneho názoru možno vyvodiť, že takéto prostriedky ani neexistujú, respektíve ich existencia je nanajvýš sporná.

Pokiaľ ide o konanie o ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky v znení účinnom do 30. júna 2001 je potrebné opakovane poznamenať, že aj tento druh konania pred ústavným súdom si prešiel svojím legislatívnym vývojom.¹²

Pre kvalifikované podanie návrhu na začatie konania podľa čl. 127 ústavy sa v zmysle § 50 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. vyžadovalo, aby návrh obsahoval popri všeobecných náležitostiach podania¹³ aj označenie základného práva alebo slobody, ktoré boli podľa tvrdenia sťažovateľa porušené, ako aj označenie konania, ktorým k tomuto porušeniu došlo, pričom k sťažnosti sa pripájala kópia právoplatného rozhodnutia, ktoré bolo v konaní o podanej sťažnosti namietané. Účastníkmi konania o ústavnej sťažnosti podľa vtedy účinného čl. 127 ústavy boli sťažovateľ a orgán štátnej správy alebo územnej samosprávy, proti ktorému sťažnosť smerovala. V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, že pre kvalifikované podanie ústavnej sťažnosti nemohol mať postavenie účastníka konania ktorýkoľvek orgán štátnej správy a územnej samosprávy, ale len ten, ktorý vydal určité právoplatné rozhodnutie, o ktorom sťažovateľ tvrdil, že ním došlo k porušeniu jeho základných práv a slobôd.

Pokiaľ ide o posúdenie ústavnej sťažnosti, ustanovenie § 52 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. odkazovalo na aplikáciu ustanovení o návrhu na začatie konania a pre osobu sťažovateľa na ustanovenia o navrhovateľovi. Uvedené preto znamenalo aj zohľadnenie všeobecných ustanovení o konaní pred ústavným súdom, vrátane ustanovenia § 24 označeného zákona o ústavnom súde, podľa ktorého sa návrh na začatie konania nepovažoval za prípustný, ak sa týkal veci, o ktorej ústavný súd už rozhodol, alebo ak ústavný súd v tej istej veci konal. Podľa § 53 ods. 1 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. sa považovala ústavná sťažnosť za neprípustnú aj v prípade, ak sťažovateľ nevyčerpal riadne opravné prostriedky, ktoré mu zákon

¹¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Ruiz-Mateos proti Španielsku zo dňa 23.06.1993, sťažnosť č. 12952/87.

¹² V rámci právnej deskripcie a komparácie legislatívnej úpravy sú nižšie uvedené presné dátumy účinnosti spojenej s určitou novelou. V prípade ak ustanovenie nebolo novelizované, platila právna úprava zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. účinná od 15. februára 1995 do 19. marca 2002.

¹³ Ustanovenie § 20 zákona o ústavnom súde ako všeobecné náležitosti návrhu precizovalo označenie navrhovateľa, označenie veci, ktorej sa návrh týkal, uvedenie petitu a odôvodnenia, vrátane navrhovaných dôkazov, pričom návrh musel byť podpísaný navrhovateľom, alebo jeho zástupcom.

na ochranu jeho práva poskytoval, avšak uvedené sa nevzťahovalo na situácie, ak sťažnosť svojím významom podstatne presahovala osobné záujmy sťažovateľa.

Podľa § 54 ods. 2 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z.¹⁴ uznesenie o odmietnutí ústavnej sťažnosti nemuselo byť odôvodnené, ak ústavná sťažnosť bola podaná oneskorene, alebo ak bola zjavne neopodstatnená, ako aj v prípadoch jej neprípustnosti. Podobne ani v prípadoch, ak dôvodom na odmietnutie ústavnej sťažnosti bola niektorá zo skutočností uvedených v ustanovení § 25 ods. 2 zákona o ústavnom súde. Obligatórnou podmienkou vydania rozhodnutia bez odôvodnenia ale bol zákonný postup ústavného súdu, ktorý navrhovateľa na takéto vady návrhu ešte pred vydaním rozhodnutia upozornil. Uznesenie o odmietnutí ústavnej sťažnosti, ktoré neobsahovalo odôvodnenie, sa písomne oznámilo sťažovateľovi, a to len s poukazom na zákonné dôvody odmietnutia.

Lehota na podanie ústavnej sťažnosti zostala v komparácii so súčasnou právnou úpravou zachovaná a v zmysle ustanovenia § 53 ods. 3 predtým účinného zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. bolo možné ústavnú sťažnosť podať v lehote do dvoch mesiacov. Táto zákonná lehota mala procesný charakter a začínala sa dňom, keď namietané rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť, inak dňom, keď bol sťažovateľ upovedomený o vybavení opravného prostriedku, pričom ak takého prostriedku niet, tak sa dvojmesačná lehota na podanie ústavnej sťažnosti začínala dňom, keď došlo k porušeniu základného práva alebo slobody sťažovateľa.

V zmysle § 55 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. nemalo podanie ústavnej sťažnosti odkladný účinok, avšak ústavný súd mohol na návrh sťažovateľa odložiť vykonateľnosť napadnutého rozhodnutia, ak to nebolo v rozpore s dôležitým verejným záujmom a ak by výkon rozhodnutia alebo uskutočnenie oprávnenia priznaného rozhodnutím tretej osobe znamenalo pre sťažovateľa nepomerne väčšiu ujmu, než by mohla vzniknúť iným osobám pri odložení vykonateľnosti.

V prípade, keď ústavná sťažnosť nebola odmietnutá, ústavný súd ju prijal na ďalšie konanie a ak nedošlo k zastaveniu konania o ústavnej sťažnosti v dôsledku jej späťvzatia samotným sťažovateľom, potom ústavný súd podanú ústavnú sťažnosť a namietané porušenie označených práv a slobôd sťažovateľa prejednal a rozhodol o prípadnom porušení práv.

Novelou zákona o ústavnom súde uskutočnenou zákonom č. 293/1995 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov (ďalej len „zákon č. 293/1995 Z. z.“) bola bližšie špecifikovaná povinnosť pripojenia splnomocnenia na

¹⁴ Účinného v čase jeho vyhlásenia.

zastupovanie navrhovateľa advokátom alebo komerčným právnikom, pričom v splnomocnení bolo potrebné výslovne uviesť, že sa udeľuje na zastupovanie v konaní pred ústavným súdom. Výnimkou prijatej úpravy bolo, že povinné právne zastúpenie sa nevzťahovalo na vedľajších účastníkov konania. Dikcia § 22 zákona o ústavnom súde implicitne vyjadrovala povinnosť právneho zastúpenia aj v konaní o podnete podanom podľa čl. 130 ods. 3 ústavy, a to po jeho prijatí ústavným súdom na ďalšie konanie.

Novela zákona o ústavnom súde uskutočnená zákonom č. 293/1995 Z. z. priniesla aj ďalšie významné legislatívne zmeny. Jednu z nich predstavovalo doplnenie ustanovenia § 23a zákona o ústavnom súde, ktorý ustanovoval právomoc ústavného súdu odložiť podanie, a to v prípade, ak ústavný sudca z obsahu podania zistil, že nejde o návrh ani o podnet na začatie konania, pričom o takomto odložení podania sa písomne vyrozumievala osoba navrhovateľa. Ako významnú zmenu možno označiť aj vypustenie predchádzajúcich ustanovení zákona o ústavnom súde, ktoré upravovali fakultatívnu možnosť ústavného súdu, aby niektoré uznesenia o odmietnutí ústavnej sťažnosti obsahovali odôvodnenie.¹⁵ Naďalej však uznesenie o odmietnutí nemuselo obsahovať odôvodnenie, ak bol sťažovateľ predtým na nedostatky svojho podania upozornený. Zároveň sa doplnilo ustanovenie § 25 ods. 2 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z., keď okrem návrhov vo veciach na prerokovanie, ktorých nie je ústavný súd príslušný, návrhov, ktoré nemajú zákonom predpísané náležitosti, neprípustných návrhov alebo návrhov podaných niekým zjavne neoprávneným, mohol ústavný súd bez odôvodnenia na predbežnom prerokovaní odmietnuť aj návrhy zjavne neopodstatnené alebo podané oneskorene. Tým došlo k zjednoteniu právnej úpravy v rámci zákona a aj k eventuálnemu rozšíreniu možností, v ktorých mohli byť niektoré návrhy adresované ústavnému súdu odmietnuté aj bez odôvodnenia.

2. Novela Ústavy Slovenskej republiky

Na podklade uvedených skutočností a v kontexte novely Ústavy Slovenskej republiky uskutočnenej ústavným zákonom 90/2001 Z. z. je nutné osobitne upozorniť na časové súvislosti. Ústavná úprava podnetu fyzických osôb a právnických osôb podľa čl. 130 ods. 3 ústavy stratila v zmysle označeného ústavného zákona 90/2001 Z. z. účinnosť už 30. júna 2001, keďže od 1. júla 2001 Ústava Slovenskej republiky už podanie podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby neupravovala. Avšak čl. 127 ústavy, ktorý upravoval sťažnosť právnických

¹⁵ Porovnaj: § 25 a § 54 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. v znení pred a po uskutočnení novely vykonanej zákonom č. 293/1995 Z. z.

osôb alebo fyzických osôb v súčasnom znení nadobudol účinnosť až s účinnosťou od 1. januára 2002.

Od 1. júla 2001 tak fyzické osoby a právnické osoby nemohli podnetom podľa čl. 130 ods. 3 ústavy namietat' porušenie svojich práv a ústavný súd nemal pôsobnosť o podnete konať. V čase od 1. júla 2001 do 31. decembra 2001 tak právnickým osobám a fyzickým osobám ostala možnosť namietat' porušenie svojich základných práv a slobôd, ale len vo vzťahu k právoplatným rozhodnutiam orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy.

V aplikačnej praxi sa aj v tzv. medziobdobí existencie právnej úpravy podnetu podľa dovtedy účinného ustanovenia čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky vyskytovali konania, v ktorých Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodoval o podnete. Ústavný súd Slovenskej republiky na neverejnom zasadnutí II. senátu 22. novembra 2001 predbežne prerokoval podanie právnickej osoby, Pravej slovenskej národnej strany, ktorým žiadala vysloviť porušenie čl. 1, čl. 2 ods. 2, čl. 12 ods. 1, 2 v spojení s čl. 30 a 29 a čl. 69, ako aj čl. 46 a 48 Ústavy Slovenskej republiky uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 SŽ 185/01 zo dňa 14. novembra 2001 a súčasne požiadala, aby ústavný súd označené uznesenie najvyššieho súdu zrušil. Následne ústavný súd prijal na ďalšie konanie podanie právnickej osoby, a to v časti, v ktorej žiadala vysloviť porušenie čl. 29 a 30 v spojení s čl. 12 ods. 1, 2, čl. 48 a čl. 1 a čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a zrušiť uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 SŽ 185/01 zo dňa 14. novembra 2001. Ústavný súd súčasne pozastavil účinky napadnutého uznesenia najvyššieho súdu, ktorým bol nariadený odklad výkonu rozhodnutia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 203/2-2001/07372 z 2. októbra 2001, a to do právoplatného skončenia konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Poskytnutie ochrany ústavnosti pozastavením účinkov uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky podľa § 55 ods. 2 zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z. odôvodnil ústavný súd odkazom na súlad s ustanovenou právomocou ústavného súdu vo veci konať podľa čl. 124 v spojení s čl. 1 ods. 1 ústavy a príslušnými článkami ústavy, ktorými sa upravujú základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Ústavný súd Slovenskej republiky tak v označenom konaní podanie právnickej osoby kvalifikoval ako ústavnú sťažnosť a v súlade so zákonnou úpravou konania o ústavnej sťažnosti využil aplikáciu ustanovenia § 55 ods. 2 vtedy účinného zákona o ústavnom súde, a to aj napriek tomu, že predmetom konania nebolo rozhodnutie ústredného orgánu štátnej správy podliehajúceho kompetencii ústavného súdu v konaní o ústavnej sťažnosti podľa ústavnoprávnej úpravy platnej a účinnej v čase konania, ale uznesenie najvyššieho súdu, ktoré

predmetom konania o ústavnej sťažnosti ešte v tom čase nemohlo byť,¹⁶ keďže ústavná úprava čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky umožňujúca namietat' rozhodnutia, opatrenia ako aj iné postupy orgánov verejnej moci, ktorým malo dôjsť k porušeniu základných práv a slobôd, nadobudla účinnosť až 1. januára 2002.

3. Účinný prostriedok nápravy podľa Európskeho súdu pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva opakovane konštatoval,¹⁷ že podnet podľa čl. 130 ods. 3 ústavy (v znení účinnom v predmetnom období) nezabezpečoval priamu ochranu práv navrhovateľov a neposkytoval primerané vyhliadky na úspech. Z uvedených dôvodov nebol považovaný za účinný vnútroštátny prostriedok nápravy, ktorý by mal byť pred podaním sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva vyčerpaný, tak ako to predpokladá ustanovenie čl. 35 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd.

Európsky súd pre ľudské práva po zavedení inštitútu ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky v súčasnej podobe predtým judikovaný právny názor zmenil. V prípade Andrášik proti Slovenskej republike okrem iného judikoval, že opravné prostriedky, ktoré čl. 35 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd vyžaduje na vyčerpanie, sú tie, ktoré sa týkajú údajných porušení a zároveň sú dostupné a dostatočné. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva nový opravný prostriedok dostupný na Slovensku podľa čl. 127 ústavy, v spojení s príslušnými ustanoveniami zákona o ústavnom súde č. 38/1993 Z. z., splnomocnil ústavný súd na preskúmanie sťažností na porušenie základných práv alebo slobôd, ktorých ochrana nepatrí do právomoci iného vnútroštátneho súdu. Ak ústavný súd zistí, porušenie namietaných práv, a to napríklad aj v dôsledku nečinnosti orgánu verejnej moci, ústavný súd môže príslušnému orgánu nariadiť, aby konal bez zbytočných prieťahov a v prípade potreby sa zdržal ďalšieho porušovania základných práv a slobôd. Za týchto okolností má ústavný súd právomoc priznať primeranú finančnú náhradu nemajetkovej ujmy na návrh osoby, ktorej práva boli porušené. Takúto náhradu je povinný zaplatiť orgán, ktorý je zodpovedný za zistené porušenie základných práv a slobôd, a to do dvoch mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti

¹⁶ K tomu pozri aj: DRGONEC, J.: Zmena kompetencie podľa novelizácie ústavy roku 2001 a jej uplatnenie v konaní pred ústavným súdom Slovenskej republiky. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2002. roč. 10. č. 2. s. 116. Bližšie aj: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 80/01 zo dňa 22.11.2001.

¹⁷ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Feldek proti Slovenskej republike zo dňa 15.06.2000, sťažnosť č. 29032/95, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Marônek proti Slovenskej republike zo dňa 27.04.2000, sťažnosť č. 32686/96, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Bánošová proti Slovenskej republike zo dňa 27.04.2000, sťažnosť č. 38798/97, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci A. J. proti Slovenskej republike zo dňa 20. novembra 2001, sťažnosť č. 39050/97.

rozhodnutia¹⁸ ústavného súdu. Vzhľadom na uvedené skutočnosti Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že sťažnosť podľa čl. 127 ústavy je účinným opravným prostriedkom, ktorý ustanovenie čl. 35 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pred podaním sťažnosti Európskemu súdu pre ľudské práva predpokladá.¹⁹

Novelou Ústavy Slovenskej republiky uskutočnenej ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. tak bola s účinnosťou od 1. januára 2002 do ústavnej úpravy včlenená ústavná sťažnosť fyzických osôb a právnických osôb v súčasnej podobe.

Z dôvodnej správy k ústavnému zákonu č. 90/2001 Z. z. vyplýva, že ustanovenie čl. 127 ústavy rozširuje oprávnenie Ústavného súdu Slovenskej republiky rozhodovať o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, za podmienky, že o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd. Novelizované ustanovenie čl. 127 ústavy rozšírilo okruh subjektov, proti ktorým je možné podať ústavnú sťažnosť z dovtedajších ústredných a miestnych orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy aj na orgány štátnej moci a fyzické osoby a právnické osoby, na ktoré štát preniesol zabezpečovanie niektorých svojich funkcií. Súčasne rozširuje aj obsah ochrany, keď sa základným právam a slobodám pridávajú „*práva a slobody z medzinárodnej zmluvy*“ a rovnako aj okruh spoločností, na základe ktorých môže oprávnený subjekt podať ústavnú sťažnosť o „*opatrenia*“ a „*iné zásahy*“.

Ustanovenie čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky tak zásadne rozšírilo ústavnú ochranu fyzických osôb a právnických osôb v Slovenskej republike a ústavnú úpravu priblížilo medzinárodnému štandardu a judikatúre medzinárodných orgánov na ochranu základných ľudských práv a slobôd,²⁰ najmä Európskeho súdu pre ľudské práva a slobody.²¹

¹⁸ Vzhľadom na charakter, konkrétne „nemeritornosť“ napadnutého uznesenia ústavný súd primárne aj s odkazom na svoju judikatúru (II. ÚS 50/2015, II. ÚS 356/2016) akcentoval poznatok, že ústavná sťažnosť je na rozdiel od tradičných opravných prostriedkov budovaných „zdola“ skonštruovaná dodatočne – „zhora“, a to práve za účelom, aby pokryla rozhodnutia a zásahy verejnej moci v ich celej šírke a rozmanitosti. Táto unikátna univerzálnosť ústavnej sťažnosti umožňuje prieskum rôznych paralelných konaní (napr. námietkové konanie), ale napríklad aj také rozhodnutie, ktorým sa vymedzuje predmet konania. Z uvedeného tiež vyplýva, že ústavný súd prispôbuje intenzitu prieskumu typu napadnutého rozhodnutia a musí vnímať aj stav vecí v čase rozhodovania. - Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 98/2018 zo dňa 08.02.2018.

¹⁹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Andrášik a ostatní proti Slovenskej republike zo dňa 22.10.2002, sťažnosť č. 57984/00 a iné.

²⁰ PETRÍKOVÁ, L.: Základné slobody a zásady vo svetle pracovného práva. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2023. 100 s.

²¹ ONDROVÁ, J. - ÚRADNÍK, M.: Ústavnoprávne aspekty ústavnej sťažnosti. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2024. s. 41.

Záver

Na podklade uvedených skutočností možno vysloviť záver, že ústavná sťažnosť podľa čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky účinnej do 31. decembra 2001 a podnet podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky účinnej do 30. júna 2001 predstavovali ustálené ústavnoprávnej inštitúty. Problém aplikačnej praxe, spojený práve s podnetom podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, spočíval v absencii právnej úpravy, ktorá by okrem vyslovenia porušenia namietaných práv a slobôd umožnila napríklad uložiť orgánu verejnej moci povinnosť konať bez zbytočných prietahov (čl. 48 ods. 2 ústavy), respektíve priznať osobe, ktorá podnet podala určité primerané finančné zadost'účinenie. Napriek niektorým nedostatkom podnetu podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky predstavoval dokonca tzv. ústavný podnet v komparácii s ústavnou sťažnosťou využívanejší inštitút, keďže za necelých deväť rokov bolo ústavnému súdu doručených celkom 1947 podnetov, pričom v 140 prípadoch skončilo konanie meritórnym rozhodnutím. Podnet podľa čl. 130 ods. 3 ústavy sa tak na vnútroštátnej úrovni nepochybne považoval za významný nástroj právnej ochrany základných práv a slobôd.²²

V nadväznosti na vyššie prezentované súvislosti je potrebné poznamenať, že novela Ústavy Slovenskej republiky uskutočnená ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. predstavuje doposiaľ obsahovo najrozsiahlejšiu novelizáciu ústavy, a preto sa aj často označuje ako tzv. „veľká novela ústavy“. Imanentným cieľom novely ústavy bolo vytvoriť ústavné predpoklady pre naplnenie zahranično-politických integračných ambícií Slovenskej republiky, ale aj posilnenie právneho postavenia územnej samosprávy a vytvorenie ústavných predpokladov na komplexnú reformu verejnej správy, ako aj prehĺbenie ochrany základných práv a slobôd, a to predovšetkým posilnením právneho postavenia orgánov ochrany práv. Ciele sledované touto novelizáciou ústavy tak možno nepochybne označiť za legitímne a všeobecne prospešné.²³ Vykonaná ústavná zmena umožnila podať za ustanovených podmienok ústavnú sťažnosť proti každému rozhodnutiu orgánu verejnej moci a vytvorila priestor pre poskytnutie ústavnej ochrany občanom v oveľa širšej miere ako to umožňoval čl. 127 ústavy účinný do 31. decembra 2001, respektíve podnet podľa čl. 130 ods. 3 ústavy účinnej do 30. júna 2001.

²² OROSZ, L.: Ústavný súd Slovenskej republiky ako manufaktúra na ústavné sťažnosti. [online]. [cit 10.05.2022], s. 218 a nasl. Dostupné na internete: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/4_Orosz.pdf

²³ OROSZ, L.: Účelovosť ústavných zmien a kritériá ich hodnotenia. In: Ústavné dni, 25. výročie Ústavy Slovenskej republiky – VI. ústavné dni. [online]. Košice: UPJŠ, 2018. [cit. 18.01.2025], s. 28-29. Dostupné na internete: https://www.upjs.sk/public/media/17625/07_UstavneDni-VI.pdf

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ONDROVÁ, J. - ÚRADNÍK, M.: Ústavnoprávne aspekty ústavnej sťažnosti. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2024. 190 s. ISBN 978-80-557-2137-8.

PETRÍKOVÁ, L.: Základné slobody a zásady vo svetle pracovného práva. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2023. 100 s. ISBN 978-80-557-2033-3.

Periodiká a zborníky:

BARANÍK, K.: Rozhodnutia medzinárodných orgánov a obnova konania pred Ústavným súdom SR. In: Výzvy a perspektívy vývoja ústavného práva Slovenskej republiky v procese európskej integrácie a globalizácie. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017. ISBN 978-80-7160-453-2, s. 106 – 122.

DRGONEC, J.: Zmena kompetencie podľa novelizácie ústavy roku 2001 a jej uplatnenie v konaní pred ústavným súdom Slovenskej republiky. In: Časopis pro právní vědu a praxi. roč. 10. 2002. č. 2. ISSN 1210-9126, s. 110-121.

Internetové zdroje:

OROSZ, L.: Účelovosť ústavných zmien a kritériá ich hodnotenia. In: Ústavné dni, 25. výročie Ústavy Slovenskej republiky – VI. ústavné dni. [online]. Košice: UPJŠ, 2018. [cit. 18.01.2025], s. 19-36. ISBN 978-80-8152-600-8. Dostupné na internete: https://www.upjs.sk/public/media/17625/07_UstavneDni-VI.pdf

OROSZ, L.: Ústavný súd Slovenskej republiky ako manufaktúra na ústavné sťažnosti. [online]. [cit. 10.05.2022], s. 218 – 233. ISBN 978-80-8152-207-9 Dostupné na internete: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/4_Orosz.pdf

AKTUÁLNE MEDZERY TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHU MACHINÁCIÍ PRI VEREJNOM OBSTARÁVANÍ

CURRENT GAPS IN THE CRIMINAL PUNISHMENT OF MACHINATIONS IN PUBLIC PROCUREMENT

Simona Oudová¹

Abstrakt

Tento článok sa zaoberá analýzou právnej úpravy trestnosti machinácií spáchaných vo verejnom obstarávaní v Slovenskej republike, identifikáciou legislatívnych a aplikačných nedostatkov a návrhom efektívnych opatrení na ich elimináciu. Zdôrazňuje potrebu rozšírenia procesných inštitútov boja proti korupcii na trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe a zlepšenia mechanizmov určovania spôsobenej škody. Autorka poukazuje na význam harmonizácie právnej úpravy s potrebami ochrany verejných záujmov a transparentnosti, a zároveň poskytuje návrhy na efektívnejšie uplatňovanie sankčných nástrojov, ktoré môžu posilniť dôveru verejnosti vo verejné inštitúcie.

Kľúčové slová

machinácie, verejné obstarávanie, trestný zákon, korupcia, škoda

Abstract

This article analyses the legal framework governing the crime of manipulations committed in public procurement in the Slovak Republic, identifies legislative and application shortcomings, and proposes measures for their elimination. The author highlights the importance of harmonizing the legal framework with the need to protect public interests while providing suggestions for more effective application of sanctioning tools that can enhance public trust in public institutions.

Keywords

machinations, public procurement, criminal code, corruption, damage

¹ JUDr. Simona Oudová, LL.M. je absolventkou študijného programu Globálne trestné právo na Univerzite v Groningene (Holandské kráľovstvo). V roku 2023 jej bol udelený titul doktor práv (JUDr.) po vykonaní rigoróznej skúšky v odbore trestné právo. V súčasnosti pôsobí ako externá doktorandka na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky. Jej dizertačná práca sa zameriava na problematiku machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe, pričom sa sústreďuje na identifikáciu právnych medzier a návrh efektívnych riešení ich eliminácie. Popri doktorandskom štúdiu už štyri roky pracuje na Úrade pre verejné obstarávanie, kde sa špecializuje na aplikáciu legislatívy v oblasti verejného obstarávania. Svoje odborné skúsenosti prepája s akademickým výskumom s cieľom prispieť k zlepšeniu právneho rámca a posilneniu transparentnosti v danej oblasti.

Úvod

Trestný postih machinácií spáchaných v procese zadávania verejných zákaziek je kľúčovým nástrojom ochrany verejných financií, zachovania transparentnosti a spravodlivej hospodárskej súťaže. Slovenská právna úprava, zakotvená v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“), sankcionuje nekalé praktiky, ako sú účelové manipulácie, neoprávnené zvýhodňovanie uchádzačov či získavanie majetkového prospechu, ktoré narušajú základné princípy verejného obstarávania, v rámci trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe. Hoci v uplynulom roku boli prijaté viaceré legislatívne novelizácie Trestného zákona, v prípade efektívneho trestnoprávneho postihu machinácií v procese verejného obstarávania aj naďalej pretrvávajú problémy týkajúce sa legislatívnych nedostatkov a aplikačnej praxe.

Článok analyzuje aktuálnu právnu úpravu s dôrazom na určovanie výšky škody a trestných sadzieb v prípade kvalifikovaných skutkových podstat tohto trestného činu, kedy konaním páchatel'ov dochádza k spôsobeniu značnej škody, resp. škody veľkého rozsahu. Osobitná pozornosť je venovaná problémom s dokazovaním, nízkej miere objasnených prípadov a nedostatočnému využívaniu procesných nástrojov zameraných na odhaľovanie trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní. V neposlednom rade autorka poukazuje na legislatívne medzery spojené s výnimkami zo zákona č. 343/2015 o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o verejnom obstarávaní“), ktoré umožňujú páchatel'om vyhnúť sa trestnoprávnemu postihu.

V závere článku sú prezentované návrhy *de lege ferenda* na odstránenie identifikovaných nedostatkov hmotnoprávnej a procesnoprávnej legislatívy, vrátane úprav na zefektívnenie aplikačnej praxe, s cieľom posilniť transparentnosť a spravodlivosť vo verejnom obstarávaní a eliminovať výskyt nekalých praktík, ktoré majú neblahý dopad na stav verejných financií a dôveru verejnosti vo verejnoprávne inštitúcie.

1. Trestnoprávny postih ako nástroj ochrany verejných financií a hospodárskej súťaže

Trestnoprávny postih machinácií pri verejnom obstarávaní predstavuje jeden z kľúčových nástrojov na ochranu verejných financií, zachovanie hospodárskej súťaže a zároveň postihovanie nezákonných praktík, ktoré narušujú princípy transparentnosti, hospodárnosti, proporcionality, efektivity a nediskriminácie hospodárskych subjektov.

Význam zachovania uvedených princípov je kľúčový nielen v procese verejného obstarávania,² ale aj z hľadiska vyvodzovania trestnej zodpovednosti za trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe. Skutková podstata tohto trestného činu je v právnom poriadku Slovenskej republiky systematicky zaradená v piatej hlave osobitnej časti Trestného zákona, ktorá je venovaná hospodárskym trestným činom, konkrétne v druhom diele s názvom „Trestné činy proti hospodárskej disciplíne“, v rámci ustanovení § 266 - § 268.³

Uvedené ustanovenia Trestného zákona sa zameriavajú na ochranu transparentnosti a spravodlivosti pri verejnom obstarávaní, pričom sankcionujú nekalé praktiky a machinácie v danej sfére.⁴ Podľa § 266 je trestné, ak osoba koná v rozpore so zákonom o verejnom obstarávaní, ktorý upravuje pravidlá a postupy, ktorými sa zadávajú zákazky, koncesie a súťaže návrhov alebo s cieľom spôsobiť škodu inému alebo získať prospech pre seba či iného. Trestné je aj to, ak je uprednostnený niektorý zo súťažiteľov na úkor ostatných. Za takéto konanie hrozí páchateľovi trest odňatia slobody až na štyri roky.⁵ Ak však páchateľ spôsobí značnú škodu, koná z osobitného motívu, zneužije svoje postavenie ako vyhlasovateľ, organizátor či člen komisie alebo ak žiada, príjme či si dá sľúbiť prospech, môže byť potrestaný trestom odňatia slobody na jeden až šesť rokov.⁶ Ešte prísnejší trest, a to od troch do desiatich rokov, hrozí v prípade, že páchateľ spôsobí škodu veľkého rozsahu alebo koná ako člen nebezpečného zoskupenia.⁷ Trestný zákon zároveň za spáchanie tohto trestného činu ukladá súdu možnosť uložiť trest zhabania časti majetku v prípade, že páchateľ získal alebo sa snažil získať pre seba alebo pre iného majetkový prospech a súd má za to, že určitá časť jeho majetku je výnosom z trestnej činnosti na základe preukázania.⁸

Podľa § 267 Trestného zákona je trestné, ak niekto závažným spôsobom prinúti iného zdržať sa účasti na verejnom obstarávaní, alebo ak poskytne, ponúkne či sľúbi majetkový alebo iný prospech za nezúčastnenie sa na verejnom obstarávaní. Trestné je aj žiadanie alebo prijímanie prospechu za nezúčastnenie sa v procese verejného obstarávania. Za takéto konanie hrozí páchateľovi trest odňatia slobody na šesť mesiacov až tri roky.⁹ Tieto ustanovenia tak chránia spravodlivý priebeh verejných obstarávaní, sankcionujú nekalé praktiky a prispievajú k ochrane hospodárskej súťaže.

² INŠTITÚT VEREJNÉHO OBSTARÁVANIA: *Metodika zadávania zákaziek*. 4. Verzia, [online]. [cit.2024-11-28]. Dostupné na internete: < <https://www.uvo.gov.sk/metodika-vzdelavanie/vseobecne-metodicke-materialy> >.

³ § 266 - § 268 Trestného zákona.

⁴ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon, Veľký komentár*. 3. vydanie. Žilina: Eurokódex, r. 2016, s. 550.

⁵ § 266 ods. 1 Trestného zákona.

⁶ § 266 ods. 2 Trestného zákona.

⁷ § 266 ods. 3 Trestného zákona.

⁸ § 83a ods. 1 Trestného zákona.

⁹ § 267 Trestného zákona.

2. Novelizačné zmeny Trestného zákona

Slovenská trestnoprávna úprava bola v uplynulom roku doplnená viackrát, pričom v súvislosti s trestným činom machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe to bolo najmä novelou č. 214/2024 Z. z. a veľkou novelou Trestného zákona č. 40/2024 Z. z., ktoré vstúpili do účinnosti dňa 06. 08. 2024. Zákonodarca v súvislosti s postihom machinácií pri verejnom obstarávaní v § 266 Trestného zákona zvýšil výšku trestnej sadzby, ktorú možno uložiť za spáchanie skutku uvedeného v § 266 ods. 1 o jeden rok, naopak v odseku 2 zákonodarca možné rozpätie uloženej trestnej sadzby mierne znížil.¹⁰ Ako ďalej vyplýva z obsahu a účelu novelizovaných ustanovení, cieľom bolo zabezpečenie najmä náležitej ochrany finančných záujmov Európskej únie v trestnom konaní a to aj v súvislosti so spáchaním trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe.¹¹ Odborné nedostatky veľkej novely Trestného zákona boli následne korigované zákonom č. 353/2024 Z. z. účinným od 17. 12. 2024, a to vo veci opätovného posilňovania ochrany vo sfére trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Európskej únie, keďže predchádzajúce prijaté opatrenia sa javili ako nedostatočné.¹²

V nadväznosti na uvedené je však potrebné konštatovať, že aj napriek novelizačným pokusom o doplnenie legislatívnych opatrení týkajúcich sa sprísnenia trestných sadzieb a ochrany záujmov Európskej únie, existuje stále množstvo nedostatkov, ktoré sťažujú efektívny trestnoprávny postih machinácií súvisiacich s využívaním verejných zdrojov, resp. uplatňovaním sankčných ustanovení trestného zákona v praxi, čím oslabujú dôveru v transparentný proces nakladania s verejnými financiami, čím je zároveň ohrozená nielen ekonomická stabilita štátu, ale aj dôvera verejnosti v inštitúcie, ktorých úlohou je zabezpečenie právnych záruk zákonnosti v demokratickom právnom štáte. Súčasné problémy spojené s machináciami vo verejnom obstarávaní poukazujú na potrebu zásadných zmien v legislatívnom a inštitucionálnom prístupe. Tento článok sa venuje analýze niektorých hmotnoprávnych a procesnoprávnych nedostatkov a navrhuje možné riešenia na ich elimináciu v aplikačnej praxi.

¹⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 40/2024 Z. z., [online]. [cit.2024-12-17]. Dostupné na internete: <<https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html>>.

¹¹ Pozri § 34 ods. 6, § 87 ods. 7, § 87 ods. 8 Trestného zákona.

¹² Dôvodová správa k návrhu zákona č. 353/2024 Z. z., [online]. [cit.2024-12-17]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=558491>.

3. Úskalia odhaľovania a stíhania machinácií pri verejnom obstarávaní

V predmetnej súvislosti je vhodné poukázať, že trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní je úzko prepojený s korupciou,¹³ pričom sa považuje za trestný čin súvisiaci s korupciou, ktorej postih je v kontexte štruktúry Trestného zákona zaradený do tretieho dielu, ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, s názvom „Korupcia“. Znaký korupčného správania možno identifikovať v skutkových podstatách aj analyzovaného trestného činu, a to najmä v § 266 ods. 2 písm. d) Trestného zákona,¹⁴ ktorý pojednáva o tom, že cit.: „*Odňatím slobody na jeden rok až šesť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a žiada, prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, (...)*“ a rovnako tak v § 267 písm. b) a c) Trestného zákona, ktorý stanovuje podmienky ukladania sankcií v súvislosti s konaním, pri ktorom páchatel' inému poskytne, ponúkne alebo sľúbi majetkový prospech prípadne sám žiada alebo prijme majetkový či iný prospech za to, že sa zdrží účasti vo verejnom obstarávaní.¹⁵ Uvedené tak možno gramaticky i obsahovo prirovnať k skutkovým podstatám trestných činov prijímania úplatku, podplácania a ďalších trestných činov korupcie obsiahnutých v Trestnom zákone.

Aj napriek tomu, že trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní nespadá explicitne pod právnu úpravu postihu korupčných trestných činov, podobne ako pri korupčných deliktoch, odhaľovanie nekalých praktík vo verejnom obstarávaní je výrazne sťažené vysokou mierou utajovania a latencie. Z toho vyplýva, že napriek častému výskytu protiprávných manipulácií s verejnými financiami zostáva informovanosť orgánov činných v trestnom konaní o týchto činoch nízka, pričom všeobecná miera latencie kriminality môže dosahovať až 5 násobok zistenej kriminality.¹⁶ Navyše, samotné odhalenie a vyšetrovanie je zdĺhavé a náročné, čo vedie k tomu, že takéto trestné činy môžu zostať dlho nepovšimnuté alebo je komplikované zhromaždiť potrebné dôkazy.¹⁷ V prípade trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe bolo v roku 2020 zistených 11 trestných činov a z toho boli 2 objasnené. V roku 2023 bolo zistených 38 trestných činov, pričom objasnených bolo len 5. V roku 2024 boli objasnené len 4 prípady z 26 zistených. Z uvedeného vyplýva, že miera objasnenia

¹³ CVERČKO, T. *Trestnoprávna ochrana pred korupciou*. In Justičná revue. 2005, roč. 57, č. 4/2005, s. 499.

¹⁴ ŠANTA, J.-SZABOVÁ, E. *Verejné obstarávanie a machinácie s ním spojené*. In Právny obzor. 2022, roč. 106, 1/2022, s. 12 – 32, [online]. [cit.2024-11-07]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.1.02>>.

¹⁵ Pozri § 266 - §267 Trestného zákona.

¹⁶ WAGNEROVÁ, E., *Korupce a soudní moc*, In DANČÁK, B a kol. Korupce, projevy a potírání v České republice a Evropské unii, Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2006. str. 147.

¹⁷ ŠANTA, J.-SZABOVÁ, E. *Verejné obstarávanie a machinácie s ním spojené*. In Právny obzor. 2022, roč. 106, 1/2022, s. 12 – 32, [online]. [cit. 2024-11-09]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.1.02>>.

machinácií pri verejnom obstarávaní sa v uplynulých rokoch pohybuje približne na úrovni 15 %.¹⁸

Ako už bolo uvedené, trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní, napriek svojej úzkej spojitosti s korupciou, nie je formálne zaradený medzi korupčné trestné činy v zmysle Trestného zákona. Tento legislatívny prístup zároveň obmedzuje možnosti využitia informačno-technických prostriedkov a prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, ktoré sú špeciálne navrhnuté na boj proti korupcii a ktoré majú kľúčový význam pri odhaľovaní a dokazovaní korupčných trestných činov. Uvedené inštitúty sú obsiahnuté v piatej hlave zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“) s názvom „Zabezpečovanie informácií“, a spadajú tu inštitúty ako „sledovanie osôb a vecí“, „vyhotovenie obrazových a zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov“, „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky“, „oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke“, „agent“ a „porovnávanie údajov v informačných systémoch“.¹⁹ Ich aplikácia na prípady machinácií pri verejnom obstarávaní by však mohla významne zvýšiť efektivitu objasňovania a vyšetrovania týchto trestných činov. Z pohľadu legislatívy by bolo prospešné, aby zákonodarca zvážil rozšírenie uplatnenia procesnoprávných inštitútov, ktoré sú špecificky navrhnuté na boj proti korupcii, aj na trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe upravený v § 266 -268 Trestného zákona. Umožnilo by to efektívnejší proces odhaľovania, vyšetrovania a následného objasnenia tohto špecifického druhu trestnej činnosti.

4. Nemožnosť trestného postihu v prípade výnimiek z pôsobnosti zákona o verejnom obstarávaní

Následne je za účelom zabezpečenia spravodlivého a efektívneho postihu odhalených nezákonných praktík potrebné disponovať aj primeranými hmotnoprávnymi ustanoveniami, ktoré okrem represívneho účinku pôsobia zároveň preventívne, a spoľahlivými spôsobmi ich aplikácie v praxi, za účelom uloženia primeraných sankcií, posilnenia dôvery verejnosti vo fungovanie právneho systému a zabezpečenie vyššej úroveň transparentnosti vo verejnom sektore. V danej súvislosti je preto nevyhnutné poukázať na medzeru trestnoprávneho postihu protiprávneho konania spáchaného v prípade aplikácie postupov upravených v § 1 ods. 2 až 14 zákona o verejnom obstarávaní, ktoré predstavujú výnimky z postupov a procesov

¹⁸ Zo štatistických údajov dostupných na stránkach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, [online]. [cit.2024-11-22]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-za-rok-2024-csv>>.

¹⁹ Pozri § 113 - § 120 Trestného poriadku.

definovaných zákonom o verejnom obstarávaní pri zadávaní verejných zákaziek, koncesií a súťaží návrhov, tzn. označujú situácie, na ktoré sa pravidlá stanovené zákonom o verejnom obstarávaní nevzťahujú.²⁰

Dôležité je zároveň spomenúť, že v § 1 ods. 16 zákona o verejnom obstarávaní zákonodarca zároveň explicitne uvádza, že predmetné výnimky nesmú byť aplikované s cieľom vyhnúť sa aplikácii postupov a pravidiel podľa tohto zákona.²¹ V prípade, že sa verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ aplikáciou niektorej z výnimiek účelovo vyhne využitiu zákonom stanovených postupov za účelom netransparentného a nesúťažného konania, takéto konanie spadá pod kvalifikáciu správneho deliktu v zmysle § 182 ods. 1 písm. a) zákona o verejnom obstarávaní, v zmysle ktorého sa verejnému obstarávateľovi alebo obstarávateľovi uloží pokuta vo výške cit.: „ (...) *od 0,1 % do 5 % zmluvnej ceny, ak sa vyhol povinnosti uzavrieť zmluvu, koncesnú zmluvu alebo rámcovú dohodu podľa tohto zákona, spôsobom alebo postupom ustanoveným týmto zákonom* “. ²²

Z uvedeného vyplýva, že machinácie pri verejnom obstarávaní sú v zmysle trestného zákona obmedzené len na konanie, ktoré je rozporné so všeobecne záväzným právnym predpisom o verejnom obstarávaní, pričom situácie, ktoré sú z pôsobnosti zákona o verejnom obstarávaní vyňaté prostredníctvom § 1 ods. 2 až 14 tohto zákona, nespádajú pod kvalifikáciu trestného činu v zmysle Trestného zákona v účinnom znení. V predmetnej súvislosti je potrebné konštatovať, že vyňatie takéhoto protiprávneho konania z pôsobnosti trestnoprávneho postihu prispieva k motivácii páchatel'ov k páchaniu činov, ktoré svojou povahou poškodzujú záujmy celej spoločnosti a v dôsledku ich konania dochádza k rozsiahlym škodám na verejných financiách, ktoré môžu mať potenciálne markantnejší negatívny dopad na spoločnosť, ako skutky spadajúce *de lege lata* pod trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe.

Ako vzorový príklad možno uviesť rozhodnutie Rady Úradu pre verejné obstarávanie (ďalej len „úrad“ a „rada úradu“) č. 3757-9000/2021 zo dňa 11. 03. 2022, v ktorom rada úradu potvrdila rozhodnutie úradu č. 3917-6000/2019-OD/11 zo dňa 22. 02. 2021 pričom konštatovala, že verejný obstarávateľ (kontrolovaný) uzatvoril Dodatok č. 23 k Vykonávacej zmluve č. 1 na vybudovanie a prevádzkovanie komunikačnej infraštruktúry zo dňa 24. 07. 2003 bez použitia postupov v zmysle zákona o verejnom obstarávaní, pričom

²⁰ V tejto súvislosti pozri §1 ods. 2 až 14 zákona o verejnom obstarávaní a § 266 Trestného zákona.

²¹ Pozri § 1 ods. 16 zákona o verejnom obstarávaní.

²² Pozri § 182 ods. 1 písm. a) zákona o verejnom obstarávaní.

uvedené konanie bolo v rozpore s § 10 ods. 1 zákona o verejnom obstarávaní a malo vplyv na výsledok verejného obstarávania.²³

Kontrolovaný subjekt v tomto prípade odôvodnil uzatvorenie Dodatku č. 23 aplikáciou výnimky upravenej v § 1 ods. 2 písm. i) zákona o verejnom obstarávaní (v znení účinnom v čase uzatvorenia Dodatku č. 23), v zmysle ktorej sa zákon o verejnom obstarávaní cit.: „(...) *nevzťahuje na civilnú zákazku, súťaž návrhov alebo koncesiu, ktorej hlavným účelom je umožniť verejnému obstarávateľovi poskytovanie alebo využívanie verejnej elektronickej komunikačnej siete alebo poskytovanie jednej alebo viacerých verejných elektronických komunikačných služieb.*“ Išlo o tzv. telekomunikačnú výnimku.²⁴

Uvedeným konaním sa zodpovedný subjekt dopustil spáchania správneho deliktu podľa § 182 ods. 1 písm. a) zákona o verejnom obstarávaní, nakoľko sa neoprávnenou aplikáciou „telekomunikačnej výnimky“ vyhol povinnosti uzavrieť Dodatok č. 23, spôsobom alebo postupom ustanoveným zákonom o verejnom obstarávaní. V dôsledku konštatovaného porušenia bolo zároveň kontrolovanému avizované uloženie pokuty za spáchaný správny delikt vo výške, ktorá v zmysle právnej úpravy účinnej v dobe uzatvorenia predmetného dodatku predstavovala hodnotu 43 003,20,- Eur, t. j. 5 % zo zmluvnej ceny, vychádzajúc zo súčtu vyčíslených plnení za obdobie platnosti Dodatku č. 23, ktoré súhrnne predstavovali sumu 716.720,- Eur.²⁵

Ak by konanie spočívajúc v neoprávnenom uzatvorení zmluvy (dodatku) na základe výnimiek z aplikácie ustanovení zákona o verejnom obstarávaní nebolo vyňaté z pôsobnosti Trestného zákona, pričom by takýmto konaním kontrolovaného subjektu (verejného obstarávateľa) došlo k naplneniu znakov základnej skutkovej podstaty trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní, hrozil by mu trest odňatia slobody v rozmedzí až do štyroch rokov. V prípade, žeby konaním páchatel'a došlo k naplneniu znakov kvalifikovaných skutkových podstát tohto trestného činu, v závislosti od výšky vyčíslenej škody by mu hrozil trest odňatia slobody v hornej hranici trestnej sadzby až do 10 rokov. A teda aj napriek rešpektovaniu zásady subsidiarity trestnej represie a z nej vyplývajúceho použitia trestného práva ako *ultima ratio*, t. j. uprednostnenia potláčania protiprávneho konania prostredníctvom účinnej prevencie, je potrebné si uvedomiť, že aj samotná trestná represia

²³ Rada úradu dospela ku konštatovaniu porušenia zákona o verejnom obstarávaní v dôsledku neoprávnenej aplikácie výnimky zo zákona o verejnom obstarávaní zakotvenej v § 1 ods. 2 písm. i) aj v prípade uzatvorenia Dodatkov 24, 25, a 26 k predmetnej zmluve. Postup uzatvorenia ostatných dodatkov a uzatvorenie samotnej zmluvy neboli predmetom konania pred úradom.

²⁴ Rozhodnutie rady úradu č. 3757-9000/2021 zo dňa 11. 03. 2022.

²⁵ Ibidem.

pôsobí v mnohých ohľadoch preventívne. *In contrario*, trestanie uvedených protiprávných praktík výlučne prostredníctvom administratívneho sankcionovania môže zamedziť efektívnej prevencii nekalých súťažných postupov z dôvodu nízkeho odstrašujúceho účinku ukladaných sankcií.²⁶

5. Výzvy pri určovaní škody spôsobenej machináciami pri verejnom obstarávaní

Po identifikovaní niektorých hmotnoprávných a procesnoprávných medzier legislatívnej úpravy trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní, v poslednej časti tohto príspevku zároveň poukážeme na aktuálne problémy aplikačnej praxe v súvislosti s vyčíslením spôsobenej škody a následným určovaním trestných sadzieb v prípadoch, kedy dochádza k spôsobeniu značnej škody²⁷ (§266 ods. 2 písm. a) Trestného zákona) a škody veľkého rozsahu²⁸ (§ 266 ods. 3 písm. a) Trestného zákona).

V predmetnej súvislosti je vhodné poukázať, že určenie výšky škody pri trestných činoch vo verejnom obstarávaní je náročné kvôli viacerým ovplyvňujúcim faktorom, a to najmä z dôvodu komplexnosti procesov verejného obstarávania a rozmanitosti zadávaných verejných zákaziek. Škoda môže vzniknúť nadhodnotením zmlúv alebo produktov, kde rozdiel medzi skutočnou hodnotou a zaplattenou cenou predstavuje finančnú stratu, alebo stratu potenciálnych výhod, ak bol úspešný ekonomicky menej výhodný dodávateľ. Dokazovanie škody spôsobenej machináciami pri verejnom obstarávaní je zložité, nakoľko vyžaduje detailnú analýzu a spoluprácu odborníkov, najmä pri špecifických projektoch akými sú komplexné stavby či sofistikované IT technológie. Okrem finančných strát je dôležité zohľadniť aj nefinančné škody, ako narušenie dôvery verejnosti z dôvodu nízkej transparentnosti, ktoré majú významný spoločenský dopad.

Objektom trestnoprávneho postihu machinácií páchaných pri verejnom obstarávaní je ochrana spoločenského záujmu na riadnom a zákonnom procese verejného obstarávania, ktorého výsledkom má byť výber toho uchádzača, ktorý podľa stanovených kritérií predloží najvýhodnejšiu ponuku. Vychádzajúc z uvedeného, tak podľa názorov odbornej verejnosti,²⁹ v tomto smere existujú v aplikačnej praxi dva hlavné pohľady na správny spôsob vyčíslenia

²⁶ HULLOVÁ, M. *Subjekty kontroly korupcie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013, s. 64.

²⁷ V zmysle § 266 ods. 2 písm. a) značnou škodou sa podľa § 125 ods. 1 Trestného zákona rozumie škoda vo výške najmenej 250 000,- Eur.

²⁸ V zmysle § 266 ods. 3 písm. a) sa škodou veľkého rozsahu podľa § 125 ods. 1 Trestného zákona rozumie škoda vo výške najmenej 650 000,- Eur.

²⁹ ŠANTA, J. - SZABOVÁ, E. *Verejné obstarávanie a machinácie s ním spojené*. In *Právny obzor*. 2022, roč. 106, 1/2022, s. 12 – 32, [online]. [cit.2024-11-11]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.1.02>>.

spôsobenej škody v zmysle § 266 ods. 2 písm. a) a §266 ods. 3 písm. a) Trestného zákona, v súvislosti s machináciami pri verejnom obstarávaní.

Prvý možný spôsob určenia rozsahu škody vychádza výlučne z pojmu škoda v medziach § 124 ods. 1 Trestného zákona, kde je všeobecne definovaná ako ujma na majetku alebo na právach poškodeného, v tomto prípade spoločnosti, ktorá bola spôsobená v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa zároveň rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Na základe uvedeného prvý právny názor konštatuje, že za škodou spôsobenou machináciami vo verejnom obstarávaní je potrebné považovať hodnotu celej zákazky zadávanej verejným obstarávateľom resp. obstarávateľom, ktorá bola protizákonne získaná, nakoľko prípadní súťažitelia nezískali machináciami zákazku ako celok, a nie len tzv. čistý zisk. Nosným argumentom je v tomto prípade skutočnosť, že takáto zákazka je získaná nezákonne na úkor ostatných súťažiteľov, vrátane potenciálnych, ktorí neporušili pravidlá ustanovené zákonom. Druhá skupina názorov prevažne odkazuje na charakteristiku škody ďalej špecifikovanú v intenciách § 124 ods. 2 Trestného zákona, kde je označená ako ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť. Na vyčíslenie takto spôsobenej škody bude teda potrebné vyčíslieť, aký zisk by neúspešný súťažiteľ, resp. potenciálny uchádzač mohol dosiahnuť, nebyť trestnej činnosti páchatel'a.³⁰ V predmetnej súvislosti je zároveň potrebné poukázať, že uvedený prístup k vyčísleniu škody v kvalifikovanej skutkovej podstate v § 266 ods. 2 písm. a) a § 266 ods. 3 písm. b) Trestného zákona na základe určenia čistého zisku páchatel'a v uplynulých rokoch nachádza oporu aj v príslušnej judikatúre Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.³¹ V tomto prípade však vzniká zároveň ďalší aplikačný problém, a to otázka, akú hodnotu možno považovať za priemernú minimálnu hodnotu čistého zisku, ktorý by súťažitelia v súvislosti s obstarávaním mohli dosiahnuť, a akým spôsobom ho je potrebné v prípade komplexných zákaziek vyčíslieť.³²

Záver

Na základe vykonanej analýzy možno konštatovať, že trestnoprávny postih machinácií pri verejnom obstarávaní čelí viacerým zásadným výzvam, ktoré bránia efektívnemu

³⁰ Ibidem.

³¹ Pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. ITost 21/2013 zo 06. 11. 2013, v ktorom sa Najvyšší súd plne stotožnil s druhým právnym názorom, zároveň pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4To/11/2020 zo dňa 26. 04. 2022.

³² ŠANTA, J. *Machinácie pri verejnom obstarávaní podľa Trestného zákona Slovenskej republiky*, [online]. [cit.2024-11-11]. Dostupné na internete: <://www.ja-sr.sk/files/Machinacie_JUDr_Santa.pdf>.

odhaľovaníu, dokazovaníu a postihovaníu týchto trestných činov. Súčasná právna úprava a aplikačná prax obsahujú viacero medzier, ktoré oslabujú ochranu verejných financií, narúšajú transparentnosť a poškodzujú dôveru verejnosti v právny štát. Z tohto dôvodu je nevyhnutné pristúpiť k viacerým legislatívnym a procesným zmenám.

Jedným z kľúčových návrhov je rozšírenie pôsobnosti procesných inštitútov, ktoré sa využívajú pri odhaľovaní trestných činov korupcie tak, aby mohli byť efektívne aplikované aj pri vyšetrovaní a odhaľovaní machinácií pri verejnom obstarávaní. Tento krok by umožnil širšie využitie nástrojov, ako sú odpočúvanie, sledovanie osôb a vecí či využívanie agenta, čím by sa zvýšila objasnenosť a účinnosť postihu týchto trestných činov. Navyše, v otázkach skutkových i právnych by bolo prospešné dôsledne využívať ustanovenia § 141 a § 142 Trestného poriadku, ktoré upravujú odbornú a znaleckú činnosť. Znalecké dokazovanie by mohlo, podobne ako v už prejednaných prípadoch, presne odhadnúť priemernú minimálnu hodnotu čistého zisku, ktorý by súťažítelia mohli dosiahnuť. Keďže presná zákonná definícia spôsobu, akým by sa mala určovať výška škody, by pravdepodobne nebola realizovateľná z dôvodu rozmanitosti jednotlivých verejných zákaziek a variability metód výpočtu čistého zisku, znalecké posudky predstavujú najvhodnejší nástroj na spoľahlivé a objektívne posudzovanie rozsahu spôsobenej škody.

Ďalším dôležitým krokom je trestnoprávne pokrytie zadávania takých zákaziek, koncesií a súťaží návrhov, ktoré sú v súčasnosti vyňaté z pôsobnosti zákona o verejnom obstarávaní, no pri ktorých vznikla škoda na verejných prostriedkoch. Nakoľko aktuálna právna úprava dáva priestor nezákonným manipuláciám, ktoré poškodzujú spoločenské záujmy a podkopávajú dôveru verejnosti v transparentnosť verejného obstarávania, je preto nevyhnutné, aby trestnoprávna úprava zohľadnila aj tieto výnimky a zabezpečila, že nebudú zneužívané na obchádzanie zákonných pravidiel.

Implementácia prezentovaných návrhov by posilnila transparentnosť a efektivitu verejného obstarávania, znížila by mieru latencie kriminality a prispela by k účinnejšej ochrane verejných financií. Trestnoprávny postih by tak mohol plniť nielen represívnu, ale aj významnú preventívnu úlohu, čím by sa zvýšila dôvera verejnosti v právny systém a ochrana spoločenských záujmov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

AZUD, J., - PLAVÁKOVÁ, L. - BARTOŠ, P. *Zákon o verejnom obstarávaní. Komentár.* Bratislava : C. H.Beck, 2019, s. 1814. ISBN: 978-80-89603-75-6.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon, Veľký komentár.* 3. vydanie. Žilina: Eurokódex, r. 2016, s. 959. ISBN: 978-80-8155-066-9.

HULLOVÁ, M. *Subjekty kontroly korupcie.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. s. 126. ISBN: 978-80-8054-575-8.

WAGNEROVÁ, E. *Korupce a soudní moc,* In DANČÁK, B a kol. *Korupce, projevy a potírání v České republice a Evropské unii,* Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2006. s. 312. ISBN 80-210-4062-9.

Elektronické a internetové zdroje

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 40/2024 Z. z., Dostupné na internete: <<https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html>>.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 353/2024 Z. z., Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=558491>.

INŠTITÚT VEREJNÉHO OBSTARÁVANIA. *Metodika zadávania zákaziek.* 4. verzia. Dostupné na internete: < <https://www.uvo.gov.sk/metodika-vzdelavanie/vseobecne-metodicke-materialy>>.

ŠANTA, J. *Machinácie pri verejnom obstarávaní podľa Trestného zákona Slovenskej republiky.* Dostupné na internete: <[://www.ja-sr.sk/files/Machinacie_JUDr_Santa.pdf](http://www.ja-sr.sk/files/Machinacie_JUDr_Santa.pdf)>.

ŠANTA, J.- SZABOVÁ, E. *Verejné obstarávanie a machinácie s ním spojené.* In *Právny obzor.* 2022, roč. 106, 1/2022, 12 – 32. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.1.02>>.

Štatistické údaje k stavu kriminality v roku 2024, dostupné na stránkach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-za-rok-2024-csv>>.

Zákony

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Trestný poriadok.

Zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Judikatúra a rozhodnutia

Rozhodnutie Úradu pre verejné obstarávanie č. 3917-6000/2019-OD/11 zo dňa 22. 02. 2021.

Rozhodnutie Rady úradu pre verejné obstarávanie č. 3757-9000/2021 zo dňa 11. 03. 2022.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Tost 21/2013 zo 06. 11. 2013.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4To/11/2020 zo dňa 26. 04. 2022.

BARIÉRY PRÍSTUPU K SPRAVODLIVOSTI: ANALÝZA PREKÁŽOK A NÁVRHY RIEŠENÍ V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI

BARRIERS TO ACCESS TO JUSTICE: ANALYSIS OF OBSTACLES AND PROPOSED SOLUTIONS IN CONTEMPORARY SOCIETY

Tobiáš Pacák¹

Abstrakt

Tento článok sa zaoberá identifikáciou prekážok, ktoré obmedzujú, znemožňujú prístup občanov k spravodlivosti, konkrétne k súdom všeobecnej sústavy súdnictva, a analyzuje ich podstatu. Autor identifikuje ekonomické, materiálne, vzdelanostné a systémové faktory, ktoré odrádzajú občanov k súdnemu systému. Medzi hlavné prekážky patria vysoké finančné náklady, sociálna stigmatizácia a nedostatok právnych znalostí, ktoré vedú k zdržanlivosti občanov pri využívaní súdneho systému ako jedného z decíznych orgánov na riešenie sporov.

Kľúčové slová

právo na súdnu ochranu, prekážky v prístupe k súdu, bezplatná právna pomoc

Abstract

This article focuses on identifying obstacles that limit or prevent citizens' access to justice, specifically to courts within the general judiciary system, and analyzes their nature. The author identifies economic, material, educational, and systemic factors that discourage citizens from engaging with the judicial system. Among the main barriers are high financial costs, social stigmatization, and a lack of legal knowledge, which lead to citizens' reluctance to utilize the judicial system as one of the decision-making bodies for resolving disputes.

Key words

the right to judicial protection, obstacles to court access, free legal aid

Úvod

Úvodom by som začal citátom sudcu Najvyššieho súdu USA Felixu Frankfurtera, ktorý vyslovil hlbokú myšlienku o poslaní súdov: „...autorita súdu nepramení ani z pokladnice, ani z meča, ale rozhodne závisí na masívnej dôvere verejnosti v jeho morálne sankcie.“²

¹ Mgr. Tobiáš Pacák - interný doktorand, katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ Košice

² EDDINS, K. A. *Úvodné poznámky ku konferencii VIA IURIS „Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov“* In Prístup k spravodlivosti – bariéry a východiská. Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov. Senec. 2010. s. 5

Jedným zo základných atribútov demokratického právneho štátu je aktívny prístup štátu v smere garancie komplexu účinných právnych prostriedkov a nástrojov na ochranu (subjektívnych) práv, slobôd a právom chránených záujmov občanov a zabezpečenia ich efektívneho vynútenia. Moderná civilná procesualistická teória čoraz viac zameriava svoje centrum pozornosti na mechanizmy a prostriedky, ktorými sa práva a nároky stávajú efektívne chránené a vymožiteľné. Inými slovami, dostupnosťou súdnych konaní, ergo širšie decíznych systémov.

Efektívny prístup k spravodlivosti (k súdu) je jedným z dôležitých prvkov **sociálnej spravodlivosti** a zabezpečovania ľudskej dôstojnosti, ktoré sa moderné spoločnosti usilujú dosiahnuť. Napriek snahám o dosiahnutie sociálnej spravodlivosti, stále existujú výrazné prekážky, ktoré komplikujú dosiahnutie tohto cieľa.

Efektívny prístup k spravodlivosti predstavuje základnú požiadavku v modernom, egalitárnom právnom systéme, ktorý sa nezameriava len na deklaráciu práv, ale na ich skutočné zabezpečenie pre všetkých. Predpokladá nielen formálne právo na súdny proces, ale aj reálnu možnosť jeho využitia. Právo na súdnu a inú právnu ochranu je kľúčovým a esenciálnym prvkom demokratického právneho štátu a princípu *“rule of law”*. Právo na prístup k súdu je elementom práva na spravodlivé súdne konanie. Za prelomové rozhodnutie ESLP možno označiť rozsudok vo veci Golder proti UK zo dňa 21. februára 1975, v ktorom sa súd musel zaoberať otázkou, či právo na spravodlivý proces zahŕňa aj implicitné právo na prístup k súdnym orgánom. ESLP rozhodol a nepochybne ustálil, že *„právo na prístup k súdu je konštitutívnym prvkom práva podľa čl. 6, ods. 1“*. Ide o jedno z tzv. implikovaných práv, ktoré je *„predpokladom a nevyhnutnou podmienkou pre uplatnenie všetkých ostatných procesných ľudských práv“*, pričom ďalej tiež konštatuje, že *„v občianskych veciach si sotva možno predstaviť právny štát, ak neexistuje možnosť prístupu k súdu.“*

Obsah práva na súdnu a inú právnu ochranu je tiež normovaná zákonnou úpravou (ktorá musí byť ústavne a eurokonformná).³ Obsahom základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR je poskytnúť uplatňovanému právu súdnu ochranu, avšak len za predpokladu, že sú splnené procesné podmienky súdneho konania.⁴ Je náročné obsah práva na súdnu a inú právnu ochranu presne definovať, avšak zahŕňa minimálne dva základné aspekty: (i) *prvým je existencia systému, ktorý umožňuje jednotlivcom uplatňovať svoje práva a riešiť*

³ ČOLLÁK, J. - MOLNÁR, P. - SUDZINA, M. *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve*. Košice: Typopress, 2023, s. 10.

⁴ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C.H. Beck. 2022. s. 566.

vzniknuté spory v organizačnej štruktúre štátnych orgánov, pričom tento systém musí byť rovnako dostupný pre všetkých, a (ii) druhým je zabezpečenie toho, aby tento systém prinášal výsledky, ktoré sú spravodlivé a akceptovateľné nielen na individuálnej, ale aj na spoločenskej úrovni.

Vo väčšine krajín je súdna sústava primárnou inštitúciou, prostredníctvom ktorej sa občania usilujú o dosiahnutie spravodlivosti. Avšak v mnohých z týchto krajín rôzne prekážky bránia občanom v prístupe k súdom. Štát, ktorý sa usiluje tieto prekážky zmierniť alebo odstrániť, nekoná len v záujme spravodlivosti, ale aj v smere zabezpečenia princípov právneho štátu a ochrany základných ľudských práv. Pre mnohých je náročné zabezpečiť financovanie potrebné na prístup k súdu, alebo tiež pochopiť ich právnu situáciu (ktorá je často zložitá) alebo vôbec rozpoznať, že ich situácia je riešiteľná právnymi prostriedkami.

Medzi hlavné faktory ovplyvňujúce prístup k spravodlivosti možno zaradiť ekonomické prekážky, ako napríklad nemajetnosť občanov, praktickú a teoretickú dostupnosť právnych služieb, nižšia úroveň právneho povedomia občanov o možnostiach ochrany ich práv, nezávislosť a nestrannosť súdnictva, efektívnosť a rýchlosť súdnych konaní, ako aj transparentnosť rozhodovacích procesov.

Bariéry, ktoré zapríčiňujú nezvolenie si súdnej sústavy na riešenie problémov, možno rozdeliť na:

I. Prekážky právne

- i. Zákonné a procesné lehoty
- ii. Povinné právne zastúpenie
- iii. Kvalifikované podania
- iv. Komunikácia so súdom výlučne elektronickými prostriedkami

II. Prekážky faktické

- i. Náklady súdneho konania
- ii. Nedostatok právneho povedomia
- iii. Zdlhavosť súdnych konaní
- iv. Subjektívna zložitnosť konania
- v. Mentálne – psychické bariéry⁵

⁵ Obdobne HURDÍK, J. *Náklady občanského soudního řízení a rovný přístup účastníku ke spravedlnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. s. 28.

1. Ekonomické bariéry - náklady na súdne konanie

Je nepochybné, že problematika ekonomického zaťaženia predstavuje kľúčový aspekt pri uplatňovaní práva na súdnu ochranu a dosahovaní spravodlivosti v civilnom súdnom konaní. Minimálnymi ekonomickými požiadavkami na začatie súdneho konania sú súdne poplatky a v niektorých konaniach náklady na obligatórne právne zastúpenie advokátom.

Súdne konanie ako jeden zo spôsobov riešenia sporov je spoplatnené, čo znamená, že jeho začatie je podmienené zaplatením súdneho poplatku. Každý, kto sa rozhodne využiť tento decízny systém pre účely odstránenia konkrétneho sporu alebo inej poruchy v hmotnoprávnom vzťahu, bude za jeho iniciáciu a priebeh platiť, a to už v jeho počiatočnom štádiu.

Podľa procesnoprávnych ustanovení je podmienkou prípustnosti žaloby, návrhu na začatie konania a riadneho konania o podanom návrhu (žaloby) uhradenie súdneho poplatku. V prípade neuhradenia súdneho poplatku spolu s podaním žaloby je súd oprávnený vyzvať účastníka konania na jeho úhradu v stanovenej lehote. Takáto výzva bude obsahovať presnú sumu poplatku a poučenie o právnych následkoch jeho nezaplatenia. Ak účastník konania neuhradí súdny poplatok v stanovenej lehote, súd je povinný konanie uznesením zastaviť. Zavedenie súdneho poplatku ako podmienky pre začatie konania nie je absolútne; zákon pripúšťa určité výnimky, ktoré umožňujú konanie začať aj bez jeho úhrady. Zákon o súdnych poplatkoch⁶ výslovne upravuje prípady, v ktorých neuhradenie súdneho poplatku nevedie k automatickému zastaveniu konania. Ide o špecifické situácie, kedy je z procesného hľadiska opodstatnený záujem na pokračovaní konania aj bez preukázania úhrady poplatku. Súdny poplatok v základnej sadzbe sa platí za konanie na jednej inštancii. Rovnaká sadzba poplatku sa uplatňuje aj v prípade odvolacieho konania vo veci samej. Poplatok za dovolanie a kasačnú sťažnosť sa vyberá vo výške dvojnásobku sumy stanovenej v sadzobníku.⁷

Vychádzajúc z uvedeného, ak občan zamýšľa domáhať sa svojich práv prostredníctvom súdu, musí byť finančne pripravený na pomerne zaťažujúci systém súdnych poplatkov. Občania tak musia znášať náklady spojené s uplatňovaním svojich práv, čo môže byť pre mnohých finančne náročné. Tým sa prístup k spravodlivosti pre nich stáva vzdialeným, ba až nedostupným.

Napriek všeobecnej povinnosti uhradiť súdny poplatok, zákon pripúšťa v tam vymedzených a aj v iných odôvodnených prípadoch oslobodenie od tohto poplatku. Oslobodenie od súdnych poplatkov je inštitút upravený zákonom, ktorý umožňuje určitým

⁶ Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov

⁷ ČOLLÁK, J. a kol. *Procesné právo. Význam súdneho procesu a civilné sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 250

subjektom znížiť alebo úplne odpustiť povinnosť uhradiť súdne poplatky. Zákonné dôvody pre oslobodenie sú taxatívne vymenované a súvisia najmä s (i.) postavením navrhovateľa (poplatníka)- *určité osoby sú oslobodené od poplatkovej povinnosti* alebo (ii.) povahou konania - *určité konania sú oslobodené od poplatkovej povinnosti*. Okrem zákonného oslobodenia môže súd na základe individuálnej úvahy rozhodnúť o oslobodení aj v prípadoch, ktoré nie sú výslovne uvedené v zákone, ak to odôvodňujú konkrétne okolnosti prípadu.

V tomto smere možno identifikovať relevantné rozhodnutie Ústavného súdu SR, so sp. zn. III. ÚS 289/2017 zo dňa 21.11.2017: „*Súd je oprávnený a zároveň povinný skúmať len skutočnosť, aká je majetková situácia žiadateľa o oslobodenie spod poplatkovej povinnosti... Aj EŠLP v rámci posudzovania majetkových pomerov zdôraznil, že objektívne posúdenie finančnej situácie nemôže byť založené iba na hypotetickej možnosti zaplatiť súdny poplatok, ale musí vychádzať zo skutočností preukázaných v konaní (rozsudok vo veci Jedamski a Jedamska v. Poľsko z 26. júla 2005, sťažnosť č. 73547/01, § 60).*“

Od poplatku je oslobodený aj ten, komu bol priznaný nárok na poskytnutie právnej pomoci podľa osobitného predpisu.⁸

Dňom 1. apríla 2024 nadobudla účinnosť novela zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch, ktorá priniesla významnú zmenu v oblasti výšky súdnych poplatkov. Legislatívnou zmenou došlo k navýšeniu sadzby súdneho poplatku zo žaloby alebo návrhu na začatie konania na 6 % z predmetu konania alebo z hodnoty predmetu sporu. Súčasne došlo aj k navýšeniu minimálnej a maximálnej výšky súdneho poplatku, čím sa pre účastníkov konania výrazne zvýšila finančná záťaž spojená s uplatňovaním práv na súde. Novela tak predstavuje významný zásah do systému súdnych poplatkov a môže zásadne ovplyvniť rozhodovanie účastníkov konania o tom, či sa obrátia na súd.

Finančná núdza je príčinou aj dôsledkom obmedzeného prístupu k spravodlivosti. „Chudoba“ je umocnená ďalšími štrukturálnymi a sociálnymi faktormi, ktoré často sprevádzajú materiálnu núdzu, ako napríklad obmedzený prístup k vzdelaniu a informáciám, znížené možnosti kontaktu so spoločnosťou, sociálne odsúdenie a diskriminácia.

2. Náklady na právneho zástupcu

V nadväznosti na prvú zmienenú oblasť, možno uviesť, že častejším prípadom čo ľudí odrádza od súdu je nedostatok finančných prostriedkov na zaplatenie – úhradu nákladov na

⁸ Zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

právne zastupovanie v súdnom konaní. V súdnom konaní je primárnym a v mnohých prípadoch výlučným procesným zástupcom strany advokát. Aj keď advokát môže poskytovať svoje služby bezplatne, teda *pro bono*, nemá to vplyv na rozhodovanie o nároku a o výške trov konkrétného súdneho konania. Výška odmien advokátov je závislá od hodnoty sporu, od ktorej je potom závislá tarifná hodnota úkonu právnej služby. Neúspešná strana je povinná uhradiť úspešnej strane trovy konania, ktoré zahŕňajú aj odmenu advokáta, aj keď táto nebola klientovi účtovaná.⁹

Súdny poplatok spolu s nákladmi na právne služby advokáta sa zdajú byť zásadnou prekážkou v prístupe k súdu v procesných právnych systémoch, kde sa pri rozhodovaní o nároku na náhradu trov konania uplatňuje zásada úspechu vo veci. V našich podmienkach je táto potenciálna prekážka zvýraznená tým, že procesný neúspech zahŕňa povinnosť nahradiť trovy konania (súdne poplatky a trovy právneho zastúpenia – ak existuje) aj protistrane, v zmysle pravidla „*vítaz berie všetko*“. „*Zmyslom a účelom náhrady trov konania v konaní pred všeobecným súdom je poskytnúť úspešnému účastníkovi náhradu tých trov konania, ktoré vo vecnej a časovej súvislosti s konaním musel alebo bude musieť nepochybne zaplatiť, pričom by ich nemusel zaplatiť, ak by tu nebolo konanie pred všeobecným súdom.*“¹⁰

Čo považujeme za potrebné zdôrazniť, je skutočnosť, že výška nákladov spojených so súdnym konaním je vysoko nepredvídateľná a môže sa značne líšiť v závislosti od priebehu konania, jeho procesného vývoja a procesného postupu protistrany. Pre účastníka - stranu sporu je takmer nemožné presne odhadnúť vlastné náklady, ktoré mu v súvislosti so sporom vzniknú, nieto ešte výdavky protistrany.

Rozsudok ESĽP vo veci Aireyová proti Írsku z 9. októbra 1979 mal významný vplyv na chápanie práva na prístup k spravodlivosti v kontexte zabezpečovania právnej pomoci zo strany štátu. Prípado sa týkal pani Aireyovej, ktorá chcela dosiahnuť odlúčenie (rozvod sa v Írsku v tom čase nedal dosiahnuť) od svojho manžela, s ktorým žila v násilnom vzťahu. Pani Aireyová nemala dostatok finančných prostriedkov na to, aby si mohla dovoliť advokáta, ktorý by ju zastupoval pred írskym najvyšším civilným súdom – High Court – do ktorého výlučnej právomoci patrila oblasť odlúčenia. Aireyová preto argumentovala, že je *de facto* zbavená prístupu k súdu, keďže bez právneho zastúpenia nebola schopná účinne viesť zložité súdne konanie. Súd v tomto prípade analyzoval, či je Írsko povinné zabezpečiť pani Aireyovej vzhľadom na konkrétne okolnosti na jej strane (*nízke vzdelanie, nedostatočné, až nulové právne*

⁹ ČOLLÁK, J. a kol. *Procesné právo. Význam súdneho procesu a civilné sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 259

¹⁰ Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 31/2004, zo dňa 17. decembra 2004

znalosti a povedomie, obmedzené finančné možnosti, vysoké náklady súdneho sporu) efektívny prístup k spravodlivosti, a to prostredníctvom poskytovania právnej pomoci. Súd vyjadril názor, že v komplikovaných súdnych konaniach, akým je konanie o odlúčenie, môže byť nevyhnutné zabezpečiť právnu pomoc zo strany štátu, aby osoba, ako napríklad pani Aireyová, mala reálnu šancu na úspešné a spravodlivé vedenie konania. *Napriek neexistencii podobného ustanovenia pre občianske spory možno podľa článku 6 ods. 1 niekedy prinútiť štát k tomu, aby poskytol právnu pomoc advokáta, keď je takáto právna pomoc nevyhnutná pre účinný prístup na súd, najmä vtedy, keď je konanie zložité alebo vyžaduje odborné právne znalosti, naviac keď je účastník konania v znevýhodnenej pozícii (napr. vzhľadom na svoje vzdelanie, znalosti práva alebo finančné možnosti).*

V priebehu času sa právo na právnu pomoc, prostredníctvom ktorého sa zabezpečuje prístup k súdu, rozšírilo aj na sociálne znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Na Slovensku sa toto právo, ktoré vyplýva z článku 6 ods. 1 Dohovoru, prejavilo zriadením Centier právnej pomoci na celom území SR. Zákon¹¹ v úvode svojho znenia stanovuje tri podmienky, ktoré musia byť splnené na to, aby CPP mohlo priznať nárok na poskytnutie právnej pomoci a to:

- *stav materiálnej núdze žiadateľa,*
- *vylúčenie zrejmej bezúspešnosti sporu,*
- *minimálna hodnota sporu, ak sa dá určiť.*

Vždy sa posudzujú špecifické okolnosti prípadu a hodnotí sa, či by osoba „*dokázala svoj prípad primerane a dostatočne prezentovať bez pomoci právneho zástupcu.*“¹²

3. Právne povedomie

Ďalšou prekážkou v prístupe k spravodlivosti je obmedzené vnímanie právneho charakteru problému jednotlivcami, čo úzko súvisí s ich právnym povedomím a vzdelaním. Podľa nášho názoru sa táto bariéra najvýraznejšie prejavuje tým, že jednotlivci nedokážu správne rozpoznať svoj konkrétny problém ako problém právny. Nepovažujú ho teda za riešiteľný právnymi prostriedkami a zároveň si nie sú vedomí dostupných právnych možností na jeho riešenie.

Osobná „*právna vedomosť*“, hoci je neoddeliteľne spojená s finančnou a životnou situáciou konkrétneho jednotlivca a ďalšími faktormi, ako sú vzdelanie, sociálny pôvod a

¹¹ Zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

¹² rozhodnutie ESLP vo veci *McVicar* proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 7. mája 2002, sťažnosť č. 46311/99

spoločenské postavenie, predstavuje oveľa širší problém. Existuje súbor záujmov, nárokov a potenciálnych problémov; niektoré sú členom spoločnosti dobre známe, zatiaľ čo iné sú vnímané len hmlisto alebo vôbec. Občania však potrebujú mať aspoň základnú predstavu o právnom základe svojho nároku a svojich šanciach na úspech ešte predtým, než investujú prostriedky do formálneho uplatnenia svojich práv.

Oblasť nízkeho právneho povedomia a právnej gramotnosti, v kombinácii s ekonomickými bariérami, výrazne ovplyvňuje už počiatočnú fázu analýzy právneho problému, najmä pri zhromažďovaní potrebných informácií o právnych možnostiach. Nedostatok informovanosti však významne obmedzuje schopnosť efektívne chrániť svoje práva, čo vedie k riziku, že oprávnené a potenciálne úspešné nároky zostanú neuplatnené. S týmto „hmotnoprávnym“ problémom úzko súvisí aj „procesnoprávny“ problém, ktorým je obmedzené povedomie o postupoch, ako konkrétny nárok uplatniť. Keďže znalosť dostupných možností predstavuje základný predpoklad na riešenie problémov súvisiacich s neuspokojenými právnymi potrebami, možno konštatovať, že prístup k relevantným informáciám je nevyhnutný. Z tohto dôvodu by sa mal klásť dôraz na aktívne poskytovanie a sprístupňovanie základných právnych informácií a právneho vzdelávania v dostupnej forme.

4. Časové bariéry

Časový aspekt, teda dĺžka súdneho konania, môže byť vnímaný ako samostatná prekážka prístupu k spravodlivosti. Časový aspekt súdnych konaní nemožno prehliadať, pretože oneskorenie pri poskytovaní súdnej ochrany má priamy dopad na napĺňanie princípu právnej istoty. V mnohých krajinách sú účastníci sporov nútení čakať roky na právoplatné súdne rozhodnutie.¹³ S pribúdajúcim časom narastajú náklady strán, čo vytvára zvýšený tlak predovšetkým na ekonomicky slabších účastníkov konania. Tento procesný prierah môže viesť k tomu, že strany v ekonomickej nevýhode a pod silným časovým tlakom sú nútené akceptovať nižšie nároky, než na aké majú skutočne nárok.

Vo vzťahu k neprimeranej dĺžke konania sa konštantne vyjadruje ESLP a po jeho vzore aj Ústavný súd SR, keďže požiadavka primeranej lehoty súdneho konania vychádza z čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Ani technické a organizačné problémy súdov pritom nemôžu byť na ťarchu účastníka konania, ktorý od súdu oprávnene očakáva ochranu svojich práv v primeranej lehote. *Ústavný súd ďalej poukazuje aj na svoju ustálenú judikatúru, podľa ktorej nielen nečinnosť, ale*

¹³ Nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 7/02 z 21. mája 2002: „Ústavné právo na prerokovanie veci bez zbytočných prierahov sa splní až právoplatným rozhodnutím štátneho orgánu, na ktorom sa osoba domáha odstránenia právnej neistoty ohľadom svojich práv (II. ÚS 26/95).“

aj nesústredená a neefektívna činnosť štátneho orgánu (všeobecného súdu) môže zapríčiniť porušenie ústavou zaručeného základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov, ak činnosť štátneho orgánu nesmerovala k odstráneniu právnej neistoty týkajúcej sa tých práv, kvôli ktorým sa sťažovateľ obrátil na štátny orgán, aby o jeho veci rozhodol (napr. I. ÚS 376/06, III. ÚS 90/07). Ani zložitnosť sporu nezbavuje sudcu ústavnej zodpovednosti za prietahy v konaní, zapríčinené nesprávnou organizáciou práce, nečinnosťou bez relevantného právneho dôvodu alebo inými nedostatkami v činnosti súdu (mutatis mutandis I. ÚS 47/96, III. ÚS 173/03).¹⁴

Nesplnenie pozitívneho záväzku štátu a jeho orgánov (aj všeobecných súdov) zabezpečiť účinnú ochranu práv a slobôd jednotlivcov v primeranej lehote možno považovať za neoprávnený zásah do rodinného života podľa čl. 19 ods. 2 ústavy vtedy, ak je nepochybné, že v dôsledku nedostatku existencie meritórneho rozhodnutia, ktorým by boli upravené práva a povinnosti rodiča k maloletému, sa zhoršuje postavenie dotknutého rodiča v tom zmysle, že rozvíjanie, resp. obnova vzťahu dotknutého rodiča s jeho dieťaťom je v súvislosti s uplynulým časom podstatne sťažená.¹⁵

ESLP vychádzajúc z článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zdôrazňuje, že spravodlivosť, ktorá nie je zabezpečená v primeranom čase, sa pre mnohých stáva prakticky nedostupnou. Oneskorenie súdneho konania preto predstavuje zásadnú prekážku v prístupe k spravodlivosti, čím ohrozuje nielen individuálne práva, ale aj dôveru verejnosti v právny systém ako celok.

5. Iné, osobitne nespomenuté bariéry

Predmetná časť sa sústreďuje na celý rad osobných, osobnostných a psychologických prekážok, ktoré musia jednotlivci prekonať, aby mohli účinne uplatniť svoje práva v rámci existujúcej sústavy všeobecných súdov. Tieto bariéry sú často neviditeľné, no významne ovplyvňujú rozhodovanie ľudí, či sa vôbec uchýlia k súdnej ochrane. Psychická (ne)pripravenosť na súdne konanie je významným faktorom, pretože súdne spory prinášajú emočnú, energetickú záťaž, ktorá je často odradzujúca. Účasť na súdnych pojednávaniach môže v ľuďoch vyvolávať intenzívne negatívne emócie, ako sú úzkosť, strach z výsledku, stigmatizácia, zmätok alebo hanba, čo môže mnohých viesť k vyhýbaniu sa kontaktu so súdmi.

Aj keď je možnosť predstúpiť pred súd často považovaná za základné právo, pre mnohých je verejné vystupovanie pred autoritou, ako je sudca alebo druhá (neznáma) osoba,

¹⁴ Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 125/2019 zo dňa 9. júna 2020

¹⁵ Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 196/2024-33 zo dňa 28. mája 2024

veľmi stresujúce až desivé. Úzkosť a hanba po takýchto zážitkoch nie sú nezvyčajné. Tieto „skryté“ bariéry, ktoré sú pri hlbšom zamyslení očividné, sú však často ignorované.

Jedným z ďalších aspektov sú aj geografické prekážky, ako je nedostatočná blízkosť súdu alebo obmedzená verejná doprava, ktoré komplikujú fyzickú účasť na súdnych konaniach, najmä pre ľudí z odľahlých oblastí alebo so zdravotným postihnutím.

V tejto súvislosti je vhodné okrajovo spomenúť význam technológií, ktoré majú potenciál zmierňovať ekonomické, fyzické a psychologické prekážky v prístupe k spravodlivosti. Moderné technológie môžu v blízkej budúcnosti zohrávať významnú úlohu pri znižovaní nákladov na dopravu, či už v rámci dostupnosti online komunikácie alebo poskytovania právnych informácií. Online platformy umožňujú poskytovať vzdialené právne poradenstvo a umožňujú riešenie sporov prostredníctvom videokonferencií, čo sprístupňuje súdne služby aj pre osoby so zdravotným postihnutím či tých, ktorí majú problémy s účasťou na súdnych pojednávaní. Jedným z najviditeľnejších spôsobov, ako technológia môže rozšíriť prístup k spravodlivosti a odstrániť prekážky k jej dosiahnutiu je poskytovanie právnych rád a služieb cez internet.

6. Centrum právnej pomoci

Centrum právnej pomoci zohráva kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní rovnosti prístupu k spravodlivosti, poskytovaním právnej pomoci ľuďom v hmotnej núdzi, ktorí nemajú prostriedky na platené právne služby. Centrum ponúka základné právne rady formou konzultácií za symbolický poplatok, a v prípade uznania nároku poskytuje právne zastupovanie cez zamestnancov Centra, pridelených advokátov alebo mediátorov. Klienti prostredníctvom zamestnancov Centra môžu získať informácie o svojich právnych možnostiach osobne, telefonicky alebo elektronicky. Podmienky pre získanie bezplatnej právnej pomoci sa odvíjajú od výšky životného minima, druhu sporu a štádia konania.

Napriek tejto činnosti existuje priestor k zvýšeniu právneho povedomia občanov prostredníctvom intenzívnejšej právnej osvety. Centrum by mohlo prispieť k právnemu povedomiu občanov organizovaním seminárov, workshopov a informačných kampaní, najmä pre znevýhodnené skupiny. Tvorba a distribúcia informačných materiálov zrozumiteľným jazykom, ktoré sa zameriavajú na konkrétne právne oblasti (*napr. pracovné právo, rodinné právo, spotrebiteľské právo*). Potreba bezplatnej právnej pomoci je najviac citelná v geografických oblastiach s vysokou nezamestnanosťou, nízkymi príjmami a veľkou vzdialenosťou k súdom. Centrum by takisto mohlo využiť moderné technológie, ako sú webové stránky, mobilné aplikácie a sociálne médiá.

7. Študentská právna poradňa pre obyvateľov mesta Košice

Jedným z významných prínosov v oblasti zvyšovania dostupnosti právnej pomoci je projekt Študentskej právnej poradne pre obyvateľov mesta Košice, ktorý umožňuje študentom právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach, pod vedením skúsených advokátov, vypracovať právne analýzy pre klientov. Tento systém poskytuje občanom spoľahlivé a zrozumiteľné právne informácie, ktoré im pomáhajú rozhodnúť sa, či a ako formálne uplatniť svoje nároky.

Projekt študentskej právnej poradne pre obyvateľov mesta Košice chápeme ako systém, ktorý potenciálnym žalobcom poskytuje spoľahlivé právne informácie, ktoré sú konkrétne a zrozumiteľné, aby im umožnili prijímať rozhodnutia o tom, či si požiadať o právne služby advokáta a/alebo formálne uplatniť svoje nároky na súde. Právna analýza spočíva v právnom rozbere skutkovej situácie opísanej konkrétnym občanom. Tento koncept poskytuje potenciálnym žalobcom (a) hodnotenie právnych aspektov ich problému a nároku, (b) v hrubých rysoch hodnotenie pravdepodobnosti úspechu ich prípadu na súde, alebo pred iným orgánom, (c) interaktívne a laické vysvetlenie (a) a (b). Hodnotenie právnych aspektov spočíva vo vysvetlení, ktoré právne predpisy sa vzťahujú na daný nárok, prečo a ako sa uplatňujú, a ako sa podobné prípady posudzovali v minulosti, aká je rozhodovacia prax v obdobných prípadoch a pod. Právna analýza má len informatívny charakter a jej cieľom je objasnenie právneho problému a právnych možností ďalšieho postupu v prípade. Rozhodnutie o ďalšom postupe a plnú zodpovednosť za toto rozhodnutie nesie klient sám.

Vďaka spolupráci študentov Právnickej fakulty UPJŠ a skúsených advokátov je tak právna pomoc dostupnejšia pre všetkých obyvateľov mesta, obyvatelia sa môžu lepšie orientovať vo svojej právnej situácii už v ranom štádiu, čím napomáha k realizácii základného práva na prístup k súdnej a inej právnej ochrane.

Záver

Myšlienka rovnosti sa usiluje o nastolenie spravodlivých podmienok pre všetkých, a to nielen odstránením súčasných prekážok, ale aj predvídaním a eliminovaním potenciálnych budúcich bariér.

Na zabezpečenie efektívneho práva na prístup k súdu je nevyhnutné nielen garantovať práva zaručené právnym poriadkom, ale predovšetkým zabezpečiť praktické podmienky pre ich uplatnenie. Súčasné prekážky v prístupe k spravodlivosti predstavujú komplexnú sieť problémov zakorenených v sociálnych, ekonomických, osobnostných, legislatívnych a organizačných štruktúrach spoločnosti. Významné prekážky, ako finančné náklady na domáhanie sa právnej ochrany na súde, nedostatok právnych znalostí, osobnostné a časové

prekážky, zložité právne postupy a strach, predsudky stále pretrvávajú a vyžadujú si systematický prístup na ich prekonanie. Na tomto mieste zdôrazňujeme potrebu komplexného prístupu, ktorý zahŕňa zvyšovanie právnej gramotnosti, rozšírenie dostupnosti právnych služieb, rozšírenie prístupu k právnemu vzdelávaniu, modernizáciu procesných postupov súdov s využitím stále viac dostupných moderných technológií, ktoré môžu zjednodušiť prístup k právnym informáciám a postupom, napríklad prostredníctvom online poradenských služieb a digitalizácie právnych systémov.

Úsilie o odstránenie bariér v prístupe k spravodlivosti je nesmierne komplexné, preto je nevyhnutný prístup, ktorý bude zohľadňovať súvislosti medzi jednotlivými oblasťami a úzku spoluprácu medzi štátnymi inštitúciami, právnickou profesiou, akademickou obcou a organizáciami zameranými svojou činnosťou na oblasť práva. Investícia do dostupnosti spravodlivosti je investíciou do budúcnosti našej spoločnosti.

Zoznam použitej literatúry

Knihy/Monografie

ČOLLÁK, J. - MOLNÁR, P. - SUDZINA, M. *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve*. Košice: Typopress, 2023, 197 s. ISBN 978-80-8129-145-6

ČOLLÁK, J. a kol. *Procesne právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2024. 566 s. ISBN 978-80-7380-953-9.

HURDÍK, J. *Náklady občanského soudního řízení a rovný přístup účastníku ke spravedlnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. 136 s. ISBN 978-80-7552-087-6

ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C. H. Beck, 2022, 594 s. ISBN 978-80-7400-876-4

Článok zo zborníka

EDDINS, K. A. *Úvodné poznámky ku konferencii VIA IURIS „Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov“* In Prístup k spravodlivosti – bariéry a východiská. Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov. Senec : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2010. ISBN 978-80-970467-5-0, rozsah strán 5-6

Právne predpisy

Európsky dohovor ochrane ľudských práv a základných slobôd

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Ústavný zákon č.23/1991 Zb. zo dňa 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd

Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov

Zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Súdne rozhodnutia

Nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 7/02 zo dňa 21. mája 2002

Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 125/2019 zo dňa 9. júna 2020

Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 196/2024-33 zo dňa 28. mája 2024

Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 31/2004, zo dňa 17. decembra 2004

Rozsudok ESLP vo veci Aireyová proti Írsku z 9. októbra 1979

Rozsudok ESLP vo veci Golder proti UK z 21. februára 1975

Rozsudok ESLP vo veci Jedamski a Jedamska proti Poľsku z 26. júla 2005

Rozsudok ESLP vo veci McVicar proti Spojenému kráľovstvu z 7. mája 2002

Uznesenie ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 289/2017 zo dňa 21. novembra 2017

ANALÝZA SPÔSOBOV ROZHODOVANIA CENTRA PRÁVNEJ POMOCI V CIVILNEJ AGENDE S DÔRAZOM NA PRINCÍP SPRAVODLIVOSTI

ANALYSIS OF THE LEGAL AID CENTRE'S DECISION-MAKING METHODS IN THE CIVIL AGENDA, WITH AN EMPHASIS ON THE PRINCIPLE OF JUSTICE

Tomáš Palaj¹

Abstrakt

V príspevku sa zaoberám rôznymi spôsobmi rozhodovania o žiadostiach o poskytnutie právnej pomoci v civilnej agende. Úvodom sa venujem normatívnym rámcom rozhodovania Centra právnej pomoci. Na prípadových štúdiách z rozhodovacej praxe uvádzam konkrétne možnosti pri hľadaní najvhodnejšieho riešenia životných situácií klientov prichádzajúcich do kolízií s normami v rôznych podoblastiach civilného práva pri hľadaní princípu spravodlivosti a zohľadnení všetkých skutočností súvisiacich s predmetnou právnou vecou.

Kľúčové slová

Centrum právnej pomoci, princíp spravodlivosti

Abstract

In this paper, I discuss the different ways in which civil legal aid applications are decided. I begin by describing the normative frameworks for the decision-making of the Legal Aid Centre. Using case studies from the decision-making practice, I present specific options for finding the most appropriate solution to the life situations of clients coming into conflict with norms in various sub-areas of civil law, while seeking the principle of fairness and taking into account all the facts related to the legal case in question.

Keywords

Legal aid, principle of justice

Úvod

Centrum právnej pomoci zohráva kľúčovú úlohu v poskytovaní bezplatnej právnej pomoci osobám, ktoré si nemôžu dovoliť odbornú právnu pomoc v civilnej agende. Vzhľadom na povahu tejto pomoci a jej dopad na životy jednotlivcov je nevyhnutné, aby rozhodovacie

¹ Mgr. Tomáš Palaj, vedúci kancelárie Centra právnej pomoci v Banskej Bystrici.

procesy tohto centra boli vykonávané v súlade s vysokými právnymi a etickými štandardmi. Tento článok sa zameriava na analýzu spôsobov rozhodovania v civilnej agende Centra právnej pomoci, pričom kladie dôraz na dodržiavanie princípu spravodlivosti. Cieľom je objasniť, akým spôsobom tento princíp ovplyvňuje rozhodovanie, aké mechanizmy zaručujú spravodlivosť a aké výzvy a riziká sú s tým spojené v praxi.

1. Centrum právnej pomoci

1.1. Všeobecne o Centre právnej pomoci

Centrum právnej pomoci (ďalej len „Centrum“) vzniklo 01.01.2006 na základe zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi (ďalej len „zákon“) ako štátna rozpočtová organizácia, ktorej zriaďovateľom je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Zmyslom práce Centra je poskytovať kvalitnú komplexnú právnu pomoc ľuďom, ktorí pre nedostatok prostriedkov nemôžu využívať právne služby. Poskytovaním právnej pomoci sa tak Centrum snaží zabezpečiť ľuďom v materiálnej núdzi efektívnu právnu ochranu. Centrum poskytuje právnu pomoc prostredníctvom: 15 kancelárií, 47 konzultačných pracovísk a Call centra. Vecná pôsobnosť Centra je upravená zákonom.² Centrum poskytuje právnu pomoc v konaniach občianskoprávných, pracovnoprávných, rodinnoprávných, obchodnoprávných, v konaní pred súdom v správnom súdnictve, v uvedených veciach aj v konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky, v konaniach o oddlení fyzických osôb, v cezhraničných sporoch iba fyzickým osobám, ktoré majú bydlisko alebo obvyklý pobyt na území členského štátu Európskej únie, v azylových veciach, v konaní o administratívnom vyhostení, v konaní o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny a v konaní o zaistení žiadateľa o udelenie azylu. Centrum neposkytuje právnu pomoc v trestných veciach.

Žiadosť o poskytnutie právnej pomoci sa podáva písomne na predpísanom tlačíve jej zaslaním na jednu z uvedených poštových adries kancelárií Centra. Toto tlačivo je možné vyzdvihnúť si aj osobne v kanceláriách alebo v konzultačných pracoviskách, na požiadanie môže byť tlačivo aj zaslané. Žiadosť je tiež možné nájsť na internetovej stránke Centra. O nároku na poskytnutie právnej pomoci rozhodne Centrum do 30 dní po doručení riadne vyplnenej a doloženej žiadosti.

² Pozri § 3 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

1.2. Predbežná konzultácia

Fyzická osoba, ktorá má záujem o poskytnutie právnej pomoci, sa môže obrátiť na Centrum, ktoré jej poskytne predbežnú konzultáciu za účelom: vysvetlenia podmienok na uplatnenie nároku na poskytnutie právnej pomoci, oboznámenia sa s prípadom a poskytnutia základnej právnej rady, pomoci pri vyplňaní žiadosti o poskytnutie právnej pomoci alebo upozornenia na nebezpečenstvo zmeškania lehoty v konkrétnom prípade.

Predbežná konzultácia sa poskytuje v jednej veci len jedenkrát v trvaní maximálne jednej hodiny. Za poskytnutie jednej predbežnej konzultácie sa podľa zákona platí poplatok vo výške 4,50 €.³

1.3. Podmienky poskytovania právnej pomoci

a) bez finančnej účasti

Na poskytnutie právnej pomoci bez finančnej účasti má právo fyzická osoba, ak spĺňa súčasne tieto tri podmienky: nachádza sa v stave materiálnej núdze, nejde o zrejmú bezúspešnosť sporu a hodnota sporu prevyšuje hodnotu minimálnej mzdy ustanovenej zákonom.⁴

b) s finančnou účasťou v rozsahu 20% trov právneho zastúpenia

Na poskytnutie právnej pomoci s finančnou účasťou má právo fyzická osoba, ak spĺňa súčasne tieto tri podmienky: jej príjem presahuje 1,4-násobok sumy životného minima a súčasne nepresahuje 1,6-násobok uvedenej sumy a nemôže si využívanie právnych služieb zabezpečiť svojím majetkom, nejde o zrejmú bezúspešnosť sporu a hodnota sporu prevyšuje hodnotu minimálnej mzdy ustanovenej zákonom.

Ak príjmy prevyšujú zákonom určenú hranicu materiálnej núdze, centrum môže poskytnúť právnu pomoc s finančnou účasťou oprávnenej osoby, ak je to primerané okolnostiam žiadanej právnej pomoci.

1.3.1. Materiálna núdza

Pojem materiálna núdza si netreba zamieňať s pojmom hmotná núdza. V stave materiálnej núdze sa fyzická osoba nachádza vtedy, keď je poberateľom dávky a príspevkov

³ Pozri § 9 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

⁴ Pozri § 6 ods. 1 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

k dávke v hmotnej núdzi⁵, alebo keď jej príjem nepresahuje 1,6-násobok sumy životného minima a využívanie právnych služieb si nemôže zabezpečiť iným svojím majetkom.

1.3.2. Zrejma bezúspešnosť sporu

Pri posudzovaní zrejmej bezúspešnosti sporu Centrum prihliada len na formálne preskúmanie odôvodnenosti návrhu žiadateľa. Keďže by však nebolo žiaduce, aby zodpovedný orgán prejedlikoval možný výsledok sporu z vecnej stránky, a tým zasahoval do právomoci súdu, zamietnutie žiadosti o poskytnutie právnej pomoci z tohto dôvodu je prijateľné iba v zrejmých prípadoch, napr. uplynutie prekluzívnej lehoty.⁶

1.3.3. Hodnota sporu prevyšuje hodnotu minimálnej mzdy ustanovenej zákonom

Pokiaľ ide o poslednú podmienku týkajúcu sa hodnoty sporu, tu sa vychádza z logickej premisy, aby náklady, ktoré štátu vzniknú v súvislosti s poskytovaním právnej pomoci, neboli v zjavnom negatívnom nepomere k celkovej hodnote sporu. Predpokladá sa, že v takých prípadoch by účastník ani inak nevyužil odbornú právnu pomoc, a to z hľadiska jej ekonomickej neefektívnosti. Vyňaté sú spory, v ktorých nie je možné hodnotu sporu vyčíslit' v peniazoch.

2. Rozhodnutia Centra právnej pomoci

2.1. Zastavenie správneho konania

Centrum pred vydaním rozhodnutia o priznaní, resp. nepriznaní nároku na poskytnutie právnej pomoci môže rozhodnúť o zastavení správneho konania v zmysle § 30 ods. 1 písm. a) až e) zákona č. 71/1967 o správnom konaní. Centrum rozhodne o zastavení správneho konania z dôvodov, ak zistí, že ten, kto podal návrh na začatie konania, nie je účastníkom konania a nejde o konanie, ktoré môže začať správny orgán; ak účastník konania vzal svoj návrh na začatie konania späť a konanie sa netýka iného účastníka konania, alebo ostatní účastníci konania súhlasia so späťvzatím návrhu a nejde o konanie, ktoré môže začať správny orgán; ak účastník konania zomrel, bol vyhlásený za mŕtveho, alebo zanikol bez právneho nástupcu a konanie sa týkalo len tohto účastníka konania; ak účastník konania na výzvu správneho orgánu v určenej lehote neodstránil nedostatky svojho podania a bol o možnosti zastavenia

⁵ Pozri zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁶ Pozri § 8 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

konania poučený, alebo ak zistí, že nie je príslušným na konanie a vec nemožno postúpiť príslušnému orgánu.⁷

2.2. Nepriznanie nároku na poskytnutie právnej pomoci

Splnenie podmienok, ktoré boli spomenuté vyššie, Centrum posudzuje v konaní o nároku na poskytnutie právnej pomoci, ktoré nasleduje po podaní žiadosti o poskytnutie právnej pomoci. Toto konanie predchádza samotnému poskytovaniu právnej pomoci. Centrum neprizná právnu pomoc, ak žiadateľ nespĺňa podmienky stanovené zákonom. Ak odpadnú dôvody, pre ktoré nebol priznaný nárok na poskytnutie právnej pomoci, je možné v tej istej veci opätovne podať žiadosť o právnu pomoc.

2.3. Predbežné poskytnutie právnej pomoci

Rozhodnutie o poskytnutí predbežnej právnej pomoci je samotným rozhodnutím o nároku na právnu pomoc. Centrum na základe žiadosti poskytne predbežnú právnu pomoc vždy, ak hrozí nebezpečenstvo zmeškania lehoty, napr. lehoty na podanie odvolania proti rozhodnutiu súdu, odporu proti platobnému rozkazu. O jej priznaní, resp. nepriznaní centrum urýchlene rozhodne ešte pred rozhodnutím o nároku na poskytnutie právnej pomoci. O predbežnú právnu pomoc sa žiada tak, že sa vyplní príslušná časť v žiadosti o poskytnutie právnej pomoci. Treba však počítať s tým, že ak sa po posúdení žiadosti o poskytnutie právnej pomoci zistí, že fyzická osoba nespĺňa podmienky na priznanie nároku na jej poskytovanie, môžu jej byť dodatočne vyúčtované trovy poskytnutej právnej pomoci. Ich výška sa určí podľa vyhlášky o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb.⁸

2.4. Priznanie nároku na poskytovanie právnej pomoci

Ak bola fyzickej osobe po posúdení zákonných podmienok uvedených vyššie priznaná právna pomoc rozhodnutím Centra, oprávnená osoba má možnosť využiť komplexné právne služby, ktoré zahŕňajú najmä: právne poradenstvo, pomoc pri mimosúdnych konaniach (mediácia), spisovanie podaní na súdy (príprava návrhov žalôb a pod.), zastupovanie pred súdom určeným advokátom alebo Centrom. Právnu pomoc poskytuje určený advokát, právnik

⁷ Pozri § 30 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.

⁸ Pozri § 11 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Centra alebo určený mediátor, a to počnúc právoplatnosťou rozhodnutia o priznaní nároku na jej poskytovanie, až do skončenia súdneho, resp. mimosúdneho konania v danej veci.

2.5. Odňatie nároku na poskytovanie právnej pomoci

Centrum rozhodne o odňatí poskytovania právnej pomoci, ak oprávnená osoba neposkytuje Centru, určenému advokátovi alebo mediátorovi potrebnú súčinnosť; ak sa v priebehu poskytovania právnej pomoci zistí, že oprávnená osoba sa nenachádza v materiálnej núdzi – ustanovenie o osobitnom zreteli tým nie je dotknuté; ak oprávnená osoba do troch mesiacov od vydania právoplatného rozhodnutia o priznaní nároku na poskytovanie právnej pomoci neuzavrie s Centrom alebo určeným advokátom dohodu, alebo s určeným mediátorom dohodu o začatí mediácie, alebo neudelí plnomocenstvo Centru alebo určenému advokátovi a nejde o prípad preukázanej nečinnosti advokáta alebo jeho vzťahu k protistrane; ak vyjde najavo, že nárok na poskytovanie právnej pomoci sa žiadateľovi priznal na základe nepravdivých alebo neúplných údajov, alebo ak oprávnená osoba nevyhoví výzve podľa § 13 ods. 3 zákona.⁹

3. Princíp spravodlivosti a prípady rozhodnutia Centra

3.1. Princíp spravodlivosti

Princíp spravodlivosti v práve sa týka zabezpečenia rovnakého a spravodlivého zaobchádzania s jednotlivcami v rámci právnych procesov, ako aj v súvislosti s právami a povinnosťami, ktoré sú zakotvené v právnom systéme. Tento princíp zahŕňa niekoľko kľúčových aspektov:

Rovnosť pred zákonom: Všetci jednotlivci by mali mať rovnaký prístup k právam a povinnostiam, bez diskriminácie na základe pohlavia, rasy, náboženstva, etnického pôvodu alebo iných osobných charakteristík. Týmto sa zabezpečuje, že každý, kto je v rovnakom právnom postavení, bude mať rovnaké príležitosti a ochranu.

Spravodlivý proces: Každý má právo na spravodlivý a nestranný súdny proces. To zahŕňa právo na obhajobu, možnosť vypočuť sa, nevyhnutnosť predloženia dôkazov, ako aj ochranu pred svojvoľným zatknutím alebo väzením. Princíp spravodlivosti v právnom procese znamená, že rozhodnutia sa musia zakladať na objektívnych a férových právnych základoch.

⁹ Pozri § 14 zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Primeranosť a proporcionalita: Právne sankcie a opatrenia by mali byť primerané závažnosti činu a okolnostiam. Tento aspekt spravodlivosti znamená, že tresty alebo opatrenia by nemali byť neprimerane prísne alebo naopak, príliš mierne vzhľadom na spáchaný čin.

Právna predvídateľnosť: Zákony a ich aplikácia by mali byť jasné, predvídateľné a dostupné pre všetkých. Jednotlivci by mali vedieť, aké dôsledky budú mať ich činy v súlade s právnym rámcom, aby sa vyhli neúmyselným porušeniam právnych noriem.

Oprávnenie na nápravu: Ak došlo k porušeniu práv alebo nesprávnemu rozhodnutiu, existuje mechanizmus na nápravu – napríklad odvolacie konanie alebo právne opravné prostriedky. Toto umožňuje, aby sa chyby v právnych rozhodnutiach napravili a poškodení jednotlivci mali možnosť domôcť sa spravodlivosti.

Princíp spravodlivosti v práve teda znamená, že právny systém musí zabezpečiť nielen rovnaké zaobchádzanie so všetkými osobami, ale aj férovosť, transparentnosť a primeranosť v celom právnom procese.

3.2. Rozhodnutie Centra v právnej veci o zriadenie vecného bremena

Žiadateľka o poskytnutie právnej pomoci (ďalej len „žiadateľka“) na predbežnej konzultácii oboznámila právničku Centra s právnym problémom, kvôli ktorému prišla. Išlo o situáciu, že žiadateľka kúpila rodinný dom v roku 2009. K domu chodila chodníkom cez dvor majiteľa vedľajšieho pozemku. V roku 2020 bola u svojej dcéry na 3 týždne a za ten čas chodník majiteľ vedľajšieho pozemku zahradil a žiadateľka sa nemala ako dostať k svojmu domu.

Keby žiadateľka nenavštívila Centrum, tak by nevedela, ako sa účinne brániť, ako v tejto veci postupovať a ako sa domôcť spravodlivosti. Centrum po splnení podmienok na poskytnutie právnej pomoci uvádzaných vyššie v príspevku rozhodlo o priznaní nároku na poskytnutie právnej pomoci bez finančnej účasti a na zastupovanie žiadateľky v právnej veci o zriadenie vecného bremena určilo právničku Centra. Po udelení plnej moci žiadateľkou bol majiteľ vedľajšieho pozemku kontaktovaný listom v snahe o mimosúdne vyriešenie situácie.

Majiteľ vedľajšieho pozemku s mimosúdnym riešením situácie nesúhlasil. Z dôvodu, že žiadateľka sa k nehnuteľnosti nevedela dostať už 6 mesiacov, právnička Centra vyhodnotila, že je v prospech žiadateľky podať najskôr návrh na nariadenie neodkladného opatrenia v zmysle § 325 ods. 2 písm. d) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

Príslušný Okresný súd žiadosti Centra vyhovel a nariadil neodkladné opatrenie, na základe ktorého bol majiteľ pozemku povinný strpieť prechod žiadateľky cez pozemok

a do 30 dní podať žalobu vo veci samej za účelom zriadenia vecného bremena v jej prospech. Aby bola splnená povinnosť určená súdom, bol v mene žiadateľky podaný aj návrh vo veci samej, v právnej veci: návrh na zriadenie vecného bremena v zmysle § 151o ods. 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. V zmysle podaného návrhu okresný súd vyzval žiadateľku, aby doplnila písomné podanie o geometrický plán a uviedla navrhovanú výšku náhrady za zriadenie práva nevyhnutnej cesty. Právnička Centra sa snažila pomôcť žiadateľke a niekoľkokrát odoslala žiadosť o predĺženie lehoty na doloženie potrebných podkladov. Žiadateľka však nakoniec nezohnala finančné prostriedky na zaplatenie znalca, ktorý by vypracoval geometrický plán.

Na základe uvedeného, keďže žiadateľka v stanovenej lehote podanie nedoplnila, príslušný okresný súd podanie žalobkyne odmietol. Centrum a žiadateľka nakoniec v právnej veci úspešní neboli, ale aspoň návrhom na nariadenie neodkladného opatrenia a žiadosťami o predĺženie lehôt na doplnenie žiadateľka získala prístup k nehnuteľnosti na viac ako dva roky.

3.3. Rozhodnutie Centra v právnej veci o zaplatenie finančnej čiastky

Žiadateľ o poskytnutie právnej pomoci (ďalej len „žiadateľ“) doručil do Centra vyplnený formulár žiadosti, z ktorého je zrejmé, že žiada o poskytnutie právnej pomoci v právnej veci o zaplatenie finančnej čiastky. Z informácií o spore, ktoré žiadateľ vyplnil vo formulári žiadosti o poskytnutie právnej pomoci je zrejmé, že žiadateľ bol poberateľom invalidného dôchodku a bol osobou s ťažkým zdravotným postihnutím. Jeho bývalý osobný asistent si na jeho meno zobral úver v bankovej inštitúcii. Na základe trestného konania bolo rozhodnuté, že ide o úverový podvod. O skutočnosti, že na jeho meno si niekto zobral úver, sa žiadateľ dozvedel až v trestnom konaní. Aj napriek tomu však banka zažalovala okrem bývalého asistenta aj žiadateľa, od ktorého požadovala vrátenie finančnej čiastky.

Žiadateľ skúsil osloviť advokátov v mieste trvalého pobytu, ale ich služby si z finančných dôvodov dovoliť nemohol. Je veľká pravdepodobnosť, že keby žiadateľa nezastupoval právnik Centra, v konaní by bol neúspešný. Žiadateľov príjem presahoval zákonom stanovenú hranicu materiálnej núdze, ale Centrum vyhodnotilo právny problém a sociálne postavenie žiadateľa ako právnu vec hodnú osobitného zreteľa a priznalo žiadateľovi nárok na poskytnutie právnej pomoci s finančnou účasťou. Po udelení plnej moci bolo v mene žiadateľa vypracované vyjadrenie k podanej žalobe, ktorú podal právny zástupca banky. Právnik Centra vo vyjadrení tvrdil, že žiadateľ nie je pasívne vecne legitimovaný, pretože sa bezdôvodne neobohatil na úkor bankovej inštitúcie, o čom bolo rozhodnuté aj v trestnom konaní. Príslušný okresný súd dal za pravdu žiadateľovi a konanie proti žiadateľovi zamietol.

Žiadateľ bol nakoniec po rozhodnutí príslušného krajského súdu úspešný a žaloba bola voči nemu zamietnutá.

3.4. Rozhodnutie Centra v právnej veci o zastavenie exekúcie

Žiadateľ o poskytnutie právnej pomoci (ďalej len „žiadateľ“) na predbežnej konzultácii požiadal o poskytnutie právnej pomoci v právnej veci o zastavenie exekúcie. Žiadateľ ešte v roku 2015 uzatvoril s nebankovou inštitúciou zmluvu o úvere a rozhodcovskú zmluvu. V rovnaký deň bola zo strany bankovej inštitúcie v prospech žiadateľa vystavená taktiež blankozmenka. Žiadateľ úver splácal, ale napriek tejto skutočnosti príslušný okresný súd vydal v roku 2017 poverenie na vykonanie exekúcie. Žiadateľ v roku 2019 podal návrh na zastavenie a odklad exekúcie. Okresný súd návrh na zastavenie exekúcie, ako aj návrh na odklad exekúcie zamietol z dôvodu, že sa podľa názoru súdu nejednalo o vzťah spotrebiteľský, ale o obchodnoprávny vzťah.

Žiadateľ po predbežnej konzultácii a po podaní žiadosti o poskytnutie právnej pomoci v Centre v roku 2021 prostredníctvom právnika Centra podal opätovne návrh na zastavenie exekúcie, a to z dôvodu existencie nového dôkazu, ktorý nepreukázal vo svojom návrhu v roku 2019. Žiadateľ pripojil čestné vyhlásenie sestry, ktorá čestným vyhlásením, ako aj svedeckou výpoveďou dosvedčila, že peniaze, ktoré si žiadateľ požičal od nebankovej inštitúcie, neboli použité na účel podnikania, ale na účel zakúpenia vozíka pre telesne postihnutú sestru žiadateľa, ktorej sa v tom čase zhoršil zdravotný stav. Keďže žiadateľ v tom čase nemal stály príjem, so žiadosťou o poskytnutie úveru sa obrátil na bankovú inštitúciu.

Okresný súd právnu vec žiadateľa po podanom návrhu opätovne preskúmal a exekúciu voči žiadateľovi zastavil. Nebanková inštitúcia proti uzneseniu okresného súdu podala odvolanie. Krajský súd uznesenie okresného súdu potvrdil a na základe uvedeného bola exekúcia voči žiadateľovi zamietnutá.

Žiadateľ mal vedené exekučné konanie od roku 2017 až do roku 2021 aj napriek skutočnosti, že poctivo pôžičku platil a mal istinu splatenú. V prípade, ak by nenavštívil Centrum, exekúcia by mu zastavená nebola. Žiadateľ s dôrazom na princíp spravodlivosti využil rovnosť pred zákonom, ako aj právo na spravodlivý súdny proces.

Záver

Poslaním Centra je poskytnúť občanom odborné informácie o svojich možnostiach. Rozhodovanie Centra právnej pomoci v civilnej agende predstavuje dôležitú súčasť právneho systému, ktorá zabezpečuje prístup k spravodlivosti pre osoby v sociálnej a finančnej núdzi.

Centrum je inštitúciou, ktorá naplňa ústavou garantované právo prístupu občana k spravodlivosti.

Analýza ukázala, že rozhodovacie procesy sú v mnohých prípadoch efektívne. Centrum poskytuje neoceniteľnú službu pre osoby s obmedzenými finančnými možnosťami. Pri zachovaní vysokých etických a právnych štandardov bude rozhodovanie Centra naďalej kľúčovým nástrojom na ochranu práv jednotlivcov a zabezpečenie rovnosti pred zákonom v civilnej agende.

Zoznam bibliografických odkazov

Zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. [586/2003 Z. z.](#) o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.

EURÓPSKA PROKURATÚRA AKO CUDZÍ ORGÁN?

THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE AS A FOREIGN BODY?

Alexander Pezlar¹

Abstrakt

Článok sa zaoberá špecifickým postavením Európskej prokuratúry (EPPO) v systéme prokuratúry Slovenskej republiky, predovšetkým s ohľadom na právomoc EPPO pri rozhodovaní o opravných prostriedkoch v prípravnom konaní. Autor analyzuje právomoc EPPO v kontexte jej nezávislého postavenia a kompetencií v oblasti vyšetrovania a stíhania trestných činov poškodzovania finančných záujmov Európskej únie. V článku sú analyzované normy upravujúce možnosti subjektov trestného konania podávať opravné prostriedky voči rozhodnutiam EPPO, a súčasne je posúdený aj vzťah k vnútroštátnym orgánom SR. Záverečná časť článku sa venuje aplikačným problémom, ktorých výskyt možno predpokladať v kontexte súčasného a aj budúceho fungovania EPPO v právnom systéme SR.

Kľúčové slová

Európska prokuratúra, opravné prostriedky, trestné konanie

Abstract

The article examines the specific position of the European Public Prosecutor's Office (EPPO) in the system of the Slovak system of public prosecution, especially with regard to the EPPO's competence in deciding on appeals in preliminary proceedings. The author analyses the competence of the EPPO in the context of its independent status and competences in the field of investigation and prosecution of offences against the financial interests of the European Union. The article analyses the norms governing the possibility for the subjects of criminal proceedings to appeal against the decisions of the EPPO, and at the same time assesses the relationship with the national authorities of the Slovak Republic. The final part of the article is devoted to the application problems that can be expected to arise in the context of the current and future functioning of the EPPO in the legal system of the Slovak Republic.

Keywords

European Public Prosecutor's Office, remedies, criminal proceedings

¹ Mgr. Alexander Pezlar je interným doktorandom na katedre Trestného práva, Právnickej fakulty, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Úvod

Vstupom Slovenskej republiky, ako členského štátu do Európskej únie v roku 2004 bola započatá bezprecedentná spolupráca v oblasti harmonizácie právnych poriadkov, osobitne poukazujeme na spoluprácu v oblasti trestného práva. Takýto postup je označovaný ako europeizácia trestného práva a jedná sa o logické vyústenie dôkladnej integrácie členských štátov do komplexného hospodársko-politického celku.

Slovenská republika je od svojho vstupu do Európskej únie prijímajúcim štátom t.j. Slovenská republika významným spôsobom profituje z mnohých výhod členstva, akými sú napríklad voľný pohyb tovaru a služieb, a predovšetkým výhody spojené s prístupom k finančným prostriedkom Európskej únie. Špecifikované benefity, tak zohrávajú kľúčovú rolu pri modernizácii krajiny a jej hospodárskom raste. Práve markantný rozsah dostupných finančných prostriedkov kreuje riziká spojené s potencionálnym páchaním trestnej činnosti. S nárastom fenoménu globalizácie a cezhraničnej trestnej činnosti vzrástla aj potreba efektívneho vyšetrovania a stíhania trestných činov súvisiacich s neoprávneným čerpaním finančných zdrojov, cezhraničnými daňovými podvodmi, či korupciou. Vymedzené oblasti trestnej činnosti sú zo svojej podstaty spravidla latentnejšej povahy a vyznačujú sa aj istou mierou sofistikovanosti, a predovšetkým nadobúdajú cezhraničný charakter. V reakcii na tieto hrozby bola v rámci posilnenej spolupráce členských štátov vytvorená osobitná inštitúcia Európska prokuratúra (European Public Prosecutor's Office – EPPO).

EPPO ako nadnárodný orgán s právomocou vyšetrovať a stíhať trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie pôsobí v členských štátoch, ktoré sa k tejto iniciatíve pripojili, vrátane Slovenskej republiky. Z pohľadu vnútroštátneho právneho poriadku, však vzniká otázka vzájomného vzťahu EPPO a prokuratúry Slovenskej republiky. Systém prokuratúry Slovenskej republiky je vybudovaný na princípe hierarchie na čele s Generálnou prokuratúrou, zatiaľ čo EPPO funguje na základe nezávislosti od vnútroštátnych orgánov a svoje rozhodnutia prijíma autonómne, v obdobnej hierarchickej štruktúre. Táto štrukturálna odlišnosť môže vyvolávať právne otázky a aplikačné problémy v oblasti kontroly rozhodnutí EPPO a možností ich preskúmania.

Cieľom tohto článku je analyzovať postavenie EPPO v rámci systému prokuratúry Slovenskej republiky s osobitným dôrazom na právomoc rozhodovať o opravných prostriedkoch v prípravnom konaní. V článku budú preskúmané relevantné právne normy upravujúce právomoc EPPO, možnosti subjektov trestného konania podávať opravné prostriedky voči rozhodnutiam EPPO a vzťah EPPO k vnútroštátnym orgánom Slovenskej

republiky. Záverečná časť článku sa venuje potenciálnym aplikačným problémom, ktoré môžu vzniknúť v kontexte súčasného aj budúceho fungovania EPPO v slovenskom právnom systéme.

1. Európska prokuratúra a jej postavenie v podmienkach Slovenskej republiky

Prokuratúra Slovenskej republiky (ďalej aj „prokuratúra SR“) je ústavou zakotvený štátny orgán verejnej správy, a to konkrétne v ôsmej hlave, v článkoch 149-151². Ide o základné východiská, ktoré definujú postavenie, pôsobnosť, organizáciu a charakter prokuratúry.³ Prokuratúra SR je teda orgán, ktorý sa podieľa na ochrane práv a zákonom chránených záujmov fyzických osôb, právnických osôb a štátu. Na čele prokuratúry je generálny prokurátor, ktorého vymenúva a odvoláva prezident Slovenskej republiky na návrh Národnej rady Slovenskej republiky. Legálna definícia postavenia prokuratúry SR je obsiahnutá v §2 Zákona č. 153/2001 Z.z. z 28. marca 2001 o prokuratúre⁴ (ďalej len „Zákon o prokuratúre“) *„Prokuratúra je samostatná hierarchicky usporiadaná jednotná sústava štátnych orgánov na čele s generálnym prokurátorom, v ktorej pôsobia prokurátori vo vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti.“* V zmysle uvedeného Generálnemu prokurátorovi SR prináleží Ústavné postavenie a jeho právomoci sú bližšie špecifikované v Trestnom poriadku a osobitne aj v § 10 ods. 1 zákona o prokuratúre *„generálny prokurátor riadi a kontroluje činnosť prokuratúry na všetkých stupňoch.“*

Hierarchické usporiadanie prokuratúry možno charakterizovať, ako podriadenosť orgánov prokuratúry na nižšom stupni orgánom prokuratúry na vyššom stupni. Pričom nadriadený prokurátor je oprávnený:

1. vydať podriadenému prokurátorovi pokyn, ako má postupovať v konaní a pri plnení úloh,
2. vykonať úlohy podriadeného prokurátora alebo rozhodnúť, že ich vykoná iný podriadený prokurátor; to však neplatí, ak ide o tzv. negatívny pokyn.

Napriek striktne vymedzenej hierarchickej štruktúre a absencie Ústavného zakotvenia nezávislosti Prokuratúry SR je možné vnímať a charakterizovať nezávislosť prokuratúry v dvoch rozmeroch. Prvým rozmerom nezávislosti prokuratúry je vonkajšia nezávislosť, ktorú je možné definovať ako neexistenciu vonkajších vplyvov, ktoré by mohli byť politického charakteru alebo akýkoľvek iný charakter, ktorý by mohol ovplyvňovať fungovanie samotnej

² Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

³ STRÉMY, T., POPÉLYOVÁ, K., OZORÁKOVÁ, L. Prokuratúra v podmienkach Európskej únie. Bratislava: C.H.Beck, 2021, s 3.

⁴ ZÁKON č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

prokuratúry. Týmto sa má zabezpečiť, aby prokurátor mohol autonómne od politického pozadia vykonávať svoju funkciu, ktorej cieľom je zabezpečiť spravodlivosť.⁵ Druhý rozmer spočíva vo vnútornej nezávislosti prokuratúry, ktorá sa posudzuje na základe rozsahu centralizácie a byrokracie v rámci prokuratúry. Vnútoraná nezávislosť prokuratúry vyplýva z miery autonómie prokurátora pri výkone jeho funkcie. Vyplýva to zo skutočnosti, že prokurátor nepotrebuje predchádzajúci súhlas na vykonanie určitého úkonu.⁶

V kontraste k Prokuratúre SR možno vnímať EPPO. EPPO je nedeliteľným orgánom Európskej Únie pôsobiacim ako jediný úrad. Pozostáva z centralizovanej a decentralizovanej úrovne. Na ústrednej úrovni pozostáva z hlavného európskeho prokurátora, ktorý vedie Európsku prokuratúru ako celok a je vedúcim kolégia európskych prokurátorov, ďalej pozostáva zo stálych komôr a z európskych prokurátorov. Na decentralizovanej úrovni pozostáva z európskych delegovaných prokurátorov nachádzajúcich sa v jednotlivých členských štátoch. Okrem toho, aby sa zabezpečila jednotnosť Európskej prokuratúry v jej činnostiach, a tým rovnocenná ochrana finančných záujmov Únie, organizačná štruktúra a vnútorný rozhodovací proces Európskej prokuratúry ústrediu umožňujú sledovať a usmerňovať všetky vyšetrovania a stíhania, ktoré vedú európski delegovaní prokurátori, ako aj výkon dozoru. Za zdôraznenie stojí skutočnosť, že EPPO je vo svojej činnosti absolútne nezávislá od Prokuratúry SR. t.j. celkový inštitucionálny aparát EPPO, nesmie žiadať a ani prijímať pokyny od žiadnej osoby, ktorá nie je z EPPO, ani od členského štátu EÚ, alebo inej inštitúcie prípadne orgánu. EPPO je tým pádom v horizontálnom postavení s prokuratúrou SR na základe vopred definovanej pôsobnosti.

Pôsobnosť EPPO je primárne upravená Nariadením Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Ú. v. EÚ L 283, 31.10.2017, (ďalej len „Nariadenie o EPPO“)⁷ a zákonom o prokuratúre. V zmysle §3 ods. 3 zákona o prokuratúre: *„Prokuratúra poskytuje Európskej prokuratúre súčinnosť pri plnení úloh Európskej prokuratúry podľa osobitného predpisu.“* Vzájomný vzťah a pôsobnosť je následne špecifikovaná ustanovením §4 ods. 1 písm. a) zákona o prokuratúre: *„Pôsobnosť prokuratúry vykonávajú prokurátori trestným stíhaním osôb podozrivých zo spáchania trestných činov a dozorom nad zachovávaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania v rozsahu podľa osobitného zákona a v prípravnom konaní; to neplatí, ak ide o veci*

⁵ Ibidem s. 4-5.

⁶ Ibidem. s. 5.

⁷ NARIADENIE RADY (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Úradný vestník Európskej únie [online]. L 283, 31.10.2017, s. 1-71. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32017R1939>

patriace do pôsobnosti Európskej prokuratúry. “ Slovenská právna úprava, teda len blanketovo odkazuje na pôsobnosť EPPO, pričom do jej pôsobnosti v zmysle čl. 22 Nariadenia o EPPO patria trestné činy poškodzujúce finančné záujmy EÚ ustanovené v smernici (EÚ) 2017/1371 t.j. „trestné činy ako sú podvody vrátane cezhraničných podvodov s DPH so škodou nad 10 miliónov EUR, pranie špinavých peňazí pochádzajúcich z defraudácie financií z rozpočtu EÚ, korupcia a sprenevera súvisiaca s financiami EÚ. EPPO je takisto kompetentná pri priestupkoch spojených s účasťou v zločineckej organizácii, ak je cieľom kriminálnej činnosti takejto zločineckej organizácie páchanie priestupkov ovplyvňujúcich finančné záujmy EÚ. “⁸

Legálnu definíciu finančných záujmov EÚ upravuje aj Trestný zákon⁹, a to § 137a ako „všetky príjmy, výdavky a aktíva, ktoré sú pokryté rozpočtom Európskej únie alebo rozpočtom spravovaným Európskou uniou alebo v mene Európskej únie alebo rozpočtom inštitúcií, orgánov, úradov a agentúr Európskej únie zriadených v súlade so Zmluvou o Európskej únii alebo Zmluvou o fungovaní Európskej únie alebo rozpočtom nimi priamo alebo nepriamo spravovaným a kontrolovaným, ktoré sú nadobudnuté prostredníctvom týchto rozpočtov alebo ktoré majú byť do týchto rozpočtov uhradené.“ EPPO, teda v rámci svojej pôsobnosti vedie vyšetrovania, vykonáva úkony trestného stíhania a vystupuje vo funkcii prokurátora na príslušných súdoch členských štátov.¹⁰

Ako sme už uvádzali EPPO je orgán pôsobiaci popri a nezávisle od prokuratúry SR. Organizačná Štruktúra EP je vyjadrená v čl. 8 a nasl. nariadenia o EPPO, podľa ktorého je EPPO zložená z dvoch základných úrovní – ústrednej a decentralizovanej.

Ústredná úroveň je tvorená ústredím v mieste sídla Európskej prokuratúry v Luxemburgu, pozostávajúcím z: *kolégia, stálych komôr, hlavného európskeho prokurátora, zástupcov hlavného európskeho prokurátora, európskych prokurátorov a administratívneho riaditeľa. Decentralizovanú úroveň tvoria európski delegovaní prokurátori, ktorí sa nachádzajú v členských štátoch.*¹¹

- Kolégium – vykonáva a zodpovedá za všeobecný dohľad nad činnosťou EPPO. Prijíma rozhodnutia o strategických záležitostiach a všeobecných otázkach, ktoré vyplývajú z konkrétnych vecí, predovšetkým s cieľom zabezpečiť súdržnosť, efektívnosť

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva. Úradný vestník Európskej únie [online]. L 198, 28.7.2017, s. 29-41 [cit. 2025-02-09]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32017L1371>

⁹ ZÁKON č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹⁰ ŠANTA, J. Európska prokuratúra a niektoré aplikačné poznatky z praxe prokurátora. In *Vplyv Európskej únie na trestné právo jej členských štátov*. Košice: UPJŠ, 2022. s. 56.

¹¹ Čl. 8 Nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Ú. v. EÚ L 283, 31.10.2017.

a konzistentnosť postupov EPPO v oblasti trestného stíhania v rámci členských štátov,¹²

- Stále komory - Stále komory sledujú a usmerňujú vyšetrowanie a stíhanie, ktoré vedú európski delegovaní prokurátori. Zabezpečujú tiež koordináciu vyšetrowaní a trestných stíhaní v cezhraničných veciach a vykonávanie rozhodnutí, ktoré prijalo kolégium. Stále komory prijímajú: Rozhodnutia o podaní obžaloby, odmietnutí veci, o uplatnení zjednodušeného postupu trestného stíhania a vydání pokynu európskemu delegovanému prokurátorovi, aby konal s cieľom s konečnou platnosťou rozhodnúť vo veci, o postúpení veci vnútroštátnym orgánom, o pokračovaní vo vyšetrowaní. Stále komory Fakultatívne rozhodujú o vydání pokynu európskemu delegovanému prokurátorovi začať vyšetrowanie, o vydání pokynu európskemu delegovanému prokurátorovi, aby uplatnil právo odňať vec, o predložení strategických záležitostí alebo všeobecných otázok, ktoré vyplývajú z konkrétnych vecí, kolégium, o pridelení veci, o zmene pridelenia veci, o schválení rozhodnutia európskeho prokurátora, že bude sám viesť vyšetrowanie.
- Hlavný európsky prokurátor – vedie a riadi EPPO, organizuje prácu EPPO, vystupuje navonok.
- Európski prokurátori – v mene komôr vykonávajú dozor nad činnosťou decentralizovanej úrovne, predkladajú správy a slúžia ako styčný bod pre decentralizovanú úroveň.
- Administratívny riaditeľ a zamestnanci – sa podieľajú na administratívnom chode EPPO.¹³

Decentralizovaná úroveň je tvorená Európskymi delegovanými prokurátormi, ktorí konajú v mene EPPO vo svojich členských štátoch pričom majú rovnaké právomoci ako vnútroštátni prokurátori, pokiaľ ide o vyšetrowanie, trestné stíhanie a podanie obžaloby na súd. Špecifikom je aj skutočnosť, že môžu vykonávať aj úlohy vnútroštátnych prokurátorov.

2. Zhrnutie

Prokuratúra SR je ústavne zakotvený štátny orgán verejnej správy, ktorý chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických a právnických osôb i štátu. Na jej čele stojí generálny prokurátor, ktorého vymenúva prezident na návrh Národnej rady SR, pričom prokuratúra

¹² Čl. 9 Ibidem.

¹³ ONDREJOVÁ, A. *Európsky prokurátor. Komentár k Nariadeniu Rady Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017, s. 110-120.

funguje ako hierarchicky usporiadaná jednotná štruktúra. Jej nezávislosť sa prejavuje vo vonkajšom aspekte (ochrana pred politickými vplyvmi) a vnútornom aspekte (autonómia prokurátorov). Európska prokuratúra (EPPO) je nezávislý orgán Európskej únie, ktorý sa zaoberá vyšetrovaním a stíhaním trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy EÚ, ako sú podvody alebo korupcia. EPPO má centralizovanú štruktúru s hlavným európskym prokurátorom a decentralizovanú úroveň s delegovanými prokurátormi v členských štátoch, pričom funguje nezávisle od národných prokuratúr vrátane Prokuratúry SR. Vzájomná spolupráca medzi EPPO a slovenskou prokuratúrou je legislatívne upravená, pričom EPPO má výlučnú právomoc v prípadoch spojených s ochranou finančných záujmov EÚ.

3. Aké opravné prostriedky je možné použiť v súvislosti s trestným konaním vedeným Európskou prokuratúrou?

“Každá kvalifikovaná ľudská činnosť je spojená s určitým rizikom omylov a chýb. Rovnako je tomu v prípade stíhania trestných činov, rozhodovania o vine a treste a pri realizovaní ďalších úkonov trestného konania.”¹⁴

V nadväznosti na uvedené Trestné právo procesné zakotvuje opravné konanie, ako fakultatívnu časť trestného konania, ktoré slúži na nápravu skutkových, právnych a procesných väd konania. Fakultativnosť opravného konania odzrkadľuje spôsob jeho začatia. V zásade platí, že opravné konanie sa začína, na základe podnetu pričom takýmto podnetom je podanie opravného prostriedku, ktorý je **dispozitívnym úkonom** oprávnenej osoby. Trestný poriadok taxatívne vymedzuje nasledujúce opravné prostriedky:¹⁵

Riadne opravné prostriedky	Mimoriadne opravné prostriedky
sťažnosť (§ 185 a nasl.)	dovolanie (§ 368 a nasl.)
odvolanie (§ 306 a nasl.)	zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní (§ 363 a nasl.)
odpor (§ 355)	obnova konania (§ 393 a nasl.)

¹⁴ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania. 2. Vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o. 2021, s. 202.

¹⁵ Ibidem. s. 202-203.

Platí, že dostupné opravné prostriedky EPPO v súdnom konaní v zásade kopírujú oprávnenia tuzemskej prokuratúry, s prihliadnutím na vnútorné postupy v rámci EPPO pri rozhodovaní o ich podaní. *Európska prokuratúra vedie vyšetrovania, vykonáva úkony trestného stíhania a vystupuje vo funkcii prokurátora na príslušných súdoch členských štátov až do konečného rozhodnutia vo veci.*¹⁶ Špecifická situácia nastáva v prípravnom konaní. Pre účely odborného článku sa preto budeme venovať osobitnej povahe prípravného konania v réžii EPPO a prípustných opravných prostriedkov v synergii s výkonom kontroly nad činnosťou EPPO. EPPO má hybridný charakter, EPPO je síce orgánom EÚ avšak v pomerne rozsiahlej miere pôsobí vo vnútroštátnych systémoch.¹⁷ Opravné konanie a výkon kontroly nad činnosťou EPPO v prípravnom konaní je vykonávaný predovšetkým: vnútroštátnymi súdmi, Súdny dvorom EÚ a interným dozorom.

S poukazom na štruktúru EPPO môžeme pozorovať až tzv. „trojitý dozor“ v predsúdnej časti trestného konania, dozor nad vyšetrovaním vykonáva jednak európsky delegovaný prokurátor, rovnako tak európsky prokurátor, ktorý vykoná dozor nad trestným stíhaním alebo vyšetrovaním, za ktoré sú zodpovední európski delegovaní prokurátori v jeho členskom štáte a navyše aj stála komora, ktorá sleduje a usmerňuje vyšetrovanie a môže vydať pokyn v konkrétnej veci.¹⁸ Takýto výkon dozoru svojím rozsahom jednoznačne presahuje fungovanie tuzemskej prokuratúry.

Opravné konanie sa rovnako ako výkon dozoru nad činnosťou EPPO javí ako prílišne prísne. V zmysle § 185 ods. 2 Trestného poriadku *„Sťažnosťou možno napadnúť každé uznesenie policajta okrem uznesenia o začatí trestného stíhania. Uznesenie súdu alebo prokurátora možno sťažnosťou napadnúť len v tých prípadoch, v ktorých to zákon výslovne pripúšťa, a ak rozhoduje vo veci v prvom stupni.“* V tejto súvislosti je vhodné poukázať na čl. 42 nariadenia o EPPO: *„Procesné úkony Európskej prokuratúry, ktorých cieľom je zakladať právne účinky voči tretím stranám, **podliehajú preskúmaniu príslušnými vnútroštátnymi súdmi v súlade s požiadavkami a postupmi stanovenými vo vnútroštátnom práve.** To isté platí aj pre **opomenutia** Európskej prokuratúry vykonať procesné úkony, ktorých cieľom je zakladať právne účinky voči tretím stranám a ktoré bola z právneho hľadiska podľa tohto nariadenia*

¹⁶ Článok 4 Nariadenia o Európskej prokuratúre.

¹⁷ HERNFELD, H.-H. Article 42: Judicial review. In HERNFELD, H.-H., BRODOWSKI, D., BURCHARD, CH.: European Public Prosecutor's Office: Regulation (EU) 2017/1939 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('EPPO'): Article-by-Article Commentary. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2021, s. 406.

¹⁸ ROMŽA, S. TÓTHOVÁ V. PETRÁŠOVÁ, K. MARČOKOVÁ BECKOVÁ, D. Vzťahy kooperácie a koordinácie medzi európskou prokuratúrou a prokuratúrou slovenskej republiky: vzájomné dopĺňanie sa? In Európska prokuratúra v Slovenskej republike. Košice: UPJŠ, ŠafárikPress. Dostupné na: <https://doi.org/10.33542/EPSP-0218-3>, s. 85.

povinná prijať. “ Z uvedených ustanovení vyplýva, že prvostupňové rozhodnutia EPPO môžu byť v prípravnom konaní podrobené kontrole vnútroštátneho súdnictva. Napriek skutočnosti, že EPPO má pomerne rozsiahlu inštitucionálnu výstavbu je opravné konanie voči jej rozhodnutiam primárne vykonávané vnútroštátnymi súdmi pričom štruktúra EPPO slúži predovšetkým na výkon dozoru. Takto ukotvený výkon súdnej kontroly vychádza z už spomenutej hybridnej povahy EPPO a reaguje na Európske normy a ich akcent na uprednostnenie dostatočnej nezávislej kontroly. Za zmienku v tejto súvislosti stojí aj bod 34 Odporúčania Výboru ministrov Rec(2000)19 o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva¹⁹: „*Zainteresované strany alebo obeť by musia mať možnosť vzniesť námietky proti rozhodnutiu, ktoré vydala prokuratúra o nezačatí trestného stíhania. Také námietky možno vzniesť v hierarchickom poradí, buď v rámci súdnej kontroly alebo oprávnením strán, aby samy dali podnet na trestné stíhanie.*“²⁰ Okrem uvedeného čl. 42 nariadenia taxatívne vymedzuje aj prípady kedy rozhoduje súdny dvor EÚ. Predovšetkým sa jedná o oblasti ako platnosti úkonov, výkladu, príslušnosti, náhrade škody spôsobenej EPPO, zamestnaneckých sporov a o odvolaní hlavného európskeho prokurátora ako aj právomoc rozhodovať o odvolaní európskych prokurátorov.

Osobitným doposiaľ nevyriešeným problémom je aplikácia mimoriadnych opravných prostriedkov v prípravnom konaní. Slovenská právna úprava ukotvuje inštitút zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní podľa § 363 Trestného poriadku, podľa ktorého generálny prokurátor Slovenskej republiky zruší právoplatné rozhodnutie prokurátora alebo policajta, ak takým rozhodnutím alebo v konaní, ktoré mu predchádzalo, bol porušený zákon. Vymedzený opravný prostriedok je v kontexte EÚ pomerne špecifický a vychádza zo samotnej podstaty hierarchickej výstavby prokuratúry SR. Európski delegovaní prokurátori nepodliehajú organizačným a kontrolným úkonom generálneho prokurátora a teda v prípade vecí patriacich do právomoci Európskej prokuratúry je neprípustné aby generálny prokurátor Slovenskej republiky rozhodoval o tomto mimoriadnom opravnom prostriedku.²¹ Problematickou sa napokon javí práve faktická nemožnosť využitia mimoriadnych opravných prostriedkov v prípravnom konaní, hoc by to mohlo byť v niektorých prípadoch žiaduce. Tento nedostatok v systéme opravných prostriedkov voči rozhodnutiam EPPO v prípravnom konaní môže

¹⁹ ODPORÚČANIE Výboru ministrov Rec(2000)19 o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva [online]. Rada Európy, 2000. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16804be55a>

²⁰ Odporúčanie Výboru ministrov Rec(2000)19 o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva, bod 34

²¹ ROMŽA, S. TÓTHOVÁ V. PETRÁŠOVÁ, K. MARČOKOVÁ BECKOVÁ, D. Vzťahy kooperácie a koordinácie medzi európskou prokuratúrou a prokuratúrou slovenskej republiky: vzájomné dopĺňanie sa? In Európska prokuratúra v Slovenskej republike. Košice: UPJŠ, ŠafárikPress. Dostupné na: <https://doi.org/10.33542/EPSR-0218-3>, s. 93.

potenciálne viesť k situáciám, kedy nebude možné napraviť závažné procesné chyby alebo nezákonný postup, ktoré by inak boli riešiteľné prostredníctvom § 363 Trestného poriadku v prípade rozhodnutí vnútroštátnej prokuratúry.

Napriek tomu, že EPPO má vlastné interné mechanizmy kontroly, ako už vymedzený podrobný dohľad stálych komôr nad činnosťou európskych delegovaných prokurátorov, tieto mechanizmy nemusia byť vždy dostatočné na zabezpečenie plnej ochrany práv účastníkov konania. Absencia možnosti využitia mimoriadnych opravných prostriedkov v prípravnom konaní vedenom EPPO tak môže predstavovať určitú medzeru v systéme právnych záruk. Práve rôznorodosť a početnosť subjektov vstupujúcich do opravného konania a výkonu dozoru môže spôsobovať „rigidnosť až stagnáciu“ trestného konania.

Záver

Európska prokuratúra, podľa nášho názoru predstavuje významný krok v boji proti trestným činom poškodzujúcim finančné záujmy Európskej únie. Jej hybridná povaha, kombinujúca prvky nadnárodného orgánu EÚ s pôsobením vo vnútroštátnych systémoch, prináša nové výzvy pre tradičné chápanie opravných prostriedkov a súdnej kontroly v trestnom konaní.

Pôsobenie EPPO v kontexte slovenského právneho systému obnáša niekoľko kľúčových aspektov:

1. EPPO funguje nezávisle od vnútroštátnej prokuratúry, čo vytvára potrebu jasného vymedzenia kompetencií a spolupráce.
2. Kontrola rozhodnutí EPPO v prípravnom konaní je primárne vykonávaná vnútroštátnymi súdmi, čo zabezpečuje určitú mieru právnej istoty a ochrany práv účastníkov konania.
3. Súdny dvor EÚ má vymedzenú právomoc v špecifických otázkach týkajúcich sa fungovania EPPO, čo prispieva k jednotnému výkladu a aplikácii práva EÚ.
4. Aplikačným nedostatkom je nemožnosť využitia mimoriadnych opravných prostriedkov, najmä v kontexte § 363 Trestného poriadku, ktorý nemožno uplatniť na rozhodnutia EPPO.

Nedostatočná doplnková úprava pôsobenia EPPO poukazuje na potrebu ďalšieho legislatívneho vývoja a možno aj úpravy vnútroštátnych predpisov s cieľom zabezpečiť komplexný a efektívny systém opravných prostriedkov v konaniach vedených EPPO. Je nevyhnutné nájsť rovnováhu medzi zachovaním nezávislosti EPPO a zabezpečením dostatočných právnych záruk pre účastníkov konania.

Budúci vývoj by sa mohol zamerať na:

1. Vytvorenie mechanizmov, ktoré by umožnili preskúmanie rozhodnutí EPPO obdobne ako v prípade § 363 Trestného poriadku, avšak pri zachovaní nezávislosti EPPO.
2. Posilnenie spolupráce medzi EPPO a vnútroštátnymi orgánmi činnými v trestnom konaní s cieľom zabezpečiť efektívnu výmenu informácií a koordináciu postupov.
3. Kontinuálne vzdelávanie právnych profesionálov v oblasti fungovania EPPO a s tým súvisiacich procesných aspektov.

Záverom možno skonštatovať, že hoci zriadenie EPPO predstavuje významný pokrok v oblasti ochrany finančných záujmov EÚ, jeho plná integrácia do existujúcich právnych systémov členských štátov si vyžaduje ďalšie legislatívne úsilie a praktické skúsenosti. Len tak bude možné zabezpečiť, aby EPPO efektívne plnila svoju pôsobnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania. 2. Vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o. 2021, s. 202, ISBN-978-80-571-0334-99.

STRÉMY, T., POPÉLYOVÁ, K., OZORÁKOVÁ, L. Prokuratúra v podmienkach Európskej únie. Bratislava: C.H.Beck, 2021.

ONDREJOVÁ, A. Európsky prokurátor. Komentár k Nariadeniu Rady Európskej únie. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017.

Periodiká a zborníky:

HERNFELD, H-H. Article 42: Judicial review. In HERNFELD, H-H., BRODOWSKI, D., BURCHARD, CH.: European Public Prosecutor's Office: Regulation (EU) 2017/1939 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('EPPO'): Article-by-Article Commentary. Baden- Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2021, s. 406.

ROMŽA, S. TÓTHOVÁ V. PETRÁŠOVÁ, K. MARČOKOVÁ BECKOVÁ, D. Vzťahy kooperácie a koordinácie medzi európskou prokuratúrou a prokuratúrou slovenskej republiky: vzájomné dopĺňanie sa? In *Európska prokuratúra v Slovenskej republike*. Košice: UPJŠ, ŠafárikPress, ISBN: 978-80-574-0218-3. s. 85 Dostupné na: <https://doi.org/10.33542/EPSP-0218-3>.

ŠANTA, J. Európska prokuratúra a niektoré aplikačné poznatky z praxe prokurátora. In *Vplyv Európskej únie na trestné právo jej členských štátov*. Košice: UPJŠ, 2022. s. 56.

Legislatíva:

Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Úradný vestník Európskej únie [online]. L 283, 31.10.2017, s. 1-71. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32017R1939>

Odporúčanie Výboru ministrov Rec(2000)19 o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva [online]. Rada Európy, 2000. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16804be55a>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva. Úradný vestník Európskej únie [online]. L 198, 28.7.2017, s. 29-41. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32017L1371>

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

NOVÁ PRÁVNÁ REGULÁCIA AI: AKÉ VÝZVY A PRÍLEŽITOSTI ČAKAJÚ PODNIKATEĽOV?

NEW AI REGULATION: WHAT CHALLENGES AND OPPORTUNITIES AWAIT ENTREPRENEURS?

Jana Pezlar Selecká¹ - Regina Hučková²

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na vplyv Aktu o umelej inteligencii na podnikateľské prostredie v Európskej únii. Autori preskúmavajú ako nová právna regulácia ovplyvní podnikateľov, najmä z hľadiska dodržiavania nových povinností stanovených v nariadení. Príspevok je akýmsi vodítkom pre podnikateľa, ako sa prispôbiť novým pravidlám.

Kľúčové slová

Akt o umelej inteligencii, podnikateľ, umelá inteligencia, implementácia, nové povinnosti.

Abstract

The paper focuses on the impact of the Artificial Intelligence Act on the business environment in the European Union. The authors examine how the new regulation will affect businesses, particularly in terms of compliance with the new obligations set out in the regulation. The paper is a guiding tool for entrepreneurs on how to adapt to the new rules.

Keywords

Artificial Intelligence Act, entrepreneur, artificial intelligence, implementation, new obligations.

Úvod

Akt o umelej inteligencii³ nadobudol platnosť 1. augusta 2024. Napriek tomu, sa niektoré jeho články začnú implementovať postupne v priebehu nasledujúcich 2 rokov. Jedná sa o prvú právnu reguláciu umelej inteligencie (ďalej len “AI”) na úrovni Európskej únie (ďalej len “EÚ”). Aký bude mať dopad na podnikateľov, ktorí vyvíjajú systémy AI a inovácie v digitálnom hospodárstve budeme môcť skúmať v praxi o necelé 2 roky, momentálne môžeme

¹ Mgr. Jana Pezlar Selecká, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach.

² doc. JUDr. Regina Hučková, PhD. Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach.

³ Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

analyzovať a identifikovať výzvy, ktorým v zmysle Aktu o AI budú podnikatelia čeliť v blízkej budúcnosti.

Hlavným cieľom príspevku je analyzovať nový právny rámec EÚ pre reguláciu AI a jeho dopad na podnikateľské subjekty. Príspevok sa zameriava na identifikáciu kľúčových zmien, ktoré prináša táto legislatíva a poskytuje praktický návod pre podnikateľov pri určovaní, či a ako sa ich nové pravidlá týkajú.

Pri spracovaní príspevku bola použitá analytická metóda skúmania právneho textu, konkrétne Aktu o AI, s osobitným dôrazom na jeho praktickú aplikáciu v podnikateľskom prostredí. Metodologický prístup zahŕňa systematickú analýzu právneho textu, identifikáciu kľúčových ustanovení relevantných pre podnikateľské subjekty, štruktúrovaný prístup k vysvetleniu povinností jednotlivých subjektov, praktické príklady a návody pre podnikateľov, ako aj chronologický prehľad implementácie nových pravidiel.

Príspevok je štruktúrovaný do troch hlavných častí: všeobecný prehľad novej právnej regulácie, analýza základných otázok, ktoré sa týkajú podnikateľov a časový harmonogram implementácie. Tento komplexný prístup má potenciál umožniť podnikateľom lepšie pochopiť novú legislatívu a jej praktické dopady na ich podnikateľskú činnosť, pričom poskytuje jasný prehľad implementácie nových pravidiel.

1. Nová právna regulácia, nové pravidlá

AI sa stala neoddeliteľnou súčasťou novodobého podnikania a umožňuje zvýšiť efektivitu práce a zavádza inovácie, ktoré boli kedysi nepredstaviteľné. Od generatívnych nástrojov AI vytvárajúcich marketingové materiály až po komplexné algoritmy strojového učenia optimalizujúce dodávateľské reťazce - spoločnosti čoraz viac využívajú AI na získanie konkurenčnej výhody.⁴ S veľkými príležitosťami však prichádza aj veľká zodpovednosť, a to aj pokiaľ ide o podnikanie a obchodnoprávne vzťahy.

Nadväzujúc na spomenuté, EÚ sa rozhodla regulovať oblasť AI s cieľom zabezpečiť, aby systémy AI používané v EÚ boli bezpečné, v súlade s platnými právnymi predpismi a rešpektovali základné práva a hodnoty EÚ. Na druhej strane, jej cieľom nie je zamedziť inováciám a spomaliť technologický vývoj, keďže chce podporovať konkurencieschopnosť európskych podnikov.

⁴ GOLDENBERG, David. AI Terms in Commercial Agreements: Safeguarding Your Business in the Era of Artificial Intelligence [online]. VLP Law Group, 2 December 2024 [cit. 2025-01-04]. Dostupné na: < <https://www.vlpawgroup.com/blog/2024/12/02/ai-terms-in-commercial-agreements-safeguarding-your-business-in-the-era-of-artificial-intelligence-a-blog-post-by-david-goldenberg/> >

Akt o AI zavádza komplexný súbor nových pravidiel pre podnikateľov, či už v pozícii vývojára alebo používateľa systémov AI. Jednou z kľúčových novín je zavedenie systému klasifikácie rizík, ktorý rozdeľuje AI systémy do kategórií od neprijateľného rizika až po minimálne riziko. Toto rozdelenie určuje, aké povinnosti a obmedzenia sa budú vzťahovať na vývoj, nasadenie a používanie konkrétnych systémov AI. Podnikatelia budú musieť dôkladne posúdiť svoje AI riešenia a zabezpečiť ich súlad s príslušnými požiadavkami.⁵

Akt o AI tiež zavádza nové pravidlá pre transparentnosť a informovanie používateľov. Podnikatelia budú musieť jasne označovať obsah generovaný AI, informovať používateľov o interakcii s systémami AI a poskytovať informácie o obmedzeniach a potenciálnych rizikách AI.

2. Tri základné otázky pre podnikateľa

Ak chce podnikateľ zistiť, či sa ho nové pravidlá upravené v Akte o AI týkajú, mal by si položiť nasledujúce tri otázky, a to: „*Som subjektom, na ktorý sa vzťahujú nové pravidlá?; Vzťahujú sa nové pravidlá na môj systém AI?; Čo, ak spadá môj systém AI do kategórie vysokorizikových systémov AI?*“.

V prípade prvej otázky, „*Som subjektom, na ktorý sa vzťahujú nové pravidlá?*“, odpoveď nájdeme v čl. 2 ods. 1 Aktu o AI, kde sú vymedzené subjekty, na ktoré sa vzťahuje nariadenie. Akt o AI sa na vymedzené subjekty vzťahuje rôznym spôsobom.

Prvým subjektom a najprísnejšie regulovaný je **poskytovateľ** (*provider*), ktorý uvádza na trh alebo do prevádzky systém AI, alebo uvádzajú na trh *general-purpose* AI modely v EÚ (bez ohľadu na to, či sa nachádzajú v EÚ alebo nie).⁶ V praxi pôjde o súkromné obchodné spoločnosti, ktoré vyvíjajú systém AI alebo si nechajú vyvinúť systém AI, ktorý následne používajú pod vlastným menom alebo ochrannou známkou, či už za úhradu alebo bezplatne. Dôležité je, že poskytovatelia nemusia mať sídlo v EÚ, aby sa na nich nové pravidlá uplatňovali, keďže Akt o AI je charakteristický svojou exteritorialitou⁷. Na poskytovateľov sa uplatňuje najväčší podiel povinností, najmä pri vysokorizikových systémoch, vrátane riadenia rizík, zabezpečenia kvality údajov a transparentnosti.

⁵ ALEXANDER THAMM. The roadmap to the EU AI Act: a detailed guide [online]. Alexander Thamm GmbH, 2024 [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: < <https://www.alexanderthamm.com/en/blog/eu-ai-act-timeline/> >

⁵ Ibidem.

⁶ Článok 2. ods. 1 písm. (a). Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

⁷ MORGAN LEWIS. The EU AI Act Is Here: 10 Key Takeaways for Business and Legal Leaders [online]. Morgan, Lewis & Bockius LLP, Júl 2024 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na: < <https://www.morganlewis.com/pubs/2024/07/the-eu-ai-act-is-here-10-key-takeaways-for-business-and-legal-leaders> >

Nasledujúcim subjektom je *deployer*, t.j. **nasadzovateľ**, ktorý využíva systémy AI v rámci svojej činnosti a majú sídlo alebo sa nachádzajú v Únii.⁸ V praxi pôjde o podniky, ktoré používajú AI na interné účely, napríklad na mapovanie klientely. Taktiež, ako v prípade poskytovateľa, tak aj v prípade nasadzovateľa, ktorý má sídlo mimo EÚ, ale jeho systém sa používa v EÚ, je viazaný Aktom o AI.⁹

Ďalším subjektom sú **dovozcovia a distribútori**¹⁰, pričom základným rozdiel medzi nimi spočíva v ich pozícii v dodávateľskom reťazci a rozsahu zodpovednosti. Dovozcovia sú prvým článkom, ktorý uvádza systémy AI z krajín mimo EÚ na trh EÚ, a preto majú väčšiu zodpovednosť za overenie súladu s predpismi EÚ, zatiaľ čo distribútori sú ďalším článkom v reťazci, ktorý sprístupňuje už dovezené alebo v EÚ vyrobené systémy AI na trhu, s menším rozsahom povinností a zodpovednosti.

Poslednými subjektmi sú **zástupcovia** (*authorized representatives*), t.j. subjekty so sídlom v EÚ zastupujúce poskytovateľov mimo EÚ a **dotknuté osoby**, t.j. jednotlivci v EÚ, ktorí môžu byť ovplyvnení používaním systémov AI. Majú rôzne práva v zmysle nariadenia, napríklad právo na vysvetlenie rozhodnutí vysokorizikových systémov alebo možnosť podať sťažnosť regulačným orgánom.¹¹

V prípade, ak podnikateľ spadá pod jednu z týchto kategórií subjektov, mal by si položiť nasledujúcu otázku, a to: „*Vzťahujú sa nové pravidlá na môj systém AI?*“. V prvom rade, je dôležité zistiť, či systém AI spĺňa definíciu v zmysle článku 3 ods. 1 Aktu o AI, ktorá znie: „*systém umelej inteligencie je softvér vyvinutý s jednou alebo viacerými technikami a prístupmi uvedenými v prílohe I, ktorý môže pre daný súbor cieľov resp. vstupov vymedzených človekom vytvárať výstupy, ako je obsah, predpovede, odporúčania alebo rozhodnutia ovplyvňujúce prostredie, s ktorým sú v interakcii.*“

Ak podnikateľov systém AI spĺňa definíciu, je na mieste klasifikovať, v rámci ktorej úrovni rizika v zmysle Aktu o AI sa jeho systém nachádza. Pričom, Akt o AI klasifikuje systémy AI do 4 kategórií rizík na minimálne, obmedzené, vysoké a neprípustné riziko.¹² Pre každú kategóriu platia špecifické požiadavky, pričom najrozsiahlejšie pre vysokorizikové systémy.

⁸ Článok 2. ods. 1 písm. (b). Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

⁹ Ibidem. písm. (c).

¹⁰ Ibidem. písm. (d).

¹¹ Ibidem. článok 85, 86

¹² ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACT. High-level summary of the AI Act [online]. artificialintelligenceact.eu, 30 May 2023 [2025-01-29]. Dostupné na: < <https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/> >

Podnikatelia by mali skontrolovať, či sa na ich systém nevzťahuje niektorá z výnimiek, ako napríklad systémy používané výlučne na vedecký výskum a vývoj¹³, alebo na vojenské, obranné a národno-bezpečnostné účely.¹⁴ Je dôležité poznamenať, že tieto výnimky sa vzťahujú len na systémy používané výlučne pre uvedené účely. Ak by sa systém AI vyvinutý pre vojenské účely použil aj v civilnom kontexte, spadal by pod pôsobnosť Aktu o AI.¹⁵ Tieto výnimky sú navrhnuté tak, aby rešpektovali kompetencie členských štátov v oblasti národnej bezpečnosti a podporovali inovácie a vedecký výskum.

V rámci druhej otázky je na mieste si klásť otázku, či podnikateľov systém AI používa techniky uvedené v prílohe I a prílohe III Aktu o AI, taktiež či bude systém AI uvedený na trh EÚ. Akt o AI sa vzťahuje na systémy AI, ktoré využívajú techniky uvedené v prílohe I, zahŕňajúce prístupy strojového učenia, logické a znalostné prístupy, ako aj štatistické metódy. Ak podnikateľov systém používa ktorúkoľvek z týchto techník, pravdepodobne spadá pod definíciu AI systému v zmysle Aktu. Príloha III ďalej špecifikuje oblasti, v ktorých sa AI systémy považujú za vysokorizikové, vrátane biometrických systémov, kritickej infraštruktúry, vzdelávania, zamestnanosti, prístupu k základným službám, presadzovania práva a ďalších.

„Čo, ak spadá do kategórie vysokorizikových systémov AI?“ V tomto prípade sa naň vzťahujú prísne požiadavky upravené v článku 16 a nasl. Aktu o AI. Príkladom sa jedná o nasledujúce povinnosti: implementovať systém riadenia rizík, ktorý sa pravidelne aktualizuje počas celého životného cyklu systému AI, vypracovať podrobnú technickú dokumentáciu a uchovávať ju aktuálnu, zabezpečiť transparentnosť a poskytovať jasné informácie používateľom, zabezpečiť ľudský dohľad nad systémom, presnosť, robustnosť a kybernetickú bezpečnosť systému, zaviesť systém riadenia kvality, zaregistrovať systém AI v databáze EÚ, získať označenie CE atď.

Ak, to zhrnieme, v prípade, že podnikateľ je jedným z vymedzených subjektov, a jeho systém AI spadá do definície a kategorizácie AI v zmysle nariadenia, a uvádza systém AI na trh v EÚ, musí sa prispôbiť novým pravidlám, ktoré preňho vyplývajú.

¹³ Článok 2. ods. 6. Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

¹⁴ Ibidem. článok 2. ods. 3.

¹⁵ VOGIATZOGLU, Merih. The AI Act National Security Exception: room for manoeuvres? [online]. Verfassungsblog, 9 December 2024 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na: < <https://verfassungsblog.de/the-ai-act-national-security-exception/> >

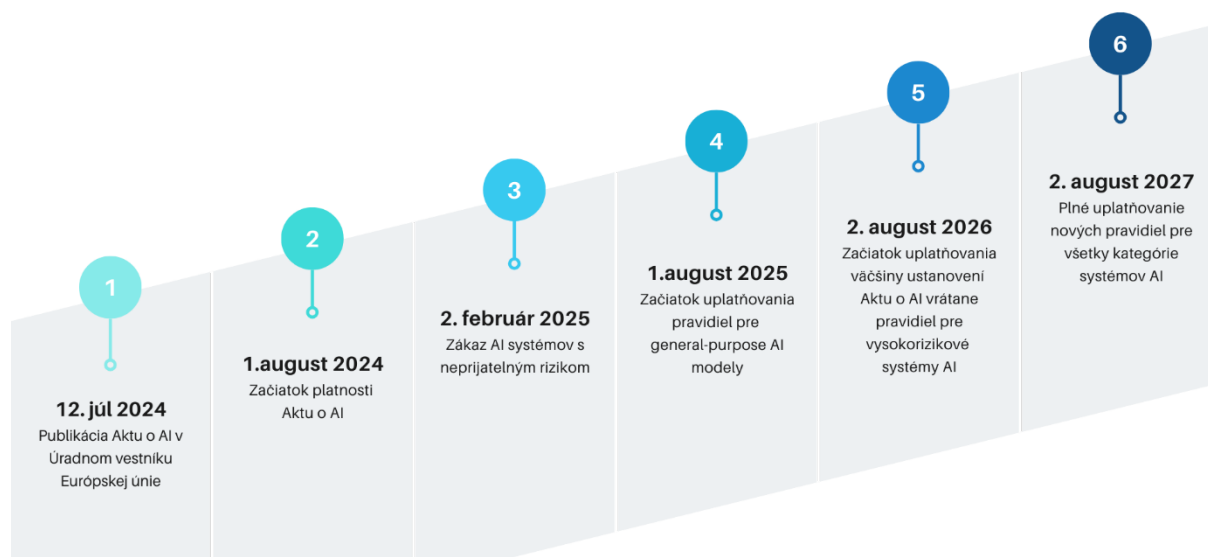
3. Časový harmonogram pre implementáciu nových pravidiel

Implementácia pravidiel Aktu o AI je rozdelená do niekoľkých fáz, ktoré sú definované v článku 113. V zmysle tohto článku, Akt o AI vstúpil do platnosti **1. augusta 2024**, ale jeho ustanovenia budú účinné postupne. Prvá fáza začne **2. februára 2025**, kedy nadobudnú účinnosť zákazy týkajúce sa systémov AI s neprijateľným rizikom. Toto opatrenie má za cieľ rýchlo eliminovať najnebezpečnejšie praktiky v oblasti AI.

Druhá významná fáza implementácie nastane **2. augusta 2025**. V tento deň začnú byť účinné pravidlá pre *general-purpose* AI modely a budú ustanovené riadiace orgány, vrátane príslušných orgánov členských štátov. Táto fáza je kľúčová pre vytvorenie regulačného rámca a infraštruktúry potrebnej na dohľad nad systémami AI. Zároveň sa v tomto období začne každoročné preskúmanie a prípadná úprava zoznamu zakázaných systémov AI Európskou komisiou.¹⁶

Hlavná časť Aktu o AI, vrátane povinností pre vysokorizikové systémy AI uvedené v prílohe III, nadobudne účinnosť **2. augusta 2026**. Toto dvojročné prechodné obdobie poskytuje podnikateľom čas na prispôsobenie sa novým pravidlám. Do tohto dátumu musia členské štáty zaviesť pravidlá o sankciách a zriadiť aspoň jeden funkčný regulačný *sandbox* pre AI. Posledná fáza implementácie je naplánovaná na **2. augusta 2027**, kedy začnú platiť povinnosti pre všetky kategórie systémov AI.¹⁷

Ilustrácia č. 1.: Časová os implementácie Aktu o AI

Zdroj: Inšpirované štúdiou¹⁸ (vlastné spracovanie v canva.com)

¹⁶ ALEXANDER THAMM. The roadmap to the EU AI Act: a detailed guide [online]. Alexander Thamm GmbH, 2024 [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: < <https://www.alexanderthamm.com/en/blog/eu-ai-act-timeline/> >

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ PRIGHTER. Navigating the Timeline of the EU Artificial Intelligence Act: Key Dates and Implications [online]. Prighter, 2024 [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: < <https://prighter.com/resources/eu-artificial-intelligence-act-timeline-implications/> >

Záver

Akt o AI predstavuje významný míľnik v regulácii AI technológií v Európskej únii. Pre podnikateľov prináša nové výzvy, ale aj príležitosti. Kľúčové je porozumieť, či a ako sa nové pravidlá vzťahujú na ich konkrétne systémy AI a podnikateľské aktivity. Postupná implementácia Aktu od februára 2025 do augusta 2027 poskytuje čas na prípravu a prispôbienie sa novým požiadavkám. Podnikatelia by mali tento čas využiť na dôkladnú analýzu svojich systémov AI, posúdenie rizík a implementáciu potrebných opatrení na zabezpečenie súladu s novými pravidlami. Tým nielen splnia legislatívne požiadavky, ale aj prispedia k budovaniu dôveryhodného a bezpečného prostredia AI v Európskej únii.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Internetové zdroje:

ALEXANDER THAMM. The roadmap to the EU AI Act: a detailed guide [online]. Alexander Thamm GmbH, 2024 [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: < <https://www.alexanderthamm.com/en/blog/eu-ai-act-timeline/> >

ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACT. High-level summary of the AI Act [online]. artificialintelligenceact.eu, 30 May 2023 [2025-01-29]. Dostupné na: < <https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/> >

GOLDENBERG, David. AI Terms in Commercial Agreements: Safeguarding Your Business in the Era of Artificial Intelligence [online]. VLP Law Group, 2 December 2024 [cit. 2025-01-04]. Dostupné na: < <https://www.vlplawgroup.com/blog/2024/12/02/ai-terms-in-commercial-agreements-safeguarding-your-business-in-the-era-of-artificial-intelligence-a-blog-post-by-david-goldenberg/> >

MORGAN LEWIS. The EU AI Act Is Here: 10 Key Takeaways for Business and Legal Leaders [online]. Morgan, Lewis & Bockius LLP, Júl 2024 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na: < <https://www.morganlewis.com/pubs/2024/07/the-eu-ai-act-is-here-10-key-takeaways-for-business-and-legal-leaders> >

PRIGHTER. Navigating the Timeline of the EU Artificial Intelligence Act: Key Dates and Implications [online]. Prighter, 2024 [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: < <https://prighter.com/resources/eu-artificial-intelligence-act-timeline-implications/> >

VOGIATZOGLOU, Merih. The AI Act National Security Exception: room for manoeuvres? [online]. Verfassungsblog, 9 December 2024 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na: < <https://verfassungsblog.de/the-ai-act-national-security-exception/> >

Legislativa:

Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

VYBRANÉ VERBÁLNE PREČINY VO VERTIKÁLNEJ A HORIZONTÁLNEJ KOMPARÁCII

SELECTED VERBAL CRIMINAL OFFENCES IN VERTICAL AND HORIZONTAL COMPARISON

Alexandra Podlipová¹ - Maximilián Kiko²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá vertikálnou a horizontálnou komparáciou právnej úpravy trestného činu ohovárania a nebezpečného vyhrážania v rôznych historických obdobiach. Analýza sa sústreďuje na vývoj skutkových podstat, trestných sadzieb a kvalifikovaných znakov v právnych predpisoch od prijatia Trestného zákona z roku 1961 až po súčasnú právnu úpravu. V rámci horizontálnej komparácie je predmetom právna úprava Českej republiky. Výstupy tejto štúdie môžu prispieť k diskusii o potrebe ďalšej legislatívnej úpravy v oblasti trestného práva.

Kľúčové slová

ohováranie, nebezpečné vyhrážanie, Trestný zákon 1961, Česká republika, sloboda prejavu, verbálny prečin

Abstract

The paper examines the vertical and horizontal comparison of the legal regulation of the criminal offenses of defamation and dangerous threats across different historical periods. The analysis focuses on the development of legal definitions, sentencing frameworks, and qualifying elements in criminal law from the adoption of the 1961 Criminal Code to the current legislation. As part of the horizontal comparison, the legal framework of the Czech Republic is also examined. The findings of this study may contribute to discussions on the need for further legislative amendments in criminal law.

Keywords

defamation, dangerous threats, Criminal Code 1961, Czech Republic, freedom of speech, verbal offence

Úvod alebo čo sú verbálne prečiny

V úvode príspevku je potrebné si rozobrať predmet výskumu, t. j. pojem verbálne prečiny. V tuzemskej a zahraničnej literatúre nie je možné sa stretnúť s doktrínalným vymedzením verbálneho prečinu. Na druhej strane, logickou úvahou môžeme dospieť k tomu, že pre zadefinovanie verbálneho prečinu je potrebné sa bližšie zaoberať dvoma pojmami –

¹ Mgr. Alexandra Podlipová, Advokátska kancelária Prachová & Pobijak, s. r. o.

² JUDr. Maximilián Kiko, LL.M., Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

verbálny a prečin. Základom slova verbálny je termín pochádzajúci z latinčiny - „*verbum*“, čo znamená slovo, niečo vyslovené alebo povedané, jazykový výraz.³

Pokiaľ ide o pojem prečin, ten je možné definovať na základe zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný zákon“ alebo „TZ“). V zmysle § 10 ods. 1 Trestného zákona je prečinom úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov alebo trestný čin spáchaný z nedbanlivosti. Hoci „*verbum*“ naprieč rôznym historickým obdobiami a spoločnosťami naplňa stále ten istý význam, u trestného činu je potrebné brať do úvahy relevantné časové hľadisko a konkrétny právny poriadok toho ktorého štátu. Trestný čin v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje podľa § 8 Trestného zákona protiprávne konanie, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak Trestný zákon neustanovuje inak. To znamená, že trestný čin je v súčasnosti zákonodarcom vnímaný z formálneho hľadiska, kedy materiálna stránka daného činu pri jeho kvalifikovaní ako trestného činu zohráva úlohu len pri prečinoch. Na tomto mieste je potrebné zvýrazniť, že trestný čin sa skladá zo štyroch obligatórnych znakov – subjekt, subjektívna stránka, objekt, objektívna stránka, pričom práve objektívna stránka je kľúčová pre identifikáciu verbálneho prečinu naprieč ostatnými trestnými činmi. Totiž, pri verbálnych prečinoch vystupuje do popredia objektívnej stránky jej naplnenie prostredníctvom konania zahŕňajúceho slovo, resp. slová mierené proti právom chráneným záujmom Trestného zákona. Trestný zákon s takouto objektívnou stránkou pracuje cez pojmy ako oznámenie, rozšírenie, kontaktovanie, uvedenie či urazenie a podobne. Pokiaľ ide o spôsob oznámenia, rozšírenia či kontaktovania, v súčasnosti je viacero alternatív, na základe ktorých je možné objektívnu stránku verbálneho trestného činu naplniť. Verbálny prejav nemusí byť len bezprostredný a ústny. V dnešnej dobe je mnohokrát častejšie naplnená objektívna stránka verbálneho prečinu práve v písomnej podobe, ku rozširovaniu alebo zdieľaniu ktorej dochádza prostredníctvom určitého média, sociálnych sietí, internetu a podobne. Koniec koncov, existuje nespočetné množstvo alternatív ako je možné naplniť objektívnu stránku verbálneho prečinu.

Ďalším sprievodným znakom prečinov a verbálnych prečinov je obligatornosť uplatňovania ustanovení materiálneho korektívu podľa § 10 ods. 2 TZ, resp. musí dôjsť k naplneniu materiálneho znaku prečinu – závažnosti vyššej ako nepatrnej, čím sa podčiarkuje aj prepojenie na slobodu prejavu a jej obmedzovanie v právnom štáte. V nadväznosti na

³ LEWIS, C. T., SHORT, C.: Verbum. In: A Latin Dictionary. Oxford: Clarendon Press. [online]. [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=verbum>.

spomenuté, príznačným znakom verbálnych prečinov je ich presah do slobody prejavu, ktorá je garantovaná čl. 26 Ústavy SR, čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a čl. 19 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach. Zakotvením verbálnych trestných činov v rámci právneho poriadku teda nevyhnutne došlo ku kriminalizácii určitého konania, ktorým sa osoba slovne prejavuje navonok a vyslovuje svoje názory, myšlienky či presvedčenia. Zákonodarca tak v rámci demokratickej spoločnosti stanovuje mantinely, na základe ktorých je základné právo na slobodu prejavu obmedzované. Sloboda prejavu patrí medzi jedno z najdôležitejších politických práv, avšak v rámci uvedenej slobody sa súčasne zdôrazňuje aj veľká zodpovednosť, ktorú so sebou prináša, čo sa však odzrkadľuje na jej možnom obmedzovaní. Podľa uvedených medzinárodných a ústavných dokumentov, prejav zasahujúci do práv iných, všeobecnej bezpečnosti a verejného poriadku, zdravia či morálky, nie je chránený a ani akceptovateľný v rámci demokratickej spoločnosti. K obmedzeniu slobody prejavu tak môže dôjsť len na základe zákona a súčasne musia byť splnené aj materiálne podmienky, medzi ktoré patrí nevyhnutnosť takéhoto obmedzenia v demokratickej spoločnosti a sledovanie legitímneho účel.⁴

Syntézou uvedených poznatkov môžeme tvrdiť, že verbálny prečin aktuálne v podmienkach SR predstavuje protiprávny čin spáchaný použitím slova resp. slov, ktorý ohrozuje alebo porušuje právom chránené záujmy Trestného zákona, ak je súčasne závažnosť takéhoto protiprávneho činu vyššia ako nepatrná (vyššia ako malá pri mladistvých), pričom ide spravidla o úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou neprevyšujúcou päť rokov s dovetkom, že nie sú vylúčené ani nedbanlivostné verbálne prečiny.

V nasledovných častiach práce budeme pracovať s dvoma verbálnymi prečinnosťami, ktoré sú častokrát sprievodné pri rozpade vzťahov, najmä pri rozchode, rozvode, skončení pracovného pomeru alebo skončení obchodných vzťahov – trestný čin ohovárania a trestná čin nebezpečného vyhrážania.

1. Ako vyzerala právna úprava trestné činu ohovárania a nebezpečného vyhrážania v Trestnom zákone z roku 1961?

V čase prijatia zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „TZ1961“) znela skutková podstata trestného činu ohováranie nasledovne v § 206: *„Kto o inom oznámi údaj, o ktorom vie, že je nepravdivý a spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho*

⁴ DRGONEC, J.: Článok 26. In: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019. [online]. CH BECK SK. [cit. 2025-01-31].

vážnosť u spoluobčanov, a tým a) poškodí ho v zamestnaní, b) naruší jeho rodinné vzťahy, alebo, c) spôsobí mu inú vážnu ujmu, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením.“ Doboví komentátori za ohováranie považovali nepravdou znížovanie vážnosti u iného, pričom sa vyžadovala medzi ohováraním a následkami v jednotlivých písmenách príčinná súvislosť.⁵ Podľa dôvodovej správy k TZ1961 by sa mali trestne stíhať iba závažnejšie prípady ohovárania, ktoré sa škodlivo odrážajú v zamestnaní, v rodinných vzťahoch ohováraného, a tým mu spôsobujú vážnu ujmu. V aplikačnej praxi mohli nastať nasledovné situácie. Prvou situáciou je, že sa páchatel mylne domnieval, že údaj je pravdivý a vtedy pôjde o skutkový omyl, ktorý vylučuje subjektívnu stránku trestného činu. Druhou situáciu je, že páchatel si bol vedomý, že síce oznamuje nepravdivý údaj, ale nekonal v úmysle spôsobiť vážnu ujmu, pričom vtedy mohlo ísť o priestupok podľa § 19 vtedajšieho priestupkového zákona. Treťou situáciou je, že páchatel si bol vedomý nepravdivosti údaju, ktorý rozširoval a mal v úmysle spôsobiť inej osobe ujmu predpokladanú v jednotlivých písmenách § 206 TZ1961, avšak k ujme nedošlo – vtedy išlo o pokus trestného činu ohovárania podľa § 206 TZ1961. Ďalší doboví komentátori uvádzajú, že inou vážnou ujmov môže byť, napr. strata verejnej funkcie. Ďalej zdôrazňujú, že toto ustanovenie chráni každého, keďže nezáleží či osoba, ktorej sa nepravdivý údaj týka, aj vedela o ohováraní a zároveň chráni aj deti a nepříčetné osoby.⁶ Uvedené potvrdzujú tiež ďalší doboví komentátori, ktorí majú za to, že objektom tohto trestného činu je vážnosť (česť) jednotlivca u spoluobčanov, ktorú je potrebné chápať v objektívnom slova zmysle, t. j. chráni sa vážnosť aj nepříčetných osôb, avšak na druhej strane toto ustanovenie nechráni právnické osoby, organizácie a kolektívne orgány a pod.⁷ Čo sa týka oznámenia nepravdivého údaju, v súvislosti s uvedeným postačilo, že došlo k uskutočneniu oznámenia voči jedinej osobe, pokiaľ došlo k niektorému z následkov uvedených pod jednotlivými písmenami predmetného ustanovenia.⁸ V súvislosti s TZ1961 je potrebné spomenúť aj zákon č. 150/1961 Zb. o prečinoch, ktorý zakotvil v § 9 ods. 1 písm. a), že ide o prečin proti socialistickému spolužitiu, ktorého skutková podstata znela: „*Kto ohováraním naruší socialistické spolužitie občanov alebo sa dotkne ich dôstojnosti a cti napriek tomu, že bol v poslednom roku pre niektorý čin obdobnej povahy postihnutý alebo v posledných troch rokoch pre niektorý z trestných činov obdobnej povahy odsúdený alebo z výkonu trestu*

⁵ BENČÍK, M a kol.: *Trestný zákon. Trestný poriadok a súvisiace predpisy*. Bratislava: Obzor, 1979. s. 197.

⁶ MATYS, K. a kol.: *Trestný zákon. Komentár*. 2. Bratislava: Obzor, 1978. s. 871.

⁷ NEZKUSIL, J.: *Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část. Třetí, částečně přepracované vydání*. Praha: Orbis, 1976. s. 186.

⁸ TOLAR, J.: *Trestní zákon a předpisy souvisící*. 3. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Panorama, 1985. s. 209.

odňatia slobody uloženého mu za taký trestný čin prepustený“. Za tento prečin sa mal páchatel' potrestať odňatím slobody až na šesť mesiacov alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom do výšky 5 000 Kčs alebo zákazom činnosti. Možno teda badať, že vtedajší zákonodarca trestal aj úmyselné ohováranie, ktoré nespôsobilo ujmu predpokladanú v písmenách § 206 v TZ1961, ale narušilo socialistické spolužitie občanov či sa dotklo dôstojnosti poškodenej osoby, pričom muselo ísť o druhové recidívne (aspoň priestupkové) konanie páchatel'a.

V čase pred zrušením TZ1961⁹ vyzerala skutková podstata trestného činu ohovárania nasledovne „§ 206 (1) *Kto o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, najmä poškodiť ho v zamestnaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu, potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom. (2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov alebo peňažným trestom alebo zákazom činnosti sa páchatel' potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1 tlačou, filmom, rozhlasom, televíziou alebo iným obdobne účinným spôsobom.*“ Je možné spozorovať, že trestný čin ohovárania zostal ohrozovacím trestným činom. Rozdiel sa týkal len kozmetických úprav objektívnej stránky, ale jadro ostalo rovnaké. Podstatným spozorovaným rozdielom je obsiahnutie kvalifikovanej skutkovej podstaty a sprísnenie trestania, kedy kvalifikačné znaky sa týkajú spôsobu vykonania trestného činu ohovárania – tlačou, filmom, rozhlasom, televíziou alebo iným obdobne účinným spôsobom, pričom tento kvalifikačný znak sa „skrýl“ v súčasnom Trestnom zákone pod závažnejší spôsob konania (verejne). V súčasnom Trestnom zákone existuje ešte druhá kvalifikovaná skutková podstata, kde sú kvalifikačnými znakmi škoda veľkého rozsahu, strata zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva, pričom ide už ale o zločin a zákonodarca ustanovuje trestnú sadzbu od 3 do 8 rokov. V TZ1961 by bolo uvedené konanie páchatel'a subsumovateľné pod základné skutkové podstaty, kde hrozila trestná sadzba od 0-1 roka alebo nápravné opatrenie, resp. trestná sadzba trestu odňatia slobody od 0-2 rokov. Uvedené znamená napr., že konanie páchatel'a spočívajúce v ohováraní s dôsledkom straty zamestnania alebo zníženia platu bolo v TZ1961 subsumovateľné do základnej skutkovej podstaty. V kontraste s aktuálnym stavom Trestného zákona by však konanie páchatel'a spočívajúce v ohováraní s dôsledkom straty zamestnania bolo subsumovateľné pod kvalifikovanú skutkovú podstatu a s dôsledkom zníženia platu by bolo subsumovateľné pod základnú skutkovú podstatu. Z uvedeného pre súčasnú právnu úpravu trestného činu ohovárania plynie, že pre naplnenie len základnej skutkovej podstaty trestného

⁹ To znamená v znení zákona č. 227/2005 Z. z.

činu ohovárania musí ísť o závažnú ujmu, ale nie až tak závažnú ujmu ako je strata zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva. Otáznym potom napríklad ostáva, čo možno rozumieť pod narušením rodinných vzťahov a či pod týmto možno rozumieť len rozvod manželstva. Ak by sme prijali tento názor, tak by platilo, že páchatel' automaticky naplní kvalifikovanú skutkovú podstatu, čím by dochádzalo v danom ohľade k nadmernej penalizácii. Na druhej strane tiež môže dochádzať k nadmernej kriminalizácii, ak aj miernejšie narušenie rodinných vzťahov ako je rozvod budeme kriminalizovať, čím sa dostávame do uzavretého kruhu. Výstupom z tohto uzavretého kruhu môže byť uplatnenie princípu *ultima ratio* a proporcionality so súzvukom výkladu inej vážnej ujmy, ktorá nám zdôrazňuje, že aj narušenie rodinných vzťahov musí byť vážne, ale nie vážnejšie ako rozvod. Druhou podstatnou skutočnosťou je, že rozvod je konečný stav, avšak pojem narušenie rodinných vzťahov nemusí nutne znamenať konečný stav, ale aj dočasný či zvrátiteľný. Na základe uvedeného potom vyplýva, že môže ísť o nasledovné situácie: dlhodobé odsťahovanie jedného manžela od druhého alebo rozvodové konanie, ktoré neskončí rozvodom. Okrem iného je potrebné zdôrazniť skutočnosť, že narušenie rodinných vzťahov sa nemusí dotýkať len manželov, ale aj vzťahov medzi inými rodinnými príslušníkmi, pričom do tejto skupiny je potrebné zaradiť blízke osoby.

	TZ1961	TZ1961 v čase pred zrušením	Súčasný Trestný zákon
Objektívna stránka	o inom oznámi údaj, o ktorom vie, že je nepravdivý a spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, a tým a) poškodí ho v zamestnaní, b) naruší jeho rodinné vzťahy, alebo, c) spôsobí mu inú vážnu ujmu	o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, najmä poškodiť ho v zamestnaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu	o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu

Kvalifikovaná skutková podstata	X	(2) tlačou, filmom, rozhlasom, televíziou alebo iným obdobne účinným spôsobom	(2) značná škoda, osobitný motív, verejne, v podnikaní závažnejší spôsobom konania. (3) škoda veľkého rozsahu, strata zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva
Trestanie	(1) 0-1 r. alebo nápravné opatrenie	(1) 0-2 r. (2) 1-5 r.	(1) 0-2 r. (2) 1-5 r. (3) 3-8 r.

Tabuľka č. 1

Vertikálna komparácia právnej úpravy trestného činu ohovárania

A ako to bolo s trestným činom nebezpečného vyhrážania? V čase prijatia TZ1961 neexistovala samostatná skutková podstata trestného činu nebezpečného vyhrážania alebo bola obsiahnutá v rámci trestného činu násillia proti skupine obyvateľov podľa § 196 ods. 2 TZ1961, kde sa vyžadovala pohnútká páchatel'a, t. j. páchatel' páchal tento trestný z dôvodu, že poškodení sú stúpecami socialistického spoločenského a štátneho zriadenia, pre ich národnosť, rasu, vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania. Až zákonnou novelou č. 56/1965 Zb. došlo k vytvoreniu samostatnej skutkovej podstaty nebezpečného vyhrážania, pričom TZ1961 v znení zákon č. 56/1965 Zb. v § 197a znel nasledovne: „*Kto sa inému vyhráža usmrtením, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom.*“ Z dôvodovej správy k novele č. 56/1965 Zb. vyplýva, že občianske spolužitie je nutné účinne chrániť proti páchatel'om nebezpečného vyhrážania spočívajúceho v hrozbe nebezpečným útokom na život, zdravie alebo majetok iného aj v prípadoch inej pohnútky páchatel'a ako je tomu pri § 196 a 197 TZ1961. Podľa dobových komentátorov sa nevyžadovala pre naplnenie tohto trestného činu špecifická pohnútká páchatel'a a nemuselo ísť o vyhrážanie bezprostredným násillím, postačila aj vyhrážka budúceho násillia, ktorá bola skutočne schopná vzbudiť dôvodnú obavu. Čo však považovali doboví komentátori za dôvodnú obavu? Išlo o vyšší stupeň tiesnivého pocitu z nastávajúceho zla, ktorým je vyhrážané. Pravda,

postačilo, ak bola dôvodná obava schopná vzbudiť tento tiesnivý pocit, ale v konečnom dôsledku nedošlo k jeho vzbudeniu. Či bolo vyhrážanie spôsobilé vzbudiť v inom dôvodnú obavu bolo potrebné posúdiť so zreteľom na všetky konkrétne okolnosti prípadu, najmä povahu vyhrážky, k fyzickým a charakterovým vlastnostiam páchatel'a v komparácii s osobou, ktorej bolo vyhrážané.¹⁰ Podľa iných dobových komentátorov sa možnosť vzniku dôvodnej obavy posudzovalo podľa osoby, ktorej bolo vyhrážané.¹¹ Inak povedané, išlo o subjektívnu kategóriu (nie objektívnu, t. j. posudzovanie vyhrážky „očami“ tretej osoby vo vzťahu k dôvodnej obave), ktorá mohla, ale nemusela vzniknúť. Zároveň sa nevyžadovalo, aby bola osoba, ktorej sa vyhrážalo prítomná pri momente vyhrážania, ale postačilo, keď si bol páchatel' vedomý, že sa jeho vyhrážka dostala do sféry poškodeného, napr. prostredníctvom inej osoby, telefonicky, listom a pod.¹² Podľa ďalších dobových komentárov bola kľúčová práve subjektívna stránka tohto trestného činu, kedy sa úmysel páchatel'a vzťahoval najmä k tomu, či sú vyhrážky spôsobilé vyvolať dôvodnú obavu, pričom nezáležalo na tom, či páchatel' mienil svoje vyhrážky vážne.¹³ Pri zodpovedaní otázky, či išlo o vyhrážanie inou ťažkou ujmou bolo potrebné hodnotiť inú ťažkú ujmu s výslovne uvedenými ťažkými ujmami v skutkovej podstate tohto trestného činu, ďalej konkrétne okolnosti prípadu a najmä to, ako subjektívne hodnotí túto ujmu osoba, ktorej sa vyhrážalo, pričom vyhrázaním inou ťažkou ujmou mohlo byť vyhrážanie spôsobenia ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti blízkej osobe poškodeného.¹⁴ Menej intenzívne formy vyhrážok (napr. vyhrážka len spôsobením škody) mohli byť postihnuteľné ako prečin podľa zákona č. 150/1961 Zb. o prečinoch alebo ako priestupok.¹⁵

V čase pred zrušením TZ1961 vyzerala skutková podstata trestného činu ohovárania nasledovne: „§ 197a (1) Kto sa inému vyhráža usmrtením, ťažkou ujmou na zdraví alebo inou ťažkou ujmou takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom. (2) Odňatím slobody až na dva roky sa páchatel' potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1 na blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove.“ Objektívna a subjektívna stránka trestného činu nebezpečného vyhrážania sa v čase nemenila, takisto sa nemenil ani objekt a ani subjekt. Je však možné pozorovať, že pri vývoji tohto trestného činu dochádza k vytváraniu kvalifikačných znakov a penalizácii. V kontraste so

¹⁰ MATYS, K. a kol. *Trestný zákon. Komentár*. 2. Bratislava: Obzor, 1978. s. 853-854.

¹¹ TOLAR, J. *Trestní zákon a předpisy souvisící*. 3. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Panorama, 1985. s. 283.

¹² MATYS, K. a kol. *Trestný zákon. Komentár*. 2. Bratislava: Obzor, 1978. s. 854.

¹³ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část. Třetí, částečně přepracované vydání*. Praha: Orbis, 1976. s. 175.

¹⁴ MATYS, K. a kol. *Trestný zákon. Komentár*. 2. Bratislava: Obzor, 1978. s. 853-854.

¹⁵ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část. Třetí, částečně přepracované vydání*. Praha: Orbis, 1976. s. 178.

súčasným Trestným zákonom možno po roku 2005 badať penalizáciu trestného činu nebezpečného vyhrážania, resp. sprísnenie trestnej politiky, kedy napríklad osoba, ktorá sa dopustila trestného činu nebezpečného vyhrážania v roku 1966 bola v skutkovej podstate trestateľná trestom odňatia slobody od 0 do 1 rokov, nápravným opatrením alebo peňažným trestom. Ak by sa dopustila rovnakého trestného činu v roku 2005, tak by bola v skutkovej podstate trestateľná trestom odňatia slobody od 0 do 2 rokov, a ak by sa dopustila tohto trestného činu v roku 2006 a vyššie, tak by bola vo svojej skutkovej podstate trestateľná od 6m do 3r.

	TZ1961 v znení zákona č. 56/1965 Zb.	TZ1961 v čase pred zrušením	Súčasný Trestný zákon
Objektívna stránka	sa inému vyhráža usmrtením, ťažkou ujmov na zdraví alebo inou ťažkou ujmov takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu	sa inému vyhráža usmrtením, ťažkou ujmov na zdraví alebo inou ťažkou ujmov takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu	sa inému vyhráža smrťou, ťažkou ujmov na zdraví alebo inou ťažkou ujmov takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu
Kvalifikovaná skutková podstata	X	(2) na blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove.	(2) závažnejší spôsob konania, na chránenej osobe, preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd, osobitný motív, verejne.
Trestanie	(1) 0-1 r. alebo nápravné opatrenie alebo peňažný trest	(1) 0-1 r. alebo peňažný trest (2) 0-2 r.	(1) 0-1 r. (2) 6m-3r.

Tabuľka č. 2

Vertikálna komparácia právnej úpravy trestného činu nebezpečného vyhrážania

Suma summarum možno zhrnúť, že v horizontálnej komparácii trestného činu ohovárania a trestného činu nebezpečného vyhrážania v rámci ich základných a kvalifikovaných skutkových podstatát na národnej úrovni, bol a je konštantne prísnejšie trestaný (v skutkových podstatách od ktorých sa odvíja aj rozhodovacia prax súdov) trestný čin ohovárania, ak neberieme do úvahy tzv. „recidívne ohováranie“ ustanovené v zákone č. 150/1961 Zb. o prečinoch v § 9 ods. 1 písm. a). Správne teda vyvstáva otázka, ktorá si vyžaduje zodpovedať, či bolo a je správne nastavená trestná politika štátu v tejto oblasti. Argumentovanie prostredníctvom systematického zaradenia trestných činov v rámci trestných kódexov nám neumožňuje podať výpovednú hodnotu správneho prísnejšieho trestania ohovárania, keďže TZ1961 zaradil trestný čin ohovárania a trestný čin nebezpečného vyhrážania do tej istej hlavy - do piatej hlavy s názvom „Trestné činy hrubo narušujúce občianske spolužitie“ a takisto aj TZ zaraduje oba trestné činy do tej istej hlavy – deviatej hlavy s názvom „Trestné činy proti iným právam a slobodám.“ Na druhej strane pri komparácii objektov a objektívnej stránky trestného činu ohovárania možno badať väčšiu závažnosť trestného činu nebezpečného vyhrážania, a to so zreteľom aj na skutočnosť, že nebezpečné vyhrážanie môže byť radené aj pod násilnú kriminalitu¹⁶, čo neprichádza do úvahy pri trestnom čine ohovárania. Otvoreným však zostáva aj správnosť postupnej penalizácie oboch trestných činov, vzhľadom na princíp *ultima ratio* vzťahujúceho sa aj na zákonodarcu.¹⁷ Druhým zisteným poznatkom je možnosť súčasného uplatnenia doktrinálnych poznatkov a súdnych rozhodnutí viažucich sa k TZ1961 ohľadom trestných činov ohovárania a nebezpečného vyhrážania.

2. Horizontálna komparácia alebo ako pristupovala a pristupuje Česká republika k trestnému činu ohovárania a nebezpečného vyhrážania

V Českej republike (ďalej aj ako „ČR“) bol trestný čin ohovárania (pomlavy) legislatívne zakotvený v § 206 zákona č. 140/1961 Sb. Trestní zákon v znení neskorších predpisov pred jeho zrušením¹⁸ (ďalej aj ako „ČTZ1961 pred jeho zrušením“) a znel nasledovne: „(1)Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. (2) Odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci

¹⁶ KIKO, M., MIHÁLIK, S.: Uplatňovanie materiálneho korektívu pri vybraných trestných činoch násilnej kriminality. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2024*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2024.

¹⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 1TdoV/2/2018 zo dňa 29.04.2019

¹⁸ V znení zákona č. 274/2008 Sb.

I tiskem, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem.“ Vtedajší komentátori nadviazali na poznatky komentátorov zo spoločnej republiky a tiež mali za to, že ide o ohrozovací trestný čin a objektom tohto trestného činu je česť ako mravná hodnota človeka v spoločnosti a dobrá povesť človeka, pričom predmetom útoku je len jednotlivец ako fyzická osoba. Bolo irelevantné, či si táto fyzická osoba mohla byť vedomá možnosti ohrozenia jej cti. V rámci vertikálnej komparácie právnej úpravy trestného činu ohovárania v ČR je však podstatný poznatok, že *„Po subjektívnej stránke sa vyžaduje úmysel, pričom postačí úmysel eventuálny (rozhodnutie pod č. R 49/1983 je po novele z roku 1990, pokiaľ ide o prvú vetu, už nepoužiteľné, pretože súčasná úprava nevyžaduje, aby páchatel vedel o nepravdivosti oznamovaného údajja), ktorý o inom oznamuje, je nepravdivý, a že tento údaj je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov.*“¹⁹ Aktuálne je v ČR trestný čin ohovárania označený ako trestný čin „pomluva“, pričom je systematicky radený už do 2. hlavy zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „ČTZ“), konkrétne do § 184 medzi trestné činy proti slobode a právam na ochranu osobnosti, súkromia a listového tajomstva na rozdiel od SR, kde je ohováranie zaradené až do 9. hlavy medzi trestné činy proti iným právam a slobodám, a to aj napriek skutočnosti, že v rámci druhej hlavy TZ sú ustanovené trestné činy dotýkajúce sa listového tajomstva. Trestný čin pomluva má na rozdiel od trestného činu ohovárania len dve skutkové podstaty, pričom základná skutková podstata je takmer identická s tým, že slovenská právna úprava v rámci demonštratívneho výpočtu sfér, kde môže nastať ohrozenie vážnosti poškodeného explicitne zmieňuje sféru podnikania. Podľa Najvyššieho súdu ČR pod inou vážnou ujmu možno rozumieť ujmu, ktorá sa významne dotýka ohováraného, a za ktorú sa považuje ohrozenie jeho politické kariéry²⁰ alebo ide ohrozenie jeho konkurencieschopnosti v dôsledku straty dôvery a dobrého mena u klientov a obchodných partnerov, a s tým priamo súvisiace dôsledky, napr. zvýšený odliv zákazníkov alebo strata významnej obchodnej zmluvy, neuzavretie dôležitej zmluvy alebo možnosť iného ohrozenia podniku²¹. Ďalším rozdielom je, že trestný čin ohovárania je v podmienkach SR v základnej skutkovej podstate trestaný trestom odňatia slobody do 2 rokov a v ČR do 1 roku. Tak ako v SR, aj v ČR ide o ohrozovací trestný čin a k *„ohrožení vážnosti u spoluobčanů nemusí dojít, stačí, že nepravdivý údaj je k tomu způsobilý, i když v konkrétním případě nic takového nehrozí (např. pro zcela zjevnou nepravdivost nebo nesmyslnost takového údaje nebo pro mimořádnou*

¹⁹ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN. S.: Komentár k § 197a. In: ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN. S.: *Trestní zákon*, 6. vydání. Praha: 2004. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

²⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu pod sp. zn. 7 Tdo 215/2019 zo dňa 13. 03. 2019.

²¹ ČR R 49/2015.

důvěru, kterou požívá pomluvená osoba).“²² Kvalifikovaná skutková podstata pomluvy sa trestá až na 2 roky trestu odňatia slobody alebo zákazom činnosť, pričom kvalifikačnými znakmi sú, že páchateľ spácha trestný pomluvy v § 184 ods. 1 ČTZ prostredníctvom tlače, filmu, rozhlasu, televízie, verejne počítačovou sieťou alebo iným obdobne účinným spôsobom. Platí, že „*Jiným obdobně účinným způsobem je pomlouvání pomocí místního nebo závodního rozhlasu, dále nahrávky na gramofonové desce, magnetofonovém pásku, magnetofonové kazetě, videokazetě, letáků apod., jestliže jsou zpřístupněny většímu počtu posluchačů nebo diváků, tedy veřejnosti ve formě blíže neurčeného počtu lidí, a to za splnění podmínky, že rozsah rozšíření pomluvy a dopad na poškozeného je obdobný jako u ostatních prostředků uvedených v odstavci 2 § 184.*“²³ Slovenská právna úprava kvalifikovanej skutkovej podstaty má obdobnú úpravu, keďže § 373 ods. 2 Trestného zákona môže byť naplnený aj verejne, pričom v zmysle výkladového pravidla v § 122 ods. Trestného zákona platí, že trestný čin je spáchaný verejne, ak je spáchaný obsahom tlačoviny alebo rozširovaním spisu, filmom, rozhlasom, televíziou, použitím počítačovej siete alebo iným obdobne účinným spôsobom (prvá alternatíva), alebo pred viac ako dvoma súčasne prítomnými osobami (druhá alternatíva). S druhou alternatívou nepočíta česká právna úprava. Okrem tohto rozdielu sa pridávajú ešte ďalšie kvalifikačné znaky v § 373 ods. 2 Trestného zákona – spôsobenie značnej škody, osobitný motív, v podnikaní závažnejším spôsobom konania, pričom trestná sadzba trestu odňatia slobody je v tejto kvalifikačnej skutkovej podstate nastavená od 1 do 5 rokov. Zároveň slovenská právna úprava obsahuje aj druhú kvalifikačnú právnu úpravu, kde zákonodarca nastavil trestné sadby od 3 do 8 rokov, ak bola trestným činom ohovárania spôsobená škoda veľkého rozsahu alebo páchateľ spôsobil inému stratu zamestnania, úpadok.

	ČTZ1961 v čase pred zrušením	Súčasný český Trestný zákon	Súčasný Trestný zákon
Objektívna stránka	o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej	o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej	o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov,

²² ŠÁMAL, P. ŠKVAIN, P.: Komentár k § 184. In: ŠÁMAL, P. a kol.. *Trestní zákoník. Komentář. 3. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2023. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

²³ Ibidem.

	v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu	v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu	poškodit ho v zaměstnání, v podnikání, narušit jeho rodinné vztahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu
Kvalifikovaná skutková podstata	(2) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem.	(2) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.	(2) značná škoda, osobitný motiv, veřejně, v podnikání závažnější způsobem konania. (3) škoda velkého rozsahu, strata zaměstnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva
Trestanie	(1) 0-1 r. (2) 0-2 r. alebo zákaz činnosti	(1) 0-1 r. (2) 0-2 r. alebo zákazom činnosti	(1) 0-2 r. (2) 1-5 r. (3) 3-8 r.

Tabuľka č. 2

Vertikálna a horizontálna komparácia právnej úpravy trestného činu ohovárania ČR

A čo trestný čin nebezpečného vyhrážania? V ČR bol trestný čin nebezpečného vyhrážania legislatívne zakotvený v § 197a ČTZ1961 pred jeho zrušením²⁴ a znel nasledovne: „(1) Kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újrou na zdraví nebo jinou těžkou újrou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem. (2) Odnětím svobody až na dvě léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti.“ Objektom tohto trestného činu bol záujem na ochrane jednotlivca

²⁴ V znení zákona č. 274/2008 Sb.

proti niektorým vyhrážka²⁵ a druhovým objektom občianske spolužitie.²⁶ Vtedajší komentátori nadviazali na poznatky starších komentárov počas spoločnej republiky SR a ČR, ktoré sme uviedli už v rámci vertikálnej komparácie. Po rekodifikácii trestného práva hmotného v ČR je zakotvený trestný čin nebezpečného vyhrážania v § 353 a znie nasledovne: „(1) Kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újrou na zdraví nebo jinou těžkou újrou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. (2) Odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a) jako člen organizované skupiny, b) vůči dítěti nebo těhotné ženě, c) se zbraní, d) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, nebo e) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.“ Opäťovne komentátori nadväzujú na poznatky plynúce z prechádzajúcej právnej úpravy. Aj keď ide o typický verbálny prečin, tak je potrebné na úvod tejto state dodať, že „Výhrůžka může mít i nonverbální charakter, například namíření palné zbraně (NS 8 Tdo 1445/2006), tzv. vybržd'ování opakovaně v hustém provozu (NS 6 Tdo 809/2018) atd.“²⁷ Podľa terajšej právnej doktríny a súdnej praxe v ČR takisto platí, že ide o ohrozovací trestný čin a dôvodná obava nemusí vzniknúť, ale jej vznik musí byť reálny. Z tohto dôvodu je potrebné pozorne hodnotiť povahu a závažnosť vyhrážania, keďže je potrebné odlišiť nebezpečné vyhrážania od prejavov, pri ktorých boli použité „silné“ slová, resp. vulgarizmy a tiež vplývali na psychiku osoby, ktorej sa vyhrážalo. Inak povedané, je nutné komplexne posudzovať okolnosti prípadu, najmä povahu vyhrážok, fyzické a povahové vlastnosti páchatel'a a poškodeného a ich vzájomný vzťah. Podľa rozhodovacej praxe súdov ČR je v nasledovných prípadoch pravdepodobné, že pôjde o trestný čin nebezpečného vyhrážania: (i.) vyhrážanie spojené so šermovaním s nožom alebo namierenie zbrane na poškodeného, (ii.) zúrivosť páchatel'a a náhlosť útoku, (iii.) zvyšovanie agresivity páchatel'a, resp. stupňovanie vyhrážok páchatel'a, (iv.) predchádzajúce násilné konanie páchatel'a voči poškodenému či iným osobám, (v.) agresivita páchatel'a vyplývajúca z požitia alkoholu alebo inej návykovej látky, (vi.) nebezpečné agresívne povahové črty

²⁵ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Komentár k § 197a. In: ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S.: Trestní zákon, 6. vydání. Praha: 2004. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

²⁶ NOVOTNÝ, O., DOLANSKÝ, A., PÚRY, F., RIZMAN, S., TERYNGEL, J. Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. 3. přepracované vydání. s. 115.

²⁷ ŠČERBA, F. a kol.: Komentár k § 353. In: ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

páchatele. Opätovne ako za prechádzajúcej právnej úpravy sa nevyžaduje, aby bola osoba, ktorej je vyhrážané, prítomná počas samotného vyhrážania.

	ČTZ1961 v čase pred zrušením	Súčasný český Trestný zákon	Súčasný slovenský Trestný zákon
Objektívna stránka	jinému vyhrožuje usmrčením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu	jinému vyhrožuje usmrčením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu	inému vyhráža smrtí, těžkou újmou na zdraví alebo inou ťažkou újmou takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu,
Kvalifikovaná skutková podstata	(2) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti.	člen organizované skupiny, vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní, na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, nebo na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při	závažnejší spôsob konania, na chránenej osobe, preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd, osobitný motív, verejne.

		ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.	
Trestanie	(1) 0-1 r. alebo peňažný trest (2) 0-2 r.	(1) 0-1 r. alebo zákaz činnosti (2) 0-3r. alebo zákaz činnosti	(1) 0-1 r. (2) 6m-3r.

Suma summarum, možno tvrdiť, že ČR v kontraste so SR v súčasnosti v rámci skutkových podstat trestného činu ohovárania a trestného činu nebezpečného vyhrážania (správne) prísnejšie trestá trestný čin nebezpečného vyhrážania ako trestný čin ohovárania. Naproti tejto skutočnosti je trestný čin ohovárania paradoxne systematicky zaradený medzi prvé hlavy ČTZ na rozdiel od trestnému činu ohovárania v podmienkach SR. Takisto možno pozorovať, že český zákonodarcu nepristúpil k penalizácii uvedených trestných činov pri rekodifikácii ako v prípade SR, ak samozrejme nerátame jednu zmenu trestnej sadzby trestu odňatia slobody – zmena hornej hranici trestnej sadzby trestu odňatia slobody z 2 na 3 roky pri trestnom čine nebezpečného vyhrážania podľa § 353 ods. 2 ČTZ. V rámci horizontálnej komparácie je potrebné ešte spomenúť dve zistenia. Prvým je, že SR prísnejšie trestá v skutkových podstatách analyzované trestné činy ako ČR a druhým je, že viaceré doktrínálne a judikátorne poznatky z ČR pre právnu úpravu trestného činu ohovárania a nebezpečného vyhrážania sú využiteľné aj pre podmienky SR vzhľadom na ich takmernú identickosť.

Záver

Na základe vykonanej vertikálnej a horizontálnej komparácie možno konštatovať, že právna úprava trestného činu ohovárania a nebezpečného vyhrážania prešla významnými zmenami, ktoré odrážajú vývoj trestnej politiky a prístupu k ochrane jednotlivca v spoločnosti. Trestný čin ohovárania bol v minulosti zadaný ako ohrozovací trestný čin, pričom dôraz sa kládol na nepravdivosť oznámeného údaj a jeho spôsobilosť ohroziť vážnosť osoby u spoluobčanov. Zatiaľ čo v pôvodnom Trestnom zákone z roku 1961 (TZ1961) neexistovala osobitná kvalifikovaná skutková podstata tohto trestného činu, neskoršie právne úpravy

zaviedli prísnejšie tresty v prípade verejného spáchania trestného činu, či spôsobenia závažných následkov, ako je strata zamestnania alebo úpadok podniku.

Podobne aj pri trestnom čine nebezpečného vyhrážania možno sledovať postupné rozširovanie jeho skutkovej podstaty. Kým pôvodne bol trestaný len úzko vymedzený okruh vyhrážok, súčasná právna úprava rozšírila trestnosť na širšie spektrum situácií a sprísnila sankcie, najmä pri páchaní činu voči blízkym osobám alebo s osobitným motívom. Dobové komentáre naznačujú, že v minulosti sa dôraz kládol predovšetkým na subjektívne vnímanie obete a schopnosť vyhrážok vzbudiť dôvodnú obavu, pričom nebolo nutné, aby sa obeť o vyhrážke dozvedela priamo od páchatel'a.

V konečnom dôsledku porovnanie historickej a súčasnej právnej úpravy ukazuje, že v priebehu desaťročí došlo nielen k sprísneniu trestnej politiky, ale aj k precizovaniu jednotlivých skutkových podstát v reakcii na vývoj spoločenských vzťahov. Súčasná právna úprava vnáša jasnejšie kritériá na posúdenie a diferenciáciu závažnosti činov, a to existenciou kvalifikovaných skutkových podstát.

Po vykonaní vertikálnej a horizontálnej komparácie máme za to, že z hľadiska budúcnosti je potrebné uvažovať o nasledovných legislatívnych zmenách. Prvou je depenalizácia trestného činu ohovárania a jej odraz trestných sadzieb vo vzťahu k trestným sadzbám nebezpečného vyhrážania. Druhou je úvaha o kriminalizácii ohovárania, len ak by išlo o recidívu či už priestupkovú alebo trestnú, ak páchatel' opätovne porušil alebo ohrozil aspoň druhovo obdobný objekt.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BENČÍK, M a kol.: Trestný zákon. Trestný poriadok a súvisiace predpisy. Bratislava: Obzor, 1979.

ČR R 49/2015.

DRGONEC, J.: Článok 26. In: DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. [online]. CH BECK SK. [cit. 2025-01-31].

KIKO, M., MIHÁLIK, S.: Uplatňovanie materiálneho korektívu pri vybraných trestných činoch násilnej kriminality. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2024. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2024.

LEWIS, C. T., SHORT, C. Verbum. In: A Latin Dictionary. Oxford: Clarendon Press. [online]. [cit.2025-01-31]. Dostupné na internete:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=verbum> .

MATYS, K. a kol.: Trestný zákon. Komentár. 2. Bratislava: Obzor, 1978. s. 871.

NEZKUSIL, J.: Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část. Třetí, částečně přepracované vydání. Praha: Orbis, 1976.

NOVOTNÝ, O., DOLANSKÝ, A., PÚRY, F., RIZMAN, S., TERYNGEL, J. Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. 3. přepracované vydání.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 1TdoV/2/2018 zo dňa 29.04.2019.

ŠÁMAL, P. ŠKVAIN, P.: Komentár k § 184. In: ŠÁMAL, P. a kol.. Trestní zákoník. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN. S.: Komentár k § 197a. In: ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN. S.: Trestní zákon, 6. vydání. Praha: 2004. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

ŠČERBA, F. a kol.: Komentár k § 353. In: ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. [online]. CH BECK CZ. [cit. 2025-01-31].

TOLAR, J.: Trestní zákon a předpisy souvisící. 3. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Panorama, 1985.

Uznesenie Najvyššieho súdu pod sp. zn. 7 Tdo 215/2019 zo dňa 13. 03. 2019.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 150/1961 Zb. o prečinoch.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník v znení neskorších predpisov.

NOVÉ VÝZVY PRE SLOVENSKÚ REPUBLIKU A NARIADENIE EUDR¹

NEW CHALLENGES FOR THE SLOVAK REPUBLIC AND THE EUDR REGULATION

Martin Pogádl²

Abstrakt

Autor v príspevku predostiera nové výzvy, ktoré vyplývajú Slovenskej republike v kontexte Nariadenia EUDR. Nariadenie EUDR predstavuje významný právny rámec EÚ zameraný na boj proti odlesňovaniu a degradácii lesov na úrovni Európskej únie. Za týmto účelom normotvorca EÚ ukladá členským štátom viaceré povinnosti, ktoré majú za cieľ prispieť k efektívnemu vynucovaniu a naplňaniu cieľov tohto nariadenia. Autor si kladie za cieľ ponúknuť v príspevku sumár povinností, ktoré vyplývajú Slovenskej republike a jej príslušným orgánom.

Kľúčové slová

EUDR, EUTR, odlesňovanie, systém náležitej starostlivosti

Abstract

In the paper, the author presents new challenges for the Slovak Republic in the context of EUDR Regulation. The EUDR Regulation constitutes a significant EU legal framework aimed at combating deforestation and forest degradation at the EU level. To this end, the EU legislature imposes a number of obligations on Member States to contribute to the effective enforcement and fulfilment of the objectives of the Regulation. The author aims to offer in this paper a summary of the obligations imposed on the Slovak Republic and its competent authorities.

Keywords

EUDR, EUTR, deforestation, due diligence

Úvod

Hoci lesy poskytujú spoločnosti rôzne ekologické, hospodárske a sociálne výhody, tlak na odlesňovanie a degradáciu lesov je v celosvetovom meradle stále vysoký. Odlesňovanie a degradácia lesov sú dôležitými hnacími silami zmeny klímy a straty biodiverzity a ohrozujú živobytie vidieka.³ Hlavnými príčinami odlesňovania a degradácie lesov sú rozvoj

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu APVV č. [APVV-20-0171](#) Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva.

² Mgr. Martin Pogádl je interný doktorand na Ústave duševného vlastníctva, technológií a produktového práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: martin.pogadl@tvu.sk.

³ FAO: The State of the World's Forests 2022, Three interrelated Forest Pathways could contribute to Green Recovery and a Transition to sustainable Economies. [online]. 2022 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8f599970-661d-45f5-a598-2ea46ca1605f/content/src/html/deforestation-climate-mitigation-biodiversity.html>>.

poľnohospodárstva, najmä v oblasti pestovania sóje, palmového oleja, kaučuku, kakaa, kávy a dobytky, a ťažba dreva.⁴ Rôzne spôsoby využívania pôdy a komodity sa často vzájomne ovplyvňujú a spôsobujú odlesňovanie. Pestovanie palmy olejnej a sóje spolu predstavuje najmenej pätinu a šesť ďalších plodín - kaučuk, kakao, káva, ryža, kukurica a maniok - pravdepodobne predstavuje väčšinu zvyšku.⁵ Hoci väčšina (90 až 99 %) odlesňovania v tródoch v rokoch 2011 až 2015 bola spôsobená poľnohospodárstvom, len 45 až 65 % odlesnenej pôdy sa v priebehu niekoľkých rokov stalo produktívnym poľnohospodárstvom. Preto si ukončenie odlesňovania pravdepodobne vyžaduje kombináciu opatrení na vytvorenie dodávateľských reťazcov bez odlesňovania so zásahmi do správy krajiny.⁶

V roku 2003 Európska únia iniciovala opatrenia na boj proti nezákonnej ťažbe dreva a s ňou súvisiacemu obchodu prostredníctvom akčného plánu EÚ pre vymožitelnosť práva, správu a obchod v lesnom hospodárstve (FLEGT)⁷, ktorého cieľom je znížiť vplyv spotreby EÚ na nezákonnú ťažbu dreva. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 995/2010, ktorým sa ustanovujú povinnosti hospodárskych subjektov uvádzajúcich na trh drevo a výrobky z dreva (ďalej len „EUTR“) vyplynulo z akčného plánu FLEGT a od roku 2013 zakazuje uvádzanie dreva a výrobkov z dreva z nelegálnych zdrojov na trh EÚ. Európska únia vo svojom oznámení „*Posilnenie opatrení EÚ na ochranu a obnovu svetových lesov*“ uznáva svoju rozhodujúcu úlohu pri ničení lesov prostredníctvom spotreby komodít, ktorých výroba môže ohroziť lesy.⁸ V roku 2021 Európska komisia preto navrhla rozšíriť rozsah pôsobnosti nariadenia EUTR prostredníctvom následného nariadenia, ktoré by sa zaoberalo aj odlesňovaním a degradáciou lesov spôsobenou spotrebou poľnohospodárskych komodít v EÚ.

Európska únia ako jeden z najväčších svetových spotrebiteľov prírodných zdrojov a poľnohospodárskych produktov náročných na pôdu je „*dovozcom odlesňovania*“, ktoré je obsiahnuté v poľnohospodárskych a drevárskych komoditách.⁹ Na tomto základe v apríli 2023

⁴ EURÓPSKA KOMISIA: Regulation on Deforestation-free Products. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/regulation-deforestation-free-products_en>.

⁵ PENDRILL, F. et al.: Disentangling the numbers behind agriculture-driven tropical deforestation. In: Science, roč. 377, 2022, č. 6611. ISSN 0036-8075.

⁶ PENDRILL, F. et al.: Disentangling the numbers behind agriculture-driven tropical deforestation. In: Science, roč. 377, 2022, č. 6611. ISSN 0036-8075.

⁷ EURÓPSKA ÚNIA: Licenčný systém na dovoz dreva do EÚ. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:ev0030>>.

⁸ EURÓPSKA KOMISIA: Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Posilnenie opatrení EÚ na ochranu a obnovu svetových lesov COM/2019/352. [online]. 2019 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52019DC0352>>.

⁹ KUMEH, E. M – RAMCILOVIC-SUOMINEN, S.: Is the EU shirking responsibility for its deforestation footprint in tropical countries? Power, material, and epistemic inequalities in the EU's global environmental governance. In: Sustain Sci., roč. 18, 2023, č. 2., s. 599-616.

Európsky parlament prijal nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2023/1115 z 31. mája 2023 o sprístupnení určitých komodít a výrobkov spojených s odlesňovaním a degradáciou lesov na trhu Únie a o ich vývoze z Únie, ktorým sa zrušuje nariadenie (EÚ) č. 995/2010 (ďalej len „nariadenie“ a „nariadenie EUDR“). Pôvodne sa väčšina ustanovení nariadenia mala začať uplatňovať od 30. decembra 2024. Ich účinnosť sa ale odložila prijatím nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/3234, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) 2023/1115, pokiaľ ide o ustanovenia týkajúce sa dátumu začatia uplatňovania. Po tejto cielenej zmene sa všetky jeho ustanovenia začnú uplatňovať až 30. decembra 2025. Zaručí sa tak právna istota, predvídateľnosť a dostatočný čas na ich plynulú a účinnú implementáciu.¹⁰

Nariadenie je výsledkom predchádzajúcich iniciatív a cieľov, ktoré si Európska únia stanovila na riešenie globálnej environmentálnej krízy vrátane opatrení týkajúcich sa odlesňovania. Toto úsilie sa odráža v sérii oznámení, stratégií a uznesení, ako sú napríklad oznámenie o zintenzívnení opatrení EÚ na ochranu a obnovu svetových lesov, Európska zelená dohoda, stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030, a ďalšie. EUDR nahradí nariadenie Európskej únie o dreve (EUTR), ktorého cieľom bolo bojovať proti nezákonnej ťažbe dreva a súvisiacemu obchodu s drevom a výrobkami z dreva.¹¹

Nariadenie EUDR stanovuje hospodárskym subjektom mnoho povinností, ktoré sa týkajú zabezpečenia toho, aby sa na trh neumiestňovali alebo nesprístupňovali a nevyvážali príslušné komodity a výrobky, ak by spôsobovali odlesňovanie, neboli vyprodukované v súlade s príslušnými právnymi predpismi krajiny produkcie a neboli opatrené vyhlásením o náležitej starostlivosti.¹² V súvislosti s povinnosťami, ktoré vyplývajú hospodárskym subjektom z nariadenia, je potrebné tieto povinnosti účinne vynucovať na úrovni členských štátov. Za týmto účelom normotvorca v nariadení stanovil v kapitole 3 nariadenia povinnosti členských štátov a príslušných orgánov, ktoré budú predmetom tohto príspevku.

1. Príslušné orgány

Členské štáty Európskej únie majú povinnosť určiť príslušné orgány zodpovedné za plnenie úloh vyplývajúcich z nariadenia EUDR.¹³ Členské štáty musia zároveň garantovať, že

¹⁰ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE: Nariadenie EÚ o odlesňovaní: Rada formálne prijala ročný odklad. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2024/12/18/eu-deforestation-law-council-formally-adopts-its-one-year-postponement/>>.

¹¹ MURADIAN, R. – CAHYAFITRI, R. – FERRANDO, T. et. al.: Will the EU deforestation-free products regulation (EUDR) reduce tropical forest loss? Insights from three producer countries. In: Ecological Economics, roč. 227, 2025. ISSN 0921-8009.

¹² Čl. 3 nariadenia.

¹³ Čl. 14 ods. 1 nariadenia.

nimi určené príslušné orgány disponujú potrebnými právomocami, nezávislosťou a dostatočnými zdrojmi na plnenie svojich povinností v súlade s požiadavkami tohto nariadenia. Tieto garancie budú pretavené do vnútroštátnych predpisov. V prípade Slovenskej republiky sa v druhom čítaní aktuálne nachádza vládny návrh zákona, ktorým sa zabezpečuje vykonávanie niektorých opatrení Európskej únie na zmiernenie globálneho odlesňovania a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „vládny návrh zákona“).¹⁴ Európska Komisia vedie na svojom webovom sídle zoznam aktuálnych príslušných orgánov, ktorý je verejne prístupný a pravidelne aktualizovaný na základe informácií poskytovaných členskými štátmi.¹⁵ Príslušným orgánom pre Európsku úniu je Generálne riaditeľstvo pre životné prostredie (Directorate-General for the Environment).¹⁶ Činnosť generálneho riaditeľstva pre životné prostredie spočíva vo vypracúvaní a vykonávaní politík Komisie v oblasti životného prostredia.¹⁷ Príslušným orgánom pre Slovenskú republiku je Slovenská lesnícko-drevárska inšpekcia.¹⁸ Slovenská lesnícko-drevárska inšpekcia vznikla ako preddavková organizácia Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky od účinnosti zákona o dreve, t. j. od 1. 7. 2018. Je orgánom štátnej správy v oblasti uvádzania dreva a výrobkov z dreva na vnútorný trh.¹⁹ V prípade Českej republiky je príslušným orgánom Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem.²⁰ Do dnešného dňa svoje príslušné orgány neoznámili Komisii Grécko, Maďarsko, Malta a Poľsko, hoci tak mali urobiť do 30. decembra 2023.²¹

Príslušné orgány plnia činnosti nevyhnutné pre zabezpečenie požiadaviek nariadenia akými sú vykonávanie dozorov, ukladanie sankcií, ale taktiež hospodárskym subjektom poskytujú technickú a inú pomoc a usmernenia.²²

¹⁴ NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Vládny návrh zákona, ktorým sa zabezpečuje vykonávanie niektorých opatrení Európskej únie na zmiernenie globálneho odlesňovania a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9971>>.

¹⁵ CIRCABC: Competent Authorities Deforestation Regulation. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://circabc.europa.eu/ui/group/34861680-e799-4d7c-bbad-da83c45da458/library/b52a6d25-e365-4301-a90a-59cf7ce2e8d3/details/1.12>>.

¹⁶ DIRECTORATE-GENERAL: Environment. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/environment_en>.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ SLOVENSKÁ LESNÍCKO-DREVÁRSKA INŠPEKCIA: Oprávnenia. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.mpsr.sk/slovenska-lesnicko-drevarska-inspekcia/kontakty/1-186-3>>.

¹⁹ MINISTERSTVO PÔDOHOSPODÁRSTVA A ROZVOJA VIDIEKA SR: Slovenská lesnícko-drevárska inšpekcia – postavenie. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.mpsr.sk/slovenska-lesnicko-drevarska-inspekcia/postavenie/47-186-1356>>.

²⁰ ÚSTAV PRO HOSPODÁŘSKOU ÚPRAVU LESŮ BRANDÝS NAD LABEM: O ÚHUL. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.uhul.cz>>.

²¹ Čl. 14 ods. 2 nariadenia.

²² Napríklad Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem vydal vlastný informačný materiál, z ktorého zároveň vychádzal pri príprave viacerých vzdelávacích seminárov, ktoré boli určené pre hospodárske

2. Výkon dozoru príslušnými orgánmi

Správny dozor je osobitný druh vonkajšej správnej kontroly. Je to administratívnoprávna činnosť, pri ktorej vykonávateľ verejnej správy kontroluje správanie organizačne nepodriadeného subjektu.²³ Príslušné orgány majú podľa nariadenia povinnosť vykonávať dozory na svojom území s cieľom zistiť, či hospodárske subjekty a obchodníci usadení v Únii dodržiavajú požiadavky nariadenia. Dozory sa vykonávajú z pravidla bez varovania príslušného orgánu.²⁴ Príslušné orgány vykonávajú dozory na ich vlastnom území, aby určili, či príslušné výrobky, ktoré hospodársky subjekt alebo obchodník umiestnil alebo má v úmysle umiestniť na trh²⁵, sprístupnil alebo má v úmysle sprístupniť na trhu²⁶ alebo vyviezol, či mal v úmysle vyviezť, sú v súlade s týmto nariadením.

Ústredným pojmom, z ktorého vychádzajú príslušné orgány pri vykonávaní dozoru, je analýza rizika. Z dôvodu vysokého počtu subjektov, na ktoré sa nariadenie vzťahuje, je potrebné zvoliť prístup, na základe ktorého príslušné orgány identifikujú dozory, ktoré sa majú vykonať, a to práve na základe analýzy rizika. Ďalším významným pojmom, súvisiacim s analýzou rizika, sú *“kritériá rizika”*. Sú to určité skutočnosti, ktorých prítomnosť, alebo absencia následne určujú mieru rizikovosti daného hospodárskeho subjektu. Kritériá rizika sa určia na základe analýzy rizík nedodržiavania nariadenia, pričom sa zohľadnia najmä: príslušné komodity, zložitosť a dĺžka dodávateľských reťazcov vrátane toho, či zahŕňajú zmiešavanie príslušných výrobkov, a štádium spracovania príslušného výrobku, skutočnosť, či dotknuté plochy pozemkov ležia pri lesoch, priradenie rizika krajinám alebo ich častiam v súlade s článkom 29, pričom sa osobitná pozornosť venuje situácii krajín alebo ich častí klasifikovaných ako vysokorizikové, nedodržiavaniu tohto nariadenia zo strany hospodárskych subjektov alebo obchodníkov v minulosti, rizikám obchádzania a všetkým ďalším relevantným informáciám.²⁷

Európska Komisia vykonáva zaradenie krajín alebo ich častí do jedného z troch stupňov rizika.²⁸ Zaradenie krajiny alebo jej časti do jedného z troch stupňov rizika sa zohľadňuje pri

subjekty a obchodníkov a taktiež pre odbornú verejnosť. Pozri tu: ÚSTAV PRO HOSPODÁŘSKOU ÚPRAVU LESŮ BRANDÝS NAD LABEM: Průvodce EUDR. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://www.uhul.cz/wp-content/uploads/PRUVODCE-EUDR_FINAL.pdf>.

²³ KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 298 s. ISBN 978-80-7380-684-2.

²⁴ WHITE & CASE LLP: 10 key things you STILL need to know about the new EU Deforestation Regulation. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.whitecase.com/insight-alert/10-key-things-you-still-need-know-about-new-eu-deforestation-regulation>>.

²⁵ Podľa čl. 2 ods. 16 sa „umiestnením na trh“ rozumie prvé sprístupnenie príslušnej komodity alebo príslušného výrobku na trhu Únie.

²⁶ Podľa čl. 2 ods. 18 je „sprístupnenie na trhu“ každá dodávka príslušného výrobku na distribúciu, spotrebu alebo používanie na trhu Únie v rámci obchodnej činnosti, či už za poplatok alebo bezplatne.

²⁷ Čl. 16 ods. 3 nariadenia.

²⁸ Čl. 29 nariadenia.

identifikácii dozorov, ktoré sa majú vykonať.²⁹ Klasifikáciu krajín alebo ich častí do stupňov rizika vykonáva Komisia na základe objektívneho a transparentného posúdenia, v ktorom zohľadňuje najnovšie vedecké dôkazy a medzinárodne uznávané zdroje. Pri klasifikácii pritom vychádza z kritérií posúdenia, ktorými sú: miera odlesňovania a degradácie lesov; miera rozširovania poľnohospodárskej pôdy pre príslušné komodity a trendy v produkcii príslušných komodít a príslušných výrobkov. Výpočet týchto kritérií je však demonštratívny a Komisia môže pri klasifikácii krajín alebo ich častí vychádzať aj z ďalších kritérií, ktorých výpočet obsahuje ustanovenie čl. 29 ods. 4. Sú nimi napríklad: informácie predložené dotknutou krajinou, dotknutými regionálnymi orgánmi, hospodárskymi subjektmi, mimovládnyimi organizáciami a tretími stranami vrátane pôvodného obyvateľstva, miestnych komunít a organizácií občianskej spoločnosti, pokiaľ ide o účinné zahrnutie emisií a ich odstraňovania v rámci poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a využívania pôdy do vnútroštátne stanoveného príspevku k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy; či má dotknutá krajina zavedené vnútroštátne právne predpisy alebo právne predpisy na nižšej než celoštátnej úrovni, a to aj v súlade s článkom 5 Parížskej dohody, a či prijíma účinné presadzovacie opatrenia na riešenie odlesňovania a degradácie lesov a zabránenie činnostiam vedúcim k odlesňovaniu a degradácii lesov a sankcionovanie týchto činností, a najmä či uplatňuje dostatočne prísne sankcie s cieľom odňať výhody vyplývajúce z odlesňovania alebo degradácie lesov.

Na základe posúdenia obligatórnych³⁰ a prípadne fakultatívnych kritérií³¹ Komisia následne zaradí krajinu alebo jej časť do jedného z troch stupňov rizika. Do stupňa vysokého rizika zaradí krajinu alebo jej časť, ak identifikuje vysoké riziko, ktoré je v tejto krajine alebo jej časti spojené s produkciou príslušných komodít, pre ktoré príslušné výrobky nie sú v súlade s nariadením. V prípade zaradenia krajiny do stupňa nízkeho rizika sa predpokladá, že na základe posúdenia existuje dostatočná istota, že prípad produkcie príslušných komodít, pre ktoré príslušné výrobky nie sú v súlade s nariadením, je v tejto krajine alebo jej časti výnimočné. Tretím stupňom je stupeň štandardného rizika, ktoré odkazuje na krajinu alebo jej časť, ktorá nepatrí ani do jednej z vyššie menovaných stupňov. Je potrebné poznamenať, že ku všetkým krajinám sa 29. júna 2023 priradila štandardná úroveň rizika. Zoznam krajín alebo ich častí, ktoré predstavujú nízke alebo vysoké riziko, sa následne uverejní prostredníctvom

²⁹ Čl. 16 ods. 3 nariadenia.

³⁰ Čl. 29 ods. 3 nariadenia.

³¹ Čl. 29 ods. 4 nariadenia.

vykonávacích aktov.³² Uvedené vyplýva z potreby objektívneho a transparentného posúdenia stupňa rizika v každej krajine a jej časti.

Zaradenie do stupňov rizika je významné z dôvodu plánovania výkonu kontrol príslušnými orgánmi členských štátov. Normotvorca Európskej únie sa takouto formou usiluje v istej miere zjednotiť postup pri výkone dozorov a kvantifikuje ciele dozorov, ktoré sa majú vykonať s ohľadom na konkrétny stupeň rizika, ktorý predstavuje krajina alebo jej časť. Na účely vykonávania dozorov sú príslušné orgány povinné vypracovať ročný plán dozorov obsahujúci prinajmenšom vnútroštátne kritériá rizika na určenie toho, ktoré dozory sú potrebné a výber hospodárskych subjektov a obchodníkov, ktorí sa majú dozorovať.

Každý členský štát musí zabezpečiť, aby jeho orgány každoročne kontrolovali aspoň 3% hospodárskych subjektov, ktoré uvádzajú na trh, sprístupňujú alebo vyvážajú výrobky obsahujúce komodity z krajín alebo oblastí klasifikovaných ako štandardné riziko, alebo ktoré boli vyrobené s použitím takýchto komodít.

V prípade krajín alebo ich častí, ktoré sú klasifikované ako vysoké riziko, je tento plán prísnejší. V tomto prípade príslušné orgány členského štátu musia každoročne skontrolovať aspoň 9 % hospodárskych subjektov, ktoré uvádzajú na trh, sprístupňujú alebo vyvážajú výrobky obsahujúce komodity alebo vyrobené z komodít. Tieto kontroly sa však musia vzťahovať aj na 9 % množstva každého výrobku, ktorý obsahuje komodity z krajín alebo oblastí klasifikovaných ako vysokorizikové podľa článku 29, alebo ktorý bol vyrobený s použitím takýchto komodít.³³

V prípade krajín alebo ich častí, ktoré sú klasifikované ako nízkorizikové, je potrebné zabezpečiť, aby príslušné orgány každoročne kontrolovali aspoň 1 % hospodárskych subjektov.³⁴

Kvantifikované ciele dozorov, ktoré majú vykonať príslušné orgány, sa musia splniť osobitne pre každú príslušnú komoditu. Kvantifikované ciele sa vypočítajú na základe celkového počtu hospodárskych subjektov, ktoré v predchádzajúcom roku umiestnili na trh príslušné výrobky, sprístupnili ich na ňom alebo ich vyviezli, a podľa potreby na základe ich množstva.³⁵

³² Čl. 29 ods. 2 nariadenia.

³³ Čl. 16 ods. 9 nariadenia.

³⁴ Čl. 16 ods. 10 nariadenia.

³⁵ Čl. 16 ods. 11 nariadenia.

3. Sankcie

Koncept zodpovednosti v práve predstavuje vo všeobecnosti nutnosť niest' následky svojho správania a konania, resp. jeho opomenutia. Právna zodpovednosť je jedným z druhov zodpovednosti, ktorý slúži ako prostriedok garancie dodržiavania zákonnosti.³⁶ Sankcie sú úradne uložené tresty zamerané na vymáhanie právnych povinností. Možno ich chápať ako nepriaznivý následok stanovený pre narušiteľa právnej povinnosti, ktorý je spojený so vznikom právnej zodpovednosti.³⁷ Podľa právnych teoretikov tvoria sankcie v práve jadro, ba až určujúcu charakteristiku právneho poriadku.³⁸ Aj v prípade nariadenia EUDR je nevyhnutné stanoviť efektívne sankcie, ktoré budú pre hospodárske subjekty odrádzajúce tak, aby bol naplnený účel nariadenia. V tejto súvislosti je vhodné poznamenať, že hospodárske subjekty sa voči sankcii uloženej orgánom verejnej moci môže brániť, a to na správnom súde. Prostredníctvom správneho súdnictva sa kontrolovaný subjekt môže brániť proti rozhodnutiu alebo opatreniu orgánu verejnej moci.³⁹ Právnu úpravu sankcií v nariadení EUDR nachádzame v ustanoveniach čl. 25.

Normotvorca Únie necháva v tejto oblasti priestor členským štátom, ktoré sú povinné stanoviť pravidlá, pokiaľ ide o sankcie uplatniteľné pri porušení nariadenia zo strany hospodárskych subjektov a obchodníkov, a prijať všetky opatrenia potrebné na zabezpečenie ich uplatňovania.⁴⁰ Zároveň normotvorca rámcuje všeobecné požiadavky na tieto sankcie. Sú nimi účinnosť, primeranosť a ich odrádzajúci charakter. Následne normotvorca definuje druhy sankcií, ktoré je možné uplatňovať v prípade porušenia povinností vyplývajúcich z nariadenia.

Prvým druhom sankcií sú pokuty. Pokuty uložené v zmysle nariadenia musia zohľadňovať závažnosť environmentálnej škody a hodnotu dotknutých komodít alebo výrobkov. Výška pokút sa určuje tak, aby zodpovedné subjekty prišli o ekonomické výhody získané z porušenia ustanovení nariadenia.⁴¹ Pri opakovaných porušeníach sa pokuty zvyšujú, aby tak bola dodržaná požiadavka odrádzajúceho charakteru sankcií. Ak ide o právnickú osobu, maximálna výška pokuty je najmenej 4 % jej celkového ročného obratu v celej EÚ za predchádzajúci finančný rok. Ak je to potrebné, výška pokuty sa zvýši, aby presiahla získaný

³⁶ VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 195 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

³⁷ VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 203 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

³⁸ SCHWARTZ, R. D. – ORLEANS, S.: On Legal Sanctions. In: *The University of Chicago Law Review*, roč. 34, 1967, č. 2, s. 274.

³⁹ RYBNÍKÁR, S.: Úradná kontrola potravín. In: VENHARTOVÁ, J. – RYBNÍKÁR, S. – GÁBRIŠ, T. a kol.: *Potravinové právo. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-8232-016-2, s. 257.

⁴⁰ Čl. 25 ods. 1 nariadenia.

⁴¹ Výšky pokút za spáchanie priestupku sa nachádzajú v § 13 návrhu vládneho zákona, v prípade iných správnych deliktov ich výšky nachádzame v § 14.

ekonomický prínos z porušenia. Týmto normotvorca sleduje naplnenie odrádzajúcej funkcie sankcie tak, aby pokuta, ktorá je hospodárskemu subjektu alebo obchodníkovi udelená, nebola nižšia ako prospech, ktorý z činnosti, ktorá je v rozpore s nariadením, nadobudol.

Ďalšími sankciami, ktoré nachádzame v nariadení sú: konfiškácia dotknutých príslušných výrobkov od hospodárskeho subjektu a/alebo obchodníka; konfiškácia príjmov, ktoré hospodársky subjekt a/alebo obchodník získal z transakcie s dotknutými príslušnými výrobkami; dočasné vylúčenie na maximálne obdobie 12 mesiacov z postupov verejného obstarávania a z prístupu k verejnému financovaniu vrátane postupov zadávania verejných zákaziek, grantov a koncesií; dočasný zákaz umiestňovať na trh alebo sprístupňovať na ňom alebo vyvážať príslušné komodity a príslušné výrobky v prípade závažného porušenia alebo opakovaného porušovania; zákaz vykonávať zjednodušenú náležitú starostlivosť stanovenú v článku 13 v prípade závažného porušenia alebo opakovaného porušovania.

Členské štáty sú v zmysle zásady transparentnosti povinné zverejniť právoplatné rozsudky voči právnickým osobám za porušenie tohto nariadenia a sankcie, ktoré im boli uložené, a to do 30 dní od dátumu nadobudnutia právoplatnosti rozsudkov, pričom náležite zohľadnia príslušné pravidlá ochrany údajov.⁴² Komisia uverejní na svojom webovom sídle zoznam takýchto rozsudkov.

Záver

Nariadenie EUDR predstavuje významný krok v boji proti globálnemu odlesňovaniu a degradácii lesov. Stanovuje povinnosti hospodárskym subjektom a členským štátom s cieľom zabezpečiť udržateľnosť dodávateľských reťazcov a ochranu svetových lesov a znížiť tak vplyv Európskej únie na tento negatívny fenomén, ktorý sa v celosvetovom meradle prehľbuje. Ruka v ruke s povinnosťami hospodárskych subjektov a obchodníkov idú povinnosti príslušných orgánov členských štátov, ktoré sú zodpovedné za efektívne vynucovanie požiadaviek nariadenia na území konkrétneho členského štátu. Zavedenie analýzy rizík, klasifikácie krajín podľa rizikovosti a kvantifikovaných cieľov dozorov posilňuje efektívnosť implementácie nariadenia. Úspešná realizácia však závisí od spolupráce medzi členskými štátmi, príslušnými orgánmi a hospodárskymi subjektmi, ako aj od dostatočných zdrojov na efektívne vynucovania požiadaviek nariadenia a taktiež usmernení Komisie a príslušných orgánov.

⁴² Nariadenie v tomto prípade pracuje s výrazom „rozsudok“, avšak domnievame sa, že ide o chybu v preklade nariadenia, keďže z textu predmetných ustanovení vyplýva, že správnym výrazom je „rozhodnutie“, keďže ide o sankcie ukladané správnymi orgánmi, nie súdmi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

CIRCABC: Competent Authorities Deforestation Regulation. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://circabc.europa.eu/ui/group/34861680-e799-4d7c-bbad-da83c45da458/library/b52a6d25-e365-4301-a90a-59cf7ce2e8d3/details/1.12>>.

DIRECTORATE-GENERAL: Environment. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/environment_en>.

EURÓPSKA KOMISIA: Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Posilnenie opatrení EÚ na ochranu a obnovu svetových lesov COM/2019/352. [online]. 2019 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52019DC0352>>.

EURÓPSKA KOMISIA: Regulation on Deforestation-free Products. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/regulation-deforestation-free-products_en>.

EURÓPSKA ÚNIA: Licenčný systém na dovoz dreva do EÚ. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM:ev0030>>.

FAO: The State of the World's Forests 2022, Three interrelated Forest Pathways could contribute to Green Recovery and a Transition to sustainable Economies. [online]. 2022 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8f599970-661d-45f5-a598-2ea46ca1605f/content/src/html/deforestation-climate-mitigation-biodiversity.html>>.

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 400 s. ISBN 978-80-7380-684-2.

KUMEH, E. M – RAMCILOVIC-SUOMINEN, S.: Is the EU shirking responsibility for its deforestation footprint in tropical countries? Power, material, and epistemic inequalities in the EU's global environmental governance. In: Sustain Sci., roč. 18, 2023, č. 2., s. 599-616.

MINISTERSTVO PÔDOHOSPODÁRSTVA A ROZVOJA VIDIEKA SR: Slovenská lesnícko-drevárska inšpekcia – postavenie. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na

internete: <<https://www.mpsr.sk/slovenska-lesnicko-drevarska-inspekcia/postavenie/47-186-1356>>

MURADIAN, R. – CAHYAFITRI, R. – FERRANDO, T. et. al.: Will the EU deforestation-free products regulation (EUDR) reduce tropical forest loss? Insights from three producer countries. In: *Ecological Economics*, roč. 227, 2025. ISSN 0921-8009.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 995/2010, ktorým sa ustanovujú povinnosti hospodárskych subjektov uvádzajúcich na trh drevo a výrobky z dreva.

Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2023/1115 z 31. mája 2023 o sprístupnení určitých komodít a výrobkov spojených s odlesňovaním a degradáciou lesov na trhu Únie a o ich vývoze z Únie, ktorým sa zrušuje nariadenie (EÚ) č. 995/2010.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Vládny návrh zákona, ktorým sa zabezpečuje vykonávanie niektorých opatrení Európskej únie na zmiernenie globálneho odlesňovania a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18].

Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9971>>.

PENDRILL, F. et al.: Disentangling the numbers behind agriculture-driven tropical deforestation. In: *Science*, roč. 377, 2022, č. 6611. ISSN 0036-8075.

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE: Nariadenie EÚ o odlesňovaní: Rada formálne prijala ročný odklad. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2024/12/18/eu-deforestation-law-council-formally-adopts-its-one-year-postponement/>>.

RYBNIKÁR, S.: Úradná kontrola potravín. In: VENHARTOVÁ, J. – RYBNIKÁR, S. – GÁBRIŠ, T. a kol.: *Potravinové právo*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-8232-016-2, s. 344.

SCHWARTZ, R. D. – ORLEANS, S.: On Legal Sanctions. In: *The University of Chicago Law Review*, roč. 34, 1967, č. 2, s. 274.

SLOVENSKÁ LESNÍCKO-DREVÁRSKA INŠPEKCIA: Oprávnenia. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.mpsr.sk/slovenska-lesnicko-drevarska-inspekcia/kontakty/1-186-3>>.

ÚSTAV PRO HOSPODÁŘSKOU ÚPRAVU LESŮ BRANDÝS NAD LABEM: O ÚHUL. [online]. 2025 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.uhul.cz>>.

ÚSTAV PRO HOSPODÁŘSKOU ÚPRAVU LESŮ BRANDÝS NAD LABEM: Průvodce EUDR. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <https://www.uhul.cz/wp-content/uploads/PRUVODCE-EUDR_FINAL.pdf>.

VRABKO, M. a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 316 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

WHITE & CASE LLP: 10 key things you STILL need to know about the new EU Deforestation Regulation. [online]. 2024 [cit. 2025-01-18]. Dostupné na internete: <<https://www.whitecase.com/insight-alert/10-key-things-you-still-need-know-about-new-eu-deforestation-regulation>>.

UMELÁ INTELIGENCIA V PRÁVE OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ¹

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CORPORATE LAW

Damián Pružinský²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnymi aspektmi využívania umelej inteligencie (AI) v práve obchodných spoločností a ponúka stručný prehľad základných východísk a relevantných prameňov právnej úpravy v tejto oblasti. Zameriava sa na vplyv AI na rozhodovacie procesy v obchodných spoločnostiach, otázky právnej subjektivity AI a zodpovednosti AI za jej rozhodnutia a činnosť.

Kľúčové slová

Umelá inteligencia, obchodné spoločnosti, rozhodovacie procesy, právna subjektivita umelej inteligencie

Abstract

The paper examines the legal aspects of using artificial intelligence (AI) in corporate law and provides a brief overview of the fundamental principles and relevant legal sources in this area. It focuses on the impact of AI on decision-making processes within corporations, the question of AI's legal personhood, and AI's liability for its decisions and actions.

Keywords

Artificial intelligence, business corporations, decision-making processes, legal personality of artificial intelligence

Úvod

Žijeme v dobe, ktorá nám prináša viac technologických výtvarov než kedykoľvek v minulosti. Martin Ján Stránsky v jednej zo svojich publikácií hovorí, že cieľom vedy, by malo byť zabezpečenie pokoja pre dušu a cieľom mysle by malo byť učenie samej seba.³ S týmto názorom sa i my stotožňujeme. Pokoj pre dušu dosiahneme naplnením našich potrieb. K tomuto cieľu nám majú pomáhať aj naše znalosti pretavené do technologických nástrojov, či vynálezov.

Medzi uvedené výtvarky dnešnej doby možno zaradiť i umelú inteligenciu (AI). AI predstavuje technologický nástroj, ktorý dokáže zásadne ovplyvniť spôsob fungovania

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VVSG č. 2024 - 3381 pod názvom: Ľudsko-právne a etické aspekty digitalizácie a elektronického obchodovania

² Mgr. Damián Pružinský, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva, interný doktorand, e-mail: damian.pruzinsky@student.upjs.sk.

³ STRÁNSKY, M.: Vzestup a pád ľudskej mysli. Praha: Improovio, s.r.o., 2024.

viacerých oblastí nášho života. Odborníci z mnohých vedných disciplín skúmajú možnosti jej využitia vo svojich vedných odvetviach.

Cieľom nášho príspevku s názvom *Umelá inteligencia v práve obchodných spoločností* je skúmanie právnych aspektov využívania AI v práve obchodných spoločností, a to prostredníctvom všeobecného vymedzenia a charakteristiky AI, teoretických východísk, vymedzení druhov AI, ako i relevantných prameňov právnej úpravy. V našom príspevku sa budeme zaoberať taktiež právnou subjektivitou vo vzťahu k umelej inteligencii. Osobitne rozoberieme možnosti využitia AI v práve obchodných spoločností, in concreto pri rozhodovacích procesoch v obchodných spoločnostiach, a to v nadväznosti na poznatky o umelej inteligencii, ktoré sme získali pri spracovávaní predmetnej problematiky. Cieľom nášho príspevku je vzhľadom k jeho rozsahu vytvoriť istý základ pre výskum ďalších otázok vyvstávajúcich počas skúmania predmetnej problematiky, a to predovšetkým vo vzťahu k otázke zodpovednosti AI. V našom príspevku sa budeme snažiť o čo najlepšie splnenie stanovených cieľov v jeho úvode.

1. Základné teoretické východiská

1.1. Pojmové vymedzenie

Skôr ako začneme skúmať predmetnú problematiku je potrebné vymedziť pojmy, ktoré sú pre účel nášho príspevku významné. Možno povedať, že najpoužívanější pojem „*umelá inteligencia*“ doposiaľ nemá, paradoxne, ustálenú jednotnú definíciu a častokrát je vnímaný ako „*zastrešujúci pojem*.“⁴ Autori definujú pojem „*umelá inteligencia*“ napríklad ako: „*Umelá inteligencia je zastrešujúci pojem pre celý rad techník, ktoré umožňujú strojom alebo kódu napodobniť ľudskú inteligenciu.*“⁵

Taktiež je „*umelá inteligencia*“ definovaná ako štúdium racionálnych agentov.⁶ V rámci umelej inteligencie je agent počítačový program alebo systém navrhnutý tak, aby vnímal svoje prostredie, prijímal rozhodnutia a vykonával činnosti s cieľom dosiahnuť stanovený cieľ alebo súbor cieľov. Agent funguje autonómne, čo znamená, že nie je priamo riadený človekom.⁷ Podľa tohto vymedzenia systém umelej inteligencie pozostáva z agenta a jeho prostredia. Agenti interagujú so svojím prostredím, ktoré môže zahŕňať aj ďalších agentov.

⁴ ANDRAŠKO, J. a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, s. 282.

⁵ Dostupné na internete: https://youth.europa.eu/get-involved/your-rights-and-inclusion/artificial-intelligence-what-you-should-better-know_sk

⁶ RUSSELL, S., NORVIG, P.: Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition). Pearson 2020,

⁷ MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 1.

Agent je akýkoľvek subjekt, ktorý vníma svoje okolie prostredníctvom senzorov a ovplyvňuje ho prostredníctvom aktuátorov (výkonných prvkov). Napríklad robotický agent môže využívať kamery a infračervené senzory na vnímanie okolitého prostredia a rôzne motory na vykonávanie pohybov.⁸ Softvérový agent spracováva vstupy zo súborov, sieťových paketov a interakcií používateľa (napr. klávesnica, myš, dotyková obrazovka či hlasové príkazy) ako senzorické podnety. Na prostredie vplýva prostredníctvom úprav a ukladania súborov, odosielania sieťových paketov, zobrazovania informácií alebo generovania zvukov. Cieľom umelej inteligencie je vytvoriť program agenta, ktorý implementuje jeho funkciu – prevod vnemov na konkrétne akcie. Predpokladá sa, že tento program bude fungovať na výpočtovom zariadení vybavenom fyzickými komponentmi a aktuátormi. Táto kombinácia sa označuje ako architektúra agenta, pričom agent je definovaný ako súhrn jeho architektúry a programu.⁹

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2024/1689 z 13.06.2024 (Akt EÚ o AI) definuje pojem „umelá inteligencia“ nasledovne: „*system AI je strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.*“¹⁰

Môžeme konštatovať, že jestvuje množstvo definícií a že absentuje jednotná definícia. Vystáva otázka, či je táto skutočnosť problematická. Podľa nášho názoru túto otázku za problematickú nemožno považovať berúc do úvahy rýchly vývoj technológií. Zmyslom definovania nie je obmedzenie vývoja obsahu ktorý je závislý od vývoja objektu, ktorý definuje. Uvedené zároveň neznamena svojvôľu v definovaní. Nakoľko ako môžeme pozorovať definície majú rovnakú podstatu i zmysel, ktorým je definovanie pojmu „umelá inteligencia“ ako technológie, ktorá umožňuje softvérovým systémom a programom vnímať svoje okolie, prijímať rozhodnutia a vykonávať činnosti na dosiahnutie stanovených cieľov. Na účely témy nášho príspevku môžeme uviesť, že v oblasti podnikania a korporátného riadenia slúži umelá inteligencia na zefektívnenie procesov, podporu strategického rozhodovania a automatizáciu zložitých operácií.

⁸ MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 1.

⁹ MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 2.

¹⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2024/1689 z 13.06.2024, Čl. 3 ods. 1. Dostupné na internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689.

Okrem samotného pojmu AI je dôležité neopomenúť aj ďalšie významné pojmy. Medzi tieto zaradzujeme aj pojem „**superinteligencia**.“ Superinteligenciu možno označovať ako teoretickú úroveň AI, ktorá by vo všetkých aspektoch výrazne prekonávala ľudskú inteligenciu. Ide o AI systém s kognitívnymi schopnosťami výrazne presahujúcimi možnosti človeka, vrátane analytického myslenia, učenia, rozhodovania a tvorivosti.¹¹

Ďalším pojmom je „**strojové učenie**.“ „*Machine learning (strojové učenie) je odvetvie umelej inteligencie (AI), ktoré sa zaoberá vývojom algoritmov a modelov. Umožňujú počítačom učiť sa z dát a skúseností, a následne používať túto znalosť na riešenie konkrétnych úloh bez explicitného programovania. Hlavným cieľom strojového učenia je umožniť počítačom identifikovať vzory a vzťahy v dátach.*“¹²

Medzi významné pojmy rozhodne patrí aj „**robotika**.“ Robotika je oblasť inžinierstva a informatiky, ktorá sa zaoberá vývojom, návrhom, výrobou a riadením robotov. Jej hlavným cieľom je vytvárať inteligentné stroje schopné pomáhať ľuďom v rôznych sférach života. Robotické systémy môžu mať rozličné podoby. Niektoré roboty môžu napodobňovať vzhľad a správanie človeka, zatiaľ čo iné existujú vo forme softvérových aplikácií, ako je napríklad automatizácia robotických procesov. Tá umožňuje simulovať interakciu človeka so softvérom pri vykonávaní opakovaných úloh založených na pevne stanovených pravidlách.¹³

1.2. Rozdelenie umelej inteligencie

Pre pochopenie a správne využitie AI v kontexte nášho príspevku je nevyhnutné charakterizovať druhy AI, ktoré poznáme a delíme podľa schopností a funkcií.

1.2.1. Rozdelenie podľa schopností AI

- a) Úzka alebo slabá AI (**Narrow AI**): Tento typ AI je navrhnutý na vykonávanie konkrétnych úloh a operácií. Príklady zahŕňajú rozpoznávanie reči, analýzu obrázkov či odporúčacie systémy v online nakupovaní.
- b) Všeobecná alebo silná AI (**General AI**): Predstavuje systém schopný vykonávať akúkoľvek intelektuálnu úlohu, ktorú dokáže človek. Takáto AI by mala schopnosť učiť sa, rozumieť a aplikovať vedomosti v rôznych kontextoch.

¹¹ Napríklad: Dostupné na internete: <https://www.naplne-do-tlaciarni.sk/blog/superinteligencia>.

¹²Machine learning (strojové učenie). 2023 [online]. [cit. 2025-01-17], Dostupné na internete: <https://fbc.sk/machine-learning-strojove-ucenie/>.

¹³YASAR, K.: What is Robotics? 2024 [online]. [cit. 2025-01-16], Dostupné na internete: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/robotics>.

- c) Superinteligencia (**Super AI**): Ide o, v súčasnosti, teoretickú formu AI, ktorá má prevyšovať ľudskú inteligenciu vo všetkých aspektoch, vrátane kreativity, riešenia problémov a emocionálnej inteligencie.¹⁴

1.2.2. Rozdelenie podľa AI podľa jej funkcií

- a) Reaktívne stroje (**reactive machines**): Reaktívne stroje sú základnou formou AI, ktorá reaguje na aktuálne podnety bez schopnosti učiť sa z minulých skúseností. Tieto systémy analyzujú súčasné vstupy a poskytujú výstupy na základe vopred naprogramovaných pravidiel. Príkladom je počítačový program Deep Blue od IBM, ktorý porazil šachového majstra Garryho Kasparova v roku 1997. Deep Blue dokázal vyhodnotiť obrovské množstvo možných ťahov a zvoliť najlepší, avšak neuchovával informácie o predchádzajúcich hrách a neučil sa z nich.
- b) Obmedzená pamäť (**limited memory**): AI s obmedzenou pamäťou dokáže využívať historické údaje na zlepšenie svojich rozhodnutí. Tieto systémy ukladajú informácie z minulých udalostí na krátky čas a kombinujú ich s predprogramovanými znalosťami. Príkladom sú autonómne vozidlá, ktoré monitorujú rýchlosť a smer iných vozidiel, analyzujú dopravné značky a prispôbujú svoje správanie na základe týchto údajov.
- c) Teória mysle (**theory of mind**): Teória mysle predstavuje pokročilú fázu AI, kde systémy dokážu chápať emócie, presvedčenia a túžby iných entít. Takéto AI by mohli predvídať a reagovať na ľudské potreby spôsobom, ktorý je bližší ľudskej interakcii. Hoci sa v súčasnosti nachádzame v raných štádiách vývoja tejto úrovne AI, výskum v oblasti sociálnych robotov a pokročilých virtuálnych asistentov smeruje týmto smerom.
- d) Sebauvedomenie (**self-aware**): Sebauvedomelá AI je hypotetická forma inteligencie, ktorá má vlastné vedomie, sebauvedomenie a schopnosť chápať svoje vlastné emócie. Takéto systémy by mali schopnosť formovať si vlastné ciele a motivácie. V súčasnosti neexistujú systémy AI, ktoré by dosiahli túto úroveň, a táto myšlienka zostáva predmetom filozofických diskusií a vedeckého výskumu.¹⁵

¹⁴ Umelá inteligencia: definícia a využitie. 2023 [online]. [cit. 2025-01-16], Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827STO85804/umela-inteligencia-definicja-a-vyuzitie?utm_source=chatgpt.com.

¹⁵ WAGNER, J.: Je AI naozaj inteligentná? Čo je umelá inteligencia, typy, trendy, riziká AI. 2024 [online]. [cit. 2025-01-17], Dostupné na internete: <https://msg-life.sk/clanky/digitalizacia/co-je-umela-inteligencia/>.

2. Právna úprava

Ani využívanie technológie, ktorá má vo svojom názve pojem „*inteligencia*“ sa nemôže zaobiť bez pravidiel, t. j. bez relevantnej právnej úpravy. Nakoľko, ako aj minulosť ukázala inteligencia bez zodpovednosti, bez pravidiel, môže spoločnosť ohroziť, či priamo ju poškodiť. Zároveň je potrebné mať na zreteli, že samotná právna úprava „*nie je účelom, ale prostriedkom*,“¹⁶ k vytváraniu bezpečného a zodpovedného prostredia pre život. Je dôležité vytvárať účinnú právnu úpravu, ktorá dokáže flexibilne reagovať na neustále sa rozširujúce a diverzifikované využitie moderných technológií, medzi ktoré možno zaradiť AI. Aj v súčasnej, možno povedať digitálnej dobe, by mal byť zachovaný princíp, ktorý vychádza z osvieteneckej tradície – technológie by mali byť nástrojom v službách človeka a nie naopak, pričom etické zásady a spoločenské hodnoty by mali usmerňovať ich vývoj a aplikáciu.¹⁷ V súčasnosti sa právna úprava AI vyvíja, v našom príspevku budeme preto bližšie skúmať platné Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 2024/1689 z 13.06.2024 ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (Akt EÚ o AI).

2.1. Akt EÚ o AI

Prijatie Aktu EÚ o AI znamená pre našu spoločnosť významný medzník, nakoľko ide o prvú právnu úpravu AI na svete.¹⁸ Akt EÚ o AI predstavuje jednotný právny rámec pre vývoj, uvádzanie na trh a používanie systémov AI v Európskej únii (EÚ). Ciele aktu Sokol rozdeľuje do 4 bodov:

- a) zabezpečiť, aby AI systémy uvádzané na trh spĺňali požiadavky bezpečnosti a boli v súlade s platnými legislatívnymi normami, ktoré chránia základné práva a hodnoty EÚ.
- b) vytvoriť stabilné právne prostredie, ktoré podporí investície a inovácie v oblasti AI,

¹⁶ ANDRAŠKO, J. a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, s. 288.

¹⁷ ANDRAŠKO, J. a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, s. 288.

¹⁸ Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie. 2024 [online]. [cit. 2025-01-18], Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20230601STO93804/zakon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>.

- c) zefektívnenie riadenia a posilnenie vymožitelnosti existujúcich právnych predpisov, najmä v súvislosti s ochranou základných práv a bezpečnostnými normami, ktoré sa vzťahujú na AI systémy.
- d) podpora harmonizovaného rozvoja jednotného trhu pre umelú inteligenciu, aby sa zabezpečilo, že jej aplikácie budú nielen legálne a bezpečné, ale aj dôveryhodné, pričom sa zabráni fragmentácii trhu a nesúladným regulačným prístupom v rámci členských štátov EÚ.¹⁹

Akt EÚ o AI zavádza harmonizované pravidlá pre systémy AI, pričom kladie dôraz na identifikáciu a reguláciu týchto systémov podľa úrovne rizika. Stanovuje povinnosti pre poskytovateľov, distribútorov a používateľov AI systémov s cieľom zaistiť bezpečnosť, transparentnosť a ochranu základných práv občanov EÚ pri používaní AI technológií.

Akt EÚ o AI nadobudlo účinnosť 1. augusta 2024, pričom niektoré jeho ustanovenia sa budú uplatňovať postupne v nasledujúcich rokoch. Napríklad kapitoly I a II, týkajúce sa všeobecných ustanovení a zakázaných praktík AI, sa budú uplatňovať od 2. februára 2025. Plné uplatňovanie nariadenia je plánované od 2. augusta 2026.²⁰

Akt EÚ o AI si dovoľíme hodnotiť v celku veľmi pozitívne, nakoľko je kľúčovým krokom v smere k bezpečnému a etickému využívaniu umelej inteligencie v rámci EÚ, pričom zohľadňuje ochranu základných práv a zároveň je otvorený ďalšiemu rozvoju AI.

3. Subjektivita AI

Právna subjektivita predstavuje jeden z najvýznamnejších právnych inštitútov, na ktorom je postavený právny systém každej krajiny. Umožňuje určitým subjektom vstupovať do právnych vzťahov a vykonávať s nimi spojené práva a povinnosti. Hoci sa historicky viaže predovšetkým na fyzické a neskôr na právnické osoby, v posledných rokoch možno pozorovať jej rozšírenie aj na ďalšie entity, čím dochádza k novým právnym a filozofickým diskusiám o jej rozsahu a uplatnení v podmienkach súčasnej doby.²¹ Ako možno pozorovať v minulosti došlo vo svete k priznaniu právnej subjektivity „iným entitám“ ako napr. v roku 2017 robot „Sofia“, získal občianstvo Saudskej Arábie. Tento krok bol však v rozpore s viacerými zákonmi

¹⁹ SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024, s. 69.

²⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2024/1689 z 13.06.2024. Dostupné na internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689.

²¹ MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 104.

a predovšetkým v rozpore s normatívnou úpravou občianstva Saudskej Arábie²², v roku 2017 udelilo povolenie na pobyt chatbotu Shibuya Mirai Japonsko, a to podľa osobitnej regulácie. Tento krok však odporuje normatívnej úprave o postupe udeľovania povolení na pobyt v Japonsku.²³ Z Aktu EÚ o AI však vyplýva, že priznanie právnej subjektivity AI možné nebude.²⁴

V zmysle ust. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (OZ) vzniká spôsobilosť mať práva a povinnosti u fyzických osôb narodením, pričom túto spôsobilosť majú taktiež právnické osoby.²⁵

Hlavnou otázkou, ktorú v tomto kontexte je možné riešiť je, či by AI mala byť považovaná za právny subjekt, právny objekt alebo za hybridný model kombinujúci prvky oboch kategórií. V priebehu diskusií a odborných analýz sa postupne vyprofilovalo niekoľko teoretických prístupov k tejto problematike:

- a) **Negatívna teória:** Podľa tejto teórie by AI mala byť vnímaná výlučne ako objekt právnych vzťahov, nie ako ich subjekt. Znamená to, že AI by nemala byť nositeľom práv a povinností, ale mala by byť chápaná ako predmet vlastníckeho práva, ktorého riadenie a kontrola patria výhradne ľuďom.
- b) **Pozitívna teória:** Táto teória presadzuje myšlienku, že AI by mala byť považovaná za právny subjekt so špecifickou mierou autonómie a právnej zodpovednosti. Táto teória vychádza z historického vývoja právnych subjektov, pričom upozorňuje, že s vývojom spoločnosti došlo k rozšíreniu právnej subjektivity aj na „nefyzické entity“, ako sú napr. obchodné spoločnosti.
- c) **Teória kompromisu:** Táto teória predstavuje „strednú cestu“ medzi predchádzajúcimi dvoma teóriami. Tvrdí, že **AI by mala disponovať právnou subjektivitou, avšak v obmedzenom rozsahu**. Keďže AI môže preukazovať určitú autonómnosť a schopnosť rozhodovania, mala by jej byť priznaná **čiasť práva subjektivity, no v obmedzenom rozsahu** oproti fyzickým

²² STONE, Z.: Tohle je Sophia. První robot na světě, který získal občanství. 2017 [online]. [cit. 2025-01-19], Dostupné na internete: <https://forbes.cz/tohle-je-sofia-prvni-robot-na-svete-ktery-ziskal-obcanstvi/>.

²³ Tokyo: Artificial Intelligence 'Boy' Shibuya Mirai Becomes World's First AI Bot to Be Granted Residency. 2017 [online]. [cit. 2025-01-19], Dostupné na internete: <https://www.newsweek.com/tokyo-residency-artificial-intelligence-boy-shibuya-mirai-702382>.

²⁴ Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie. 2024 [online]. [cit. 2025-01-18], Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20230601STO93804/zakon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>.

²⁵ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, § 7 ods. 1, § 18 ods. 1. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/>.

alebo právnickým osobám. Táto teória zároveň poukazuje na to, že rozdiel medzi právami a povinnosťami AI v porovnaní s inými právnymi subjektmi je kvantitatívneho charakteru a neznamena úplné odmietnutie jej právneho postavenia. V dôsledku toho býva táto teória považovaná za **špecifický variant** pozitívnej teórie.²⁶

Podľa nášho názoru je nie je možné vylúčiť možnosť priznania právnej subjektivity AI v presne špecifikovanej miere (Teória kompromisu) v budúcnosti, a to s odkazom na uvedený technologický vývoj AI. Priznanie právnej subjektivity AI by podľa nášho názoru malo svoje opodstatnenie v oblasti práva obchodných spoločností, in concreto v rozhodovacej činnosti. Sokol uvádza možnosti využitia AI vo vzťahu ku kapitálovým obchodným spoločnostiam, u ktorých z hľadiska organizácie rozlišujeme valné zhromaždenie, štatutárny orgán a dozornú radu.²⁷

Podľa ust. § 13 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (OBZ):

*„Ak je podnikateľ fyzická osoba, koná osobne alebo za neho koná zástupca. Právnická osoba koná štatutárnym orgánom alebo za ňu koná zástupca.“*²⁸

„Predmetné ustanovenie rozlišuje tzv. priame konanie podnikateľa a zastúpenie podnikateľa.“²⁹ Obligatórne je podľa právnej úpravy SR vytváraný štatutárny orgán, a to pri všetkých formách obchodných spoločností. Tento štatutárny orgán pôsobí „dovnútra“ (obchodné vedenie) – tu patrí rozhodovanie o základných otázkach fungovania obchodnej spoločnosti, t. j. i realizácia rozhodnutí, rozhodnutí o zásadných otázkach funkčnej obchodnej spoločnosti.³⁰ Takéto vedenie a s ním späté rozhodovanie si vyžaduje zodpovedný prístup a náležitú odbornú starostlivosť. Túto skutočnosť potvrdzuje i ustálená rozhodovacia prax súdov SR. V tejto súvislosti sa žiada uviesť citáciu s rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, ktorý uvádza: „v zásade sa odbornou starostlivosťou chápu všeobecné znalosti a skúsenosti pri výkone funkcie s prihliadnutím na predmet podnikania. V súvislosti s týmto pojmom ustanovenie

²⁶ PINTÉROVÁ, D.: Aký právny status má a mala by mať umelá inteligencia? Má niečo spoločné s obchodnými spoločnosťami? In: Comenius odborný blog 2024 [online]. [cit.2025-01-12], Dostupné na internete: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2024/05/24/aky-pravny-status-ma-a-mala-by-mat-umela-inteligencia-ma-nieco-spolocne-s-obchodnymi-spolocnostami/>.

²⁷ SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024. s. 75.

²⁸ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/513/>.

²⁹ SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024. s. 75.

³⁰ SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024. s. 76.

§ 135a druhá veta Obchodného zákonníka ako príklad uvádza zoznam konaní, ktorých výkon možno bez zohľadnenia ostatných okolností považovať za súladný s odbornou starostlivosťou. Konatelia sú povinní zaobstarať si a pri rozhodovaní brať do úvahy všetky dostupné informácie týkajúce sa záležitostí, o ktorých rozhodujú a zachovávať zákonom požadovanú mlčanlivosť. Odbornú starostlivosť pri výkone funkcie konateľa možno v zmysle právnej teórie (na ktorú poukázal dovolateľ) definovať ako spôsob výkonu funkcie konateľa na informovanom základe, teda po dôkladnom zvážení rozumne predvídateľných možností postupu a následkov zvoleného postupu (predvídateľné riziká) a v súlade s vlastnými všeobecnými znalosťami i skúsenosťami (zásada profesionality), pri ktorom konateľ prihliada na záujmy spoločnosti (v dobrej viere, že koná v prospech spoločnosti), ako aj jej spoločníkov a nepresadzuje svoje záujmy na úkor záujmov spoločnosti (zásada lojality).³¹

Častokrát sme však svedkami pochybení, t. j. zlyhania ľudského faktora. Nie vždy sú naše rozhodnutia správne, a to častokrát vďaka nevedomosti či vďaka nášmu aktuálnemu psychickému stavu ovplyvňovanému emóciami. Z tohto dôvodu vidíme možnosť k skvalitneniu, resp. zamedzeniu týchto problémov práve v aplikovaní AI zameranej na tieto rozhodovacie činnosti v obchodných spoločnostiach.

Na základe vyššie uvedených objektívnych skutočností na tomto mieste stojíme pred otázkou možnosti aplikácie AI pri týchto procesoch. A to:

- ad 1) možnosťou využitia AI ako pomocníka (využitie AI za účelom vytvárania analýz, prognóz vývoja obchodnej spoločnosti)
- ad 2) možnosťou využitia AI ako sprostredkovateľa (sprostredkovateľ komunikácie medzi obchodnými partnermi, 3. osobami, i v internej sfére vo vzťahu medzi jednotlivými orgánmi, či orgánmi a zamestnancami)
- ad3) možnosťou využitia AI ako autonómneho subjektu s priznanou právnou subjektivitou v rozsahu špecifikovanom na vykonávanie konkrétnych rozhodovacích činností.

Zapojenie AI do rozhodovacej činnosti obchodných spoločností prináša výrazné výhody a transformuje spôsob, akým sa riadi podnikanie. AI umožňuje analyzovať rozsiahle množstvo dát v reálnom čase, čo podporuje presnejšie a rýchlejšie rozhodovanie. Tým pomáha znižovať riziko subjektívnych chýb, optimalizuje prevádzkové procesy a zvyšuje efektivitu. AI môže identifikovať vzory a trendy, ktoré ľudskému oku môžu uniknúť, čo napomáha predvídaniu trhových zmien a lepšiemu strategickému plánovaniu. AI má potenciál zásadne ovplyvniť

³¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19.05.2022, sp. zn.: 4Obdo/106/2020. Dostupné na internete: <https://www.judikaty.info/document/nssr/122898/>.

rozhodovacie procesy v obchodných spoločnostiach, napríklad pri predikciách trendov, analýze veľkých objemov dát a vývoji stratégií. Tieto technológie umožňujú spoločnostiam rýchlejšie a presnejšie rozhodovanie, čo môže viesť v konečnom dôsledku k zvýšeniu konkurencieschopnosti.

Žiada sa zhrnúť skutočnosť, že **v súčasnosti AI nie je subjektom práva, z tohto dôvodu nemôže byť členom štatutárneho orgánu a nemôže sa autonómne rozhodovať**. Vzhľadom k výraznému vývoju AI však **podľa nášho názoru nie je možné absolútne vylúčiť zmenu v pohľade na právnu subjektivitu AI vo vzťahu k vybraným oblastiam**, a to napríklad v oblasti práva obchodných spoločností, in concreto v rozhodovacej činnosti štatutárnych orgánov obchodných spoločností.³²

4. **Zodpovednosť**

Implementácia AI do právneho prostredia obchodných spoločností prináša výzvy, ako je otázka zodpovednosti za rozhodnutia vykonané AI, etické dilemy a potreba transparentnosti algoritmov. Systémy musia byť navrhnuté tak, aby minimalizovali riziká spojené so zaujatými alebo nesprávnymi rozhodnutiami. Otázka zodpovednosti umelej inteligencie (AI) je jednou z najkomplexnejších výziev, ktorým čelia právne systémy pri jej integrácii do obchodných spoločností. AI, najmä pokročilé modely schopné autonómneho rozhodovania, môže vykonávať rozhodnutia, ktoré majú významné dôsledky pre spoločnosti ako i pre tretie osoby. Zásadnou otázkou je, kto nesie právnu zodpovednosť za tieto rozhodnutia a ich následky – samotná obchodná spoločnosť, tvorca algoritmu, vývojári AI, alebo má AI mať priznanú určitú formu právnej subjektivity?

Vo vzťahu k otázke zodpovednosti AI, a to všeobecne i vo svetle práva obchodných spoločností je vhodné uviesť, že zodpovednosť môžeme všeobecne rozdeliť na niekoľko kategórií zodpovednosti:

1. **Zodpovednosť výrobcu a vývojára:** Výrobcovia a vývojári AI systémov môžu byť zodpovední za škody spôsobené chybami alebo nesprávnym fungovaním AI. Ide o prípady, keď AI vykoná akcie, ktoré jej boli priamo naprogramované, alebo keď dôjde k nesprávnej implementácii alebo aktualizácii systému.
2. **Zodpovednosť užívateľa (spoločnosti):** Spoločnosti, ktoré využívajú AI vo svojich rozhodovacích procesoch, nesú zodpovednosť za výsledky, ktoré AI generuje. Táto

³² SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024. s. 78 - 87

forma zodpovednosti je založená na princípe, že spoločnosť rozhoduje o použití AI a integruje jej výstupy do svojej činnosti.

3. **Priama zodpovednosť AI:** Teória priamej zodpovednosti navrhuje priznať AI obmedzenú právnu subjektivitu, čím by sa umožnilo riešiť prípady, kde by AI sama mohla byť považovaná za "páchateľa" alebo aktéra, ktorý nesie zodpovednosť za rozhodnutie. Táto teória je však zatiaľ predmetom akademických diskusií, keďže kontinentálny právny systém je postavený na individuálnej zodpovednosti fyzických osôb.
4. **Nepriama zodpovednosť a koncept zavinenia:** Táto kategória zahŕňa situácie, keď AI slúži ako nástroj tretej strany na páchanie trestných činov alebo spôsobenie škody. Princíp zavinenia z nedbanlivosti sa môže uplatniť v prípadoch, keď tvorca alebo užívateľ AI mohli predvídať škodlivý výsledok, ale neurobili dostatočné opatrenia na jeho zabránenie.

Zodpovednosť AI možno deliť medzi hlavné kategórie, a to:

- a) Trestnoprávna zodpovednosť
- b) Administratívnoprávna zodpovednosť
- c) Súkromnoprávna zodpovednosť
- d) Zodpovednosť za porušenie ľudských práv a slobôd.³³

Tieto kategórie ukazujú, že zodpovednosť umelej inteligencie je komplexnou oblasťou, ktorá vyžaduje prispôsobenie existujúcich právnych rámcov. Zohľadňovanie týchto druhov zodpovednosti prispieva k vytváraniu vyváženého prístupu, ktorý podporuje inovácie, ale zároveň chráni práva a záujmy všetkých zúčastnených.

Záver

Využitie AI v oblasti práva obchodných spoločností predstavuje významný krok v digitálnej transformácii podnikateľského prostredia. AI technológie majú potenciál zásadne ovplyvniť rozhodovacie procesy v obchodných spoločnostiach, najmä v oblasti analýzy dát, predikcie vývoja trhu a optimalizácie strategických rozhodnutí.

Z právneho hľadiska zostáva otvorenou otázkou pre budúcnosť právna subjektivita AI, pričom existujú rôzne teoretické prístupy k jej postaveniu – od vnímania AI ako objektu

³³ MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 116 – 139.

právnych vzťahov, cez kompromisné riešenia, až po hypotetické modely jej uznania za právny subjekt s obmedzenými právami a povinnosťami. Súčasná právna úprava, ktorou je Akt EÚ o AI, zavádza prvé harmonizované pravidlá pre bezpečné a etické využívanie AI v rámci EÚ.

Budúci vývoj v tejto oblasti si vyžaduje pružnú legislatívu, ktorá dokáže reflektovať dynamiku technologického pokroku a zároveň zabezpečiť ochranu základných práv, právnu istotu a podporu inovácií. Osobitnú pozornosť si zasluhuje otázka zodpovednosti AI za jej rozhodnutia, pričom je potrebné ďalej konkrétne preskúmať vhodné mechanizmy regulácie, ktoré umožnia efektívne rozdelenie zodpovednosti medzi všetkých zúčastnených na jej činnosti.

Na záver si dovoľíme konštatovať, že aplikácia AI v oblasti práva obchodných spoločností otvára nové právne, etické a ekonomické výzvy, ktoré si vyžadujú interdisciplinárny prístup a neustály dialóg medzi odborníkmi z príslušných odborov. Náš príspevok tvorí základ k ďalšiemu výskumu, na záver ktorého si dovoľíme konštatovať, že AI má nepochybné možnosti uplatnenie v právne obchodných spoločností. Miera ich uplatnenia je závislá od úrovne vývoja AI. Výzvou pre nás všetkých je plnenie cieľa – zabezpečovanie pokoja pre spoločnosť napĺňaním jej potrieb, a to i vytváraním správneho nastavenia právnej úpravy AI v práve obchodných spoločností.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

ANDRAŠKO, J. a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021, 324 s. ISBN 978-80-973937-2-5.

MESARČÍK, M. GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. 244 s. ISBN: 978-80-7160-715-1.

RUSSELL, S. NORVIG, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition). Pearson 2020. ISBN 978-01-346109-9-3.

SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024. 141 s. ISBN 978-80-8232-050-6.

STRÁNSKY, M.: Vzestup a pád lidské mysli. Praha: Improovio, s.r.o., 2024. 278 s. ISBN 978-80-909221-3-6.

Internetové zdroje:

YASAR, K.: What is Robotics? 2024 [online]. [cit. 2025-01-16], Dostupné na internete: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/robotics>.

PINTÉROVÁ, D.: Aký právny status má a mala by mať umelá inteligencia? Má niečo spoločné s obchodnými spoločnosťami? In: Comenius odborný blog 2024 [online]. [cit.2025-01-12], Dostupné na internete: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2024/05/24/aky-pravny-status-ma-a-mala-by-mat-umela-inteligencia-ma-nieco-spolocne-s-obchodnymi-spolocnostami/>.

Umelá inteligencia: čo by ste radšej mali vedieť. 2021 [online]. [cit. 2025-01-15], Dostupné na internete: https://youth.europa.eu/get-involved/your-rights-and-inclusion/artificial-intelligence-what-you-should-better-know_sk.

Umelá inteligencia: definícia a využitie. 2023 [online]. [cit. 2025-01-16], Dostupné na internete: https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827STO85804/umela-inteligencia-definicia-a-vyuzitie?utm_source=chatgpt.com.

Machine learning (strojové učenie). 2023 [online]. [cit. 2025-01-17], Dostupné na internete: <https://fbe.sk/machine-learning-strojove-ucenie/>.

STONE, Z.: Tohle je Sophia. První robot na světě, který získal občanství. 2017 [online]. [cit. 2025-01-19], Dostupné na internete: <https://forbes.cz/tohle-je-sofia-prvni-robot-na-svete-ktery-ziskal-obcanstvi/>.

Tokyo: Artificial Intelligence 'Boy' Shibuya Mirai Becomes World's First AI Bot to Be Granted Residency. 2017 [online]. [cit. 2025-01-19], Dostupné na internete: <https://www.newsweek.com/tokyo-residency-artificial-intelligence-boy-shibuya-mirai-702382>.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19.05.2022, sp. zn.: 4Obdo/106/2020. Dostupné na internete: <https://www.judikaty.info/document/nssr/122898/>.

WAGNER, J.: Je AI naozaj inteligentná? Čo je umelá inteligencia, typy, trendy, riziká AI. 2024 [online]. [cit. 2025-01-17], Dostupné na internete: <https://msg-life.sk/clanky/digitalizacia/co-je-umela-inteligencia/>.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2024/1689 z 13.06.2024. Dostupné na internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689.

Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie. 2024 [online]. [cit. 2025-01-18], Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20230601STO93804/zakon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>.

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/513/>.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/>.

VÝZNAMNÉ ZMENY TRESTNÉHO PORIADKU VO VZŤAHU K OSOBE OBVINENÉHO

SIGNIFICANT AMENDMENTS OF THE PENAL CODE IN RELATION TO THE ACCUSED PERSON

Milada Rad'ašová¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá významnými zmenami Trestného poriadku, ktoré vychádzajú z novely prijatej zákonom č. 40/2024 Z. z.. Približuje právnu úpravu podozrivého, jeho dlhoočakávanú legálnu definíciu s priblížením procesných práv podozrivého. Poukazuje na nevyhnutnosť využívania kolúznej väzby, nie však jej nadužívania a zmenu v podobe skrátenia lehoty kolúznej väzby na tri mesiace. Príspevok venuje pozornosť aj inštitútu spolupracujúcej osoby, jej legálnej definícii, právnej úprave benefitov, ako aj aplikačným nejasnostiam.

Kľúčové slová

Podozrivý, väzba, zaistenie majetku, spolupracujúca osoba

Abstract

The paper deals with significant amendments of the Penal Code, resulting from the amendment of Act No. 40/2024 Coll.. It describes the legal regulation of a suspect person; its long-term awaited legal definition specifying the procedural rights of the suspect person. The paper points out the need for application of the collusive detention but not its over-application, and the modification in the form of reduced collusive detention period to three months. The paper pays attention also to the institute of a cooperating person, its legal definition, legal regulation of the benefits, and to the application uncertainties.

Key words

Suspect person, detention, seizure of assets, cooperating person

Úvod

Zmeny trestnoprávných kódexov, ktoré boli prijaté v zmysle zákona č. 40/2024 Z. z. reagovali na dlhoročné problémy pri ich praktickej aplikácii. Potreba zmien vychádzala jednak z programového vyhlásenia vlády na roky 2020-2024, medzinárodných záväzkov, ktorými je Slovenská republika viazaná a boli inšpirované aj právnymi úpravami členských krajín

¹ JUDr. Milada Rad'ašová, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, externý doktorand.

Európskej únie. V prípade v príspevku spomínanej potreby skrátenia kolúznei väzby, táto vychádzala aj z právnej úpravy Českej republiky.

Vláda Slovenskej republiky sa zaviazala ku komplexnému vyhodnoteniu Trestného zákona a Trestného poriadku a na základe toho predložila konkrétne návrhy na ich zmeny. Súčasťou programového vyhlásenia vlády na roky 2020-2024 bol aj záväzok Vlády Slovenskej republiky, že bude pokračovať v humanizácii a zmiernovaní obmedzení osôb vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody v kontexte odporúčaní vnútroštátnych a medzinárodných inštitúcií, s osobitným dôrazom na vzdelávanie a posilňovanie pozitívnych sociálnych väzieb prostredníctvom zvyšovania dostupnosti foriem kontaktu väznených osôb, a to kontaktu väznených osôb s rodinou, najmä kontaktu medzi dieťaťom a jeho odsúdeným rodičom.²

Novelou Trestného poriadku bolo pozmenené a doplnené aj ustanovenie, v zmysle ktorého nielen väzobné veci je potrebné vybavovať prednostne a urýchlene, bez zbytočných prieťahov, ale aj veci, v ktorých bol zaistený majetok.

Do popredia čoraz viac vyvstávala otázka potreby definovania podozrivej osoby a zároveň odstránenia nejasností, akými obhajovacími právami táto disponuje pred samotným vznesením obvinenia.

Príspevok v rámci svojho stanoveného rozsahu poukazuje aj na to, že odborná verejnosť už dlhodobo apelovala na nevyhnutnosť formálnej úpravy inštitútu spolupracujúcej osoby, ktorý sa v rámci trestného konania čoraz viac využíva. Zákonodarca tak zaviedol definíciu spolupracujúcej osoby, upravil povinnosť spísať záznam o poskytnutých či sľúbených benefitoch, zakomponoval do celého procesu aj súd nie len prokurátora a ustanovil čo najmä má obsahovať záznam spísaný so spolupracujúcou osobou.

1. Právne postavenie podozrivého

Zákon č. 301/2005 Z. z. (ďalej len „*Trestný poriadok*“) rozlišuje v hľadisku jednotlivých štádií trestného konania procesné postavenie jednak podozrivej osoby, obvineného, obžalovaného a odsúdeného.³

Slovenský zákonodarca sa musel vysporiadať s potrebou transpozície niektorých smerníc Európskej únie, ktoré upravujú procesné práva podozrivej osoby v rámci trestného konania. Jedná sa najmä o Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o

² Programové vyhlásenie vlády na roky 2020-2024 [online]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=8&CPT=68>

³ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár. 4. Vydanie.* Žilina: EUROKÓDEX. 2019. s. 96-97.

práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody⁴ a Smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní⁵.

Transpozícia smerníc a zavedenie pojmu podozrivého, ako aj procesných práv podozrivého vychádzala z potreby garantovať obhajobné práva osobe, voči ktorej existujú dôvodné pochybnosti, že daná osoba spáchala trestný čin, avšak súčasne zatiaľ neexistujú dôvody na vznesenie obvinenia.

Až do novely Trestného poriadku v praxi postupovali príslušné orgány činné v trestnom konaní tak, že osoby podozrivé boli formálne považované za svedkov, pričom tieto osoby nemali svojmu postaveniu v trestnom konaní zodpovedajúce práva, najmä právo na informácie o okolnostiach, ktoré zakladajú podozrenie voči nemu a právnu kvalifikáciu skutku, o ktorý sa jedná.

Novelou Trestného poriadku zákonodarca zaviedol legálny pojem podozrivého a teda v zmysle ust. § 10 ods. 25 Trestného poriadku *„Podozrivou osobou alebo podozrivým je osoba, ktorá nie je obvineným, je však pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku alebo je podľa trestného oznámenia, iného podnetu alebo zistených skutočností podozrivá z trestného činu. Podozrivým je aj spolupracujúci podozrivý podľa odseku 23.“*

Trestný poriadok priznáva podozrivému rovnaké práva a povinnosti ako obvinenému, ako aj právo na obhajobu v plnom rozsahu, okrem určitých prípadov. V zmysle ust. § 2 ods. 9 Trestného poriadku *„Podozrivý má právo na obhajobu v rozsahu, ktorý ustanovuje zákon, medzinárodná zmluva alebo právne záväzný akt Európskej únie.“*

Zákonodarca v záujme precizovať právnu úpravu podozrivého v zmysle ust. § 33b ods. 1 Trestného poriadku uvádza *„Podozrivý má práva a povinnosti obvineného, ako aj právo na obhajobu v plnom rozsahu podľa tohto zákona, ak tento zákon neustanovuje inak alebo ak nejde o práva a povinnosti, ktoré môžu byť z povahy veci priznané iba obvinenému; tým nie sú dotknuté procesné práva, ktoré podozrivému priznáva medzinárodná zmluva alebo právne záväzný akt Európskej únie. Podozrivý má najmä právo na primerané vysvetlenie okolností zakladajúcich podozrenie voči nemu; opis týchto okolností sa uvedie najneskôr v zápisnici o jeho výsluchu s uvedením právnej kvalifikácie skutku, z ktorého je podozrivý. Podozrivý má tiež právo na poskytnutie odpisu zápisnice o jeho výsluchu.“*

⁴ Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32013L0048>

⁵ Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>

Na jednej strane nemožno zákonodarcovi poprieť snahu o zlepšenie procesného postavenia podozrivého po vzore obvineného, avšak na druhej strane možno vnímať kolíziu práv podozrivej osoby s pozitívnym záväzkom štátu na riadnom objasnení skutku.⁶

Vychádzajúc z novely Trestného poriadku musia orgány činné v trestnom konaní upovedomiť podozrivého o tom, že sa nachádza v procesnom postavení podozrivej osoby a musí byť upovedomený o okolnostiach, ktoré zakladajú voči nemu podozrenie a o právnej kvalifikácii predmetného skutku. Právnym poriadkom priznané práva podozrivej osobe môže táto uplatňovať až v momente, keď bola upovedomená o svojom procesnom postavení podozrivého. Oneskorené poskytnutie informácie orgánom činným v trestnom konaní o podozrení je spôsobilé v rámci trestného konania porušiť právo podozrivého na obhajobu.

Samotná novela Trestného poriadku vo vzťahu k ustanoveniam o podozrivej osobe bola nevyhnutná, avšak zároveň nepodáva jednoznačné odpovede na otázky, ktoré sa vyskytli v rámci ich praktického uplatňovania. V súvislosti s problémami, ktoré sa vyskytli v praxi bolo potrebné, aby svoje stanovisko zaujala Generálna prokuratúra Slovenskej republiky. V záujme zabezpečenia jednotného postupu prokurátorov v trestnom konaní podľa príslušných ustanovení novely Trestného poriadku vo veci procesného statusu podozrivého, vydala Generálna prokuratúra Slovenskej republiky stanovisko (ďalej len ako „*Stanovisko*“).⁷

Procesný status podozrivého v trestnom konaní so všetkými s ním spojenými právami a povinnosťami podľa Trestného poriadku, medzinárodnej zmluvy alebo priamo uplatniteľných právne záväzných aktov Európskej únie sa na konkrétnu osobu vzťahuje od momentu, kedy je podozrenie zo spáchania trestného činu voči nej v elementárnej miere objektivizované, tzn. nadobudne určitú bazálnu kvalitu, vyhodnotenie ktorej je výlučne v právomoci orgánov činných v trestnom konaní (materiálne chápanie inštitútu podozrivého).⁸

Pri otázke, či má podozrivý, tak ako obvinený právo na osobnú účasť a účasť jeho obhajcu na úkonoch v rámci vyšetrovania a skráteného vyšetrovania smerujúcich k získaniu dôkazu poskytla Generálna prokuratúra v rámci Stanoviska negatívnu odpoveď. Tu možno poukázať na tú skutočnosť, že aj napriek jednotnému stanovisku nie je vylúčený súhlas policajta s účasťou na takomto úkone.

⁶ SRHOLEC, M. *Aplikačný pohľad na nové postavenie inštitútu podozrivého*[online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/381709211_Aplikacny_pohlad_na_nove_postavenie_institutu_podozriveho

⁷ Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1420-stanovisko-generalnej-prokuratury-sr-k-procesnemu-postaveniu-podozriveho>

⁸ Tamtiež.

Spornou vyvstala aj otázka, či sa na podozrivého vzťahujú aj ustanovenia Trestného poriadku o povinnej obhajobe. Stanovisko poskytlo odpoveď v rámci tejto problematiky s tým, že ustanovenia o povinnej obhajobe možno aplikovať výlučne na podozrivého, ktorý sa nachádza v osobitne zraniteľnom postavení, najmä v dôsledku jeho neplnoletosti, prípadne nepriaznivého duševného stavu. V zmysle Stanoviska sa teda inak ustanovenia o povinnej obhajobe na podozrivého nevzťahujú.

2. Kolúzna väzba v zmysle novely zákonom 40/2024 Z. z.

Inštitút väzby možno vo všeobecnosti charakterizovať ako prostriedok procesného zaistenia, ktorým je obvinený na základe rozhodnutia súdu pozbavený osobnej slobody a to na dobu, ktorej trvanie ustanovil zákonodarca s cieľom zaistenia osoby pre účely trestného konania. Jej podstatným znakom je dočasná strata osobnej slobody obvineného. Inštitút väzby slúži jednak na zaistenie obvinenej osoby pre účely trestného konania, prípadne pre výkon trestu odňatia slobody, no významnú úlohu zohráva aj pre prípad potreby ochrany spoločnosti pred osobami obvinenými zo spáchania trestného činu.

Právny základ väzby vychádza z čl. 8 bod 5. Listiny základných práv a slobôd, článku 5 ods. 1 písm. c) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, článku 17 Ústavy Slovenskej republiky a na to nadväzujúcou právnou úpravou platnou v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky a teda Trestného poriadku.

Rozhodnutie, ktorým je obvinený vzatý do väzby predstavuje veľmi závažný zásah do osobnej slobody jednotlivca a zároveň dochádza k zásahu do práva na súkromie väznenej osoby. Inštitút väzby je opodstatnený procesnou nevyhnutnosťou, resp. nevyhnutnosťou zabrániť ďalšej bezprostredne hroziacej činnosti zo strany osoby, voči ktorej je vedené trestné stíhanie. Väzba vo všeobecnosti má plniť vždy len zaistovacu, nie však sankčnú či výchovnú funkciu.⁹ *„Táto ujma však nie je účelom väzby, ale len nevyhnutným sprievodným znakom, prostriedkom k dosiahnutiu cieľa.“*¹⁰ Väzba nemá pôsobiť tak, aby ňou bolo vynucované priznanie alebo výpoveď obvineného.

Profesor Ivor vo svojom diele Trestné právo procesné uviedol, že ide o nutné zlo preto, lebo spoločnosť, ak má náležite plniť prostredníctvom štátnych orgánov svoje ochranné funkcie, sa bez tohto opatrenia v niektorých prípadoch nezaobíjde.¹¹

⁹ ČOPKO, P.-ROMŽA, S. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní*. Vydavateľstvo Aleš Čeněk, 2018. s. 212.

¹⁰ MANDÁK, V. *Zajištění osoby obviněného v československom trestnom řízení*. Praha: Orbis. 1975. s. 65.

¹¹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Iura Edition, 2010. s. 325.

Z rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod sp. zn. 6Tz/3/2003 zo dňa 17.06.2003 vyplýva, že „Dôvodom kolúznej väzby nemôže byť samotné popieranie viny obvineným ani objektívna skutočnosť, že stíhaný skutok nie je doteraz dostatočne objasnený a všetci páchatelia nie sú ešte trestne stíhaní. Pokiaľ ide o popieranie viny obvineným, ide o právo obvineného a z využitia tohto práva nie je možné vyvodzovať žiadny právny záver vo vzťahu k dôvodom väzby. Opačný postup by viedol k donucovaniu obvineného k výpovedi, čo odporuje základnej zásade trestného konania uvedenej v § 2 ods. 4 Tr. por.“¹²

Novela Trestného poriadku sa vzťahuje aj na inštitút väzby a zmeny boli celkom rozsiahle. Zmena sa dotkla inštitútu väzby v zmysle ust. § 76 ods.8 Trestného poriadku, v zmysle ktorého, ak je obvinený vo väzbe z dôvodu podľa ust. § 71 ods. 1 písm. b) (kolúzna väzba) založeného na dôvodnej obave, že bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených, alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, väzba z tohto dôvodu môže trvať najviac tri mesiace.

Právne poriadky jednotlivých členských štátov Európskej únie nie sú v otázke dĺžky trvania kolúznej väzby jednotné. Rakúska právna úprava má dĺžku trvania kolúznej väzby upravenú na dva mesiace. Maximálna dĺžka trvania kolúznej väzby v Českej republike je tri mesiace, pričom takto upravená dĺžka je aj v Poľskej republike, Švajčiarskej konfederácii a Holandskom kráľovstve. Pre porovnanie, Nemecká spolková republika má dĺžku trvania kolúznej väzby upravenú na 6 mesiacov.

V poslednom období už slovenský zákonodarca skrátil lehotu kolúznej väzby a to v roku 2021 na lehotu piatich mesiacov a poslednou novelou Trestného poriadku bola lehota kolúznej väzby skrátená na tri mesiace. Takáto maximálna lehota troch mesiacov predstavuje základnú, maximálne prípustnú lehotu, ktorá nie je osobitne rozdelená pre prípravné konanie a konanie pred súdom, ako je to v prípade iných dôvodov väzby.

Uvedená právna úprava je významnou reakciou na nadmerné využívanie kolúznej väzby a takáto skrátená lehota sa vzťahuje na prípady, ak nie je preukázané kolúzne správanie obvineného. Ak obvinený pôsobil na svedkov, znalcov, spoluobvinených, alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo sa proti obvinenému vedie trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin spáchaný organizovanou skupinou, trestný čin spáchaný zločineckou skupinou, alebo teroristickou skupinou, pre trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa ust. §296 Trestného zákona, trestný čin založenia, zosnovania, podporovania teroristickej skupiny podľa ust. § 297 Trestného zákona

¹² Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod sp. zn. 6Tz/3/2003 zo dňa 17.06.2003.

alebo pre trestný čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, odsek o skrátenej lehote kolúznej väzby sa nepoužije. Skrátená lehota v týchto prípadoch by mohla mať negatívny dopad na riadne zistenie skutkového stavu.¹³

Kolúzna väzba má však nepochybne svoje opodstatnenie. Problém však nastával v tom, keď bola väzba umelo predlžovaná s rôznymi odôvodneniami, napr. že v konaní pred súdom je potrebné vypočuť opätovne svedkov, ktorí boli vypočutí v prípravnom konaní. Tu možno poukázať na prípady nedosiahnuteľného svedka, ktorý sa nezdržiava na adrese svojho trvalého pobytu a polícia ho nevie predviesť. Z takýchto dôvodov by kolúzna väzba mohla trvať neprimerane dlhý čas, pričom treba zdôrazniť, že osoby v kolúznej väzbe majú omnoho viac obmedzení, ako samotní odsúdení vo výkone trestu.

Hlavným argumentom pre dlhotrvajúcu kolúznu väzbu bola v minulosti aj obava z možného ovplyvňovania spolupracujúcich obvinených, resp. „kajúcnikov“ (ako ich nazýva laická verejnosť). Dlhotrvalá kolúzna väzba, v rámci ktorej sú obmedzené možnosti kontaktu s blízkymi osobami, obmedzené vychádzky a v neposlednom rade aj obmedzený sociálny kontakt (hoc len s ostatnými väzňami), pôsobí na psychiku aj tých najtvrdších obvinených. Takýto tlak môže byť zneužívaný na vynucovanie si priznania sa zo strany väznených obvinených, ktorí za vidinou ukončenia tohto „trápenia“ spolupracujú s políciou.

Ako príklad z praxe možno uviesť aj ust. § 19 ods. 8 zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby *„Obvinený, ktorý je v kolúznej väzbe, má právo prijať návštevu len po predchádzajúcom súhlase príslušného orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý si môže vyhradiť svoju prítomnosť na návšteve.“*

Z praxe možno uviesť, že dochádzalo k prípadom, kedy žiadosť/pozvánka na osobnú návštevu či videohovor, ktorá musí byť najprv schválená príslušným orgánom činným v trestnom konaní, vyšetrovateľom, bola rodine obvineného doručená buď v deň konania takejto návštevy alebo až následne po tom a preto sa návšteva nemohla uskutočniť. Takémuto postupu schvaľovania podliehajú aj telefonické hovory, ku ktorým sa osoba v kolúznej väzbe dostane až za dlhší čas po umiestnení do výkonu tohto druhu väzby. Tu možno poukázať na pozitívnu zmenu a to zmenu v zasielaní pozvánok elektronickou formou, kedy je skrátená doba doručovania pozvánky.

Takéto konanie voči osobe, voči ktorej sa uplatňuje zásada prezumpcie neviny aj napriek tomu, že je vo výkone kolúznej väzby, predstavuje neuveriteľný psychický nátlak na obvineného aj za účelom priznania sa, aby čím skôr mohol ísť za svojou rodinou. A preto

¹³ Ust. § 76 ods. 8 a 9 Trestného poriadku.

skrátene trvania kolúzne väzby z piatich mesiacov na tri možno považovať za pozitívny krok, ktorý bol inšpirovaný aj právnou úpravou Českej republiky.

Tak okrajovo možno však poukázať aj na porušovanie práv osôb v celách policajného zaistenia, kde sa možno stretnúť s prípadmi, kedy v celách ešte aj v súčasnosti z vodovodných kohútikov tečie voda, ktorá nie je už na prvý pohľad zdravotne nezávadná a kde osoby tak držané nemajú v mnohých prípadoch ani denné svetlo, v tejto súvislosti už aj Európsky súd pre ľudské práva poukazuje na potrebu humanizácie v rámci výkonu väzby.

3. Väzobné veci, ktoré je potrebné vybavovať prednostne a urýchlene

Vo vzťahu k zmenám Trestného poriadku je významné aj rozšírenie ustanovenia upravujúceho trestné veci, ktoré je potrebné vybavovať prednostne a urýchlene.

V zmysle ust. §2 ods. 6 Trestného poriadku „Ak tento zákon neustanovuje inak, orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti. **Väzobné veci sú povinné vybavovať prednostne a urýchlene bez zbytočných priet'ahov; to platí aj pre trestné veci, v ktorých bol zaistený majetok.** Na obsah petícií zasahujúcich do plnenia týchto povinností orgány činné v trestnom konaní ani súd neprihliadajú.

Inštitút zaistenia majetku obvineného prešiel v poslednom období taktiež podstatnými zmenami. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že zákonodarca sa vôbec nezaoberal tým, ako má obvinená osoba v plnom rozsahu využiť právo na obhajobu, ak jej nie sú ponechané finančné prostriedky, nakoľko sú zaistené. Zároveň Trestný zákon nezohľadňuje špecifické prípady, akými je bezpodielové spoluvlastníctvo manželov a možnosť, že manželia užívajú jeden spoločný bankový účet, alebo akým spôsobom má obvinený zabezpečovať základné životné potreby členov jeho rodiny, najmä maloletých detí.

Vyššie uvedené ustanovenie Trestného poriadku pri zaistení majetku obvineného nezohľadňuje čas, ani právny titul nadobudnutia majetku, aj napriek tomu, že uvedené aspekty majú pre zaistenie majetku z hľadiska elementárnej spravodlivosti nespochybniteľný význam. V rámci trestného konania tak možno zaistiť jednak majetok, ktorý obvinený nadobudol v rámci dedičstva či daru a to aj napriek tomu, že neexistuje žiadna príčinná súvislosť medzi týmto majetkom a trestným činom, ktorý je obvinenému kladený za vinu.

Zaistenie majetku sa vzťahuje aj na legálny príjem z pracovnej činnosti či majetok nadobudnutý aj niekoľko rokov pred tým, ako sa mal stať skutok, ktorý je obvinenému kladený za vinu. Tento rozsah zaistenia sa odvíja od rozsahu majetku, ktorý by spadal pod trest prepadnutia majetku. Zákonodarca vychádzal z toho, že postihnutie len nelegálne získaného majetku, by pre páchatel'a, ako trest nebolo postačujúce a preto má za to, že je potrebné

postihnúť celý majetok obvineného. Tu však nielen v očiach odbornej verejnosti nastáva diskusia o ústavnosti takto upraveného postihnutia majetku a je potrebné poukázať aj na spomínanú Smernicu Európskeho parlamentu a Rady o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii.

Zavedenie potreby vybavovať veci prednostne a urýchlene v prípadoch zaistenia majetku obvineného je teda aj reakciou na Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 13. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii.

V zmysle bodu 31 Smernice „*Kedže príkazy na zaistenie obmedzujú vlastnícke právo, tieto predbežné opatrenia by nemali platiť dlhšie, než je nevyhnutné na zachovanie dostupnosti majetku na účely prípadnej následnej konfiškácie. S cieľom zaistiť, aby stále plnili svoj účel zabrániť strate majetku, môže byť potrebné ich preskúmanie súdom.*“¹⁴

Teda zákonodarca reagoval nato, že zaistenie majetku predstavuje významný zásah do vlastníckeho práva obvineného a právne upravil povinnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov vybavovať prednostne a urýchlene veci, v ktorých bol zaistený majetok. Na druhej strane však obvinení čakali kým Ústavný súd rozhodne o súlade prijatých zmien trestnoprávných kódexov so zákonom a kedy zmeny trestnoprávných kódexov nadobudnú účinnosť, pretože v mnohých prípadoch sa na nich vzťahovali ustanovenia, ktoré reálne zlepšovali ich právne postavenie v prejednávanej trestnej veci, či už to boli ustanovenia o zmene výšky škody, premlčania a pod.

4. Inštitút spolupracujúcej osoby

Nie je ničím novým, že sa do popredia záujmu dostáva čoraz častejšie inštitút spolupracujúcej osoby. Laickej verejnosti bol predkladaný pojem „kajúcnici“ a spájal sa s väčšími kauzami, ktoré boli zväčša medializované. Takýto pojem nie je pojmom legálnym, avšak získal si miesto v našej spoločnosti. Na druhej strane z dôvodu čoraz častejšie opakujúcich sa sofistikovaných trestných činov, ktoré sú páchané skupinou ľudí v rámci určitej organizácie a rozdelenia si konkrétnych úloh, orgány činné v trestnom konaní a samotné súdy aj v súčasnosti bojujú s dôkaznou núdzou pri zisťovaní trestných činov a ich konkrétnych páchatel'ov. Nepriame dôkazy, ktoré sa získavajú jednoduchšie v mnohých prípadoch nestačia na odsúdenie páchatel'ov.

¹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. Apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii [online]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=MT>

Bez pomoci „zvnútra“ by mnoho trestných činov nebolo odhalených a páchatelia by neboli potrestaní. Trestnoprávna politika v rámci Slovenskej republiky už nejakú tu dobu počíta a využíva inštitút spolupracujúcej osoby. Tento inštitút bol dlhodobo spájaný s mnohými otázkami a najmä potrebou efektívnejšej legislatívnej úpravy, ktorá by zaviedla legálne pojmy a upravila konkrétne podmienky uzatvárania dohôd so spolupracujúcimi osobami.

Jednou z dlho očakávaných úprav, ktoré sa mali odzrkadliť v rámci novely Trestného poriadku bola aj právna úprava inštitútu spolupracujúcej osoby. Laická, ako aj odborná verejnosť vo všeobecnosti nepopiera potrebu daného inštitútu, avšak v rámci jeho praktického uplatňovania sa čoraz viac naliehalo a poukazovalo na nevyhnutnosť legálneho vymedzenia spolupracujúcej osoby, konkrétnych náležitostí, ktoré má obsahovať dohoda takejto osoby s orgánmi činnými v trestnom konaní.

V zmysle ust. § 10 ods. 23 Trestného poriadku *„Spolupracujúcim obvineným alebo spolupracujúcim podozrivým (ďalej len „spolupracujúca osoba“) je obvinený alebo podozrivý zo spáchania trestného činu, ktorý sa významnou mierou podieľa alebo má ešte podieľať na objasnení niektorého, či niektorých z trestných činov uvedených v § 205 ods. 1, § 215 ods. 3, § 218 ods. 1 alebo § 228 ods. 3, prípadne uvedených v § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatel'ov.“*

Spolupracujúcej osobe sú výmenou za informácie, bez ktorých by orgány činné v trestnom konaní nevedeli náležite pokračovať v objasňovaní trestných činov poskytované výhody, benefity. V zmysle ust. § 10 ods. 24 Trestného poriadku *„Výhodou spolupracujúcej osoby (ďalej len „benefit“) je výhoda podľa § 205, § 215 ods. 3, § 218, § 228 ods. 3, mimoriadne zníženie trestu podľa § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona alebo akákoľvek iná výhoda spočívajúca v procesnom postupe, inom konaní alebo opomenutí orgánov alebo osôb konať podľa tohto zákona, ktorú poskytol, sprostredkoval, inak zabezpečil, navrhol alebo formálne alebo neformálne sľúbil spolupracujúcej osobe súd alebo orgán činný v trestnom konaní výmenou za jej účasť na objasňovaní trestných činov, zisťovaní alebo usvedčovaní ich páchatel'ov.“*

Tu možno poukázať na široký rozsah benefitov, ktoré je možné spolupracujúcej osobe poskytnúť výmenou za jej spoluprácu. Poskytované benefity sa nemusia striktnie vzťahovať na osobu obvineného, ale môžu sa dotýkať osoby blízkej, či spriaznenej. Benefit môže spočívať v nezaistení majetku patriaceho spolupracujúcej osobe, vrátane majetku, nad ktorým spolupracujúca osoba vykonáva faktickú kontrolu a požíva majetkové a nemajetkové výhody z toho plynúce. Hrozba zaistenia a následného prepadnutia majetku je dostatočnou hrozbou

pre spolupracujúce osoby, ktorá ich motivuje k spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní.¹⁵

Veľký význam má právne zakotvenie povinnosti spísať o poskytnutých či sľúbených benefitoch záznam a to v zmysle ust. § 33a ods. 2 Trestného poriadku, ktoré ustanovenie upravuje nevyhnutné náležitosti záznamu spísaného policajtom či prokurátorom. Nadväzujúce ustanovenie zároveň upravuje povinnosť spísať záznam aj pri zmene skutočností uvedených v prvotnom zázname.

Dlho diskutovanou a kontroverznou témou, bola téma hodnovernosti výpovede osoby, ktorá za účelom získania beztrestnosti či iných benefitov spolupracuje a poskytuje informácie o páchanej trestnej činnosti. K tejto otázke sa vyjadril Európsky súd pre ľudské práva vo veci Erik Adamčo proti Slovenskej republike¹⁶, Xenofontos a iní proti Cypru¹⁷ a z rozhodovacej praxe Ústavného súdu Slovenskej republiky možno poukázať na Uznesenie Ústavného súdu pod sp. zn. III ÚS 758/2016.

Zákonodarca sa v rámci novely Trestného poriadku venoval aj otázke nezaujatosti a hodnovernosti a v ust. § 33a ods. 4 upravil, že „*Okolnosťou potrebnou na zistenie nezaujatosti a hodnovernosti svedka (§ 132 ods. 1) je aj rozsah a obsah benefitov poskytnutých alebo sľúbených spolupracujúcej osobe, ak vypovedá ako svedok; rovnako sa postupuje aj v prípade výsluchu obvineného.*“

Zásadnou zmenou, ktorá nastala v zmysle novely Trestného poriadku je obmedzenie diskrečnej právomoci prokurátora do podoby len návrhového konania a to vo vzťahu k zastaveniu trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, či podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. Dohody boli dovtedy so spolupracujúcimi osobami uzatvárané len v prípravnom konaní a to v pôsobnosti prokurátorov, bez potreby schvaľovania súdom, čo bolo novelou Trestného poriadku zmenené.

Záver

Novela trestnoprávných kódexov vychádzala aj z právnych úprav členských štátov Európskej únie a to Rakúskej republiky, Nemeckej spolkovej republiky, či Českej republiky. Prijatá novela sa dotýkala viacerých inštitútov Trestného zákona a Trestného poriadku, pričom

¹⁵ KRUTKOVÁ, E. Nezaistenie majetku ako benefit spolupracujúcej osoby. [online]. Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1458-nezaistenie-majetku-ako-benefit-spolupracujucej-osoby>.

¹⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva č. 19990/20 z 01. júna 2023.

¹⁷ Bod 79 Rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 68725/16, č. 74339/16, č. 74359/16 Xenofontos a iní proti Cypru z 25. októbra 2022.

sa stretla aj s kritikou, že nie je pravdou, že štandard ktorý nastavuje nový trestný kódex bol štandardom, ktorý je v Európskej únii.

Zmiernenie trestných sadzieb pri ekonomických a drogových trestných činoch, vyzdvihovanie alternatívnych trestov, právna úprava podozrivého, zmena právnej úpravy pri inštitúte spolupracujúcej osoby, možnosť preskúmať dohody o vine a treste. Represívna trestnoprávna politika bola nahradená potrebou vyzdvihovania výchovnej funkcie, kedy tam, kde postačí uloženie sankcie postihujúcej páchatel'a menej citel'ne, nesmie byť páchatel'ovi uložená sankcia, ktorá ho postihuje citel'nejšie. Páchatel'ovi najmä nesmie byť uložená sankcia spojená s ujmou na osobnej slobode páchatel'a, ak možno účel dosiahnuť uložením sankcie nespojenej s ujmou na osobnej slobode páchatel'a.

Pozitívnym spôsobom možno nazerať na právne zakotvenie pojmu podozrivej osoby s uvedením práv, ktoré prislúchajú jej právnomu postaveniu, nakoľko do novely Trestného poriadku sa postupovalo v zmysle ustanovení o svedkovi. Zároveň sa však, nielen tu, objavili otázky vo vzťahu k rozsahu obhajovacích práv poskytovaných podozrivému. K nejasnostiam sa vyjadrila aj Generálna prokuratúra vo svojom Stanovisku na zjednotenie názorov v danej oblasti.

Ďalšia v príspevku rozoberaná zmena sa dotýkala skrátenia dĺžky kolúznei väzby, ktorá bola reakciou na nadužívanie tohto druhu väzby. Trestným poriadkom bola stanovená základná lehota kolúznei väzby v dĺžke tri mesiace, kde však zákonodarca následne upravil, že táto lehota sa nebude uplatňovať v prípade kolúzneho správania sa obvineného.

Vo vzťahu k spolupracujúcej osobe, Trestný poriadok vzhľadom na právnu úpravu podozrivého už rozlišuje medzi spolupracujúcim podozrivým a spolupracujúcim obvineným, ktorých spoločne označuje ako spolupracujúcu osobu. Trestný poriadok tak už výslovne upravuje, kto je spolupracujúcou osobou, benefity, ktoré môžu byť tejto osobe poskytnuté výmenou za spoluprácu v rámci trestného konania. S otázkou hodnovernosti výpovede spolupracujúcej osoby sa zákonodarca vysporiadal v rámci povinnosti spísania záznamu, v rámci ktorého je uvedený rozsah a obsah poskytnutých či sľúbených benefitov. Je však do budúcnosti otázne, ako sa bude pristupovať k týmto dohodám so spolupracujúcimi osobami, nakoľko tieto nie sú právne záväzné a orgány činné v trestnom konaní a spolupracujúca osoba k plneniu povinností majú pristupovať v dobrej viere.

Prax v súčasnosti neukázala, ako sa vysporiadať s otázkou povolenia obnovy konania v prípade, ak vyjde najavo skutočnosť o poskytnutých benefitoch, ktoré nie sú súčasťou záznamu. Či pôjde o dôvod na povolenie obnovy konania bude posudzovať súd a to vzhľadom

na skutočnosti, ktoré by mohli sami o sebe alebo v spojení so skutočnosťami alebo dôkazmi už skôr známymi odôvodniť iné rozhodnutie súdu v zmysle vyššie uvedeného ustanovenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár. 4. Vydanie.* Žilina: EUROKÓDEX. 2019. s. 96-97. ISBN: 978-80-8155-087-4.

ČOPKO, P.-ROMŽA, S. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní.* Vydavateľstvo Aleš Čeněk, 2018. s. 212. ISBN: 978-80-7380-706-1.

IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné.* Iura Edition, 2010. s. 325. ISBN: 978-80-8078-309-9.

MANDÁK, V. *Zajištění osoby obviněného v československom trestnom řízení.* Praha: Orbis. 1975. s. 65.

Internetové zdroje

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=8&CPT=68>.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32013L0048>.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>.

https://www.researchgate.net/publication/381709211_Aplikacny_pohlad_na_nove_postavenie_institutu_podozriveho.

<https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1420-stanovisko-generalnej-prokuratury-sr-k-procesnemu-postaveniu-podozriveho>.

<https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1458-nezaistenie-majetku-ako-benefit-spolupracujucej-osoby>.

Právne predpisy

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Smernice

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii.

Súdne rozhodnutia

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod sp. zn. 6Tz/3/2003 zo dňa 17.06.2003.

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva č. 19990/20 z 01.júna 2023.

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 68725/16, č. 74339/16, č. 74359/16 Xenofontos a iní proti Cypru z 25. októbra 2022.

EURÓPSKY ZATÝKACÍ ROZKAZ AKO EFEKTÍVNY NÁSTROJ JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE

THE EUROPEAN ARREST WARRANT AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT OF JUDICIAL COOPERATION

Rastislav Remeta¹

Abstrakt

Európsky zatýkací rozkaz je považovaný za jeden z najefektívnejších nástrojov spolupráce v rámci justičných orgánov členských štátov Európskej únie. Zároveň predstavuje zjednodušené justičné konanie o vydanie osoby na účely jej trestného stíhania, výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia. V príspevku poukážeme na aktuálne otázky spojené s využitím európskeho zatýkacieho rozkazu v podmienkach justičných orgánov Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

Európsky zatýkací rozkaz, justičná spolupráca, vydanie osoby, trestné stíhanie, trest odňatia slobody.

Abstract

The European Arrest Warrant is considered one of the most effective instruments of cooperation within the judicial authorities of the Member States of the European Union. It also constitutes a simplified judicial procedure for the surrender of a person for the purpose of prosecution, execution of a custodial sentence or a protection measure. In this paper, we will highlight current issues related to the use of the European European Arrest Warrant in the conditions of the judicial authorities of the Slovak Republic.

Key words

European arrest warrant, judicial cooperation, surrender of a person, prosecution, imprisonment.

Úvod

Do 1. januára 2004 bolo vydávanie osôb na trestné stíhanie alebo výkon trestu odňatia slobody medzi Slovenskou republikou (ďalej len „SR“) a členskými štátmi Európskej únie upravené viacerými medzinárodnými zmluvami. Išlo o Európsky dohovor o vydávaní z 13. decembra 1957, jeho dodatkové protokoly z 15. októbra 1975 a zo 17. marca 1978, Európsky dohovor o potláčaní terorizmu z 27. januára 1977 v rozsahu týkajúcom sa extradície, Dohodu z 26. mája 1989 medzi 12 členskými štátmi Európskych spoločenstiev o zjednodušení a

¹ JUDr. Rastislav Remeta, PhD, Krajská prokuratúra Bratislava, krajský prokurátor, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, odborný asistent.

modernizácii spôsobov zasielania žiadosti o vydanie, Dohovor z 10. marca 1995 o zjednodušenom vydávacom konaní medzi členskými štátmi Európskej únie, Dohovor z 27. septembra 1996 týkajúci sa extradície medzi členskými štátmi Európskej únie a hlavu III kapitoly 4 Dohovoru z 19. júna 1990, ktorým sa implementuje Schengenská dohoda zo 14. júna 1985 o postupnom zrušení kontrol na spoločných hraniciach.

Voľný pohyb osôb, tovaru a služieb v rámci členských štátov Európskej únie mal za následok aj nárast cezhraničnej, najmä organizovanej kriminality, ako aj snahu vyhnúť sa spravodlivosti. Vydávanie osôb (extradícia) na trestné stíhanie alebo výkon trestu odňatia slobody medzi členskými štátmi Európskej však bolo zložité a zdĺhavé, čo malo vplyv aj na zachovanie podmienok na spravodlivý proces pri zabezpečovaní dôkazov a zachovanie zásady primeranosti. Systém vydávania osôb bolo nevyhnutné zjednodušiť, urýchliť a mal byť založený na zásade vzájomného uznávania a vysokej miery dôvery medzi členskými štátmi Európskej únie. Podľa Čl. 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, je justičná spolupráca v trestných veciach v Únii založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.

Preto bolo prijaté Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SW z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi Európskej únie, doplnené Rámcovým rozhodnutím Rady 2009/299/SW z 26. februára 2009 o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní (ďalej len „Rámcové rozhodnutie Rady“).

Rámcové rozhodnutie Rady bolo v SR transponované vo vzťahu k zákonu č. 301/2005 Z.z. Trestnému poriadku (ďalej len „Tr. por.“) formou osobitného zákona (lex specialis), a to zákona č. 403/2004 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze. Tento zákon bol zrušený a nahradený zákonom č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze (ďalej len „zákon o EZR“), ktorým boli odstránené nedostatky v implementácii rámcového rozhodnutia a boli zapracované praktické skúsenosti s aplikáciou pôvodného zákona. Zásadnou zmenou bolo aj zavedenie špeciálnej právnej úpravy predbežnej a vydávacej väzby, inšpirovanej ustanoveniami Tr. por., upravujúcimi extradíčné konanie na základe medzinárodného zatýkacieho rozkazu.

Proces vydávania osôb založený na princípoch uznávania rozhodnutí, vzájomnej dôvery a ochrany ľudských práv, sa na základe Rámcového rozhodnutia Rady výrazne zrýchlil a zjednodušil, čím sa umožnilo vydávať aj vlastných občanov (§ 23 ods. 4 zákona o EZR), čo v

rámci extradičného procesu na základe viacstranných dohovorov, bilaterálnych zmlúv, resp. zásady vzájomnosti, spravidla nie je možné alebo len vo veľmi obmedzenom rozsahu. Zavedený bol aj katalóg najzávažnejších trestných činov, pri ktorých bola vylúčená možnosť skúmania obojstrannej trestnosti. Možnosti odmietnutia vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu (ďalej len „EZR“) boli určené reštriktívne. Boli určené lehoty na vydanie rozhodnutia o EZR a jeho samotnú realizáciu vo forme fyzického odovzdania vyžiadanej osoby do štátu pôvodu. Rovnako bola eliminovaná možnosť akýchkoľvek politických zásahov do konania o EZR, pretože rozhodnutie prijímajú výlučne justičné orgány bez ingerencie štátnych orgánov.

Odborná literatúra pri Rámcovom rozhodnutí Rady poukazuje v súvislosti s pojmom „vydat“, na anglické sloveso „surrender“, z ktorého vyplýva v slovenskom preklade pojem „odovzdať“, aj na novú filozofiu EZR, postavenú na postupoch odovzdávania, nie vydávania. Hlavný rozdiel medzi postupmi vydávania a mechanizmom odovzdávania založeným na Rámcovom rozhodnutí Rady spočíva v tom, že požadovaná osoba nie je vydaná „cez hranice“ členských štátov, ale dochádza k jej odovzdaniu v rámci jednotného justičného priestoru Európskej únie.² Súdny dvor Európskej únie (európskych spoločenstiev) v rozsudkoch konštantne používa pojem „odovzdávanie“ (anglicky „surrender“), napríklad vo veci C-303/05, *Advocaten voor de Wereld* z 3. mája 2007, v bode 28 „cieľom rámcového rozhodnutia je nahradiť systém viacstranného vydávania osôb medzi členskými štátmi systémom spočívajúcim v tom, že justičné orgány si budú odovzdávať odsúdené alebo podozrivé osoby na účely výkonu rozsudkov alebo vedenia trestných stíhaní, pričom tento systém vychádza zo zásady vzájomného uznávania“ alebo vo veci C-66/08, *Szymon Kozłowsky* zo 17. júla 2008, v bode č. 43 „cieľom rámcového rozhodnutia je ... zaviesť systém odovzdávania odsúdených alebo podozrivých osôb justičnými orgánmi na účely výkonu rozsudkov alebo trestného stíhania založený na zásade vzájomného uznávania“.³

Konanie o EZR je osobitným druhom extradičného konania. Formálne vhodnejšie by bolo implementovať z Rámcového rozhodnutia Rady použitý výraz „surrender“ ako odovzdávanie, nie „extradition“ ako vydávanie. Takto by bolo možné dôsledne rozlíšiť, že ide o iný typ konania, ako v konaní o medzinárodnom zatýkacom rozkaze (extradičnom, resp. vydávacom konaní). Zákonodarca však v zákone o EZR vníma celý proces konania o EZR ako "vydanie" a odovzдание je až jeho poslednou fázou, realizáciou EZR, teda fyzickým

² IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s. 538-539.

³ KLIMEK, L.: *Zákon o európskom zatýkacom rozkaze. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2019, s.72-73.

odovzdaním osoby orgánom štátu pôvodu. V anglickom jazyku sa celý tento proces označuje ako "surrender". Ide však len o jazykovú disproporciu, ktorá nemá žiadny reálny vplyv na konanie o EZR a v praxi nespôsobuje žiadne problémy.⁴

1. Pojem a použitie európskeho zatýkacieho rozkazu

EZR sa rozumie rozhodnutie vydané justičným orgánom členského štátu, aby bola vyžiadaná osoba zadržaná a vydaná tomuto štátu z iného členského štátu na účely trestného stíhania alebo výkonu trestu odňatia slobody, prípadne ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody, ak existuje predpoklad, že by sa obvinený mohol zdržiavať alebo sa zdržiava v inom členskom štáte a je potrebné ho vyžiadať. EZR sa vyhotovuje na jednotnom formulári.⁵

Z hľadiska rozsahu použitia EZR, ktorý má na území SR rovnaké účinky ako príkaz na zatknutie podľa všeobecného predpisu o trestnom konaní (§ 4 ods. 7 zákona o EZR, § 73 Tr. por.), možno EZR vydať pre skutok, za ktorý možno podľa právneho poriadku SR uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť mesiacov alebo ak sa žiada o vydanie na výkon už uloženého trestu odňatia slobody, ak uložený trest odňatia slobody alebo jeho zvyšok, ktorý sa má vykonať, je najmenej štyri mesiace; viaceré tresty alebo nevykonané zvyšky viacerých trestov sa spočítavajú (§ 4 ods. 1 Tr. por.)

V zmysle § 4 ods. 2 Tr. por. možno EZR vykonať, ak bol vydaný na účely trestného stíhania pre skutok, ktorý je podľa právneho poriadku SR a právneho poriadku štátu pôvodu trestným činom a ak možno podľa právneho poriadku štátu pôvodu za takýto skutok uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť mesiacov a nie je dôvod na odmietnutie jeho vykonania alebo ak bol vydaný na účely vykonania už uloženého trestu odňatia slobody pre skutok, ktorý je podľa právneho poriadku SR a právneho poriadku štátu pôvodu trestným činom, ak uložený trest odňatia slobody alebo jeho zvyšok, ktorý sa má vykonať, je najmenej štyri mesiace a nie je dôvod na odmietnutie jeho vykonania. Viaceré tresty alebo nevykonané zvyšky viacerých trestov sa spočítavajú.

Ak sa žiada o vydanie pre trestný čin, za ktorý možno v štáte pôvodu uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej tri roky a ktorý je v EZR príslušným orgánom štátu pôvodu označený priradením k jednej alebo viacerým kategóriám trestných

⁴ REMETA, R.: Predbežná väzba v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In Adamkovič, M. - Hochmann, R. - Ťažká, V. (zost.). Bratislavské právnické fórum 2024: Europeizácia trestného práva a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2024 (e-verzia). s. 34.

⁵ Zákon o EZR, § 3 písm. d), § 5 ods. 1, ods. 4.

činov uvedených v § 4 ods. 4 zákona o EZR (32 trestných činov), vykonávajúci justičný orgán neskúma, či ide o čin trestný podľa práva vykonávajúceho štátu.⁶

Vzhľadom na závažné dôsledky pre osobnú slobodu vyžiadanej osoby a obmedzenie jej voľného pohybu, musí byť EZR s ohľadom na zásadu proporcionality primeraný svojmu cieľu. Pred vydaním EZR je preto nutné zvážiť, či by namiesto vydania EZR, bolo možné použiť iné opatrenia justičnej spolupráce v trestných veciach.

2. Postup slovenských orgánov ako vykonávajúcich justičných orgánov

Vykonávajúcimi justičnými orgánmi v konaní o EZR v podmienkach SR sú krajské prokuratúry a krajské sudy. Samotné konanie o EZR má v podstate 3 fázy. Začína sa predbežným vyšetrovaním, ktoré v podmienkach SR vykonávajú krajské prokuratúry. Nasleduje rozhodovanie o vykonaní, resp. odmietnutí vykonania EZR, kde môže rozhodnúť prokurátor v prípade súhlasu vyžiadanej osoby s vykonaním EZR alebo súd. Treťou fázou je fyzické odovzdanie vyžiadanej osoby do štátu pôvodu, ktoré zabezpečujú príslušníci PZ v spolupráci s príslušnými národnými ústredňami SIRENE.

Predbežné vyšetrovanie môžeme charakterizovať ako činnosť prokurátora príslušnej krajskej prokuratúry za účelom zistenia, či sú dané podmienky na vykonanie EZR (§ 19 ods. 1 zákona o EZR). Ide o osobitný druh konania „sui generis“, na ktoré je možné subsidiárne použiť zákonné ustanovenia Tr. por. (§ 1 ods. 2 zákona o EZR). V rámci konania o EZR musí prokurátor prioritne zabezpečiť originál EZR. Pri zadržaní osoby na základe EZR, tento spravidla nie je k dispozícii, resp. len v cudzom jazyku, preto ho nahrádza tzv. záznam, ktorý má do doručenia EZR rovnaké účinky ako samotný EZR. Definícia záznamu a nutné údaje sú upravené v § 3 písm. i) zákona o EZR.

Po skončení predbežného vyšetrovania prokurátor v závislosti od jeho výsledkov vráti EZR štátu pôvodu bez rozhodnutia o jeho výkone (§ 19 ods. 6 zákona o EZR) alebo rozhodne o vykonaní EZR, ak vyžiadaná osoba s vydaním do štátu súhlasí a nejde o niektorý z prípadov uvedených v § 21 ods. 5 zákona o EZR alebo podá návrh súdu na vykonanie EZR, resp. odmietnutie jeho vykonania.

Završením procesu konania o EZR je fyzické odovzdanie vyžiadanej osoby do štátu pôvodu na výkon trestu odňatia slobody alebo na trestné stíhanie, čím sa naplní účel konania o EZR a konanie končí. Prepustenie vyžiadanej osoby z vydávacej väzby je v kompetencii príslušného krajského súdu, odovzdanie realizujú príslušníci PZ s okolitými štátmi na

⁶ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, § 4 ods. 1, 2, 3.

spoločných kontaktných pracoviskách zriadených pri spoločnej štátnej hranici. Lehota na realizáciu vydania je v zákone o EZR stanovená na desať dní od právoplatnosti rozhodnutia o vykonaní EZR, táto lehota sa neuplatní v zákonom stanovených prípadoch.

3. Predbežná a vydávacia väzba

V prípade zadržania hľadanej osoby na území SR, prokurátor v lehote do 48 hodín (v prípadoch trestných činov terorizmu do 96 hodín) zadržanú prepustí osobu alebo podá súdu návrh na jej vzatie do predbežnej väzby vtedy, keď má k dispozícii originál EZR a sú splnené ďalšie podmienky. V prvotnom štádiu konania o EZR má väčšinou k dispozícii len tzv. záznam, ktorý má do doručenia originálu EZR rovnaké účinky ako originál.

Záznamy predbežne preskúmava Generálna prokuratúra SR a záznamy zjavne nezákonné alebo nevykonateľné na území SR, napríklad pre rozpor s právnym poriadkom, medzinárodnými záväzkami alebo dôležitými záujmami SR, označí (tzv. flagovanie),⁷ pričom následne na základe takto označených EZR, nie je možné osobu zadržať, iba vykonať pátranie po jej pobyte.

Prokurátor môže prepustiť zadržanú osobu zo zadržania, ak je už v prvotnom štádiu zrejmé, že EZR nemal byť vydaný alebo sú dôvody, ktoré môžu viesť k odmietnutiu jeho vykonania. Ak je na vyžiadanú osobu súčasne vydaný príkaz na dodanie do výkonu trestu odňatia slobody, má výkon trestu prednosť pred predbežnou alebo vydávacou väzbou.

Účelom predbežnej väzby je zabezpečiť prítomnosť zadržanej osoby na území SR tak, aby nedošlo k zmareniu účelu konania o EZR, pokiaľ orgán štátu pôvodu, ktorý má záujem na jej vydaní, nepredloží originál EZR s prekladom do štátneho jazyka, ak sa preklad vyžaduje. Dôvodmi väzby podľa všeobecného predpisu o trestnom konaní (§ 71 Tr. por.) súd nie je viazaný. Predbežná väzba nesmie trvať viac ako 40 dní odo dňa zadržania osoby.⁸

Vzhľadom na účel, dôvody, podmienky a ďalšie okolnosti, krajský súd zisťuje pred rozhodnutím o predbežnej väzbe nielen existenciu formálnych podmienok a materiálnej podmienky, ale venuje pozornosť aj existencii dôvodov väzby v zmysle § 71 Tr. por.

Napriek tomu, že sudca krajského súdu rozhodujúci o predbežnej väzbe nie je podľa § 15 ods. 2 zákona o EZR viazaný dôvodmi väzby podľa § 71 Tr. por., z povahy predbežnej väzby vyplýva zásadne jej útekový charakter, čo korešponduje zisťovaniu dôvodu útekovej väzby v § 71 ods. 1 písm. a) Tr. por. V niektorých prípadoch, ak ide u vyžiadanej osoby o viackrát trestanú osobu, ktorá je vyžiadaná pre viaceré skutky, zisťujú sudcovia krajských súdov aj dôvody tzv.

⁷ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 823.

⁸ Zákon o EZR, § 15 ods. 1, ods. 2, ods. 5.

preventívnej väzby podľa § 71 ods. 1 písm. c) Tr. por., aby zadržaná vyžiadaná osoba po dobu konania a európskom zatýkacom rozkaze nepáchala ďalšiu úmyselnú trestnú činnosť.

Súdna argumentácia poukazuje aj na článok 5 ods. 1 písm. c), písm. f) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a § 15 zákona o EZR, z ktorých vyplýva, že inštitút predbežnej väzby v konaní o európskom zatýkacom rozkaze má iný charakter, než väzba v rozsahu jej úpravy v štvrtej hlave prvej časti prvého až tretieho dielu Tr. por. (§ 71 - § 87 Tr. por.). To platí nielen o dôvodoch tejto väzby (§ 71 Tr. por.), ale aj o rozhodovaní o väzbe (§ 72 Tr. por.). Napriek tomu, že aj predbežná väzba je prostriedkom na zabezpečenie účasti vyžiadanej osoby, v konaní o EZR jej dôvody nie sú vymedzené tak striktné ako v § 71 Tr. por. Napokon § 15 ods. 2 zákona o EZR výslovne uvádza, že dôvodmi väzby podľa všeobecného predpisu o trestnom konaní nie je sudca krajského súdu rozhodujúci o predbežnej väzbe viazaný z dôvodu, že účelom predbežnej väzby je zabezpečiť prítomnosť zadržanej osoby na území SR tak, aby nedošlo k zmareniu účelu konania o európskom zatýkacom rozkaze, pokiaľ orgán štátu pôvodu, ktorý má záujem na jej vydaní, nepredloží originál EZR s prekladom do štátneho jazyka, ak sa preklad vyžaduje (§ 15 ods. 1 zákona o EZR). Prioritne teda ide o zabránenie zmarenia účelu konania o EZR (rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2Tost/46/2017, 2Tost/11/2018, 4Tost/3/2019 alebo 3Tost/19/2022).

Vyžiadaná osoba v konaní o predbežnej väzbe, vydávacej väzbe a o prípustnosti vydania do cudziny nemá postavenie obvineného. Účelom konania o vydanie do cudziny nie sú konečné závery o vine alebo nevine, ale len dôvody pre prijatie pozitívneho záveru o splnení zákonných predpokladov na vzatie osoby do predbežnej väzby, vydávacej väzby a či je prípustné jej vydanie ako vyžiadanej osoby. V takom konaní sa neskúma otázka prezumpcie neviny, trestnosť činu a ani právo na obhajobu v rozsahu, ktorý je v konaní pred trestným súdom SR obvinenej osobe ústavne zaručený. Tomu konvenuje skôr vyslovený normatív o absencii potreby na základe doteraz zistených konkrétnych skutočností konštatovať obavu z úteku, ovplyvňovania dokazovania alebo páchania trestnej činnosti v zmysle § 71 ods. 1 písm. a), písm. b) alebo písm. c) Tr. por. Súd tiež, nepreskúmava dôvodnosť podozrenia zo spáchania skutku, pre ktorý je osoba vyžiadaná a správnosť právnej kvalifikácie tohto činu z hľadiska práva štátu pôvodu z hľadiska právneho poriadku SR. Naposledy uvedenú otázku skúma až pri rozhodovaní o výkone EZR podľa § 22 ods. 3 až 5, a to v súvislostiach použitia § 23 zákona o EZR (uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. júna 2015, sp. zn. 1 Tost/18/2015).

Keďže dôvodom obmedzenia osobnej slobody predbežnou väzbou je potreba zabezpečenia prítomnosti vyžiadanej osoby na území SR, z povahy veci potom vyplýva zásadne útekový charakter predbežnej väzby. Z materiálneho hľadiska skúma súd existenciu

konkrétnych skutočností odôvodňujúcich obavu, že vyžiadaná osoba ujde z územia SR alebo sa bude skrývať. Okrem skutkových okolností uvedených v EZR súd prihliada aj na iné skutočnosti, najmä či vyžiadaná osoba je alebo nie je cudzinec, ak je cudzinec, či sa na území SR zdržiava oprávnene, aké má väzby k SR, aké sú jej osobné a majetkové pomery, rodinné väzby, či je zamestnaná, aký má zdroj obživy a akú má kriminálnu minulosť (uznesenia Najvyššieho súdu SR z 18. decembra 2015, sp. zn. 4 Tost/39/2015 a z 27. februára 2024 alebo sp. zn. 4 Tost 6/2024).

Prípady, kedy súd nevezme zadržanú osobu do predbežnej väzby sú výnimočné a vzťahujú sa najmä na situácie, keď je daný niektorý z obligatórnych dôvodov odmietnutia vykonania EZR podľa § 23 ods. 1 zákona o EZR, prípadne iné závažné okolnosti. Posúdenie závažnosti okolností je výlučne na zvážení rozhodujúceho súdu (uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 6. apríla 2016, sp. zn. 4 Tost 34/2014).

Rozhodnutie o vzatí zadržanej (vyžiadanej) osoby do predbežnej väzby je v zmysle § 15 ods. 1, ods. 2 zákona o EZR rozhodnutím fakultatívnym, ktoré okrem splnenia formálnych podmienok vyžaduje aj zistenie existencie takých okolností (materiálna podmienka), z ktorých vyplýva obava zo zmarenia účelu konania o EZR v prípade, ak by sa toto viedlo voči vyžiadanej osobe na slobode. Okolnosti odôvodňujúce hrozbu zmarenia účelu konania o EZR sú vecou individuálneho posúdenia zo strany konajúcich orgánov vzhľadom na jednotlivé okolnosti prípadu, ako aj na osobné pomery vyžiadanej osoby a môžu byť zistené nielen v rámci výsluchu vyžiadanej osoby, ale môžu vyplývať už z obsahu samotného predloženého spisového materiálu (uznesenia Najvyššieho súdu SR z 29. mája 2013, sp. zn. 6 Tost 17/2013 - R 93/2014 a z 30. marca 2017, sp. zn. 3 Tost/10/2017).

EZR je založený na zásade vzájomného uznávania rozhodnutí medzi štátmi Európskej únie. Je to vyjadrenie určitej dôvery justičným orgánom členského štátu, že rozhodnutie orgánu iného členského štátu je vecne správne. Predbežnú väzbu treba vnímať ako dočasný prostriedok, kým nie je štátom pôvodu doručený originál EZR. Jej význam je v zabránení zmarenia účelu konania o EZR.⁹

V zmysle § 16 zákona o EZR má aj inštitút vydávacej väzby iný charakter, vrátane jej dôvodov, než väzba v rozsahu jej úpravy v štvrtej hlave prvého dielu Tr. por. (§ 71 až § 79). Nie je teda potrebné na základe už zistených konkrétnych skutočností konštatovať existenciu niektorého z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 písm. a), b), c) Tr. por. Súd nemôže skúmať ani dôvodnosť podozrenia zo spáchania skutku, pre ktorý je osoba vyžiadaná a správnosť právnej

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2024, sp. zn. 1 Tost 30/2024.

kvalifikácie tohto činu z hľadiska práva štátu pôvodu. Z hľadiska právneho poriadku SR otázku právnej kvalifikácie skúma až pri rozhodovaní o výkone EZR podľa § 22 ods. 3 až ods. 5, a to v súvislostiach použitia § 23 zákona o EZR.¹⁰

Ustanovenia § 16 ods.1, ods. 2 a § 17 ods. 1 zákona o EZR je potrebné v súvislosti s § 15 ods. 2 tohto zákona v znení účinnom od 1. decembra 2012, vyložiť na základe argumentu „a minori ad maius“ tak, že vyžiadaná osoba musí byť vypočutá aj pred rozhodovaním o vydávacej väzbe, ak nejde o obligatórnu väzbu podľa § 16 ods. 2 zákona o EZR, to platí aj v prípade, ak je v čase takého rozhodovania v predbežnej väzbe, do ktorej bola vzatá po výsluchu podľa § 15 ods. 2 zákona o EZR.¹¹

Vydávacia väzba podľa § 16 ods. 1 zákona o EZR je fakultatívna. Prokurátor podáva návrh na vzatie do vydávacej väzby, ak je počas trvania predbežnej väzby doručený originál EZR s prekladom do slovenského jazyka (§ 15 ods. 6 zákona o EZR), čím sa v podstate naplní účel predbežnej väzby. Prokurátor predkladá súdu doručený originál EZR alebo jeho overenú kópiu, ak originál potrebuje pre súbežne prebiehajúce predbežné vyšetrovanie. Originál musí predložiť súdu najneskôr pri výsluchu vyžiadanej osoby pri rozhodovaní o vydávacej väzbe a pripojiť originál alebo rovnopis celého dovedy získaného spisového materiálu dokumentujúceho priebeh a výsledky konania o EZR. Naopak vydávacia väzba v zmysle § 16 ods. 2 zákona o EZR je obligatórna, vyžiadaná osoba je do nej vzatá v prípade, ak súhlasila s vydaním alebo ak bolo rozhodnuté o vykonaní EZR a na rozdiel od vydávacej väzby podľa § 16 ods. 1 zákona o EZR nie je potrebné skúmať existenciu materiálnych podmienok väzby ani prokurátor vykonávajúci predbežné vyšetrovanie nemusí predložiť návrh na takýto postup (3 Tost 3/2018). Trvanie vydávacej väzby zákon o EZR neurčuje.

Špecifickým druhom vydávacej väzby je vydávacia väzba v zmysle § 17 ods. 1 zákona o EZR, ktorá spočíva, lebo vyžiadaná osoba sa nachádza vo vnútroštátnej väzbe v súvislosti s trestným stíhaním slovenskými orgánmi alebo sa nachádza vo výkone trestu odňatia slobody uloženého právoplatne slovenským súdom. Jej výkon nastane, keď pominú dôvody vnútroštátnej väzby alebo trestu. Príslušným na rozhodnutie je krajský súd (§ 17 ods. 3 zákona o EZR) podľa miesta výkonu väzby alebo trestu, pričom nezávisí od miestnej príslušnosti krajskej prokuratúry určenej podľa § 11 ods. 1, ods. 2 zákona o EZR.

Najvyšší súd SR v uznesení z 5. novembra 2024, sp. zn. 4 Tost 50/2024 v nadväznosti na novelu zákona o EZR, vykonanú zákonom č. 40/2024 Z. z. a účinnú od 15. marca 2024 uviedol, že aj keď zákon o EZR obojstrannú trestnosť v § 23 ods. 2 písm. a) definuje „len“ ako

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 6. decembra 2010, sp. zn. 2Tost 34/2010.

¹¹ Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR z 25. septembra 2017, sp. zn. Tpj 40/2017.

fakultatívny dôvod odmietnutia vykonania EZR, ustanovenie § 4 ods. 2 písm. a) neumožňuje EZR bezvýnimočne vykonať, ak nie je táto podmienka (obojsstrannej trestnosti) splnená a až následne ukladá súdom posudzovať dôvody odmietnutia vykonania EZR. Pokiaľ nie je možné rozhodnúť o vykonaní EZR, nemôže byť vyžiadaná osoba vzatá do vydávacej väzby. Z dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z. z. vyplýva, že § 23 zákona o EZR sa upravil s cieľom zosúladenia s Rámcovým rozhodnutím Rady, a to z hľadiska obmedzenia obligatórných dôvodov odmietnutia vykonať EZR len na tie dôvody, ktoré upravuje uvedený predpis, a to v zmysle príslušnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie. Pôvodne obligatórne dôvody odmietnutia v písmenách d) a e) boli presunuté medzi fakultatívne dôvody nevykonania EZR.

4. Efektívnosť európskeho zatýkacieho rozkazu

Hodnotením efektívnosti využívania EZR ako významného nástroja v oblasti justičnej spolupráce členských štátov Európskej únie v trestných veciach, účinného od 1. januára 2004, sa každoročne zaoberá aj Generálna prokuratúra SR v správach generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v SR. V rámci štatistických údajov uvádza za daný rok počet EZR doručených z cudziny krajským prokuratúram ako slovenským vykonávajúcim justičným orgánom na trestné stíhanie a výkon trestu, ako aj počet návrhov prokurátorov krajských prokuratúr na vydanie EZR súdmi v SR.

Konkrétne v roku 2023 podali prokurátori krajských prokuratúr 46 návrhov krajským súdom na vydanie EZR (v roku 2022 to bolo 37 návrhov). Krajským prokuratúram bolo ako vykonávajúcim justičným orgánom v konaní o EZR doručených z cudziny 133 európskych zatýkacích rozkazov. Ide o nárast oproti rokom 2022 (106) a 2021 (104). O vydanie osôb, predovšetkým štátnych príslušníkov SR, na základe EZR zo SR, vo väčšine prípadov žiadali Česká republika a Rakúska republika. Z hľadiska skladby trestnej činnosti v roku 2023 dominovala majetková a daňová trestná činnosť, tiež trestné činy proti životu a zdraviu, ako aj trestné činy obchodovania s ľuďmi a prevádzacstva. Aj v roku 2023 v rámci konania o EZR rozhodli prokurátori krajských prokuratúr o väčšine doručených EZR na základe súhlasu vyžiadanej osoby vo vlastnej kompetencii podľa § 21 zákona o EZR. Rozhodnutia krajských súdov tvorili približne len tretinu celkovo vybavených (rozhodnutých) EZR.¹²

¹² Správa generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v SR za rok 2023. Dostupné z https://www.genpro.gov.sk/fileadmin/Sprava_o_cinnosti/2023/vlastny_material.pdf. [online]. [cit. 2024-09-12].

V tabuľkách č. 1 a č. 2 uvádzame počty EZR doručených z cudziny a počty EZR vydaných v SR v rokoch 2018 - 2023.¹³

Tabuľka č. 1

Európsky zatýkací rozkaz doručený z cudziny v rokoch 2018 - 2023

	Počet európskych zatýkacích rozkazov doručených z cudziny krajským prokuratúram ako slovenským vykonávajúcim justičným orgánom		
	trestné stíhanie	výkon trestu	SPOLU
2018	134	33	167
2019	124	37	161
2020	86	45	131
2021	61	43	104
2022	59	47	106
2023	90	43	133

Tabuľka č. 2

Európsky zatýkací rozkaz vydaný v Slovenskej republike v rokoch 2018 - 2023

	Počet návrhov prokurátorov krajských prokuratúr na vydanie európskych zatýkacích rozkazov súdmi v Slovenskej republike
2018	52
2019	45
2020	59
2021	49
2022	37
2023	46

K stavu aktuálneho praktického využívania EZR v členských štátoch Európskej únie v rokoch 2018 - 2022, najmä z hľadiska zrýchlenia a zjednodušenia postupu odovzdávania hľadaných zadržaných osôb možno uviesť, že priemerné obdobie odovzdania hľadaných osôb na základe EZR v členských štátoch Európskej únie v prípade ich súhlasu bolo 19 dní a bez ich súhlasu 57 dní. V rokoch 2014 - 2022 bol priemerný ročný počet vydaných EZR v členských štátoch Európskej únie viac ako 16 tisíc a vykonaných EZR bolo viac ako 5 500.

V tabuľkách č. 3 a č. 4 uvádzame štatistické údaje dostupné na oficiálnej webovej stránke Európskej únie spravovanej Európskou komisiou - Európskom portály elektronickej justície (EZR) o priemernom období odovzdania hľadaných osôb na základe EZR v rokoch 2018 - 2022 a počte vydaných a vykonaných EZR v členských štátoch Európskej únie v rokoch

¹³ Správy generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonosti v SR za roky 2018 - 2023. Dostupné z <https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/>. [online]. [cit. 2024-11-13].

2014 - 2022.¹⁴

Tabuľka č. 3

Priemerné obdobie odovzdania hľadaných osôb na základe európskeho zatýkacieho rozkazu v členských štátoch Európskej únie v rokoch 2018 - 2022

Rok	2018	2019	2020	2021	2022
So súhlasom do	16,4 dňa	16,7 dňa	21,25 dňa	20,14 dňa	20,48 dňa
Bez súhlasu do	45 dňa	55,75 dňa	72,45 dňa	53,72 dňa	57,29 dňa

Tabuľka č. 4

Počet vydaných a vykonaných európskych zatýkacích rozkazov v členských štátoch Európskej únie v rokoch 2014 - 2022

Európske zatýkacie rozkazy	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vydané	14 948	16 144	16 636	17 491	17 471	20 226	15 938	14 789	13 335
Vykonané	5 535	5 304	5 812	6 317	6 976	5 665	4 397	5 144	4 540

Záver

EZR je účinný v členských štátoch Európskej únie od 1. januára 2004 a predstavuje z hľadiska štatistických údajov, ako aj ďalších analýz Generálnej prokuratúry SR a Európskej komisie, jeden z najefektívnejších nástrojov justičnej spolupráce v trestných veciach, najmä z hľadiska zrýchlenia a zjednodušenia postupu odovzdávania zadržaných osôb pri postihovaní cezhraničnej, najmä organizovanej kriminality. Jeho podstatou je zjednodušené justičné konanie o vydaní osoby na účely jej trestného stíhania, výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia, ktoré je založené na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a vysokej miery dôvery medzi členskými štátmi Európskej únie. Aktívne a včasné využívanie EZR, predchádza neúmernému predlžovaniu trestného konania z dôvodu neprítomnosti obvineného, čo má vplyv na celkovú dĺžku konania, ako aj na zachovanie podmienok na spravodlivý proces pri zabezpečovaní dôkazov a pri zachovaní zásady primeranosti.

Vzhľadom na závažné dôsledky pre osobnú slobodu vyžiadanej osoby a obmedzenie jej voľného pohybu, musí byť EZR s ohľadom na zásadu proporcionality primeraný svojmu cieľu.

¹⁴ Oficiálna webová stránka Európskej únie k európskemu zatýkaciemu rozkazu. Európsky portál elektronickej justície - Európsky zatýkací rozkaz (e-justice.europa.eu). Dostupné z https://e-justice.europa.eu/90/SK/european_arrest_warrant. [online]. [cit. 2024-11-12].

Pred vydaním EZR je preto nutné zvážiť, či by namiesto vydania EZR, bolo možné použiť iné opatrenia justičnej spolupráce v trestných veciach.

Pre zosúladenie s Rámcovým rozhodnutím Rady a v zmysle príslušnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie, došlo zákonom č. 40/2024 Z. z., s účinnosťou od 15. marca 2024 k novelizácii § 23 zákona o EZR, ktorým sa upravilo obmedzenie obligatórnych dôvodov odmietnutia vykonať EZR len na tie dôvody, ktoré upravuje uvedený predpis, pričom pôvodne obligatórne dôvody odmietnutia v písmenách d) a e) boli presunuté medzi fakultatívne dôvody nevykonania EZR. Je však potrebné dodať, že aj keď zákon o EZR obojstrannú trestnosť v § 23 ods. 2 písm. a) definuje „len“ ako fakultatívny dôvod odmietnutia vykonania EZR, ustanovenie § 4 ods. 2 písm. a) neumožňuje EZR bezvýnimčne vykonať, ak nie je táto podmienka (obojstrannej trestnosti) splnená a až následne ukladá súdom posudzovať dôvody odmietnutia vykonania EZR.

Na základe aktuálnych legislatívnych aktivít Ministerstva spravodlivosti SR je možné predpokladať, že otázka justičnej spolupráce v trestných veciach bude v SR upravená komplexne v jednom zákone. V súčasnosti prípravnom zákone o medzinárodnej justičnej spolupráci v trestných veciach, ktorý by mal obsahovať aj zákonnú úpravu konania o EZR, sa uvažuje aj o možnosti zosúladenia pojmov v zmysle Rámcového rozhodnutia Rady, ktoré používa pojem „surrender“ ako odovzdávanie, nie „extradition“ ako vydávanie. Aj takto by bolo možné dôsledne rozlíšiť, že ide o iný typ konania, ako v konaní o medzinárodnom zatýkacom rozkaze (extradičnom, resp. vydávacom konaní).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2012, 864 s. ISBN: 80-89122-75-2.

IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie*. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN: 978-80-8155-017-1.

KLIMEK, L.: *Zákon o európskom zatýkacom rozkaze. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2019, 1160 s. ISBN: 978-80-571-0041-6.

REMETA, R.: Predbežná väzba v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In Adamkovič, M. - Hochmann, R. - Ťažká V. (zost.). Bratislavské právnické fórum 2024: Europeizácia trestného práva a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. 1.

vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2024 (e-verzia), s. 34-46. ISBN: 978-80-7160-732-8.

Správy generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v SR za roky 2018-2023. Dostupné z <https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/>. [online]. [cit. 2024-11-13].

Oficiálna webová stránka Európskej únie k európskemu zatýkaciemu rozkazu. Európsky portál elektronickej justície - Európsky zatýkací rozkaz (e-justice.europa.eu). Dostupné z https://e-justice.europa.eu/90/SK/european_arrest_warrant. [online]. [cit. 2024-11-12].

Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SW z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 190/1, 18. júl 2002.

Rámcové rozhodnutie Rady 2009/299/SW z 26. februára 2009 o zmene a doplnení rámcových rozhodnutí 2002/584/SW, 2005/214/SVV, 2006/783/SVV, 2008/909/SVV a 2008/947/SVV a o posilnení procesných práv osôb, podpore uplatňovania zásady vzájomného uznávania, pokiaľ ide o rozhodnutia vydané v neprítomnosti dotknutej osoby na konaní. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, L 81/24, 27. marec 2009.

Zákon č. 403/2004 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.

Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 6. decembra 2010, sp. zn. 2Tost 34/2010.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. mája 2013, sp. zn. 6 Tost 17/2013 - R 93/2014.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 16. júla 2013, sp. zn. 2 Tost 23/2013.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. decembra 2015, sp. zn. 4 Tost 39/2015.

Stanovisko trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR z 25. septembra 2017, sp. zn. Tpj 40/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. februára 2024, sp. zn. 4 Tost 6/2024.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2024, sp. zn. 1Tost 30/2024.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 15. júla 2024, sp. zn. 5 Tost 34/2024.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 5. novembra 2024, sp. zn. 4 Tost 50/2024.

ÚLOHA ŠTÁTU PRI IDENTIFIKÁCIÍ DEZINFORMÁCIÍ: PRÁVNE LIMITY A ÚSTAVNÉ ASPEKTY

THE STATE'S ROLE IN IDENTIFYING DISINFORMATION: LEGAL BOUNDARIES AND CONSTITUTIONAL ASPECTS

Marián Ruňanin¹

Abstrakt

Tento článok skúma úlohu štátu pri identifikácii a označovaní dezinformácií vo verejnom priestore. Zameriava sa na právne hranice a ústavné aspekty takýchto zásahov, pričom sa sústreďuje na rovnováhu medzi verejným záujmom a ochranou slobody prejavu. Analýza poukazuje na kľúčové výzvy, vrátane rizika prekročenia právomocí a nevyhnutnosti zachovávať demokratické princípy v boji proti dezinformáciám.

Kľúčové slová

Sloboda prejavu, Dezinformácie, Monitorovanie sociálnych sietí

Abstract

This article examines the state's role in identifying and labeling disinformation in the public domain. It explores the legal boundaries and constitutional implications of such actions, focusing on the balance between public interest and the protection of freedom of expression. The analysis addresses key challenges, including the risk of overreach and the necessity of upholding democratic principles in combating disinformation.

Keywords

Free speech, Disinformations, Monitoring of Social media

Úvod

Hybridné hrozby a dezinformácie predstavujú významnú výzvu Európy v 21. storočí, najmä v dôsledku geopolitickým a iným významným udalostiam, ako sú pandémie SARS-CoV-2 a americké prezidentské voľby. Z prehľadu literatúry publikovanej na Slovensku je vidieť zvýšený záujem o dezinformácie počnúc rokom 2018, pričom rast záujmu bol významný.² Táto problematika je teda narastajúcim trendom aj v oblasti akademického výskumu. So vznikom rôznych situácií a existenciou hybridných hrozieb sa otvára otázka boja proti týmto hrozbám. Otázkou zároveň zostáva, či má štát právomoc a povinnosť aktívne zasahovať proti šíreniu

¹ Katedra teórie práva a filozofie práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

² V roku 2018 je evidovaných 5 publikácií, ktoré obsahujú kľúčové slovo dezinformácie, pričom v 2020 je to už 16, v roku 2024 je to 40.

dezinformácií. Pre účely tohto článku sa zamerame na konkrétny príklad. Ten príklad predstavuje teoretickú situáciu, kedy konkrétna organizačná jednotka Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa venuje boju proti hybridným hrozbám, pričom v rámci svojej práce spracováva údaje a vyhodnocuje situáciu s dezinformáciami na Slovensku. K pojmu dezinformácií a jej definícií sa nebudeme osobitne venovať, nakoľko je to na samostatnú a rozsiahlu akademickú diskusiu.

Nie je žiadnym tajomstvom, že nástupom novej digitálnej revolúcie a rozšírením sociálnych sietí došlo k nárastu šírenia dezinformácií. Je to tak preto, že v súčasnom globalizovanom a digitalizovanom svete je celkom jednoduché šíriť informácie, a aj také, ktoré môžu spôsobovať ujmu. Podľa prieskumu NMS Market Research Slovakia až 55 % Slovákov získava informácie prostredníctvom sociálnych sietí.³ Tento trend nie je výnimočný, nakoľko obdobné počty sú aj v USA, pričom najviac zasiahnutá je populácia mladých ľudí pod 30 rokov.⁴ Dezinformácie majú teda výbornú príležitosť na svoje šírenie. Sociálne médiá sa stali kľúčovou súčasťou verejného priestoru, ovplyvňujúc politickú angažovanosť, verejnú diskusiu a šírenie informácií. Ich otvorená povaha a interaktívne mechanizmy umožňujú širokú participáciu, ale zároveň vytvárajú ideálne podmienky na šírenie dezinformácií. Algoritmy týchto platforiem uprednostňujú obsah, ktorý vyvoláva silné emocionálne reakcie a zapojenie používateľov, čím podporujú šírenie nepravdivých a zavádzajúcich správ. Navyše, dezinformácie majú ekonomický rozmer – falošné správy a manipulované obsahy generujú zisky cez reklamu, pričom organizované skupiny, ako trollie farmy či botnety, využívajú sociálne siete na ovplyvňovanie verejnej mienky a politických rozhodnutí.⁵ Je napríklad známy fakt, že sociálne siete mali vplyv na arabskú jar (ako sú označované revolúcie na strednom východe)⁶. Prostredníctvom nárastu dezinformácií či misinformácií vznikal spoločenský tlak na ich obmedzenie, čo prinútilo sociálne siete prijať rad opatrení najmä v oblasti moderácií obsahu na sociálnych sieťach, po zvolení Donalda Trumpa za 47. prezidenta Spojených štátov je však tento trend, podľa všetkého, zvrátený (aj keď Digital Service Act priamo počíta

³ Každý druhý získava informácie o dani zo sociálnych sietí. In: *NMS Market Research* [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://nms.global/sk/kazdy-druhy-ziskava-informacie-o-dani-ze-socialnych-sieti/>.

⁴ How social media became the primary source of news for adults. In: *World Economic Forum* [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/stories/2022/11/social-media-adults-information-news-platforms/>.

⁵ IOSIFIDIS, P. NICOLI, N.: *Digital Democracy, Social Media and Disinformation*. London: Routledge, 2020. ISBN 978-0-367-33208-2, s. 26-28.

⁶ STURM, C. AMER, H. The Effects of (Social) Media on Revolutions – Perspectives from Egypt and the Arab Spring. In: *Human-Computer Interaction, Part III, HCII 2013*. LNCS 8006, 2013, s. 352-358. ISBN 978-3-642-39265-8.

s moderáciou obsahu na sociálnych sieťach).⁷ Táto problematika je však komplikovaná sama o sebe, preto sa budeme venovať priamym činnostiam zo strany štátu.

1. Štát kontra dezinformácie

Boj proti dezinformáciám môže mať rôzne podoby. Medzi priame zásahy patria napríklad právne úpravy niektorých európskych štátov, ako je Francúzsko či Nemecko. Regulácia dezinformácií na národnej úrovni sa v európskych štátoch líši, pričom krajiny volia rôzne prístupy od prísnych zákonov po trhové mechanizmy. Francúzsko prijalo legislatívu, ktorá sudcom umožňuje okamžité odstránenie obsahu označeného za dezinformáciu, zatiaľ čo Spojené kráľovstvo sa vydalo cestou formulovania politických odporúčaní, ktoré zahŕňajú zavedenie regulátora online obsahu a zavedenie princípu „povinnosti starostlivosti“ pre platformy. Tento prístup sa podobá modelu EÚ, ktorý sa zameriava na samoreguláciu a ekonomické nástroje, ako je označovanie dezinformácií a podpora mediálnej gramotnosti. Nemecko sa rozhodlo pre tvrdší prístup, ktorý ukladá online platformám povinnosť odstrániť nezákonný obsah, ako je nenávistný prejav, do 24 hodín od nahlásenia, pričom v zložitejších prípadoch majú platformy sedem dní na reakciu. Neplnenie týchto povinností vedie k vysokým pokutám. Okrem štátnych regulácií zohrávajú dôležitú úlohu aj samotné platformy a trhoví aktéri, ktorí zavádzajú mechanizmy na označovanie dezinformácií a spolupracujú s organizáciami na overovanie faktov. Diskusia o optimálnom prístupe k regulácii dezinformácií sa sústreďuje na tri modely: samoreguláciu, koreguláciu a priamu štátnu reguláciu. Výskumníci často odporúčajú koreguláciu ako kompromis medzi rizikom, že platformy nebudú dostatočne prísne v samoregulácii, a nebezpečenstvom autoritatívneho zásahu v prípade priamej regulácie. Prístup EÚ, ktorý sa opiera o kódex správania platforiem, sa považuje za formu koregulácie, zatiaľ čo legislatíva vo Francúzsku, Maďarsku, Singapure či Malajzii predstavuje model priamej regulácie.⁸ Slovensko v súčasnosti je na úrovni skôr samoregulácie, pričom bola snaha vlády predstaviť skutkovú podstatu trestného činu šírenia nepravdivej informácie. Táto snaha však bola neúspešná.⁹ Boj proti dezinformáciám však nemusí inherentne znamenať pozitívnu agendu, ale môže mať aj malígny charakter. Príkladom sú zákony Ruskej federácie č. 31-FZ a

⁷ Meta censorship and moderation. In: CNN [online]. 7. január 2025 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://edition.cnn.com/2025/01/07/tech/meta-censorship-moderation/index.html>.

⁸ STOIAN, V. The EU approach to combating disinformation: between censorship and the “market for information”. In: *Routledge Handbook of Disinformation and National Security*, 2023, s. 312-313. ISBN 978-1-032-04050-9.

⁹ Z návrhu Trestného zákona vyškrtili trestný čin šírenia nepravdivej informácie. In: Teraz.sk [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/z-navrhu-trestneho-zakona-vyskrtili-t/659791-clanok.html>.

č.32-FZ, ktoré novelizovali zákon o správnych priestupkoch a trestný zákon, kde pridali skutkovú podstatu trestného činu diskreditácie ozbrojených síl, ktorých objektívnou stránkou je napríklad šírenie nepravdivých informácií o činnosti ozbrojených síl. Tento zákon je úkazovým príkladom využívania metód “lawfare” teda právo ako prostriedok boja proti politickým oponentom. Ruská federácia značne rozširuje trestnú zodpovednosť kvôli údajným dezinformáciám a zvažuje oveľa drastickejšie možnosti trestania. Táto situácia dokazuje, že právna úprava boja proti “dezinformáciám” môže byť využitý aj ako nástroj politického boja, alebo nátlaku.

Na druhej strane, vláda sa snažila použiť “soft” nástroje nezáväzného charakteru. Jedným z týchto nástrojov bolo vytvorenie odborných kapacít na monitorovanie boja proti hybridným hrozbám, čo vyplývalo z národného projektu “*Zvýšenie odolnosti Slovenska voči hybridným hrozbám pomocou posilnenia kapacít verejnej správy*”, ďalším nástrojom bolo prijatie Koncepcie boja proti hybridným hrozbám z roku 2018. Táto koncepcia predstavuje strategický rámec prijatý vládou SR v roku 2018 na identifikáciu a riešenie hybridných hrozieb, ktoré zahŕňajú dezinformácie, kybernetické útoky, ekonomický nátlak či podvrtné aktivity cudzích spravodajských služieb. Dokument vychádza z bezpečnostných priorít EÚ a NATO a zdôrazňuje potrebu medziinštitucionálnej a medzinárodnej spolupráce. Cieľom koncepcie je posilniť národnú odolnosť prostredníctvom efektívnej koordinácie bez vytvárania nových inštitúcií. V rámci nej boli ustanovené Situačné centrum SR ako národné kontaktné miesto a Národné bezpečnostné analytické centrum ako kooperačné centrum pre hybridné hrozby. Tieto orgány zabezpečujú monitorovanie, analýzu a distribúciu informácií potrebných na prijímanie strategických rozhodnutí. Koncepcia zároveň podporuje spoluprácu s akademickým sektorom, občianskou spoločnosťou a médiami s cieľom zvýšiť bezpečnostné povedomie a mediálnu gramotnosť obyvateľstva. Dokument tak nastavuje rámec pre ďalšie rozvojové a legislatívne opatrenia v oblasti národnej bezpečnosti. Zároveň požaduje od štátnych orgánov spoluprácu a dáva im určité povinnosti pri odhaľovaní dezinformácií.¹⁰

V rámci spomínaného projektu bolo vytvorených niekoľko odborov boja proti hybridným hrozbám, napríklad Centrum boja proti hybridným hrozbám (ďalej len “centrum”) na Ministerstve vnútra. V našom článku sa budeme zaoberať hypotetickou situáciou, ktorá v praxi môže nastať.

¹⁰ Koncepcia pre boj Slovenskej republiky proti hybridným hrozbám. In: Rokovania vlády SR [online]. 2018 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=2766>.

2. Monitorovanie dezinformácií na sociálnych sieťach

Hypotetická situácia, ktorá môže nastať je kontinálne monitorovanie priestoru na sociálnych sieťach napríklad spomínaným centrom. Toto monitorovanie obsahu z praktického hľadiska teda znamená zaznamenávanie obsahu, ktorý bude z nejakých dôvodov označený ako dezinformácie, následne z monitorovania budú vytvorené určité závery. Touto činnosťou sa môžu vyskytnúť právne otázky, a to napríklad vplyv na ochranu súkromia (nakolko predpokladajme, že tento obsah je zaznamenávaný spôsobom, ktorý môže určiť autorov príspevok na sociálnych sieťach označených ako dezinformácie), vplyv na slobodu prejavu (z pohľadu chilling effect), a otázka, čo ak sa monitorujú a vyhodnocujú prejavy predstaviteľov politických strán?

Z teoretického hľadiska prístupy k boju proti dezinformáciám možno rozdeliť do dvoch základných kategórií: detekcia a reakcia. V oblasti detekcie zohrávajú významnú úlohu fact-checking organizácie, ktoré sa zaoberajú overovaním pravdivosti informácií a identifikáciou falošného obsahu. Fact-checking môže byť vykonávaný internými tímami v spravodajských médiách pred publikovaním obsahu, alebo externe prostredníctvom nezávislých organizácií monitorujúcich obsah už zverejnený na sociálnych sieťach. Algoritmické riešenia založené na umelej inteligencii a strojovom učení takisto umožňujú automatizované odhaľovanie manipulovaného obsahu, ako sú deepfakes alebo syntetické médiá. Reakčné stratégie sa zameriavajú na komunikačné protiopatrenia, medzi ktoré patrí vyvracanie dezinformácií (debunking), korekcia faktov (rebuttals) a demystifikácia mýtov (myth-busting). Tieto prístupy sú však často neúčinné, pretože šírenie dezinformácií je rýchlejšie ako ich vyvracanie, pričom pôvodné nepravdivé informácie sa v mysli recipientov často udržia aj po ich vyvrátení (tzv. efekt pretrvávania vplyvu). Preto sa čoraz viac odborníkov prikláňa k dlhodobjším riešeniam, ako je mediálna a informačná gramotnosť (Richter, 2019), ktorá má za cieľ naučiť verejnosť kriticky hodnotiť informácie a rozpoznávať manipulatívne techniky.¹¹ Nakolko však problematika dezinformácií je novinkou, dá sa očakávať, že je náročné nájsť zatiaľ najefektívnejšie taktiky. Práve preto je potrebné začať metódou monitorovania a vyhodnocovania dát.

V článku už spomínaný NBAC (Národné bezpečnostné analytické centrum) je primárnym orgánom na spracovávanie hybridných hrozieb. Je to organizácia, ktorá vznikla na základe uznesenia vlády a formálne spadá pod Slovenskú informačnú službu, čím sa naň priamo viaže zákon č. 46/1993 Z. z. O Slovenskej informačnej službe. Právny rámec tejto organizácie

¹¹ IOSIFIDIS, P. NICOLI, N. *Digital Democracy, Social Media and Disinformation*. London: Routledge, 2020. ISBN 978-0-367-33208-2, s. 44-56.

na vykonávanie jej činnosti je teda existujúci. Problémom však je centrum, ktorý nefunguje na “zákonnej báze”, ale skôr ako interný útvar Ministerstva vnútra Slovenskej republiky ktorý vznikol na báze národného projektu. Preto tu môže vystáť otázka legality takéhoto monitorovania, no na druhej strane centrum sa môže oprieť o § 11 písm. a) zákona č. 575/2001 Z. z. a teda úlohu ministerstva dbať o bezpečnosť a verejný poriadok, čo je však veľmi široké oprávnenie a zrejme to je nedostačujúce. Avšak môžeme argumentovať, že samotné monitorovanie verejne dostupných informácií (príspevky na sociálnych sieťach) nemusí nevyhnutne byť chápané ako prekročenie článku 2 ods. 2 Ústavy SR. Avšak tu si musíme odpovedať na otázky, či existuje právny základ, či môže byť takéto monitorovanie zneužitá a či to môže spôsobiť chilling effect.

V tejto časti sa pokúsime odpovedať na dané otázky prostredníctvom judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Našou tézou je, že dve potencionálne dotknuté práva sú sloboda prejavu a právo na súkromie. Podľa rozhodnutia Weber a Savaria proti Nemecku súd vyjadril názor, že národná bezpečnosť je postačujúci záujem pre monitorovanie spravodajskými službami, ak existujú dostatočné záruky.¹² V tomto rozhodnutí súd posudzoval prípad strategického monitorovania komunikácií tajnou službou, pričom uznal, že strategické masové sledovanie potrebuje záruky, ako je napríklad zlikvidovanie dát či inštitucionálnu kontrolu. Avšak v danom prípade existovala právna úprava. Ďalším dôležitým rozhodnutím je bezpochyb Zakharov proti Rusku, kde Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že ruský systém tajného sledovania mobilných komunikácií porušuje článok 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, pretože neobsahuje dostatočné právne záruky proti zneužitiu. Súd potvrdil, že samotná existencia legislatívy umožňujúcej tajné sledovanie komunikácie predstavuje zásah do práva na súkromie všetkých používateľov telekomunikačných služieb, a to aj bez dôkazu, že boli konkrétne odpočúvaní. Hoci ruská legislatíva formálne vyžaduje súdne rozhodnutie na povolenie odpočúvania, v praxi súdy iba formálne schvaľovali žiadosti bez skutočného preskúmania ich oprávnenosti. Neexistovali účinné kontrolné mechanizmy, ktoré by zabránili svojvoľnému alebo nelegálnemu sledovaniu zo strany štátu. Súd tiež konštatoval, že osoby, ktoré mohli byť sledované, nemali možnosť napadnúť sledovanie na súde, pretože neboli o odpočúvaní informované. Neexistoval žiadny efektívny spôsob, ako sa dozvedieť, že sledovanie prebehlo, čo znamená, že aj právne prostriedky, ktoré boli na papieri dostupné, boli v praxi nepoužiteľné. EŠLP sa v rozsudku odvolal na prípady Klass a iní proti Nemecku a Kennedy proti Spojenému kráľovstvu, v ktorých

¹² EŠLP vo veci Weber a Saravia proti Nemecku (z 29. júna 2006, č. 54934/00).

konštatoval, že štáty môžu vykonávať tajné sledovanie len vtedy, ak existujú dostatočné právne záruky pred zneužitím. V ruskom prípade však systém neobsahoval ani minimálne požiadavky na ochranu občanov. Na záver ESLP rozhodol, že ruský systém tajného sledovania porušuje článok 8 Dohovoru, pretože je príliš široko formulovaný a umožňuje sledovanie kohokoľvek bez dostatočných dôvodov, nezabezpečuje efektívnu nezávislú kontrolu, keďže súdy len automaticky schvaľovali žiadosti o sledovanie, a neumožňuje sledovaným osobám účinnú právnu ochranu, pretože nemali žiadny spôsob, ako sa o sledovaní dozvedieť. Tento prípad sa stal precedensom pre posudzovanie sledovacích mechanizmov v Európe a bol jedným z najvýznamnejších rozsudkov ESLP v oblasti hromadného odpočúvania.¹³ Posledným je Big Brother Watch, kde súd zistil, že britský režim hromadného odpočúvania porušuje článok 8 Dohovoru (právo na súkromie) a článok 10 (sloboda prejavu). Najzásadnejším problémom bolo, že neexistovalo nezávislé schvaľovanie odpočúvania, a to najmä pri výbere kľúčových slov a filtrov, ktoré mohli byť použité na zacielenie konkrétnych osôb. Súd kritizoval aj nedostatočnú ochranu novinárskych dôverných materiálov, keďže neboli zavedené mechanizmy na ochranu komunikácie medzi novinármi a ich zdrojmi. Hoci Spojené kráľovstvo argumentovalo, že hromadné sledovanie je nevyhnutné na ochranu národnej bezpečnosti, ESLP rozhodol, že systém nemal dostatočné právne záruky, čo vytváralo priestor na svojvoľné zásahy do súkromia jednotlivcov. Súd zdôraznil, že tajné sledovacie programy musia byť podrobené silnej nezávislej kontrole, najmä pri povoľovaní odpočúvania a pri nakladaní so získanými údajmi. Na rozdiel od predchádzajúcich rozsudkov (napr. Weber a Saravia proti Nemecku) ESLP v tomto prípade posúdil celý proces od získavania dát až po ich analýzu, pričom konštatoval, že zásah do súkromia rastie s pokrokom v tomto procese. Záverom súd konštatoval, že hromadné odpočúvanie ako koncept nie je samo osebe nezákonné, ale britská legislatíva v danom čase nespĺňala požiadavky na primerané právne záruky a ochranu práv jednotlivcov. Tento rozsudok mal významný dopad na reformu britského zákona o spravodajských službách a bol kľúčovým precedensom pre otázky digitálneho sledovania v Európe.¹⁴ Avšak v týchto prípadoch sa týkalo o tajné odpočúvanie informácií, ktoré sú dôverného charakteru. Čo však s takými, ktoré sú verejne dostupné? V tomto prípade k týmto informáciám môže prísť ktokoľvek a nebola zatiaľ identifikovaná žiadna judikatúra, ktorá by tvrdila opak. Toto tvrdenie je možné oprieť napríklad o rozhodnutie Centre for Democracy and the Rule of Law proti Ukrajine (č. 10090/16, 26. marec 2020).

¹³ ESLP vo veci Roman Zakharov proti Rusku (z 4. decembra 2015, č. 47143/06).

¹⁴ ESLP vo veci Big Brother Watch a iní proti Spojenému kráľovstvu (z 25. mája 2021, č. 58170/13, 62322/14, 24960/15).

Pri práve na súkromie sa však otvárajú iné otázky, a to najmä pri ochrane osobných údajov. Takéto aktivity totiž môžu viesť k profilovaniu osôb. Podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov ak dochádza k profilovaniu existujú povinnosti spracovateľa týchto informácií a práva osôb, ktoré podliehajú tomuto profilovaniu. Podľa článku 4 ods. 4 je profilovanie zadané ako akákoľvek forma automatizovaného spracúvania osobných údajov, ktoré pozostáva z použitia týchto osobných údajov na vyhodnotenie určitých osobných aspektov týkajúcich sa fyzickej osoby, predovšetkým analýzy alebo predvídania aspektov dotknutej fyzickej osoby súvisiacich s výkonnosťou v práci, majetkovými pomermi, zdravím, osobnými preferenciami, záujmami, spoľahlivosťou, správaním, polohou alebo pohybom. Dotknutá osoba by mala byť informovaná o takomto profilovaní, čo v našom prípade nemusí platiť, zároveň má právo vyhnúť sa tomu, aby bolo vydané rozhodnutie (nie len právneho charakteru, avšak musí ju významne ovplyvniť) ktoré bolo vytvorené na základe profilovania. Teoreticky sa môže jednať o situáciu, kedy osoba zdieľa nejaký príspevok na sociálnej sieti, následne centrum označí tento príspevok ako dezinformáciu a osobu ako dezinformátora. Táto situácia nemusí nevyhnutne platiť, pokiaľ centrum napríklad nezverejňuje tieto príspevky na sociálnej sieti, k čomu v minulosti došlo (s označením „dezinformátorov“). Stránka na sociálnej sieti Facebook Hoaxy a propaganda – Ministerstvo vnútra zverejňovala príspevky iných autorov (súkromné osoby), kde príspevky označovala za hoaxy, propagandu a dezinformácie.¹⁵ Fakticky môže nastať situácia, kedy tieto osoby sa stanú terčom zosmiešňovania, nakoľko táto stránka má vysoký počet sledovateľov. V takom prípade môžeme hovoriť aj o existencii chilling effectu, nakoľko takýmto verejným ponížením síce dokážeme znížiť počet dezinformácií, avšak na druhej strane osoby môžu mať oprávnený strach z monitorovania a zverejnenia ich príspevkov, čo už môže viesť k stretu s právom na slobodný prejav.

3. Chilling effect a monitorovanie sociálnych sietí

V prvom rade je potrebné sa venovať teoretickým aspektom Chilling effectu. V tejto situácii si pomôžeme aj komparatívnou právnou metódou a spomenieme rozhodovaciu prax Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických (ďalej len “SCOTUS”). V prvom rade, neplatí téza o absolútnej slobode prejavu v USA (aj napriek zneniu prvého dodatku), nakoľko

¹⁵ Napríklad <https://www.facebook.com/photo/?fbid=555602383448823&set=pb.100069971992519.-2207520000>, alebo <https://www.facebook.com/photo/?fbid=555510716791323&set=pb.100069971992519.-2207520000> alebo

ak už samotný súd rozširoval či zúžoval okruhy, ktoré spadajú do prvého dodatku, nemôžeme hovoriť o absolútnej slobode prejavu (napríklad zákaz detskej pornografie). Chilling effect je súčasťou argumentácií SCOTUSu v rozsiahlej judikatúre k otázkam slobody prejavu. Napríklad v rozhodnutí Sullivan, kde sa súd zaoberal ohováraním verejne činnnej osoby médiami, súd uznal, že stanovenie prísnejších štandardov pre médiá by mohlo mať odstrašujúci účinok na slobodu prejavu a médiá by sa mohli vyhýbať kritike verejných funkcionárov.¹⁶ V rozhodnutí Dombrowski v. Pfister súd rozhodol, že federálne zákony, ktoré sú nejasné alebo veľmi široké pri slobode prejavu a jeho regulácií, môžu mať odstrašujúci účinok a tým dôjde k zásahu do prvého dodatku ústavy.¹⁷ Bedi vo svojej štúdií, v ktorom obsiahol empirický výskum a experiment tvrdí, že doktrína Chilling effectu sa používa ako nástroj na obhajobu limitácie regulácie sociálnych sietí, závery tejto štúdie hovoria o tom, že aj v prípade cenzúry je chilling effect obmedzený, pretože ľudia menili len spôsob prejavu ale nie jeho obsah, teda limitovali agresiu a používanie spoločensky nevhodných slov, na druhej strane tento experiment sa sústredil len na vulgarizmy a ich zákaz.¹⁸ Zároveň, je chilling effect nevyhnutne vždy zlý? Vezmime si príklad detskej pornografie, jej zákaz totiž vyvolá chilling effect, znamená to porušenie práv? Určite nie.¹⁹ V tomto prípade sa musíme vrátiť k problematike dezinformácií, teda či je potencionálny chilling effect natoľko negatívny, že môže zasiahnuť do slobody prejavu. Tu sa objavuje samotná problematika definície dezinformácií, ktorá je veľmi sporná v akademickom diskurze. Na naše účely ich môžeme zdefinovať ako úmyselné šírenie nepravdivých informácií, kde však aplikovanie všeobecnej definície pre účely štátnych zásahov by vyvolalo veľmi široké obmedzenie slobody prejavu,²⁰ nakoľko môžeme povedať, že do dezinformácií môžu štátne orgány dostať aj misinformácie, zároveň je problematické určiť či dokázať úmysel len pri monitorovaní akéhokoľvek prejavu. Definícia dezinformácie, s ktorou pracuje NBÚ a teda predpokladáme, že aj útvary ústredných orgánov štátnej správy je: *“Overiteľne nepravdivá, zavádzajúca alebo manipulatívne podaná informácia, ktorá je zámerne vytvorená, prezentovaná a šírená s jednoznačným úmyslom klamať alebo zavádzať, spôsobiť nejakú ujmu alebo zabezpečiť nejaký zisk (napríklad hospodársky či politický). Dezinformácia často obsahuje element,*

¹⁶ New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964).

¹⁷ Dombrowski v. Pfister, 380 U.S. 479 (1965).

¹⁸ BEDI, S. The Myth of the Chilling Effect. In: Harvard Journal of Law & Technology, roč. 2021, vol. 35, č. 1. Cambridge: Harvard Law School, 2021

¹⁹ KROTOSZYNSKI R. J. WELLS C. E. LIDSKY L. C. GEY S. G. *The First Amendment: Cases and Theory*. New York: Aspen Publishers, 2008. ISBN 978-0-7355-6550-0, s. 104

²⁰ KROTOSZYNSKI R. J., KOLTAY A., GARDEN C.: *Disinformation, Misinformation, and Democracy: Legal Approaches in Comparative Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2025, s. 134–138.

ktorý je zjavne pravdivý, čo jej dodáva na dôveryhodnosti a môže tak skomplikovať jej odhalenie. Medzi dezinformácie nepatria neúmyselné chyby v spravodajstve, satira a paródie, ani správy a komentáre naklonené jednej strane, ktoré sú takto zreteľne označené.”²¹ Táto definícia je veľmi široká a zahŕňa aj situácie, kedy daná informácia nemusí spôsobiť spoločnosťou neželanú ujmu, napríklad šírenie klamlivých informácií o zrejme dokázaných fyzikálnych či geografických javoch (plochá zem). Okrem toho, komparatívne pripomíname aj príklad rozhodnutia Najvyššieho súdu v USA Alvarez, kde Najvyšší súd stanovil, že nie akákoľvek nepravdivá informácia je automaticky vyňatá z prvého dodatku.²² Sme názoru, že v prípade boja proti dezinformáciám musí štát prijať takú definíciu, prioritizuje úmyselné šírenie nepravdivých správ ako kľúčový prvok definície, úmysel spôsobiť ujmu (či osobnú alebo spoločenskú) a zároveň vážiť závažnosť takejto ujmy. Aplikácia širokej definície dáva priestor na argumentáciu prítomnosti chilling effectu, nakoľko sú štúdie, ktoré potvrdzujú, že už len vedomosť o existencii monitorovania sociálnych sietí a ich obsahu zo strany štátu vedie k sebacenzúre a teda chilling effectu, dokonca v štúdiách bolo znázornené, že profilovanie týchto osôb a využitie týchto dát v budúcnosti má negatívne následky.²³ Takýto príklad nastal aj v prípade stránky centra na sociálnej sieti Facebook.

Avšak otázka znie, či môže byť samotné monitorovanie zásahom do ľudských práv, odpoveďou je áno, ak máme identifikované právo (sloboda prejavu prostredníctvom chilling effect), a či je takéto konanie zásahom (áno, jedná sa o nepriamy zásah, ako je uvádzané napríklad v spomínanom rozhodnutí Zakharov). V prípade aplikáciu testu proporcionality však dochádzame k záveru, že test zlyháva už len pri teste legality, nakoľko neexistuje právny podklad pre takýto zásah v prípade fungovania a monitorovania centrom. Tento zásah však vznikol v dôsledku zdieľania príspevkov na sociálnej sieti daného centra, nakoľko v tomto momente mohol vzniknúť chilling effect.²⁴ Iná a závažnejšia dimenzia nastáva v prípade, ak sú monitorované a označované príspevky aktívnych politikov za dezinformácie, nakoľko sem spadá aj širšia ochrana slobody prejavu.

²¹ KRÁTKY SLOVNÍK HYBRIDNÝCH HROZIEB. [online] [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.nbu.gov.sk/1596-sk/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/>

²² United States v. Alvarez, 567 U.S. 709 (2012)

²³ BÜCHI, M. FESTIC, N. – LATZER, M.: The Chilling Effects of Digital Dataveillance: A Theoretical Model and an Empirical Research Agenda. In: Big Data & Society, 2022, roč. 9, č. 1. ISSN 2053-9517.

²⁴ Zaujímavosťou je, že aj niektorí politici označili činnosť takýchto organizácií za pre nich nepriaznivú. Napríklad Fico jej správou útočil na odborníkov na hybridné hrozby. Úradníčka dostala vysokú pozíciu na úrade vlády. [online] [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.icjk.sk/341/Fico-jej-spravou-utocil-na-odbornikov-na-hybridne-hrozby-Uradnicka-dostala-vysoku-poziciu-na-urade-vlady>.

Záver

Samotné monitorovanie sociálnych sietí a ich obsahov nie je problematické z hľadiska zásahu do práva na súkromie, aj keď to robia nespravodajské zložky, otáznym však je možná profilácia z pohľadu právnych predpisov z oblasti práva ochrany osobných informácií, je teda potrebné a žiadané, aby v prípade takéhoto monitorovania boli tieto právne normy dodržiavané. Z hľadiska slobody prejavu však je situácia iná. Problematickou nastáva, akonáhle tieto štátne orgány zverejňujú profily osôb na sociálnej sieti, nakoľko môže vzniknúť chilling effect a tak dochádza k nepriamemu zásahu do práva na slobodné šírenie informácií. Ešte problematickejšou situáciou je, ak tieto inštitúcie, alebo orgány, ktoré vykonávajú takúto činnosť na to nemajú právny základ. To neznamena, že štát by sa mal limitovať a nemonitorovať tento obsah vôbec, práve naopak, mal by tak konať, nakoľko tu sledujeme verejný záujem či iné podstatné záujmy (ochrana verejného zdravia, národnej bezpečnosti) avšak s tým, že to budú spracovávať relevantné inštitúcie na zákonnej báze s širokou kontrolou ich fungovania. Na Slovensku je takou inštitúciou Slovenská informačná služba, ktorej činnosť kontroluje výbor národnej rady pre kontrolu SIS a ktorá funguje na zákonnom podklade. Zároveň dá sa predpokladať, že táto inštitúcia, ktorá vznikla za účelom spracovania spravodajských informácií, je odborne schopná vyhodnotiť a analyzovať všetky riziká súvisiace s dezinformáciami, zároveň na báze jej prísnej apolitickosti vyhnúť sa potencionálnym problematickým úsekom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BEDI, S. *The Myth of the Chilling Effect*. In: *Harvard Journal of Law & Technology*, roč. 2021, vol. 35, č. 1. Cambridge: Harvard Law School, 2021.

BÜCHI, M. FESTIC, N. LATZER, M. *The Chilling Effects of Digital Dataveillance: A Theoretical Model and an Empirical Research Agenda*. In: *Big Data & Society*, 2022, roč. 9, č. 1. ISSN 2053-9517.

Dombrowski v. Pfister, 380 U.S. 479 (1965).

ESLP vo veci Big Brother Watch a iní proti Spojenému kráľovstvu (z 25. mája 2021, č. 58170/13, 62322/14, 24960/15).

ESLP vo veci Roman Zakharov proti Rusku (z 4. decembra 2015, č. 47143/06).

ESLP vo veci Weber a Saravia proti Nemecku (z 29. júna 2006, č. 54934/00).

How social media became the primary source of news for adults. In: *World Economic Forum* [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/stories/2022/11/social-media-adults-information-news-platforms/>.

IOSIFIDIS, P. NICOLI, N. *Digital Democracy, Social Media and Disinformation*. London: Routledge, 2020. ISBN 978-0-367-33208-2.

Každý druhý získava informácie o dianí zo sociálnych sietí. In: *NMS Market Research* [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://nms.global/sk/kazdy-druhy-ziskava-informacie-o-diani-zo-socialnych-sieti/>.

Koncepcia pre boj Slovenskej republiky proti hybridným hrozbám. In: *Rokovania vlády SR* [online]. 2018 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=2766>.

KRÁTKY SLOVNÍK HYBRIDNÝCH HROZIEB. [online] [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.nbu.gov.sk/1596-sk/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/>.

KROTOSZYNSKI, R. J. WELLS, C. E. LIDSKY, L. C. GEY, S. G. *The First Amendment: Cases and Theory*. New York: Aspen Publishers, 2008. ISBN 978-0-7355-6550-0, s. 104.

KROTOSZYNSKI, R. J. KOLTAY, A. GARDEN, C. *Disinformation, Misinformation, and Democracy: Legal Approaches in Comparative Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2025, s. 134–138.

Meta censorship and moderation. In: *CNN* [online]. 7. január 2025 [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://edition.cnn.com/2025/01/07/tech/meta-censorship-moderation/index.html>.

New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964).

STOIAN, V. *The EU approach to combating disinformation: between censorship and the “market for information”*. In: *Routledge Handbook of Disinformation and National Security*, 2023, s. 312-313. ISBN 978-1-032-04050-9.

STURM, C. AMER, H. *The Effects of (Social) Media on Revolutions – Perspectives from Egypt and the Arab Spring*. In: *Human-Computer Interaction, Part III, HCII 2013*. LNCS 8006, 2013, s. 352-358. ISBN 978-3-642-39265-8.

United States v. Alvarez, 567 U.S. 709 (2012).

Z návrhu Trestného zákona vyškrtili trestný čin šírenia nepravdivej informácie. In: *Teraz.sk* [online]. [cit. 2025-01-29]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/z-navrhu-trestneho-zakona-vyskrtili-t/659791-clanok.html>.

Úradníčka dostala vysokú pozíciu na úrade vlády. [online] [cit. 2025-01-31]. Dostupné na internete: <https://www.icjk.sk/341/Fico-jej-spravou-utocil-na-odbornikov-na-hybridne-hrozby-Uradnicka-dostala-vysoku-poziciu-na-urade-vlady>.

SVEDOK, PODOZRIVÝ, OBVINENÝ

WITNESS, SUSPECT AND ALLEGED

Eva Sihelníková¹

Abstrakt

Predmetom príspevku je poukázanie na základné rozdiely v procesnom postavení svedka, podozrivého a obvineného, ako aj poukázanie na vybrané aplikačné problémy, pri aplikácii ust. § 33b ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, najmä v otázke rozsahu uplatňovania obhajobných práv podozrivého, ako aj názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky na otázku povinnej obhajoby podozrivej osoby.

Kľúčové slová

svedok, podozrivý, obvinený, obhajoba

Abstract

The subject of this post is to highlight the fundamental differences in the procedural status of a witness, a suspect, and an accused person, as well as to point out selected application issues in the context of applying Section 33b(1) of Act No. 301/2005 Coll., the Code of Criminal Procedure, as amended. Particular attention is paid to the scope of the exercise of the suspect's right to defense and the Constitutional Court of the Slovak Republic's opinion on the matter of mandatory defense for a suspect.

Key words: witness, suspect, alleged

Úvod

Obsahom spracovaného príspevku je poukázanie na niektoré praktické aspekty inštitútu podozrivého v komparácii s právami a postavením svedka a obvineného a najmä na problémy vyskytujúce sa v aplikačnej praxi.

1. Svedok

Svedok je osoba, ktorá svojimi zmyslami vnímala okolnosti skutku a tieto okolnosti reprodukuje v rámci výsluchu vykonávaného orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdom.

¹ JUDr. Eva Sihelníková, PhD. absolvovala magisterské štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela a doktorandské štúdium v odbore trestné právo na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. Advokátsku skúšku zložila v roku 2019. Venuje sa výkonu advokácie ako spoločník a konateľ spoločnosti Advokátska kancelária SIHELNIK & Partners s.r.o. Od septembra 2020 pôsobí ako členka Redakčnej rady Bulletinu Slovenskej advokácie. Od septembra 2024 pôsobí ako odborná asistentka na Právnickej fakulte Univerzity Komenského, na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky.

Základnou povinnosťou svedka je dostaviť sa na predvolanie orgánov činných v trestnom konaní a súdu a vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchatel'ovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie.

Aj keď to zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný poriadok**“) výslovne neupravuje, tak aj svedok má právo na právnu pomoc advokáta, ktoré mu vyplýva priamo z Ústavy SR.

2. Podozrivý

Podozrivý je podľa ust. § 10 ods. 25 Trestného poriadku osoba, ktorá nie je obvineným, je však pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku alebo je podľa trestného oznámenia, iného podnetu alebo zistených skutočností podozrivá z trestného činu. Podozrivým je aj spolupracujúci podozrivý podľa odseku 23.

Pred zavedením inštitútu podozrivého, ktorý bol do Trestného poriadku zavedený zákonom č. 40/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „**Novela**“), mala aj osoba, ktorá v skutočnosti bola podozrivá z trestného činu, procesné postavenie svedka. Toto podľa názoru autorky spôsobovalo v aplikačnej praxi značné problémy a nerovnováhu. Ako je uvedené vyššie, svedok síce mal právo na právnu pomoc advokáta, ktoré mu vyplývalo z Ústavy SR, avšak advokát mal byť v skutočnosti len prítomný pri úkone, teda pri výsluchu takejto osoby, pričom formálne platilo, že nemohol do priebehu úkonu žiadnym spôsobom zasahovať, teda nemohol napr. namietnuť položenú otázku, pokiaľ aj bola sugestívna alebo kapciózna a svedok sa nemohol s advokátom radiť v priebehu úkonu. Trestný poriadok takéto oprávnenia advokátovi poskytujúcemu svedkovi právnu pomoc, nepriznáva(l). Autorka sa v rámci výkonu advokátskej praxe opakovane stretla s tým, že policajt vykonávajúci výsluch advokátovi, poskytujúcemu právnu pomoc pri výsluchu svedka, odmietal umožniť prečítať si zápisnicu o výsluchu spolu so svedkom pred tým, ako sa pristúpi k podpisu tejto zápisnice. Jedná sa len o náčrt aplikačných problémov, pretože prax, pri poskytovaní právnej pomoci svedkovi, bola výrazne nejednotná.

V tejto súvislosti bolo opakovane poukazované na českú právnu úpravu, ktorá nepozná tzv. konanie vo veci, ako je tomu v prípade slovenského právneho poriadku. Podľa ust. § 160 ods. 1 zákona č. 141/1961 Sb. zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) v znení neskorších predpisov: „*Nasvědčují-li prověřováním podle § 158 zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba,*

rozhodne policejný orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k postupu podle § 159a odst. 2 a 3, § 159b odst. 1, 3 a 4 nebo § 159c odst. 1. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§ 120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.“

V praxi slovenských orgánov činných v trestnom konaní sa bežne stávalo, že výpoveď, ktorú osoba urobila v procesnom postavení svedka, bola voči nej použitá ako dôkaz pri vznesení obvinenia a bolo na ňu poukazované v rámci odôvodnenia uznesenia vydaného podľa ust. § 206 ods. 1 Trestného poriadku. Tento postup obhajcovia namietali, avšak aplikačná prax prokurátorov rozhodujúcich o sťažnostiach tento postup policajtov odobrovala.

Novela, v zmysle dôvodovej správy, reflektuje na Smernicu Európskeho parlamentu a Rady č. 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby o pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. V zmysle Novely má podozrivý právo na obhajobu v rozsahu, ktorý ustanovuje zákon, medzinárodná zmluva alebo priamo uplatniteľný právne záväzný akt Európskej únie. Podľa ust. § 33b ods. 1 Trestného poriadku, má podozrivý práva a povinnosti obvineného, ako aj právo na obhajobu v plnom rozsahu podľa Trestného poriadku, ak Trestný poriadok neustanovuje inak alebo ak z povahy veci nevyplýva niečo iné. Trestný poriadok špecifikuje, že podozrivý má najmä právo na primerané vysvetlenie okolností zakladajúcich podozrenie voči nemu, pričom opis týchto okolností sa uvedie najneskôr v zápisnici o výsluchu podozrivého s uvedením právnej kvalifikácie skutku, z ktorého je podozrivý. Podozrivý má tiež právo na poskytnutie odpisu zápisnice o jeho výsluchu.

Podľa ust. § 85 ods. 6 Trestného poriadku má zadržaná osoba právo zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním už v priebehu zadržania bez prítomnosti tretej osoby. V odseku 6 daného ustanovenia Trestný poriadok rieši aj postup v prípade, že má byť vec vybavená postupom podľa ust. § 204 Trestného poriadku. „Zadržaná osoba má právo požadovať, aby obhajca bol prítomný pri jej výsluchu podľa odseku 4. Ak je obhajca v lehote podľa odseku 4 nedosiahnuteľný, zadržaná osoba sa vyzve, aby si zvolila iného obhajcu, ktorý je dosiahnuteľný, inak sa jej ustanoví náhradný obhajca podľa § 42.“

Dôvodová správa k tomu uvádza, že „*Súčasná úprava umožňovala vypočúť zadržanú (podozrivú) osobu aj bez prítomnosti obhajcu v prípadoch, v ktorých bol zvolený obhajca podozrivého nedostupný, a to aj napriek tomu, že zadržaný (podozrivý) trval na prítomnosti obhajcu, čo je v rozpore s uvedeným článkom smernice, podľa ktorého môže byť podozrivý vypočutý bez obhajcu iba ak existuje naliehavá potreba odvrátiť vážne nepriaznivé dôsledky pre život, slobodu alebo telesnú integritu inej osoby alebo ak je nevyhnutné, aby OČTK urobili bezodkladné kroky na zabránenie podstatnému ohrozeniu trestného konania.*“

V aplikačnej praxi však vznikajú pri uplatňovaní práva podozrivého na obhajobu viaceré problémy týkajúce sa najmä rozsahu práva na obhajobu, ktoré patrí podozrivému. K rozsahu týchto práv sa nedávno vyjadril Ústavný súd Slovenskej republiky v uznesení III. ÚS 394/2024-16 zo dňa 22.08.2024. V predmetom uznesení Ústavný súd Slovenskej republiky v bodoch 22. až 24. uviedol, že:

22. *Ústavný súd považuje za podstatné v prvom rade uviesť, že právne postavenie podozrivej osoby a rozsah jej práv v trestnom konaní nekopíruje právne postavenie a rozsah práv osoby obvinenej; ide o dva odlišné subjekty trestného práva, ktoré nie je možné vzájomne zamieňať či stotožňovať.*

„23. *Zákon podozrivej osobe v ustanovení § 33b Trestného poriadku výslovne priznáva najmä právo na obhajobu, a to v plnom rozsahu podľa tohto zákona, ak tento zákon neustanovuje inak alebo ak z povahy veci nevyplýva niečo iné. Právo podozrivého na obhajobu má svoj základ v právach obvineného, avšak s obmedzeniami vyplývajúcimi zo zákona alebo z povahy veci, pričom tieto výnimky sú odôvodnené práve osobitným postavením obvineného v trestnom konaní. V tomto ohľade aj dôvodová správa k novele Trestného poriadku k § 33b uvádza, že podozrivý nebude disponovať len tými právami a nebude mať tie povinnosti, ktoré sú výslovne alebo implicitne viazané na status (formálne) obvineného.*

24. *Z práv, ktoré podľa § 34 Trestného poriadku obvinenému patria od začiatku konania proti jeho osobe a ktorých povaha nevylučuje ich aplikovanie aj na podozrivého, je možné odvodiť najmä právo podozrivého vyjadriť sa ku všetkým okolnostiam súvisiacim s podozreniami voči nemu a k dôkazom o nich, právo odoprieť vypovedať, právo uvádzať okolnosti, navrhnúť, predkladať a obstarávať dôkazy slúžiace na svoju obhajobu. Rovnako má aj podozrivý právo zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním aj počas úkonov vykonávaných orgánom činným v trestnom konaní. Môže tiež žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu. Ak je podozrivý zadržaný, vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody, môže s obhajcom hovoriť bez prítomnosti tretej osoby. Tak ako obvinený, ako aj podozrivá osoba môže uplatňovať svoje obhajobné práva sám alebo prostredníctvom obhajcu.*“

Z citovanej časti predmetného uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky vyplýva, že podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky, procesné postavenie podozrivého nekopíruje procesné postavenie obvineného. K tomu si dovoľujeme uviesť, že podľa našich doterajších praktických skúsenosti, v rámci výkonu advokácie, je aplikačná prax nejednotná v otázke rozsahu práv, ktoré sa priznávajú podozrivej osobe. V rámci trestnej veci sme žiadali o umožnenie účasti na vyšetrovacích úkonoch, odvolávajúc sa pri tom na ust. § 33b ods. 1 Trestného poriadku. Policajt tejto žiadosti nevyhovel, pričom poukázal na ust. § 213 Trestného poriadku, podľa ktorého môže policajt povoliť účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klásť vypočúvaným svedkom otázky. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu. Podľa ods. 2 predmetného ustanovenia má obhajca právo od vznesenia obvinenia zúčastniť sa úkonov, ktorých výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, pričom obvinenému a iným vypočúvaným osobám môže obhajca klásť otázky. Policajt zároveň v rámci odpovede na predmetnú žiadosť uviedol, že pokiaľ sa podozrivý s jeho závermi nestotožňuje, je možné podať návrh na postup podľa ust. § 210 Trestného poriadku. Tento postup nepovažujeme za korektný, a to s poukazom na ust. § 33b ods. 3 Trestného poriadku, v zmysle ktorého: *„V prípade pochybností o rozsahu práv a povinností rozhodne na návrh policajta prokurátor uznesením, voči ktorému je prípustná sťažnosť.“*

Osobitne si dovoľujeme poukázať na to, že v tejto veci boli podozrivému širšie práva, než aké sa uvádzajú v citovanom uznesení Ústavného súdu SR, pretože podozrivému napr. doručovali rozhodnutia, konkrétne išlo o dve uznesenia o pribratí znalca. Podozrivý podal proti jednému z týchto uznesení sťažnosť, o ktorej sa riadne konalo. Dovoľíme si uviesť, že postup orgánov činných v trestnom konaní spočívajúci v tom, že na jednej strane priznávajú podozrivému právo na podávanie opravných prostriedkov a súčasne mu odopúť právo zúčastniť sa na vyšetrovacích úkonoch, resp. právo zúčastniť sa na týchto úkonoch odopúť jeho obhajcovi, tak takýto postup skutočne môže pôsobiť zmätočne, nakoľko je nepredvídateľný, a nie je možné spoľahlivo určiť, ktoré práva teda vlastne podozrivému orgány činné v trestnom konaní priznávajú a ktoré nie, a z akého dôvodu. Teda v čom spočíva kritérium, podľa ktorého orgány činné v trestnom konaní posudzujú rozsah, v ktorom podozrivej osobe umožnia vykonávať právo na obhajobu.

V kontexte už citovaného uznesenia Ústavného súdu by sme ešte poukázali na otázku povinnej obhajoby pri podozrivej osobe. Predmetným uznesením bola totiž sťažnosť

sťažovateľa zamietnutá. Podstatou sťažnosti bolo, že sťažovateľ, jednak mal mať procesné postavenie podozrivého, pričom v danom čase bol vo výkone väzby a napriek tomu súd vyhodnotil, že nie je daný dôvod povinnej obhajoby. Znenie ustanovenia § 33b ods. 1 Trestného poriadku môže evokovať, že pri podozrivom by sa mali aplikovať aj ustanovenia týkajúce sa povinnej obhajoby obvineného. Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky tomu tak nie je. Ústavný súd Slovenskej republiky v bode 25. predmetného uznesenia uviedol: „*V tejto časti je však potrebné podčiarknuť rozdiel medzi obhajobnými právami podozrivého a povinnou obhajobou podľa § 37 Trestného poriadku. Povinná obhajoba je inštitútom procesného práva, ktorým sa zákonom ukladá, aby obvinená osoba už v prípravnom konaní od vznesenia obvinenia bola zastúpená obhajcom, a to bez ohľadu na jej vôľu, prípadne jej nesúhlas. Ide o zákonom upravené prípady, ktoré zákon považuje za také vážne, že obhajoba obvineného musí byť zabezpečená prostredníctvom obhajcu. Ak si v týchto prípadoch obvinený nezvolí obhajcu sám, resp. mu ho nezvolí iná oprávnená osoba, ustanoví mu ho orgán činný v trestnom konaní. Zákon výslovne viaže aplikáciu inštitútu povinnej obhajoby na obdobie po vznesení obvinenia, t. j. na čas po vydaní uznesenia o vznesení obvinenia. Povinná obhajoba je preto viazaná na status už formálne obvinenej osoby.*“ Z citovanej časti vyplýva, že Ústavný súd Slovenskej republiky rezultoval záver, že napr. ustanovenia o povinnej obhajobe sa na podozrivú osobu nemajú aplikovať.

3. Obvinený

Podľa ust. § 33 Trestného poriadku: „*Toho, kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, možno považovať za obvineného a použiť proti nemu prostriedky určené týmto zákonom proti obvinenému až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie.*“ Z citovaného ustanovenia možno rezultovať záver, že právo na obhajobu sa v plnom rozsahu uplatňuje až pri obvinenom. Pri obvinenom sa teda uplatní aj povinná obhajoba, pričom Novelou došlo aj k zmene ust. § 37 ods. 1 Trestného poriadku, a pod písm. d) pribudol dôvod povinnej obhajoby, podľa ktorého po vznesení obvinenia musí mať obvinený obhajcu už v prípravnom konaní, ak ide o konanie o trestnom čine, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica je najmenej desať rokov. V prebiehajúcich trestných konaniach sa Novela v tomto smere prejavila tak, že boli vydané opatrenia, ktorým boli obvineným stíhaným pre trestný čin, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica je najmenej desať rokov, ustanovení obhajcovia.

Medzi základné práva obvineného patrí právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, ako aj k dôkazom o týchto skutočnostiach. Obvinený môže odprieť

vypovedať. Medzi ďalšie súčasti práva na obhajobu patrí aj oprávnenie navrhovať, predkladať a obstarávať dôkazy slúžiace na jeho obhajobu, právo robiť návrhy a podávať žiadosti a opravné prostriedky. Obvinený má právo v konaní pred súdom vypočúvať svedkov, ktorých sám navrhol alebo ktorých s jeho súhlasom navrhol obhajca, a klást' svedkom otázky. Obvinený môže uplatňovať svoje práva sám alebo prostredníctvom obhajcu.²

Dovoľujeme si uviesť, že sme toho názoru, že v prípade vznesenia obvinenia podozrivej osobe, nie sú zápisnice o výsluchu podozrivého v ďalšom priebehu trestného konania použiteľné, nakoľko sa jedná o iné procesné postavenie.

S postavením obvineného súvisí možnosť použitia prostriedkov určených Trestným poriadkom. K takýmto prostriedkom, patrí „*najmä § 72 (vzatie do väzby), § 73 (príkaz na zatknutie), § 86 (zadržanie), § 103 ods. 2 (vstup do obydlia, iných priestorov a na pozemok), § 108, § 109, § 110 (zadržanie zásielok, otvorenie zásielok, zámena obsahu zásielok), § 120 ods. 2 (predvedenie obvineného bez predchádzajúceho predvolania), § 123 (výzva na poskytnutie rukopisu a hlasovej vzorky; úkony na zistenie totožnosti), § 148 a § 149 (príkaz na vyšetrovanie duševného stavu obvineného, nariadenie pozorovania obvineného v zdravotníckom ústave alebo v nemocnici pre obvinených a odsúdených), § 489 a nasl. (vyžiadanie z cudziny) atď.*“³

Aj keď sa všetky tri procesné postavenia odlišujú, je možné nájsť niektoré práva, ktoré sa uplatňujú u všetkých, aj keď v modifikovanej forme. Takýmto právom je právo odoprieť vypovedať. Toto právo súvisí so zákazom donucovania k sebaobviňovaniu. Aj keď táto zásada nie je explicitne uvedená v Ústave Slovenskej republiky, či napr. v Dohovore, tak vyplýva z rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý sa v rámci rozsudku vo veci Saunders proti Spojenému kráľovstvu, 1996, ods. 68 zaoberá právom neobviňovať seba samého a právom nevypovedať. Vo veci Gäfgen proti Nemecku, 2010, body 162 – 166 sa Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že: „*Preto Súd vo vzťahu k priznaniam ako takým konštatoval, že pripustenie vyjadrení získaných mučením (porovnaj Örs a ostatní, odsek 60; Harutyunyan, odsek 63, 64 a 66; a Levinta, odseky 101 a 104 – 105) alebo iným zlým zaobchádzaním v rozpore s článkom 3 Dohovoru (porovnaj Söylemez, odseky 107 a 122 – 124; a Göçmen, odseky 73 – 74) ako dôkaz pre zistenie skutkového stavu v trestnom konaní spôsobilo, že konanie ako celok nebolo spravodlivé. Tento záver sa uplatňoval bez ohľadu na preukaznú hodnotu vyjadrení a bez ohľadu na to, či ich použitie bolo rozhodujúce pre zabezpečenie odsúdenia obžalovaného.*

² Pozri § 34 ods. 1 Trestného poriadku.

³ Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zz/2005-301/znenie-20240806?diff=20231001> [cit 2024-11-09].

Pokiaľ ide o použitie v súdnom konaní skutočného dôkazu získaného ako priamy dôsledok zlého zaobchádzania v rozpore s článkom 3 Dohovoru, podľa názoru Súdu o takýto reálny dôkaz získaný v dôsledku násilného aktu, ak aspoň tieto skutky mali byť charakterizované ako mučenie, by sa nikdy nemalo opierať ako o dôkaz viny obete, bez ohľadu na jeho dôkaznú hodnotu. Akýkoľvek iný záver by slúžil len legitimizácii, nepriamo, určitého druhu morálne trestuhodného správania, ktoré tvorcovia článku 3 Dohovoru sa snažili zakázať alebo inými slovami „poskytnúť brutalite záštitu práva“ (Jalloh, odsek 105).

Pokiaľ ide o použitie dôkazov získaných v rozpore s právom nevypovedať a neobviniť sám seba, Súd pripomenul, že tieto práva sú všeobecne uznávané medzinárodné štandardy, ktoré sú ústredným pojmom spravodlivého konania podľa článku 6 Dohovoru.

Ich odôvodnenie spočíva v ochrane obvineného pred neprimeraným donútením zo strany štátnych orgánov, čím prispieva k eliminácii justičných omylov a k naplneniu cieľov článku 6. Právo neobviniť sám seba najmä predpokladá, že prokuratúra v trestnej veci sa snaží dokázať prípad proti obvinenému bez toho, aby sa uchýľovala k dôkazom získaným pomocou donucovacích metód alebo metód utláčania proti vôli obvineného (Saunders, odsek 68; Heaney a McGuinness, odsek 40; a Jalloh, odsek 100).

Pokiaľ ide o požiadavky článku 6 ods. 3 Dohovoru týkajúce sa práva na obhajobu a zásady neobviniť sám seba, treba ich považovať za osobitné aspekty práva na spravodlivé súdne konanie garantované článkom 6 ods. 1 Dohovoru, Súd preskúma sťažnosti podľa týchto dvoch ustanovení spoločne (porovnaj Windisch, odsek 23; Lüdi, odsek 43; Funke, odsek 44; a Saunders, odsek 68).“

Aj z rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva je zrejmé, že zákazu sebaobviňovania a s ním spojenému právo odoprieť vypovedať je prikladaný značný význam. Ako už bolo spomenuté, rozsah tohto práva je pri jednotlivých procesných postaveniach modifikovaný. Právo svedka odoprieť vypovedať upravuje ust. § 130 Trestný poriadok, pričom dôvody odopretia sú v zásade tri, a to:

- príbuzenský vzťah k obvinenému,
- spôsobenie nebezpečenstva trestného stíhania sebe, svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, osvojencovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pociťoval ako vlastnú ujmu, a
- porušenie spovedného tajomstva alebo tajomstvo informácie, ktorá bola svedkovi zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou.

Pri obvinenom Trestný poriadok jednoznačne v ust. § 34 uvádza, že má právo odoprieť vypovedať. Pri podozrivom sa takáto explicitná úprava neuvádza, avšak v zmysle znenia ust. § 33b ods. 1 Trestného poriadku je dôvodné rezultovať záver, že podozrivý má právo odoprieť vypovedať bez uvedenia dôvodu. S právom odoprieť vypovedať súvisí aj ďalší praktický rozmer, a síce, že nie je možné zisťovať dôvody tohto odopretia. Osobitne vo vzťahu k svedkovi poukazujeme na rozhodnutie **R 20/1984–II, podľa ktorého:** „Ustanovenie § 130 ods. 1 TP o práve odoprieť výpoveď nemožno obchádzať tak, že vyšetrovateľ, hoci svedok oprávnené odoprel výpoveď, sa ho pýta na dôvody a pohnútky odoprenia výpovede a na skutočnosti, ktoré mali byť predmetom výsluchu a tieto skutočnosti potom uvedie v písomnom zázname. Takýto postup je neprípustný a obsah takto získanej nezákonnej výpovede nemožno použiť ako dôkaz pred orgánmi činnými v trestnom konaní, či už čítaním záznamu urobeného vyšetrovateľom, prípadne iným spôsobom (napr. výsluchom vyšetrovateľa k obsahu oznámenia svedka, ktoré takto nezákonne získal).“⁴

Ak by obvinený v niektorom štádiu trestného stíhania využil právo odoprieť vypovedať, a neskôr by využil právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, tak orgány činné v trestnom konaní a ani súd sa nemôžu obvineného pýtať na dôvody, pre ktoré pred tým využil právo odoprieť vypovedať.

Pokiaľ ide napr. o právo na vydanie kópie zápisnice o výsluchu, tak svedkovi Trestný poriadok takéto oprávnenie nepriznáva, obvinený samozrejme takéto právo má a podľa ust. 33b ods. 1 Trestného poriadku má podozrivý tiež právo na poskytnutie odpisu zápisnice o jeho výsluchu. Pri svedkovi je možné tento postup odôvodniť práve tým, že ako už bolo uvedené v úvode príspevku, svedok je osoba, ktorá má v rámci svojej výpovede reprodukovať udalosti, ktoré vnímala svojimi zmyslami, pričom svedok môže byť v rámci trestného konania vypočúvaný opakovane a jeho vyjadrenia musia byť pravdivé a spontánne. Ide teda o skúmanie pamäťovej stopy svedka, ktorá by nemala byť ovplyvňovaná napr. tým, že by si svedok pred svojim ďalším výsluchom prečítal zápisnicu o svojej skoršej výpovedi.

Pokiaľ ide o svedka, podozrivého a obvineného, bolo bežnou praxou, že z procesného postavenia svedka prechádzala osoba do procesného postavenia obvineného. Máme za to, že tento postup by už nemal byť v dôsledku Novely obvyklý, avšak úplne ho vylúčiť nemožno. Sme však toho názoru, že v dôsledku zavedenia inštitútu podozrivého by sa tento stav mal v rámci trestných konaní vyskytovať minimálne.

⁴ Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/eurokodex-komentovane-ustanovenie/Eurokodex-komentar-k-p-130-zakona-301-2005-Z-z-od-20060101.htm> [cit 2024-11-09].

Z hľadiska celkového zhodnotenia zavedenia inštitútu podozrivej osoby do Trestného poriadku, tak toto vnímame jednoznačne pozitívne, a to nie len s ohľadom na povinnosť transponovať smernicu, ale najmä s ohľadom na to, že pred prijatím Novely mala osoba, v skutočnosti podozrivá z trestného činu, procesné postavenie svedka, a teda nemala právo nazerať do spisu, ktoré je podozrivej osobe bežne priznávané, a teda podozrivá osoba má reálnu možnosť oboznámiť sa so všetkými okolnosťami súvisiacimi s podozrením, ako aj s dôkazmi o nich a tak môže reálne uskutočňovať právo vyjadriť sa ku všetkým okolnostiam súvisiacim s podozreniami voči nej a k dôkazom a zároveň má k dispozícii reálny podklad pre rozhodnutie o využití práva vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa jej kladú za vinu, alebo pre rozhodnutie o využití práva odoprieť vypovedať.

Záver

Napriek tomu, že inštitút podozrivého bol zavedený so zjavným cieľom rozšírenia práv podozrivej osoby v rámci trestného konania, vyskytujú sa aplikačné problémy, ktorých pôvod vidíme v tom, že nová právna úprava nevymedzuje práva podozrivého komplexne, a preto je v značne miere na úvahe orgánu činného v trestnom konaní, aký rozsah práv umožní podozrivému využiť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

www.epi.sk

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. - Európsky dohovor o ľudských právach.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

www.ustavnysud.sk

TRESTNÉ PRÁVO A OSINT

CRIMINAL LAW AND OSINT

Miroslav Srholec¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou aplikácie OSINT metód a aplikačného právneho rámca v podmienkach trestnoprávnej praxe orgánov činných v trestnom konaní Slovenskej republiky. V príspevku okrem priblíženia problematiky OSINT, rozoberáme problematiku aplikáciu najpravdepodobnejších inštitútov trestného práva pri využívaní OSINT pre potreby prípustnosti výstupov ako dôkazu v trestnom konaní. Záverom konštatujeme, že preferenčným inštitútom je postup podľa § 154 Trestného poriadku, Obhliadka, avšak uvedený procesný postup nemožno považovať za vhodný.

Kľúčové slová

OSINT, trestné právo procesné, analýza procesného rámca, § 154 TP, Obhliadka

Abstract

The paper deals with the issue of the application of OSINT methods and the application legal framework in the conditions of the criminal law practice of the law enforcement authorities of the Slovak Republic. In the contribution, in addition to approaching the issue of OSINT, we discuss the issue of the application of the most likely institutes of criminal law when using OSINT for the needs of admissibility of outputs as evidence in criminal proceedings. In conclusion, we conclude that the preferred institute is the procedure according to § 154 of the Criminal Code, Inspection, but the mentioned procedural procedure cannot be considered appropriate.

Keywords

OSINT, criminal procedural law, analysis of procedural framework, § 154 TP, Inspection

Úvod

Podkladom pre vznik uvedeného príspevku bola snaha o priblíženie OSINT problematiky v tuzemských trestnoprávnych reáliách a to jednak akademickej obci ako aj aplikačnej praxi. Vo vyspelých krajinách predstavujú OSINT nástroje, významný zdroj informácií relevantných pre trestné konanie. Informácie z OSINT-u môžu prispieť ku kvalitatívnemu a kvantitatívnemu zberu cenných informácií, ktoré sú spôsobilé výrazne

¹ mjr. JUDr. Miroslav Srholec – je príslušník Policajného zboru SR, aktuálne pôsobiaci na pozícii starší vyšetrovateľ špecialista, odboru finančného vyšetrovania, NCODK, Prezídia PZ, so zameraním na legalizáciu výnosov z trestnej činnosti, daňovú trestnú činnosť ako aj problematiku kryptomien. Zároveň je externý doktorand Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ktorý sa vo svojom výskume zameriava na problematiku elektronických dôkazných prostriedkov v trestnom konaní.

zefektívniť a zrýchliť trestné konanie. S prihliadnutím na narastajúci význam je preto nevyhnutné nastavenie rozumných mantinelov aplikácie za účelom akceptácie OSINT-ových výťažkov ako dôkazného zdroja.

Za prvý krok k uvedenej problematike považujeme osvetu a priblíženie určitých aplikačných vektorov ako aj problematických momentov za účelom hľadania spoľahlivého a relevantného osvojenia OSINT zo strany orgánov presadzujúcich práv.

1. OSINT

Open Source Intelligence Techniques, teda spravodajské techniky otvorených zdrojov predstavujú pomerne rozsiahlu skupinu informačných nástrojov. Za OSINT možno považovať jednoduché vyhľadávanie informácií z verejne dostupných zdrojov (surfovanie), cez vlastné spracovanie voľne dostupných databáz, či špecializované až špeciálne softwarové nástroje ako aj techniky, metódy či postupy, ktoré sa zameriavajú na cieľové spracovanie voľne dostupných dát, databáz či obsahu (sociálnych) sietí na rôzne účely.

Za prácu s OSINT-om, teda možno považovať prehliadanie sociálnych sietí Facebook, Instagram, ale aj získavanie informácií z databáz obchodného registra, či katastra nehnuteľností, spracovanie voľne dostupných dát na nástrojoch Microsoft Excel či získavanie informácií spracovaných databáz napríklad na stránke www.finstat.sk. Oproti uvedenej, najnižšej aplikačnej hladine OSINT-ových nástrojov možno postaviť kvalitatívnu prácu s otvorenými zdrojmi, ktorá obsahuje cielené softvérové nástroje a techniky, ktoré nie len v spravodajskej komunite predstavujú v západnej Európe úroveň samostatného odvetvia resp. kvalifikácie. V ďalšej časti sa zameriame práve na kvalitatívnu aplikáciu OSINT metód.

Ako sme už naznačili kvalitatívne OSINT-ové nástroje pôvodne vznikali v prostredí spravodajských služieb, pričom s rozvojom relevancie verejných zdrojov a najmä nárastu po kvantitatívnej a kvalitatívnej stránke, nastal progres aj mimo klasickej spravodajskej komunity, kde boli OSINT-ové nástroje súčasťou širšej palety spravodajských nástrojov². Aktuálny nárast informačnej vyťažiteľnosti z otvorených zdrojov viedol aj ku komercializácii analytických nástrojov aj pre ich využitie v podnikateľskej či verejnej sfére³.

Z hľadiska zberu a spracovania informácií je potrebné podtrhnúť, že OSINT možno považovať za mimoriadne zdrojovo (ľudské zdroje, finančné prostriedky) a časovo efektívnu

² Napr. HUMINT, GEOINT, MASINT, SIGINT, TECHNINT, CYBINT, FININT, IMINT a ďalšie

³ Najčastejšie sa vo verejnosti OSINT spája s investigatívnou žurnalistikou (icjk.sk, bellingcat.com, occrp.org, investigace.cz) avšak použitie uvedených techník je ďaleko širšie. Autor sa napríklad zúčastnil „pátracej party“, kde v reálnom čase, početné tímy vyhľadávali OSINT informácie o nezvestných osobách v reálnom čase. Bližšie viď <https://www.tracelabs.org> ; zo dňa 29.10.2024.

metódu, ktorá si nachádza cestu aj do trestného konania a do práce orgánov vyšetrojúcich trestnú činnosť a to napriek podstatnej skutočnosti, že fakticky sa jedná skôr o operatívnu techniku ako procesnoprávny nástroj.

Vo vyspelých krajinách si nástroje OSINT-u prešli určitým vývojom. Mimoriadne podnetný výskum⁴ poukazuje na viaceré trendy ako napríklad, odhad vyvíjajúcich sa OSINT zručností, akými sú analýza sociálnych sietí, data vizualizácie, analýzy Dark Web a ďalšie. Zároveň sa javí, že v najbližšom období naberú na dôležitosti Analýza Big Data, technológia rozpoznávania tvári či použitie AI. Hoci sa problematika OSINT-u stretáva s vlastnými výzvami či problémami a to aj pri akceptácii v oblasti trestného práva procesného.

Aj keď sa v tuzemsku možno stretnúť s veľmi kvalitnými publikáciami⁵, klasické doktrínálne autority uvedenú problematiku opomínajú a judikatúra predmetnú problematiku v zásade nerieši. Preto neprekvapí, že prevažnú väčšinu informácií možno získať z dostupného množstva publikácií^{6,7}, príručiek⁸ či nástrojov⁹ OSINT dostupných na internete. Niet pochyb, že polícia využíva aj viaceré špecializované OSINT-ové nástroje a techniky napr. Web-Minig¹⁰ a je možné predpokladať, že ich aplikačný rozsah sa bude už len zväčšovať.

2. Zákon o Policajnom zbore

Pre potreby predloženého článku budeme vychádzať z nasledujúcich prístupových premís. Prvou je ústavná zásada legality ukotvená v ustanovení čl. 2 ods. 2 Ústavy SR podľa ktorého: „*Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*“. Zároveň budeme vychádzať zo stanoviska R 33/2019 publikované v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR č. 4/2019¹¹ z ktorého záverov¹²,

⁴ BAYERL, S. P. a kol Future Challenges and Requirements for Open Source Intelligence in Law Enforcement Investigations; Result from a horizon scanning exercise. In. European law Enforcement Research Bulletin, č. 22, 2022 s. 21-38; dostupné na <https://www.cepol.europa.eu/publications/european-law-enforcement-research-bulletin-issue-22> ; zo dňa 29.10.2024

⁵ KLENKA, M. Digitálne dôkazy z otvorených zdrojov. In. Právnik č. 6/2023, s. 508-529

⁶ BAZZELL, M. Open Source Intelligence Techniques, Resources for Searchitn and Analyzig Online Information, 2021

⁷ CARTER, L. D. Law Enforcement intelligence, A guide for state, local, and Tribal Law enforcemnet Agencies, 2022, dostupné na https://bja.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh186/files/media/document/Law_Enforcement_Intelligence_Guide_508.pdf ; zo dňa 29.10.2024

⁸ BIELSKA, A. ed. Open Source Intelligence Tolls and Resources Handbook, 2020, dostupné na https://i-intelligence.eu/uploads/public-documents/OSINT_Handbook_2020.pdf ; zo dňa 29.10.2024

⁹ OSINT Framework, dostupné na <https://osintframework.com> ; zo dňa 29.10.2024

¹⁰ LAVRINCÍK, M. Metódy odhaľovania trestných činov extrémistov na internete, In: Extrémizmus-hrozba pre demokratickú spoločnosť, Bratislava, APZ, 2012, s.159 – 166, ISBN 978-80-8054-552-9

¹¹ R 33/2019, dostupné na: <https://www.nsud.sk/data/att/273/129166.54b7b3.pdf> ; zo dňa 29.10.2024

¹² Obdobne tak možno poukázať aj na rozhodnutie R 47/2013, ktoré taktiež pojednáva o preferencií trestnoprocených nástrojov pre inými, mimotrestnými procesnými inštitútmi. Rozhodnutie R 47/2013 je

okrem iného vyplýva, potvrdenia zásady špeciality pri aplikácii procesných inštitútov trestného práva pred mimo trestnými normami v oblasti zaist'ovania dôkazných prostriedkov pre potreby trestného konania. Zároveň pri výklade zastávame kriticko-právny výkladový prístup za účelom identifikácie základných legálnych zmocnení OČTK, oprávňujúce získavanie informácií z OSINT-ových zdrojov v trestnom konaní.

Využívanie OSINT-ových nástrojov zo strany polície, je v zásade ošetrované niekoľkými ustanoveniami zákona č. 171/1993 Z.z. o PZ.

3. Trestné konanie

Prostredníctvom OSINT-ových nástrojov je možné zabezpečenie nie len kvalitatívneho ale aj kvantitatívneho objemu operatívnych informácií (dáta), ktoré môžu v trestnom konaní predstavovať doplnujúce údaje, nepriame či priame dôkazné prostriedky.

Pred prihladením na trestno-procesné inštitúty je potrebné priblíženie obsahu zákona o PZ. Najmä v ustanoveniach § 36, § 38a, § 39, § 69 a § 69a zákona č.171/1993 Z.z. o PZ, možno vysledovať zákonné zmocnenie príslušníkov PZ k užívaniu nie len operatívnych činností¹³ a k získavaniu a zberu dát, či údajov pre plnenie úloh PZ podľa § 2 zákona č.171/1993 Z.z. o PZ. Z hľadiska právnej úpravy je teda podľa zákona o PZ, pomerne jednoduché určenie príslušného právneho rámca oprávňujúceho získavanie a spracovanie kvantitatívnych a kvalitatívnych informácií z verejne dostupných zdrojov a to bez ohľadu na podobu či rozsah ich spracovania (raw data/ cudzia či vlastná analytika). Máme za to, že takto získané informácie sú prístupné do trestného konania a môžu v ďalšom konaní slúžiť ako dôkaz, ak boli získané a spracované v súlade s účelom právnej úpravy predmetných ustanovení. Príslušník PZ je teda oprávnený na získavanie a spracovanie verejne dostupných zdrojov pre plnenie svojich úloh.

Uvedeným, predbežným záverom sa dostávame k jadru problematiky predkladaného príspevku. V praxi sa po začatí trestného stíhania, pomerne často stretávame s voľným prístupom OČTK k zabezpečovaniu informácií z otvorených zdrojov. Uvedený prístup autor nekritizuje. Dáva však do pozornosti skutočnosť, že v prípade ak sa uvedeným spôsobom do vyšetrovacieho spisu zaradzujú dôkazné prostriedky a z týchto sú následné výťažky využívané v podobe dôkazov v trestnom konaní, je nevyhnutné vysledovanie právnej úpravy, ktorá uvedený postup aprobuje.

publikované v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR č. 4/2013 dostupné na <https://www.nsud.sk/data/att/a4a/129113.4b2a16.pdf> zo dňa 29.10.2024

¹³ Nariadenie MV SR o operatívno-pátracej činnosti

Je taktiež dôležité si uvedomiť, že prostredníctvom tzv. puzzle prístupu možno z otvorených zdrojov vydolovať omnoho viac osobných údajov ako sú dostupné v obvyklých policajných databázach (meno, priezvisko, dátum narodenia, tel. číslo, sídlo, bydlisko atď.) či súkromných informácií (priatelia, partner, rodinný príslušníci, spôsoby, miesto a čas trávenia voľného času, geolokalizácia, fotografie a pod.) ako pri realizácii niektorých vyslovene, do súkromia, invazívnych úkonov trestného konania a ktoré zároveň podliehajú formálnej schvaľovacej či povoľovacej procedúre vo forme vydávania príkazu. V niektorých prípadoch je možné pomocou OSINT-u získať aj údaje týkajúce sa napríklad osobných údajov, logov, metadát či IP adries zariadení, ktoré sú vyslovene pre OČTK dostupné len na základe príkazov podľa § 91 TP či § 116 TP. Vzhľadom k uvedenému máme za to, že potreba vyhľadania príslušného legálneho rámca si vyžaduje náležitú pozornosť. Pri uvedenej problematike poukážeme aj na skutočnosť, že nie všetky druhy a typy informácií, ktoré sú verejne dostupné na internete sú takto zverejnené v súlade s plnou vôľou a úplným vedomím dotknutej osoby¹⁴.

Pri snahe o vyhľadanie právneho zmocnenia či zistenia príslušného procesného prístupu pre OČTK je nutné skonštatovať, že právny rámec je relatívne obmedzený a na bezproblémový transport dát z verejných zdrojov nemyslí. Jedným z možných dôvodov možno uviesť, celkový nezáujem o aktualizáciu trestno-procesných noriem pre potreby vedenia moderného dokazovania.

V zmysle § 119 ods. 3 TP: *„Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“* Zo znenia ustanovenia § 119 ods. 3 TP možno extrahovať záver, že aj informácie z OSINT-ových zdrojov sú pre činnosť OČTK dostupné, ak boli získané, buď podľa Trestného poriadku alebo iného zákonného zákona. Prejedávaná problematika sa netýka možnosti oboznamovania sa s výsledkom aplikácie OSINT nástrojov zo strany OČTK, ktorú možno považovať za úplne legítimnú¹⁵, cieľom je poukázanie na právny

¹⁴ Narážame na problematiku užívateľských či obchodných politík jednotlivých entít, ktoré si vyhradzuje právo na relatívne voľné nakladanie s osobnými údajmi. Rôzne entity podmieňujú možnosť využívania konkrétnych elektronických služieb práve súhlasom s ďalším disponovaním s údajmi o klientovi.

¹⁵ Obdobne napr. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto

formát transportného rámca uvedených informácií do podoby dôkazu v trestnom konaní. Práve pre tieto potreby možno nadviazať na spomenuté rozhodnutie R 33/2019, ktoré vo svojich záveroch pojednáva o zásadnej prednosti aplikácie trestnoprocesných inštitútov pred mimotresnými (zákonnými) postupmi.

Podľa Halasa¹⁶ sa na voľne dostupné údaje, ktoré sú vyhľadateľné pre každého, nevzťahuje obmedzenia dané TP a ani iným zákonom. S uvedeným záverom si s poukazom na ústavný rámec čl. 2 ods. 2 Ústavy SR, dovoľíme nesúhlasiť.

Ak teda možno v Trestnom poriadku vysledovať určitý procesný inštitút, ktorý umožňuje sprocesnenie aplikácie pri OSINT-e, je potrebné ho z hľadiska zásady aplikačnej špeciality uprednostniť pred inými zákonnými postupmi, napríklad podľa zákona o PZ. Ak by sme v Trestnom poriadku nevysledovali uvedenú právnu úpravu, bolo by v zásade možné realizovať OSINT-ovú analýzu podľa osobitného zákona (napr. zákona o PZ) formou administratívneho odstúpenia informácií podľa § 3 Trestného poriadku resp. nadväzne na zákon o PZ.

Autor sa v praxi stretol s prístupom, že OČTK môže aplikovať vlastnú OSINT analýzu na základe zmocnenia podľa § 3 TP, čo však pre zjavnú absurdnosť nemožno akceptovať. Nezdá sa totiž pochopiteľné, akým spôsobom by adresát mohol splniť svoju povinnosť podľa § 3 ods. 1 TP a „... poskytnúť súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní a súdu pri plnení ich úloh, ktoré súvisia s trestným konaním...“ v prípade, ak by samotné OČTK realizovalo zber a spracovanie verejne dostupných informácií bez akejkoľvek vedomosti povinnej osoby o aktivite OČTK¹⁷.

Obdobným prístupom by sme mohli kriticko-právne jednoducho vyvrátiť aplikáciu procesné postupov sťahujúce sa k dátam a vlastnej aktivite OČTK pri inštitútoch podľa § 89a, § 90, § 91, § 114, § 115, § 116, § 117 TP.¹⁸

údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV; dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680> ; zo dňa 29.10.2024

¹⁶ HALAS, N. Dokazovanie počítačovej criminality. Praha:Leges, 2023, s.55, ISBN 978-80-7502-681-1

¹⁷ Povaha uvedenej činnosti spadá spôsobom do techník používaných „utajovaným spôsobom“ avšak kvôli absencií zásahu do základných práv a slobôd sa nejedná o techniku Informačno-technických prostriedkov podľa § 10 ods. 20 TP.

¹⁸ Problematika agenta v kyberpriestore si zasluhuje samostatný priestor. Bližšie viď HALAS. N. Dokazovanie počítačovej kriminality. Praha: Leges, 20213, 14 s. ISBN 978-80-7502-681-1

Osobitné problémy sa vynárajú napríklad pri možnosti aplikácie ustanovenia § 118 TP¹⁹. Porovnanie údajov v informačných systémoch, ktoré sa však aplikácie vôbec nevyužíva²⁰. Za zmienku stojí, že v prípade aplikácie uvedeného inštitútu by OSINT-ová analýza bola prístupná len pri úmyselnom TČ s hornou trestnou hranicou trestnej sadzby nad 3 roky, korupciu alebo iný úmyselný trestný čin podľa medzinárodnej zmluvy, čo by všeobecnú aplikáciu značne limitovalo. Prípustnosť aplikácie uvedeného ustanovenie nemožno *ex natura rei* vylúčiť avšak s prihliadnutím na súčasnú aplikačnú prax pri uvedenom inštitúte nemožno hovoriť všeobecne rozšírenom aplikačnom rámci.

Taktiež je problematická aplikácia § 113 Sledovanie osôb a vecí²¹. Podľa českého právneho poriadku je v zmysle § 158d TŘ Sledování osob a věcí; vyčlenená aj pre získavanie obsahu napr. z už doručených emailových správ²² prostredníctvom „*utajenej operatívne pátracej techniky*“²³. Uvedený inštitút ale možno aplikovať aj v prípadoch získania dát uchovaných v súkromí, ak sú chránené heslom resp. iným zabezpečením, ktoré je zo strany OČTK vlastnou aktivitou prelomené. V ČR je teda možné obdobným inštitútom získanie aj relatívne neverejných a zároveň súkromných dát ako sú napríklad fotografie, videa, statusy a pod., ktoré sú napríklad publikované na sociálnej sieti (Facebook) avšak tieto obsahové dáta sú prístupné len osobám so statusom priateľ v blízkom okruhu sledovanej osoby. Obdobne tak možno získavať aj ďalšie dáta z kyberpriestoru, ktoré zároveň spočívajú v súkromnej sfére jednotlivca²⁴. Obdobný zásah resp. aplikácia uvedeného inštitútu sa vzďaľuje problematike

¹⁹ § 118 ods. 1 TP „*V trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vykonať porovnávanie údajov v informačných systémoch, ktoré obsahujú charakteristické, prípadne vylučujúce znaky týkajúce sa osôb alebo vecí dôležitých pre trestné konanie, s údajmi v iných informačných systémoch, ak je to nevyhnutné pre objasnenie trestného činu.*“

²⁰ Z pracovnej verzie legislatívneho návrhu novely k zákonu č. 301/2005 Z.z. z roku 2022 k ustanoveniu § 118 TP: „*navrhuje sa vypustenie osobitnej úpravy porovnania údajov v informačných systémoch, nakoľko je to obsolentné nejasné ustanovenie, ktoré sa v praxi nevyužíva a nie je zrejmé ani, o aké informačné systémy by malo ísť. Daný pojem je navyše tak neurčito koncipovaný, že to môže byť aj databáza otlakov prstov páchateľov, alebo evidencia vozidiel. Vzhľadom aj na napredovanie informačných technológií je toto ustanovenie zbytočné a nejasné.*“

²¹ § 113 ods. 1 TP „*Sledovaním osoby a veci (ďalej len „sledovanie“) sa rozumie získavanie informácií o pohybe a činnosti osoby alebo pohybe vecí, ktoré sa vykonáva utajovaným spôsobom; sledovanie možno vykonať v trestnom konaní o úmyselnom trestnom čine, ak možno dôvodne predpokladať, že ním budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.*“

²² GRÍVNA, T. RICHTER, M. ŠIMÁNOVÁ, H. Vliv nových technologií na trestní právo, Praha, UK, 2022, 440 s. ISBN 978-8087-28495-7

²³ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 1/2015, k zjednoteniu výkladu zákonov a iných právnych predpisov k problematike zaistiť obsahu mobilných telefónov a iných dátových nosičov, vrátane obsahu emailových schránok. Dostupné na http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2015/1_SL_760-2014.pdf ; s.10 ; zo dňa 29.10.2024

²⁴ Uvedený záver možno odvodiť z nálezu Ústavního soudu ČR III. ÚS 3844/13 podľa ktorého (porovnaj): „*Uživatel sociální sítě Facebook však má možnost učinit svůj profil také zcela veřejným a tedy přístupným všem uživatelům sociální sítě Facebook, případně i všem uživatelům sítě internet. Tato možnost je hojně využívána např. politickými stranami, zájmovými skupinami, umělci, poskytovateli služeb, obchodníky a dalšími, jejichž cílem je*

verejne dostupných dát a smeruje do privátnej resp. polo-privátnej sféry. Za hlavný rozdiel medzi právnymi úpravami považujeme absenciu adekvátneho ustanovenia k § 158d ods. 3²⁵ a ods. 9²⁶ TŘ. Za zásadné považujeme uviesť, že v prípade akceptácie uvedeného postupu je potrebný príkaz buď, prokurátora alebo sudcu pre prípravné konanie v závislosti od fázy trestného konania, ak sledovanie nie je spojené so vstupom na neverejne prístupné pozemky. Pri možnosti aplikácie je potrebné poukázať na skutočnosť, že síce uvedený inštitút nie je obmedzený na prípady taxatívne uvedených trestných činov je však potrebné poukázať na skutočnosť, že samotné sledovanie (ako kriminalistická technika) je zameraná na „online“ sledovanie osoby alebo veci (v reálnom čase) a nie je preto primárne určená k „sprocesňovaniu“ voľne dostupných údajov na internete. Zároveň nemožno vylúčiť určitú aplikačnú možnosť uvedeného ustanovenia v prípadoch OSINT-u. Tiež však nemožno striktne vylúčiť možnosť získavania informácií z verejných zdrojov v rámci sledovania podľa § 113 TP.

Prípadná aplikácia § 114 TP Vyhotovenie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov je pri problematike OSINT-u je v zásade obmedzená na režim „bez vstupu do obydli“ podľa ods. 1. Aplikačná prípustnosť uvedeného ustanovenia je však limitovaná len pri úmyselných trestných činoch s hornou trestnou sadzbou prevyšujúcou 3 roky, korupcii či pri inom trestnom čine podľa medzinárodnej zmluvy, ktoré značne obmedzujú aplikáciu príkazu súdu na uvedené získavanie verejne dostupných informácií. Z uvedeného záveru taktiež nemožno vysledovať všeobecný aplikačný charakter.

V zásade je možné uviesť, že aplikácia uvedených inštitútov (§113, §114, §118 TP) je prípustná len v prípadoch ak je to nevyhnutne potrebné pre účely trestného konania resp. je dôvodný predpoklad že uvedenými procesnými postupmi bude získaný procesný výťažok resp.

prezentovat se prostřednictvím sociální sítě Facebooku co nejširšímu počtu uživatelů internetu. Toto nastavení ale volí i část „běžných“ uživatelů.” resp. uznesenia NS ČR 3 Tcu 33/2014-26 podľa ktorého: „Nejvyšší soud, pohybující se v takto určeném legislativním a výkladovém rámci, konstatuje, že text, uveřejněný na uživatelském profilu internetové sociální sítě facebook jako písemné vyjádření myšlenek obviněného,... Veřejně přístupné uživatelské profily internetových sociálních sítí, ostatně stejně jako obecně přístupné internetové stránky, mají v současné době nepochybně již charakter masových komunikačních prostředků, rovnocenných s tiskem, rozhlasem a televizí.“

²⁵ „Pokud má být sledováním zasahováno do nedotknutelnosti obydlí, do listovního tajemství nebo zjišťován obsah jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí za použití technických prostředků, lze je uskutečnit jen na základě předchozího povolení soudce. Při vstupu do obydlí nesmějí být provedeny žádné jiné úkony než takové, které směřují k umístění technických prostředků.“

²⁶ „Provozovatelé telekomunikační činnosti, jejich zaměstnanci a jiné osoby, které se na provozování telekomunikační činnosti podílejí, jakož i pošta nebo osoba provádějící dopravu zásilek jsou povinny bezúplatně poskytovat policejnímu orgánu provádějícímu sledování podle jeho pokynů nezbytnou součinnost. Přitom se nelze dovolávat povinnosti mlčenlivosti stanovené zvláštními zákony.“ Relativně obdobnou povinnosť možno vysledovať v ustanoveniach § 117 ods. 6 a 122 ods. 13 písm. b) zákona č. 452/2021 zákona o elektronických komunikáciách avšak poznámky pod čiarou obmedzujú uvedený postup len pri postupe podľa § 116 TP.

je to nevyhnutné pre objasnenie trestného činu a požadované informácie nie je možné získať iným, do práv a slobôd menej invazívnym spôsobom.

Naviac horeuvedené procesné postupy v zásade vykazujú základnú potrebu vydania príkazu. Výkladom spomenutých procesných inštitútov teda tieto nie je možné považovať za všeobecne využiteľné pri zbere OSINT-ových informácií.

Z pohľadu prípustnosti možno uviesť aplikačnú prípustnosť generálneho postup v trestnom konaní a to: obhliadka. Aplikačná prípustnosť obhliadky pri získavaní informácií z otvorených zdrojov vyplýva najmä z právnej literatúry²⁷ ako aj názoru niektorých akademikov²⁸. Zároveň je potrebné uviesť, že doktrínálne authority uvedený prístup vyslovene nespomínajú^{29,30,31}. Aplikáciu uvedenej možnosti, autor v aplikačnej praxi OČTK zaznamenal len raritne³², preto si uvedená aplikačná alternatíva zasluhuje podrobnejšie preskúmanie.

Podľa § 154 ods. 1 „*Obhliadka sa vykonáva, ak majú byť priamym pozorovaním objasnené skutočnosti dôležité pre trestné konanie, najmä ak by mohli byť zistené alebo zaistené akékoľvek stopy.*“ Pre potreby zaistovania elektronických dôkazných prostriedkov možno poukázať najmä na skutočnosť, že obhliadka predstavuje generálny procesný postup. Nie je limitovaná na obhliadku vecí, miest či počítačových sietí, internetu a pod. Jej cieľom je zabezpečenie „*akýchkoľvek stôp*“, čo OČTK značne uľahčuje aplikačné posúdenie na rôzne typy dát či ich nosičov. Zároveň obhliadka nie je limitovaným inštitútom a možno ju použiť v prípade akéhokoľvek trestného činu. Realizácia obhliadky, zároveň nie je podmienená vydaním príkazu sudcu či prokurátora a je výsledkom spontánnej aktivity OČTK či súdu.

Zároveň je však potrebné uviesť, že aplikačný priestor obhliadky nie je neobmedzený, práve naopak. Aj pri aplikácii obhliadky je nevyhnutné prihliadnutie jednak na výkladové pravidlo *lex specialis derogat legi generali*, čo v podmienkach obhliadky znamená, že jej aplikačný priestor končí tam, kde začína aplikačný priestor špeciálnej právnej úpravy ako sú

²⁷ ANDRAŠKO a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2, Bratislava: TINCIT, 2021, s. 258

²⁸ DRAŽOVÁ, P. Elektronické dôkazy v trestnom konaní, Bratislava: UK, 2021, s. 60

²⁹ ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 501

³⁰ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný poriadok I. Bratislava: C.H.Beck, 2021, 1016 s. ISBN 978-80-89603-88-6

³¹ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný poriadok, Veľký komentár, 5. Aktualizované vydanie, Žilina: Euro kódex, 2022, s. 452. ISBN 978-80-8155-109-3

³² Uvedený záver nad rámec vlastných pracovných skúseností dokumentuje aj realizovaným dizertačným prieskumom, kde ku dňu 25.11.2024, kde na konštatáciu: „*Keď v trestnom konaní potrebujem zabezpečiť údaje z verejných registrov (kataster nehnuteľností, účtovné závierky, živnostenský register atď.) resp. iné verejne dostupné údaje(OSINT)“...odpoveď vo formáte: „vykonám obhliadku vecí(webstránka) podľa § 154 TP“ odpovedalo zo 73 dopytovaných vyšetrovateľov/poverených príslušníkov pre uvedený postup len 2 tj. 2.7% opýtaných. Za najčastejší bol označený postup: „tieto si vytlačím a zaradím do spisu.“ u 57 (78,1%). Druhým najčastejším postupom bol: „dožiadam prevádzkovateľa o predloženie údajov podľa § 3 TP.“ ktorú označilo 41 (56,2%) opýtaných.*

napríklad ustanovenia § 100, § 101, § 91, § 113 – 118 TP a pod. Taktiež je nevyhnutné v osobitných prípadoch, ak je to z povahy veci prípustné, aplikovať také ustanovenie TP, ktoré možno považovať z hľadiska zásadu do práv ako primeranejšie.

Z hľadiska aplikácie sa preto javí realizácia obhliadky podľa § 154 TP v akoby dvoch dostupných režimoch. Prvým je klasická obhliadka počítačových systémov či zariadení po spáchaní trestného činu. Uvedený typ obhliadky z dôvodu zamerania článku opomenieme.

Druhou možnosťou sa javí práve zber rôznych stôp informačného charakteru, ktoré bezprostredne nemusia dokumentovať len priebeh trestného činu ale tieto stopy môžu poskytovať napr. cenné dôkazy pre ďalšie posudzovanie v zmysle § 119 ods. 1 TP³³ nakoľko takto získané, voľne dostupné informácie na rôznych sieťach, informácie z internetových stránok či sociálnych sietí, dát z verejne dostupných databáz akými sú napríklad kataster, živnostenský register a pod. ale aj k samostatnej kategórii pôvodu digitálnych dôkazov - OSINT. Cieľom takejto obhliadky preto môže byť naozaj široký rad poznatkov.

Obhliadku realizuje priamo OČTK resp. samotný súd v konaní pred súdom. V zmysle ustanovenie § 154 ods. 2 TP *„Pri vykonaní obhliadky sa vždy spíše zápisnica, ktorá musí obsahovať úplný opis predmetu obhliadky. K zápisnici treba pripojiť zvukové, obrazové alebo obrazovo-zvukové záznamy, náčrty a iné vyhotovené dokumenty a pomôcky.“* Zároveň v zmysle § 58 ods. 1 TP: *„O každom úkone trestného konania sa spíše, a to spravidla pri úkone alebo bezprostredne po ňom, zápisnica, ktorá musí obsahovať a) označenie súdu, prokuratúry alebo iného orgánu vykonávajúceho úkon, c) meno a priezvisko úradných osôb a ich funkcie, meno a priezvisko, dátum narodenia a bydlisko alebo sídlo osôb, ktoré sa na úkone zúčastnili, a u obvineného, poškodeného alebo svedka aj adresu, ktorú uvedie na účely doručovania, d) stručné, ale výstižné opísanie priebehu úkonu, z ktorého je zrejmé i zachovanie zákonných ustanovení upravujúcich vykonávanie úkonu, ďalej podstatný obsah rozhodnutí vyhlásených pri úkone, a ak bol pri úkone doručený rovnopis rozhodnutia, osvedčenie o tomto doručení, e) návrhy strán, poskytnutie poučenia, prípadne vyjadrenie poučených osôb, f) námietky strán alebo vypočítávaných osôb proti obsahu zápisnice.“*

Nad rámec uvedených minimálnych požiadaviek je v prípade elektronických dát potrebné požadovať nie len formálne zdokumentovanie ale náležité zdokumentovanie na

³³ V trestnom konaní treba dokazovať najmä a) či sa stal skutok a či má znaky trestného činu, b) kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok, c) závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania, d) osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia, e) následok a výšku škody spôsobenú trestným činom, f) výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu, g) majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

príslušnej technickej úrovni, ktorá bude odzrkadľovať špecifické vlastnosti elektronických dôkazných prostriedkov a zabezpečí ich integritu a dôveryhodnosť³⁴. Jednou z ciest je tvorba bitových kópií a aplikácia kontrolného súčtu tzv. Hash, ktorá je však upotrebitelná najmä v prípadoch „fyzických“ obhliadok digitálnych údajov. Pri informáciách z otvorených zdrojov je určenie relevantnosti pôvodu a pôvodcu údajov častokrát neriešiteľný problém. Aj v uvedenom prípade je však možné poukázať na určité vektorové odporúčenia založené na tzv. *Berkeley Protokole*³⁵, ktoré je nevyhnutné zapracovať v taktike a administrácii obhliadky.

Samotný inštitút obhliadky sa z hľadiska materiálnych a formálnych nárokov javí ako aplikačne prístupný. Zároveň je však potrebné uviesť, že aplikácia uvedeného inštitútu má svoje právne konsekvencie.

V prvom rade je potrebné uviesť, že obhliadka sa v zmysle § 10 ods. 16, ods. 17 TP radí medzi tzv. neodkladné a neopakovateľné úkony. Aplikácia obhliadky zo strany vyšetrovateľa napríklad, nahliadnutie na internetovú stránku katastrálneho portálu, za účelom preverenia obsahu podnetu napríklad formou, získania listu vlastníctva *ex lege* v zmysle § 199 ods. 4 TP začína trestné konanie tzv. vo veci, bez ohľadu na dôvodnosť podnetu z trestnoprávneho hľadiska. Navyše podľa § 154 ods. 2 TP sa z obhliadky vždy spíše zápisnica s príslušnou dokumentáciou³⁶. V zmysle § 58 ods. 1 TP sa zápisnica vyhotovuje pri každom úkone trestného konania s presne predpísanými náležitosťami. V súvislosti s úkonmi trestného konania je potrebné poukázať na právo účasti na úkonoch uvedených v ustanovení § 213 ods. 2 Trestného poriadku, čo však zásadne administratívne zaťažuje OČTK.

Za hlavné aplikačné prekážky teda považujeme: a) všeobecná aplikačná absencia uvedeného postupu pri OSINT; b) nedostatočné technické zručnosti OČTK pri zaistovaní a stabilizácii dig. stôp; c) absencia judikatúry či usmernení na úrovni GP; d) formálno-právne a technické náležitosti v súvislosti s realizáciou obhliadky.

Aj napriek nie veľmi ideálnej procesnej podobe obhliadky v prípade verejne dostupných informácií je možné konštatovať, že OČTK majú, po začatí trestného stíhania dostupný

³⁴ ŠÁNDOR, M. Praktické spôsoby zaistovania počítačových údajov v trestnom konaní dostupné na: <https://poradcapolicajta.sk/prakticke-sposoby-zaistovania-pocitacovych-udajov-v-trestnom-konani/> ; zo dňa 29.10.2024

³⁵ BERKELEY PROTOKOL on Digital Open Source investigations, A practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigatin Violation of Internation Criminal, Human Rights and Humanitarian Law, dostupné na <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source> ; zo dňa 29.10.2024

³⁶ Jedná sa najmä o možnosť dokumentačne vernej rekonštrukcie postupu OČTK. Nad rámec údajov požadovaných ustanoveniami § 154 ods. 2 a § 58 ods. 1 a)-f) TP je v prípade elektronických dát potrebné požadovať dokumentáciu na príslušnej technickej úrovni napr. schopnosť primerane adaptovať normy ISO/IEC 27037:2012, ISO/IEC 27043:2015, ktoré však mimo odbornú resp. znaleckú činnosť z činnosti OČTK nie je obvykle možné pozorovať.

procesný inštitút, ktorý im umožňuje transport informácií do podoby dôkazných prostriedkov v trestnom konaní a teda po začatí trestného stíhania a teda podľa nášho názoru nie je možná aplikácia zákona o PZ pri OSINT-e.

Na základe predloženej analýzy je možno prijať nasledovný záver. Pred začatím trestného konania je možné získavanie údajov z OSINT na základe zmocnenia podľa zákona o PZ. Uvedené údaje je možné do trestného konania presunúť prostredníctvom odstúpenia resp. realizačného návrhu. V prípade aktivity OČTK je dostupný aj generálny inštitút, podľa § 154 TP tj. obhliadka, ktorá zároveň predstavuje neodkladný a neopakovateľný úkon, ktorý iniciuje začatie trestného konania *ex lege*. V špecifických prípadoch je možné aplikovanie špecializovanej právnej úpravy napríklad ustanovenie § 118 TP, avšak uvedený postup v praxi nenašiel príslušnú aplikačnú odozvu resp. iného postupu podľa Trestného poriadku (napr. § 113 TP)

Záver

V predloženom článku sme poukázali na problematiku OSINT-u pričom sme sa zamerali na aplikačnú prípustnosť inštitútov trestného konania. Zároveň sme konštatovali, že v TP sú dostupné procesné postupy, ktorými možno „sprocesniť“ výťažky z uvedeného dôkazného zdroja. V príspevku sme sa venovali aplikačnej prípustnosti prostredníctvom inštitútu obhliadky podľa § 154 TP, pri ktorom sme však konštatovali ďalšie procesné konsekvencie a najmä skutočnosť, že obvykle sa uvedený procesný postup pri problematike OSINT, nevyužíva.

Predmetným príspevkom sme sa predovšetkým snažili poukázať na neaktuálnosť a nekomplexnosť právnej úpravy, ktorá nekorešponduje aktuálny technologický vývoj v oblasti elektronického dokazovania. Predstava, že trestné konanie napríklad pri určitých typoch kriminality, bude vedené v režime „permanentnej obhliadky“, jednoznačne poukazuje na nedostatočný právny rámec, ktorý je sanovaný akceptáciou, z nášho pohľadu nesprávnych postupov zo strany jurisprudencie.

Záverom možno z hľadiska správnosti postupov OČTK odkázať na postup výhradného prijímania odstupovaných informácií od operatívnych pracovníkov špecializovaných na OSINT-ové nástroje podľa zákona o PZ. V prípade potreby zabezpečenia nevyhnutných dôkazných prostriedkov pre trestné konanie je potrebné zvolenie primeranej „technickej obhliadky“.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Periodiká a zborníky:

ANDRAŠKO a kol. Právo informačných a komunikačných technológií 2, Bratislava: TINCIT, 2021, s. 258.

BAYERL, S. P. a kol Future Challenges and Requirements for Open Source Intelligence in Law Enforcement Investigations; Result from a horizon scanning exercise. In. European law Enforcement Research Bulletin, č. 22, 2022 s. 21-38; dostupné na <https://www.cepol.europa.eu/publications/european-law-enforcement-research-bulletin-issue-22> ; zo dňa 29.10.2024

BAZZELL, M. Open Source Intelligence Techniques, Resources for Searchitn and Analyzig Online Information, 2021.

BIELSKA, A. ed. Open Source Intelligence Tolls and Resources Handbook, 2020, dostupné na https://i-intelligence.eu/uploads/public-documents/OSINT_Handbook_2020.pdf ; zo dňa 29.10.2024.

CARTER, L. D. Law Enforcement intelligence, A guide for state, local, and Tribal Law enforcemnet Agencies, 2022, dostupné na https://bja.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh186/files/media/document/Law_Enforcement_Intelligence_Guide_508.pdf ; zo dňa 29.10.2024.

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok I. Bratislava: C.H.Beck, 2021, 1016 s. ISBN 978-80-89603-88-6.

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok, Veľký komentár, 5. Aktualizované vydanie, Žilina: Euro kódex, 2022, s. 452. ISBN 978-80-8155-109-3.

DRAŽOVÁ, P, Elektronické dôkazy v trestnom konaní, Bratislava: UK, 2021, s. 60

GŘIVNA,T. RICHTER,M. ŠIMÁNOVÁ, H. Vliv nových technologií na trestní právo, Praha, UK, 2022, 440 s. ISBN 978-8087-28495-7.

HALAS. N. Dokazovanie počítačovej kriminality. Praha: Leges, 20213, 14 s. ISBN 978-80-7502-681-1.

KLENKA, M. Digitálne dôkazy z otvorených zdrojov. In. Právnik č. 6/2023, s. 508-529

LAVRINČÍK, M. Metódy odhaľovania trestných činov extrémistov na internete, In: Extrémizmus-hrozba pre demokratickú spoločnosť, Bratislava, APZ, 2012, s.159 – 166, ISBN 978-80-8054-552-9.

ŠÁNDOR, M. Praktické spôsoby zaist'ovania počítačových údajov v trestnom konaní dostupné na: <https://poradcapolicajta.sk/prakticke-sposoby-zaistovania-pocitacovych-udajov-v-trestnom-konani/> ; zo dňa 29.10.2024.

ZÁHORA, J. ŠIMOŤEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 501.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore SR.

Zákon č. 452/2021 Z.z. o elektronických komunikáciách.

Zákon č. 141/1961 Sb. Trestní řád ČR .

Nález Ústavního soudu ČR III. ÚS 3844/13.

Uznesenie NS ČR 3 Tcu 33/2014-26.

Internetové zdroje:

OSINT Framework, dostupné na <https://osintframework.com>; zo dňa 29.10.2024

Berkeley Protokol on Digital Open Source investigations, A practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigatin Violation of Internation Criminal, Human Rights and Humanitarian Law, dostupné na <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source> ; zo dňa 29.10.2024

Rozhodnutie R 33/2019, dostupné na: <https://www.nsud.sk/data/att/273/129166.54b7b3.pdf>; zo dňa 29.10.2024

Rozhodnutie R 47/2013, dostupné na <https://www.nsud.sk/data/att/a4a/129113.4b2a16.pdf> zo dňa 29.10.2024

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 1/2015, k zjednoteniu výkladu zákonov a iných právnych predpisov k problematike zaist'ovania obsahu mobilných telefónov a iných dátových nosičov, vrátane obsahu emailových schránok. Dostupné na <http://www.>

nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2015/1_SL_760-2014.pdf ; s.10 ; zo dňa 29.10.2024

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV; dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680> ; zo dňa 29.10.2024

ISO/IEC 27037:2012 Information technology — Security techniques — Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence; dostupné na <https://www.iso.org/standard/44381.html>; zo dňa 17.11.2024

ISO/IEC 27043:2015 Information technology — Security techniques — Incident investigation principles and processes; dostupné na <https://www.iso.org/standard/44407.html>; zo dňa 17.11.2024

ROZHODOVACIA ČINNOSŤ PÔDOHOSPODÁRSKEJ PLATOBNEJ AGENTÚRY V KONANIACH O PRIAMÝCH PODPORÁCH A DOTÁCIÁCH

DECISION-MAKING ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL PAYING AGENCY IN PROCEEDINGS CONCERNING DIRECT AIDS AND SUBSIDIES

Tomáš Suchý¹

Abstrakt

Predmetom príspevku sú aktuálne problémy prijímateľov priamej podpory od Pôdohospodárskej platobnej agentúry, ktorá je poskytovaná v zmysle zákona č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka. Zaoberá sa nedodržiavaním zákonného postupu zo strany Pôdohospodárskej platobnej agentúry, stavom kedy výplata priamej podpory a dotácií mešká, rozhodnutia sa nevydávajú v zákonom stanovenej lehote. V rámci tohto príspevku sa budeme venovať náležitostiam rozhodovacieho procesu a súvisiacim problémom častých korekcií z už právoplatných rozhodnutí, ktorými bolo právoplatne schválené poskytnutie podpory v konkrétnej výške, v rámci ktorých Pôdohospodárska platobná agentúra žiada o vrátenie už poskytnutej a vyplatennej finančnej podpory, a to aj s poukazom na porušenie princípu právnej istoty a princípu predvídateľnosti rozhodnutia.

Kľúčové slová

Pôdohospodárska platobná agentúra, podpora, dotácie, pôdohospodárstvo, rozvoj vidieka

Abstract

The subject of the presentation are current problems of beneficiaries of direct support from the Agricultural Payment Agency, which is provided under Act No. 280/2017 Coll. on the provision of support and subsidies in agriculture and rural development. It deals with non-compliance with the legal procedure by the Agricultural Payment Agency, the situation where payment of direct support and subsidies is delayed and decisions are not issued within the statutory time limit. The presentation will deal with the details of the decision-making process and the related problems of frequent corrections from decisions which have already become final and legally approved the granting of support in a specific amount, in which the Agricultural Paying Agency requests the reimbursement of the financial support already granted and paid, also with reference to the violation of the principle of legal certainty and the principle of predictability of the decision.

¹ JUDr. Tomáš Suchý, PhD. – Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra medzinárodného práva, európskeho práva a právnej komunikácie, Odborný asistent.

Keywords

Agricultural Payment Agency, support, subsidies, agriculture, rural development

Úvod

Aktuálne problémy prijímateľov priamej podpory od Pôdohospodárskej platobnej agentúry (ďalej aj „PPA“ alebo „platobná agentúra“), ktorá je poskytovaná v zmysle zákona č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon č. 280/2017 Z. z.“)² a ostatných osobitných právnych predpisov, sú hlavným predmetom tohto príspevku. V článku sa bližšie venujeme náležitostiam rozhodovacieho procesu v konaní o priamych podporách podľa zákona č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka; poukazujúc na osobitné prípady nedodržovania zákonného postupu zo strany Pôdohospodárskej platobnej agentúry, ako aj na aktuálny stav v agrosektore, kedy výplata priamej podpory a dotácií mešká a rozhodnutia sa nevydávajú v zákonom stanovenej lehote. V priebehu konania o priamych podporách dochádza zo strany Pôdohospodárskej platobnej agentúry pri vydávaní rozhodnutí k hmotnoprávnym a procesným vadám, ktoré majú negatívny dopad na práva prijímateľov. V článku taktiež analyzujeme aj súvisiace problémy častých korekcií z už právoplatných rozhodnutí, ktorými bolo právoplatne schválené poskytnutie podpory v konkrétnej výške zo strany Pôdohospodárskej platobnej agentúry na základe čl. 54 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky³, v rámci ktorých platobná agentúra žiada prijímateľov o vrátenie už poskytnutej a vyplatennej finančnej podpory a s tým spojené porušovanie základných právnych princípov a zásad konania.

Orgánom štátnej správy pri poskytovaní podpory a pomoci okrem pomoci podľa § 12a zákona č. 280/2017 Z. z. je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky a Pôdohospodárska platobná agentúra; je rozpočtovou organizáciou zapojenou finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva pôdohospodárstva. Platobná agentúra je

² Zákon č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 1306/2013 zo 17. decembra 2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008 L 347/549.

s účinnosťou od dňa 1. decembra 2003 zriadená zákonom č. 473/2003 Z. z. o Pôdohospodárskej platobnej agentúre, o podpore podnikania v pôdohospodárstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.⁴ Platobná agentúra zabezpečuje administratívnu činnosť pri poskytovaní podpory a dotácie ako orgán štátnej správy súvisiacu so zdrojmi z fondov Európskej únie (ďalej aj „EÚ“), štátnou pomocou Slovenskej republiky v oblasti pôdohospodárstva a rozvoja. Vykonáva činnosti spojené s poskytovaním podpory v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka len na základe akreditácie udelennej ministerstvom pôdohospodárstva.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na stav nezákonnosti aplikácie práva a nedodržiavania základných právnych princípov na úkor žiadateľov o priamu podporu, ktorá je štátom garantovaná a nárokovateľná. Pri aplikácii práva zo strany štátnych orgánov tu dochádza k úplnému opomínaniu a porušovaniu nielen zákona, základných právnych princípov a právnych zásad, ale aj rozhodnutí iných orgánov štátnej správy, a to najmä súdov a prokuratúry.

1. Konanie o priamych podporách

Poľnohospodári môžu každoročne žiadať o priame podpory, pričom žiadosti podávajú v zmysle zverejnenej výzvy v stanovenej lehote Pôdohospodárskej platobnej agentúre, ktorá o nich následne rozhoduje. Platobná agentúra ako konajúci orgán prijíma a kontroluje prijaté žiadosti o priame podpory, overuje oprávnenosť žiadosti o priame podpory postupmi určenými osobitnými predpismi. V konaní o priamych podporách je platobná agentúra v zmysle ustanovenia § 23 ods. 2 zákona č. 280/2017 Z. z. povinná uplatňovať zásadu riadneho finančného hospodárenia, zásadu transparentnosti, zásadu nediskriminácie, zásadu hospodárnosti, zásadu efektívnosti, zásadu účelnosti, zásadu účinnosti a zásadu zákazu konfliktu záujmov.

Priame podpory sú priame platby poskytované zo zákona na neprojektové opatrenia. Priame podpory upravujú Nariadenia (EÚ), Delegované nariadenia (EÚ) a Vykonávacie nariadenie (EÚ), ktoré boli na Slovensku premietnuté do viacerých nariadení vlády a zákonov. Podmienky pre poskytovanie priamych podpôr poskytovaných platobnou agentúrou upravujú vykonávacie právne predpisy – najmä – Nariadenie vlády č. 436/2022 Z. z., ktorým sa

⁴ Zákon č. 473/2003 Z.z., o Pôdohospodárskej platobnej agentúre, o podpore podnikania v pôdohospodárstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou priamych platieb⁵, Nariadenie vlády č. 3/2023 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory na neprojektové opatrenia Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky⁶, Nariadenie vlády SR č. 152/2013 z 30. mája 2013 o podmienkach poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou prechodných vnútroštátnych platieb⁷.

Priame platby sú súčasťou I. piliera Spoločnej poľnohospodárskej politiky a predstavujú priamu podporu a stabilizáciu príjmov poľnohospodárov financovanú EÚ zo zdrojov Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu (ďalej aj „EPZF“).⁸

Systém priamych platieb predstavuje nástroj kompenzačných platieb, ktorý má byť výraznou podporou pre slovenských poľnohospodárov, najmä z hľadiska podpory „cash flow“ a stability poľnohospodárskej činnosti. Predstavujú priamu podporu príjmu poľnohospodárov.

V rámci širšieho úvodu do danej problematiky je potrebné ďalej uviesť aké sú typy poskytovaných priamych podpôr v závislosti od zdroja financovania, a to priame podpory zo zdrojov EPZF, v rámci ktorých je to napr. platba na kravy chované v systéme s trhovou produkciou mlieka (t. j. podpora na mlieko), platba na ovce a kozy (t. j. podpora na ovce a kozy) a iné. Ďalej priame podpory zo zdrojov Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (ďalej aj „EPFRV“), a to napríklad podpora na ekologické poľnohospodárstvo, podpora formou agroenvironmentálno-klimatické opatrenia, podpora pre oblasti s prírodnými obmedzeniami alebo inými osobitnými obmedzeniami, platba na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie a iné.⁹

⁵ Nariadenie vlády č. 436/2022 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou priamych platieb

⁶ Nariadenie vlády č. 3/2023 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory na neprojektové opatrenia Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky

⁷ Nariadenie vlády č. 152/2013 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky o podmienkach poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou prechodných vnútroštátnych platieb

⁸ Systém priamych platieb je rozsiahla schéma rôznorodých podpôr, finančne zabezpečených z európskych poľnohospodárskych fondov – pre rozvoj vidieka a záručného fondu a zo štátneho rozpočtu SR. Priame platby sú vo všeobecnosti poskytované poľnohospodárom ako plošné odviazané podpory, pričom časť prostriedkov EPZF je možné viazať na konkrétne sektory a komodity prostredníctvom tzv. viazaných priamych platieb. Schémy platieb z EPZF sú buď viazané, teda podmienené pestovaním vopred definovaných plodín či chovom zvierat alebo oddelené. V praxi to znamená, že sú vyplácané ako platba na hektár (t. j. jednotná platba na plochu) len na základe rozsahu obhospodarovanej plochy alebo ako podpora zeleného postupu (tzv. greeningu) či ako platba mladým poľnohospodárom. V sumáre teda možno zovšeobecniť, že systém priamych podpôr sa odvíja z princípu odviazania platieb od produkcie, pričom platby sú vyplácané na hektár výmery poľnohospodárskej plochy. Priame podpory sa vyplácajú každoročne na základe počtu obhospodarovaných hektárov poľnohospodárskej plochy, pestovaných plodín či chovaných zvierat. Ako bolo uvedené, finančné prostriedky sú poskytované len na základe predloženia žiadosti o platbu a za podmienky splnenia legislatívnych požiadaviek. Predpokladom podania žiadosti o priame podpory je obhospodarovanie v žiadosti nahlásenej poľnohospodárskej plochy a pôda je vedená v evidencii dielov pôdnych blokov.

⁹ Zo zdrojov štátneho rozpočtu SR sú poskytované: priama platba na plochu, platba na dobytie jednotky a iné.

Je nutné zdôrazniť, že priame podpory sú nárokovateľné priamo zo zákona; za splnenia stanovených podmienok. Mali by zabezpečiť produkčnú funkciu poľnohospodárstva, obhospodarovanie pôdy aj udržanie obyvateľstva na vidieku. Žiadateľ ako účastník konania má vzhľadom na to legitímne očakávanie, že ak podá žiadosť o priamu podporu a splní podmienky, budú mu finančné prostriedky poskytnuté. Platobná agentúra ako konajúci orgán v konaní o priamych podporách zisťuje splnenie podmienok na poskytnutie priamych podpôr na základe podanej žiadosti.

Týmto chceme poukázať na jednotlivé štádia konania o priamych podporách podľa zákona č. 280/2017 Z. z. Žiadosť o poskytnutie priamej podpory sa doručuje platobnej agentúre do 31. mája kalendárneho roka, na ktorý má byť podpora poskytnutá. Žiadateľom je poľnohospodár alebo obhospodarovateľ lesa, ktorí predkladajú žiadosť o priame podpory podľa osobitného predpisu – Čl. 72 nariadenia (EÚ) č. 1306/2013 v platnom znení. Konanie sa začína dorúčením žiadosti o priame podpory platobnej agentúre na základe výzvy vyhlásenej podľa osobitných predpisov (napríklad § 13 ods. 1 Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb¹⁰). Podanie žiadosti je možné urobiť iba spôsobom, ktorý určí platobná agentúra vo výzve. Podanie vo veci samej urobené v elektronickej podobe bez autorizácie podľa osobitného predpisu o elektronickej podobe výkonu verejnej moci treba do troch pracovných dní doplniť v listinnej podobe alebo v elektronickej podobe (t. j. autorizované podľa osobitného predpisu o elektronickej podobe výkonu verejnej moci). Ak osobitný predpis ustanovuje povinnosť použiť na podanie určený formulár, podanie možno urobiť len použitím takéhoto formulára. Podanie sa posudzuje podľa jeho obsahu.¹¹

Pôdohospodárska platobná agentúra je podľa ustanovenia § 26 ods. 8 zákona č. 280/2017 Z. z. povinná rozhodnúť o žiadosti o priame podpory do 13 mesiacov odo dňa jej doručenia. V praxi sa však stáva, že platobná agentúra poruší toto zákonné ustanovenie a rozhodnutie o podanej žiadosti v zákonom stanovenej lehote nevydá.¹²

¹⁰ Nariadenie vlády č. 342/2014 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb

¹¹ Z podania musí byť zjavné, kto ho podáva, akej veci sa týka a čo sa navrhuje; osobitné predpisy môžu ustanoviť jeho ďalšie náležitosti.

¹² Platobná agentúra má teda zákonom stanovenú lehotu na vydanie rozhodnutia 13 mesiacov od podania žiadosti, pričom december roku, v ktorom bola podaná žiadosť, nie je konečným, ale iba prvotným termínom na vyplatenie priamych podpôr. Zároveň európska legislatíva ukladá platobným agentúram členských štátov povinnosť vyplatiť 95% finančných prostriedkov danej kampane do 30. júna nasledujúceho kalendárneho roka (zdroj: <https://www.apa.sk/tlacove-spravy/ppa-vyzva-iadateov-o-priame-podpory-2023-o-doplnenie-chbajcich-dajov-aby-im-mohla-peniaze-vyplati/12222>).

Vydané rozhodnutie platobnej agentúry o identifikovanej žiadosti, ktorá bola predmetom konania, musí byť v súlade so zákonom č. 280/2017 Z. z. a osobitnými predpismi, musí vychádzať zo stavu veci zisteného v konaní a musí obsahovať náležitosti ustanovené zákonom č. 280/2017 Z. z. Písomné rozhodnutie obsahuje výrok, ktorý sa môže členiť na časti, odôvodnenie a poučenie o opravnom prostriedku. Výrok obsahuje rozhodnutie vo veci s uvedením ustanovenia právneho predpisu, podľa ktorého sa rozhodlo. Písomné rozhodnutie o schválení žiadosti obsahuje vo výroku výšku schválených priamych podpôr. Proti rozhodnutiu alebo časti výroku rozhodnutia o schválení poskytnutia podpory v plnom rozsahu sa nemožno odvolať.¹³

1.1 Prípady zastavenia konania o priamych podporách

K vydaniu rozhodnutia o zastavení konania dochádza bez využitia postupu podľa ustanovenia § 25 ods. 3 zákona č. 280/2017 Z. z. Platobná agentúra ignorujúc toto zákonné ustanovenie konanie o podanej žiadosti o priamu podporu zastaví; odvolávajúc sa pritom na tzv. neodstrániteľné nedostatky podanej žiadosti. Konkrétne ustanovenie § 32 ods. 1 písm. c) zákona č. 280/2017 Z. z., ktoré často platobná agentúra aplikuje a podľa ktorého platobná agentúra ako konajúci orgán konanie zastaví, ak žiadateľ nepredložil žiadosť riadne, včas a vo forme určenej podľa osobitného predpisu. Platobná agentúra konanie vydaním procesného rozhodnutia zastaví bez posúdenia merita žiadosti, a teda bez poskytnutia finančnej podpory.

Bežné sú pritom prípady, že žiadatelia nepodali žiadosti kompletne alebo podľa požiadaviek podávania žiadostí elektronickým spôsobom, a to práve z dôvodov nedostatočného metodického usmernenia a metodickej podpory zo strany platobnej agentúry, ktorá mení a dopĺňa podmienky v čase, kedy plynie lehota na podávanie žiadostí, resp. z dôvodom neprimeranej administratívno-technickej náročnosti. Taktiež aj výzvy a príručky sú zmätočné, obsahujú časté zmeny v postupoch a povinných prílohách. Podmienky predkladania jednotnej žiadosti na daný rok zverejní platobná agentúra na svojom webovom sídle len 3 dni pred začiatkom plynutia lehoty na predkladanie žiadosti, čo možno považovať za neprimerané a

¹³ Ďalej sú v ustanovení § 34 ods. 8 zákona č. 280/2017 Z. z. špecifikované prípady, kedy odvolanie nie je prípustné, a to proti rozhodnutiu o zastavení konania, rozhodnutiu o preskúmaní rozhodnutia mimo odvolacieho konania, rozhodnutiu, o ktorom to ustanovuje zákon č. 280/2017 Z. z. konania podľa § 32 zákona č. 280/2017 Z. z. Stretávame sa s prípadmi doslova nadužívania ustanovenia § 32 ods. 1 písm. c) zákona č. 280/2017 Z. z. zo strany platobnej agentúry. Javí sa, že platobná agentúra postupuje vydaním rozhodnutia o zastavení konania aj v prípadoch kedy je možné podanú žiadosť o priamu podporu posúdiť tak, že vyzve žiadateľa na doplnenie, resp. odstránenie nedostatkov v súlade s postupom podľa ustanovenia § 25 ods. 3 zákona č. 280/2017 Z. z.

nedostatočné z hľadiska potreby prijímateľov riadne sa oboznámiť s rozsiahlym diapazónom dokumentov.¹⁴

Podľa ustanovenia § 25 ods. 3 zákona č. 280/2017 Z. z. pritom platí, že ak vzniknú pochybnosti o pravdivosti podania alebo úplnosti podania alebo jeho príloh, konajúci orgán oznámi tieto pochybnosti žiadateľovi a vyzve ho, aby sa k nim vyjadril; konajúci orgán určí žiadateľovi primeranú lehotu na vyjadrenie, ktorá nesmie byť kratšia ako päť pracovných dní odo dňa doručenia oznámenia konajúceho orgánu a súčasne ho poučí o tom, že konanie zastaví, ak žiadateľ neodstráni pochybnosti alebo nedodrží určenú lehotu.

V súdnom konaní žiadateľ ako žalobca argumentuje tým, že na zastavenie konania o priamych podporách v zmysle napadnutého rozhodnutia nebol právny dôvod, nakoľko platobnou agentúrou v pozícii žalovaného tvrdené skutočnosti, že žalobca žiadosť nepodal včas sú v rozpore so skutočným stavom. V týchto prípadoch je rovnako vhodné paralelne využiť mimoriadny opravný prostriedok proti právoplatným rozhodnutiam platobnej agentúry, a to zákonný postup podľa ustanovenia § 36, ktoré upravuje tzv. preskúmanie rozhodnutia mimo odvolacieho konania a podať podnet na preskúmanie právoplatného rozhodnutia mimo odvolacieho konania, t. j. právoplatného rozhodnutia o zastavení konania. Rozhodnutie, ktoré je právoplatné, môže ministerstvo pôdohospodárstva z vlastného podnetu, z podnetu platobnej agentúry alebo z podnetu žiadateľa preskúmať mimo odvolacieho konania. V zmysle ustanovenia § 36 ods. 2 zákona č. 280/2017 Z. z. sa podnet na preskúmanie rozhodnutia mimo odvolacieho konania podáva konajúcemu orgánu, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, a môže byť podaný najneskôr do siedmich rokov odo dňa právoplatnosti napadnutého rozhodnutia.

1.2 Prípád nedodržania zákonných lehôt

Do pozornosti dávame rovnako prípad z praxe, kedy platobná agentúra nevydala rozhodnutie o podanej žiadosti o priamu podporu v zákonnej lehote, a to po dobu viac ako dvoch rokov. Počas tejto doby bola platobná agentúra vo veci podanej žiadosti úplne nečinná. Aj napriek tomu, že žiadosť bola platobnej agentúre predložená v stanovenom termíne riadne a včas, platobná agentúra za obdobie dvoch rokov od jej predloženia nerozhodla o poskytnutí

¹⁴ Žiadatelia sa nachádzajú v časovej tiesni, a to už samotným stanovením termínu vyhlásenia výzvy, keď platobná agentúra vôbec nezohľadňuje potrebu dostatočného časového rámca na ich preštudovanie. Dôsledky takto nastaveného postupu znášajú prijímatelia podpory. Tento stav nezohľadňuje také skutočnosti, že žiadatelia nemusia práve z finančných dôvodov disponovať administratívnymi kapacitami tak, aby dokázali všetky metodické materiály preštudovať a žiadosť podať so všetkými vyžadovanými prílohami, ktoré sa navyše každú kampaň menia. Platobná agentúra pritom vôbec neaplikuje ustanovenie § 25 ods. 3 zákona č. 280/2017 Z. z. v prospech žiadateľov, ktorí neboli z objektívnych dôvodov schopní podať kompletnú žiadosť.

priamej podpory formou platby pre jednotlivé oblasti v rámci ekologického poľnohospodárstva. O ostatných platbách z jednotnej žiadosti rozhodnutie vydala. Následne, keď sa žiadateľ voči platobnej agentúre písomne dovoľával porušenia zákona č. 280/2017 Z. z. a podal žiadosť o odstránenie nečinnosti a bezodkladné vydanie rozhodnutia. Platobná agentúra bez náležitého odôvodnenia a podloženia dôkazmi vydala rozhodnutie o zastavení konania¹⁵ aplikujúc ustanovenie § 32 ods. 1 písm. e) zákona č. 280/2017 Z. z.

Konanie o priamych podporách, ktoré platobná agentúra viedla o podanej žiadosti po obdobie viac ako dvoch rokov bez vydania rozhodnutia vo veci teda zastavila tvrdiac, že tak stanovuje zákon č. 280/2017 Z. z. alebo osobitný predpis. V odôvodnení rozhodnutia však zákonné ustanovenie, ktoré by zakladalo dôvodnosť zastavenia konania v konkrétnom skutkovom prípade nie je vôbec špecifikované. Platobná agentúra v zmysle výroku napadnutého rozhodnutia rozhodla podľa ustanovenia § 32 ods. 1 písm. e) zákona č. 280/2017 Z. z., podľa ktorého konajúci orgán konanie zastaví, ak tak ustanovuje tento zákon alebo osobitný predpis, pričom z obsahu odôvodnenia napadnutého rozhodnutia vôbec nevyplýva, ktorá konkrétna skutočnosť uvedená v odôvodnení napadnutého rozhodnutia je skutkovou podstatou zakladajúcou zákonný dôvod na zastavenie konania a rovnako, ktoré konkrétne ustanovenie a v ktorom osobitnom predpise zakladá zákonný dôvod na zastavenie konania. Argumentácia platobnej agentúry v rámci obsahu odôvodnenia rozhodnutia je neopodstatnená, nerešpektujúca zásadu materiálnej pravdy, spočívajúcej v povinnosti platobnej agentúry spoľahlivo zistiť stav veci a zabezpečiť, aby skutkové zistenia, ktoré vyplývajú z vykonaného dokazovania zodpovedali čo najviac skutočnosti (presnosť zistenia). Žiadateľ vzhľadom k zásadným právnym a skutkovým nedostatkom predmetného rozhodnutia o zastavení konania vydaného platobnou agentúrou napadol zákonnosť tohto rozhodnutia podaním žaloby o preskúmanie zákonnosti rozhodnutia žalovaného na príslušnom správnom súde.¹⁶

¹⁵ Rozhodnutie o zastavení konania, proti ktorému sa nedá podať opravný prostriedok (§ 34 ods. 8 zákona č. 280/2017 Z. z.) vykazuje znaky arbitrárnosti a nezákonnosti, nakoľko dôvod zastavenia konania v rozhodnutí je skutkovo a právne neodôvodnený, neidentifikovateľný a nepreukázaný.

¹⁶ Okrem vyššie uvedených prípadov rozhodnutí o zastavení konania je v rámci rozhodovacieho procesu platobnej agentúry pomerne časté vyradovanie žiadostí z administratívneho spracovania bez vydania akéhokoľvek písomného rozhodnutia, ktoré by bolo žiadateľovi riadne doručené. O vyradení žiadosti, resp. úkone zamietnutia je žiadateľ upovedomený len formou oznámenia prostredníctvom informačného systému ITMS bez akéhokoľvek odôvodnenia. Znamená to, že žiadateľ nemá možnosť podať opravný prostriedok proti takémuto úkonu platobnej agentúry, nakoľko v jeho veci nebolo vôbec vydané písomné rozhodnutie, ako ani iný správny akt, ktorý by bol žiadateľovi doručený.

2. Korekcie právoplatných rozhodnutí Pôdohospodárskej platobnej agentúry

V tomto článku sa ďalej venujeme prípadom korekcií už právoplatných rozhodnutí platobnej agentúry. Pôdohospodárska platobná agentúra na základe podanej žiadosti vydá rozhodnutie o poskytnutí priamej podpory v konkrétnej výške, ktoré nadobudne právoplatnosť. V zmysle ustanovenia § 33 zákona č. 280/2017 Z. z. rozhodnutie o poskytnutí priamej podpory v konkrétnej výške vydané platobnou agentúrou nadobúda právoplatnosť a stáva sa vykonateľným, t. j. záväzným. V odôvodnení rozhodnutia platobná agentúra potvrdila riadne a úplne zistený skutkový stav. Platobná agentúra v rozhodnutiach vyslovene uviedla, že v záujme zistenia presného a úplného skutočného stavu veci si v zmysle zákona č. 280/2017 Z. z. obstarala potrebné podklady, ktorými sú podania, vyjadrenia účastníka konania, dôkazy, čestné vyhlásenia, výsledky uskutočnených kontrol. Platobná agentúra zároveň uviedla, že považuje výsledky uskutočnených kontrol za správne a spoľahlivo objasňujúce stav veci. Kľúčovým podkladom pre vydanie predmetných rozhodnutí podľa platobnej agentúry boli výsledky uskutočnených kontrol. Po zohľadnení všetkých dostupných dôkazov a po kontrolách platobná agentúra rozhodla tak, že žiadateľovi podporu poskytla.¹⁷

Dôvodom korekcií sú aktualizácie LPIS¹⁸, ktoré sú vykonávané až následne, t. j. po právoplatnosti rozhodnutia o poskytnutí podpory. Dátum vzniku nezrovnalosti je uvádzaný na obdobie približne pred dvoch rokov, pričom správy o zistenej nezrovnalosti platobná agentúra vydáva a doručuje prijímateľom s časovým odstupom približne dvoch rokov od právoplatnosti rozhodnutia o poskytnutí priamej podpory. Platobná agentúra v správe o zistenej nezrovnalosti určuje novú výmeru obhospodárenej pôdy oproti výmere určenej v rozhodnutí o poskytnutí priamej podpory. Čo má pre prijímateľa znamenať, že údajne nemá nárok na podporu v sume poskytnutej na základe právoplatného rozhodnutia a je povinný časť vyplatennej podpory platobnej agentúre vrátiť.

¹⁷ Následne platobná agentúra v zmysle vydaného rozhodnutia vyplatí prijímateľovi finančné prostriedky. Po vyplatení finančných prostriedkov podľa právoplatného rozhodnutia, čo v praxi býva aj s časovým odstupom dvoch a viac rokov, zašle platobná agentúra prijímateľovi Správu o zistenej nezrovnalosti a žiadosť o vrátenie finančných prostriedkov. Na základe týchto dokumentov (doručenej Správy o zistenej nezrovnalosti a žiadosti o vysporiadanie finančných vzťahov), platobná agentúra žiada od prijímateľa vrátiť už poskytnuté a vyplatené finančné prostriedky, ktoré boli vyplatené na základe právoplatného rozhodnutia o poskytnutí podpory vydaného platobnou agentúrou.

¹⁸ Označenie LPIS je identifikačný systém poľnohospodárskych plôch a predstavuje kľúčovú zložku IACS (Integrovaný administratívny a kontrolný systém) pre podpory viazané na pôdu. Predstavuje vektorové hranice poľnohospodárskej krajiny a nesie informácie o jedinečnom kóde, výmere, kultúre, využití pôdy atď., ktoré sú používané ako referencia pre žiadosti poľnohospodárov, pre administratívne a krížové kontroly, kontroly na mieste a tiež kontroly použitím metód diaľkového prieskumu Zeme. Európsky dvor audítorov (2016), *Systém identifikácie poľnohospodárskych pozemkov: užitočný nástroj na určovanie poľnohospodárskej pôdy, na ktorú možno poskytnúť podporu – jeho riadenie by sa však mohlo ďalej zlepšovať* Dostupné na https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr16_25/sr_lpis_sk.pdf

Aktuálnosť pôdnych blokov v systéme LPIS je zabezpečovaná v trojročných cykloch, keďže západná, stredná a východná časť SR sú snímané postupne, v ročných intervaloch. Predstavuje ortofotomapy (vytvorené letecké snímky stavu zemského povrchu) uchovávané na sieti Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky (ďalej aj „MPRV SR“) a sprístupňované pre zamestnancov sekcie identifikácie a kontroly poľnohospodárskych pozemkov ministerstva. GSAA obsahuje grafické prílohy, zoznamy poľnohospodárskych pozemkov a zoznamy poľnohospodárskych pozemkov na účely oblasti ekologického záujmu k žiadosti o priame podpory.

Podľa Metodických postupov aktualizácie a údržby systému identifikácie poľnohospodárskych pozemkov LPIS (bod 4) je nevyhnutné vykonávať pravidelné prehodnotenie LPIS na základe rôznych dostupných zdrojov.¹⁹ Dodané digitálne ortofotomapy sú len jedným zo zdrojov aktualizácie LPIS a nejde o presný a nespochybniteľne zistený podklad skutočného stavu plôch. Podľa časových pravidiel cyklickej aktualizácie (bod 4.3. Metodických postupov PPA) má byť aktualizácia LPIS vykonaná v termíne do konca podávania jednotných žiadostí o priame podpory tak, aby bol LPIS pripravený na podávanie žiadostí. LPIS má byť aktualizovaný podľa skutočného využívania poľnohospodárskych plôch. PPA má v prípade zisteného rozporu medzi deklaráciou a stavom na ortofotomape vykonávať rýchlu návštevu v teréne. Nespôsobilé plochy je možné v danom čase objektívne zistiť len kontrolou na mieste.²⁰

Vzhľadom k uvedenému zastávame názor, že samotný systém LPIS je nedôveryhodný, nepresný a má zásadné technické nedostatky, založený na nepresnom diaľkovom snímaní. Mapové podklady zabezpečené po vydaní rozhodnutia platobnej agentúry nie sú spôsobilé zmeniť skutkový a právny stav založený týmto rozhodnutím. Akákoľvek neskoršia aktualizácia LPIS, t. j. po právoplatnosti rozhodnutia o poskytnutí priamej podpory, ktorá má údajne meniť zistený stav v čase vydania rozhodnutia je interným úkonom Pôdohospodárskej platobnej agentúry. Sme presvedčení, že na základe neskorších interných aktualizácií systému LPIS z digitálnych diaľkových snímok, ktoré sú nepresné, možno zasiahnuť do právnych účinkov rozhodnutí a spätne meniť v danom čase zistený skutkový stav potvrdený výrokom týchto rozhodnutí. Akákoľvek neskoršia aktualizácia LPIS je interným úkonom Pôdohospodárskej

¹⁹ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (2/2020) *Aktualizácia a údržba registra LPIS* zo dňa 23. septembra 2020 Dostupné na <https://www.mpsr.sk/resources/documents/19169.pdf>

²⁰ Bod 4.2 *Aktualizácia a údržba registra LPIS* Kontrola na mieste je najpresnejšia metóda vykonávaná priamo v teréne a odzrkadľuje reálny stav užívania.

platobnej agentúry, nezakladá povinnosti prijímateľom a nemôže mať retrospektívne účinky vo vzťahu k vydaným rozhodnutiam, ktoré sú právne záväzné, účinné a platné.²¹

Čo sa týka samotnej Správy o zistenej nezrovnalosti, ktorú platobná agentúra vydáva, je z hľadiska právnej sily nutné vyzdvihnúť nasledovné skutočnosti. Správa o zistenej nezrovnalosti nie je rozhodnutím správneho orgánu. Z aktuálnej rozhodovacej praxe súdov však vyplýva, že správa o zistenej nezrovnalosti je len písomnosť predbežnej povahy s informatívnym charakterom, nie je konečným rozhodnutím o povinnosti vrátiť poskytnutý príspevok, nemá povahu rozhodnutia s konštitutívnymi účinkami, nemá žiadnu právnu silu, nezakladá, nemení alebo nezrušuje oprávnenia a povinnosti fyzických alebo právnických osôb a nespĺňa požiadavku materiálnej vykonateľnosti vyžadovanej pre výrok rozhodnutia. Znamená to, že adresátovi ako údajnému dlžníkovi nevzniká povinnosť vrátiť poskytnuté finančné prostriedky platobnej agentúre. Poľnohospodári ako prijímatelia priamej podpory, ktorým boli peňažné prostriedky poskytnuté, nemajú postavenie dlžníka voči platobnej agentúre na základe vydaných správ o korekciách.²²

Keďže správa o zistenej nezrovnalosti a žiadosť o vrátenie finančných prostriedkov nie sú konštitutívnymi rozhodnutiami štátneho orgánu, ich dorúčením adresátovi nevzniká adresátovi ako údajnému dlžníkovi (t. j. dlžníkovi podľa mylnej domnienky platobnej agentúry) povinnosť vrátiť finančné prostriedky platobnej agentúre a platobnej agentúre v dôsledku toho nevzniká oprávnenie zadržať adresátovi vyplatenie ďalších finančných prostriedkov, ak na ich poskytnutie splnil zákonné podmienky.

V tejto súvislosti upriamujeme pozornosť na právny názor Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Najvyšší súd Slovenskej republiky v Uznesení zo dňa 25.08.2011 sp. zn.: 5Sžf/31/2011 vyslovil právny názor, že protokol o vykonanej kontrole správnym orgánom a zápisnica o prerokovaní protokolu v zásade nie sú rozhodnutím vydaným v správnom konaní, ale sú v prvom rade správami.²³ Napriek tomu, že nespĺňajú formálne požiadavky rozhodnutia, s ohľadom na ich účinky vo vzťahu k právnemu postaveniu kontrolovaného subjektu, je nevyhnutné ich považovať za tzv. fiktívne rozhodnutia. Bez ohľadu na formu ich treba

²¹ Na základe neskorších interných aktualizácií systému LPIS z digitálnych diaľkových snímok, ktoré sú nepresné, možno zasiahnuť do právnych účinkov rozhodnutí a späťne meniť v danom čase zistený skutkový stav potvrdený výkonom týchto rozhodnutí. Konanie platobnej agentúry je v rozpore so znením odôvodnenia rozhodnutia, ktorým platobná agentúra schválila priamu podporu. V odôvodnení tohto rozhodnutia uviedla, že skutkový stav bol riadne a úplne zistený.

²² V zmysle právnej teórie záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok. Záväzky podľa ustanovenia § 489 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník vznikajú z právnych úkonov, najmä zo zmlúv, ako aj zo spôsobenej škody, z bezdôvodného obohatenia alebo z iných skutočností uvedených v zákone (napríklad na základe konštitutívneho rozhodnutia štátneho orgánu).

²³ Najvyšší súd Slovenskej republiky. (2011, August 25). Uznesenie zo dňa 25.08.2011, sp. zn. 5Sžf/31/2011.

považovať za procesné úkony správneho orgánu, ktorých obsah má autoritatívny vzťah k jeho adresátom a správny orgán v tomto prípade vystupuje v úlohe vykonávateľa štátnej moci; nie iba v pozícii oznamovateľa.²⁴

V zmysle Uznesenia Krajského súdu v Bratislave zo dňa 26.01.2017 sp. zn. 1S/176/2015: „*Je nesporné, že v správe absentuje právne vynútitel'ný výrok o povinnosti vrátiť finančné prostriedky. Skutočnosť, že došlo k finančnému vyčísleniu nezrovnalosti a jeho popisu samo o sebe ešte nezakladá povinnosť u žalobcu vrátiť finančné prostriedky. Správou ani žiadosťou nebol žalobca zaviazaný k vráteniu finančných prostriedkov, ide len o písomnosť s informatívnym charakterom. Z obsahu administratívneho spisu je okrem iného nesporné, že ku dňu podania žaloby nedošlo k vydaniu právoplatného rozhodnutia, resp. správneho rozhodnutia o vrátení finančných prostriedkov.*“²⁵

Z hľadiska záväznosti Správy doručenej prijímateľovi sme presvedčení, že správa o zistenej nezrovnalosti a žiadosť o vrátenie finančných prostriedkov sú len písomnosti predbežnej povahy s informatívnym charakterom, nie sú konečným rozhodnutím o povinnosti vrátiť poskytnutý príspevok, nespĺňajú požiadavku materiálnej vykonateľnosti vyžadovanej pre výrok rozhodnutia a nemajú povahu rozhodnutia. V prípade, že adresát Správy a žiadosti finančné prostriedky na základe nich platobnej agentúre nevráti, nie je dlžníkom platobnej agentúry, pretože povinnosť vrátiť finančné prostriedky mu nebola uložená rozhodnutím s konštitutívnymi účinkami.

Taktiež je potrebné poukázať na skutočnosť, že rozhodnutie platobnej agentúry vydané ako výsledok rozhodovacieho procesu orgánu štátnej správy pri poskytovaní podpory a dotácie podľa zákona č. 280/2017 Z. z. má z hľadiska právnej teórie väčšiu právnu silu ako nejaká správa o zistenej nezrovnalosti a žiadosť o vrátenie finančných prostriedkov, a to z nasledovných dôvodov: Generálna prokuratúra v liste č. VI/1 Gd 292/22/1000-3 výslovne uviedla, že žiadosť o vysporiadanie finančných vzťahov nie je z hmotnoprávneho hľadiska opatrením ani rozhodnutím tak, ako to predpokladá ust. § 21 ods. 1 písm. b) a c) zákona č. 153/2011 Z. z. o prokuratúre. Generálna prokuratúra v závere listu dodala, že žiadosť o vysporiadanie finančných vzťahov nie je výsledkom, a ani reakciou na závery rozhodovacieho procesu. Z tohto dôvodu nebolo v pôsobnosti prokuratúry predmetnú žiadosť po vecnej stránke preskúmať. Predmetný list Generálnej prokuratúry SR ma platobná agentúra k dispozícii a týka sa konania, ktoré viedla pod číslom 54159/2023/621-018.

²⁴ Správa o zistenej nezrovnalosti vydaná platobnou agentúrou nemôže mať retrospektívne účinky vo vzťahu k vydaným právoplatným rozhodnutiam o poskytnutí priamej podpory, ktoré sú právne záväzné, účinné a platné.

²⁵ Krajský súd v Bratislave. (2017, Január 26). Uznesenie zo dňa 26.01.2017, sp. zn. 1S/176/2015.

Ignorujúc vyššie uvedený právny stav, platobná agentúra považuje prijímateľov, ktorí nevrátili peňažné prostriedky na základe správy o zistenej nezrovnalosti a žiadosti o vrátenie finančných prostriedkov, za dlžníkov. Platobná agentúra neoprávnene a nezákonne považuje prijímateľa za dlžníka, ktorý nemá vysporiadané finančné vzťahy voči platobnej agentúre a tým nespĺňa podmienky pre schválenie ďalšej priamej podpory (napr. zelená nafta). Z pohľadu platobnej agentúry to má znamenať nesplnenie podmienok pre schválenie ďalšej priamej podpory, čo má za následok zamietanie ďalších žiadostí o poskytnutí priamej podpory. Platobná agentúra podmieňuje poskytnutie podpory úhradou údajného nedoplatku, ktorý vyplýva len zo Správy o zistenej nezrovnalosti.²⁶

Nevrátenie peňažných prostriedkov poskytnutých na základe vydaného rozhodnutia znamená v praxi pre poľnohospodárov pozastavenie vyplácania podpory. Platobná agentúra pozastavuje vyplácanie podpory vo výške dvojnásobku sumy zistenej nezrovnalosti (ust. § 13 ods. 10 zákona č. 280/2017 Z. z.). V prípade, že prijímateľ vrátil poskytnuté finančné prostriedky na základe Správy o zistenej nezrovnalosti, vznikol mu nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia voči platobnej agentúre. Na mieste je zaslanie výzvy platobnej agentúre na vydanie bezdôvodného obohatenia. V prípade, že platobná agentúra nevráti neoprávnene prijaté peňažné prostriedky z poskytnutej priamej podpory, teda na základe výzvy nevydala bezdôvodné obohatenie, zastávame názor, že vo veci je nutné podať žalobu o zaplatenie voči platobnej agentúre. Stretli sme sa aj s postupom, že platobná agentúra nepodala odpor voči platobnému rozkazu včas a platobný rozkaz nadobudol právoplatnosť a vykonateľnosť, čím došlo k získaniu exekučného titulu.

Záver

Konanie platobnej agentúry považujeme za? porušením základných právnych princípov a zásad. Rozhodnutie platobnej agentúry o poskytnutí podpory je *resiudicata* (t. j. prekážka právoplatne rozhodnutej veci). Prekážkou právoplatne rozhodnutej veci pre konanie, v ktorom by chcela platobná agentúra na základe totožného skutkového stavu tzv. „prehodnotiť“ splnenie podmienok pre poskytnutie výnimočnej pomoci SR, a to bez toho, aby sa vo veci podstatným

²⁶ Podmieňovanie poskytnutia dotácie vysporiadaním finančných vzťahov s Pôdohospodárskou platobnou agentúrou považujeme za svojvoľný úkon orgánu štátnej správy, ktorý nemá oporu v platných právnych predpisoch. V prípade, že takýto prijímateľ, ktorý peňažné prostriedky platobnej agentúre nevrátil, podá žiadosť o poskytnutie dotácie, platobná agentúra nezačne konanie o tejto žiadosti, pričom nezákonným spôsobom podmieňuje konanie o žiadosti – schválenie podpory zaplatením údajných nedoplatkov, t. j. že žiadosť vyradí keď nevráti poskytnuté finančné prostriedky z korekcií, ku ktorým platobná agentúra vydala len správu o zistenej nezrovnalosti, a to bez toho, aby vo veci prebehlo správne konanie s vydaním právoplatného rozhodnutia o vrátení peňažných prostriedkov v konkrétnej výške.

spôsobom zmenil skutkový stav. Podľa vyjadrenia platobnej agentúry len tzv. „prehodnotením“ podkladov predložených žiadateľom nemôže platobná agentúra dospieť k záveru o vrátení platby. Tieto skutočnosti nevie platobná agentúra ani preukázať, ani doložiť dôkazmi, ani diaľkovými snímkami k stavu obhospodarovanej pôdy v danom čase poskytnutia podpory. V konaní platobnej agentúry vidíme v tomto smere protizákonný a protiústavný postup.

Vo veci *resiudicata* – prekážky právoplatne rozhodnutej veci poukazuje na nasledovnú judikatúru:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 19/09.: „*Základné právo na súdnu ochranu podľa Čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky zahŕňa v sebe aj právo na ochranu pred opakovaným uplatňovaním práva, o ktorom bolo už raz právoplatne rozhodnuté, pokiaľ nedošlo k zrušeniu právoplatného rozhodnutia v predpísanom konaní.*“²⁷

Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Sžr 12/2010: „*Ust. § 30 ods. 1 písm. i) Správneho poriadku precizuje prekážku konania res iudicata (pri totožnosti účastníkov konania a predmetu konania), ktorá je dôsledkom požiadavky na nemennosť právoplatného rozhodnutia orgánu štátnej moci a ktorá do právneho poriadku vnáša ústavný princíp právnej istoty. Pre správne konanie je prekážka konania res iudicata modifikovaná tým, že ako odkladaciu podmienku pripúšťa podstatnú zmenu skutkového stavu. Táto podstatná zmena skutkového stavu veci však musí nastať až po právoplatnom rozhodnutí.*“²⁸

Ďalším aspektom nezákonnosti konania platobnej agentúry je porušenie princípu „ne bis in idem“. Vydaním ďalšieho meritórne rozhodnutia ohľadom totožnej veci by došlo k porušeniu princípu „ne bis in idem“ (t. j. nie dvakrát v tej istej veci). V judikatórnej praxi správnych súdov je chápaný všeobecne ako zákaz dvojitého prejednávania tej istej veci a je aplikovaný aj na nedeliktné správne konanie. Najvyšší správny súd princíp „ne bis in idem“ označil za tzv. „kľúčový princíp správneho konania“, ktorý platí bez ohľadu na to či procesný predpis zákaz dvojitého prejednávania veci explicitne stanoví či nie.“²⁹

Postupom platobnej agentúry dochádza rovnako k porušeniu princípu právnej istoty v tom, že zrušenie právoplatného rozhodnutia platobnej agentúry je možné len postupom podľa zákona č. 280/2017 Z. z. Postupom platobnej agentúry v prípade vedenia správneho konania na podklade správy o zistenej nezrovnalosti by v tej istej veci existovalo niekoľko právoplatných a vykonateľných rozhodnutí. O to viac, ak by tieto rozhodnutia orgánov boli vzájomne protichodné. Princíp právnej istoty ako integrálna súčasť požiadaviek právneho štátu (okrem

²⁷ Ústavný súd Slovenskej republiky. (2009). Nález sp. zn. II. ÚS 19/09.

²⁸ Najvyšší súd Slovenskej republiky. (2010). Rozsudok sp. zn. 1 Sžr 12/2010.

²⁹ Najvyšší správny súd Českej republiky. (2003, 23. Október). Rozsudok č. k. 2A/614/2002-36.

iného) vyžaduje, aby právoplatne rozhodnutú vec nebolo z právneho hľadiska možné považovať za vec spornú, a tým spôsobilú na opätovné rozhodnutie súdom.

Pozrime sa na aplikáciu zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v konaní platobnej agentúry.³⁰ Podľa ustanovenia § 23 ods. 1 zákona č. 270/2018 Z. z.: „Na konanie o priamych podporách sa nevzťahuje všeobecný predpis o správnom konaní okrem ustanovení § 9 až 13, § 15, § 20, § 24 a 25, § 27, § 40 všeobecného predpisu o správnom konaní.“ Platobná agentúra pritom v odôvodnení rozhodnutí uvádza, že postupuje podľa Správneho poriadku (t. j. aj pri konaniach o priamych podporách), napr. pri vydaní rozhodnutia o zastavení konania podľa § 32 zákona č. 280/2017 Z. z. Samotná platobná agentúra tým potvrdzuje slabú orientáciu v príslušných právnych predpisoch, ich svojvoľný výklad a nezrozumiteľnosť v rámci rozhodovacieho procesu.

V tejto súvislosti zároveň netreba opomínať, že aj podpory poskytované na základe zákona č. 280/2017 Z. z. – mimo režimu rozhodovacieho procesu uskutočňovaného na základe správneho poriadku ako napr. konanie o priamych podporách v zmysle ust. § 23 a nasl. zákona č. 280/2017 Z. z. – je rozhodovací proces, ktorý vykonáva orgán štátnej správy v zmysle príslušných ustanovení zákona (t. j. zákon č. 280/2017 Z. z.), ktorého výsledkom je vydanie rozhodnutia s potrebnými náležitosťami, ktoré v zmysle ust. § 33 zákona č. 280/2017 Z. nadobúda právoplatnosť a stáva sa vykonateľným. Vlastnosťou takéhoto rozhodnutia v dôsledku jeho právoplatnosti a vykonateľnosti je tiež jeho záväznosť a nemeniteľnosť s výnimkou inštitútov, ktoré predstavujú tzv. mimoriadne opravné prostriedky. Platobná agentúra je povinná v rámci administratívneho konania dodržiavať základné zásady a princípy správneho konania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ):

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 1306/2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008.

³⁰ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov

Nariadenia vlády Slovenskej republiky:

NARIADENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 3/2023 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory na neprojektové opatrenia Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky.

NARIADENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 152/2013 o podmienkach poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou prechodných vnútroštátnych platieb.

NARIADENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb.

NARIADENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 436/2022 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou priamych platieb.

Nálezy a rozhodnutia súdov:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky; sp. zn. II. ÚS 19/09.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky; sp. zn. 1 Sžr 12/2010.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 23.10.2003; č. k. 2A/614/2002-36.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25.08.2011; sp. zn.: 5Sžf/31/2011.

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 26.01.2017; sp. zn. 1S/176/2015.

Zákony:

ZÁKON č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

ZÁKON č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok).

ZÁKON č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ZÁKON č. 473/2003 Z. z. o Pôdohospodárskej platobnej agentúre, o podpore podnikania v pôdohospodárstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

UMELÁ INTELIGENCIA VO VEREJNEJ SPRÁVE¹

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION

Tomáš Šefčík²

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na rozbor platnej právnej úpravy v oblasti verejnej správy s dôrazom na správne konania ako na jeden z ťažiskových procesov realizovaných orgánmi verejnej moci. Právna úprava je posudzovaná s ohľadom na možnosť využitia umelej inteligencie v oblasti verejnej správy. Príspevok reflektuje aj na aktuálnu normotvorbu na úrovni Európskej únie v oblasti umelej inteligencie, pričom ponúka úvahy smerujúce k vytvoreniu nielen právneho základu pre využívanie umelej inteligencie vo verejnej správe.

Kľúčové slová

umelá inteligencia, verejná správa, správne konanie, akt o umelej inteligencii

Abstract

The paper focuses on the review of the current legislation in the field of public administration with an emphasis on administrative proceedings as one of the core processes implemented by public authorities. The legislation is considered with regard to the possibility of using artificial intelligence in the field of public administration. The paper also reflects on the current rule-making at the level of the European Union in the field of artificial intelligence, offering thoughts aimed at creating not only a legal basis for the use of artificial intelligence in public administration.

Keywords

Artificial Intelligence, Public Administration, Administrative Proceeding, Artificial Intelligence Act

Úvod

Technický rozvoj vždy prinášal ľuďstvu nové a náročné výzvy, s ktorými sa bolo potrebné vysporiadať. Či už to bola priemyselná revolúcia, príchod áut, éra počítačov, či rozšírenie internetu, tak každá z nich spoločnosť postavila pred náročné otázky a problémy a vyžadovala adekvátnu reakciu ľudí, štátu, ale aj celosvetového spoločenstva. Samotné digitálne technológie sú zdrojom viacerých problémov, ktoré museli byť vhodne podchytené a ošetrené tak, aby boli nastavené rámce spôsobov a možností ich využívania. Vhodným príkladom sú

¹ Tento článok bol riešený v rámci výskumu podporeného grantom Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaM a SAV č. 1/0062/25 Automatizácia rozhodovacích procesov vo verejnej správe.

² Mgr. Tomáš Šefčík, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra ústavného práva a správneho práva, interný doktorand.

otázky vo vzťahu k ochrane osobných údajov v digitálnom svete, ktoré možno považovať za jedny z najvýraznejších. Táto oblasť síce nie tak veľmi populárna, nakoľko, generalizovane povedané, je skoro každým vnímaná cez mechanické odklikávanie súhlasov na rôznych webových stránkach, internetových obchodoch a podobne, má za rúškom jedného kliknutia pre niekoho priam nepredstaviteľný dopad na každodenný život a v zásade aj bytie človeka. Je tomu tak skrz množstvo dát, ktoré je možné naakumulovať o jednej osobe, od základných údajov ako meno a priezvisko, až po citlivé údaje ako sú napríklad bankové údaje, biometrické údaje a ďalšie iné. Avšak možno povedať, že osobné údaje si svojim spôsobom svojou chvíľkou slávy už prešli a tá skôr odznieva a táto téma sa dostáva do pozadia. Je tomu tak aj v otázke kryptomien, ktoré svojho času boli celospoločensky diskutovanou témou, o ktorej vedel alebo aspoň minimálne počul každý, kto mal prístup k internetu alebo inému zdroju informácii. Keďže témy prichádzajú a aj odchádzajú, tak zmienené, ale aj iné témy, v poslednom období utláča do úzadia téma umelej inteligencie.

Mohlo by sa zdať, že umelá inteligencia je vecou novou, no opak je pravdou. Umelá inteligencia a jej počiatky siahajú až do doby, kedy ľudstvo konštruovalo prvé počítače.³ Ak posúdime to, prečo a za kým účelom boli počítače vyvíjané, samozrejme je tomu tak aj dnes, tak to nie je až také prekvapivé. Mnohí si pod pojmom umelá inteligencia určite vybavajú scény z filmov s robotmi snažiacimi sa ovládnuť svet. Treba však povedať, že od takéhoto scenára je ľudstvo ešte vzdialené a je vhodné a potrebné sa sústrediť na aktuálne výzvy, ktoré so sebou umelá inteligencia pre ľudstvo prináša. Samozrejme, tieto výzvy sa dotýkajú všetkých oblastí života a prirodzene z toho pramení aj istá forma strachu, či mnoho otázok. Právo táto výzva v podobe umelej inteligencie samozrejme neobchádza a dopadá naň z viacerých smerov. Jednak s ohľadom na potrebu regulácie umelej inteligencie a na strane druhej s ohľadom na možnosti jej využitia v právnej praxi. Samozrejme, aj otázky jej uplatnenia v právnej praxi je potrebné právne regulovať, no jej využívanie ako jedného z nástrojov pri tvorbe alebo aplikácii práva je znakom, ktorý významne odlišuje tieto dva smery. Práve tej druhej otázke, ako je už z názvu zrejmé, sa budeme venovať.

Možno sa zhodnúť na tom, že umelá inteligencia v našich životoch už je. U niekoho viac, u niekoho menej a niekto možno ani netuší. Rovnako tak sa dostáva aj do oblasti práva, pre ktorú predstavuje príležitosť a výzvu súčasne. Správne právo a verejná správa svojou šírkou záberu, ktoré pokrývajú, možno povedať, že sa priam až núkajú na to, aby si umelá inteligencia

³ BRINGSJORD, S., GOVINDARAJULU, N. S.: *Artificial Intelligence*. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2022 Edition)* [online]. ZALTA, E. N., NODELMAN, U. eds.. [cit. 01. 11. 2024]. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/artificial-intelligence/>.

v nich našla svoje uplatnenie. No na to, aby sme mohli dať odpoveď na črtajúcu sa otázku vo vzťahu k tomu, že kde a ako je vo verejnej správe umelá inteligencia uplatniteľná, tak je potrebné poznať odpoveď na otázku či aktuálne je možné umelú inteligenciu využiť vo verejnej správe.

Veda správneho práva sa danou problematikou v rámci Slovenskej republiky zaoberala len okrajovo⁴. No v súčasnosti je možné zaznamenať zvýšený záujem o túto problematiku, a to aj v podobe riešenia výskumných projektov k danej téme⁵. V Českej republike sa intenzívnejšia diskusia k danej problematike začala trochu skôr. V tejto súvislosti je možné poukázať najmä na workshopy a semináre organizované⁶ Právnickou fakultou Univerzity Karlovej v Prahe, ktorých výsledky boli aj publikované⁷.

Za účelom prispenia do diskusie v danej oblasti sa do nášho bádania poberáme s hypotézou, ktorá môže vzhľadom na skúsenosti s digitalizáciou a jej stavom v slovenskej administratíve znieť odvážne, a to, že „Využitie umelej inteligencie vo verejnej správe je možné“. Na podklade výsledkov by sme chceli dospieť k primeraným záverom vo vzťahu k prípadným identifikovaným problémom, či nedostatkom právnej úpravy, ktoré potencionálne môžu limitovať využívanie umelej inteligencie.

Popri ambícii overiť stanovenú hypotézu si dávame za cieľ skúmať aktuálny stav právnej úpravy, identifikovať úskalía a načrtnúť nové myšlienky, od ktorých sa bude možné odraziť pri ďalšom skúmaní problematiky. Pre dosiahnutie cieľov budú využívané najmä základné metódy výskumu typické pre právne vedy, najmä analýzy, syntézy, explanácia, pričom využitie iných metód nie je striktne vylúčené.

⁴ JAKAB, R.: *National Report on Automation in Decision-Making in Public Administration in Slovakia*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. [cit. 01. 11. 2024]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf

⁵ VEGA č. 1/0062/25 Automatizácia rozhodovacích procesov vo verejnej správe.

⁶ Napríklad [Lectures in modern administrative law: Experiments in administration and the administration of experiments](#) | Právnická fakulta UK, [Automatizace v rozhodování správních orgánů: Fatamorgána, nebo realita budoucnosti?](#) | Právnická fakulta UK, [1. česko - slovenské sympozium o AI ve správním právu "Co roboty rozhodovat nenecháme?"](#) | Právnická fakulta UK

⁷ Pozri napríklad:

HUBKOVÁ, P.: *EU Administrative Decision-Making Delegated to Machines – Legal Challenges and Issues*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf.

POMAHAČ, R.: *Artificial Public Administration – Myth or Reality?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf.

STAŠA, J.: *Umělá inteligence z pohledu (naši) veřejné správy*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024)., STRAKOŠ, J.: *Právní aspekty automatizace ve správním trestání v kontextu algoritmů strojového učení*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024).

1. Umelá inteligencia ako pojem práva

Úvodom sa žiada v krátkosti vymedziť umelú inteligenciu aj v rovine teoretickej, keďže ide nielen o fenomén či hrozbu, ale aj o vedeckú tému, či dokonca smer, nakoľko možno badať aj v prostredí vysokých škôl a univerzít významnú transformáciu študijných programov na témy súvisiace s umelou inteligenciou. Definícií umelej inteligencie je mnoho, pretože záleží na uhle pohľadu tej ktorej osoby, či subjektu snažiaceho sa vymedziť umelú inteligenciu a aj na náhlade, z ktorého je posudzovaná.

Vymedzenie umelej inteligencie ako vedy o tom, ako naučiť počítače robiť veci, ktoré aktuálne robí človek lepšie ponúkajú Rich a Knight.⁸ Luger a Stubblefield zas umelú inteligenciu vnímajú ako odvetvie počítačovej vedy zamerané na automatizáciu inteligentného správania.⁹ Ako automatizáciu aktivít spájaných s ľudským myslením, ako napríklad riešenie problémov, rozhodovanie a pod. ju zas vymedzuje Bellman.¹⁰

Rok 2024 možno označiť za prelomový v oblasti práva a umelej inteligencie, keďže na pôde inštitúcií Európskej únie došlo k prijatiu tzv. AI Act-u, po slovensky Akt o umelej inteligencii.¹¹ Toto nariadenie nám ponúka legálnu definíciu umelej inteligencie, kedy systém umelej inteligencie vymedzuje ako: „strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie“. Z nej môžeme vyvodiť to, aké podmienky musí software spĺňať. Samotný zámer takejto formulácie a to, ako si vykladať jej jednotlivé časti a následne ju ako celok, nám približuje recitál 12 Aktu o umelej inteligencii. V ňom môžeme nájsť vysvetlenie základných kritérií, ktoré sa posudzujú, teda či je to strojový systém (pod pojmom strojový sa chápe to, že je využívaný na strojoch, napríklad najmä počítačoch), akú úroveň autonómnosti dosahuje (teda či je schopný pracovať bez „usmerňovania“ človekom alebo potrebuje ľudské vedenie), schopnosť adaptovať sa (schopnosť systému prispôbiť sa podmienkam) a tie najpodstatnejšie schopnosti, ktorými sú prijímanie a posudzovanie vstupov,

⁸ RICH, E., KNIGHT, K.: *Artificial Intelligence*. 2. vydanie. New York: McGraw-Hill, 1991. str. 3.

⁹ LUGER, G. F., STUBBLEFIELD, W. A.: *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*. 2. vydanie. Redwood City: Benjamin/Cummings Pub. Co., 1993.

¹⁰ BELLMAN, R.: *An Introduction to Artificial Intelligence: Can Computers Think?*. San Francisco: Boyd & Fraser Publishing Company, 1978.

¹¹ Celý názov: NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii), Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

určenie spôsobu a tvorba výstupov.¹² Domnievame sa, že ak niektoré z týchto kritérií nie je naplnené, tak príslušný software nemožno chápať ako systém AI podľa Aktu o umelej inteligencii.

Vzhľadom na to, že zo strany Európskej únie bol prijatý prvý ucelený právny predpis, ktorý upravuje oblasť umelej inteligencie a najmä s presahom do správneho práva takým, že napríklad určuje vznik nových orgánov, ktoré majú za úlohu výkon úloh spätých s Aktom o umelej inteligencii, tak sa vynárajú otázky vo vzťahu k tomu, ako možno umelú inteligenciu vnímať. Či už sa jedná o samostatnú oblasť, respektíve správu, ak využijeme členenie podľa osobitnej časti správneho práva hmotného, alebo je potrebné ju vnímať ako súčasť niektorej zo správ. Ako najvhodnejšia by sa javila správa informácií, kde je zaradzovaná aj ochrana osobných údajov. Problematikou vnímania postavenia umelej inteligencie v rámci správneho práva sa zaoberal aj JUDr. Staša vo svojom článku.¹³ Obsahom vzniku nových orgánov je povinnosť členských štátov zriadiť alebo určiť v rámci svojej sústavy orgánov minimálne jeden tzv. notifikujúci orgán a minimálne jeden tzv. orgán dohľadu nad trhom.¹⁴ Otázkou teda je, či dôjde k vytvoreniu nových orgánov alebo budú tieto úlohy zverené už existujúcim orgánom v rámci sústavy orgánov. Vzhľadom na dlhodobu a opakovane prezentované snahy Vlády SR šetriť výdavky na administratívny aparát¹⁵ sa ako rozumnejšia alternatíva javí byť zverenie týchto úloh už existujúcim orgánom.

2. Akt o umelej inteligencii

Okrem už skôr zmienených novôt, ktoré prináša Akt o umelej inteligencii, nemožno zabúdať aj na ďalší prínos a dopady tohto nariadenia. Cieľom nariadenia, ako je aj verejne prezentované, je stanoviť právny rámec využívania umelej inteligencie. Nakoľko nie každý systém umelej inteligencie funguje rovnako, tak normotvorcovia vytýčili kategórie, do ktorých budú systémy zaradzované podľa ich vlastností. Tieto kategórie sú členené s ohľadom na „nebezpečenstvo“, ktoré systémy spadajúce do tej ktorej kategórie predstavujú. V závislosti od „nebezpečenstva“ predpokladaného pre systémy v jednotlivých kategóriách sú primerane stanovené aj podmienky, ktoré musia byť pri každom systéme s ohľadom na ich začlenenie splnené. Splnenie týchto podmienok má zabezpečiť bezpečnosť systému vo vzťahu k okoliu.

¹² Recitál 12 Aktu o umelej inteligencii

¹³ STAŠA, J.: *Umělá inteligence z pohledu (naši) veřejné správy*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024). str. 469

¹⁴ Pozri čl. 70 Aktu o umelej inteligencii

¹⁵ *Vláda chce prepustiť tisíce štátnych zamestnancov. Agororezort zredukuje počet úradníkov o desať percent.* [online]. [cit. 01. 11. 2024]. Dostupné na: <https://spravy.stvr.sk/2024/09/vlada-planuje-prepustanie-tisicov-zamestnancov-ministerstiev-agororezort-zredukuje-pocet-uradnikov-o-10-percent/>

Kategórie, do ktorých sa začleňujú systémy umelej inteligencie, podľa ich rizikovosti:

- I. Neakceptovateľné riziko
- II. Vysoké riziko
- III. Obmedzené riziko
- IV. Minimálne alebo žiadne riziko¹⁶

Systémy, ktoré by rozhodovali v správnych konaniach, vo vymedzení systémov umelej inteligencie s vysokým rizikom síce vo všeobecnosti vymedzené nie sú, ale možno tam nájsť odkaz na dve konania, ktoré sú radené k administratívnym konaniam, a to konanie vo veciach azylu a konania, v ktorých sa posudzujú nároky na rôzne dávky, či služby, ako napríklad invalidný dôchodok, dávka v nezamestnanosti a pod..¹⁷ Vo vymedzeniach vysokorizikových systémov sa naproti tomu venuje špeciálna pozornosť orgánom činným v trestnom konaní a konaniam a postupom v oblasti trestného práva, kedy tie sú podľa prílohy č. 3 Aktu o umelej inteligencii zaradzované medzi vysoko rizikové systémy umelej inteligencie.¹⁸ Otázne však je, či sa systémy umelej inteligencie používané v konaniach o správnych deliktach budú podľa Aktu o umelej inteligencii posudzovať ako vysokorizikové systémy skrz tzv. engelovské kritériá.¹⁹ Posúdenie toho, ako má byť posudzovaná šírka uplatňovania tejto regulácie na konania o správnych deliktach predstavuje priestor pre samostatné bádanie.

3. Verejná správa a umelá inteligencia

Keďže pojem verejnej správy v sebe zahŕňa príliš široký rozsah činností a subjektov, ktoré sa podieľajú na činnostiach verejnej správy, tak budeme svoju pozornosť primárne, nie výlučne, sústrediť na činnosť, ktorá je pre verejnosť a subjekty verejnej správy najpríznačnejšia, a to správne konanie a činnosti s ním súvisiace.

Správne konanie ako také nie je potrebné si bližšie a do detailov predstavovať, nakoniec, to ani nie je cieľom tohto príspevku. V čase, kedy bol tento príspevok písaný platí, že pre správne konanie ako také je lex generalis zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov, pričom posledná jeho novelizácia nastala v roku 2018

¹⁶ *AI Act*. [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>

¹⁷ NEŠPOR, J.: *Automated Administrative Decision-Making: What is the Black Box Hiding?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. [cit. 01. 11. 2024]. str. 81. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/lurid_70_2.pdf

¹⁸ Príloha č. 3 Aktu o umelej inteligencii

¹⁹ Pozri aj JANČÁT, L.: *Právo na spravodlivý proces podľa Dohovoru a judikatúry ESĽP v Slovenskej republike*. Vysokoškolská učebnica. Košice: ŠafárikPress, 2024, str. 120.

zákonom č. 177/2018 Z. z.²⁰. Samozrejme, právny poriadok Slovenskej republiky zahŕňa okrem všeobecnej právnej úpravy správneho konania aj právnu úpravu ďalších špecifických správnych konaní, ako napríklad konanie o priestupkoch²¹, stavebné konanie²² a ďalšie, kde sú pre potreby toho ktorého konania špecifické ustanovenia o jeho priebehu. Pre problematiku využívania umelej inteligencie vo verejnej správe je podstatná aj otázka toho, ako právny poriadok upravuje vedenie konania, teda najmä s ohľadom na to, ako je vymedzený subjekt, ktorý má dané konanie viesť a ako je vymedzená zodpovednosť za prípadné škody, ktoré môžu byť spôsobené.

Pre efektívne využívanie umelej inteligencie nielen v správnych konaniach, ale aj vo verejnej správe ako takej, je podľa nášho názoru potrebné dosiahnuť primeraný stupeň digitalizácie nakoľko umelá inteligencia zo svojej podstaty nie je schopná pracovať s podkladmi v nedigitalizovanej podobe. Pri podaniach a komunikácií medzi subjektmi verejnej správy a verejnosťou realizovanou elektronicky v zásade tento problém nie je, avšak komplikácia nastáva v prípade ak komunikácia prebieha v listinnej podobe, teda v takomto prípade je potrebné zabezpečiť digitalizáciu každej listiny tak, aby bola vo formáte vhodnom pre používaný systém umelej inteligencie a tá ju dokázala vyhodnotiť. Je nutné poznamenať, že problémom, po ktorého odstránení bude efektivita práce a využívania systémov umelej inteligencie vyššia, je prepojenie informačných systémov medzi sebou. Toto prepojenie však v sebe nesie aj riziká v podobe centralizácie údajov „na jednom mieste“, čo v prípade prieniku do systému môže znamenať ohrozenie väčšieho rozsahu údajov. Nemožno opomenúť snahy zákonodarcu o digitalizáciu niektorých typov konaní s cieľom zefektívniť tieto konania. V poslednom období sa táto snaha sústredila najmä na konania v oblasti územného plánovania a výstavby, kedy mal byť proces žiadania o príslušné povolenia realizovaný prostredníctvom informačného systému Urbion.²³ K terajšiemu obdobiu, začiatok roka 2025, však absentuje akákoľvek širšia informácia o prograse v oblasti vývoja a nasadzovania tohto informačného systému. Uchyteným systémom pre komunikáciu so štátom je portál slovensko.sk, ako ústredný portál verejnej správy, prostredníctvom ktorého je zabezpečená komunikácia s orgánmi verejnej moci podľa zákona č. 305/2013 Z. z. o e-Governmente v znení neskorších predpisov.

²⁰ Zákon č. 177/2018 Z. z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokrácii)

²¹ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

²² Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov)

²³ VOLEKOVÁ, M.: *Od apríla 2024 má Urbion fungovať v základnej verzii. Stavebný úrad pracuje na vyhláškach, platiť budú prechodné obdobia* [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://www.asb.sk/aktualne/od-aprila-2024-ma-urbion-fungovat-v-zakladnej-verzii-stavebny-urad-pracuje-na-vyhlaskach-platiť-budu-prechodne-obdobia>

Právna úprava správneho konania predpokladá, že konanie bude vedené človekom. Možno tak vyvodiť zo znenia § 9 Správneho poriadku, ktorý určuje podmienky za akých je zamestnanec správneho orgánu vylúčený z prejednávania a rozhodovania vecí. Bližšie to špecifikuje aj komentár k Správnemu poriadku: „Správny orgán uskutočňujúci správne konanie vo vzťahu k účastníkovi konania reprezentuje jeho konkrétny zamestnanec. Rozhodnutie vydávané v mene správneho orgánu sa realizuje prostredníctvom rozhodovacej činnosti jednotlivca, spravidla zamestnanca správneho orgánu.“²⁴ Z uvedeného možno konštatovať, že aktuálne správny poriadok nepredpokladá to, že by boli činnosti v správnom konaní zverené neživému subjektu, teda umelej inteligencii, keďže prejednanie a rozhodnutie vecí je zverené zamestnancovi, teda výlučne fyzickej osobe. Správny orgán, vzťahujúc sa aj na zamestnancov, má podľa § 3 ods. 4 Správneho poriadku „...použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správnenému vybaveniu vecí.“, táto časť ustanovenia je premietnutím zásady výberu optimálnych nástrojov. Nazdávame sa, že pod optimálnymi nástrojmi možno rozumieť také nástroje, ktoré pri dodržaní ostatných zásad správneho konania, zabezpečia presnejšie, efektívnejšie a hospodárnejšie zabezpečenie priebehu konania a následného rozhodovania ako v prípade využitia iných, menej optimálnych nástrojov. Máme za to, že ak by teda využitie umelej inteligencie v konkrétnej časti správneho konania a na konkrétny účel bolo náležité odôvodnené s cieľom zefektívnenia priebehu konania pri zachovaní zákonnosti a splnení iných povinností vzťahujúcich sa na konanie, ako napríklad ochrana osobných údajov a pod., tak takéto zapojenie umelej inteligencie nepredstavuje nesprávnosť postupu správneho orgánu. Otázne však je, pre aké situácie by bolo umelú inteligenciu možné využiť. Samotné využitie by určite vychádzalo z konkrétnej požiadavky riešiť špecifikovanú otázku alebo problém a nepredstavovalo by podľa nášho názoru vec pravidelnú. Koniec koncov aj vzhľadom na aktuálny stav technickej vyspelosti umelej inteligencie je určite potrebné akúkoľvek odpoveď poskytnutú umelou inteligenciou potrebné kriticky hodnotiť a nespoliehať sa na 100% pravdivosť, nakoľko umelá inteligencia napríklad občasne tzv. halucinuje, teda vymýšľa si, s cieľom poskytnúť za každú cenu odpoveď.²⁵

Ak by sa však zvažovalo využitie umelej inteligencie vo väčšom rozsahu pre určité typy konaní, tak by malo nutne dôjsť k prijatiu právnej úpravy, ktorá by explicitne stanovila to, že môže byť využitá aj umelá inteligencia. Takúto zmenu je potrebné prijať najmä s ohľadom na ochranu zákonnosti v konaniach. Ako relatívne vhodný spôsob úpravy právnej regulácie sa javí

²⁴ POTÁŠCH, P. a kol.: *Správny poriadok*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 92.

²⁵ Pozri aj AL JANNADI, K.: *AI Hallucinations: Types, Causes, Impacts, and Strategies for Detection and Prevention*. [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/386148806>

byť prístup, ktorý zvolili zákonodarcovia v Nemecku, kde vymedzili konania, v ktorých je možné využiť umelú inteligenciu, pričom sa však musí jednať o prípady, kedy nie je možnosť uváženia, teda v zásade možno povedať, že ako ideálny prípad pre takýto postup možno považovať prípady nezaplatenej diaľničnej známky.²⁶

Problém pri využívaní umelej inteligencie a jej „kŕmením“ dátami môže spočívať aj v tom, že ak sa človek bude plne spoliehať na riešenie, ktoré mu ponúkne umelá inteligencia bez toho, aby ho posúdil a prípadne poopravil a následne bude takéto rozhodnutie poskytnuté umelej inteligenciou ako podklad, na základe ktorého sa má učiť, tak sa umelá inteligencia zasekne v kruhu.²⁷

Jedným z dôvodov, pre ktoré by v aktuálnom stave technickej vyspelosti nebolo vhodné zveriť celé konanie umelej inteligencii, respektíve nepodrobovať jeho výstupy v prípade čiastočného využitia kontrole je to čo uvádza aj Y. Meneceur, a to, že systémy môžu narušovať princíp individualizácie rozhodnutia tým, že rozhodnutie samotné postaví na príslušnosti k istej skupine, pre ktorú štatistiky určujú, že má zaužívanú istú formu správania a nestavajú ho na údajoch poskytnutých ku konkrétnej situácii.²⁸ Obdobný názor zastáva aj R. Polčák, ktorý uvádza, že síce je výhodou umelej inteligencie, že dokáže disponovať väčším rozsahom poznatkov ako človek, avšak absentuje pri jej tvorbe kreativita.²⁹

Z hľadiska prispôsobenia právnej úpravy je otázne, aký postoj zaujať. Teda či by mala byť vytvorená nová právna úprava v plnom formáte alebo realizované potrebné nevyhnutné zmeny už existujúcej úpravy s cieľom prispôbiť ju tak, aby bol dosiahnutý požadovaný cieľ bez potreby tvorby novej objemnej úpravy. Ako vhodné sa za súčasnej situácie javí byť využitie tzv. Law-centric modelu, ktorý Hořeňovský a Knetl opisujú tak, že jeho cieľom je „...realizovať chirurgický zásah, ktorý pomôže lepšie naplniť skôr stanovené ciele právneho systému“.³⁰ Samozrejme, to sa nevylučuje s potrebou zmien vnútroštátnej legislatívy pod vplyvom práva Európskej únie.

²⁶ NEŠPOR, J.: *Automated Administrative Decision-Making: What is the Black Box Hiding?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. [cit. 01. 11. 2024]. str. 72. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf

²⁷ MENECEUR, Y.: *Artificial Intelligence, Public Administration, and the Rule of Law*. In: *The Rule of Law and Automated Decision-Making*. SUKSI, M. eds.. Cham: Springer International Publishing: Imprint: Springer, 2023. s. 130-131.

²⁸ MENECEUR, Y.: *Artificial Intelligence, Public Administration, and the Rule of Law*. In: *The Rule of Law and Automated Decision-Making*. SUKSI, M. eds.. Cham: Springer International Publishing: Imprint: Springer, 2023. str. 131.

²⁹ POLČÁK, R.: *Umelá inteligencia ve správní praxi*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024). str. 454.

³⁰ HOŘEŇOVSKÝ, J. - KNETL, Š.: *Modely regulace AI v kontextu měnící se společnosti*. In: HOŘEŇOVSKÝ, J. a kol.: *Právní aspekty umělé inteligence – výzvy a příležitosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, str. 6.

Záver

Nadväzujúc na skôr uvedené možno konštatovať, že právny poriadok a celkovo verejnú správu na Slovensku čaká v súvislosti s rozširovaním a nasadzovaním umelej inteligencie ešte dlhá cesta. Prvotný impulz pre normotvorbu už daný bol zo strany Európskej únie, teraz je pomyselná lopta na strane či už zákonodarcu, ale aj samotných subjektov podieľajúcich sa na verejnej správe. Táto výzva je nielen v rovine prispôsobenia alebo vytvorenia nových právnych predpisov, ale aj v rovine materiálnej a personálnej. Po materiálnej stránke bude potrebné vybaviť orgány príslušným hardwarovým a softwarovým vybavením a personál, ktorý bude činnosti za použitia umelej inteligencie zas vyškoliť na prácu s vybraným softwarom. Pri otázke softwaru je zas na mieste otázka toho, v akej podobe bude obstaraný, či bude špeciálne na mieru vyvinutý pre potreby verejnej správy na Slovensku alebo sa pristúpi na využívanie už existujúceho systému, ktorý si budú môcť zakúpiť aj iné osoby. S tým úzko súvisí aj garancia ochrany údajov, teda zabezpečenie pred tým, aby sa údaje dotknutých osôb nedostávali do verejne dostupných databáz. V rovine právneho poriadku bude potrebné vykonať úpravy jednak vo vzťahu k požiadavkám predpisov Európskej únie, hlavne Aktu o umelej inteligencii, no taktiež vytvoriť rámec, ktorým sa vymedzí to, v akom rozsahu, bude umelá inteligencia využívaná v rámci verejnej správy, či iba čiastkovo pre konkrétne jednoduchšie úlohy alebo pre zložitejšie postupy, respektíve sa odvážime zveriť umelej inteligencii riešenie podstatných častí procesov, pri ktorých to je z ich podstaty možné. Vo vzťahu k stanovenej hypotéze, „Využitie umelej inteligencie vo verejnej správe je možné“, môžeme povedať, že ju možno svojim spôsobom považovať za potvrdenú, nakoľko právny poriadok výslovne nezakazuje jej využitie. Potrebné je však dbať na to, aby nedošlo k ohrozeniu práv dotknutých subjektov, teda najmä účastníkov konaní, respektíve ohrozeniu osôb a ich záujmov v rovine potencionálneho úniku údajov. Taktiež je potrebné poznamenať, že prípadné obmedzenia môžu byť obsiahnuté v interných predpisoch jednotlivých subjektov verejnej správy. Nazdávame sa však, že ak by aj subjekty verejnej správy využívali umelú inteligenciu, tak bude to skôr v rovine rešerší, či vyhľadávania informácií. V oblasti využívania umelej inteligencie vo verejnej správe možno nájsť mnoho benefitov, ktorými môžu byť napríklad časová a finančná efektívnosť, menej omylov a iné ďalšie, pre všetky zúčastnené subjekty, ako aj pre vykonávateľov verejnej správy, tak aj pre dotknuté osoby. Tieto benefity však nie je možné dosiahnuť heslom „účel svätí prostriedky“ tak, že dôjde k zanedbaniu iných povinností, či ohrozeniu princípov verejnej správy. Preto je potrebné sa tejto problematike s náležitou pozornosťou venovať, prinášať návrhy na zlepšenia, ale súčasne aj upozorňovať na potencionálne riziká.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AI Act. [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>

AL JANNADI, K.: *AI Hallucinations: Types, Causes, Impacts, and Strategies for Detection and Prevention*. [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/386148806>

BELLMAN, R.: *An Introduction to Artificial Intelligence: Can Computers Think?*. San Francisco: Boyd & Fraser Publishing Company, 1978. 146 s. ISBN: 9780878350667.

BRINGSJORD, S., GOVINDARAJULU, N. S.: *Artificial Intelligence*. In: The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2022 Edition) [online]. ZALTA, E. N., NODELMAN, U. eds.. (cit. 01. 11. 2024). ISSN 1095-5054. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/artificial-intelligence/>.

HOŘEŇOVSKÝ, J. - KNETL, Š.: *Modely regulace AI v kontextu měnící se společnosti*. In: HOŘEŇOVSKÝ, J. a kol.: *Právní aspekty umělé inteligence – výzvy a příležitosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, s. 1-12. ISBN: 978-80-7676-878-9.

HUBKOVÁ, P.: *EU Administrative Decision-Making Delegated to Machines – Legal Challenges and Issues*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 101-119. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf.

JAKAB, R.: *National Report on Automation in Decision-Making in Public Administration in Slovakia*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 147-157. [cit. 01. 11. 2024]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf

JANČÁT, L.: *Právo na spravodlivý proces podľa Dohovoru a judikatúry ESĽP v Slovenskej republike*. Vysokoškolská učebnica. Košice: ŠafárikPress, 2024, s. 120. ISBN 978-80-574-0360-9.

LUGER, G. F., STUBBLEFIELD, W. A.: *Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving*. 2. vydanie. Redwood City: Benjamin/Cummings Pub. Co., 1993. 740 s. ISBN: 9780805347807.

MENECEUR, Y.: *Artificial Intelligence, Public Administration, and the Rule of Law*. In: The Rule of Law and Automated Decision-Making. SUKSI, M. eds.. Cham: Springer International Publishing: Imprint: Springer, 2023. s. 117-145. ISBN: 978-3-031-30141-4.

NEŠPOR, J.: *Automated Administrative Decision-Making: What is the Black Box Hiding?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 69-83. [cit. 01. 11. 2024]. ISSN: 2336-6478. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf

POLČÁK, R.: *Umělá inteligence ve správní praxi*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024). s. 452-462. ISSN: 0139-6005.

POMAHÁČ, R.: *Artificial Public Administration – Myth or Reality?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 133-147. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf.

POTÁŠCH, P. a kol.: *Správny poriadok*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 688. ISBN: 978-80-7400-908-2

RICH, E., KNIGHT, K.: *Artificial Intelligence*. 2. vydanie. New York: McGraw-Hill, 1991. 621 s. ISBN: 9780071008945.

STAŠA, J.: *Umělá inteligence z pohledu (naši) veřejné správy*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024). s. 468-474. ISSN: 0139-6005.

STRAKOŠ, J.: *Právní aspekty automatizace ve správním trestání v kontextu algoritmů strojového učení*. In: SPRÁVNÍ PRÁVO. 2024, č. 6-7 (2024). s. 475-490. ISSN: 0139-6005.

Vláda chce prepustiť tisíce štátnych zamestnancov. Agrorezort zredukuje počet úradníkov o desať percent. [online]. [cit. 01. 11. 2024]. Dostupné na: <https://spravy.stvr.sk/2024/09/vlada-planuje-prepustanie-tisicov-zamestnancov-ministerstiev-agrorezort-zredukuje-pocet-uradnikov-o-10-percent/>

VOLEKOVÁ, M.: *Od apríla 2024 má Urbion fungovať v základnej verzii. Stavebný úrad pracuje na vyhláškach, platiť budú prechodné obdobia* [online]. [cit. 02. 11. 2024]. Dostupné na: <https://www.asb.sk/aktualne/od-aprila-2024-ma-urbion-fungovat-v-zakladnej-verzii-stavebny-urad-pracuje-na-vyhlaskach-platit-budu-prechodne-obdobia>

DAŇOVÉ TAJOMSTVO A POVINNOSŤ MLČANLIVOSTI PRÍSLUŠNÍKA FINANČNEJ SPRÁVY

TAX SECRECY AND THE OBLIGATION OF COINFIDENTIALITY OF THE MEMBERS OF FINANCIAL ADMINISTRATION OF SLOVAK REPUBLIC

Michaela Ševčíková¹

Abstrakt

Daňové tajomstvo ako súbor poznatkov získaných o daňovom subjekte požíva všeobecnú ochranu pred neoprávneným oznámením či sprístupnením. Preto je potrebné dbať na jeho zachovávanie nielen príslušníkmi finančnej správy, ktorí sú viazaní mlčanlivosťou ohľadom všetkých skutočností získaných pri výkone služobného pomeru, ale aj inými orgánmi. Získavanie obsahu daňového tajomstva do trestného konania má preto presné pravidlá.

Kľúčové slová

Daňové tajomstvo, mlčanlivosť, sprístupnenie, neoprávnené oznámenie

Abstract

Tax secrecy, as a set of knowledge obtained about a tax subject, enjoy general protection against unauthorized notification or disclosure. Therefore, it is necessary to pay attention to its preservation not only by members of the financial administration, who are bound by confidentiality regarding all facts obtained during the performance of the official relationship, but also by other authorities. Obtaining the content of tax secrets for criminal proceedings therefore has precise rules.

Key words

Tax secrecy, obligation of confidentiality, disclosure, unauthorized notification

Úvod

Téma daňového tajomstva je pre orgány činné v trestnom konaní, súdy alebo i iné správne orgány často témou, ktorá neustále vyvoláva širokú diskusiu, a to najmä v dôsledku zmien v legislatíve, ktorou je zákon č. 563/2009 Z.z. daňový poriadok definujúci nielen daňové tajomstvo, ale aj ďalšie nakladanie s ním.

¹ mjr. JUDr. Ing. Michaela Ševčíková, PhD. – Akadémia finančnej správy, Finančné riaditeľstvo SR.

Oproti daňovému tajomstvu mlčanlivosť príslušníkov finančnej správy predstavuje obsahovo iný rámec, ktorého právna úprava sa nachádza v zákone č. 35/2019 Z.z. o finančnej správe.

Uvedené pojmy sú často zamieňané alebo dokonca nesprávne považované za synonymá. Z pohľadu obsahového vymedzenia a oprávneniami na oboznamovanie sa s daňovým tajomstvom alebo trvaním povinnosti zachovávať mlčanlivosť je potrebné, aby tieto pojmy obsahovo vymedzené v spomínaných predpisoch, boli v rámci praktickej roviny prezentované tak, že do budúcnosti nedôjde k ich zamieňaniu či povrchnému chápaniu. A to je práve cieľom tohto príspevku.

1. Daňové tajomstvo

Samotná definícia daňového tajomstva spočíva ako v pozitívnom, tak v negatívnom vymedzení už v prvom odstavci §11 daňového poriadku. Pre pozitívne vymedzenie platí, že ide o informáciu o daňovom subjekte, ktorá sa získa pri správe daní. Negatívne vymedzenie je v nasledujúcej vete, pričom uvádza, že za daňové tajomstvo sa nepovažuje informácia, ktorá bola alebo je verejne prístupná, a informácia o tom, či prebieha alebo prebiehala daňová kontrola alebo daňové exekučné konanie.

Z pohľadu definície ide teda o kombinovaný obsah, ktorý je potrebné posudzovať v každom konkrétnom prípade zvlášť.² Bez ohľadu na to však platí, že pokiaľ sa určitá osoba oboznámila s daňovým tajomstvom, potom je povinná ho naďalej zachovávať. Tu sa teda dostávame do ďalšej fázy, ktorou je skúmanie možnosti sprístupnenia daňového tajomstva ďalším osobám a jeho vyzradenie lege artis. Všeobecne je daňové tajomstvo použiteľné práve na plnenie úloh podľa zákona č. 563/2009 Z.z., osobitných predpisov alebo medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná.

Platí, že porušením povinnosti zachovávať daňové tajomstvo je oznámenie alebo sprístupnenie daňového tajomstva tomu, kto nepreukáže oprávnenosť na oznámenie alebo sprístupnenie daňového tajomstva vyplývajúcu z plnenia jeho úloh podľa právnych noriem uvedených v predošlom odstavci. Ak však osoba preukáže oprávnenosť na oznámenie alebo sprístupnenie daňového tajomstva vyplývajúcu z plnenia jeho úloh podľa tohto zákona, osobitných predpisov alebo medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, potom sa jej daňové tajomstvo sprístupní alebo oznámi.

² Slovník OECD: Obligation usually imposed on tax officials not to reveal particulars about the identity and personal circumstances of taxpayers, or about any of the various aspects governing their tax liability, except in certain strictly limited circumstances. <https://web-archiv.oecd.org/2021-02-12/78005-glossaryoftaxterms.htm>

Zákonná úprava pamätá na situácie, kedy určité použitie alebo zverejnenie informácií považovaných všeobecne za daňové tajomstvo je potrebné z titulu zabezpečenia fungovania štátnej správy, verejného záujmu alebo plnenia špecifických potrieb finančnej správy. Ide o tieto prípady:

- a) použitie daňového tajomstva orgánom štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva a správcom dane, ktorým je obec podľa tohto zákona, osobitného predpisu alebo medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná,
- b) zverejnenie údajov o spáchaní daňového trestného činu, o ktorom bolo právoplatne rozhodnuté, a odsúdenie nebolo zahladené,
- c) zverejnenie údajov prezidentom finančnej správy alebo ním poverenou osobou, ktorá má oprávnenie oboznamovať sa s daňovým tajomstvom, o porušení povinnosti ustanovenej týmto zákonom alebo osobitným predpisom, o ktorom bolo právoplatne rozhodnuté,
- d) oznámenie alebo sprístupnenie daňového tajomstva subjektu, ktorý na základe verejného obstarávania¹⁰⁾ poskytuje finančnej správe služby v oblasti informačných technológií, na účely vytvárania, správy a rozvoja informačných systémov finančnej správy,
- e) oznámenie alebo sprístupnenie daňového tajomstva s písomným súhlasom toho daňového subjektu, ktorého sa daňové tajomstvo týka, alebo s jeho súhlasom udeleným ústne do zápisnice u správcu dane.

Všetky tieto prípady sa nepovažujú za porušenie daňového tajomstva. Pre vylúčenie neobmedzeného šírenia daňového tajomstva o daňovom subjekte je zakotvená povinnosť, že informácia o oznámení alebo sprístupnení daňového tajomstva sa uloží v spise daňového subjektu, okrem automatického sprístupnenia daňového tajomstva prostredníctvom informačného systému finančnej správy. To má zabezpečiť možnosť dohľadania, či sa informácia majúca charakter daňového tajomstva skutočne vyžiadala a poskytla správcom dane, kedy a ako sa sprístupnila a taktiež, aby samotný daňový subjekt toto mohol objektívne zistiť. Z pohľadu trestnoprávnych následkov ide o významné povinnosti, ktoré sú vždy predmetom skúmania a posudzovania v jednotlivých prípadoch. Preto nie je možné paušálne exaktne vymedziť, ani čo je daňovým tajomstvom, a ani komu sa môže a komu nemôže sprístupňovať. Obzvlášť relevantné bude zistenie o neoprávnenom oboznamovaní sa, ku ktorému môže dôjsť či už pochybením správcu dane, tak i nesprávnym vyhodnotením toho, či o daňové tajomstvo ide alebo nie samotným orgánom činným v trestnom konaní, súdom alebo iným orgánom štátnej správy.

2. Mlčanlivosť príslušníka finančnej správy

Mlčanlivosť sa vzťahuje na každého príslušníka finančnej správy, pričom táto vzniká spolu so vznikom jeho príslušnosti. Práva úprava je obsiahnutá v ustanovení § 32 zákona č. 35/2019 Z.z. o finančnej správe. Obsahom tejto mlčanlivosti je povinnosť zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, s ktorými sa príslušník finančnej správy oboznámil pri plnení úloh finančnej správy podľa tohto zákona alebo v súvislosti s nimi alebo podľa osobitných predpisov a ktoré si v záujme právnických osôb a fyzických osôb vyžadujú, aby zostali utajené pred nepovolanou osobou; táto povinnosť trvá aj po skončení služobného pomeru príslušníka finančnej správy.

Je teda zrejmé, že ide o pojem širší, než daňové tajomstvo. Je totiž možné, že sa príslušník finančnej správy pri plnení úloh oboznámi s rôznymi skutočnosťami, ale žiadna z nich nebude napĺňať pojem daňového tajomstva. Nič to nemení na fakte, že v prípade potreby výsluchu príslušníka finančnej správy tento nemôže vypovedať, pokiaľ nie je povinnosti mlčanlivosti zbavený.

Zbavenie mlčanlivosti je nevyhnutnou podmienkou pre právne súladný postup, ak vyžadované informácie majú byť získané zákonným spôsobom. Podľa aktuálnej právnej úpravy platí, že príslušníka finančnej správy môže povinnosti mlčanlivosti zbaviť ten, v koho záujme príslušník finančnej správy povinnosť mlčanlivosti má. Avšak Na účely trestného konania môže príslušníka finančnej správy povinnosti mlčanlivosti zbaviť prezident (finančnej správy) a na účely trestného konania môže prezidenta (finančnej správy) povinnosti mlčanlivosti zbaviť minister (financií). Pre orgány činné v trestnom konaní ide o dôležitú podmienku, bez ktorej nemôžu požadovať od príslušníka žiadne informácie získané pri plnení jeho úloh. V trestnom konaní je totiž jedinou osobou s právomocou zbaviť mlčanlivosti prezident; v iných prípadoch to môžu byť aj ďalšie osoby, pokiaľ bude zodpovedaná otázka, v koho záujme príslušník mlčanlivosť má.

Avšak, zásadným je právna úprava § 32 ods. 5 zákona č. 35/2019 Z.z., podľa ktorej sa ustanovenia odsekov 1 až 4 (teda doteraz prezentovaný obsah ohľadom mlčanlivosti) nepoužijú na skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje daňové tajomstvo podľa osobitného predpisu (ktorým je práve zákon č. 563/2009 Z.z. daňový poriadok). Je nutné to vnímať tak, že daňové tajomstvo si môže orgán činný v trestnom konaní zadovážiť od finančnej správy tak, ako bolo uvedené pre prístupňovanie daňového tajomstva. Od príslušníka finančnej správy (napr. v postavení svedka) sa však už nevyžaduje daňové tajomstvo – to už vyžiadané bolo (resp. malo byť), ale informácia o „skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel pri plnení úloh“. Ustanovenie ods. 5 preto bráni, aby sa takýmto spôsobom vyzvedalo daňové tajomstvo od príslušníkov finančnej správy. Správny

postup je, že v istej fáze je daňové tajomstvo orgánom činným v trestnom konaní alebo súdu oznámené (a je o tom urobený záznam v spise daňového subjektu podľa § 11 ods. 6 zákona č. 563/2009 Z.z.), čím sa sprístupnilo podľa platnej úpravy. Ide o informácie objektívne, ktorými správca dane disponuje.

Následne, od príslušníka sa žiadajú viac- menej subjektívne informácie, pretože informácie o ktorých sa dozvedel pri plnení úloh, sú vecou jeho vnímania týchto skutočností a preto sa nejedná o informácie majúce povahu objektívneho faktu. Za týmto účelom je nevyhnutné zbavenie mlčanlivosti; bez takéhoto zbavenia by sa jednalo o nezákonný dôkaz a porušenia zákazu výsluchu svedka (§ 129 Trestného poriadku) a svedok – príslušník finančnej správy by vypovedať nemal. Dodatočné zbavenie by totiž nijako nekonvalidovalo nezákonnosť postupu, pokiaľ výslovne nedôjde k zbaveniu mlčanlivosti.

Záver

Pojmová odlišnosť daňového tajomstva a skutočností, o ktorých sa dozvedel príslušník finančnej správy pri plnení úloh znamená aj odlišný spôsob získavania týchto informácií, či už na účely trestného alebo iného konania. Inštitút daňového tajomstva predstavuje opak povinnosti poskytovať informácie. V čl. 10 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd je zakotvené, že každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním údajov o svojej osobe. V právnom štáte nechráni právny poriadok štátnu moc, ale chráni, aby štátna moc neporušovala práva občanov a iných osôb.³ Potom uvedenou zásadou je potrebné sa riadiť celkovo, pokiaľ ide o zásah spôsobilý narušiť daňové tajomstvo alebo akokoľvek obchádzať mlčanlivosť príslušníkov finančnej správy. Právna úprava daňového tajomstva sa rovnako vyvíjala, a aj po prijatí zákona č. 563/2009 Z.z. došlo k významnej zmene, ktorá z dovtedy používaného enunciátu prijala stručnejšiu, všeobecnejšiu a zjavne vhodnejšiu právnu úpravu, obsiahnutú v ustanovení § 11 daňového poriadku.

Mlčanlivosť príslušníkov finančnej správy, ako pojem širší, zahŕňa preto informácie akéhokoľvek charakteru, ak sú získané pri plnení úloh podľa zákona č. 35/2019 Z.z. o finančnej správe a osobitných predpisov. Zbavením príslušníka finančnej správy teda nie je dotknutá právna úprava daňového tajomstva, a ani procesne nie je správny postup, v rámci ktorého by sa daňové tajomstvo získavalo práve týmto spôsobom. Uvedené má logiku v tom, že pokiaľ štátny orgán potrebuje sprístupniť daňové tajomstvo, toto je možné v rámci odôvodnenej potreby komunikáciou s príslušným správcom dane, a nie výsluchom príslušníka finančnej správy.

³ CHMUROVÁ M., BAČO, T. Vyhotovovanie záznamov z úkonov pri správe daní. In Magister Officiorum Učená právnická spoločnosť č. 2/2013.

Zbavenie mlčanlivosti by malo nastávať pre potreby v takom prípade, ak pôjde o nezastupiteľné individuálne získané vedomosti, ktoré nie je možné nahradiť iba objektívnymi informáciami správcu dane. Pojemová odlišnosť sa premieta nielen do následkov porušenia mlčanlivosti alebo vyzradenia daňového tajomstva nepovolánym osobám, ale aj do spôsobu získavania skutočností, ktoré možno subsumovať pod mlčanlivosť príslušníka finančnej správy či daňové tajomstvo. Trestné právo je najkrajnejším prostriedkom autoritatívnej právnej ochrany spoločenských hodnôt. Pri dosahovaní jeho účelu sa spravidla zasahuje do všetkých mysliteľných práv fyzických a právnických osôb, vrátane práv, ktoré chránia dôvernosť informácií o živote a činnosti týchto osôb. Z uvedeného dôvodu musia byť stanovené prísne pravidlá upravujúce to, aké informácie je možné v trestnom konaní získať, a za akých podmienok a v akom rozsahu je možné s nimi ďalej nakladať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

VERNARSKÝ, M. Procesné zásady daňového konania, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, ISBN 9788081520419.

Periodiká a zborníky

CHMUROVÁ, M., BAČO, T. Vyhотовovanie záznamov z úkonov pri správe daní. In Magister Officiorum Učená právnická spoločnosť č. 2/2013, ISSN 1338-5569.

ŠIMONOVÁ, J. Analýza daňového tajomstva v kontexte poskytovania údajov v daňovom konaní, In Policajná teória a prax 4/2014 Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014.

Internetové zdroje

ŠAMKO, P. K niektorým aspektom povinnosti mlčanlivosti daňového poradcu v trestnom konaní. In Právne listy, 2020 (dostupné na [K niektorým aspektom povinnosti mlčanlivosti daňového poradcu v trestnom konaní - Právne listy](#))

POSKYTOVANIE PRÁVNEJ POMOCI CENTROM PRÁVNEJ POMOCI V NADVÄZNOSTI NA TRANSPOZÍCIU EURÓPSKÝCH SMERNÍC, SO ZAMERANÍM NA PRÁVNÚ POMOC V AZYLOVOM KONANÍ, V KONANÍ O ZAISTENÍ A V KONANÍ O ADMINISTRATÍVOM VYHOSTENÍ ŠTÁTNYCH PRÍSLUŠNÍKOV TRETÍCH KRAJÍN

PROVISION OF LEGAL AID BY THE LEGAL AID CENTER FOLLOWING THE TRANSPOSITION OF EUROPEAN DIRECTIVES, WITH A FOCUS ON LEGAL ASSISTANCE IN ASYLUM, DETENTION AND ADMINISTRATIVE EXPULSION PROCEEDINGS OF THIRD- COUNTRY NATIONALS

Monika Šmídtová Mihál'ová¹

Abstrakt

V príspevku sa zameriavam na právny rámec európskych smerníc týkajúcich sa poskytnutia bezplatnej právnej pomoci v konaní o azyle, v konaní o administratívnom vyhostení a v konaní o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny a spôsobu ako boli transponované do slovenského právneho poriadku. Obsahom je porovnanie európskej a slovenskej právnej úpravy s využitím praktických skúseností pri poskytovaní tejto právnej pomoci Centrom právnej pomoci a odporúčania na ďalšie smerovanie úpravy poskytovania právnej pomoci v tejto oblasti (z hľadiska posúdenia prípadného úspechu v spore).

Kľúčové slová

bezplatná právna pomoc, azylové konanie, konanie o administratívnom zaistení, konanie o vyhostení, zrejma bezúspešnosť sporu

Abstract

In the contribution I focus on the legal framework of the European Directives concerning the provision of free legal aid in asylum, administrative expulsion and detention proceedings and the way they have been transposed into the Slovak legal order. The content is a comparison of the European and Slovak legal regulation with the use of practical experience in the provision of this legal aid by the Legal Aid Centre and recommendations for the further direction of the regulation of the provision of legal aid in this area (in terms of assessing the possible success in litigation).

¹ JUDr. Monika Šmídtová Mihál'ová, Centrum právnej pomoci, kancelária Košice.

Keywords

free legal aid, asylum proceedings, administrative detention proceedings, expulsion proceedings, manifestly unsuccessful litigation

Úvod

Právna pomoc je v súčasnosti kľúčovým aspektom pri zabezpečení spravodlivosti a zákonnosti v rôznych právnych konaniach, a o to viac v citlivých oblastiach, akými sú azylové konanie, konanie o administratívnom vyhostení a konanie o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny alebo žiadateľa o azyl. V tejto súvislosti sa zameriam na transpozíciu európskych smerníc týkajúcich sa poskytovania právnej pomoci do slovenského právneho poriadku.

Významnú úlohu pri poskytovaní bezplatnej právnej pomoci v Slovenskej republike zohráva Centrum právnej pomoci, ktoré poskytuje právnu pomoc širokému spektru osôb, ktoré sa nachádzajú v zložitých životných a právnych situáciách. Centrum právnej pomoci ako štátna rozpočtovaná organizácia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky bolo zriadené zákonom č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. (ďalej len „zákon č. 327/005 Z. z.“).

Jedným z dôvodov právnej úpravy a prijatia zákona č. 327/2005 Z. z. bola povinnosť transpozície smernice Rady č. 2003/8/ES zo dňa 27. januára 2003 na zlepšenie prístupu k spravodlivosti pri cezhraničných sporoch ustanovením minimálnych spoločných pravidiel týkajúcich sa právnej pomoci pri takýchto sporoch (ďalej len „smernica č. 2003/8/ES“), a teda harmonizácie s právom Európskeho spoločenstva a Európskej únie. Uvedená smernica č. 2003/8/ES zakotvila minimálny rozsah záväzku členských štátov vo vzťahu k poskytovaniu právnej pomoci v cezhraničných sporoch občanom únie, ktorí majú bydlisko alebo obvyklý pobyt kdekoľvek na území členského štátu, ako aj štátnym príslušníkom tretích krajín, ktorí sa obvykle a oprávnene zdržiavajú v členskom štáte a to tak, že im garantuje právo na právnu pomoc v cezhraničných sporoch za splnenia podmienok ustanovených touto smernicou. Smernica č. 2003/8/ES sa vzťahuje na právnu pomoc v občianskych a obchodných veciach a určila, že členské štáty poskytnú právnu pomoc osobám, ktoré nie sú schopné čiastočne alebo úplne uhradiť náklady konania v dôsledku ich ekonomickej situácie, s cieľom zabezpečenia ich efektívneho prístupu k spravodlivosti. Zároveň ponechala členským štátom oprávnenie

ustanoviť, že príslušné orgány môžu zamietnuť žiadosti o právnu pomoc vo vzťahu k žalobám, ktoré sa ukážu byť zjavne neopodstatnenými.²

Slovenská republika pri transponovaní smernice pristúpila k úprave poskytovania právnej pomoci štátom omnoho širšie a komplexnejšie a nad rámec uvedenej smernice. Zákomom č. 327/2005 Z.z. upravila podmienky a systém poskytovania bezplatnej právnej pomoci aj v tzv. tuzemských sporoch a to v občianskoprávných, obchodnoprávných, pracovnoprávných a rodinnoprávných veciach. Pri určení podmienok poskytovania právnej pomoci Centrom právnej pomoci v súlade so znením smernice č. 2003/8/ES zaviedla podmienku tzv. materiálnej núdze v nadväznosti na ekonomickú situáciu žiadateľa a tiež podmienku, že spor, v ktorom sa žiada o právnu pomoc, nie je zrejme bezúspešný a to ako vo vnútroštátnych sporoch, tak aj v cezhraničných.

1. Poskytovanie právnej pomoci v azylových veciach

Smernica Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca zakotvila, že v prípade zamietavého rozhodnutia rozhodujúceho orgánu členské štáty na požiadanie zabezpečia bezplatnú právnu pomoc a/alebo zastúpenie. Členským štátom bolo zároveň dané oprávnenie túto bezplatnú právnu pomoc obmedziť len pre konania pred súdnym orgánom, a nie pre každé následné odvolanie alebo preskúmanie podľa vnútroštátneho práva; len pre tých, ktorí nemajú dostatok prostriedkov a len na prípady, ak je pravdepodobné, že odvolanie alebo preskúmanie budú úspešné.

Smernica Rady 2005/85/ES bola nahradená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany (ďalej len ako „smernica 2013/32/EÚ“). Táto smernica ustanovila minimálne normy pre proces konania o priznaní a odnímaní medzinárodnej ochrany, vrátane práva na právnu pomoc pre žiadateľov o medzinárodnú ochranu, upravila povinnosť členských štátov túto právnu pomoc zaistiť vo viacerých aspektoch a teda zakotvila právo na účinný prístup k právnej pomoci a poradenstvu.

Podľa čl. 20 smernice 2013/32/EÚ členské štáty na požiadanie zabezpečia žiadateľovi bezplatnú právnu pomoc a zastúpenie v konaniach o opravnom prostriedku, avšak aj táto

² Pozri čl. 6 bod 1 Smernice Rady 2003/8/ES z 27. januára 2003 o zlepšení prístupu k spravodlivosti pri cezhraničných sporoch ustanovením minimálnych spoločných pravidiel týkajúcich sa právnej pomoci pri takýchto sporoch.

smernica ponechala členským štátom oprávnenie neposkytnúť túto právnu pomoc, ak príslušný orgán dospeje k záveru o tom, že žiadateľ nebude v konaní o opravnom prostriedku úspešný.³

Ďalšou európskou normou vzťahujúcou sa k azylovej procedúre je Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu (ďalej len ako „smernica 2013/33/EÚ“). Táto smernica stanovuje určité povinnosti pre členské štáty Európskej únie, pokiaľ ide o zaobchádzanie s osobami, ktoré požiadali o medzinárodnú ochranu, ako sú podmienky pre zaistenie týchto osôb, zdravotnú starostlivosť, školskú dochádzku, zamestnanie a materiálne podmienky prijímania týchto osôb. Aj smernica 2013/33/EÚ ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť na požiadanie poskytnutie bezplatnej právnej pomoci a zastupovanie v prípade opravného prostriedku proti rozhodnutiam týkajúcim sa poskytnutia, odňatia alebo obmedzenia výhod podľa tejto smernice alebo preskúmania pred súdnym orgánom (čl. 26). Členské štáty však môžu ustanoviť, že sa bezplatná právna pomoc a zastupovanie neposkytnú, ak príslušný orgán dospeje k záveru, že opravný prostriedok alebo preskúmanie nemá žiadne reálne šance na úspech. Smernica 2013/33/EÚ teda umožnila členským štátom podmieniť poskytovanie bezplatnej právnej pomoci ekvivalentom podmienky, že vec nie je zrejme bezúspešná.⁴

Za účelom splnenia si záväzkov Slovenskej republiky vyplývajúcich z citovanej únijnej právnej úpravy bol zákonom č. 451/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, novelizovaný aj zákon č. 327/2005 Z. z. a poskytovanie právnej pomoci Centrom právnej pomoci bolo rozšírené aj na poskytovanie právnej pomoci v azylových veciach. Týmto Slovenská republika realizovala transpozíciu vyššie uvedených smerníc vo vzťahu k povinnosti zabezpečiť bezplatné poskytovanie právnej pomoci žiadateľom o medzinárodnú ochranu a zverila toto poskytovanie právnej pomoci Centru právnej pomoci a ním určeným advokátom.

Podmienky práva na poskytnutie právnej pomoci v azylových veciach boli v zákone č. 327/2005 Z. z. zakotvené širšie ako bol minimálny rámec určený smernicami. Toto právo na bezplatnú právnu pomoc v azylových veciach je v zákone podmienené len samotným podaním žiadosti o právnu pomoc, ďalej skutočnosťou, že žiadateľ nemá právneho zástupcu a výpočtom rozhodnutí Ministerstva vnútra Slovenskej republiky týkajúcich sa azylového konania, v

³ Pozri čl. 20 bod 3 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany.

⁴ Pozri čl. 26 bod 3 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu.

prípade vydania ktorých vzniká právo na právnu pomoc. Slovenská republika teda nezakotvila pre poskytovanie bezplatnej právnej pomoci v azylových veciach podmienku, že právna vec má reálnu šancu na úspech.

Zákonom č. 495/2013 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 480/2002 Z. z. o azyly a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony bol opäť novelizovaný aj zákon č. 327/2005 Z. z. a to v časti týkajúcej sa právnej pomoci v azylových veciach. Medzi rozhodnutia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorých vydanie zakladá právo na bezplatné poskytnutie právnej pomoci Centrom právnej pomoci, bolo zaradené aj rozhodnutie o odovzdaní štátneho príslušníka tretej krajiny do iného členského štátu EÚ. Touto novelou bola zabezpečená harmonizácia slovenského právneho poriadku s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov (ďalej len ako „nariadenie 604/2013/EÚ“). Nariadenie 604/2013 EÚ sa primárne zaoberá otázkou, ktorý členský štát má byť zodpovedný za vybavovanie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanú v rámci Európskej únie. Dotýka sa však aj úpravy opravných prostriedkov proti rozhodnutiam prijatým v konaní podľa tohto nariadenia a právnej pomoci účastníkom konania. Podľa nariadenia 604/2013 EÚ členské štáty zabezpečia na požiadanie bezplatné poskytnutie právnej pomoci, ak dotknutá osoba nie je schopná hradiť náklady s tým spojené. Členským štátom bolo ponechané oprávnenie nepriznať bezplatnú právnu pomoc a zastupovanie v prípadoch, keď sa príslušný vnútroštátny orgán domnieva, že žiadateľ nebude úspešný.⁵ Slovenská republika toto obmedzenie do svojho právneho poriadku nepreniesla a nezaviedla ani v prípadoch vydania rozhodnutia o odovzdaní štátneho príslušníka tretej krajiny do iného členského štátu skúmanie podmienky, či spor resp. opravný prostriedok nie je zrejme bezúspešný.

Centrum právnej pomoci, kancelária Košice poskytuje v praxi bezplatnú právnu pomoc v azylových veciach na podanie opravného prostriedku proti negatívnemu resp. zamietavému rozhodnutiu migračného úradu Ministerstva vnútra SR o žiadosti o priznanie medzinárodnej ochrany alebo proti rozhodnutiu o odovzdaní do iného členského štátu. V praxi kancelárie sa pritom najčastejšie jedná o osoby spadajúce do pôsobnosti nariadenia 604/2013, ktoré boli na

⁵ Pozri čl. 27 bod 6 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov.

území SR zadržané počas neoprávneného tranzitu, pričom bolo zistené, že boli v minulosti žiadateľmi o medzinárodnú ochranu v inom členskom štáte. Slovenský príslušný orgán v takomto prípade pristupuje k vydaniu rozhodnutia o odovzdaní štátneho príslušníka tretej krajiny do iného členského štátu, pretože za posúdenie prípadu je zodpovedný iný členský štát. Najčastejším dôvodom nesúhlasu dotknutého žiadateľa o právnu pomoc s rozhodnutím o odovzdaní býva jeho nespokojnosť s prijímajúcimi humanitárnymi podmienkami v členskom štáte, do ktorého má byť vrátený alebo jeho želanie pokračovať v ceste do cieľovej krajiny najčastejšie za účelom zlúčenia rodiny, ktorá sa tam medzičasom už usadila. Právne argumenty obhajoby proti rozhodnutiu o odovzdaní do iného členského štátu závisia od konkrétnych okolností prípadu a často reagujú na prijímacie podmienky pre žiadateľov o medzinárodnú ochranu v iných členských štátoch, ktoré čelia neprimerane veľkému počtu žiadateľov o medzinárodnú ochranu a ich azylové systémy sú preto pod veľkou ťarchou. Nie je výnimočná situácia, kedy napriek vydanému rozhodnutiu o odovzdaní do iného členského štátu, sa toto nepodariť slovenským orgánom nútene vykonať buď z dôvodu nedostatočnej spolupráce s dožiadaným členským štátom alebo pre uplynutie osobitných lehôt stanovených pre zaistenie štátneho príslušníka tretej krajiny podľa nariadenia 604/2013.

Ďalšou skupinou žiadateľov o právnu pomoc v azylovej veci sú maloletí žiadatelia o udelenie medzinárodnej ochrany, ktorí sa nachádzajú v Slovenskej republike bez zákonného zástupcu a zastupuje ich súdom ustanovený opatrovník. Po rozhodnutí o nepriznaní medzinárodnej ochrany vydanom Ministerstvom vnútra SR sa obrátia na Centrum právnej pomoci v zastúpení svojim opatrovníkom. Centrum právnej pomoci následne pri poskytovaní právnej pomoci, po oboznámení sa s konkrétnymi okolnosťami veci žiadateľa a informáciami o krajine jeho pôvodu a osobnej situácii pripraví opravný prostriedok, majúci na zreteli medzinárodný princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktoré je zároveň v postavení žiadateľa o medzinárodnú ochranu v zraniteľnom postavení.

Napokon na Centrum právnej pomoci sa obracajú aj plnoletí žiadatelia o azyl, ktorí obdržali zamietavé rozhodnutie Ministerstva vnútra SR týkajúce sa ich žiadosti o udelenie azylu alebo doplnkovej ochrany a chcú sa obrátiť na súd so správnou žalobou a toto rozhodnutie zvrátiť. Úspešnosť zamýšľaného opravného prostriedku je rozmanitá a z právneho hľadiska závisí od viacerých faktorov, ako sú individuálne dôvody žiadosti o medzinárodnú ochranu žiadateľa, bezpečnostná situácia v jeho krajine pôvodu, právny systém a úroveň ochrany základných práv a slobôd navrátených neúspešných žiadateľov o medzinárodnú ochranu do tejto krajiny, a pod. Významnú skupinu neúspešných žiadateľov o medzinárodnú ochranu však tvoria štátni príslušníci z ekonomicky slabších tretích krajín, ktorých pohnútky pre odchod

z krajiny pôvodu boli výlučne ekonomického charakteru, a preto nespĺňajú zákonné podmienky pre priznanie medzinárodnej ochrany pre osoby utekajúce pred prenasledovaním alebo iným vážnym bezprávím. Táto skupina žiadateľov o právnu pomoc v azylových veciach je v praxi Centra právnej pomoci, kancelárii Košice početná, čo viedlo Centrum právnej pomoci k začatiu úvah a neskôr aj ku konkrétnym legislatívnym návrhom smerom k regulácii poskytovania právnej pomoci v azylových veciach a k zavedeniu podmienky vylúčenia zrejmej bezúspešnosti veci v zmysle vyššie citovanej smernice aj pre azylovú agendu.

2. Poskytovanie právnej pomoci v konaní o administratívnom vyhodení, v konaní o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny a v konaní o zaistení žiadateľa o udelenie azylu

Zákonom č. 332/2011 Z. z. bola prijatá ďalšia z noviel zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a rozšírila poskytovanie právnej pomoci Centrom aj na konania o administratívnom vyhodení, konania o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny a konania o zaistení žiadateľa o udelenie azylu.

Tým bola transponovaná smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území (ďalej len ako „Smernica 2008/115/ES“ alebo ako „návratová smernica“). Návratová smernica zaviedla súbor pravidiel, ktoré sú uplatniteľné pre všetkých príslušníkov tretích krajín, ktorí nespĺňajú alebo prestali spĺňať podmienky vstupu alebo pobytu v členskom štáte a zabezpečuje, aby sa ukončenie nelegálneho pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín uskutočnilo prostredníctvom spravodlivého a transparentného postupu. Pre prípad využitia opravných prostriedkov proti rozhodnutiam o návrate smernica 2008/115/ES ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť bezplatné poradenstvo a/alebo zastúpenie v súlade s vnútroštátnymi normami. Smernica 2008/115/ES tak umožňuje členský štátom široké nastavenie podmienok tejto bezplatnej právnej pomoci a v čl. 13 ods. 4 len dopĺňa, že členské štáty môžu zabezpečiť, aby sa na takéto bezplatné poradenstvo a zastúpenie vzťahovali podmienky uvedené v čl. 15 ods. 3 až 6 smernice Rady 2005/85/ES.⁶

Vo vzťahu ku konaniu o zaistení žiadateľov o medzinárodnú ochranu sa uplatňuje aj smernica 2013/33/EÚ, ktorá zakotvila tiež záruky pre zaistených žiadateľov o medzinárodnú ochranu a výslovne a osobitne upravila aj povinnosť bezplatného poskytovania právnej pomoci

⁶ Smernica Rady 2005/85/ES bola medzičasom nahradená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ, ktorá je citovaná vyššie.

v týchto prípadoch. Podľa čl. 9 ods. 6 až 10 smernice 2013/33/EÚ členské štáty žiadateľom zabezpečia prístup k bezplatnej právnej pomoci a zastupovaniu pre súdne preskúmanie príkazu na zaistenie a jediné podmienky, ktoré môžu členské štáty stanoviť pre poskytovanie bezplatnej právnej pomoci v týchto prípadoch sú, že žiadatelia nedisponujú dostatočnými prostriedkami a že táto bezplatná právna pomoc sa poskytne výlučne prostredníctvom zástupcov alebo poradcov osobitne určených vnútroštátnym právom. Zaistenie ako forma obmedzenia osobnej slobody je považovaná za tak významný zásah do práv žiadateľov o medzinárodnú ochranu, že európska smernica nepripúšťa v týchto prípadoch podmieňovanie poskytnutia bezplatnej právnej pomoci akýmkoľvek posudzovaním šance na úspech.

Vnútroštátna právna úprava poskytovania právnej pomoci Centrom právnej pomoci v zákone č. 327/2005 Z.z. ako podmienky pre poskytnutie bezplatnej právnej pomoci v konaní o zaistení žiadateľov o azyl určila len samotné podanie žiadosti o právnu pomoc, skutočnosť, že žiadateľ nemá právneho zástupcu a skutočnosť, že policajný útvar Úradu hraničnej a cudzineckej polície vydal rozhodnutie o zaistení žiadateľa o udelenie azylu. Rovnaké podmienky sú ustanovené aj pre poskytnutie bezplatnej právnej pomoci aj v konaní o zaistení ostatných cudzích štátnych príslušníkov a aj v konaní o administratívnom vyhostení. Slovenská republika teda nezakotvila ani pre poskytovanie bezplatnej právnej pomoci v konaniach o administratívnom vyhostení, či zaistení, ekvivalent podmienky, že vec nie je zrejme bezúspešná.

Pokiaľ ide o praktické skúsenosti Centra právnej pomoci, kancelárie Košice s poskytovaním právnej pomoci v konaní o zaistení, žiadosti o právnu pomoc v týchto prípadoch sú najčastejšími zo všetkých uvádzaných typov konaní. Zohľadňujúc skutočnosť, že ide o obmedzenie osobnej slobody jednotlivca administratívnym rozhodnutím správneho orgánu, právna pomoc v týchto prípadoch nemá byť podmienená skúmaním šanci na úspech, ktoré sú navyše v týchto prípadoch pomerne vysoké, keďže zo skúseností Centra právnej pomoci aj správne súdy pristupujú obozretne k prieskumu rozhodnutí o zaistení, pričom nie sú striktne viazané žalobnými dôvodmi pri posudzovaní toho, či boli splnené všetky zákonné predpoklady zaistenia, či konanie pred správnym orgánom netrpí vadami a či dôvody zaistenia stále trvajú. Obzvlášť prísne posudzujú správne súdy zaistenie rodín s maloletými deťmi.

Žiadosti o právnu pomoc v konaniach o administratívnom vyhostení sú tiež pomerne časté, avšak v týchto prípadoch bývajú šance na úspech opäť rôzne, najmä v závislosti od situácie v krajine pôvodu žiadateľa, prípadných väd administratívneho konania o vyhostení, individuálnych okolností a situácie žiadateľa, a pod.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že vo všetkých osobitne spomínaných konaniach (v azylových veciach, v konaní o administratívnom vyhostení aj v konaní o zaistení) je ďalšou podmienkou pre poskytnutie bezplatnej právnej pomoci skutočnosť, že žiadateľ sa nachádza v stave materiálnej núdze, avšak táto podmienka sa skúma len v prípade, že žiadateľ mal bezprostredne pred vydaním napádaného rozhodnutia (t.j. niektorého z vymenovaných rozhodnutí Ministerstva vnútra Slovenskej republiky alebo policajného útvaru) povolený pobyt na území Slovenskej republiky. V praxi však k takýmto prípadom dochádza naozaj len výnimočne.

3. Špecifiká konania pred správnym súdom

Osobitnú situáciu cudzích štátnych príslušníkov zohľadnila aj úprava Správneho súdneho poriadku, ktorý zakotvil výnimku z povinného zastúpenia v konaní o správnych žalobách pre všetky spomenuté typy konaní⁷. V uvedených veciach sa uplatňuje výnimka zo zásady, že správny súd je pri rozhodovaní viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby⁸. Spoločné procesné ustanovenia možno rozdeliť do dvoch skupín, a to na benefity žalobcu (§206 ods. 2 a 3) a špecifiká rozhodovania správneho súdu (§206 ods. 4 a 5). Žalobcovi sú poskytované benefity zvýhodňujúce ho oproti všeobecnej správnej žalobe bežnej fyzickej osoby. Je to tak preto že konania, ktoré sú predmetom tejto hlavy, najzávažnejším spôsobom vstupujú do právnej sféry žalobcu, ktorý je súčasne tzv. slabším účastníkom konania, pretože ako cudzinec je zväčša objektívne znevýhodnený (jazykovo, materiálne, životnou situáciou) oproti iným fyzickým osobám na základe čoho je namieste poskytovať mu zvýšenú mieru ochrany v správnom súdnictve⁹. Táto úprava prispieva k ochrane práv cudzích štátnych príslušníkov ako žalobcov v týchto konaniach a zabezpečuje, že ich vec bude posudzovaná bez formálnych prekážok a prejednaná súdom aj v prípade nekvalifikovaného podania.

Záver

Centrum právnej pomoci a zákon č. 327/2005 Z. z. zabezpečuje realizáciu transpozície viacerých európskych smerníc a nariadení vo vzťahu k záväzku členských štátov zabezpečiť poskytovanie bezplatnej právnej pomoci. Môžem uviesť, že Slovenská republika išla pri zabezpečení tohto záväzku nad minimálny rozsah a rámec bezplatnej právnej pomoci určený

⁷ Pozri § 49 ods. 2 písm. b) v nadväznosti na § 6 ods. 2 písm. d) zákona č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok.

⁸ Pozri § 134 ods. 2 písm. e), § 206 ods. 3 zákona č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok.

⁹ BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. *Správny súdny poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 1074.

relevantnými európskymi smernicami a nastavila podmienky jej poskytovania širšie, ba dokonca priaznivejšie ako pri poskytovaní právnej pomoci pre vlastných občanov, či občanov členských štátov v tzv. vnútroštátnej agende a cezhraničných veciach. Vo viacerých prípadoch nezaviedla skúmanie „šancí na úspech“, aj keď to príslušné smernice umožňujú. Po rokoch praktického zabezpečovania tejto bezplatnej právnej pomoci Centrom právnej pomoci, nadobudnutia skúseností s rôznymi situáciami a súdnou praxou môžem len vyjadriť podporu snahe, aby bola úprava podmienky zrejmej bezúspešnosti zavedená aj pre tieto prípady v súlade s relevantnými smernicami. Centrum tým na jednej strane zabezpečí dostupnosť efektívnej a potrebnej právnej pomoci dotknutému štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, na druhej strane predíde nežiadúcemu javu zneužívania inštitútu bezplatnej právnej pomoci (napr. podanie zjavne bezúspešného opravného prostriedku na súd s cieľom privodiť odkladný účinok a tým oddialiť iný zákonný postup voči neúspešnému žiadateľovi o medzinárodnú ochranu, ktorým je administratívne vyhodenie). Samozrejmosťou musí byť citlivé posudzovanie takejto bezúspešnosti s dôrazom na pojem „zrejmá“ a zvýšenú ochranu práv a záujmov maloletých žiadateľov a iných zraniteľných osôb.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BARICOVÁ, J. a kol.: *Správny súdny poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2018, 1074 s., ISBN: 978-80-7400-678-4.

Internetové zdroje:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0604>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území. Dostupná na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0085&from=NL>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany. Dostupná na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0032>

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu. Dostupná na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0033>

Smernica Rady 2003/8/ES z 27. januára 2003 o zlepšení prístupu k spravodlivosti pri cezhraničných sporoch ustanovením minimálnych spoločných pravidiel týkajúcich sa právnej pomoci pri takýchto sporoch. Dostupná na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003L0008>

UPLAŇOVANIE PRAVIDIEL JEDNOTNÉHO TRHU – VYBRANÉ OTÁZKY

APPLICATION OF SINGLE MRKET RULES – SELECTED ISSUES

Martin Šimkovič¹

Abstrakt

Jednotný trh je jedným z najväčších úspechov európskeho projektu. Hoci úspechy sú významné, jednotný trh si vždy bude vyžadovať úsilie o jeho zachovanie a zlepšenie. Nekonzistentné alebo nedostatočné presadzovanie spoločných pravidiel neprestáva byť výzvou aby tieto pravidlá naďalej splňali svoj účel v rýchlo sa meniacom prostredí. K tomu vývoju a neustále sa transformujúcemu prostrediu vnútorného trhu prispieva svojou judikatúrou aj Súdny dvor Európskej únie.

Kľúčové slová

Vnútorný trh, rozsudok, prejudiciálna otázka, Súdny dvor Európskej únie; Štatút;

Abstract

The single market is one of the greatest achievements of the European project. Although the achievements are significant, the single market will always require efforts to preserve and improve it. Inconsistent or insufficient enforcement of the common rules remains a challenge for these rules to continue to serve their purpose in a rapidly changing environment. The Court of Justice of the European Union also contributes to this development and the constantly transforming environment of the internal market with its jurisprudence.

Keywords

Single market, judgement, preliminary issue, Court of Justice of the European Union; Statute;

Úvod

Nesporové konania, medzi ktoré patrí konanie o predbežnej otázke, zaradujeme medzi prostriedky spolupráce vnútroštátnych súdov aplikujúcich právo Európskej Únie (EÚ) a Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) s cieľom odstraňovania rozdielov vznikajúcich pri výklade práva.² Konanie o predbežnej otázke je taktiež významným príspevkom v integrácii európskeho právneho systému, nezastupiteľnú úlohu plní najmä pri dosahovaní jednoty

¹ JUDr. Martin Šimkovič, doktorand, Ústav Európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

² FUNTA, R. - JURIŠ, F. - KLIMEK, L.: Európske právo, Bratislava: Wolters Kluwer, 3., doplnené a rozšírené vydanie, 2023, s. 244 – 245.

európskeho práva a jeho zhodnej aplikácii v jednotlivých členských štátoch.³ V súlade s článkom 256 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) je vecne príslušným na konanie o predbežnej otázke SDEÚ, pričom štatút tohto súdneho orgánu uvádza, že v osobitných oblastiach je Všeobecný súd príslušný prejednávať a rozhodovať otázky predložené na predbežný nález.⁴ Napriek tomu, že už Zmluva z Nice umožnila zapojenie Všeobecného súdu do procesu prejednávania predbežných otázok, až výrazný nárast sporovej agendy v posledných piatich rokoch sprevádzaný rastúcou zložitou a citlivosťou vecí, ktoré sa týkali najmä otázok ústavnej povahy či základných práv prinútili reformovať systém spolu s oprávneniami na čiastočné prenesenie prejudiciálnej právomoci na Všeobecný súd.⁵ Aj keď správnosť uvedeného rozhodnutia bude možné posúdiť až s odstupom času, niektoré otázky spojené s touto transformáciou sa vynárajú už teraz, napríklad: Budú sa oblasti rozhodovania pri tak rozsiahlej agende prejednávania prejudiciálnych otázok ďalej rozširovať? Znamená reforma súdneho systému EÚ, že otázky spojené s oblasťou vnútorného trhu Únie a uplatňovaním jeho pravidiel či zásad bude posudzovať aj Všeobecný súd? Či dokonca už len jedna z tých súdnych inštitúcií? Je vôbec možné aby pravidlá vnútorného trhu Únie, vzhľadom na ich rozsiahlu hmotnoprávnu, regulačnú právnu úpravu a ustálenú judikatúru SDEÚ boli považované už za ustálené, jednotné a nemenné vzhľadom na pokročilé obdobie fungovania, uplatňovania pravidiel či zásad vnútorného trhu Únie?

1. Pokračovanie reformy súdneho systému EÚ

Odpoveďou na prvú časť otázok je, že čiastočné prenesenie prejudiciálnej právomoci, ktorú prináša reforma súdneho systému EÚ sa dňom nadobudnutia účinnosti zmien uvedených v štatúte SDEÚ vzťahuje na presne vymedzené oblasti,⁶ pričom SDEÚ bude mať naďalej právomoc prejednávať a rozhodovať o návrhoch na začatie prejudiciálneho konania, ktoré aj keď sa týkajú konkrétne vymedzených oblastí, môžu sa týkať aj ďalších oblastí. Nateraz sa tak priamo otázky s uplatňovaním vnútorného trhu Únie netýkajú *in abstracto* uplatňovania týchto pravidiel, zároveň však platí, že ak budú otázky spojené s výkladom a uplatňovaním práva

³ TICHÝ, L. a kolektív. *Evropské právo, 5 prepracované vydanie*. Praha, C.H.Beck, 2014, s. 305, ISBN: 978-80-7400-546-6.

⁴ Článok 267 ZFEÚ. Ďalej pozri: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) 2024/2019 z 11. apríla 2024, ktorým sa mení Protokol č. 3 o štatúte Súdneho dvora Európskej únie.

⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) 2024/2019 z 11. apríla 2024, ktorým sa mení Protokol č. 3 o štatúte Súdneho dvora Európskej únie.

⁶ Zmeny štatútu SDEÚ nadobudli účinnosť 1. októbra 2024 a osobitnými oblasťami sú: spoločný systém dane z pridanej hodnoty, spotrebné dane, Colný kódex, nomenklatúrne zatriedenie tovaru kombinovanej nomenklatúry, náhrada a pomoc cestujúcim v prípade odmietnutia nástupu do dopravného prostriedku a systém obchodovania s emisnými kvótami skleníkových plynov.

vyvolávať nezávislé otázky spojené s výkladom pri uplatňovaní primárneho práva, medzinárodného práva verejného či všeobecných zásad práva EÚ, o tých bude rozhodovať len SDEÚ.

Na vyššie uvedenú otázku vzťahujúcu sa k uplatňovaniu jednotných pravidiel vnútorného trhu Únie najlepšie dáva odpoveď nedávna judikatúra SDEÚ, v ktorom tento súdny orgán napriek už rozsiahlej prijatej regulačnej normotvorbe v tejto oblasti musel zaujať stanovisko k viacerým otázkam súdov členských štátov, čo len potvrdzuje skutočnosť, že vnútorný trh Únie je neustále sa meniacim priestorom, pri ktorom unifikácia pravidiel ešte nebola naplnená.

2. SDEÚ: „Nedostatočné nastavené kritériá predstavujú dostatočný stupeň škodlivosti trhu“

Jedným zo spomínaných rozsudkov je rozhodnutie SDEÚ vo veci *European Superleague Company* vydaným v ten istý deň ako ďalšie dva rozsudky,⁷ v ktorom sa SDEÚ zaoberal otázkami uplatňovania pravidiel voľného pohybu a hospodárskej súťaže spolu s uplatňovaním základných slobôd zaručenými ZFEÚ uvedených v článkoch 45 a 101 ZFEÚ a možným zneužitím dominantného postavenia v zmysle článku 102 ZFEÚ. V uvedených judikátoch súd totižto spresnil podmienky, za akých pravidlá prijaté zo strany združení upravujúce športové súťaže, považovanými za „podniky“ v zmysle európskeho práva hospodárskej súťaže,⁸ voči národným športovým zväzom a teda subjektom vykonávajúce hospodársku činnosť, možno považovať za zneužívanie dominantného postavenia v zmysle článku 102 ZFEÚ, ako aj za protisúťažný kartel v zmysle článku 101 ZFEÚ. SDEÚ upresnil časti pravidiel upravujúce predchádzajúce povoľovanie, účasť a sankcionovanie vo vzťahu k zlučiteľnosti so slobodným poskytovaním služieb v zmysle článku 56 ZFEÚ, keď vyslovil jednoznačný záver, že nastavenie takýchto pravidiel predstavuje prekážku slobodného poskytovania služieb podľa článku 56 ZFEÚ v tom prípade, ak vychádzajú len zo svojvoľnej úvahy obmedzovania poskytovania týchto činností tretími subjektmi.⁹ Súd pri posudzovaní

⁷ Rozsudky SDEÚ z 21. decembra 2023, *European Superleague Company* (C-333/21, EU:C:2023:1011); *International Skating Union/Komisija* (C-124/21 P, EU: C:2023:2012); *Royal Antwerp Football Club* (C-680/21, EU: C:2023:1011).

⁸ Išlo o združenia zriadené podľa švajčiarskeho práva, ktorého cieľom je stanoviť pravidlá upravujúce medzinárodné futbalové súťaže, konkrétne Fédération internationale de football association (FIFA) a Unión de Federaciones Europeas de Fútbol (UEFA).

⁹ Vytvorenie Superligy spoločnosťou *European Superleague Company SL*, zriadenou podľa španielskeho práva a založenou profesionálnymi futbalovými klubmi s cieľom organizovania novej európskej súťaže, ktoré konaním zo strany etablovaných športových združení (FIFA, UEFA) bolo blokované, SDEÚ zamietol, keďže išlo o konanie s rozpore s právom EÚ (zneužitie dominantného postavenia), čo však v konečnom dôsledku nemusí znamenať, že uvedená súťaž musí byť nutne schválená.

činnosti združení organizujúcich medzinárodné športové podujatia prijal zaujímavé závery, napriek tomu, že v jeho právomoci nie je posudzovať otázky týkajúce sa výlučne existencie týchto subjektov a dôvodnosti vykonávania ich činností, ktoré sú spojené s predchádzajúcim povoľovaním súťaží či využívaním rôznych práv s tým spojenými a nakoniec ani k otázkam smerujúcimi k vytvoreniu osobitných druhov súťaží. SDEÚ zaujal stanovisko, že športové činnosti organizované športovými „podnikmi“ vzhľadom na ich spoločenský, kultúrny a hospodársky význam v osobitnom kontexte profesionálneho športu a hospodárskych činností, ktoré z výkonu tohto športu priamo vyplývajú, nemožno považovať automaticky za zneužitie dominantného postavenia v zmysle článku 102 ZFEÚ.

SDEÚ sa zaoberal prejudiciálnou otázkou, či by pravidlá a uložené sankcie zo strany športových združení organizujúcich športové podujatia predstavovali „.....sankcie bez toho, aby vychádzali z objektívnych, transparentných a nediskriminačných kritérií a tým by išlo o porušenie článkov 101 a 102 ZFEÚ?“¹⁰ a prijal záver, že podstatné je, aby ani jedna osobitosť súvisiaca s týmito činnosťami nezakazovala a ani nijakým iným spôsobom neobmedzovala prijatie a uplatňovanie pravidiel, ako aj sankcií, ktoré uvedené pravidlá sprevádzajú, ako nie sú dostatočne upravené hmotnoprávnymi kritériami a procesnými pravidlami a teda, že nedostatočné nastavené pravidlá predstavujú dostatočný stupeň škodlivosti trhu. SDEÚ ďalej poznamenal, že stanovenie týchto pravidiel a podmienok musí byť realizované v prístupnej forme a to skôr než sa predmetné pravidlá budú vykonávať. Zároveň spresnil, že v tomto prípade, podobne ako pri uplatňovaní pravidiel vnútorného trhu Únie, je v zásade v rozpore konanie subjektu organizujúce hospodársku súťaž, ak vyžaduje od tretieho subjektu splnenie takých požiadaviek, ktoré sú odlišné od požiadaviek uplatňovaných pre subjekty, ktoré nemajú postavenie zväzu alebo nemá rovnaké právomoci ako tento subjekt, v dôsledku čoho je v odlišnej situácii. Preto podstatný je záver, že ak pravidlá prechádzajúceho povoľovania, účasti a sankcií nie sú upravené hmotnoprávnymi ustanoveniami a procesnými pravidlami spôsobilými zabezpečiť ich transparentnosť, presnosť, primeranosť a nediskriminačný charakter, ich prijatie a vykonávanie predstavuje zneužívanie dominantného postavenia v zmysle článku 102 ZFEÚ.

Pokiaľ ide o článok 101 ZFEÚ, súd potvrdil, že pravidlá uplatňované v hospodárskej súťaži musia byť upravené jasnými kritériami a procesnými pravidlami, pričom ak to tak nie je, už zo svojej povahy vykazujú dostatočný stupeň škodlivosti pre hospodársku súťaž. Vztahuje sa teda na nich zákaz stanovený v článku 101 ods. 1 ZFEÚ, pričom nie je potrebné

¹⁰ Pozri rozsudok SDEÚ z 21. decembra 2023 vo veci European Superleague Company (C-333/21, EU:C:2023:1011), bod 47.

skúmať ich skutočné a dokonca ani potenciálne účinky. Z pohľadu uplatňovania pravidiel vnútorného trhu Únie, SDEÚ v tomto rozhodnutí poznamenal, že osobitné formy správania vo forme nastavenia etických a deontologických pravidiel prijatých športovým združením, nemusia automaticky patriť do pôsobnosti zákazu stanoveného v článku 101 ods. 1 ZFEÚ a to napriek tomu, že majú prirodzený účinok obmedzovania hospodárskej súťaže, ale zároveň dodal, že len za dodržania podmienky odôvodnenia sledovania legitímneho účinku všeobecného záujmu, ktoré samo osebe nemá protisúťažný charakter a primeranosť použitia takých prostriedkov je riadne preukázaná. SDEÚ ďalej poukázal na ustálenú judikatúru práva EÚ vo vzťahu zneužívania dominantného postavenia na vnútornom trhu, keď potvrdil, že zneužívanie postavenia zo strany podniku s takýmto postavením, môže byť vyňaté zo zákazu upraveného v tomto ustanovení, ak dotknutý podnik preukáže, že jeho správanie je objektívne odôvodnené okolnosťami mimo dosahu tohto podniku alebo že je kompenzované výhodami v zmysle efektívnosti, z ktorých majú prospech aj spotrebitelia. To je aj prípad uvedených združení organizujúce športové podujatia, nakoľko v takýchto prípadoch je dôležité preukázať, že ich prínosy z hľadiska efektívnosti prevyšujú pravdepodobné škodlivé následky takého správania na hospodársku súťaž, čo sa v tomto prípade nestalo aj s ohľadom na to, že neboli odôvodnené ani technickou ani obchodnou nevyhnutnosťou.

Obdobnou otázkou a to či len samotná existencia dominantného postavenia nie je porušením práva EÚ sa SDEÚ zaoberal aj v nedávnom rozsudku *Google a Alphabet proti Komisii*, keď v rámci odvolacieho konania konštatoval, že zneužitie dominantného postavenia síce predstavuje konanie v rozpore s právom EÚ, zakázané je ale predovšetkým správanie podnikov s takým postavením, ktoré obmedzuje hospodársku súťaž na základe kvality, a teda môže spôsobiť škodu jednotlivým podnikom a spotrebiteľom. Zvýhodňovanie v hospodárskej súťaži totižto môže „viest' k oslabeniu hospodárskej súťaže na trhu a možno ho z právneho hľadiska kvalifikovať ako správanie, ktoré nespadá do rámca hospodárskej súťaže na základe kvality.“¹¹ SDEÚ zároveň dodal, že takýmto správaním je aj bránenie zachovaniu alebo rozvoju hospodárskej súťaže na trhu, na ktorom je stupeň hospodárskej súťaže už oslabený spôsobom iným, ako je hospodárska súťaž na základe kvality, a to práve z dôvodu existencie jedného alebo viacerých podnikov v dominantnom postavení.¹²

¹¹ Rozsudok SDEÚ z 10. septembra 2024 vo veci Google LLC/Alphabet Inc. proti Komisii (C-48/22 P), bod 184.

¹² SDEÚ spresnil, že dominantný podnik, ktorý zaobchádza so svojimi výrobkami alebo službami priaznivejšie ako s výrobkami a službami svojich konkurentov, nemožno vo všeobecnosti považovať za podnik spravujúci sa bez ohľadu na okolnosti prípadu spôsobom, ktorým sa odchyľuje od hospodárskej súťaže na základe kvality. Pozri rozsudok SDEÚ z 10. septembra 2024 vo veci Google LLC/Alphabet Inc. proti Komisii (C-48/22 P).

3. Otázky spojené s uplatňovaním pravidiel voľného pohybu kapitálu

Výklad práva pri uplatňovaní pravidiel vnútorného trhu Únie, konkrétne v súvislosti s voľným pohybom kapitálu bol spresnený rozsudkom vo veci *BA proti Finanzamt X*,¹³ keď SDEÚ odpovedal na prejudiciálnu otázku či „*vnútroštátne opatrenie, ktoré ukladá vyššiu daň z dedičstva v prípade nehnuteľného majetku nachádzajúceho sa v treťom štáte, ktorý nie je zmluvnou stranou Dohody o EHP, a ktoré by mohlo predstavovať obmedzenie voľného pohybu kapitálu, možno odôvodniť klauzulou „standstill“ stanovenou v článku 64 ZFEÚ, jedným z dôvodov uvedených v článku 65 ZFEÚ alebo naliehavými dôvodmi všeobecného záujmu?*“.¹⁴ SDEÚ rozhodol, že články 63 až 65 ZFEÚ bránia vnútroštátnej právnej úprave, ak tá na účely výpočtu dane z dedičstva stanovuje, že zastavaná nehnuteľnosť, ktorá je súčasťou súkromného majetku a nachádza sa v treťom štáte, ktorý nie je zmluvnou stranou Dohody o EHP sa ocení na svoju trhovú hodnotu, zatiaľ čo majetok rovnakej povahy, nachádzajúci sa na vnútroštátnom území, v inom členskom štáte alebo štáte, ktorý je zmluvnou stranou EHP sa na účely výpočtu ocení na nižšie percento svojej trhovej hodnoty. Dochádza k porušeniu práva EÚ, konkrétne k obmedzeniu voľného pohybu kapitálu v zmysle článku 63 ods. 1 ZFEÚ, ak právna úprava členského štátu podmieňuje poskytnutie daňovej výhody miestom, kde sa nachádza majetok, ktorý je súčasťou dedičstva a vedie k tomu, že nehnuteľnosti nachádzajúce sa v inom treťom štáte, ako je štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohody o EHP, podliehajú vyššiemu daňovému zaťaženiu než nehnuteľnosti nachádzajúce sa na vnútroštátnom území. SDEÚ prijal záver, že podmieňovanie daňovej výhody miestom je obmedzením voľného pohybu kapitálu a preto preskúmal aj skutočnosť, či uvedené obmedzenie môže byť odôvodnené na základe článku 65 ZFEÚ. V tejto súvislosti konštatoval, že objektívne neexistuje nijaký rozdiel v situáciách, ktorý by odôvodňoval rozdielne daňové zaobchádzanie pokiaľ ide o výšku dane z dedičstva splatnej z nehnuteľnosti nachádzajúcej sa v členskom štáte a nehnuteľným majetkom nachádzajúcim sa v treťom štáte, ktorý nie je zmluvnou stranou Dohody o EHP. Totižto bolo by zbavením obsahu ustanovenia článku 63 ods. 1, ak by sa pripustilo, že uvedená situácia nie je porovnateľná len z toho dôvodu, že predmetná nehnuteľnosť sa nachádza v inom treťom štáte, ako je štát, ktorý je zmluvnou stranou dohody o EHP, hoci článok 63 ods. 1 ZFEÚ zakazuje práve obmedzenie cezhraničného pohybu kapitálu.

¹³ Rozsudok SDEÚ z 12. októbra 2023 vo veci *BA proti Finanzamt X* (C-670/21).

¹⁴ Tamtiež, bod 29.

Zaujímavý prípad upresnenia výkladu pravidiel voľného pohybu kapitálu Únie súvisí aj s ďalším rozsudkom vo veci *Xella Magyarországh Építőanyagipari Kft.*,¹⁵ v ktorom SDEÚ rozhodol, že ustanovenia ZFEÚ v oblasti usadiť sa bránia mechanizmu preverovania zahraničných investícií zo strany členského štátu. SDEÚ to uviedol v súvislosti s prejudiciálnou otázkou s ktorou sa na neho obrátil maďarský súd, keď rozhodoval o návrhu či uvedený mechanizmus posudzovania investícií umožňuje nadobúdanie vlastníctva v spoločnosti, ktorá je rezidentom a považovanú za strategickú spoločnosť inou spoločnosťou, ktorá je rezidentom a zároveň súčasťou skupiny spoločností usadených vo viacerých členských štátoch, v ktorej má spoločnosť z tretej krajiny rozhodujúci vplyv.¹⁶ Stalo sa tak potom, ako firma Janes és Társa založená podľa maďarského práva, ktorá sa zaoberala ťažbou surovín na území Maďarska a ktorá bola v zmysle tunajšieho zákona považovaná za strategickú spoločnosť s povinnosťou preverovania zahraničných investícií v zmysle platnej legislatívy, uzatvorila kúpnu zmluvu s inou spoločnosťou Xella Magyarországh, založenou síce podľa maďarského práva ale nepriamo vlastnenou ďalšou spoločnosťou sídliacou mimo územia Maďarska, na nadobudnutie všetkých podielov v spoločnosti Janes és Társa. V súlade s legislatívou Maďarska, spoločnosť Xella Magyarországh preto požiadala maďarskú vládu aby vzala na vedomie dotknutú transakciu, pričom rozhodla o zákaze uskutočnenia oznámeného právneho úkonu z dôvodu, že spoločnosť Xella Magyarországh bola kvalifikovaná ako zahraničný investor, čo môže mať vplyv aj na bezpečnosť a predvídateľnosť ťažby surovín. SDEÚ odmietol tvrdenie maďarskej vlády, podľa ktorého takéto nadobudnutie poškodzuje alebo môže poškodiť národný záujem zabezpečiť záruku dodávok v stavebnom odvetví s tým, že aj keď je v súlade článkom 52 ods. 1 ZFEÚ členský štát oprávnený určovať podmienky poškodenia národného záujmu či zabezpečenia verejného poriadku a bezpečnosti, na uvedené je možné sa odvolávať len v prípade skutočnej a dostatočne závažnej hrozby, ktorá sa týka základného záujmu spoločnosti, čo ale nebolo dostatočne preukázané.

4. SDEÚ spresnil výklad v súvislosti s voľným pohybom a pobytom osôb

Vnútrotrh Únie je aj trhom voľného pohybu pracujúcich, pričom právo EÚ sa aj v tejto oblasti neustále vyvíja a spresňuje. Tak to bolo aj v dvoch nedávnych prípadoch, v ktorých sa SDEÚ zaoberal otázkami spojenými s udeľovaním štátneho občianstva, právom

¹⁵ Rozsudok SDEÚ z 13. júla 2023 vo veci *Xella Magyarországh Építőanyagipari Kft* proti Innovációs és Technológiai Miniszter (C-106/22).

¹⁶ Tamtiež, bod 26.

voľného pohybu a spochybnením oprávnenia migrujúceho pracovníka pri uplatňovaní jeho práv sociálnej pomoci.

SDEÚ v jednom nedávnom rozsudku konštatoval,¹⁷ že odmietnutie členského štátu vydať jednému zo svojich štátnych príslušníkov okrem cestovného pasu aj iný doklad s hodnotou cestovného dokladu len z dôvodu, že nemá bydlisko v inom členskom štáte, je v rozpore s právom EÚ. Totižto začiatkom roka 2024 sa SDEÚ v prípade *Directia pentru Evidenta Persoanelor si Administrarea Bazelor de Date* vyjadril k odmietnutiu členského štátu vydať jednému zo svojich štátnych príslušníkov okrem cestovného pasu aj občiansky preukaz s hodnotou cestovného pasu len z dôvodu, že má bydlisko v inom členskom štáte. Uvedené odmietnutie bolo totižto podľa názoru SDEÚ v rozpore s právom EÚ, keďže obmedzuje právo na voľný pohyb osôb v rámci EÚ, čím vytvára rozdielne zaobchádzanie s osobami s bydliskom žijúcimi v zahraničí a osobami, ktoré majú bydlisko v tomto členskom štáte. Rozhodnutiu prechádzala zamietnutá žiadosť rumunského advokáta príslušnými úradmi, ktorý ich požiadal aby mu vydali občiansky preukaz ako cestovný doklad, ktorý mu umožní cestovať do miesta svojho bydliska vo Francúzsku. Rumunský najvyšší súd preto položil SDEÚ prejudiciálnu otázku: „Majú sa článok 26 ods. 2 ZFEÚ, článok 20, článok 21 ods. 1 a článok 45 ods. 1 [Charty], ako aj články 4 [až] 6 smernice [2004/38] vykladať v tom zmysle, že bránia vnútroštátnej právnej úprave neumožňujúcej vydať občiansky preukaz, ktorý možno v rámci Európskej únie použiť ako cestovný doklad, štátnemu príslušníkovi tohto členského štátu z dôvodu, že má bydlisko v inom členskom štáte?“¹⁸

SDEÚ v tomto prípade zároveň podotkol, že právo EÚ aj keď neukladá členským štátom povinnosť vydávať svojim štátnym príslušníkom oba dokumenty s hodnotou cestovných dokladov, nemôže zároveň - bez odôvodnenia založeného na objektívnych dôvodoch všeobecného záujmu - zaobchádzať s nimi menej priaznivo ako s osobami, ktoré využívajú svoje právo na voľný pohyb a pobyt v rámci Únie. Rumunské národné právo totižto umožňovalo rozdielne zaobchádzanie medzi rumunskými štátnymi príslušníkmi s bydliskom v zahraničí a tými, ktorí majú bydlisko v Rumunsku.

V súvislosti s voľným pohybom osôb je nepochybne zaujímavý a z pohľadu práva EÚ prínosný rozsudok SDEÚ vo veci *Chief Appeals Officer*¹⁹, v ktorom tento súd rozhodol, že právo EÚ bráni právnej úprave, ktorá umožňuje odmietnuť priznanie dávky sociálnej pomoci

¹⁷ Rozsudok SDEÚ z 22. februára 2024 vo veci *Directia pentru Evidenta Persoanelor si Administrarea Bazelor de Date* (C-491/21).

¹⁸ Tamtiež, bod 22.

¹⁹ Rozsudok SDEÚ z 21. decembra 2023 vo veci *GV proti Chief Appeals Officer* (C-488/21).

priamemu príbuznému po vzostupnej línii, ktorý je závislý od pracovníka, ktorý je občanom Únie. SDEÚ sa totižto vyjadroval k prejudiciálnym otázkam, pričom jednou z nich bolo či „....právo na pobyt priameho príbuzného po vzostupnej línii pracovníka – občana Únie podľa článku 7 ods. 1 [písm. d)] smernice [2004/38] je podmienené trvalou závislosťou tohto rodiča od pracovníka pracujúceho v členskom štáte Únie.“²⁰ V tomto prípade išlo o rumunskú štátnu príslušníčku, ktorá bola matkou občianky, ktorá je rumunskou a írskou štátnou príslušníčkou a ktorá sa zdržiavala a pracovala v Írsku. Totižto tento prípad nastal v roku 2017, keď sa matka pripojila k dcére a odvtedy sa tam legálne zdržiavala ako priama príbuzná po vzostupnej línii a bola tak závislá od pracovníčky, občianky Únie. V uvedenom roku podala žiadosť o príspevok pre osoby so zdravotným postihnutím, nakoľko došlo k zhoršeniu zdravotného stavu matky. Žiadosť bola ale zamietnutá z dôvodu, že ak by jej bol príspevok priznaný, matka by už nebola závislá od svojej dcéry, ale stala by sa neprimeranou záťažou pre írsky systém sociálnej pomoci a preto by stratila svoje právo na pobyt. Írsky súd sa preto s uvedenou prejudiciálnou otázkou obrátil na SDEÚ s otázkou, či právo Únie bráni takémuto zamietnutiu. Uvedená skutočnosť bola zo strany SDEÚ starostlivo posúdená so záverom, že priamy príbuzný po vzostupnej línii, ktorý je závislý od pracovníka, ktorý je občanom Únie má nepriamy prospech z rovnosti zaobchádzania, ktorá musí byť tomuto pracovníkovi priznaná. SDEÚ skonštatoval, že vnútroštátna právna úprava, ktorá umožňuje odmietnuť priznať dávku sociálnej pomoci takémuto priamemu príbuznému po vzostupnej línii, je preto v rozpore s právom EÚ. Uvedený súd odôvodnil tým, že „....migrujúci pracovník v rámci svojej pracovnej činnosti platí hostiteľskému členskému štátu dane, prispieva na financovanie sociálnej politiky tohto štátu....“, čo je dôvod, prečo musí mať z toho prospech a to za rovnakých podmienok ako jeho vlastní pracovníci.²¹ Cieľ spočívajúci v tom, že sa zabráni neprimeranej finančnej záťaži pre hostiteľský členský štát, preto nemôže odôvodniť nerovnosť zaobchádzania medzi migrujúcimi pracovníkmi a vlastnými pracovníkmi.

Záver

Vnútrotný trh je nepochybne jeden z najväčších úspechov európskeho projektu a hoci úspechy sú významné, jeho zachovanie a zdravé fungovanie si naďalej budú vyžadovať úsilie o jeho zlepšovanie. K tomu nepochybne prispieva fungovanie súdnych orgánov EÚ, ktoré svojimi rozhodnutiami prispievajú k skvalitňovaniu jeho pravidiel. Výrazný nárast súdnej

²⁰ Rozsudok SDEÚ z 21. decembra 2023 vo veci GV proti Chief Appeals Officer (C-488/21), bod 19.

²¹ Tamtiež, bod: 71. V tejto súvislosti pozri aj rozsudok SDEÚ zo 14. júna 2012, Komisia/Holandsko, C-542/09, EU:C:2012:346, body 66 a 69.

agendy v posledných rokoch prinútil reformovať súdny systém zmenami Štatútu a Rokovacieho poriadku SDEÚ najmä tým, že spresnil pravidlá prvotného posúdenia návrhov na začatie prejudiciálneho konania podaných SDEÚ na účely určenia súdu príslušného na ich prejednanie.

Robustný priestor vnútorného trhu, implementácia spoločných pravidiel, ustálená judikatúra v danej oblasti na jednej strane, ale aj neustále sa vyvíjajúci trh s potrebou reagovať na riešenie ekonomických problémov a nových výziev medzi členskými štátmi na druhej strane si vyžaduje aby tieto pravidlá boli ďalej precizované. Nedávne judikáty vo veci *European Superleague Company, Google a Alphabet proti Komisii, Xella Magyarország Építőanyagipari Kft*, ďalej *Directia pentru Evidenta Persoanelor si Administrarea Bazelor de Date* či ten vo veci *Chief Appeals Officer* dokazujú, že otázky spojené s uplatňovaním pravidiel vnútorného trhu Únie napriek rozsahu už prijatých regulačných ustanovení v tejto oblasti, ale aj zložitost' problémov, opodstatnenosť požiadaviek a nevyhnutnosť ich riešenia pri uplatňovaní práv budú mať aj naďalej svoje miesto a preto prejednávanie otázok spojenými s prejudiciálnymi otázkami vnútorného trhu Únie budú aj naďalej predstavovať významnú, osobitnú a neprenesenú oblasť rozhodovania SDEÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

FUNTA, R. - JURÍŠ, F. - KLIMEK, L.: Európske právo. 3. doplnené a rozšírené vydanie Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 244 – 245, ISBN: 978-80-571-0662-3.

TICHÝ, L. a kolektív: Evropské právo. 5 prepracované vydanie. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 305, ISBN: 978-80-7400-546-6.

Právne predpisy a judikatúra

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) 2024/2019 z 11. apríla 2024, ktorým sa mení Protokol č. 3 o štatúte Súdneho dvora Európskej únie.

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 10. septembra 2024 vo veci Google LLC/Alphabet Inc. proti Komisii (C-48/22 P, EU:C:2024:726).

Rozsudok Súdneho dvora z 21. decembra 2023 vo veci European Superleague Company (C-333/21, EU:C:2023:1011).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 21. decembra 2023 vo veci International Skating Union/Komisio (C-124/21, EU: C:2023:2012).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 21. decembra 2023 vo veci Royal Antwerp Football Club (C-680/21, EU: C:2023:1011).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 12. októbra 2023 vo veci BA proti Finanzamt X (C-670/21, EU:C:2023:763).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 21. decembra 2023 vo veci GV proti Chief Appeals Officer (C-488/21, EU:C:2023:1013).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 22. februára 2024 vo veci Directia pentru Evidenta Persoanelor si Administrarea Bazelor de Date (C-491/21, EU:C:2024:143).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 13. júla 2023 vo veci Xella Magyarország Építőanyagipari Kft/ Innovációs és Technológiai Miniszter (C-106/22, EU:C:2023:568).

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 14. júna 2012 vo veci Komisia/Holandsko (C-542/09, EU:C:2012:346).

POLITIKA PO 1948 A RODINNÉ PRÁVO – OTÁZKA PRÍPUSTNOSTI NÁBOŽENSKÝCH SOBÁŠNYCH OBRADOV¹

POLITICS AFTER 1948 AND FAMILY LAW - THE QUESTION OF THE ADMISSIBILITY OF RELIGIOUS MARRIAGE CEREMONIES

Ivana Šošková²

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na priblíženie peripetií pri návrhu konkrétneho ustanovenia týkajúceho sa možnosti vykonávať sobáše náboženskou formou v pripravovanom, ideologicky novom kódexe rodinného práva po roku 1948. Ozrejmjuje postoje najvyšších predstaviteľov vlády a ÚV KSČ, ktoré napokon zohrali kľúčovú rolu pri definitívnom znení noriem o uzatváraní manželstva. V príspevku je využívaná metóda historicko-právnej analýzy a normatívno-právna metóda.

Kľúčové slová

Československo, právnická dvojročnica 1948-1950, rodinné právo, uzatváranie manželstva, civilný sobáš, cirkevný sobáš

Abstract

The paper focuses on the peripeteia of the drafting of a specific provision concerning the possibility to perform marriages in a religious form in the forthcoming, ideologically new post-1948 Family Law Code. It illuminates the attitudes of the highest officials of the government and the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Republic, which ultimately played a key role in the final wording of the norms on marriage. The paper uses the method of historical-legal analysis and the normative-legal method.

Keywords

Czechoslovakia, legal biennial 1948-1950, family law, marriage, civil marriage, religious marriage

Úvod

V súčasnej dobe vnímame problematiku formy uzatvárania manželstva ako záležitosť postavenú na slobodnom rozhodnutí sa snúbencov. Snúbenci sa môžu slobodne rozhodnúť, či uzavrú manželstvo civilným spôsobom na úrade, alebo si vzhľadom na svoje náboženské cítenie a presvedčenie vyberú sobáš uzatváraný „pred tvárou cirkvi“, pričom vstup do manželstva ktoroukoľvek z týchto foriem zakladá právne platné manželstvo. Tento pre nás dnes

¹ Predkladaný príspevok je čiastkovým výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0619/21 pod názvom *Hodnoty v práve*.

² doc. JUDr. Ivana ŠOŠKOVÁ, PhD., Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika.

v istom zmysle „samozrejmy“ výber je však výsledkom mnohých peripetií, výsledkom historického vývoja, kde zákonne upravená forma uzatvárania manželstva podliehala v minulosti rôznym ideológiám, resp. ich zápasu a hľadaniu kompromisov. Historicky bolo manželské právo po dlhé storočia doménou katolíckej cirkvi, zmenu priniesla až reformácia a osvietenstvo so svojím učením o úlohách štátu, v zmysle ktorého sa štát postupne ujímal legislatívy a jurisdikcie vo veciach manželských. Z pohľadu práva platného na našom území, resp. na území bývalého Československa, problematika obligatórnosti alebo fakultatívnosti civilného sobáša historicky siahala ešte do čias Rakúsko-Uhorska. V súvislosti s potrebou unifikácie práva sa jej právna veda v období prvej ČSR samozrejme nevyhla, no vzhľadom na udalosti z konca tridsiatych rokov 20. storočia a následný rozpad republiky ju nakoniec ani nevyriešila. Aktuálnou sa stala opäť pri legislatívnych prácach smerujúcich k prebudovaniu základných častí právneho poriadku obnovenej ČSR počas tzv. právnickej dvojročnice v Československu 1948-1950. V predkladanom príspevku sa pokúsime sústrediť na otázku zákonnej úpravy sobáša ako aktu uzatvorenia právne relevantného manželského zväzku, ktorá veľmi výrazne rezonovala práve v povojnovom období, predovšetkým po roku 1948, v ére ľudovej demokracie budujúcej cestu k socializmu. Predstavíme si legislatívne zámery a argumenty normotvorcov vo fáze príprav nového kódexu rodinného práva, ktoré začali v roku 1948, nazrieme do procesu ich vysporadúvania sa s otázkou obligatórnosti alebo fakultatívnosti civilného sobáša, resp. do akej miery sa im napokon podarilo nájsť v ich optike optimálny model zákonnej úpravy s ohľadom na preferovanú štátnu ideológiu a želaný účel manželstva.

1. Východzí stav – recepcia z čias právneho dualizmu v ČSR

Po vzniku ČSR v roku 1918 sa súčasťou právneho poriadku platného na území Čiech a Moravy stal pôvodom rakúsky ríšsky zákon č.47/1868, ktorý zavádzal pre príslušníkov všetkých cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných občiansky sobáš, avšak len podporne, ako sobáš subsidiárnej povahy. Cirkevný sobáš bol totiž uzákonený povinne, cirkev dokonca dostala pokyn neuskutočňovať sobáše proti pravidlám kanonického práva.³ Len v prípade, že by duchovný správca odmietol svoju účasť na sobášnom akte z dôvodov neuznaných štátnym právom, mali snúbenci „podpornú“ možnosť uzatvoriť manželstvo pred svetským orgánom štátu, teda civilným spôsobom. Pre osoby, ktoré sa nehlásili k žiadnemu

³ KADLECOVÁ,M., SCHELLE,K., VESELÁ,R., VLČEK,E.: Vývoj českého soukromého práva. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s.115.

náboženskému vyznaniu, t.j. nepatrili k žiadnej štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, bol od roku 1870 uzákonený sobáš civilný povinne, teda obligatórne.⁴

Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ktoré boli do vzniku samostatnej ČSR súčasťou Uhorského kráľovstva, bola situácia iná. Zákonný čl. XXXI/1894 o manželskom práve (tzv. manželský zákon) priniesol jednotnú úpravu manželského práva pre celé vtedajšie Uhorsko a včase svojho vzniku bol vnímaný ako zásadná reforma vedúca k presadeniu občianskoprávneho chápania inštitútu manželstva.⁵ Manželské právo sa stalo právom štátnym, štát prevzal jurisdikciu vo veciach manželských; pripúšťalo sa zrušenie manželstva rozlukou za života oboch manželov a došlo k potlačeniu konfesiónálnych hľadísk vôbec.⁶ Azda najdôležitejším ustanovením zák. čl. XXXI zo dňa 9. decembra 1894 bolo uzákonenie **obligatórneho občianskeho sobáša** pre príslušníkov všetkých vyznaní, aj pre osoby bez vyznania. Znamenalo to, že priamo z moci zákona sa za uzavretie manželstva nepovažoval žiadny prejav manželského súhlasu, ktorý by bol uskutočnený pred iným, než civilným (svetským) úradníkom príslušným podľa zákona.⁷ Snúbenci museli uzavrieť manželstvo civilnou formou, inak by ich manželstvo nevzniklo. Ak sa snúbenci rozhodli uzavrieť následne aj sobáš cirkevný, obrad celebrowaný duchovným štátom uznanej cirkvi mal už iba výlučne cirkevný význam.

Uvedenú rôznorodosť právnych úprav ohľadne vstupu do manželstva v rôznych častiach československého štátu sa snažila unifikovať tzv. manželská novela⁸ – z.č. 320/1919 Zb.z. a n., ktorou sa menili ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach zmluvy manželskej, o rozluke a prekážkach manželstva. Napriek pôvodne navrhovanému obligatórnemu občianskemu sobášu, ktorý bol vnímaný ako právna nutnosť pre všetkých občanov bez rozdielu ich náboženského vyznania či bezvyznania, zaviedla nakoniec pre celú ČSR civilný sobáš na výber daný - to značí fakultatívny - s tým, že podľa §12 manželskej novely snúbencom civilne už zosobášeným bolo ponechané na vôli, či sa chcú taktiež podrobiť obradu cirkevnému. V praxi to potom vyzeralo tak, že snúbenci, ktorí síce uznávali právo štátu na občiansku evidenciu sobášov a na občiansky sobáš, avšak vnútorne sa nechceli rozísť s cirkvou, ktorej

⁴ TUREČEK, J.: Občanský sňatek. In *Právník*, č.2-3/1950, s.74.

⁵ LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II (1790-1918)*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2012, s. 300.

⁶ Za určitú výnimku možno považovať § 25 tzv. manželského zákona, podľa ktorého nedostatok súhlasu, resp. povolenia zo strany cirkevnej vrchnosti uzavrieť manželstvo osobám vysväteným alebo rehoľníkom zakladalo zakazujúcu prekážku. Ustanovenie § 25 bolo zrušené tzv. manželskou novelou - zákonom zo dňa 22. mája 1919 č. 320/1919 Zb. z. a n.

⁷ Spravidla to bol matrikár. Bližšie pozri III. hlavu zák. čl. XXXI/1894 o manželskom práve a najmä zák. čl. XXXIII/1894 o štátnych matrikách (prijatý rovnako ako manželský zákon dňa 9. decembra 1894).

⁸ V Čechách a na Morave bola táto novela známa, resp. bežne nazývaná ako „rozlukový zákon“.

boli členmi, volili si zásadne cirkevnú formu uzavretia manželstva. Cirkev totiž žiadala na svojich členoch zachovávanie cirkevnej formy práve pre sviatostné účinky takto uzatvoreného manželstva.

V podstate tak manželská novela zakotvila fakultatívny civilný sobáš, čím manželstvo od cirkevného vplyvu nijako neoprostila.⁹ Zástancovia inštitútu obligatórneho civilného sobáša túto možnosť výberu sobášnej formy nazvali „kompromitujúcim kompromisom“, dôvodiac najmä s prihliadnutím na predchádzajúcu právnu úpravu platnú na Slovensku, že znamenala vzhľadom na moderný vývoj krok späť.¹⁰ Začiatkom 20. storočia sa totiž v čoraz väčšom počte štátov Európy i celého sveta uznával názor, aby manželské právo, manželstvá a sobáše boli zlaicizované, sekularizované, resp. zosvetštené.¹¹

Povojnové obnovené Československo prechádzalo zložitým vývojom. Prevratné zmeny v hospodárskom a politickom zriadení československého štátu, ku ktorým došlo najmä po februárovom prevrate v roku 1948 prirodzene podmienili tiež markantné zmeny právneho poriadku. Stále platné manželské resp. rodinné právo pochádzalo ešte z obdobia, ktoré bolo teraz kritizované pre uprednostňovanie súkromnovlastníckych vzťahov, triednu nerovnosť i nerovnosť pohlaví. Toto právo akoby fixovalo rodinné vzťahy, v ktorých sa odrážali vplyvy už prežitých či prekonaných predstáv a rodinnoprávnych inštitútov. Boli to normy, ktoré už novodobým pomerom nevyhovovali. Všeobecne sa uznávala potreba nahradiť tieto prežité zákony novými kódexami, ktoré by zodpovedali prenikavým zmenám v hospodárskom i politickom zriadení ľudovo demokratického štátu.¹² V duchu marxistickej právovedy, ktorá sa stala ideologickým základom budovania nového štátu a práva, štát smerujúci k „prekonaniu antagonistických tried a odstráneniu vykorisťovania človeka človekom“ nemohol opomenúť oblasť pomerov týkajúcich sa manželstva a rodiny.¹³ Základné zásady týkajúce sa aj práva

⁹ ŠTĚPINA, J.: *Rodinné právo*. Praha : Orbis, 1958, s.15.

¹⁰ „Lid byl klamán neodpovědnými výroky o tom, že nelze pro vřelé náboženské citění Slováků uzákoniti povinné občanské oddávky, zatím co od zákona z r.1894 nahoře uvedeného byl na Slovensku povinným občanský sňatek i s civilními matrikami o sňatcích, narozeních a úmrtích. Čs. manželská novelazavedla i pro Slovensko civilní sňatek na výběr daný.“ TUREČEK, J.: Občanský sňatek. In *Právník*, č.2-3/1950, s.74.

¹¹ Pozri napr. prejav Dr. Štefánika pri prijímaní Zákona o rodinnom práve dňa 7.12.1948 (Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382)): „Tvorcovia manželskej novely tiež zamýšľali uzákoniti inštitút obligatorného občianskeho sobáša, správajúc sa zreteľom, že tomu tak je vo väčšine európskych štátov, že to vyhovuje svetskej povahe štátu a že je to pokrokové. Nakoniec však po všetkých obvyklých kompromisoch koalíčných strán ostala z toho obojstranná ustanovenie fakultatívneho sobáša občianskeho alebo cirkevného.“ Zdroj: Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. Národní shromáždění republiky Československé 1948-1954 - stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm> [cit. 2024-11-11].

¹² NEUMAN, A.: *Nový právní řád v lidové demokracii*. II. doplnené vydanie. Praha : Orbis, 1952, s. 85.

¹³ „Je nasnadě, že bez očistění rodinných vztahů od všech těchto nepříznivých vlivů, bez uzákonění zásad, na nichž lze budovat nový řád pro mnoho milionů lidí, nebylo by možno jíti k socialismu.“ BLAŽKE, J.: Ideové základy nového rodinného práva. In *Právník*, č.1, 1950, s. 8.

rodinného priniesla už Ústava 9. mája 1948. V jej §1 bola zakotvená rovnosť občanov pred zákonom (ods. 1) a rovnaké postavenie mužov a žien v rodine i v spoločnosti (ods. 2). Ustanovenie §10 zabezpečovalo manželstvu, rodine a materstvu osobitnú ochranu štátom (ods. 1), v § 11 ods.1 bola deťom zaručená zvláštna starostlivosť a ochrana zo strany štátu, v zmysle ods. 2 pôvod dieťaťa nesmel byť jeho právom na ujmu. Po zabezpečení najvyššej ústavnej ochrany manželstva a rodiny bolo možné následne prikrčiť k prácam na novej ucelenej rodinnoprávnej úprave. Kodifikačné práce v rámci vyhlásenej tzv. právnickej dvojročnice (1948-1950) vyústili vo sfére rodinného práva do prijatia zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve (ďalej len ako „ZoRP“) zo dňa 7. decembra 1949. Bol to vôbec prvý výsledok kodifikačného úsilia, „prvý československý socialistický kódex“¹⁴, ktorý zároveň (v súlade s vtedajším trendom nasledovať základné princípy a skúsenosti rodinného práva ZSSR¹⁵) vyjadroval presvedčenie zákonodarcu o oprávnenosti existencie rodinného práva ako samostatne stojaceho právneho odvetvia.¹⁶ Nový ZoRP predstavoval komplexnú úpravu rodinných vzťahov. Spočíval na zásade monogamného manželstva, obligatórneho občianskeho sobáša, dôslednej právnej rovnosti muža a ženy voči sebe ako manželov, i voči deťom ako rodičov (rodičovská moc nahradila dovtedajšiu moc otcovskú), a napokon na zásade rovnosti manželských a nemanželských detí. Účinnosť nadobudol od 1. januára 1950.

2. Zákon o rodinnom práve 1949 – zavedenie obligatórneho civilného sobáša

Manželstvo v zmysle § 1 ZoRP vznikalo súhlasným prehlásením snúbencov – muža a ženy pred miestnym národným výborom (ďalej len MNV), že spolu vstupujú do manželstva.

¹⁴ MOSNÝ, P.: Zákon o rodine – prvý československý socialistický kódex. In *Velké kodifikace II. /sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze ve dnech 5. až 8. září 1988/*. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 246. Autor tu v texte používa označenie „Zákon o rodine“, čo však nezodpovedá oficiálnemu názvu kódexu rodinného práva z roku 1949. Norma č. 265/1949 Zb. niesla názov „o rodinnom práve“. Ako „Zákon o rodine“ vstúpil do platnosti až kódex z roku 1963 (z. č. 94/1963 Zb. o rodine zo 4. decembra 1963).

¹⁵ „A dnes v Sovietskom zväze platný Kódex zákonov o manželstve, rodine a opatrovníctve prijatý na 3. schôdzi XII. Zasadania Ústredného všeruského výkonného výboru z 19. februára 1926 bol všetkým ľudovým demokraciám vzorom k usporiadaniu manželských a rodinných pomerov v období ich cesty k socializmu.“ PATSCHOVÁ, Z.: Rodinné právo. Podmienky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinnom. Zdroj: SÚA v Praze. Archiv ústavu dejín ÚV KSČ, fond č.29, Právnická komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravodlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkam rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č.11.

¹⁶ „... netvoří již součást práva občanského, jak je tomu v kapitalistických státech, kde právní úprava rodinných vztahů se řídí soukromovlastnickými zájmy buržoasie, nýbrž tvoří zvláštní oblast, v níž je zdůrazněna nová funkce rodinných vztahů, oproštěných od majetkovopravních zájmů a sloužících výstavbě socialistické společnosti.“ PATSCHOVÁ, Z.: Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro Biuletin Československého práva. Zdroj: SÚA v Praze. Archiv ústavu dejín ÚV KSČ, fond č.29, Právnická komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravodlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkam rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č.5.

Ak by toto ich prehlásenie nebolo vykonané pred MNV, manželstvo vôbec nevznikalo (§ 1 ods. 2 ZoRP).

Prehlásenie, že chcú manželstvo uzavrieť, boli snúbenci povinní vykonať jedine pred orgánom štátnej moci, t.j. pred predsedom MNV alebo potom pred funkcionárom alebo zamestnancom tohto ľudového orgánu, ktorého predseda so súhlasom rady takouto funkciou poveril.¹⁷ Išlo tu o zákonom dôsledne prevedenú zásadu obligatórneho občianskeho sobáša. Ako už bolo naznačené vyššie, ak mal štát prevziať plnú a ústavou zaručenú ochranu životného zväzku muža a ženy, ktorému sa ako základu rodiny zverovala obnova spoločnosti, považoval štát za potrebné, aby mal vplyv na úpravu manželstva už od jeho vzniku.¹⁸ Uvedená obnova spoločnosti – to bolo to dôležité spoločenské poslanie manželstva a rodiny, to bol ten hlavný dôvod, pre ktorý štát venoval manželstvu a rodine svoju všestrannú pozornosť a považoval ich za inštitúty, ktoré nemohli byť vnímané len ako čisto súkromná vec jednotlivcov.¹⁹ Spustil sa takpovediac „kolotoč ideologických argumentov“. Manželstvo malo mať predovšetkým funkciu spoločenskú, viac už nemalo byť súkromnou záležitosťou.²⁰ Dostalo významné spoločenské poslanie - aby rodina predovšetkým posilňovala spoločenské zriadenie a najmä zabezpečovala socialistickú výchovu detí.²¹ Štát v ústave (§10 Ústavy 9.mája) garantoval ochranu manželstva, taktiež rodiny a materstva, preto prirodzene vyžadoval, aby mal pri samotnom vzniku manželstva zabezpečenú svoju účasť²² – prostredníctvom ľudových orgánov – miestnych národných výborov.

Pri presadzovaní obligatórneho občianskeho sobáša je nutné poukázať i na súvislosť s charakterom nového právneho poriadku, ktorý mala ľudová demokracia vytvoriť. Bol nastolený **socialistický ideál**, ktorý znamenal, že sa malo vytvoriť celkom nové právo, zbavené

¹⁷ ANDRLÍK, J. a kol.: *Komentár k Zákonu o rodinném právu*. Praha : Orbis, 1954, s. 29.

¹⁸ Pozri Dôvodovú správu k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom. Zvláštna časť, k §1. Zdroj: tisk č.382 – Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném. Národní shromáždění republiky Československé 1949, I. volební období, 4. zasedání. Státní ústřední archiv v Praze.

¹⁹ „Tato zásada povinného občanského sňatku je samozřejmým důsledkem uspořádání poměrů v lidově demokratickém státě, kde manželství a rodina pro své důležité společenské poslání přestává být soukromou věcí jednotlivce a těší se všestranné pozornosti státu.“ PATSCHOVÁ, Z.: Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném. Zdroj: SÚA v Praze. Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č.29, Právnícká komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č.15.

²⁰ „Jestliže manželství přestává být soukromou záležitostí, je třeba, aby si stát od samého jeho vzniku zajistil účast.“ Z prejavu ministra spravodlivosti A. Čepičku pri prejednávani vládného návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. Národní shromáždění republiky Československé 1948-1954 - stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037005.htm> [cit. 2024-11-11].

²¹ Tamtiež.

²² „Jen přirozeným důsledkem je proto požadavek, aby manželství byla zakládána podle práva státu, který je jedině s to poskytnout účinnou ochranu tomuto společenskému svazku.“ ANDRLÍK, J. a kol.: *Komentár k Zákonu o rodinném právu*. Praha : Orbis, 1954, s. 30.

starých vplyvov, napasované na novú, porevolučnú éru. Dotklo sa to i oblasti rodinného práva, ktoré bolo do prijatia ZoRP výrazne poznačené historickým vplyvom kanonického práva a v otázke uzatvárania sobášov i vplyvom cirkví a náboženských spoločností vôbec. Prioritou normotvorcov sa stalo jednak postaviť samotnú existenciu a fungovanie rodiny pod kontrolu štátu²³, a zároveň, v porovnaní s minulosťou, inštitúciu manželstva (teda aj manželské a rodinné právo z neho vyplývajúce) dôsledne sekularizovať²⁴ a zlaicizovať. Zákonodarcovia si boli veľmi dobre vedomí problémov s tým súvisiacich. Zmeniť cítenie, a najmä myslenie ľudí po dlhodobo vžitom zaužívaní fakultatívneho sobáša v podstate od manželskej novely z roku 1919 vyžadovalo citlivý prístup k riešeniu problému. Na druhej strane však štát mienil postupovať dôrazne, vzhľadom na zadefinovanie jeho postavenia a úloh pri úprave manželstva a vzťahov z neho vznikajúcich. Pri úmysle uzákoniť povinný občiansky sobáš sa najväčšie obavy tvorcov zákona týkali uskutočňovania sobášnych aktov na úrade a nízkeho rešpektu k takémuto druhu svadby najmä u vidieckeho obyvateľstva.²⁵ Naznačené obavy boli len dôkazom toho, že v danom období bol vplyv cirkví, resp. náboženských spoločností pri takom dôležitom životnom kroku, akým bolo uzatvorenie manželstva stále veľmi veľký, že náboženský obrad sa vždy robieval s pravdepodobne väčšou slávou, než to dokázali zabezpečiť civilné orgány. Preto v záujme efektívneho presadenia občianskeho sobáša, aby bol medzi ľuďmi vnímaný ako ten dôležitejší, ten hlavný a podstatný oproti obradu náboženskému, zvýšená pozornosť sa venovala i príslušnej výzdobe obradných siení na okresných resp. miestnych národných výboroch, a priebehu sobášneho aktu za účelom zabezpečenia dôstojného rámca občianskych sobášov.²⁶

²³ VESELÁ, R. a kolektív: *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2005, s. 93.

²⁴ „...se marně tážeme, proč se z určitých stran, nám ovšem málo nakloněných, vyčítá zrovna lidové demokracii čs., že zavedla povinný občanský sňatek pro všechny osoby bez rozdílu náboženského nebo bezbožického přesvědčení a bez rozdílu příslušnosti občanů k té či oně církvi nebo náboženské společnosti anebo k útvaru osob bezvýznání. Stát toliko uzákonil, což jeho jest.“ ANDRLÍK, J. a kol.: *Komentář k Zákonu o rodinném právu*. Praha : Orbis, 1954, s.75-76.

²⁵ Prezident republiky K. Gottwald: „Mám velké obavy v tomto směru. Mám obavy, že povinný občanský sňatek, zejména na venkově, bude odrazovat od tohto druhu svatby, poněvadž nebude s tou nutnou parádou: muzikou, varhanami, proslovy, kadidlem, květinami. Jsou na to obce zařízeny? ... To je velmi důležité. Já si na to nepotrpím, ale věřte mi, že prostředí, ve kterém se provádí satební akt, musí být důstojné.“ Zprávy B. Ečera o průběhu sjezdu Mezinárodní federace demokratických právníků – zápis o přijetí delegace IV. sjezdu čs. právníků u presidenta republiky Klementa Gottwalda v Lánech dne 24.9.1949. Zdroj: SÚA v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č.942, sv.62, listy č. 61-64. (V čele delegácie vystupovali námestník predsedu vlády Zdeněk Fierlinger a minister spravodlivosti Dr. Alexej Čepička).

²⁶ Opäť z vyjadrenia prezidenta republiky: „Ministerstvo vnitra to musí vše připravit. Musí dbát o to, aby občanské sňatky měly důstojný rámec. Jinak to může mnoho lidí odradit. Svatebčané by se chodili na národní výbor jen zapsat, ale hlavní obřad by viděli v kostele.“ Tamtiež, list č. 63.

V procese prípravy zákonného znenia kompetentných azda najviac potrápila formulácia o prípustnosti, resp. neprípustnosti náboženských sobášnych obradov. V pôvodnej osnove návrhu riešil otázku možnosti náboženského sobášneho obradu konkrétne § 7 ZoRP. Vzhľadom na zámer definitívne a jasne zakotviť prvoradý význam občianskeho sobáša, bolo jeho znenie nasledovné: „*Sobášne obrady náboženské sa nedovoľujú pred uzavretím manželstva podľa tohto zákona.*“²⁷ Táto negatívna formulácia však nebola šťastná, nakoľko narazila na § 17 Ústavy, ktorý garantoval voľnosť uskutočňovania náboženských obradov²⁸. Podľa archívnych materiálov, kde bola v poznámkach priamo z Ministerstva spravodlivosti podaná analýza pôvodného znenia §-u 7 v súvislosti s § 17 Ústavy, stálo vysvetlenie, že „*niet pochyb o tom, že sobášne náboženské obrady ani neodporujú dobrým mravom a verejnému poriadku, ani nie sú zneužitím k nenáboženským účelom. Preto ich štát nemôže ani zakázať ani nijak obmedziť.*“²⁹ Uvedené ustanovenie sa tak pred schvaľovaním návrhu ZoRP v Národnom zhromaždení stalo „*právne i politicky sporným*“ a pre jeho prípadný vážny ideologický dopad „*vyžadovalo ešte rozhodnutie predsedníctva ÚV KSČ*“.³⁰ To vzhľadom na rozpor s Ústavou odporúčalo zmienku o náboženských obradoch zmeniť. Aby sa učinilo zadost' ústavnosti jeho ustanovenia, pôvodné jeho znenie sa škrtlo a nahradilo sa novým znením: „*Náboženské sobášne obrady sa dovoľujú; smú sa však vykonať až po uzavretí manželstva podľa tohto zákona.*“³¹ Problematika náboženských sobášov tak bola vyriešená samostatným paragrafom, ktorý jasne stanovil kedy, a či vôbec bolo možné náboženské sobášne obrady vykonávať. *S touto zmenou boli nakoniec ustanovenia ZoRP upravujúce uzatváranie manželstva definitívne schválené.*

Toto „*nezakázanie*“ a naopak výslovná formulácia § 7 ZoRP o dovoľenosti náboženských sobášnych obradov bola potom často využívaná ako dôkaz, že štát nesmeruje proti náboženstvu, ani proti cirkvi a náboženským spoločnostiam. Keby tomu tak bolo, náboženské obrady by zakázal a poprípade aj trestal. Ľudovodemokratický štát nikomu

²⁷ Vládný návrh zákona o práve rodinnom (tisk 378). [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954. Tisky. Tisk 378. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm [cit. 2024-11-11].

²⁸ „*Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.*“ Ústava Československej republiky - ústavný zákon č. 150/1948 Zb. zo dňa 9. mája 1948.

²⁹ Poznámky k osnove zákoníku rodinného práva. Národní archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č. 940, zv. 61, s. 41. Text je písaný strojopisom, v niektorých častiach zoškrtaný a dopisovaný rukou. Text nie je parafovaný. Z upraveného znenia však vyplýva, že ho niekto osobne predkladal prezidentovi pre jeho informovanosť o pripomienkach k navrhovanému zneniu určitých ustanovení ZoRP. Možno sa domnievať, že úpravy textu mohol vykonať priamo vtedajší minister spravodlivosti Dr. Alexej Čepička.

³⁰ Tamtiež. V tomto prípade ide o rukou dopísanú poznámku.

³¹ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382). [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954. Tisky. Tisk 382. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0382_01.htm [cit. 2024-11-11].

nebránil, aby veril, že manželstvo je z pohľadu náboženského zmluvou či sviatosťou; ak si občan splnil svoju povinnosť voči štátu, mal voľnosť dať si svoje manželstvo požehnať aj nábožensky. Navyše tu bol argument, že štát medzi príslušníkmi ktorejkoľvek cirkvi, osobami nábožensky presvedčenými ako aj bezvercami, či dokonca odporcami viery, nerobí žiadne rozdiely a považuje ich za seberovných, pokiaľ ide o manželstvo, formu jeho uzavretia aj o úradnú evidenciu manželstva.³²

Pokiaľ chceli snúbenci uzavrieť cirkevný sobáš, zákon im to síce nezakazoval, no cirkevnému sobášu jednoducho nepriznal právnu relevanciu.³³ Z požiadavky povinného občianskeho sobáša vyplývalo, že manželstvo, ktoré by bolo uzatvorené len podľa obradu náboženského, nebolo vôbec považované za manželstvo. Ak sa totiž vyhlásenie snúbencov, že spolu vstupujú do manželstva neurobilo pred miestnym národným výborom, manželstvo z hľadiska svetského práva vôbec nevzniklo (§ 1 ods. 2 ZoRP). Kňaz, resp. duchovný, ktorý by vykonal náboženský manželský obrad skôr, ako by mu snúbenci predložili sobášny list o uzavretí civilného manželstva pred príslušným MNV, sa tak dopúšťal protiprávneho konania, pričom postačovalo konanie z nedbanlivosti. Rovnako konanie snúbencov bolo v rozpore s právom - snúbenci tak porušovali jednak svoje základné povinnosti občanov³⁴ k štátu a spoločnosti v zmysle § 30 ods. 1 Ústavy 9. mája³⁵, a ďalej tým, že sa obrátili na duchovného, aby s nimi vykonal sobášny obrad prv než budú oddaní, mohli byť podľa okolností prípadu braní na zodpovednosť pre navádzanie alebo pomoc pri protiprávnom čine³⁶.

³² TUREČEK, J.: Občanský sňatek. In *Právnik*, č. 2-3/1950, s. 81.

³³ „Avšak nemáme ani politicky záujem na tom, aby boli sobášne náboženské obrady zakázané alebo obmedzené. Náš záujem sa vyčerpáva tým, že cirkevnému sobášu nepriznáme právnu relevanciu. Pre vznik manželstva pred zákonom zavádzame obligatórnu formu civilného sobáša.“ Poznámky k osnove zákoníku rodinného práva. Národní archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č. 940, zv. 61, s. 41.

³⁴ „Přední povinností každého občana státu je, aby především šetřil zákony. Výkon náboženských obřadů, resp. náboženská víra či vyznání náboženské jsou mu ovšem zaručeny. Povinnosti ke státu jsou však primární a proto také nutno především respektovat státní zřízení.“ ANDRLÍK, J. a kol.: *Komentář k Zákonu o rodinném právu*. Praha : Orbis, 1954, s. 43.

³⁵ „Každý občan je povinný být Československé republice věrný, zachovávat ústavu i zákony a každým svým konáním dbat na zájmy státu.“

³⁶ So sankcionovaním takéhoto nedovoleného postupu sa počítalo už pri legislatívnych prípravách nového Trestného zákona. Nový kódex trestného práva z. č. 86/1950 Zb. Trestný zákon zo dňa 18. júla 1950 nakoniec uvedené konanie duchovného kvalifikoval v piatej hlave s názvom *Trestné činy proti rodine a mládeži*, v § 207 ako *trestný čin porušenia zákona o rodinnom práve*: „Kto pri výkone svojej duchovenskej činnosti alebo podobnej svojej náboženskej funkcie poruší, čo aj z nedbanlivosti, ustanovenia zákona o rodinnom práve, najmä tým, že vykoná náboženské sobášne obrady s osobami, ktoré spolu neuzavreli manželstvo, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.“ V identickom znení zostala ochrana pred porušovaním zákona o rodinnom práve zakotvená potom aj v novšom Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. Z nezmeneného komentára k nemu, konkrétne už vtedy k § 211 zakotvujúcemu TČ Porušovania zákona o rodinnom práve vyplýva, že duchovný tu bol v takýchto prípadoch posudzovaný ako priamy páchatel', snúbenci, ktorí by ho žiadali o sobášny obrad, hoci neboli zosobášení podľa ZoRP, mohli byť stíhaní pre navádzanie alebo pomoc na uvedený trestný čin. Pozri BREIER, Š. a kol.: *Trestný zákon – komentár*. Bratislava : Osveta, 1964, s. 754.

3. **Ďalšie osudy formy uzatvárania manželstva v Československu**

Prijatie novej ústavy v roku 1960 viedlo k pomerne zásadnej rekodifikácii mnohých prameňov československého práva. Nakoniec bolo rozhodnuté tiež o vydaní nového zákona o rodine. Tento zákon zo dňa 4. decembra 1963 č. 94/1963 Zb. s názvom Zákon o rodine (ďalej len ako „ZoR“) nadobudol účinnosť 1. apríla 1964. V podstate ho možno považovať za akúsi veľkú novelu ZoRP z roku 1949, nakoľko zachovával mnohé ustanovenia tohto zákona alebo ich menil iba z hľadiska formulácií. Rovnako ako predchádzajúci zákon, i ZoR zakotvil výlučne obligatórny občiansky sobáš, keďže v zmysle § 3 manželstvo sa uzatváralo *„súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu, že spolu vstupujú do manželstva, a to verejne a slávnostným spôsobom v prítomnosti dvoch svedkov“*. Nedodržanie povinnosti uzavrieť občiansky sobáš spôsobovalo, že manželstvo nevzniklo (non matrimonium). ZoR sa problematiky náboženských obradov dotkol v ust. §10, kde v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou výslovne stanovil, že *„náboženské sobášne obrady nie sú dovolené pred uzavretím manželstva.“* Podľa dôvodovej správy zmena systematického zaradenia tohto ustanovenia ako aj pozmenená formulácia vyjadrovali, že občania si už boli v tomto smere vedomí faktu, že cirkevným sobášom nemôže vzniknúť platné manželstvo.³⁷ Manželia sa teda až po uzavretí manželstva civilnou formou mohli podrobiť i náboženskému sobášnemu obradu. Muselo však ísť o cirkev uznanú československým právnym poriadkom. Duchovný mal naďalej povinnosť vždy sa presvedčiť, či osoby žiadajúce o cirkevný sobáš už uzavreli manželstvo civilným spôsobom. Porušenie tejto povinnosti zakladalo trestný čin porušovania Zákona o rodine podľa § 211 Trestného zákona.³⁸

Do roku 1989 bol ZoR novelizovaný iba zákonom č. 132/1982 Zb., ktorý priniesol len menšie *„vylepšenia a kozmetické úpravy“*.³⁹ K podstatnej novelizácii ZoR došlo až v poslednom roku existencie spoločnej Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Zákom č. 234/1992 Zb. bol opäť zavedený fakultatívny občiansky sobáš, resp. umožnilo sa uzatváranie manželstva tiež cirkevnou formou. Konkrétne novelizáciou ustanovenia § 3 ZoR bolo do pôvodného zákonného textu doplnené, že manželstvo sa uzatvára nielen pred orgánom štátu, ale i pred orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, pričom sa na tomto mieste zaviedla legislatívna skratka „orgán cirkvi“.⁴⁰ Po rozpade federácie Česká republika aj Slovenská

³⁷ „... aktuálnosť tohto predpisu nie je už taká, ako predtým. Formulácia, ktorá hovorí o náboženských obradoch ukazuje, že ide o úkony, ktoré majú význam len z cirkevného hľadiska.“ Z dôvodovej správy k § 10 ZoR. Citované podľa SVOBODA, J., KABÁT, J.: Zákon o rodine a súvisiace predpisy. Bratislava : Obzor, 1985. s. 32.

³⁸ Viď predchádzajúcu poznámku pod čiarou približujúcu trestno-právne aspekty.

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. XXV.

⁴⁰ Tamtiež, s. 8.

republika ako samostatné suverénne štáty túto úpravu s účinnosťou od 1. januára 1993 recipovali do svojich právnych poriadkov. Oba de facto dodnes legislatívne zotrvávajú na úprave fakultatívneho občianskeho sobáša.⁴¹

Záver

ZoRP dôsledne previedol zásadu obligatórneho občianskeho sobáša. Uznával za platné manželstvo len taký zväzok muža a ženy, ktorý bol uzatvorený pred príslušným štátnym orgánom a zároveň za jeho spolupôsobenia (§ 1 ZoRP). Náboženské sobáše obrady sa nezakazovali, výslovne sa dovoľovali (§ 7 ZoRP), smeli sa však vykonať až po uzavretí manželstva civilnou formou. *Inak než civilnou formou uzavretému manželstvu sa nepriznávala právna relevancia. Zákonodarcovia sa takto vysporiadali jednak s potrebou dôslednej unifikácie rodinného práva, odstránili dovtedajšiu rôznorodosť formálnych podmienok platného uzatvárania manželstva v rôznych častiach republiky, t.j. reziduum kontinuláne recipované ešte z čias právneho dualizmu. Zavedenie výlučne civilnej formy sobáša ako podmienky platného uzavretia manželstva v novom „ľudovodemokratickom“ Zákone o rodinnom práve bolo prejavom striktnej sekularizácie a laicizácie inštitútu manželstva, za prísnej kontroly štátu presadzujúceho novú ideológiu. Ustanovenia §1 a §7 ZoRP teda možno hodnotiť ako normy účelové, teleologické, ktorých efektivita sa napokon preukázala a zohľadnila i v tzv. „socialistickom“ rodinnom kódexe Zákone o rodine z roku 1963. Náboženské sobáše obrady sa už podľa jeho ustanovení expressis verbis pred uzavretím manželstva „nedovoľovali“, pričom túto odvážnu formuláciu sa už zákonodarcom podarilo presadiť s jednoduchým odôvodnením vzhľadom na spoločenskú realitu – uvedomelosť socialistických občanov, že cirkevným sobášom platné manželstvo vzniknúť nemôže... K historickému návratu, resp. opätovnému zavedeniu fakultatívneho občianskeho sobáša v právnom poriadku platnom na našom území došlo až po revolúcii 1989, až v poslednom roku existencie spoločnej Českej a Slovenskej federatívnej republiky, novelou ZoR v roku 1992. Po rozpade spoločného štátu zotrvávajú tak samostatná Slovenská republika, ako aj samostatná Česká republika na rešpektovaní právnej úpravy fakultatívneho civilného sobáša dodnes.*

⁴¹ Vid' §3 Zákona o rodině č. 94/1963 Zb. platného v Českej republike dodnes v znení neskorších predpisov. V Slovenskej republike došlo k rekodifikácii rodinného práva zákonom č. 36/2005 Z.z. o rodine. Ustanovenie §2 zakotvuje civilný aj cirkevný sobáš ako dve rovnocenné formy uzavretia manželstva, každý z nich má konštitutívny účinok bez ďalšieho. Pozri PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodine. Komentár*. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 8.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BLAŽKE, J.: Ideové základy nového rodinného práva. In *Právnik*, č.1, 1950. s. 8-11.
- BREIER, Š. a kol.: *Trestný zákon – komentár*. Bratislava: Osveta, 1964. 991 s.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 586 s. ISBN 978-80-7400-061-4.
- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E.: *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 213 s. ISBN 80-86432-83-1.
- ANDRLÍK, J. a kol.: *Komentář k Zákonu o rodinném právu*. Praha : Orbis, 1954. 570 s.
- LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II (1790-1918)*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2012. 673 s. ISBN 978-80-8082-506-5.
- MOSNÝ, P.: *Zákon o rodině – prvý československý socialistický kódex*. In Velké kodifikace II. /sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze ve dnech 5. až 8. září 1988/. Praha: Univerzita Karlova, 1989. s. 243-257.
- NEUMAN, A.: *Nový právní řád v lidové demokracii*. II. doplnené vydanie. Praha: Orbis, 1952. 118 s.
- PATSCHOVÁ, Z.: *Ideové zásady nového čs. rodinného práva*. Článek pro Biuletin Československého práva. Zdroj: SÚA v Praze. Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č.29, Právnická komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkam rodinného a manželského práva, arch.j. 265.
- PATSCHOVÁ, Z.: *Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném*. Zdroj: SÚA v Praze. Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č.29, Právnická komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddelení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkam rodinného a manželského práva, arch.j. 265. listy č. 10-38.
- PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodině. Komentár*. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2011. 655 s. ISBN 978-80-7400-359-2.
- Poznámky k osnově zákoníku rodinného práva. Zdroj: SÚA v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č.940, sv. 61, s. 41-43.
- SVOBODA, J., KABÁT, J.: *Zákon o rodině a súvisiace predpisy*. Bratislava: Obzor, 1985. 392.
- ŠTĚPINA, J.: *Rodinné právo*. Praha: Orbis, 1958. 173 s.
- TUREČEK, J.: Občanský sňatek. In: *Právnik*, č.2-3/1950. s. 71-82.

VESELÁ, R. a kol.: *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 283 s. ISBN 80-86432-93-9.

Zprávy B. Ečera o průběhu sjezdu Mezinárodní federace demokratických právníků – zápis o přijetí delegace IV. sjezdu čs. právníků u presidenta republiky Klementa Gottwalda v Lánech dne 24.9.1949. Zdroj: SÚA v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č.942, sv.62, listy č. 61-64.

Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382). Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna. Národní shromáždění republiky Československé 1948-1954 - stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949. Dostupné na internetu: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm> [cit. 2024-11-11].

Vládní návrh zákona o práve rodinnom (tisk 378). [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948 – 1954. Tisky. Tisk 378. Dostupné na internetu: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm [cit. 2024-11-11].

e-mail: jvana.soskova@umb.sk

UPLATŇOVANIE NÁROKOV SPOLOČNOSTI Z FINANČNEJ ASISTENCIE POSKYTNUTEJ ZA ÚČELOM NADOBÚDANIA AKCIÍ AKCIOVEJ SPOLOČNOSTI

APPLYING THE COMPANY'S CLAIMS FROM FINANCIAL ASSISTANCE PROVIDED FOR THE PURPOSE OF ACQUIRING SHARES IN A JOINT - STOCK COMPANY

Regina Šťastová¹

Abstrakt:

Finančná asistencia upravená v znení § 161e Obchodného zákonníka, umožňuje akciovej spoločnosti poskytovať finančné prostriedky na nadobúdanie jej vlastných akcií tretími osobami, čím sa prelomil predchádzajúci zákaz takéhoto konania. Cieľom príspevku je analyzovať právne aspekty uplatňovania nárokov spoločnosti vyplývajúcich z finančnej asistencie voči tretím osobám, ktorým bola asistencia poskytnutá, ako aj voči orgánom spoločnosti zodpovedným za dodržiavanie, okrem iného, zákonných povinností pri jej poskytovaní.

Kľúčové slová:

Finančná asistencia za účelom nadobúdania akcií, zodpovednosť v akciovej spoločnosti, uplatňovanie nárokov spoločnosti, náhrada škody.

Abstract:

Financial assistance, as amended by Section 161e of the Commercial Code, allows a joint-stock company to provide financial resources for the acquisition of its own shares by third parties, thus breaking the previous prohibition of such action. The aim of the contribution is to analyse the legal aspects of exercising a company's claims arising from financial assistance against third parties to whom the assistance was provided, as well as against the company's bodies responsible for compliance with legal obligations in providing it.

Keywords:

Financial assistance in order to acquire shares, liability in a joint-stock company, exercising the company's claims, compensation for damages.

Úvod

Priama alebo nepriama forma poskytnutia finančnej asistencie za účelom nadobúdania akcií akciovej spoločnosti (*d'alej len "finančná asistencia"*), či už od samotnej akciovej

¹ Mgr. Regina Šťastová, PhD. pôsobí ako vedecký pracovník na Ústave štátu a práva v Slovenskej akadémii vied.

spoločnosti alebo tretích osôb, môže pôsobiť v podnikateľskom prostredí ako inštitút, ktorý prinesie možnosti otvorenia štruktúry akciovej spoločnosti. Zároveň však môže v praxi dovnútra spoločnosti spôsobiť niekoľko problematických situácií. Najzávažnejšou z nich, ktorá môže spoločnosť uviesť do nevhodnej pozície je poskytnutie finančnej asistencie v rozpore so zákonnými požiadavkami, prípadne s požiadavkami, ktoré si spoločnosť upraví nad rámec zákona v interných dokumentoch spoločnosti. Cieľom príspevku je preto analyzovať právne aspekty uplatňovania nárokov akciovej spoločnosti z finančnej asistencie poskytnutej za účelom nadobúdania akcií, vrátane situácií, v ktorých sa spoločnosť môže v tejto súvislosti ocitnúť. Príspevok pomocou komparácie porovná aktuálny stav problematiky s právnou úpravou Českej republiky, ktorá má v súvislosti s poskytovaním finančnej asistencie v obchodných spoločnostiach nielen teoretické, ale aj praktické skúsenosti.

1. Uplatňovanie vzniknutých nárokov spoločnosti z finančnej asistencie poskytnutej za účelom nadobúdania akcií akciovej spoločnosti - Uplatňovanie nárokov voči štatutárnym orgánom a dozorným orgánom akciovej spoločnosti

V rámci procesu poskytnutia finančnej asistencie možno rozlíšiť niekoľko samostatných fáz - prípravnú, schvaľovaciu, a najmä realizačnú.² Každá z týchto fáz má osobitne stanovené podmienky, ktoré musia byť dodržané, či už priamo zakotvené zákonom alebo dodatočne upravené internými dokumentami akciovej spoločnosti. Tieto fázy na seba nadväzujú a ich správne dodržanie vedie k poskytnutiu finančnej asistencie tretej osobe. Napriek tomu je však potrebné medzi nimi rozlišovať, a to najmä z hľadiska zodpovednosti orgánov akciovej spoločnosti a právnych dôsledkov. Zatiaľ čo nedodržanie podmienok a povinností zo strany orgánov akciovej spoločnosti v prípravnej a schvaľovacej fáze nespôsobuje neplatnosť právneho úkonu, ktorým sa finančná asistencia poskytuje,³ nedobromyseľnosť tretej osoby počas celého procesu poskytovania finančnej asistencie môže viesť k posúdeniu takéhoto konania ako konania v rozpore s dobrými mravmi podľa § 39

² Bližšie pozri k obsahu jednotlivých fáz: ŠTASTOVÁ, R. Zodpovednosť orgánov akciovej spoločnosti za poskytnutie finančnej asistencie. In: Bratislavské právnické fórum 2024 : aktuálne otázky obchodného práva, finančného práva a ekonomických vied v kontexte vplyvu európskeho práva na národné právne poriadky / Maroš Katkovčín, Dominika Pintérová, Veronika Ťažká (zost.). [online] Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 40 – 53. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2024/BPF_2024_obchodne_prav_o.pdf.

³ Vzhľadom na to, že finančnú asistenciu poskytuje spoločnosť a štatutárny orgán dáva garanciu riadnosti okrem iného procesu jej poskytnutia môže byť pri dobromyseľnosti tretej osoby posúdená pri porušení podmienok ako platná. HAVEL, B. In: ŠTENGLOVÁ, I. - PLÍVA, S. - TOMSA, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13.vydání. Praha: C.H. Beck. 2010, s. 406 – 412.

Občianskeho zákonníka, čo by v konečnom dôsledku spôsobilo neplatnosť právneho úkonu.⁴ Akciová spoločnosť si v prípade nedodržania podmienok a povinností pri poskytovaní finančnej asistencie bude primárne uplatňovať nároky voči svojim vlastným orgánom. Smerom dovnútra spoločnosti porušenie zákonom stanovených podmienok a povinností zaväzuje v prvom rade členov predstavenstva a dozornej rady.⁵

Obchodný zákonník v súvislosti s finančnou asistenciou explicitne neupravuje právne následky porušenia podmienok jej poskytnutia. Následkom konania orgánov akciovej spoločnosti v rozpore so zákonnými stanoveniami, prípadne internými dokumentami bude vznik zodpovednosti.⁶ Obchodný zákonník priamo vo svojom znení zakotvuje rôzne formy zodpovednosti v prípade porušenia povinností člena orgánu voči obchodnej spoločnosti, a to najmä:

- *funkčnú zodpovednosť*;
- *zodpovednosť za škodu*;
- *ručenie*;
- *zodpovednosť z porušenia zákazu konkurencie*;
- *neúčinnosť právneho úkonu*,
- *neplatnosť právneho úkonu*.⁷

Primárne budú zodpovednostné vzťahy vznikať voči štatutárnym a dozorným orgánom akciovej spoločnosti, ktorým z poskytovania finančnej asistencie vyplývajú určité povinnosti. V tejto súvislosti im vzniká povinnosť vykonávať svoju funkciu s náležitou starostlivosťou v súlade s § 194 ods. 5 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (*d'alej len „OBZ“*).⁸ V rámci

⁴ ŠTASTOVÁ, R. Zodpovednosť orgánov akciovej spoločnosti za poskytnutie finančnej asistencie. In: Bratislavské právnické fórum 2024 : aktuálne otázky obchodného práva, finančného práva a ekonomických vied v kontexte vplyvu európskeho práva na národné právne poriadky / Maroš Katkovčín, Dominika Pintérová, Veronika Ťažká (zost.). [online] Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 40 – 53. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2024/BPF_2024_obchodne_prav_o.pdf.

⁵ Pozn. autorky: Nie je vylúčené, aby do procesu poskytnutia finančnej asistencie vstúpili aj iné osoby, najmä za účelom dodržania jednotlivých podmienok. Príkladom je vstup odbornej osoby za účelom splnenia overovacej povinnosti tretej osoby, ktorej sa finančná asistencia poskytuje tak, aby spoločnosť splnila svoju povinnosť podľa § 161 e ods. 2 písm. d) OBZ a uviedla zámery zistení v písomnej správe. Ide o situáciu, keď štatutárny orgán nemá dostatočné znalosti na splnenie uvedenej povinnosti. Zodpovednosť za výber osoby bude však stále niesť štatutárny orgán, v rámci svojej povinnosti konať s náležitou starostlivosťou.

⁶ Právny základ medzi členom voleného orgánu a akciovou spoločnosťou tvorí zmluva o výkone funkcie alebo v prípade jej absencie sa právny vzťah spravuje ustanoveniami o mandátnej zmluve podľa § 66 ods. 6 OBZ. V českej republike je právny vzťah založený zmluvou o výkone funkcie alebo v prípade jej absencie zmluvou príkaznou podľa § 59 ods. 1 zákona č. 90/2012 Sb. o obchodných spoločnostiach a družstvách (*d'alej len „ZOK“*).

⁷ DURAČINSKÁ, J. Zodpovednosť za výkon funkcie. In: PATAKYOVÁ, M. – ĎURICA, M. – HUSÁR, J. a kol. Aplikované právo obchodných spoločností a družstva – ťažiskové inštitúty. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 323.

⁸ V Českej republike vyplýva povinnosť orgánov konať so starostlivosťou riadneho hospodára podľa § 159 ods. 1

výkonu svojej funkcie zároveň musia orgány akciovej spoločnosti dbať na majetok spoločnosti tak, aby starostlivým prístupom predišli jeho znehodnoteniu alebo úbytku a zabezpečili jeho zhodnocovanie a rozmnožovanie v maximálnej dosiahnuteľnej miere.⁹ Posudzovanie konania štatutárneho orgánu z hľadiska zachovania náležitej starostlivosti sa vždy vykonáva spätne, a to k okamihu, keď bolo rozhodnutie prijaté, pričom sa zohľadňujú následky, ku ktorým toto rozhodnutie viedlo.¹⁰ Podstatné je, že členovia štatutárnych orgánov nezodpovedajú za konečný výsledok svojej činnosti, ale za spôsob jej vykonávania.¹¹ Štatutárne orgány aj dozorné orgány tak nebudú niest' zodpovednosť, ak splnia svoje povinnosti a podmienky na poskytnutie finančnej asistencie, no napriek tomu sa tretia osoba, ktorej sa finančná asistencia poskytuje ocitne v nepriaznivej finančnej situácii, prípadne nevyužije finančné prostriedky na stanovený účel.

Pri poskytovaní finančnej asistencie nesú členovia orgánov akciovej spoločnosti zodpovednosť za dodržiavanie zákonných a interných podmienok a ich povinností. V prípade ich porušenia môže spoločnosť voči nim uplatniť nároky na náhradu škody, pričom títo členovia zodpovedajú za vzniknutú škodu spoločne a nerozdielne v súlade s § 194 ods. 6. OBZ. Zákonodarcu síce uvedené ustanovenie explicitne nerozširuje výpočtom skutkových podstat porušenia pri poskytnutí finančnej asistencie, ide však o demonštratívny výpočet. Preto vyvodu zodpovednosti za škodu nebráni ustanovenie § 194 ods. 6 OBZ, ak pri vzniku zodpovednosti sú splnené tri predpoklady, a to porušenie povinnosti, vznik škody a príčinná súvislosť medzi porušením povinnosti a vznikom škody.

Uplatnenie nárokov na náhradu škody nie je výlučným právom akciovej spoločnosti. Podľa § 182 ods. 2 OBZ môžu takéto nároky voči členom predstavenstva uplatniť aj akcionári, ktorých menovitá hodnota akcií dosahuje najmenej 5 % základného imania, ak tak neurobí dozorná rada alebo predstavenstvo po ich požiadaní akcionármi. Tieto nároky budú akcionári uplatňovať v mene akciovej spoločnosti. Rovnako môžu tieto nároky uplatňovať veritelia akciovej spoločnosti vo vzťahu k členovi alebo členom štatutárneho orgánu podľa § 194 ods. 9 OBZ. Žaloby uplatňované akcionármi a veriteľmi nebudú primárne uplatňované, pretože dané žaloby majú skôr subsidiárny charakter. Postupnosť uplatňovania nárokov voči členom predstavenstva by mala byť nasledovná:

zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník (*d'alej len „NOZ“*).

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 23.11.2005, sp. zn.: 5 Tdo 1143/2005.

¹⁰ Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 25. júna 2019, sp. zn. 31Cob/74/2018.

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. apríla 2013, sp. zn. 29 Cdo 2363/2011.

- *Nároky spoločnosti na náhradu škody voči členovi predstavenstva by mal v prvom rade uplatňovať iný člen predstavenstva.*
- *V prípade, že tak neurobí predstavenstvo, nároky spoločnosti na náhradu škody voči členovi alebo členom predstavenstva by mala vymáhať dozorná rada.*
- *Ak predchádzajúce kroky neboli úspešné, právo podať derivatívnu žalobu má akcionár s kvalifikovanou menšinou akcií.¹²*

Uvedený postup platí, aj pri uplatňovaní nárokov voči členom dozornej rady. Pri porušení povinností v súvislosti s poskytnutím finančnej asistencie môže dôjsť k preskočeniu uvedených krokov a k využitiu posledného kroku, najmä v prípade, ak štatutárne a dozorné orgány akciovej spoločnosti nekalo spolupracujú s cieľom poskytnutia finančnej asistencie v rozpore s ustanoveniami zákona alebo ak došlo k vzájomnému pochybeniu v procese jej poskytnutia.

V Českej republike právna úprava¹³ pri porušení povinností orgánov konať so starostlivosťou riadneho hospodára podľa § 53 ods. 1 ZOK dáva prednosť vydaniu prospechu zo strany orgánov pred inou formou náhrady. Toto ustanovenie tak pokrýva situácie, ak člen orgánu získal prospech bez nevyhnutnej potreby spôsobenia ujmy samotnej spoločnosti.¹⁴ Vo vzťahu k finančnej asistencii pôjde o situácie, keď člen orgánu priamo nekalo spolupracoval s treťou osobou, ktorej sa finančná asistencia poskytuje. Základný rozdiel, ktorý treba v kontexte vzniku samotnej zodpovednosti člena orgánu akciovej spoločnosti zdôrazniť, spočíva v zakotvení rozdielnej zákonnej a zmluvnej zodpovednosti v českej právnej úprave. Český občiansky zákonník spája odlišné následky s porušením zmluvnej povinnosti podľa § 2910 NOZ a § 2913 NOZ, pričom porušenie zákonnej povinnosti zakladá subjektívnu zodpovednosť s možnosťou exkulpácie samotného škodcu, zatiaľ čo zodpovednosť za porušenie zmluvnej povinnosti je objektívna, s možnosťou liberácie. Ide o stále diskutovanú problematiku. Napríklad J. Lasák sa prikláňa nielen k zmluvnej povahe vzájomného vzťahu, keďže predstavuje určitú formu konsenzu medzi spoločnosťou a voleným členom orgánu, ale zároveň zdôrazňuje, že povinnosť konať so starostlivosťou riadneho hospodára nemožno

¹² K tomu pozri: KISELY, I. Derivatívna žaloba a actio pro socio. In: PATAKYOVÁ, M. - ĎURICA, M. - HUSÁR, J. a kol. Aplikované právo obchodných spoločností a družstva – ťažiskové inštitúty. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 880 – 682.

¹³ Pozn. autorky: *Je potrebné dbať na fakt, že česká právna úprava obsahuje odlišnú úpravu štruktúry akciovej spoločnosti. Podľa § 396 ZOK je možné založiť akciovú spoločnosť s dualistickou štruktúrou (predstavenstvo + dozorná rada) alebo s monistickou štruktúrou (správna rada). Tento príspevok sa zameriava na situácie, v ktorých dochádza k uplatňovaniu nároku v dualistickej štruktúre akciovej spoločnosti, a to vzhľadom na najväčšiu podobnosť s právnym poriadkom Slovenskej republiky.*

¹⁴ ŠTENGLOVÁ, I. – HAVEL, B. In: ŠTENGLOVÁ, I. a kol. Zákon o obchodných korporáciách. Komentár. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 179 – 183.

zmluvne vylúčiť.¹⁵ K zmluvnej povahe tohto vzťahu a k vyvodu zodpovednosti za porušenie povinnosti starostlivosti riadneho hospodára sa prikláňajú aj ďalší autori, ktorí tým podporujú koncept objektívnej zodpovednosti člena orgánu.¹⁶ Na rozdiel od uvedeného názoru J. Dědič sa prikláňa k názoru, že nejde ani o zákonné, ani o zmluvné zastúpenie, ale zastúpenie právnickej osoby členom štatutárneho orgánu je osobitným druhom zastúpenia.¹⁷ Tento názor podporuje aj judikatúra, ktorá konštatuje, že štatutárny orgán nie je zástupcom právnickej osoby na základe zákona ani zmluvy.¹⁸ Otázka úpravy právneho vzťahu medzi štatutárnym orgánom a akciovou spoločnosťou je nevyhnutnou súčasťou na vyvodenie zodpovednosti a uplatňovanie nárokov zo strany spoločnosti, vrátane finančnej asistencie.

Napriek rozdielnemu chápaniu povahy vzájomného vzťahu voleného orgánu a spoločnosti zostáva uplatňovaný nárok z porušenia pri poskytnutí finančnej asistencie totožný. V prípade, ak člen voleného orgánu podľa § 53 ods. 1 ZOK nevydá prospech, ktorý získal svojim konaním môže spoločnosť pristúpiť k uplatňovaniu nároku na náhradu škody. Členovia orgánov majú podľa 2894 NOZ povinnosť nahradiť vzniknutú ujmu. Domáhať sa nárokov voči členom volených orgánov môže primárne samotná spoločnosť. Rovnako sa môže domáhať náhrady ujmy voči členom predstavenstva alebo členom dozornej rady každý kvalifikovaný akcionár¹⁹ podľa § 371 ZOK. Podmienkou na uplatnenie tohto práva kvalifikovaného akcionára je splnenie informačnej povinnosti podľa § 374 ods. 1 ZOK, ak uplatnenie nároku smeruje voči členovi predstavenstva. Priamo voči členovi alebo členom predstavenstva je oprávnená domáhať sa nárokov aj dozorná rada, a to aj bez požiadania kvalifikovaného akcionára.²⁰

V oboch právnych poriadkoch zostáva zachovaná myšlienka v otázke limitácie zodpovednosti vopred. Podľa § 194 ods. 8 OBZ sú akékoľvek dohody, ktoré limitujú alebo obmedzujú zodpovednosť zakázané. Rovnaké platí aj podľa § 53 ods. 2 ZOK. Právna úprava

¹⁵ K tomu pozri: Tamtiež, s. 163 – 177.

¹⁶ Napríklad: ŠVESTKA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1017 alebo s. 1086.

¹⁷ DĚDIČ, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. In: Právní rozhledy, 2014, č. 15 - 16, s. 524.

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 23. júla 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017.

¹⁹ Podľa § 365 ods. 1 ZOK je kvalifikovaným akcionárom ten, koho súhrnná menovitá hodnota akcií dosiahne aspoň 3 % základného imania v akciovej spoločnosti, ktorej základné imanie presahuje 100 miliónov Kč. Podľa § 365 ods. 2 ZOK je kvalifikovaným akcionárom ten, koho súhrnná menovitá hodnota akcií dosiahne aspoň 5 % základného imania v akciovej spoločnosti, ktorej základné imanie sa rovná alebo nepresahuje 100 miliónov Kč. A podľa § 365 ods. 3 ZOK je kvalifikovaným akcionárom ten, koho súhrnná menovitá hodnota akcií dosiahne aspoň 1 % základného imania v akciovej spoločnosti, ktorej základné imanie sa rovná alebo presahuje 500 miliónov Kč.

²⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. mája 2018, sp. zn. 27 Cdo 1532/2017.

však pripúšťa vysporiadanie vzniknutých nárokov medzi spoločnosťou a členmi orgánov iba *ex ante* za splnenia zákonom stanovených podmienok (§ 194 ods. 8 OBZ a § 53 ods. 3 ZOK).

2. Uplatňovanie vzniknutých nárokov spoločnosti z finančnej asistencie poskytnutej za účelom nadobúdania akcií akciovej spoločnosti - *Vznik zodpovednosti tretích osôb, ktorým sa finančná asistencia poskytuje*

V niektorých prípadoch však nemusí dôjsť k vzniku zodpovednostných vzťahov pri porušení povinností vyplývajúcich z finančnej asistencie smerom dovnútra. Naopak, môže vzniknúť zodpovednostný vzťah medzi treťou osobou, ktorej sa finančná asistencia poskytuje,²¹ a samotnou akciovou spoločnosťou, a to bez pričinenia jej orgánov. Tretia osoba za bežných okolností vstupuje len do tretej fázy, tzv. realizačnej fázy.²² Predmetom tejto poslednej fázy v procese poskytovania finančnej asistencie na nadobudnutie akcií je jej vyplatenie, priamo alebo nepriamo, ako to pripúšťa § 161e ods. 1 OBZ. Tretie osoby, ktorým sa finančná asistencia poskytuje, tak vstupujú do procesu až v poslednej, teda realizačnej fáze, ktorá je nevyhnutná na samotné poskytnutie finančných prostriedkov. Ako bolo uvedené, tretie osoby sa priamo nezúčastňujú na prípravnej a realizačnej fázy, napriek tomu im môže vzniknúť zodpovednosť, ak nedodržia zákonom alebo zmluvne stanovené podmienky. K vyvodu zodpovednosti voči tretej osobe skôr vo fáze prípravnej alebo schvaľovacej môže dochádzať iba v tom prípade, ak tretia osoba nebola dobromyseľná počas procesu poskytnutia finančnej asistencie. Jej nedobromyseľnosť sa môže prejaviť v nekalej spolupráci so štatutárnymi orgánmi počas jej poskytovania, v uvádzaní nepravdivých údajov, skresľovaní údajov o finančnom stave, zatajovaní skutočností a pod.

V realizačnej fáze dochádza k poskytnutiu finančných prostriedkov priamou alebo nepriamou formou, čím zákonodarca predpokladá určitý ďalší úkon smerom k tretej osobe v uvedenej fáze. Najčastejšie pôjde o uzatvorenie zmluvy medzi akciovou spoločnosťou a treťou osobou. Takto uzatvorená zmluva poskytne akciovej spoločnosti základ pre uplatňovanie nárokov v prípade, ak tretia osoba nebude plniť to k čomu sa zaviazala. Okrem nároku na náhradu škody si tak akciová spoločnosť môže uplatniť nároky z uzatvorenej zmluvy podľa daného zmluvného typu a jeho obsahu.

²¹ Okruh tretích osôb, ktorým môže byť finančná asistencia poskytnutá je široký, ide totiž o každú osobu každú osobu, vrátane fyzickej aj právnickej osoby, ktorá spĺňa požiadavky dané podľa § 56 ods. 3 OBZ. Ide o také tretie osoby, ktorým zákon umožňuje podieľať sa na podnikaní obchodnej spoločnosti alebo sa môžu priamo stať zakladateľmi takejto spoločnosti.

²² Výnimku môže predstavovať situácia, ak sa poskytuje finančná asistencia smerom dovnútra spoločnosti, a to tretej osobe, ktorá je v určitom užšom vzťahu so samotnou akciovou spoločnosťou. Napríklad je tretia osoba členom štatutárneho orgánu, dozorného orgánu alebo už existujúci akcionár spoločnosti.

Záver

Poskytovanie finančnej asistencie akciovou spoločnosťou pri nadobúdaní jej akcií predstavuje inštitút, ktorý môže priniesť významné príležitosti na otvorenie štruktúry spoločnosti, no zároveň so sebou nesie viaceré riziká. Najväčšie riziko, ktoré môže až zapríčiniť finančné straty akciovej spoločnosti je poskytnutie finančnej asistencie v rozpore s podmienkami a povinnosťami orgánov, ktoré sa na jej poskytnutí podieľajú. Príspevok tak poukazuje na možnosti akciovej spoločnosti uplatňovať si nároky voči vlastným orgánom, prípadne voči tretím osobám, ktorým sa finančná asistencia poskytuje, ak dôjde k porušeniu povinností a podmienok. Porovnanie s právnou úpravou v Českej republike poukazuje na možné prístupy k riešeniu problematiky a identifikuje oblasti, v ktorých by slovenská právna úprava mohla čerpať inšpiráciu z praktických skúseností českého právneho prostredia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie, učebnice a časopisecké články:

PATAKYOVÁ, M. - ĎURICA, M. - HUSÁR, J. a kol. Aplikované právo obchodných spoločností a družstva – ťažiskové inštitúty. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, 864 s. ISBN 978-80-571-0363-9.

ŠTENGLOVÁ, I. - PLÍVA, S. - TOMSA, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13.vydání. Praha: C.H. Beck. 2010. 1469 s. ISBN 978-80-7400-354-7.

ŠTENGLOVÁ, I. a kol. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1316 s. ISBN 978-80-7400-799-6.

ŠVESTKA a kol. Občanský zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1700 s. ISBN 978-80-7478-638-9.

Periodiká a zborníky:

DĚDIČ, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. In: Právní rozhledy, 2014, č. 15 - 16, s. 524. ISSN 1210-6410.

ŠTASTOVÁ, R. Zodpovednosť orgánov akciovej spoločnosti za poskytnutie finančnej asistencie. In: Bratislavské právnické fórum 2024: aktuálne otázky obchodného práva, finančného práva a ekonomických vied v kontexte vplyvu európskeho práva na národné právne poriadky / Maroš Katkovčín, Dominika Pintérová, Veronika Ťažká (zost.). [online] Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 40 – 53. Dostupné na internete:

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2024/BPF_2024_obchodne_pravo.pdf. ISBN 978-80-7160-731-1.

Judikatura:

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 23. júla 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017.

Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. apríla 2013, sp. zn. 29 Cdo 2363/2011.

Rozsudok Krajského súdu v Trnave zo dňa 25. júna 2019, sp. zn. 31Cob/74/2018.

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. mája 2018, sp. zn. 27 Cdo 1532/2017.

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej Republiky zo dňa 23.11.2005, sp. zn.: 5 Tdo 1143/2005.

Právne predpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.

Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech.

ÚSTAVNÍ OCHRANA ZVÍŘAT V ČR? FILOZOFICKO-PRÁVNÍ ASPEKTY A DOPADY NAVRHOVANÉ ZMĚNY ÚSTAVY ČR NA PRÁVNÍ ŘÁD

CONSTITUTIONAL PROTECTION OF ANIMALS IN THE CZECH REPUBLIC? PHILOSOPHICAL-LEGAL ASPECTS AND IMPACTS OF THE PROPOSED AMENDMENTS TO THE CONSTITUTION OF THE CZECH REPUBLIC ON THE LEGAL ORDER

Petr Šuráň¹

Abstrakt

Poslanecký pozměňovací návrh k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění Ústava ČR (sněmovní tisk č. 497), požaduje, aby čl. 7 Ústavy ČR nově ukotvoval povinnost státu dbát o ochranu zvířat. ČR by se tak připojila k rostoucímu počtu evropských zemí, které do svých ústav vtělují závazek k individuální ochraně zvířat. Tato ochrana však v jednotlivých státech vychází z odlišných filozoficko-právních i právně-teoretických základů. Cílem příspěvku je zjistit, ke které z těchto větví směřuje daný návrh, a zanalyzovat jeho možné dopady na právní řád ČR.

Klíčová slova

ústavní ochrana zvířat, etická ochrana zvířat, ústavní cíl, individuální ochrana zvířat

Abstract

The parliamentary amendment to the government bill amending the Constitution of the Czech Republic (Parliamentary Document No. 497) proposes adding to Article 7 an obligation for the state to ensure animal protection. This would align the Czech Republic with a growing number of European countries incorporating constitutional commitments to animal protection. However, the philosophical and legal foundations of such protections vary across Europe. This paper examines the theoretical basis of the proposed amendment and analyses its potential impact on the Czech legal system.

Keywords

constitutional protection of animals, ethical protection of animals, constitutional goal, individual protection of animals

¹ Mgr. Petr Šuráň, doktorand na katedře ústavního práva Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Úvod

Vláda České republiky předložila Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR dne 14. 7. 2023 návrh ústavního zákona, jímž se mění čl. 7 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava ČR“), upravující povinnost státu chránit své přírodní bohatství.² Stát by dle předložené novely měl kromě šetrného využívání přírodních zdrojů a ochrany přírodního bohatství klást větší důraz na ochranu vody. Pozměňovacím návrhem ze dne 4. 6. 2024 by však skupina koaličních poslanců chtěla docílit toho, aby vedle vládou navrhovaných předmětů ochrany ukotvoval čl. 7 Ústavy ČR rovněž povinnost státu dbát o ochranu zvířat. Předmětné ústavní ustanovení by tak po přijetí zmíněného pozměňovacího návrhu znělo: „Stát dbá o ochranu životního prostředí a zvířat a o šetrné využívání přírodních zdrojů, zejména vody.“³

Přijetím tohoto pozměňovacího návrhu by došlo k ukotvení individuální ochrany zvířat v ústavním pořádku ČR. Tuto formu ochrany je potřebné rozlišovat od druhové ochrany zvířat, která se nevztahuje ke zvířeti jako jedinci, ale je jako součást obecné ochrany životního prostředí zaměřena na ochranu živočišných druhů.⁴ Obsahy těchto forem ochrany zvířat se ve stejném smyslu přenáší i do právní roviny, proto spočívá individuální (ústavně-) právní ochrana zvířat v právní ochraně jedince, kdežto druhová (ústavně-) právní ochrana zvířat je součástí právní ochrany životního prostředí.

Individuální ústavní ochrana zvířat nalézá v posledních desetiletích své místo v předpisech ústavní síly narůstajícího počtu evropských zemí. Ty se však navzájem liší nejen z hlediska formy, v níž se v daných ústavních dokumentech vyskytují, ale také z hlediska vlastního obsahu (v jakých aspektech jsou zvířata jako individua chráněna). Tento příspěvek si proto klade za cíl zjistit, k jakým kategoriím forem a obsahů individuální ústavní ochrany zvířat, jež se v evropském právním prostoru vyvinuly, by mohla náležet případná ústavní ochrana zvířat, jejíž začlenění do Ústavy ČR navrhuje výše popsany pozměňovací návrh. Následně se příspěvek zaměří na možné dopady ukotvení takové ústavní ochrany zvířat na zákonodárce.

1. Právně-filozofický kontext

Nejprve bude daná problematika zasazena do právně-filozofického kontextu, a to především proto, že následně představené modely ústavní ochrany zvířete navazují v otázce, co

² Vládní návrh ústavního zákona, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: sněmovní tisk 497.

³ Pozměňovací návrh skupiny poslanců k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: sněmovní tisk 497.

⁴ BOLLIGER, G. et al.: *Tier im Recht transparent*. Zürich Basel: Schulthess, 2008, s. 5.

je jejím obsahem, právě na filozoficko-právní, resp. etické kořeny právní ochrany zvířat jako takové. Jestliže morálka představuje souhrn norem vztahujících se na souvislosti určitých jednání, je etika disciplínou, jež tyto normy reflektuje, hodnotí a přemýšlí o nich.⁵ Etika ochrany zvířat se pak jako dílčí oblast etiky zabývá morálním vztahem člověka ke zvířeti.⁶

Právo ochrany zvířat může být z hlediska etiky ochrany zvířat založeno na rozličných konceptech, které se v zásadě dělí do dvou základních kategorií: antropocentrické a etické ochrany zvířat. Etickou ochranu zvířat lze pak dále členit na ochranu patocentrickou a biocentrickou.

Antropocentrická ochrana zvířat cílí primárně na ochranu zájmů člověka.⁷ Právo ochrany zvířat tohoto charakteru tak sice stanovuje pravidla poskytující určitou míru ochrany některým zvířatům, avšak nečiní tak kvůli nim samotným, nýbrž z důvodu uspokojování lidských potřeb (např. ekonomické či emoční zájmy). Antropocentrický přístup v ochraně zvířat je označován za předchůdce etické ochrany zvířat, přičemž z hlediska současného etického diskurzu bývá pokládán za již „nedostačující“ základ právní úpravy regulující ochranu zvířat.⁸ Etická ochrana zvířat spočívá v prvé řadě v ochraně zájmů zvířete – chrání jej kvůli němu samotnému.⁹ Odborná literatura se dnes již téměř jednomyslně shoduje na tom, že se etická ochrana zvířat stala všeobecně přijímaným a požadovaným základem moderního práva ochrany zvířat a že tedy současné právo ochrany zvířat by se v podstatě mělo rovnat etické ochraně zvířat.¹⁰ Tuto formu ochrany lze rozlišovat v její patocentrické a biocentrické větví.

Patocentricky orientované právo ochrany zvířat bere v potaz ochranu zájmů všech citících zvířat, tedy těch, která jsou schopna vnímat bolest, utrpení a stres. Chráněný zájem pak představuje na ochrana před bolestí, utrpením a stresem.¹¹ Za základní minimum patocentricky orientovaného práva ochrany zvířat bývá v reflexi na zmíněný chráněný zájem označován téměř univerzálně platný zákaz týrání zvířat.¹²

⁵ HEPFER, K.: *Philosophische Ethik: eine Einführung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, s. 14.

⁶ WILD, M.: *Tierphilosophie zur Einführung*. Hamburg: Junius, 2019, s. 18.

⁷ TEUTSCH, G. M.: *Mensch und Tier: Lexikon der Tierschutzethik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987, s. 18 an.

⁸ JEDELHAUSER, R. S.: *Das Tier unter dem Schutz des Rechts: die tierethischen Grundlagen eines rechtlichen Schutzmodells für das tierschutzrechtliche Verwaltungshandeln*. Basel: Helbing & Lichtenhahn, 2011, s. 57.

⁹ TEUTSCH, G. M.: *Mensch und Tier*, s. 59 an.

¹⁰ Srov. např. BOLLIGER, G. et al.: *Schweizer Tierschutzstrafrecht in Theorie und Praxis*. Zürich Basel Genf: Schulthess, 2019, s. 26.; JEDELHAUSER, R. S.: *Das Tier unter dem Schutz des Rechts*, s. 113.

¹¹ TEUTSCH, G. M.: *Mensch und Tier*, s. 263.

¹² MICHEL, M. – KÜHNE, D. – HÄNNI, J.: *Animal law: developments and perspectives in the 21st century = Tier und Recht: Entwicklungen und Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Zurich : Berlin: Dike ; BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, 2012, s. 600.

Právní ochrana zvířat založená na biocentrické etice jde v rámci etické ochrany zvířat ještě dál než patocentricky založený přístup a soustředí se na ochranu zájmů všech zvířat nezávisle na tom, zda disponují schopností cítit, či ne.¹³ Spočívá totiž v myšlence, že všechna zvířata jsou hodna ochrany *per se*, neboť jim náleží vlastní vnitřní morální hodnota.¹⁴

2. Modely ústavní ochrany zvířat v evropském prostoru

Navrhované ukotvení ochrany zvířat do české ústavy bude nyní zasazeno do kontextu ústavní ochrany zvířat v rámci evropského právního prostoru. Cílem takového zasazení je pokus nalézt shody a rozdílnosti mezi zvažovanou českou ústavní ochranou zvířat a jejími evropskými protějšky a pokusit se tak dovodit, jaké dopady by v rámci právního řádu ČR mohla vyvolat. Mezi evropské země, které ve svých ústavách chrání zvířata jako individua, patří k současné době Belgické království, Italská republika, Lucemburské velkovévodství, Rakouská republika, Slovinská republika, Spolková republika Německo a Švýcarská konfederace.

Detailnější analýzou lze vysledovat, že se ústavní ochrana zvířat ve výše vyčtených zemích dělí z hlediska formy, v jaké se v daných právních předpisech vyskytuje, i obsahu do dvou základních kategorií. V souvislosti s formou lze hovořit o tom, že ústavní ochrana zvířat se v evropských ústavách vyskytuje buď jako ústavní cíl, či v podobě kompetenčního ustanovení. Z hlediska obsahu je možné identifikovat silně převládající model patocentrické ochrany a zatím stále velmi ojedinělý model ochrany biocentrické.

3. Forma ústavní ochrany zvířat

Ústavní ochranu zvířete ve formě ústavního cíle lze najít v prostředí Spolkové republiky Německo, Švýcarské konfederace, Rakouské republiky, Lucemburského velkovévodství a Belgického království. Normy obsahující ústavní cíle obecně stanovují určitý účel v rámci vymezené politiky, jehož má stát a jeho orgány (spadající pod moc zákonodárnou, výkonnou i soudní) při své činnosti dosáhnout. Ústavní cíl ochrany zvířete se vztahuje na jedné straně k vlastní činnosti samotného státu a jeho orgánů – stát je povinen k restrikci své činnosti, aby byl dodržen obecný zájem na ochraně zvířete, na druhé straně k povinnosti státu působit na soukromé subjekty – a to především prostřednictvím regulace dané oblasti. Pro soudní moc z takového ústavního cíle mj. vyplývá to, že musí veškeré podústavní právní předpisy interpretovat a aplikovat v souladu s tímto cílem. Ústavní cíl nezakládá subjektivní právo

¹³ BOLLIGER, G. et al.: *Schweizer Tierschutzstrafrecht in Theorie und Praxis*, s. 25.

¹⁴ BOLLIGER, G.: *Animal dignity protection in Swiss law - status quo and future perspectives*. Zurich Basel Geneva: Schulthess, 2016, s. 65.

kohokoli a nevyplývá z něj žádný přímý účinek – nelze se na něj tedy přímo odvolávat prostřednictvím opravných prostředků.¹⁵ Ustanovení obsahující ústavní cíle mluví o „povinnosti státu chránit zvířata“,¹⁶ o tom, že se stát o tuto ochranu „zasazuje“,¹⁷ konstatuje, že stát „uznává zvířata jako cítící, od člověka odlišné bytosti a zajišťuje ochranu jejich dobrých životních podmínek“¹⁸ nebo také stanovuje, že stát „zajišťuje při výkonu svých pravomocí ochranu a dobré životní podmínky zvířat jako cítících bytostí.“¹⁹ Ústavní cíl ochrany zvířete ve Švýcarsku skládající se ze dvou samostatných ústavních ustanovení představuje v tomto směru částečnou výjimku. Na jedné straně čl. 80 Ústavy Švýcarské konfederace ve svém znění mluví čistě o kompetenci konfederace vydávat předpisy o ochraně zvířat, přičemž charakter ústavního cíle mu přisoudila až odborná literatura a judikatura ústavního soudnictví,²⁰ na straně druhé čl. 120 odst. 2 Ústavy Švýcarské konfederace roli ústavního cíle naznačuje již ze svého znění: „Konfederace dbá důstojnosti živých tvorů odlišných od člověka [...]“.

Ústavní ochrana zvířete se v prostředí evropských ústavních systémů vyskytuje také v podobě kompetenčních ustanovení, která v sobě mimo stanovení oprávnění konkrétního orgánu k normotvorbě v oblasti ochrany zvířat obsahuje také jeho povinnost k této ochraně. Dotyčný orgán tak nejen může, ale dokonce musí danou oblast regulovat. Tato forma ochrany zvířete je pozorovatelná v prostředí ústavních systémů Slovinské republiky a Italské republiky. Povinnost k ochraně zvířat je z těchto ustanovení vyvozována z jejich znění, která v sobě zahrnují formulace jako „státní právo upravuje způsoby a prostředky ochrany zvířat“ či „ochrana zvířat před týráním je upravena zákonem“. Konkrétně je závazek k ochraně vyvozován z formulací „právo upravuje“ a „ochrana je upravena zákonem“,²¹ které implikují, že oprávněná entita má dotčenou problematiku upravit zákonem a že tak skutečně činit musí. Tento závazek k ochraně vyplývající z příslušných ustanovení o kompetenci vyvodily v některých případech i ústavní soudy daných zemí.²²

Lze poznamenat, že je možné v rámci evropských ústavních systémů najít i kompetenční normy, které slouží čistě jako pravidla určení příslušnosti určitého orgánu k normotvorbě v dané oblasti a neobsahují žádnou povinnost k ochraně zvířat. Příkladem může

¹⁵ BEHRENS, Ch.: *Auswirkungen von Staatszielbestimmungen aufgrund der Änderungen am Beispiel der Aufnahme des Tierschutzes in Art. 20a GG*. University of Lüneburg, 2002, s. 6.

¹⁶ Čl. 20a Základního zákona Spolkové republiky Německo.

¹⁷ § 2 rakouského Ústavního zákona o udržitelnosti, ochraně zvířat, komplexní ochraně životního prostředí, zajištění zdrojů vody a potravin a výzkumu.

¹⁸ Čl. 41 odst. 3 Ústavy Lucemburského velkovévodství.

¹⁹ Čl. 7bis odst. 2 Ústavy Belgie.

²⁰ JEDELHAUSER, R. S.: *Das Tier unter dem Schutz des Rechts*, s. 116–117.

²¹ K vyvozování povinnosti k ochraně zvířat ze znění příslušných ustanovení ústavních předpisů více viz LE BOT, O.: *Constitutional animal law*. Saint-Maximin-La-Sainte-Baume: Olivier Le Bot, 2023, odst. 92.

²² Viz např. rozhodnutí Ústavního soudu Slovinské republiky ze dne 25. dubna 2018 č. U-I-140/14-21.

být čl. 74 německého Základního zákona, jehož funkci spočívající čistě v určení pravomoci určité entitě potvrdil i německý Spolkový správní soud.²³

4. Obsah ústavní ochrany zvířat

Co se obsahu ústavní ochrany zvířat, tedy otázky, co daná ustanovení chrání (v jakém rozsahu zvířecí individua chrání), týká, vykazují všechna analyzovaná ústavní ustanovení známky patocentricky orientované právní ochrany zvířat. Nejzákladnější minimum tohoto typu práva ochrany zvířat představuje se svou ochranou zaměřenou výhradně na týrání Ústava Republiky Slovinsko.²⁴

Patocentrický charakter ústavní ochrany zvířete je rozpoznáván i v případě německé ústavy. Změna Základního zákona, která do německého prostoru přinesla ústavní ochranu zvířat vychází z podobnosti zvířat s lidmi a je impulzem pro soucit člověka se srovnatelným zájmem zvířat nebýt vystaven bolesti, utrpení, strachu či jiným podobným újmám.²⁵ V předmětném ustanovení pracuje s obecným a širokým pojmem „ochrana zvířat“.

Ačkoliv dle prostého znění mluví rakouský ústavní zákon o udržitelnosti a ochraně zvířat o ochraně zvířat v nejobecnějším smyslu,²⁶ hovoří odůvodnění legislativního návrhu, jenž tuto ochranu do rakouského ústavního systému začlenil, o uznání těchto tvorů jako cítících bytostí jakožto o příčině potřeby ochrany zvířat v předpisu právní síly. I zde je patocentrický přístup k věci motivátorem k ochraně zvířat, přičemž znění dotčeného ustanovení potenciálně nabízí širší rozsah ochrany zvířecích jednotlivců, neboť se již nevztahuje na pouhou ochranu před týráním, ale pracuje s obecnějším pojmem „ochrana zvířat“.

Ústava Italské republiky se ve svém znění „omezila“ také na široký a z hlediska snahy o určení obsahu této ochrany obecný pojem „ochrana zvířete“.²⁷ Odbornou literaturou i svým systematickým zařazením je však dovozována ambice předmětného ústavního ustanovení o vykročení z antropocentrických kořenů místního právního systému směrem k chápání zvířat jako cítících bytostí, tedy směrem patocentrickým.²⁸

²³ Viz rozhodnutí Spolkového správního soudu BVerwGE z 18. června 1997, 6 C 5.96.

²⁴ Čl. 72 odst. 4 Ústavy Republiky Slovinsko.

²⁵ Srov. SCHULZE-FIELITZ, H.: Art. 20a GG. In: *Grundgesetz: Kommentar*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, s. 314.

²⁶ § 2 rakouského Ústavního zákona o udržitelnosti, ochraně zvířat...

²⁷ Čl. 9 odst. 3 Ústavy Italské republiky.

²⁸ S odkazem na vyčlenění ochrany zvířat z pojmů „životní prostředí“, „biodiverzita“ a „ekosystémy“, jež jsou ukotveny ve stejném ustanovení Ústavy Italské republiky tak činí např. PERLO, N.: La constitutionnalisation du devoir de protection animale en Italie. Un nouveau départ vers un anthropocentrisme éco-compatible. *Revue Semestrielle de Droit Animalier*. roč. 2022, č. 1, s. 228 an.

Ústavní ustanovení o ochraně zvířat, která byla přijata v nedávné době, již přímo do svých znění zahrnují uznání zvířat jako citících bytostí – děje se tak v Ústavě Lucemburského velkovévodství (rok 2023)²⁹ i v Ústavě Belgie (rok 2024).³⁰ Oba ústavní předpisy taktéž zavazují stát k ochraně dobrých životních podmínek zvířat, čímž dodávají patocentrické ochraně zvířat kromě negativní dimenze (ochrana před psychickými a fyzickými vlivy) i dimenzi pozitivní (zajištění určité životní pohody zvířete – např. poskytnutí většího prostoru v chovných prostorech apod.). Nad rámec obou zmíněných základních pojmů (uznání zvířat jako citících bytostí a ochrana jejich dobrých životních podmínek) se Belgie v ústavě zavázala také k ochraně zvířat jako takové čili zmiňuje nejstarší používaný, obecný a zastřešující pojem „ochrana“ zvířat.

Chronologicky starší ústavní ustanovení ukotvující ochranu zvířat ve Švýcarsku (rok 1973),³¹ které rovněž ukotvuje pojem „ochrana zvířat“, je dle názoru odborné literatury díky svému zaměření k ochraně zvířat před neodůvodnitelnými způsoby chování člověka, jimiž jim jsou způsobovány bolesti, utrpení či stres, taktéž nadána patocentrickým charakterem.³² Mladší ustanovení Spolkové ústavy týkající se ochrany zvířat, a sice ochrana důstojnosti živých tvorů odlišných od člověka ukotvená v čl. 120 odst.2 (1992), je pro svůj deklarovaný účel chránit zvířata (a také rostliny) už z důvodu existence jejich vlastní vnitřní hodnoty, nezávisle na tom, zda jsou schopny cítění či ne, označována za biocentrický koncept.³³

5. Model navrhované ústavní ochrany zvířat v ČR

Navrhované znění ustanovení čl. 7 Ústavy: „Stát dbá o ochranu životního prostředí a zvířat a o šetrné využívání přírodních zdrojů, zejména vody,“ napovídá, že by zamýšlená ústavní ochrana zvířat v ČR mohla z hlediska formy následovat cestu ústavního cíle. Takové tvrzení podporuje nejen důvodová zpráva návrhu, jež obsah ustanovení popisuje jako „společenský cíl, který má být veřejnou mocí dosahován jak při její činnosti, tak při výkonu jejích pravomocí,“³⁴ ale především charakter čl. 7 Ústavy ČR, který již nyní dle názorů

²⁹ Čl. 41 odst. 3 Ústavy Lucemburského velkovévodství.

³⁰ Čl. 7bis odst. 2 Ústavy Belgie.

³¹ Čl. 80 Spolkové ústavy Švýcarské konfederace.

³² SCHÄRMELI, L. – GRIFFEL, A.: Art. 80. In: *Bundesverfassung*. Basel: Helbing-Lichtenhahn-Verl, 2015, s. 1348.

³³ Viz BIAGGINI, G.: Art. 120. In: *BV: Kommentar: Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft*. Zürich: Orell Füssli Verlag, 2017, s. 977.; také WALDMANN, B.: Art. 120. In: *Bundesverfassung*. Basel: Helbing-Lichtenhahn-Verl, 2015, s. 1929 an.

³⁴ Pozměňovací návrh..., s. 4.

Ústavního soudu ČR a komentářové literatury představuje ustanovení stanovující ústavní cíle státu.³⁵

Z obsahového hlediska by se česká varianta ústavní ochrany zvířat pravděpodobně zařadila do v evropském prostředí dominující patocentrické větve právní ochrany zvířat. Tento názor podporuje na jedné straně opět důvodová zpráva pozměňovacího návrhu, jež mluví o zvyšování „právní ochrany proti krutosti a zneužívání“ a zdůraznění postoje, že „zvířata jsou tvory s určitými právy nebo zájmy, které musí být chráněny,“³⁶ a na straně druhé absence specifických pojmů v navrhovaném znění ustanovení, které dle názoru odborné veřejnosti typicky nastiňují biocentrický charakter daného institutu (např. odkazy na důstojnost, „spolustvoření“, atd.).³⁷ Obsah takového institutu by však zcela jistě detailněji upřesnila až případná rozhodovací činnost ústavního soudnictví, podobně jako v mnoha výše předestřených evropských případech.

6. Dopady na právní řád ČR

Ukotvení ústavní ochrany zvířat v podobě ústavního cíle by vyvolalo důsledky pro působení všech tří složek veřejné moci, neboť by ji nebylo možné chápat jako pouhou programovou deklaraci, ale právně závazný princip.³⁸ Výkonná moc by musela přinejmenším přistoupit k restrikci své činnosti v těch oblastech, v nichž by mohla svým jednáním narušit zájem na požadované míře ochrany zvířat. Novým ústavně chráněným zájmem by byla vázána rovněž moc soudní, z čehož by pro ni mj. vyplývala nutnost interpretovat a aplikovat právo v souladu s požadavky etické ochrany zvířat.

Zcela zásadní důsledky by ústavní ustanovení vyvolalo směrem k zákonodárci. Jak uvádí i odborná literatura, jsou ustanovení obsahující ústavní cíl určena primárně zákonodárné moci.³⁹ V tomto případě by ústavní ochrana zvířat představovala závazný „příkaz“ k legislativní činnosti, jehož zaměření je třeba chápat komplexně v tom smyslu, že zahrnuje veškeré relevantní chování státu. Z tohoto závazného zákonodárného mandátu by vyplývala rovněž povinnost regulovat chování soukromých osob tak, aby byly naplněny požadavky ústavní ochrany zvířat.

³⁵ ŠIMÍČEK, V.: Čl. 7. In: *Ústava České republiky: komentář*. Praha: Linde, 2010, s. 132.

³⁶ Pozměňovací návrh..., s. 3.

³⁷ BINDER, R.: *Beiträge zu aktuellen Fragen des Tierschutz- und Tierversuchsrechts*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2010, s. 26.

³⁸ AUGSBERG, I. et al.: *Grundgesetz: Kommentar. Band 2: Artikel 20-82*. München: C.H. Beck, 2024, s. 213 an.

³⁹ Ibidem, s. 219.

Jelikož by ochrana zvířat představovala „pouze“ jeden prvek z množiny vícera ústavou chráněných zájmů, nepožívala by jistě absolutní, nýbrž relativní ochrany – v jednotlivých případech střetů s jinými ústavně chráněnými statky by vždy muselo dojít k jejich vzájemnému vyvažování, z čehož lze vyvozovat, že právě ochrana zvířat by mohla v řadě situací „ustoupit“ jinému chráněnému zájmu. Je tak možné, že i nadále by bylo přijatelným např. usmrcování zvířat či na nich prováděné pokusy, pokud by představovaly prostředky k dosažení jiných, za daných okolností významnějších ústavních zájmů. Je však možno se domnívat, že i při případném převážení jiného chráněného zájmu by stát, potažmo zákonodárce neměl slevovat ze snahy zajistit alespoň minimální etické minimum ochrany zvířat, a proto např. zajistit, aby tato byla alespoň ušetřena fyzického a psychického utrpení („patocentrické minimum“).

Příkaz k legislativní činnosti, jež by v rámci právního řádu realizovala požadavky ústavně ukotvené ochrany zvířat, lze chápat jako jakýsi požadavek po „optimalizaci“ právního řádu, v jejímž rámci by byl zákonodárce zavázán „sladit“ normy podústavního práva s imperativy vyplývajícími z (etické) ochrany zvířat. Je potřeba zmínit, že v tomto směru již český zákonodárce několik kroků učinil – např. když v rámci soukromého práva přistoupil k přiznání zvláštního významu a hodnoty živému zvířeti jako smysly nadanému tvorů, který není věcí a na nějž se ustanovení občanského zákoníku o věcech použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze,⁴⁰ nebo když přijal zákon na ochranu zvířat proti týrání.⁴¹ Posun vpřed představují v tomto smyslu také ustanovení § 302–304 trestního zákoníku obsahující ochranu zvířat jako chráněný předmět konkrétních skutkových podstat trestných činů. Otázkou však je, zda tento stav zákonné úpravy regulující postavení a ochranu zvířat dosahuje dostatečné úrovně na to, aby naplňoval požadavky plynoucí z potenciálně ukotvené ústavní ochrany zvířat, a to např. právě v oblasti provádění pokusů na zvířatech či rituálně prováděných porážek.

Závěr

Lze shrnout, že navrhované zakotvení ústavní ochrany zvířat by představovalo krok směrem k posílení postavení těchto jedinců v rámci českého právního řádu, přičemž prostřednictvím formy ústavního cíle by vyvolalo významné důsledky pro zákonodárnou, výkonnou i soudní moc. Česká ústavní ochrana zvířat by se s největší pravděpodobností zařadila do skupiny patocentricky orientovaných modelů ochrany, jež dominují evropskému právnímu

⁴⁰ § 494 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴¹ Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

prostoru, čímž by potenciálně přispěla k zvýšení ochrany zvířat před fyzickým i psychickým utrpením. Konkrétní obsah daného institutu a jeho dopad na podústavní právní úpravu by se však jistě precizoval až v průběhu interpretace pojmu nejen ústavním soudnictvím. Ukotvení tohoto ustanovení do Ústavy ČR by mohlo iniciovat další legislativní změny, jejichž cílem by bylo dosažení souladu právního řádu s požadavky ústavní ochrany zvířat, a to např. v oblasti regulace provádění pokusů na zvířatech.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

Monografie

BEHRENS, Ch.: *Auswirkungen von Staatszielbestimmungen aufgrund der Änderungen am Beispiel der Aufnahme des Tierschutzes in Art. 20a GG*. University of Lüneburg, 2002.

BINDER, R.: *Beiträge zu aktuellen Fragen des Tierschutz- und Tierversuchsrechts*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2010. 302 s. ISBN 978-3-8452-2596-8.

BOLLIGER, G.: *Animal dignity protection in Swiss law - status quo and future perspectives*. Zurich, Basel, Geneva: Schulthess, 2016. 130 s. ISBN 978-3-7255-7584-8.

BOLLIGER, G. et al.: *Tier im Recht transparent*. Zürich, Basel: Schulthess, 2008. 560 s. ISBN 978-3-7255-5620-5.

BOLLIGER, G. et al.: *Schweizer Tierschutzstrafrecht in Theorie und Praxis*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2019. 339 s. ISBN 978-3-7255-7747-7.

HEPFER, K.: *Philosophische Ethik: eine Einführung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008. 191 s. ISBN 978-3-8252-3117-0.

JEDELHAUSER, R. S.: *Das Tier unter dem Schutz des Rechts: die tierethischen Grundlagen eines rechtlichen Schutzmodells für das tierschutzrechtliche Verwaltungshandeln*. Basel: Helbing & Lichtenhahn, 2011. 283 s. ISBN 978-3-7190-3067-4.

LE BOT, O.: *Constitutional animal law*. Saint-Maximin-La-Sainte-Baume: Olivier Le Bot, 2023. ISBN 9798870775425.

MICHEL, M. – KÜHNE, D. – HÄNNI, J.: *Animal law: developments and perspectives in the 21st century - Tier und Recht: Entwicklungen und Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Zurich, Berlin, Dike: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2012. 630 s. ISBN 978-3-03751-453-5.

TEUTSCH, G. M.: Mensch und Tier: Lexikon der Tierschutzethik. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987. 301 s. ISBN 978-3-525-50171-9.

WILD, M.: Tierphilosophie zur Einführung. Hamburg: Junius, 2019. 232 s. ISBN 978-3-88506-651-4.

Komentářová literatura

AUGSBERG, I. et al.: Grundgesetz: Kommentar. Band 2: Artikel 20-82. 8. Auflage. München: C.H. Beck, 2024. ISBN 978-3-406-79232-8.

BIAGGINI, G. et al.: Kommentar: Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. 2. Auflage. Zürich: Orell Füssli Verlag, 2017. 1581 s. ISBN 978-3-280-07320-9.

WALDMANN, B. et al.: Bundesverfassung. Basel: Helbing-Lichtenhahn-Verl, 2015. 2951 s. ISBN 978-3-7190-3318-7.

DREIER, H. et al.: Grundgesetz: Kommentar. 2. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. 1741 s. ISBN 978-3-16-148233-5.

BAHÝLOVÁ, L. a kol.: Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010. 1533 s. ISBN 978-80-7201-814-7.

Periodika

PERLO, N.: La constitutionnalisation du devoir de protection animale en Italie. Un nouveau départ vers un anthropocentrisme éco-compatible. In: Revue Semestrielle de Droit Animalier. roč. 2022, č. 1, s. 197–231.

NADNÁRODNÁ (FLEXIBILITA) DOHADOVANIA MZDOVÝCH PODMIENOK V KOLEKTÍVNEJ ALEBO PRACOVNEJ ZMLUVE¹

TRANSNATIONAL (FLEXIBILITY) TO NEGOTIATE WAGE TERMS IN A COLLECTIVE AGREEMENT OR EMPLOYMENT CONTRACT

Marek Švec² - Peter Mészáros³

Abstrakt

Dualizmus dohadovania mzdových podmienok v kolektívnej alebo pracovnej zmluve prechádza postupne rôznymi skúškami, pričom najvýraznejšiu pravdepodobne predstavujú aktuálne súdne rozhodnutia dotýkajúce sa nevyhnutnosti splnenia obligatórnych podmienok pre priznanie konkrétnej nadtarifnej zložky mzdy. Súdne názory idú dokonca až za hranu individuálnej autonómie vôle, ktorú neumožňujú zmeniť ani v okamihu, ak sa na tom počas trvania pracovnoprávného vzťahu zmluvné strany priamo dohodnú. Predmetný príspevok sa bude preto zaoberať „nárokovateľnosťou“ mzdových podmienok zamestnancov vo svetle vybraných súdnych rozhodnutí.

Kľúčové slová

Mzdové podmienky, kolektívna zmluva, pracovná zmluva, „nárokovateľnosť“.

Abstract

The dualism of wage bargaining in a collective agreement or employment contract is gradually being tested in various ways, the most significant of which is (probably) the recent court rulings on the need to fulfill the mandatory conditions for granting a specific above-target wage component. The jurisprudence even goes beyond the limits of the individual's autonomy of will, which it does not allow to be modified, even if the parties directly agree on it during the employment relationship. Therefore, the article deals with the "claimability" of employees' wage conditions in the light of selected court decisions.

Keywords

Wage conditions, collective agreement, employment contract, "eligibility".

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0013/23 „Európske mimikry algoritmického riadenia obsahu pracovnoprávného vzťahu v slovenskej právnej úprave v dôsledku transpozície prameňov európskeho pracovného práva a revidovaného uplatnenia GDPR.“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., univ. prof.

² Doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., univ. prof. pôsobí na funkčnom mieste profesora na Katedre občianskeho a pracovného práva, Právnickej fakulty, Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

³ Mgr. Peter Mészáros, PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre občianskeho a obchodného práva, Právnickej fakulty, Trnavskej univerzity v Trnave.

Úvod

Dohadovanie mzdových podmienok zamestnancov v pracovnej alebo kolektívnej zmluve predstavuje do určitej miery alchýmiu, a to najmä v dôsledku vágnej príslušnej právnej úpravy a súčasne aplikačnej praxe líšiacej sa v závislosti od charakteru činnosti zamestnávateľa, vplyvu koncernových predpisov na mzdové podmienky zamestnancov a pod. Pri letmom pohľade do ustanovení § 118 a § 119 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „ZP“) pozorný čitateľ zistí, že celá oblasť odmeňovania, možno s výnimkou v § 120 ZP, je založená na individuálnej (kolektívnej) autonómie vôle subjektami pracovnoprávných vzťahov, ktoré si formulujú nielen jednotlivé mzdové podmienky (mzdové zložky) ako súčasť odplatnosti pracovnoprávneho vzťahu, ale stanovujú aj podmienky pre ich priznávanie, či laicky povedané, právnu nárokovateľnosť zo strany zamestnancov. Žiadne z ustanovení v zásade neobmedzuje subjekty ohľadom voľby pomenovania, štruktúry, referenčného obdobia posudzovania a vyhodnocovania splnenia určitých kritérií. Aj v dôsledku tejto situácie tak aplikačná prax prináša rôzny pohľad a prístup na úpravu mzdových podmienok zamestnancov, často aj vo väzbe na dohodnutý druh práce u zamestnanca. Do takto, pomerne voľného súkromnoprávneho princípu dohadovania mzdových podmienok v pracovnej alebo kolektívnej zmluve, zasahujú súdy⁴, ktoré často prekvapivým spôsobom formulujú jednotlivé postuláty v rámci dohodnutých pravidiel odmeňovania a často prekvapivo namiesto zmluvných strán poskytujú výklady dojednaných mzdových podmienok zamestnancov s odvolávkou na všeobecnú neprípustnosť takéhoto dojednania s odkazom na kogentnú pracovnoprávnu úpravu, či ochranu slabšej strany⁵. Vo všeobecnosti nemožno takýto prístup označiť za správny, pretože napriek silnému vnímaniu pracovnoprávnej ochrany zamestnanca, narúša koncept dojednávania výmeny pracovnej sily za kapitál a smeruje tak proti individuálnej vôli subjektov pracovnoprávných vzťahov. Autori sa snažia aj v uvedenom obmedzenom rozsahu vedeckého príspevku poukázať na niektoré najvypuklejšie prípady takýchto súdnych zásahov.

1. Právny rámec dojednávania mzdových podmienok zamestnancov

Právna úprava dojednávania mzdových podmienok je v zásade obsiahnutá výlučne v ZP, ak odhliadneme od osobitnej právnej úpravy pre účely výkonu prác vo verejnom záujme

⁴ ŽULOVÁ, J. *Výber zamestnancov: právne úskalia obsadzovania pracovných miest*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, s. 77.

⁵ BULLA, M. Nové formy regulácie ako odpoveď na meniaci sa svet práce. In *Práca 4.0, digitálna spoločnosť a pracovné právo*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2018. s. 9-18.

alebo výkonu štátnej služby v samostatných právnych predpisoch. Právna úprava bližšie neustanovuje charakter a ani rozsah podmienok, ktoré by mal zamestnávateľ dohodnúť so zamestnancami v pracovnej zmluve alebo s príslušným odborovým orgánom v kolektívnej zmluve. Ustanovenie § 119 ods. 3 ZP len konštatuje, že „v mzdových podmienkach zamestnávateľ dohodne najmä formy odmeňovania zamestnancov, sumu základnej zložky mzdy a ďalšie zložky plnení poskytovaných za prácu a podmienky ich poskytovania“. Hoci teda predmetné ustanovenie nevyžaduje od zamestnávateľa, aby dohodol konkrétne podmienky poskytovania jednotlivých zložiek mzdy, vyžaduje, aby nejaké podmienky so zamestnancom dohodol.

Konkrétnejšie hranice prípustnosti dohadovania mzdových podmienok ZP neobsahuje, len explicitne uvádza, ktoré kategórie pracovnoprávných nárokov môžeme podradiť pod mzdové podmienky v zmysle § 119 ods. 3 ZP. „Súd nezistil rozpor rozhodnutia o priznaní mimoriadneho výkonnostného bonusu s pracovnou zmluvou. Pokiaľ bola dojednaná v mzdových podmienkach iba základná zložka mzdy, to ešte nie je v rozpore s tým, aby zamestnávateľ priznal zamestnancovi aj pohyblivú zložku mzdy. Jedná sa o konsenzus v otázke mzdových podmienok medzi účastníkmi pracovnoprávného vzťahu, konkrétne o ich dohodu o variabilnej zložke mzdy uzavretú v danom prípade konkludentným spôsobom, ako vyplýva z programu Mimoriadneho výkonnostného bonusu - jeho prijatia zamestnávateľom, oznámenia žalobkyni, jeho realizácie a následné vyhodnotenie kritérií zamestnávateľom a priznaní bonusu žalobkyni.“⁶

Súdy sú v tom kontexte o niečo exaktnejšie, pričom hranice dojednávania mzdových podmienok zakladajú na dispozitívnosti a kogentnosti (vágnej) pracovnoprávnej úprave, ale bližšie sa nevyjadrujú k dojednaniám, ktoré síce nebudú v rozpore s príslušnými pracovnoprávnymi predpismi, ale budú formulované napr. nepresne, nedostatočne a nebudú zamestnancom poskytovať odpovedajúcu právnu istotu vo vzťahu k nárokovateľnosti takéhoto dojednania. Pomerne jednoznačne sa k tejto problematike vyjadril KS v Košiciach v novom rozhodnutí, keď konštatoval, že „Ako vyplýva z citovaného ust. § 1 ods. 6 Zákonníka práce zamestnávateľ môže upraviť podmienky zamestnania a pracovné podmienky zamestnanca výhodnejšie ako to upravuje Zákonník práce alebo iné pracovnoprávne predpisy, avšak za predpokladu, že to Zákonník práce alebo iný pracovnoprávny predpis vyslovene nezakazuje alebo ak z povahy ustanovení nevyplýva, že sa od nich nemožno odchyliť. Z uvedeného je teda zrejmé, že pokiaľ uvedené podmienky nie sú splnené (Zákonník práce alebo iný pracovnoprávny

⁶ Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 2. júla 2021, sp. zn. 3Cpr/27/2020.

*predpis to neupravujú, zakazujú, resp. sa od nich nemožno odchýliť) nemožno upraviť podmienky zamestnania a pracovné podmienky zamestnanca výhodnejšie. **Zákonník práce dáva zmluvnú voľnosť pri dojednaní mzdových podmienok vrátane individuálnej dohody o výške mzdy. Táto zmluvná voľnosť nie je absolútna. Zmluvnú voľnosť účastníkov pracovného pomeru možno uplatniť v rámci dispozitívnych noriem. Uplatnenie zmluvnej voľnosti v rozpore s kogentnými normami pracovného práva má za následok neplatnosť príslušného právneho úkonu. Ak pracovnoprávne predpisy účastníkom pracovnoprávnych vzťahov neumožňujú odchýlnu úpravu ich práv a povinnosti, odchýlnu úpravu v takomto prípade je potrebné považovať za zakázanú. Je tomu tak preto, že kogentné ust. pracovnoprávnych predpisov nedovoľujú iné právne modely správania sa účastníkov v porovnaní s tými, ktoré predstavujú sami. Zmluvnú voľnosť účastníkov pracovnoprávnych vzťahov nie je preto možné do úplnosti rozvinúť, pretože nikto, ani účastník pracovnoprávneho vzťahu nemôže konať to, čo je zákonom zakázané.***⁷

Problematika kogentnosti pracovnoprávnych predpisov, na ktorú sa odvoláva napr. aj citované rozhodnutie KS v Košiciach, bola ustálená judikatúrou Najvyššieho súdu SR.⁸ V dôsledku kogentnej úpravy pracovnoprávnych predpisov môžu účastníci pracovnoprávnych vzťahov urobiť právne úkony len podľa typov zmlúv a dohôd, ktoré sú upravené pracovnoprávnymi predpismi. Aj v týchto právnych vzťahov sa uplatňuje zmluvná voľnosť, v dôsledku kogentnej úpravy danej pracovnoprávnymi predpismi sa ale táto voľnosť uplatňuje len tam a v tom rozsahu, kde to pracovnoprávne predpisy umožňujú.⁹ Pokiaľ pracovnoprávne predpisy neumožňujú účastníkom pracovnoprávnych vzťahov odchýlnu úpravu ich práv a povinnosti, je potrebné to, čo týmto predpisom nezodpovedá, považovať za neprípustné. „Súd nezistil rozpor rozhodnutia o priznaní mimoriadneho výkonnostného bonusu s pracovnou zmluvou. Pokiaľ bola dojednaná v mzdových podmienkach iba základná zložka mzdy, to ešte nie je v rozpore s tým, aby zamestnávateľ priznal zamestnancovi aj pohyblivú zložku mzdy. Jedná sa o konsenzus v otázke mzdových podmienok medzi účastníkmi pracovnoprávneho vzťahu, konkrétne o ich dohodu o variabilnej zložke mzdy uzavretú v danom prípade konkludentným spôsobom, ako vyplýva z programu Mimoriadneho výkonnostného bonusu - jeho prijatia zamestnávateľom, oznámenia žalobkyni, jeho realizácie a následné vyhodnotenie kritérií zamestnávateľom a priznaní bonusu žalobkyni.“¹⁰

⁷ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 12. 09. 2024, sp. zn. 3Co/177/2023.

⁸ Porovnaj rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp.zn. 3Cdo/226/2009, 4Cdo/85/2000 a 4Cdo/132/2007.

⁹ OLŠOVSKÁ, A. – DIVÉKYOVÁ, K. – MÉSÁROS, M. Organizačné zmeny zamestnávateľa a skončenie pracovného pomeru. Bratislava : Wolters Kluwer SK, 2023, s. 12.

¹⁰ Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 2. júla 2021, sp. zn. 3Cpr/27/2020.

Principiálne nemožno s týmto názorom súdu nesúhlasiť v okamihu, ak by malo byť predmetom dojednávania také ustanovenie dojednaní mzdových podmienok, ako vo veci samej, v ktorom sa zmluvné strany dohodli v dohode o skončení pracovného pomeru na „odmene“, ktorá mala zjavne v rámci svojho účelu dojednaní väzbu na skončenie pracovného pomeru zamestnancom a obchádzala ustanovenia o poskytnutí odstupného pri skončení pracovného pomeru podľa § 76 ZP. *„V tejto súvislosti nemožno súhlasiť s názorom súdu prvej inštalácie, že predmetná Dohoda o skončení pracovného pomeru bola v súlade s pracovnou zmluvou zo dňa 5.8.2010 a to článkom 2 bod 2. ods. 6, v ktorom bolo dojednané, že zamestnávateľ je oprávnený poskytnúť zamestnancovi aj výhodnejšie mzdové zvýhodnenia, nakoľko z tohto článku síce vyplýva, že zamestnávateľ bol oprávnený poskytnúť zamestnancovi výhodnejšie mzdové zvýhodnenie, avšak v závislosti od plnenia pracovných úloh pre ten-ktorý konkrétny prípad. Poskytnutie odmeny pri skončení pracovného pomeru nebolo dohodnuté v závislosti od plnenia pracovných úloh a z tohto článku nie je ani zrejmé, pre ktorý konkrétny prípad by malo byť zvýhodnenie poskytnuté. So skončením pracovného pomeru Zákonník práce viaže možnosť vyplatenia zamestnancovi odstupné a nie odmenu. Mal za to, že ak nie je právny dôvod na vyplatenie odstupného, nemôže prekrývať jeho vyplatenie odmenou, a teda ani upraviť si vzájomné podmienky výhodnejšie, ako je to uvedené v § 1 ods. 6 Zákonníka práce. Žalovaný mal vedomosť, že skončenie pracovného pomeru je naviazané na jeho odvolanie z funkcie štatutárneho orgánu. V čase odvolania žalovaného z funkcie predsedu predstavenstva a tak danie zákonného dôvodu na skončenie pracovného pomeru Zákonník práce neumožňoval vyplatenie odstupného z tohto dôvodu. Bez ohľadu na to, že sa so žalovaným na vyplatenie takejto odmeny/odstupného dohodli v bode 1.10 pracovnej zmluvy alebo dohode o skončení pracovného pomeru, vyplatenie odstupného z vyššie uvedených dôvodov podľa zákona nie je prípustné a takáto dohoda je absolútne neplatná. Žalovanému nevznikol právny nárok na odstupné a to, či už bol pracovný pomer skončený dohodou alebo by mu bol dal zamestnávateľ výpoveď.“¹¹*

Z predloženej vzorky súdnych rozhodnutí preto možno dovodiť záver, že určujúcim kritériom individuálnej vôle subjektov pracovnoprávných vzťahov pri dojednávaní mzdových podmienok bude výlučne ich súlad s príslušnými pracovnoprávnymi predpismi, bližšie kvalitatívne kritéria súdy v tomto ohľade neurčujú, pričom vôľa subjektov je potlačená v tomto prípade rozpornosťou s kogentnými ustanoveniami ZP.

¹¹ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 12. 09. 2024, sp. zn. 3Co/177/2023.

2. Dohodnuté podmienky priznávania mzdových podmienok

O niečo zložitejšie však bude vyznievať situácia dojednávania mzdových podmienok zamestnancov, ak síce toto dojednanie nebude v rozpore s načrtnutou kogentnosťou pracovnoprávných predpisov, ale subjekty pracovnoprávných vzťahov si budú dohadovať rôzne kritéria (podmienky priznávania mzdových zložiek) rôznej právnej povahy s rôznou metodikou ich vyhodnocovania. Základná premisa sa pritom odvíja od záveru, že čím všeobecnejšie budú určené podmienky priznávania rôznych mzdových zložiek, tým väčší priestor pre výklad ich priznávania vzniká a zamestnávateľ sa môže dostať aj do situácie porušenia zásady rovnakého zaobchádzania vo väzbe na § 119a ZP alebo § 13 ods. 1 až 3 ZP, prípadne vzniku podozrenia na zneužitie práva zo strany zamestnávateľa pri diferencovanom priznávaní týchto zložiek mzdy zamestnancom nachádzajúcim sa v porovnateľnej situácii. *„Keďže pracovná zmluva uvedenú pohyblivú zložku mzdy bližšie nešpecifikuje a žiadnym spôsobom nie sú stanovené ani podmienky vyplatenia tejto zložky mzdy alebo jej krátenia, tento nedostatok špecifikácie podmienok nároku na túto zložku mzdy musí ísť na ťarchu zamestnávateľa, a preto tento nárok čo do základu zamestnankyni patrí“.*¹²

Kľúčovým sa preto javí dohodnutie podmienok priznávania mzdových podmienok zamestnancom tak, aby na jednej strane boli dostatočne určité, a potom v závislosti od vôle zamestnávateľa, aby boli dostatočne flexibilné na vyhodnocovanie v tom ohľade, že nebudú transformované pre svoju neurčitosť do základnej zložky mzdy zamestnanca s odkazom na § 119 ods. 3 posledná veta ZP. *„Za nesprávny považoval odvolací súd právny názor súdu prvej inštancie v tom smere, že pohyblivá zložka mzdy nie je nárokovateľnou, vychádzajúc z ktorého, považoval za neopodstatnený nárok žalobcu, ktorým uplatňoval doplatenie pohyblivej zložky mzdy za rozhodné obdobie. Odvolací súd konštatoval, že s ohľadom na legálnu definíciu mzdy možno uviesť, že zamestnávateľ si môže so zamestnancom dohodnúť v rámci mzdových dojednaní v pracovnej zmluve, okrem základnej mzdy aj iné pohyblivé, či nepravidelné zložky mzdy, ktoré sú nárokovateľné a patria zamestnancovi po splnení dohodnutých podmienok. Za mzdu teda možno považovať všetko, čo Zákonník práce (§ 118 ods. 2) v spojení s pojmom mzda nevylučuje. Pohyblivá zložka mzdy, môže byť medzi zamestnávateľom a zamestnancom dohodnutá rôzne. Záver okresného súdu, že pohyblivá zložka mzdy je nenárokovateľnou, je nesprávny, pretože povinnosť zamestnávateľovi vyplatiť túto zamestnancovi nevzniká vôbec a teda je nenárokovateľná len v prípadoch, pokiaľ jej výplatu, nemá zamestnávateľ so zamestnancom dohodnutú v pracovnej zmluve, stanovením konkrétnych ukazovateľov, alebo nie*

¹² Rozhodnutie Okresného súdu vo Zvolene z 11. novembra 2014, sp. zn. 17 Cpr 4/2014-57 (potvrdené rozhodnutím Krajského súdu v Trenčíne z 3. februára 2015, sp. zn. 17 CoPr 2/2015).

je určená v kolektívnej zmluve. ***V tomto prípade, tak dochádza k zmene nenárokovateľnej pohyblivej zložky mzdy, na nárokovateľnú.***¹³ Nedostatočná určitosť totiž jednoznačne implikuje záver o zohľadnení postavenia zamestnanca ako slabšej strany v pracovnoprávnom vzťahu a potrebe jeho primárnej ochrany rozhodnutím v neprospech zamestnávateľa. „*V pracovnom práve sa všeobecne uznáva slabšie postavenie zamestnanca ako zmluvnej strany pracovnoprávneho vzťahu. Pri možnosti výkladu právnych úkonov účastníkov pracovnoprávneho vzťahu viacerými spôsobmi potom z uvedeného vyplýva povinnosť použitia výkladu v prospech slabšej strany, teda v prospech zamestnanca. V prípade pracovnej zmluvy obsahujúcej dohodu o pohyblivej zložke mzdy v konkrétnej sume bez akejkoľvek špecifikácie podmienok nároku na túto zložku mzdy, prichádza do úvahy dvojaký výklad takéhoto dojednaní. Jednak, že táto zložka mzdy zamestnancovi pravidelne patrí, pokiaľ zamestnanec plní svoje pracovné povinnosti v bežne požadovanom rozsahu a kvalite, a až nedostatok v práci odôvodňuje nevyplatenie tejto zložky, resp. jej časti. V princípe ide o možnosť krátenia mzdy. Alebo prichádza do úvahy druhý výklad tohto dojednaní, že uvedená zložka mzdy patrí až pri plnení pracovných povinností nad bežne požadovaný rozsah, či kvalitu, teda že vyplatenie tejto zložky, resp. jej časti odôvodňuje až výkon práce nad bežne požadovaný rozsah či kvalitu. V princípe ide o možnosť príplatku. Z uvedených možností **výkladu sporného dojednaní pracovnej zmluvy je jednoznačne v prospech zamestnanca výklad prvý, teda že pohyblivá zložka patrí zamestnancovi, pokiaľ tu nie sú nedostatky vo výkone jeho práce, ktoré krátenie tejto zložky mzdy umožňujú.** V prospech tohto výkladu svedčí aj skutočnosť akcentovaná tiež okresným súdom, že zamestnankyni boli popri základnej a pohyblivej zložke mzdy vyplácané aj odmeny, teda zložka svojou povahou príplatková vyjadrujúca kladné hodnotenie výkonu zamestnanca. Nie je potom logické, aby mzda zamestnankyne bola tvorená dvoma zložkami s identickým účelom kladného hodnotenia zamestnanca, teda s možnosťou navýšenia mzdy, ale pohyblivú zložku mzdy je potrebné v tomto prípade hodnotiť ako možnosť negatívneho hodnotenia zamestnanca, teda možnosť zníženia mzdy, umožňujúcu spolu s odmenami hodnotiť výkon zamestnanca komplexne, teda tak výkon nadpriemerný ako aj podpriemerný. Napokon na ťarchu zamestnanca nemôžu ísť nejasnosti pracovnej zmluvy vypracovanej zamestnávateľom.*“¹⁴

Správny návod na formuláciu a konkrétnosť uvedených podmienok na dojednávanie mzdových podmienok však neexistuje. „*Z tohoto pohľadu je predovšetkým významné rozlíšenie, zda požadované plnění představuje mzdový nárok, který je zaměstnavatel povinen poskytnout,*

¹³ Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 25. februára 2014, sp. zn. 6Co/316/2013.

¹⁴ Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne z 3. februára 2015, sp. zn. 17 CoPr 2/2015.

jestliže zaměstnanec splní sjednané předpoklady a podmínky (zda jde o tzv. nárokovou složku mzdy), nebo zda jde o takovou složku mzdy, na kterou vzniká nárok - bez ohledu na splnění dalších sjednaných předpokladů a podmínek pro její poskytnutí - až na základě zvláštního rozhodnutí zaměstnavatele o jejím přiznání (zda se jedná o tzv. nenárokovou složku mzdy). Z hlediska míry konkrétnosti jejich obsahu se úprava těchto předpokladů pohybuje v širokém rozpětí, od stanovení naprosto konkrétních, objektivně měřitelných a kvantifikovatelných cílů až po zcela obecně postulovaný příslib odměn (pobídkových složek mzdy), kupř. za dlouhodobě dosahované kvalitní výsledky práce, kdy je okolnost, zda zaměstnanec obdrží odměnu (pobídkovou složku mzdy), závislá na zhodnocení dosažených pracovních výsledků na základě úvahy příslušného nadřízeného vedoucího zaměstnance a jeho rozhodnutí má v tomto smyslu konstitutivní význam. V takovém případě, jsou-li reálné předpoklady pro vznik nároku naplněny, je třeba posuzovat rozhodnutí příslušného vedoucího zaměstnance o přiznání odměny jen jako formální stvrzení těchto předpokladů, nikoliv jako reálný předpoklad sám, a v tomto smyslu má uvedené rozhodnutí pouze deklaratorní význam.“¹⁵

V súdnych rozhodnutiach však možno zjavne identifikovať anomáliu, s ktorou sa nedokážu vysporiadať, a to je prípustnosť určenia týchto podmienok v internom predpise zamestnávateľa, ktorý objektívne pripúšťajú ako možný právny základ pre dojednávanie mzdových podmienok alebo podmienok ich priznávania. Typicky napr. KS v Košiciach „Vychádzajúc zo znenia § 1 ods. 6 Zákonníka práce možno výhodnejším spôsobom upravovať pracovnoprávne nároky zamestnancov aj iným spôsobom než iba v kolektívnej zmluve, ak to zákon výslovne nezakazuje, alebo ak z povahy ustanovení nevyplýva, že sa nemožno od nich odchýliť. **Ide hlavne o výhodnejšiu úpravu v pracovnom poriadku, ktorý treba považovať za právne kodifikovaný vnútorný predpis zamestnávateľa.** Ak sú mzdové nároky zamestnancov upravené v pracovnom alebo mzdovom poriadku, zamestnancovi vznikajú nároky na plnenie podľa tejto vnútornej úpravy zamestnávateľa.“¹⁶ alebo „Záver okresného súdu, že pohyblivá zložka mzdy je nenárokovateľnou, je nesprávny, pretože povinnosť zamestnávateľovi vyplatiť túto zamestnancovi nevzniká vôbec a teda je nenárokovateľná len v prípadoch, pokiaľ jej výplatu, nemá zamestnávateľ so zamestnancom dohodnutú v pracovnej zmluve, stanovením konkrétnych ukazovateľov, alebo nie je určená v kolektívnej zmluve, prípadne, pokiaľ ju neurčil zamestnávateľ vo svojich interných normách.“¹⁷ Je možné sa len subjektívne domnievať, že súdy aj po inšpirácii z právnej úpravy ČR používajú vo svojich súdnych rozhodnutiach variantu

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 10. mája 2011, sp. zn. 21 Cdo 810/2010.

¹⁶ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 12. 09. 2024, sp. zn. 3Co/177/2023.

¹⁷ Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 25. februára 2014, sp. zn. 6Co/316/2013.

prípustnosti dojednaní mzdových podmienok v interných predpisoch zamestnávateľa¹⁸ len omylom, pretože inak vzniká zásadná otázka zlučiteľnosti takéhoto ich právneho názoru s citovaným ustanovením § 119 ods. 3 ZP, ktorý v podmienkach SR túto možnosť obmedzuje výlučne na kolektívnu alebo pracovnú zmluvu.

Záver

Formulovať právny záver v kontexte uvedenej, hoci obmedzenej vzorky súdnych rozhodnutí, vo vzťahu k dojednávaniu mzdových podmienok v pracovnej alebo kolektívnej zmluve je veľmi náročné. Možno len poukázať na určité princípy, ktoré sa odvíjajú od právnych záverov uvádzaných súdnych rozhodnutí, a to zachovať požadovanú určitosť dojednávania podmienok priznávania mzdových zložiek zamestnancov. V prípade, ak zamestnávateľ má záujem samostatne rozhodovať o ich priznaní a kritéria, ktoré určil, majú byť len východiskom, pre jeho rozhodovanie, musí explicitne stanoviť ich nenárokovateľnosť, pričom jediným konštitutívnym aktom pre vznik právneho nároku zamestnanca bude rozhodnutie príslušného orgánu zamestnávateľa¹⁹. Automatický vznik nároku na priznanie mzdovej zložky bude vylúčený aj po splnení podmienok zamestnancom. Pochopiteľne je potrebné zohľadniť súlad takéhoto dojednaní mzdových podmienok s príslušnými pracovnoprávnymi predpismi, ak je predmetom dojednávania mzdová podmienka, ktorá ZP pozná a priznáva ju zamestnancovi pre určité účely.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BULLA, M. Nové formy regulácie ako odpoveď na meniaci sa svet práce. In *Práca 4.0, digitálna spoločnosť a pracovné právo*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2018. s. 9-18. ISBN 978- 80-89149-58-2.

MADLEŇÁK, A. – ŠTEFANČÍKOVÁ, A. 2017. Manažment ľudských zdrojov v kontexte zvyšovania motivácie a produktivity v podnikoch. In *Právne nástroje odmeňovania v 21. storočí*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2017, s. 92 - 107. ISBN 978 – 80 – 89149 – 53 – 7.

¹⁸ RAK, P. Interné smernice. In *Právne rozpravy on-screen 3. [elektronický dokument] : sekcia súkromného práva*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum, 2021, s. 187-194.

¹⁹ MADLEŇÁK, A. – ŠTEFANČÍKOVÁ, A. Manažment ľudských zdrojov v kontexte zvyšovania motivácie a produktivity v podnikoch. In *Právne nástroje odmeňovania v 21. storočí*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2017, s. 92 - 107.

OLŠOVSKÁ, A. – DIVÉKYOVÁ, K. – MÉSZÁROS, M. Organizačné zmeny zamestnávateľa a skončenie pracovného pomeru. Bratislava : Wolters Kluwer SK, 2023, 163 s. ISBN 978-80-571-0596-1

RAK, P. 2021. Interné smernice. In *Právne rozpravy on-screen 3. [elektronický dokument] : sekcia súkromného práva*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum, 2021, s. 187-194. ISBN 978-80-557-1933-7

ŽUĽOVÁ, J. 2021. Výber zamestnancov: právne úskalia obsadzovania pracovných miest. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021. 120 s. ISBN 978-80-571-0324-0

DOPAD NARIADENIA EÚ Č. 650/2012 NA HMOTNOPRÁVNNU REGULÁCIU DEDIČSKÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU¹

THE IMPACT OF THE EU REGULATION NO. 650/2012 ON THE SUBSTANTIVE REGULATION OF INHERITANCE LAW IN SLOVAKIA

Juraj Takáč²

Abstrakt

Príspevok skúma vplyv Nariadenia Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, na úpravu dedičského práva hmotného v Slovenskej republike. Cieľom predmetného Nariadenia je zlepšiť a zefektívniť možnosti cezhraničného dedenia, pričom článok sa snaží poukázať akým spôsobom sú dotknuté hmotnoprávne aspekty dedičského práva v slovenskom právnom poriadku. V nadväznosti na to, článok vymedzuje pravidlá výberu rozhodného práva, ktoré si poručiteľ zvolí sám, alebo bude vychádzať z tzv. pravidla pobytu. Poukazuje na možné komplikácie, ktoré môžu nastať z dôvodu rozdielnych dedičských titulov v právnych poriadkoch jednotlivých členských štátov. Analyzuje rozsah, v akom sa rozhodné právo bude pri dedení aplikovať. Zaoberá sa aj otázkou osudu dedičstva v prípade neexistencie oprávneného dediča. V sumári by mal článok poskytnúť dostatočné informácie pre utvorenie si predstavy, ako sa z pohľadu legislatívy postupuje v prípade cezhraničného dedenia v členských štátoch Európskej únie.

Kľúčové slová

Nariadenia Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012, dedenie, hmotné právo, poručiteľ, dedič, majetok, dedenie zo zákona, závet, dedičská zmluva.

Abstract

The article examines the impact of Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the introduction of the European Certificate of Succession, on the regulation of substantive inheritance law in the Slovak Republic. The aim of the Regulation is to improve and streamline the possibilities of cross-border inheritance, while the article tries to point out how the substantive legal aspects of inheritance law in the Slovak legal system are affected. Consequently, the article defines the rules for choosing the applicable law, which the deceased chooses himself or will be based on the so-called residence rule. It points possible complications that may arise due to different succession titles in the legal

¹ Príspevok písaný v rámci projektu VEGA č.1/0300/24 Strategické výzvy aplikácie Nariadenia EÚ č. 650/2012 o cezhraničných dedeniach (2024-2026).

² Doc. JUDr. Juraj Takáč, PhD., Katedra občianskeho a pracovného práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.

systems of the various member states of EU. It analyses the extent to which the applicable law will be applied in the case of inheritance. It also deals with the issue of absence of a rightful heir. In summary, the article should provide sufficient information to form an idea of how to proceed in the case of cross-border inheritance in the Member States of the European Union.

Keywords

Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council, succession, substantive law, deceased, heir, property, succession by law, will, contract of succession

Úvod

Dedičské právo predstavuje oblasť, ktorého primárnym cieľom je zabezpečiť prechod majetku a majetkových práv zo zosnulej fyzickej osoby na právnych nástupcov – dedičov. Týmto spôsobom je upravovaný osud predmetných práv poručiteľa pre prípad jeho smrti. Jednotlivé členské štáty Európskej únie majú upravené vo svojich právnych poriadkoch problematiku dedenia, pričom tak ako je to aj v iných oblastiach súkromného práva, aj tu sa môžeme stretnúť s určitými osobitosťami jednotlivých úprav. Problém môže nastať v prípade, ak poručiteľ žil vo viacerých členských štátoch, naakumuloval tam majetok, a teda v prípade jeho smrti je nevyhnutné regulovať jeho právny osud. Tu nastáva otázka, právom ktorého členského štátu by sa v takýchto prípadoch postupovalo, tak v rovine vymedzenia predmetu dedenia, jeho predpokladov, okruhu dedičov, dedičských titulov, ako aj samotného procesu dedenia. Na zjednodušenie riešenia daného problému, a tým aj zefektívnenia fungovania vnútorného trhu odstránením prekážok voľného pohybu osôb spočívajúcich v problémoch pri uplatňovaní svojich práv v kontexte dedenia s cezhraničnými dôsledkami, bolo prijaté Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve (ďalej aj „Nariadenie“). Cieľom je primárne uľahčiť riešenie právnych aspektov medzinárodného dedičského konania prostredníctvom unifikácie pravidiel pri aplikácii práva v prípade cezhraničného dedenia. Za týmto účelom sa prostredníctvom nariadenia majú zjednotiť ustanovenia o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a vykonateľnosti rozhodnutí, verejných listín a súdnych zmierov vydané orgánmi a inštitúciami jednotlivých členských štátov EÚ. Zároveň významným faktorom Nariadenia je a aj zavedenia tzv. európskeho osvedčenia o dedičstve, ktoré legitimuje postavenie a uplatňovanie práv jednotlivým subjektom dedenia v ostatných členských štátoch a to bez potreby ďalšieho osobitného konania.

1. Vplyv Nariadenia na hmotné právo

Aj keď možno konštatovať, že predmetné Nariadenie upravuje najmä otázku samotného dedičského procesu, má však dopad aj na oblasť hmotnoprávnej úpravy dedičského práva v jednotlivých členských štátoch, Slovensko nevynímajúc. Je to badať v úvodných ustanoveniach Nariadenia, kde v odseku 9 sa uvádza, že „do rozsahu pôsobnosti tohto Nariadenia by mali patriť všetky občianskoprávne aspekty dedenia, najmä všetky formy prechodu majetku, práv a povinností z dôvodu smrti, nezávisle od toho, či ide o prechod na základe právneho úkonu nakladania s majetkom v prípade úmrtia, alebo o prechod majetku zo zákona.“³ Z uvedeného je zrejmé, že Nariadenie okrem iného ovplyvňuje aj jednotlivé dedičské tituly, ktoré môžu byť výsledkom právneho úkonu poručiteľa pre prípad smrti alebo priamo zákonnej regulácie. Slovenský právny poriadok v súčasnej dobe stále pripúšťa iba dva tituly, na základe ktorých je možné dediť. Občiansky zákonník v siedmej časti, v druhej a tretej hlave vymedzuje možnosť dedenia zo závetu, t.j. na základe právneho úkonu uskutočneného poručiteľom pre prípad smrti, alebo na základe zákona v prípadoch, kedy závet nebol zriadený, resp. nie sú ním upravené všetky majetkové práva poručiteľa.⁴ V našom právnom poriadku sa neuplatňujú iné dedičské tituly, tak ako to je možné badať v iných členských štátoch Európskej únie, ako napríklad spoločný závet alebo dedičská zmluva.

Tu sa preto vynára otázka, ako to bude v prípadoch, ak jeden členský štát má vo svojom právnom poriadku iné dedičské tituly ako iný členský štát. V zmysle nariadenia sa má v záujme zabezpečenia právnej istoty stanoviť osobitná kolízna norma, ktorá sa bude týkať prípustnosti a hmotnoprávnej platnosti právnych úkonov, ktorých obsahom je nakladanie s majetkom pre prípad smrti. Inými slovami, právny poriadok, ktorý sa má v zmysle nariadenia pre konkrétny prípad aplikovať vymedzí, či a ako by sa mala spravovať prípustnosť takýchto právnych úkonov, vymedziť ich formálne ako aj obsahové náležitosti a regulovať podmienku ich vzniku ako aj zrušenia.⁵ V zmysle článku 3 ods. 1 písm. d) Nariadenia sa za právny úkon

³ Odsek 9 Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012

⁴ Bližšie pozri: GANDŽALOVÁ, D.: Dedičské právo, 1. vyd., Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. 317 s., ISBN 80-8083-347-8

⁵ Odsek 48 a 49 Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 „(48) V záujme zabezpečenia právnej istoty osôb, ktoré chcú vopred naplánovať dedenie po nich, by sa v tomto nariadení mala stanoviť osobitná kolízna norma, ktorá sa týka prípustnosti a hmotnoprávnej platnosti právnych úkonov nakladania s majetkom pre prípad smrti. Na zabezpečenie jednotného uplatňovania tejto normy by sa v tomto nariadení mal uviesť zoznam náležitostí, ktoré by sa mali považovať za náležitosti týkajúce sa hmotnoprávnej platnosti. Preskúmanie hmotnoprávnej platnosti právneho úkonu nakladania s majetkom pre prípad smrti môže viesť k záveru, že takýto právny úkon je absolútne neplatný.“

(49) Dedičská zmluva je druhom právneho úkonu nakladania s majetkom pre prípad smrti, ktorých prípustnosť a uznanie sa v členských štátoch líšia. S cieľom uľahčiť nadobúdanie dedičských práv na základe dedičskej zmluvy, ktorá sa má uznať v členských štátoch, by sa v tomto nariadení malo rozhodnúť, ktorým právnym

nakladania s majetkom pre prípad smrti považuje závet, spoločný závet⁶ alebo dedičská zmluva⁷.

To, že ktorý právny poriadok sa bude aplikovať v rámci prechodu majetkových práv a povinností z poručiteľa na dedičov a teda čo bude predstavovať rozhodné právo, opiera Nariadenie o všeobecné pravidlo obvyklého pobytu. „Rozhodným právom vo veci celého dedičstva je právny poriadok štátu, v ktorom mal zosnulý obvyklý pobyt v čase smrti.“ (čl. 21 ods. 1 Nariadenia). V zmysle Nariadenia si môže osoba (poručiteľ) zvoliť právo, ktorým sa bude spravovať dedenie jeho majetku tak po hmotnoprávnej ako aj procesnoprávnej stránke. Podmienkou pre voľbu práva je štátna príslušnosť poručiteľa. Ak je ten príslušníkom viacerých členských štátov EÚ, môže si zvoliť, ktorým právnym poriadkom sa bude otázka prechodu jeho majetkových práv a povinností na dedičov spravovať. Takúto voľbu musí poručiteľ uskutočniť výslovne, a to vo forme právneho úkonu nakladania s majetkom pre prípad smrti, ktorý je prípustný právnym poriadkom, ktorý si poručiteľ zvolil.

Rozhodným právom sa okrem iného bude spravovať okruh dedičov, ich spôsobilosť, vydedenie ako aj dedičská nespôsobilosť. Rozhodné právo bude regulovať taktiež samotný prechod majetku, práv a záväzkov tvoriacich dedičstvo, zodpovednosť za dlhy poručiteľa, vymedzenie dedičských podielov, ako aj stanovenie okruhu neopomenuteľných dedičov.⁸

Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 sa vo svojich ustanoveniach zaoberá aj jednotlivými dedičskými titulmi. Konkrétne sa zameriava najmä na dedičskú zmluvu, avšak neopomína ani ostatné právne úkony nakladania s majetkom pre prípad smrti ako je závet a spoločný závet. Tu hlavne upravuje otázku prípustnosti a hmotnoprávnej platnosti takýchto právnych úkonov.

poriadkom by sa mala spravovať prípustnosť takýchto zmlúv, ich hmotnoprávna platnosť a ich záväzné účinky medzi stranami vrátane podmienok ich zrušenia.“

⁶ Článok 3 ods. 1 písm. c) Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 „spoločný závet je závet, ktorý spisali dve alebo viaceré osoby v jednej listine.“

⁷ Článok 3 ods. 1 písm. b) Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 „dedičská zmluva je zmluva vrátane zmluvy vyplývajúcej zo vzájomných závetov, ktorou sa s protiplnením alebo bez protiplnenia vytvárajú, menia alebo rušia práva k budúcemu dedičstvu jednej alebo viacerých osôb, ktoré sú zmluvnými stranami.“

⁸ Článok 23 ods. 2 Nariadenie európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012, v zmysle ktorého rozhodné právo upravuje najmä: a) dôvody, čas a miesto začatia dedenia; b) určenie oprávnených osôb, určenie ich príslušných dedičských podielov a povinností, ktoré im môže uložiť zosnulý, ako aj určenie iných dedičských práv vrátane dedičských práv pozostalého manžela (manželky) alebo partnera (partnerky); c) spôsobilosť dediť; d) vydedenie a dedičskú nespôsobilosť; e) prechod majetku, práv a záväzkov tvoriacich časť dedičstva na dedičov, prípadne odkazovníkov, vrátane podmienok a účinkov prijatia alebo odmietnutia dedičstva či odkazu; f) právomoci dedičov, vykonávateľov závetu a ostatných správcov dedičstva, najmä pokiaľ ide o predaj majetku a vyplatenie veriteľov, a to bez toho, aby boli dotknuté právomoci uvedené v článku 29 ods. 2 a 3; g) zodpovednosť za dlhy patriace do dedičstva; h) disponibilnú časť dedičstva, povinné dedičské podiely a ostatné obmedzenia nakladania s majetkom pre prípad smrti, ako aj prípadné nároky osôb blízkych zosnulému voči dedičstvu alebo dedičom; i) povinnosť vrátiť alebo započítať do dedičstva pri výpočte podielov jednotlivých oprávnených osôb dary, záloh na dedičský podiel alebo odkazy a j) rozdelenie dedičstva.

Napríklad, ak sa jedná o právne úkony nakladania s majetkom pre prípad smrti, ktoré sú jednostranné, t.j. závet, spoločný závet, tak ich prípustnosť ako aj hmotnoprávna platnosť by sa riadila právnym poriadkom štátu, ktorý je rozhodný v zmysle všeobecného pravidla, resp. voľby práva (čl. 21 a 22 Nariadenia). Ak by sme to chceli previesť do praktickej roviny tak zosnulý, ktorý má napríklad viaceré štátne občianstva, pričom jedno z nich je občianstvo Slovenskej republiky a zvolí si ako rozhodné právo slovenský právny poriadok, by sa celé dedenie, tak po hmotnoprávnej ako aj procesnoprávnej stránke, riadilo týmto právom. Ak by teda napríklad poručiteľ spísal spoločný závet, ktorý však slovenský právny poriadok nepripúšťa, tak by takýto právny úkon bol neplatný, a to aj napriek tomu, že podľa iného právneho poriadku (ktorý si však nevybral ako rozhodný) je takýto titul dedenia prípustný.

Špecifickejšia situácia je v prípade dedičskej zmluvy, keďže tu sa jedná o dvojstranný právny úkon, kde subjekty môžu byť rôzni štátni príslušníci. Tu sa však znova prihliada primárne na osobu poručiteľa a jemu prináležiace rozhodné právo v čase uzavretia dedičskej zmluvy, ktoré je určené v zmysle všeobecného pravidla, resp. voľby práva (viď. vyššie). Nariadenie upravuje aj situáciu, kedy by dedičskú zmluvu na strane poručiteľa uzavreli viaceré subjekty.

Tu Nariadenie v článku 25 ods. 2 ustanovuje, že „dedičská zmluva, ktorá sa týka dedenia po niekoľkých osobách, je prípustná iba vtedy, ak je prípustná podľa všetkých právnych poriadkov, ktorými by sa podľa tohto nariadenia spravovalo dedenie po všetkých týchto osobách v prípade ich smrti v deň, keď bola táto dedičská zmluva uzavretá.

Hmotnoprávna platnosť a záväzné účinky medzi stranami vrátane podmienok zrušenia dedičskej zmluvy, ktorá je prípustná podľa prvého pododseku, sa spravujú tým z právnych poriadkov uvedených v prvom pododseku, s ktorým má najužšiu väzbu.“

Právne úkony nakladania s majetkom pre prípad smrti musia spĺňať v zmysle Nariadenia čl. 27 okrem obsahových aj formálne náležitosti. Formálna platnosť takéhoto úkonu sa posudzuje podľa právneho poriadku ad a) štátu, v ktorom sa takýto právny úkon urobil; ad b) štátu, ktorého je príslušníkom poručiteľ alebo aspoň jedna z osôb, ktorej dedičstvo je dotknuté dedičskou zmluvou, a to buď v čase uskutočnenia právneho úkonu, resp. smrti poručiteľa; ad c) štátu, v ktorom mal poručiteľ alebo aspoň jedna z osôb, ktorej dedičstvo je dotknuté dedičskou zmluvou bydlisko, a to buď v čase uskutočnenia právneho úkonu, resp. smrti poručiteľa; ad d) štátu, v ktorom mal poručiteľ alebo aspoň jedna z osôb, ktorej dedičstvo je dotknuté dedičskou zmluvou obvyklý pobyt, a to buď v čase uskutočnenia právneho úkonu,

resp. smrti poručiteľa; ad e) v prípade, ak je predmetom dedičstva nehnuteľnosť, tak právnym poriadkom štátu, v ktorom sa táto nachádza.⁹

Z hmotnoprávnej roviny Nariadenie taktiež zakotvuje, že majetkové práva, podiely a majetok, ktoré vznikli alebo sa previedli iným spôsobom ako dedením (napríklad darovaním), budú vyňaté z pôsobnosti tohto Nariadenia. Avšak ak by takýto prevod mal dopad na veľkosť dedičských podielov (napr. započítanie daru do dedičských podielov), tak to už by spadalo do pôsobnosti Nariadenia, a teda riadilo by sa rozhodným právom.

Zároveň v praxi môže nastať situácia, kedy by predmetom dedenia mali byť vecné práva, ktoré však niektoré právne poriadky nepoznajú. Mohlo by ísť príkladom o právo stavby v súvislosti so superficiálnou zásadou, čo napríklad slovenský právny poriadok nepozná. Tu Nariadenie vychádza z princípu, že vecné právo, ktoré rozhodný právny poriadok členského štátu nepozná, sa tu nebude aplikovať, a teda naburávať „*numerus clausus*“ vecných práv daného poriadku, avšak aby mohlo dôjsť k určitej možnosti jeho uplatnenia, tak sa takéto „*neznáme*“ vecné právo modifikuje k obsahovo jemu najbližšiemu vecnému právu podľa rozhodného právneho poriadku. Ak by teda predmetom dedenia bolo právo stavby, ktoré však slovenský právny poriadok nepozná, tak by sa vecné právo k nemu najbližšie mohlo aplikovať vecné bremeno.¹⁰

V hmotnoprávnej rovine sa Nariadenie venuje aj situácii, kedy neexistuje spôsobilý dedič. V slovenskom právnom poriadku v takom prípade prechádza majetok poručiteľa na štát z titulu odúmrti. Nariadenie vo svojich ustanoveniach (konkrétne článok 33) stanovuje, že ak nastane situácia, kedy po poručiteľovi nemá kto dediť, môže štát alebo inštitúcia určená členským štátom rozhodného práva nadobudnúť dedičstvo, ktoré sa v čase smrti nachádza na

⁹ Článok 27 bod 2 a 3 Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 sa pravidlá na posudzovanie formálnej platnosti uplatňujú „(2) aj na právne úkony nakladania s majetkom pre prípad smrti, ktorými sa mení alebo odvoláva skorší právny úkon nakladania s majetkom pre prípad smrti. Zmena alebo odvolanie sú tiež z formálneho hľadiska platné, ak sú v súlade s ktorýmkoľvek z právnych poriadkov, podľa ktorého bol v súlade s odsekom 1 platný právny úkon nakladania s majetkom pre prípad smrti, ktorý sa zmenil alebo odvolal. (3) Na účely tohto článku sa každé ustanovenie právneho poriadku, ktorým sa obmedzujú povolené formy právnych úkonov nakladania s majetkom pre prípad smrti tým, že sa stanovuje podmienka veku, štátnej príslušnosti alebo iné osobné podmienky zväzku alebo osoby, ktorých dedičstvo je dotknuté dedičskou zmluvou, považuje za podmienku formálnej platnosti. To platí aj pre požiadavky na spôsobilosť svedkov potrebných na overenie platnosti právneho úkonu nakladania s majetkom pre prípad smrti.“

¹⁰ Článok 31 Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 „Ak sa osoba dovoľáva vecného práva, na ktoré má nárok na základe rozhodného práva pre dedenie, a právny poriadok členského štátu, v ktorom sa práva dovoľáva, dotknuté vecné právo nepozná, toto právo sa v prípade potreby čo najviac prispôbujú najbližšiemu rovnocennému vecnému právu podľa právneho poriadku tohto štátu, pričom zohľadní ciele a záujmy, ktoré dotknuté vecné právo sleduje, a s ním spojené účinky.“

jeho území. Je to však podmienené povinnosťou daného štátu, resp. určenej inštitúcie prioritne umožniť veriteľom si uspokojiť svoje pohľadávky z dedičstva, ktoré mali voči poručiteľovi.¹¹

Záver

Vzhľadom na možnosti, ktoré sú subjektom práva k dispozícii v rámci voľného pobytu osôb medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie je logické, že častokrát nastanú situácie, kedy poručiteľ vo viacerých členských štátoch naakumuloval majetok a iné práva a povinnosti, ktoré sa stanú v prípade jeho smrti predmetom dedenia. Dedenie ako prechod majetku a iných majetkových práv a povinností je zakotvené v jednotlivých členských štátoch Európskej únie, avšak s väčšími či menšími odlišnosťami tak v hmotnoprávnej ako aj procesnoprávnej rovine. Z uvedeného dôvodu Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, má za cieľ upraviť situácie, kedy dôjde ku kolízii jednotlivých právnych úprav v oblasti dedičského práva a napomôcť odstráneniu problémov, ktoré by takýto stav mohli sprevádzať. Práve mechanizmy, ktoré predmetné Nariadenie zavádza, by mali zabezpečiť zjednotenie postupu v prípade cezhraničného dedenia tak, aby sa eliminovali prípadné negatíva, ktoré môžu v takýchto prípadoch pre subjekty dedenia a účastníkov dedičského konania nastať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T. 2012. Nový Občanský zákoník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

CIRÁK, J. 2012. Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromého práva v Slovenskej republike. In Časopis pro právní vědu a praxi. Brno: Masarykova univerzita. 2012, vol. 20, no. 1, s. 10-20. ISSN 1805-2789 (Online). Dostupné na www.law.muni.cz/dokumenty/16679

¹¹ Bod 9 Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 „V niektorých prípadoch môže ostať dedičstvo bez dedičov. Právne poriadky upravujú takéto prípady rôzne. Podľa niektorých právnych poriadkov bude môcť štát požadovať uvoľnený majetok ako dedič bez ohľadu na to, kde sa tento majetok nachádza. Podľa iných právnych poriadkov bude do vlastníctva štátu môcť pripadnúť iba majetok, ktorý sa nachádza na jeho území. V tomto nariadení by sa preto malo ustanoviť pravidlo, podľa ktorého uplatňovanie rozhodného práva pre dedenie by nemalo brániť tomu, aby mohol do vlastníctva členského štátu podľa jeho vlastného právneho poriadku pripadnúť majetok, ktorý sa nachádza na jeho území. S cieľom zabezpečiť, aby toto pravidlo nepoškodilo veriteľov poručiteľa, by sa malo doplniť ustanovenie, podľa ktorého by si veritelia poručiteľa mohli uspokojiť svoje pohľadávky z celého majetku patriaceho do dedičstva bez ohľadu na to, kde sa nachádza.“

ŠURANA, M. 2015. Darovacia zmluva, In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*, Roč. 19. - 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2015. ISBN 978-80-557-0867-6 s. 15-24.

FEKETE, I. 2011. Občiansky zákonník 2. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2011. 2589 s. ISBN 978-80-89447-50-3.

GANDŽALOVÁ, D.: Dedičské právo, 1. vyd., Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. 317 s., ISBN 80-8083-347-8

GANDŽALOVÁ, D. 2012. Vývoj dedičského práva a jeho ďalšie smerovanie. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2012. 176 s. ISBN 978-80-557-0282-7

ŠEVCOVÁ, K. 2016. Nová právna úprava cezhraničného dedenia v zmysle nariadenia EÚ č. 650/2012. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Roč. 20. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, s. 340-348, ISBN 978-80-557-1100-3.

ŠEVCOVÁ, K. 2024. Implementácia digitalizácie súdnej spolupráce v Európskej únii a situácia v slovenskom civilnom konaní. In: *Košické dni súkromného práva* : recenzovaný zborník vedeckých prác Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 261-274. ISBN 978-80-8129-167-8.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. 2019. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. 3344 s. ISBN 978-80-7400-770-5;

VOJČÍK, P. a kol. 2018. Občianske právo hmotné 2. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, 382 s. ISBN 978-80-7380-719-1;

Právne predpisy:

Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve;

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom znení;

zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v platnom znení;

zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v platnom znení;

zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v platnom znení;

zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok)

TRESTNĚPRÁVNÍ KONSEKVENCE (NE)REGULACE LOBBINGU V ČESKÉ REPUBLICĚ¹

CRIMINAL LAW CONSEQUENCES OF THE (NON-)REGULATION OF LOBBYING IN THE CZECH REPUBLIC

Jana Tlapák Navrátilová² - Ingrid Galovcová³

Abstrakt

Příspěvek se zabývá trestněprávními důsledky (ne)regulace lobbingu v České republice. Zaměřuje se na historický vývoj úsilí o legislativní zakotvení lobbistické činnosti, jejich neúspěšnost a současné legislativní iniciativy. Příspěvek též analyzuje vztah mezi lobbingem a korupcí, zkoumá jejich rozdíly a aplikační praxi soudů při posuzování trestněprávní odpovědnosti. Na objasnění hranice mezi legálním lobbingem a korupčním jednáním je navrhnutý test legality lobbistické činnosti, který by mohl být aplikovaný v praxi orgánů činných v trestním řízení.

Klíčové slová

Lobbing, regulace, korupce, trestní právo, úplatkářství, transparentnost

Abstract

This article examines the criminal law consequences of the (non-)regulation of lobbying in the Czech Republic. It focuses on the historical development of attempts to legislate lobbying activities, their failures, and current legislative initiatives. The article also analyses the relationship between lobbying and corruption, explores their distinctions, and evaluates judicial practice in assessing criminal liability. To clarify the boundary between legitimate lobbying and corrupt practices, the paper proposes a legality test for lobbying activities, which could be applied in the practice of law enforcement authorities.

Keywords

Lobbying, regulation, corruption, criminal law, bribery, transparency

Úvod

Lobbing je v České republice často vnímán s nedůvěrou a spojován s korupčními praktikami. Absence jeho transparentní regulace vyvolává nejen pochybnosti o jeho legitimitě,

¹ Konferenční příspěvek ve své podstatné části vychází z monografie Lobbing nebo korupce? (TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana: Lobbing nebo korupce? Praha: Leges, 2021, 96 s. ISBN: 978-80-7502-520-3) a sumarizuje závěry v této monografii prezentované.

² Doc. JUDr. et Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D., docentka na Katedře trestního práva, kriminalistiky a kriminologie Právnické fakulty Univerzity Karlovy, Praha.

³ doc. JUDr. Ingrid Galovcová, Ph.D., docentka na Katedře trestního práva Policejní akademie České republiky v Praze.

ale také znesnadňuje jeho odlišení od trestněprávně postihnutelného jednání, jako je úplatkářství. Tento příspěvek se zaměřuje na současný stav lobbistické činnosti v České republice, snahy o její legislativní ukotvení a trestněprávní dopady dosavadní neexistence regulace.

V průběhu posledních dvou dekád se objevilo několik pokusů o legislativní definování a regulaci lobbingu, avšak všechny selhaly při hledání politické shody. Současná vláda předložila v roce 2024 návrh zákona o regulaci lobbingu, který se snaží definovat jeho pravidla a zajistit větší transparentnost. Zda bude tento zákon přijat a jaká bude jeho konečná podoba, zůstává nejisté.

Článek také analyzuje, jak se lobbing prolíná s korupcí a jak soudy posuzují hranici mezi legálním ovlivňováním rozhodovacích procesů a trestním jednáním. K tomu slouží pěti krokový test legality, který nabízí možné kritérium pro odlišení lobbistické činnosti od úplatkářství a jiných forem korupce. Cílem příspěvku je tedy nejen popsání současné situace, ale také navržení možného postupu, který by mohl přispět k větší jistotě v právní praxi.

1. Lobbing v České republice a snahy o jeho regulaci

Největším problémem lobbingu v České republice je jeho netransparentnost a absence jeho regulace. I když v minulosti se opakovaně objevovaly snahy o zákonnou regulaci lobbingu, tyto nedospěly k zdárnému konci a zákonná právní úprava která by tuto činnost regulovala a vytvářela její legitimní limity doposud přijata nebyla.

Snahy o regulaci lobbistických aktivit se přitom objevily již více než před dvaceti lety, navzdory tomu ale politická shoda dosud nebyla dosažena. O prvním pokusu můžeme hovořit již v roce 2005, kdy byl předložen návrh Etického kodexu poslance, ve kterém bylo mimo jiné upraveno setkávání s lobbisty. Cílem bylo posílení důvěryhodnosti poslanců, stanovením možnosti jednat pouze se zaregistrovanými lobbisty. Snahy o jeho zavedení se však s úspěchem nestřetly. Dalším pokusem o regulaci lobbistické činnosti byl poslanecký návrh zákona z roku 2009. Návrh obsahoval pouze deset ustanovení a snažil se vymezit pojem lobbingu, seznam lobbistů a výhody z něj vyplývající a navrhoval zařadit lobbing mezi živnosti volné. Ani tento návrh se však nesetkal s pozitivními ohlasy. Návrh byl projednán pouze v 1. čtení a bylo rozhodnuto o jeho vrácení navrhovatelům k dopracování. Ani v dalších letech snaha o právní uchopení lobbingu či jiné dílčí úpravy pro větší transparentnost neustávala. Objevovaly se tak další návrhy zákona o lobbování a etického kodexu, i změn jednacího řádu Poslanecké sněmovny, nicméně ani v těchto případech nebyl žádný návrh dostatečně vhodný, aby byl přijat.

I přes to, že takřka každá vláda si dává za úkol nějakým způsobem definovat či regulovat lobbying, žádný zákon o lobbingu stále není účinný. Nejdál v legislativním procesu se zatím dostal vládní návrh zákona předložený sněmovně dne 21. srpna 2019 – Sněmovní tisk 656, kterého projednávání však bylo ve 3. čtení přerušeno a následně bezvýsledně ukončeno s koncem volebního období. Navzdory tomu, že takřka každá vláda v posledních letech si dává za úkol na legislativní úrovni definovat a regulovat lobbying, zatím se nepodařilo legislativní proces dovést do zdařilého konce.

V aktuálním volebním období byl první snahou o regulaci lobbingu poslanecký návrh zákona o lobbování – Sněmovní tisk č. 1/0⁴ předložený Poslanecké sněmovně dne 11. října 2021. Při projednávání návrhu zákona v prvním čtení byl však dne 3. března 2022 vrácen navrhovateli k dopracování. Dne 22. března 2024 předložila Vláda ČR Sněmovně návrh zákona o regulaci lobbování – Sněmovní tisk 649/0⁵, který již v rámci legislativního procesu prošel druhým čtením. Návrh zákona upravuje podmínky lobbování, povinnosti lobbistů a lobbovaných, ale i působnost orgánů veřejné moci v oblasti lobbování. Definuje přitom pojmy lobbování, lobbista, lobbovaný a klade si za cíl stanovit pravidla pro lobbování coby standardní aktivity spjaté s legislativním a rozhodovacím procesem na centrální úrovni. Regulace se přitom opírá zejména o zvýšení transparentnosti lobbistické činnosti.⁶ Zda bude po dlouhé době zákonná regulace přijata, je nejisté s ohledem na blížící se konec volebního období a množství návrhů zákonů k projednání. Pokud i k projednání, potažmo schválení dojde, nejistou je konečná podoba přijaté úpravy, s ohledem na podané pozměňovací návrhy, které jsou způsobilé konečný výsledek ovlivnit. Je patrné, že ani projednávání zákona o lobbování se neobejde bez lobbování.

2. Lobbying vs. korupce

Netransparentnost lobbistické činnosti v důsledku absence její zákonné regulace má za následek nejen její negativní vnímání veřejností, ale často i spojování s korupčními praktikami. I když mezi těmito pojmy, potažmo jednáním, které označují, je zásadní rozdíl, v praxi může být hranice neostrá a obtížně rozlišitelná.

⁴ Sněmovní tisk 1/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=200009>

⁵ Sněmovní tisk 649/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=234255>

⁶ Srov. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o regulaci lobbování, sněmovní tisk č. 649/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=234255>

Základem rozlišení lobbingu a korupce je účel jednání. Lze konstatovat, že korupce má za účel primárně ovlivnit „ohýbáním norem“: jejich aplikaci, výklad, či urychlení výsledků činností, kdežto lobbování funguje primárně na „úrovni systémové“ a snaží se předpisy a postupy změnit ve prospěch lobbujících či těch, za které je lobbováno legitimním způsobem. Korupční technika na systémové úrovni nenese takový prospěch, stejně jako lobbying nenese přílišný úspěch na úrovni okamžitého rozhodování ve smyslu jednotlivého případu/věci. Lobbying uplatňovaný pro omezenou oblast je dost složitě definovatelný, a to zvláště, když výsledkem lobbingu je prospěch určité jedné skupiny nebo osoby.

Chceme-li rozlišit korupci a lobbying, musíme si uvědomit, že lobbying nemůže spočívat v jednání osoby, která chce neoprávněně zvýhodnit nebo poškodit jinou osobu či skupinu, nemůže se týkat situace, kdy by prosazovaná věc měla poškodit veřejný zájem či je prosazovaná věc v osobním zájmu funkcionáře, a nebudeme se zabývat ani situací, kdy funkcionář za prosazení určité věci požaduje protislužbu či platbu. Zajímají nás situace, které jsou hraniční, a budeme se snažit najít filtr, který by oddělil lobbying od korupce.

Hezké rozlišení lobbingu a korupce přináší ve svém článku Sylvie Stará, která říká, že lobbista přichází s informací, kdežto úplatkář s obálkou.⁷ To je sice výstižná, ale poměrně zjednodušená definice, a pokud osoba přichází s obálkou, pak skutečně nemůže být lobbistou. Ačkoliv má slovo lobbying poměrně negativní punc, ve výsledku nejde o nic špatného. Cílem lobbingu je předat relevantní a pravdivé informace, a to zejména lidem, kteří v dané věci rozhodují, a podpořit tak jejich rozhodnutí, byť logicky v zájmu lobbujícího. V České republice s ohledem na absenci právní regulace, lobbying v podstatě spočívá v prosazování zájmů, ale zcela legálními prostředky, přesvědčováním a vhodným informováním rozhodujících osob. Lobbování může být spojeno s poskytováním analýz a zjišťováním těch relevantních informací, které jsou následně pro lobbování použity. Nicméně ve výsledku lze shrnout, že jde o práci s informacemi a že lobbying v České republice stojí tzv. *praeter legem*.

Naopak korupce je jednání, které je protizákonné a je zákonem výslovně zakázáno, tedy je tzv. *contra legem*. Tím je myšlena zejména trestněprávní rovina, neboť se jedná o trestné činy podle hlavy X, dílu 3. trestního zákoníku, tedy o úplatkářství.

V aplikační praxi není ojedinělé, že obvinění z úplatkářských trestných činů svou obhajobu založí na tvrzeních o lobbingu, tj. rozporují protiprávnost skutkového jednání s poukazem na vykonávání lobbistické činnosti. Při posuzování trestní odpovědnosti však soudy

⁷ STARÁ, Sylvie: Lobbying nebo korupce? Rozdíl je podstatný! [online] © idnes.cz [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: https://finance.idnes.cz/lobbying-nebo-korupce-rozdil-je-podstatny-fpo-/podnikani.aspx?c=A070819_135816_firmy_rady_vra

nepřihlíží k lobbyingu jako k okolnosti, která by a priori vylučovala trestní odpovědnost za úplatkářské trestné činy. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti judikoval, že „z hlediska trestní odpovědnosti pachatele není podstatné, zda se trestného činu dopustil v rámci lobbyingu“.⁸ Vycházel přitom ze závěru, že pokud obviněný svým jednáním beze zbytku naplní veškeré obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu, není pro rozhodnutí ve věci podstatné, jakým způsobem různorodé kriminologické teorie a koncepce na lobbying nazírají a jak jej např. kriminologové vykládají. V tomto kontextu se nabízí otázka, jestli zákonná regulace lobbyingu vůbec má význam pro trestněprávní aplikační praxi?

I když není pochyb o tom, že naplnění obligatorních znaků skutkové podstaty je rozhodným atributem trestní odpovědnosti, vyřešení otázky, jestli se v konkrétní věci jednalo o legální formu lobbyingu, tj. o lobbying v pravém slova smyslu, má svůj význam právě při posouzení naplnění znaků skutkové podstaty. Pokud lobbying považujeme za legální způsob působení na úřední osobu, a činnost lobbisty bude vykonávána v souladu se stanovenými podmínkami, nelze úplatu, kterou za tuto činnost lobbista obdrží, považovat za úplatek, jehož definičním znakem je protiprávnost přijaté platby. Řešení otázky, jestli se v konkrétní věci jedná o lobbying, tedy má svůj význam při posouzení naplnění znaků skutkové podstaty úplatkářských trestných činů a orgány činné v trestním řízení by se měly i s obranou založenou na tvrzení o lobbyingu vypořádat. Skutkové jednání, které splňuje atributy legitimního lobbyingu, nemůže naplnit znaky trestného činu, nelze ho považovat za protiprávní. Lobbying nemůže být korupcí a korupce zase nemůže být lobbyingem. Jde o odlišná jednání, i když hranice mezi nimi je příliš úzká. V zájmu právní jistoty subjektů zabývajících se lobbistickou činností jako předmětem svého podnikání je žádoucí, aby i aplikační praxe kritéria pro určení hranice mezi lobbyingem a úplatkářstvím vymezila a jednotným způsobem posuzovala.

Judikatura ve věci úplatkářství není obsáhlá, což koresponduje i s nižší incidencí objasňování této trestné činnosti. Na konkrétních příkladech však lze poukázat, jak by bylo žádoucí vymezit rozlišující kritéria mezi úplatkářstvím a lobbyingem, a to zejména pro odlišení nepřímého úplatkářství podle § 333 TZ od legitimně realizovaného lobbyingu. V obou situacích je podstatou jednání působení na úřední osobu za úplatu, tj. v případě nepřímého úplatkářství za úplatek, v případě lobbyingu za legální odměnu pro lobbistu působícího na úřední osobu.

I analýza soudních rozhodnutí ve věcech úplatkářských trestných činů publikovaná organizací Transparency International Česká republika ztotožňuje pachatele nepřímého úplatkářství s lobbisty. Při rozboru rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. ledna

⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 3 Tdo 1507/2017.

2010, sp. zn. 44 T 71/2006⁹ dokonce jako typického pachatele závažnějších případů nepřímého úplatkářství označuje osobu s vysokoškolským vzděláním a bývalého poslance Parlamentu České republiky, jež se ujímá role lobbisty, tedy prostředníka mezi zájmy podnikatelů a státní správou.

Praxi ztotožňující lobbistu s pachatelem nepřímého úplatkářství není možné akceptovat. Samotná skutečnost, že někdo disponuje osobnostními předpoklady a schopnostmi umožňujícími realizovat vliv na úřední osobu, nelze bez dalšího hodnotit jako okolnost nasvědčující uplatňování tohoto vlivu protiprávním způsobem. V citovaném rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. ledna 2010, sp. zn. 44 T 71/2006 při hodnocení osoby obžalovaného soud připisuje význam skutečnosti, že v rozhodném období „*byl vysoce postavenou osobností v hierarchii politické strany, která zároveň měla dominantní postavení jak na radnici Prahy 10, tak hlavního města Prahy*“¹⁰. Právě schopnost ovlivnit legálními prostředky názory úřední osoby je podstatou lobbistické činnosti, a pokud prostředky, které k prosazování vlivu lobbista používá, nejsou nelegální, nelze mu je přičítat k tíži. Členství v politické straně rozhodně nepředstavuje nelegální prostředek prosazování zájmů. Naopak je prostředkem účasti na politickém životě společnosti. Pro vymezení hranice mezi úplatkářstvím a legitimním lobbingem tak politická příslušnost nebo politický vliv nemohou mít relevanci. Rozhodné bude posouzení prostředků, jakými byl v konkrétním případě vliv prosazován k dosažení konkrétního zájmu, a zhodnocení, jestli je daný zájem legitimní, přičemž požadovaný způsob, jakým má být kompetence úřední osoby v konkrétní věci vykonána, musí být legální a v souladu s její pravomocí.

Technicky se dá říct, že lobbingem by podle aktuální situace v České republice měla být ta činnost, která pomocí odborných, ideálně obhájitelných a přesných informací prosazuje zájmy jednotlivců a zájmových skupin, ovšem především tím, že cílené skupině dodá ty informace, které jsou pro její rozhodování důležité (od základních skutečností týkajících se problému až po výhody využití specifických místních zdrojů, společností, apod., a to i tak, že bude pomocí těchto informací – pokud nejsou záměrně zkreslené – upřednostněna určitá skupina – zájmová – nebo určitý jednatel), přičemž nesmí být pro takové ovlivnění použito nelegálních prostředků. Snahou lobbingu je, aby takto podané informace byly ve prospěch zájmové skupiny/jednotlivce, avšak aby nebyly záměrně zkreslené či nepravdivé (poté by lobbing jako takový neměl kýžený efekt, neboť se tyto informace musejí dát ověřit, aby mohly

⁹ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. ledna 2010, sp. zn. 44T 71/2006.

¹⁰ Tamtéž.

účinkovat a dotčený ovlivňovaný veřejný činitel nevystavil sám sebe zanedbání svých povinností).

3. Test legality lobbistické činnosti

Problematické (ne)rozlišování lobbyingu a úplatkářství v aplikační praxi soudů při řešení korupční trestné činnosti se zapojením úředních osob vedlo před časem autorku tohoto příspěvku k vytvoření pěti krokového testu legality, který by při posuzování této otázky mohl být aplikován. Je založený na rozlišení vztahu mezi lobbistou a ovlivňovanou osobou a prostředcích, jaké jsou pro vykonávání vlivu využívány, a to v návaznosti na trestněprávní úpravu úplatkářských trestných činů:

Test legality působení na úřední osobu – 5 kroků

1. krok: Byl v souvislosti s prosazováním legitimního partikulárního zájmu vykonáván vliv na úřední osobu nebo osobu s rozhodovací pravomocí nebo jinou osobu zapojenou do procesu přijímání právní regulace nebo rozhodování o prosazovaném zájmu?

ANO – krok 3

NE – krok 2

2. krok: Souvisel prosazovaný zájem s obstaráváním věcí obecného zájmu?

ANO – krok 3

NE – nejedná se o lobbying

3. krok: Byl prosazovaný zájem zaměřen na ovlivnění činnosti nebo rozhodovací pravomoci při vydávání individuálního právního aktu v konkrétní věci?

ANO – nejedná se o lobbying

NE – krok 4

4. krok: Byl vliv vykonáván legálními prostředky (přesvědčování silou argumentů)?

ANO – krok 5

NE – nejedná se o lobbying

5. krok: Byla ovlivňovaná osoba informována, koho zájmy osoba realizující vliv zastupuje?

Uvedený test legality působení na ovlivňovanou osobu umožní rozlišit charakter plnění poskytnutého za vykonávání vlivu na úřední osobu, ale i jinou osobu, u něž je prosazovaný zájem v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu. V situaci, kdy vliv vykonávaný na úřední osobu lze podle „*testu legality působení na úřední osobu*“ považovat za lobbying, bude plnění poskytnuté za tuto činnost považováno za oprávněné plnění, a nebudou tak naplněny definiční znaky úplatku, nebude se jednat o „*neoprávněnou výhodu spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok*“ (§ 334 odst. 1 TZ). Stejně tak ve vztahu k dalším úplatkářským trestným činům, pokud je plnění poskytnuto za ovlivňování v oblasti týkající se obstarávání věcí obecného zájmu a splňuje podmínky daného algoritmu, lze jej posuzovat jako odplatu za služby lobbisty. Toto rozlišení je pro posouzení trestněprávní odpovědnosti důležité. Odměna za vykonávání vlivu totiž bývá poskytnuta jak při korupci, tak při lobbyingu, ale při korupci se jedná o úplatek, při lobbyingu je to legální platba za poskytnuté služby.

Používání ustáleného algoritmu by posílilo právní jistotu lobbistů i lobbovaných, jakož i subjektů, jejichž zájem je prostřednictvím lobbistické činnosti prosazován. Samotná transparentnost lobbyingu, která je cílem navrhované právní úpravy, je totiž pouze jedním z rozhodných aspektů pro odlišení lobbyingu od korupce (krok 5 algoritmu) a z hlediska posuzování trestněprávní relevance jednání v kontextu interpretace znaků skutkové podstaty korupčních trestních činů samotná transparentnost není rozhodující, trestněprávní odpovědnost sama o sobě nevylučuje.

Závěr

Netransparentnost lobbistické činnosti v důsledku absence její zákonné regulace a stanovení pravidel pro její výkon má za následek její negativní vnímání společností a spojování s korupcí v politice. Právě přijetí zákonné regulace by umožnilo vrátit lobbyingu jeho původní význam a nahlížet naň jako na prospěšnou činnost, která ve svých důsledcích může zkvalitnit legislativní proces

¹¹ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. Lobbying nebo korupce? Praha: Leges, 2021, 96 s. ISBN: 978-80-7502-520-3, s. 58 – 61.

Do doby přijetí zákonné úpravy by však i v praxi soudů bylo vhodné, aby při svém rozhodování vzaly v úvahu legitimitu lobbistické činnosti a podmínky přípustnosti jejího výkonu bez negativní nálepky a důsledně rozlišovaly mezi lobbyingem a korupčními praktikami. Pro lepší odlišení lobbyingu od korupce, které v současné době není příliš prováděno, a orgánům činným v trestním řízení tyto dva pojmy většinou splývají, lze použít test legality popsany v tomto příspěvku a podrobně rozpracovaný v monografii zaměřené na řešení problematiky rozlišení lobbyingu a korupce.

SEZNAM ZDROJŮ

Monografie a učebnice:

GUÉGUEN, Daniel. *European Lobbying*. United Kingdom: John Harper Publishing, 2008

MÜLLER, Karel a kol. *Lobbing v moderních demokraciích*. Praha: Grada, 2010, 256 s. ISBN: 978-80-247-3165-0.

ŠEDIVÝ, Marek – MEDLÍKOVÁ, Olga. *Public relations, fundraising a lobbying pro neziskové organizace*. Praha: Grada, 2012, 144 s. ISBN: 978-80-247-4040-9.

TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana: *Lobbing nebo korupce?* Praha: Leges, 2021, 96 s. ISBN: 978-80-7502-520-3.

ZETTER, Lionel. *Lobbying The Art of Political Persuasion*. United Kingdom: Harriman House, 2011.

Periodika a sborníky:

STARÁ, Sylvie: *Lobbing nebo korupce? Rozdíl je podstatný!* [online] © idnes.cz [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: https://finance.idnes.cz/lobbing-nebo-korupce-rozdil-je-podstatny-fpo-/podnikani.aspx?c=A070819_135816_firmy_rady_vra

VANTUCH, P. Ignorujeme nebo docenujeme korupci? *Právní rádce*, roč. 2009, č. 6. ISSN 1210-4817.

Internetové zdroje:

Analýza soudních rozhodnutí vydaných v letech 2007 až 2009 ve věcech úplatkářských trestných činů. [online] © Transparency.cz [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/2012-Anal%C3%BDza_soudn%C3%ADch_rozhodnut%C3%AD_vydan%C3%BDch_v_letech_20

07_a%C5%BE_2009_ve_v%C4%9Bcech_%C3%BAplat%C3%A1%C5%99sk%C3%BDch_trestn%C3%BDch_%C4%8Din%C5%AF.pdf

SEGAL, TROY: Bribery vs. Lobbying: What's the Difference, [online] [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/financial-edge/0912/the-differences-between-bribery-and-lobbying.aspx>

Sněmovní tisk 1/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=200009>.

Sněmovní tisk 649/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=234255>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o regulaci lobbování, sněmovní tisk č. 649/0. [online] © 1995-2025, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2025-01-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=234255>

Ostatní:

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. ledna 2010, sp. zn. 44T 71/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. srpna 2013, sp. zn. 3Tdo 752/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. září 2017, sp. zn. 7 Tdo 1094/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. června 2016, sp. zn. 7 Tdo 746/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 3 Tdo 1507/2017.

NEODKLADNÉ OPATRENIE AKO ROZHODNUTIE VO VECI SAMEJ

URGENT MEASURE AS A DECISION ON THE MERITS

Rastislav Trnka¹

Abstrakt

Jednou z výziev súkromného procesného práva je nepochybne rýchlosť súdneho konania. Neodkladné opatrenie, ktoré má povahu rozhodnutia vo veci samej má predpoklady na to, aby sa stalo efektívnym procesným nástrojom v prípadoch, kedy sa vec javí ako jednoznačná. Rozhodnutie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia má však svoje limity, a preto nemôže v celom rozsahu nahradiť štandardný rozsudok súdu vo veci samej.

Kľúčové slová

neodkladné opatrenie, rýchlosť konania, žaloba, procesná efektivita

Abstract

One of the key challenges in private procedural law is undoubtedly the speed of judicial proceedings. An urgent measure that takes the form of a decision on the merits has the potential to become an effective procedural tool in cases where the matter appears to be straightforward. However, the decision on an application for an urgent measure has its limitations, and thus cannot fully substitute for a standard court judgment on the merits.

Key words

urgent measure, speed of proceedings, action, process efficiency

Úvod

Prijatím Civilného sporového poriadku² došlo k zavedeniu nového procesného inštitútu v podobe tzv. definitívneho neodkladného opatrenia ako meritórneho rozhodnutia vo veci samej, ktorý dovtedajšia procesná práva úprava³ nepoznala.⁴ Uvedená zmena pôsobí „lákavo“ a nabáda žalobcu na podanie návrhu na nariadenie tohto definitívneho neodkladného opatrenia, pretože nie raz sa stáva, že žalobca vidí svoju vec jasne, v dôsledku čoho pochopiteľne uprednostňuje rýchle a lacné konanie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ktoré má charakter rozhodnutia vo veci samej (ďalej aj „definitívne neodkladné opatrenie“) pred

¹ JUDr. Rastislav Trnka, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, externý doktorand; advokát vo Zvolene

² Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

³ Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov

⁴ Definitívne neodkladné opatrenie možno vnímať ako jeden z najzásadnejších rozdielov oproti právnej úprave predbežného opatrenia. Napr. KOTRECOVÁ, A. Uznesenie v systéme súdnych rozhodnutí v civilnom procese. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 52.

štandardným civilným súdnym procesom. Tento procesný inštitút má však svoje limity a nenahrádza konanie vo veci samej. To, aké tieto limity sú a akým spôsobom sa uplatňujú preskúmame najmä z pohľadu efektívnosti definitívneho neodkladného opatrenia.

1. Predpoklady na nariadenie neodkladného opatrenia

Civilný sporový poriadok upustil od pôvodnej koncepcie bezpodmienečnej väzby predbežného opatrenia na konanie vo veci samej, a to najmä z dôvodu, že procesná úprava predbežných opatrení podľa Občianskeho súdneho poriadku vykazovala v mnohých prípadoch prvky neefektívnosti, a to najmä vo vzťahu k nadväzujúcemu exekučnému konaniu. Subjektívne práva, ktorým bola poskytnutá predbežná ochrana počas konania alebo bezprostredne pred ním boli po jeho skončení spravidla naďalej vystavené pôvodnému ohrozeniu, keďže predbežné opatrenie zaniklo najneskôr uplynutím 30 dní od vykonateľnosti meritórneho rozhodnutia.⁵

Civilný sporový poriadok pozná dva základné predpoklady pre nariadenie neodkladného opatrenia. Prvým predpokladom je potreba bezodkladne upraviť pomery a druhým predpokladom je obava, že exekúcia bude ohrozená.⁶ Tieto predpoklady, ktoré sa uplatňujú alternatívne, možno označiť za všeobecné podmienky pre nariadenie neodkladného opatrenia. Vo vzťahu k definitívnemu neodkladnému opatreniu právna úprava Civilného sporového poriadku predpokladá splnenie ďalšej, špeciálnej či osobitnej podmienky na jeho nariadenie, a to, že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami.⁷ Ak teda uvažujeme o neodkladnom opatrení, ktoré má charakter rozhodnutia vo veci samej, musí byť splnená aj táto špeciálna podmienka popri jednej zo všeobecných podmienok, ktorých splnenie musí mať súd za osvedčené. Pokiaľ tieto skutočnosti nie sú dostatočným spôsobom osvedčené, súd sa návrhom ďalej nezaoberá a návrh na nariadenie neodkladného opatrenia zamietne.

Okrem uvedených podmienok dospela súdna prax aj k ďalším podmienkam, resp. princípom, na ktorých je inštitút neodkladného opatrenia postavený. Ide o nasledovné princípy:

- princíp opodstatnenosti
- princíp efektívnosti
- princíp reparability

⁵ SEDLAČKO, F. In ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1225

⁶ § 325 ods. 1 Civilného sporového poriadku

⁷ § 336 ods. 1 Civilného sporového poriadku

- princíp proporcionality
- princíp subsidiarity⁸

Vo vzťahu k definitívnemu neodkladnému opatreniu dodávame, že princíp reparability ustupuje do úzadia, resp. úplne sa vytráca, pretože zmyslom a účelom definitívneho neodkladného opatrenia je trvalá úprava pomerov. Z tohto uhla pohľadu považujeme definitívne neodkladné opatrenie za špecifický druh tohto inštitútu, ktorý môže v istých prípadoch nahradiť rozhodnutie vo veci samej. Samozrejme, aj v dôsledku nariadenia neodkladného opatrenia môže dôjsť k vzniku škody či inej ujmy na právach dotknutých osôb. V takomto prípade prichádza do úvahy osobitný druh náhrady škody spôsobenej neodkladným opatrením,⁹ prípadne sa strana, proti ktorej definitívne neodkladné opatrenie smeruje, môže v konaní vo veci samej domáhať náhrady škody či inej ujmy spôsobenej neodkladným opatrením.

⁸ Podľa uznesenia Krajského súdu v Trnave zo dňa 25.10.2022, sp. zn. 24Co/111/2022: „Základnými predpokladmi pre nariadenie neodkladného opatrenia, ktoré súd musí skúmať je potom osvedčenie existencie právneho vzťahu medzi sporovými stranami, navrhovateľom tvrdené a osvedčené skutočnosti odôvodňujúce potrebu neodkladnej úpravy pomerov alebo obavu z ohrozenia exekúcie (princíp opodstatnenosti), že uložením požadovanej povinnosti alebo obmedzenia objektívne možno dosiahnuť ochranu, ktorej sa navrhovateľ domáha (princíp efektívnosti), že navrhovaným neodkladným opatrením, pokiaľ bude mať dočasný charakter, nebude vytvorený nenávratný stav (princíp reparability), že právne účinky neodkladného opatrenia neobmedzia povinnú osobu neprimeraným spôsobom a nad nevyhnutný rozsah (princíp proporcionality), a že sledovaný účel nemožno dosiahnuť zabezpečovacím opatrením (princíp subsidiarity). Reálne vyhodnotenie potreby bezodkladne upraviť pomery je otázkou voľnej úvahy súdu, ktorá musí byť objektívne preskúmateľná na základe odôvodnenia rozhodnutia. Neodkladné opatrenie bude spravidla opodstatnené, ak jeho navrhovateľovi hrozí vznik alebo rozširovanie škody či inej ujmy, dochádza k porušovaniu alebo ohrozovaniu jeho práv a oprávnených záujmov, prípadne hrozí zhoršenie jeho právnej pozície do takej miery, že sa mu viac neoplatí uchádzať o konečnú súdnu ochranu. Samotné dokazovanie má v konaní o návrhu neodkladného opatrenia povahu osvedčovania. Návrh na nariadenie neodkladného opatrenia musí obsahovať zákonom požadované náležitosti, t. j. opísanie rozhodujúcich skutočností odôvodňujúcich vydanie neodkladného opatrenia, uvedenie podmienok dôvodnosti nároku, ktorému sa má poskytnúť predbežná ochrana a odôvodnením nebezpečenstva bezprostredne hroziacej ujmy. Predpokladom na nariadenie neodkladného opatrenia nie je spoľahlivé preukázanie samotného nároku, ale postačuje, ak je osvedčený nárok, ktorému sa má poskytnúť predbežná ochrana. Pred jeho nariadením nemusí súd zistiť všetky skutočnosti, ktoré sú potrebné pre vydanie konečného rozhodnutia, je však nutné, aby boli osvedčené aspoň základné skutočnosti. Osvedčenie znamená, že súd pomocou ponúknutých dôkazných prostriedkov zisťuje najvýznamnejšie skutočnosti (teda nie všetky rozhodujúce skutočnosti). Pri ich zisťovaní nemusí dbať na všetky formality, ako je to pri dokazovaní; postačuje, že osvedčená skutočnosť sa mu vzhľadom na všetky okolnosti javí ako nanajvýš pravdepodobná. Pri nariadení neodkladného opatrenia teda súd poskytne oprávnenej strane dočasnú ochranu, prípadne zabraňuje ďalšiemu zhoršovaniu jeho postavenia aj za cenu, že skutočný stav veci nie je ešte náležite zistený, a teda že subjektívne právo ani jemu zodpovedajúca povinnosť nie sú celkom nepochybné. Dočasnou úpravou sa neprejudikujú práva a povinnosti účastníkov ani posúdenie právneho vzťahu medzi nimi. Znamená to, že obsahom dočasnej úpravy v neskoršom konaní nie je súd viazaný a môže rozhodnúť inak. Pred nariadením neodkladného opatrenia súd musí vždy zvážiť, či sa v dôsledku neodkladného opatrenia nevytvorí nezvratný (nenapraviteľný) stav v právnych vzťahoch medzi sporovými stranami, či zásah do práv dotknutej strany je primeraný navrhovateľom osvedčenému porušeniu jeho práv a právom chránených záujmov (zásada tzv. primeranosti zásahu).“

⁹ Podľa § 340 ods. 1 Civilného sporového poriadku: „Ak neodkladné opatrenie zaniklo alebo bolo zrušené z iného dôvodu než preto, že sa návrhu vo veci samej vyhovel, alebo preto, že právo navrhovateľa bolo uspokojené, navrhovateľ je povinný nahradiť škodu a inú ujmu tomu, komu neodkladným opatrením vznikli.“

2. Limity definitívneho neodkladného opatrenia

Ako už bolo naznačené vyššie, definitívne neodkladné opatrenie je lákavým inštitútom najmä z dôvodu rýchlosti rozhodnutia o návrhu a relatívne nízkych nákladov vo forme poplatkovej povinnosti, ktoré sú s návrhom na nariadenie neodkladného opatrenia spojené. S „atraktívnosťou“ definitívneho neodkladného opatrenia úzko súvisí možnosť súdu nariadiť neodkladné opatrenie, ktorého obsah je totožný s výrokom vo veci samej.¹⁰ Pre úplnosť dodávame, že predošlá právna úprava civilného procesu či skôr občianskeho súdneho konania v zásade vylučovala nariadenie predbežného opatrenia, ktorého výrok by bol totožný s rozhodnutím vo veci samej.¹¹ Postupom času však došlo k judikatórnemu posunu, ktorý aj za účinnosti Občianskeho súdneho poriadku v istých prípadoch pripustil nariadenie predbežného opatrenia totožného s rozhodnutím vo veci samej.¹²

V súvislosti s limitmi neodkladného opatrenia do popredia vystupuje princíp proporcionality, v zmysle ktorého je úlohou konajúceho súdu skúmať, či nariadením neodkladného opatrenia nedôjde k neprimeranému zásahu do vzťahov strán alebo tretích osôb.¹³ To vnímame pozitívne, pretože ako už bolo uvedené vyššie, súd v rámci rozhodovania o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia nevykonáva dokazovanie v takej kvalite, ako je to v štandardnom civilnom procese, ale len zisťuje, či sú žalobcom (navrhovateľom) tvrdené skutočnosti za osvedčené. O to viac nabera tento princíp na dôležitosť v prípade definitívneho neodkladného opatrenia, pretože právoplatnosťou definitívneho neodkladného opatrenia nastane stav takmer totožný tomu, ako keby bolo súdom vydané meritórne rozhodnutie vo forme rozsudku. Samozrejme, isté rozdiely sú dané samotnou povahou inštitútu neodkladného opatrenia ako takého, no takáto forma úpravy pomerov medzi stranami sporu má veľmi blízko k meritórnemu rozsudku. Princíp proporcionality tak slúži ako istá forma limitácie možností a aplikovateľnosti definitívneho neodkladného opatrenia, pretože sudca rozhodujúci o podanom návrhu musí dôsledne zvážiť, či nariadením definitívneho neodkladného opatrenia nedôjde k neprimeranému zásahu do práv a právom chránených záujmov druhej strany sporu, prípadne tretej osoby. Súd musí nájsť akýsi balans medzi neodkladnou potrebou definitívne upraviť pomery medzi stranami sporu a zásahom do existujúceho právneho stavu.

¹⁰ § 330 ods. 2 Civilného sporového poriadku

¹¹ Napr. uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21.01.1997, sp. zn. 4Obo/60/1996 (R 16/1998) alebo rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 23.05.2012, sp. zn. 1MCdo/2/2011

¹² SEDLAČKO, F. In ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1267, alebo aj R 14/1998

¹³ Napr. nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18.07.2002, sp. zn. IV. ÚS 89/02

Takýmto príkladom môže byť vypratanie nehnuteľnosti určenej na bývanie, spravidla bytu. Rozhodovacia prax súdov sa spočiatku prikláňala k záveru, že definitívne neodkladné opatrenie, ktorým sa nariadi vypratanie bytu, predstavuje efektívny procesný prostriedok.¹⁴ Neskôršie súdne rozhodnutia sa však priklonili skôr k zdržanlivému prístupu, podľa ktorého si záver o tom, či mať byť vypratanie nehnuteľnosti nariadené alebo nie, vyžaduje riadne dokazovanie v sporovom procese.¹⁵ Zdržanlivý prístup súdov v otázke vypratania nehnuteľnosti slúžiacej na bývanie považujeme za správny, a to aj napriek tomu, že navrhovateľ neodkladného patrenia (najmä vlastníka nehnuteľnosti) predloží súdu dostatočné dôkazy preukazujúce jeho tvrdenia. Dôvodom nášho názoru nie je ani to, že nájom bytu je osobitne chránený¹⁶, ale to, že v týchto prípadoch častokrát absentuje potreba neodkladne upraviť pomery medzi stranami. Uvedený prístup súdov len potvrdzuje, že aj napriek tomu, že skutková situácia sa môže javiť jednoznačne, v prípade ak chýba všeobecný predpoklad pre nariadenie neodkladného opatrenia, nie je možné tento procesný inštitút využiť. Možno uzavrieť, že inštitút definitívneho neodkladného opatrenia nemôže nahradiť štandardné civilné sporové konanie ako také, avšak v istých prípadoch ponúka veľmi efektívnu alternatívu, ako rýchlo a s nízkymi nákladmi dosiahnuť rozhodnutie, ktoré má svojou povahou blízko meritórnemu rozsudku.

Definitívne neodkladné opatrenie nie je vhodným procesným inštitútom ani v prípadoch, kedy si vec vyžaduje vykonanie riadneho dokazovania, čo je spravidla spojené so skutkovo a právne zložitejšími spormi. Takouto situáciou môže byť neodkladné opatrenie v zmysle ustanovenia § 55b Obchodného zákonníka.¹⁷ Dôvodová správa k novelizácii Obchodného zákonníka, ktorým sa do tohto typicky hmotnoprávneho predpisu zakotvil inštitút rýdzo procesnoprávnej povahy uvádza, že ide o špecifickú právnu úpravu neodkladných opatrení oproti tým neodkladným opatreniam, ktoré obsahuje tretia hlava tretej časti Civilného sporového poriadku, pričom ich účel a charakter ostáva rovnaký. Potreba zakotviť toto osobitné neodkladné opatrenia vyplýva z toho, že porušenie obchodného tajomstva môže mať pre majiteľa obchodného tajomstva ničivé účinky, keďže napríklad v prípade jeho sprístupnenia širokej verejnosti (prostredníctvom internetu, novín) neprichádza do úvahy možnosť navrátenia

¹⁴ Napr. uznesenie Okresného súdu Bratislava I zo dňa 30.07.2018, sp. zn. 11C/20/2018 alebo uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 06.12.2017, sp. zn. 17Co/343/2017

¹⁵ Napr. uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 24.04.2018, sp. zn. 3Co/48/2018 alebo uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 28.02.2024, sp. zn. 2Co/23/2024

¹⁶ § 685 ods. 1 Občianskeho zákonníka

¹⁷ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

do pôvodného stavu. Podľa odbornej verejnosti ochrana obchodného tajomstva vyžaduje rýchle a účinné opatrenia na okamžité ukončenie porušenia alebo ohrozenia obchodného tajomstva.¹⁸ Aj bez bližšieho skúmania je možné povedať, že súdne spory vyplývajúce z porušenia obchodného tajomstva a obzvlášť návrhy na nariadenie neodkladného opatrenia v tejto oblasti predstavujú veľmi zriedkavú skupinu konaní, a preto je namieste úvaha o tom, či zakotvenie osobitného neodkladného opatrenia na úseku ochrany obchodného tajomstva, ktoré *de iure* môže mať povahu aj definitívneho neodkladného opatrenia, je naozaj potrebné.¹⁹ Keďže sa spravidla jedná o skutkovo a právne zložité veci, nevieme si reálne predstaviť, že by súd vo veci vydal definitívne neodkladné opatrenie.

Naproti tomu príkladom, kedy sa definitívne neodkladné opatrenie javí ako vhodný procesný nástroj na trvalú úpravu pomerov medzi stranami je uloženie povinnosti strpieť výkon práva vyplývajúceho z vecného bremena spočívajúceho v prechode alebo prejazde cez pozemok. Pokiaľ je toto vecné bremeno zapísané v katastri nehnuteľností na liste vlastníctva, navrhovateľ k tomu predloží samotnú zmluvu, ktorou bolo predmetné vecné bremeno zriadené a súdu preukáže, že mu je vo výkone tohto práva bránené, niet rozumného dôvodu, aby súd definitívne neodkladné opatrenie nevydal.²⁰ Takýmto neodkladným opatrením sa zabezpečí trvalá úprava pomerov medzi účastníkmi vecno-právneho vzťahu a žalobca získa vykonateľné rozhodnutie (exekučný titul), na základe ktorého môže voči žalovanému viesť exekučné konanie.

Možno teda uzavrieť, že definitívne neodkladné opatrenie má svoje miesto najmä v prípadoch, kedy je možné už na základe predložených dôkazov spravidla vo forme listín dospieť k záveru, ku ktorému by s najväčšou pravdepodobnosťou dospel súd aj v prípade, ak by vo veci vykonal štandardné dokazovanie. V konečnom dôsledku je vždy na konajúcom súde, či do určitého právneho vzťahu zasiahne takýmto „definitívnym“ spôsobom alebo len „obyčajným“ neodkladným opatrením, na ktoré nadväzuje konanie vo veci samej.

Ako už bolo uvedené, definitívne neodkladné opatrenie má veľmi blízko k meritórnemu rozsudku vo veci samej, no nemožno ich stotožňovať. Základným rozdielom je to, že právoplatný rozsudok nie je možné zmeniť²¹ a predstavuje *res iudicata*, no proti uzneseniu,

¹⁸ MORAVČÍKOVÁ, A. In. PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 242

¹⁹ Neodkladné opatrenie podľa ustanovenia § 55b Obchodného zákonníka bolo do nášho právneho poriadku zakomponované v dôsledku nie veľmi správnej transpozície smernice EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)

²⁰ Pozri napr. uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 30.09.2020, sp. zn. 14Co/58/2020 alebo uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 03.08.2017, sp. zn. 25Co/147/2017

²¹ Odhliadnuc od mimoriadnych opravných prostriedkov

ktorým bolo právoplatne nariadené definitívne neodkladné opatrenie je možné podať zo strany toho, komu bola definitívnym neodkladným opatrením uložená povinnosť, žalobu vo veci samej. Pokiaľ bude v konaní o žalobe vo veci samej žalobca úspešný, súd aj bez návrhu neodkladné opatrenie zruší. Zaujímavé je aj to, že súd neurčuje lehotu, v ktorej musí byť žaloba podaná, a teda k jej podaniu a v konečnom dôsledku aj k zrušeniu definitívneho neodkladného opatrenia môže dôjsť kedykoľvek.²²

3. Poučovacia povinnosť súdu

Ako už bolo načrtnuté vyššie, súd v rámci osobitnej poučovacej povinnosti o možnosti podať žalobu vo veci samej má stranu, proti ktorej definitívne neodkladné opatrenie smeruje, v podstate poučiť o tom, akú žalobu je potrebné podať.²³ Odborná literatúra túto osobitnú poučovaciu povinnosť vníma ako zabezpečenie rovnosti sporových strán a zabezpečenie adekvátnej ochrany práv a oprávnených záujmov osôb, proti ktorým definitívne neodkladné opatrenie smeruje.²⁴ Aj keď rozsah poučovacej povinnosti vyplýva priamo z Civilného sporového poriadku, je otázne, aký vplyv na nariadené definitívne neodkladné opatrenie by malo podanie žaloby vo veci samej, ktorá presne nekopíruje poučenie súdu. Domnievame sa, že aj s ohľadom na materiálne poňatie ochrany práv a oprávnených záujmov nie je vylúčená situácia, kedy strana dotknutá definitívnym neodkladným opatrením podá žalobu odlišnú od tej, na ktorej podanie sú súd v nariadenom definitívnom neodkladnom opatrení poučil. Tento záver nepriamo podporuje aj samotné znenie ustanovenia § 337 ods. 2 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého sa konanie vo veci samej môže týkať aj nárokov na navrátenie do pôvodného stavu alebo nárokov na náhradu škody alebo inej ujmy spôsobenej výkonom neodkladného opatrenia. Vecný súvis s definitívnym neodkladným opatrením však musí byť daný.

Ako príklad nesprávneho poučenia zo strany súdu uvádzame uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 03.08.2017, sp. zn. 25Co/147/2017, ktorý v rámci poučenia uviedol: „*Súd poučuje Q. O., že môže podať žalobu vo veci samej, v ktorej stranami bude on ako žalobca a navrhovatelia ako žalovaní. Následkom úspešnej žaloby bude zrušenie tohto neodkladného opatrenia.*“ Civilný sporový poriadok kladie súdu povinnosť špecifikovať, o aké konanie vo

²² § 337 ods. 1 v spojení s § 337 ods. 3 Civilného sporového poriadku

²³ Podľa § 337 ods. 2 Civilného sporového poriadku: „*Súd vo výroku uznesenia podľa odseku 1 uvedie strany a predmet konania vo veci samej. Konanie vo veci samej sa môže týkať aj nárokov na navrátenie do pôvodného stavu alebo nárokov na náhradu škody alebo inej ujmy spôsobenej výkonom neodkladného opatrenia.*“

²⁴ SEDLAČKO, F. In ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1283, ISBN: 978-80-7400-909-9

veci samej sa má jednať, a preto len strohé uvedenie toho, že je možné podať žalobu vo veci samej, nestačí. Aj s dôrazom na posúdenie, či ide alebo nejde o súdne konanie, ktoré súvisí s nariadeným definitívnym neodkladným opatrením je žiadúce, aby súd čo možno najkonkrétnejšie špecifikoval, o aké konanie sa má jednať, resp. ak to nie je z objektívnych príčin možné, vždy môže poučiť stranu, proti ktorej neodkladné opatrenie smeruje, aby sa v konaní vo veci samej domáhala navrátenia do pôvodného stavu alebo náhrady škody či inej ujmy spôsobenej definitívnym neodkladným opatrením.

Otázku, či takéto nesprávne poučenie o následkoch spojených s podaním žaloby vo veci samej predstavuje porušenie práva na spravodlivý proces vyriešil Najvyšší súd SR tak, že o porušenie tohto práva sa nejedná.²⁵

Záver

Preskúmaním definitívneho neodkladného opatrenia sme dospeli k záveru, že tento procesný inštitút predstavuje efektívny odklon od štandardného civilného súdneho procesu, a to najmä z pohľadu efektívnosti a možnosti finálneho vyriešenia spornej situácie. Práve možnosť s konečnou platnosťou rozhodnúť vec aj touto formou predstavuje popri iných často využívaných inštitútoch (napr. platobný rozkaz) efektívne riešenie sporu. Na druhej strane, definitívne neodkladné opatrenie nenahrádza a ani nemôže v celosti nahradiť štandardný civilný súdny proces, pretože už zo svojej podstaty je limitované istými obmedzeniami vyplývajúcimi z platnej právnej úpravy. Pokiaľ bude návrh na nariadenie definitívneho neodkladného opatrenia použitý v správnej skutkovej situácii, pôjde zrejme o najvhodnejší procesný inštitút z pohľadu celkovej efektívnosti riešenia sporu.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie:

KOTRECOVÁ, A. Uznesenie v systéme súdnych rozhodnutí v civilnom procese. Bratislava : C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-89603-47-3

ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie, Praha : C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-909-9

²⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 11.12.2019, sp. zn. 6Cdo/22/2019 (R 40/2020)

PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-8232-018-6

Súdne rozhodnutia:

nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18.07.2002, sp. zn. IV. ÚS 89/02
uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 03.08.2017, sp. zn. 25Co/147/2017
uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 30.09.2020, sp. zn. 14Co/58/2020
uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 28.02.2024, sp. zn. 2Co/23/2024
uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 24.04.2018, sp. zn. 3Co/48/2018
uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 06.12.2017, sp. zn. 17Co/343/2017
uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 25.10.2022, sp. zn. 24Co/111/2022
uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 11.12.2019, sp. zn. 6Cdo/22/2019 (R 40/2020)
uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21.01.1997, sp. zn. 4Obo/60/1996 (R 16/1998)
uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 23.05.2012, sp. zn. 1MCdo/2/2011
uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.05.1997, sp. zn. 1Obo/57/97 (R 14/1998)
uznesenie Okresného súdu Bratislava I zo dňa 30.07.2018, sp. zn. 11C/20/2018

Právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok
Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník
Smernica EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane
nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)

HISTORICKÉ A PRÁVNE ASPEKTY PREDCHÁDZAJÚCE MIEROVÝM ROKOVANIAM VO VERSAILLES

HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS PRECEDING THE VERSAILLES PEACE NEGOTIATIONS

Miroslava Trudičová¹

Abstrakt

Článok podrobne analyzuje historické a právne aspekty, ktoré predchádzali mierovým rokovaniam vo Versailles v roku 1919, s dôrazom na ich význam pre formovanie moderného medzinárodného práva a diplomacie. Autorka sa zameriava na identifikáciu kľúčových faktorov, ktoré viedli k vypuknutiu prvej svetovej vojny a následne ovplyvnili priebeh mierových rokovaní. Dôraz je kladený na udalosti, ktoré zohrali rozhodujúcu úlohu počas samotných rokovaní a na ktorých bol založený Versailleský mier. Zároveň ponúka prehľad právnych a historických faktorov, ktoré viedli k vzniku nového svetového poriadku a prispeli k rozvoju medzinárodného práva v 20. storočí.

Kľúčové slová

Príčiny prvej svetovej vojny, Prvá svetová vojna, Priebeh mierových rokovaní vo Versailles

Abstract

The article provides a detailed analysis of the historical and legal aspects preceding the 1919 Paris Peace Conference, with a particular focus on their significance in shaping modern international law and diplomacy. The author identifies key factors that led to the outbreak of World War I and subsequently influenced the course of the peace negotiations. Emphasis is placed on events that played a crucial role during the negotiations themselves and upon which the Treaty of Versailles was based. Additionally, the article offers an overview of the legal and historical factors that led to the emergence of a new world order and contributed to the development of international law in the 20th century.

Keywords

Causes of World War I., World War I., Course of the peace negotiations at Versailles

Úvod

Prvá svetová vojna vstúpila do moderných svetových dejín pod často používaným označením „veľká vojna“ („*The Great War*“). Od samotného počiatku to bola predovšetkým vojna totálna, pretože v nej boli mobilizované všetky zdroje, mala totálne ciele (kto z koho;

¹ JUDr. Miroslava Trudičová, Právnická fakulta – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Katedra dejín, štátu a práva, Kováčska 26, 040 75 Košice.

zámerom bolo zraziť protivníka na dlhú dobu na kolená), úspech v nej sa stal najvyšším cieľom všetkých hlavných účastníkov, vojenský veliteľia sa stali najvplyvnejšími funkcionármi vojnových štátov / štátov zapojených do vojny. Táto vojna mala predovšetkým celý rád vážnych príčin, medzi ktorými najdôležitejšími boli politické, ekonomické, vojenské a geopolitické príčiny.

Pokiaľ na vývoj medzinárodnej politiky pred rokom 1914 pozrieme cez prizmu teórie Raymonda Arona ukáže sa nám, že základnou príčinou vypuknutia prvej svetovej vojny bola bipolarita medzi Nemeckom a Rakúskom na strane jednej a štátmi Dohody na strane druhej. Historický kontext tej doby sa vyznačoval nezlučiteľnými záujmami a nárastom konfliktov, pretože v krajinách, ktoré sa stále viac obávali toho, že sa stanú obeťami rýchlo rozpútanej vojny, neustále silnelo vyzbrojovanie a prípravy na vojnu, v dôsledku čoho stále viac prevládala stratégia nad diplomaciou a posilňoval sa vplyv vojakov.²

V auguste a septembri 1914 si len málokto vedel predstaviť, aká strašná vojna sa začala, aká dlhá, krutá a ničivá bude a aké nepredvídateľné budú jej dôsledky. Veľká vojna ukončila jednu historickú epochu a začala druhú. Nič už nemohlo zostať také, aké bolo predtým. Nesmierna katastrofa, ktorá postihla svet a najmä Európu, narušila hospodárstvo a všetky jeho súvislosti, narušila morálku, spôsob života a zničila monarchie, ktoré existovali po stáročia.

Počas svetovej vojny zmizla nielen stará mapa Európy, ale aj jej starý duch a poriadok. Prvá svetová vojna nebola len vojnou zbraní, ale aj ideí. Skutočnosť, že najsilnejšie svetové mocnosti navzájom rozpútali vyčerpávajúci vojenský konflikt, ktorému neváhali obetovať materiálny a morálny poklad ľudskej civilizácie, nevyhnutne oslabila a zdiskreditovala existujúci spoločenský systém v očiach nižších a stredných vrstiev obyvateľstva, najmä v najviac vojnou postihnutých vyspelých krajinách. Vojna mimoriadne prispela k posilneniu štátnej moci a tým aj jej schopnosti ovládať a potláčať.³

1. Príčiny prvej svetovej vojny

V roku 1867 tvorili Habsburskú monarchiu, v nadväznosti na Rakúsko – Uhorské vyrovnanie, dva štáty - Uhorské kráľovstvo a Rakúske cisárstvo. Štátne územie Rakúskeho cisárstva sa skladalo zo 17 rakúskych dedičných provincií zoskupených do 14 administratívnych celkov. Uhorské kráľovstvo bolo štátprávne rozdelené na dve časti skladajúce sa zo samotného (v užšom slova zmysle) Uhorska a Chorvátska, ktoré mali vlastnú vládu, snem a verejnú správu. Habsburská monarchia bola koncentrickým štátom, ergo okrem

² EICHLER, J.: Od Sarajeva po Hirošimu, Válka a mír v první polovině 20. století. Praha: Karolinum, 2013. s. 28

³ HRONSKÝ, M.: The struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon. Bratislava: VEDA, 2001. s. 13-14.

osoby vládca, ktorý bol zároveň aj rakúskym cisárom aj uhorským kráľom, spájali obe časti monarchie aj tzv. spoločné záležitosti riadené spoločnými ministerstvami, napríklad zahraničné veci, vojenské záležitosti, finančná otázka a s tým spojený colný, bankový a peňažný systém.

V roku 1868 sa uskutočnila úprava zákonov, v zmysle ktorých získalo Chorvátsko – slavonske kráľovstvo ako súčasť uhorského kráľovstva rozsiahlu politickú a územnú autonómiu spolu s bánom ako hlavou výkonnej moci. Podobne, avšak v menšom rozsahu, sa autonómne práva priznali aj haličským Poliakom.

Štruktúra monarchie sa v roku 1908 zmenila, nakoľko v Budinskom kráľovskom paláci v snahe kompenzovať neustále silnejúci srbský iredentizmus⁴ a posilniť pozíciu monarchie na Balkáne, František Jozef vyhlásil Bosnu a Hercegovinu za integrálnu súčasť monarchie⁵. Medzi obyvateľmi monarchie naďalej pretrvávali a silneli snahy o federatívne usporiadanie, keďže duálna konštrukcia nebola vhodná na účinné riadenie mnohonáboženského a mnohoetnického štátu. Už beztak zlá situácia v krajine sa zhoršovala vplyvom rastúcich medzinárodných sporov.⁶

V Habsburskej ríši žilo päťdesiat miliónov ľudí reprezentujúcich jedenásť národov a jej územie tvorilo dnešné Rakúsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina, časť Poľska a severovýchodný cíp Talianska. Cisár František Jozef vládol v habsburskej ríši od roku 1848, a v roku 1867 bol nútený zaviesť v monarchii dualizmus. Rakúšania rozvíjali vzťahy s Nemeckom, Tureckom a Gréckom, v snahe potlačiť srbské ambície na vytvorenie slovanského štátu Juhoslávia na území, kde toho času žilo niekoľko miliónov habsburských poddaných. Pred rokom 1914 boli bežnou súčasťou rakúskej diplomacie vojenské hrozby, ktoré rakúski generáli brali ľahkovážne, ba až ako prostriedok presadzovania národných záujmov. Možno však povedať, že správanie sa susediacich štátov nebolo o nič lepšie.⁷

⁴ Nacionalizmus bol jednou z mnohých politických síl v hre, v čase pred prvou svetovou vojnou, pričom kľúčovú úlohu zohrával najmä srbský nacionalizmus, ktorý možno datovať do polovice a konca 19. storočia, hoci dve urýchľujúce nacionalistické udalosti sú priamo spojené so začiatkom prvej svetovej vojny. Na Balkáne sa slovanskí Srbi usilovali o nezávislosť od Rakúsko-Uhorska a Osmanskej ríše a v roku 1878 sa pokúsili získať kontrolu nad Bosnou a Hercegovinou a vytvoriť jednotný srbský štát. S úpadkom Osmanskej ríše srbský nacionalizmus naďalej rástol. Dostupné na internete: [Six Causes of World War I | Norwich University - Online](https://www.norwich.ac.uk/online/six-causes-of-world-war-i/)

⁵ Anexia [lat.] - je násilné pripojenie celého územia alebo časti územia iného štátu jednostranným aktom anektujúceho štátu na základe násilného obsadenia po víťaznej vojne alebo pod hrozbou ozbrojeného násillia. Koná sa spravidla proti vôli jeho obyvateľstva, čím predstavuje porušenie práva na samourčenie národov. Súčasné medzinárodné právo zakazuje hrozbu silou alebo použitie sily v medzinárodných vzťahoch proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s cieľmi Organizácie Spojených národov (OSN). Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/anexia>

⁶ ROMSICS, I.: Trianonská mierová zmluva. Bratislava: Kalligram, 2006. s. 11 – 22.

⁷ HASTINGS, M.: Catastrophe: Europe Goes to War 1914. London: William Collins, 2013. s. 39-42.

Po roku 1908 sa vzťahy medzi Srbskom a Rakúsko-Uhorskom radikálne zhoršili v dôsledku anektovania Bosny a Hercegoviny. Tento krok, ktorý srbské vedenie považovalo za priame porušenie srbských národných záujmov, vyvolal v Belehrade hlbokú frustráciu a odhodlanie destabilizovať región. Zatiaľ čo sa Srbsko obracalo na Rusko a spojenecké štáty Trojdohody⁸ s prosbou o podporu, Rakúsko-Uhorsko si budovalo silné spojenectvo s Nemeckom a Talianskom, čím vznikla protichodná aliancia⁹, ktorá výrazne zvýšila napätie v Európe.¹⁰

Samotnému vypuknutiu prvej svetovej vojny predchádzala tzv. júlová kríza, ktorá predstavuje obdobie medzi atentátom na následníka rakúskeho trónu, arcivojvodu Františka Ferdinanda, ku ktorému došlo dňa 28. júna 1914 v Sarajeve a rakúskym rozhodnutím vyhlásiť vojnu Srbsku. Toto obdobie sa vyznačovalo na jednej strane snahou zabrániť vojne, ale na strane druhej taktiež snahou udržať aliančné zoskupenie, ktoré do tej doby vyprofilovala. Po tejto kríze nasledovala medzi 28. júlom a 8. augustom lavína vyhlasovania vojen. Rusko vyhlásilo mobilizáciu svojich vojsk proti Rakúsko – Uhorsku, Nemecko na to reagovalo vyhlásením vojny Rusku a zároveň tým začali inváziu na západ a vyhlásili vojnu Francúzsku. Veľká Británia vyhlásila vojnu Nemecku ako odpoveď za napadnutie neutrálneho Belgicka a Rakúsko – Uhorsko vyhlásilo vojnu Rusku.¹¹

Je pravdou, že v júli v roku 1914 vyjadrovali rozhodujúci nemeckí politici opakovane nádej, že konflikt bude mať lokálny charakter. Inými slovami, že Rakúsko dokáže poraziť Srbsko bez toho, aby sa Rusi intervenovali. Vo februári 1913 Bethmann odmietol myšlienku preventívnej vojny proti Srbsku, z dôvodu ruskej intervencie, ktorá by podľa neho skončila vojnovým konfliktom Trojspolku s Trojdohodou a Nemecko by muselo niesť celú záťaž francúzskeho aj britského útoku. Nemci sa dôvodne obávali toho, že v prípade rakúskeho

⁸ Srdečná dohoda (francúzsky *Entente cordiale*) bola významná medzinárodná zmluva, ktorá bola podpísaná medzi Francúzskom a Veľkou Britániou 8. apríla 1904. Trojdohoda (alebo jednoducho Dohoda) bola vojensko-politickým blokom, ktorý vznikol v Európe na začiatku 20. storočia ako protiváha k rivalskému zoskupeniu, Trojspolku. Základ Trojdohody bol položený sériou bilaterálnych dohôd medzi veľkými európskymi mocnosťami, teda Ruskom, Francúzskom a Spojeným kráľovstvom.

⁹ Dvojspolok bol vojensko-politickým paktom medzi Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom, ktorý bol uzavretý v roku 1879. Tento pakt bol základom pre vznik Trojspolku, ktorý bol vznikol v Európe na konci 19. storočia a skladal sa z troch veľkých európskych mocností: Nemecka, Rakúsko-Uhorska a Talianska. Cieľom Trojspolku bolo vytvoriť protiváhu k rastúcemu vplyvu Francúzska a Ruska. Neskôr sa stal jedným z hlavných vojenských blokov, ktoré sa postavili proti sebe v prvej svetovej vojne. K Trojspolku sa v roku 1883 pripojilo Rumunsko, ktorého členstvo bolo skôr formálne ako skutočne pevné.

¹⁰ MACARTNEY, C. A.- PALMER, A. W.: Independent Eastern Europe. London: Macmillan & Co. LTD, 1962. s. 33.

¹¹ EICHLER, J.: Od Sarajeva po Hirošimu, Válka a mír v první polovine 20. století. Praha: Karolinum, 2013. s.86.

zásahu proti Srbsku, za predpokladu Nemeckej podpory, povedie tento zásah k celoeurópskemu konfliktu.¹²

Trojdohoda mala s Trojspolkom jedno spoločné – v obidvoch alianciách figurovali iba dvaja signatári pevne odhodlaní si v prípade vojny podať pomocnú ruku. Tieto zmluvy vyjadrovali ochotu a možnú, nie však zaručenú, vojenskú spoluprácu.¹³

Medzi vojensko – politickými príčinami prvej svetovej vojny dominovali dva významné destabilizačné javy, a to militarizmus¹⁴ a tzv. navalizmus¹⁵. Obidva viedli k stupňovaniu medzinárodného napätia a strate vzájomnej dôvery, a v konečnom dôsledku sa spolupodieľali na takom vývoji medzinárodnopolitickej situácie, ktorá postupne uzavrela možnosť nekonfliktného riešenia a nemohla sa skončiť inak, než vojnou.

Dôležitú úlohu pred vypuknutím prvej svetovej vojny zohrali aj ekonomické príčiny. Jednalo sa predovšetkým o to, že blok Dohody sa začal formovať už na prelome 19. a 20. storočia, konkrétne v rokoch 1891 až 1907, čo bolo reakciou na ekonomické prenikanie Nemecka do severnej Afriky, konkrétne Maroka a na stredný východ, teda Iraku a Perzie (dnešný Irán).

Nemožno opomenúť geopolitické príčiny, kedy sa v dobe pred vypuknutím prvej svetovej vojny štruktúra medzinárodných vzťahov vyznačovala tým, že na jednej strane stáli tzv. štatutárne mocnosti („*status quo powers*“), ktoré boli s existujúcim medzinárodným usporiadaním v podstate spokojné. Medzi tieto mocnosti patrili Veľká Británia, Francúzsko, Rusko. Naproti tomu na strane druhej stáli mocnosti - štáty Trojspolku, ktoré sa dožadovali zmeny tohto usporiadania („*revisionist powers*“). Taktiež nemožno opomenúť Balkán, ktorý bol na počiatku 20. storočia hlavným centrom nepokojov a stúpajúceho napätia v Európe. Naproti tomu Rusko, ako jeden zo signatárov Dvojdohody, trpelo geopolitickou nevýhodou strategickej izolovanosti, nakoľko sa nachádzalo ďaleko od svojich spojencov.¹⁶

¹² FERGUSON, N.: Nešťastná válka. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2004. s. 149-152.

¹³ JAŠOVÁ, J.: Katastrofa 1914, Európa táhne do války. Praha: LEDA/ROZMLUVY, 2014. s.62.

¹⁴ SCHUBERT, K. – KLEIN, M.: Das Politik lexikon, Bonn: Dietz, 2006: Militarizmus je dominancia vojenských hodnotových predstáv a záujmov v politike a spoločenskom živote, ktoré sa prejavujú napríklad jednostranným dôrazom na právo silnejšieho a myšlienkou, že vojny sú nutné alebo nevyhnutné, alebo prísne hierarchickým myslením založeným na rozkazoch a poslušnosti.

¹⁵ BLACKLEY, A. K.: *Towards a New Navalism for the Twenty-first Century: „Navalizmus je ideológia, ktorá zdôrazňuje dôležitosť námorníctva pre národnú moc a vplyv. Táto ideológia sa často spája s imperializmom a kolonializmom, pretože silná námorná moc umožňuje krajinám kontrolovať obchodné cesty, chrániť svoje kolónie a projektovať svoju moc do zahraničia.“* Dostupné na internete: <https://www.history.navy.mil/get-involved/essay-contest/2021-winners/blackley-cno-essay.html>

¹⁶ EICHLER, J.: Od Sarajeva po Hirošimu, Válka a mír v první polovine 20. století. Praha: Karolinum, 2013. s. 28.

V zmysle vyššie uvedeného môžeme vyvodiť záver, že sa jednalo o natoľko silné činitele, že dochádzalo k zmenšovaniu priestoru pre nenásilné riešenie rozdielných záujmov. Do 20. storočia vstupovala Európa rozdelená do dvoch zoskupení, záujmy ktorých boli stále viac protichodné. Obidve zoskupenia postupom času menej dúfali v možnosť mierového riešenia, o to viac sa pripravovali na nadchádzajúce udalosti.

2. Veľká vojna („*The Great War*“)

Rakúsky cisár František Jozef I., kvôli svojmu nie príliš obľúbenému synovcovi Františkovi Ferdinandovi d'Este rozpútal konflikt, ktorý priviedol jednu zo svetových mocností k úplnému zániku. V novembri v roku 1875 zomrel bezdetný modenský vojvoda František V. a svoj rozsiahly majetok zanechal len dvanásťročnému Františkovi Ferdinandovi, ktorý odvtedy musel používať prídomok d'Este, ale zároveň sa týmto stal mimoriadne bohatým mladíkom. Po smrti Karola Ludovíta v roku 1896 následníctvo oficiálne prešlo na jeho najstaršieho syna Františka Ferdinanda d'Este, ktorý v lete roku 1900 uzavrel morganatický sobáš s českou grófkou Žofiou Chotkovou. V roku 1913 bol František Ferdinand vymenovaný za generálneho inšpektora armády a z titulu tejto funkcie mal dohliadať aj na veľké letné cvičenie rakúsko-uhorskej armády (okolo stotisíc vojakov), ktoré bolo naplánované na jún 1914 v Sarajeve.¹⁷

Následník trónu nemal s anexiou Bosny a Hercegoviny nič spoločné, nepodieľal sa na jej prípravách, a zároveň bol voči nej veľmi skeptický. Zastával názor, že takéto kroky si môžu dovoliť len silné a konsolidované štáty, čo habsburská monarchia so svojimi vnútornými problémami rozhodne nebola a zároveň, anexia bola v rozpore s ich zahraničnopolitickými predstavami. Postavil sa proti anexii najmä kvôli Ruskému impériu, ku ktorému mal pozitívny vzťah a bol presvedčený, že dve staré konzervatívne monarchie (Rakúsko-Uhorsko a Rusko) musia spolupracovať, ak sa nechcú navzájom zničiť.¹⁸

Rakúsko-Uhorsko, konkrétne Oskar Potiorek (1853 – 1933), ktorý zastával funkciu guvernéra Bosny a Hercegoviny od roku 1911, zorganizoval v Bosne rozsiahle vojenské cvičenia. František Ferdinand a jeho manželka sa mali týchto manévrov zúčastniť. Na nedeľu 28. júna 1914 bola naplánovaná triumfálna jazda Sarajevom.¹⁹ Význam návštevy Bosny a Hercegoviny bol hlavne politický a preto František Ferdinand trval na jej uskutočnení.²⁰

¹⁷ RISTOVSKÁ, R.: Prvá svetová vojna Príčiny a zámienka jej vypuknutia. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023. s. 59

¹⁸ GALANDAUER, J: František Ferdinand d'Este. Libertas, 1993, s. 169.

¹⁹ RISTOVSKÁ, R.: Prvá svetová vojna Príčiny a zámienka jej vypuknutia. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023. s. 64-65

²⁰ McMEEKIN, S. Červenec 1914. Brno: CPress, 2014. s.18.

Hlavnými osobami, ktoré sa rozhodli vykonať atentát na Františka Ferdinanda d'Este, bola trojica mladých Bosniakov – Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović a Trifun Grabež. Všetci boli členmi organizácie Čierna ruka a istý čas sa zdržiavali v srbskom hlavnom meste Belehrad. František Ferdinand bol vybraný ako cieľ, pretože bol dedičom Rakúsko-Uhorska.

Po sarajevskom atentáte zo dňa 28. júna 1914²¹ na Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku si vrcholní predstavitelia Habsburskej monarchie uvedomili, že musia rýchlo konať, aby zachovali veľmocenské postavenie Rakúsko-Uhorska. Srbsko využívalo obdobie po atentáte na aktívne diplomatické rokovania v Európe, snažiac sa presvedčiť veľmoci a ostatné európske národy, že Srbsko nenesie vinu za atentát v Sarajeve. Nemecko však naliehalo na Rakúsko-Uhorsko, aby vojenský zásah proti Srbsku neodkladalo, kým bol dojem z atentátu ešte čerstvý.²²

Spúšťacím mechanizmom tzv. „explózie“ bolo teda zavraždenie rakúsko-uhorského následníka trónu v Sarajeve, pričom Rakúsko – Uhorsko už od roku 1903 čakalo na zámienku, ako „skoncovať so Srbskom“. To bolo zástancom spolupatričnosti južných Slovanov, z ktorých milióny žili v Uhorsku, čím predstavovali prekážku expanzie Rakúsko – Uhorska na Balkáne. Keďže Nemecko sa postavilo na stranu Habsburskej monarchie, s príslubom podpory v každom ohľade, bolo Srbsku úmyselne dané nespĺniteľné ultimátum, spočívajúce v krátkom časovom intervale na premyslenie splnenia podmienok daných týmto ultimátom.²³

Dňa 28. júla 1914 o 11.00 hodine dopoludnia vyhlásilo Rakúsko – Uhorsko vojnu Srbsku. Rakúsko-Uhorsko plánovalo rýchlu porážku Srbska, čím by posilnilo svoje postavenie

²¹ 28. júna 1914 spáchal istý Gavrilo Princip, mladík z Bosny, jeden z najúspešnejších teroristických činov v dejinách. Strely, ktoré toho dňa vypálil, nie len že usmrtili habsburského dediča trónu Rakúska-Uhorska, ale taktiež privodili vojnu, ktorá zničila rakúsko-uhorské impérium a jednu z jeho kolónii premenila v súčasť nového juhoslovanského štátu. Vojna, ktorú toho času rozpútal, sa neobmedzil len na Balkán, ale hlboké a škaredé jazvy zanechala taktiež v celej severnej Európe a na Blízkom východe. Trvala dlhšie než ktorákoľvek iná veľká vojna v Európe, pretrvávajúca doposiaľ v živej pamäti, keďže sa vliekla celé štyri a štvrt' roka. A okrem Habsburgovcov vymreli ďalšie tri imperiálne dynastie: Romanovovci, Hohenzollernovci a Osmania. FERGUSON, N.: Válka světa. Dejiny věku nenávisti. Praha: Academia, 2008. s. 107.

²² RISTOVSKÁ, R.: Prvá svetová vojna Príčiny a zámienka jej vypuknutia. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023. s. 64-65

²³ Až 23. júla 1914 o šiestej hodine večer, takmer mesiac po atentáte v Sarajeve, doručil rakúsko-uhorský veľvyslanec v Srbsku, barón Giesl von Gieslingen (1860 – 1936), srbskému ministerstvu zahraničných vecí ultimátum. Rakúsko-Uhorsko úmyselne čakalo s dorúčením ultimáta do 23. júla, keď sa skončila návšteva francúzskeho prezidenta Raymonda Poincarého (1860 – 1934) v Petrohrade. Cieľom bolo zabrániť tomu, aby spojenci v rámci Dohody mali čas sa dohodnúť a zareagovať na túto krízu. Srbsko malo na rozhodnutie veľmi krátky čas, konkrétne do 25. júla 1914 do 18.00 hodiny. Ultimátum bolo navrhnuté tak, aby krajiny Dohody nemali dostatok času na diplomatické zásahy a aby Srbsko nemohlo vyhľadať spojenca, ktorý by mu pomohol v kríze. Ultimátum pre Srbsko bolo formulované tak, že jeho plné prijatie zo strany Srbska bolo takmer nemožné. Hoci bolo prakticky vylúčené, že by Srbsko súhlasilo so všetkými podmienkami, ultimátum priamo neobsahovalo výslovnú hrozbu vyhlásenia vojny. Srbsko splnilo takmer všetky body ultimáta, až na jeden – účasť Rakúsko-Uhorska na vyšetrovaní atentátu. Tento bod Srbsko vnímalo ako zásah do svojich vnútorných záležitostí, a preto ho odmietlo. Srbská verejnosť vnímala ultimátum ako nespĺniteľné a provokatívne, čo len zvýšilo napätie medzi oboma krajinami.

na Balkáne. Namiesto toho sa však z tohto „lokálneho konfliktu“ rýchlo rozvinula vojna medzi dvoma silnými koalíciami veľmocí.

Proti sebe sa postavili dva bloky – na strane jednej Centrálne mocnosti: Nemecko, Rakúsko – Uhorsko, Osmanská ríša a Bulharsko a na strane druhej Dohodové mocnosti: Francúzsko, Rusko, Veľká Británia, Srbsko, od mája roku 1915 aj Taliansko, a od apríla roku 1917 aj Spojené štáty Americké. Ďalšie štáty, ktoré sa pripojili neskôr, sa na vojne zúčastnili viac menej len symbolicky. Najdôležitejšie boje prebiehali v Európe.

Ústredné alebo spojenecké mocnosti sa v prvých dvoch rokoch vojny len málo snažili dosiahnuť mier. V roku 1916 sa zdalo, že najslubnejšími znameniami uzavretia skorého mieru sú len zámery dvoch štátnikov – nemeckého kancelára Bethmanna a amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. Wilson, ktorý v auguste 1914 vyhlásil neutralitu Spojených štátov, sa v nasledujúcich dvoch rokoch snažil o jej udržanie.²⁴

Vojna odhalila, že európsky poriadok založený na rovnováhe mocností („*Balance of Power*“) môže viesť k hroznému krviprelievaniu. Nemecký plán, známy ako „*Schlieffenov plán*“, predpokladal, že nemecké vojská najprv porazia francúzsku a britskú armádu na západe a následne sa zamerajú na ruskú armádu na východe. Tento plán však zlyhal kvôli vytrvalému odporu francúzskych, britských a belgických síl. Na západnom fronte sa rozvinula dlhodobá pozíčná vojna, ktorá bola prerušovaná útokmi a protiútokmi, pričom si vyžiadala státisíce obetí.

Zásah americkej armády priniesol vo vojne dramatický obrat. Nemecké armády boli opakovane porazené a nútené ustupovať, až sa dostali na hranice svojej ríše a 4. októbra 1918 požiadali o prímerie, ktoré bolo napokon podpísané dňa 11. novembra 1918 v Compiègne. V deň prímeria sa v Európe nachádzali dva milióny amerických vojakov, a nikto nepochyboval, že hrozná vojna bola vďaka nim urýchlene ukončená.²⁵

Ústredné mocnosti sa na jeseň v roku 1918 rozpadali na všetkých frontoch. Napriek tureckému víťazstvu pri Gallipolli, neskorším porážkam inváznych síl a arabskému povstaniu, ktoré zničilo osmanskú ekonomiku a zdevastovalo jej územie, Turci koncom októbra 1918 podpísali zmluvu so Spojencami. Rakúsko-Uhorsko, ktoré sa rozpadlo zvnútra kvôli rastúcim nacionalistickým hnutiam medzi rôznorodým obyvateľstvom, dosiahlo 4. novembra prímerie. Nemecko, ktoré čelilo zmenšujúcim sa zdrojom na bojisku, nespokojnosti na domácom fronte a kapitulácii svojich spojencov, bolo nakoniec 11. novembra 1918 nútené usilovať sa o prímerie, čím sa skončila prvá svetová vojna.²⁶

²⁴ Dostupné na internete: [World War I - Naval Battles, U-Boats, Blockades | Britannica](#)

²⁵ TARABČÁKOVÁ, E.: Stala sa Maďarom krivda?. Bratislava: Eko – konzult, 2020. s.6.

²⁶ Dostupné na internete: [World War I: Summary, Causes & Facts | HISTORY](#)

3. Formovanie nových hraníc: Diplomatické prípravy Versailleskej konferencie

Jeseň roku 1918 priniesla definitívny koniec prvej svetovej vojny a súčasne ukončila éru niekoľkých kľúčových štátnych celkov, ktoré vojnu viedli. Dynastie Hohenzollernovcov a Romanovcov padli, Rakúsko-Uhorsko a Osmanská ríša sa rozpadli. Na ich troskách začali vznikať nové štáty. Niektoré (ako Československo) vznikli prakticky „na zelenej lúke“, iné sa obnovili (ako Poľsko), a ďalšie (ako Juhoslávia a Rumunsko) sa sformovali zlúčením starších štátov a nových území. Až koncom roka 1918 sa začal rysovať približný rozsah nových štátov a ich hraníc, ktorý bol následne potvrdený veľmocami. Mierová konferencia v Paríži tieto hranice definitívne určila a zlegitimizovala. V dôsledku týchto udalostí sa mapa Európy dramaticky zmenila, preto sa rok 1918 právom považuje za bod zlomu medzi „dlhým“ 19. storočím a „krátkym“ 20. storočím. Hoci koniec vojny znamenal veľké zmeny, začiatok rozhodujúceho obratu možno sledovať už od roku 1917. Po skončení vojny sa porazené aj novovzniknuté štáty pustili do boja o svoju budúcu podobu.²⁷

Tvorba rakúsko-uhorskej vyjednávacej pozície v mierových rozhovoroch nebola jednoduchá. Problém mal totiž komplexnú povahu. V období príprav mierových rozhovorov sa zreteľne prejavil záujem Rakúsko-Uhorska na ich rýchlom a úspešnom priebehu. Viedeň naliehala na svojich spojencov, aby sa rýchlo chopili ruskej ponuky a mierové rokovania boli vedené s maximálnou vážnosťou a zodpovednosťou. Cisár Karol I. od Nemcov žiadal ochotu kompromisu, teda Nemecko muselo prehlásiť *status quo*.

Prvé plenárne zasadnutie mierovej konferencie prebehlo za účasti všetkých piatich delegácií. Dňa 22. decembra 1917 rokovania formálne otvoril princ Leopold Bavorský, vrchný veliteľ na východe. Na želanie bolševikov sa malo rokovať verejne, avšak rakúsko-uhorská cenzúra obmedzovala otvorené referovanie o priebehu rozhovorov. Kľúčové rozhovory väčšinou neprebehli na plenárnom zasadnutí, ale na pôde troch odborných komisií. Najdôležitejšou bola komisia pre politické a teritoriálne otázky. Právne a obchodné komisie sa sústredili predovšetkým na odbornú problematiku.

Už na plenárnom zasadnutí vystúpila ruská delegácia so zásadným prehlásením. Rakúsko-Uhorská delegácia hodnotila toto ruské stanovisko skepticky, nakoľko podľa nich by tieto Rusmi vyjadrené podmienky spôsobili občiansku vojnu a rozklad monarchie. Mnoho štátov nebolo spokojných s návrhmi diplomatov centrálnych mocností.

Dňa 24. decembra 1917 vydal generálny sekretariát Ukrajinskej ľudovej republiky prehlásenie adresované všetkým vojnovým a neutrálnym mocnostiam. Ukrajinské požiadavky

²⁷ HOLEC, R. Trianon triumf alebo katastrofa. Bratislava: KASICO, 2022. s. 62.

vychádzali z triezveho hodnotenia situácie, v ktorej sa Kyjev ocitol po uzatvorení prímeria. Ďalej sa ukrajinský tlak prejavoval taktiež priamo vo Viedni. Protestovali proti údajne pripravovanému začleneniu do Poľského kráľovstva. Práve táto požiadavka komplikovala Brest-litovské rozhovory s Ukrajinou až do počiatku januára 1918, avšak v žiadnom prípade to nebola požiadavka prekvapivá. Na ukrajinskú žiadosť Štvorspolok oficiálne reagoval 26. decembra 1917 tak, že boli pripravení privítať zástupcov Ukrajiny v Brestlitovsku, ako účastníkov mierových rokovaní.

Štvorspolok zverejnil svoju odpoveď na ruský návrh dňa 25. decembra, kde prehlásil, že je uzročený s okamžitým všeobecným mierom bez násilných územných ziskov a vojnových náhrad. Táto formulácia mala predovšetkým Nemcom umožniť dobrovoľné pripojenie niektorých oblastí a navyiac mala platiť len v prípade, že sa k nej pripoja štáty Dohody. Rakúsko-Uhorský minister zahraničných vecí príliš neexponoval myšlienkou všeobecného mieru a dával prednosť skôr mieru separátnemu.²⁸

Problémy povojnového obdobia mala vyriešiť Parížska mierová konferencia, ktorá bola uznaním obrovskej obete a zásluh víťazných krajín. Predbežné rokovania o konferencii začali 12. januára 1919 a slávnostné otvorenie sa konalo 18. januára vo Versailles. Dátum mal symbolický význam, keďže pripomínal 48. výročie vyhlásenia vzniku Nemecka, ktoré sa uskutočnilo v okupovanom Francúzsku. Jedným z cieľov víťazných mocností bolo zastaviť nemeckú agresiu, ktorá sa od zjednotenia Nemecka často prejavovala vo vojnových konfliktoch.

Hoci úlohy konferencie boli náročné, jej organizácia nebola dostatočne prepracovaná. To ovplyvnili aj postoje hlavných lídrov - amerického prezidenta Woodrowa Wilsona a francúzskeho premiéra Georgea Clemenceaua. Wilson sa intenzívne snažil presadiť vznik Spoločnosti národov, čo však vyvolalo nezáujem, ba dokonca odpor niektorých krajín a aj členov jeho vlastnej delegácie. Tento návrh predstavoval revolučný krok v medzinárodnom práve, pretože znamenal vznik prvej globálnej organizácie, ale u mnohých diplomatov vyvolával značné pochybnosti.²⁹

Parížska mierová konferencia zhromaždila dvadsaťsedem krajín víťaznej Dohody a päť britských domínií, zatiaľ čo porazené štáty neboli prizvané k rokovaniam, iba dostali ultimátum na prijatie mierových podmienok, čo vyvolalo nespokojnosť a kritiku. Rozdiely medzi víťazmi

²⁸ HORČIČKA, V.: Rakousko-uherská politika vůči sovětskému Rusku v letech 1917-1918. Praha: Karolinum, 2005. s. 55- 67

²⁹ KUKLÍK, J. – PETRÁŠ, R. Nadnárodní integrace v Evropě. Luzern – Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 62-65.

a porazenými boli zreteľné, no ani medzi samotnými víťazmi nebola rovnosť. Rozsah zapojenia jednotlivých krajín do vojny sa líšil, a preto bolo prirodzené, že niektoré štáty zohrávali pri rokovaní významnejšiu úlohu ako iné. Táto nerovnosť sa mala odzrkadliť v rokovaní, ale výsledky často vyvolávali pochybnosti. Dokonca ani neutrálne krajiny neboli pozvané, čo bolo nezvyčajné, pretože konferencia sa zaoberala nielen riešením dôsledkov vojny, ale aj všeobecnými otázkami, ako bol napríklad vznik Spoločnosti národov. Celá konferencia bola prakticky riadená piatimi najvýznamnejšími krajinami, najmä však Veľkou Britániou, Spojenými štátmi a Francúzskom. Všetky dôležité rozhodnutia prijímali tri kľúčové postavy – Woodrow Wilson, David Lloyd George a George Clemenceau.³⁰

Spojené štáty americké zohrávali v povojnovom systéme kľúčovú úlohu, a to nielen vďaka svojej ekonomickej a vojenskej sile, ale aj vďaka aktívnemu zapojeniu do rozhodovacích procesov. Po prvej svetovej vojne sa USA stali dôležitým hráčom na medzinárodnej scéne, pričom ich postavenie im umožnilo rozhodovať o mnohých zásadných otázkach týkajúcich sa povojnového usporiadania.³¹

Parížska mierová konferencia musela riešiť problémy s akými sa predchádzajúce obdobné konferencie nestretli. Prvým problémom bola nepripravenosť rokovacieho programu a rozsiahla agenda víťazných štátov. Na konferencii sa zišli lídri 32 krajín, ktorí reprezentovali takmer tri štvrtiny svetovej populácie.

Rozpad Rakúsko-Uhorska a Osmanskej ríše znamenal potrebnú rekonštrukciu medzinárodného systému, čo si vyžiadalo nové ekonomické a obchodné usporiadanie, ako aj predefinovanie štátnych hraníc. Taktiež sa výrazne prejavil vplyv médií, keďže výsledky rokovaní boli verejne zverejňované v novinách, čo vytváralo tlak na predstaviteľov krajín. Líder britskej vlády, David Lloyd George, prišiel do Paríža tesne po voľbách, čo ho zbavovalo silnej politickej pozície na presadzovanie vlastných názorov. Ďalšou prekážkou bola boľševická revolúcia v Rusku, ktorá spôsobila obavy medzi Spojencami, pričom Rusko bolo v dôsledku svojho separátneho mieru a štátneho prevratu vylúčené z účasti na konferencii. Tieto faktory spôsobili, že samotné rokovania sa spomalili a dosiahnutie konsenzu trvalo týždne. Francúzi, ktorí túžili po pomste voči Nemecku, boli tiež pod veľkým tlakom, čo ovplyvnilo finálny vývoj konferencie a rozhodnutia o podmienkach mierovej zmluvy.³²

³⁰ KLIMEK, A. Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Praha: Melantrich, 1989. s. 16.

³¹ HENIG, R. B.: *Versailles and after 1919-1933*. 2. vyd. Londýn; New York: Routledge, 1995.

³² GRAEBNER, N. A. – BENNETT, E. M.: *The Versailles Treaty and Its Legacy; The Failure of the Wilsonian Vision*. New York: Cambridge University Press, 2011.

Prezident Wilson predstavil ešte pred koncom vojny svoj program – „idey“, ktorý dnes poznáme ako „14 bodov prezidenta Wilsona“, v ktorých obhajoval okrem iného práva národov na sebaurčenie a kolektívnu bezpečnosť. Vyzýval národy na zmenu v medzinárodných vzťahoch a na vytvorenie organizácie, ktorá by zabezpečila mier a spoluprácu medzi nimi. Jeho víziou bolo posilnenie diplomacie, slobodný obchod, celosvetové odzbrojenie a najmä, vznik medzinárodnej mierovej organizácie, by sa stala garantom medzinárodného mieru a spolupráce. Wilson veril, že princípy americkej spoločnosti sú univerzálne a mali by sa uplatniť po celom svete. Bolševizmus vnímal ako hrozbu, ktorá by sa mohla rozšíriť do okolitých krajín a ohroziť mier.

Pakt riešil dôležitosť medzinárodného obchodu, slobodnej moreplavby, zásady medzinárodnej spolupráce ale aj problematiku zbrojenia a koloniálnej politiky. Povojnové usporiadanie sa malo zakladať na sebaurčení národov a na vzniku etnických hraníc. Riešil aj kolonializmus a vyzýval na rešpektovanie práv národov. Princíp sebaurčenia mal byť základom pre vytvorenie nových štátnych hraníc na základe etnických a národnostných kritérií. Medzi konkrétnymi územnými zmenami bolo vrátenie Alsaska-Lotrinska Francúzsku, obnovenie belgickej suverenity a prehodnotenie talianskych hraníc. Wilson sa tiež zameral na Balkán, kde požadoval väčšiu štátnu slobodu pre krajiny ako Rumunsko, Srbsko a Čierna Hora. Pre Wilsona bol dôležitý aj osud národov v Osmanskej ríši a v Európe. Navrhoval autonómiu pre neturecké národnosti v Osmanskej ríši, ako aj podporu Poľska a jeho prístup k moru. V prípade Rakúsko-Uhorska pôvodne predpokladal vznik federácie, no nakoniec uznal právo jednotlivých národov monarchie na slobodný rozvoj. Posledným bodom jeho programu bola vízia vzniku Spoločnosti národov, prvej medzinárodnej organizácie, ktorá mala garantovať svetový mier a riešiť spory medzi národmi.³³

Záver

Parížska mierová konferencia vyvolávala veľké očakávania a nádeje na prelomové a spravodlivé riešenia, ktoré by určovali smerovanie 20. storočia. Hoci sa tieto očakávania naplnili len čiastočne a inak, než sa pôvodne predpokladalo, konferencia mala zásadný význam. Hlavnú úlohu v nej zohrávali veľmoci Dohody, ktoré sledovali tzv. všeobecné záujmy, zatiaľ čo po ich boku bojujúce štáty s tzv. obmedzenými záujmami sa zúčastňovali len na tých rokovaníach, ktoré sa ich priamo týkali. Ostatné krajiny boli prizývané len k špecifickým

³³ *Americký prezident pred sto rokmi šokoval Európu: Chcem, aby takto po vojne vyzeral svet.* HN History. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/history/1-svetova-vojna/1670670-americky-prezident-pred-sto-rokmi-sokoval-europu-chcem-aby-takto-po-vojne-vyzeral-svet>

diskusiám o konkrétnych otázkach. Plenárne zasadnutia konferencie slúžili len ako formálna platforma, zatiaľ čo skutočné rozhodovanie prebiehalo na najvyššej úrovni v podobe Rady desiatich (hlavy veľmocí a ministri zahraničných vecí) alebo Rady piatich (prezident USA a premiéri veľmocí). Kľúčovou úlohou mierovej konferencie bolo uzavretie mierovej zmluvy s Nemeckom, po ktorej prípravu ďalších zmlúv prevzala Rada ministrov zahraničných vecí Dohody. Táto rada sa v júli 1920 rozišla a nahradila ju Konferencia veľvyslancov veľmocí, tentokrát už bez účasti USA, ktorá zasadala až do roku 1923.³⁴

Z pohľadu vojny a mieru bolo krátke medzivojnové obdobie vyplnené radom dôležitých udalostí, či to už boli zásadné vystúpenia štátnikov, mierové zmluvy, programové dokumenty, medzinárodné konferencie a zmluvy, či v neposlednom rade posuny v cieľoch a ambíciách najvýznamnejších aktérov vtedajšieho sveta, od ktorých sa odvíjali zmeny v pomeroch síl. Pri budovaní povojnového usporiadania na základe pozitívneho poňatia mieru zohralo kľúčovú úlohu niekoľko základných dokumentov historického významu. Boli nimi predovšetkým „myšlienky“ vtedajšieho amerického prezidenta W. Wilsona a mierové zmluvy uzatvorené s porazenými štátmi, teda Nemeckom, Rakúskom a Maďarskom.³⁵

Možno povedať, že vojna definitívne skončila až po podpísaní mierových zmlúv, ktoré boli postupne uzavreté od leta 1919 do jesene 1920. Zároveň bola založená Spoločnosť národov ako záruka udržiavania mieru v budúcnosti. Mierová konferencia v Paríži bola najväčšou svojho druhu v dejinách a počas nej boli vytvorených a schválených päť veľkých mierových zmlúv s krajinami považovanými za vinníkov vojny. Víťazné mocnosti sa snažili, aby tieto zmluvy boli spravodlivé, ale zároveň dostatočne tvrdé, aby zabezpečili trvalý mier.

Treba si uvedomiť, že rizikom každej vojny je nemožnosť počítať po porážke so spravodlivým mierom. Keby to tak nebolo, tak by sa vojny konali vždy a všade. Žiaľ stále prevláda skôr tendencia hľadať príčiny u druhých a vlastné zlyhanie si nepripúšťať.³⁶

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

EICHLER, J.: Od Sarajeva po Hirošimu, Válka a mír v první polovine 20. století. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2179-1.

FERGUSON, N.: Nešťastná válka. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2004. ISBN 80-86569-56-X.

³⁴ HOLEC, R. Trianon triumf alebo katastrofa. Bratislava: KASICO, 2022. s. 155.

³⁵ EICHLER, J.: Od Sarajeva po Hirošimu, Válka a mír v první polovine 20. století. Praha: Karolinum, 2013. s.102.

³⁶ HOLEC, R. Trianon triumf alebo katastrofa. Bratislava: KASICO, 2022. s. 60.

FERGUSON, N.: Válka světa. Dejiny věku nenávisti. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1650-8.

GALANDAUER, J: František Ferdinand d'Este. Libertas, 1993, ISBN 80-205-0350-1.

GRAEBNER, N. A. – BENNETT, E. M.: *The Versailles Treaty ad Its Legacy; The Failure of the Wilsonian Vision*. New York: Cambridge University Press, 2011.

HASTINGS, M.: Catastrophe: Europe Goes to War 1914. London: William Collins, 2013. ISBN: 978-0-00-751974-3.

HENIG, R. B.: *Versailles and after 1919-1933*. 2. vyd. Londýn; New York: Routledge, 1995.

HOLEC, R. Trianon triumf alebo katastrofa. Bratislava: KASICO, 2022. ISBN 978-80-569-0939-3.

HORČIČKA, V.: Rakousko-uherská politika vůči sovětskému Rusku v letech 1917-1918. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-264-0897-9.

HRONSKÝ, M.: The struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon. Bratislava: VEDA, 2001. ISBN 80-224-0677-5.

JAŠOVÁ, J.: Katastrofa 1914, Európa táhne do války. Praha: LEDA/ROZMLUVY, 2014. ISBN 978-80-7335-370-4.

KLIMEK, A. Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Praha: Melantrich, 1989.

KUKLÍK, J. – PETRÁŠ, R. Nadnárodní integrace v Evropě. Luzern – Praha: Havlíček Brain Team, 2007.

MACARTNEY, C. A.- PALMER, A. W.: Independent Eastern Europe. London: Macmillan & Co. LTD, 1962.

McMEEKIN, S.: Červenec 1914. Brno: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0438-5.

RISTOVSKÁ, R.: Prvá svetová vojna Príčiny a zámienka jej vypuknutia. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023. ISBN 978-80-568-0605-0.

ROMSICS, I.: Trianonská mierová zmluva. Bratislava: Kalligram, 2006. ISBN 80-7149-828-9.

TARABČÁKOVÁ, E.: Stala sa Maďarom krivda?. Bratislava: Eko – konzult, 2020. ISBN 978-80-8079-290-9.

Internetové zdroje:

Dostupné na internete: [Six Causes of World War I | Norwich University - Online](#)

Dostupné na internete: [World War I: Summary, Causes & Facts | HISTORY](#)

Dostupné na internete: [World War I - Naval Battles, U-Boats, Blockades | Britannica](#)

Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/anexia>

Dostupné na internete: <https://www.history.navy.mil/get-involved/essay-contest/2021-winners/blackley-cno-essay.html>

Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/history/1-svetova-vojna/1670670-americky-prezident-pred-sto-rokmi-sokoval-europu-chcem-aby-takto-po-vojne-vyzeral-svet>

VÝVOJ DROGOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV OD PRÁVNEJ ÚPRAVY ZÁKONOM č. 140/1961 Zb. AŽ PO SÚČASNÚ PRÁVNÚ ÚPRAVU ZÁKONOM č. 40/2024 Z.z.

THE DEVELOPMENT OF DRUG OFFENSES SINCE THE LEGAL REGULATION BY ACT. NO 140/1961 COLL. UP TO THE CURRENT LEGAL REGULATION BY ACT. NO. 40/2024 COLL.

Nina Uhrovičová¹ - Laura Hlaváčiková² - Miroslav Mand'ák³

Abstrakt

Príspevok analyzuje vývoj právnej úpravy drogových trestných činov na Slovensku od zákona č. 140/1961 Zb. až po súčasnú právnu úpravu č. 40/2024 Z.z., pričom kladie dôraz na zmeny v určovaní množstva omamných a psychotropných látok, ktoré majú priamy vplyv na právnu kvalifikáciu skutku a trestné sadzby. Sledujeme vývoj od nejasných a neurčitých pojmov v starších predpisoch po zavedenie exaktných kategórií množstiev (malé, väčšie, veľké), s cieľom identifikovať trendy v právnej regulácii a ich dôsledky pre trestnú politiku.

Kľúčové slová

drogové trestné činy, omamné látky, psychotropné látky, trestné sadzby, právna úprava

Abstract

The paper analyzes the development of the legal regulation of drug crimes in Slovakia from Act no. 140/1961 Coll. up to the current legislation no. 40/2024 Coll., emphasizing changes in the determination of the amount of narcotic and psychotropic substances, which have a direct impact on the legal qualification of the act and penalties. We follow the development from vague and indefinite concepts in older regulations to the introduction of exact categories of quantities (small, larger, large), with the aim of identifying trends in legal regulation and their consequences for criminal policy.

Keywords

drug crimes, narcotic substances, psychotropic substances, penalty rates, legal regulation

¹ JUDr. Mgr. Nina Uhrovičová, doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnej fakulty UMB v Banskej Bystrici, vyššia súdna úradníčka, Krajský súd v Banskej Bystrici.

² Ing. Mgr. Laura Hlaváčiková, doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnej fakulty UMB v Banskej Bystrici, vyššia súdna úradníčka, Krajský súd v Banskej Bystrici.

³ JUDr. Ing. Miroslav Mand'ák, doktorand na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnej fakulty UMB v Banskej Bystrici, sudca, Krajský súd v Banskej Bystrici.

Úvod

Právna regulácia drogových trestných činov patrí k najcitlivejším oblastiam trestného práva. Drogová problematika ovplyvňuje nielen bezpečnostné prostredie, ale aj verejné zdravie, sociálne otázky a ekonomiku. V právnom poriadku Slovenskej republiky prešla táto oblasť dynamickým vývojom, ktorý odráža zmeny spoločenských postojov, nové trendy v oblasti drog, ako aj medzinárodné záväzky krajiny. Právna úprava drogových trestných činov na Slovensku prešla od roku 1961 významným vývojom, pričom kľúčovým aspektom bolo zavedenie kategórií omamných a psychotropných látok podľa množstva a stanovenie primeraných trestných sadzieb. Trestný zákon č. 140/1961 Zb. predstavoval prvú systematickú právnu úpravu drogových trestných činov v Československu, pričom kládol dôraz na represiu. Následné legislatívne zmeny reagovali na rastúcu globalizáciu drogového trhu a potrebu harmonizácie s medzinárodnými štandardmi. Jedným z najzásadnejších aspektov právnej úpravy drogových trestných činov na Slovensku je rozlišovanie medzi množstvami omamných a psychotropných látok, ktoré priamo ovplyvňujú kvalifikáciu skutku a výšku trestných sadzieb. Súčasná právna úprava, reprezentovaná zákonom č. 40/2024 Z.z., zavádza komplexný prístup, ktorý zahŕňa trestnoprávnu, preventívnu aj zdravotnícku dimenziu. Reaguje na potrebu presnejšieho definovania pojmov „malé“, „väčšie“ a „veľké“ množstvo a zohľadňuje princíp proporcionality pri ukladaní trestov. Tieto kategórie spolu s prísne stanovenými trestnými sadzbami vytvárajú rámec pre trestnoprávnu ochranu spoločnosti pred drogovou kriminalitou.

1. Prvá právna úprava Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. bol prijatý v čase, keď bola drogová problematika na území Československa relatívne okrajovou záležitosťou. Tento zákon definoval drogové trestné činy, ako napríklad neoprávnené držanie omamných látok, ich výrobu a distribúciu. Významným znakom tejto úpravy bol represívny charakter, ktorý nezohľadňoval rozdiely medzi drobnými užívateľmi, závislými osobami a organizovanými páchatelmi. Nevýhodou tejto úpravy bola jej všeobecnosť a absencia jasnej definície pojmov, ako je „omamná látka“, čo spôsobovalo aplikačné problémy. Zákon sa nezameriaval na prevenciu ani na liečbu závislých osôb, čo vytváralo nedostatky v oblasti verejného zdravia. Prvotná právna úprava drogových trestných činov (§ 187) nepracovala s presne definovanými množstvami omamných látok. Pojem „väčší rozsah“ bol neurčitý a jeho posudzovanie bolo plne ponechané na diskrečnú právomoc sudcov. Táto neurčitosť spôsobovala nejednotnosť v rozhodovacej praxi. Pre neoprávnené držanie drog sa stanovovali tresty od 6 mesiacov do 10 rokov, bez jasného

rozlíšenia medzi osobnou spotrebou a distribúciou, pričom horná hranica sa uplatňovala len pri obzvlášť závažných zločinoch, ako bola organizovaná činnosť.

2. Postrevolučné novelizácie (1989 – 2005)

Pád socialistického režimu priniesol nielen zmenu spoločensko-politického systému, ale aj liberalizáciu hraníc a rýchly nárast drogového trhu. Po roku 1989 prešla Slovenská republika zásadnými politickými a spoločenskými zmenami, ktoré ovplyvnili aj oblasť trestného práva. Problematika nelegálnych drog sa stala vážnym celospoločenským fenoménom, na ktorý bolo potrebné legislatívne reagovať. Do roku 2005 prešlo trestné právo viacerými novelizáciami, pričom hlavným cieľom bolo sprísnenie postihov za obchodovanie s drogami a zároveň zavedenie diferencovaného prístupu k užívateľom a distribútorom. V priebehu 90. rokov sa pod vplyvom medzinárodných dohovorov a narastajúceho problému s drogami právna úprava sprísnila. Po roku 1989 sa v právnej úprave začali prejavovať prvé kroky smerom k rozlišovaniu medzi trestnými činmi menšej a väčšej závažnosti. Novelizácia z roku 1990 zákonom č. 175/1990 Zb. priniesla dekriminalizáciu niektorých trestných činov a celkovo zmiernenie represie v oblasti drogovej kriminality. Hoci tresty za výrobu a distribúciu drog ostali prísne, novela naznačila posun k diferencovanému prístupu. Ďalšia novelizácia z roku 1994 zákonom č. 248/1994 Z. z. zaviedla samostatný trestný čin súvisiaci s nelegálnymi drogami, čím došlo k jasnejšiemu vymedzeniu drogových deliktov v trestnom práve. Okrem toho došlo k zvýšeniu trestných sadzieb za výrobu a distribúciu drog. Dôležitým krokom zákona č. 183/1999 Z. z. bolo zavedenie rozlišovania medzi držbou drog pre vlastnú potrebu a ich distribúciou. Užívatelia, ktorí prechovávali drogy v malom množstve, mohli dostať miernejšie tresty, kým distribútori boli postihovaní prísnejšie. V roku 2000 zákonom č. 421/2000 Z. z. sa do trestného zákona dostali prvé alternatívne tresty, ktoré umožňovali súdu namiesto trestu odňatia slobody nariadiť povinnú protidrogovú liečbu. Zároveň sa zvýšili tresty za distribúciu drog maloletým osobám.

3. Reformy po prijatí nového Trestného zákona č. 300/2005 Z.z.

Nový Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. priniesol významné zmeny v trestnoprávnej regulácii drogových trestných činov. Slovensko sa prispôsobilo záväzkom vyplývajúcim z medzinárodných dohovorov, ako sú Jednotný dohovor o omamných látkach z roku 1961 a Dohovor OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami z roku 1988. Medzi najdôležitejšie patrilo najmä rozlíšenie množstva drog. Zavedenie pojmov „malé množstvo“, „väčšie množstvo“ a „množstvo veľkého rozsahu“ umožnilo lepšiu diferenciáciu

páchateľov. V § 135 boli zavedené definície prechovávanía omamných a psychotropných látok pre vlastnú potrebu, pričom sa rozlišovalo medzi:

- prechovávaním pre vlastnú potrebu (držba látky v množstve zodpovedajúcom najviac trojnásobku obvyklej jednorazovej dávky na použitie);
- prechovávaním vo väčšom rozsahu (držba látky v množstve zodpovedajúcom najviac desaťnásobku obvyklej jednorazovej dávky na použitie).

Pokiaľ ide o trestné sadzby podľa množstva, za malé množstvo pre vlastnú potrebu, zákon umožňoval uložiť trest odňatia slobody do 3 rokov, pokiaľ išlo o väčšie množstvo až do 5 rokov, pričom zákon taktiež umožňoval zohľadniť miernejšie tresty v prípade držby malého množstva látky pre vlastnú potrebu, najmä ak obvinený prejavil ochotu podstúpiť liečbu. Pokiaľ išlo o väčšie množstvo, zákon stanovil možnosť uloženia trestu odňatia slobody od 10 až 15 rokov a pri značnom množstve, trest odňatia slobody na 15 až 20 rokov, pri veľkom rozsahu 20 až 25 rokov.

4. Súčasná právna úprava zákonom č. 40/2024 Z.z.

Vývoj právnej úpravy drogových trestných činov na Slovensku reflektuje širšie spoločenské a medzinárodné trendy. Kým represívny prístup z obdobia zákona č. 140/1961 Zb. bol efektívny v potláčaní obchodu s drogami, jeho nepružnosť voči závislým osobám prinášala nežiaduce dôsledky. Moderná úprava podľa zákona č. 40/2024 Z.z. prináša vyvážený model, ktorý kombinuje trestnoprávne nástroje s preventívnymi a sociálnymi opatreniami. Zavedenie pojmu „nepatrné množstvo“ v zákone č. 40/2024 Z.z. predstavuje krok k humanizácii drogovej politiky a presnejšiemu rozlišovaniu medzi užívateľmi a distribútormi. Tým sa otvára priestor na individuálnejšie posudzovanie prípadov a znižuje riziko kriminalizácie užívateľov. Právny rámec upravený zákonom č. 40/2024 Z.z. predstavuje moderný prístup k riešeniu drogových trestných činov. Ako už bolo vyššie uvedené novela zavádza koncept „nepatrného množstva“, ktorý diferencuje trestné činy podľa závažnosti a charakteru činu, čím sa odlišuje držba drog pre osobnú spotrebu od závažných trestných činov, ako je distribúcia alebo výroba. Súčasťou tejto legislatívnej zmeny je aj humanizácia trestov, podpora alternatívnych sankcií a dôraz na liečbu závislostí.

V § 135c je definované nepatrné množstvo pre jednotlivé látky uvedené v prílohe č. 1 zákona. Ak množstvo materiálu presahuje stanovené hodnoty, rozhodujúce je množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnuté v celkovom množstve materiálu. Pre látky neuvedené v prílohe č. 1 sa za nepatrné množstvo považuje najviac jeden gram materiálu s obsahom účinnej látky.

Právna úprava zákonom č. 40/2024 Z.z. prináša rozlíšenie medzi prechovávaním a obchodovaním s omamnými a psychotropnými látkami. Prechovávanie sa vzťahuje na držbu látok najviac vo väčšom množstve, ak nie sú určené na ďalšiu distribúciu alebo na dosiahnutie majetkového prospechu. Obchodovanie zahŕňa činnosti ako dovoz, vývoz, preprava, prechovávanie, ponuka, predaj, kúpa, výmena alebo iné zadováženie týchto látok, sprostredkovanie alebo financovanie týchto činností. Zákon priniesol viacero zásadných novín, ktoré sa týkajú najmä trestných sadzieb a rozdelenia drogovej trestnej činnosti podľa závažnosti. Právna úprava reflektuje moderné trendy, ktoré zdôrazňujú, že osoby užívajúce drogy nemusia byť nutne kriminalizované, ale naopak, mali by byť podporované v liečbe a reintegrácii do spoločnosti. Pokiaľ ide o trestné sadzby podľa zákona č. 40/2024 Z. z. zákon definuje nepatrné množstvo ako minimálny objem drog určený na osobnú spotrebu, ktorý sa líši podľa druhu látky.

- Marihuana: do 2 g účinnej látky.
- Pervitín: do 0,2 g účinnej látky.
- Iné látky: najviac 1 g materiálu s obsahom účinnej látky.

Jedným z hlavných cieľov zákona č. 40/2024 Z.z. je podporiť menej represívny prístup k drogovým trestným činom, ktoré súvisia s osobnou spotrebou. Zavedenie alternatívnych sankcií, ako sú peňažné tresty alebo povinnosť absolvovať liečbu, má potenciál minimalizovať kriminalizáciu osôb závislých na drogách a zamerať sa na prevenciu a liečenie. Tento prístup vychádza z moderných zahraničných modelov, napríklad portugalského systému, ktorý dekriminalizoval držbu drog na osobnú spotrebu a presmeroval zdroje na zdravotnú starostlivosť.

Zákon č. 40/2024 Z. z. predstavuje významný krok smerom k modernej a efektívnej drogovej politike. Zavedenie pojmu „nepatrné množstvo“, diferenciácia trestných sadzieb a humanizácia trestov reflektujú snahu slovenského zákonodarcu vyrovnať represívne a rehabilitačné prvky právneho systému. Táto úprava prináša nielen spravodlivejšie posudzovanie drogovej trestnej činnosti, ale tiež kladie väčší dôraz na prevenciu, liečenie a sociálnu reintegráciu.

Záver

Od prijatia zákona č. 140/1961 Zb. po súčasnú právnu úpravu zákonom č. 40/2024 Z.z. prešla slovenská legislatíva výraznými zmenami, ktoré odzrkadľujú meniace sa potreby spoločnosti. Právna úprava drogových trestných činov na Slovensku zaznamenala postupný vývoj od nejasných pojmov k presnej kategorizácii množstiev omamných a psychotropných

látok, pričom prešla výrazným vývojom od represívneho prístupu k humanistickejšiemu modelu. Zákon č. 40/2024 Z.z. zaviedol presné limity a diferencované trestné sadzby, čím sa snaží dosiahnuť spravodlivejšiu a efektívnejšiu trestnú politiku. Súčasná právna úprava predstavuje progresívny prístup, ktorý kombinuje trestnoprávne nástroje s dôrazom na prevenciu a liečbu. Najnovšie zmeny reflektujú súčasné trendy, ktoré uprednostňujú presnú definíciu závažnosti trestných činov na základe objektívnych kritérií. Implementácia týchto opatrení do praxe bude rozhodujúcim faktorom pre úspech právnej regulácie v oblasti drogovej problematiky v nadchádzajúcich rokoch, preto aj keď súčasná legislatíva poskytuje väčšiu právnu istotu, ďalší vývoj by mal zohľadniť moderné prístupy v drogovej politike, najmä v oblasti mäkkých drog a harm reduction stratégií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon s komentárom.* Žilina: Eurokódex, 2006. 623 s. ISBN 80-88931-47-9.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie.* Bratislava: Eurokódex, 2016. 959 s. ISBN 978-80-8155-066-9.

VRÁBLOVÁ M., KLÁTIK J., RÍSOVÁ, V. *Drogové trestné činy.* Praha: Leges, 2018, 214 s. ISBN: 978-80-7502-362-9.

Právne predpisy

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov.

MODELÝ MAJETKOVÝCH REŽIMOV REGISTROVANÝCH PARTNEROV V PRÍPADE ZAVEDENIA INŠTITÚTU REGISTROVANÉHO PARTNERSTVA

MODELS OF PROPERTY REGIMES OF REGISTERED PARTNERS IN CASE OF INTRODUCTION OF THE INSTITUTION OF REGISTERED PARTNERSHIP

Kristián Vassay¹

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou majetkových režimov registrovaných partnerov v prípade zavedenia inštitútu registrovaného partnerstva v Slovenskej republike. Autor analyzuje možné modely právnych úprav týchto režimov, od alternatívneho inštitútu k bezpodielovému spoluvlastníctvu manželov, cez prispôbienie tohto inštitútu pre potreby registrovaného partnerstva, až po možnosť ponechať túto čiastkovú oblasť právnych vzťahov neupravenú. Okrem toho autor uvažuje aj o konformite registrovaných partnerstiev s ústavnou definíciou manželstva.

Kľúčové slová

Majetkové režimy – Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov – Registrované partnerstvo – Manželstvo

Abstract

This paper deals with the issue of property regimes of registered partners in case of introduction of the registered partnership in the Slovak Republic. The author analyses possible models of legal regulation of these regimes, from an alternative institute to the co-ownership of spouses, through the adaptation of this institute for the needs of registered partnership, to the possibility of leaving this partial area of legal relations unregulated. In addition, the author also considers compatibility of registered partnerships with the constitutional definition of marriage.

Keywords

Property regimes – Co-ownership of spouses – Registered partnership – Matrimony

Úvod

Registrované partnerstvo môžeme definovať ako trvalé spoločenstvo dvoch osôb rovnakého pohlavia, ktoré vzniklo spôsobom ustanoveným zákonom.² V niektorých krajinách,

¹ Mgr. Kristián Vassay, interný doktorand, Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kristian.vassay@student.upjs.sk

² NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Návrh zákona o registrovanom partnerstve z roku 2012. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=369539>. [cit. 2024-10-07].

napríklad v Nemecku alebo Chorvátsku, sa stretneme aj s pomenovaním životné partnerstvá, no čo do materiálnej stránky veci sa jedná o pojem synonymický. Táto forma registrovaného spolužitia je dnes už bežnou súčasťou právnych úprav majoritnej väčšiny štátov Európskej únie, poskytujúc právnu ochranu subjektom, ktoré tvoria tento právny vzťah, a to prostredníctvom priznania určitých práv a povinností. Kontrastne k tomuto, Slovenská republika je však spolu s Bulharskom, Lotyšskom, Litvou, Poľskom a Rumunskom jednou z posledných štátov v európskom priestore, ktorých právne poriadky s týmto inštitútom nerátajú.³ A ako sa zdá, niet ani politickej vôle túto absenciu meniť. Ide o tému dozaista pertraktovanú, no v rámci neodbornej polemiky a vulgarizmu smerovaného voči tejto problematike v rôznych kruhoch verejnosti, podstata toho, prečo je tento inštitút užitočný, ba až potrebný, sa dostal akosi do úzadia. Prínos tkvie v posilnení efektivity zamedzenia diskriminácie v duchu Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava“), resp. medzinárodných dokumentov a inej príslušnej legislatívy, ako aj poskytnutia právnej ochrany minorite obyvateľstva v rôznych partikulárnych právnych situáciách. Právna ochrana prostredníctvom registrovaných partnerstiev tak vyžaruje do rôznych systémových súčastí právneho poriadku, cez právo dedičské, sociálne zabezpečenie, vyživovaciu povinnosť, zdravotnú starostlivosť, až po právo majetkové. Cieľom tohto príspevku je priblížiť niekoľko možností legislatívnej úpravy usporiadania majetkových práv registrovaných partnerov, ich prínosy a úskalia, ak by slovenský zákonodarcia legislatívne upravil túto problematiku.

1. O problematike

V Slovenskej republike je manželstvo stále jediná právom regulovaná forma spolužitia, ktorá vzniká zákonne upravenou procedúrou. Najsignifikantnejším účelom je založenie rodiny a následná riadna výchova spoločných detí.⁴ Zákon o rodine ho definuje ako zväzok muža a ženy, chránený spoločnosťou. Túto definíciu slovenský zákonodarcia inkorporoval dokonca aj do Ústavy Slovenskej republiky, pričom tam ju obohatil atribútom jedinečnosti. Práve na základe tejto skutočnosti nám vyvstáva právna otázka, či by zavedenie inštitútu registrovaného partnerstva bolo ústavne konformné.

Manželstvo aj registrované partnerstvo, sú dozaista právnymi vzťahmi. Akýkoľvek právny vzťah je zložený z prvkov subjektu, objektu a obsahu. Subjekty týchto (osobno)právnych vzťahov sú vymedzené ako osoby fyzické, špecifikované pohlavím, kde

³ EURÓPSKA ÚNIA. Registrovaní partneri – Tvoje Európa. Dostupné na internete: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_sk.htm. [cit. 2024-10-07].

⁴ PAVELKOVÁ, Bronislava. Zákon o rodine. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 11.

subjektmi manželstva sú jeden muž a jedna žena, subjektmi registrovaného partnerstva sú dve osoby rovnakého pohlavia.

Determinantom posúdenia konformnosti je podľa nášho názoru však to, do akej miery je totožný obsah týchto dvoch právnych inštitútov. V zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), na ktorú sa Ústavný súd Slovenskej republiky v týchto otázkach odvoláva,⁵ ak štáty príjmu do svojho právneho poriadku registrované partnerstvá, majú pomerne širokú možnosť diskrecie o spektre priznaných práv a povinností, ktoré budú tvoriť obsah tohto právneho vzťahu. Registrovaným partnerom je častokrát priznané menšie penzum práv a povinností ako manželom, najmä v otázke osvojenia. Inak povedané, ak by sa obsah týchto inštitútov prekrýval iba sčasti, atribút jedinečnosti manželstva chránený ústavou by tak nutne nemusel byť narušený.

Samozrejme do úvahy musíme zobrať aj otázku zákazu diskriminácie. Podľa názoru ESLP má manželstvo stále osobitný status aj v zmysle Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a teda sú s ním späté osobitné práva.⁶ Vychádzajúc z tohto, nie je diskriminačné priznať konkrétne právo výlučne manželskému zväzku. Naopak, ak by sa určité právo, v súčasnosti priznané exkluzívne manželom, napríklad osvojenie⁷, priznalo aj kohabitujúcim partnerom opačného pohlavia, pričom registrovaní partneri by boli z jeho uplatnenia vylúčení, tento prístup by podľa názoru ESLP bol považovaný za diskriminačný.

V neposlednom rade, argumentovať môžeme aj tým, že v európskom priestore evidujeme krajiny s ústavnou definíciou manželstva ako zväzku muža a ženy, existujúcou paralelne so zákonnou úpravou registrovaného partnerstva. Jedná sa napríklad o Chorvátsku republiku.⁸

Myslíme si tak, že Ústavou chránené, jedinečné postavenie inštitútu manželstva neznamená automaticky vylúčenie iných právnych foriem spolužitia osôb, ako je napríklad registrované partnerstvo a teda ústavná konformita by zostala zachovaná. K tomuto jedným dychom dodávame, že právna úprava ani v súčasnosti, ani pred novelizáciou Ústavy, nespája pojem rodina s manželstvom, resp. nepodmieňuje jeho uzavretie pre ochranu rodinného života.⁹

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL.ÚS 24/2014 z 28. októbra 2014

⁶ X a ostatní proti Rakúsku, rozsudok ESLP z 19. februára 2013, sťažnosť č. 19010/07

⁷ Manželia sú v zmysle zákona o rodine jediná možnosť, kedy môžu dva subjekty osvojiť dieťa spoločne no osvojiteľom môže byť aj jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve, alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi maloletého dieťaťa a výnimočne aj osamelá osoba.

⁸ Článok 62 Chorvátskej ústavy definuje manželstvo ako životný zväzok muža a ženy. Registrované partnerstvá boli v Chorvátsku zavedené Zákonom o životnom partnerstve osôb rovnakého pohlavia.

⁹ BAČÁROVÁ, Renáta – FILIČKO, Vladimír – KOROMHÁZ, Peter. Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve. Košice: Typopress, 2023, s. 147.

Zároveň netreba opomenúť ani článok 2 základných zásad zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine (ďalej len „zákon o rodine“), normujúci skutočnosť, že spoločnosť chráni všetky formy rodiny.

Čo sa týka vlastníckych vzťahov, súčasná právna úprava nie je vo svojej podstate absentujúca, no dáva kohabitujúcim partnerom rovnakého pohlavia v otázke usporiadania ich vlastníckych vzťahov v zásade iba dve možnosti – buď má každý svoj majetok vo výlučnom vlastníctve alebo ho môžu mať v podielovom spoluvlastníctve. *De lege lata* však nemusí byť stále efektívna. Charakter bezpodielovosti spoluvlastníctva, ktorým v slovenskom občianskom práve disponuje jedine bezpodielové spoluvlastníctvo manželov (ďalej len „BSM“), prináša isté výhody, čo reflektuje najmä účel tohto inštitútu, teda udržiavať rovnakú životnú úroveň manželov a podľa možností a schopností zabezpečovať rodinu hmotnými statkami.¹⁰ Najmarkantnejšie výhody, ktorými BSM oplýva, vidíme najmä v dvoch rovinách. Prvá rovina je charakterizovaná vzájomnými právami a povinnosťami manželov, a teda títo sú oprávnení užívať celý majetok spoločne, a rovnako sú povinní spoločne uhrádzať náklady. Druhá rovina vyjadruje práva a povinnosti manželov voči tretím osobám, kde každý z nich môže uskutočňovať právne úkony ohľadne spoločných vecí s právnymi účinkami pre oboch manželov.¹¹ Na druhej strane, v právnej úprave BSM môžeme identifikovať aj nevýhody. Tým, že manželia vystupujú ako solidárne subjekty v záväzkových vzťahoch bez regresného nároku, zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník (ďalej len „občiansky zákonník“) umožňuje uspokojiť pohľadávku, ktorá vznikla za trvania manželstva jednému manželovi aj z majetku, ktorý tvorí masu BSM.¹² Takáto situácia môže byť v praxi dosť problematická, nakoľko pre vznik záväzkového vzťahu jednému z manželov nie je potrebný súhlas druhého manžela, keďže nejde o právny úkon, ktorým sa disponuje so spoločnými vecami. Druhý manžel tak nemusí súhlasiť so vznikom záväzku, nedostatok súhlasu ale nie sankcionovaný neplatnosťou a v konečnom dôsledku sa v prípadnom exekučnom konaní bude zasahovať aj do jeho majetkovej sféry, ktorá je spoločná medzi oboma manželmi. Nevýhodou právnej úpravy BSM je však aj to, že je vo veľkej miere rigidná a kogentná, to znamená, že jeho vznik nemožno vylúčiť pred uzavretím manželstva, počas trvania manželstva ho možno modifikovať, resp. zrušiť len v taxatívne vymedzených prípadoch a spôsobmi.

Možnosť vykonávať vyššie spomenuté práva a povinnosti k spoločnému majetku by však bola dozaista prospešná aj pre registrovaných partnerov, nakoľko títo spolu tvoria

¹⁰ VOJČÍK, Peter a kol. Občianske právo hmotné. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 316.

¹¹ ŠTEVČEK, Marek a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1149.

¹² VOJČÍK, Peter a kol. Občianske právo hmotné. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 325.

domácnosť a vzájomne si zabezpečujú rovnakú životnú úroveň. No variantov prípadnej úpravy majetkových dôsledkov formálnej registrácie partnerov pred orgánom verejnej moci, je však hneď niekoľko.

2. Model analogickej aplikácie celého inštitútu BSM na registrované partnerstvá

Inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov (ďalej len “BSM”) je jedným z dvoch druhov spoluvlastníctva, ktoré slovenský občiansky zákonník rozlišuje. Môže existovať výlučne medzi manželmi, je teda svojím vznikom naviazaný na vznik manželstva. Jeho pojmovým znakom je to, že podiely medzi manželmi na konkrétnom predmete vyjadrené nie sú, a tak každý z manželov sa považuje za vlastníka celej veci, je však obmedzený totožným oprávnením druhého manžela.¹³

Možno však tento inštitút prípadne použiť aj analogicky na registrované partnerstvá v zmysle § 853 ods. 1 Občianskeho zákonníka?

Aplikácia manželského majetkového režimu na registrované partnerstvá bola, resp. je bežnou praxou napríklad v Nemecku, kde sa na životné partnerstvá primerane použijú ustanovenia spoločenstva prírastku medzi manželmi.¹⁴ Zaujímavá je aj situácia v Českej republike, kde v zmysle § 3020 českého občianskeho zákonníka sa ustanovenia jeho prvej časti (všeobecné ustanovenia), tretej časti (absolútne majetkové práva) a štvrtej časti (relatívne majetkové práva), týkajúce sa manželstva, použijú primerane aj na registrované partnerstvá. Česká obdoba BSM, společné jmění manželů, je upravená v druhej časti (rodinné právo), a tá sa logicky nepoužije. Táto problematika sa však v Českej republike čoskoro stane prekonanou, konkrétne od 1. januára 2025, kedy nadobudne účinnosť zákon č. 123/2024 Zb. Ten výrazne „prekopal“ doterajšie fungovanie inštitútu registrovaného partnerstva a povýšil ten inštitút na úroveň manželstva, s názvom „partnerství.“ V zmysle tohto zákona, ktorý dopĺňa § 655 českého občianskeho zákonníka¹⁵, po definícii tohto právneho vzťahu uvádza, že sa na partnerstvá použijú primerane ustanovenia o právach a povinnostiach manželov (vrátane spoločného jmění manželů).

Vidíme tak, že legislatíva niektorých štátov umožňuje analogickú aplikáciu celého inštitútu manželského majetkového usporiadania na registrované partnerstvá, preto sa nejedná

¹³ ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. 2. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1103.

¹⁴ § 6 Lebenspartnerschaftsgesetz – LPartG, no od 1. októbra 2017 už v Nemecku nie je možné uzavrieť registrované partnerstvo, nakoľko nadobudol účinnosť zákon o manželstve osôb rovnakého pohlavia. Doterajšie registrované partnerstvá však zostávajú zachované, no možno ho preklasifikovať na manželstvo.

¹⁵ § 655 českého občianskeho zákonníka doposiaľ obsahoval definíciu manželstva ako trvalý zväzok muža a ženy, ktorý vzniká spôsobom, ktorý ustanoví tento zákon.

o nič nereálne. Výhodou takéhoto modelu je dozaista zjednodušenie legislatívy, teda jednota právnej úpravy aplikovateľnej na viaceré právne vzťahy.

V slovenskom priestore však, podľa nášho názoru, by sme mohli opäť naraziť na otázku ústavnej konformnosti s inštitútom manželstva. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov je, ako bolo spomenuté vyššie, inštitút, ktorý vzniká výlučne medzi manželmi *ex lege*, nie je možný jeho zmluvný vznik medzi inými subjektmi, nakoľko by sa jednalo o absolútne neplatný právny úkon. Analogická aplikácia BSM na registrované partnerstvá by v praxi nemusela byť nutne súladná s ústavou, kde na jednej strane bolo nutné odlišiť inštitút registrovaného partnerstva v rozsahu práv a povinností a na strane druhej by sa analogicky na majetkové usporiadanie aplikoval inštitút exkluzívne určený manželstvu. V tomto smere opäť pripomíname názor ESLP o osobitnom statuse manželstva a s ním spojenými osobitnými právami.

Myslíme si preto, že tento model majetkového režimu registrovaných partnerov by mohol v praxi vyvolávať problém práve v tejto otázke.

3. Model vytvorenia samostatného inštitútu pre účely registrovaného partnerstva

V podmienkach Slovenskej republiky, na základe vyššie spomenutého, sa tento model javí ústavne konformnejší ako analogická aplikácia celého mechanizmu fungovania inštitútu BSM.

Vytvorenie komplexnej právnej úpravy majetkového režimu registrovaných partnerov nie je však bežnou praxou, v európskom priestore sme sa dokonca s takou situáciou nestretli. Častejšie dochádza k akémusi kompromisu medzi prvým a týmto modelom.

Najvhodnejšie je sa pozrieť na chorvátsku právnu úpravu. Chorvátsky zákon o životných partnerstvách osôb rovnakého pohlavia explicitne upravuje majetkové vzťahy životných partnerov. Rozoznáva tak medzi majetkom partnerským a vlastným. Partnerský majetok tvorí masu všetkého, čo nadobudli obaja počas trvania partnerstva svojou prácou, resp. aj príslušenstvo tohto majetku, ďalej ako predmet sú explicitne uvedené majetkové práva z predmetov duševného vlastníctva, ako aj výhry z hazardných hier. Partneri sú k danému majetku spoluvlastníkmi rovným dielom. Vlastný majetok potom tvorí ten, ktorý partner nadobudol pred uzavretím partnerstva, alebo taký, ku ktorému nadobudnutiu došlo na inom právnom základe, než je uvedený pri partnerskom majetku.

Tieto ustanovenia sú však dispozitívne, a partneri sa môžu dohodnúť odlišne, no nesmú túto dohodu uzavrieť podľa cudzieho práva. Vyššie spomenuté má charakter *lex specialis*, čo značí, že na tieto vzťahy sa primerane budú aplikovať normy majetkových vzťahov medzi manželmi.

Pre ďalší príklad netreba chodiť ďaleko, ale stačí sa pozrieť na slovenský návrh zákona o životných partnerstvách z roku 2022¹⁶. Ten vo svojom normatívnom texte upravoval inštitút bezpodielového spoluvlastníctva partnerov (ďalej len „BSP“). Jeho úprava bola, tak ako chorvátska, len rámcová a vo zvyšku odkazoval na právnu úpravu BSM. Návrh zákona ponúkal aj možnosť vylúčenia vzniku BSP pred uzavretím partnerstva a prípadne vylúčené vytvoriť dopĺňujúcim vyhlásením počas trvania partnerstva.

Myslíme si, že tento model sa javí ako najviac vhodným preto registrované partnerstvá. Na rozdiel od prvého modelu, ktorý by len prostredníctvom analogickej právnej normy odkazovalo na celý inštitút, vytvorenie samostatného inštitútu, aj keď upraveného iba rámcovo spôsobom *lex specialis*, by nemusel nutne spôsobovať ústavnú nekonformnosť. Stále by vo svojej podstate išlo o inštitút určený exkluzívne registrovaným partnerom, aj napriek tomu, že nejde o komplexnú právnu úpravu. Čo do predmetu a obsahu právneho vzťahu, právna úprava by bola svojím spôsobom totožná a duplicitný normatívny text by bol nezmyselný.

Pre účely osobitného inštitútu by sa vyžadovalo duplicitne normovať vznik a zánik, ktorý by sa viazal *de iure* na moment registrácie, aj keď neplatnej, resp. na zánik partnerstva. Modifikáciu by sme si vedeli predstaviť v podobe komplexnej úpravy autonómie partnerov vylúčiť vznik BSP pred vznikom partnerstva, súčasne však ponúknuť možnosť dohôd obsiahnutých v § 143a občianskeho zákonníka, odkazom na toto ustanovenie. Pre zásady a spôsoby vyporiadania by však normatívny text občianskeho zákonníka bol vhodným kandidátom, a tak by postačil odkaz na tento kódex.

4. Model zmluvného vzniku solidarity

Okrem vyššie spomínaných modelov nám zahraničie ponúka aj ďalšie zaujímavé modely usporiadania vzájomných práv a povinností registrovaných partnerov. Atraktívny model ponúka Francúzsko s inštitútom občianskej zmluvy solidarity, známejší pod skratkou PACS.¹⁷ Pôvodný zámer zákonodarcu v roku 1999, kedy bol tento inštitút inkorporovaný do francúzskeho právneho poriadku, bolo poskytnúť právnu ochranu kohabitujúcim párom rovnakého pohlavia, no postupom času sa stal populárny aj pre páry rôzneho pohlavia. *Ratio* PACS je založené na registračnom princípe písomnej zmluvy uzatvorenej medzi dvoma fyzickými osobami, a ktorej obsah tvorí úprava práv a povinností týkajúcich sa spoločného

¹⁶ NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Návrh zákona o životnom partnerstve a o zmenách a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=515336>. [cit. 2024-10-11].

¹⁷ Pôvodný názov je Pacte Civil de Solidarite

života.¹⁸ Registračným orgánom je vo Francúzskych reáliách súd prvej inštancie, v podmienkach Slovenskej republiky by sme si vedeli predstaviť túto právomoc zveriť notárovi.

Táto zmluva, *inter alia*, má aj majetkové dôsledky. Majetkovoprávne usporiadanie spočíva v dvoch možnostiach – režim oddeleného majetku alebo režim bezpodielového spoluvlastníctva. Režim oddeleného majetku je východiskovým a použije sa vtedy, ak si partneri výslovne nezvolia režim bezpodielovosti. Tak či onak, partneri sa vždy zaväzujú k tomu, že budú spoločne žiť a vzájomne si poskytovať materiálnu pomoc. Stávajú sa taktiež solidárne zodpovední za dlhy voči tretím osobám týkajúcich sa zabezpečenia bežných životných potrieb.

Režim oddeleného majetku je relatívne jednoduchý a je založený na premise, že každý z partnerov disponuje s osobným majetkom a jeho súčasťami samostatne. Platí tu však jedna výnimka, a teda ak sa dokáže, že vlastníkom konkrétnej veci nie je iba jeden, platí domnienka o spoluvlastníctve s polovičnými podielmi.¹⁹

Režim bezpodielového spoluvlastníctva funguje na mechanizme podobnom slovenskej právnej úprave čo do predmetu. Majetok nadobudnutý počas trvania PACS je majetkom spoločným, zároveň však zákon taxatívne vymenúva výnimky, napr. veci nadobudnuté darom alebo dedením.²⁰

Myslíme si, že tento inštitút by bol adaptabilný aj do slovenského právneho poriadku. Stručne k ústavnej konformnosti, keď bol PACS predstavený, francúzsky minister spravodlivosti uviedol, že tento inštitút nie je to isté ako manželstvo. Bol zamýšľaný byť na pomedzí civilného manželstva a konkubinátu.²¹ Hlavné rozdiely, ktoré môžeme bádať, sú napríklad v spôsobe vzniku právneho vzťahu; vecnej príslušnosti orgánu;²² či v rozsahu práv a povinností. Je založený na úplnej inom právnom základe ako manželstvo, teda na zmluve, čo ešte viac podporuje argument odlišnosti a ponecháva manželstvu jeho osobitný status.

Nakoľko táto zmluva pokrýva nie len majetkové dôsledky, ale *de facto* každý aspekt života kohabitujúcich partnerov, išlo by o vhodnú alternatívu k tradične koncipovaným

¹⁸ KIM, Ji Hyun – OLIVER, Scott A. – RYZNAR, Margaret. The Rise of PACS: A New Type of Commitment from the City of Love. In Washburn Law Journal. 2017, vol. 56, no. 1, Winter, s. 71.

¹⁹ EURÓPSKA ÚNIA. Property Consequences of Registered Partnerships – France. Dostupné na internete: https://ejustice.europa.eu/36687/SK/property_consequences_of_registered_partnerships?FRANCE&init=true&member=1. [cit. 2024-10-11].

²⁰ EURÓPSKA ÚNIA. Property Consequences of Registered Partnerships – France. Dostupné na internete: https://ejustice.europa.eu/36687/SK/property_consequences_of_registered_partnerships?FRANCE&init=true&member=1. [cit. 2024-10-11].

²¹ KIM, Ji Hyun – OLIVER, Scott A. – RYZNAR, Margaret. The Rise of PACS: A New Type of Commitment from the City of Love. In Washburn Law Journal. 2017, vol. 56, no. 1, Winter, s. 86 – 87.

²² Na registráciu PACS je vecne príslušný tribunal d'instance, teda súd prvej inštancie.

registrovaným partnerstvám. V majetkovej sfére je výhodou ponechať na rozhodnutí „účastníkov zmluvy“ aký režim je pre nich vhodnejší a výhodnejší.

Rovnako vhodné by bolo sa zamyslieť nad otázkou, či by PACS mal byť ponúknutý aj pre kohabitujúce páry opačného pohlavia. Podľa nášho názoru by prípadná slovenská verzia tohto inštitútu mala byť prístupná aj pre tieto páry. Na Slovensku môžeme pozorovať narastajúci trend, kde po poslednom sčítaní obyvateľov bolo vyzorované, že k 1. januáru 2021 v tomto type domácností žilo 408 077 obyvateľov, teda 133 498 domácností, čo predstavuje 7,5 % populácie.²³ Ide o signifikantný nárast oproti roku 2011 kde v tomto type zväzku žilo 126 832 obyvateľov, teda 63 416 domácností.²⁴ Na základe tejto štatistiky môžeme konštatovať, že manželstvo už v súčasnej spoločnosti nemá také pevné a dôležité postavenie, ako predtým, súčasne samozrejme nemôžeme tvrdiť, že ho stratilo úplne. Tieto socio-ekonomické zmeny v spoločnosti nám ukazujú, že čím ďalej, tým viac kohabitujúcich párov opačného pohlavia sa rozhodne dobrovoľne nevstúpiť do manželstva, a práve preto by mala byť určitá právna ochrana, napríklad prostredníctvom PACSu, prístupná aj pre tieto páry, rovnako ako pre páry rovnakého pohlavia.

Tento inštitút nám však v praxi môže priniesť aj inovatívny pohľad na doterajšiu koncepciu BSM. V tejto súvislosti vzhľadom na oddelenosť majetku by bolo vhodné zamyslieť sa aj nad podobnou možnosťou pre manželov. Stručne povedané, manželom by mala byť daná možnosť buď predmanželskou zmluvou vylúčiť BSM v ich manželstve, a teda vznikol by medzi nimi režim oddeleného majetku. Druhý model by bola možnosť zrušiť BSM za trvania manželstva aj mimo možností, ktoré im občiansky zákonník v súčasnosti ponúka.

5. Model primárnej právnej úpravy vyživovacej povinnosti a zastúpenia *ex lege*

Posledný model ponúka pohľad na možnosť, ak by zákon o registrovanom partnerstve mlčal o právnej úprave majetkového usporiadania. Znamenalo by to, že súčasný majetkový *status quo* by zostal zachovaný aj napriek registrácii.

Takýto právny stav je v súčasnosti realitou napríklad v Českej republike, aj keď končiacou. Tento model rovnako obsahoval aj slovenský návrh zákona o registrovaných partnerstvách z roku 2012. My vnímame *ratio* tohto usporiadania v tom, že v rámci penza práv a povinností, tvoriacich tento právny vzťah, existujú čiastkové otázky, ktoré je potrebné upraviť

²³ IVANČÍKOVÁ, Ľudmila – PODMANICKÁ, Zuzana a kol. Rodinné správanie populácie Slovenska. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2023, s. 114.

²⁴ PODMANICKÁ, Zuzana a kol. Rodinné správanie populácie Slovenska. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2015, s. 27.

primárne pred majetkovými dôsledkami. V tomto smere sa nám črtá úvaha, či by zákon nemal upraviť primárne vzájomné zastupovanie a vyživovaciu povinnosť, ktoré by tvorili *quasi* majetkovú bázu registrovaných partnerov. Prostredníctvom inštitútu BSM a podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov si manželia zabezpečujú rovnakú životnú úroveň a materiálne zabezpečenie.²⁵ Obdobný účel plní aj vyživovacia povinnosť (medzi manželmi). Nemenej užitočné pre zabezpečovanie bežných záležitostí je potrebné upraviť aj vzájomné zastupovanie *ex lege*. Partneri by tak boli povinní vzájomne sa materiálne zabezpečovať a zároveň by boli oprávnení sa v konaní s tretími osobami vzájomne zastupovať.

Tento model však určite nebude postačujúci. Osobitný režim majetkového usporiadania osôb spojených v osobnoprávnom vzťahu, ktoré tvoria spoločnú domácnosť má svoje opodstatnenie a svojím spôsobom by sme povedali, že je akýmsi pokračovaním výkonu vyživovacej povinnosti. Inak povedané, pre vzájomné vyživovanie je potrebné vytvoriť určitú masu aktív, ku ktorej by však v duchu bezpodielovosti mali právo obaja v celku. Zabezpečovanie rovnakej životnej úrovne ide „ruka v ruke“ s užívaním a disponovaním s určitou majetkovou bázou, na ktorej by sa mali partneri podieľať spoločne, čo sa prejavuje užívaním celého majetku oboma a uhrádzanie nákladov oboma. Práve preto si myslíme, že ponechať túto oblasť neupravenú by neposkytlo dostatočnú mieru právnej ochrany a v praxi by mohla spôsobovať komplikácie, ktoré možno pozorovať aj v súčasnosti.

Záver

Právne zakotvenie registrovaných partnerstiev v Slovenskej republike je právna výzva, s ktorou sa Slovenská republika skôr či neskôr bude musieť vysporiadať spôsobom, ktorý by nespočíval v sústavnom odmietaní danej problematiky. Vzhľadom však na skutočnosť, že jedinečný inštitút manželstva ako zväzok jedného muža a jednej ženy, je ústavne zakotvený, pri koncipovaní zákonnej úpravy musíme citlivo posudzovať každé jedno právo či povinnosť, pre rešpektovanie konformity s najvyšším zákonom štátu.

Pri danej koncepcii právnej úpravy vzájomných práv a povinností registrovaných partnerov by zákonodarca dozaista nemal vynechať aj právnu reguláciu majetkových dôsledkov. Tento článok priniesol modely inšpirované zahraničnou právnou úpravou alebo aj minulými slovenskými návrhmi zákonov. Podľa nášho názoru každý z nich by bol schopný byť uchopiteľný aj v praxi, pričom však všetko stojí a padá na tom, akého modelu registrovaných partnerstiev sa zákonodarca chytí, ako aj od politickej vôle či nálade v spoločnosti.

²⁵ VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné. 2. vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 316

Pri koncipovaní právnej úpravy „tradičným spôsobom“, založeného na registračnom princípe podobnom ako pri vzniku manželstva, sa podľa nášho názoru ako najvhodnejší javí model vytvorenia samostatného inštitútu upraveného len rámcovo v osobitnom zákone, teda spôsobom *lex specialis*, a s následným odkazom na právnu úpravu BSM. Ako najviac ústavne konformný a atraktívny však považujeme francúzsky model, koncipovaný na zmluvnej báze úpravy vzájomných práv a povinností a následnej registrácie zmluvy. V svetle argumentácie, že PACS nie je zamýšľaný byť manželstvom, ale má byť niekde na pomedzí neformálnej kohabitácie a manželstva, by išlo o model najviac adaptabilný do slovenskej právnej úpravy pre väčšie odlíšenie od inštitútu manželstva.

Na druhej strane, model analogickej úpravy celého inštitútu BSM by v praxi mohol spôsobovať problémy a vyvolávať vážne otázky súladnosti s ústavou. V zahraničí sa síce jedná o relatívne bežnú prax, no ide o krajiny, ktoré buď poskytnú možnosť uzavrieť manželstvo aj párom rovnakého pohlavia alebo nepoznajú ústavnú definíciu manželstva. Takisto možnosť ponechať túto oblasť neupravenú a primárne sa fokusovať na priznanie vyživovacej povinnosti a zastúpenia *ex lege* by tiež nebola šťastným riešením. Nakoľko úprava majetkových dôsledkov pre subjekty tvoriace spoločnú domácnosť, ktoré sú súčasne osobami blízkymi, má svoje opodstatnenie pre uskutočňovanie bežných výmen tovarov a služieb s účinkami pre oboch, bez potreby súhlasu druhého alebo schvaľovania väčšinovým princípom, tak ako je tomu pri podielovom spoluvlastníctve.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BAČÁROVÁ, R. – FILIČKO, V. – KOROMHÁZ, P. *Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve*. Košice: Typopress, 2023. 229 s. ISBN 978-80-8129-144-9.

PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 688 s. ISBN 978-80-89603-72-5.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. 1754 s. ISBN 978-80-7400-770-5.

VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 382 s. ISBN 978-80-7380-719-1.

Periodiká a zborníky:

KIM, Ji Hyun – OLIVER, Scott A. – RYZNAR, Margaret. The Rise of PACS: A New Type of Commitment from the City of Love. In Washburn Law Journal. ISSN [insert ISSN], 2017, vol. 56, no. 1, Winter, s. 69 – 92.

IVANČÍKOVÁ, Ľudmila – PODMANICKÁ, Zuzana a kol. Rodinné správanie populácie Slovenska. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2023. 229 s. ISBN 978-80-8121-939-9 (online).

PODMANICKÁ, Zuzana a kol. Rodinné správanie populácie Slovenska. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2015. 102 s. ISBN 978-80-8121-430-1 (online).

Internetové zdroje:

EURÓPSKA ÚNIA. Registrovaní partneri – Tvoje Európa. Dostupné na internete: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_sk.htm. [cit. 2024-10-07].

EURÓPSKA ÚNIA. Property Consequences of Registered Partnerships – France. Dostupné na internete: https://ejustice.europa.eu/36687/SK/property_consequences_of_registered_partnerships?FRANCE&init=true&member=1. [cit. 2024-10-11].

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Návrh zákona o registrovanom partnerstve. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=369539>. [cit. 2024-10-07].

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Návrh zákona o životnom partnerstve a o zmenách a doplnení niektorých zákonov.

Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=515336>. [cit. 2024-10-11].

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE. Code civil. Dostupné na internete: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/. [cit. 2024-10-11].

Legislatíva:

Lebenspartnerschaftsgesetz vom 16. Februar 2001 (BGBl. I S. 266), LPartG (nemecký zákon o životných partnerstvách)

Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 (Ústava Chorvátskej republiky)

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, 98/19 na snazi od 01.01.2020.

(chorvátsky zákon o životných partnerstvách osôb rovnakého pohlavia)

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Judikatúra:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL.ÚS 24/2014 28. októbra 2014

X a ostatní proti Rakúsku, rozsudok ESLP z 19. februára 2013, sťažnosť č. 19010/07

UMELÁ INTELIGENCIA A MOŽNOSTI JEJ VYUŽITIA V RÁMCI TREŠTNÉHO KONANIA

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND POSSIBILITIES OF ITS USE WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS

Adrián Vaško¹ - Róbert Čuha²

Abstrakt

Príspevok je zameraný na rozmáhajúci sa fenomén súčasnej doby, konkrétne na umelú inteligenciu. Jej využitie, potenciál a možnosti sú podľa nášho názoru, takmer nekonečné, a to nielen v klasických životných situáciách, ale aj v oblasti trestného práva procesného s dôrazom na dokazovanie. Z dôvodu vývoja a popularizácie umelej inteligencie bol na pôde Európskej únie a Rady (EÚ) prijatý akt upravujúci dôležité aspekty využitia umelej inteligencie v rámci členských štátov Európskej únie. Cieľom príspevku teda bude analýza vybraných ustanovení uvedeného nariadenia a ustanovení vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré by sa mohli použiť pri hľadaní odpovede na otázku, či možno aj výsledky „práce“ umelej inteligencie využiť v dokazovaní v rámci trestného konania.

Kľúčové slová: Umelá inteligencia. Akt o umelej inteligencii. Trestné konanie. Dokazovanie. Moderné dôkazné prostriedky.

Abstract

The article focuses on the growing phenomenon of the present time, namely artificial intelligence. Its use, potential and possibilities are, in our opinion, almost endless, not only in classic life situations, but also in the field of criminal procedural law with an emphasis on evidence. Due to the development and popularization of artificial intelligence, an act regulating important aspects of the use of artificial intelligence within the Member States of the European Union was adopted by the European Union and the Council (EU). The aim of the article will therefore be to analyze selected provisions of the aforementioned regulation and provisions of national legislation that could be used in finding an answer to the question of whether the results of the "work" of artificial intelligence can also be used in evidence in criminal proceedings.

Key words: Artificial intelligence. Artificial Intelligence Act. Criminal procedure. Evidence. Modern means of evidence.

¹ doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD., docent, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, adrian.vasko@umb.sk.

² JUDr. Róbert Čuha, interný doktorand, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, robert.cuha@umb.sk.

Úvod

Tak ako už bolo uvedené vyššie, umelá inteligencia je v súčasnosti predmetom množstva diskusií nielen v akademickej obci, ale aj laickej verejnosti. Existuje určitá skupina ľudí, ktorá je veľkým „fanúšikom“ a nadšencom umelej inteligencie a vidí jej široké využitie, či už v súkromnom, ale aj pracovnom živote. Umelá inteligencia (ďalej z anglického pojmu *artificial intelligence* aj ako „AI“) môže napr. zefektívniť a z hospodárniť množstvo komplikovaných výrobných procesov alebo uľahčiť rozhodovanie na základe vyhodnotenia veľkého množstva konkrétnych informácií. Na druhej strane, jestvujú aj jej odporcovia, ktorí na používanie AI nazerajú skrz nedôveru. Svoj skeptický pohľad odôvodňujú nereguláciou zo strany štátov, ktoré by mohlo viesť až k úplnému oddeleniu a samostatnosti AI.

Faktom je, že konania a činnosti spojované s vytváraním, zdokonaľovaním a aplikovaním umelej inteligencie, ale aj samotné výsledky činnosti umelej inteligencie, v konečnom dôsledku zasahujú do spektra dôležitých vzťahov, ktoré vznikajú napr. v spoločenských vedách, ekonomických smeroch, či v hospodárskych alebo v politických oblastiach. Z uvedeného dôvodu preto možno tvrdiť, že využívanie a aplikovanie umelej inteligencie musí byť regulované právnymi normami, ktoré budú stanovovať základné inštitúty, akými sú definície doteraz nevymedzených pojmov v oblasti využívania umelej inteligencie, vzťahy dotknuté jej činnosťou alebo aj trestná zodpovednosť AI.³ Z tohto dôvodu bolo prijaté Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (ďalej aj ako „Nariadenie“ alebo „Akt o umelej inteligencii“).

Cieľom tohto príspevku je analyzovať jednotlivé ustanovenia Nariadenia a príslušných vnútroštátnych právnych predpisov, predovšetkým teda zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný poriadok“) a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon ochrane pred odpočúvaním“), ktoré sa dotýkajú dokazovania v trestnom konaní. Následne by bolo možné vyvodiť závery de lege ferenda vo vzťahu k úprave Trestného poriadku a zákona o ochrane pred odpočúvaním v otázke uplatňovania umelej inteligencie v prípade dokazovania v trestnom konaní. Môžu nám byť

³ VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia. In *Právnik*, roč. 162, 2023, č. 6., s. 551.

výsledky činnosti umelej inteligencie užitočné pri zisťovaní skutkového deja spáchaného trestného činu a usvedčovaní jeho páchatel'a?

1. Umelá inteligencia vo všeobecnosti

Nakoľko sa súčasná situácia v nielen technologických, ale aj právnych či zdravotníckych odvetviach „točí“ najmä okolo umelej inteligencie, jej definícií existuje pomerne veľké množstvo, ktoré sa od seba odlišujú nepatrnými znakmi. Vo všeobecnosti však možno AI definovať ako umelý výtvor technologického sektora, ktorý je schopný simulovať ľudské správanie a poskytovať riešenia na vzniknuté problémy. Umelá inteligencia, rovnako ako ľudské bytosti, je schopná rozmyšľať, učiť sa, rozhodovať, či hľadať tie najefektívnejšie spôsoby na riešenie komplikovaných úloh. Korene umelej inteligencie teda možno hľadať najmä v informatickom smere, od ktorého sa AI nepochybne odvíja, konkrétne najmä od matematiky, štatistiky, logiky, či lingvistiky.⁴

Zaujímavé prirovnanie pri komparácii umelej inteligencie a ľudskej inteligencie nám poskytol Trenkler. Ten tvrdí, že aj napriek ich veľkej podobnosti, umelá inteligencia nikdy (teda aspoň v najbližšej budúcnosti) nebude rovnako zmýšľajúca ako ľudský mozog. Trenkler totiž zrovnáva umelú inteligenciu a lietadlo na jednej strane, resp. vtáka a ľudský mozog na strane druhej. Uvádza, že lietadlo bolo umelo vytvorené človekom len na jeden účel, a to na leteckú prepravu osôb. Lietadlo nikdy nebude znášať vajcia, stavať si hniezda alebo pohybovať krídlami. Trenkler je presvedčený, že v rovnakom kontexte ako lietadlo, treba ponímať aj umelú inteligenciu na súčasnej technickej úrovni.⁵

Počas krátkej histórie, v rámci ktorej sa umelá inteligencia dostala do popredia širokej verejnosti, sa v odbornej verejnosti vyvinulo množstvo pohľadov na jej definíciu. Nájdu sa takí, ktorí chápu umelú inteligenciu ako entitu schopnú napodobovať ľudské správanie. Iní však tvrdia, že AI je nutné chápať zo striktného formálneho pohľadu, ktorý ju označoval ako racionalita. V tomto zmysle racionalita znamenala, že umelá inteligencia dokáže konať tie správne veci a robiť správne rozhodnutia. Russel a Norwig sa prikláňajú ku druhému názorovému prúdu. Tvrdia, že AI je agent, ktorý je naprogramovaný „nasávať“ informácie z vonkajšieho prostredia, ktoré neskôr uplatní pri vyvolaní určitej reakcie. Pod pojmom agent nemožno chápať agenta v tom klasickom ponímaní v podobe policajta alebo príslušníka tajnej služby. V „počítačovom svete“ obohatenom o prvky umelej inteligencie, Russel a Norwig pojem agent ponímajú synonymom počítačového systému, resp. programu, ktorý je vytvorený

⁴ TRENKLER, Š. Umelá inteligencia v medicíne. In *CEFA*, 2019, s. 229.

⁵ TRENKLER, Š. Umelá inteligencia v medicíne. In *CEFA*, 2019, s. 229.

na to, aby pozoroval a chápal okolité prostredie za účelom vykonávania vopred stanovených procesov smerujúcich ku konkrétnym cieľom.

Ďalej uvádzajú, že cieľom ľudí je vytvoriť inteligentného, teda racionálneho agenta, ktorý sa bude v akejkoľvek situácii rozhodovať najlepšie (t. j. bude hľadať riešenia, ktoré sú najefektívnejšie, najsprávnejšie, resp. najhospodárnejšie s ohľadom na individuálne prvky riešeného problému).⁶ Inými slovami možno povedať, že agent by mal byť schopný zachytávať celé spektrum podnetov, ktoré v rámci svojich rozhodovacích procesov rozanalyzuje. Na základe vykonaných analýz prijatých podnetov a naučených znalostí dospeje k racionálnym a logickým záverom.

Z uvedeného vyplýva, že je pomerne zložitú vytýčiť tú správnu definíciu AI, či už v oblasti právnej doktríny alebo iných technických disciplín. Scherer uvádza, že v oblasti práva je problematické stanoviť, akú nehumanoidnú bytosť, resp. vec odlišnú od ľudskej bytosti, možno ponímať ako inteligentnú.⁷ Keďže ľudia sú jediné bytosti, ktoré sami seba považujú za inteligentné, tak pri definícii samotného pojmu inteligencia musíme identifikovať tie skutočnosti, ktoré nás robia inteligentnými. Inými slovami povedané, aby sme mohli definovať inteligenciu, musíme najprv skúmať jednotlivé ľudské vlastnosti a schopnosti, ktoré robia ľudskú bytosť inteligentnými. Množstvo autorov a vedcov zaoberajúcich sa problematikou AI poskytlo množstvo navzájom odlišných, no v niektorých znakoch podobných definícií.⁸ Pre účely tohto príspevku nepovažujeme podrobiť celkovej analýze každú definíciu, no považujeme za dôležité aspoň vytýčiť ich spoločné znaky.

Umelú inteligenciu môžeme chápať zo štyroch uhlov pohľadu, ktoré sa odvíjajú od samotného cieľa AI. Teda či AI má za cieľ rozmýšľať ako ľudská bytosť, konať ako ľudská bytosť (uvedené dva smery vychádzajú prevažne z oblasti humanitných vied), rozmýšľať racionálne a konať racionálne ako ľudská bytosť (tieto dva smery vyplývajú z poznatkov získaných technickými vedami, matematikou a logikou).⁹ Charakteristickým prvkom pre ľudskú bytosť je aj schopnosť učiť sa. Rovnako tak aj umelá inteligencia musí byť schopná sa učiť.

⁶ RUSSELL, S., NORVIG, P.: *Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition)*. London: Pearson. 2020. s. 669.

⁷ SCHERER, U. M. Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies. In *Harvard Journal of Law & Technology*, roč. 29, 2016, č. 2, s. 359; MARTINEZ, R. Artificial Intelligence: Distinguishing between types & definitions. In *Nevada Law Journal*, roč. 19, 2019, č. 3., s. 1023.

⁸ LEGG, S., HUTTER, M. A collection of definitions of intelligence. In GOERTZEL, B., WANG, P. (eds.): *Advances in Artificial General Intelligence: Concepts, Architectures and Algorithms*. Amsterdam: IOS Press, 2007, s. 17–24; VADINSKÝ, O. Přehled přístupů k vyhodnocování inteligence umělých systémů. In *Acta informatica Pragensia*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 74–103.

⁹ RUSSELL, S., NORVIG, P. *Artificial Intelligence: Modern approach*. 4. vydanie. Hoboken: Pearson, 2021, s. 1–4; SCHERER, U. M. Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies, In *Harvard Journal of Law & Technology*, roč. 29, 2016, č. 2, s. 360 an.

V tomto prípade rozlišujeme dva spôsoby učenia sa. V prvom prípade ide o tzv. strojové učenie, pre ktoré je charakteristické využívanie algoritmov a metód. Tieto umožňujú umelej inteligencii prijímať nové informácie a generovať nové výstupy aj napriek tomu, že AI na to nie je vyslovene dopredu naprogramovaná. V tomto kontexte sa využíva najmä matematická štatistika a analytika. Druhý prístup spočíva v princípe založenom na tzv. interpretácii získaných poznatkov a uvažovaní. Prostredníctvom tohto princípu je umelá inteligencia schopná vyjadriť svoje poznanie a vedomosti cez príslušnú symboliku, pričom toto symbolické vyjadrenie je výsledkom použitia špeciálnych automatických počítačových programov.¹⁰ V tomto prípade sa aplikujú prvky logiky (pri uvedení poznatkov do formy, ktorú vie počítač rozoznať) a prvky psychológie (pri hľadaní spôsobov riešenia problémov).

V tejto kapitole sme sa snažili poskytnúť komplexný pohľad, s prihliadnutím na rozsah príspevku, na definíciu umelej inteligencie ako takej. Jednalo sa prevažne o definície vychádzajúce z technických disciplín, nakoľko celá existencia umelej inteligencie pochádza a odvíja sa od technického pokroku.

2. Umelá inteligencia v zmysle Aktu o umelej inteligencii

Niet pochýb o tom, že spoločnosť je ako organický prvok, ktorý sa prirodzene vyvíja a formuje. Vytvárajú sa nové hodnoty a naskoľujú sa nové výzvy, na ktoré doposiaľ legislatívne orgány nereagovali. Tak ako je pravidlom nielen v podmienkach Slovenskej republiky, ale aj v prípade Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“), príslušné subjekty so zákonodarnou právomocou sú povinné reagovať na zmeny, ktoré sa z akýchkoľvek dôvodov v spoločnosti uskutočňujú. Takúto zmenu jednoznačne predstavuje aj príchod umelej inteligencie a jej využívanie naprieč celou populáciou.

Tak ako už bolo uvedené v úvode tohto príspevku, využívanie a aplikovanie umelej inteligencie možno považovať za jeden z najväčších technologických pokrokov v modernej histórii, ktorý samozrejme neostal bez povšimnutia zo strany príslušných orgánov EÚ. Z tohto dôvodu bol prijatý Akt o umelej inteligencii. Okrem iného, hlavným cieľom tohto Nariadenia, je stanoviť základné podmienky pre používanie AI naprieč Európskou úniou; určiť, ktoré systémy AI je zakázané používať; upraviť požiadavky na používanie AI, ktoré budú v súlade s prvkami transparentnosti alebo zosúladiť princípy, ktorými sa musia príslušné subjekty riadiť

¹⁰ BRACHMAN, R. J., LEVESQUE, H. *Knowledge Representation and Reasoning*. San Francisco: Morgan Kaufmann (Elsevier), 2004, s. 17. Dostupné na: <<https://www.cin.ufpe.br/~mtcfa/files/in1122/Knowledge%20Representation%20and%20Reasoning.pdf>> [cit. 2024-11-19].

pri dohľade a monitorovaní vnútorného trhu EÚ.¹¹ Inými slovami možno povedať, že Akt o umelej inteligencii predstavuje prvý právny dokument vytvorený na pôde EÚ, ktorý načrtá základný právny rámec vyplývajúci z aplikácie umelej inteligencie.

V nadväznosti na predchádzajúci odsek možno doplniť, že Akt o umelej inteligencii predstavuje prvý právny predpis, v ktorom je uvedená definícia umelej inteligencie. A teda systém AI je „*strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.*“¹² Vzhľadom na túto definíciu možno odvodiť, že názory a definície odborníkov, ktoré sme uviedli v prechádzajúcej kapitole, sú pomerne podobné, ako definícia uvedená v Nariadení. V skratke teda ide o systém, ktorý je schopný sa priebežne adaptovať kvôli meniacim sa podmienkam vyplývajúcich zo zadaných vstupov s cieľom dosiahnuť požadované výstupy a výsledky. Ďalej nám aj Nariadenie demonštratívne uvádza, že týmito výsledkami činnosti systému AI môže byť napr. obsah rôzneho druhu, od predpovedí, odporúčaní až po rozhodnutia. Nariadenie predpokladá, že všetky výsledky činnosti AI sú neskôr spôsobilé aj skutočne ovplyvňovať reálne alebo virtuálne prostredie. Ďalším znakom umelej inteligencie je skutočnosť, že môže pracovať na odlišných stupňoch samostatnosti (teda autonómnosti). Stupeň autonómnosti toho-ktorého systému AI závisí od toho, aký veľký zásah človeka potrebuje systém AI na svoju činnosť. Ako príklad neautonómneho systému možno uviesť klasické mechanické zariadenia, ktoré ovláda človek, ako napr. auto. Na druhej strane možno hovoriť o plne autonómnych systémoch, ktoré využívajú drony alebo roboty. Jasné a presne definovanie charakteristických znakov systémov AI je dôležité z dôvodu odlišenia systémov AI od iných, na prvý pohľad podobných systémov. Pod podobnými systémami možno rozumieť systémy, ktoré sú založené na menej sofistikovaných a tradičnejších programoch alebo softvéroch ako systémy umelej inteligencie.¹³ Nejedná sa teda o softvéry, do ktorých

¹¹ Pozri čl. 1, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

¹² Pozri čl. 3, ods. 1, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

¹³ Pozri ods. 12, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

musia byť vstupy zadávané výlučne manuálne prostredníctvom fyzických osôb, a ktorého výsledky predstavujú automaticky sa opakujúcu činnosť.¹⁴

Akt o umelej inteligencii je špecifický tým, že jeho ustanovenia sú formulované takým spôsobom, že kladú podmienky pre produkt, ktorý má byť uvedený na trh, podobne je to pri napr. zdravotníckych pomôckach alebo elektronických výrobkoch.¹⁵ Možno teda spresniť, že Akt o umelej inteligencii stanovuje a upravuje špecifické podmienky, bez splnenia ktorých nemožno produkt v podobe AI uviesť na európsky trh. V prípade, ak stanovené podmienky nebudú dodržané, hrozia prevádzkovateľom systémom AI vysoké pokuty. Tak napr. v prípade, ak niektorý z prevádzkovateľov bude využívať praktiky, ktoré sú explicitne zakázané v čl. 5 ods. 1 Nariadenia, môže mu byť uložená pokuta až do výšky 35 000 000 eur. V prípade, ak je porušovateľom 5 právnická osoba (Nariadenie ho označuje ako „podnik“) sa môže výška pokuty vyšplhať až do výšky 7% z obratu, ktorý daná spoločnosť dosiahla v rámci celého sveta za predchádzajúci finančný rok¹⁶ (v Slovenskej republike sa finančný rok rovná kalendárnemu roku, no nie vo všetkých krajinách je to rovnako).

V predmetnom Nariadení sa taktiež nachádzajú aj ustanovenia určujúce horizontálne členenie jednotlivých druhov umelej inteligencie podľa ich rizikovosti.¹⁷ A teda Nariadenie stanovuje štyri stupne rizikovosti, v podstate od zakázaných modelov umelej inteligencie, ktoré predstavujú neakceptovateľné riziko, cez vysoko rizikové modely, modely predstavujúce minimálne riziko, až po modely, pri ktorých je riziko prakticky nulové.¹⁸ Na tomto mieste si možno klásť otázku, od čoho závisí miera rizika? Prečo je umelá inteligencia od jedného prevádzkovateľa zaradená medzi vysoko rizikové modely a iný druh umelej inteligencie od iného prevádzkovateľa je zaradený medzi umelú inteligenciu, ktorá nepredstavuje žiadne riziko? Odpoveď možno hľadať najmä v zásahu umelej inteligencie do základných ľudských práv a slobôd. Teda hlavným kritériom, od ktorého sa odvíja stupeň rizikovosti, je zásah

¹⁴ Pozri ods. 12, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

¹⁵ MESARČÍK, M. Regulácia umelej inteligencie v Európe. In MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: *Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 69.

¹⁶ Pozri čl. 99, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

¹⁷ Niektorým špecifikám vzťahujúcim sa na najzávažnejší stupeň rizikovosti sa budeme venovať v záverečnej kapitole tohto príspevku.

¹⁸ Pozri kapitolu 2, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

systému AI do základných ľudských práv a slobôd. Samozrejme, Nariadenie pomerne jasne stanovuje podmienky, za splnenia ktorých možno konkrétny program umelej inteligencie zaradiť medzi jednotlivé stupne.

Pre dodržiavanie pravidiel stanovených v Akte o umelej inteligencii sa samotný Akt stáva zakladajúcim dokumentom, ktorým sa kreuje najvyšší kontrolný orgán na pôde EÚ so širokou škálou kompetencií v oblasti AI. Oficiálny názov tohto orgánu je Európska rada pre umelú inteligenciu, ktorú tvorí jeden člen z každého členského štátu EÚ¹⁹, pričom jej hlavným cieľom je zjednodušiť a zefektívniť aplikovanie ustanovení Aktu o umelej inteligencii vo všetkých členských štátoch EÚ.²⁰ V predmetnom ustanovení je demonštratívny výpočet aj ďalších, bližšie špecifikovaných úloh, no pre potreby tohto príspevku ich nie je nutné bližšie rozoberať. Nariadenie neopomína ani vplyv vnútroštátnych orgánov v oblasti uplatňovania ustanovení tohto právneho predpisu. Totižto v čl. 70 je uvedená povinnosť každého členského štátu EÚ vytvoriť alebo určiť minimálne dva štátne orgány. Jeden z nich Nariadenie označuje ako notifikujúci orgán²¹ a druhý ako orgán dohľadu nad trhom.²² Každý z týchto orgánov má disponovať špecifickými právomocami, ktorými sa budú efektívne a hospodárne uplatňovať ustanovenia Nariadenia v tom-ktorom členskom štáte, pričom majú tieto orgány slúžiť aj na uľahčenie komunikácie medzi členskými štátmi v oblasti AI navzájom.

V tejto kapitole sme sa zamerali na primárne legislatívne východiská, ktoré nám ponúka Akt o umelej inteligencii. Dospeli sme k čiastkovým záverom, že predmetný dokument je prvý právny predpis na pôde EÚ, ktorý najmä definuje základné pojmy v oblasti systémov AI, kreuje orgán zodpovedný za dodržiavanie ustanovení Nariadenia, obsahuje sankcie za ich nedodržanie a vytvára podmienky na riešenie problémov.

¹⁹ Pozri čl. 65, ods. 1, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

²⁰ Pozri čl. 66, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

²¹ Notifikujúci orgán Nariadenie definuje ako „vnútroštátny orgán zodpovedný za stanovenie a vykonávanie nevyhnutných postupov na posudzovanie, určovanie a notifikáciu orgánov posudzovania zhody a za ich monitorovanie.“

²² Orgán dohľadu nad trhom Nariadenie definuje ako „vnútroštátny orgán, ktorý vykonáva činnosti a prijíma opatrenia podľa nariadenia (EÚ) 2019/1020“ teda Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1020 z 20. júna 2019 o dohľade nad trhom a súlade výrobkov a o zmenesmerne 2004/42/ES a nariadení (ES) č. 765/2008 a (EÚ) č. 305/2011.

3. Využitie umelej inteligencie v trestnom konaní

Teda Akt o umelej inteligencii nám definuje štyri stupne rizikovosti používania systémov AI. Je nutné podotknúť, že jeden stupeň, teda ten najrizikovejší, ktorého používanie je až na niekoľko uvedených výnimiek zakázané, nám podľa Nariadenia umožňuje jeho „schopnosti“ využiť v trestnom konaní.

Práve spomínané výnimky sú pre podstatu tohto článku najdôležitejšie. Na úvod však považujeme za potrebné vymedziť, že zakázané praktiky využívajúce AI sú definované v čl. 5 Nariadenia. Zakázaných praktík je mnoho, no pre ilustráciu možno spomenúť, že ide napr. o také praktiky, ktoré používajú nepravdivé, zavádzajúce, resp. neetické spôsoby, ktorých cieľom je vytvoriť ilúziu o skutočných informáciách. Tieto skreslené informácie sú neskôr spôsobilé prinútiť „obet“, teda adresáta týchto informácií, prijať konkrétne rozhodnutie, ktoré mu spôsobí značnú ujmu, a ktoré by za iných okolností vôbec neprijal. Ďalej za zakázané systémy sú považované tie systémy AI, ktoré sú schopné zistiť vek, zdravotný stav, osobnú, ekonomickú alebo sociálnu situáciu jednotlivca, resp. konkrétnej skupiny osôb, a z analyzovaných údajov vyvodit' jeho slabé stránky a zraniteľné miesta, ktoré následne využije pri narušovaní jeho správania.²³ Po analyzovaní aj ďalších zakázaných praktík využívajúcich AI by sme dospeli k všeobecnému konštatovaniu, že Nariadenie zakazuje praktiky, ktoré v neakceptovateľnej miere zasahujú do základných ľudských práv a slobôd a ovplyvňujú myslenie a rozhodovanie osôb využívajúcich tieto systémy.

Pre zameranie tohto príspevku považujeme za dôležité upriamiť pozornosť na systémy AI aplikujúce diaľkovú biometrickú identifikáciu v reálnom čase na verejnosti prístupných miestach. Ide opäť o Nariadením zakázanú techniku, no v tomto prípade sú povolené určité výnimky. Skôr, ako sa k týmto výnimkám dostaneme, rozoberme si definíciu toho systému AI. Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že biometrická identifikácia predstavuje metódu, pomocou ktorej vieme identifikovať osobu jednotlivca napr. len na základe jeho črt tváre, postavy alebo spôsobu chôdze. Akt o umelej inteligencii definuje systém diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase, v ktorom *„zachytávanie biometrických údajov, ich porovnávanie a identifikácia prebiehajú bez výrazného oneskorenia, pričom zahŕňa nielen okamžitú identifikáciu, ale aj identifikáciu s limitovanými menšími oneskoreniami, aby sa zabránilo obchádzaniu*

²³ Pozri čl. 5, ods. 1 písm. a) a b), Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

pravidiel.“²⁴ Inak povedané, tento systém AI umožňuje v reálnom čase prostredníctvom kamerového systému zachytiť, analyzovať, porovnať a vyhodnocovať biometrické údaje osoby, ktorú je následne možné v krátkom čase stotožniť. Práve z dôvodu, že ide o významný zásah do základných práv a slobôd jednotlivca, je táto technika používania AI Aktom o umelej inteligencii zakázaná. Ale ako už bolo avizované, existujú určité výnimky. Nariadenie totižto pripúšťa, aby v ojedinelých a špecifických prípadoch bola táto metóda využívaná. Týmito prípadmi sú:

- a) vyhľadávanie konkrétne určených obetí trestných činov s medzinárodným presahom, ako únos, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie alebo aj vyhľadávanie stratených osôb,
- b) predvídanie skutočností, ktoré by mohli bezprostredne ohroziť život a zdravie fyzických osôb alebo reálnej a, či už predvídateľnej alebo existujúcej možnosti, že dôjde k spáchaniu teroristického útoku,
- c) zistenie polohy a následné identifikovanie páchatel'a trestného činu, pričom tieto poznatky sú potrebné na vyšetrovanie, trestné stíhanie, resp. výkon už uloženej sankcie. Tu je nutné doplniť, že sa nejdená o akýkoľvek trestný čin, ale iba o taký trestný čin, ktorý je uvedený v prílohe II (napr. terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, nedovolené obchodovanie s omamnými alebo psychotropnými látkami a iné) a súčasne je dané, že v príslušnom členskom štáte možno za tento trestný čin uložiť trest odňatia slobody alebo ochranné opatrenie postihujúce slobodu s hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky.²⁵

Následne k uvedenému Nariadenie uvádza, že tieto systémy možno použiť len proti jednotlivcovi a je všeobecnou povinnosťou vždy prihliadať na individuálne skutočnosti každého prípadu; je potrebné zisťovať, či nepoužitie týchto systémov by spôsobilo väčší rozsah škôd ako ich použitie; je potrebné skúmať taktiež mieru, rozsah a závažnosť zásahu do základných ľudských práv a slobôd všetkých dotknutých osôb.²⁶ Inak povedané, Nariadenie

²⁴ Pozri čl. 3, ods. 42, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

²⁵ Pozri čl. 5, ods. 1 písm. h), Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

²⁶ Pozri čl. 5, ods. 2, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

v tomto prípade stanovuje podmienku proporcionality a subsidiarity, ktoré nie sú, v prípadoch zásahu do základných ľudských práv a slobôd, žiadnou novinkou a uplatňujú sa aj v ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku.

Ďalšou a nevyhnutnou podmienkou pre využívanie týchto zakázaných praktík je ingerencia príslušného vnútroštátneho orgánu do procesu povoľovania tejto praktiky AI. Totižto Akt o umelej inteligencii vo svojich ustanoveniach uvádza, že na využívanie systému diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch na účely ochrany spoločnosti podľa čl. 5 ods. 1 písm. h) a odseku 2 (tieto účely sme si uviedli vyššie) je potrebný súhlas „*justičného orgánu alebo nezávislého správneho orgánu*“ podľa vnútroštátneho práva. Vydanie súhlasu teda musí nasledovať až po podaní žiadosti na tento príslušný orgán, pričom náležitosti tejto žiadosti sa spravujú vnútroštátnym právnym predpisom. Toto nie je obligatórny postup (aj keď sa predpokladá ako obvyklý), pretože Nariadenie umožňuje použitie tohto špecifického systému AI aj bez predchádzajúceho súhlasu príslušného orgánu, ale to len v prípade naliehavej situácie. V takom prípade musí byť následne súhlas s použitím týchto systémov daný do 24 hodín. Nariadenie ďalej apeluje na orgán, ktorý žiadosť posudzuje a vydáva súhlas s použitím týchto systémov, aby skúmal všetky objektívne dôkazy a skutočnosti uvedené v predmetnej žiadosti, najmä, či sú splnené všetky podmienky uvedené v čl. 5 ods. 1 písm. h) a ods. 2 Nariadenia.²⁷ Podobne formulované ustanovenia nie sú v právnom poriadku Slovenskej republiky taktiež žiadnou novinkou, pretože ich možno nájsť aj v zákone ochrane pred odpočúvaním a Trestnom poriadku.

Trestný poriadok je základný procesnoprávny predpis upravujúci postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu pri zisťovaní skutkových okolností spáchaného trestného činu. Tieto okolnosti sa zisťujú v rámci tzv. dokazovania, ktorý možno právom považovať za jeden z najdôležitejších častí celého trestného konania.²⁸ Okrem iného je v Trestnom poriadku uvedené, že za dôkaz možno považovať prakticky čokoľvek, čo môže prispieť k objasneniu okolností spáchaného trestného činu, nielen čo sa získalo z dôkazných prostriedkov demonštratívne uvedených v tom istom ustanovení, ale z dôkazných prostriedkov podľa iného

²⁷ Pozri čl. 5, ods. 3, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

²⁸ Dokazovanie predstavuje jeden z najdôležitejších častí trestného konania najmä z toho dôvodu, že práve v ňom a prostredníctvom vykonaných dôkazných prostriedkov sa zisťujú všetky podstatné okolnosti prípadu slúžiace na vyvodenie záveru, či bol spáchaný trestný čin a či ho spáchal obvinený.

osobitného zákona.²⁹ Ide o pomerne všeobecné ustanovenie, ktoré zákonodarca zakomponoval do Trestného poriadku najmä z toho dôvodu, že vzhľadom na rýchly technický vývoj a dynamický meniace sa podmienky spoločnosti nikdy nemožno predpokladať, čo alebo kto, môže prispieť k náležitému objasneniu trestnej veci. Trestný poriadok neopomína ani zabezpečovanie informácií dôležitých pre trestné konania prostredníctvom využívania informačno-technických prostriedkov.³⁰ Všetky dôkazné prostriedky sú pre trestné konanie rovnako dôležité, nakoľko odhaľujú a objasňujú tú najzávažnejšiu trestnú činnosť s medzinárodným prvkom, akou je hospodárska trestná činnosť, obchodovanie s drogami, obchodovanie s ľuďmi, či korupcia.³¹

Podľa nášho názoru možno systémy AI, ktoré sú schopné diaľkovo identifikovať podozrivého v reálnom čase, považovať za tzv. hybrid, ktorý spadá pod informačné systémy podľa osobitného predpisu³² a informačno-technické prostriedky podľa Trestného poriadku. Zaradili sme to medzi informačné systémy z toho dôvodu, že sa jedná o kamerové systémy monitorujúce verejne prístupné miesta zisťujúce biometrické údaje jednotlivcov. Na strane druhej, medzi informačno-technické prostriedky tento systém AI zaradzujeme preto, pretože sa používa utajovane a v enormnej miere zasahuje do základných ľudských práv jednotlivca, pričom sa na jeho použitie vyžaduje súhlas príslušného orgánu. Týmto orgánom je výlučne súd, ktorý na využívanie predmetného systému AI vydáva príkaz. Príkaz predstavuje osobitnú formu rozhodnutia, ktorá sa využíva najmä v prípadoch, ak sa rozhoduje o zásahu do základných ľudských práv, pričom proti príkazu nie je možné podať akýkoľvek opravný prostriedok.³³ Ako

²⁹ Pozri § 119 ods. 3, zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov; IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021, s. 34-42.

³⁰ Pozri § 10 ods. 20, zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ktorý uvádza, že „informačno-technickými prostriedkami sa na účely tohto zákona rozumejú elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach (ďalej len „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky“), obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.“

³¹ REMETA, R. Trestný čin vydierania v trestnom zákone Slovenskej republiky, jeho formy, spôsoby odhaľovania a dokazovania. In JAROMÍR, TAUCHEN, DAVID, KOLUMBER, DAVID ČEP (eds.) *Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti včera a dnes. I. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2023, Spisy Právnické fakulty MU, Edice Scientia, sv. č. 749. s. 247-248.

³² Týmto osobitným predpisom máme na mysli zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov v znení neskorších predpisov, ktorý v §5 písm. l) uvádza, že za informačný systém možno považovať „akýkoľvek usporiadaný súbor osobných údajov, ktoré sú prístupné podľa určených kritérií, bez ohľadu na to, či ide o systém centralizovaný, decentralizovaný alebo distribuovaný na funkčnom základe alebo geografickom základe.“ K tomu pozri IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné I. všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021, s. 441.

³³ ZÁHORA, J.: *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, s. 105.

si možno všimnúť vzhľadom na doteraz uvedené, ingerencia vnútroštátneho orgánu do povoľovacieho procesu vyplýva nielen z ustanovení Trestného poriadku³⁴, ale aj z príslušných ustanovení Nariadenia, konkrétne z čl. 5 ods. 3. Je nutné poznamenať, že ustanovenia Trestného poriadku o používaní informačno-technických prostriedkov (teda aj systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch) sa použijú len v prípade, ak už bolo začaté trestné konanie. Inými slovami povedané, tento systém AI sa bude spravovať Trestným poriadkom vtedy, ak účelom jeho použitia budú skutočnosti uvedené v čl. 5, ods. 1, písm. h) i) a iii) Nariadenia. Je to z toho dôvodu, že v týchto prípadoch už bude začaté trestné konanie a budú prebiehať úkony s ním súvisiace. V týchto prípadoch sa domnievame, že poznatky (biometrické údaje) získané použitím tohto systému AI možno využiť ako dôkaz v trestnom konaní. Naše konštatovanie nevylučuje ani samotný Akt o umelej inteligencii.

Druhý právny predpis, ktorý upravuje používanie informačno-technických prostriedkov, je zákon o ochrane pred odpočúvaním. Aj tento zákon ponúka vlastnú definíciu informačno-technických prostriedkov, no vzhľadom na ich takmer totožné znenia v porovnaní s Trestným poriadkom, nepovažujeme za dôležité ju aj v tomto prípade uvádzať. Dôležitou skutočnosťou, ktorá odlišuje používanie informačno-technických prostriedkov ustanoveniami Trestného poriadku je, že zákon o ochrane pred odpočúvaním sa „sústredí“ výlučne na používanie týchto špeciálnych prostriedkov mimo trestného konania.³⁵ Inými slovami povedané, v tomto prípade využívanie informačno-technických prostriedkov nepodlieha trestnému konaniu (nie je závislé na trestnom konaní) a nepodlieha ani napr. akýmkoľvek trestno-procesným inštitútom zabráňujúcim ich zneužitiu.³⁶ Oba právne predpisy, teda Trestný poriadok a zákon o ochrane pred odpočúvaním, stanovujú vlastné podmienky, za splnenia ktorých možno informačno-technické prostriedky používať. Čo je ale spoločné pre oba zákony je pointa ich využívania. V oboch prípadoch totižto platí, že sa jedná o určité technické prostriedky využívané utajeným spôsobom zacielené na jednotlivca, s cieľom získať „ťažko dostupné“ informácie. Podľa nášho názoru, aj tieto informačno-technické prostriedky možno prepojiť so získavaním informácií prostredníctvom diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch. Tak, ako sme uviedli vyššie, používanie týchto systémov AI podľa Aktu o umelej inteligencii je dovolené aj v prípade, ak chcú príslušné orgány predísť *„konkrétne, závažnému a bezprostrednému ohrozeniu života alebo fyzickej*

³⁴ Pozri § 114 ods. 2, zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

³⁵ TITLOVÁ, M.: *Zákon o ochrane pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním)*. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 18.

³⁶ Samozrejme, aj zákon o ochrane pred odpočúvaním obsahuje ustanovenia zabráňujúce zneužitie informačno-technických prostriedkov.

bezpečnosti fyzických osôb alebo skutočnej a existujúcej alebo skutočnej a predvídateľnej hrozbe teroristického útoku.“³⁷ Z uvedenej pasáže možno vydedukovať, že používanie týchto systémov možno už pred začatím samotného trestného konania. Podľa nášho názoru by sa takéto používanie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch muselo spravovať zákonom o ochrane pred odpočúvaním, ktorý rovnako ako Trestný poriadok, „zabezpečuje prítomnosť“ sudcu v povoľovacom procese. Informácie získané týmto spôsobom, by bolo následne možné využiť ako dôkaz v trestnom konaní. Vychádzame z ustanovenia, ktoré uvádza, že ak sa majú informácie získané využitím informačno-technických prostriedkov využiť v trestnom konaní ako dôkaz, je nutné vyhotoviť písomný záznam obsahujúci údaje o mieste, čase a zákonnosti použitia toho-ktorého informačno-technického prostriedku a je potrebné priložiť aj vytvorený (v našom prípade obrazový) záznam.³⁸ Na okraj možno spomenúť, že využívanie umelej inteligencie v rámci trestného konania by nemalo priamy vplyv len na dokazovanie, ale domnievame sa, že nepriamo by bola ovplyvnená aj efektivita a hospodárnosť trestného konania ako takého.³⁹

Možno konštatovať, že ani Trestný poriadok, ani zákon o ochrane pred neoprávneným odpočúvaním, a dokonca ani samotný Akt o umelej inteligencii *expresis veris* nevylučuje výsledky používania systémov AI podľa čl. 5 ods. 1 písm. h) ako dôkazy použiteľné v trestnom konaní.

Záver

Cieľom predkladaného príspevku bolo upriamiť pozornosť na využívanie zakázaných systémov (ktorých používanie je však za určitých podmienok povolené) v trestnom konaní. Konkrétne bolo našim cieľom analyzovať jednotlivé ustanovenia Aktu a príslušných právnych predpisov a zistiť, či možno využiť výsledky činnosti týchto systémov AI ako dôkaz v trestnom konaní.

Definovať umelú inteligenciu nie je jednoduchou úlohou a v rámci analýzy odborných príspevkov sme sa mohli dopracovať k mnohým z definícií, ktoré sa od seba odlišujú len veľmi

³⁷ Pozri čl. 5, ods. 1, písm. h) ii) Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

³⁸ Pozri § 7 ods. 2, zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

³⁹ Pre efektívnosť trestného konania bližšie pozri REMETA, R. Úvahy o zvýšení efektívnosti prípravného konania. In ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). *Efektívnosť prípravného konania - súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2022. s. 103-123. ISBN 978-80-571-0546-6.

málo. Vo všeobecnosti však možno tvrdiť, že umelá inteligencia predstavuje inteligentný systém s technologickým charakterom, ktorý je schopný napodobňovať správanie ľudí ako inteligentných jedincov a hľadať možné riešenia na vzniknuté problémy. Inými slovami možno povedať, že ide o systém, ktorý vyniká schopnosťou „vstrebávať“ vstupy (teda informácie) a produkovať požadované výstupy (teda riešenia). Postupným výskumom, využívaním a popularizovaním umelej inteligencie bolo potrebné tieto zmeny odzrkadliť aj v legislatívnej rovine. Na pôde EÚ bol prijatý prvý právny predpis, ktorý upravuje a limituje používanie umelej inteligencie na úrovni členských štátov EÚ a rovnako tak ide o prvý právny predpis definujúci umelú inteligenciu. Toto Nariadenie uvádza, že systém AI je potrebné chápať ako strojový systém s rôznymi úrovňami autonómnosti vytvorený za účelom rýchlej a efektívnej adaptácie sa na nové, nepoznané podmienky. Aj napriek meniacim sa podmienkam produkuje širokú paletu výstupov vo forme odporúčaní, obsahu, predpovedí alebo rozhodnutí, ktoré sú spôsobilé ovplyvniť fyzické osoby alebo internetové prostredie. Nás zaujímalo, či sú tieto výstupy využiteľné aj v aplikačnej praxi, konkrétne v trestnom konaní. Podľa nášho úsudku, je možné aj tieto výstupy, využiť ako dôkaz v trestnom konaní. Naše závery odvádzame od konkrétnych ustanovení Trestného poriadku a zákona o ochrane pred odpočúvaním. Oba spomínané právne predpisy síce explicitne nepojednávajú o umelej inteligencii, no my sa však domnievame, že rozoberaný príslušný systém AI možno subsumovať pod informačno-technické prostriedky. Teda aj informácie získané využitím informačno-technických prostriedkov (či už v trestnom konaní alebo nezávisle od trestného konania) je možné za splnenia všetkých podmienok využiť ako dôkaz v trestnom konaní. Samozrejme, bolo by vhodné do Trestného poriadku alebo zákona o ochrane pred odpočúvaním zaviesť ustanovenie, ktoré bude priamo upravovať systémy AI a ich úlohu v trestnom konaní.

Veríme, že prijatím Nariadenia sa vytvoril „tlak“ aj na zákonodarný zbor, ktorý bude musieť v najbližšej dobe novelizovať, resp. prijať nové ustanovenia upravujúce túto problematiku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRACHMAN, R. J., LEVESQUE, H. *Knowledge Representation and Reasoning*. San Francisco: Morgan Kaufmann (Elsevier), 2004, Dostupné na: <<https://www.cin.ufpe.br/~mtcfa/files/in1122/Knowledge%20Representation%20and%20Reasoning.pdf>> [cit. 2024-11-19].

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné I. všeobecná časť. 2. vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021, 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5.

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania. 2. vydanie.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021, 496 s. ISBN 978-80-571-0334-9.

LEGG, S., HUTTER, M. A collection of definitions of intelligence, s. 17–24. In GOERTZEL, B., WANG, P. (eds.): *Advances in Artificial General Intelligence: Concepts, Architectures and Algorithmus.* Amsterdam: IOS Press, 2007, 295 s. ISBN 978-1-58603-758-1.

MARTINEZ, R. Artificial Intelligence: Distinguishing between types & definitions. In *Nevada Law Journal*, roč. 19, 2019, č. 3., s. 1015 – 1042.

MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: *Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, 244 s. ISBN 978-80-7160-715-
Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828.

REMETA, R. Trestný čin vydierania v trestnom zákone Slovenskej republiky, jeho formy, spôsoby odhaľovania a dokazovania. In JAROMÍR, TAUCHEN, DAVID, KOLUMBER, DAVID ČEP (eds.) *Trestné činy proti svobode a lidské důstojnosti včera a dnes. 1. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2023, Spisy Právnické fakulty MU, Edice Scientia, sv. č. 749. s. 247-266. ISBN 978-80-280-0444-6.

REMETA, R. Úvahy o zvýšení efektívnosti prípravného konania. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). *Efektívnosť prípravného konania - súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022.* Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2022. s. 103-123. ISBN 978-80-571-0546-6.

RUSSELL, S., NORVIG, P.: *Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition).* London: Pearson. 2020. 1170 s. ISBN 1292401133.

SCHERER, U. M. Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies. In *Harvard Journal of Law & Technology*, roč. 29, 2016, č. 2, s. 354 - 400.

TITTLOVÁ, M.: *Zákon o ochrane pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním). Komentár.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 116 s. ISBN 9788081687174.

TRENKLER, Š. Umelá inteligencia v medicíne. In *CEFA*, 2019, s. 229-242.

VADINSKÝ, O. Přehled přístupů k vyhodnocování inteligence umělých systémů. In *Acta informatica Pragensia*, roč. 7, 2018, č. 1, s. 74–103.

VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia. In *Právnik*, roč. 162, 2023, č. 6., s. 549—570.

ZÁHORA, J.: *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, 284 s. ISBN 9788081689574.

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred neoprávneným použitím informačno- technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

URČOVACIA ŽALOBA A NALIEHAVÝ PRÁVNÝ ZÁUJEM

ACTION FOR DECLARATION AND URGENT LEGAL INTEREST

Júlia Zacharidesová¹

Abstrakt

Článok sa zaoberá naliehavým právnym záujmom v kontexte právnej úpravy určovacej žaloby, a to za použitia metódy analýzy a komparácie. Autorka sumarizuje definície skúmaného pojmu dostupné v odbornej literatúre a judikatúre s cieľom vyabstrahovať čo najvýstižnejšiu. Druhá časť je venovaná pokusu zostaviť katalóg skutkových okolností, za prítomnosti ktorých možno existenciu naliehavého právneho záujmu prezumovať. Cieľom je prispieť k presnejšiemu vymedzeniu skúmaného inštitútu a jeho aplikácii v praxi.

Kľúčové slová

Naliehavý právny záujem, určovacia žaloba

Abstract

The article addresses the concept of urgent legal interest within the framework of declaratory action, employing methods of analysis and comparison. The author summarizes the definitions of the examined term available in legal literature and case law, with the aim of abstracting the most precise one. The second part is devoted to an attempt to compile a catalog of factual circumstances under which the existence of urgent legal interest may be presumed. The aim is to contribute to a more accurate delineation of this legal institute and its application in practice.

Key words

Urgent legal interest, declaratory action

Úvod

Funkciou určovacej žaloby je deklarovanie predmetu určenia, výsledkom deklaratórny rozsudok s účinkami *inter partes* a účelom odstránenie neistoty o právnom stave, čím sa sleduje predídanie ďalším súdnym sporom.² Úsudok súdu o určení práva / právneho vzťahu / právnej skutočnosti v sebe pochopiteľne zahŕňajú aj rozhodnutia o iných druhoch žalôb, a to najmä

¹ Mgr. Júlia Zacharidesová pracuje na pozícii asistentky sudcu Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, kde nastúpila po absolvovaní vysokoškolského štúdia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (PrafUK), ktoré ukončila v roku 2022. Popri pracovnej kariére pokračuje v postgraduálnom štúdiu na Katedre občianskeho práva PraFUK, zameranom primárne na Civilné právo procesné.

² PULKRÁBEK, Z.: ŽALOBY O URČENÍ „PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI“ (pokus o uchopení předmětu určení podle § 80 OSŘ a § 137 písm. c) CSP. In: GEŠKOVÁ, K.: Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. s. 50.

v podobe prejudiciálnych otázok, v rámci ktorých sa súd zaoberá určením práva, aby mohol s konečnou platnosťou rozhodnúť o predmete žaloby. Špecifikom určovacej žaloby však je, že takéto určenie je vlastným predmetom konania.³

Môže ísť o určenie, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem, ktorý nie je potrebné preukazovať, ak vyplýva z osobitného predpisu alebo určenie právnej skutočnosti, ak to vyplýva z osobitného predpisu. Uvedený dualizmus sa do nášho právneho poriadku dostáva prostredníctvom Civilného sporového poriadku a jeho § 137 písm. c) a d). Táto nová koncepcia určovacích žalôb výslovne oddelila určovacie žaloby na dva základné typy a preukázaním naliehavého právneho záujmu podmienila len prvý z nich.

Preukazovanie naliehavého právneho záujmu tak ostalo nerozlučné späté len s určovacími žalobami, ktorými sa žalobcovia domáhajú určenia, či tu právo je alebo nie je (prípady kedy vyplýva z osobitného predpisu vynímajúc⁴). Naliehavý právny záujem stále vzbudzuje záujem akademickej obce ako aj súdnej praxe, ktoré sa opakovane snažia o jeho definovanie. Je preto zrejmé, že kreslenie pomyselných hraníc pojmu naliehavý právny záujem nie je ani zd'aleka na konci a aj preto táto podmienka, pri ktorej nie je dnes jednoznačne ustálené ani to, či predstavuje podmienku procesnú alebo kritérium dôvodnosti žaloby, vzbudzuje aj našu pozornosť.

Zvyšok textu, podobne ako mnohí iní autori, preto venujeme priblíženiu obsahu pojmu naliehavý právny záujem prostredníctvom sumarizácie k dnešnému dňu známych definícií s cieľom vyabstrahovať čo najvýstižnejšiu a aj v nadväznosti na uvedené a rozhodovaciu prax súdov vypracovať prehľad prípadov, v ktorých naliehavý právny záujem daný je a naopak, v ktorých absentuje, a to v nadväznosti na konkrétne skutkové okolnosti.

Len pre jednoznačnosť v článku aplikovanej analýzy súdnych rozhodnutí považujeme za potrebné uviesť, že práve vzhľadom na skutočnosť, že podmienka naliehavého právneho záujmu nebola do právneho poriadku Slovenskej republiky ako novota vnesená Civilným sporovým poriadkom, ale že s naliehavým právnym záujmom pracovali už procesné kódexy prijaté pred vznikom samostatnej Slovenskej republiky (vid'. napríklad zákon č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach či už spomínaný OSP), sme zástancovia použiteľnosti judikatúry týkajúcej sa naliehavého právneho záujmu aj na aktuálne prípady,

³ GEŠKOVÁ, K.: *Určovacia žaloba*. Bratislava: C. H. Beck, 2023. s. 4.

⁴ Pozn. autora: Existenciu naliehavého právneho záujmu nie je potrebné v zmysle § 137 písm. c) CSP preukazovať v prípade, ak vyplýva z osobitného predpisu. Príkladom možno uviesť žalobu na určenie popretej pohľadávky prihlásenej do konkurzu; žalobu na určenie popretej pohľadávky prihlásenej do reštrukturalizácie a žalobu na vylúčenie veci zo súpisu konkurznej podstaty (§ 32 a § 78 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii); žalobu na vylúčenie veci z exekúcie (§ 44 zákona č. 233/1995 Z. z. exekučného poriadku) a iné.

avšak len v rozsahu, v akom sa judikatúra týka nalievavého právneho záujmu spojeného so žalobou o určení, či tu právny vzťah alebo právo je alebo nie je.⁵

1. Naliehavý právny záujem na určení práva

Žiada sa nám na úvod zdôrazniť, že snahy o definovanie pojmu „nalievavý právny záujem“ nie sú samoučelné. Jeho neexistencia v spore vedie k neúspešnosti na strane žalobcu, ak by všeobecný súd rozhodol o veci samej bez posúdenia jeho existencie, alebo by v tejto otázke dospel k nesprávnemu záveru, porušil by tým základné práva žalovaného (právo na súdnu ochranu, právo na spravodlivý proces) ako aj základné princípy civilného procesu (princíp rovnosti sporových strán). Naliehavým tak nie je len právny záujem, ale nalievavou je aj samotná požiadavka, aby sa obsah tohto pojmu sprecizoval tak, aby v praxi nedochádzalo k podobným situáciám.

Podľa Sedlačka⁶ je nalievavý právny záujem daný vtedy, ak je sporné subjektívne právo neisté alebo ohrozené a navrhovaným rozsudkom možno túto neistotu alebo ohrozenie odstrániť. Uvedené považuje za preventívny charakter určovacej žaloby. Súčasne podľa neho platí, že žalobca nemá na určení nalievavý právny záujem, ak má k dispozícii iný účinný spôsob ochrany svojho práva, čo je zas prejavom subsidiárneho charakteru určovacej žaloby.

Tomašovič⁷ vníma nalievavý právny záujem obdobne a Sedlačka pri definovaní nalievavého právneho záujmu cez prizmu preventívnosti určovacej žaloby dopĺňa v tom, že „iným účinným spôsobom ochrany práva“ je najmä možnosť žalovať na splnenie povinnosti. Je tomu tak v prípadoch, keď tvrdené právo nie je v štádiu neistoty alebo ohrozenia, ale už došlo k jeho porušeniu. Prívlastok „nalievavý“ chápe ako „dostatočne intenzívny“, pričom určovací rozsudok má byť pre žalobcu podstatne užitočný. Zaujímavým prínosom do odbornej diskusie týkajúcej sa nalievavého právneho záujmu je jeho presvedčenie, že neexistencia nalievavého právneho by mala viesť nie k zamietnutiu, ale odmietnutiu určovacej žaloby.

⁵ Pozn. autora: Za nepoužiteľnú považujeme judikatúru zaoberajúcu sa otázkou danosti nalievavého právneho záujmu v prípade určovania právnej skutočnosti. Máme za to, že pre účely posúdenia nalievavého právneho záujmu na určení práva / právneho vzťahu nemožno vychádzať z kritérií či skutkových okolností akéhokoľvek súdneho rozhodnutia týkajúceho sa určenia právnej skutočnosti. Z podstaty veci ide o zásadne odlišné situácie, čo podčiarkuje taktiež aktuálne platné a účinné znenie Civilného sporového poriadku (§ 137), diferencujúce uvedené určovacie žaloby na dva typy s jasným záverom, že nalievavý právny záujem nie je daný tam, kde žaloba na určení právnej skutočnosti nevyplýva z osobitného predpisu.

⁶ SEDLAČKO, F.: *Žaloba*. In.: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 236 – 237.

⁷ TOMAŠOVIČ, M.: § 137 [Obsah žaloby]. In.: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 547.

Ako osobitú procesnú podmienku, ktorá je determinantom úspechu určovacej žaloby naliehavý právny záujem vnímajú Lőwy s Meňhartovou.⁸ Pri definovaní pojmu prinášajú odlišnú perspektívu, keď zdôrazňujú, že predmetný pojem v sebe ingeruje dve položky, a to záujem právny a záujem naliehavý. Právny záujem vyjadruje otázku, kedy autoritatívne určenie môže priaznivo ovplyvniť žalobcovo právne postavenie a zároveň eliminuje určovacie žaloby podané s úmyslom riešenia akademických otázok či uspokojenia iných subjektívnych záujmov. Naliehavosť vzhliadajú v situáciách, kedy je žalobcovo právo ohrozené či neisté a v súvislosti s naliehavým právnym záujmom akcentujú tiež preventívnosť určovacej žaloby s tým, že je potrebné prihliadať na jej spôsobilosť odstrániť spornosť práva a nezapríčiniť konanie vyvolávajúce ďalší spor.

Winterová⁹ mnohé z vyššie uvedených kritérií koncentruje do jednej vety, keď formuluje: „naliehavý právny záujem na určení je daný vtedy, ak existuje aktuálny stav objektívnej právnej neistoty medzi žalobcom a žalovaným, ktorý predstavuje ohrozenie žalobcovho právneho postavenia a ktoré nemožno odstrániť inými právnymi prostriedkami“.

Pri sumarizácii definícií pojmu naliehavý právny záujem s ohľadom na čo najaktuálnejšiu odbornú spisbu nemožno opomenúť doktorku Geškovú, ktorá vo svojej publikácii *Určovacia žaloba*¹⁰ poskytuje detailný náhľad na skúmanú podmienku z viacerých perspektív. Naliehavý právny záujem ako racionálne obmedzenie prístupu k určovacím žalobám je podľa nej pojem neurčitý, normatívne nevyjadrený, pričom opak by bol pre nutnosť jeho posudzovania od konkrétneho skutkového stavu značne kontraproduktívny.

Upozorniť si dovoľíme ešte na ideu ohľadom častého delenia predmetnej podmienky na „záujem právny“ a „záujem naliehavý“. Gešková nesúhlasí s tým, že medzi uvedenými slovnými spojeniami je praktický rozdiel, čo odôvodňuje neexistenciou súdneho rozhodnutia nepripúšťajúceho určovaciu žalobu pre danosť právneho záujmu, ktorý nie je naliehavý. Máme naopak za to, že podmienka naliehavosti má v uvedenom slovnom spojení svoje miesto a rozlišovanie pojmov „právny záujem“ a „naliehavý záujem“ má svoje opodstatnenie. Naliehavý záujem podľa nášho názoru množinu situácií, v ktorých má žalobca záujem právny, zužuje o tie prípady, ktoré nie sú urgentné.

⁸ LÖWY, A. – MEŇHARTOVÁ, S.: *PRÁVNÝ ZÁUJEM V KONTEXTE INŠTITÚTU URČOVACEJ ŽALOBY*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. s. 200-201.

⁹ WINTEROVÁ, A.: *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979. s. 63.

¹⁰ GEŠKOVÁ, K.: *Určovacia žaloba*. Bratislava: C. H. Beck, 2023. s. 79 – 83.

Obdobne sa o definovanie obsahu skúmaného pojmu pokúša Hlušák,¹¹ ktorý naliehavý právny záujem definuje prostredníctvom jeho slov, keď vyzdvihuje, že **záujem** v súlade aj s historickým kontextom vyjadruje úžitok, prospech, osoh ale zároveň potrebu. Ak by určovací výrok nebol pre žalobcu potrebný, nemal by na ňom záujem. Zhodný prívlastok **právny** prezentuje podmienku, aby sa tento prospech a potreba prejavili v právnej sfére žalobcu, teda musí mať svoj zdroj v objektívnom práve, nie len jeho psychických, morálnych či ekonomických záujmoch. Potreba sa v právnej sfére žalobcu prejaví vtedy, keď je tvrdené právo neisté alebo ohrozené a možno dôvodne predpokladať, že právoplatný rozsudok tento stav odstráni. V nadväznosti na uvedené má Hlušák za to, že imanentnou súčasťou **naliehavosti**, je potom podmienka predstavujúca časové hľadisko. Predmetný výklad možno zhrnúť nasledovne: naliehavý právny záujem na určení práva je daný vtedy, ak žalobca akútne (naliehavý) potrebuje (záujem) určovací výrok, ktorý je spôsobilý odstrániť žalobcovo neisté právne postavenie či ohrozené právo akceptované právom objektívnym (právny).

2. Konklúzie k definícii naliehavého právneho záujmu na určení práva

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že nie len že nejestvuje legálna definícia naliehavého právneho záujmu, ale že ani odborná literatúra nedospela k jej jednotnej formulácii. Rôzni autori vyzdvihujú jeho rôzne aspekty. Medzi najčastejšie patrí preventívny a subsidiárny charakter, podmienka existencie ohrozeného resp. neistého práva a neexistencie iného právneho prostriedku ochrany, časová naliehavosť, podstatná užitočnosť či spôsobilosť odstrániť právnu neistotu určovacím výrokom. Pomerne častou otázkou spájanou s posudzovaním prítomnosti naliehavého právneho záujmu je, či meritórne rozhodnutie o určovacej žalobe zabráni ďalším súdnym sporom.

Všetky uvedené poznatky, ktorými je existencia naliehavého právneho záujmu podmienená, majú podľa nás v jeho definícii svoje miesto, avšak vyžadujú si isté usporiadanie. Sme presvedčení, že každé jedno uvedené čiastkové kritérium je možné systematicky kategorizovať, resp. subsumovať pod širšie pojmy, ktorých danosť bude od tých čiastkových priamo závislá. Inak povedané, myslíme si, že je možné definíciu inštitútu naliehavého právneho záujmu ponechať výlučne na podmienkach preukázania preventívneho a subsidiárneho charakteru určovacej žaloby, ktoré sú spoločným menovateľom ostatných podmienok.

¹¹ HLUŠÁK, M.: *PRÁVNÝ ZÁUJEM V CIVILNOM SPOROVOM KONANÍ*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020, s. 208 – 211.

Preventívny charakter určovacej žaloby spočíva primárne v tom, že určovacou žalobou sa sleduje ochrana ohrozeného, nie však ešte porušeného práva.¹² Takéto poňatie preventívnosti určovacej žaloby v sebe podľa nás už zahŕňa mnohé vyššie uvedené znaky, a to vrátane časového hľadiska. Vychádzame z toho, že pokiaľ hovoríme o práve ohrozenom alebo neistom, má ísť o právo, ku ktorého porušeniu ešte reálne nedošlo, ale *s istou dávkou pravdepodobnosti možno očakávať porušenie subjektívneho práva do budúcnosti, a to najmä so zreteľom na charakter správania sa ohrozujúceho subjektu*,¹³ potreba jeho úpravy je preto z podstaty veci časovo neodkladná, naliehavá.

Za ustálenia požiadavky, aby išlo o právo ohrozené či neisté, avšak súčasne aprobované právom objektívnym, podmienka preventívnosti obsiahne taktiež požiadavku, aby určovací výrok mal dopad apriori na právne postavenie žalobcu, nie výlučne na jeho morálnu, ekonomickú, psychickú či inú sféru.

Nakoniec navrhujeme pod pojem preventívnosť subsumovať taktiež podmienku spôsobilosti odstrániť neistú právnu situáciu, a to v nadväznosti na samotný význam slova „preventívny“, ktorý sa používa na opis niečoho, čo má za cieľ predchádzať alebo zabrániť určitým negatívnym dôsledkom (tu porušeniu práva). Určovacia žaloba, spôsobilá odstrániť neistú právnu situáciu žalobcu, spĺňa preventívny charakter a je tak pre žalobcu (právne) užitočná.

Zhrňujúc uvedené vyššie, **určovacia žaloba predstavuje preventívny prostriedok ochrany žalobcu, ak sa žalobca domáha ochrany ohrozeného alebo neistého práva a určovací výrok je takéto ohrozenie alebo neistotu spôsobilý odstrániť**. Pre účely takéhoto poňatia preventívneho charakteru je nutné pamätať na to, že o práve ohrozenom alebo neistom možno hovoriť len vtedy, ak ide o právo aprobované právnym poriadkom Slovenskej republiky (z dôvodu podmienky, že určovací výrok má mať vplyv na právne postavenie žalobcu) a súčasne s istou dávkou pravdepodobnosti možno v blízkej budúcnosti očakávať jeho porušenie (z dôvodu podmienky časovej naliehavosti).

Charakter subsidiarity určovacej žaloby na strane druhej vyjadruje pravidlo, že v situáciách, kedy sa žalobca môže domáhať ochrany svojich práv iným právnym prostriedkom, uplatnenie určovacej žaloby nie je na mieste. Naliehavý právny záujem teda predikuje istú druhoradosť určovacej žaloby ako prostriedku ochrany práv žalobcu. V odbornej literatúre sa

¹² TOMAŠOVIČ, M.: § 137 [Obsah žaloby]. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 550.

¹³ ŠTEVČEK, M.: Čl. 1 [Ochrana subjektívnych práv]. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 22.

často stretávame s názorom, že naliehavý právny záujem na určení absentuje zásadne vždy, keď petit jeho žaloby môže zniet' na *dare, facere, omittere* či *pati*.¹⁴ Uvedené je síce nerozporovateľný fakt, avšak dovoľíme si upozorniť, že dôvodom neprípustnosti určovacej žaloby v prípade, kedy má žalobca k dispozícii žalobu na plnenie, je už nesúladi s podmienkou preventívnosti určovacej žaloby, normujúceho podmienku práva ohrozeného alebo neistého, nie však porušeného.

Subsidiaritu určovacej žaloby vyplývajúcu z naliehavého právneho záujmu preto treba vnímať v širšom kontexte a aj vo vzťahu k iným prostriedkom ochrany práv. Príkladmo uvádzame prostriedky právnej ochrany, ktoré má k dispozícii správca úpadcu za účelom ochrany majetku úpadcu a zmyslu konkurzného konania (viď. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Obdo/21/2017 z 25. apríla 2018 bližšie analyzovaný v druhej polovici odborného článku).

Na základe vyššie uvedeného sa domnievame, že by malo byť dostatočné definovať naliehavý právny záujem cez prizmu preventívnosti a subsidiarity, pretože všetky ďalšie požiadavky, vyplývajúce tak z odbornej literatúry ako aj rozhodovacej praxe, možno chápať ako čiastkové kritériá subsumovateľné práve pod tieto dve kategórie. Ak sú naplnené tieto čiastkové kritériá, určovacia žaloba má preventívny a subsidiárny charakter. Vtedy má žalobca naliehavý právny záujem na určení. **Naliehavý právny záujem je daný tam, kde určovacia žaloba napĺňa požiadavky preventívneho a subsidiárneho charakteru.**

3. Katalóg ako pokus o previazanie naliehavého právneho záujmu na konkrétne skutkové okolnosti

Ustálenie definície pojmu naliehavý právny záujem, ktorej sa venovala predchádzajúca časť odborného článku je esenciálne. Bez poznania obsahu pojmu je ďalšia práca s ním vylúčená. Gešková¹⁵ však triafa klinček po hlavičke, keď má za to, že aktuálne definície naliehavého právneho záujmu sú príliš všeobecné, a preto nedostačujúce. Problémom je, že ich univerzálnosť umožňuje ich aplikáciu aj na skutkové okolnosti, ktoré nie sú analogické. Preto sa pripájame k jej apelu na súdnu prax, aby právne vety týkajúce sa naliehavého právneho záujmu odhaľovali aj skutkový stav prejednávanej veci.

¹⁴ GEŠKOVÁ, K.: *Princíp subsidiarity určovacej žaloby. 2. časť*. In: Bulletin slovenskej advokácie 6/2022. Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2022. s. 6.

¹⁵ GEŠKOVÁ, K.: *AKO TVORIŤ USTÁLENÚ ROZHODOVACIU PRAX O NALIEHAVOM PRÁVNOM ZÁUJME*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. s. 256 a 263.

Akademická obec síce nemôže tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax, ale môže pojem naliehavý právny záujem prepojiť s konkrétnymi skutkovými okolnosťami v už rozhodnutých veciach. Práve o uvedené sa pokúsime nižšie tým, že poukážeme na konkrétne skutkové okolnosti rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, za ktorých bola existencia naliehavého právneho záujmu ustálená alternatívne vylúčená a uvedieme návrh prináležiacej právnej vety. Cieľom je sprehľadniť rozhodovaciu prax súdov, vykryštalizovať problematické skutkové okolnosti, na ktorých sa rozhodovacia činnosť rozchádza, či pomôcť predchádzať nesystematickým judikátórnym kolážam v odôvodneniach súdnych rozhodnutí.¹⁶

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Obdo/21/2017 z 25. apríla 2018

Skutkový stav: Žalobca (správca úpadcu) sa domáhal určenia, že úpadca je podielovým spoluvlastníkom nehnuteľností, ktoré úpadca podľa názoru správcu predal kúpnyimi zmluvami odporujúcimi dobrým mravom.

Rozhodnutie: Aj keď platí všeobecná zásada, podľa ktorej, ak je žalovaný zapísaný v katastri nehnuteľnosti ako vlastník sporných nehnuteľností a žalobca toto vlastníctvo spochybňuje, má žalobca naliehavý právny záujem na určení svojho vlastníckeho práva, v prípade správcu úpadcu túto všeobecnú zásadu použiť nemožno. Samotné postavenie správcu konkurznej podstaty a jeho postup pri zaisťovaní majetku patriaceho do podstaty je dané priamo zo zákona (§ 76, § 77 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v účinnom znení), pričom tento špecifický právny režim mu umožňuje realizovať ochranu a nakladanie s majetkom úpadcu na zabezpečenie cieľov konkurzného konania.

Návrh právnej vety: Správca konkurznej podstaty nemá naliehavý právny záujem na určení vlastníckeho práva úpadcu k nehnuteľnostiam, ak tvrdí, že k zápisu vlastníckych práv tretej osoby do katastra nehnuteľností k predmetným nehnuteľnostiam došlo na základe absolútne neplatného právneho úkonu.

¹⁶ Pozn. autora: Ukážkou takejto judikátornej koláže je napríklad odôvodnenie rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2ObdoV/11/2019 z 11. decembra 2019, ktoré na niekoľkých stranách cituje definície naliehavého právneho záujmu z rôznych ďalších svojich rozhodnutí. Zásadne problematickou je skutočnosť, že rôzne sú aj skutkové okolnosti rozhodnutí, na ktoré je v predmetnom rozsudku odkazované. Tieto sú odlišné nie len od seba navzájom, ale najmä od skutkových okolností v prípade prejednávanom pod sp. zn. 2ObdoV/11/2019. Považujeme to za nešťastné, a to najmä s ohľadom na fakt, že uvedený rozsudok má byť považovaný za ustálenú rozhodovaciu prax, no jeho prínos v otázke posudzovania existencie naliehavého právneho záujmu je prinajmenšom diskutabilný.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Cdo/15/2017 z 30. mája 2018

Skutkový stav: Žalobkyne sa domáhali určenia, že žalovaná nie je vlastníčkou nehnuteľností zapísaných v katastri nehnuteľností – pozemkov parcely reg. „C“. V žalobe uviedli, že sú podielovými spoluvlastníkmi sporných pozemkov, pričom ich spoluvlastníctvo je v katastri nehnuteľností aj riadne zapísané. Žalovaná je v katastri nehnuteľností vedená ako vlastníčka pozemku parcely reg. „E“. Podľa grafickej identifikácie parciel je však tento pozemok totožný s pozemkami v spoluvlastníctve žalobkýň, resp. tieto sú jeho súčasťou, čo znamená, že k sporným pozemkom existuje duplicitný zápis vlastníctva (v prospech žalobkýň k parcele reg. „C“ i v prospech žalovanej k parcele reg. „E“).

Rozhodnutie: Naliehavý právny záujem môže byť daný aj v prípade negatívnej určovacej žaloby, ak sa ňou má odstrániť stav právnej neistoty už zapísaného vlastníckeho práva, spochybneného duplicitným zápisom vlastníckeho práva i v prospech iného subjektu.

Návrh právnej vety: Žalobca má naliehavý právny záujem aj na negatívnom určení, že žalovaný nie je vlastníkom spornej nehnuteľnosti v prípade duplicitného zápisu vlastníckeho práva v katastri nehnuteľností v prospech žalobcu ako aj v prospech žalovaného k totožnej nehnuteľnosti.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2ObdoV/11/2019 z 11. decembra 2019 (uverejnený v Zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod R 47/2020)

Skutkový stav: Žalobca sa domáhal určenia, že právny vzťah založený zmluvou o nájme pozemku trvá, pričom platnosť samotnej zmluvy spochybnená nebola. Žalovaná podala pred skončením predmetného konania o podanej určovacej žalobe žalobu na plnenie (vrátenie nespotrebovaného nájomného), čo predstavovalo dôvod pre zamietnutie určovacej žaloby s odôvodnením, že podaním žaloby na plnenie došlo k strate naliehavého právneho záujmu na strane žalobcu.

Rozhodnutie: Podanie žaloby na plnenie žalovaným nemá za následok stratu žalobcovho naliehavého právneho záujmu na určení existencie právneho vzťahu, pokiaľ by rozhodnutie o žalobe na plnenie nepokrylo celý obsah právneho vzťahu medzi žalobcom a žalovaným. V situácii, keď žalovaná predmet nájmu naďalej užíva, resp. má z neho majetkový prospech v podobe nájomného plynúceho jej z podnájomnej zmluvy, je nepochybné, že prípadné rozhodnutie súdu o jej žalobe na plnenie (o vrátení nespotrebovanej časti nájomného ako nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia) nepokrýva celý obsah právneho vzťahu (práv a povinností) strán sporu.

Návrh právnej vety: Podanie žaloby na plnenie žalovaným nemá automaticky za následok stratu žalobcovho naliehavého právneho záujmu na určení existencie právneho vzťahu, ak by rozhodnutie o žalobe na plnenie nepokrylo celý obsah právneho vzťahu medzi stranami sporu.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Cdo/169/2021 z 26. októbra 2022

Skutkový stav: Žalobkyňa sa domáhala určenia, že nehnuteľnosti v jej vlastníctve nie sú zaťažené záložným právom v prospech žalovanej, nakoľko záložné právo je premlčané. Platnosť zmluvy o záložnom práve nebola spochybnená.

Rozhodnutie: Určovací výrok v znení, že sporné nehnuteľnosti nie sú zaťažené záložným právom v prospech žalovanej, je spôsobilým podkladom pre výmaz predmetného záložného práva z katastra nehnuteľností aj proti vôli záložného veriteľa, preto záložca má naliehavý právny záujem na tom, aby súd v sporovom konaní určil, že premlčané záložné právo nie je vykonateľné vzhľadom na dovolanie sa premlčania záložcom.

Návrh právnej vety: Žalobca má naliehavý právny záujem na určení, že nehnuteľnosť v jeho vlastníctve nie je zaťažená záložným právom v dôsledku jeho premlčania.¹⁷

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Cdo/249/2021 z 28. marca 2023

Skutkový stav: Pred podaním určovacej žaloby bolo nariadené neodkladné opatrenie v znení, že odporca (tu žalovaný) je povinný zdržať sa výkonu záložného práva dobrovoľnou dražbou a navrhovatelia (tu žalobcovia) sú povinní podať žalobu vo veci samej o zdržanie sa výkonu záložného práva dobrovoľnou dražbou.

Rozhodnutie: Už len z dôvodu nariadeného neodkladného opatrenia a uloženej povinnosti podať žalobu v zmysle § 336 ods. 1 CSP v záujme odstránenia spornosti a trvalého usporiadania vzťahov dočasne právne upravených predmetným neodkladným opatrením, bol daný naliehavý právny záujem na žalobcami požadovanom určení. Pri riešení procesnej prípustnosti žaloby podľa § 137 písm. c) CSP nemôže byť na ťarchu žalobcov skutočnosť, že si splnili z hľadiska nariadeného neodkladného opatrenia svoju procesnú povinnosť uloženú právoplatným rozhodnutím v zmysle ustanovenia § 336 ods. 1 CSP (aj, keď sa žalobný petit

¹⁷ Pozn. autora: Považujeme za vhodné zdôrazniť, že prípustnosť žaloby ako v prejednávacom prípade, sa odvíja od skutkových okolností, keď žalobkyňa nenamieta neexistenciu záložného práva v dôsledku tvrdenej neplatnosti záložnej zmluvy, ale v dôsledku jeho premlčania. V prípade brojenia proti platnosti záložnej zmluvy by išlo o žalobu o určenie právnej skutočnosti podľa § 137 písm. d) CSP, ktorá by mala byť vzhľadom na nevyplývanie z osobitného predpisu zamietnutá.

nezhodoval so žalobným petitom žaloby, na ktorú boli žalobcovia odkázaní v nariadenom neodkladnom opatrení).

Návrh právnej vety: Žalobca má naliehavý právny záujem na takom určení, ktorého sa domáha plniac si povinnosť uloženú mu neodkladným opatrením, a to aj v prípade, kedy by sa mohol a v zmysle formulácie neodkladného opatrenia aj mal ochrany svojich práv domáhať žalobou na plnenie.

Záver

Ako sa ukázalo v prvej polovici odborného článku, pokusov o nachádzanie exaktného obsahu skúmaného pojmu je veľa a vytvoriť jedinú funkčnú a všeobsažnú definíciu nie je vôbec jednoduché. V rámci našich snáh sme dospeli k záveru, že naliehavý právny záujem je daný tam, kde určovacia žaloba napĺňa požiadavky preventívneho a subsidiárneho charakteru.

Do budúca je podľa nás nevyhnutné formulovanie právnych viet, ktorých obsahom nebudú všeobecné a pre právnu prax nedostačujúce definície, ale jednoznačné závery o existencii resp. neexistencii naliehavého právneho záujmu v nadväznosti na konkrétne a v právnej vete špecifikované skutkové okolnosti. Pri ich tvorbe by mohla pomôcť aj akademická obec napríklad tam, kde súdna prax už tvorí právne vety nemôže (právoplatne skončené konania).

V druhej polovici odborného článku sme sa o uvedené pokúsili a veríme, že náš príspevok, ktorý obsahuje prehľad (aj keď zatiaľ len piatich rozhodnutí), môže byť užitočný a prispeje aspoň tomu, aby pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu vznikalo čoraz menej rozhodnutí odôvodnených judikatórnou kolážou definícií a právnych viet o naliehavom právnom záujme, založených na zásadne odlišných skutkových okolnostiach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BLAHO, P.: *RÍMSKO-PRÁVNÝ GÉN EURÓPSKEJ IDENTITY*. Žilina: Absynt-Kalligram, 2022. 359 s. ISBN: 978-80-8224-005-7

FICOVÁ, S. a kol.: *Občianske právo procesné. Základné konanie. 1. vydanie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie (Bratislava), 2005. 382 s. ISBN: 80-7160-194-2

GEŠKOVÁ, K.: *Určovacia žaloba*. Bratislava: C. H. Beck, 2023. 212 s. ISBN: 978-80-8232-037-7

REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2003. 497 s. ISBN: 80-89047-53-X

WINTEROVÁ, A.: *Žaloba v občianskom právu procesným*. Praha: Univerzita Karlova, 1979. 105 s. Dostupné na: <https://ndk.cz/uuid/uuid:319955c0-733d-11e5-a2d8-005056825209>

Kapitola v učebnici alebo monografii:

ŠTEVČEK, M.: § 80 [Druhy žalôb]. In: ŠTEVČEK a kol.: *Občiansky súdny poriadok. I. diel. Komentár. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN: 978-80-7400-406-3, 939 s.

ŠTEVČEK, M.: § 80 [Druhy žalôb]. In: ŠTEVČEK a kol.: *Občiansky súdny poriadok. Komentár. 1. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-159-8, s. 189-196.

SEDLAČKO, F.: *Žaloba*. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN: 978-80-7400-876-4, s. 229-237.

STRAKA, R.: *Procesné úkony strán sporu*. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Prednášky a texty z civilného procesu. Skriptá. 2. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. ISBN: 978-80-89603-65-7, s. 47-51.

TOMAŠOVIČ, M.: § 137 [Obsah žaloby]. In: ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN: 978-80-7400-909-9, s. 539 – 557.

Periodiká a zborníky:

GEŠKOVÁ, K.: *Princíp subsidiarity určovacej žaloby. 2. časť*. In: Bulletin slovenskej advokácie 6/2022. Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2022. ISSN: 1335-1079, s. 6 – 13.

GEŠKOVÁ, K.: *AKO TVORIŤ USTÁLENÚ ROZHODOVACIU PRAX O NALIEHAVOM PRÁVNOM ZÁUJME*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. ISBN: 978-80-568-0234-2, s. 240-270.

HLUŠÁK, M.: *PRÁVNÝ ZÁUJEM V CIVILNOM SPOROVOM KONANÍ*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. ISBN: 978-80-568-0234-2, s. 208 – 239.

LÖWY, A. – MEŇHARTOVÁ, S.: *PRÁVNÝ ZÁUJEM V KONTEXTE INŠTITÚTU URČOVACEJ ŽALOBY*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. ISBN: 978-80-568-0234-2, s. 199-207.

PULKRÁBEK, Z.: *ŽALOBY O URČENÍ „PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI“ (pokus o uchopení předmětu určení podle § 80 OSŘ a § 137 písm. c) CSP*. In: GEŠKOVÁ, K.: *Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020. ISBN: 978-80-568-0234-2, s. 39-63.

AKTUÁLNE VÝZVY A PROBLÉMY DEDIČSKÉHO PRÁVA V SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE

CURRENT CHALLENGES AND PROBLEMS OF INHERITANCE LAW IN SLOVAK LEGISLATION

Júlia Krajčírová¹

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť prehľad o aktuálnych problémoch a výzvach v oblasti dedičského práva. Absencia závetov nám otvára priestor na polemiku vo vzťahu k aktuálnosti a spravodlivosti usporiadania dedičských skupín. Poukazujeme na problematiku postavenia manžela poručiteľa ako dediča v prvej a druhej dedičskej skupine bez možnosti dediť ako výlučný dedič už v rámci prvej dedičskej skupiny. Zároveň je cieľom analyzovať aj inštitút neopomenuteľného dediča z pohľadu veľkosti dedičských podielov a možnosti zaradiť manžela poručiteľa ako neopomenuteľného dediča.

Kľúčové slová

Dedenie, závet, dedenie zo zákona, manžel poručiteľa, neopomenuteľný dedič.

Abstract

The aim of this contribution is to provide an overview of current problems and challenges in the area of inheritance law. The absence of a wills opens up space for polemics in relation to the topicality and fairness of the arrangement of inheritance groups. We point out the issue of the status of the testator's spouse as an heir in the first and second inheritance groups without the possibility of inheriting as an exclusive heir within the first inheritance group. At the same time, the aim is to analyze the institution of the irrevocable heir from the point of view of the size of the inheritance shares and the possibility of including the testator's spouse as an irrevocable heir.

Keywords

Succession, will, intestate succession, testator's husband, an unforgettable heir.

Úvod

Právna skutočnosť, ktorá neodmysliteľne patrí k životu každého človeka bez akéhokoľvek rozdielu je jeho smrť. Smrť človeka je sprevádzaná s množstvom dôsledkov v rámci rodinného, spoločenského, či pracovného života, ale najmä nachádzame dopady a dôsledky súvisiace s právnym postavením zosnulej osoby a jeho pozostalých. Riešenia tejto nepríjemnej súčasti ľudských životov a poskytovanie právnej istoty pozostalým osobám v

¹ JUDr. Júlia Krajčírová, interná doktorandka pôsobiaca na Katedre občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

súvislosti s majetkom zosnulej osoby poskytuje v rámci právneho ponímania pododvetvie osobitnej časti občianskeho práva, a to dedičské právo.

Spoločnosť kladie dôraz na možnosť jedinca disponovať určitými právami a povinnosťami, ktoré sú mu priznané právnymi predpismi. Prevažná časť jednotlivých práv a povinností zanikne smrťou človeka. Určité práva a povinnosti však disponujú vlastnosťou prevoditeľnosti, čo zabezpečuje možnosť prechodu na iné osoby. Prirodzenou snahou človeka je disponovať, užívať, ale predovšetkým vlastniť majetok počas jeho života. Čo sa však stane s majetkom zosnulej osoby? Práve majetok predstavuje niečo, čo po smrti človeka ostáva, a je potrebné usporiadať s ním súvisiace práva a povinnosti. Z daného dôvodu je potrebné budovať systémy, ktoré nám budú vytvárať spravodlivé pravidlá a zásady súvisiace so spravovaním a následným prerozdelením majetku po zosnulej osobe resp. majetkových práv a povinností. Odpoveď na to, čo je to majetok, nám poskytuje profesor Vojčík nasledujúco: *„Majetok fyzickej alebo právnickej osoby tvoria veci hmotné a veci nehmotné (najmä predmety duševného vlastníctva), záväzky a pohľadávky majetkovej povahy a iné peniazmi ocenené hodnoty (najmä obchodné podiely, dematerializované cenné papiere, prírodné sily ovládateľné a slúžiace ľudským potrebám), ktoré majú majetkovú hodnotu a s ktorými je možné na základe právnych skutočností disponovať.“*²

Vzhľadom na vyčerpávajúcu tému je daný príspevok je prioritne zameraný na pozostaleho manžela poručiteľa. Práve jeho postavenie zaraďujem k problémom dedičského práva a súčasne k výzve, ktorá bola poňatá ako výzva vo vzťahu k formulovaniu návrhov de lege ferenda. Tie návrhy tak podľa nášho názoru predstavujú poskytnutie možnosti resp. pohľadu na možnú zmenu, reflektujúcu aktuálny problém v danej problematike.

Prvým určeným problémom, ktorý je v danom príspevku rozobrať, je zaradenie manžela poručiteľa v rámci dedičských skupín. Poukazujeme na nemožnosť dediť pozostaleho manžela už v prvej dedičskej skupine ako výlučný dedič po poručiteľovi. Ďalším indikovaným problémom bol inštitút neopomenuteľného dediča. V súvislosti s ním dôjde k rozobratiu jednak subjektov zaradených do tohto inštitútu, ale rovnako aj veľkosti dedičských podielov určených rozdelením potomkov na maloletého a plnoletého. Pri písaní tohto príspevku boli použité vedecké metódy a to najmä komparatívna metódy, syntéza, historická metódy, analýza a ďalšie.

Všeobecne o dedičskom práve v slovenskej právnej úprave

² VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. s. 116. ISBN 978-80-7380-845-7.

Každý štát vytvára súbory právnych noriem, ktoré súvisia s problematikou v opísanou v úvode tohto článku. V rámci právnej úpravy Slovenskej republiky je problematika dedičského práva obsiahnutá v zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“). Dedičské právo je majetkovým právom, nakoľko majetkový obsah dedenia vyjadruje základnú spoločenskú funkciu a význam dedičského práva, tak v objektívnom, ako aj subjektívnom zmysle slova. V objektívnom zmysle je dedičské právo súhrn právnych noriem, ktoré upravujú prechod práv a povinností po smrti fyzickej osoby na iné osoby podľa dedičskej postupnosti (dedičskej sukcesie). Naopak v subjektívnom zmysle je to oprávnenie určitého subjektu stať sa vo svojom osobnom a majetkovom záujme dedičom po zomretej fyzickej osobe. Subjektívne dedičské právo je majetkové právo absolútnej povahy, ktoré pôsobí erga omnes. Subjektom dedičského práva je dedič.³ Dedením rozumieme prechod práv a povinností osoby v dôsledku jej úmrtia (mortis causa) na iné oprávnené subjekty. Označujeme ho aj ako dedičská sukcesia (postupnosť).⁴

Aby sme mohli uvažovať o uplatnení inštitútu dedenia a rozprávať o prechode majetkových práv poručiteľa musíme spĺňať zákonné predpoklady, ktoré budú tvoriť nevyhnutnú podmienku pre dedenie. Zo zákona vyplývajúce a v rámci literatúry uvádzané predpoklady sú:

- smrť poručiteľa,
- existencia pozostalosti (dedičstva),
- spôsobilý dedič,
- dedičský titul,
- neodmietnutie dedičstva.⁵

Zákonné dedenie predstavuje jeden z existujúcich dedičských titulov v slovenskom právnom poriadku. Druhý dedičský titul je dedenie zo závetu. Vo vzťahu k dedeniu zo závetu má v zmysle § 461 ods. 1 a 2. Občianskeho zákonníka subsidiárny charakter, vzhľadom na to, že zákon uprednostňuje vôľu poručiteľa disponovať so svojim majetkom pre prípad smrti. Dedenie zo zákona sa považuje za slabší dedičský titul z hľadiska právnej sily, ale napriek tomu sú následky či už dedenia zo zákona alebo na základe závetu rovnaké.

³ GANDŽALOVÁ, D. Dedičské právo. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2006. 317 s. ISBN 80-8083-347-8.

⁴ LAZAR, J. a kol. Základy občianskeho práva hmotného: 1. zväzok, 2. Vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2004. 355 s. ISBN 978-80-896-3535-1.

⁵ GANDŽALOVÁ, D. Dedičské právo. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2006. 317 s. ISBN 80-8083-347-8.

Aby sme mohli hovoriť o uplatnení dedenia skrz zákonnú úpravu musí dôjsť k naplneniu niektorých predvídaných situácií, ktoré sú predpokladané zákonom ale aj právnou teóriou. Zanechať závet nie je povinnosť, ale možnosť, ktorá je upravená zákonom. Vzhľadom na zásah do právnej sféry nie len poručiteľa, ale aj osoby, na ktorú majetok prechádza, sú obligatórne náležitosti závetu upravené celkom prísne. Práve v tomto prípade, ak jednak nedôjde k zanechaniu závetu vôbec, závet bude neplatný, alebo nedôjde k odkázaniu celého majetku v rámci závetu, nastúpi právna úprava dedenia zo zákona. Práve pre tieto situácie zákonodarca upravuje všeobecne platné pravidlá dedenia uplatňujúce sa na všetky osoby bez rozdielu. Čo v prípade, ak by sme v rámci bežnej spoločnosti položili otázku, či má človek zriadený závet? Danú otázku by sme mohli modifikovať aj v užšom slova zmysle, a to či vôbec daná osoba vie o možnosti zriadiť závet? Vo väčšine prípadov by sme sa stretli s odpoveďou, ktorá by nám explicitne vylúčila možnosť dediť zo závetu. Jednou z príčin nezriadiť závetu je určitá kultúrna tradícia, ktorá považuje riešenie majetkových záležitostí pred smrťou za tému, ktorú by sa nemalo otvárať. Inou príčinou je nedostatočná informovanosť verejnosti o možnostiach a významnosti zriadenia závetu. Absencia závetu vedie k dedeniu na základe zákona, ktoré však nemusí zohľadňovať skutočnú vôľu poručiteľa. Zákonné dedenie je preto potrebné neustále prehodnocovať a aktualizovať, aby lepšie reflektovalo moderné spoločenské potreby a zabezpečilo spravodlivý prenos majetku medzi generáciami. Z daného dôvodu sa nám ako právnikom naskytne nie len možnosť ale aj povinnosť uvažovať v rovine *de lege lata* a následne v rovine *de lege ferenda* vo vzťahu k zákonnému dedeniu ako jednému z dedičských titulov, ktorý prichádza do úvahy v prípade absencie závetu, resp. úplnej alebo čiastočnej neplatnosti závetu.

Pozostalý manžel v dedičských skupinách

V rámci daného príspevku bol indikovaný problém súvisiaci s dedičským právom, a to práve právna úprava dedičských skupín. V prípade dedenia zo zákona je systém dedenia postavený na dedičských skupinách, ktoré sú upravené v rámci ustanovenia § 473 až § 475a Občianskeho zákonníka. Občiansky zákonník tak zaraďuje dedičov do štyroch dedičských skupín. „*Zákonných dedičov vyberá zákon z osôb, ktoré sú v príbuzenskom a manželskom pomere k poručiteľovi, vychádzajúc z predpokladu, že každý zanechá svoj majetok radšej príbuzným (a z tých predovšetkým bližším) ako osobám cudzím.*“⁶ Aj z daného vyjadrenia Lubyho by sme mohli vyvodiť základné pravidlo formovania a usporiadania dedičov do dedičských skupín. Napriek tomu poukazujeme na normatívne znenie právnej úpravy

⁶ LUBY, Š. Základy všeobecného súkromného práva. 3. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 2002. 287 s. ISBN 978-80-891-2200-4.

dedičských skupín, ktoré je od roku 1964 s malými výnimkami rovnaké⁷. Nemennosť týchto skupín však ignoruje mnohé moderné formy rodinných vzťahov, ako sú dlhodobé partnerstvá bez manželstva alebo situácie, keď žijú spolu osoby, ktoré nie sú biologicky príbuzné, no vytvárajú si pevné rodinné vzťahy.

Náš príspevok je zameraný na jedného z významných dedičov a to manžela poručiteľa. Občianskeho zákonníka z roku 1950 zaradil manžela poručiteľa explicitne k dedičom poručiteľa, a to v prvej dedičskej skupine popri deťoch poručiteľa (a ich potomkoch). V prípade, že nededil žiaden z potomkov poručiteľa, pozostalý manžel mohol nadobudnúť dedičstvo až v druhej dedičskej skupine popri rodičoch, resp. ich deťoch (súrodencoch poručiteľa) alebo rodičoch (starých rodičoch poručiteľa) a spolužijúcich osobách (§ 528 a 530 Občianskeho zákonníka z roku 1950). Dedičský podiel manžela v tejto skupine bol vždy najmenej 1/2 dedičstva (§ 529 Občianskeho zákonníka z roku 1950). Daná právna úprava je zachovaná dodnes.

Je však na mieste zamyslieť sa nad návrhom de lege ferenda, ktorý by umožnil manželovi poručiteľa dediť ako výlučnému dedičovi už v prvej dedičskej skupine. Právna skutočnosť, ktorá je nevyhnutná na samotné používanie dedičského práva, je smrť. Smrť však nemožno striktne chápať iba ako právnu skutočnosť, ale potrebné uvažovať aj v sociálnom, morálnom kontexte. Najnepríjemnejšia udalosť v živote človeka je práve smrť najbližšieho. Je v živote niekto bližší ako manžel? Manželstvo je zväzok muža a ženy, ktorý vzniká na základe ich dobrovoľného a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo po splnení podmienok ustanovených zákonom⁸. Aj z danej zákonnej definície inštitútu manželstva vyvodzujeme základný znak slobodné a dobrovoľné rozhodnutie byť s osobou opačného pohlavia viazaný manželstvom. V prípade, ak dôjde do zásahu manželstva smrťou jedného z manželov je povinnosť zákonodarcu vytvárať pozostalému manželovi podmienky zmierňujúce dopady smrti manžela. Zároveň s tým súvisí aj potreba vytvorenia takých podmienok a zásad pri dedení, ktoré by umožňovali pozostalému manželovi podieľať sa na životnej úrovni pred smrťou manžela.

Dedičský podiel, ktorý pripadne manželovi závisí od toho, či poručiteľ mal alebo nemal potomkov. V prípade, ak manžel zanechal potomka dedí pozostalý manžel spolu s potomkov v prvej dedičskej skupine rovnakým dielom. V prípade, ak manžel potomka nezanechal, je vylúčené aby pozostalý manžel dedil ako samostatný dedič v prvej dedičskej skupine celý majetok. Automaticky sa presúvame do druhej dedičskej skupiny, kde sa okrem

⁷ V roku 1991 bola štvrtá dedičská skupina rozšírená o prarodičov a deti prarodičov.

⁸ §1 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. zákon o rodine.

manžela poručiťa vyskytuje aj poručiťovi rodičia a ďalej tí, ktorí žili s poručiťom najmenej po dobu jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázaní výživou na poručiťa. Zákonodarca poskytuje pozostalému manželovi ochranu v rámci druhej dedičskej skupiny, a to takú, že dedí najmenej jednu polovicu. Je to však dostatočné?

Nie všetky manželské páry môžu mať potomkov a nie všetky manželské páry sa rozhodnú pre rodinný život. Z daného dôvodu je automaticky vylúčené aby pozostalý manžel dedil celé dedičstvo sám v rámci prvej dedičskej skupiny bez potreby presunúť sa do druhej dedičskej skupiny kde nastupujú aj ďalší vyššie spomínaní zákonní dediči. Prostredníctvom komparatívnej metódy uvádzame ako príklad Švédsky zákon o dedičstve, ktorý chráni pozostalého manžela tak, že ak poručiť zanechal len spoločných potomkov s pozostalým manželom, pozostalý manžel nadobudne smrťou poručiťa celé dedičstvo (3. kap. § 1 Ärvdabalk)⁹. Bolo by vhodné zamyslieť sa nad možnosťou aby pozostalý manžel dedil samostatne už v rámci prvej dedičskej skupiny. Tak by sme manželovi poskytli vyššiu mieru ochrany po smrti poručiťa.

V prípade, ak nedôjde k prebratiu švédskej právnej úpravy existujú aj iné právne modely, ktoré riešia otázku ochrany pozostalého manžela. Ako príklad prostredníctvom komparatívnej metódy uvádzame susedný maďarský právny poriadok. Maďarský občiansky zákonník, v zmysle ktorého ak dedia po poručiťovi potomkovia, priznáva pozostalému manželovi nie len dedičský podiel (rovnaký ako nadobudnú deti poručiťa), ale doživotné užívacie právo k nehnuteľnosti, v ktorej manžel s poručiťom býval, vrátane jej zariadenia¹⁰. Prostredníctvom danej právnej úpravy by sme ex lege zabezpečili pozostalému manželovi vecné bremeno spočívajúce v práve doživotného užívania a bývania k nehnuteľnosti, kde pred smrťou s poručiťom býval. Aspoň daný návrh by zabezpečoval vyššiu mieru ochrany pozostalého manžela pre prípad rôznych rozvrátených rodinných vzťahov, na ktorých sú dedičské skupiny založené.

Neopomenuteľný dedič

Nachádzame množstvo názorov k závetnej slobode resp. k autonómií vôle poručiťa a zároveň inštitútu neopomenuteľných dedičov. Existuje potom vôbec závetná sloboda, ak nás zákon explicitne limituje čiastočnou alebo úplnou neplatnosťou závetu, v prípade ak

⁹ FICOVÁ, S. a kol. Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či nepodstatnosť? Bratislava: Wolters Kluwer ČR, 2023. 392 s. ISBN 978-80-7676-866-6.

¹⁰ 7:58 ods. 1 § Polgári Törvénykönyv (Maďarský občiansky zákonník).

nedodržíme inštitút neopomenuteľného dediča? Náš Občiansky zákonník upravuje v rámci ustanovenia § 479 inštitút neopomenuteľného dediča. Podľa neho sa maloletým potomkom musí dostať aspoň toľko, koľko robí ich dedičský podiel zo zákona, a plnoletým potomkom aspoň toľko, koľko robí jedna polovica ich dedičského podielu zo zákona. Jedinou možnosťou ako sa vyhnúť neplatnosti závetu resp. časti závetu je existencia platného vydedenia potomkov. Avšak aj vydedenie má svoje zákonné pravidlá, ktoré nie je možné obísť vlastnou domnienkou alebo úpravou.

Pri danom inštitúte poukazujeme na dva aktuálne problémy. Prvým problémom je subjekt neopomenuteľného dediča. Vzhľadom na to, že náš článok prioritne nachádza problémy v dedičskom práve zamerané na pozostaleho manžela poručiteľa, aj v tejto problematike je potrebné poukázať na danú právnu úpravu. V našom právnom poriadku k subjektu neopomenuteľného dediča zaraďujeme výlučne potomka poručiteľa. Zároveň zákonodarca potomka delí podľa jeho veku. S takýmto delením sa v zvyšnej problematike dedičského práva vôbec nestretávame. Je vhodné položiť si otázku, či je inštitút neopomenuteľného dediča špecifikovaný dostatočne? Vzhľadom na to, že zákonodarca nám už obmedzil autonómiu vôle poručiteľa nebolo by vhodné obmedziť ju komplexne?

Nie je celkom jednoznačne známe čo viedlo zákonodarcu k určeniu subjektov len na potomkov poručiteľa. V prípade, ak by vychádzal z najužšieho rodinného vzťahu bolo by logické tam zaradiť aj manžela poručiteľa. Ten sa tiež nachádza už v samotnej prvej dedičskej skupine spolu s potomkami poručiteľa. Vzhľadom na dopad smrti poručiteľa na pozostaleho manžela ako sme uvádzali aj vyššie, preto prostredníctvom komparatívnej metódy poukazujeme na návrh *de lege ferenda* vo vzťahu k zaradeniu do inštitútu neopomenuteľného dediča aj manžela poručiteľa. Tým môžeme poskytnúť pozostalému manželovi vyššiu mieru ochrany a zabrániť tak úplnej právnej neistote. Čo v prípade, ak bude závet platný (poručiteľ dodržal všetky zákonné náležitosti spolu s inštitútom neopomenuteľných dedičov) a manžel sa až po smrti dozvie, že zo závetu nebude oprávneným dedičom po zosnulom manželovi. V živote môžu nastať rôzne situácie a rozvraty spoločenských vzťahov a taktiež vzťahov medzi manželmi. Aj napriek tomu, že manžel na to mal existujúci dôvod, poukazujeme na zákonnú definíciu manželstva. Manžel má počas života dostatok možností riešiť svoje majetkové vzťahy s druhým manželom v prípade akýchkoľvek nezhôd rôznymi spôsobmi. Avšak o poslednej vôli manžela poručiteľa sa druhý pozostalý manžel dozvedá často až po jeho smrti. Toto nám otvára možnosť polemizovať o dostatočnej ochrane manžela s právom žiť život po smrti manžela aspoň na podobnej majetkovej úrovni. Práve zaradenie pozostaleho

manžela k neopomenuteľným dedičom by prinútilo riešiť majetkové vzťahy pred spísaním samotného závetu, a zároveň k poskytnutiu vyššej miery ochrany pozostalého manžela. Ako príklad uvádzame nemecký a rakúsky právny poriadok, kde k neopomenuteľným dedičom (potomkom) je zaradený aj pozostalý manžel. „*V Nemecku a Rakúsku predstavuje povinný podiel potomkov a manžela, resp. životného partnera, jednu polovicu ich zákonného dedičského podielu (§ 2303 ods. 1 bod 2. BGB, § 537a 765 ABGB), v dôsledku čoho poručiteľ môže voľne nakladať iba s druhou polovicou ich dedičského podielu.*“¹¹

Druhým indikovaným problémom je určenie veľkosti podielov neopomenuteľných dedičov. V danom inštitúte došlo k zákonnému rozdeleniu potomkov na plnoletých a maloletých, pričom maloletý potomok poručiteľa nesmie byť v závete opomenutý do takej miery ako by dedil zo zákona. Plnoletý potomok nesmie byť v závete opomenutý do miery aspoň polovice toho, čo by mu pripadlo, ak by dedil zo zákona. Prečo práve maloletý potomok poručiteľa je podľa právnej úpravy zvýhodnený?

Osoba nadobúda plnoletosť dosiahnutím osemnásteho roku veku. V súčasnej dobe osemnásť ročné osoby študujú alebo sa inak pripravujú na svoje budúce povolanie. Dané štádium života so sebou prináša množstvo výdavkov. Práve inštitút neopomenuteľného dediča má zabezpečiť v prípade smrti rodiča možnosť pokrytia daných výdavkov. Častokrát sú dané výdavky na život mladého človeka vyššie ako výdavky súvisiace s maloletými osobami. Z daného dôvodu považujem za vhodné zvážiť danú právnu úpravu a odstrániť delenie potomkov pri tomto inštitúte. Navrhujeme znenie ustanovenia § 479 nasledovne: „*Potomkom sa musí dostať aspoň toľko, koľko robí ich dedičský podiel zo zákona. Pokiaľ tomu závet odporuje, je v tejto časti neplatný, ak nedošlo k vydedeniu uvedeného potomka.*“

Záver

V rámci daného príspevku boli indikované problémy súvisiace s dedičským právom v slovenskej právnej úprave. Súčasne každý indikovaný problém bol prostredníctvom komparatívnej metódy pretavený do výzvy ako by mohol zákonodarca problém riešiť. Považujeme za nevyhnutné zapodievať sa danou problematikou z dôvodu neustálej aktuálnosti a citlivosti daného odvetvia práva. S poukazom na vyčerpávajúcu tému sme sa zamerali na pozostalého manžela poručiteľa a na zabezpečenie jeho zvýšenej právnej ochrany. Analyzovali sme jeho postavenie v dedičských skupinách a poukázali na potrebu zásadných zmien, ktoré by posilnili jeho právne postavenie a zabezpečili spravodlivejšie rozdelenie

¹¹ FICOVÁ, S. a kol. Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či nepodstatnosť? Bratislava: Wolters Kluwer ČR, 2023. 392 s. ISBN 978-80-7676-866-6.

dedičstva. Jedným z kľúčových návrhov, a teda ja výzva, je zaradenie manžela poručiteľa do prvej dedičskej skupiny, kde by mohol nadobudnúť dedičstvo ako výlučný dedič rovnako ako v súčasnosti platí pre potomkov poručiteľa. Tento krok by zvýšil právnu ochranu manžela a reflektoval jeho významnú úlohu v živote poručiteľa.

Ďalej sme analyzovali inštitút neopomenuteľných dedičov, pričom sme indikovali dva čiastkové problémy. Naša aktuálny výzva spočíva v návrhu na zaradenie pozostalého manžela poručiteľa medzi subjekty neopomenuteľných dedičov. Na základe princípu spravodlivosti sme zároveň navrhli zrušiť súčasné delenie potomkov na maloletých a plnoletých, čím by sa zabezpečilo rovnaké právo na dedičstvo bez ohľadu na vek, a tým sme určili aj druhý rozoberaný čiastkový problém danej problematiky.

Navrhované zmeny smerujú k posilneniu právnej ochrany manžela poručiteľa a k spravodlivejšiemu usporiadaniu dedičských práv, čo by mohlo prispieť k modernejšej a efektívnejšej úprave dedičského práva na Slovensku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

FICOVÁ, S. a kol. Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či nepodstatnosť? Bratislava: Wolters Kluwer ČR, 2023. 392 s. ISBN 978-80-7676-866-6.

GANDŽALOVÁ, D. Dedičské právo. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2006. 317 s. ISBN 80-8083-347-8.

LAZAR, J. a kol. Základy občianskeho práva hmotného: 1. zväzok, 2. Vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2004. 355 s. ISBN 978-80-896-3535-1.

LUBY, Š. Základy všeobecného súkromného práva. 3. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 2002. 287 s. ISBN 978-80-891-2200-4.

VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 116. ISBN 978-80-7380-845-7.

BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

VII. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie

Autor:	Kolektív autorov
Vedecký redaktor:	doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Predseda edičnej komisie:	doc. JUDr. Vierošlav Júda, PhD.
Recenzenti:	Dr. hab. JUDr. Rastislav Funta, PhD., univ. prof. doc. JUDr. Ing. Matej Kačaljak, PhD. doc. JUDr. Eva Szabová, PhD. doc. PhDr. JUDr. Peter Ondria, PhD. JUDr. Martina Filipová, PhD. JUDr. Ing. Ján Gandžala, PhD. JUDr. Zoltán Valentovič, PhD. JUDr. Juraj Vališ, LL.M.
Zostavovateľ:	JUDr. Róbert Čuha, JUDr. Ing. Zuzana Maruškinová
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Návrh obálky:	Mgr. Ján Humaj
Rok vydania:	2025
Počet strán:	1109

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-2232-0

EAN 9788055722320

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722320>

ISBN 978-80-557-2232-0

